مرکز القائمیة اصفهان للبحوث والتحریات الکمبیوتریة

السلام علیک یا صاحب الزمان

بازارکتاب

المجلد: ٥١

بحار الأنوار

الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار

علامه مجلسی

العربية

فارسی

بسم الله الرحمن الرحیم

بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار علیهم السلام با ترجمه فارسی

کاتب:

محمدباقر بن محمدتقی علامه مجلسی

نشرت فی الطباعهٔ:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

رقمی الناشر:

مرکز القائمیهٔ باصفهان للتحریات الکمبیوتریهٔ

الفهرس

بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار المجلد ۵۱ : تاریخ حضرت حجت علیه السلام – ۱

اشاره

سرشناسه: مجلسی محمد باقربن محمدتقی ۱۰۳۷ - ۱۱۱۱ق.

عنوان و نام پدیدآور: بحارالانوار: الجامعه لدرر أخبار الائمه الأطهار تالیف محمدباقر المجلسی.

مشخصات نشر: بیروت داراحیاء التراث العربی [۱۴۴۰].

مشخصات ظاهری: ج - نمونه.

یادداشت: عربی.

یادداشت: فهرست نویسی بر اساس جلد بیست و چهارم، ۱۴۰۳ق. [۱۳۶۰].

یادداشت: جلد۲۴،۵۲،۶۵،۶۶،۶۷،۸۷،۹۲،۹۱،۹۴،۱۰۳،۱۰۸(چاپ سوم: ۱۴۰۳ق.=۱۹۸۳م.=[۱۳۶۱]).

یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج .۲۴. کتاب الامامه. ج.۵۲. تاریخ الحجه. ج۶۵،۶۶،۶۷. الایمان و الکفر. ج.۸۷. کتاب الصلاه . ج. ۹۱،۹۲ .الذکر و الدعا. ج. ۹۴. کتاب السوم. ج.۱۰۳.فهرست المصادر. ج.۱۰۸.الفهرست.-

موضوع: احادیث شیعه — قرن ۱۱ق

رده بندی کنگره: BP۱۳۵/م۳ب ۳۱۳۰۰ ی ح

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۸۰۹۴۶

ص: ۱

**[ترجمه]

سرشناسه : مجلسی، محمد باقربن محمدتقی، ۱۰۳۷ - ۱۱۱۱ق.

عنوان قراردادی : بحار الانوار .فارسی .برگزیده

عنوان و نام پدیدآور : ترجمه بحارالانوار/ مترجم گروه مترجمان؛ [برای] نهاد کتابخانه های عمومی کشور.

مشخصات نشر : تهران: نهاد کتابخانه های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲ -

مشخصات ظاهری : ج.

شابک : دوره : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ ؛ ج.۱ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۷-۲ ؛ ج.۲ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۸-۹ ؛ ج.۳ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۹-۶ ؛ ج.۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰۷۰-۲ : ؛ ج.۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۱-۹ : ؛ ج.۶ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۲-۶ : ؛ ج.۷ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۳-۳ : ؛ ج.۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۴-۰ ؛ ج.۱۰ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۶-۴ : ؛ ج.۱۱ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۳-۲ : ؛ ج.۱۲ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ : ؛ ج.۱۳ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۵-۶ : ؛ ج.۱۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۶-۳ : ؛ ج.۱۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۷-۰ : ؛ ج.۱۶:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۸-۷ ؛ ج.۱۷:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۹-۴ ؛ ج.۱۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۰-۰ ؛ ج.۱۹:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۱-۷ ؛ ج.۲۰:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۲-۴ ؛ ج.۲۱: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۳-۱ ؛ ج.۲۲:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۴-۸ ؛ ج.۲۳:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۵-۵

مندرجات : ج.۱. کتاب عقل و علم و جهل.- ج.۲. کتاب توحید.- ج.۳. کتاب عدل و معاد.- ج.۴. کتاب احتجاج و مناظره.- ج. ۵. تاریخ پیامبران.- ج.۶. تاریخ حضرت محمد صلی الله علیه وآله.- ج.۷. کتاب امامت.- ج.۸. تاریخ امیرالمومنین.- ج.۹. تاریخ حضرت زهرا و امامان والامقام حسن و حسین و سجاد و باقر علیهم السلام.- ج.۱۰. تاریخ امامان والامقام حضرات صادق، کاظم، رضا، جواد، هادی و عسکری علیهم السلام.- ج.۱۱. تاریخ امام مهدی علیه السلام.- ج.۱۲. کتاب آسمان و جهان - ۱.- ج.۱۳. آسمان و جهان - ۲.- ج.۱۴. کتاب ایمان و کفر.- ج.۱۵. کتاب معاشرت، آداب و سنت ها و معاصی و کبائر.- ج.۱۶. کتاب مواعظ و حکم.- ج.۱۷. کتاب قرآن، ذکر، دعا و زیارت.- ج.۱۸. کتاب ادعیه.- ج.۱۹. کتاب طهارت و نماز و روزه.- ج.۲۰. کتاب خمس، زکات، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، عقود و معاملات و قضاوت

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

یادداشت : ج.۲ - ۸ و ۱۰ - ۱۶ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیپا).

موضوع : احادیث شیعه -- قرن ۱۱ق.

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور، مجری پژوهش

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور. موسسه انتشارات کتاب نشر

رده بندی کنگره : BP۱۳۵/م۳ب۳۰۴۲۱۶۷ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۴۸۹۸۵

ص: ۱

**[ترجمه]

کتاب تاریخ الإمام الثانی عشر صلوات اللّه علیه – ۱

[مقدمه المؤلف رحمه اللّه]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ

الحمد لله الذی وصل لعباده القول بإمام بعد إمام لَعَلَّهُمْ یَتَذَکَّرُونَ و أکمل الدین بأمنائه و حججه فی کل دهر و زمان لِقَوْمٍ یُوقِنُونَ و الصلاه و السلام علی من بشر به و بأوصیائه النبیون و المرسلون محمد سید الوری و آله مصابیح الدجی إِلی یَوْمِ یُبْعَثُونَ و لعنه الله علی أعدائهم ما دامت السماوات و الأرضون.

أما بعد فهذا هو المجلد الثالث عشر من کتاب بحار الأنوار فی تاریخ الإمام الثانی عشر و الهادی المنتظر و المهدی المظفر و نور الأنوار و حجه الجبار و الغائب عن معاینه الأبصار و الحاضر فی قلوب الأخیار و حلیف الأیمان و کاشف الأحزان و خلیفه الرحمن الحجه بن الحسن إمام الزمان صلوات الله علیه و علی آبائه المعصومین ما توالت الأزمان من مؤلفات خادم أخبار الأئمه الأخیار و تراب أعتاب حمله الآثار محمد باقر بن محمد تقی حشرهما الله تعالی مع موالیهما الأطهار و جعلهما فی دولتهم من الأعوان و الأنصار.

**[ترجمه]بسم الله الرحمن الرحیم

ستایش بی کران آفریدگاری را سزد که بندگانش را راهنمایی کرد تا معتقد شوند که پس از هر امامی، امام دیگر خواهد بود و بدین گونه، به وظایف خود آشنا گردند؛ خداوندی که دین مقدسش را در هر دوره و زمانی به وسیله پیغمبران امین و سفرای راستین خود، برای اهل ایمان و یقین کامل گردانید.

و درود و سلام بر آن نور پاك و گوهر تابناکی باد که پیامبران خدا و فرستادگان پیشین، به آمدن او و جانشینان معصومش بشارت دادند: محمد صلی اللّه علیه و آله سرور عالمیان و اهل بیت طاهرین او که تا روز رستاخیز، چراغ های روشن شب های دیجور گمراهی هستند و تا آن زمان که آسمان و زمین برقرار است، نفرین خدا بر دشمنان آنان باد.

و بعد، این جلد سیزدهم از کتاب «بحار الانوار» است در باب تاریخ امام دوازدهم، راهنمای منتظر و مهدی مظفّر، نورالانوار و حجت پروردگار، امامی که از نظرها غایب و در دل های پاکان حاضر است. سروری که ایمان به خدا، به وجود مسعود او پایدار است و پیشوایی که با ظهور خود، غبار غم از لوح دل ها بزداید، حجت خدا در روی زمین و امام زمان حجه بن الحسن العسکری صلوات اللّه و سلامه علیه و علی آبائه المعصومین. این کتاب از تألیفات خادم اخبار ائمه، اخیار و خاك آستان حاملین آثار پیغمبر و اهل بیت اطهار، محمد باقر بن محمد تقی (مجلسی) است که امید است خداوند او را با سروران خود محشور گرداند و در زمان ظهور و دولت آنان، از یاوران آنها قرار دهد .

**[ترجمه]

[أبواب ولادته و أمّه و أسمائه و صفاته و الآیات المتأوله فیه]

باب ۱ ولادته و أحوال أمه صلوات الله علیه

الأخبار

«۱»

کا، [الکافی]: وُلِدَ علیه السلام لِلنِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ سَنَهَ خَمْسٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ.

**[ترجمه]کافی: در کتاب کافی آمده است که ولادت با سعادت وجود اقدس امام زمان علیه السّلام، در سال ۲۵۵ هجری روی داده است - . کافی ۱ : ۳۱۰ - .

**[ترجمه]

«۲»

ك، [إكمال الدین] ابْنُ عِصَامٍ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ عَلَّانٍ الرَّازِیِّ قَالَ أَخْبَرَنِی بَعْضُ أَصْحَابِنَا أَنَّهُ: لَمَّا حَمَلَتْ جَارِیَهُ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه

السلام قَالَ سَتَحْمِلِينَ ذَكَراً وَ اسْمُهُ مُحَمَّدٌ وَ هُوَ الْقَائِمُ مِنْ بَعْدِی.

**[ترجمه]کمال الدین: علان رازی می گوید: «بعضی از اصحاب ما به من خبر دادند که چون کنیز امام عسکری و مادر امام عصر علیه السّلام حامله گشت، حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام به وی فرمود: «پسری می آوری که نامش محمد و پس از من، جانشین من خواهد بود - . کمال الدین: ۳۷۵ - .»

**[ترجمه]

«۳»

ک، [إكمال الدین] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ رِزْقِ اللَّهِ عَنْ مُوسَی بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ حَمْزَةَ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَتْنِی حَکِیمَهُ بِنْتُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهم السلام قَالَتْ: بَعَثَ إِلَیَّ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ علیهما السلام فَقَالَ یَا عَمَّهِ اجْعَلِی إِفْطَارَکِ اللَّیْلَهَ عِنْدَنَا فَإِنَّهَا لَیْلَهُ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی سَیُظْهِرُ فِی هَذِهِ اللَّیْلَهِ الْحُجَّهَ وَ هُوَ حُجَّتُهُ فِی أَرْضِهِ قَالَتْ فَقُلْتُ لَهُ وَ مَنْ أُمُّهُ قَالَ لِی نَرْجِسُ قُلْتُ لَهُ وَ اللَّهِ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاکَ مَا بِهَا أَثَرٌ فَقَالَ هُوَ مَا أَقُولُ لَکِ قَالَتْ فَجِئْتُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ وَ جَلَسْتُ جَاءَتْ تَنْزِعُ خُفِّی وَ قَالَتْ لِی یَا سَیِّدَتِی کَیْفَ أَمْسَیْتِ

فَقُلْتُ بَلْ أَنْتِ سَیِّدَتِی وَ سَیِّدَهُ أَهْلِی قَالَتْ فَأَنْکَرَتْ قَوْلِی وَ قَالَتْ مَا هَذَا یَا عَمَّهِ قَالَتْ فَقُلْتُ لَهَا یَا بُنَیَّهِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی سَیَهَبُ لَکِ فِی لَیْلَتِکِ هَذِهِ غُلَاماً سَیِّداً فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ قَالَتْ فَجَلَسَتْ وَ اسْتَحْیَتْ -(۱)

فَلَمَّا أَنْ فَرَغْتُ مِنْ صَلَاهِ الْعِشَاءِ الْآخِرَهِ وَ أَفْطَرْتُ وَ أَخَذْتُ مَضْجَعِی فَرَقَدْتُ فَلَمَّا أَنْ کَانَ فِی جَوْفِ اللَّیْلِ قُمْتُ إِلَی الصَّلَاهِ فَفَرَغْتُ مِنْ صَلَاتِی وَ هِیَ نَائِمَهٌ لَیْسَ بِهَا حَادِثٌ ثُمَّ جَلَسْتُ مُعَقِّبَهً ثُمَّ اضْطَجَعْتُ ثُمَّ انْتَبَهْتُ فَزِعَهً وَ هِیَ رَاقِدَهٌ ثُمَّ قَامَتْ فَصَلَّتْ

۱- ۱. استحت خ ل و کلاهما وجیهان قرئ بهما قوله تعالی:« إِنَّ اللَّهَ لا یَسْتَحْیِی أَنْ یَضْرِبَ مَثَلًا ما بَعُوضَهً فَما فَوْقَها».

قَالَتْ حَكِيمَةُ فَدَخَلَتْنِی الشُّكُوكُ فَصَاحَ بِی أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام مِنَ الْمَجْلِسِ فَقَالَ لَا تَعْجَلِی یَا عَمَّهِ فَإِنَّ الْأَمْرَ قَدْ قَرُبَ قَالَتْ فَقَرَأْتُ الم السَّجْدَهَ وَ یس فَبَیْنَمَا أَنَا كَذَلِكَ إِذَا انْتَبَهَتْ فَزِعَهً فَوَثَبْتُ إِلَیْهَا فَقُلْتُ اسْمُ اللَّهِ عَلَیْكِ ثُمَّ قُلْتُ لَهَا تُحِسِّینَ شَیْئاً قَالَتْ نَعَمْ یَا عَمَّهِ فَقُلْتُ لَهَا اجْمَعِی نَفْسَكِ وَ اجْمَعِی قَلْبَكِ فَهُوَ مَا قُلْتُ لَكِ قَالَتْ حَكِیمَهُ ثُمَّ أَخَذَتْنِی فَتْرَهٌ وَ أَخَذَتْهَا فِطْرَهٌ(۱) فَانْتَبَهْتُ بِحِسِّ سَیِّدِی علیه السلام فَكَشَفْتُ الثَّوْبَ عَنْهُ فَإِذَا أَنَا بِهِ علیه السلام سَاجِداً یَتَلَقَّی الْأَرْضَ بِمَسَاجِدِهِ فَضَمَمْتُهُ إِلَیَّ فَإِذَا أَنَا بِهِ نَظِیفٌ مُنَظَّفٌ فَصَاحَ بِی أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام هَلُمِّی إِلَیَّ ابْنِی یَا عَمَّهِ فَجِئْتُ بِهِ إِلَیْهِ فَوَضَعَ یَدَیْهِ تَحْتَ أَلْیَتَیْهِ وَ ظَهْرِهِ وَ وَضَعَ قَدَمَیْهِ عَلَی صَدْرِهِ ثُمَّ أَدْلَی لِسَانَهُ فِی فِیهِ وَ أَمَرَّ یَدَهُ عَلَی عَیْنَیْهِ وَ سَمْعِهِ وَ مَفَاصِلِهِ ثُمَّ قَالَ تَكَلَّمْ یَا بُنَیَّ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ثُمَّ صَلَّی عَلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام وَ عَلَی الْأَئِمَّهِ إِلَی أَنْ وَقَفَ عَلَی أَبِیهِ ثُمَّ أَحْجَمَ قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام یَا عَمَّهِ اذْهَبِی بِهِ إِلَی أُمِّهِ لِیُسَلِّمَ عَلَیْهَا وَ ائْتِینِی بِهِ فَذَهَبْتُ بِهِ فَسَلَّمَ عَلَیْهَا وَ رَدَدْتُهُ وَ وَضَعْتُهُ فِی الْمَجْلِسِ ثُمَّ قَالَ یَا عَمَّهِ إِذَا كَانَ یَوْمُ السَّابِعِ فَأْتِینَا قَالَتْ حَكِیمَهُ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ جِئْتُ لِأُسَلِّمَ عَلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَكَشَفْتُ السِّتْرَ لِأَفْتَقِدَ سَیِّدِی علیه السلام فَلَمْ أَرَهُ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا فُعِلَ سَیِّدِی فَقَالَ یَا عَمَّهِ اسْتَوْدَعْنَاهُ الَّذِی اسْتَوْدَعَتْهُ أُمُّ مُوسَی علیه السلام قَالَتْ حَكِیمَهُ فَلَمَّا كَانَ فِی الْیَوْمِ السَّابِعِ جِئْتُ وَ سَلَّمْتُ وَ جَلَسْتُ فَقَالَ هَلُمِّی إِلَیَّ ابْنِی فَجِئْتُ بِسَیِّدِی فِی الْخِرْقَهِ فَفَعَلَ بِهِ كَفَعْلَتِهِ الْأُولَی ثُمَّ أَدْلَی لِسَانَهُ فِی فِیهِ كَأَنَّهُ یُغَذِّیهِ لَبَناً أَوْ عَسَلًا ثُمَّ قَالَ تَكَلَّمْ یَا بُنَیَّ فَقَالَ علیه السلام أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ ثَنَّی بِالصَّلَاهِ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ عَلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْأَئِمَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ حَتَّی وَقَفَ عَلَی أَبِیهِ علیه السلام ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآیَهَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّهً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِینَ وَ نُمَكِّنَ لَهُمْ فِی

۱- ۱. المراد بالفتره سكون المفاصل و هدوؤها قبل غلبه النوم و المراد بالفطره انشقاق البطن بالمولود و طلوعه منه.

الْأَرْضِ وَ نُرِیَ فِرْعَوْنَ وَ هامانَ وَ جُنُودَهُما مِنْهُمْ ما کانُوا یَحْذَرُونَ (۱) قَالَ مُوسَی فَسَأَلْتُ عُقْبَهَ الْخَادِمَ عَنْ هَذَا فَقَالَ صَدَقَتْ حَکِیمَهُ.

**[ترجمه]کمال الدین: حکیمه خاتون، دختر امام محمد تقی بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیهماالسّلام می گوید: «امام حسن عسکری علیه السّلام مرا خواست و فرمود: «ای عمه! امشب نیمه شعبان است، نزد ما افطار کن که خداوند در این شب فرخنده، کسی را به وجود می آورد که حجت او در روی زمین خواهد بود.» عرض کردم: «مادر این نوزاد مبارک کیست؟» فرمود: «نرجس.» گفتم: «فدایت گردم! به خدا قسم اثری از حاملگی در نرجس خاتون نیست.» فرمود: «همین است که می گویم.»

وقتی به خانه آن حضرت در آمدم، سلام کرده نشستم. نرجس خاتون آمد، کفش از پایم درآورد و به من گفت: «ای بانوی من! روزت را چگونه شب کردی؟» گفتم: «بانوی من و خاندان ما تویی!» گفت: «نه! من کجا و این مقام بزرگ کجا؟» گفتم: «دختر جان! امشب خداوند پسری به تو موهبت می کند که سرور دو جهان خواهد بود.» چون این سخن را شنید، با کمال حجب و حیا نشست. سپس وقتی نماز شام را گذاردم، افطار کردم و خوابیدم. سحرگاه برای ادای نماز شب برخاستم. بعد از نماز دیدم که نرجس خوابیده و از وضع حمل او خبری نیست! پس از تعقیب نماز دوباره به پهلو خوابیدم، اما چند لحظه بعد با اضطراب بیدار شدم و دیدم که نرجس خوابیده است. سپس نرجس بلند شد، نماز خواند و دوباره خوابید. اندک اندک داشتم درباره وعده امام تردید می کردم که ناگهان حضرت از جایی که تشریف داشتند، با صدای بلند مرا صدا زده و فرمود: «ای عمه! عجله مکن که وقت نزدیک است!» چون صدای امام را شنیدم شروع به خواندن سوره «الم سجده» و «یس» کردم. در همین موقع نرجس با حال مضطرب از خواب برخاست. من به وی نزدیک شدم و گفتم: «نام خدا بر تو مستولی باد!» سپس از او پرسیدم: «آیا چیزی احساس می کنی؟» گفت: «آری ای عمه!» گفتم: «ناراحت مباش و دل قوی بدار. این همان مژده ای است که به تو دادم.» سپس سستی خواب مرا فرا گرفت و او در همین حین فرزندش را به دنیا آورد.

اندکی بعد وقتی احساس کردم که کودک متولد شده، برخاستم. هنگامی که لباس را از روی او برداشتم، دیدم که با اعضای هفتگانه، روی زمین خدا را سجده می کند. آن ماه پاره را در آغوش گرفتم و دیدم که بر عکس نوزادان دیگر، از آلایش ولادت پاک و پاکیزه است! در این هنگام امام حسن عسکری علیه السّلام صدا زد: «عمه جان! فرزندم را نزد من بیاور!» چون او را نزد پدر بزرگوارش بردم، امام دستش را زیر ران ها و پشت بچه قرار داد، پاهای او را به سینه مبارک چسباند، زبانش را در دهان او گرداند، دستش را بر چشم و گوش و بندهای او کشید و فرمود: «فرزندم! با من حرف بزن!» آن مولود مسعود زبان گشود و گفت: «اشْهَدُ انْ لا الهَ الَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لا شَریکَ لَه وَ اشْهَدُ انَّ مُحَمَّدا رَسُولُ اللَّهِ.» آنگاه بر امیرالمؤمنین و ائمه طاهرین علیهم السّلام درود فرستاد تا اینکه بعد از بردن نام پدرش، متوقف و سپس ساکت شد. امام فرمود: «عمه جان! او را نزد مادرش ببر تا به او نیز سلام کند و باز نزد من بر گردان.» چون او را نزد مادرش بردم، به او سلام کرد و مادر نیز جواب سلامش را داد. سپس او را پیش امام حسن عسکری علیه السّلام برگرداندم. حضرت فرمود: «ای عمه! روز هفتم ولادتش نیز نزد ما بیا.»

صبح روز نیمه شعبان که به خدمت امام رسیدم، سلام کردم و روپوش از روی کودک برداشتم تا او را نوازشی کنم، ولی بچه

را ندیدم! عرض کردم: «فدایت گردم! بچه چه شد؟» فرمود: «عمه جان! او را به کسی سپردم که مادر موسی علیه السّلام فرزند خود را به او سپرد!.»

چون روز هفتم به حضور امام شرفیاب شدم، فرمود: «عمه جان! فرزندم را بیاور.» او را در قنداقه پیچیده و نزد حضرت بردم. امام مانند بار اول فرزند دلبندش را نوازش کرد و زبان مبارکش را آنچنان در دهان او نهاد که گویی شیر یا عسل به او می خوراند. سپس فرمود: «ای فرزند، با من سخن بگو!» گفت: «اشْهَدُ انْ لا الهَ الَّا اللَّهُ.» آنگاه بر پیغمبر خاتم صلی اللّه علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السّلام و یک یک ائمه تا پدر بزرگوارش درود فرستاد و سپس این آیه شریفه را تلاوت کرد: «وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِینَ وَ نُمَكِّنَ لَهُمْ فِی الْأَرْضِ وَ نُرِیَ فِرْعَوْنَ وَ هامانَ وَ جُنُودَهُما مِنْهُمْ ما كانُوا یَحْذَرُونَ - . قصص / ۵ - ۶ -»، {و اراده کردیم که منت بنهیم بر آنان که در زمین زبون گشتند و آنها را پیشوایان و وارثان زمین قرار دهیم و آنها را در زمین جای دهیم و به فرعون و هامان و لشکریان آنان نشان دهیم آنچه را که آنها از آن می ترسیدند}.

موسی بن محمد راوی این حدیث می گوید: «صحت این روایت را از عقبه، خادم امام حسن عسکری علیه السّلام پرسیدم و او نیز گفته حکیمه را تصدیق کرد - ۱. کمال الدین: ۳۸۹ - .»

**[ترجمه]

بیان

یقال حجمته عن الشی ء فأحجم أی كففته فكف.

**[ترجمه]یقال حجمته عن الشی ء فأحجم أی كففته فكف.

**[ترجمه]

«۴»

ك، [إكمال الدین] جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْرُورٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُعَلَّی بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: خَرَجَ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام حِینَ قُتِلَ الزُّبَیْرِیُّ هَذَا جَزَاءُ مَنِ افْتَرَی عَلَی اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی فِی أَوْلِیَائِهِ زَعَمَ أَنَّهُ یَقْتُلُنِی وَ لَیْسَ لِی عَقِبٌ فَكَیْفَ رَأَی قُدْرَةَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ وُلِدَ لَهُ وَ سَمَّاهُ م ح م د سَنَةَ سِتٍّ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ.

غط، [الغیبة] للشیخ الطوسی الكلینی عن الحسین بن محمد عن المعلی عن أحمد بن محمد قال: خرج عن أبی محمد علیه السلام و ذكر مثله.

**[ترجمه]كمال الدین: چون زُبَیری به قتل رسید، از طرف امام عسکری علیه السّلام توقیعی خارج شد که می فرمود: «این است پاداش کسی که نظر رحمت حق را نسبت به اولیایش دروغ دانسته و گفته بود که مرا خواهد کشت و فرزندی نخواهم

داشت که جانشین من باشد. ولی او قدرت خدای عزوجل را دید و خداوند در سال ۲۵۶ هجری، فرزندی به نام (م ح م د) به من موهبت کرد - . کمال الدین: ۳۹۵ -.»

این روایت در «غیبت» شیخ طوسی نیز نقل شده است - . غیبت طوسی: ۲۴۴ - .

**[ترجمه]

بیان

ربما یجمع بینه و بین ما ورد من خمس و خمسین بکون السنه فی هذا الخبر ظرفا لخرج أو قتل أو إحداهما علی الشمسیه و الأخری علی القمریه(۲).

**[ترجمه]شاید بتوان بین این خبر که سال ولادت حضرت را ۲۵۶ و اخباری که ولادت حضرت را سال ۲۵۵ دانسته اند این گونه جمع کرد که «سنه» در این خبر، سال صدور این روایت از حضرت یا ظرف کشته شدن زبیری باشد یا اینکه بگوییم یکی دال بر سال شمسی و دیگری دال بر سال قمری ولادت حضرت است.

**[ترجمه]

«۵»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ عِصَامٍ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: وُلِدَ الصَّاحِبُ علیه السلام فِی النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ سَنَهَ خَمْسٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ.

**[ترجمه]کمال الدین: علی بن محمد روایت می کند که امام زمان علیه السّلام، شب نیمه شعبان سال ۲۵۵ متولد گردیده است - . کمال الدین: ۳۹۵ - .

**[ترجمه]

«۶»

ک، [إکمال الدین] مَاجِیلَوَیْهِ وَ الْعَطَّارُ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ النَّیْسَابُورِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهم السلام عَنِ الشَّارِیِّ عَنْ نَسِیمَ وَ مَارِیَهَ أَنَّهُ: لَمَّا سَقَطَ صَاحِبُ الزَّمَانِ علیه السلام مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ سَقَطَ جَاثِیاً عَلَی رُکْبَتَیْهِ رَافِعاً سَبَّابَتَیْهِ إِلَی السَّمَاءِ ثُمَّ عَطَسَ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ زَعَمَتِ الظَّلَمَهُ أَنَّ حُجَّهَ اللَّهِ دَاحِضَهٌ وَ لَوْ أُذِنَ لَنَا فِی الْکَلَامِ لَزَالَ الشَّکُّ.

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی علان عن محمد العطار: مثله.

۱- ۱. القصص: ۵.

۲- ۲. و لکن الأخیر غیر صحیح لان السنه القمریه فی خمس و خمسین و مائتی سنه یزید علی السنه الشمسیه بسبع سنوات، لا بسنه واحده. فکانت السنه الشمسیه سنه تسع و أربعین و مائتین. و القمریه ست و خمسین و مائتین.

**[ترجمه]کمال الدین: در «کمال الدین» آمده است که چون امام زمان علیه السّلام از مادر بزاد، دو زانو نشست و دو انگشت اشاره مبارک را به سوی آسمان گرفت. سپس عطسه ای کرد و فرمود: «الحَمدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمینَ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِه.» ستمگران چنین پنداشته اند که حجت پروردگار از میان رفته است. اگر به ما اجازه سخن گفتن می دادند، هر گونه تردیدی برطرف می شد. - . کمال الدین: ۳۹۵ - »

در «غیبت» شیخ طوسی نیز مثل این حدیث روایت شده است.

**[ترجمه]

«۷»

ک، [إکمال الدین] قَالَ إِبْرَاهِیمُ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ حَدَّثَتْنِی نَسِیمُ خَادِمُ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَتْ: قَالَ لِی صَاحِبُ الزَّمَانِ علیه السلام وَ قَدْ دَخَلْتُ عَلَیْهِ بَعْدَ مَوْلِدِهِ بِلَیْلَةٍ فَعَطَسْتُ عِنْدَهُ فَقَالَ لِی یَرْحَمُکِ اللَّهُ قَالَتْ نَسِیمُ فَفَرِحْتُ بِذَلِکَ فَقَالَ لِی علیه السلام أَ لَا أُبَشِّرُکِ فِی الْعُطَاسِ فَقُلْتُ بَلَی قَالَ هُوَ أَمَانٌ مِنَ الْمَوْتِ ثَلَاثَةَ أَیَّامٍ.

**[ترجمه]کمال الدین: نسیم، خادم امام حسن عسکری علیه السّلام می گوید: شب دوم ولادت امام زمان به حضورش مشرف شدم. زمانی که در حضور آن آقازاده عزیز بودم، عطسه ام گرفت. امام فرمود: «خدای تو را رحمت کند.» از این کلام آقا بسی شاد گشتم. آنگاه فرمود: «آیا می خواهی درباره عطسه چیزی به تو بگویم؟» عرض کردم: «بفرمایید!» فرمود: «عطسه تا سه روز موجب دوری انسان از مرگ است.» - . کمال الدین: ۳۹۵ -

**[ترجمه]

«۸»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی الْکُلَیْنِیُّ رَفَعَهُ عَنْ نَسِیمَ الْخَادِمِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام بَعْدَ مَوْلِدِهِ بِعَشْرِ لَیَالٍ فَعَطَسْتُ عِنْدَهُ فَقَالَ یَرْحَمُکَ اللَّهُ فَفَرِحْتُ بِذَلِکَ فَقَالَ أَ لَا أُبَشِّرُکَ فِی الْعُطَاسِ هُوَ أَمَانٌ مِنَ الْمَوْتِ ثَلَاثَةَ أَیَّامٍ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: نسیم خادم می گوید: ده روز پس از ولادت امام زمان علیه السّلام بر ایشان وارد شدم و نزد ایشان عطسه کردم. امام فرمود: «خدایت رحمت کند!» از این جمله بسیار خشنود شدم. آنگاه فرمود: «آیا درباره عطسه به تو بشارتی بدهم؟ عطسه تا سه روز، امان از مرگ است.» - . غیبت طوسی: ۲۳۲ -

**[ترجمه]

«۹»

ک، [إکمال الدین] مَاجِیلَوَیْهِ وَ ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ وَ الْعَطَّارُ جَمِیعاً عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ رِیَاحٍ الْبَصْرِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الْعَمْرِیِّ قَالَ: لَمَّا وُلِدَ

السَّيِّدُ علیه السلام قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام ابْعَثُوا إِلَی أَبِی عَمْرٍو فَبُعِثَ إِلَيْهِ فَصَارَ إِلَيْهِ فَقَالَ اشْتَرِ عَشَرَةَ آلَافِ رِطْلٍ خُبْزاً وَ عَشَرَةَ آلَافِ رِطْلٍ لَحْماً وَ فَرِّقْهُ أَحْسَبُهُ قَالَ عَلَی بَنِی هَاشِمٍ وَ عُقَّ عَنْهُ بِكَذَا وَ كَذَا شَاةً.

**[ترجمه]کمال الدین: ابی جعفر عمری می گوید: چون آقا علیه السّلام متولد گردید، امام حسن عسکری علیه السّلام عثمان بن سعید (نائب اول امام زمان و پدر ابی جعفر عمری مذکور) را احضار فرمود. وقتی عثمان نزد حضرت آمد، به وی فرمود: «ده هزار رطل نان و ده هزار رطل گوشت خریده و به حساب من میان بنی هاشم قسمت کن. چند رأس گوسفند هم برای او عقیقه کن.» - . کمال الدین: ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ك، [إكمال الدین] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْخَيْزَرَانِیِّ عَنْ جَارِيَةٍ لَهُ كَانَ أَهْدَاهَا لِأَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام: فَلَمَّا أَغَارَ جَعْفَرٌ الْكَذَّابُ عَلَی الدَّارِ جَاءَتْهُ فَارَّةً مِنْ جَعْفَرٍ فَتَزَوَّجَ بِهَا قَالَ أَبُو عَلِیٍّ فَحَدَّثَتْنِی أَنَّهَا حَضَرَتْ وِلَادَةَ السَّيِّدِ علیه السلام وَ أَنَّ اسْمَ أُمِّ السَّيِّدِ صَيْقِلُ وَ أَنَّ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام حَدَّثَهَا بِمَا جَرَی عَلَی عِيَالِهِ فَسَأَلَتْهُ أَنْ يَدْعُوَ لَهَا بِأَنْ يَجْعَلَ مَنِيَّتَهَا قَبْلَهُ فَمَاتَتْ قَبْلَهُ فِی حَيَاةِ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ عَلَی قَبْرِهَا لَوْحٌ عَلَيْهِ مَكْتُوبٌ هَذَا قَبْرُ أُمِّ مُحَمَّدٍ قَالَ أَبُو عَلِیٍّ وَ سَمِعْتُ هَذِهِ الْجَارِيَةَ تَذْكُرُ أَنَّهُ لَمَّا وُلِدَ السَّيِّدُ رَأَتْ لَهُ نُوراً سَاطِعاً قَدْ ظَهَرَ مِنْهُ وَ بَلَغَ أُفُقَ السَّمَاءِ وَ رَأَتْ طُيُوراً بِيضاً تَهْبِطُ مِنَ السَّمَاءِ وَ تَمْسَحُ أَجْنِحَتَهَا عَلَی رَأْسِهِ وَ وَجْهِهِ وَ سَائِرِ جَسَدِهِ ثُمَّ تَطِيرُ فَأَخْبَرْنَا أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام بِذَلِكَ فَضَحِكَ ثُمَّ قَالَ تِلْكَ مَلَائِكَةُ السَّمَاءِ نَزَلَتْ لِتَتَبَرَّكَ بِهِ وَ هِیَ أَنْصَارُهُ إِذَا خَرَجَ.

**[ترجمه]کمال الدین: ابوعلی خیزرانی از خادمه خود که او را به امام حسن عسکری علیه السّلام هدیه کرده بود، روایت کرده است: «چون جعفر کذاب مجددا ازدواج کرد، این خادمه با حالت فرار از خانه او به نزد امام حسن عسکری علیه السلام آمد و حضرت با او ازدواج نمود» ابوعلی می گوید: «این کنیز به من گفت که موقع ولادت امام زمان علیه السّلام حاضر بوده است و مادر آقا نامش «صیقل» بود. امام حسن عسکری، ماجرای آن بانوی معظمه را برایش نقل فرمود که از حضرت خواسته بود دعا فرماید مرگ او پیش از وفات امام فرا رسد. همین طور هم شد و آن بانوی مکرّمه در زمان حیات آن حضرت رحلت کرد. بر مزار او لوحی است که بر آن نوشته شده: «آرامگاه مادر محمد». ابوعلی خیزرانی می گوید: «از همین خادمه شنیدم که هنگام تولد امام زمان علیه السّلام، دیده است که نوری از سر و روی حضرت به اطراف آسمان درخشید و چند مرغ سفید از آسمان فرود آمدند و بال های خود را بر سر و روی و بدن آن مولود مسعود کشیدند و بازگشتند. چون این خبر را به امام حسن عسکری علیه السّلام داد، تبسّم کرد و فرمود: «آنها فرشتگان آسمان ها بودند که در موقع ظهور این طفل، یاوران او خواهند بود. آنها آمده بودند تا به وی تبرک جویند.» - . کمال الدین: ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ك، [إكمال الدين] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِيِّ عَنْ أَبِي غَانِمٍ الْخَادِمِ قَالَ: وُلِدَ لِأَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام وَلَدٌ فَسَمَّاهُ مُحَمَّداً فَعَرَضَهُ عَلَى أَصْحَابِهِ يَوْمَ الثَّالِثِ وَ قَالَ هَذَا صَاحِبُكُمْ مِنْ بَعْدِي وَ خَلِيفَتِي عَلَيْكُمْ وَ هُوَ الْقَائِمُ الَّذِي تَمْتَدُّ إِلَيْهِ الْأَعْنَاقُ بِالانْتِظَارِ فَإِذَا امْتَلَأَتِ الْأَرْضُ جَوْراً وَ ظُلْماً خَرَجَ فَمَلَأَهَا قِسْطاً وَ عَدْلًا.

ص: ۵

**[ترجمه]کمال الدین: ابو غانم می گوید: فرزندی از امام عسکری علیه السّلام متولد شد که پدر بزرگوارش نام او را «محمد» گذارد. سپس در روز سوم ولادتش او را به اصحاب خود نشان داد و فرمود: «بعد از من، این کودک امام شما و جانشین من خواهد بود. او همان قائم است که مردم برای ظهور او انتظارها می کشند و وقتی که دنیا پر از ظلم و بی عدالتی شود، ظاهر گردد و جهان را پر از عدل و داد کند.» - . کمال الدین: ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۱۲»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ الشَّیْبَانِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَحْرِ بْنِ سَهْلٍ الشَّیْبَانِیِّ قَالَ قَالَ بِشْرُ بْنُ سُلَیْمَانَ النَّخَّاسُ وَ هُوَ مِنْ وُلْدِ أَبِی أَیُّوبَ الْأَنْصَارِیِّ أَحَدُ مَوَالِی أَبِی الْحَسَنِ وَ أَبِی مُحَمَّدٍ وَ جَارُهُمَا بِسُرَّمَنْ رَأَی: أَتَانِی کَافُورٌ الْخَادِمُ فَقَالَ مَوْلَانَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیُّ یَدْعُوکَ إِلَیْهِ فَأَتَیْتُهُ فَلَمَّا جَلَسْتُ بَیْنَ یَدَیْهِ قَالَ لِی یَا بِشْرُ إِنَّکَ مِنْ وُلْدِ الْأَنْصَارِ وَ هَذِهِ الْمُوَالاهُ لَمْ تَزَلْ فِیکُمْ یَرِثُهَا خَلَفٌ عَنْ سَلَفٍ وَ أَنْتُمْ ثِقَاتُنَا أَهْلَ الْبَیْتِ وَ إِنِّی مُزَکِّیکَ وَ مُشَرِّفُکَ بِفَضِیلَهٍ تَسْبِقُ بِهَا الشِّیعَهَ فِی الْمُوَالاهِ بِسِرٍّ أَطَّلِعُکَ عَلَیْهِ وَ أُنْفِذُکَ فِی ابْتِیَاعِ أَمَهٍ فَکَتَبَ کِتَاباً لَطِیفاً بِخَطٍّ رُومِیٍّ وَ لُغَهٍ رُومِیَّهٍ وَ طَبَعَ عَلَیْهِ خَاتَمَهُ وَ أَخْرَجَ شِقَّهً(۱)

صَفْرَاءَ فِیهَا مِائَتَانِ وَ عِشْرُونَ دِینَاراً فَقَالَ خُذْهَا وَ تَوَجَّهْ بِهَا إِلَی بَغْدَادَ وَ احْضُرْ مَعْبَرَ الْفُرَاتِ ضَحْوَهَ یَوْمِ کَذَا فَإِذَا وَصَلَتْ إِلَی جَانِبِکَ زَوَارِیقُ السَّبَایَا وَ تَرَی الْجَوَارِیَ فِیهَا سَتَجِدُ طَوَائِفَ الْمُبْتَاعِینَ مِنْ وُکَلَاءِ قُوَّادِ بَنِی الْعَبَّاسِ وَ شِرْذِمَهً مِنْ فِتْیَانِ الْعَرَبِ فَإِذَا رَأَیْتَ ذَلِکَ فَأَشْرِفْ مِنَ الْبُعْدِ عَلَی الْمُسَمَّی عُمَرَ بْنَ یَزِیدَ النَّخَّاسَ عَامَّهَ نَهَارِکَ إِلَی أَنْ تَبْرُزَ لِلْمُبْتَاعِینَ جَارِیَهٌ صِفَتُهَا کَذَا وَ کَذَا لَابِسَهٌ حَرِیرَیْنِ صَفِیقَیْنِ تَمْتَنِعُ مِنَ الْعَرْضِ وَ لَمْسِ الْمُعْتَرِضِ وَ الِانْقِیَادِ لِمَنْ یُحَاوِلُ لَمْسَهَا وَ تَسْمَعُ صَرْخَهً رُومِیَّهً مِنْ وَرَاءِ سِتْرٍ رَقِیقٍ فَاعْلَمْ أَنَّهَا تَقُولُ وَا هَتْکَ سِتْرَاهْ فَیَقُولُ بَعْضُ الْمُبْتَاعِینَ عَلَیَّ ثَلَاثُمِائَهِ دِینَارٍ فَقَدْ زَادَنِی الْعَفَافُ فِیهَا رَغْبَهً فَتَقُولُ لَهُ بِالْعَرَبِیَّهِ لَوْ بَرَزْتَ فِی زِیِّ سُلَیْمَانَ بْنِ دَاوُدَ وَ عَلَی شِبْهِ مُلْکِهِ مَا بَدَتْ لِی فِیکَ رَغْبَهٌ فَاشْفَقْ عَلَی مَالِکَ فَیَقُولُ النَّخَّاسُ فَمَا الْحِیلَهُ وَ لَا بُدَّ مِنْ بَیْعِکِ فَتَقُولُ الْجَارِیَهُ وَ مَا الْعَجَلَهُ وَ لَا بُدَّ مِنِ اخْتِیَارِ مُبْتَاعٍ یَسْکُنُ قَلْبِی إِلَیْهِ وَ إِلَی وَفَائِهِ وَ أَمَانَتِهِ فَعِنْدَ ذَلِکَ قُمْ إِلَی عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ النَّخَّاسِ وَ قُلْ لَهُ إِنَّ مَعَکَ کِتَاباً مُلَطَّفَهً لِبَعْضِ الْأَشْرَافِ کَتَبَهُ بِلُغَهٍ رُومِیَّهٍ وَ خَطٍّ رُومِیٍّ وَ وَصَفَ فِیهِ کَرَمَهُ وَ وَفَاءَهُ وَ نُبْلَهُ وَ سَخَاءَهُ تُنَاوِلُهَا لِتَتَأَمَّلَ مِنْهُ أَخْلَاقَ

صَاحِبِهِ فَإِنْ مَالَتْ إِلَیْهِ وَ رَضِیَتْهُ فَأَنَا وَکِیلُهُ فِی ابْتِیَاعِهَا مِنْکَ قَالَ بِشْرُ بْنُ سُلَیْمَانَ فَامْتَثَلْتُ جَمِیعَ مَا حَدَّهُ لِی مَوْلَایَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام فِی

۱- ۱. الشقه بالکسر و الضم- السبیبه المقطوعه من الثیاب المستطیله و قد یکون تصحیف« حقه» و هی وعاء تسوی من خشب أو من العاج أو غیر ذلک.

أَمْرِ الْجَارِيَهِ فَلَمَّا نَظَرَتْ فِی الْکِتَابِ بَکَتْ بُکَاءً شَدِیداً وَ قَالَتْ لِعُمَرَ بْنِ یَزِیدَ بِعْنِی مِنْ صَاحِبِ هَذَا الْکِتَابِ وَ حَلَفَتْ بِالْمُحَرِّجَهِ وَ الْمُغَلَّظَهِ-(۱) أَنَّهُ مَتَی امْتَنَعَ مِنْ بَیْعِهَا مِنْهُ قَتَلَتْ نَفْسَهَا فَمَا زِلْتُ أُشَاحُّهُ فِی ثَمَنِهَا حَتَّی اسْتَقَرَّ الْأَمْرُ فِیهِ عَلَی مِقْدَارِ مَا کَانَ أَصْحَبَنِیهِ مَوْلَایَ علیه السلام مِنَ الدَّنَانِیرِ فَاسْتَوْفَاهُ وَ تَسَلَّمْتُ الْجَارِیَهَ ضَاحِکَهً مُسْتَبْشِرَهً وَ انْصَرَفْتُ بِهَا إِلَی الْحُجَیْرَهِ الَّتِی کُنْتُ آوِی إِلَیْهَا بِبَغْدَادَ فَمَا أَخَذَهَا الْقَرَارُ حَتَّی أَخْرَجَتْ کِتَابَ مَوْلَانَا علیه السلام مِنْ جَیْبِهَا وَ هِیَ تَلْثِمُهُ وَ تُطْبِقُهُ عَلَی جَفْنِهَا وَ تَضَعُهُ عَلَی خَدِّهَا وَ تَمْسَحُهُ عَلَی بَدَنِهَا فَقُلْتُ تَعَجُّباً مِنْهَا تَلْثِمِینَ کِتَاباً لَا تَعْرِفِینَ صَاحِبَهُ فَقَالَتْ أَیُّهَا الْعَاجِزُ الضَّعِیفُ الْمَعْرِفَهِ بِمَحَلِّ أَوْلَادِ الْأَنْبِیَاءِ أَعِرْنِی سَمْعَکَ (۲) وَ فَرِّغْ لِی قَلْبَکَ أَنَا مُلَیْکَهُ بِنْتُ یَشُوعَا بْنِ قَیْصَرَ مَلِکِ الرُّومِ وَ أُمِّی مِنْ وُلْدِ الْحَوَارِیِّینَ تُنْسَبُ إِلَی وَصِیِّ الْمَسِیحِ شَمْعُونَ أُنَبِّئُکِ بِالْعَجَبِ إِنَّ جَدِّی قَیْصَرَ أَرَادَ أَنْ یُزَوِّجَنِی مِنِ ابْنِ أَخِیهِ وَ أَنَا مِنْ بَنَاتِ ثَلَاثَ عَشْرَهَ سَنَهً فَجَمَعَ فِی قَصْرِهِ مِنْ نَسْلِ الْحَوَارِیِّینَ مِنَ الْقِسِّیسِینَ وَ الرُّهْبَانِ ثَلَاثَمِائَهِ رَجُلٍ وَ مِنْ ذَوِی الْأَخْطَارِ مِنْهُمْ سَبْعَمِائَهِ رَجُلٍ وَ جَمَعَ مِنْ أُمَرَاءِ الْأَجْنَادِ وَ قُوَّادِ الْعَسْکَرِ وَ نُقَبَاءِ الْجُیُوشِ وَ مُلُوکِ الْعَشَائِرِ أَرْبَعَهَ آلَافٍ وَ أَبْرَزَ مِنْ بَهِیِّ مُلْکِهِ عَرْشاً مُسَاغاً مِنْ أَصْنَافِ الْجَوْهَرِ وَ رَفَعَهُ فَوْقَ أَرْبَعِینَ مِرْقَاهً فَلَمَّا صَعِدَ ابْنُ أَخِیهِ وَ أَحْدَقَتِ الصُّلُبُ وَ قَامَتِ الْأَسَاقِفَهُ عُکَّفاً وَ نُشِرَتْ أَسْفَارُ الْإِنْجِیلِ تَسَافَلَتِ الصُّلُبُ مِنَ الْأَعْلَی فَلَصِقَتِ الْأَرْضَ وَ تَقَوَّضَتْ أَعْمِدَهُ الْعَرْشِ فَانْهَارَتْ إِلَی الْقَرَارِ وَ خَرَّ الصَّاعِدُ مِنَ الْعَرْشِ مَغْشِیّاً عَلَیْهِ فَتَغَیَّرَتِ أَلْوَانُ الْأَسَاقِفَهِ وَ ارْتَعَدَتْ فَرَائِصُهُمْ فَقَالَ کَبِیرُهُمْ لِجَدِّی أَیُّهَا الْمَلِکُ أَعْفِنَا مِنْ مُلَاقَاهِ هَذِهِ النُّحُوسِ الدَّالَّهِ عَلَی زَوَالِ هَذَا الدِّینِ الْمَسِیحِیِّ وَ الْمَذْهَبِ الْمَلَکَانِیِّ فَتَطَیَّرَ جَدِّی مِنْ ذَلِکَ تَطَیُّراً شَدِیداً وَ قَالَ لِلْأَسَاقِفَهِ أَقِیمُوا هَذِهِ الْأَعْمِدَهَ وَ ارْفَعُوا الصُّلْبَانَ وَ أَحْضِرُوا أَخَا هَذَا الْمُدْبَرِ الْعَاهِرِ الْمَنْکُوسِ جَدُّهُ لِأُزَوِّجَهُ هَذِهِ

۱- ۱. المغلظه: المؤکده من الیمین، و المحرجه: الیمین التی تضیق مجال الحالف بحیث لا یبقی له مندوحه عن بر قسمه.

۲- ۲. من الاعاره أی أعطینی سمعک عاریه.

الصَّبِيَّهَ فَيُدْفَعُ نُحُوسُهُ عَنْكُمْ بِسُعُودِهِ وَ لَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ حَدَثَ عَلَى الثَّانِي مِثْلُ مَا حَدَثَ عَلَى الْأَوَّلِ وَ تَفَرَّقَ النَّاسُ وَ قَامَ جَدِّي قَيْصَرُ مُغْتَمّاً فَدَخَلَ مَنْزِلَ النِّسَاءِ وَ أُرْخِيَتِ السُّتُورُ وَ أُرِيتُ فِي تِلْكَ اللَّيْلَهِ كَأَنَّ الْمَسِيحَ وَ شَمْعُونَ وَ عِدَّهً مِنَ الْحَوَارِيِّينَ قَدِ اجْتَمَعُوا فِي قَصْرِ جَدِّي وَ نَصَبُوا فِيهِ مِنْبَراً مِنْ نُورٍ يُبَارِي السَّمَاءَ عُلُوّاً وَ ارْتِفَاعاً فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي كَانَ نَصَبَ جَدِّي وَ فِيهِ عَرْشُهُ وَ دَخَلَ عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله وَ خَتَنُهُ وَ وَصِيُّهُ عليه السلام وَ عِدَّهٌ مِنْ أَبْنَائِهِ فَتَقَدَّمَ الْمَسِيحُ إِلَيْهِ فَاعْتَنَقَهُ فَيَقُولُ لَهُ مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله يَا رُوحَ اللَّهِ إِنِّي جِئْتُكَ خَاطِباً مِنْ وَصِيِّكَ شَمْعُونَ فَتَاتَهُ مُلَيْكَهَ لِابْنِي هَذَا وَ أَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام ابْنِ صَاحِبِ هَذَا الْكِتَابِ فَنَظَرَ الْمَسِيحُ إِلَى شَمْعُونَ وَ قَالَ لَهُ قَدْ أَتَاكَ الشَّرَفُ فَصِلْ رَحِمَكَ بِرَحِمِ آلِ مُحَمَّدٍ عليهم السلام قَالَ قَدْ فَعَلْتُ فَصَعِدَ ذَلِكَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَ مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله وَ زَوَّجَنِي مِنِ ابْنِهِ وَ شَهِدَ

الْمَسِيحُ عليه السلام وَ شَهِدَ أَبْنَاءُ مُحَمَّدٍ عليهم السلام وَ الْحَوَارِيُّونَ فَلَمَّا اسْتَيْقَظْتُ أَشْفَقْتُ أَنْ أَقُصَّ هَذِهِ الرُّؤْيَا عَلَى أَبِي وَ جَدِّي مَخَافَهَ الْقَتْلِ فَكُنْتُ أُسِرُّهَا وَ لَا أُبْدِيهَا لَهُمْ وَ ضَرَبَ صَدْرِي بِمَحَبَّهِ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام حَتَّى امْتَنَعْتُ مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ فَضَعُفَتْ نَفْسِي وَ دَقَّ شَخْصِي وَ مَرِضْتُ مَرَضاً شَدِيداً فَمَا بَقِيَ فِي مَدَائِنِ الرُّومِ طَبِيبٌ إِلَّا أَحْضَرَهُ جَدِّي وَ سَأَلَهُ عَنْ دَوَائِي فَلَمَّا بَرَّحَ بِهِ الْيَأْسُ قَالَ يَا قُرَّهَ عَيْنِي هَلْ يَخْطُرُ بِبَالِكِ شَهْوَهٌ فَأُزَوِّدُكِهَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا فَقُلْتُ يَا جَدِّي أَرَى أَبْوَابَ الْفَرَجِ عَلَيَّ مُغْلَقَهً فَلَوْ كَشَفْتَ الْعَذَابَ عَمَّنْ فِي سِجْنِكَ مِنْ أُسَارَى الْمُسْلِمِينَ وَ فَكَكْتَ عَنْهُمُ الْأَغْلَالَ وَ تَصَدَّقْتَ عَلَيْهِمْ وَ مَنَّيْتَهُمُ الْخَلَاصَ رَجَوْتُ أَنْ يَهَبَ الْمَسِيحُ وَ أُمُّهُ عَافِيَهً فَلَمَّا فَعَلَ ذَلِكَ تَجَلَّدْتُ فِي إِظْهَارِ الصِّحَّهِ مِنْ بَدَنِي قَلِيلًا وَ تَنَاوَلْتُ يَسِيراً مِنَ الطَّعَامِ فَسُرَّ بِذَلِكَ وَ أَقْبَلَ عَلَى إِكْرَامِ الْأُسَارَى وَ إِعْزَازِهِمْ فَأُرِيتُ أَيْضاً بَعْدَ أَرْبَعَ عَشْرَهَ لَيْلَهً كَأَنَّ سَيِّدَهَ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ فَاطِمَهَ عليها السلام قَدْ زَارَتْنِي وَ مَعَهَا مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَ أَلْفٌ مِنْ وَصَائِفِ الْجِنَانِ فَتَقُولُ لِي مَرْيَمُ هَذِهِ سَيِّدَهُ النِّسَاءِ عليها السلام أُمُّ زَوْجِكِ أَبِي مُحَمَّدٍ فَأَتَعَلَّقُ بِهَا وَ أَبْكِي وَ أَشْكُو إِلَيْهَا امْتِنَاعَ أَبِي مُحَمَّدٍ مِنْ زِيَارَتِي فَقَالَتْ سَيِّدَهُ النِّسَاءِ عليها السلام إِنَّ ابْنِي أَبَا مُحَمَّدٍ

ص: ٨

لَا يَزُورُكِ وَ أَنْتِ مُشْرِكَهٌ بِاللَّهِ عَلَى مَذْهَبِ النَّصَارَى وَ هَذِهِ أَخْتِی مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ تَبْرَأُ إِلَى اللَّهِ مِنْ دِينِكِ فَإِنْ مِلْتِ إِلَى رِضَى اللَّهِ تَعَالَى وَ رِضَى الْمَسِيحِ وَ مَرْيَمَ علیها السلام وَ زِيَارَهِ أَبِی مُحَمَّدٍ إِيَّاكِ فَقُولِی أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ أَبِی مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ فَلَمَّا تَكَلَّمْتُ بِهَذِهِ الْكَلِمَهِ ضَمَّتْنِی إِلَى صَدْرِهَا سَيِّدَهُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ وَ طِيبَ نَفْسِی وَ قَالَتِ الْآنَ تَوَقَّعِی زِيَارَهَ أَبِی مُحَمَّدٍ وَ إِنِّی مُنْفِذَتُهُ إِلَيْكِ فَانْتَبَهْتُ وَ أَنَا أَنُولُ (١)

وَ أَتَوَقَّعُ لِقَاءَ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَلَمَّا كَانَ فِی اللَّيْلَهِ الْقَابِلَهِ رَأَيْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ كَأَنِّی أَقُولُ لَهُ جَفَوْتَنِی يَا حَبِيبِی بَعْدَ أَنْ أَتْلَفْتُ نَفْسِی مُعَالَجَهَ حُبِّکَ فَقَالَ مَا كَانَ تَأَخُّرِی عَنْكِ إِلَّا لِشِرْكِكِ فَقَدْ أَسْلَمْتِ وَ أَنَا زَائِرُكِ فِی كُلِّ لَيْلَهٍ إِلَى أَنْ يَجْمَعَ اللَّهُ شَمْلَنَا فِی الْعِيَانِ فَلَمَّا قَطَعَ عَنِّی زِيَارَتَهُ بَعْدَ ذَلِکَ إِلَى هَذِهِ الْغَايَهِ قَالَ بِشْرٌ فَقُلْتُ لَهَا وَ كَيْفَ وَقَعْتِ فِی الْأُسَارَى فَقَالَتْ أَخْبَرَنِی أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام لَيْلَهً مِنَ اللَّيَالِی أَنَّ جَدَّکِ سَيُسَيِّرُ جَيْشاً إِلَى قِتَالِ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ كَذَا وَ كَذَا ثُمَّ يَتْبَعُهُمْ فَعَلَيْکِ بِاللَّحَاقِ بِهِمْ مُتَنَكِّرَهً فِی زِيِّ الْخَدَمِ مَعَ عِدَّهٍ مِنَ الْوَصَائِفِ مِنْ طَرِيقِ كَذَا فَفَعَلْتُ ذَلِکَ فَوَقَفَتْ عَلَيْنَا طَلَائِعُ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى كَانَ مِنْ أَمْرِی مَا رَأَيْتَ وَ شَاهَدْتَ وَ مَا شَعَرَ بِأَنِّی ابْنَهُ مَلِكِ الرُّومِ إِلَى هَذِهِ الْغَايَهِ أَحَدٌ سِوَاکَ وَ ذَلِکَ بِاطِّلَاعِی إِيَّاکَ عَلَيْهِ وَ لَقَدْ سَأَلَنِی الشَّيْخُ الَّذِی وَقَعْتُ إِلَيْهِ فِی سَهْمِ الْغَنِيمَهِ عَنِ اسْمِی فَأَنْكَرْتُهُ وَ قُلْتُ نَرْجِسُ فَقَالَ اسْمُ الْجَوَارِی قُلْتُ الْعَجَبُ أَنَّکِ رُومِيَّهٌ وَ لِسَانُکِ عَرَبِيٌّ قَالَتْ نَعَمْ مِنْ وَلُوعِ جَدِّی وَ حَمْلِهِ إِيَّایَ عَلَى تَعَلُّمِ الْآدَابِ أَنْ أَوْعَزَ إِلَیَّ امْرَأَهً تَرْجُمَانَهً لَهُ فِی الِاخْتِلَافِ إِلَیَّ وَ كَانَتْ تَقْصِدُنِی صَبَاحاً وَ مَسَاءً وَ تُفِيدُنِی الْعَرَبِيَّهَ حَتَّى اسْتَمَرَّ لِسَانِی عَلَيْهَا وَ اسْتَقَامَ قَالَ بِشْرٌ فَلَمَّا انْكَفَأْتُ بِهَا إِلَى سُرَّمَنْ رَأَى دَخَلَتْ عَلَى مَوْلَایَ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام فَقَالَ كَيْفَ أَرَاکِ اللَّهُ عِزَّ الْإِسْلَامِ وَ ذُلَّ النَّصْرَانِيَّهِ وَ شَرَفَ مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ علیهم السلام قَالَتْ كَيْفَ أَصِفُ لَکَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّی قَالَ فَإِنِّی أُحِبُّ أَنْ

١- ١. فی النسخه المطبوعه: أقول، و هو سهو و الصحیح ما أثبتناه یقال: نالت المرأه بالحدیث أو الحاجه- تنول- ای سمحت أو همت.

أَكْرِمَكِ فَأَيُّمَا أَحَبُّ إِلَيْكِ عَشَرَةُ آلَافِ دِينَارٍ أَمْ بُشْرَى لَكِ بِشَرَفِ الْأَبَدِ قَالَتْ بُشْرَى بِوَلَدٍ لِي قَالَ لَهَا أَبْشِرِي بِوَلَدٍ يَمْلِكُ الدُّنْيَا شَرْقاً وَ غَرْباً وَ يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً قَالَتْ مِمَّنْ قَالَ مِمَّنْ خَطَبَكِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَهُ لَيْلَةَ كَذَا فِي شَهْرِ كَذَا مِنْ سَنَةِ كَذَا بِالرُّومِيَّةِ قَالَ لَهَا مِمَّنْ زَوَّجَكِ الْمَسِيحُ علیه السلام وَ وَصِيُّهُ قَالَتْ مِنِ ابْنِكَ أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقَالَ هَلْ تَعْرِفِينَهُ قَالَتْ وَ هَلْ خَلَتْ لَيْلَةٌ لَمْ يَزُرْنِي فِيهَا مُنْذُ اللَّيْلَةِ الَّتِي أَسْلَمْتُ عَلَى يَدِ سَيِّدَةِ النِّسَاءِ علیه السلام قَالَ فَقَالَ مَوْلَانَا يَا كَافُورُ ادْعُ أُخْتِي حَكِيمَةَ فَلَمَّا دَخَلَتْ قَالَ لَهَا هَا هِيَهْ فَاعْتَنَقَتْهَا طَوِيلًا وَ سُرَّتْ بِهَا كَثِيراً فَقَالَ لَهَا أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام يَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ خُذِيهَا إِلَى مَنْزِلِكِ وَ عَلِّمِيهَا الْفَرَائِضَ وَ السُّنَنَ فَإِنَّهَا زَوْجَةُ أَبِي مُحَمَّدٍ وَ أُمُّ الْقَائِمِ علیه السلام.

**[ترجمه]غیبت طوسی: بشر بن سلیمان برده فروش که از فرزندان ابو ایوب انصاری و یکی از شیعیان مخلص حضرت امام علی النقی و امام حسن عسکری علیهماالسّلام و در سامره همسایه حضرت بود، می گوید: روزی کافور، غلام امام علی النقی علیه السّلام نزد من آمد و مرا احضار کرد. چون خدمت حضرت رسیدم فرمود: «ای بشر! تو از اولاد انصار هستی و دوستی شما نسبت به ما اهل بیت، پیوسته میان شما برقرار است، به طوری که فرزندان شما آن را به ارث می برند. شما مورد وثوق ما اهل بیت هستید. می خواهم تو را فضیلتی دهم که در مقام دوستی با ما و به واسطه این رازی که با تو در میان می گذارم، بر سایر شیعیان پیشی گیری. من تو را مامور می کنم که کنیزی خریداری کنی.»

سپس نامه پاکیزه ای به خط و زبان رومی مرقوم فرمود و سر آن را با خاتم مبارک مهر کرد. آنگاه کیسه زردی که دویست و بیست اشرفی در آن بود بیرون آورد و فرمود: «این را گرفته، به بغداد می روی و صبح فلان روز در سر پل فرات حضور می یابی. چون کشتی حامل اسیران نزدیک شد و اسیران را دیدی، می بینی که بیشتر مشتریان، فرستادگان اشراف بنی عباس و تعدادی از جوانان عرب هستند. پس در تمام روز، از دور مواظب شخصی به نام (عمر بن زید) برده فروش باش که کنیزی را به مشتریان عرضه می دارد که به اوصافی مخصوصی متصف است، از جمله دو لباس حریر نازک پوشیده و خود را از معرض فروش و دسترس مشتریان حفظ می کند. در این وقت صدای ناله او را از پس پرده نازکی می شنوی که به زبان رومی، از اسارت و هتک احترام خود می نالد. یکی از مشتریان به عمر بن یزید خواهد گفت که عفّت این کنیز رغبت مرا به وی جلب کرده؛ او را به سیصد دینار به من بفروش! کنیزک به زبان عربی می گوید: «اگر تو حضرت سلیمان و دارای حشمت او باشی، من به تو رغبت ندارم. بیهوده مال خود را تلف مکن!» فروشنده می گوید: «پس چاره چیست؟ من ناگزیرم تو را بفروشم.» کنیزک پاسخ می دهد: «چرا شتاب می کنی؟ بگذار خریداری پیدا شود که قلب من به او و وفا و امانت وی آرام گیرد.» در این هنگام نزد فروشنده برو و بگو که من حامل نامه لطیفی هستم که یکی از اشراف، به خط و زبان رومی نوشته و کرم و وفا و شرافت و امانت خود را در آن شرح داده است. نامه را به کنیزک نشان بده تا درباره اخلاق نویسنده آن بیاندیشد. اگر به وی مایل گردید و تو نیز راضی شدی، من به وکالت او کنیزک را می خرم.

بشر بن سلیمان می گوید: «تمامی آنچه را که امام علی النقی علیه السّلام فرموده بود امتثال کردم. چون نگاه کنیزک به نامه حضرت افتاد، سخت به گریه افتاد. سپس رو به عمر بن یزید کرد و گفت که مرا به صاحب این نامه بفروش و سوگندهای بسیار شدیدی یاد کرد که اگر از فروش او به صاحب نامه امتناع کند، خود را هلاک خواهد کرد. من در تعیین قیمت او با فروشنده گفتگوی بسیار کردم تا به همان مبلغ که امام به من داده بود، راضی شد. من هم پول را به وی تسلیم کردم و با کنیزک که خندان و شادان بود، به اتاقکی که در بغداد اجاره کرده بودم آمدیم. در این مدت او با بی قراری بسیار، نامه امام

را از جیب بیرون آورده می بوسید، آن را روی دیدگان و مژگان خود می نهاد و بر بدن و صورت می کشید. من گفتم: «عجبا! نامه ای را می بوسی که نویسنده آن را نمی شناسی!» گفت: «ای درمانده کم معرفت نسبت به شأن اولاد انبیا! گوش فرا ده و دل سوی من بدار. من ملیکه، دختر یشوعا پسر قیصر روم هستم. مادرم از فرزندان حواریون است و نسبم به شمعون، وصی حضرت عیسی علیه السّلام می رسد. بگذار داستان عجیب خود را برایت نقل کنم.

جد من قیصر، می خواست مرا که سیزده سال بیشتر نداشتم به همسری پسر برادرش درآورد. پس سیصد نفر از رهبانان و قسیسین نصارا، از دودمان حواریون عیسی بن مریم علیه السّلام، هفتصد نفر از اعیان و اشراف و چهار هزار نفر از امرا و فرماندهان و سران لشکر و ملوک قبایل را جمع کرد. آنگاه تختی آراسته به انواع جواهرات را که نشان از عظمت ملکش بود، روی چهل پایه نصب کرد. چون پسر برادرش را روی آن نشاند و صلیب ها را بیرون آورد و اسقف ها در مقابل او قرار گرفتند و سفرهای انجیل ها را گشودند، ناگهان صلیب ها از بلندی بر زمین افتادند و پایه های تخت، در هم شکست و به زمین فرو ریخت. پسر عمویم با حالت بیهوشی از بالای تخت بر روی زمین افتاد، رنگ صورت اسقف ها دگرگون گشت و سخت به لرزه افتادند. بزرگِ اسقف ها چون این بدید، رو به جدم کرد و گفت: «پادشاها! ما را از مشاهده این اوضاع منحوس که نشانه زوال دین مسیح و مذهب پادشاهی است، معاف بدار!» جدم نیز اوضاع را به فال بد گرفت، با این حال به اسقف ها دستور داد تا دوباره پایه های تخت را استوار کنند و صلیب ها را برافرازند. آنگاه گفت: «پسر بدبخت و بدکاره و نگون تبار برادرم را بیاورید تا هر طور که هست، این دختر را به همسری وی درآورم. باشد که با این وصلت میمون، نحوست آن از شما برطرف گردد.»

چون دستور او را عملی کردند، آنچه بار نخست روی داده بود دوباره رخ داد. مردم پراکنده گشتند و جدم قیصر، با حالت اندوهگین به حرم سرا رفت و پرده ها بیفتاد. شب هنگام در خواب دیدم مثل اینکه حضرت عیسی، شمعون وصی او و گروهی از حواریین در قصر جدم قیصر اجتماع کرده اند و در جای تخت، منبری از نور که با نور آسمان برابری می کرد و بالا می رفت قرار دارد. چیزی نگذشت که «محمد» صلی اللّٰه علیه و آله پیغمبر خاتم، داماد و جانشین او و جمعی از فرزندان وی وارد قصر شدند. حضرت عیسی علیه السّلام به استقبال شتافت و با محمد صلی الله علیه و آله و سلم معانقه کرد. سپس آن حضرت فرمود: «یا روح اللّٰه! من به خواستگاری دختر وصی شما شمعون، برای این فرزندم آمده ام.» آنگاه به امام حسن عسکری علیه السّلام، پسر نویسنده این نامه اشاره کرد. حضرت عیسی نگاهی به شمعون کرد و گفت: «شرافت به تو روی آورده! با این وصلت، رحم خود را به خویشاوندی با آل محمد صلی الله علیه و آله وصل کن.» او هم گفت که موافقم. پس حضرت محمد صلی الله علیه و آله بالای آن منبر رفت و خطبه خواند و مرا به عقد پسرش درآورد، در حالی که حضرت عیسی و فرزندان پیغمبر و حواریون شاهد عقد بودند.

چون از خواب برخاستم، از بیم جان خواب خود را برای پدر و جدم نقل نکردم و همواره آن را پوشیده می داشتم. از آن شب به بعد قلبم چنان از محبت امام حسن عسکری علیه السّلام موج می زد که از خوردن و آشامیدن بازماندم، کم کم لاغر و رنجور گشتم و سخت بیمار شدم. جدم تمام پزشکان شهرهای روم را احضار کرد و از آنها خواست که مرا مداوا کنند. چون از مداوای من مأیوس گردید گفت: «ای نور دیده! آیا خواهشی داری تا در انجام آن در این دنیا برای تو بکوشم؟» گفتم: «پدر بزرگ جان! درهای گشایش را به روی خود بسته می بینم. پس اگر در به روی اسیران مسلمین بگشایی و آنها را از قید

و بنـد و زنـدان آزاد گردانی و بر آنان تصدق کنی و آنها را خلاص کنی، امید است که عیسـی و مادرش مرا شـفا دهند.» پدر بزرگم تقاضای مرا پذیرفت و من نیز به ظاهر اظهار بهبودی کردم و کمی غذا خوردم. پدر بزرگم از این واقعه خشـنود گردید و سعی کرد بیشتر رعایت حال اسیران مسلمین را کند و به آنها احترام بگذارد.

چهارده شب بعد از این ماجرا، باز در خواب دیدم که حضرت فاطمه علیهاالسّلام به همراه مریم و حوریان بهشتی به عیادت من آمده اند. حضرت مریم روی به من کرد و فرمود: «این بانوی بانوان جهان و مادر شوهر تو امام عسکری علیه السّلام است.» من دامن مبارك او را گرفتم، گریه کردم و از اینکه امام حسن عسـکری علیه السّـلام به دیدنم نمی آید، شـکایت کردم. حضـرت فاطمه علیهاالسّـلام فرمود: «تا وقتی که تو مشـرك به خـدا و پیرو مذهب نصارا هستی، او به عیادت تو نخواهد آمد. این خواهر من مریم است که از دین تـو به خداونـد پنـاه می برد. اگر می خـواهی خـدا و عیسـی و مریم از تو خشـنود باشـند و به زیـارت فرزندم تمایل داری، به یگانگی خداوند و اینکه محمد پدر من خاتم پیغمبران است، گواهی بده.» چون این جمله را ادا کردم، فـاطمه علیهاالسّـلام مرا در آغوش گرفت و به این ترتیب حـالم بهبود یـافت. سـپس فرمود: «اکنون منتظر زیارت فرزنـدم حسـن عسـکری علیه السّـلام باش که او را نزد تو خواهم فرسـتاد.» آنگاه بیدار شدم، در حالی که همت و توقع من متوجه زیارت امام عسـکری علیه السّـلام بود. فردا شب امام حسن عسکری علیه السّلام را در خواب دیدم، گویا در حالی که از گذشته شکوه می کردم گفتـم: «ای محبـوب من! من که خـود را در راه محبت تـو تلـف کردم!» فرمـود: «نیامـدن من علـتی جز مـذهب سـابق تو نـداشت و اکنون که اسـلام آورده ای، هر شب به دیـدنت می آیم، تـا موقعی که فراق مـا مبـدل به وصـال گردد.» از آن شـب تاکنون شبی نیست که وجود نازنینش را به خواب نبینم.»

بشر بن سلیمان می گوید: «پرسیدم چطور شد که به میان اسیران افتادی؟» گفت: «یک شب در عالم خواب امام حسن عسکری علیه السّـلام فرمود: «فلان روز جدت قیصـر، لشـکری به جنگ مسـلمانان می فرستد. تو هم به طور ناشناس به همراه عده ای از کنیزان در لباس خـدمتکاران، از فلان راه به آنها ملحق شو.» تا اینکه پیشـقراولان اسـلام مطلع شدند و ما را اسیر گرفتند و کار من بدین گونه که دیدی انجام پذیرفت. ولی تاکنون به کسـی جز تو نگفته ام که نوه پادشاه روم هسـتم. حتی پیرمردی که من در تقسـیم غنایم جنگ سـهم او شـده بودم، نامم را پرسـید، ولی من اظهاری نکردم و فقط گفتم: «نرجس!» او هم گفت که نام کنیزان است!» بشـر می گویـد: «گفتم: عجب است که تو رومی هستی و زبانت عربی است!» گفت جـدم در تربیت من جهـدی بلیغ داشت. او زنی را که چنـدین زبان می دانست، معین کرده بود که صـبح و شام نزد من آمده زبان عربی را به من بیاموزد و به همین جهت، عربی را به خوبی آموختم.»

بشـر می گویـد: «چون او را به سامره خـدمت امام علی النقی علیه السّـلام آوردم، حضـرت از وی پرسـید: «عزت اسـلام و ذلت نصارا و شـرف خاندان پیغمبر را چگونه دیدی؟» پاسخ داد: «درباره چیزی که شـما از من داناتر هستید چه عرض کنم؟» فرمود: «می خواهم ده هزار دینار یا مژده ای مسرت انگیز به تو بدهم. کدام یک را انتخاب می کنی؟» عرض کرد: «مژده فرزندی را به من دهیـد!» فرمود: «تو را مژده به داشـتن فرزنـدی می دهم که شـرق و غرب عـالم را مالـك شود و جهان را پس از آنکه پر از ظلم و جـور می شود، از عـدل و داد پر گردانـد.» عرض کرد: «این فرزنـد از چه شوهری خواهـد بود؟» فرمود: «از آن کس که پیغمبر اسلام در فلان شب و فلان ماه و فلان سال رومی تو را برای او خواستگاری کرد. در آن شب عیسی بن مریم و وصی او تو را به همسـری چه کسـی درآورد؟» گفت: «به همسـری فرزند دلبند شـما امام حسن عسـکری علیه السّلام!» فرمود: «او را می

شناسی؟» عرض کرد: از شبی که به دست حضرت فاطمه زهرا علیهاالسّلام اسلام آوردم، شبی نیست که او به دیدن من نیامده باشد.» در این وقت امام دهم علیه السّلام، به کافور خادم فرمود که خواهرم حکیمه را بگو نزد من بیاید. چون آن بانوی محترم آمد، حضرت فرمود: « ای خواهر! این زن همان است که گفته بودم.» حکیمه خاتون آن بانو را مدتی در آغوش گرفت و از دیدارش شادمان گردید. آنگاه امام علی النقی علیه السّلام فرمود: «عمه! او را به خانه خود ببر و فرایض دینی و اعمال مستحبه را به او بیاموز که او همسر فرزندم حسن و مادر قائم آل محمد صلی اللّه علیه و آله است.» - . غیبت طوسی: ۲۰۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ک (۱)،

[إكمال الدين] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عِيسَى الْوَشَّاءِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ طَاهِرٍ الْقُمِّيِّ عَنْ أَبِی الْحُسَيْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الشَّيْبَانِيِّ قَالَ: وَرَدْتُ كَرْبَلَاءَ سَنَةَ سِتٍّ وَ ثَمَانِينَ وَ مِائَتَيْنِ قَالَ وَ زُرْتُ قَبْرَ غَرِيبِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ثُمَّ انْكَفَأْتُ إِلَى مَدِينَهِ السَّلَامِ مُتَوَجِّهاً إِلَى مَقَابِرِ قُرَيْشٍ وَ قَدْ تَضَرَّمَتِ الْهَوَاجِرُ وَ تَوَقَّدَتِ السَّمَاءُ وَ لَمَّا وَصَلْتُ مِنْهَا إِلَى مَشْهَدِ الْكَاظِمِ علیه السلام وَ اسْتَنْشَقْتُ نَسِيمَ تُرْبَتِهِ الْمَغْمُورَهِ مِنَ الرَّحْمَهِ الْمَحْفُوفَهِ بِحَدَائِقِ الْغُفْرَانِ أَكْبَبْتُ عَلَيْهَا بِعَبَرَاتٍ مُتَقَاطِرَهٍ وَ زَفَرَاتٍ مُتَتَابِعَهٍ وَ قَدْ حَجَبَ الدَّمْعُ طَرْفِی عَنِ النَّظَرِ فَلَمَّا رَقَأَتِ الْعَبْرَهُ وَ انْقَطَعَ النَّحِيبُ وَ فَتَحْتُ بَصَرِی وَ إِذَا أَنَا بِشَيْخٍ قَدِ انْحَنَى صُلْبُهُ وَ تَقَوَّسَ مَنْكِبَاهُ وَ ثَفِنَتْ جَبْهَتُهُ وَ رَاحَتَاهُ وَ هُوَ يَقُولُ لِآخَرَ مَعَهُ عِنْدَ الْقَبْرِ يَا ابْنَ أَخِ فَقَدْ نَالَ عَمُّكَ شَرَفاً بِمَا حَمَّلَهُ السَّيِّدَانِ مِنْ غَوَامِضِ الْغُيُوبِ وَ شَرَائِفِ الْعُلُومِ الَّتِی لَمْ يَحْمِلْ مِثْلَهَا إِلَّا سَلْمَانُ وَ قَدْ أَشْرَفَ عَمُّكَ عَلَى اسْتِكْمَالِ الْمُدَّهِ وَ انْقِضَاءِ الْعُمُرِ وَ لَيْسَ يَجِدُ فِی أَهْلِ الْوَلَايَهِ رَجُلًا يُفْضِی إِلَيْهِ قُلْتُ يَا نَفْسُ لَا يَزَالُ الْعَنَاءُ وَ الْمَشَقَّهُ يَنَالانِ مِنْكِ بِإِتْعَابِی الْخُفَّ وَ الْحَافِرَ فِی طَلَبِ الْعِلْمِ وَ قَدْ قَرَعَ سَمْعِی مِنْ هَذَا الشَّيْخِ لَفْظٌ يَدُلُّ عَلَى عِلْمٍ جَسِيمٍ وَ أَمْرٍ عَظِيمٍ

ص: ۱۰

۱- ۱. فی النسخه المطبوعه: کا و هو سهو و الصحیح ما أثبتناه راجع کمال الدین ج ۲ ص ۸۹ من طبعتنا.

فَقُلْتُ أَيُّهَا الشَّيْخُ وَ مَنِ السَّيِّدَانِ قَالَ النَّجْمَانِ الْمُغَيَّبَانِ فِي الثَّرَى بِسُرَّمَنْ رَأَى فَقُلْتُ إِنِّي أُقْسِمُ بِالْمُوَالاةِ وَ شَرَفِ مَحَلِّ هَذَيْنِ السَّيِّدَيْنِ مِنَ الْإِمَامَةِ وَ الْوِرَاثَةِ أَنِّي خَاطِبٌ عِلْمَهُمَا وَ طَالِبٌ آثَارَهُمَا وَ بَاذِلٌ مِنْ نَفْسِي الْأَيْمَانَ الْمُؤَكَّدَةَ عَلَى حِفْظِ أَسْرَارِهِمَا قَالَ إِنْ كُنْتَ صَادِقاً فِيمَا تَقُولُ فَأَحْضِرْ مَا صَحِبَكَ مِنَ الْآثَارِ عَنْ نَقَلَةِ أَخْبَارِهِمْ فَلَمَّا فَتَّشَ الْكُتُبَ وَ تَصَفَّحَ الرِّوَايَاتِ مِنْهَا قَالَ صَدَقْتَ أَنَا بِشْرُ بْنُ سُلَيْمَانَ النَّخَّاسُ مِنْ وُلْدِ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ أَحَدُ مَوَالِي أَبِي الْحَسَنِ وَ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ جَارُهُمَا بِسُرَّمَنْ رَأَى قُلْتُ فَأَكْرِمْ أَخَاكَ بِبَعْضِ مَا شَاهَدْتَ مِنْ آثَارِهِمَا قَالَ كَانَ مَوْلَايَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام فَقَّهَنِي فِي عِلْمِ الرَّقِيقِ فَكُنْتُ لَا أَبْتَاعُ وَ لَا أَبِيعُ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَاجْتَنَبْتُ بِذَلِكَ مَوَارِدَ الشُّبُهَاتِ حَتَّى كَمَلَتْ مَعْرِفَتِي فِيهِ فَأَحْسَنْتُ الْفَرْقَ فِيمَا بَيْنَ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ فَبَيْنَا أَنَا ذَاتَ لَيْلَةٍ فِي مَنْزِلِي بِسُرَّمَنْ رَأَى وَ قَدْ مَضَى هَوِيٌّ مِنَ اللَّيْلِ إِذْ قَرَعَ الْبَابَ قَارِعٌ فَعَدَوْتُ مُسْرِعاً فَإِذَا بِكَافُورٍ الْخَادِمِ رَسُولِ مَوْلَانَا أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام يَدْعُونِي إِلَيْهِ فَلَبِسْتُ ثِيَابِي وَ دَخَلْتُ عَلَيْهِ فَرَأَيْتُهُ يُحَدِّثُ ابْنَهُ أَبَا مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ أُخْتَهُ حَكِيمَةَ مِنْ وَرَاءِ السِّتْرِ فَلَمَّا جَلَسْتُ قَالَ يَا بِشْرُ إِنَّكَ مِنْ وُلْدِ الْأَنْصَارِ وَ هَذِهِ الْوَلَايَةُ لَمْ تَزَلْ فِيكُمْ يَرِثُهَا خَلَفٌ عَنْ سَلَفٍ وَ أَنْتُمْ ثِقَاتُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ وَ سَاقَ الْخَبَرَ نَحْواً مِمَّا رَوَاهُ الشَّيْخُ إِلَى آخِرِهِ.

**[ترجمه]کمال الدين: ابى الحسين محمد بن يحيى شيبانى مى گويد: در سال ۲۸۶ وارد كربلا شدم و آستان فرزند دور از وطن رسول خدا صلى الله عليه و آله را زيارت كردم. سپس به قصد زيارت مقابر قريش عليهماالسّلام واقع در كاظمين، به بغداد مراجعت كردم. آن روز، روزى بسيار گرم و آسمان، صاف و نورانى بود. چون به مدفن مطهر امام هفتم رسيدم و بوى تربت معطر آن حضرت را استشمام كردم، بى اختيار سرشك اشك بر آن تربت پاك فرو ريختم و چنان از خود بى خود شدم كه چشمم از شدت اشكبارى، جايى را نمى ديد. بعد از آنكه اندكى آرام گرفتم و اشك چشمم فرو نشست و ديدگان گشودم، پيرمردى را در مقابل خود ديدم كه با قامتى خميده و كف دست و پيشانى پينه بسته، به كسى كه با وى نزديك مرقد منور بود، مى گفت: « اى برادر زاده! عمويت از بركت آن دو آقا، مفتخر به علوم شريفه و اسرار نهفته اى گشته كه جز سلمان فارسى كسى به آن نرسيده است. اكنون روزهاى زندگانى ام به سر آمده و ستاره عمرم در حال غروب كردن است. ولى افسوس كه در اين ولايت كسى را نمى يابم كه شايسته باشد اين علوم و اسرار را به او بسپارم!»

با خود گفتم: «پيوسته رنج و مشقت مى برم و همه جا سواره و پياده، در جستجوى علوم و اسرار اهل بيت عصمت هستم. حال از اين پيرمرد سخنى مى شنوم كه حاكى از علمى بزرگ و امرى عظيم است.» از اين رو پرسيدم: «اى پيرمرد! آن دو آقا كه گفتى كيانند؟» گفت آنان دو كوكب تابانند كه در زمين سامره پنهان گشتند. گفتم: «به دوستى و شرافت مدفن آن دو آقا كه ناشى از امامت و وراثت آنهاست سوگند مى خورم كه من جوياى علوم و اسرار آنها هستم و با سوگندهاى اكيد، در راه حفظ آثار و اخبار آنان جان خود را بذل مى كنم.» گفت: «اگر راست مى گويى آنچه از ناقلان آثار آنها ضبط كرده اى به من نشان بده!» چون كتاب هاى مرا جستجو كرد و روايات آن را ديد گفت: «راست گفتى. اكنون بدان كه من بشر بن سليمان نخاس، از اولاد ابو ايوب انصارى، يكى از دوستان و خادمان امام على النقى و امام حسن عسكرى عليهماالسّلام هستم و در سامره، همسايه آن دو بزرگوار بودم.» گفتم: «بر من منّت بگذار و پاره اى از آثار آنها را كه ديده اى باز گو كن!» گفت: «من از خريد و فروش كنيزان جز به اذن امام هادى عليه السّلام احتراز مى جستم و از موارد شبهه دار آن اجتناب مى كردم. امام هادى عليه السّلام مسائل خريد و فروش كنيزان را به من آموخت تا آنكه كاملا آشنا شدم و حلال و حرام آنها را شناختم، شبى در سامره در منزل خود نشسته بودم. پاسى از شب گذشته بود كه كسى در زد. با عجله در را گشودم و ديدم كافور،

خادم امام علی النقی علیه السّلام است که حضرت او را به طلب من فرستاده بود. بی درنگ لباس پوشیدم و به خدمت حضرت شتافتم. دیـدم که با فرزندش امام حسن عسکری علیه السّـلام و خواهرش حکیمه خاتون که در پس پرده قرار داشت، صـحبت می فرمود. وقتی که در حضورش نشستم فرمود: «ای بشـر! تو از اولاد انصار هستی و دوستی شـما نسبت به ما اهل بیت، پیوسته میان شـما برقرار است، به طوری که فرزندان شـما آن را به ارث می برند و شما مورد اطمینان ما اهل بیت هستید...» تا آخر که در روایت سابق، به تفصیل از کتاب غیبت شیخ طوسی نقل شد. -. کمال الدین: ۳۸۴ -

**[ترجمه]

بیان

یباری السماء أی یعارضها و یقال برح به الأمر تبریحا جهده و أضر به و أوعز إلیه فی کذا أی تقدم و انکفأ أی رجع.

**[ترجمه]عبارت «یباری السـماء» یعنی به معارضه با آن پرداخت و «برح به الامر تبریحا» یعنی برای او تلاش می کنـد و به آن ضرر می رسد. «اوعز الیه فی کذا» یعنی او را متقدم داشت و «انکفأ» یعنی باز گشت.

**[ترجمه]

«۱۴»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْـمَاعِیلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الْکُوفِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُطَهَّرِیِّ قَالَ: قَصِـدْتُ حَکِیمَهَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ علیه السـلام بَعْـدَ مُضِـیِّ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السـلام أَسْأَلُهَا عَنِ الْحُجَّهِ وَ مَا قَدِ اخْتَلَفَ فِیهِ النَّاسُ مِنَ الْحَیْرَهِ الَّتِی فِیهَا فَقَالَتْ لِی اجْلِسْ فَجَلَسْتُ ثُمَّ قَالَتْ لِی یَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَا یُخْلِی الْأَرْضَ مِنْ حُجَّهٍ نَاطِقَهٍ أَوْ صَامِتَهٍ وَ لَمْ یَجْعَلْهَا فِی أَخَوَیْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ تَفْضِیلًا لِلْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام وَ تَمْیِیزاً لَهُمَا أَنْ یَکُونَ فِی الْأَرْضِ عَدِیلُهُمَا إِلَّا أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی خَصَّ وُلْدَ الْحُسَیْنِ بِالْفَضْلِ عَلَی وُلْدِ الْحَسَنِ کَمَا خَصَّ وُلْدَ هَارُونَ عَلَی وُلْدِ مُوسَی وَ إِنْ کَانَ

مُوسَی حُجَّهً عَلَی هَارُونَ وَ الْفَضْلُ لِوُلْدِهِ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ لَا بُدَّ لِلْأُمَّهِ مِنْ حَیْرَهٍ یَرْتَابُ فِیهَا الْمُبْطِلُونَ وَ یَخْلُصُ فِیهَا الْمُحِقُّونَ لِئَلَّا یَکُونَ لِلنَّاسِ عَلَی اللَّهِ حُجَّهٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَ إِنَّ الْحَیْرَهَ لَا بُدَّ وَاقِعَهٌ بَعْدَ مُضِیِّ أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ علیه السلام فَقُلْتُ یَا مَوْلَاتِی هَلْ کَانَ لِلْحَسَنِ علیه السلام وَلَدٌ فَتَبَسَّمَتْ ثُمَّ قَالَتْ إِذَا لَمْ یَکُنْ لِلْحَسَنِ علیه السلام عَقِبٌ فَمَنِ الْحُجَّهُ مِنْ بَعْدِهِ وَ قَدْ أَخْبَرْتُکَ أَنَّ الْإِمَامَهَ لَا تَکُونُ لِأَخَوَیْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام فَقُلْتُ یَا سَیِّدَتِی حَدِّثِینِی بِوِلَادَهِ مَوْلَایَ وَ غَیْبَتِهِ علیه السلام قال [قَالَتْ] نَعَمْ کَانَتْ لِی جَارِیَهٌ یُقَالُ لَهَا نَرْجِسُ فَزَارَنِی ابْنُ أَخِی علیه السلام وَ أَقْبَلَ یُحِدُّ النَّظَرَ إِلَیْهَا فَقُلْتُ لَهُ یَا سَیِّدِی لَعَلَّکَ هَوِیتَهَا فَأُرْسِلُهَا إِلَیْکَ فَقَالَ لَا یَا عَمَّهِ لَکِنِّی أَتَعَجَّبُ مِنْهَا فَقُلْتُ وَ مَا أَعْجَبَکَ فَقَالَ علیه السلام سَیَخْرُجُ مِنْهَا وَلَدٌ کَرِیمٌ عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الَّذِی یَمْلَأُ اللَّهُ بِهِ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطاً کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً فَقُلْتُ فَأُرْسِلُهَا إِلَیْکَ یَا سَیِّدِی فَقَالَ اسْتَأْذِنِی فِی ذَلِکَ أَبِی قَالَتْ فَلَبِسْتُ ثِیَابِی وَ أَتَیْتُ مَنْزِلَ أَبِی الْحَسَنِ فَسَلَّمْتُ وَ جَلَسْتُ فَبَدَأَنِی علیه السلام وَ قَالَ یَا حَکِیمَهُ ابْعَثِی بِنَرْجِسَ إِلَی ابْنِی أَبِی مُحَمَّدٍ قَالَتْ فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی عَلَی هَذَا قَصَدْتُکَ أَنْ أَسْتَأْذِنَکَ فِی ذَلِکَ فَقَالَ یَا مُبَارَکَهُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَحَبَّ أَنْ یُشْرِکَکِ فِی الْأَجْرِ وَ یَجْعَلَ لَکِ فِی الْخَیْرِ نَصِیباً قَالَتْ حَکِیمَهُ فَلَمْ أَلْبَثْ أَنْ رَجَعْتُ إِلَی مَنْزِلِی وَ زَیَّنْتُهَا وَ وَهَبْتُهَا لِأَبِی مُحَمَّدٍ وَ جَمَعْتُ بَیْنَهُ وَ بَیْنَهَا فِی مَنْزِلِی فَأَقَامَ عِنْدِی أَیَّاماً ثُمَّ مَضَی إِلَی وَالِدِهِ وَ وَجَّهْتُ بِهَا مَعَهُ قَالَتْ حَکِیمَهُ فَمَضَی أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَ جَلَسَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام مَکَانَ وَالِدِهِ وَ کُنْتُ أَزُورُهُ کَمَا کُنْتُ أَزُورُ وَالِدَهُ فَجَاءَتْنِی نَرْجِسُ یَوْماً تَخْلَعُ خُفِّی وَ قَالَتْ یَا مَوْلَاتِی نَاوِلْنِی خُفَّکِ فَقُلْتُ بَلْ أَنْتِ سَیِّدَتِی وَ مَوْلَاتِی وَ اللَّهِ لَا دَفَعْتُ إِلَیْکِ خُفِّی لِتَخْلَعِیهِ وَ لَا خَدَمْتِینِی بَلْ أَخْدُمُکِ عَلَی بَصَرِی فَسَمِعَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام ذَلِکَ فَقَالَ جَزَاکِ اللَّهُ خَیْراً یَا عَمَّهِ فَجَلَسْتُ عِنْدَهُ إِلَی وَقْتِ غُرُوبِ الشَّمْسِ فَصِحْتُ بِالْجَارِیَهِ وَ قُلْتُ نَاوِلِینِی ثِیَابِی لِأَنْصَرِفَ فَقَالَ علیه السلام یَا عَمَّتَاهْ بِیتِیَ اللَّیْلَهَ عِنْدَنَا فَإِنَّهُ سَیُولَدُ اللَّیْلَهَ الْمَوْلُودُ الْکَرِیمُ

عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الَّذِی یُحْیِی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قُلْتُ مِمَّنْ یَا سَیِّدِی وَ لَسْتُ أَرَی بِنَرْجِسَ شَیْئاً مِنْ أَثَرِ الْحَمْلِ فَقَالَ مِنْ نَرْجِسَ لَا مِنْ غَیْرِهَا قَالَتْ فَوَثَبْتُ إِلَی نَرْجِسَ فَقَلَبْتُهَا ظَهْراً لِبَطْنٍ فَلَمْ أَرَ بِهَا أَثَراً مِنْ حَبَلٍ فَعُدْتُ إِلَیْهِ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا فَعَلْتُ فَتَبَسَّمَ ثُمَّ قَالَ لِی إِذَا کَانَ وَقْتُ الْفَجْرِ یَظْهَرُ لَکِ بِهَا الْحَبَلُ لِأَنَّ مَثَلَهَا مَثَلُ أُمِّ مُوسَی لَمْ یَظْهَرْ بِهَا الْحَبَلُ وَ لَمْ یَعْلَمْ بِهَا أَحَدٌ إِلَی وَقْتِ وِلَادَتِهَا لِأَنَّ فِرْعَوْنَ کَانَ یَشُقُّ بُطُونَ الْحَبَالَی فِی طَلَبِ مُوسَی وَ هَذَا نَظِیرُ مُوسَی علیه السلام قَالَتْ حَکِیمَهُ فَلَمْ أَزَلْ أَرْقُبُهَا إِلَی وَقْتِ طُلُوعِ الْفَجْرِ وَ هِیَ نَائِمَهٌ بَیْنَ یَدَیَّ لَا تَقْلِبُ جَنْباً إِلَی جَنْبٍ حَتَّی إِذَا کَانَ فِی آخِرِ اللَّیْلِ وَقْتَ طُلُوعِ الْفَجْرِ وَثَبَتْ فَزِعَهً فَضَمَمْتُهَا إِلَی صَدْرِی وَ سَمَّیْتُ عَلَیْهَا فَصَاحَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ قَالَ اقْرَئِی عَلَیْهَا إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ فَأَقْبَلْتُ أَقْرَأُ عَلَیْهَا وَ قُلْتُ لَهَا مَا حَالُکِ

قَالَتْ ظَهَرَ الْأَمْرُ الَّذِی أَخْبَرَکِ بِهِ مَوْلَایَ فَأَقْبَلْتُ أَقْرَأُ عَلَیْهَا کَمَا أَمَرَنِی فَأَجَابَنِی الْجَنِینُ مِنْ بَطْنِهَا یَقْرَأُ کَمَا أَقْرَأُ وَ سَلَّمَ عَلَیَّ قَالَتْ حَکِیمَهُ فَفَزِعْتُ لِمَا سَمِعْتُ فَصَاحَ بِی أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام لَا تَعْجَبِی مِنْ أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی یُنْطِقُنَا بِالْحِکْمَهِ صِغَاراً وَ یَجْعَلُنَا حُجَّهً فِی أَرْضِهِ کِبَاراً فَلَمْ یَسْتَتِمَّ الْکَلَامَ حَتَّی غِیبَتْ عَنِّی نَرْجِسُ فَلَمْ أَرَهَا کَأَنَّهُ ضُرِبَ بَیْنِی وَ بَیْنَهَا حِجَابٌ فَعَدَوْتُ نَحْوَ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ أَنَا صَارِخَهٌ فَقَالَ لِی ارْجِعِی یَا عَمَّهِ فَإِنَّکِ سَتَجِدِیهَا فِی مَکَانِهَا قَالَتْ فَرَجَعْتُ فَلَمْ أَلْبَثْ أَنْ کُشِفَ الْحِجَابُ بَیْنِی وَ بَیْنَهَا وَ إِذَا أَنَا بِهَا وَ عَلَیْهَا مِنْ أَثَرِ النُّورِ مَا غَشِیَ بَصَرِی وَ إِذَا أَنَا بِالصَّبِیِّ علیه السلام سَاجِداً عَلَی وَجْهِهِ جَاثِیاً عَلَی رُکْبَتَیْهِ رَافِعاً سَبَّابَتَیْهِ نَحْوَ السَّمَاءِ وَ هُوَ یَقُولُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ وَ أَنَّ جَدِّی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَنَّ أَبِی أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ ثُمَّ عَدَّ إِمَاماً إِمَاماً إِلَی أَنْ بَلَغَ إِلَی نَفْسِهِ فَقَالَ علیه السلام اللَّهُمَّ أَنْجِزْ لِی وَعْدِی وَ أَتْمِمْ لِی أَمْرِی وَ ثَبِّتْ وَطْأَتِی وَ امْلَأِ الْأَرْضَ بِی عَدْلًا وَ قِسْطاً فَصَاحَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ علیه السلام فَقَالَ یَا عَمَّهِ تَنَاوَلِیهِ فَهَاتِیهِ فَتَنَاوَلْتُهُ وَ أَتَیْتُ بِهِ نَحْوَهُ فَلَمَّا مَثُلْتُ بَیْنَ یَدَیْ أَبِیهِ وَ هُوَ عَلَی یَدَیَّ سَلَّمَ عَلَی أَبِیهِ فَتَنَاوَلَهُ الْحَسَنُ علیه السلام وَ الطَّیْرُ تُرَفْرِفُ عَلَی رَأْسِهِ فَصَاحَ بِطَیْرٍ مِنْهَا فَقَالَ لَهُ احْمِلْهُ وَ احْفَظْهُ وَ رُدَّهُ إِلَیْنَا فِی

كُلِّ أَرْبَعِينَ يَوْماً فَتَنَاوَلَهُ الطَّائِرُ وَ طَارَ بِهِ فِي جَوِّ السَّمَاءِ وَ أَتْبَعَهُ سَائِرُ الطَّيْرِ فَسَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ يَقُولُ أَسْتَوْدِعُكَ الَّذِی اسْتَوْدَعَتْهُ أُمُّ مُوسَى فَبَكَتْ نَرْجِسُ فَقَالَ لَهَا اسْكُتِی فَإِنَّ الرَّضَاعَ مُحَرَّمٌ عَلَيْهِ إِلَّا مِنْ ثَدْيِكِ وَ سَيُعَادُ إِلَيْكِ كَمَا رُدَّ مُوسَى إِلَى أُمِّهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ فَرَدَدْناهُ إِلى أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُها وَ لا تَحْزَنَ قَالَتْ حَكِيمَةُ فَقُلْتُ مَا هَذَا الطَّائِرُ قَالَ هَذَا رُوحُ الْقُدُسِ الْمُوَكَّلُ بِالْأَئِمَّهِ عليهم السلام يُوَفِّقُهُمْ وَ يُسَدِّدُهُمْ وَ يُرَبِّيهِمْ بِالْعِلْمِ قَالَتْ حَكِيمَةُ فَلَمَّا أَنْ كَانَ بَعْدَ أَرْبَعِينَ يَوْماً رُدَّ الْغُلَامُ وَ وَجَّهَ إِلَيَّ ابْنُ أَخِی عليه السلام فَدَعَانِی فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَإِذَا أَنَا بِصَبِيٍّ مُتَحَرِّكٌ يَمْشِی بَيْنَ يَدَيْهِ فَقُلْتُ سَيِّدِی هَذَا ابْنُ سَنَتَيْنِ فَتَبَسَّمَ عليه السلام ثُمَّ قَالَ إِنَّ أَوْلَادَ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْأَوْصِيَاءِ إِذَا كَانُوا أَئِمَّةً يَنْشَئُونَ بِخِلَافِ مَا يَنْشَأُ غَيْرُهُمْ وَ إِنَّ الصَّبِيَّ مِنَّا إِذَا أَتَى عَلَيْهِ شَهْرٌ كَانَ كَمَنْ يَأْتِی عَلَيْهِ سَنَةٌ وَ إِنَّ الصَّبِيَّ مِنَّا لَيَتَكَلَّمُ فِی بَطْنِ أُمِّهِ وَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَ يَعْبُدُ رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ عِنْدَ الرَّضَاعِ تُطِيعُهُ الْمَلَائِكَةُ وَ تَنْزِلُ عَلَيْهِ كُلَّ صَبَاحٍ وَ مَسَاءٍ قَالَتْ حَكِيمَةُ فَلَمْ أَزَلْ أَرَى ذَلِكَ الصَّبِيَّ كُلَّ أَرْبَعِينَ يَوْماً إِلَى أَنْ رَأَيْتُهُ رَجُلًا قَبْلَ مُضِيِّ أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام بِأَيَّامٍ قَلَائِلَ فَلَمْ أَعْرِفْهُ فَقُلْتُ لِأَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام مَنْ هَذَا الَّذِی تَأْمُرُنِی أَنْ أَجْلِسَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ ابْنُ نَرْجِسَ وَ هُوَ خَلِيفَتِی مِنْ بَعْدِی وَ عَنْ قَلِيلٍ تَفْقِدُونِّی فَاسْمَعِی لَهُ وَ أَطِيعِی قَالَتْ حَكِيمَةُ فَمَضَى أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام بِأَيَّامٍ قَلَائِلَ وَ افْتَرَقَ النَّاسُ كَمَا تَرَى وَ وَ اللَّهِ إِنِّی لَأَرَاهُ صَبَاحاً وَ مَسَاءً وَ إِنَّهُ لَيُنَبِّئُنِی عَمَّا تَسْأَلُونِّی عَنْهُ فَأُخْبِرُكُمْ وَ وَ اللَّهِ إِنِّی لَأُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنِ الشَّيْ ءِ فَيَبْدَأُنِی بِهِ وَ إِنَّهُ لَيَرُدُّ عَلَيَّ الْأَمْرَ فَيَخْرُجُ إِلَيَّ مِنْهُ جَوَابُهُ مِنْ سَاعَتِهِ مِنْ غَيْرِ مَسْأَلَتِی وَ قَدْ أَخْبَرَنِی الْبَارِحَةَ بِمَجِيئِكَ إِلَيَّ وَ أَمَرَنِی أَنْ أُخْبِرَكَ بِالْحَقِّ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فَوَ اللَّهِ لَقَدْ أَخْبَرَتْنِی حَكِيمَةُ بِأَشْيَاءَ لَمْ يَطَّلِعْ عَلَيْهَا أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَعَلِمْتُ أَنَّ ذَلِكَ صِدْقٌ وَ عَدْلٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ أَطْلَعَهُ عَلَى مَا لَمْ يُطْلِعْ عَلَيْهِ أَحَداً مِنْ خَلْقِهِ.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن عبداللّه مطهری می گوید: بعد از رحلت امام حسن عسکری علیه السّلام، به خدمت حکیمه خاتون دختر امام جواد علیه السّلام رسیدم تا درباره امام زمان که مردم اختلاف نظر داشتند و متحیر بودند، از او سؤال کنم. چون به خدمتش رسیدم، فرمود که بنشینم. پس از آنکه نشستم فرمود: «ای محمد! خداوند زمین را از وجود حجت گویا یا ساکت خالی نمی گذارد. خداوند این منصب بزرگ را بعد از امام حسن و امام حسین علیهماالسّلام، به دو برادر نداد تا بدین سبب آن دو را بر سایر برادران برتری بخشد و اینکه معلوم باشد که در روی زمین نظیر ندارند. با این وصف خداوند این منصب بزرگ را فقط به فرزندان امام حسین علیه السّلام اختصاص داده است و نه به فرزندان امام حسن علیه السّلام . چنان که فرزند هارون را به جای اولاد حضرت موسی به مقام نبوت برگزید، هر چند که موسی بر هارون حجت بود. با این حال این فضیلت تا روز قیامت برای فرزندان هارون ماند. در این امت هم ناچار باید امتحانی پیش آید تا بدان وسیله، پیروان باطل و طالبان حق تمیز داده شوند و در سرای دیگر، مردم را از خدا بازخواستی نباشد، و لازم بود که این امتحان بعد از رحلت امام حسن عسکری علیه السّلام واقع گردد.»

گفتم: ای بانوی من! امام حسن عسکری علیه السّلام فرزندی دارد؟» تبسمی فرمود و گفت: «اگر امام حسن عسکری علیه السّلام فرزندی ندارد، پس بعد از او حجت خدا کیست؟ مگر نگفتم بعد از امام حسن و امام حسین، امامت برای دو برادر نمی تواند باشد؟» گفتم: «ای بانوی من! چگونگی ولادت با سعادت و غیبت آن حضرت را برای من شرح دهید!» فرمود: «کنیزی داشتم که نامش نرجس بود. روزی پسر برادرم امام حسن عسکری علیه السّلام به دیدن من آمد و سخت به وی نظر دوخت. گفتم که اگر مایل هستید، او را نزد شما روانه می کنم. فرمود: «نه عمه جان! ولی من از وی در شگفتم.» گفتم از چه چیز تعجب می کنید؟ فرمود: «به زودی فرزند با کرامتی از جانب خدای عزوجل از وی به وجود می آید که خداوند، زمین را پس

از آنکه پر از ظلم و ستم می شود، به وسیله او پر از عدل و داد می کند.» گفتم پس من او را نزد شما می فرستم. فرمود: «در این خصوص از پدرم اجازه بگیر!» من هم لباس پوشیدم و به منزل امام علی النقی علیه السّلام رفتم، سلام کردم و نشستم. پیش از آنکه من چیزی بگویم آن حضرت فرمود: «ای حکیمه! نرجس را نزد فرزندم بفرست.» عرض کردم که آقا! من برای همین مطلب نزد شما آمده ام. فرمود: «ای بانوی با برکت! خدا می خواهد تو را در ثواب آن شریک گرداند و از این خیر بهره مند کند.» بی درنگ به خانه برگشتم، نرجس را زینت کرده و او را به امام عسکری علیه السّلام بخشیدم و در خانه خودم وسیله زفاف آنها را فراهم کردم. سپس حضرت چند روز بعد نزد پدر بزرگوارش رفت و من نرجس را با او فرستادم.

بعد از رحلت امام علی النقی علیه السّلام، آن حضرت به جای پدر نشست. من هم مانند سابق که به دیدن امام علی النقی نائل می گشتم، به ملاقات او نیز می رفتم. یک روز که به خانه آن حضرت رفته بودم، نرجس آمد تا کفش از پایم درآورد و گفت: «ای بانوی من! بگذار کفش شما را دربیاورم!» گفتم بانو و سرور من تو هستی. به خدا قسم نمی گذارم و خدمت تو را رضایت نمی دهم. من خدمت تو را بر روی چشم می پذیرم.» چون امام گفتگوی ما را شنید فرمود: « ای عمه! خدا پاداش نیک به تو مرحمت فرماید.» من تا غروب آفتاب خدمت امام علیه السّلام بودم و با نرجس صحبت می کردم. آنگاه کنیز خانه را صدا کردم و به او گفتم که جامه های مرا بیاورد تا بروم. امام فرمود: «عمه جان! امشب را نزد ما به سر ببر که در این شب، مولود مبارکی از جانب خدای عزوجل متولد می شود که زمین مرده را زنده می گرداند.» پرسیدم که این مولود مبارک از چه زنی خواهد بود؟ من که چیزی در نرجس نمی بینم؟ فرمود: «با این وصف فقط از نرجس خواهد بود!» من نزدیک نرجس رفتم و او را وارسی کردم، ولی اثری از حمل در وی ندیدم. لذا رفتم و موضوع را به امام هم اطلاع دادم. حضرت تبسمی کرد و فرمود: «عمه جان! موقع طلوع فجر اثر حملش بر شما آشکار می شود، زیرا او هم مانند مادر موسی است که اثر آبستنی در وی مشهود نبود و تا موقع تولد موسی هیچ کس اطلاع نداشت، چرا که فرعون برای دست یافتن به موسی، شکم زنان باردار را می شکافت. این هم مانند موسی است (که دشمنان در صدد کشتن او هستند.)»

حکیمه می گوید: «تا هنگام طلوع فجر پیوسته مراقب نرجس بودم. او جنب من خوابیده بود و پهلو به پهلو نمی شد. نزدیک طلوع فجر ناگهان برخاست. به سوی او شتافتم و او را به سینه چسبانیدم و نام خدا را بر او خواندم. امام با صدای بلند فرمود: « ای عمه! سوره «انا انزلناه» را بر او قرائت کن.» پس شروع به قرائت کردم و از وی پرسیدم حالت چطور است؟ گفت: «آنچه آقا فرمود، ظاهر گردید.» چون به قرائت سوره انا انزلناه پرداختم، همان گونه که من می خواندم، آن جنین نیز در شکم مادر با من می خواند. بعد به من سلام کرد. چون صدای او را شنیدم وحشت کردم! امام حسن عسکری علیه السّلام صدا زد: «ای عمه! از کار خداوند تعجب مکن که ذات حق، ما را از خردسالی با حکمت گویا و در بزرگسالی، حجت خود بر روی زمین می گرداند.» هنوز سخن امام تمام نشده بود که نرجس از نظرم ناپدید گشت، مثل اینکه میان من و او پرده ای آویخته باشند. از این رو فریادکنان به سوی امام شتافتم. حضرت فرمود: «عمه جان! برگرد که او را در جای خود خواهی دید.» چون مراجعت کردم، چیزی نگذشت که پرده برداشته شد و دیدم نوری از وی می درخشد که دیدگانم را خیره می کند. سپس طفلی را در حال سجده دیدم. بعد آن طفل روی زانو نشست و در حالی که انگشتانش را به سوی آسمان گرفته بود، گفت: «گواهی می دهم که معبودی جز خدای یکتا نیست و جدم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است و پدرم امیر مومنان است.» آنگاه تمام امامان را نام برد تا به خودش رسید و سپس گفت: «خداوندا! آنچه به من وعده فرموده ای مرحمت کن و سرنوشتم را به

انجام برسان! قدم هایم را ثابت بدار و به وسیله من زمین را پر از عدل و داد کن!» در این وقت امام حسن عسکری علیه السّلام با صدای بلند فرمود: «عمه جان! او را بگیر و نزد من بیاور.» چون او را در بغل گرفتم و نزد پدر بزرگوارش بردم، به پدر سلام کرد. حضرت هم او را در برگرفت و ناگهان دیدم چند مرغ دور سر او در پروازند. امام علیه السّلام یکی از آن مرغان را صدا زد و فرمود: «این طفل را ببر نگهداری کن و در هر چهل روز نزد ما برگردان!» مرغ نیز طفل را برداشت و پرواز کرد و سایر مرغان نیز به دنبال او به پرواز در آمدند در همان حال شنیدم که امام حسن عسکری علیه السّلام میفرمود: «تو را به خدایی می سپارم که مادر موسی فرزند خود را به او سپرد.» نرجس خاتون به گریه افتاد. امام فرمود: «آرام باش که جز از پستان تو، حرام است از پستان دیگری شیر بمکد. به زودی او را نزد تو می آورند، همان طور که موسی را به مادرش برگرداندند. خدا در قرآن می فرماید: «او را به سوی مادرش بازگرداندیم تا دیده اش روشن شود و محزون نگردد.»

حکیمه می گوید: «از امام پرسیدم آن مرغ چه بود؟ فرمود: «روح القدس بود که مراقب ائمه است و به امر خداوند، آنها را در کارها موفق و محفوظ می دارد و با علم و معرفت پرورش می دهد.» حکیمه می گوید: «بعد از چهل روز بچه را نزد برادرزاده ام برگرداندند. حضرت مرا خواست، چون به خدمتش رسیدم، دیدم بچه جلو پدر راه می رود. عرض کردم: «آقا! این طفل که دو ساله است!» امام تبسمی کرد و فرمود: «فرزندان انبیا و اولیا که دارای منصب امامت و خلافت هستند، نشو و نمای آنان با دیگران فرق دارد. کودکان یک ماهه ما مانند بچه یک ساله دیگران هستند. کودکان ما، در شکم مادر حرف می زنند، قرآن می خوانند و خدا را پرستش می کنند. در ایام شیرخوارگی آنان نیز، فرشتگان به پرستاری آنها مشغولند و هر صبح و شام، برای اطاعت فرمان آنان فرود می آیند.» حکیمه می گوید: «من هر چهل روز به چهل روز آن طفل نازنین را می دیدم، تا آنکه چند روز پیش از وفات پدرش، او را به هیبت مردی دیدم و نشناختم. لذا از امام پرسیدم: «این کیست که می فرمایی پیش روی او بنشینم؟» فرمود: «او پسر نرجس است که بعد از من، جانشین من خواهد بود. من بیش از چند روز دیگر میان شما نیستم، پس از وی فرمانبرداری کنید!» امام چند روز بعد رحلت فرمود و چنان که می بینی، مردم درباره او چند دسته شده اند، ولی به خدا قسم که من هر صبح و شام او را می بینم و از آنچه شما از من می پرسید، قبلا به من خبر می دهد و من هم به اطلاع شما می رسانم. به خدا قسم هر وقت می خواهم از وی سؤالی کنم، در جواب دادن بر من پیشی می گیرد. گاهی اوقات که در امری برایم تردید حاصل می شود، در همان ساعت بدون اینکه من سوال کنم، جوابی از ایشان برایم صادر می شود. حتی شب گذشته به من اطلاع داد که تو نزد من می آیی و درباره او سؤال می کنی و اجازه داد که حقیقت مطلب را به تو بگویم.»

راوی می گوید: «به خدا سوگند حکیمه چیزهایی به من گفت که جز خداوند، کسی نمی داند و دانستم که همه، راست و درست و مطابق عدل الهی است. یقین دارم که خداوند اخباری به امام عصر علیه السّلام داده است که هیچ یک از بندگانش اطلاع ندارند.» - . کمال الدین: ۳۹۱ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و ثبت وطأتی الوطء الدوس بالقدم سمی به الغزو و القتل

لأن من يطأ على الشـی ء برجله فقد استقصى فی هلاكه و إهانته ذكره الجزری أی أحكم و ثبت ما وعدتنی من جهاد المخالفین و استیصالهم.

**[ترجمه]اینكه حضرت می فرمایند: «ثبت وطئتی»، وطئ به معنای پایمال كردن با قدم است و جنگ و كشتار را نیز وطئ نامیده اند؛ چرا كه كسی كه چیزی را با پایش وطئ می كند، نهایت همت خود را در نابودی و اهانت به آن به كار برده كه این مطلب را «جزری» ذكر كرده. جمله «ثبت وطئتی» یعنی استوارم كن و در آنچه به من وعده دادی، یعنی جهاد و نابود كردن مخالفان، ثابت قدم باش .

**[ترجمه]

«۱۵»

ك، [إكمال الدين] الطَّالَقَانِيُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَلِيلَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ غِيَاثِ بْنِ أَسَدٍ قَالَ: وُلِدَ الْخَلَفُ الْمَهْدِيُّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ أُمُّهُ رَيْحَانَةُ وَ يُقَالُ لَهَا نَرْجِسُ وَ يُقَالُ صَقِيلُ وَ يُقَالُ سَوْسَنُ إِلَّا أَنَّهُ قِيلَ لِسَبَبِ الْحَمْلِ صَقِيلُ وَ كَانَ مَوْلِدُهُ عليه السلام لِثَمَانِ لَيَالٍ خَلَوْنَ مِنْ شَعْبَانَ سَنَةَ سِتٍّ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَكِيلُهُ عُثْمَانُ بْنُ سَعِيدٍ فَلَمَّا مَاتَ عُثْمَانُ أَوْصَى إِلَى ابْنِهِ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ وَ أَوْصَى أَبُو جَعْفَرٍ إِلَى أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ وَ أَوْصَى أَبُو الْقَاسِمِ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّمُرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ فَلَمَّا حَضَرَتِ السَّمُرِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْوَفَاةُ سُئِلَ أَنْ يُوصِيَ فَقَالَ لِلَّهِ أَمْرٌ هُوَ بَالِغُهُ فَالْغَيْبَةُ التَّامَّةُ هِيَ الَّتِي وَقَعَتْ بَعْدَ السَّمُرِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ.

**[ترجمه]كمال الدین: غیاث بن اسد می گوید: امام زمان علیه السّلام در روز جمعه متولد شده است. نام مادرش ریحانه است كه به او نرجس و صیقل و سوسن نیز گفته می شود، ولی چون آن حضرت را باردار بود، لذا او را صیقل گفتند. ولادت با سعادتش هشتم ماه شعبان در سال ۲۵۶ هجری اتفاق افتاد. وكیل او عثمان بن سعید بود. او هم وصیت كرد كه بعد از وی، فرزندش محمد بن عثمان وكیل باشد و او ابوالقاسم حسین بن روح نوبختی را معین كرد و او هم ابوالحسن علی بن محمد سیمری را، رضی اللّه عنهم. هنگام وفات سیمری از او خواستند كه جانشین خود را معرفی كند؛ پس گفت: خدا را امری است كه خود او تمام كننده آن است. بدین گونه بود كه بعد از سیمری، غیبت كبرا آغاز شد.» - . كمال الدین: ۳۹۷ -

**[ترجمه]

بیان

قوله إلا أنه قیل لسبب الحمل أی إنما سمی صقیلا لما اعتراه من النور و الجلاء بسبب الحمل المنور یقال صقل السیف و غیره أی جلاه فهو صقیل و لا یبعد أن یكون تصحیف الجمال.

**[ترجمه]در روایت مذكور كه می گوید: «چون آن حضرت را باردار بود، او را صیقل می گویند»، به واسطه روشنی و نوری بوده كه به علت حمل نور امامت، از آن مخدره ساطع بوده است. چه كه وقتی می گویند «فلانی شمشیر را صیقل داد»،

به علت درخشش آن است و دور نیست که منظور، وصف جمال آن مخدره باشد.

**[ترجمه]

«۱۶»

ك، [إكمال الدين] عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ الْفَرَجِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْكَرْخِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هَارُونَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِنَا يَقُولُ: رَأَيْتُ صَاحِبَ الزَّمَانِ علیه السلام وَ كَانَ مَوْلِدُهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سَنَةَ سِتٍّ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن حسن کرخی می گوید: از ابو هارون که یکی از علمای شیعه بود، شنیدم که گفت: «من امام زمان علیه السّلام را دیدم و ولادتش روز جمعه سال ۲۵۶ بود.» - . کمال الدین: ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ك، [إكمال الدين] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْكُوفِيِّ: أَنَّ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام بَعَثَ إِلَى بَعْضِ مَنْ سَمَّاهُ لِي بِشَاةٍ مَذْبُوحَةٍ قَالَ هَذِهِ مِنْ عَقِيقَةِ ابْنِي مُحَمَّدٍ.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن ابراهیم کوفی نقل می کند که امام حسن عسکری علیه السّلام، گوسفند ذبح کرده ای را برای تعدادی از اصحابش که کوفی برای من نام برد، فرستاد و فرمود: «این از عقیقه فرزندم محمد است.» - . کمال الدین: ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ك، [إكمال الدين] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ النَّيْسَابُورِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْمُنْذِرِ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ أَبِي الْفَتْحِ قَالَ: جَاءَنِي يَوْماً فَقَالَ لِيَ الْبِشَارَةَ وُلِدَ الْبَارِحَةَ فِي الدَّارِ مَوْلُودٌ لِأَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ أَمَرَ بِكِتْمَانِهِ قُلْتُ وَ مَا اسْمُهُ قَالَ سُمِّيَ بِمُحَمَّدٍ وَ كُنِّيَ بِجَعْفَرٍ.

**[ترجمه]کمال الدین: حمزه بن ابی الفتح می گوید: یکی از خواص امام حسن عسکری علیه السّلام نزد من آمد و مژده داد که شب گذشته، در خانه امام مولودی به دنیا آمده، ولی امام علیه السّلام امر به کتمان تولد او کرده است! پرسیدم نام مولود چیست؟ گفت: «نامش را محمد و کنیه اش را ابو جعفر گذارده اند.» - . کمال الدین: ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ك، [إكمال الدين] الطَّالَقَانِيُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَلِيلَانَ

عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ غِيَاثِ بْنِ أَسَدٍ قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُثْمَانَ الْعَمْرِيَّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ يَقُولُ: لَمَّا وُلِدَ الْخَلَفُ الْمَهْدِيُّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ سَطَعَ نُورٌ مِنْ فَوْقِ رَأْسِهِ إِلَى عَنَانِ السَّمَاءِ ثُمَّ سَقَطَ لِوَجْهِهِ سَاجِداً لِرَبِّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَ هُوَ يَقُولُ أَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ الْمَلائِكَةُ وَ أُولُوا الْعِلْمِ قائِماً بِالْقِسْطِ لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ قَالَ وَ كَانَ مَوْلِدُهُ لَيْلَةَ الْجُمُعَهِ.

**[ترجمه]کمال الدین: غیاث بن اسد می گوید: از محمد ابن عثمان قدس اللّه روحه شنیدم که چون امام زمان صلوات اللّه علیه متولد گردید، نوری از بالای سر مبارکش به آسمان تابید. پس صورت به خاک نهاد و خدای تعالی را سجده کرد. آنگاه سر برداشت و فرمود: «گواهی می دهم که معبودی جز خدا نیست و ملائکه و صاحبان دانش نیز گواهی می دهند، در حالی که قیام به قسط دارد؛ معبودی جز خدای حکیم نیست؛ و دین نزد خدا، منحصرا اسلام است.» محمد بن عثمان همچنین گفت که ولادت حضرت، شب جمعه بود.» - . کمال الدین: ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ک، [إكمال الدين] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمْرِيِّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ أَنَّهُ قَالَ: وُلِدَ السَّيِّدُ عليه السلام مَخْتُوناً وَ سَمِعْتُ حَكِيمَةَ تَقُولُ لَمْ يُرَ بِأُمِّهِ دَمٌ فِي نِفَاسِهَا وَ هَذَا سَبِيلُ أُمَّهَاتِ الْأَئِمَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن عثمان عمری قدس الله روحه می گوید: امام ختنه کرده متولد شد و از حکیمه خاتون شنیدم که گفت در ایام وضع حمل، خون نفاس از مادر امام دیده نشد، و این شیوه مادر هر امامی است. - . کمال الدین: ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ک، [إكمال الدين] أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ إِسْحَاقَ الْقُمِّيِّ قَالَ: لَمَّا وُلِدَ الْخَلَفُ الصَّالِحُ عليه السلام وَرَدَ مِنْ مَوْلَانَا أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَى جَدِّي أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ كِتَابٌ وَ إِذَا فِيهِ مَكْتُوبٌ بِخَطِّ يَدِهِ عليه السلام الَّذِي كَانَ

يَرِدُ بِهِ التَّوْقِيعَاتُ عَلَيْهِ وُلِدَ الْمَوْلُودُ فَلْيَكُنْ عِنْدَكَ مَسْتُوراً وَ عَنْ جَمِيعِ النَّاسِ مَكْتُوماً فَإِنَّا لَمْ نُظْهِرْ عَلَيْهِ إِلَّا الْأَقْرَبَ لِقَرَابَتِهِ وَ الْمَوْلَى لِوَلَايَتِهِ أَحْبَبْنَا إِعْلَامَكَ لِيَسُرَّكَ اللَّهُ بِهِ كَمَا سَرَّنَا وَ السَّلَامُ.

**[ترجمه]کمال الدین: احمد بن حسن بن اسحاق قمی می گوید: چون امام زمان متولد گردید، نامه ای از حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام برای جدم احمد بن اسحاق رسید که با خط خود مرقوم فرموده بود: «مولود ما متولد گشت، ولی تو آن را از مردم پوشیده دار! زیرا ما نیز جز به نزدیکان و دوستان خود به کسی اظهار نکرده ایم. ما این خبر را به تو اعلام داشتیم تا

مسرور شوی، چنان که خداوند ما را مسرور گرداند. و السّلام.» - . کمال الدین: ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ الْعَلَوِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ الْعَلَوِیِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام بِسُرَّ مَنْ رَأَی فَهَنَّأْتُهُ بِوِلَادَهِ ابْنِهِ الْقَائِمِ علیه السلام.

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی ابن أبی جید عن ابن الولید: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: حسن بن حسین علوی می گوید: «من در سامره به خدمت امام حسن عسکری علیه السّلام رسیدم و به خاطر ولادت فرزندش قائم، به آن حضرت تهنیت گفتم.» - . کمال الدین: ۳۹۷ -

در کتاب غیبت شیخ طوسی علیه الرحمه نیز این حدیث نقل شده است.

**[ترجمه]

«۲۳»

ک، [إکمال الدین] عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حُبَابٍ عَنْ أَبِی الْأَدْیَانِ قَالَ قَالَ عَقِیدٌ الْخَادِمُ قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ ابْنُ خَیْرَوَیْهِ الْبَصْرِیُّ وَ قَالَ حَاجِزٌ الْوَشَّاءُ کُلُّهُمْ حَکَوْا عَنْ عَقِیدٍ وَ قَالَ أَبُو سَهْلِ بْنُ نَوْبَخْتَ قَالَ عَقِیدٌ: وُلِدَ وَلِیُّ اللَّهِ الْحُجَّهُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ لَیْلَهَ الْجُمُعَهِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ مِنْ سَنَهِ أَرْبَعٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ لِلْهِجْرَهِ وَ یُکَنَّی

ص: ۱۶

أَبَا الْقَاسِمِ وَ يُقَالُ أَبُو جَعْفَرٍ وَ لَقَبُهُ الْمَهْدِيُّ وَ هُوَ حُجَّهُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ وَ قَدِ اخْتَلَفَ النَّاسُ فِي وِلَادَتِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَظْهَرَ وَ مِنْهُمْ مَنْ كَتَمَ وَ مِنْهُمْ مَنْ نَهَى عَنْ ذِكْرِ خَبَرِهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ أَبْدَى ذِكْرَهُ وَ اللَّهُ أَعْلَمُ.

**[ترجمه]کمال الدين: ابو سهل نوبختى از عقيد خادم روايت كرده است كه ولى خدا امام عصر، حجه بن الحسن بن على بن محمد بن على بن موسى بن جعفر بن محمد بن على بن الحسين بن على بن ابى طالب صلوات الله عليهم اجمعين و عجل اللَّه فرجه، در شب جمعه و در ماه رمضان سال ۲۵۴ هجرى متولد گرديد. كنيه اش ابوالقاسم و ابو جعفر و لقبش «مهدى» و او حجت خداوند در روى زمين است. مردم درباره ولادت او اختلاف دارند. جمعى اين موضوع را اظهار و عده اى كتمان مى كنند. گروهى از نقل آن جلوگيرى و برخى آن را نقل مى كنند و خدا داناتر است.» - . كمال الدين: ۴۳۱ -

**[ترجمه]

«۲۴»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى جَمَاعَهٌ عَنِ التَّلَّعُكْبَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ حَنْظَلَهَ بْنِ زَكَرِيَّا عَنِ الثِّقَهِ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ الْعَبَّاسُ الْعَلَوِيُّ وَ مَا رَأَيْتُ أَصْدَقَ لَهْجَهً مِنْهُ وَ كَانَ خَالَفَنَا فِي أَشْيَاءَ كَثِيرَهٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْعَلَوِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام بِسُرَّمَنْ رَأَى فَهَنَّأْتُهُ بِسَيِّدِنَا صَاحِبِ الزَّمَانِ عليه السلام لَمَّا وُلِدَ.

**[ترجمه]غيبت طوسى: حنظله بن زكريا از ثقه نقل مى كند كه گفت: عبدالله العباس علوى كه از او راستگوتر نديدم و در مسائل زيادى با ما مخالفت مى كرد، از حسين بن حسن علوى روايت مى كند كه گفت: «در سامره خدمت امام حسن عسكرى عليه السّلام رسيدم و پس از ميلاد مسعود مولى صاحب الزمان عليه السّلام، ولادت او را به وى تبريك گفتم.» - . غيبت طوسى: ۲۲۹ -

**[ترجمه]

«۲۵»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى ابْنُ أَبِي جِيدٍ عَنِ ابْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُطَهَّرِيِّ عَنْ حَكِيمَهَ بِنْتِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرِّضَا قَالَتْ: بَعَثَ إِلَيَّ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام سَنَهَ خَمْسٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ فِي النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ وَ قَالَ يَا عَمَّهِ اجْعَلِي اللَّيْلَهَ إِفْطَارَكِ عِنْدِي فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ سَيَسُرُّكِ بِوَلِيِّهِ وَ حُجَّتِهِ عَلَى خَلْقِهِ خَلِيفَتِي مِنْ بَعْدِي قَالَتْ حَكِيمَهُ فَتَدَاخَلَنِي لِذَلِكَ سُرُورٌ شَدِيدٌ وَ أَخَذْتُ ثِيَابِي عَلَيَّ وَ خَرَجْتُ مِنْ سَاعَتِي حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ هُوَ جَالِسٌ فِي صَحْنِ دَارِهِ وَ جَوَارِيهِ حَوْلَهُ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ يَا سَيِّدِي الْخَلَفُ مِمَّنْ هُوَ قَالَ مِنْ سَوْسَنَ فَأَدَرْتُ طَرْفِي فِيهِنَّ فَلَمْ أَرَ جَارِيَهً عَلَيْهَا أَثَرٌ غَيْرَ سَوْسَنَ قَالَتْ حَكِيمَهُ فَلَمَّا أَنْ صَلَّيْتُ الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ الْآخِرَهَ أُتِيتُ بِالْمَائِدَهِ فَأَفْطَرْتُ أَنَا وَ سَوْسَنُ وَ بَايَتُّهَا فِي بَيْتٍ وَاحِدٍ فَغَفَوْتُ غَفْوَهً(۱)

ثُمَّ اسْتَيْقَظْتُ فَلَمْ أَزَلْ مُفَكِّرَهً فِيمَا وَعَدَنِي أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام مِنْ أَمْرِ وَلِيِّ اللَّهِ عليه السلام فَقُمْتُ قَبْلَ الْوَقْتِ الَّذِي كُنْتُ أَقُومُ فِي كُلِّ لَيْلَهٍ لِلصَّلَاهِ فَصَلَّيْتُ صَلَاهَ اللَّيْلِ حَتَّى بَلَغْتُ إِلَى الْوَتْرِ فَوَثَبَتْ سَوْسَنُ فَزِعَهً وَ خَرَجَتْ وَ أَسْبَغَتِ الْوُضُوءَ ثُمَّ عَادَتْ فَصَلَّتْ

صَلَاةَ اللَّيْلِ وَ بَلَغَتْ إِلَى الْوَتْرِ فَوَقَعَ

فِي قَلْبِي أَنَّ الْفَجْرَ قَدْ قَرُبَ فَقُمْتُ لِأَنْظُرَ فَإِذَا بِالْفَجْرِ الْأَوَّلِ قَدْ طَلَعَ فَتَدَاخَلَ قَلْبِيَ الشَّكُّ (٢) مِنْ وَعْدِ أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام فَنَادَانِي مِنْ حُجْرَتِهِ لَا تَشُكِّي وَ كَأَنَّكِ بِالْأَمْرِ السَّاعَةَ قَدْ رَأَيْتِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ

ص: ١٧

١- ١. غفا يغفو غفوا: نام، و قيل: نعس، و قيل: نام نومه خفيفه.

٢- ٢. فتداخلنی الشک خ.

قَالَتْ حَكِيمَهُ فَاسْتَحَيْيْتُ مِنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ مِمَّا وَقَعَ فِی قَلْبِی وَ رَجَعْتُ إِلَی الْبَیْتِ وَ أَنَا خَجِلَهٌ فَإِذَا هِیَ قَدْ قَطَعَتِ الصَّلَاهَ وَ خَرَجَتْ فَزِعَهً فَلَقِیتُهَا عَلَی بَابِ الْبَیْتِ فَقُلْتُ بِأَبِی أَنْتِ وَ أُمِّی هَلْ تُحِسِّینَ شَیْئاً قَالَتْ نَعَمْ یَا عَمَّهِ إِنِّی لَأَجِدُ أَمْراً شَدِیداً قُلْتُ لَا خَوْفَ عَلَیْکِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ أَخَذْتُ وِسَادَهً فَأَلْقَیْتُهَا فِی وَسَطِ الْبَیْتِ وَ أَجْلَسْتُهَا عَلَیْهَا وَ جَلَسْتُ مِنْهَا حَیْثُ تَقْعُدُ الْمَرْأَهُ مِنَ الْمَرْأَهِ لِلْوِلَادَهِ فَقَبَضَتْ عَلَی کَفِّی وَ غَمَزَتْ غَمْزَهً شَدِیدَهً ثُمَّ أَنَّتْ أَنَّهً وَ تَشَهَّدَتْ وَ نَظَرْتُ تَحْتَهَا فَإِذَا أَنَا بِوَلِیِّ اللَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ مُتَلَقِّیاً الْأَرْضَ بِمَسَاجِدِهِ فَأَخَذْتُ بِکَتِفَیْهِ فَأَجْلَسْتُهُ فِی حَجْرِی وَ إِذَا هُوَ نَظِیفٌ مَفْرُوغٌ مِنْهُ فَنَادَانِی أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام یَا عَمَّهِ هَلُمِّی فَأْتِینِی بِابْنِی فَأَتَیْتُهُ بِهِ فَتَنَاوَلَهُ وَ أَخْرَجَ لِسَانَهُ فَمَسَحَهُ عَلَی عَیْنَیْهِ فَفَتَحَهَا ثُمَّ أَدْخَلَهُ فِی فِیهِ فَحَنَّکَهُ ثُمَّ أَدْخَلَهُ فِی أُذُنَیْهِ وَ أَجْلَسَهُ فِی رَاحَتِهِ الْیُسْرَی فَاسْتَوَی وَلِیُّ اللَّهِ جَالِساً فَمَسَحَ یَدَهُ عَلَی رَأْسِهِ وَ قَالَ لَهُ یَا بُنَیَّ انْطِقْ بِقُدْرَهِ اللَّهِ فَاسْتَعَاذَ وَلِیُّ اللَّهِ علیه السلام مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیمِ وَ اسْتَفْتَحَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّهً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِینَ وَ نُمَکِّنَ لَهُمْ فِی الْأَرْضِ وَ نُرِیَ فِرْعَوْنَ وَ هامانَ وَ جُنُودَهُما مِنْهُمْ ما کانُوا یَحْذَرُونَ (۱) وَ صَلَّی عَلَی رَسُولِ اللَّهِ وَ عَلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام وَاحِداً وَاحِداً حَتَّی انْتَهَی إِلَی أَبِیهِ فَنَاوَلَنِیهِ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ قَالَ یَا عَمَّهِ رُدِّیهِ إِلَی أُمِّهِ حَتَّی تَقَرَّ عَیْنُها وَ لا تَحْزَنَ وَ لِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَ لکِنَّ أَکْثَرَ النَّاسِ لا یَعْلَمُونَ فَرَدَدْتُهُ إِلَی أُمِّهِ وَ قَدِ انْفَجَرَ الْفَجْرُ الثَّانِی فَصَلَّیْتُ الْفَرِیضَهَ وَ عَقَّبْتُ إِلَی أَنْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ وَدَّعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ انْصَرَفْتُ إِلَی مَنْزِلِی فَلَمَّا کَانَ بَعْدَ ثَلَاثٍ اشْتَقْتُ إِلَی وَلِیِّ اللَّهِ فَصِرْتُ إِلَیْهِمْ فَبَدَأْتُ بِالْحُجْرَهِ الَّتِی کَانَتْ سَوْسَنُ فِیهَا فَلَمْ أَرَ أَثَراً وَ لَا سَمِعْتُ ذِکْراً فَکَرِهْتُ أَنْ أَسْأَلَ فَدَخَلْتُ عَلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَاسْتَحَیْیْتُ أَنْ أَبْدَأَهُ بِالسُّؤَالِ فَبَدَأَنِی فَقَالَ یَا عَمَّهِ فِی کَنَفِ اللَّهِ وَ حِرْزِهِ وَ سَتْرِهِ وَ عَیْنِهِ حَتَّی یَأْذَنَ اللَّهُ لَهُ فَإِذَا غَیَّبَ اللَّهُ شَخْصِی وَ تَوَفَّانِی وَ رَأَیْتِ شِیعَتِی قَدِ اخْتَلَفُوا فَأَخْبِرِی الثِّقَاتَ مِنْهُمْ وَ لْیَکُنْ عِنْدَکِ وَ عِنْدَهُمْ مَکْتُوماً فَإِنَّ وَلِیَّ اللَّهِ یُغَیِّبُهُ اللَّهُ عَنْ خَلْقِهِ وَ یَحْجُبُهُ عَنْ عِبَادِهِ فَلَا یَرَاهُ أَحَدٌ حَتَّی یُقَدِّمَ لَهُ جَبْرَئِیلُ علیه السلام فَرَسَهُ لِیَقْضِیَ اللَّهُ أَمْراً کانَ مَفْعُولًا.

۱- ۱. القصص: ۶.

**[ترجمه]غیبت طوسی: حکیمه خاتون دختر امام محمد تقی علیه السّلام می گوید: «در نیمه شعبان سال ۲۵۵ امام حسن عسکری علیه السّلام برای من پیغام فرستاد که امشب افطار را نزد ما صرف کن تا خداوند تو را به میلاد مسعود ولی و حجت خود و جانشین من مسرور گرداند. من بسی شادمان گشتم و همان وقت لباس پوشیده به خدمتش رسیدم. دیدم آقا در صحن خانه نشسته و کنیزان اطرافش را گرفته اند. گفتم: «قربانت گردم! فرزند شما از چه زنی خواهد بود؟» فرمود: «از سوسن.» من کنیزان را نگریستم و در هیچ کدام جز سوسن، اثر آبستنی ندیدم.

حکیمه می گوید: «بعد از اتمام نماز مغرب و عشاء، با سوسن افطار کردیم و در یک اطاق با هم بیتوته کردیم. من به خواب کوتاهی رفتم، ولی بعد برخاستم و مدتی درباره آنچه که امام در مورد ولادت ولی الله علیهماالسلام فرموده بود اندیشیدم. سپس پیش از وقت هر شب، برخاستم و نماز شب را خواندم تا به نماز وتر رسیدم . سوسن هم ناگهان از خواب پرید، بیرون رفت، وضو گرفت و برگشت و مشغول نماز شب شد تا به نماز وتر رسید. در این موقع به دلم خطور کرد که صبح نزدیک است. پس برخاستم و نگاه کردم دیدم فجر اول طلوع کرده است. همان وقت از وعده امام به شک افتادم. ناگاه صدای حضرت را شنیدم که از اطاق خودش می فرمود: «ای عمه! شک مکن! همین حالا آنچه گفتم آشکار می شود و ان شاء اللّه آن را خواهی دید!» حکیمه می گوید: «از آنچه در دلم نسبت به حضرت خطور کرده بود خجالت کشیدم و در حالی که از خود خجل بودم، به اطاق برگشتم. دیدم سوسن نماز را تمام کرده و سراسیمه بیرون می آید. جلوی در او را دیدم و گفتم: «پدر و مادرم فدایت شود! آیا چیزی در خود احساس می کنی؟» گفت: «آری ای عمه! امر سختی را حس می کنم.» گفتم: «به خواست خدا نگران مباش، چیزی نیست.» سپس بالشی را میان اطاق نهادم، او را روی آن نشاندم و خود در جایی که قابله ها برای وضع حمل زن می نشینند، نشستم. سوسن دست مرا گرفت و سخت بر خود فشار می آورد و ناله می کرد و شهادت به زبان جاری می کرد. در این موقع به زیر او نگاه کردم و دیدم ولیّ خدا صلوات اللّه علیه، به سجده افتاده است. دو کتف او را گرفتم و وقتی او را در دامن خود گذاردم، دیدم پاک و پاکیزه است! امام علیه السّلام صدا زد عمه جان! فرزندم را بیاور! او را نزد پدرش بردم. حضرت نور دیده اش را گرفت و زبان مبارکش را به روی چشم های او مالید تا دیده گشود. سپس زبان در دهان و گوش های طفل نهاد و او را در دست چپ گذارد. بدین گونه ولیّ خدا در دست پدر نشست. آنگاه دست بر سر او کشید و فرمود: «فرزندم! به قدرت الهی با من سخن بگو!»

ولیّ خدا بعد از استعاذه از شیطان، کلام خود را چنین آغاز کرد: «بسم الله الرحمن الرحیم. و نرید ان نمن علی الذین اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِینَ وَ نُمَکِّنَ لَهُمْ فِی الْأَرْضِ وَ نُرِیَ فِرْعَوْنَ وَ هامانَ وَ جُنُودَهُما مِنْهُمْ ما کانُوا یَحْذَرُونَ»، - ۱. قصص / ۵ و ۶ - {ما می خواهیم بر کسانی که روی زمین به استضعاف کشیده شدند، منت نهاده و آنها را پیشوایان و وارثان قرار دهیم و آنها را در زمین قدرتمند گردانیده و به فرعون و هامان و سپاهیانشان از جانب ائمه آنچه را که از آن می ترسیدند نشان دهیم.} آنگاه بر پیغمبر اکرم صلی اللّه علیه و آله و امیر مؤمنان و همه ائمه تا پدرش درود فرستاد. امام حسن عسکری علیه السّلام او را به من داد و فرمود: «ای عمه! او را به نزد مادرش ببر تا دیدگانش روشن گردد و محزون نشود و بداند که وعده خداوند حق است، هر چند اغلب مردم باور ندارند!» چون بچه را نزد مادرش برگرداندم صبح صادق دمیده بود. من هم نماز صبح گذاردم و تا طلوع آفتاب به تعقیب پرداختم. آنگاه با امام خداحافظی کردم و به خانه برگشتم، تا روز سوم که به شوق دیدار ولیّ خدا، باز سری به آنها زدم. نخست وارد اطاقی شدم که سوسن جای داشت، ولی نه اثری از

بچه دیدم و نه صدایی از او شنیدم، از سوال کردن درباره طفل نیز کراهت داشتم. پس به خدمت امام رسیدم، اما نخواستم ابتدا به سخن کنم. امام فرمود: «عمه جان! بچه در کنف حمایت خدا و در حرز و ستر و مقابل چشم خداست تا خدا به او اذن قیام دهد. چون من وفات کنم و ببینی که شیعیانم درباره بود و نبود این طفل دچار تردید شوند، تو بودن او را به دوستان موثق ما اعلام کن! با این حال لازم است که مطلب نزد تو و آنها پنهان باشد، زیرا خداوند خواسته است که او را از نظرها پوشیده دارد و کسی او را نبیند، تا زمانی که جبرئیل امین علیه السّلام، اسب او را آماده گرداند و خداوند به وسیله او، کاری را که حتمی است انجام دهد.» - . غیبت طوسی: ۲۳۴ -

**[ترجمه]

«۲۶»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی أَحْمَدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ سَمِیعِ بْنِ بُنَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی الدَّارِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ رَوْحٍ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ حَکِیمَهَ: بِمِثْلِ مَعْنَی الْحَدِیثِ الْأَوَّلِ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ قَالَتْ بَعَثَ إِلَیَّ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام لَیْلَهَ النِّصْفِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ سَنَهَ خَمْسٍ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ قَالَتْ وَ قُلْتُ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَنْ أُمُّهُ قَالَ نَرْجِسُ قَالَتْ فَلَمَّا کَانَ فِی الْیَوْمِ الثَّالِثِ اشْتَدَّ شَوْقِی إِلَی وَلِیِّ اللَّهِ فَأَتَیْتُهُمْ عَائِدَهً فَبَدَأْتُ بِالْحُجْرَهِ الَّتِی فِیهَا الْجَارِیَهُ فَإِذَا أَنَا بِهَا جَالِسَهً فِی مَجْلِسِ الْمَرْأَهِ النُّفَسَاءِ وَ عَلَیْهَا أَثْوَابٌ صُفْرٌ وَ هِیَ مُعَصَّبَهُ الرَّأْسِ فَسَلَّمْتُ عَلَیْهَا وَ الْتَفَتُّ إِلَی جَانِبِ

الْبَیْتِ وَ إِذَا بِمَهْدٍ عَلَیْهِ أَثْوَابٌ خُضْرٌ فَعَدَلْتُ إِلَی الْمَهْدِ وَ رَفَعْتُ عَنْهُ الْأَثْوَابَ فَإِذَا أَنَا بِوَلِیِّ اللَّهِ نَائِمٌ عَلَی قَفَاهُ غَیْرَ مَحْزُومٍ وَ لَا مَقْمُوطٍ فَفَتَحَ عَیْنَیْهِ وَ جَعَلَ یَضْحَکُ وَ یُنَاجِینِی بِإِصْبَعِهِ فَتَنَاوَلْتُهُ وَ أَدْنَیْتُهُ إِلَی فَمِی لِأُقَبِّلَهُ فَشَمِمْتُ مِنْهُ رَائِحَهً مَا شَمِمْتُ قَطُّ أَطْیَبَ مِنْهَا وَ نَادَانِی أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام یَا عَمَّتِی هَلُمِّی فَتَایَ إِلَیَّ فَتَنَاوَلَهُ وَ قَالَ یَا بُنَیَّ انْطِقْ وَ ذَکَرَ الْحَدِیثَ قَالَتْ ثُمَّ تَنَاوَلَهُ مِنْهُ وَ هُوَ یَقُولُ یَا بُنَیَّ أَسْتَوْدِعُکَ الَّذِی اسْتَوْدَعَتْهُ أُمُّ مُوسَی کُنْ فِی دَعَهِ اللَّهِ وَ سَتْرِهِ وَ کَنَفِهِ وَ جِوَارِهِ وَ قَالَ رُدِّیهِ إِلَی أُمِّهِ یَا عَمَّهِ وَ اکْتُمِی خَبَرَ هَذَا الْمَوْلُودِ عَلَیْنَا وَ لَا تُخْبِرِی بِهِ أَحَداً حَتَّی یَبْلُغَ الْکِتَابُ أَجَلَهُ فَأَتَیْتُ أُمَّهُ وَ وَدَّعْتُهُمْ وَ ذَکَرَ الْحَدِیثَ إِلَی آخِرِهِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: احمد بن روح اهواز،ی مفاد روایت مذکور را از حکیمه خاتون نیز نقل کرده است، با این فرق که حکیمه گفت: «امام حسن عسکری علیه السّلام، در شب نیمه شعبان سال ۲۵۵ مرا خواست.» حکیمه می گوید: «به حضرت گفتم یا ابن رسول اللّه! مادر این مولود کیست؟ فرمود: «نرجس.» چون روز سوم شد، شوق دیدار ولیّ اللّه (یعنی امام زمان) در دلم افزون گشت. پس به خانه آنها شتافتم و یکراست به اطاق نرجس رفتم. دیدم به عادت زنانی که وضع حمل کرده اند نشسته، لباس زردی پوشیده و سرش را بسته است. سلام کردم و به گوشه خانه نظر افکندم. دیدم گهواره ای نهاده اند و پارچه سبزی روی آن است. پیش رفتم و پارچه را برداشتم. دیدم ولیّ خدا بی قنداق به پشت خوابیده است. تا مرا دید چشم گشود و با حرکت دست ها، مرا طلب کرد. او را گرفتم و نزدیک بردم که ببوسم، چنان بوی خوشی از او به مشامم رسید که هیچ گاه استشمام نکرده بودم! در این موقع امام حسن عسکری صدا زد: «عمه جان! پسرم را بیاور.» او را به نزد آقا بردم و ایشان فرمود: «فرزندم! با من حرف بزن!» و همان حدیث را نقل می کند. تا آنجا که حکیمه می گوید: «حضرت او را به مرغی سپرد و

فرمود: «فرزندم! تو را به کسی می سپارم که مادر موسی فرزندش را به او سپرد. برو در پناه امن و حفظ و حمایت حق.» وقتی طفل را بازگرداندند، فرمود: «ای عمه! او را نزد مادرش ببر و خبر ولادت او را از مردم پوشیده دار و به کسی مگو تا وقتش فرا رسد.» او را به مادرش سپردم، خداحافظی کرده و به خانه خود بازگشتم» تا آخر حدیث ... - . غیبت طوسی: ۲۳۸ -

**[ترجمه]

بیان

حزمه یحزمه شده.

**[ترجمه]عبارت «حزمه»، یعنی او را محکم بست.

**[ترجمه]

«۲۷»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی أَحْمَدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ حَنْظَلَهَ بْنِ زَكَرِیَّا قَالَ حَدَّثَنِی الثِّقَهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ بِلَالٍ عَنْ حَكِیمَهَ: بِمِثْلِ ذَلِكَ.

وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی عَنْ جَمَاعَهٍ مِنَ الشُّیُوخِ: أَنَّ حَكِیمَهَ حَدَّثَتْ بِهَذَا الْحَدِیثِ وَ ذَكَرَتْ أَنَّهُ كَانَ لَیْلَهَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ وَ أَنَّ أُمَّهُ نَرْجِسُ وَ سَاقَتِ الْحَدِیثَ إِلَی قَوْلِهَا فَإِذَا أَنَا بِحِسِّ سَیِّدِی وَ بِصَوْتِ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ هُوَ یَقُولُ یَا عَمَّتِی هَاتِی ابْنِی إِلَیَّ فَكَشَفْتُ عَنْ سَیِّدِی فَإِذَا هُوَ سَاجِدٌ مُتَلَقِّیاً الْأَرْضَ بِمَسَاجِدِهِ وَ عَلَی ذِرَاعِهِ الْأَیْمَنِ مَكْتُوبٌ جاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْباطِلُ إِنَّ الْباطِلَ كانَ زَهُوقاً فَضَمَمْتُهُ إِلَیَّ فَوَجَدْتُهُ مَفْرُوغاً مِنْهُ فَلَفَفْتُهُ فِی ثَوْبٍ وَ

حَمَلْتُهُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ ذَكَرُوا الْحَدِيثَ إِلَى قَوْلِهِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ أَنَّ عَلِيّاً أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ حَقّاً ثُمَّ لَمْ يَزَلْ يَعُدُّ السَّادَةَ الْأَوْصِيَاءَ إِلَى أَنْ بَلَغَ إِلَى نَفْسِهِ وَ دَعَا لِأَوْلِيَائِهِ بِالْفَرَجِ عَلَى يَدَيْهِ ثُمَّ أَحْجَمَ وَ قَالَتْ ثُمَّ رُفِعَ بَيْنِي وَ بَيْنَ أَبِي مُحَمَّدٍ كَالْحِجَابِ فَلَمْ أَرَ سَيِّدِي فَقُلْتُ لِأَبِي مُحَمَّدٍ يَا سَيِّدِي أَيْنَ مَوْلَايَ فَقَالَ أَخَذَهُ مَنْ هُوَ أَحَقُّ مِنْكِ وَ مِنَّا ثُمَّ ذَكَرُوا الْحَدِيثَ بِتَمَامِهِ وَ زَادُوا فِيهِ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ أَرْبَعِينَ يَوْماً دَخَلْتُ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام فَإِذَا مَوْلَانَا الصَّاحِبُ يَمْشِي فِي الدَّارِ فَلَمْ أَرَ وَجْهاً أَحْسَنَ مِنْ وَجْهِهِ وَ لَا لُغَةً أَفْصَحَ مِنْ لُغَتِهِ فَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ هَذَا الْمَوْلُودُ الْكَرِيمُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقُلْتُ سَيِّدِي أَرَى مِنْ أَمْرِهِ مَا أَرَى وَ لَهُ أَرْبَعُونَ يَوْماً فَتَبَسَّمَ وَ قَالَ يَا عَمَّتِي أَ مَا عَلِمْتِ أَنَّا مَعَاشِرَ الْأَئِمَّةِ نَنْشَأُ فِي الْيَوْمِ مَا يَنْشَأُ غَيْرُنَا فِي السَّنَهِ فَقُمْتُ فَقَبَّلْتُ رَأْسَهُ وَ انْصَرَفْتُ ثُمَّ عُدْتُ وَ تَفَقَّدْتُهُ فَلَمْ أَرَهُ فَقُلْتُ لِأَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام مَا فَعَلَ مَوْلَانَا فَقَالَ يَا عَمَّهِ اسْتَوْدَعْنَاهُ الَّذِي اسْتَوْدَعَتْ أُمُّ مُوسَى.

**[ترجمه]غیبت طوسی: حکیمه خاتون مثل آن حدیث را نقل کرده و گفته است که ولادت آن حضرت در شب نیمه شعبان بوده و نام مادر حضرت، نرجس است. تا آنجای حدیث که حکیمه می گوید: «چون آقا متولد شد، من صدای امام حسن عسکری علیه السّلام را شنیدم که فرمود: «عمه جان! بچه ام را بیاور!» وقتی روپوش را از روی آقا برداشتم، دیدم که او روی زمین افتاده و خدا را سجده می کند و بر دست راستش نوشته شده: «جاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْباطِلُ إِنَّ الْباطِلَ كانَ زَهُوقاً - . اسراء / ۸۱ - »، { حق آمد و باطل از میان رفت، زیرا باطل رفتنی است.} وقتی او را در آغوش گرفتم، دیدم پاک و پاکیزه است. آنگاه او را در پارچه ای پیچیده و نزد پدر بزرگوارش بردم.» تا آنجای حدیث که حضرت فرمود: «گواهی می دهم که معبودی جز خدا نیست و محمد رسول خداست و علی به راستی امیر مومنان است. آنگاه بر همه ائمه و اوصیا درود فرستاد تا به خودش رسید. سپس برای دوستانش دعا کرد که خداوند با فرج او، آنها را دلشاد گرداند.» سپس سکوت کرد. تا آنجا که حکیمه می گوید: «مثل اینکه میان من و امام عسکری علیه السّلام پرده ای آویختند، به طوری که او را نمی دیدم. از پدرش پرسیدم: «آقا! بچه چه شد؟» فرمود: «آن کس که از تو و ما به او نزدیک تر است، او را برد.» تا آخر حدیث مذکور.

در این روایت حکیمه می گوید: «چون روز چهلم شد، به حضور امام حسن عسکری علیه السّلام شرفیاب شدم. دیدم امام زمان علیه السّلام در خانه راه می رود. صورتی نیکوتر از رخسار او و زبانی بهتر از گفتار او ندیدم. امام حسن عسکری فرمود: «ای عمه! این مولود پیش خدا بسیار عزیز است.» عرض کردم: «آقا می بینم در او آنچه میبینم، در حالی که چهل روز بیشتر ندارد!» امام تبسمی کرد و فرمود: «عمه جان! نمی دانی که رشد یک روز ما ائمه برابر با رشد یک ساله دیگران است؟» پس من برخاستم، سر آقا را بوسیدم و برگشتم. چون بار دیگر که آمدم، او را ندیدم. از امام جویا شدم و ایشان فرمود: «او را به کسی سپردم که مادر موسی، فرزند خود را به او سپرد.» - .غیبت طوسی: ۲۳۸ -

**[ترجمه]

«۲۸»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ زَكَرِيَّا قَالَ: حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ بِلَالِ بْنِ دَاوُدَ الْكَاتِبِ وَ كَانَ عَامِّيّاً بِمَحَلٍّ مِنَ النَّصْبِ لِأَهْلِ الْبَيْتِ علیهم السلام يُظْهِرُ ذَلِكَ وَ لَا يَكْتُمُهُ وَ كَانَ صَدِيقاً لِي يُظْهِرُ مَوَدَّةً بِمَا فِيهِ مِنْ طَبْعِ أَهْلِ

الْعِرَاقِ فَيَقُولُ كُلَّمَا لَقِيَنِی لَکَ عِنْدِی خَبَرٌ تَفْرَحُ بِهِ وَ لَا أَخْبِرُکَ بِهِ فَأَتَغَافَلُ عَنْهُ إِلَی أَنْ جَمَعَنِی وَ إِیَّاهُ مَوْضِعُ خَلْوَهٍ فَاسْتَقْصَیْتُ عَنْهُ وَ سَأَلْتُهُ أَنْ یُخْبِرَنِی بِهِ فَقَالَ کَانَتْ دُورُنَا بِسُرَّمَنْ رَأَی مُقَابِلَ دَارِ ابْنِ الرِّضَا یَعْنِی أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ بْنَ عَلِیٍّ علیهما السلام فَغِبْتُ عَنْهَا دَهْراً طَوِیلًا إِلَی قَزْوِینَ وَ غَیْرِهَا ثُمَّ قَضَی لِیَ الرُّجُوعُ إِلَیْهَا فَلَمَّا وَافَیْتُهَا وَ قَدْ کُنْتُ فَقَدْتُ جَمِیعَ مَنْ خَلَّفْتُهُ مِنْ أَهْلِی وَ قَرَابَاتِی إِلَّا عَجُوزاً کَانَتْ رَبَّتْنِی وَ لَهَا بِنْتٌ مَعَهَا وَ کَانَتْ مِنْ طَبْعِ الْأَوَّلِ مَسْتُورَهً صَائِنَهً لَا تُحْسِنُ الْکَذِبَ وَ کَذَلِکَ مُوَالِیَاتٌ لَنَا بَقِینَ فِی الدَّارِ فَأَقَمْتُ عِنْدَهُمْ أَیَّاماً ثُمَّ عَزَمْتُ عَلَی الْخُرُوجِ فَقَالَتِ الْعَجُوزُ کَیْفَ تَسْتَعْجِلُ الِانْصِرَافَ وَ قَدْ غِبْتَ زَمَاناً فَأَقِمْ عِنْدَنَا لِنَفْرَحَ بِمَکَانِکَ فَقُلْتُ لَهَا عَلَی

جِهَهِ الْهُزْءِ أُرِیدُ أَنْ أَصِیرَ إِلَی کَرْبَلَاءَ وَ کَانَ النَّاسُ لِلْخُرُوجِ فِی النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ أَوْ لِیَوْمِ عَرَفَهَ فَقَالَتْ یَا بُنَیَّ أُعِیذُکَ بِاللَّهِ أَنْ تستهینی بما [تَسْتَهِینَ مَا] ذَکَرْتَ أَوْ تَقُولَهُ عَلَی وَجْهِ

الْهُزْءِ فَإِنِّی أُحَدِّثُکَ بِمَا رَأَیْتُهُ یَعْنِی بَعْدَ خُرُوجِکَ مِنْ عِنْدَنَا بِسَنَتَیْنِ کُنْتُ فِی هَذَا الْبَیْتِ نَائِمَهً بِالْقُرْبِ مِنَ الدِّهْلِیزِ وَ مَعِیَ ابْنَتِی وَ أَنَا بَیْنَ النَّائِمَهِ وَ الْیَقْظَانَهِ إِذْ دَخَلَ رَجُلٌ حَسَنُ الْوَجْهِ نَظِیفُ الثِّیَابِ طَیِّبُ الرَّائِحَهِ فَقَالَ یَا فُلَانَهُ یَجِیئُکِ السَّاعَهَ مَنْ یَدْعُوکِ فِی الْجِیرَانِ فَلَا تَمْتَنِعِی مِنَ الذَّهَابِ مَعَهُ وَ لَا تَخَافِی فَفَزِعْتُ وَ نَادَیْتُ ابْنَتِی وَ قُلْتُ لَهَا هَلْ شَعَرْتِ بِأَحَدٍ دَخَلَ الْبَیْتَ فَقَالَتْ لَا فَذَکَرْتُ اللَّهَ وَ قَرَأْتُ وَ نِمْتُ فَجَاءَ الرَّجُلُ بِعَیْنِهِ وَ قَالَ لِی مِثْلَ قَوْلِهِ فَفَزِعْتُ وَ صِحْتُ بِابْنَتِی فَقَالَتْ لَمْ یَدْخُلِ الْبَیْتَ فَاذْکُرِی اللَّهَ وَ لَا تَفْزَعِی فَقَرَأْتُ وَ نِمْتُ فَلَمَّا کَانَ فِی الثَّالِثَهِ جَاءَ الرَّجُلُ وَ قَالَ یَا فُلَانَهُ قَدْ جَاءَکِ مَنْ یَدْعُوکِ وَ یَقْرَعُ الْبَابَ فَاذْهَبِی مَعَهُ وَ سَمِعْتُ دَقَّ الْبَابِ فَقُمْتُ وَرَاءَ الْبَابِ وَ قُلْتُ مَنْ هَذَا فَقَالَ افْتَحِی وَ لَا تَخَافِی فَعَرَفْتُ کَلَامَهُ وَ فَتَحْتُ الْبَابَ فَإِذَا خَادِمٌ مَعَهُ إِزَارٌ فَقَالَ یَحْتَاجُ إِلَیْکِ بَعْضُ الْجِیرَانِ لِحَاجَهٍ مُهِمَّهٍ فَادْخُلِی وَ لَفَّ رَأْسِی بِالْمُلَاءَهِ وَ أَدْخَلَنِی الدَّارَ وَ أَنَا أَعْرِفُهَا فَإِذَا بِشِقَاقٍ مَشْدُودَهٍ وَسَطَ الدَّارِ وَ رَجُلٌ قَاعِدٌ بِجَنْبِ الشِّقَاقِ فَرَفَعَ الْخَادِمُ طَرَفَهُ فَدَخَلْتُ وَ إِذَا امْرَأَهٌ قَدْ أَخَذَهَا الطَّلْقُ وَ امْرَأَهٌ قَاعِدَهٌ خَلْفَهَا کَأَنَّهَا تَقْبَلُهَا فَقَالَتِ الْمَرْأَهُ تُعِینُنَا فِیمَا نَحْنُ فِیهِ فَعَالَجْتُهَا بِمَا یُعَالَجُ بِهِ مِثْلُهَا فَمَا کَانَ إِلَّا قَلِیلًا حَتَّی سَقَطَ غُلَامٌ فَأَخَذْتُهُ عَلَی کَفِّی وَ صِحْتُ غُلَامٌ غُلَامٌ وَ أَخْرَجْتُ رَأْسِی مِنْ طَرَفِ الشِّقَاقِ أُبَشِّرُ الرَّجُلَ الْقَاعِدَ فَقِیلَ لِی لَا تَصِیحِی فَلَمَّا رَدَدْتُ وَجْهِی إِلَی الْغُلَامِ قَدْ کُنْتُ فَقَدْتُهُ مِنْ کَفِّی فَقَالَتْ لِیَ الْمَرْأَهُ الْقَاعِدَهُ لَا تَصِیحِی وَ أَخَذَ الْخَادِمُ بِیَدِی وَ لَفَّ رَأْسِی بِالْمُلَاءَهِ وَ أَخْرَجَنِی مِنَ الدَّارِ وَ رَدَّنِی إِلَی دَارِی وَ نَاوَلَنِی صُرَّهً وَ قَالَ لِی لَا تُخْبِرِی بِمَا رَأَیْتِ أَحَداً فَدَخَلْتُ الدَّارَ وَ رَجَعْتُ إِلَی فِرَاشِی فِی هَذَا الْبَیْتِ وَ ابْنَتِی نَائِمَهٌ بَعْدُ فَأَنْبَهْتُهَا وَ سَأَلْتُهَا هَلْ عَلِمْتِ بِخُرُوجِی وَ رُجُوعِی فَقَالَتْ لَا وَ فَتَحْتُ الصُّرَّهَ فِی ذَلِکَ الْوَقْتِ وَ إِذَا فِیهَا عَشَرَهُ دَنَانِیرَ عَدَداً وَ مَا أَخْبَرْتُ بِهَذَا أَحَداً إِلَّا فِی هَذَا الْوَقْتِ لَمَّا تَکَلَّمْتَ بِهَذَا الْکَلَامِ عَلَی حَدِّ الْهُزْءِ فَحَدَّثْتُکَ إِشْفَاقاً عَلَیْکَ فَإِنَّ لِهَؤُلَاءِ الْقَوْمِ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ شَأْناً وَ مَنْزِلَهً وَ کُلُّ مَا یَدَّعُونَهُ حتی [حَقٌّ] قَالَ فَعَجِبْتُ مِنْ قَوْلِهَا وَ صَرَفْتُهُ إِلَی السُّخْرِیَّهِ وَ الْهُزْءِ وَ لَمْ أَسْأَلْهَا عَنِ الْوَقْتِ غَیْرَ أَنِّی أَعْلَمُ یَقِیناً أَنِّی غِبْتُ عَنْهُمْ فِی سَنَهِ نَیِّفٍ وَ خَمْسِینَ

وَ مِائَتَيْنِ وَ رَجَعْتُ إِلَى سُرَّمَنْ رَأَى فِي وَقْتٍ أَخْبَرَتْنِي الْعَجُوزُ بِهَذَا الْخَبَرِ فِي سَنَةِ إِحْدَى وَ ثَمَانِينَ وَ مِائَتَيْنِ فِي وِزَارَةِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ لَمَّا قَصَدْتُهُ قَالَ حَنْظَلَةُ فَدَعَوْتُ بِأَبِي الْفَرَجِ الْمُظَفَّرِ بْنِ أَحْمَدَ حَتَّى سَمِعَ مَعِي هَذَا الْخَبَرَ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: حنظله بن زکریا می گوید: احمد بن بلال بن داود کاتب این خبر را به من داد. او مردی سنی مذهب و ناصبی بود و دشمنی خود را با اهل بیت عصمت پوشیده نمی داشت. با این وصف به مقتضای طینت اصلی اش که اهل عراق بود، با من اظهار دوستی می کرد و هر وقت مرا می دید، می گفت در نزد من خبری است که تو را خشنود می سازد، ولی نخواهم گفت. من هم چندان اهمیت نمی دادم. تا آنکه روزی در یک جا با هم ملاقات کردیم. من از فرصت استفاده کرده و از او خواستم که خبر را برای من نقل کند. او گفت: «خانه ما در سامره رو به روی خانه ابن الرضا (یعنی امام حسن عسکری علیه السّلام) بود. من مدت درازی به طرف قزوین و آن نواحی رفتم. سپس مقدر شد که به سامره برگردم. دیدم تمام کسان و بستگان و خویشانم درگذشته اند، جز پیرزنی که مرا تربیت کرده بود و او دختری داشت که نزد خودش بود. وی پیرزنی محبوب و خود نگهدار بود و اهل دروغ نبود. زنانی که با ما دوستی داشتند نیز در خانه آن پیرزن بودند. من چند روزی آنجا ماندم و سپس عزم رفتن کردم. پیرزن گفت: «چرا در رفتن عجله می کنی؟ تو که مدت ها از ما دور بودی. اکنون نزد ما بمان تا از دیدنت شاد شویم.» با مسخره گفتم که می خواهم به کربلا بروم، زیرا یا نیمه شعبان و یا روز عرفه بود که شیعیان به کربلا می رفتند. پیرزن گفت: «فرزندم! از خدا بترس، توهین مکن و آنچه را که گفتی مسخره مپندار. داستانی را برایت نقل کنم که دو سال بعد از رفتن تو مشاهده کردم. داستان این است:

من در همین اطاق نزدیک دهلیز، با دخترم خوابیده بودم. در حال خواب و بیداری دیدم مردی نیکو روی و خوشبو، با لباس های تمیز آمد و به من گفت که هم اکنون کسی می آید و تو را به خانه همسایه می طلبد. وحشت مکن و از رفتن با او خودداری منما! سراسیمه برخاستم و به دخترم گفتم: «کسی را دیدی که به خانه ما بیاید؟» گفت نه! پس نام خدا را بردم، اندکی قرآن خواندم و خوابیدم. باز همان مرد به خوابم آمد و همان سخن را تکرار کرد. این بار نیز با وحشت برخاستم و از دخترم پرسیدم: «هیچ کس نیامده؟» گفت نه! من هم باز نام خدا را بر زبان آورده، کمی قرآن خواندم و خوابیدم. بار سوم نیز همان مرد به خوابم آمد و گفت: «فلانی! آن کس که تو را می طلبد، آمده و در می زند. با او برو!» در این وقت صدای کوبیدن در را شنیدم. پشت در رفتم و گفتم کیست؟ گفت: «در باز کن و مترس!» صدای او را شناختم و در را باز کردم. دیدم خادمی است که یک روسری به من می دهد و می گوید: «یکی از همسایه ها برای حاجت مهمی تو را می خواند، به خانه آنها بیا.» روسری به سر کردم و او مرا به خانه ای برد که نمی شناختم. دیدم پرده درازی در وسط خانه آویخته اند و مردی کنار پرده ایستاده است. خادم گوشه پرده را بالا زد و من داخل شدم. دیدم زنی در حال وضع حمل است و زنی دیگر مانند قابله، پشت سر او نشسته است. آن زن از من پرسید که آیا در این کار به ما کمک می کنی؟ پس مشغول کمک شدم و چیزی نگذشت که پسری متولد گردید. من او را روی دست گرفتم و فریاد زدم: «پسر است! پسر است!» آنگاه سر از پرده بیرون آوردم تا به آن مرد که نشسته بود مژده دهم. کسی گفت سر و صدا مکن! چون متوجه بچه شدم، او را روی دست خود ندیدم. همان زن دوباره گفت صدا مکن! در این موقع خادم روسری به سرم انداخت و مرا به خانه ام برگرداند. بعد کیسه ای به من داد و گفت: «آنچه را که دیدی به کسی اظهار مکن!» وارد خانه خود شدم و به طرف رختخواب رفتم. دیدم هنوز دخترم خوابیده است. او را بیدار کردم و پرسیدم: «آیا از رفتن و برگشتن من مطلع شدی؟» گفت نه. وقتی در کیسه را گشودم،

دیدم ده دینار در آن است. این مطلب را تاکنون به کسی نگفته ام، جز حالا که چون دیدم تو با مسخره این سخن را گفتی، از این رو برای تو نقل کردم تا بدانی که این قوم (خانواده پیغمبر)، نزد خداوند دارای شأن و مقام بزرگی هستند و آنچه ادعا می کنند درست است.»

آن مرد ناصبی گفت: «از حرف پیرزن تعجب کردم، آن را به باد مسخره گرفتم و دیگر از زمان رخ دادن این واقعه چیزی نپرسیدم، جز اینکه به یقین می دانم که سال دویست و پنجاه و اندی از سامره رفته بودم و در سال ۲۸۱ که ایام وزارت عبیداللّٰه بن سلیمان بود برگشتم و این داستان را از آن پیرزن شنیدم.» حنظله راوی این خبر می گوید: «ابوالفرج مظفر بن احمد را خواستم تا او نیز این خبر را بشنود.» - . غیبت طوسی: ۲۴۰ -

**[ترجمه]

بیان

قوله من طبع الأول أی کانت من طبع الخلق الأول هکذا أی کان مطبوعا علی تلک الخصال فی أول عمره و الشقاق جمع الشقه بالکسر و هی من الثوب ما شق مستطیلا.

**[ترجمه]کلمه «من طبع الاول»، یعنی خلق و خوی طبیعی و اولیه او چنین بود و از اول عمرش با این روحیات بار آمده بود. «شقاق» جمع «شقه» بکسر شین است و عبارت است از پارچه ای

که مستطیلی بریده شده باشد.

**[ترجمه]

«۲۹»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی رُوِیَ أَنَّ: بَعْضَ أَخَوَاتِ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام کَانَتْ لَهَا جَارِیَهٌ رَبَّتْهَا تُسَمَّی نَرْجِسَ فَلَمَّا کَبِرَتْ دَخَلَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام فَنَظَرَ إِلَیْهَا فَقَالَتْ لَهُ أَرَاکَ یَا سَیِّدِی تَنْظُرُ إِلَیْهَا فَقَالَ إِنِّی مَا نَظَرْتُ إِلَیْهَا إِلَّا مُتَعَجِّباً أَمَا إِنَّ الْمَوْلُودَ الْکَرِیمَ عَلَی اللَّهِ یَکُونُ مِنْهَا ثُمَّ أَمَرَهَا أَنْ تَسْتَأْذِنَ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام فِی دَفْعِهَا إِلَیْهِ فَفَعَلَتْ فَأَمَرَهَا بِذَلِکَ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: واقعه ولادت بدین گونه نیز روایت شده که یکی از خواهران امام علی النقی علیه السّلام، کنیزی داشت که خود تربیت کرده و نامش نرجس بود. چون نرجس بزرگ شد، روزی امام حسن عسکری علیه السّلام به خانه آنها آمد و او را دید. خواهر امام گفت: «آقا! مثل اینکه طالب این کنیز هستی؟» فرمود: «من از روی تعجب به او نگاه می کنم، زیرا مولودی که عزیز خداست، از وی به وجود می آید. سپس خواهر امام از برادرش امام علی النقی اجازه گرفت و آنها با هم ازدواج کردند - . غیبت طوسی: ۲۴۴ - .

**[ترجمه]

«۳۰»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی رَوَی عَلَّانٌ بِإِسْنَادِهِ: أَنَّ السَّیِّدَ علیه السلام وُلِدَ فِی سَنَهِ سِتٍّ وَ خَمْسِینَ وَ مِائَتَیْنِ مِنَ الْهِجْرَهِ بَعْدَ مُضِیِّ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام بِسَنَتَیْنِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: علّان رازی می گوید: «امام زمان علیه السّلام در سال ۲۵۶ هجری، دو سال پس از درگذشت امام علی النقی علیه السّلام متولد گردیده است.» - . غیبت طوسی: ۲۴۴ -

**[ترجمه]

«۳۱»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی رَوَی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الشَّلْمَغَانِیُّ فِی کِتَابِ الْأَوْصِیَاءِ قَالَ حَدَّثَنِی حَمْزَهُ بْنُ نَصْرٍ غُلَامُ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام عَنْ أَبِیهِ قَالَ: لَمَّا وُلِدَ السَّیِّدُ علیه السلام تَبَاشَرَ أَهْلُ الدَّارِ بِذَلِکَ فَلَمَّا نَشَأَ خَرَجَ إِلَیَّ الْأَمْرُ أَنْ أَبْتَاعَ فِی کُلِّ یَوْمٍ مَعَ اللَّحْمِ قَصَبَ مُخٍّ وَ قِیلَ إِنَّ هَذَا لِمَوْلَانَا الصَّغِیرِ علیه السلام.

**[ترجمه]غیبت طوسی: نصر، خادم امام علی النقی علیه السّلام می گوید: چون آقا علیه السّلام متولد شد، تمام اهل خانه به پرستاری او پرداختند. به من گفتند که هر روز مقداری مغز استخوان با گوشت بخرم و می گفتند: «این برای آقای کوچک ماست.» - . غیبت طوسی: ۲۴۴ -

**[ترجمه]

«۳۲»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی الشَّلْمَغَانِیُّ قَالَ حَدَّثَنِی الثِّقَهُ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ إِدْرِیسَ قَالَ: وَجَّهَ إِلَیَّ مَوْلَایَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام بِکَبْشٍ وَ قَالَ عُقَّهُ عَنِ ابْنِی فُلَانٍ وَ کُلْ وَ أَطْعِمْ أَهْلَکَ فَفَعَلْتُ ثُمَّ لَقِیتُهُ بَعْدَ ذَلِکَ فَقَالَ لِی الْمَوْلُودُ الَّذِی وُلِدَ لِی مَاتَ ثُمَّ وَجَّهَ إِلَیَّ بِکَبْشَیْنِ وَ کَتَبَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ عُقَّ هَذَیْنِ الْکَبْشَیْنِ عَنْ مَوْلَاکَ وَ کُلْ هَنَّأَکَ اللَّهُ وَ أَطْعِمْ إِخْوَانَکَ فَفَعَلْتُ وَ لَقِیتُهُ بَعْدَ ذَلِکَ فَمَا ذَکَرَ لِی شَیْئاً.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابراهیم بن ادریس می گوید: امام حسن عسکری علیه السّلام گوسفندی نزد من فرستاد و فرمود که آن را برای فرزندم عقیقه کن، خود از آن بخور و به کسانت نیز بخوران. چنین کردم و بعد که خدمت حضرت رسیدم، فرمود: «بچه ما درگذشت.» سپس دو بره همراه نامه ای فرستادند که در آن نوشته بود: «بسم اللّه الرحمن الرحیم. این دو بره را از جانب مولایت عقیقه کن. خود به گوارایی از آن بخور و به کسانت نیز بخوران!» چنین کردم و چون به خدمتش رسیدم، چیزی نفرمود.» - . غیبت طوسی: ۲۴۵ -

**[ترجمه]

«۳۳»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ وَ الْحِمْيَرِيِّ مَعاً عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنِ الْخَشَّابِ عَنْ مَعْرُوفِ بْنِ خَرَّبُوذَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله:

ص: ۲۲

إِنَّمَا مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ كَمَثَلِ نُجُومِ السَّمَاءِ كُلَّمَا غَابَ نَجْمٌ طَلَعَ نَجْمٌ حَتَّى إِذَا مَدَدْتُمْ إِلَيْهِ حَوَاجِبَكُمْ وَ أَشَرْتُمْ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ جَاءَ مَلَكُ الْمَوْتِ فَذَهَبَ بِهِ ثُمَّ بَقِيتُمْ سَبْتاً مِنْ دَهْرِكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيّاً مِنْ أَيٍّ وَ اسْتَوَى فِي ذَلِكَ بَنُو عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَبَيْنَمَا أَنْتُمْ كَذَلِكَ إِذْ أَطْلَعَ اللَّهُ نَجْمَكُمْ فَاحْمَدُوهُ وَ اقْبَلُوهُ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام محمد باقر علیه السّلام فرمود: «پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «مثل اهل بیت من میان این امت، مانند ستارگان آسمان است که چون ستاره ای غروب کند، ستاره دیگری بدرخشد، و چون به امامی برسید که دست ها به طرف وی دراز کنید و با انگشتان به او اشاره کنید، ملک الموت می آید و او را می برد و شما در طول روزگار، بی سر و سامان می مانید، حتی اولاد عبدالمطلب از این بی سر و سامانی بی نصیب نخواهند بود! و هنگامی که کار به اینجا کشد، خداوند ستاره شما را آشکار گرداند. پس شما حمد خدا کرده او را بپذیرید.» - . غیبت نعمانی: ۱۵۵ -

**[ترجمه]

بیان

لیس المراد ذهاب ملك الموت به علیه السلام بقبض روحه بل كان مع روح القدس عند ما غاب به.

**[ترجمه]اینکه حضرت فرمود: «ملک الموت می آید و او را می برد»، یعنی حضرت در مدت غیبت، با روح القدس است، نه اینکه او را قبض روح می کند.

**[ترجمه]

«۳۴»

نجم، [كتاب النجوم] ذَكَرَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا فِي كِتَابِ الْأَوْصِيَاءِ وَ هُوَ كِتَابٌ مُعْتَمَدٌ رَوَاهُ الْحَسَنُ بْنُ جَعْفَرٍ الصَّيْمَرِيُّ وَ مُؤَلِّفُهُ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ الصَّيْمَرِيُّ وَ كَانَتْ لَهُ مُكَاتَبَاتٌ إِلَى الْهَادِي وَ الْعَسْكَرِيِّ علیهما السلام وَ جَوَابُهَا إِلَيْهِ وَ هُوَ ثِقَةٌ مُعْتَمَدٌ عَلَيْهِ فَقَالَ مَا هَذَا لَفْظُهُ وَ حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ الْقُمِّيُّ ابْنُ أَخِي أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ مَصْقَلَةَ أَنَّهُ: كَانَ بِقُمَّ مُنَجِّمٌ يَهُودِيٌّ مَوْصُوفٌ بِالْحِذْقِ بِالْحِسَابِ فَأَحْضَرَهُ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ وَ قَالَ لَهُ قَدْ وُلِدَ مَوْلُودٌ فِي وَقْتِ كَذَا وَ كَذَا فَخُذِ الطَّالِعَ وَ اعْمَلْ لَهُ مِيلَاداً قَالَ فَأَخَذَ الطَّالِعَ وَ نَظَرَ فِيهِ وَ عَمِلَ عَمَلًا لَهُ وَ قَالَ لِأَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ لَسْتُ أَرَى النُّجُومَ تَدُلُّنِي فِيمَا يُوجِبُهُ الْحِسَابُ أَنَّ هَذَا الْمَوْلُودَ لَكَ وَ لَا يَكُونُ مِثْلُ هَذَا الْمَوْلُودِ إِلَّا نَبِيّاً أَوْ وَصِيَّ نَبِيٍّ وَ إِنَّ النَّظَرَ لَيَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ يَمْلِكُ الدُّنْيَا شَرْقاً وَ غَرْباً وَ بَرّاً وَ بَحْراً وَ سَهْلًا وَ جَبَلًا حَتَّى لَا يَبْقَى عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ أَحَدٌ إِلَّا دَانَ بِدِينِهِ وَ قَالَ بِوَلَايَتِهِ.

**[ترجمه]فرج المهموم: بعضی از اصحاب امامیه گفته اند: در کتاب «الاوصیاء» که از کتب مورد اعتماد و ثقه معتمد حسن بن جعفر صیمری است که با امام علی النقی و امام حسن عسکری علیهم السّلام مکاتبات داشته است، آن را روایت کرده و مولف آن نقل کرده است که: «در قم یک منجم یهودی معروف به مهارت در حساب نجوم بود. احمد بن اسحاق او را طلبید و گفت: «مولودی در فلان وقت متولد شده، طالع او را بگیر و زایچه بندی کن!» چون یهودی طالع گرفت و زایچه بندی کرد

و در آن نگریست، به احمد بن اسحاق گفت: «حساب نجومی دلالت ندارد که این مولود از آن تو باشد. این چنین مولود یا پیغمبر و یا وصی پیغمبر است. حساب نجومی نشان می دهد که این مولود، شرق و غرب و دریا و خشکی و کوه و دشت جهان را مالک می شود. تا جایی که تمام مردم روی زمین، به دین و ولایت او می گروند.» - . فرج المهموم: ۳۶ -

**[ترجمه]

«۳۵»

کشف، [کشف الغمه] قَالَ الشَّيْخُ كَمَالُ الدِّينِ بْنُ طَلْحَةَ: مَوْلِدُ الْحُجَّةِ بْنِ الْحَسَنِ علیهما السلام بِسُرَّمَنْ رَأَى فِي ثَالِثٍ وَ عِشْرِينَ رَمَضَانَ سَنَةَ ثَمَانٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ أَبُوهُ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ تُسَمَّى صَقِيلَ وَ قِيلَ حَكِيمَةَ وَ قِيلَ غَيْرَ ذَلِكَ وَ كُنْيَتُهُ أَبُو الْقَاسِمِ وَ لَقَبُهُ الْحُجَّةُ وَ الْخَلَفُ الصَّالِحُ وَ قِيلَ الْمُنْتَظَرُ.

**[ترجمه]کشف الغمه: شیخ کمال الدین بن طلحه گفته است: «ولادت حجه بن الحسن علیهما السلام در سامره و در بیست و سوم ماه مبارک رمضان سال ۲۵۸ اتفاق افتاد. پدرش ابو محمد حسن علیه السّلام و مادرش صیقل بود که به او حکیمه و غیر آن هم گفته اند. کنیه اش ابوالقاسم و لقبش «حجت» و «خلف الصالح» و «منتظر» است.» - ۲. کشف الغمه ۳ : ۲۴۷ -

**[ترجمه]

«۳۶»

شا، [الإرشاد]: كَانَ مَوْلِدُهُ علیه السلام لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ سَنَةَ خَمْسٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ أُمُّهُ أُمُّ وَلَدٍ يُقَالُ لَهَا نَرْجِسُ وَ كَانَ سِنُّهُ عِنْدَ وَفَاةِ أَبِيهِ خَمْسُ سِنِينَ آتَاهُ اللَّهُ فِيهِ الْحِكْمَةَ وَ فَصْلَ الْخِطابِ وَ جَعَلَهُ آيَةً لِلْعالَمِينَ وَ آتَاهُ الْحِكْمَةَ كَمَا آتَاهُ يَحْيَى صَبِيّاً وَ جَعَلَهُ إِمَاماً كَمَا جَعَلَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ فِي الْمَهْدِ نَبِيّاً وَ لَهُ قَبْلَ قِيَامِهِ غَيْبَتَانِ إِحْدَاهُمَا أَطْوَلُ مِنَ الْأُخْرَى جَاءَتْ بِذَلِكَ الْأَخْبَارُ فَأَمَّا الْقُصْرَى مِنْهَا فَمُنْذُ وَقْتِ مَوْلِدِهِ إِلَى

ص: ۲۳

انْقِطَاعِ السِّفَارَهِ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ شِيعَتِهِ وَ عَدَمِ السُّفَرَاءِ بِالْوَفَاهِ وَ أَمَّا الطُّولَى فَهِيَ بَعْدَ الْأُولَى وَ فِي آخِرِهَا يَقُومُ بِالسَّيْفِ.

**[ترجمه]ارشاد: در کتاب ارشاد آمده است که ولادت حضرت حجت علیه السّلام، در شب نیمه شعبان سال ۲۵۵ بود و مادرش، کنیز ام ولد به نام نرجس است. او به هنگام وفات پدر بزرگوارش پنج ساله بود و در آن سن، خداوند جهان حکمت و فصل الخطاب به او عطا فرمود و او را آیه ای برای جهانیان باقی گذارد و مانند یحیی، در کوچکی به وی حکمت آموخت و همان طور که عیسی بن مریم را در گهواره به پیامبری برانگیخت، او را نیز در آن سن امام گردانید. آن حضرت قبل از قیامش دو غیبت دارد که یکی طولانی تر از دیگری است و در احادیث این مطلب هست. اما غیبت کوچک یا «صغری»، از زمان تولد تا موقع وفات آخرین سفیر اوست (مدت هفتاد و چهار سال) و غیبت بزرگ تر یا «کبری»، بعد از غیبت صغری شروع می شود، تا زمانی که در انتهای غیبت کبری، با شمشیر قیام کند. - . ارشاد: ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۳۷»

کشف، [کشف الغمه] قَالَ ابْنُ الْخَشَّابِ حَدَّثَنِي أَبُو الْقَاسِمِ طَاهِرُ بْنُ هَارُونَ بْنِ مُوسَى الْعَلَوِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ سَيِّدِي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ: الْخَلَفُ الصَّالِحُ مِنْ وُلْدِي وَ هُوَ الْمَهْدِيُّ اسْمُهُ م ح م د وَ كُنْيَتُهُ أَبُو الْقَاسِمِ يَخْرُجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ يُقَالُ لِأُمِّهِ صَقِيلُ قَالَ لَنَا أَبُو بَكْرٍ الدَّارِعُ وَ فِي رِوَايَهٍ أُخْرَى بَلْ أُمُّهُ حَكِيمَهُ وَ فِي رِوَايَهٍ ثَالِثَهٍ يُقَالُ لَهَا نَرْجِسُ وَ يُقَالُ بَلْ سَوْسَنُ وَ اللَّهُ أَعْلَمُ بِذَلِكَ وَ يُكَنَّى بِأَبِي الْقَاسِمِ وَ هُوَ ذُو الِاسْمَيْنِ خَلَفٍ وَ مُحَمَّدٍ يَظْهَرُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ وَ عَلَى رَأْسِهِ غَمَامَهٌ تُظِلُّهُ مِنَ الشَّمْسِ تَدُورُ مَعَهُ حَيْثُمَا دَارَ تُنَادِي بِصَوْتٍ فَصِيحٍ هَذَا الْمَهْدِيُّ.

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الطُّوسِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مِسْكِينٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِ التَّارِيخِ: أَنَّ أُمَّ الْمُنْتَظَرِ يُقَالُ لَهَا حَكِيمَهُ.

**[ترجمه]کشف الغمه: ابن الخشاب می گوید: حضرت امام جعفر صادق علیه السّلام فرمود: «خلف صالح» از فرزندان من است و «مهدی» اوست، نامش (م ح م د) و کنیه اش «ابوالقاسم» است و در آخرالزمان ظهور می کند و نام مادرش صقیل است.» ابوبکر دارع به من گفت: «در روایت دیگری نام مادر حضرت، حکیمه و در روایت سوم نرجس آمده است و نیز گفته اند که نام او سوسن بوده است، و اللّٰه اعلم. کنیه اش ابوالقاسم و دو اسمی است: «خلف» و «محمد»، و هم او است که در آخرالزمان ظهور می کند. بالای سرش ابری است که بر وی سایه می افکند و همه جا با او می رود و به زبان فصیح می گوید: «این است مهدی!» و نیز محمد بن موسی طوسی به من خبر داد که وی از ابو مسکین و او از یکی از علمای تاریخ نقل کرد که نام مادر حضرت، «حکیمه» است. - . کشف الغمه ۲ : ۴۷۵ -

**[ترجمه]

أقول

سيأتي بعض الأخبار في باب من رآه.

و قال ابن خلكان فی تاریخه هو ثانی عشر الأئمه الاثنی عشر علی اعتقاد الإمامیه المعروف بالحجه و هو الذی تزعم الشیعه أنه المنتظر و القائم و المهدی و هو صاحب السرداب عندهم و أقاویلهم فیه کثیره و هم ینتظرون ظهوره فی آخر الزمان من السرداب بسرمن رأی کانت ولادته یوم الجمعه منتصف شعبان سنه خمس و خمسین و مائتین و لما توفی أبوه کان عمره خمس سنین و اسم أمه خمط و قیل نرجس و الشیعه یقولون إنه دخل السرداب فی دار أبیه و أمه تنظر إلیه فلم یعد یخرج إلیها و ذلک فی سنه خمس و ستین و مائتین و عمره یومئذ تسع سنین و ذکر ابن الأزرق فی تاریخ میافارقین أن الحجه المذکور ولد تاسع شهر ربیع الأول سنه ثمان و خمسین و مائتین و قیل فی ثامن شعبان سنه ست و خمسین و هو الأصح و إنه لما دخل السرداب کان عمره أربع سنین و قیل خمس سنین و قیل إنه دخل السرداب سنه خمس و سبعین و مائتین و عمره سبع عشره سنه و الله أعلم.

**[ترجمه]در باب اخبار کسانی که به فیض ملاقات حضرت رسیده اند نیز از موضوع ولادت امام سخن گفته می شود.

ابن خَلکان در تاریخ خود می نویسد: «به عقیده طایفه شیعه، او (امام زمان) دوازدهمین امام و معروف به حجت است که حیات دارد. هم اوست که شیعیان او را منتظر و قائم و مهدی می دانند و می گویند در سرداب سامره غایب است و در این باره، گفته های بسیار دارند و منتظرند که در آخرالزمان از سرداب سامره درآید. میلادش روز جمعه نیمه شعبان سال ۲۵۵ هجری است. زمانی که پدرش وفات کرد، او پنج ساله بود. نام مادرش خمط است و نرجس هم گفته اند. شیعیان می گویند که وی در حالی که مادرش به او می نگریست، داخل سرداب خانه پدرش شد و دیگر برنگشت. و این اتفاق در سال ۲۶۵ رخ داده و عمر او در آن زمان نه سال بوده است. ابن ازرق در تاریخ میافارقین گفته است: «حجت مذکور روز نهم ماه ربیع الاول سال۲۵۸ متولد شده و گفته شده که این واقعه، در هشتم شعبان سال ۲۵۶ رخ داده و قول اخیر صحیح تر است. نیز گفته اند زمانی که وی داخل سرداب شد، چهار ساله یا پنج ساله بوده و به قولی در سال ۲۷۵ بوده و آن موقع ده سال داشته است، و اللّٰه اعلم.» - . وفیات الاعیان ۴ : ۱۷۶ -

**[ترجمه]

رَأَیْتُ فِی بَعْضِ مُؤَلَّفَاتِ أَصْحَابِنَا رِوَایَهً هَذِهِ صُورَتُهَا قَالَ حَدَّثَنِی هَارُونُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ سَعْدَانَ الْبَصْرِیِّ وَ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِیِّ وَ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ

وَ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ الْأَدَمِيِّ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ عِدَّهٍ مِنَ الْمَشَايِخِ وَ الثِّقَاتِ عَنْ سَيِّدَيْنَا أَبِی الْحَسَنِ وَ أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالا: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْلُقَ الْإِمَامَ أَنْزَلَ قَطْرَهً مِنْ مَاءِ الْجَنَّهِ فِی الْمُزْنِ فَتَسْقُطُ فِی ثَمَرَهٍ مِنْ ثِمَارِ الْجَنَّهِ فَيَأْكُلُهَا الْحُجَّهُ فِی الزَّمَانِ عليه السلام فَإِذَا اسْتَقَرَّتْ فِيهِ فَيَمْضِی لَهُ أَرْبَعُونَ يَوْماً سَمِعَ الصَّوْتَ فَإِذَا آنَتْ لَهُ أَرْبَعَهُ أَشْهُرٍ وَ قَدْ حُمِلَ كُتِبَ عَلَى عَضُدِهِ الْأَيْمَنِ وَ تَمَّتْ كَلِمَهُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلًا لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (۱) فَإِذَا وُلِدَ قَامَ بِأَمْرِ اللَّهِ وَ رُفِعَ لَهُ عَمُودٌ مِنْ نُورٍ فِی كُلِّ مَكَانٍ يَنْظُرُ فِيهِ إِلَى الْخَلَائِقِ وَ أَعْمَالِهِمْ وَ يَنْزِلُ أَمْرُ اللَّهِ إِلَيْهِ فِی ذَلِكَ الْعَمُودِ وَ الْعَمُودُ نُصْبُ عَيْنِهِ حَيْثُ تَوَلَّى وَ نَظَرَ قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام دَخَلْتُ عَلَى عَمَّاتِی فَرَأَيْتُ جَارِيَهً مِنْ جَوَارِيهِنَّ قَدْ زُيِّنَتْ تُسَمَّى نَرْجِسُ فَنَظَرْتُ إِلَيْهَا نَظَراً أَطَلْتُهُ فَقَالَتْ لِی عَمَّتِی حَكِيمَهُ أَرَاكَ يَا سَيِّدِی تَنْظُرُ إِلَى هَذِهِ الْجَارِيَهِ نَظَراً شَدِيداً فَقُلْتُ لَهُ يَا عَمَّهِ مَا نَظَرِی إِلَيْهَا إِلَّا نَظَرَ التَّعَجُّبِ مِمَّا لِلَّهِ فِيهِ مِنْ إِرَادَتِهِ وَ خِيَرَتِهِ قَالَتْ لِی أَحْسَبُكَ يَا سَيِّدِی تُرِيدُهَا فَأَمَرْتُهَا أَنْ تَسْتَأْذِنَ أَبِی عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ عليهما السلام فِی تَسْلِيمِهَا إِلَيَّ فَفَعَلَتْ فَأَمَرَهَا عليه السلام بِذَلِكَ فَجَاءَتْنِی بِهَا.

قَالَ الْحُسَيْنُ بْنُ حَمْدَانَ وَ حَدَّثَنِی مَنْ أَثِقُ إِلَيْهِ مِنَ الْمَشَايِخِ عَنْ حَكِيمَهَ بِنْتِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرِّضَا عليهم السلام قَالَ: كَانَتْ تَدْخُلُ عَلَى أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام فَتَدْعُو لَهُ أَنْ يَرْزُقَهُ اللَّهُ وَلَداً وَ أَنَّهَا قَالَتْ دَخَلْتُ عَلَيْهِ فَقُلْتُ لَهُ كَمَا أَقُولُ وَ دَعَوْتُ كَمَا أَدْعُو فَقَالَ يَا عَمَّهِ أَمَا إِنَّ الَّذِی تَدْعِينَ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَنِيهِ يُولَدُ فِی هَذِهِ اللَّيْلَهِ وَ كَانَتْ لَيْلَهَ الْجُمُعَهِ لِثَلَاثٍ خَلَوْنَ مِنْ شَعْبَانَ سَنَهَ سَبْعٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ فَاجْعَلِی إِفْطَارَكِ مَعَنَا فَقُلْتُ يَا سَيِّدِی مِمَّنْ يَكُونُ هَذَا الْوَلَدُ الْعَظِيمُ فَقَالَ لِی عليه السلام مِنْ نَرْجِسَ يَا عَمَّهِ قَالَ فَقَالَتْ لَهُ (۲)

يَا سَيِّدِی مَا فِی جَوَارِيكِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهَا وَ قُمْتُ وَ دَخَلْتُ إِلَيْهَا وَ كُنْتُ إِذَا دَخَلْتُ فَعَلَتْ بِی كَمَا تَفْعَلُ فَانْكَبَبْتُ عَلَى يَدَيْهَا فَقَبَّلْتُهُمَا وَ مَنَعْتُهَا مِمَّا كَانَتْ تَفْعَلُهُ فَخَاطَبَتْنِی بِالسِّيَادَهِ فَخَاطَبْتُهَا بِمِثْلِهَا فَقَالَتْ لِی فَدَيْتُكِ فَقُلْتُ لَهَا أَنَا فِدَاكِ وَ جَمِيعُ الْعَالَمِينَ فَأَنْكَرَتْ ذَلِكِ فَقُلْتُ لَهَا لَا تُنْكِرِينَ مَا فَعَلْتُ فَإِنَّ اللَّهَ سَيَهَبُ لَكِ فِی هَذِهِ اللَّيْلَهِ

۱- ۱. الأنعام: ۱۱۵.

۲- ۲. كذا، و الظاهر: قالت فقلت له.

غُلَاماً سَيِّداً فِی الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ وَ هُوَ فَرَجُ الْمُؤْمِنِينَ فَاسْتَحْيَتْ.

فَتَأَمَّلْتُهَا فَلَمْ أَرَ فِيهَا أَثَرَ الْحَمْلِ فَقُلْتُ لِسَيِّدِی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام مَا أَرَی بِهَا حَمْلًا فَتَبَسَّمَ علیه السلام ثُمَّ قَالَ إِنَّا مَعَاشِرَ الْأَوْصِيَاءِ لَسْنَا نُحْمَلُ فِی الْبُطُونِ وَ إِنَّمَا نُحْمَلُ فِی الْجَنْبِ وَ لَا نَخْرُجُ مِنَ الْأَرْحَامِ وَ إِنَّمَا نَخْرُجُ مِنَ الْفَخِذِ الْأَيْمَنِ مِنْ أُمَّهَاتِنَا لِأَنَّنَا نُورُ اللَّهِ الَّذِی لَا تَنَالُهُ الدَّانِسَاتُ فَقُلْتُ لَهُ يَا سَيِّدِی قَدْ أَخْبَرْتَنِی أَنَّهُ يُولَدُ فِی هَذِهِ اللَّيْلَهِ فَفِی أَیِّ وَقْتٍ مِنْهَا قَالَ لِی فِی طُلُوعِ الْفَجْرِ يُولَدُ الْكَرِيمُ عَلَی اللَّهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَتْ حَكِيمَهُ فَأَقَمْتُ فَأَفْطَرْتُ وَ نِمْتُ بِقُرْبٍ مِنْ نَرْجِسَ وَ بَاتَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام فِی صُفَّهٍ فِی تِلْكَ الدَّارِ الَّتِی نَحْنُ فِيهَا فَلَمَّا وَرَدَ وَقْتُ صَلَاهِ اللَّيْلِ قُمْتُ وَ نَرْجِسُ نَائِمَهٌ مَا بِهَا أَثَرُ وِلَادَهٍ فَأَخَذْتُ فِی صَلَاتِی ثُمَّ أَوْتَرْتُ فَأَنَا فِی الْوَتْرِ حَتَّی وَقَعَ فِی نَفْسِی أَنَّ الْفَجْرَ قَدْ طَلَعَ وَ دَخَلَ قَلْبِی شَیْ ءٌ فَصَاحَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام مِنَ الصُّفَّهِ لَمْ يَطْلُعِ الْفَجْرُ يَا عَمَّهِ فَأَسْرَعْتُ الصَّلَاهَ وَ تَحَرَّكَتْ نَرْجِسُ فَدَنَوْتُ مِنْهَا وَ ضَمَمْتُهَا إِلَیَّ وَ سَمَّيْتُ عَلَيْهَا ثُمَّ قُلْتُ لَهَا هَلْ تُحِسِّينَ بِشَیْ ءٍ قَالَتْ نَعَمْ فَوَقَعَ عَلَیَّ سُبَاتٌ لَمْ أَتَمَالَكْ مَعَهُ أَنْ نِمْتُ وَ وَقَعَ عَلَی نَرْجِسَ مِثْلُ ذَلِكَ وَ نَامَتْ فَلَمْ أَنْتَبِهْ إِلَّا بِحِسِّ سَيِّدِی الْمَهْدِیِّ وَ صَيْحَهِ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام يَقُولُ يَا عَمَّهِ هَاتِی ابْنِی إِلَیَّ فَقَدْ قَبِلْتُهُ فَكَشَفْتُ عَنْ سَيِّدِی علیه السلام فَإِذَا أَنَا بِهِ سَاجِداً يَبْلُغُ الْأَرْضَ بِمَسَاجِدِهِ وَ عَلَی ذِرَاعِهِ الْأَيْمَنِ مَكْتُوبٌ جاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْباطِلُ إِنَّ الْباطِلَ كانَ زَهُوقاً فَضَمَمْتُهُ إِلَیَّ فَوَجَدْتُهُ مَفْرُوغاً مِنْهُ وَ لَفَفْتُهُ فِی ثَوْبٍ وَ حَمَلْتُهُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَأَخَذَهُ فَأَقْعَدَهُ عَلَی رَاحَتِهِ الْيُسْرَی وَ جَعَلَ رَاحَتَهُ الْيُمْنَی عَلَی ظَهْرِهِ ثُمَّ أَدْخَلَ لِسَانَهُ فِی فِيهِ وَ أَمَرَّ بِيَدِهِ عَلَی ظَهْرِهِ وَ سَمْعِهِ وَ مَفَاصِلِهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ تَكَلَّمْ يَا بُنَیَّ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ أَنَّ عَلِيّاً أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَلِیُّ اللَّهِ ثُمَّ لَمْ يَزَلْ يُعَدِّدُ السَّادَهَ الْأَئِمَّهَ عليهم السلام إِلَی أَنْ بَلَغَ إِلَی نَفْسِهِ وَ دَعَا لِأَوْلِيَائِهِ بِالْفَرَجِ عَلَی يَدِهِ ثُمَّ أَحْجَمَ قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام يَا عَمَّهِ اذْهَبِی بِهِ إِلَی أُمِّهِ لِيُسَلِّمَ عَلَيْهَا وَ أْتِينِی بِهِ فَمَضَيْتُ فَسَلَّمَ عَلَيْهَا وَ رَدَدْتُهُ ثُمَّ وَقَعَ بَيْنِی وَ بَيْنَ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام كَالْحِجَابِ فَلَمْ أَرَ سَيِّدِی فَقُلْتُ لَهُ يَا سَيِّدِی أَيْنَ مَوْلَانَا فَقَالَ أَخَذَهُ مَنْ هُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْكِ فَإِذَا كَانَ الْيَوْمُ السَّابِعُ فَأْتِينَا

فَلَمَّا كَانَ فِي الْيَوْمِ السَّابِعِ جِئْتُ فَسَلَّمْتُ ثُمَّ جَلَسْتُ فَقَالَ علیه السلام هَلُمِّي ابْنِي فَجِئْتُ بِسَيِّدِي وَ هُوَ فِي ثِيَابٍ صُفْرٍ فَفَعَلَ بِهِ كَفِعَالِهِ الْأَوَّلِ وَ جَعَلَ لِسَانَهُ علیه السلام فِي فِيهِ ثُمَّ قَالَ لَهُ تَكَلَّمْ يَا بُنَيَّ فَقَالَ علیه السلام أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ ثَنَّى بِالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْأَئِمَّهِ حَتَّى وَقَفَ عَلَى أَبِيهِ علیه السلام ثُمَّ قَرَأَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِينَ وَ نُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَ نُرِيَ فِرْعَوْنَ وَ هامانَ وَ جُنُودَهُما مِنْهُمْ ما كانُوا يَحْذَرُونَ (١) ثُمَّ قَالَ لَهُ اقْرَأْ يَا بُنَيَّ مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى أَنْبِيَائِهِ وَ رُسُلِهِ فَابْتَدَأَ بِصُحُفِ آدَمَ فَقَرَأَهَا بِالسُّرْيَانِيَّهِ وَ كِتَابِ إِدْرِيسَ وَ كِتَابِ نُوحٍ وَ كِتَابِ هُودٍ وَ كِتَابِ صَالِحٍ وَ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَ تَوْرَاهِ مُوسَى وَ زَبُورِ دَاوُدَ وَ إِنْجِيلِ عِيسَى وَ فُرْقَانِ جَدِّي رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ثُمَّ قَصَّ قِصَصَ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ إِلَى عَهْدِهِ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ أَرْبَعِينَ يَوْماً دَخَلْتُ دَارَ أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام فَإِذَا مَوْلَانَا صَاحِبُ الزَّمَانِ يَمْشِي فِي الدَّارِ فَلَمْ أَرَ وَجْهاً أَحْسَنَ مِنْ وَجْهِهِ علیه السلام وَ لَا لُغَةً أَفْصَحَ مِنْ لُغَتِهِ فَقَالَ لِي أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام هَذَا الْمَوْلُودُ الْكَرِيمُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قُلْتُ لَهُ يَا سَيِّدِي لَهُ أَرْبَعُونَ يَوْماً وَ أَنَا أَرَى مِنْ أَمْرِهِ مَا أَرَى فَقَالَ علیه السلام يَا عَمَّتِي أَ مَا عَلِمْتِ أَنَّا مَعْشَرَ الْأَوْصِيَاءِ نَنْشَأُ فِي الْيَوْمِ مَا يَنْشَأُ غَيْرُنَا فِي الْجُمْعَهِ وَ نَنْشَأُ فِي الْجُمْعَهِ مَا يَنْشَأُ غَيْرُنَا فِي السَّنَهِ فَقُمْتُ فَقَبَّلْتُ رَأْسَهُ فَانْصَرَفْتُ فَعُدْتُ وَ تَفَقَّدْتُهُ فَلَمْ أَرَهُ فَقُلْتُ لِسَيِّدِي أَبِي مُحَمَّدٍ علیه السلام مَا فَعَلَ مَوْلَانَا فَقَالَ يَا عَمَّهِ اسْتَوْدَعْنَاهُ الَّذِي اسْتَوْدَعَتْهُ أُمُّ مُوسَى علیه السلام ثُمَّ قَالَ علیه السلام لَمَّا وَهَبَ لِي رَبِّي مَهْدِيَّ هَذِهِ الْأُمَّهِ أَرْسَلَ مَلَكَيْنِ فَحَمَلَاهُ إِلَى سُرَادِقِ الْعَرْشِ حَتَّى وَقَفَا بِهِ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ لَهُ مَرْحَباً بِكَ عَبْدِي لِنُصْرَهِ دِينِي وَ إِظْهَارِ أَمْرِي وَ مَهْدِيِّ عِبَادِي آلَيْتُ أَنِّي بِكَ آخُذُ وَ بِكَ أُعْطِي وَ بِكَ أَغْفِرُ وَ بِكَ أُعَذِّبُ ارْدُدَاهُ أَيُّهَا الْمَلَكَانِ رُدَّاهُ رُدَّاهُ عَلَى أَبِيهِ رَدّاً رَفِيقاً وَ أَبْلِغَاهُ فَإِنَّهُ فِي ضَمَانِي وَ كَنَفِي وَ بِعَيْنِي إِلَى أَنْ أُحِقَّ بِهِ الْحَقَّ وَ أُزْهِقَ بِهِ الْبَاطِلَ وَ يَكُونَ الدِّينُ لِي وَاصِباً ثُمَّ قَالَتْ لَمَّا سَقَطَ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ إِلَى الْأَرْضِ وُجِدَ جَاثِياً عَلَى رُكْبَتَيْهِ رَافِعاً

١- ١. القصص: ۶.

بِسَبّابَتَيْهِ ثُمَّ عَطَسَ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ عَبْداً دَاخِراً غَيْرَ مُسْتَنْكِفٍ وَ لَا مُسْتَكْبِرٍ ثُمَّ قَالَ عليه السلام زَعَمَتِ الظَّلَمَةُ أَنَّ حُجَّةَ اللَّهِ دَاحِضَةٌ لَوْ أُذِنَ لِي لَزَالَ الشَّكُّ.

وَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ صَاحِبِ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: وَجَّهَ إِلَيَّ مَوْلَايَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام بِأَرْبَعَهِ أَكْبُشٍ وَ كَتَبَ إِلَيَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ عُقَّ هَذِهِ عَنِ ابْنِي مُحَمَّدٍ الْمَهْدِيِّ وَ كُلْ هَنَّأَكَ وَ أَطْعِمْ مَنْ وَجَدْتَ مِنْ شِيعَتِنَا.

**[ترجمه]در یکی از تألیفات علمای شیعه، روایتی به این صورت دیـدم که از عـده ای از مشایخ و ثقات از امام علی النقی و امـام حسن عسـکری علیهماالسـلام نقـل کرده انـد که فرمود: «چون خداونـد متعـال اراده آفرینش امامی کنـد، قطره ای از آب بهشت در ابری فرو می فرستد و در میوه ای از میوه های بهشتی می چکد و امام آن را می خورد (و از این میوه نطفه امام بسته می شود). چون این قطره در مشیمه مـادر قرار گرفت، چهـل روزه سخن مردم را می شـنود و موقعی که چهـار ماه بگـذرد، بر بـازوی راسـتش نوشـته می شود: «وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقاً وَ عَدْلاً لامُبَدِّلَ كَلِماتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ - ۱. انعـام / ۱۱۵ - »، {وسخن پروردگارت به راستی و داد، سرانجام گرفته است وهیچ تغییردهنده ای برای کلمات او نیست و او شنوای داناست.} و هنگامی که متولـد می گردد، بامر خداونـد می ایستد و نوری از وی به اطراف جهان می تابـد و بدان وسـیله، مردمان و اعمال آنهـا را می بینـد. و در آن نور است که امر الهی بر او فرو می آیـد و به هر طرف که رو کنـد، آن نور جلو چشم اوست.» امـام حسن عسـکری علیه السّلام فرمـود: «روزی به خـانه یکی از عمه هـای خود رفتم. یکی از کنیزان او را که زینت کرده بود و به وی نرجس می گفتند، دیدم و نظری طولانی به وی کردم. عمه ام گفت: «آقا! می بینم او را سـخت زیر نظر گرفته ای؟» گفتم: «ای عمه! نگـاه من از روی تعجب و به لحـاظ اراده و خواسـته خیر خداونـد نسـبت به اوست.» گفت: «آقـا! مثل اینکه میل به او داری!» گفتم: «پس، از پدرم اجازه بگیر!» او نیز اجازه گرفت و او را به همسری من درآورد.»

نیز در آن کتـاب، از حسین بن همـدان نقـل می کنـد که گفت: «یکی از علمـای موثق از حکیمه خاتون، دختر امام جواد علیه السّلام روایت کرده که فرموده است: «هر وقت خدمت امام حسن عسـکری علیه السّلام می رسیدم، دعا می کردم که خداوند فرزنـدی به وی موهبت کنـد. یک روز چون دست به دعا برداشـتم، حضـرت فرمود: «ای عمه! آنچه از خدا می خواستی به من روزی کند، امشب متولد می گردد!» آن شب، شب جمعه سوم ماه شعبان سال ۲۵۷ هجری بود. آن شب امام فرمود: «عمه جان! افطـار امشب را مهمـان ما باش!» عرض کردم: «این مولود بزرگ از چه زنی خواهـد بود؟» فرمود: «از نرجس.» گفتم: «اتفاقا در میان کنیزان شما، کسی نزد من از نرجس محبوب تر نیست.» پس برخاستم و نزد او رفتم و او مانند وقتی که نزد من بود، به من احترام کرد. من دست های او را بوسیدم و او را از خـدمت کردن باز داشـتم. او مرا بانوی خود می خواند و من نیز او را بانوی خویش می خوانـدم. او به من گفت فدایت گردم و من هم گفتم من و همه دنیا فدای تو شویم! اما او همه احترام مرا انکار می کرد. پس به او گفتم: «آنچه گفتم را رد مکن، چرا که امشب خداوند پسـری که سرور دو جهان است، به تو عنایت می فرماید که آرزوی اهـل ایمـان است.» او از سـخن من شـرم کرد، سـپس برخاسـتم و در وی نظر کردم، اما اثری از حاملگی ندیـدم. به همیـن جهت به امـام علی النقی عرض کردم من اثری در وی نمی بینم. حضرت تبسـمی کرد و فرمـود: «عمه جـان! مـا ائمه در شکم هـا نیستیم، بلکه در پهلوهـای مـادران هستیم و از راه رحم بیرون نمی آییم، بلکه از ران راست مـادران خـارج می شویم. زیرا ما نور خداییم که پلیدی ها آن را نمی آلاید.» عرض کردم: «آقا! چه وقت متولد می گردد؟» فرمود: «موقع طلوع فجر.»

مـن برخاسـتم، افطـار کردم و نزدیـک نرجس خوابیـدم. حضـرت هم در صـفه ای از همـان خـانه خوابیـد. موقـع نمـاز شب که برخاسـتم، نرجس خوابیده بود و علامت حمل نداشت. چون به نماز وتر رسـیدم، درباره وعده امام به شک افتادم، چرا که فجر نزدیـک بود و از بچه خبری نبود. حضـرت از همـان صـفه صـدا زد: «عمه جـان! هنوز فجر طلوع نکرده است!» نماز وتر را تمام کردم و نرجس را حرکت دادم. به او نزدیک شدم، نام خدا بر او خواندم و پرسیدم: «آیا چیزی در خود می یابی؟» گفت آری. سپس هر دو خوابیـدیم و نتوانسـتم بیـدار بمـانم و مثـل آنکه خواب کوتـاهی بر نرجس نیز عارض شـد. تا آنکه احساس کردم آقایم مهـدی متولـد شده و صدای امام را شـنیدم که می فرمود: «عمه جان! فرزندم را نزد من بیاور.» پس او را بوسـیدم و چون روپوش از روی او برداشـتم، دیدم روی زمین افتاده و خدا را سجده می کند و بر روی بازوی راستش نوشته شده: «جاءَ الْحَق وَ زَهَقَ الْباطِلُ إِنَّالْباطِلَ کانَ زَهُوقاً»، {حق آمد و باطل رفت و باطل از بین رفتنی است.} وقتی او را در آغوش گرفتم، دیدم پاک و پاکیزه است. سپس او را در پارچه ای پیچیده نزد پدر بزرگوارش بردم. حضرت او را روی دست چپ گرفت، دست راستش را بر پشت او گـذارد، زبان در دهان او نهاد و دست بر پشت و گوش و بنـدهایش کشـید و فرمود: «فرزندم! سـخن بگو!» او نیز چنین گفت: «گواهی می دهم که معبودی جز خـدا نیست، محمـد فرسـتاده اوست و علی امیرالمومنین و ولی خداست.» سـپس تمـام ائمه را نـام برد تا به خودش رسـید. سـپس برای دوسـتانش دعا کرد که خداونـد فرج او را نزدیک گردانـد. آنگاه چشـم گشود. امام فرمود: «عمه جان! او را نزد مادرش ببر تا به وی سلام کند و بعد دوباره نزد من بیاور.» چون او را نزد مادرش بردم، سلام کرد و مادرش سـلامش را جواب گفت. سـپس او را نزد پدرش برگردانیدم. ناگاه گویی میان من و آن حضرت پرده ای آویخته شـد و من آقـا را ندیـدم. لـذا پرسـیدم: «آقـا! آقـازاده چه شـد؟» فرمود: «آن کس که از تو نزدیک تر است، او را برد.» (سپس او را برگردانیدند).

چون روز هفتم خدمت حضرت رسیدم، فرمود: «فرزندم را بیاور!» آقا را در لباس زردی پیچیده نزد پدر بردم. حضرت مانند بار اول به سر و صورت او دست کشید و زبان در دهانش نهاد و فرمود: «پسرم! با من حرف بزن!» او هم

گفت: «اشـهد ان لا اله الا الله.» سپس بر پیغمبر و امیرالمومنین و سایر ائمه علیهم السّلام صلوات فرستاد، تا آنکه بعد از بردن نام پـدرش، متوقف شـد. سـپس این آیه شـریفه را خواند: «وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِینَ وَنُمَکِّنَلَهُمْ فِی الْأَرْضِ وَ نُرِیَ فِرْعَوْنَ وَهامانَ وَ جُنُودَهُما مِنْهُمْ ماکانُوا یَحْذَرُونَ – ۱. قصص / ۵ – ۶ – »، {ما می خواهیم بر کسـانی کـه روی زمین به استضـعاف کشـیده شدنـد منت نهـاده و آنهـا را پیشوایـان و وارثـان قرار دهیم و آنهـا را در زمین قدرتمنـد گردانیـده و به فرعون و هامـان و سـپاهیانشان از جـانب ائمه آنچه از آن می ترسـیدند را نشـان دهیم.} آنگـاه فرمود: «فرزندم! از کتب آسـمانی که بر پیغمبران پیشـین نازل شده نیز قرائت کن.» وی نخست صحف حضرت آدم را به زبان سریانی خواند و بعد کتاب ادریس، نوح، هود، صالح، صحف ابراهیم، تورات موسی، زبور داود، انجیل عیسی و قرآن جدم رسول خدا صلی اللّه علیه و آله را خواند. سپس قصص انبیا و مرسلین را تا زمان خود حکایت کرد.

چهل روز پس از تولدش که خدمت امام حسن عسـکری علیه السّـلام رسـیدم، دیدم مولی صاحب الزمان در خانه راه می رود. صـورتی نیکـوتر و زبـانی فصـیح تر از صورت و زبـان او ندیـده بودم. امـام فرمود: « ای عمه! این مولود در پیشگاه ذات بـاری تعـالی، بسـیار عزیز است.» گفتم: «آقا! من از مشاهـده وضع او آنچه بایـد بـدانم می بینم، در حالی که چهل روز بیشتر نـدارد!» فرمود: «عمه جـان! مگر نمی دانی که رشـد یـک روز ما ائمه، با رشـد دیگران در یک هفته و رشـد یک هفته ما، با رشـد یک

ساله دیگران برابر است؟» پس سر آن مولود مسعود را بوسیدم و به خانه برگشتم و بار دیگر که آمدم، او را ندیدم. از امام جویا شدم، فرمود: «او را به کسی سپردم که مادر موسی، فرزندش را به او سپرد.» سپس فرمود: «چون خداوند مهدی این امت را به من موهبت فرمود، دو فرشته فرستاد و او را به سراپرده عرش الهی بردند و از بارگاه ذات ربوبی ندا رسید: «ای بنده من! آفرین بر تو باد به یاری کردن دین و فرامین و راهنمایی بندگان من! به وسیله تو بندگانم را مؤاخذه می کنم، یا مشمول رحمت می گردانم و آنها را به تو می بخشم و با خشم تو عذاب می کنم. ای فرشتگان! زود او را به پدرش برگردانید، رد کردنی با آسایش که در کنف حفظ و ضمانت و جلوی دیدگان من است، تا زمانی که به وسیله او، حق را آشکار و باطل را از میان ببرم و دین من در سراسر گیتی گسترش یابد.» سپس حکیمه گفت: «و چون از مادر بزاد، دیده شد که روی زانوها نشسته و انگشتان به طرف آسمان برداشته. سپس عطسه ای کرد و گفت: «حمد برای خدای رب العالمین است و درود خدا بر محمد و آل او از جانب عبدی ذلیل در پیشگاه عظمت حق که سرپیچی کننده و متکبر نیست.» آنگاه فرمود: «ستمگران چنین پنداشته اند که حجت خدا از بین رفته است! اگر به من اجازه می دادند، جای شک برای کسی نمی گذاردم.» - . الهدایه الکبری: ۳۵۴ -

و از ابراهیم که از اصحاب امام حسن عسکری علیه السّلام بود، نقل شده که امام چهار گوسفند همراه نامه ای برای من فرستاد و در آن نوشته بود: «بسم اللّٰه الرحمن الرحیم. این گوسفندان را برای فرزندم محمد المهدی عقیقه کن و خود و هر کس از شیعیان ما که یافتی، با گوارایی از آن بخورید.»

**[ترجمه]

و قال الشهید رحمه الله فی الدروس ولد علیه السلام بسرمن رأی یوم الجمعه لیلا خامس عشر شعبان سنه خمس و خمسین و مائتین و أمه صقیل و قیل نرجس و قیل مریم بنت زید العلویه.

**[ترجمه]شهید اول در کتاب «دروس» آورده است: «امام زمان علیه السّلام در روز جمعه پانزدهم ماه شعبان سال ۲۵۵ هجری متولد گردیده. نام مادرش صقیل یا نرجس بوده و نیز گفته شده که نامش مریم، دختر زید علوی است.

**[ترجمه]

و عین الشیخ فی المصباحین و السید بن طاوس فی کتاب الإقبال و سائر مؤلفی کتب الدعوات ولادته علیه السلام فی النصف من شعبان و قال فی الفصول المهمه ولد علیه السلام بسرمن رأی لیله النصف من شعبان سنه خمس و خمسین و مائتین

نُقِلَ مِنْ خَطِّ الشَّهِیدِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّیْلَهَ الَّتِی یُولَدُ فِیهَا الْقَائِمُ علیه السلام لَا یُولَدُ فِیهَا مَوْلُودٌ إِلَّا کَانَ مُؤْمِناً وَ إِنْ وُلِدَ فِی أَرْضِ الشِّرْکِ نَقَلَهُ اللَّهُ إِلَی الْإِیمَانِ بِبَرَکَهِ الْإِمَامِ علیه السلام.

**[ترجمه]همچنین شیخ در «مصباحین» و سید بن طاووس در کتاب «اقبال» و سایر مولفان کتب ادعیه، ولادت آن حضرت را در نیمه شعبان دانسته اند و در «الفصول المهمه» آمده است که حضرت حجت علیه السّلام، در سامرا و در شب نیمه شعبان سال ۲۵۵ متولد شده است. به خط شهید (ره) از امام جعفر صادق علیه السّلام نقل کرده اند که آن حضرت فرمود: «در شبی

که قائم آل محمد علیه السّلام متولد گردد، هر مولودی متولد شود با ایمان است و اگر در زمین شرک متولد گردد، خداوند به برکت وجود امام، او را به سرزمین ایمان منتقل خواهد کرد.» - . امالی طوسی: ۴۱۲ -

**[ترجمه]

باب ۲ أسمائه علیه السلام و ألقابه و كناه و عللها

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] الدَّقَّاقُ وَ ابْنُ عِصَامٍ مَعاً عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْعَلَاءِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ الْفَزَارِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ الْعَمِّيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنِ الثُّمَالِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ الْبَاقِرَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَ لَسْتُمْ كُلُّكُمْ قَائِمِينَ بِالْحَقِّ قَالَ بَلَى قُلْتُ فَلِمَ سُمِّيَ الْقَائِمُ قَائِماً قَالَ لَمَّا قُتِلَ جَدِّيَ الْحُسَيْنُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ ضَجَّتِ الْمَلَائِكَةُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِالْبُكَاءِ وَ النَّحِيبِ وَ قَالُوا إِلَهَنَا وَ سَيِّدَنَا أَ تَغْفُلُ

ص: ۲۸

عَمَّنْ قَتَلَ صَفْوَتَكَ وَ ابْنَ صَفْوَتِكَ وَ خِيَرَتَكَ مِنْ خَلْقِكَ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِمْ قِرُّوا مَلَائِكَتِي فَوَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَأَنْتَقِمَنَّ مِنْهُمْ وَ لَوْ بَعْدَ حِينٍ ثُمَّ كَشَفَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنِ الْأَئِمَّهِ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ علیه السلام لِلْمَلَائِكَهِ فَسَرَّتِ الْمَلَائِكَهُ بِذَلِكَ فَإِذَا أَحَدُهُمْ قَائِمٌ يُصَلِّي فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِذَلِكَ الْقَائِمِ أَنْتَقِمُ مِنْهُمْ.

**[ترجمه]علل الشرایع: ابو حمزه ثمالی می گوید: از حضرت امام محمد باقر علیه السّلام پرسیدم: «یا ابن رسول اللّه! مگر شما ائمه، همه قائم به حق نیستید؟» فرمود بلی. عرض کردم: «پس چرا فقط امام زمان «قائم» نامیده شده؟» فرمود: «چون جدم امام حسین علیه السّلام شهید شد، فرشتگان به درگاه الهی گریستند و نالیدند و گفتند: «بار معبودا و ای سرور ما! آیا قاتلین بهترین برگزیدگان و زاده برگزیدگانت و بهترین بندگانت از میان خلق خود را به حال خویش وامی گذاری؟» خداوند به آنها وحی فرستاد که ای فرشتگان من، آرام گیرید! به عزت و جلالم سوگند که از آنها انتقام خواهم گرفت، هر چند بعد از گذشت زمان ها باشد. آنگاه خداوند، امامان اولاد امام حسین علیه السّلام را به آنها نشان داد و فرشتگان مسرور گشتند. یکی از آنها ایستاده بود و نماز می گذارد. خداوند فرمود: «به این قائم، از آنها انتقام می گیرم.» - . علل الشرائع ۱ : ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَهِ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: أَقْبَلَ رَجُلٌ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام وَ أَنَا حَاضِرٌ فَقَالَ رَحِمَكَ اللَّهُ اقْبِضْ هَذِهِ الْخَمْسَمِائَهِ دِرْهَمٍ فَضَعْهَا فِي مَوَاضِعِهَا فَإِنَّهَا زَكَاهُ مَالِي فَقَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام بَلْ خُذْهَا أَنْتَ فَضَعْهَا فِي جِيرَانِكَ وَ الْأَيْتَامِ وَ الْمَسَاكِينِ وَ فِي إِخْوَانِكَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِنَّمَا يَكُونُ هَذَا إِذَا قَامَ قَائِمُنَا فَإِنَّهُ يَقْسِمُ بِالسَّوِيَّهِ وَ يَعْدِلُ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ الْبَرِّ مِنْهُمْ وَ الْفَاجِرِ فَمَنْ أَطَاعَهُ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَ مَنْ عَصَاهُ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ فَإِنَّمَا سُمِّيَ الْمَهْدِيَّ لِأَنَّهُ يُهْدَى لِأَمْرٍ خَفِيٍّ يَسْتَخْرِجُ التَّوْرَاهَ وَ سَائِرَ كُتُبِ اللَّهِ مِنْ غَارٍ بِأَنْطَاكِيَهَ فَيَحْكُمُ بَيْنَ أَهْلِ التَّوْرَاهِ بِالتَّوْرَاهِ وَ بَيْنَ أَهْلِ الْإِنْجِيلِ بِالْإِنْجِيلِ وَ بَيْنَ أَهْلِ الزَّبُورِ بِالزَّبُورِ وَ بَيْنَ أَهْلِ الْفُرْقَانِ بِالْفُرْقَانِ وَ تُجْمَعُ إِلَيْهِ أَمْوَالُ الدُّنْيَا كُلُّهَا مَا فِي بَطْنِ الْأَرْضِ وَ ظَهْرِهَا فَيَقُولُ لِلنَّاسِ تَعَالَوْا إِلَى مَا قَطَعْتُمْ فِيهِ الْأَرْحَامَ وَ سَفَكْتُمْ فِيهِ الدِّمَاءَ وَ رَكِبْتُمْ فِيهِ مَحَارِمَ اللَّهِ فَيُعْطِي شَيْئاً لَمْ يُعْطِ أَحَدٌ كَانَ قَبْلَهُ قَالَ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله هُوَ رَجُلٌ مِنِّي اسْمُهُ كَاسْمِي يَحْفَظُنِي اللَّهُ فِيهِ وَ يَعْمَلُ بِسُنَّتِي يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا وَ نُوراً بَعْدَ مَا تَمْتَلِئُ ظُلْماً وَ جَوْراً وَ سُوءاً.

**[ترجمه]علل الشرایع: جابر می گوید: شخصی خدمت حضرت امام محمد باقر علیه السّلام رسید و من نیز حاضر بودم. عرض کرد: «خدای شما را رحمت کند، این پانصد درهم زکات من است، آن را بگیرید و به مصرفش برسانید.» امام فرمود: «خودت آن را بگیر و بین همسایگان و یتیمان و فقیران و برادران مسلمانت تقسیم کن، زیرا وجوب سپردن زکات به شخص امام، موقعی است که قائم ما ظهور کند و آن را به طور مساوی تقسیم کند و در میان بندگان نیک و بد، خدای رحمان به عدل حکومت کند. پس هر کس از او پیروی کند، اطاعت خدا را کرده و آن کس که از فرمانش سر بپیچد، از فرمان خدا سر پیچیده است. او را «مهدی» گویند، زیرا به امر پوشیده، هدایت می کند. او تورات (حقیقی) و سایر کتب آسمانی خدا را از غاری واقع در انطاکیه بیرون می آورد، آنگاه با پیروان تورات طبق تورات، با اهل انجیل طبق انجیل، با اهل زبور طبق زبور و با

مسلمانان مطابق قرآن حکومت می کند. تمام اموال دنیا، آنچه در دل زمین و روی آن است نزد او جمع می شود و او به مردم خواهد گفت: «بیایید و اموالی را که به خاطر آن به جان هم افتاده و رشته خویشاوندی خود را از هم می گسستید، خونریزی ها می کردید و مرتکب محرمات الهی می شدید، از من بگیرید!» خداوند متعال مقامی به او می دهد که پیش از او به هیچ کس نداده است.» سپس امام محمد باقر علیه السّلام فرمود: «پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «قائم مردی است از من که همنام من است و خداوند مرا در وجود او حفظ و او به سنت من عمل می کند، و زمین را پس از آنکه انباشته از ظلم و جور و زشتی می شود، پر از عدل و داد و نور می گرداند.» - . علل الشرائع ۱ : ۱۵۹ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام إنما یکون هذا أی وجوب رفع الزکاه إلی الإمام و قوله یحکم بین أهل التوراه بالتوراه لا ینافی ما سیأتی من الأخبار فی أنه علیه السلام لا یقبل من أحد إلا الإسلام لأن هذا محمول علی أنه یقیم الحجه علیهم بکتبهم أو یفعل ذلک فی بدو الأمر قبل أن یعلو أمره و یتم حجته قوله علیه السلام یحفظنی الله فیه أی یحفظ حقی و حرمتی فی شأنه فیعینه و ینصره أو یجعله بحیث یعلم الناس حقه و حرمته لجده.

ص: ۲۹

**[ترجمه]اینکه امـام می فرمایـد «انمـا یکون هـذا»، یعنی وجوب بردن زکـات نزد امام. همچنین اینکه امام می فرمایـد «با اهل تورات طبق تورات حکومت می کند»، بر اساس اخباری که بعدا نقل می شود و می گوید که «آن حضـرت فقط دین اسـلام را از مردم می پـذیرد»، منافات نـدارد، زیرا در اینجـا مقصود این است که بر پیروان هر کیشـی بـا کتـاب آسـمانی خودشان اقامه حجت می کنـد یـا آنکه این کـار، در آغاز ظهور امام پیش از بالا گرفتن کار او و اتمام حجت او رخ می دهـد. همچنین اینکه پیغمبر می فرمایـد «خداونـد مرا در وجود او حفـظ می کنـد»، به این معنی است که خداونـد حق و احترام مرا در شأن او حفظ کرده و او را یـاری و پشتیبانی می کنـد، یا او را به گونه ای قرار می دهـد که اهل جهان، حقوق و احترام او را به خاطر جـدش رسول خدا صلی اللَّه علیه و آله خواهند شناخت.

**[ترجمه]

«۳»

مع، [معانی الأخبار]: سُمِّیَ الْقَائِمُ علیه السلام قَائِماً لِأَنَّهُ یَقُومُ بَعْدَ موته [مَوْتِ] ذِکْرِهِ.

**[ترجمه]معانی الاخبار: شـیخ صدوق می گوید: «از این جهت امام زمان علیه السّـلام را «قائم» می گویند که پس از فراموش شدن نامش قیام می کند.» - . معانی الاخبار: ۶۵ -

**[ترجمه]

«۴»

ک، [إکمال الـدین] ابْنُ عُبْـدُوسٍ عَنِ ابْنِ قُتَیْبَهَ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُـلَیْمَانَ عَنِ الصَّقْرِ بْنِ دُلَفَ قَالَ سَـمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ الرِّضَا علیه السـلام یَقُولُ: إِنَّ الْإِمَامَ بَعْدِی ابْنِی عَلِیٌّ أَمْرُهُ أَمْرِی وَ قَوْلُهُ قَوْلِی وَ طَاعَتُهُ طَاعَتِی وَ الْإِمَامَهُ بَعْدَهُ فِی ابْنِهِ الْحَسَنِ أَمْرُهُ أَمْرُ أَبِیهِ وَ قَوْلُهُ قَوْلُ أَبِیهِ وَ طَاعَتُهُ طَاعَهُ أَبِیهِ ثُمَّ سَـکَتَ فَقُلْتُ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَنِ الْإِمَامُ بَعْدَ الْحَسَنِ فَبَکَی علیه السلام بُکَاءً شَدِیداً ثُمَّ قَالَ إِنَّ مِنْ بَعْـدِ الْحَسَنِ ابْنَهُ الْقَائِمَ بِالْحَقِّ الْمُنْتَظَرَ فَقُلْتُ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ لِمَ سُـمِّیَ الْقَائِمَ قَالَ لِأَنَّهُ یَقُومُ بَعْـدَ مَوْتِ ذِکْرِهِ وَ ارْتِـدَادِ أَکْثَرِ الْقَـائِلِینَ بِإِمَامَتِهِ فَقُلْتُ لَهُ وَ لِمَ سُـمِّیَ الْمُنْتَظَرَ قَالَ لِأَنَّ لَهُ غَیْبَهً تَکْثُرُ أَیَّامُهَا وَ یَطُولُ أَمَـدُهَا فَیَنْتَظِرُ خُرُوجَهُ الْمُخْلِصُونَ وَ یُنْکِرُهُ الْمُرْتَابُونَ وَ یَسْتَهْزِئُ بِذِکْرِهِ الْجَاحِدُونَ وَ یَکْثُرُ فِیهَا الْوَقَّاتُونَ وَ یَهْلِکُ فِیهَا الْمُسْتَعْجِلُونَ وَ یَنْجُو فِیهَا الْمُسْلِمُونَ.

**[ترجمه]کمال الدین: صـقر بن ابی دلف می گوید: از حضرت امام محمد تقی علیه السّلام شنیدم که می فرمود: «امام بعد از من، نـامش علی است؛ امر او امر من و گفته او گفته من است؛ پیروی او پیروی من است؛ امامت بعـد از او، در فرزنـدش حسـن است؛ و امر و گفته و پیروی او، امر و گفته و پیروی پدرش است.» سـپس حضرت ساکت شد. عرض کردم: «یا ابن رسول اللَّه! امام بعد از حسن کیست؟» حضـرت سـخت گریست و سپس فرمود: «بعد از حسن، فرزندش قائم به حق و منتظر است.» پرسیدم که چرا او را قائم می گوینـد؟ فرمود: «زیرا بعـد از آنکه نامش از خاطره ها فراموش می شود و اکثر معتقدین به امامتش از دین خـدا برمی گردند، قیام می کند.» عرض کردم: «چرا او را منتظر می گویند؟» فرمود: «زیرا او غیبتی دارد که ایامش زیاد و پایان

آن طولانی است؛ مخلصان منتظر خروج او و شک کننـدگان، منکر خروج او هسـتند؛ منکران، یاد او را به سـخره می گیرنـد و تعیین کننـدگان وقت ظهورش زیاد می شوند، پس عجله کنندگان در غیبت او نابود می شوند و اهل تسـلیم در آن، نجات می یابند.» – . کمال الدین: ۳۵۲ –

**[ترجمه]

«۵»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی الْكُلَيْنِيُّ رَفَعَهُ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع (۱)

حِينَ وُلِدَ الْحُجَّةُ زَعَمَ الظَّلَمَهُ أَنَّهُمْ يَقْتُلُونَنِي لِيَقْطَعُوا هَذَا النَّسْلَ فَكَيْفَ رَأَوْا قُدْرَهَ اللَّهِ وَ سَمَّاهُ الْمُؤَمَّلَ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: چون امام زمان علیه السّلام متولد شد، امام حسن عسکری علیه السّلام فرمود: «ستمکاران پنداشتند که مرا می کشـند تـا این نسـل قطع شود. پس چگونه قـدرت خداونـد را دیدنـد؟» از این رو امـام، آن مولود را «مُؤمّل» یعنی مورد آرزو یا مورد انتظار نامید.» – . غیبت طوسی: ۲۲۳ –

**[ترجمه]

«۶»

غط، [الغیبه] للشـیخ الطوسی الْفَضْلُ عَنْ مُوسَـی بْنِ سَعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ الْحَضْرَمِيِّ عَنْ أَبِی سَعِيدٍ الْخُرَاسَانِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام الْمَهْـدِيُّ وَ الْقَائِمُ وَاحِدٌ فَقَالَ نَعَمْ فَقُلْتُ لِأَيِّ شَـيْ ءٍ سُـمِّيَ الْمَهْدِيَّ قَالَ لِأَنَّهُ يُهْدَى إِلَى كُلِّ أَمْرٍ خَفِيٍّ وَ سُمِّيَ الْقَائِمَ لِأَنَّهُ يَقُومُ بَعْدَ مَا يَمُوتُ إِنَّهُ يَقُومُ بِأَمْرٍ عَظِيمٍ.

**[ترجمه]غیبت طوسـی: ابی سـعید خراسانی می گویـد: به حضـرت صادق علیه السّـلام عرض کردم: «آیا مهدی و قائم یکی است؟» فرمود آری. عرض کردم: «چرا او را مهدی می گویند؟» فرمود: «زیرا برای هر امر پوشیده ای راهنمایی قرار داده شده و از این جهت او را قائم می گوینـد که در زمانی که (یاد او) می میرد، قیام می کنـد و همانا او قیام به امر عظیمی می کنـد.» – . غیبت طوسی: ۴۷۱ –

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام بعد ما یموت أی ذکره أو یزعم الناس.

**[ترجمه]اینکه حضرت می فرماید« بعد ما یموت»، یعنی یاد او می میرد یا اینکه مردم می پندارند که او مرده است.

**[ترجمه]

«۷»

شا، [الإرشاد] رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَجْلَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا قَامَ الْقَائِمُ علیه السلام دَعَا النَّاسَ إِلَی الْإِسْلَامِ جَدِیداً وَ هَدَاهُمْ إِلَی أَمْرٍ قَدْ دَثَرَ وَ ضَلَّ عَنْهُ الْجُمْهُورُ وَ إِنَّمَا سُمِّیَ الْقَائِمُ مَهْدِیّاً لِأَنَّهُ یُهْدَی إِلَی أَمْرٍ مَضْلُولٍ عَنْهُ وَ سُمِّیَ الْقَائِمَ لِقِیَامِهِ بِالْحَقِّ.

**[ترجمه]ارشاد: امام جعفر صادق علیه السّلام فرمود: «هنگامی که قائم علیه السّلام قیام کند، مجددا مردم را به اسلام دعوت می کند و به اموری که از بین رفته و کمرنگ شده، هدایت می کند و اکثر مردم نسبت به او دچار ضلالت می شوند؛ چون قائم علیه السّلام از جانب خداوند به امور گم شده راهنمایی می شود، او را «مهدی» می گویند و به لحاظ اینکه به طرفداری حق قیام می کند، او را «قائم» می نامند.» - . ارشاد: ۳۶۴ -

**[ترجمه]

«۸»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْفَزَارِیُّ مُعَنْعَناً عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ مَنْ قُتِلَ مَظْلُوماً فَقَدْ جَعَلْنا لِوَلِیِّهِ سُلْطاناً(۲) قَالَ الْحُسَیْنُ فَلا یُسْرِفْ فِی الْقَتْلِ إِنَّهُ

۱- ۱. کذا. و الظاهر: أبو محمّد علیه السلام.

۲- ۲. أسری: ۳۳.

كانَ مَنْصُوراً قَالَ سَمَّى اللَّهُ الْمَهْدِيَّ الْمَنْصُورَ كَمَا سُمِّيَ أَحْمَدُ وَ مُحَمَّدٌ و محمود [مَحْمُوداً] وَ كَمَا سُمِّيَ عِيسَى الْمَسِيحَ عليه السلام.

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: امام محمد باقر علیه السّلام در تفسیر آیه شریفه: «وَ مَنْ قُتِلَ مَظْلُوماً فَقَدْ جَعَلْنا لِوَلِيِّهِ سُلْطاناً» - . اسراء / ۳۳ - ، {و هرکس مظلوم کشته شود، به سرپرست وی قدرتی داده ایم} فرمود: «او حسین بن علی علیه السّلام است» و در تفسیر آیه: «فَلا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كانَ مَنْصُوراً»، {پس [او] نبایددرقتل زیاده روی کند، زیرا او [ازطرف شرع] یاری شده است}، فرمود: «خداوند مهدی را منصور نامیده، چنان که خداوند احمد و محمد را محمود و عیسی را مسیح خوانده است.» - . تفسیر فرات کوفی ۱ : ۲۴۰ -

**[ترجمه]

«۹»

كشف، [كشف الغمه] قَالَ ابْنُ الْخَشَّابِ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى الطُّوسِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَدِيٍّ قَالَ: يُقَالُ كُنْيَةُ الْخَلَفِ الصَّالِحِ أَبُو الْقَاسِمِ وَ هُوَ ذُو الِاسْمَيْنِ.

**[ترجمه]کشف الغمه: قاسم بن عدی می گوید: «گفته شده که کنیه خلف صالح، یعنی امام عصر علیه السّلام، ابوالقاسم است و او دو اسمی است.» - . کشف الغمه ۲ : ۴۷۵ -

**[ترجمه]

أقول

قد سبق أسماؤه عليه السلام في الباب السابق و سيأتي في باب من رآه عليه السلام و غيره.

**[ترجمه]در باب سابق اسامی حضرت ذکر شد و در باب «کسانی که آن حضرت را دیده اند» و ابواب دیگر هم ذکر خواهد شد .

**[ترجمه]

باب ۳ النهي عن التسميه

الأخبار

«۱»

ني، [الغيبه] للنعماني عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى

الْخَثْعَمِیِّ عَنِ الضُّرَیْسِ عَنْ أَبِی خَالِدٍ الْکَابُلِیِّ قَالَ: لَمَّا مَضَی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ دَخَلْتُ عَلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْبَاقِرِ علیه السلام فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَدْ عَرَفْتَ انْقِطَاعِی إِلَی أَبِیکَ وَ أُنْسِی بِهِ وَ وَحْشَتِی مِنَ النَّاسِ قَالَ صَدَقْتَ یَا بَا خَالِدٍ تُرِیدُ مَا ذَا قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَدْ وَصَفَ لِی أَبُوکَ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ بِصِفَةٍ لَوْ رَأَیْتُهُ فِی بَعْضِ الطُّرُقِ لَأَخَذْتُ بِیَدِهِ قَالَ فَتُرِیدُ مَا ذَا یَا بَا خَالِدٍ قَالَ أُرِیدُ أَنْ تُسَمِّیَهُ لِی حَتَّی أَعْرِفَهُ بِاسْمِهِ فَقَالَ سَأَلْتَنِی وَ اللَّهِ یَا بَا خَالِدٍ عَنْ سُؤَالٍ مُجْهِدٍ وَ لَقَدْ سَأَلْتَنِی عَنْ أَمْرٍ مَا لَوْ کُنْتُ مُحَدِّثاً بِهِ أَحَداً لَحَدَّثْتُکَ وَ لَقَدْ سَأَلْتَنِی عَنْ أَمْرٍ لَوْ أَنَّ بَنِی فَاطِمَةَ عَرَفُوهُ حَرَصُوا عَلَی أَنْ یَقْطَعُوهُ بَضْعَةً بَضْعَةً.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: ابو خالد کابلی می گوید: بعد از رحلت حضرت امام زین العابدین علیه السّلام، خدمت امام محمد باقر علیه السّلام رسیدم و عرض کردم: «فدایت گردم! از اخلاص و انس من نسبت به پدر بزرگوارتان و ترسی که از دشمنان داشتم اطلاع دارید؟» فرمود: «بلی، مقصود چیست؟» عرض کردم: «فدایتان شوم! پدر بزرگوارتان طوری صاحب الامر را برای من توصیف فرمود که اگر او را در راهی ببینم، دستش را می گیرم.» امام فرمود: «ای ابو خالد! مقصودت چیست؟» گفتم: «می خواهم نام او را بفرمایید تا او را با نام بشناسم.» فرمود: «ای ابو خالد! به خدا قسم سؤال دشواری از من پرسیدی! و از امری از من سؤال کردی که اگر برای دیگری گفته بودم، به تو نیز می گفتم. از من مطلبی پرسیدی که اگر برخی از اولاد فاطمه علیهاالسّلام بدانند، طمع می کنند که او را قطعه قطعه کنند.» - . غیبت نعمانی: ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۲»

نی، [الغیبه] للنعمانی أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِیِّ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیَّ علیه السلام یَقُولُ: الْخَلَفُ مِنْ بَعْدِ الْحَسَنِ ابْنِی فَکَیْفَ لَکُمْ بِالْخَلَفِ مِنْ بَعْدِ الْخَلَفِ قُلْتُ وَ لِمَ جَعَلَنِیَ اللَّهُ فِدَاکَ فَقَالَ لِأَنَّکُمْ لَا تَرَوْنَ شَخْصَهُ وَ لَا یَحِلُّ لَکُمْ ذِکْرُهُ بِاسْمِهِ قُلْتُ فَکَیْفَ نَذْکُرُهُ فَقَالَ قُولُوا الْحُجَّةُ

ص: ۳۱

مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ سَلَامُهُ.

ك، [إكمال الدين] ابن الوليد عن سعد: مثله- غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی سعد: مثله- نص، [كفايه الأثر] علی بن محمد السندی عن محمد بن الحسن عن سعد: مثله

**[ترجمه]كمال الدين: ابو هاشم جعفری می گويد: شنيدم كه امام علی النقی عليهماالسّلام فرمود: «جانشين من فرزندم حسن است، ولی چگونه خواهد بود برای شما وضع جانشين او؟» گفتم: «مگر چه می شود خدا مرا فدايت گرداند؟» فرمود: «شما او را نمی بينيد و روا نيست كه نام او را ببريد.» پرسيدم: «پس چگونه او را نام ببريم؟» فرمود: «بگوييد حجت از آل محمد صلوات اللّه و سلامه عليه.» - . كمال الدين: ۵۸۸ -

در كمال الدين - . كمال الدين: ۳۵۵ - و غيبت شيخ - . غيبت طوسی: ۲۰۲ - و كفايه الاثر - . كفايه الاثر: ۲۸۴ - ، مثل اين حديث نقل شده است.

**[ترجمه]

أقول

قد مر فی بعض أخبار اللوح التصريح باسمه عليه السلام فقال الصدوق رحمه الله جاء هذا الحديث هكذا بتسميه القائم عليه السلام و الذی أذهب إليه النهی عن تسميته عليه السلام.

**[ترجمه]در بعضی از اخبار لوح، تصريح به اسم حضرت عليه السّلام شده است. شيخ صدوق رحمه الله می گويد: «اين حديث اين چنين نام قائم عليه السّلام را آورده، ولی آنچه عقيده من است، نهی از بردنِ نام آن حضرت عليه السّلام است.»

**[ترجمه]

«۳»

يد، [التوحيد] الدَّقَّاقُ وَ الْوَرَّاقُ مَعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ الصُّوفِيِّ عَنِ الرُّويَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْحَسَنِيِّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الثَّالِثِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ فِی الْقَائِمِ عليه السلام: لَا يَحِلُّ ذِكْرُهُ بِاسْمِهِ حَتَّی يَخْرُجَ فَيَمْلَأَ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً الْخَبَرَ.

**[ترجمه]توحيد صدوق: امام علی النقی عليه السّلام درباره قائم عليه السّلام فرمود: «جايز نيست نام امام زمان برده شود، تا زمانی كه ظهور كند و جهان را پر از عدل و داد گرداند، بعد از آنكه زمين پر از ظلم و ستم شده باشد» تا آخر حديث. - . توحيد صدوق: ۸۱ -

**[ترجمه]

«۴»

ك، [إكمال الدين] ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: الْمَهْدِيُّ مِنْ وُلْدِي الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِ السَّابعِ يَغِيبُ عَنْكُمْ شَخْصُهُ وَ لَا يَحِلُّ لَكُمْ تَسْمِيَتُهُ.

**[ترجمه]كمال الدين: امام جعفر صادق عليه السّلام فرمود: «مهدى از فرزندان من و فرزند پنجم امام هفتم است. او از نظرها غايب شود و جايز نيست كه او را به نام، ياد كنيد.» - . كمال الدين: ۳۱۳ -

در كمال الدين به سند ديگرى نيز مثل اين حديث از امام صادق عليه السّلام نقل شده است - . كمال الدين: ۳۱۳ - .

**[ترجمه]

«۵»

ك، [إكمال الدين] الدقاق عن الأسدى عن سهل عن ابن محبوب عن عبد العزيز العبدى عن ابن أبى يعفور عن أبى عبد الله عليه السلام: مثله.

ك، [إكمال الدين] الْهَمْدَانِيُّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ الْأَزْدِيِّ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ عِنْدَ ذِكْرِ الْقَائِمِ عليه السلام: يَخْفَى عَلَى النَّاسِ وِلَادَتُهُ وَ لَا يَحِلُّ لَهُمْ تَسْمِيَتُهُ حَتَّى يُظْهِرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَيَمْلَأَ بِهِ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً.

**[ترجمه]كمال الدين: امام موسى بن جعفر عليهماالسّلام هنگام سخن درباره قائم عليه السّلام فرمود: «ولادت او بر مردم پوشيده مى ماند و جايز نيست او را به نام ياد كنند، تا موقعى كه خداوند او را ظاهر گرداند و به وسيله او، زمين را كه انباشته از ظلم و ستم شده، از عدل و داد پر كند.» - . كمال الدين: ۳۴۴ -

**[ترجمه]

بيان

هذه التحديدات مصرحه فى نفى قول من خص ذلك بزمان الغيبه الصغرى تعويلا على بعض العلل المستنبطه و الاستبعادات الوهميه.

**[ترجمه]اين نهى هاى صريح از بردن نام حضرت، مخالف صريح قول كسانى است كه مى گويند: تنها در زمان غيبت صغرى بردن نام امام زمان جايز نبوده و به عللى كه خود استنباط كرده اند، به اوهام خود كه آن را بعيد شمرده اند، اعتماد كرده اند.

**[ترجمه]

«۶»

ك، [إكمال الدين] السِّنَانِيُّ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنْ سَهْلٍ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْحَسَنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: الْقَائِمُ هُوَ الَّذِی يَخْفَى عَلَى النَّاسِ وِلَادَتُهُ وَ يَغِيبُ عَنْهُمْ شَخْصُهُ

ص: ۳۲

وَ يَحْرُمُ عَلَيْهِمْ تَسْمِيَتُهُ وَ هُوَ سَمِيُّ رَسُولِ اللَّهِ وَ كَنِيُّهُ الْخَبَرَ.

نص، [كفايه الأثر] أبو عبد الله الخزاعی عن الأسدی: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: امام محمد تقی علیه السّلام فرمود: «قائم کسی است که میلادش بر مردم پوشیده می ماند، خودش غایب می شود، بردن نامش حرام است و خود همنام و هم کنیه رسول خداست.» -. کمال الدین: ۳۵۲ -

در کفایهالاثر نیز مثل این روایت نقل شده است. -. کفایه الاثر: ۲۷۷ -

**[ترجمه]

«۷»

ك، [إكمال الدين] أَبِي وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنِ الْحِمْيَرِيِّ قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ عِنْدَ الْعَمْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقُلْتُ لِلْعَمْرِيِّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عَنْ مَسْأَلَةٍ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي قِصَّةِ إِبْرَاهِيمَ أَ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قالَ بَلى وَ لكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي هَلْ رَأَيْتَ صَاحِبِي قَالَ نَعَمْ وَ لَهُ عُنُقٌ مِثْلُ ذِي وَ أَشَارَ بِيَدَيْهِ جَمِيعاً إِلَى عُنُقِهِ قَالَ قُلْتُ فَالاسْمُ قَالَ إِيَّاكَ أَنْ تَبْحَثَ عَنْ هَذَا فَإِنَّ عِنْدَ الْقَوْمِ أَنَّ هَذَا النَّسْلَ قَدِ انْقَطَعَ.

**[ترجمه]کمال الدین: حمیری می گوید: با احمد بن اسحاق نزد عثمان بن سعید عمری (نائب خاص امام زمان علیه السّلام) بودیم. من به عثمان بن سعید گفتم: «من سؤالی از شما دارم؛ همان طور که خداوند در قصه حضرت ابراهیم می فرماید: «أَوَ لَم تُؤْمِنْ قالَ بَلى وَ لكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي»، {مگر ایمان نداری؟ ابراهیم گفت: ایمان دارم ولی می خواهم اطمینان قلبی پیدا کنم}، من نیز از شما می پرسم، آیا امام زمان را دیده ای؟» گفت: «آری دیده ام و گردن او نیز مانند این است» و با دو دست خود اشاره به گردن خود کرد. پرسیدم: «نام مبارکش چیست؟» گفت: «از پرسش این مطلب بپرهیز، زیرا در نزد دشمنان ما مسلم شده که نسل عترت طاهره، قطع گردیده است.» -. کمال الدین: ۴۷۵ -

**[ترجمه]

«۸»

كا، [الكافي] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّالِحِيِّ قَالَ: سَأَلَنِي أَصْحَابُنَا بَعْدَ مُضِيِّ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام أَنْ أَسْأَلَ عَنِ الِاسْمِ وَ الْمَكَانِ فَخَرَجَ الْجَوَابُ إِنْ دَلَلْتُهُمْ عَلَى الِاسْمِ أَذَاعُوهُ وَ إِنْ عَرَفُوا الْمَكَانَ دَلُّوا عَلَيْهِ.

**[ترجمه]کافی: ابو عبداللّه صالحی می گوید: بعد از رحلت امام حسن عسکری علیه السّلام، شیعیان از من خواستند که به توسط نواب امام زمان علیه السّلام، از نام و محل حضرت جویا شوم. من نیز سؤال کردم و این جواب صادر گشت: «اگر بگویم نامم چیست، شهرت می دهند و اگر جایم را بشناسند، مردم را بدان جا راهنمایی می کنند.» -. کافی ۱ : ۱۹۵ -

**[ترجمه]

«۹»

ك، [إكمال الدين] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِيُّ عَنِ ابْنِ الْعَيَّاشِيِّ وَ حَيْدَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْعَيَّاشِيِّ عَنْ آدَمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَلْخِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الدَّقَّاقِ وَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ مَعاً عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَاصِمٍ الْكُوفِيِّ قَالَ: خَرَجَ فِي تَوْقِيعَاتِ صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ سَمَّانِي فِي مَحْفِلٍ مِنَ النَّاسِ.

**[ترجمه]كمال الدين: على بن عاصم كوفى مى گويد: در توقيعاتى كه از ناحيه مقدسه امام زمان عليه السّلام صادر گشته، نوشته بود: «هر كس در محفلى مرا به نام ياد كند، ملعون است ملعون.» - ۱. كمال الدين: ۴۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ك، [إكمال الدين] مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَلِيٍّ مُحَمَّدَ بْنَ هَمَّامٍ يَقُولُ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُثْمَانَ الْعَمْرِيَّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ يَقُولُ: خَرَجَ تَوْقِيعٌ بِخَطٍّ أَعْرِفُهُ مَنْ سَمَّانِي فِي مَجْمَعٍ مِنَ النَّاسِ بِاسْمِي فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ.

**[ترجمه]كمال الدين: ابو على محمد بن همام مى گويد: از محمد بن عثمان عمرى قدس اللّه روحه شنيدم كه مى گفت: «توقيعى به خطى كه آن را مى شناسم، به اين عبارت صادر شد كه: «هر كس در محفلى مرا به نام ياد كند، لعنت خدا بر او باد.» - . كمال الدين: ۴۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ك، [إكمال الدين] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ رَجُلٌ لَا يُسَمِّيهِ بِاسْمِهِ إِلَّا كَافِرٌ.

**[ترجمه]كمال الدين: حضرت صادق عليه السّلام فرمود: «صاحب اين امر مردى است كه جز شخص كافر، كسى او را به نام ياد نمى كند.» - . كمال الدين: ۵۸۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ك، [إكمال الدين] أَبِي وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ الرَّيَّانِ بْنِ الصَّلْتِ قَالَ: سَأَلْتُ

الرِّضَا علیه السلام عَنِ الْقَائِمِ فَقَالَ لَا یُرَی جِسْمُهُ وَ لَا یُسَمَّی بِاسْمِهِ.

**[ترجمه]کمال الـدین: ریّان بن صلت می گویـد: راجع به ولی عصر از حضـرت امام رضا علیه السّـلام سؤال کردم. فرمود: «جسمش دیده نمی شود و نامش را نمی برند.» - . کمال الدین: ۵۸۷ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ک، [إکمال الدین] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلَ عُمَرُ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ

ص: ۳۳

عليه السلام عَنِ الْمَهْدِيِّ قَالَ يَا ابْنَ أَبِي طَالِبٍ أَخْبِرْنِي عَنِ الْمَهْدِيِّ مَا اسْمُهُ قَالَ أَمَّا اسْمُهُ فَلَا إِنَّ حَبِيبِي وَ خَلِيلِي عَهِدَ إِلَيَّ أَنْ لَا أُحَدِّثَ بِاسْمِهِ حَتَّى يَبْعَثَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ مِمَّا اسْتَوْدَعَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ رَسُولَهُ فِي عِلْمِهِ.

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی سعد: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: امام باقر علیه السّلام فرمود: عمر بن الخطاب از حضرت امیرالمؤمنین علیه السّلام درباره مهدی پرسید و گفت: «ای پسر ابی طالب! درباره مهدی به من خبر بده که نامش چیست؟» فرمود: نامش را نمی گویم، زیرا حبیب و خلیلم رسول خدا، با من پیمان بسته که نام او را به کسی نگویم تا زمانی که خداوند او را برانگیزد. و این از اسراری است که خداوند نزد پیغمبرش ودیعه گذارده بود.» - . کمال الدین: ۵۸۷ -

در غیبت شیخ نیز این روایت آمده است. - . غیبت طوسی: ۴۷۰ -

**[ترجمه]

باب ۴ صفاته صلوات الله علیه و علاماته و نسبه

الأخبار

«۱»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ الْبَغْدَادِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْفَضْلِ عَنْ بَكْرِ بْنِ أَحْمَدَ الْقَصْرِيِّ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ علیهم السلام قَالَ: لَا يَكُونُ الْقَائِمُ إِلَّا إِمَامَ بْنَ إِمَامٍ وَ وَصِيَّ بْنَ وَصِيٍّ.

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا علیه السلام: امام حسن عسکری علیه السّلام فرمود: «قائم نیست مگر امام، فرزند امام و وصی فرزند وصی.» - . عیون اخبارالرضا ۲ : ۱۳۸ -

**[ترجمه]

«۲»

ک، [إكمال الدين] أَحْمَدُ بْنُ هَارُونَ وَ ابْنُ شَاذَوَيْهِ وَ ابْنُ مَسْرُورٍ وَ جَعْفَرُ بْنُ الْحُسَيْنِ جَمِيعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ وَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَهِ عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُوسَى بْنِ هِلَالٍ الضَّبِّيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَطَاءٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ شِيعَتَكَ بِالْعِرَاقِ كَثِيرٌ وَ وَ اللَّهِ مَا فِي أَهْلِ الْبَيْتِ مِثْلُكَ كَيْفَ لَا تَخْرُجُ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَطَاءٍ قَدْ أَمْكَنْتَ الْحِشْوَهَ مِنْ أُذُنَيْكَ وَ اللَّهِ مَا أَنَا بِصَاحِبِكُمْ قُلْتُ فَمَنْ صَاحِبُنَا قَالَ انْظُرُوا مَنْ تَخْفَى عَلَى النَّاسِ وِلَادَتُهُ فَهُوَ صَاحِبُكُمْ.

**[ترجمه]کمال الدین: عبداللّه بن عطا می گوید: به حضرت امام محمد باقرعلیه السّلام عرض کردم: «شیعیان شما در عراق

بسیارند. به خدا در اهل بیت کسی چون شما نیست، چرا قیام نمی فرمایید؟» فرمود: « ای عبداللَّه بن عطا! حرف های بیهوده به گوش خود راه داده ای. به خدا قسم من صاحب شما نیستم.» پرسیدم: «پس صاحب ما کیست؟» فرمود: «متوجه باشید آن کس که میلادش بر مردم پوشیده است، او صاحب شماست.» - . کمال الدین: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری فلان من حشوه بنی فلان بالکسر أی من رذالهم.

**[ترجمه]جوهری می گوید: فلانی از حشوه بنی فلان است، یعنی از کم مایگان آنهاست.

**[ترجمه]

أقول

أی تسمع کلام أراذل الشیعه و تقبل منهم فی توهمهم أن لنا أنصارا کثیره و أنه لا بد لنا من الخروج و أنی القائم الموعود.

**[ترجمه]منظور امام این است که سخنان شیعیان کم مایه را شنیده و خیالات آنها را باور کرده ای که ما یاران فراوان داریم و باید قیام کنیم. ما کجا و آن قائم موعود کجا؟

**[ترجمه]

«۳»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنِ التَّلَّعُکْبَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ الرَّازِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الْمُقْرِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ بَکَّارِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ سُفْیَانَ الْجَرِیرِیِّ قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی لَیْلَی یَقُولُ: وَ اللَّهِ

لَا یَکُونُ الْمَهْدِیُّ أَبَداً إِلَّا مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ علیه السلام.

**[ترجمه]غیبت طوسی: سفیان جریری می گوید: از محمد بن عبدالرحمن بن ابی لیلی شنیدم که می گفت: «به خدا قسم که مهدی موعود، حتما از دودمان حسین علیه السّلام است.» - . غیبت طوسی: ۱۸۸ -

**[ترجمه]

«۴»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْجَرِیرِیِّ عَنِ الْفُضَیْلِ بْنِ الزُّبَیْرِ قَالَ سَمِعْتُ زَیْدَ بْنَ عَلِیٍّ علیه السلام یَقُولُ: الْمُنْتَظَرُ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ فِی ذُرِّیَّهِ الْحُسَیْنِ وَ فِی عَقِبِ الْحُسَیْنِ وَ هُوَ الْمَظْلُومُ الَّذِی قَالَ اللَّهُ وَ مَنْ قُتِلَ مَظْلُوماً فَقَدْ جَعَلْنا لِوَلِیِّهِ قَالَ وَلِیُّهُ رَجُلٌ مِنْ ذُرِّیَّتِهِ مِنْ عَقِبِهِ ثُمَّ قَرَأَ وَ جَعَلَها کَلِمَهً باقِیَهً فِی عَقِبِهِ (۱) سُلْطاناً فَلا یُسْرِفْ فِی الْقَتْلِ (۲) قَالَ سُلْطَانُهُ فِی حُجَّتِهِ عَلَی جَمِیعِ مَنْ خَلَقَ اللَّهُ حَتَّی یَکُونَ لَهُ الْحُجَّهُ عَلَی النَّاسِ وَ لَا یَکُونَ لِأَحَدٍ عَلَیْهِ حُجَّهٌ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: زید بن علی بن الحسین علیهماالسلام می گوید: «این منتظر، از دودمان حسین بن علی علیهماالسلام و در ذریه حسین و در پشت حسین است. حسین نیز آن مظلومی است که خداوند می فرماید: «وَ مَنْ قُتِلَ مَظْلُوماً فَقَدْ جَعَلْنا لِوَلِیِّهِ»، {هر کس مظلوم کشته شود، ما برای سرپرست او سلطه ای قرار داده ایم.} ولیّ حسین، مردی از دودمان و پشت اوست. سپس این آیه را خواند: «وَ جَعَلَها کَلِمَهً باقِیَهً فِی عَقِبِهِ» - . زخرف / ۲۸ - ، {آن را کلمه ای پایدار در پشت او قرار داد} «سُلطاناً فَلایُسرِف فی القتلِ» - . انعام / ۱۱۵[۳] - ، {سلطه قرار دادیم، پس نباید در کشتن اسراف کند.} سلطه حسین بر کشندگانش، در حجت خدا بر تمام خلق خداست، تا آنکه حجت و سلطنت الهی از آن او باشد و کسی را بر وی حجت و سلطه ای نباشد.» - . غیبت طوسی: ۱۸۸ -

**[ترجمه]

«۵»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی ابْنُ مُوسَی عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنِ الْبَرْمَکِیِّ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مَالِکٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عَلَی الْمِنْبَرِ: یَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِی فِی آخِرِ الزَّمَانِ أَبْیَضُ مُشْرَبٌ حُمْرَهً مُبْدَحُ الْبَطْنِ عَرِیضُ الْفَخِذَیْنِ عَظِیمٌ مُشَاشُ الْمَنْکِبَیْنِ بِظَهْرِهِ شَامَتَانِ شَامَهٌ عَلَی لَوْنِ جِلْدِهِ وَ شَامَهٌ عَلَی شِبْهِ شَامَهِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله لَهُ اسْمَانِ اسْمٌ یَخْفَی وَ اسْمٌ یَعْلُنُ فَأَمَّا الَّذِی یَخْفَی فَأَحْمَدُ وَ أَمَّا الَّذِی یَعْلُنُ فَمُحَمَّدٌ فَإِذَا هَزَّ رَایَتَهُ أَضَاءَ لَهَا مَا بَیْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ وَضَعَ یَدَهُ عَلَی رُءُوسِ الْعِبَادِ فَلَا یَبْقَی مُؤْمِنٌ إِلَّا صَارَ قَلْبُهُ أَشَدَّ مِنْ زُبَرِ الْحَدِیدِ وَ أَعْطَاهُ اللَّهُ قُوَّهَ أَرْبَعِینَ رَجُلًا وَ لَا یَبْقَی مَیِّتٌ إِلَّا دَخَلَتْ عَلَیْهِ تِلْکَ الْفَرْحَهُ فِی قَلْبِهِ وَ فِی قَبْرِهِ وَ هُمْ یَتَزَاوَرُونَ فِی قُبُورِهِمْ وَ یَتَبَاشَرُونَ بِقِیَامِ الْقَائِمِ علیه السلام.

**[ترجمه]کمال الدین: امام محمد باقر علیه السّلام از پدرش، از جدش امیرالمؤمنین علیهم السّلام روایت می کند که آن

حضرت بر منبر فرمود: «مردی از دودمان من در آخرالزمان ظهور می کند که رنگش سفید مایل به سرخی، شکمش فراخ، ران هایش پهن، استخوان شانه هایش درشت و در پشت وی دو خال است: یکی به رنگ پوست بدنش و دیگری شبیه خال پیغمبر صلی اللّه علیه و آله. وی دو نام نیز دارد: یکی مخفی و دیگری ظاهر. نام مخفی او احمد و نام ظاهرش محمد است. چون پرچم خود را به اهتزاز درآورد، می بینی مابین شرق و غرب عالم برایش نورانی می شود و دستش را بر سر مردم می گذارد. پس دل های تمام مومنان، از پاره های آهن سخت تر می شود و خدا به آنها قوت چهل مرد را می دهد و هیچ میتی نمی ماند مگر اینکه آن سرور، در قلبش و در قبرش داخل می شود، و مردگان در قبور به زیارت همدیگر می روند و به قیام قائم علیه السّلام بشارت می دهند.» - . کمال الدین: ۵۹۲ -

**[ترجمه]

بیان

مبدح البطن أی واسعه و عریضه قال الفیروزآبادی البداح کسحاب المتسع من الأرض أو اللینه الواسعه و البدح بالکسر الفضاء الواسع و امرأه بیدح بادن و الأبدح الرجل الطویل السمین و العریض الجنبین من الدواب و قال المشاشه بالضم رأس العظم الممکن المضغ و الجمع مشاش و الشامه علامه تخالف البدن الذی هی فیه و هی هنا إما بأن تکون أرفع من سائر الأجزاء أو أخفض و إن لم تخالف

۱- ۱. الزخرف: ۲۸.

۲- ۲. الأنعام: ۱۱۵.

فی اللون.

**[ترجمه]«مبدح البطن» یعنی کسی که شکمی واسع و عریض دارد. فیروزآبادی می گوید: «بداح» بر وزن سحاب، زمین وسیع یا بالش بزرگ را می گویند و «بدح» به کسر باء، به معنای فضای وسیع است. نیز زن بیدح، یعنی زن درشت هیکل و ابدح، مرد بلند قامت و چاق را می گویند و حیوان ابدح، چارپای عریض و درشت اندام است. همچنین فیروزآبادی گفته است: «مشاشه» به ضم میم، غضروف سر استخوان است که قابل جویدن است و جمع آن مشاش است و «شامه»، علامتی است که بر خلاف رنگ پوست بدن است و در این جا به این معناست که یا بلندتر از سایر اجزاست و یا فرورفته تر از آنها، اگر چه از نظر رنگ، مخالف پوست بدن نباشد.

**[ترجمه]

«۶»

ک، [إکمال الدین] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْعِلْمَ بِکِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ سُنَّهِ نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله یَنْبُتُ فِی قَلْبِ مَهْدِیِّنَا کَمَا یَنْبُتُ الزَّرْعُ عَنْ أَحْسَنِ نَبَاتِهِ فَمَنْ بَقِیَ مِنْکُمْ حَتَّی یَلْقَاهُ فَلْیَقُلْ حِینَ یَرَاهُ السَّلَامُ عَلَیْکُمْ یَا أَهْلَ بَیْتِ الرَّحْمَهِ وَ النُّبُوَّهِ وَ مَعْدِنَ الْعِلْمِ وَ مَوْضِعَ الرِّسَالَهِ.

وَ رُوِیَ: أَنَّ التَّسْلِیمَ عَلَی الْقَائِمِ علیه السلام أَنْ یُقَالَ السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا بَقِیَّهَ اللَّهِ فِی أَرْضِهِ.

[ترجمه]کمال الدین: امام محمد باقر علیه السّلام فرمود: علم به کتاب خدای عزوجل و سنت پیغمبر صلی الله علیه و آله، در دل مهدی ما می روید، همان گونه که زرع از نیکوترین گیاهش می روید. پس هر کس از شما شیعیان زنده بماند و او را ملاقات کند، باید هنگام رؤیت آن حضرت بگوید: «سلام بر شما ای اهل بیت رحمت و نبوت و معدن علم و جایگاه رسالت.» و روایت شده که در سلام بر قائم علیه السّلام، گفته شود: «سلام بر تو ای بقیه خدا در زمین او.» - . کمال الدین: **۵۹۳ -

**[ترجمه]

«۷»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی سَعْدٌ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: سَایَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَقَالَ أَخْبِرْنِی عَنِ الْمَهْدِیِّ مَا اسْمُهُ فَقَالَ أَمَّا اسْمُهُ فَإِنَّ حَبِیبِی عَهِدَ إِلَیَّ أَنْ لَا أُحَدِّثَ بِاسْمِهِ حَتَّی یَبْعَثَهُ اللَّهُ قَالَ فَأَخْبِرْنِی عَنْ صِفَتِهِ قَالَ هُوَ شَابٌّ مَرْبُوعٌ حَسَنُ الْوَجْهِ حَسَنُ الشَّعْرِ یَسِیلُ شَعْرُهُ عَلَی مَنْکِبَیْهِ وَ نُورُ وَجْهِهِ یَعْلُو سَوَادَ لِحْیَتِهِ وَ رَأْسِهِ بِأَبِی ابْنُ خِیَرَهِ الْإِمَاءِ.

نی، [الغیبه] للنعمانی عن عمرو بن شمر: مثله.

**[ترجمه]غیبت طوسی: امام محمد باقر علیه السّلام فرمود: عمر بن الخطاب نزد امیر مؤمنان علیه السّلام رفت و گفت: «مرا از

نام مهدی باخبر ساز که چیست.» فرمود: «اما نامش، حبیبم رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم با من پیمان بسته که نام او را به کسی نگویم، تا زمانی که خداوند او را برانگیزد.» گفت: «مرا از صفات او خبر دهید!» فرمود: «جوانی است چهارشانه، نیکو رو و خوش مو که مویش تا پشت دوشش می ریزد و نور رخسارش، محاسن سیاه و موی سرش را تحت الشعاع قرار داده، پدرم فدای فرزند بهترین کنیزها!» - . غیبت طوسی: ۴۷۰ -

در «غیبت» نعمانی نیز مثل این حدیث ذکر شده است.

**[ترجمه]

«۸»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَی الْعَلَوِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْقَلَانِسِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُوسَی بْنِ هِلَالٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَطَاءٍ قَالَ: خَرَجْتُ حَاجّاً مِنْ وَاسِطٍ فَدَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام فَسَأَلَنِی عَنِ النَّاسِ وَ الْأَسْعَارِ فَقُلْتُ تَرَکْتُ النَّاسَ مَادِّینَ أَعْنَاقَهُمْ إِلَیْکَ لَوْ خَرَجْتَ لَاتَّبَعَکَ الْخَلْقُ فَقَالَ یَا ابْنَ عَطَاءٍ أَخَذْتَ تَفْرُشُ أُذُنَیْکَ لِلنَّوْکَی لَا وَ اللَّهِ مَا أَنَا بِصَاحِبِکُمْ وَ لَا یُشَارُ إِلَی رَجُلٍ مِنَّا بِالْأَصَابِعِ وَ یُمَطُّ إِلَیْهِ بِالْحَوَاجِبِ إِلَّا مَاتَ قَتِیلًا أَوْ حَتْفَ أَنْفِهِ قُلْتُ وَ مَا حَتْفُ أَنْفِهِ قَالَ یَمُوتُ بِغَیْظِهِ عَلَی فِرَاشِهِ حَتَّی یَبْعَثَ اللَّهُ مَنْ لَا یُؤْبَهُ لِوِلَادَتِهِ قُلْتُ وَ مَنْ لَا یُؤْبَهُ لِوِلَادَتِهِ قَالَ انْظُرْ مَنْ لَا یَدْرِی النَّاسُ أَنَّهُ وُلِدَ أَمْ لَا فَذَاکَ صَاحِبُکُمْ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: عبداللّه بن عطا می گوید: از شهر واسط به آهنگ حج خارج شدم. پس به خدمت امام محمد باقر علیه السّلام رسیدم. حضرت از من درباره اوضاع مردم و قیمت اجناس سؤال فرمود. عرض کردم: «مردم را ترک گفتم، در حالی که گردن هایشان را برای شما کشیده بودند (و منتظر قیام شما بودند). اگر قیام کنید، مردم از شما تبعیت می کنند.» فرمود: «ای پسر عطا! گوشَت را به حرف احمقان سپرده ای؟ نه! به خدا قسم من صاحب شما نیستم. به هر مردی از ما که با انگشت و ابرو به او اشاره شود، یا کشته می شود یا به مرگ طبیعی می میرد!» پرسیدم: «به چه مرگ طبیعی می میرد؟» فرمود: «در اثر خشم خود در بسترش می میرد، تا اینکه خدا کسی را که متوجه ولادت او نمی شوند، بر می انگیزد.» گفتم: «چه کسی را متوجه ولادتش نمی شوند؟» فرمود: «به کسی بنگر که مردم نمی دانند متولد شده یا نشده، همو صاحب توست!» - . غیبت نعمانی: ۱۶۸ -

**[ترجمه]

بیان

النوکی الحمقی و قال الجوهری مط حاجبیه أی مدهما(۱) قوله

۱- ۱. يعني إذا كان يخاطب بهما.

قلت و من لا يؤبه أی ما معناه و يحتمل أن يكون سقط لفظه من من النساخ لتوهم التكرار(۱).

**[ترجمه]«نوكی» به معنـای احمقـان است. جوهری گفته است: «مـطّ حـاجبيه» يعنی ابروهـايش را بالا كشـيد. اينكه راوی می گويـد: گفتم: «و من لا يؤبه» يعنی معنای آن چيست؛ و ممكن است ساقط شـدن لفظ «من» از نساخ باشد كه توهم تكرار آن را كرده اند

**[ترجمه]

«۹»

نی، [الغيبه] للنعمـانی الْكُلَيْنِيُّ عَنْ عِـدَّهٍ مِنْ أَصْـحَابِنَا عَنْ سَـعْدِ بْنِ عَبْـدِ اللَّهِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ قَـالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا عليه السـلام إِنَّا نَرْجُو أَنْ تَكُونَ صَاحِبَ هَـذَا الْأَمْرِ وَ أَنْ يَسُوقَهُ اللَّهُ إِلَيْکَ عَفْواً بِغَيْرِ سَـيْفٍ فَقَـدْ بُويِعَ لَکَ وَ ضُـرِبَتِ الـدَّرَاهِمُ بِاسْـمِکَ فَقَالَ مَا مِنَّا أَحَـدٌ اخْتَلَفَ الْكُتُبُ إِلَيْهِ وَ أُشِـيرَ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ وَ سُـئِلَ عَنِ الْمَسَائِلِ وَ حُمِلَتْ إِلَيْهِ الْأَمْوَالُ إِلَّا اغْتِيلَ أَوْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِـهِ حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ لِهَذَا الْأَمْرِ غُلَاماً مِنَّا خَفِيَّ الْمَوْلِدِ وَ الْمَنْشَإِ غَيْرَ خَفِيٍّ فِی نَفْسِهِ.

**[ترجمه]غيبت نعمانی: ايوب بن نوح می گويـد: به حضـرت امام رضا عليه السّـلام عرض كردم: «ما اميـدواريم صاحب الامر شما باشـيد و بدون شمشـير و خونريزی و سـختی، خداوند خلافت را به سـمت شـما سوق دهد، زيرا با شـما بيعت شده و به نام شما سـكه ها زده شـده!» فرمود: «هيچ يک از ما ائمه نيست كه نامه ها به سـمت او روانه شود يا با انگشت به او اشاره شود و از او درباره مسائل پرسيده شود و اموال به سمت او برده شود، مگر اينكه يا كشته می شود و يا در بستر می ميرد. تا اينكه خداوند جوانی از ما را برای اين كار برانگيزد كه ميلاد و جايش بر مردم پوشـيده باشد، ولی نزد خودش بداند كه امام است.» - . غيبت نعمانی: ۱۷۸ -

**[ترجمه]

بيان

قال الجوهری يقال أعطيته عفو المال يعنی بغير مسأله و عفا الماء إذا لم يطأه شی ء يكدره.

**[ترجمه]جوهری می گويـد: «اعطيته عفو المـال»، يعنی مال را بـدون خواسـتن او به وی دادم و «عفا الماء»، يعنی وقتی چيزی كه آب را تيره كند، در آب نيفتد.

**[ترجمه]

«۱۰»

نی، [الغيبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ عَنِ الْفَزَارِيِّ عَنْ أَحْمَـدَ بْنِ مِيثَمٍ عَنْ عَبْـدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَـى عَنْ عَبْـدِ الْأَعْلَى بْنِ حُصَـيْنٍ الثَّعْلَبِيِّ

عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَقِيتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ عليهما السلام فِي حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ فَقُلْتُ لَهُ كَبِرَتْ سِنِّي وَ دَقَّ عَظْمِي فَلَسْتُ أَدْرِي يُقْضَى لِي لِقَاؤُكَ أَمْ لَا فَاعْهَدْ إِلَيَّ عَهْداً وَ أَخْبِرْنِي مَتَى الْفَرَجُ فَقَالَ إِنَّ الشَّرِيدَ الطَّرِيدَ الْفَرِيدَ الْوَحِيدَ الْفَرْدَ مِنْ أَهْلِهِ الْمَوْتُورَ بِوَالِدِهِ الْمُكَنَّى بِعَمِّهِ هُوَ صَاحِبُ الرَّايَاتِ وَ اسْمُهُ اسْمُ نَبِيٍّ فَقُلْتُ أَعِدْ عَلَيَّ فَدَعَا بِكِتَابٍ أَدِيمٍ أَوْ صَحِيفَةٍ فَكَتَبَ فِيهَا.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حصین ثعلبی می گوید: حضرت امام محمد باقر علیه السّلام را در حج یا عمره ملاقات و عرض کردم: «ایام زندگانی ام به آخر رسیده و استخوانم فرسوده گشته و نمی دانم بالاخره سعادت رؤیت قیام شما را دارم یا نه. با من سخنی گفته و اطلاع دهید چه وقت فرج خواهد شد؟» پس فرمود: «او تنهای طرد شده، فرید و وحید است؛ او فرد جدا افتاده از اهلش است که پدرش کشته شده، ولی او انتقام نگرفته است؛ کنیه او به نام عمویش است؛ او صاحب پرچم هاست و نامش، نام پیغمبر است.» گفتم: «برایم تکرار فرمایید!» پاره پوستی یا صحیفه ای خواست و آنچه فرموده بود، در آن نوشت.» - . غیبت نعمانی: ۱۷۸ -

**[ترجمه]

بیان

الموتور بوالده أی قتل والده و لم یطلب بدمه و المراد بالوالد إما العسکری علیه السلام أو الحسین أو جنس الوالد لیشمل جمیع الْقَائِمُ علیهم السلام قوله المکنی بعمه لعل کنیه بعض أعمامه أبو القاسم أو هو علیه السلام مکنی بأبی جعفر أو أبی الحسین أو أبی محمد أیضا و لا یبعد أن

یکون المعنی لا یصرح باسمه بل یعبر عنه بالکنایه خوفا من عمه جعفر و الأوسط أظهر کما مر فی خبر حمزه بن أبی الفتح و خبر عقید تکنیته علیه السلام بأبی جعفر و سیأتی أیضا و لا تنافی التکنیه بأبی القاسم أیضا قوله علیه السلام

ص: ۳۷

۱- ۱. بل التکرار غلط، و المعنی: من الذی لا یؤبه لولادته؟.

اسم نبی یعنی نبینا صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]«الموتور بوالده» یعنی کسی که پدرش کشته شده ولی هنوز خون او را طلب نکرده و مراد از والد، یا امام عسکری علیه السّلام است و یا امام حسین علیه السّلام، یا مراد جنس والد است که شامل تمام ائمه علیهم السّلام بشود. اینکه حضرت فرمود: «هم کنیه عموی خویش است»، شاید کنیه بعضی از اعمام حضرت ابوالقاسم باشد، یا اینکه خود حضرت دارای کنیه ابی جعفر یا ابی الحسین یا ابی محمد نیز باشد و بعید نیست که معنی این باشد که از خوف عمویش جعفر، به نام او تصریح نشود و تنها با کنایه از او یاد شود و احتمال وسطی ظاهرتر است. همان طور که در حدیث حمزه بن ابی الفتح و حدیث عقید گذشت، کنیه حضرت ابی جعفر است و در آینده هم خواهد آمد و منافاتی با اینکه کنیه حضرت ابوالقاسم هم باشد ندارد. اینکه حضرت فرمود اسم نبی، منظورش نبی اکرم صلی الله علیه و آله است.

**[ترجمه]

«۱۱»

نی، [الغیبه] للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنْ یَحْیَی بْنِ زَکَرِیَّا عَنْ یُونُسَ بْنِ کُلَیْبٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ هِشَامٍ عَنْ صَبَّاحٍ عَنْ سَالِمٍ الْأَشَلِّ عَنْ حُصَیْنٍ التَّغْلِبِیِّ قَالَ: لَقِیتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام وَ ذَکَرَ مِثْلَ الْحَدِیثِ الْأَوَّلِ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ ثُمَّ نَظَرَ إِلَیَّ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام عِنْدَ فَرَاغِهِ مِنْ کَلَامِهِ فَقَالَ أَ حَفِظْتَ أَمْ أَکْتُبُهَا لَکَ فَقُلْتُ إِنْ شِئْتَ فَدَعَا بِکُرَاعٍ مِنْ أَدِیمٍ أَوْ صَحِیفَهٍ فَکَتَبَهَا ثُمَّ دَفَعَهَا إِلَیَّ وَ أَخْرَجَهَا حُصَیْنٌ إِلَیْنَا فَقَرَأَهَا عَلَیْنَا ثُمَّ قَالَ هَذَا کِتَابُ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حصین تغلبی می گوید: امام باقر علیه السّلام را دیدم و مثل حدیث قبلی را نقل کرد، جز آنکه گفت: «سپس امام باقر علیه السّلام در پایان کلامش نظری به من کرده و فرمود: «آنچه را که گفتم حفظ کردی یا بنویسم؟» عرض کردم: «اگر میل دارید بنویسید.» حضرت پاره پوستی یا صحیفه ای خواست، آن را نوشت و به من داد. راوی می گوید: در این وقت حصین تغلبی صحیفه را بیرون آورد و آن را برای ما خواند. سپس گفت: «این نامه امام محمد باقر علیه السّلام است.» - . غیبت نعمانی: ۱۷۹- ۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ عَنِ الْفَزَارِیِّ عَنْ عَبَّادِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ هُوَ الطَّرِیدُ الْفَرِیدُ الْمَوْتُورُ بِأَبِیهِ الْمُکَنَّی بِعَمِّهِ الْمُفْرَدُ مِنْ أَهْلِهِ اسْمُهُ اسْمُ نَبِیٍّ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام باقر علیه السّلام فرمود: «صاحب الامر از وطن دور و از کسانش مهجور است؛ پدرش را کشته اند و او قصاص نکرده؛ کنیه او به نام عمویش است؛ او تنها به سر می برد و نام او، نام یک پیامبر است.» - . غیبت نعمانی: ۱۷۹-۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۳»

نی، [الغیبه] للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنْ حُمَیْدِ بْنِ زِیَادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَضْرَمِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام وَ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ سَالِمٍ الْمَکِّیِّ عَنْ أَبِی الطُّفَیْلِ عن عَامِرِ بْنِ وَاثِلَهَ أَنَّ: الَّذِی تَطْلُبُونَ وَ تَرْجُونَ إِنَّمَا یَخْرُجُ مِنْ مَکَّهَ وَ مَا یَخْرُجُ مِنْ مَکَّهَ حَتَّی یَرَی الَّذِی یُحِبُّ وَ لَوْ صَارَ أَنْ یَأْکُلَ الْأَعْضَاءُ أَعْضَاءَ الشَّجَرَهِ(۱).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت صادق علیه السّلام فرمود: «آن کس را که شما می خواهید و به وی امیدوارید، از مکه قیام می کند. وی از مکه خروج نخواهد کرد تا وقتی که آنچه می خواهد ببیند، هر چند اعضای آدمی را گونه گونه غصه و کدورت، فانی گرداند.» - . غیبت نعمانی: ۱۷۹-۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مَابُنْدَادَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ الْقَیْسِیِّ عَنْ أَبِی الْهَیْثَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا تَوَالَتْ ثَلَاثَهُ أَسْمَاءٍ مُحَمَّدٌ وَ عَلِیٌّ وَ الْحَسَنُ کَانَ رَابِعُهُمُ الْقَائِمَ علیه السلام.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام صادق علیه السّلام فرمود: «چون سه اسم محمد و علی و حسن از پی هم در آید، چهارمی آنها قائم است.» - . غیبت نعمانی: ۱۷۹-۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۵»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ عَنِ الْفَزَارِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَدِینِیِّ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ دَاوُدَ الرَّقِّیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ قَدْ طَالَ هَذَا الْأَمْرُ عَلَیْنَا حَتَّی ضَاقَتْ قُلُوبُنَا وَ مِتْنَا کَمَداً فَقَالَ إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ آیَسُ مَا یَکُونُ وَ أَشَدُّ غَمّاً یُنَادِی مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ بِاسْمِ الْقَائِمِ وَ اسْمِ أَبِیهِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ مَا اسْمُهُ قَالَ اسْمُهُ اسْمُ نَبِیٍّ وَ اسْمِ أَبِیهِ اسْمُ وَصِیٍّ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: داود رقی می گوید: به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: «فدایت گردم! انتظار ما در ظهور صاحب الامر به درازا کشید و دل ها تنگی گرفته و از غصه مرده ایم. فرمود: «این امر (ظهور امام زمان) نومیدکننده ترین کار و غمناک ترین امر است. (ولی بالاخره روزی فرا رسد که) منادی از آسمان او را به نام «قائم» و به نام پدرش صدا می زند.» عرض کردم: «فدایت شوم! نام او چیست؟» فرمود: «نامش نام یک پیغمبر و نام پدرش، نام جانشین یک پیغمبر است.» - . غیبت نعمانی: ۱۷۹-۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۶»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّام عَنِ الْفَزَارِیِّ عَنْ عَبَّادِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ یَحْیَی بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ أَصْغَرُنَا سِنّاً وَ أَخْمَلُنَا شَخْصاً

ص: ۳۸

۱- ۱. کذا و فی المصدر: یأکل الاغصان أغصان الشجر. و هو الصحیح راجع ص ۹۴.

قُلْتُ مَتَی یَکُونُ قَالَ إِذَا سَارَتِ الرُّکْبَانُ بِبَیْعَهِ الْغُلَامِ فَعِنْدَ ذَلِکَ یَرْفَعُ کُلَّ ذِی صِیصِیَهٍ لِوَاءً.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام باقر علیه السّلام فرمود: «صاحب این امر از ما کم سن و سال تر، ولی گوشه گیری اش بیشتر است.» عرض کردم: «این موضوع کی خواهد بود؟» فرمود: «هنگامی که قافله ها خبر بیعت او را در همه جا منتشر کنند و هر صاحب قدرتی، پرچمی برافرازد.» - .غیبت نعمانی: ۱۷۹-۱۸۴ -

**[ترجمه]

بیان

أصغرنا سنا أی عند الإمامه قوله سارت الرکبان أی انتشر الخبر فی الآفاق بأن بویع الغلام أی القائم علیه السلام و الصیصیه شوکه الدیک و قرن البقر و الضباء و الحصن و کل ما امتنع به و هنا کنایه عن القوه و الصوله.

**[ترجمه]«اصغرنا سناً»، یعنی هنگام نیل به امامت از همه ما کم سن تر است. اینکه فرمود: «سارت الرکبان»، یعنی خبر در همه جا منتشر می شود که با آن مرد بیعت شده و مراد از مرد، قائم علیه السّلام است. همچنین «صیصه»، شوکت خروس و شاخ گاو و آهو و دژ و هر آن چیزی است که با آن دفع خطر می شود و در این جا کنایه از قدرت و هیبت است.

**[ترجمه]

«۱۷»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الرَّازِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عُمَرَ الْیَمَانِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: یَقُومُ الْقَائِمُ وَ لَیْسَ فِی عُنُقِهِ بَیْعَهٌ لِأَحَدٍ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام صادق علیه السّلام فرمود: «قائم قیام می کند، در حالی که بیعت با احدی بر ذمه او نیست.» - ۲. غیبت نعمانی: ۱۷۹-۱۸۴. -

**[ترجمه]

«۱۸»

نی، [الغیبه] للنعمانی الْکُلَیْنِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: یَقُومُ الْقَائِمُ وَ لَیْسَ لِأَحَدٍ فِی عُنُقِهِ عَقْدٌ وَ لَا بَیْعَهٌ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام صادق علیه السّلام فرمود: «قائم قیام می کند، در حالی که بر گردن او برای احدی عقد و بیعتی

نیست.» - . غیبت نعمانی: ۱۷۹-۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۹»

نی، [الغیبه] للنعمانی الْكُلَيْنِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عُقْبَهَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ شُعَيْبِ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ أَنْتَ صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ فَقَالَ لَا قُلْتُ فَوَلَدُكَ قَالَ لَا قُلْتُ فَوَلَدُ وَلَدِكَ قَالَ لَا قُلْتُ (۱)

فَوَلَدُ وَلَدِ وَلَدِكَ قَالَ لَا قُلْتُ فَمَنْ هُوَ قَالَ الَّذِی يَمْلَأُهَا عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً لَعَلَى فَتْرَهٍ مِنَ الْأَئِمَّهِ يَأْتِی كَمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بُعِثَ عَلَى فَتْرَهٍ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: شعیب بن ابی حمزه می گوید: برحضرت صادق علیه السّلام وارد شدم و به ایشان عرض کردم: «صاحب الامر شما هستید؟» فرمود نه. پرسیدم: «فرزند شماست؟» فرمود نه. گفتم: «فرزندِ فرزند شماست؟ فرمود نه. پرسیدم: «فرزندِ فرزندِ فرزند شماست؟» فرمود نه. گفتم: «پس او کیست؟» فرمود: «او کسی است که زمین را، آنگاه که مملو از ظلم شود، پر از عدل کند. او در زمانی خواهد آمد که یک تن از ائمه نباشد، چنان که پیغمبر اکرم صلی اللّه علیه و آله در عصری برانگیخته شد که مدت ها بود که پیغمبری نبود.» - . غیبت نعمانی: ۱۸۶ -

**[ترجمه]

«۲۰»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَى عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ ظُهَيْرٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَيَّاشٍ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِی وَابِلٍ قَالَ: نَظَرَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٌّ إِلَى الْحُسَيْنِ علیه السلام فَقَالَ إِنَّ ابْنِی هَذَا سَيِّدٌ كَمَا سَمَّاهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله سَيِّداً وَ سَيُخْرِجُ اللَّهُ مِنْ صُلْبِهِ رَجُلًا بِاسْمِ نَبِيِّكُمْ يُشْبِهُهُ فِی الْخَلْقِ وَ الْخُلُقِ يَخْرُجُ عَلَى حِينِ غَفْلَهٍ مِنَ النَّاسِ وَ إِمَاتَهٍ لِلْحَقِّ وَ إِظْهَارٍ لِلْجَوْرِ وَ اللَّهِ لَوْ

۱- ۱. ما بين المعقوفتين أضفناه من نسخه الكافی راجع ج ۱ ص ۳۴۱ و المصدر ص ۹۸.

لَمْ يَخْرُجْ لَضُرِبَتْ عُنُقُهُ يَفْرَحُ بِخُرُوجِهِ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ سُكَّانُهَا وَ هُوَ رَجُلٌ أَجْلَى الْجَبِينِ أَقْنَى الْأَنْفِ ضَخْمُ الْبَطْنِ أَزْيَلُ الْفَخِذَيْنِ (۱) لِفَخِذِهِ الْيُمْنَى شَامَةٌ أَفْلَجُ الثَّنَايَا يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: روزی امیرالمؤمنین علی علیه السّلام، نگاهی به امام حسین علیه السّلام کرد و فرمود: «این پسر من آقاست، چنان که پیغمبر صلی اللّه علیه و آله نیز او را آقا نامید؛ از دودمان او مردی همنام پیغمبرتان می آید که در آفرینش و سیرت، مانند خود آن حضرت است و به هنگامی که مردم از همه جا غافلند، حق مرده و ظلم سراسر گیتی را فرا گرفته باشد، ظهور کند. به خدا قسم که اگر قیام نکند، گردن او زده می شود. اهل و ساکنان آسمان ها از ظهورش شادمان گردند. او مردی است با پیشانی فراخ، بینی کشیده، میان برآمده، شکم فربه و ران های پر گوشت که در ران راستش، یک گودی قرار دارد و میان دندان های ثنایایش، باز است. او زمین را که انباشته از ظلم و ستم شده، پر از عدل خواهد کرد.» - . غیبت نعمانی: - ۲۱۲

**[ترجمه]

بیان

القنا فی الأنف طوله و دقه أرنبته مع حدب فی وسطه قوله علیه السلام أزیل الفخذین من الزیل کنایه عن کونهما عریضتین کما مر فی خبر آخر و فی بعض النسخ بالباء الموحده من الزبول فینافی ما سبق ظاهرا و فی بعضها أربل بالراء المهمله و الباء الموحده من قولهم رجل ربل کثیر اللحم و هذا أظهر و فلج الثنایا انفراجها و عدم التصاقها.

**[ترجمه]«قنا» در بینی، طول بینی را گویند که غضروفش نازک و وسطش برآمدگی داشته باشد. اینکه حضرت فرمود: «ازیل الفخذین»، از «زیل» می آید و کنایه از عریض بودن ران هاست، چنانچه در حدیث دیگری نیز آمده بود و در بعضی نسخه ها با باء ضبط شده از ریشه« زبول» که با آنچه گذشت، منافات پیدا می کند. همچنین در بعضی نسخه ها «اربل» با راء و باء ضبط شده که وقتی می گویند: «رجل ربل»، یعنی پرگوشت و این اظهر است. «فلج الثنایا» نیز یعنی فاصله داشتن دندان ها و به هم نچسبیده بودن آنها.

**[ترجمه]

«۲۱»

نی، [الغیبه] للنعمانی أَحْمَدُ بْنُ هَوْذَةَ عَنِ النَّهَاوَنْدِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ حُمْرَانَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّي قَدْ دَخَلْتُ الْمَدِينَةَ وَ فِي حَقْوَيَّ هِمْيَانٌ فِيهِ أَلْفُ دِينَارٍ وَ قَدْ أَعْطَيْتُ اللَّهَ عَهْداً أَنَّنِي أُنْفِقُهَا بِبَابِكَ دِينَاراً دِينَاراً أَوْ تُجِيبَنِي فِيمَا أَسْأَلُكَ عَنْهُ فَقَالَ يَا حُمْرَانُ سَلْ تُجَبْ وَ لَا تُبَعِّضْ (۲) دَنَانِيرَكَ فَقُلْتُ سَأَلْتُكَ بِقَرَابَتِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ أَنْتَ صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ وَ الْقَائِمُ بِهِ قَالَ لَا قُلْتُ فَمَنْ هُوَ بِأَبِي أَنْتَ وَ أُمِّي فَقَالَ ذَاكَ الْمُشْرَبُ حُمْرَةً الْغَائِرُ الْعَيْنَيْنِ الْمُشْرِفُ الْحَاجِبَيْنِ عَرِيضٌ مَا بَيْنَ الْمَنْكِبَيْنِ بِرَأْسِهِ حَزَازٌ وَ بِوَجْهِهِ أَثَرٌ رَحِمَ اللَّهُ مُوسَى.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حمران می گوید: به حضرت امام محمد باقر علیه السّلام عرض کردم: «فدایت گردم! من داخل مدینه شده ام، در حالی که به کمرم همیانی بسته ام که در آن هزار دینار است و با خدا عهد کرده ام که دینار دینار آن را در خانه شما انفاق کنم، به شرط اینکه پاسخ آنچه را که از شما می پرسم به من بدهید!» فرمود: «ای حمران! بدون اینکه دینارها را بذل کنی پرسش کن تا پاسخ بشنوی!» عرض کردم: «شما را به پیوندی که با رسول خدا دارید سوگند می دهم، شما صاحب الامر و قائم هستید؟» فرمود نه. پرسیدم: «پدر و مادرم فدای شما باد! پس او کیست؟» فرمود: «او کسی است که رنگ بدنش مایل به سرخی، ابروانش به هم متصل، چشمانش گود، میان شانه هایش فراخ، سرش پر مو و در رخسارش نشانه ای است. خدا موسی کاظم علیه السلام را رحمت کند.» - . غیبت نعمانی: ۲۱۵ -

**[ترجمه]

بیان

المشرف الحاجبین أی فی وسطهما ارتفاع من الشرفه و الحزاز ما یکون فی الشعر مثل النخاله و قوله علیه السلام رحم الله موسی لعله إشاره إلی أنه سیظن بعض الناس أنه القائم و لیس کذلک أو أنه قال فلانا کما سیأتی فعبر عنه الواقفیه بموسی (۳).

**[ترجمه]«المشرف الحاجبین» یعنی در وسط دو ابرو بلندی است که از ریشه «شرفه» گرفته شده. «حزاز» نخاله هایی است که در مو وجود دارد. این جمله حضرت که «خدا موسی را رحمت کند»، اشاره به این دارد که بعد از این گروهی می پندارند که قائم، موسی کاظم علیه السلام است، مانند فرقه واقفیه، در صورتی که چنین نیست. یا چنانکه خواهد آمد، در واقع حضرت فرموده اند: «خدا فلانی را رحمت کند»، ولی واقفیه، «فلان» را موسی معنی کرده اند .

**[ترجمه]

«۲۲»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ

ص: ۴۰

۱- ۱. فی النسخه المطبوعه فی المواضع و کذا المصدر أذیل و هو سهو.

۲- ۲. لا تنفق ظ.

۳- ۳. فی النسخه المطبوعه شا و هو سهو لان الحدیث لا یوجد فی الإرشاد و الصحیح ما أثبتناه راجع کتاب الغیبه للنعمانیّ ص ۱۱۵، مع ما یظهر من قوله بعد ذلک: نی و بهذا الاسناد و هکذا فی صدر الاسناد الآتیه مصدرا بعبد الواحد بن عبد اللّه و هو من مشایخ النعمانیّ.

عَلِيٍّ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عَمْرٍو الْخَثْعَمِيِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ حَرِيزٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زُرَارَةَ عَنْ حُمْرَانَ بْنِ أَعْيَنَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام فَقُلْتُ أَنْتَ الْقَائِمُ قَالَ قَدْ وَلَدَنِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ أَنَّى لِلطَّالِبِ بِالدَّمِ وَ يَفْعَلُ اللَّهُ ما يَشاءُ ثُمَّ أَعَدْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ قَدْ عَرَفْتُ حَيْثُ تَذْهَبُ صَاحِبُكَ الْمُدَبَّحُ الْبَطْنِ ثُمَّ الْحَزَازُ بِرَأْسِهِ ابْنُ الْأَرْوَاعِ (۱)

رَحِمَ اللَّهُ فُلَاناً.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حمران بن اعین می گوید: از امام محمد باقر علیه السّلام پرسیدم: «قائم شما هستید؟» فرمود: «من زاده پیغمبرم، ولی طالب خون کجاست؟ خدا آنچه خواهد می کند.» من مجددا پرسیدم. فرمود: «مقصودت را دانستم که چه می خواهی! صاحب الامر تو شکمش عریض، سرش پر مو و از دودمان پارسایان است. خدا فلانی را رحمت کند.» - . غیبت نعمانی: ۲۱۵ -

**[ترجمه]

بیان

ابن الأرواع لعله جمع الأروع أی ابن جماعه هم أروع الناس أو جمع الروع و هو من یعجبک بحسنه و جهاره منظره أو بشجاعته أو جمع الروع بمعنی الخوف.

**[ترجمه]«ابن الارواع» شاید جمع اروع یعنی پسر جماعتی باشد که پارساترین مردمانند یا جمع روع باشد و او کسی است که با حسن و خوش منظری یا شجاعتش تو را به شگفتی می آورد. شاید هم جمع روع به معنای خوف باشد.

**[ترجمه]

«۲۳»

نی، [الغیبه] للنعمانی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْخَثْعَمِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ وُهَيْبِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام أَوْ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام الشَّكُّ مِنِ ابْنِ عِصَامٍ: يَا بَا مُحَمَّدٍ بِالْقَائِمِ عَلَامَتَانِ شَامَةٌ فِي رَأْسِهِ وَ دَاءُ الْحَزَازِ بِرَأْسِهِ وَ شَامَةٌ بَيْنَ كَتِفَيْهِ مِنْ جَانِبِهِ الْأَيْسَرِ تَحْتَ كَتِفَيْهِ وَرَقَةٌ مِثْلُ وَرَقِهِ الْآسِ ابْنُ سِتَّةٍ وَ ابْنُ خِيَرَهِ الْإِمَاءِ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام محمد باقر یا امام جعفر صادق علیهماالسلام (تردید از راوی است)، فرمود: «ای ابا محمد! قائم دو علامت دارد: خالی در سرش است و موی سرش مثل نخاله ای است و خالی در بین دو کتفش وجود دارد. در سمت چپ شانه های او، نشانه ای است چون برگ درخت آس. فرزند شش و فرزند بهترین کنیزان است.» - . غیبت نعمانی: ۲۱۶ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المعنی ابن سته أعوام عند الإمامه أو ابن سته بحسب الأسماء فإن أسماء آبائه علیهم السلام محمد و علی و حسین و جعفر و موسی و حسن و لم یحصل ذلک فی أحد من الْقَائِمُ علیهم السلام قبله مع أن بعض رواه تلک الأخبار من الواقفیه و لا تقبل روایاتهم فیما یوافق مذهبهم (۲).

**[ترجمه]شاید معنی این باشد که هنگام رسیدن به امامت، شش ساله بوده یا به این معنی است که پدران حضرت تا پیغمبر اسلام، جمعا شش اسم داشته اند به این شرح: محمد، علی، حسین، جعفر، موسی، حسن. اسامی سایر امامان هم یا علی بوده یا محمد و بدیهی است که این موضوع برای هیچ یک از ائمه قبلی حاصل نشده است. مضافا بر اینکه بعضی از روات آن اخبار، از فرقه واقفیه هستند که البته روایاتی که در موافقت مذهبشان نقل می کنند، پذیرفته نیست.

**[ترجمه]

«۲۴»

نی، [الغیبه] للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ بْنِ قَیْسٍ وَ سَعْدَانَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ سَعِیدٍ وَ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِکِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْقَطَوَانِیِّ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ

ص: ۴۱

۱- ۱. فی النسخه المطبوعه و کذا المصدر بتقدیم الواو علی الراء فی جمیع المواضع« الاوراع» و هو سهو.

۲- ۲. و لعلّ الصحیح أنه« ابن سته» و هو عباره اخری عن کونه علیه السلام« أزیل» یعنی: متباعدا ما بین الفخذین: کما مرّ فی الحدیث ۱۹ و قد صححه الفاضل القمّیّ المعروف بأرباب فی نسخه المصدر بابن سبیه لکنه لا یوافق مع الحدیث ۲۵ و الحدیث ۲۶.

عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ زَيْدٍ الْكُنَاسِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ الْبَاقِرَ عليهما السلام يَقُولُ: إِنَّ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ فِيهِ شَبَهٌ مِنْ يُوسُفَ مِنْ أَمَةٍ سَوْدَاءَ يُصْلِحُ اللَّهُ لَهُ أَمْرَهُ فِي لَيْلَةٍ.

يُرِيدُ بِالشَّبَهِ مِنْ يُوسُفَ عليه السلام الْغَيْبَةَ

**[ترجمه]غیبت نعمانی: زید کناسی می گوید: شنیدم که امام باقر علیه السّلام فرمود: «صاحب این امر شباهتی به یوسف دارد و از کنیزی سیه چرده است. خداوند در یک شب کار او را اصلاح فرماید.»- مقصود حضرت از شباهت به یوسف علیه السّلام، شباهت در غیبت است. - . غیبت نعمانی: ۲۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۵»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْقَصِيرِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَوْلُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام بِأَبِي ابْنُ خِيَرَةِ الْإِمَاءِ أَ هِيَ فَاطِمَةُ قَالَ فَاطِمَةُ خَيْرُ الْحَرَائِرِ قَالَ المبدح [الْمُدَبَّحُ] بَطْنُهُ الْمُشْرَبُ حُمْرَةً رَحِمَ اللَّهُ فُلَاناً.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حکم بن عبدالرحیم قصیر می گوید: از امام محمد باقر علیه السّلام پرسیدم: «اینکه امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمود: «پدرم فدای فرزند بهترین کنیزان!» آیا مقصود حضرت فاطمه علیهاالسّلام است؟» فرمود فاطمه علیهاالسّلام بهترین زنان آزاده است. فرزند آن کنیز، مردی است که شکمی پهن و رنگی مایل به سرخی دارد. خداوند فلانی (امام موسی کاظم) را رحمت کند که مردم او را اشتباه می گیرند - . غیبت نعمانی: ۲۲۸ - .

**[ترجمه]

«۲۶»

نی، [الغیبه] للنعمانی ابْنُ عُقْدَةَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عُبَيْسِ بْنِ هِشَامٍ عَنِ ابْنِ جَبَلَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَقَالَ مَا وَرَاءَكَ فَقُلْتُ سُرُورٌ مِنْ عَمِّكَ زَيْدٍ خَرَجَ يَزْعُمُ أَنَّهُ ابْنُ سِتَّةٍ وَ أَنَّهُ قَائِمُ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَ أَنَّهُ ابْنُ خِيَرَةِ الْإِمَاءِ فَقَالَ كَذَبَ لَيْسَ هُوَ كَمَا قَالَ إِنْ خَرَجَ قُتِلَ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: ابوالصباح می گوید: یک بار به خدمت امام جعفر صادق علیه السّلام رسیدم. فرمود: «چه خبر؟» عرض کردم: «اطلاع مسرت انگیز این است که عموی شما زید قیام کرده و مردم او را فرزند شش معصوم و قائم آل محمد صلوات الله علیه و فرزند بهترین کنیزان می دانند.» فرمود: «دروغ گفته، چنین نیست که گفته. اگر قیام کند کشته خواهد شد.» - . غیبت نعمانی: ۲۲۸ -

**[ترجمه]

بیان

لعل زیدا أدخل الحسن علیه السلام فی عداد الآباء مجازا فإن العم قد یسمی أبا فمع فاطمه علیها السلام سته من المعصومین.

**[ترجمه]شاید زید، حضرت امام حسن مجتبی علیه السّلام را نیز- که به طور مجاز عمو هم پدر نامیده می شود- در شمار پدران خود آورده تا بدین وسیله با حضرت زهرا علیهاالسلام، فرزند شش معصوم به حساب آید!

**[ترجمه]

«۲۷»

نی، [الغیبه] للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدٍ وَ أَحْمَدَ ابْنَا الْحَسَنِ عَنْ أَبِیهِمَا عَنْ ثَعْلَبَهَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ یَزِیدَ بْنِ حَازِمٍ قَالَ: خَرَجْتُ مِنَ الْکُوفَهِ فَلَمَّا قَدِمْتُ الْمَدِینَهَ دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَسَلَّمْتُ عَلَیْهِ فَسَأَلَنِی هَلْ صَاحَبَکَ أَحَدٌ فَقُلْتُ نَعَمْ صَحِبَنِی رَجُلٌ مِنَ الْمُعْتَزِلَهِ قَالَ فِیمَا کَانَ یَقُولُ قُلْتُ کَانَ یَزْعُمُ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ یُرْجَی هُوَ الْقَائِمُ وَ الدَّلِیلُ عَلَی ذَلِکَ أَنَّ اسْمَهُ اسْمُ النَّبِیِّ وَ اسْمَ أَبِیهِ اسْمُ أَبِی النَّبِیِّ فَقُلْتُ لَهُ فِی الْجَوَابِ إِنْ کُنْتَ تَأْخُذُ بِالْأَسْمَاءِ فَهُوَ ذَا فِی وُلْدِ الْحُسَیْنِ مُحَمَّدُ بْنُ

عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِیٍّ فَقَالَ لِی إِنَّ هَذَا ابْنُ أَمَهٍ یَعْنِی مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِیٍّ وَ هَذَا ابْنُ مَهِیرَهٍ یَعْنِی مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحَسَنِ فَقَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَمَا رَدَدْتَ عَلَیْهِ قُلْتُ مَا کَانَ عِنْدِی شَیْ ءٌ أَرُدُّ عَلَیْهِ فَقَالَ لَوْ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ ابْنُ سِتَّهٍ یَعْنِی الْقَائِمَ علیه السلام.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: یزید بن حازم می گوید: از کوفه خارج شدم. وقتی وارد مدینه شدم، خدمت امام جعفر صادق علیه السّلام رسیدم. پس بر او سلام کردم. حضرت فرمود: «آیا کسی همراه داشتی؟» عرض کردم: «آری، مردی معتزلی مذهب همسفر من بود.» فرمود: «چه می گفت؟» پاسخ دادم: «عقیده داشت امید است که محمد بن عبداللّٰه بن الحسن محض، قائم آل محمد باشد و دلیلش این بود که نام وی نام پیغمبر و پدرش همنام پدر آن حضرت است. من گفتم اگر فقط اسم را علامت می گیری، قائم آل محمد، در فرزندان حسین و محمد بن عبداللّٰه

بن علی خواهد بود نه او. او در پاسخ گفت کسی که تو می گویی، یعنی محمد بن عبدالله بن علی مادرش کنیز است و اینکه من می گویم، یعنی محمد بن عبدالله بن حسن بن حسن، مادرش زن عقدی است.» حضرت از من پرسید: «چه پاسخی به وی دادی؟» گفتم: «بیش از این اطلاعی نداشتم که جوابش را بدهم!» فرمود: «کاش می دانستید که قائم آل محمد، فرزند شش امام است.» - . غیبت نعمانی: ۲۲۹ -

**[ترجمه]

«۲۸»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَى عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ علیه السلام أَنَّهُ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: الْأَمْرُ

ص: ۴۲

فِی أَصْغَرِنَا سِنّاً وَ أَخْمَلِنَا ذِکْراً.

نی، [الغیبه] للنعمانی علی بن الحسین عن محمد بن یحیی العطار عن محمد بن الحسن الرازی عن محمد بن علی الصیرفی عن محمد بن سنان عن أبی الجارود عن أبی جعفر علیه السلام: مثله.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام باقر علیه السّلام فرمود: «امر ظهور در امامی است که سنش موقع نیل به منصب امامت، از همه ما کمتر و یادش از همه مخفی تر باشد.» - . غیبت نعمانی: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۹»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مَابُنْدَادَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هُلَیْلٍ عَنْ أَبِی مَالِکٍ الْحَضْرَمِیِّ عَنْ أَبِی السَّفَاتِجِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَحَدِهِمَا لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ أَوْ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَ یَکُونُ أَنْ یُفْضَی هَذَا الْأَمْرُ إِلَی مَنْ لَمْ یَبْلُغْ قَالَ سَیَکُونُ ذَلِکَ قُلْتُ فَمَا یَصْنَعُ قَالَ یُوَرِّثُهُ عِلْماً وَ کُتُباً وَ لَا یَکِلُهُ إِلَی نَفْسِهِ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: ابو بصیر می گوید: از امام صادق یا امام باقر علیهماالسّلام پرسیدم: «آیا می شود این امر به مردی نابالغ برسد؟» فرمود: «آری، خواهد شد.» پرسیدم: «او در آن سن چه می کند؟» فرمود: «خداوند علم و کتب آسمانی را به ارث به وی خواهد داد، او را حفظ می کند و به خود وانمی گذارد.» - . غیبت نعمانی: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المعنی أن لا مدخل للسن فی علومهم و حالاتهم فإن الله تعالی لا یکلهم إلی أنفسهم بل هم مؤیدون بالإلهام و روح القدس.

**[ترجمه]شاید مراد این باشد که سن و سال، مدخلیتی در علوم و حالات آنها ندارد، زیرا خدای تعالی آنها را به حال خود وا نمی گذارد، بلکه با الهام و روح القدس، مورد تایید قرار می دهد .

**[ترجمه]

«۳۰»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَبْدُ الْوَاحِدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْقُرَشِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام لَا یَکُونُ هَذَا الْأَمْرُ إِلَّا فِی أَخْمَلِنَا ذِکْراً وَ أَحْدَثِنَا سِنّاً.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: ابی الجارود می گوید: امام باقر علیه السّلام به من فرمود: «این امر ظهور نیست، مگر در کسی که یادش از همه ما مخفی تر و از لحاظ سن، از همه ما کوچک تر باشد.» - . غیبت نعمانی: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۳۱»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مَابُنْدَادَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هُلَيْلٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ صَبَّاحٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ هَذَا سَيُفْضَى إِلَى مَنْ يَكُونُ لَهُ الْحَمْلُ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت رضا علیه السّلام فرمود: «امامت به کسی منتقل می شود که او را (به علت کوچکی)، به بغل می گیرند.» - . غیبت نعمانی: ۳۲ -

**[ترجمه]

بیان

لعل المعنی أنه یحتاج أن یحمل لصغره و یحتمل أن یکون بالخاء المعجمه یعنی یکون خامل الذکر.

**[ترجمه]شاید مراد این باشد که به خاطر کوچکی، محتاج بغل گرفتن است و ممکن است «خمل» باشد، یعنی کسی که یادش مخفی است.

**[ترجمه]

«۳۲»

کشف، [کشف الغمه] ابْنُ الْخَشَّابِ قَالَ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ مُوسَى عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: الْخَلَفُ الصَّالِحُ مِنْ وُلْدِ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ هُوَ صَاحِبُ الزَّمَانِ وَ هُوَ الْمَهْدِيُّ.

**[ترجمه]کشف الغمه: حضرت رضا علیه السّلام فرمود: «خلف صالح، فرزند ابی محمد حسن بن علی است و همو صاحب الزمان و مهدی است.» - . کشف الغمه ۲ : ۴۷۵ -

**[ترجمه]

«۳۳»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنِ ابْنِ قُتَيْبَةَ عَنِ الْفَضْلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الْمُنَخَّلِ عَنْ

جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْمَهْدِیُّ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِ فَاطِمَهَ وَ هُوَ رَجُلٌ آدَمُ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: امام محمد باقر علیه السّلام فرمود: «مهدی، مردی از فرزندان فاطمه زهرا علیهاالسلام و مردی گندمگون است.» - . غیبت طوسی: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

«۳۴»

الْفُصُولُ الْمُهِمَّهُ: صِفَتُهُ علیه السلام شَابٌّ مَرْبُوعُ الْقَامَهِ حَسَنُ الْوَجْهِ وَ الشَّعْرُ یَسِیلُ عَلَی مَنْکِبَیْهِ أَقْنَی الْأَنْفِ أَجْلَی الْجَبْهَهِ قِیلَ إِنَّهُ غَابَ فِی السِّرْدَابِ وَ الْحَرَسُ عَلَیْهِ وَ کَانَ ذَلِکَ سَنَهَ سِتٍّ وَ سَبْعِینَ وَ مِائَتَیْنِ.

**[ترجمه]الفصول المهمه: وصف حضرت علیه السّلام، این گونه است که جوانی متوسط القامه، نیکو روی و خوش موی است؛ موی سرش به روی دوش هایش ریخته است و بینی اش باریک و پیشانی اش باز است. گویند وی در سرداب ناپدید گردیده، در حالی که برای گرفتنش مأمور گذارده بودند، و این در سال ۲۷۶ هجری بوده است. - . الفصول المهمه: ۲۸۹ -

**[ترجمه]

باب ۵ الآیات المؤوله بقیام القائم علیه السلام

الأخبار

«۱»

فس، [تفسیر القمی]: وَ لَئِنْ أَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلی أُمَّهٍ مَعْدُودَهٍ(۱) قَالَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ فِی هَذِهِ الدُّنْیَا إِلَی خُرُوجِ الْقَائِمِ علیه السلام فَنَرُدُّهُمْ وَ نُعَذِّبُهُمْ لَیَقُولُنَّ ما یَحْبِسُهُ أَنْ یَقُولُوا لِمَ لَا یَقُومُ الْقَائِمُ وَ لَا یَخْرُجُ عَلَی حَدِّ الِاسْتِهْزَاءِ فَقَالَ اللَّهُ أَلا یَوْمَ یَأْتِیهِمْ لَیْسَ مَصْرُوفاً عَنْهُمْ وَ حاقَ بِهِمْ ما کانُوا بِهِ یَسْتَهْزِؤُنَ.

أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ سَیْفِ بْنِ حَسَّانَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِیهِ وَ کَانَ مِنْ أَصْحَابِ عَلِیٍّ علیه السلام عَنْ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ: فِی قَوْلِهِ وَ لَئِنْ أَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلی أُمَّهٍ مَعْدُودَهٍ لَیَقُولُنَّ ما یَحْبِسُهُ قَالَ الْأُمَّهُ الْمَعْدُودَهُ أَصْحَابُ الْقَائِمِ الثَّلَاثُمِائَهِ وَ الْبِضْعَهَ عَشَرَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ وَ الْأُمَّهُ فِی کِتَابِ اللَّهِ عَلَی وُجُوهٍ کَثِیرَهٍ فَمِنْهُ الْمَذْهَبُ وَ هُوَ قَوْلُهُ کانَ النَّاسُ أُمَّهً واحِدَهً(۲) أَیْ عَلَی مَذْهَبٍ وَاحِدٍ وَ مِنْهُ الْجَمَاعَهُ مِنَ النَّاسِ وَ هُوَ قَوْلُهُ وَجَدَ عَلَیْهِ أُمَّهً مِنَ النَّاسِ یَسْقُونَ(۳) أَیْ جَمَاعَهً وَ مِنْهُ الْوَاحِدُ قَدْ سَمَّاهُ اللَّهُ أُمَّهً وَ هُوَ قَوْلُهُ إِنَّ إِبْراهِیمَ کانَ أُمَّهً قانِتاً لِلَّهِ حَنِیفاً(۴) وَ مِنْهُ أَجْنَاسُ جَمِیعِ الْحَیَوَانِ وَ هُوَ قَوْلُهُ

ص: ۴۴

۱- ۱. هود: ۸.

۲- ۲. البقره: ۲۱۳.

۳- ۳. القصص: ۲۲.

۴- ۴. النحل: ۱۲۰.

وَ إِنْ مِنْ أَمَّةٍ إِلَّا خَلا فِيها نَذِيرٌ(۱) وَ مِنْهُ أَمَّةُ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ هُوَ قَوْلُهُ كَذلِكَ أَرْسَلْناكَ فِي أَمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِها أُمَمٌ (۲) وَ هِيَ أُمَّةُ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ مِنْهُ الْوَقْتُ وَ هُوَ قَوْلُهُ وَ قالَ الَّذِي نَجا مِنْهُما وَ ادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ(۳) أَيْ بَعْدَ وَقْتٍ وَ قَوْلُهُ إِلى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ يَعْنِي الْوَقْتَ وَ مِنْهُ يَعْنِي بِهِ الْخَلْقَ كُلَّهُمْ وَ هُوَ قَوْلُهُ وَ تَرى كُلَّ أُمَّةٍ جاثِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعى إِلى كِتابِهَا(۴) وَ قَوْلُهُ وَ يَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيداً ثُمَّ لا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَ لا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ (۵) وَ مِثْلُهُ كَثِيرٌ.

**[ترجمه]تفسير قمی: «وَ لَئِنْ أَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ» - . هود / ۸ - »، {اگر عذاب را تا مدت معینی به تأخیر بیاندازیم.} حضرت فرمود: «اگر آنها را در این دنیا تا خروج قائم علیه السّلام متمتع سازیم، پس آنها را برگردانیم و عذاب کنیم.» «لَيَقُولُنَّ ما يَحْبِسُهُ»، {حتما می گویند: چه چیزی عذاب را بازداشت؟} حضرت فرمود: «با استهزاء خواهند گفت: چرا قائم علیه السّلام قیام و خروج نمی کند؟» پس خدا فرمود: «أَلا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفاً عَنْهُمْ وَ حاقَ بِهِمْ ما كانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ»، {بدانید روزی که عذاب می آید از آنها برداشتنی نیست، و آنچه را مسخره می کردند آنها را فرو خواهد گرفت.} علی علیه السّلام درباره قول خدای تعالی که فرمود: «وَ لَئِنْ أَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ ما يَحْبِسُهُ»، {و اگر عذاب را تا چند گاهی از آنان به تأخیر افکنیم، حتماً خواهند گفت: «چه چیز آن را باز می دارد»}، فرمود: «امت معدوده، اصحاب قائم آل محمد هستند که سیصد و چند ده نفر می باشند.»

علی بن ابراهیم می گوید: «امت» در کتاب خدا معانی متعدد دارد. یک معنای آن مذهب است که در این قول خدا آمده: «كانَ الناسُ امةً واحدةً» - . بقره / ۲۱۳ - ، {مردم بر مذهب واحدی بودند.} معنای دیگر«امت»، جماعتی از مردم است که در این قول خدا آمده: «وَجَدَ عَليه اُمةً مِنَ الناسِ يَسقونَ» - ۲. قصص / ۲۳ - ، {جماعتی از مردم را دید که آب می کشند.} یک معنای آن واحد است که خدا او را امت نامیده است و آن این قول خداست: «انَّ ابراهيمَ كانَ امةً قانتاً لِلهِ حنيفاً» - ۱. نحل / ۱۲۰ - ، {ابراهیم پیشوایی مطیع خدا و حق گرای بود.} یک معنای آن نیز اجناس همه حیوانات است که در این قول خدا آمده: «وَ اِن مِن امهٍ الّا خَلا فيها نذيرٌ» - ۲. فاطر / ۲۴ - ، {و هیچ امتی نبوده مگر اینکه در آن هشدار دهنده ای گذشته است.} یک معنای آن، امت محمد صلی الله علیه و آله و سلم است و آن این قول خداست: «كَذلِكَ أَرْسَلْناكَ فی أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِها أُمَم» - ۳. رعد / ۳۰ - ، {بدین گونه تو را در میان امتی که پیش از آن، امت هایی روزگار به سر بردند، فرستادیم} و این امت، امت محمد صلی الله علیه و آله است. یک معنای آن هم وقت است و آن این قول خداست: «وَ قالَ الَّذی نَجا مِنْهُما وَ ادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّه» - ۴. یوسف / ۴۵ - ، {و آن کس از آن دو [زندانی] که نجات یافته و پس از چندی [یوسف را] به خاطر آورده بود گفت.} یعنی بعد وقتی و دیگر معنای وقت این قول خداست: «إِلى أُمَّةٍ مَعْدُودَه»، {وقت معدودی.} یک معنای آن تمام خلق است و آن این قول خداست: «وَ تَرى كُلَّ أُمَّةٍ جاثِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعى إِلى كِتابِهَا» - ۵. جاثیه / ۲۸ - ، {و هر امّتی را به زانو در آمده می بینی، هر امّتی به سوی کارنامه خود فراخوانده می شود} و همچنین این قول خداست: « وَ يَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيداً ثُمَّ لا يُؤْذَنُ لِلَّذينَ كَفَرُوا وَ لا هُمْ يُسْتَعْتَبُون» - ۱. نحل / ۸۴ - ، {و [یاد کن] روزی را که از هر امتی گواهی برمی انگیزیم، سپس به کسانی که کافر شده اند رخصت داده نمی شود و آنان مورد بخشش قرار نخواهند گرفت.} و امثال این معنی زیاد است. - . تفسیر قمی۱ : ۳۲۳ -

**[ترجمه]

«۲»

فس، [تفسیر القمی]: وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا مُوسی بِآیاتِنا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَکَ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَی النُّورِ وَ ذَکِّرْهُمْ بِأَیّامِ اللّهِ (۶) قَالَ أَیَّامُ اللَّهِ ثَلَاثَهٌ یَوْمُ الْقَائِمِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ یَوْمُ الْمَوْتِ وَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا مُوسی بِآیاتِنا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَکَ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَی النُّورِ وَ ذَکِّرْهُمْ بِأَیّامِ اللّهِ» - ۲. ابراهیم / ۵ -، {و در حقیقت، موسی را با آیات خود فرستادیم [و به او فرمودیم] که قوم خود را از تاریکی ها به سوی روشنایی بیرون آور، و روزهای خدا را به آنان یادآوری کن} فرمود: «ایام الله سه روز است: روز قائم صلوات الله علیه، روز مرگ و روز قیامت.» -. تفسیر قمی ۱ : ۳۶۹ -

**[ترجمه]

«۳»

فس، [تفسیر القمی]: وَ قَضَیْنا إِلی بَنِی إِسْرائِیلَ فِی الْکِتابِ (۷) أَیْ أَعْلَمْنَاهُمْ ثُمَّ انْقَطَعَتْ مُخَاطَبَهُ بَنِی إِسْرَائِیلَ وَ خَاطَبَ أُمَّهَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لَتُفْسِدُنَّ فِی الْأَرْضِ مَرَّتَیْنِ یَعْنِی فُلَاناً وَ فُلَاناً وَ أَصْحَابَهُمَا وَ نَقْضَهُمُ الْعَهْدَ وَ لَتَعْلُنَّ عُلُوًّا کَبِیراً یَعْنِی مَا ادَّعَوْهُ مِنَ الْخِلَافَهِ فَإِذا جاءَ وَعْدُ أُولاهُما یَعْنِی یَوْمَ الْجَمَلِ بَعَثْنا عَلَیْکُمْ عِباداً لَنا أُولِی بَأْسٍ شَدِیدٍ یَعْنِی أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ أَصْحَابَهُ فَجاسُوا خِلالَ الدِّیارِ أَیْ طَلَبُوکُمْ وَ قَتَلُوکُمْ وَ کانَ وَعْداً مَفْعُولًا یَعْنِی یَتِمُّ وَ یَکُونُ ثُمَّ رَدَدْنا لَکُمُ الْکَرَّهَ عَلَیْهِمْ یَعْنِی لِبَنِی أُمَیَّهَ عَلَی آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَمْدَدْناکُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِینَ وَ جَعَلْناکُمْ أَکْثَرَ نَفِیراً مِنَ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام وَ أَصْحَابِهِ وَ سَبَوْا نِسَاءَ آلِ مُحَمَّدٍ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِکُمْ وَ إِنْ

۱- ۱. فاطر: ۲۴.

۲- ۲. الرعد: ۳۲.

۳- ۳. یوسف: ۴۵.

۴- ۴. الجاثیه: ۲۷.

۵- ۵. النحل: ۸۴.

۶- ۶. إبراهیم: ۵.

۷- ۷. أسری: ۵.

أَسَأْتُمْ فَلَها فَإِذا جاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ يَعْنِي الْقَائِمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ أَصْحَابَهُ لِيَسُوؤُا وُجُوهَكَمْ يَعْنِي تَسَوُّدَ وُجُوهِهِمْ وَ لِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَما دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ يَعْنِي رَسُولَ اللَّهِ وَ أَصْحَابَهُ وَ لِيُتَبِّرُوا ما عَلَوْا تَتْبِيراً أَيْ يَعْلُو عَلَيْكُمْ فَيَقْتُلُوكُمْ ثُمَّ عَطَفَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ عليهم السلام فَقَالَ عَسى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ أَيْ يَنْصُرُكُمْ عَلَى عَدُوِّكُمْ ثُمَّ خَاطَبَ بَنِي أُمَيَّةَ فَقَالَ وَ إِنْ عُدْتُمْ عُدْنا يَعْنِي إِنْ عُدْتُمْ بِالسُّفْيَانِيِّ عُدْنَا بِالْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «وَ قَضَيْنا إِلى بَنِي إِسْرائِيلَ فِي الْكِتابِ» - ۳. اسراء / ۴ - ، {و در کتاب آسمانی [شان] به فرزندان اسرائیل خبر دادیم} فرمود: «یعنی به آنها اعلام کردیم»، سپس مخاطبه با بنی اسرائیل قطع شد و امت محمد صلی الله علیه و آله را مورد خطاب قرار داد و فرمود: «لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ»، {قطعاً دو بار در زمین فساد خواهید کرد} فرمود: «یعنی اولی و دومی و اصحاب آن دو و نقض عهدی که کردند»؛ « وَ لَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيراً»، {و قطعاً به سرکشی بسیار بزرگی برخواهید خاست} فرمود: «منظور ادعای ناحق خلافت کردن آنهاست»؛ « فَإِذا جاءَ وَعْدُ أُولاهُما»، {پس آن گاه که وعده [تحقق] نخستین آن دو فرا رسد} فرمود: «منظور جنگ جمل است»؛ «بَعَثْنا عَلَيْكُمْ عِباداً لَنا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ»، {بندگانی از خود را که سخت نیرومندند بر شما می گماریم} فرمود: «منظور امیرالمومنین صلوات الله علیه و اصحابش است»؛ « فَجاسُوا خِلالَ الدِّيارِ»، {تا میان خانه ها [یتان برای قتل و غارت شما] به جستجو درآیند} فرمود: «یعنی در پی شما بر می آیند و شما را می کشند»؛ «وَ كانَ وَعْداً مَفْعُولاً»، {و این تهدید تحقق یافتنی است} فرمود: «منظور این است که تمام می شود و تحقق می یابد»؛ « ثُمَّ رَدَدْنا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ»، {پس [از چندی] دوباره شما را بر آنان چیره می کنیم} فرمود: «منظور چیرگی بنی امیه بر آل محمد صلی الله علیه و آله است»؛ « وَ أَمْدَدْناكُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِينَ وَ جَعَلْناكُمْ أَكْثَرَ نَفِيراً»، {و شما را با اموال و پسران یاری می دهیم و [تعداد] نفرات شما را بیشتر می گردانیم} فرمود: «یعنی نفرات شما را از حسین بن علی علیهما السلام و اصحابش بیشتر قرار می دهیم و آنان زنان آل محمد صلی الله علیه و آله را اسیر کردند»؛ «إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَ إِنْ أَسَأْتُمْ فَلَها فَإِذا جاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ»، {اگر نیکی کنید، به خود نیکی کرده اید، و اگر بدی کنید، به خود [بد کرده اید] و چون تهدید آخر فرا رسد} فرمود: «منظور قائم صلوات الله علیه و اصحابش هستند»؛ « لِيَسُوؤُا وُجُوهَكُمْ»، {[بیایند] تا شما را اندوهگین کنند} فرمود: «منظور این است که رویشان سیاه می شود»؛ «وَ لِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَما دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ»، {و در معبد [تان] چنان که بار اول داخل شدند [به زور] درآیند} فرمود: «منظور وارد شدن رسول الله صلی الله علیه و آله و اصحاب ایشان است»؛ «وَ لِيُتَبِّرُوا ما عَلَوْا تَتْبِيراً»، {و بر هر چه دست یافتند یکسره [آن را] نابود کنند} فرمود: «یعنی بر شما چیره شده و شما را می کشند.» سپس کلام را متوجه آل محمد علیه و آله السلام نمود و فرمود: «عَسى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ»، {امید است که پروردگارتان شما را رحمت کند} فرمود: «یعنی شما را بر دشمنتان یاری دهد.» سپس بنی امیه را مورد خطاب قرار داد و فرمود: «وَ إِنْ عُدْتُمْ عُدْنا»، {و[لی] اگر [به گناه] بازگردید [ما نیز به کیفر شما] بازمی گردیم} فرمود: {منظور این است که اگر شما به سفیانی بازگردید، ما نیز به قائم از آل محمد باز می گردیم.» - . تفسیر قمی ۱ : ۴۰۵ -

**[ترجمه]

بیان

علی تفسیره معنی الآیه أوحینا إلی بنی إسرائیل أنکم یا أمه محمد تفعلون کذا و کذا و یحتمل أن یکون الخبر الذی أخذ عنه

التفسير محمولاـ على أنه لما أخبر النبى صلى الله عليه و آله أن كلما يكون فى بنى إسرائيل يكون فى هذه الأمه نظيره فهذه الأمور نظائر تلك الوقائع و فى بطن الآيات إشاره إليها و بهذا الوجه الذى ذكرنا تستقيم كثير من الأخبار الوارده فى تأويل الآيات قوله وَعْدُ أُولاهُما أى وعد عقاب أوليهما و الكره الدوله و الغلبه و النفير من ينفر مع الرجل من قومه و قيل جمع نفر و هم المجتمعون للذهاب إلى العدو قوله تعالى وَعْدُ الْآخِرَهِ أى وعد عقوبه المره الآخره قوله تعالى وَ لِيُتَبِّرُوا أى و ليهلكوا ما عَلَوْا أى ما غلبوه و استولوا عليه أو مده علوهم.

**[ترجمه]بنا بر تفسير قمي، معناى آيه اين است كه: به بنى اسرائيل وحى فرستاديم كه شما اى امت محمد صلى الله عليه و آله! چنين و چنان مى كنيد و ممكن است روايتى كه از آن تفسيرش را اخذ كرده، حمل بر اين معنا شود كه وقتى به پيامبر صلى الله عليه و آله خبر داده شد كه هر آنچه در بنى اسرائيل رخ داد، نظير آن در اين امت نيز روى مى دهد. پس اين امور اشباه و نظاير آن وقايع است و در بطن آيات اشاره به آنهاست و به اين وجهى كه ذكر كرديم، بسيارى از روايات وارده در تاويل آيات درست مى شود. اينكه فرمود: «وعد اوليهما» يعنى وعده عقاب اولين از آن دو و«الكره» به معناى دولت و غلبه است و«نفير» از ريشه «ينفر مع الرجل من قومه»، به معناى كوچ همراه كسى از قوم اوست. و گفته شده نفير جمع نفر است و نفر گروهى را مى گويند كه براى رفتن به سمت دشمن دور هم جمع شده اند. قول خداى تعالى: «وعد الآخره» يعنى وعده عقوبت بار ديگر و قول خداى تعالى: «و ليتبروا» يعنى و براى اينكه هلاك شوند. «ما علوا» يعنى آنچه بر آن غلبه كردند و چيره گشتند يا منظور مدت استيلاى آنهاست.

**[ترجمه]

«۴»

فس، [تفسير القمى]: أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْراً(۱) يَعْنِى مِنْ أَمْرِ الْقَائِمِ وَ السُّفْيَانِيِّ.

**[ترجمه]تفسير قمي: در ذيل آيه «أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْراً» - . طه / ۱۱۳ - ، {يا [اين كتاب] پندى تازه براى آنان بياورد} فرمود: «منظور ذكرى از امر قائم و سفيانى است.» - . تفسير قمى ۲ : ۳۸ -

**[ترجمه]

«۵»

فس، [تفسير القمى]: فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنا(۲) يَعْنِى بَنِى أُمَيَّهَ إِذَا أَحَسُّوا بِالْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ إِذا هُمْ مِنْها يَرْكُضُونَ لاـ تَرْكُضُوا وَ ارْجِعُوا إِلى ما أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَ مَساكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْئَلُونَ يَعْنِى الْكُنُوزَ الَّتِى كَنَزُوهَا قَالَ فَيَدْخُلُ بَنُو أُمَيَّهَ إِلَى الرُّومِ إِذَا طَلَبَهُمُ الْقَائِمُ

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ ثُمَّ يُخْرِجُهُمْ مِنَ الرُّومِ وَ يُطَالِبُهُمْ بِالْكُنُوزِ الَّتِى كَنَزُوهَا فَيَقُولُونَ كَمَا حَكَى اللَّهُ يا وَيْلَنا إِنَّا كُنَّا ظالِمِينَ فَما زالَتْ تِلْكَ دَعْواهُمْ حَتَّى جَعَلْناهُمْ حَصِيداً خامِدِينَ قَالَ بِالسَّيْفِ وَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ وَ هَذَا كُلُّهُ مِمَّا لَفْظُهُ مَاضٍ وَ

۱- ۱. طه: ۱۱۳.

۲- ۲. الأنبیاء: ۱۲.

مَعْنَاهُ مُسْتَقْبَلٌ وَ هُوَ مَا ذَكَرْنَاهُ مِمَّا تَأْوِيلُهُ بَعْدَ تَنْزِيلِهِ.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه «فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنا» - . انبیاء / ۱۲ - ، {پس چون عذاب ما را احساس کردند} فرمود: «یعنی بنی امیه وقتی احساس گزند از قائم آل محمد صلی الله علیه و آله کردند»؛ «إِذا هُمْ مِنْها یَرْکُضُونَ لا تَرْکُضُوا وَ ارْجِعُوا إِلی ما أُتْرِفْتُمْ فیهِ وَ مَساکِنِکُمْ لَعَلَّکُمْ تُسْئَلُونَ»، {به ناگاه از آن می گریختند. [هان] مگریزید، و به سوی آنچه در آن متنعّم بودید و [به سوی] سراهایتان بازگردید، باشد که شما مورد پرسش قرار گیرید} فرمود: «یعنی گنج هایی که اندوخته بودند.» فرمود: «زمانی که قائم علیه السّلام از آنان مطالبه می کند، بنی امیه داخل در روم می شوند، سپس حضرت آنان را از روم اخراج می کند و از آنان گنج هایی را که اندوخته بودند مطالبه می فرماید.» پس همان گونه که خداوند فرموده، می گویند: «قالُوا یا وَیْلَنا إِنَّا کُنَّا ظالِمینَ فَما زالَتْ تِلْکَ دَعْواهُمْ حَتَّی جَعَلْناهُمْ حَصِیداً خامِدینَ»، {گفتند: «ای وای بر ما، که ما واقعاً ستمگر بودیم سخنشان پیوسته همین بود، تا آنان را دروشده بی جان گردانیدیم} فرمود: «با شمشیر و زیر سایه شمشیر ها چنین می کند.» و این آیات همگی از قبیل آیاتی است که لفظ آن ماضی است و معنای آن مستقبل است و این آیات ذکر شده از آیاتی است که تاویل آن بعد از تنزیل آن است.» - ۱. تفسیر قمی ۲ : ۴۳ -

**[ترجمه]

بیان

یَرْکُضُونَ أی یهربون مسرعین راکضین دوابهم قوله تعالی حَصِیداً أی مثل الحصید و هو النبت المحصود خامِدِینَ أی میتین من خمدت النار.

**[ترجمه]«یرکضون» یعنی با شتاب می گریزند، در حالی که چارپایانشان را هم می دوانند. قول خدای تعالی«حصیدا»، یعنی آنها را مثل حصید قرار می دهیم و آن گیاهی است که درو شده. «خامدین» یعنی مردگان که از ریشه «خمدت النار» به معنای خاموشی آتش است.

**[ترجمه]

«۶»

فس، [تفسیر القمی]: وَ لَقَدْ کَتَبْنا فِی الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّکْرِ(۱) قَالَ الْکُتُبُ کُلُّهَا ذِکْرٌ أَنَّ الْأَرْضَ یَرِثُها عِبادِیَ الصَّالِحُونَ قَالَ الْقَائِمُ علیه السلام وَ أَصْحَابُهُ.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «وَ لَقَدْ کَتَبْنا فِی الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّکْرِ» - . انبیاء / ۱۰۵ - ، {و در حقیقت، در زبور پس از تورات نوشتیم} فرمود: «کتب آسمانی همگی ذکر هستند»؛ «أَنَّ الْأَرْضَ یَرِثُها عِبادِیَ الصَّالِحُون»، {که زمین را بندگان شایسته ما به ارث خواهند برد} فرمود: «مراد از بندگان صالح قائم علیه السّلام و اصحاب ایشان هستند.» - . تفسیر قمی ۲ : ۵۲ -

**[ترجمه]

توضیح

قوله الکتب کلها ذکر أی بعد أن کتبنا فی الکتب الأخر المنزله و قال المفسرون المراد به التوراه و قیل المراد بالزبور جنس الکتب المنزله و بالذکر اللوح المحفوظ.

**[ترجمه]اینکه حضرت فرمود: «کتب همگی ذکر هستند»، یعنی بعد از اینکه در کتب دیگر نازل شده نوشیم. و مفسران گفته اند: مراد از ذکر تورات است و گفته شده مراد از زبور جنس کتب نازل شده است و مقصود از ذکر لوح محفوظ است .

**[ترجمه]

«۷»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ أُذِنَ لِلَّذِینَ یُقاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَ إِنَّ اللَّهَ عَلی نَصْرِهِمْ لَقَدِیرٌ(۲) قَالَ إِنَّ الْعَامَّهَ یَقُولُونَ نَزَلَتْ فِی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا أَخْرَجَتْهُ قُرَیْشٌ مِنْ مَکَّهَ وَ إِنَّمَا هُوَ الْقَائِمُ علیه السلام إِذَا خَرَجَ یَطْلُبُ بِدَمِ الْحُسَیْنِ علیه السلام وَ هُوَ قَوْلُهُ نَحْنُ أَوْلِیَاءُ الدَّمِ وَ طُلَّابُ التِّرَهِ.

**[ترجمه]تفسیر قمی: امام صادق علیه السّلام در ذیل این آیه: «أُذِنَ لِلَّذِینَ یُقاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَ إِنَّ اللَّهَ عَلی نَصْرِهِمْ لَقَدِیر» - . حج / ۳۹ - ، {به کسانی که جنگ بر آنان تحمیل شده، رخصت [جهاد] داده شده است، چرا که مورد ظلم قرار گرفته اند، و البته خدا بر پیروزی آنان سخت تواناست} فرمود: «اهل تسنن می گویند: این آیه درباره پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد، هنگامی که قریش ایشان را از مکه بیرون کردند، ولی حق این است که مقصود فقط قائم علیه السّلام است هنگامی که خروج می کند و طالب خون حسین علیه السّلام است» و این معنای قول حضرت است که می فرماید: «ما اولیای دم حسین علیه السّلام و طالبان ظلم بر اوییم.» - . تفسیر قمی ۲ : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۸»

فس، [تفسیر القمی]: وَ مَنْ عاقَبَ (۳) یَعْنِی رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِمِثْلِ ما عُوقِبَ بِهِ یَعْنِی حِینَ أَرَادُوا أَنْ یَقْتُلُوهُ ثُمَّ بُغِیَ عَلَیْهِ لَیَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ بِالْقَائِمِ مِنْ وُلْدِهِ علیه السلام.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «وَ مَنْ عاقَبَ» - . حج / ۶۰ - ، {هر کس دست به عقوبت زند} فرمود: «منظور رسول الله صلی الله علیه و آله است»؛ «بِمِثْلِ ما عُوقِبَ بِهِ»، {نظیر آنچه بر او عقوبت رفته است} فرمود: «منظور زمانی است که اراده قتل پیغمبر را کردند»؛ «ثُمَّ بُغِیَ عَلَیْهِ لَیَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ»، {سپس مورد ستم قرار گیرد، قطعاً خدا او را یاری خواهد کرد} فرمود: «نصرت او به وسیله قائم از فرزندان او علیهم السّلام است.» - . تفسیر قمی ۲ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۹»

فس، [تفسير القمی] فِی رِوَايَةِ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام: فِی قَوْلِهِ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنّاهُمْ فِی الْأَرْضِ أَقامُوا الصَّلاهَ وَ آتَوُا الزَّكاهَ(۴) فَهَذِهِ لِآلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ إِلَى آخِرِ الْأَئِمَّهِ وَ الْمَهْدِيِّ وَ أَصْحَابِهِ يَمْلِكُهُمُ اللَّهُ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبَهَا وَ يُظْهِرُ بِهِ الدِّينَ وَ يُمِيتُ اللَّهُ بِهِ وَ بِأَصْحَابِهِ الْبِدَعَ وَ الْبَاطِلَ كَمَا أَمَاتَ السُّفَهَاءُ الْحَقَّ حَتَّى لَا يُرَى

ص: ۴۷

۱- ۱. الأنبياء: ۱۰۵.

۲- ۲. الحجّ: ۳۹.

۳- ۳. الحجّ: ۶۰.

۴- ۴. الحجّ: ۴۱.

أَيْنَ الظَّلْمُ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ.

**[ترجمه]تفسیر قمی: امام باقر علیه السّلام در ذیل این آیه: «الَّذینَ إِنْ مَكَّنّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ آتَوُا الزَّكاه» -. حج / ۴۱ -، {همان کسانی که چون در زمین به آنان توانایی دهیم، نماز برپا می دارند و زکات می دهند} فرمود: «این خصوصیت برای آل محمد صلی الله علیهم تا آخر ائمه است و خدا مهدی و اصحابش را در مشارق و مغارب زمین قدرت می دهد و دین را با او آشکار می سازد و به دست او، اصحابش بدعت ها و باطل را می کشد، همان طور که سفیهان حق را کشته اند، تا اینکه ظلمی در جایی دیده نمی شود و امر به معروف و نهی از منکر صورت می پذیرد.» -. تفسیر قمی ۲ : ۶۰ -

**[ترجمه]

«۱۰»

فس، [تفسیر القمی]: إِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّماءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْناقُهُمْ لَها خاضِعِينَ (۱)

فَإِنَّهُ حَدَّثَنِي أَبِي عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: تَخْضَعُ رِقَابُهُمْ يَعْنِي بَنِي أُمَيَّةَ وَ هِيَ الصَّيْحَةُ مِنَ السَّمَاءِ بِاسْمِ صَاحِبِ الْأَمْرِ علیه السلام.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «إِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّماءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْناقُهُمْ لَها خاضِعينَ» -. شعراء / ۴ -، {اگر بخواهیم، معجزه ای از آسمان بر آنان فرود می آوریم، تا در برابر آن، گردن هایشان خاضع گردد} از امام صادق علیه السّلام نقل است که حضرت فرمود: «گردن های ایشان یعنی بنی امیه خاضع می گردد و آیه صیحه ای از آسمان است که به نام صاحب الامر علیه السّلام فریاد زده می شود.» -. تفسیر قمی ۲ : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۱»

فس، [تفسیر القمی]: أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذا دَعاهُ وَ يَكْشِفُ السُّوءَ وَ يَجْعَلُكُمْ خُلَفاءَ الْأَرْضِ (۲)

فَإِنَّهُ حَدَّثَنِي أَبِي عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: نَزَلَتْ فِي الْقَائِمِ علیه السلام هُوَ وَ اللَّهِ الْمُضْطَرُّ إِذَا صَلَّى فِي الْمَقَامِ رَكْعَتَيْنِ وَ دَعَا اللَّهَ فَأَجَابَهُ وَ يَكْشِفُ السُّوءَ وَ يَجْعَلُهُ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: « أَمَّنْ يُجيبُ الْمُضْطَرَّ إِذا دَعاهُ وَ يَكْشِفُ السُّوءَ وَ يَجْعَلُكُمْ خُلَفاءَ الارضِ» -. نمل / ۶۲ -، {یا [کیست] آن کس که درمانده را- چون وی را بخواند- اجابت می کند، و گرفتاری را برطرف می گرداند، و شما را جانشینان این زمین قرار می دهد؟} از امام صادق علیه السّلام نقل است که حضرت فرمود: «آیه درباره قائم علیه السّلام نازل شده؛ به خدا قسم او مضطر است هنگامی که دو رکعت نماز در مقام ابراهیم می خواند و خدا را می خواند، پس خدا او را اجابت می کند و گرفتاری را برطرف می کند و او را خلیفه در زمین قرار می دهد.» -. تفسیر قمی ۲ : ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۱۲»

فس، [تفسیر القمی]: وَ لَئِنْ جاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّکَ (۳) یَعْنِی الْقَائِمَ علیه السلام لَیَقُولُنَّ إِنَّا کُنَّا مَعَکُمْ أَ وَ لَیْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِما فِی صُدُورِ الْعالَمِینَ.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «وَ لَئِنْ جاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّکَ» - . عنکبوت / ۱۰ - ، {و اگر از جانب پروردگارت یاری رسد} فرمود: «منظور از نصر، قائم علیه السّلام است» و «لَیَقُولُنَّ إِنَّا کُنَّا مَعَکُمْ أَ وَ لَیْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِما فی صُدُورِ الْعالَمِینَ»، {حتماً خواهند گفت: «ما با شما بودیم.» آیا خدا به آنچه در دل های جهانیان است داناتر نیست؟} - [۱]. تفسیر قمی ۲ : ۱۲۶ -

**[ترجمه]

«۱۳»

فس، [تفسیر القمی] جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ الْکَرِیمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحِیمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: وَ لَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ (۴) یَعْنِی الْقَائِمَ وَ أَصْحَابَهُ فَأُولئِکَ ما عَلَیْهِمْ مِنْ سَبِیلٍ وَ الْقَائِمُ إِذَا قَامَ انْتَصَرَ مِنْ بَنِی أُمَیَّهَ وَ مِنَ الْمُکَذِّبِینَ وَ النُّصَّابِ هُوَ وَ أَصْحَابُهُ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ إِنَّمَا السَّبِیلُ عَلَی الَّذِینَ یَظْلِمُونَ النَّاسَ وَ یَبْغُونَ فِی الْأَرْضِ بِغَیْرِ الْحَقِّ أُولئِکَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِیمٌ (۵).

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] أحمد بن محمد بن أحمد بن طلحه الخراسانی عن علی بن الحسن بن فضال عن إسماعیل بن مهران عن یحیی بن أبان عن عمرو بن شمر عن جابر عن أبی جعفر علیه السلام: مثله.

ص: ۴۸

۱- ۱. الشعراء: ۴.

۲- ۲. النمل: ۶۲.

۳- ۳. العنکبوت: ۱۰.

۴- ۴. الشوری: ۴۱.

۵- ۵. الشوری: ۴۲.

**[ترجمه]تفسیر قمی: امام باقر علیه السّلام در ذیل آیه: «وَ لَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِه» - . شوری / ۴۱ - ، {و هر که پس از ستم [دیدنِ] خود، یاری جوید [و انتقام گیرد]} فرمود: «منظور قائم و اصحابش هستند»؛ « فَأُولئِكَ ما عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ»، {راه [نکوهشی] بر ایشان نیست} فرمود: «قائم وقتی قیام کند، او و اصحابش از بنی امیه و تکذیب کنندگان و ناصبی ها انتقام می گیرد و این معنای قول خداست که فرمود: «إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولئِكَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ» - ۱. شوری / ۴۲ - ، {راه [نکوهش] تنها بر کسانی است که به مردم ستم می کنند، و در [روی] زمین به ناحق سر برمی دارند. آنان عذابی دردناک [در پیش] خواهند داشت.» - . تفسیر قمی ۲ : ۲۵۰ -

در تفسیر فرات کوفی نیز این حدیث از امام باقر علیه السّلام نقل شده است.

**[ترجمه]

«۱۴»

فس، [تفسیر القمی] رُوِيَ: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ(۱) يَعْنِي خُرُوجَ الْقَائِمِ علیه السلام.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «اقتربت الساعه» - . قمر / ۱ - ، {نزدیک شد قیامت} فرمود: «منظور خروج قائم علیه السّلام است.» - . تفسیر قمی ۲ : ۳۱۸ -

**[ترجمه]

«۱۵»

فس، [تفسیر القمی] أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَمَّادٍ الْخَزَّازِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ يُونُسَ بْنِ ظَبْيَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى مُدْهامَّتانِ (۲) قَالَ يَتَّصِلُ مَا بَيْنَ مَكَّةَ وَ الْمَدِينَةِ نَخْلًا.

**[ترجمه]تفسیر قمی: امام صادق علیه السّلام در ذیل آیه: «مدهامتان» - ۵. الرحمن / ۶۴ - ، {دو گیاهی که از شدت سبزی سیه گون می نماید} فرمود: «(در زمان ظهور حضرتش) راه بین مکه و مدینه با نخل پر می شود.» - . تفسیر قمی ۲ : ۳۲۴ -

**[ترجمه]

«۱۶»

فس، [تفسیر القمی]: يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْواهِهِمْ وَ اللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ (۳) قَالَ بِالْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ إِذَا خَرَجَ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ حَتَّى لَا يُعْبَدَ غَيْرُ اللَّهِ وَ هُوَ قَوْلُهُ يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْواهِهِمْ وَ اللَّهُ مُتِمُّ نُورِه» - . صف / ۸ - ، {می خواهند نور خدا را

با دهان خود خاموش کنند} فرمود: «خدا نور خود را با قائم آل محمد صلوات الله علیهم تمام می کند، هنگامی که قیام می کند تا دین خدا را بر هر دینی برتری دهد تا جایی که جز خدا پرستیده نشود.» و این معنای این فرمایش است که زمین را همان طوری که از ظلم و جور پر شده، با قسط و عدل پر می گرداند. - . تفسیر قمی ۲ : ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۷»

فس، [تفسیر القمی]: وَ أُخْری تُحِبُّونَها نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَ فَتْحٌ قَرِیبٌ (۴) یَعْنِی فِی الدُّنْیَا بِفَتْحِ الْقَائِمِ علیه السلام.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «وَ أُخْری تُحِبُّونَها نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَ فَتْحٌ قَرِیب» - [۳]. صف / ۱۳ - ، {و [رحمتی] دیگر که آن را دوست دارید: یاری و پیروزی نزدیکی از جانب خداست} فرمود: «یعنی در دنیا با پیروزی قائم علیه السّلام تحقق می یابد.» - . تفسیر قمی ۲ : ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۸»

فس، [تفسیر القمی]: حَتَّی إِذا رَأَوْا ما یُوعَدُونَ (۵) قَالَ الْقَائِمُ وَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَسَیَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ ناصِراً وَ أَقَلُّ عَدَداً.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «حَتَّی إِذا رَأَوْا ما یُوعَدُونَ» - . جن / ۵ - ، {[باش] تا آنچه را وعده داده می شوند ببینند} فرمود: «وعده، قائم و امیرالمومنین هستند که: «فَسَیَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ ناصِراً وَ أَقَلُّ عَدَدا»، {آن گاه دریابند که یاورِ چه کسی ضعیف تر و کدام یک شماره اش کمتر است.» - . تفسیر قمی ۲ : ۳۸۰ -

**[ترجمه]

«۱۹»

فس، [تفسیر القمی]: إِنَّهُمْ یَکِیدُونَ کَیْداً وَ أَکِیدُ کَیْداً فَمَهِّلِ الْکافِرِینَ (۶) یَا مُحَمَّدُ أَمْهِلْهُمْ رُوَیْداً لَوْ بُعِثَ الْقَائِمُ علیه السلام فَیَنْتَقِمُ لِی مِنَ الْجَبَّارِینَ وَ الطَّوَاغِیتِ مِنْ قُرَیْشٍ وَ بَنِی أُمَیَّهَ وَ سَائِرِ النَّاسِ.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «إِنَّهُمْ یَکِیدُونَ کَیْداً وَ أَکِیدُ کَیْداً فَمَهِّلِ الْکافِرِینَ» - . طارق / ۱۶ - ، {آنان دست به نیرنگ می زنند و [من نیز] دست به نیرنگ می زنم پس کافران را مهلت ده} خداوند فرمود: «ای محمد صلی الله علیه و آله! «أَمْهِلْهُمْ رُوَیْداً»، {کمی آنان را به حال خود واگذار} تا قائم علیه السّلام مبعوث شود و انتقام مرا از جباران و طاغوت های قریش و بنی امیه و سایر مردم بگیرد.» - . تفسیر قمی ۲ : ۴۱۲ -

**[ترجمه]

«۲۰»

فس، [تفسير القمى] أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ اللَّيْلِ إِذا يَغْشى (۷) قَالَ اللَّيْلُ فِی هَذَا الْمَوْضِعِ الثَّانِی غَشَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فِی دَوْلَتِهِ الَّتِی جَرَتْ لَهُ عَلَيْهِ وَ أُمِرَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَنْ يَصْبِرَ فِی دَوْلَتِهِمْ حَتَّى تَنْقَضِیَ قَالَ وَ النَّهارِ إِذا تَجَلَّى قَالَ النَّهَارُ هُوَ الْقَائِمُ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ علیهم السلام إِذَا قَامَ غَلَبَ دَوْلَةَ الْبَاطِلِ وَ الْقُرْآنُ ضَرَبَ فِيهِ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَ خَاطَبَ نَبِيَّهُ صلی الله علیه و آله بِهِ وَ نَحْنُ [نَعْلَمُهُ] فَلَيْسَ

ص: ۴۹

۱- ۱. القمر: ۱.

۲- ۲. الرحمن: ۶۴.

۳- ۳. الصف: ۸.

۴- ۴. الصف: ۱۳.

۵- ۵. الجن: ۲۴.

۶- ۶. الطارق: ۱۶.

۷- ۷. الليل: ۱.

يَعْلَمُهُ غَيْرُنَا.

**[ترجمه]تفسير قمى: محمد بن مسلم مى گويد: از امام باقر عليه السّلام درباره اين قول خداى تعالى: «وَ اللَّيْلِ إِذا يَغْشى» - . ليل / ۱ - ، {سوگند به شب چون پرده افكند} پرسيدم. فرمود: «شب در اين موضع، دومى است كه اميرالمؤمنين عليه السّلام را در دولت باطل مستور كرد و حضرت، مأمور به صبر گرديد تا مدت دولت باطل تمام شود. «وَ النَّهارِ إِذا تَجَلَّى»، {قسم به روز چون جلوه گرى آغازد} فرمود: «اين روز روشن، قائم از ما اهل بيت عليهم السّلام است كه چون قيام كند، بر دولت باطل پيروز گردد. در قرآن براى مردم مثل ها زده شده و پيغمبرش صلى الله عليه و آله و ما ائمه را مخاطب به آن ساخته و جز ما كسى عالم به تأويل آن نيست.» - . تفسير قمى ۲ : ۴۲۴ -

**[ترجمه]

إيضاح

قوله عليه السلام غش لعله بيان لحاصل المعنى لا لأنه مشتق من الغش أى غشيه و أحاط به و أطفأ نوره و ظلمه و غشه و يحتمل أن يكون من باب أمللت و أمليت.

**[ترجمه]اينكه حضرت عليه السّلام فرمود: «غشّ»، شايد براى بيان حاصل معناى «غشى» باشد نه اينكه «غشى» از« غشّ» مشتق باشد و معنى اين مى شود كه او را پوشاند و در احاطه گرفت و نور آن را خاموش كرد و آن را تاريك كرد و آن را مخفى گرداند و ممكن است از باب «أمللت و امليت» باشد.

**[ترجمه]

«۲۱»

فس، [تفسير القمى]: قُلْ أَ رَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ ماؤُكُمْ غَوْراً فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِماءٍ مَعِينٍ (۱) قُلْ أَ رَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ إِمَامُكُمْ غَائِباً فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِإِمَامٍ مِثْلِهِ.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْعَلَاءِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَلِيٍّ الْفَزَارِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ قَالَ: سُئِلَ الرِّضَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ قُلْ أَ رَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ ماؤُكُمْ غَوْراً فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِماءٍ مَعِينٍ فَقَالَ عليه السلام مَاؤُكُمْ أَبْوَابُكُمُ الْأَئِمَّةُ وَ الْأَئِمَّةُ أَبْوَابُ اللَّهِ فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ يَعْنِى يَأْتِيكُمْ بِعِلْمِ الْإِمَامِ.

**[ترجمه]تفسير قمى: در ذيل آيه: «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ ماؤُكُمْ غَوْراً فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِماءٍ مَعِينٍ» - . ملك / ۳۰ - ، {بگو: «به من خبر دهيد، اگر آب [آشاميدنى] شما [به زمين] فرو رود، چه كسى آب روان برايتان خواهد آورد؟} فرمود: «يعنى اى پيغمبر! به مردم بگو: اگر امام شما از نظرها غايب گرديد، كيست كه مثل آن امام را بياورد؟» از حضرت امام رضا عليه السّلام درباره اين آيه پرسيده شد، فرمود: «مائكم» يعنى (ابوابكم) كه ائمه هستند و ائمه درهاى خدايند؛ «فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِماءٍ مَعِينٍ»، يعنى

کیست که علم امام را برای شما بیاورد؟ – . تفسیر قمی ۲ : ۳۶۵ –

**[ترجمه]

«۲۲»

فس، [تفسیر القمی]: هُوَ الَّذِی أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدی وَ دِینِ الْحَقِّ لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ وَ لَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُونَ (۲) إِنَّهَا نَزَلَتْ فِی الْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام وَ هُوَ الْإِمَامُ الَّذِی یُظْهِرُهُ اللَّهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ فَیَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً وَ هَذَا مِمَّا ذَکَرْنَا أَنَّ تَأْوِیلَهُ بَعْدَ تَنْزِیلِهِ.

**[ترجمه]تفسیر قمی: در ذیل آیه: «هُوَ الَّذِی أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدی وَ دِینِ الْحَقِّ لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ وَ لَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُونَ» – . توبه / ۳۴ – ، {او کسی است که پیامبرش را با هدایت و دین درست، فرستاد تا آن را بر هر چه دین است پیروز گرداند، هر چند مشرکان خوش نداشته باشند} فرمود: «این آیه درباره قائم آل محمد است و او امامی است که خداوند او را بر همه کیش ها غالب گرداند و او زمین را که آکنده از ظلم و ستم شده باشد، از عدل و داد پر کند.» این آیه نیز از آیاتی است که گفتیم تأویلش بعد از تنزیل می باشد.» – . تفسیر قمی ۲ : ۳۴۶ –

**[ترجمه]

«۲۳»

ل، [الخصال] الْعَطَّارُ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْمِیثَمِیِّ عَنْ مُثَنَّی الْحَنَّاطِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: أَیَّامُ اللَّهِ (۳) ثَلَاثَةٌ یَوْمُ یَقُومُ الْقَائِمُ وَ یَوْمُ الْکَرَّهِ وَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ.

مع، [معانی الأخبار] أبی عن الحمیری عن ابن هاشم عن ابن أبی عمیر عن مثنی الحناط عن جعفر عن أبیه علیه السلام: مثله.

**[ترجمه]خصال: مثنای حناط می گوید: از امام باقر علیه السّلام شنیدم که فرمود: «ایام الله» – . ابراهیم / ۵ – سه روز است: روزی که قائم قیام می کند، روز رجعت و روز قیامت. – . خصال: ۱۰۸ –

در معانی الاخبار نیز این روایت از امام باقر علیه السّلام نقل شده است – . معانی الاخبار: ۳۶۵ – .

**[ترجمه]

«۲۴»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ عَبَّادِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام هَلْ أَتاکَ حَدِیثُ الْغاشِیَهِ(۴) قَالَ یَغْشَاهُمُ الْقَائِمُ بِالسَّیْفِ قَالَ قُلْتُ وُجُوهٌ یَوْمَئِذٍ خاشِعَهٌ قَالَ یَقُولُ خَاضِعَهٌ لَا تُطِیقُ الِامْتِنَاعَ

۱- ۱. الملک: ۳۰.

۲- ۲. براءه: ۳۴.

۳- ۳. إبراهیم: ۵.

۴- ۴. الغاشیه: ۱.

قَالَ قُلْتُ عامِلَهٌ قَالَ عَمِلَتْ بِغَيْرِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قُلْتُ ناصِبَهٌ قَالَ نَصْبُ غَيْرِ وُلَاهِ الْأَمْرِ قَالَ قُلْتُ تَصْلى ناراً حامِيَهً قَالَ تَصْلَى نَارَ الْحَرْبِ فِی الدُّنْیا عَلَى عَهْدِ الْقَائِمِ وَ فِی الْآخِرَهِ نَارَ جَهَنَّمَ.

**[ترجمه]ثواب الاعمال: سلیمان می گوید: از امام جعفر صادق علیه السّلام پرسیدم: «هَلْ أَتاکَ حَدِیثُ الْغاشِیَهِ» - . غاشیه / ۱ - ، {آیا خبرِ «غاشیه» به تو رسیده است؟} یعنی چه؟ فرمود: «مقصود قائم ماست که اهل باطل را با شمشیر فرو می گیرد.» گفتم: «وُجُوهٌ یَوْمَئِذٍ خاشِعَهٌ»، {در آن روز، چهره هایی زبونند}یعنی چه؟ فرمود: «خداوند می فرماید: خوار و زبونند و طاقت امتناع از امر حق را ندارند.» گفتم: «عامله»، {تلاش کرده} یعنی چه؟ فرمود: «آنها بر خلاف دستور خدا عمل می کنند.» گفتم: «ناصبه»، {رنج [بیهوده] برده اند} یعنی چه؟ فرمود: «والیان جور منصوب می دارند.» گفتم: «تَصْلى ناراً حامِیَهً»، {در آتشی سوزان در آیند} یعنی چه؟ فرمود: «موقع ظهور قائم ما در آتش جنگ بسوزند و در سرای دیگر به دوزخ درافتند.» - . ثواب الاعمال: ۲۴۸ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ک، [إکمال الدین] ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ یَوْمَ یَأْتِی بَعْضُ آیاتِ رَبِّکَ لا یَنْفَعُ نَفْساً إِیمانُها لَمْ تَکُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ (۱) فَقَالَ الْآیَاتُ هُمُ الْأَئِمَّهُ وَ الْآیَهُ الْمُنْتَظَرُ هُوَ الْقَائِمُ علیه السلام فَیَوْمَئِذٍ لَا یَنْفَعُ نَفْساً إِیمَانُهَا لَمْ تَکُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلِ قِیَامِهِ بِالسَّیْفِ وَ إِنْ آمَنَتْ بِمَنْ تَقَدَّمَهُ مِنْ آبَائِهِ علیهم السلام.

ثو، [ثواب الأعمال] و حدثنا بذلک أحمد بن زیاد عن علی عن أبیه عن ابن أبی عمیر و ابن محبوب عن ابن رئاب و غیره عن الصادق علیه السلام.

**[ترجمه]کمال الدین: امام صادق علیه السّلام در ذیل آیه: «یَوْمَ یَأْتِی بَعْضُ آیاتِ رَبِّکَ لا یَنْفَعُ نَفْساً إِیمانُها لَمْ تَکُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ» - . انعام / ۱۵۸ - ، {روزی که پاره ای از نشانه های پروردگارت [پدید] آید، کسی که قبلًا ایمان نیاورده یا خیری در ایمان آوردن خود به دست نیاورده، ایمان آوردنش سود نمی بخشد} فرمود: «آیات ائمه هستند و آیه مورد انتظار قائم آل محمد علیهم السّلام است. پس در آن روز کسی که قبل از قیام با شمشیر حضرت ایمان نیاورده باشد، اگر چه به امامان پیشین حضرت علیهم السّلام مومن باشد، ایمان آوردنش سود نمی بخشد.» - . کمال الدین: ۳۱۶ -

در ثواب الاعمال، این حدیث به سند دیگری از امام صادق علیه السّلام نیز نقل شده است.

**[ترجمه]

«۲۶»

ك، [إكمال الدين] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ وَ الْحِمْیَرِیِّ مَعاً عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الرَّبِیعِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَسَدِ بْنِ ثَعْلَبَهَ عَنْ أُمِّ هَانِئٍ قَالَتْ: لَقِیتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهم السلام فَسَأَلْتُهُ عَنْ هَذِهِ الْآیَهِ فَلا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ الْجَوارِ الْکُنَّسِ (۲) فَقَالَ إِمَامٌ یَخْنِسُ فِی زَمَانِهِ عِنْدَ انْقِضَاءٍ مِنْ عِلْمِهِ سَنَهَ سِتِّینَ وَ مِائَتَیْنِ ثُمَّ یَبْدُو کَالشِّهَابِ الْوَقَّادِ فِی ظُلْمَهِ اللَّیْلِ فَإِنْ أَدْرَکْتَ ذَلِکَ قَرَّتْ عَیْنَاکَ.

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جماعه عن التلعکبری عن أحمد بن علی عن الأسدی عن سعد عن الحسین بن عمر بن یزید عن أبی الحسن بن أبی الربیع عن محمد بن إسحاق: مثله- نی، [الغیبه] للنعمانی الکلینی عن عده من رجاله عن سعد عن أحمد بن الحسین بن عمر عن الحسین بن أبی الربیع عن محمد بن إسحاق: مثله تفسیر قال البیضاوی بِالْخُنَّسِ بالکواکب الرواجع من خنس إذا تأخر و هی ما سوی النیرین من السیارات الْجَوارِ الْکُنَّسِ أی السیارات التی تختفی تحت ضوء الشمس من کنس الوحش إذا دخل کناسته انتهی.

ص: ۵۱

۱- ۱. الأنعام: ۱۵۸.

۲- ۲. التکویر: ۱۶.

**[ترجمه]کمال الدین: ام هانی می گوید: امام باقر علیه السّلام را دیدم و از ایشان درباره این آیه پرسیدم: «فَلا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ الْجَوارِ الْکُنَّسِ» - . تکویر / ۱۶ - ، {نه، نه! سوگند به اختران گردان، [کز دیده] نهان شوند و از نو آیند.} حضرت فرمود: «مقصود امامی است که هنگام انقضای علمش به سال ۲۶۰ هجری غایب می شود، آنگاه چون ستاره تابان در تاریکی شب آشکار می شود. پس اگر او را ببینی، دیدگانت روشن گردد.» - . کمال الدین: ۳۰۴ -

در غیبت شیخ طوسی - . غیبت طوسی: ۱۵۹ - و نعمانی - . غیبت نعمانی: ۱۵۰ - نیز به مانند آن روایت شده است.

تفسیر: بیضاوی می گوید: «خنس» ستارگانی هستند که بازگشت دارند و از ریشه «خنس» به معنای تاخیر گرفته شده و مقصود سیاراتی است که در جریان و حرکت است به جز ماه و خورشید «کنس» یعنی سیاراتی که زیر نور خورشید مخفی هستند و از ریشه «کنس الوحش» گرفته شده؛ یعنی هنگامی که وحوش داخل لانه خود می شوند. - . تفسیر بیضاوی ۴ : ۳۸۸ -

**[ترجمه]

و أقول

علی تأویله علی الجمعیه إما للتعظیم أو للمبالغه فی التأخر أو لشموله لسائر الْقَائِمُ علیهم السلام باعتبار الرجعه أو لأن ظهوره علیه السلام بمنزله ظهور الجمیع و یحتمل أن یکون المراد بها الکواکب فیکون ذکرها لتشبیه الإمام بها فی الغیبه و الظهور کما فی أکثر البطون فإن أدرکت أی علی الفرض البعید أو فی الرجعه ذلک أی ظهوره و تمکنه.

**[ترجمه]این که از امام علیه السلام تعبیر به لفظ جمع (خنّس) شده است یا برای تعظیم و یا برای مبالغه در تأخر و غیبت است یا به این خاطر است که سایر امامان علیهم السّلام را نیز به اعتبار رجعتشان شامل می شود؛ یا به این خاطر که ظهور حضرت به منزله ظهور تمام امامان است و ممکن است مراد از آن ستارگان باشد، در نتیجه ذکر آن برای تشبیه امام به ستاره است در پیدا بودن و نهان بودن، کما اینکه در اکثر تأویلات چنین است. اینکه حضرت فرمود: «اگر او را درک کردی» یا مقصود این است که بر فرض بعید او را درک کردی و یا منظور این است که در رجعت حضرتش را درک کردی و مشار الیه «ذلک» ظهور و حکومت آن سرور است.

**[ترجمه]

«۲۷»

ک، [إکمال الدین] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُوسَی بْنِ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ قُلْ أَ رَأَیْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ ماؤُکُمْ غَوْراً فَمَنْ یَأْتِیکُمْ بِماءٍ مَعِینٍ فَقَالَ هَذِهِ نَزَلَتْ فِی الْقَائِمِ یَقُولُ إِنْ أَصْبَحَ إِمَامُکُمْ غَائِباً عَنْکُمْ لَا تَدْرُونَ أَیْنَ هُوَ فَمَنْ یَأْتِیکُمْ بِإِمَامٍ ظَاهِرٍ یَأْتِیکُمْ بِأَخْبَارِ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ حَلَالِ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ وَ حَرَامِهِ ثُمَّ قَالَ وَ اللَّهِ مَا جَاءَ تَأْوِیلُ الْآیَهِ وَ لَا بُدَّ أَنْ یَجِیءَ تَأْوِیلُهَا.

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جماعه عن التلعکبری عن أحمد بن علی الرازی عن الأسدی عن سعد عن موسی بن عمر بن یزید: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: امام باقر علیه السّلام ذیل آیه: «قُلْ أَ رَأَیْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ ماؤُکُمْ غَوْراً فَمَنْ یَأْتِیکُمْ بِماءٍ مَعِینٍ» - ۲. ملک / ۳۰ -، {بگو: «به من خبر دهید، اگر آب [آشامیدنی] شما [به زمین] فرو رود، چه کسی آب روان برایتان خواهد آورد؟} فرمود: «این آیه درباره قائم علیه السّلام نازل شده که خدا می فرماید: «اگر امام شما از شما غایب شود که ندانید او کجاست، پس چه کسی امامی ظاهر برای شما می آورد که اخبار آسمان ها و زمین و حلال و حرام خدای عزوجل را برای شما بیاورد؟» سپس حضرت فرمود: «به خدا قسم تأویل این آیه هنوز نیامده و چاره ای نیست جز اینکه تأویل آن بیاید.» - . کمال الدین: ۳۰۵ -

در غیبت شیخ طوسی نیز مثل این حدیث نقل شده است - . غیبت طوسی: ۱۵۸ - .

**[ترجمه]

«۲۸»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ عَنْ غَیْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ دَاوُدَ الرَّقِّیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ (۱) قَالَ مَنْ أَقَرَّ بِقِیَامِ الْقَائِمِ علیه السلام أَنَّهُ حَقٌّ.

**[ترجمه]کمال الدین: امام صادق علیه السّلام درباره این قول خدای عزوجل: «الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ» - . بقره / ۳ -، {آنان که به غیب ایمان می آورند} فرمود: «منظور کسانی هستند که که به قیام قائم علیه السّلام اقرار دارند که آن حق است.» - . کمال الدین: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۲۹»

ک، [إکمال الدین] الدَّقَّاقُ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنِ النَّخَعِیِّ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَةَ عَنْ یَحْیَی بْنِ أَبِی الْقَاسِمِ قَالَ: سَأَلْتُ الصَّادِقَ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ الم ذلِکَ الْکِتابُ لا رَیْبَ فِیهِ هُدیً لِلْمُتَّقِینَ الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ فَقَالَ الْمُتَّقُونَ شِیعَةُ عَلِیٍّ علیه السلام وَ أَمَّا الْغَیْبُ فَهُوَ الْحُجَّةُ الْغَائِبُ وَ شَاهِدُ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَی وَ یَقُولُونَ لَوْ لا أُنْزِلَ عَلَیْهِ آیَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَیْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّی مَعَکُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِینَ (۲).

۱- ۱. البقره: ۳.

۲- ۲. یونس: ۲۰.

**[ترجمه]کمال الدین: یحیی بن ابی القاسم می گوید: از امام صادق علیه السّلام درباره این قول خدای عزوجل: «الم ذلِکَ الْکِتابُ لا رَیْبَ فِیهِ هُدیً لِلْمُتَّقِینَ الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ» - . بقره / ۱ - ۳ - ، {الف، لام، میم. این است کتابی که در [حقانیت] آن هیچ تردیدی نیست [و] مایه هدایت تقواپیشگان است، آنان که به غیب ایمان می آورند} پرسیدم. فرمود: «متقین» در این آیه، شیعیان علی علیه السّلام هستند و «غیب» حجت غایب است. دلیل این معنی آیه «وَ یَقُولُونَ لَوْ لا أُنْزِلَ عَلَیْهِ آیَهٌ مِنْ رَبِّه فَقُلْ إِنَّمَا الْغَیْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّی مَعَکُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِینَ» - . یونس / ۲۰ - ، {و می گویند: «چرا معجزه ای از جانب پروردگارش بر او نازل نمی شود؟» بگو: «غیب فقط به خدا اختصاص دارد. پس منتظر باشید که من هم با شما از منتظرانم. ای پیغمبر بگو غیب مال خداست، پس منتظر باشید که من نیز با شما از منتظران هستم} است. - . کمال الدین: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۳۰»

ک، [إکمال الدین] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِیُّ عَنِ ابْنِ الْعَیَّاشِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَبْرَئِیلَ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ الْبَغْدَادِیِّ عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی علیه السلام قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ قُلْ أَ رَأَیْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ ماؤُکُمْ غَوْراً فَمَنْ یَأْتِیکُمْ بِماءٍ مَعِینٍ قُلْ أَ رَأَیْتُمْ إِنْ غَابَ عَنْکُمْ إِمَامُکُمْ فَمَنْ یَأْتِیکُمْ بِإِمَامٍ جَدِیدٍ.

نی، [الغیبه] للنعمانی محمد بن همام عن أحمد بن مابنداد عن أحمد بن هلیل عن موسی بن القاسم: مثله- و عن الکلینی عن علی بن محمد عن سهل عن موسی بن القاسم: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: امام موسی بن جعفر علیهماالسّلام فرمود: شنیدم امام صادق علیه السّلام درباره این قول خدای عزوجل: «قُلْ أَ رَأَیْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ ماؤُکُمْ غَوْراً فَمَنْ یَأْتِیکُمْ بِماءٍ مَعِینٍ» - . ملک / ۳۰ - ، {بگو: «به من خبر دهید، اگر آب [آشامیدنی] شما [به زمین] فرو رود، چه کسی آب روان برایتان خواهد آورد؟} فرمود: «منظور این است که بگو به من خبر دهید اگر امام شما غایب شود، چه کسی برایتان امام جدیدی می آورد؟» - . کمال الدین: ۳۲۹ -

در غیبت نعمانی نیز مثل این حدیث، هم از ابن همام و هم از کلینی آمده است - . غیبت نعمانی: ۱۶۷ - .

**[ترجمه]

«۳۱»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی إِبْرَاهِیمُ بْنُ سَلَمَهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مَالِکٍ عَنْ حَیْدَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ نَصْرِ بْنِ مُزَاحِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الْکَلْبِیِّ عَنْ أَبِی صَالِحٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: فِی قَوْلِهِ وَ فِی السَّماءِ رِزْقُکُمْ وَ ما تُوعَدُونَ (۱) قَالَ هُوَ خُرُوجُ الْمَهْدِیِّ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابن عباس در ذیل آیه: «وَ فِی السَّماءِ رِزْقُکُمْ وَ ما تُوعَدُونَ» - . ذاریات / ۲۲ - ، {و روزی شما و

آنچه وعده داده شده اید در آسمان است} می گوید: «مقصود از وعده، قیام مهدی علیه السّلام است.» - . غیبت طوسی: ۱۷۵ -

**[ترجمه]

«۳۲»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ یُحْیِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها(۲) یَعْنِی یُصْلِحُ الْأَرْضَ بِقَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا یَعْنِی مِنْ بَعْدِ جَوْرِ أَهْلِ مَمْلَکَتِهَا قَدْ بَیَّنَّا لَکُمُ الْآیاتِ بِقَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ لَعَلَّکُمْ تَعْقِلُونَ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابن عباس در ذیل آیه: «اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ یُحْیِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها» - ۲. حدید / ۱۷ - ، {بدانید که خدا زمین را پس از مرگش زنده می گرداند} می گوید: یعنی به وسیله قائم آل محمد صلی الله علیه و آله، زمین را زنده می کند، پس از آنکه با ظلم اهل مملکت زمین، مرده باشد. «قَدْ بَیَّنَّا لَکُمُ الْآیاتِ»، {به راستی آیات خود را برای شما روشن گردانده ایم}؛ «لَعَلَّکُمْ تَعْقِلُونَ»، {باشد که بیندیشید.} - . غیبت طوسی: ۱۷۵ -

**[ترجمه]

«۳۳»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی أَبُو مُحَمَّدٍ الْمَجْدِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ تَمَّام عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقِطَعِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الْکَلْبِیِّ عَنْ أَبِی صَالِحٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ فِی السَّماءِ رِزْقُکُمْ وَ ما تُوعَدُونَ فَوَ رَبِّ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ ما أَنَّکُمْ تَنْطِقُونَ قَالَ قِیَامُ الْقَائِمِ علیه السلام وَ مِثْلُهُ أَیْنَ ما تَکُونُوا یَأْتِ بِکُمُ اللَّهُ جَمِیعاً(۳) قَالَ أَصْحَابُ الْقَائِمِ یَجْمَعُهُمُ اللَّهُ فِی یَوْمٍ وَاحِدٍ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابن عباس در ذیل آیه: «وَ فِی السَّماءِ رِزْقُکُمْ وَ ما تُوعَدُونَ فَوَ رَبِّ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ ما أَنَّکُمْ تَنْطِقُونَ» - . ذاریات / ۲۲ و ۲۳ - ، {و روزی شما و آنچه وعده داده شده اید در آسمان است. پس سوگند به پروردگار آسمان و زمین، که واقعاً او حقّ است همان گونه که خود شما سخن می گویید} می گوید: مقصود قیام قائم است و مثل آن در این آیه است: «أَیْنَ ما تَکُونُوا یَأْتِ بِکُمُ اللَّهُ جَمِیعا» - . بقره / ۱۴۸ - ، {هر کجا که باشید، خداوند همگی شما را [به سوی خود باز] می آورد.} ابن عباس می گوید: «منظور اصحاب قائم است که خدا در یک روز آنها را جمع می کند.» - . غیبت طوسی: ۱۷۵ -

**[ترجمه]

«۳۴»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ الْمُقْرِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ بَکَّارِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ

سُفْيَانَ الْجَرِيرِیِّ عَنْ عُمَیْرِ بْنِ هَاشِمٍ الطَّائِیِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ: فِی هَذِهِ الْآیَهِ فَوَ رَبِّ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ

ص: ۵۳

۱- ۱. الذاریات: ۲۲.

۲- ۲. الحدید: ۱۷.

۳- ۳. البقره: ۱۴۸.

مِثْلَ ما أَنَّكَمْ تَنْطِقُونَ قَالَ قِيَامُ الْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ قَالَ وَ فِيهِ نَزَلَتْ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكَمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِی ارْتَضی لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْناً يَعْبُدُونَنِی لا يُشْرِكُونَ بِی شَيْئاً(۱) قَالَ نَزَلَتْ فِی الْمَهْدِیِّ علیه السلام.

كنز، [كنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره] محمد بن العباس عن علی بن عبد الله عن إبراهيم بن محمد الثقفی عن الحسن بن الحسين: مثله.

**[ترجمه]غيبت طوسی: اسحاق بن عبدالله بن علی بن الحسين درباره اين آيه: «فَوَ رَبِّ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ ما أَنَّكُمْ تَنْطِقُون»، {پس سوگند به پروردگار آسمان و زمين، كه واقعاً او حقّ است، همان گونه كه خود شما سخن می گوييد} می گويد: منظور قيام قائم آل محمد صلی الله عليه و آله است. و آيه: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دينَهُمُ الَّذِی ارْتَضی لَهُمْ وَ لَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْناً يَعْبُدُونَنی لا يُشْرِكُونَ بی شَيْئا» - . نور / ۵۵ - ، {خدا به كسانی از شما كه ايمان آورده و كارهای شايسته كرده اند، وعده داده است كه حتماً آنان را در اين سرزمين جانشين [خود] قرار دهد، همان گونه كه كسانی را كه پيش از آنان بودند جانشين [خود] قرار داد، و آن دينی را كه برايشان پسنديده است به سودشان مستقر كند، و بيمشان را به ايمنی مبدل گرداند، [تا] مرا عبادت كنند و چيزی را با من شريک نگردانند} نيز درباره مهدی عليه السّلام نازل شده است. - . غيبت طوسی: ۱۷۶ -

در كتاب كنز الفوائد نيز مثل اين روايت نقل شده است - . تأوبل الآيات الظاهره: ۵۹۶ - .

**[ترجمه]

«۳۵»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقِطَعِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ يَحْيَى الثَّوْرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّهً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِينَ (۲) قَالَ هُمْ آلُ مُحَمَّدٍ يَبْعَثُ اللَّهُ مَهْدِيَّهُمْ بَعْدَ جَهْدِهِمْ فَيُعِزُّهُمْ وَ يُذِلُّ عَدُوَّهُمْ.

**[ترجمه]غيبت طوسی: علی عليه السّلام در ذيل اين قول خداوند تعالی: «وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّهً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِينَ» - . قصص / ۵ - ، {و خواستيم بر كسانی كه در آن سرزمين فرو دست شده بودند منّت نهيم و آنان را پيشوايان [مردم] گردانيم، و ايشان را وارث [زمين] كنيم} فرمود: «آنان آل محمد صلی الله علی و آله هستند كه خدا مهدی آنها را بعد از تلاش فراوانشان می فرستد، پس آنها را عزيز و دشمنشان را خوار می كند.» - . غيبت طوسی: ۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۳۶»

ک، [إكمال الدين] عَلِيُّ بْنُ حَاتِمٍ فِيمَا كَتَبَ إِلَيَّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ زِيَادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ سَمَاعَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْمِيثَمِيِّ عَنْ سَمَاعَةَ وَ غَيْرِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِی الْقَائِمِ علیه السلام وَ لا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ مِنْ قَبْلُ فَطالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَ كَثِيرٌ مِنْهُمْ فاسِقُونَ (۳).

**[ترجمه]کمال الدین: امام صادق علیه السّلام فرمود: این آیه درباره قائم علیه السّلام نازل شده است: «وَ لا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ مِنْ قَبْلُ فَطالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَ كَثِيرٌ مِنْهُمْ فاسِقُونَ» - . حدید / ۱۶ - ، {و مانند کسانی نباشند که از پیش بدان ها کتاب داده شد و [عمر و] انتظار بر آنان به درازا کشید، و دل هایشان سخت گردید و بسیاری از آنها فاسق بودند.} - . کمال الدین: ۶۰۶ -

**[ترجمه]

«۳۷»

ک، [إكمال الدين] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْمِيثَمِيِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُؤْمِنِ الطَّاقِ عَنْ سَلَّامِ بْنِ الْمُسْتَنِيرِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها قَالَ يُحْيِيهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِالْقَائِمِ بَعْدَ مَوْتِهَا يَعْنِی بِمَوْتِهَا كُفْرَ أَهْلِهَا وَ الْكَافِرُ مَيِّتٌ.

**[ترجمه]کمال الدین: امام باقر علیه السّلام درباره این قول خدای عزوجل: «اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها» - . حدید / ۱۷ - ، {بدانید که خدا زمین را پس از مرگش زنده می گرداند} فرمود: «خدای عزوجل زمین را با قائم بعد از مرگ زمین، زنده می کند و مراد خداوند از موت زمین، کفر اهل زمین است و کافر میت محسوب می شود.» - . کمال الدین: ۶۰۶ -

**[ترجمه]

«۳۸»

شی، [تفسير العياشی] عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ تِلْكَ الْأَيَّامُ نُداوِلُها بَيْنَ النَّاسِ (۴) قَالَ مَا زَالَ مُنْذُ خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ دَوْلَةٌ لِلَّهِ وَ دَوْلَةٌ لِإِبْلِيسَ فَأَيْنَ دَوْلَةُ اللَّهِ أَمَا هُوَ قَائِمٌ وَاحِدٌ.

۱- ۱. النور: ۵۵.

۲- ۲. القصص: ۵.

۳- ۳. الحدید: ۱۶.

۴- ۴. آل عمران: ۱۴۰.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السّلام در ذیل این قول خدا: «وَ تِلْكَ الْأَيَّامُ نُداوِلُها بَيْنَ النَّاسِ» - . آل عمران / ۱۴۰ - ، {و ما این روزها[ی شکست و پیروزی] را میان مردم به نوبت می گردانیم} فرمود: «از زمان خلقت آدم، همیشه دولتی از خدا و دولتی از شیطان بوده، پس در این زمان دولت خدا کو؟ آگاه باشید که صاحب دولت خدا قائم واحد آل محمد است.» - . تفسیر عیاشی ۱ : ۲۲۲ -

**[ترجمه]

«۳۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: فِي هَذِهِ الْآيَةِ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلا تَخْشَوْهُمْ وَ اخْشَوْنِ (۱) يَوْمَ يَقُومُ الْقَائِمُ علیه السلام يَئِسَ بَنُو أُمَيَّةَ فَهُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَئِسُوا مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام باقر علیه السّلام در ذیل این آیه: «الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلا تَخْشَوْهُمْ وَ اخْشَوْنِ» - . مائده / ۴ - ، {امروز کسانی که کافر شده اند، از [کارشکنی در] دین شما نومید گردیده اند. پس، از ایشان مترسید و از من بترسید} فرمود: «روزی که قائم علیه السّلام قیام می کند، بنی امیه که همان مایوسان هستند، نومید می شوند؛ از آل محمد صلی الله علیه و آله نومید می شوند.» - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۴۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ جَابِرٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ وَ أَذانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ(۲) قَالَ خُرُوجُ الْقَائِمِ وَ أَذَانٌ دَعْوَتُهُ إِلَى نَفْسِهِ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام باقر و امام صادق علیهماالسّلام درباره این قول خداوند: «وَ أَذانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ» - . توبه / ۵ - ، {و [این آیات] اعلامی است از جانب خدا و پیامبرش به مردم در روز حجّ اکبر} فرمود: «(حج بزرگ) ظهور قائم است و (اعلان) دعوت مردم است به سوی خویش است.» - . تفسیر عیاشی ۲ : ۸۲ -

**[ترجمه]

بیان

هذا بطن للآیه.

**[ترجمه]البته این معنی باطن آیه است.

**[ترجمه]

«۴۱»

شی، [تفسير العياشی] عَنْ زُرَارَةَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: سُئِلَ أَبِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ قاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَما يُقاتِلُونَكُمْ كَافَّةً(۳) حَتَّى لَا يَكُونَ مُشْرِكٌ وَ يَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ (۴) ثُمَّ قَالَ إِنَّهُ لَمْ يَجِئْ تَأْوِيلُ هَذِهِ الْآيَةِ وَ لَوْ قَدْ قَامَ قَائِمُنَا سَيَرَى مَنْ يُدْرِكُهُ مَا يَكُونُ مِنْ تَأْوِيلِ هَذِهِ الْآيَةِ وَ لَيَبْلُغَنَّ دِينُ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله مَا بَلَغَ اللَّيْلُ حَتَّى لَا يَكُونَ شِرْكٌ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ كَمَا قَالَ اللَّهُ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السّلام فرمود: از پدرم درباره این قول خدا: «وَ قاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَما يُقاتِلُونَكُمْ كَافَّةً» - . توبه / ۳۷ - ، {و همگی با مشرکان بجنگید، چنان که آنان همگی با شما می جنگند}پرسیده شد. فرمود: «تا مشرکی باقی نمانـد؛ «وَ يَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ» - . انفال / ۳۹ - ، {دین کلا برای خدا باشد.} سپس فرمود: «تأویل این آیه هنوز نیامده و اگر قائم ما قیام کند، هر کس که او را درک کند، تأویل این آیه را خواهد دید و قائم علیه السّلام، دین محمد صلی الله علیه و آله را تـا آنجا که شب پایش به آنجا رسیده می رسانـد، تا جایی که دیگر طبق فرموده خداونـد، شـرکی روی زمین باقی نمی ماند.» - . تفسیر عیاشی ۲ : ۶۰ -

**[ترجمه]

بيان

أی كما قال الله فی قوله وَ قاتِلُوهُمْ حَتَّى لا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَ يَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ.

**[ترجمه]مراد حضـرت از «کمـا قـال الله» این آیه است که «وَ قـاتِلُوهُمْ حَتَّى لا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَ يَكُونَ الـدِّينُ كُلُّهُ لِلَّه»، و بـا آنـان بجنگید تا فتنه ای بر جای نماند و دین یکسره از آنِ خدا گردد.}

**[ترجمه]

«۴۲»

شی، [تفسير العياشی] عَنْ أَبَانٍ عَنْ مُسَافِرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ لَئِنْ أَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ(۵) يَعْنِی عِدَّةً كَعِدَّةِ بَدْرٍ قَالَ يَجْمَعُونَ لَهُ فِی سَاعَةٍ وَاحِدَةٍ قَزَعاً كَقَزَعِ الْخَرِيفِ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السّلام در ذیل این قول خداوند: «وَ لَئِنْ أَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ» - . هود / ۸ - ، {و اگر عذاب را تا چندگاهی از آنان به تأخیر افکنیم} فرمود: «یعنی نفراتی به تعداد نفرات مسلمین در جنگ بدر، در یک ساعت نزد او جمع می شوند، مانند جمع شدن پاره های کوچک ابر در پاییز.» - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۵۰ -

**[ترجمه]

إيضاح

قال الجزری فی حدیث علی علیه السلام فیجتمعون إلیه کما یجتمع قزع الخریف أی قطع السحاب المتفرقه و إنما خص الخریف لأنه أول الشتاء و السحاب یکون فیه متفرقا غیر متراکم و لا مطبق ثم یجتمع بعضه إلی بعض بعد ذلک.

**[ترجمه]جزری درباره حدیث علی علیه السّلام می گوید: اینکه حضرت فرمود: «فیجتمعون الیه کما یجتمع قزع الخریف»، یعنی مثل تکه های پراکنده ابر و حضرت پاییز را ذکر کرد به این سبب که پاییز اول زمستان است و ابرها در آن متفرق و غیر متراکم اند و فشرده نیستند. سپس بعد از تکمیل نفرات، بعضی به بعض دیگر ملحق می شوند .

**[ترجمه]

«۴۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْخَزَّازِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: وَ لَئِنْ

ص: ۵۵

۱- ۱. المائده: ۴.

۲- ۲. براءه: ۵.

۳- ۳. براءه: ۳۷.

۴- ۴. الأنفال: ۳۹.

۵- ۵. هود: ۸.

أَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلى أَمَّهٍ مَعْدُودَهٍ قَالَ هُوَ الْقَائِمُ وَ أَصْحَابُهُ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السّلام در ذیل آیه: «وَ لَئِنْ أَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلى أُمَّهٍ مَعْدُودَهٍ»، {و اگر عذاب را تا چندگاهی از آنان به تأخیر افکنیم} فرمود: «منظور قائم و اصحابش هستند.» - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۴۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ عَمَّنْ سَمِعَ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ عَهْدَ نَبِيِّ اللَّهِ صَارَ عِنْدَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام ثُمَّ صَارَ عِنْدَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ ثُمَّ يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ فَالْزَمْ هَؤُلَاءِ فَإِذَا خَرَجَ رَجُلٌ مِنْهُمْ مَعَهُ ثَلَاثُمِائَهِ رَجُلٍ وَ مَعَهُ رَايَهُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله

عَامِداً إِلَى الْمَدِينَهِ حَتَّى يَمُرَّ بِالْبَيْدَاءِ فَيَقُولَ هَذَا مَكَانُ الْقَوْمِ الَّذِينَ خُسِفَ بِهِمْ وَ هِيَ الْآيَهُ الَّتِي قَالَ اللَّهُ أَ فَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذابُ مِنْ حَيْثُ لا يَشْعُرُونَ أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَما هُمْ بِمُعْجِزِينَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام باقر علیه السّلام فرمود: پیمان پیامبر خدا نزد علی بن الحسین علیهماالسّلام بود و سپس نزد محمد بن علی علیهماالسّلام است و سپس خدا آنچه بخواهد می کند؛ پس ملازم اینان باش. پس وقتی مردی از آنها همراه با سیصد تن قیام کرد و بیرق پیغمبر با وی بود، به طرف مدینه رهسپار می گردد، تا اینکه از «بیداء» می گذرد و می گوید: این است محل قومی که در زمین فرو می روند و این آیه ای است که می فرماید: «أَ فَأَمِنَ الَّذينَ مَكَرُوا السَّيِّئاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذابُ مِنْ حَيْثُ لا يَشْعُرُونَ اَوْ يَأْخُذَهُمْ في تَقَلُّبِهِمْ فَما هُمْ بِمُعْجِزينَ» - . نحل / ۴۵ - ۴۶ - ، {آیا کسانی که تدبیرهای بد می اندیشند، ایمن شدند از اینکه خدا آنان را در زمین فرو ببرد، یا از جایی که حدس نمی زنند عذاب برایشان بیاید؟ یا در حال رفت و آمدشان [گریبان] آنان را بگیرد، و کاری از دستشان برنیاید؟} - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۸۳ -

**[ترجمه]

«۴۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ أَ فَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ قَالَ هُمْ أَعْدَاءُ اللَّهِ وَ هُمْ يُمْسَخُونَ وَ يُقْذَفُونَ وَ يَسِيخُونَ فِي الْأَرْضِ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از امام صادق علیه السّلام درباره این قول خدا: «أَ فَأَمِنَ الَّذينَ مَكَرُوا السَّيِّئاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ»، {آیا کسانی که تدبیرهای بد می اندیشند، ایمن شدند از اینکه خدا آنان را در زمین فرو ببرد؟} پرسیده شد. حضرت فرمود: «آنان دشمنان خدا هستند و مسخ می شوند و پرتاب می شوند و در زمین شوره زار فرو می روند.» - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۸۳ -

**[ترجمه]

«۴۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ صَالِحِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ قَضَیْنا إِلی بَنِی إِسْرائِیلَ فِی الْکِتابِ لَتُفْسِدُنَّ فِی الْأَرْضِ مَرَّتَیْنِ (۲) قَتْلُ عَلِیٍّ وَ طَعْنُ الْحَسَنِ وَ لَتَعْلُنَّ عُلُوًّا کَبِیراً قَتْلُ الْحُسَیْنِ فَإِذا جاءَ وَعْدُ أُولاهُما إِذَا جَاءَ نَصْرُ دَمِ الْحُسَیْنِ بَعَثْنا عَلَیْکُمْ عِباداً لَنا أُولِی بَأْسٍ شَدِیدٍ فَجاسُوا خِلالَ الدِّیارِ قَوْمٌ یَبْعَثُهُمُ اللَّهُ قَبْلَ خُرُوجِ الْقَائِمِ لَا یَدَعُونَ وِتْراً لِآلِ مُحَمَّدٍ إِلَّا أَحْرَقُوهُ وَ کانَ وَعْداً مَفْعُولًا قَبْلَ قِیَامِ الْقَائِمِ ثُمَّ رَدَدْنا لَکُمُ الْکَرَّةَ عَلَیْهِمْ وَ أَمْدَدْناکُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِینَ وَ جَعَلْناکُمْ أَکْثَرَ نَفِیراً خُرُوجُ الْحُسَیْنِ علیه السلام فِی الْکَرَّةِ فِی سَبْعِینَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِهِ الَّذِینَ قُتِلُوا مَعَهُ عَلَیْهِمُ الْبِیضُ الْمُذَهَّبُ لِکُلِّ بِیضَةٍ وَجْهَانِ وَ الْمُؤَدِّی إِلَی النَّاسِ أَنَّ الْحُسَیْنَ قَدْ خَرَجَ فِی أَصْحَابِهِ حَتَّی لَا یَشُکَّ فِیهِ الْمُؤْمِنُونَ وَ أَنَّهُ لَیْسَ بِدَجَّالٍ وَ لَا شَیْطَانٍ الْإِمَامُ الَّذِی بَیْنَ أَظْهُرِ النَّاسِ یَوْمَئِذٍ فَإِذَا اسْتَقَرَّ عِنْدَ الْمُؤْمِنِ أَنَّهُ الْحُسَیْنُ لَا یَشُکُّونَ فِیهِ وَ بَلَغَ عَنِ الْحُسَیْنِ الْحُجَّةُ الْقَائِمُ بَیْنَ أَظْهُرِ النَّاسِ وَ صَدَّقَهُ الْمُؤْمِنُونَ بِذَلِکَ جَاءَ الْحُجَّةَ الْمَوْتُ فَیَکُونُ الَّذِی یَلِی غُسْلَهُ وَ کَفْنَهُ وَ حَنُوطَهُ وَ إِیلَاجَهُ حُفْرَتَهُ الْحُسَیْنَ وَ لَا یَلِی الْوَصِیَّ إِلَّا الْوَصِیُّ وَ زَادَ إِبْرَاهِیمُ فِی حَدِیثِهِ ثُمَّ یَمْلِکُهُمُ الْحُسَیْنُ حَتَّی یَقَعَ حَاجِبَاهُ عَلَی عَیْنَیْهِ.

ص: ۵۶

۱- ۱. النحل: ۴۵.

۲- ۲. أسری: ۴.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: راوی می گوید: از امام صادق علیه السّلام درباره این قول خداوند: «وَ قَضَیْنا إِلی بَنی إِسْرائیلَ فِی الْکِتابِ لَتُفْسِدُنَّ فِی الْأَرْضِ مَرَّتَیْنِ» - . اسراء / ۴ - ، {و در کتاب آسمانی [شان] به فرزندان اسرائیل خبر دادیم که: «قطعاً دو بار در زمین فساد خواهید کرد»} پرسیدم؛ فرمود: «منظور کشته شدن علی علیه السّلام و نیزه خوردن امام حسن علیه السّلام است»؛ «وَ لَتَعْلُنَّ عُلُوًّا کَبیراً»، {و قطعاً به سرکشی بسیار بزرگی برخواهید خاست} فرمود: «منظور کشته شدن امام حسین علیه السّلام است»؛ «فَإِذا جاءَ وَعْدُ أُولاهُما»، {پس آن گاه که وعده [تحقق] نخستین آن دو فرا رسد} فرمود: وقتی یاری خون حسین علیه السّلام فرا رسد»؛ «بَعَثْنا عَلَیْکُمْ عِباداً لَنا أُولی بَأْسٍ شَدیدٍ فَجاسُوا خِلالَ الدِّیار»، {بندگانی از خود را که سخت نیرومندند بر شما می گماریم، تا میان خانه ها[یتان برای قتل و غارت شما] به جستجو درآیند} فرمود: «منظور گروهی هستند که خدا قبل از قیام قائم، آنان را بر می انگیزد و هیچ ظالم و جنایتکاری نسبت به آل محمد دعوت نمی کنند مگر اینکه او را می سوزانند»؛ «وَ کَانَ وَعداً مَفعولاً»، {و این تهدید تحقق یافتنی است} فرمود: «قبل از قیام قائم»؛ «ثُمَّ رَدَدْنا لَکُمُ الْکَرَّةَ عَلَیْهِمْ وَ أَمْدَدْناکُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنینَ وَ جَعَلْناکُمْ أَکْثَرَ نَفیراً»، {پس [از چندی] دوباره شما را بر آنان چیره می کنیم و شما را با اموال و پسران یاری می دهیم و [تعداد] نفرات شما را بیشتر می گردانیم} فرمود: «منظور خروج حسین علیه السّلام در رجعت با هفتاد مرد از اصحابش است که با او به شهادت رسیدند و همگی کلاهخود طلایی بر سر دارند و هر کلاهخودی دو رو دارد و به مردم می رسد که حسین علیه السّلام با اصحابش خروج کرده تا مومنان درباره او شک نکنند و مردم می فهمند که او شیطان و دجال نیست و امامی است که پیش روی مردم قرار گرفته است. پس وقتی مومنان دانستند که او حسین است، در او تردید نمی کنند و از جانب حسین علیه السّلام حجت قائم رودرروی مردم قرار می گیرد و مومنان او را با آن حجت تصدیق می کنند و زمان مرگ قائم می رسد و این حسین علیه السّلام است که متولی غسل و کفن و حنوط و دفن او می شود و فقط وصی بعد از وصی رجعت می کند.» راوی در حدیث خود اضافه کرده که: «سپس حسین علیه السّلام بر آنها حکومت می کند تا زمانی که از شدت پیری ابروانش بر چشمش می ریزد.» - . تفسیر عیاشی ۲ : ۳۰۴ -

**[ترجمه]

بیان

قوله لا یدعون وترا أی ذا وتر و جنایه ففی الکلام تقدیر مضاف و الوتر بالکسر الجنایه و الظلم.

**[ترجمه]اینکه فرمود: «لا یدعون وترا»، وتر یعنی دارای وتر و جنایت؛ پس در کلام مضافی در تقدیر است و وتر با کسر واو به معنای جنایت و ظلم است.

**[ترجمه]

«۴۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حُمْرَانَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: قَالَ کَانَ یَقْرَأُ بَعَثْنا عَلَیْکُمْ عِباداً لَنا أُولِی بَأْسٍ شَدِیدٍ ثُمَّ قَالَ وَ هُوَ الْقَائِمُ وَ أَصْحَابُهُ أُولِی بَأْسٍ شَدِیدٍ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام باقر علیه السّلام مشغول قرائت آیه: «بَعَثْنا عَلَیْکُمْ عِباداً لَنا أُولی بَأْسٍ شَدِیدٍ» - . اسراء / ۵ - ، {بندگانی از خود را که سخت نیرومندند بر شما می گماریم} بودند. سپس فرمود: «قائم و یارانش هستند که سخت نیرومندند.» - . تفسیر عیاشی ۲ : ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۴۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ صَدَقَةَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی خُطْبَتِهِ: یَا أَیُّهَا النَّاسُ سَلُونِی قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِی فَإِنَّ بَیْنَ جَوَانِحِی عِلْماً جَمّاً فَسَلُونِی قَبْلَ أَنْ تَبْقُرَ بِرِجْلِهَا فِتْنَةٌ شَرْقِیَّةٌ تَطَأُ فِی حُطَامِهَا مَلْعُونٌ نَاعِقُهَا وَ مَوْلَاهَا وَ قَائِدُهَا وَ سَائِقُهَا وَ الْمُتَحَرِّزُ فِیهَا فَکَمْ عِنْدَهَا مِنْ رَافِعَةٍ ذَیْلَهَا یَدْعُو بِوَیْلِهَا دَخَلَهُ أَوْ حَوْلَهَا لَا مَأْوَی یَکُنُّهَا وَ لَا أَحَدَ یَرْحَمُهَا فَإِذَا اسْتَدَارَ الْفَلَکُ قُلْتُمْ مَاتَ أَوْ هَلَکَ وَ أَیَّ وَادٍ سَلَکَ فَعِنْدَهَا تَوَقَّعُوا الْفَرَجَ وَ هُوَ تَأْوِیلُ هَذِهِ الْآیَهِ ثُمَّ رَدَدْنا لَکُمُ الْکَرَّةَ عَلَیْهِمْ وَ أَمْدَدْناکُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِینَ وَ جَعَلْناکُمْ أَکْثَرَ نَفِیراً وَ الَّذِی فَلَقَ الْحَبَّهَ وَ بَرَأَ النَّسَمَهَ لَیَعِیشُ إِذْ ذَاکَ مُلُوکٌ نَاعِمِینَ وَ لَا یَخْرُجُ الرَّجُلُ مِنْهُمْ مِنَ الدُّنْیَا حَتَّی یُولَدَ لِصُلْبِهِ أَلْفُ ذَکَرٍ آمِنِینَ مِنْ کُلِّ بِدْعَهٍ وَ آفَهٍ و التنزیل عَامِلِینَ بِکِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّهِ رَسُولِهِ قَدِ اضْمَحَلَّتْ عَلَیْهِمُ الْآفَاتُ وَ الشُّبُهَاتُ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امیر مومنان علیه السّلام در خطبه خود فرمود: ای مردم! پیش از آنکه مرا از دست بدهید، از من بپرسید، زیرا در درونم علم فراوانی است. پس پیش از آنکه فتنه ای خاوری پا پیش نهد و در حطام دنیا پای گذارد در حالی که فریادگر و مولا و راهبر و سوق دهنده آن و جای گیرنده در آن ملعون اند؛ پس چه بسا کسانی که در زیر این فتنه رفته آن را بلند می کنند و فریاد ویل آن را سر داده داخل آن یا اطرافش می شوند که پناهگاهی برای اختفا نداشته و احدی به آنها رحم نمی کند. پس وقتی آسمان چرخید، خواهید گفت: مرد یا هلاک شد و در چه وادی گام نهاد! پس هنگام این فتنه منتظر فرج باشید که تأویل این آیه است: «ثُمَّ رَدَدْنا لَکُمُ الْکَرَّةَ عَلَیْهِمْ وَ أَمْدَدْناکُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِینَ وَ جَعَلْناکُمْ أَکْثَرَ نَفِیراً» - ۳. اسراء / ۶ - ، {پس [از چندی] دوباره شما را بر آنان چیره می کنیم و شما را با اموال و پسران یاری می دهیم و [تعداد] نفرات شما را بیشتر می گردانیم.} قسم به کسی که دانه را شکافت و انسان را آفرید، در آن هنگامه شاهانی متنعم زندگی می کنند و مردی از آنها از دنیا نمی رود تا اینکه هزار مرد از صلبش متولد می شوند که ایمن از هر بدعت و آفتی هستند و به کتاب خدا و سنت رسول او عمل می کنند و آفات و شبهات بر آنها از بین می رود. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۳۰۴ -

**[ترجمه]

توضیح

قبل أن تبقر قَالَ الْجَزَرِیُّ فِی حَدِیثِ أَبِی مُوسَی: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ سَیَأْتِی عَلَی النَّاسِ فِتْنَهٌ بَاقِرَهٌ تَدَعُ الْحَلِیمَ حَیْرَانَ.

أی واسعه عظیمه و فی بعض النسخ بالنون و الفاء أی تنفر ضاربا برجلها و الضمیر فی حطامها راجع إلی الدنیا بقرینه المقام أو إلی الفتنه بملابسه أخذها و التصرف فیها قوله و المتجرز لعله من جرز أی أکل أکلا وحیا و قتل و قطع و بخس و فی النسخه بالحاء المهمله و لعل المعنی من یتحرز من إنکارها و رفعها لئلا یخل بدنیاه و سائر الخبر کان مصحفا فترکته علی ما وجدته و المقصود واضح.

**[ترجمه]در ذیل این عبارت که حضرت فرمود: «قبل ان تبقر»، جزری می گوید: در حدیث ابو موسی آمده: «از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم که فرمود: «بر مردم فتنه باقره ای فرا می رسد که شخص بردبار را حیرت زده می کند!» مراد از «باقره» وسیع و بزرگ است. در بعضی نسخ، با نون و فاء وارد شده، یعنی: «تنفر ضاربا برجلها» و ضمیر در «حطامها» به قرینه مقام به دنیا راجع است و یا به فتنه بر می گردد؛ فرمایش حضرت «المتجرز» شاید از جزر به معنای اکل و خوردن باشد و یا به معنای کشتن و بریدن و کم گذاشتن باشد و در همان نسخه با حرف حاء آمده که شاید معنای آن انکار و مقابله با فتنه باشد تا به دنیای آن متحرز اخلالی وارد نشود؛ باقی حدیث پراکنده بود و من همان گونه که آن را یافتم، ترک کردم و مقصود روشن است.

**[ترجمه]

«۴۹»

نی، [الغیبه] للنعمانی الْکُلَیْنِیُّ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَسَّانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ: سُئِلَ عَنْ

ص: ۵۷

قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَإِذا نُقِرَ فِی النَّاقُورِ(۱) قَالَ إِنَّ مِنَّا إِمَاماً مُسْتَتِراً فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِظْهَارَ أَمْرِهِ نَكَتَ فِی قَلْبِهِ نُكْتَهً فَظَهَرَ فَقَامَ بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: از امام صادق علیه السّلام درباره این قول خدای عزوجل: «فَإِذا نُقِرَ فِی النَّاقُورِ» - . مدثر / ۸ - ، {پس چون در صور دمیده شود} پرسیده شد، فرمود: «امامی از ما هست که غایب می شود، پس چون خداوند عزوجل اراده کند که امر او را آشکار گرداند، علامتی در دل وی پدید می آورد،پس ظاهر می گردد و به امر خدای عزوجل قیام می کند.» - . غیبت نعمانی: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

«۵۰»

نی، [الغیبه] للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یُوسُفَ بْنِ یَعْقُوبَ أبو [أَبِی] الْحُسَیْنِ مِنْ كِتَابِهِ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ أَبِیهِ وَ وَهْبٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَیُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِینَهُمُ الَّذِی ارْتَضی لَهُمْ وَ لَیُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْناً یَعْبُدُونَنِی لا یُشْرِكُونَ بِی شَیْئاً(۲) قَالَ الْقَائِمُ وَ أَصْحَابُهُ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام صادق علیه السّلام در ذیل این قول خداوند عزوجل: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذینَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذینَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَیُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دینَهُمُ الَّذِی ارْتَضی لَهُمْ وَ لَیُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْناً یَعْبُدُونَنی لا یُشْرِكُونَ بی شَیْئاً» - . نور / ۵۵ - ، {خدا به كسانی از شما كه ایمان آورده و كارهای شایسته كرده اند، وعده داده است كه حتماً آنان را در این سرزمین جانشین [خود] قرار دهد، همان گونه كه كسانی را كه پیش از آنان بودند جانشین [خود] قرار داد، و آن دینی را كه برایشان پسندیده است به سودشان مستقر كند، و بیمشان را به ایمنی مبدل گرداند، [تا] مرا عبادت كنند و چیزی را با من شریک نگردانند} فرمود: «منظور قائم و یاران او هستند.» - . غیبت نعمانی: ۲۴۰ -

**[ترجمه]

«۵۱»

نی، [الغیبه] للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنْ حُمَیْدِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الصَّبَّاحِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَضْرَمِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ لَئِنْ أَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلی أُمَّهٍ مَعْدُودَهٍ(۳) قَالَ الْعَذَابُ خُرُوجُ الْقَائِمِ وَ الْأُمَّهُ الْمَعْدُودَهُ عِدَّهُ أَهْلِ بَدْرٍ وَ أَصْحَابُهُ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام صادق علیه السّلام درباره آیه: «وَ لَئِنْ أَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلی أُمَّهٍ مَعْدُودَهٍ» - .

هود / ۸ - ، {و اگر عذاب را تا چندگاهی از آنان به تأخیر افکنیم} فرمود: «عذاب قیام قائم است و امت معدوده، به تعداد اهل بدر و اصحاب او هستند.» - . غیبت نعمانی: ۲۴۱ -

**[ترجمه]

«۵۲»

نی، [الغیبه] للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ وَ أَحْمَدُ بْنُ یُوسُفَ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ وَ وَهْبٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ فَاسْتَبِقُوا الْخَیْراتِ أَیْنَ ما تَکُونُوا یَأْتِ بِکُمُ اللَّهُ جَمِیعاً(۴) قَالَ نَزَلَتْ فِی الْقَائِمِ وَ أَصْحَابِهِ یَجْمَعُونَ عَلَی غَیْرِ مِیعَادٍ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام صادق علیه السّلام درباره آیه: «فَاسْتَبِقُوا الْخَیْراتِ أَیْنَ ما تَکُونُوا یَأْتِ بِکُمُ اللَّهُ جَمیعاً» - . بقره / ۱۴۸ - ، {پس در کارهای نیک بر یکدیگر پیشی گیرید. هر کجا که باشید، خداوند همگی شما را [به سوی خود باز] می آورد} فرمود: «درباره قائم و یاران او نازل شده که بدون وعده قبلی اجتماع می کنند.» - . غیبت نعمانی: ۲۴۱ -

**[ترجمه]

«۵۳»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ الْمَسْعُودِیُّ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ أُذِنَ لِلَّذِینَ یُقاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَ إِنَّ اللَّهَ عَلی نَصْرِهِمْ لَقَدِیرٌ(۵) قَالَ هِیَ فِی الْقَائِمِ علیه السلام وَ أَصْحَابِهِ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام صادق علیه السّلام درباره آیه: «أُذِنَ لِلَّذینَ یُقاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَ إِنَّ اللَّهَ عَلی نَصْرِهِمْ لَقَدیرٌ» - . حج / ۳۹ - ، {به کسانی که جنگ بر آنان تحمیل شده، رخصت [جهاد] داده شده است، چرا که مورد ظلم قرار گرفته اند، و البته خدا بر پیروزی آنان سخت تواناست} فرمود: «این آیه درباره قائم علیه السّلام و یارانش است.» - . غیبت نعمانی: ۲۴۱ - .

**[ترجمه]

«۵۴»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَی عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ

۱- ۱. المدّثّر: ۸.

۲- ۲. النور: ۵۵.

۳- ۳. هود: ۸.

۴- ۴. البقره: ۱۴۸.

۵- ۵. الحجّ: ۳۹.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ یُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِیماهُمْ (۱) قَالَ اللَّهُ یَعْرِفُهُمْ وَ لَكِنْ نَزَلَتْ فِی الْقَائِمِ یَعْرِفُهُمْ بِسِیمَاهُمْ فَیَخْبِطُهُمْ بِالسَّیْفِ هُوَ وَ أَصْحَابُهُ خَبْطاً.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام صادق علیه السّلام درباره آیه: «یُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِیماهُمْ» - . الرحمن / ۴۱ -، {تبهکاران از سیمایشان شناخته می شوند} فرمود: «خداوند آنان را می شناسد اما این آیه درباره قائم نازل شده که مجرمین را با چهره شان می شناسد، پس با یارانش آنها را از دم ضربات سخت شمشیر می گذرانند.» - . غیبت نعمانی: ۲۴۱ -

**[ترجمه]

بیان

قال الفیروزآبادی خبطه یخبطه ضربه شدیدا و القوم بسیفه جلدهم.

**[ترجمه]فیروزآبادی می گوید: «خبطه یخبطه» به معنای ضرب شدید است و با شمشیر، قوم مجرم را

تأدیب می کند.

**[ترجمه]

«۵۵»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ حَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عُمَرَ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُسَیْنِ بْنِ عَجْلَانَ عَنْ مُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لَنُذِیقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذابِ الْأَدْنی دُونَ الْعَذابِ الْأَكْبَرِ (۲) قَالَ الْأَدْنَی غَلَاءُ السِّعْرِ وَ الْأَكْبَرُ الْمَهْدِیُّ بِالسَّیْفِ.

**[ترجمه]تأویل الآیات الظاهره: مفضل بن عمر می گوید: از حضرت صادق علیه السّلام درباره این آیه پرسیدم: «وَ لَنُذِیقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذابِ الْأَدْنی دُونَ الْعَذابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُونَ» - . سجده / ۲۱ -، {و قطعاً غیر از آن عذاب بزرگ تر، از عذاب این دنیا [نیز] به آنان می چشانیم} فرمود: «عذاب نزدیک تر گرانی نرخ ها و عذاب بزرگ تر قیام مهدی با شمشیر است.» - . تأویل الآیات الظاهره: ۴۳۷ -

**[ترجمه]

«۵۶»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ زِیَادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْقَائِمَ إِذَا خَرَجَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَیَسْتَقْبِلُ الْكَعْبَةَ وَ یَجْعَلُ ظَهْرَهُ

إِلَى الْمَقَامِ ثُمَّ يُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُومُ فَيَقُولُ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِآدَمَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْراهِيمَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِإِسْمَاعِيلَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِمُحَمَّدٍ ص ثُمَّ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ فَيَدْعُو وَ يَتَضَرَّعُ حَتَّى يَقَعَ عَلَى وَجْهِهِ وَ هُوَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذا دَعاهُ وَ يَكْشِفُ السُّوءَ وَ يَجْعَلُكُمْ خُلَفاءَ الْأَرْضِ أَ إِلهٌ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا ما تَذَكَّرُونَ (۳).

وَ بِالْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِى جَعْفَرٍ عليه السلام: فِى قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذا دَعاهُ قَالَ هذا [هَذِهِ] نَزَلَتْ فِى الْقَائِمِ عليه السلام إِذَا خَرَجَ تَعَمَّمَ وَ صَلَّى عِنْدَ الْمَقَامِ وَ تَضَرَّعَ إِلَى رَبِّهِ فَلَا تُرَدُّ لَهُ رَايَةٌ أَبَداً.

**[ترجمه]تأويل الآيات الظاهره: امام صادق عليه السّلام فرمود: چون قائم ما ظهور كند، به مسجدالحرام درآيد و در حالى كه رو به كعبه و پشت به مقام كرده، دو ركعت نماز مى گزارد. آنگاه برخاسته و مى گويد: «اى مردم! من از هر كس به آدم ابوالبشر نزديك ترم؛ اى مردم! من از هر كس به ابراهيم نزديك ترم؛ اى مردم! من از هر كس به اسماعيل نزديك ترم؛ اى مردم! من از هر كس به محمد صلى الله عليه و آله و سلم نزديك ترم.» سپس دستانش را به سمت آسمان بلند مى كند و آن قدر دعا و ناله مى كند تا غش كرده روى زمين مى افتد و اين منظور از اين آيه است: «أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذا دَعاهُ وَ يَكْشِفُ السُّوءَ وَ يَجْعَلُكُمْ خُلَفاءَ الْأَرْضِ أَ إِلهٌ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا ما تَذَكَّرُونَ» - ۲. نمل / ۳۲ -، {يا [كيست] آن كس كه درمانده را- چون وى را بخواند- اجابت مى كند، و گرفتارى را برطرف مى گرداند، و شما را جانشينان اين زمين قرار مى دهد؟ آيا معبودى با خداست؟ چه كم پند مى پذيريد.}

و به همين اسناد امام باقر عليه السّلام درباره آيه «أَمَّنْ يُجِيبُ» فرمود: «اين آيه درباره قائم عليه السّلام نازل شده كه وقتى خروج كرد، عمامه بر سر نهاده و نزديك مقام نماز مى گزارد و به درگاه پروردگارش تضرع مى كند و از آن موقع پرچم او در اهتزاز خواهد بود.» - . تأويل الآيات الظاهره: ۳۹۹ -

**[ترجمه]

«۵۷»

كنز، [كنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره]: قَوْلُهُ تَعَالَى يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْواهِهِمْ (۴) تَأْوِيلُهُ- قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ يَحْيَى بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِى الْجَارُودِ عَنْ أَبِى جَعْفَرٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَوْ تَرَكْتُمْ هَذَا الْأَمْرَ مَا تَرَكَهُ اللَّهُ.

۱- ۱. الرحمن: ۴۱.

۲- ۲. الم السجده: ۲۱.

۳- ۳. النمل: ۶۲.

۴- ۴. الصف: ۸.

وَ يُؤَيِّدُهُ مَا رَوَاهُ الشَّيْخُ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْمَاضِي علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ قُلْتُ وَ اللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ قَالَ يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَايَةُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ اللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ الْإِمَامَةُ لِقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ النُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنا(۱) وَ النُّورُ هُوَ الْإِمَامُ قُلْتُ لَهُ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدى وَ دِينِ الْحَقِ قَالَ هُوَ الَّذِي أَمَرَ اللَّهُ رَسُولَهُ بِالْوَلَايَةِ لِوَصِيِّهِ وَ الْوَلَايَةُ هِيَ دِينُ الْحَقِّ قُلْتُ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ قَالَ عَلَى جَمِيعِ الْأَدْيَانِ عِنْدَ قِيَامِ الْقَائِمِ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَ اللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ بِوَلَايَةِ الْقَائِمِ وَ لَوْ كَرِهَ الْكافِرُونَ بِوَلَايَةِ عَلِيٍّ قُلْتُ هَذَا تَنْزِيلٌ قَالَ نَعَمْ أَمَّا هَذَا الْحَرْفُ فَتَنْزِيلٌ وَ أَمَّا غَيْرُهُ فَتَأْوِيلٌ.

**[ترجمه]تأویل الآیات الظاهره: تأویل آیه: «يُرِيدُونَ لِيُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْواهِهِمْ» - . صف / ۸ - ، {می خواهند نور خدا را با دهان خود خاموش کنند} این است که امام باقر علیه السّلام فرمود: «اگر شما این امر را واگذارید، خداوند آن را فرو نخواهد گذاشت.»

مؤید این تأویل، روایت امام کاظم علیه السّلام است که راوی می گوید: از ایشان درباره این آیه «و اللهُ متمُّ نورِه» سوال کردم. فرمود: «یریدونَ لیُطفِئوا نورَ اللهِ بَافواهِهم»، منظور از نور خدا، ولایت امیرالمؤمنین علیه السّلام است و «الله متم نوره»، {و خدا نور خود را کامل خواهد کرد} منظور از این آیه امامت است، زیرا خداوند عزوجل می فرماید: «فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ النُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنا» - . تغابن / ۸ - ، {پس به خدا و پیامبر او و آن نوری که ما فرو فرستادیم ایمان آورید} و نور همان امام است. از ایشان پرسیدم: «منظور از « هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدى وَ دِينِ الْحَقِّ» - ۳. صف / ۹ - ، {اوست کسی که فرستاده خود را با هدایت و آیین درست روانه کرد} چیست؟» فرمود: «همان چیزی است که خداوند رسولش را مأمور به ولایت وصی خود کرده و ولایت، همان دین الحق است.» عرض کردم: «لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّه»، {تا آن را بر هر چه دین است فائق گرداند} یعنی چه؟ فرمود: «تفوق بر جمیع ادیان در هنگامه قیام قائم است، زیرا خداوند متعال می فرماید: «و اللهُ متمُّ نورِه»، یعنی خداوند نور خود را با ولایت قائم کامل می گرداند؛ «و لو کرهَ الکافرونَ» یعنی اگر چه کافران از ولایت علی علیه السّلام اکراه داشته باشند.» عرض کردم: «آنچه فرمودید در قرآن نازل شده؟» فرمود: «بله، اما این سخن اخیر تنزیل است و نازل هم شده، ولی غیر از آن تأویل قرآن است.» - . تأویل الآیات الظاهره: ۶۶۱ -

**[ترجمه]

«۵۸»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هَوْذَةَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدى وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا أُنْزِلَ تَأْوِيلُهَا بَعْدُ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ مَتَى يُنْزَلُ قَالَ حَتَّى يَقُومَ الْقَائِمُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَإِذَا خَرَجَ الْقَائِمُ لَمْ يَبْقَ كَافِرٌ وَ لَا مُشْرِكٌ إِلَّا كَرِهَ خُرُوجَهُ حَتَّى لَوْ كَانَ كَافِرٌ أَوْ مُشْرِكٌ فِي بَطْنِ صَخْرَةٍ لَقَالَتِ الصَّخْرَةُ يَا مُؤْمِنُ فِي بَطْنِي كَافِرٌ أَوْ مُشْرِكٌ فَاقْتُلْهُ قَالَ فَيُنَحِّيهِ اللَّهُ فَيَقْتُلُهُ.

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ مُعَنْعَناً عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مِثْلَهُ وَ فِيهِ لَقَالَتِ الصَّخْرَةُ يَا مُؤْمِنُ فِيَّ مُشْرِكٌ

فَاکْسِرْنِی وَ اقْتُلْهُ.

**[ترجمه]تأویل الآیات الظاهره: ابو بصیر می گوید: از امام صادق علیه السّلام درباره این قول خدای تعالی در کتابش: «هُوَ الَّذی أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدی وَ دینِ الْحَقِّ لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ وَ لَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُونَ» - . صف / ۹ - ، {اوست کسی که فرستاده خود را با هدایت و آیین درست روانه کرد، تا آن را بر هر چه دین است فائق گرداند، هر چند مشرکان را ناخوش آید} پرسیدم. پس فرمود: «به خدا قسم تأویل و مصداق آن هنوز نازل نشده است!» عرض کردم: «فدایتان شوم! چه وقت نازل می شود؟» فرمود: «وقتی که ان شاء الله قائم قیام کند؛ وقتی او خروج کند کافر و مشرکی باقی نمی ماند، مگر اینکه نسبت به خروج حضرت اکراه دارد، تا جایی که اگر کافر یا مشرکی در دل صخره ای مخفی شده باشد، صخره می گوید: «ای مؤمن! در دل من کافر یا مشرکی مخفی گشته! پس او را بکش!» حضرت فرمود: «پس خدا قائم را متوجه محل آن صخره کرده و حضرت او را می کشد.» - . تأویل الآیات الظاهره: ۶۶۲ -

در تفسیر فرات بن ابراهیم کوفی مثل این حدیث، با ذکر سند از امام صادق علیه السّلام نقل شده و در آن روایت آمده که صخره می گوید: «ای مؤمن! در درون من مشرکی است! پس مرا بشکن و او را بکش!» - . تفسیر فرات کوفی ۱ : ۴۸۱ -

**[ترجمه]

«۵۹»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مِیثَمٍ عَنْ عَبَایَهَ بْنِ رِبْعِیٍّ أَنَّهُ سَمِعَ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام یَقُولُ: هُوَ الَّذِی أَرْسَلَ رَسُولَهُ الْآیَهَ أَ ظَهَرَ ذَلِکَ بَعْدُ کَلَّا وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ حَتَّی لَا یَبْقَی قَرْیَهٌ إِلَّا وَ نُودِیَ فِیهَا بِشَهَادَهِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ بُکْرَهً وَ عَشِیّاً.

ص: ۶۰

۱- ۱. التغابن: ۸.

وَ قَالَ أَيْضاً حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی بَكْرٍ الْمُقْرِی عَنْ نُعَيْمِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ لَيْثٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی لِيُظْهِرَهُ عَلَی الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ قَالَ لَا يَكُونُ ذَلِكَ حَتَّی لَا يَبْقَی يَهُودِیٌّ وَ لَا نَصْرَانِیٌّ وَ لَا صَاحِبُ مِلَّةٍ إِلَّا دَخَلَ فِی الْإِسْلَامِ حَتَّی يَأْمَنَ الشَّاةُ وَ الذِّئْبُ وَ الْبَقَرَةُ وَ الْأَسَدُ وَ الْإِنْسَانُ وَ الْحَيَّةُ وَ حَتَّی لَا تَقْرِضَ فَأْرَةٌ جِرَاباً وَ حَتَّی تُوضَعَ الْجِزْيَةُ وَ يُكْسَرَ الصَّلِيبُ وَ يُقْتَلَ الْخِنْزِيرُ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ لِيُظْهِرَهُ عَلَی الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ وَ ذَلِكَ يَكُونُ عِنْدَ قِيَامِ الْقَائِمِ عليه السلام.

**[ترجمه]تأویل الآیات الظاهره: امیر مؤمنان علیه السّلام فرمود: «هُوَ الَّذی اَرسَلَ رَسُولَهُ ...» آیا این آیه محقق شده؟ هرگز! قسم به کسی که جانم در دست اوست، تحقق این آیه زمانی است که هیچ قریه ای نماند، مگر آنکه در آن شهادت لا اله الا الله و محمد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم در صبح و شام ندا داده شود.»

همچنین ابن عباس درباره آیه: «لِیُظهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّه وَ لَو کَرِهَ المُشرِکونَ» گفت: «این آیه محقق نمی شود، تا زمانی که یهودی و نصرانی و صاحب دینی باقی نماند مگر آنکه داخل در اسلام شود، تا آن جا که گوسفند و گرگ و گاو و شیر و انسان و مار ایمنی دارند و هیچ موشی کیسه ای را نمی جود و جزیه وضع می شود صلیب شکسته می شود و خوک کشته می شود و این معنای آیه: «لِیُظهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّه وَ لَو کَرِهَ المُشرِکونَ» است و این وضعیت در هنگامه قیام قائم علیه السّلام است.» - . تأویل الآیات الظاهره: ۶۶۳ -

**[ترجمه]

«۶۰»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ إِذا تُتْلی عَلَيْهِ آياتُنا قالَ أَساطِيرُ الْأَوَّلِينَ -(۱)

يَعْنِی تَكْذِيبَهُ بِقَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام إِذْ يَقُولُ لَهُ لَسْنَا نَعْرِفُكَ وَ لَسْتَ مِنْ وُلْدِ فَاطِمَةَ كَمَا قَالَ الْمُشْرِكُونَ لِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]تأویل الآیات الظاهره: امام صادق علیه السّلام درباره آیه: «إِذا تُتْلی عَلَيْهِ آياتُنا قالَ أَساطِيرُ الْأَوَّلِينَ» - . قلم / ۱۵ - ، {چون آیات ما بر او خوانده شود، گوید: «افسانه های پیشینیان است»} فرمود: «منظور تکذیب قائم آل محمد علیهم السّلام است، زیرا به او گفته می شود: «ما تو را نمی شناسیم و تو از فرزندان فاطمه علیهاالسّلام نیستی»، چنان که مشرکین از این گونه سخنان به پیغمبر می گفتند.» - . تأویل الآیات الظاهره: ۷۴۸ -

**[ترجمه]

«۶۱»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] أَبُو الْقَاسِمِ الْعَلَوِیُّ مُعَنْعَناً عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی کُلُّ نَفْسٍ بِما کَسَبَتْ رَهِینَهٌ إِلَّا أَصْحابَ الْیَمِینِ-(۲) قَالَ نَحْنُ وَ شِیعَتُنَا وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ثُمَّ شِیعَتُنَا أَهْلَ الْبَیْتِ فِی جَنَّاتٍ یَتَساءَلُونَ عَنِ الْمُجْرِمِینَ ما سَلَکَکُمْ فِی سَقَرَ قالُوا لَمْ نَکُ مِنَ الْمُصَلِّینَ یَعْنِی لَمْ یَکُونُوا مِنْ شِیعَهِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ وَ لَمْ نَکُ نُطْعِمُ الْمِسْکِینَ وَ کُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخائِضِینَ فَذَاکَ یَوْمُ الْقَائِمِ علیه السلام وَ هُوَ یَوْمُ الدِّینِ وَ کُنَّا نُکَذِّبُ بِیَوْمِ الدِّینِ حَتَّی أَتانَا الْیَقِینُ أَیَّامُ الْقَائِمِ فَما تَنْفَعُهُمْ شَفاعَهُ الشَّافِعِینَ فَمَا یَنْفَعُهُمْ شَفَاعَهُ مَخْلُوقٍ وَ لَنْ یَشْفَعَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ یَوْمَ الْقِیَامَه.

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: امام باقر علیه السّلام درباره این قول خدای متعال: «کُلُّ نَفْسٍ بِما کَسَبَتْ رَهِینَهٌ إِلَّا أَصْحابَ الْیَمِینِ»، - . مدثر / ۳۸ - ۴۶ - ، {هر کسی در گروِ دستاورد خویش است، به جز یاران دست راست} فرمود: «اصحاب یمین ما و شیعیان ما می باشیم» و فرمود: «شیعیان ما «فِی جَنَّاتٍ یَتَساءَلُونَ عَنِ الْمُجْرِمِینَ ما سَلَکَکُمْ فِی سَقَرَ قالُوا لَمْ نَکُ مِنَ الْمُصَلِّینَ»، {در میان باغ ها. از یکدیگر می پرسند، درباره مجرمان: «چه چیز شما را در آتش [سَقَر] درآورد؟ گویند: «از نمازگزاران نبودیم»} یعنی از شیعیان علی بن ابی طالب علیه السّلام نبودند.» - . تفسیر فرات کوفی ۲ : ۵۱۳ -

«وَ لَمْ نَکُ نُطْعِمُ الْمِسْکِینَ وَ کُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخائِضِینَ»، {و بینوایان را غذا نمی دادیم، با هرزه درایان هرزه درایی می کردیم} و این در روز ظهور قائم ماست که «یوم الدین» است، چنان که می فرماید: «وَ کُنَّا نُکَذِّبُ بِیَوْمِ الدِّینِ حَتَّی أَتانَا الْیَقِینُ»، {و روز جزا را دروغ می شمردیم،تا مرگ ما در رسید} که منظور از یقین، ایام ظهور قائم است؛ «فَما تَنْفَعُهُمْ شَفاعَهُ الشَّافِعِینَ»، {پس شفاعتِ شفاعت کنندگان به حال آنها سود ندارد} و شفاعت هیچ مخلوقی برایشان سودی ندارد و روز قیامت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نیز از آنان شفاعت نخواهد کرد. - . تفسیر فرات کوفی ۲ : ۵۱۳ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام یعنی لم یکونوا یحتمل وجهین أحدهما أن الصلاه لما لم تکن من غیر الشیعه مقبوله فعبر عنهم بما لا ینفک عنهم من الصلاه المقبوله و الثانی أن یکون من المصلی تالی السابق فی خیل السباق و إنما یطلق علیه ذلک لأن رأسه عند صلا السابق و الصلا ما عن یمین الذنب و شماله فعبر عن التابع بذلک و قیل الصلاه أیضا مأخوذه من ذلک عند إیقاعها جماعه و هذا الوجه الأخیر مروی عن أبی عبد الله علیه السلام حیث قال عنی بها لم نکن من أتباع الأئمه الذین قال الله فیهم

ص: ۶۱

۱- ۱. القلم: ۱۵، المطففین: ۱۳.

۲- ۲. المدّثّر: ۳۸- ۴۸.

وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولئِکَ الْمُقَرَّبُونَ (۱) أ ما تری الناس یسمون الذی یلی السابق فی الحلبه مصلی فذلک الذی عنی حیث قال لَمْ نَکُ مِنَ الْمُصَلِّینَ لم نک من أتباع السابقین.

**[ترجمه]اینکه حضرت فرمود: «لم یکونوا» دو احتمال دارد: اول آنکه از آنجا که نماز از غیر شیعه مقبول نیست، حضرت از شیعه با چیزی که از آنان جدا نمی شود یعنی نماز مقبول تعبیر فرمود. احتمال دوم اینکه نمازگزار، در خیل مسابقه دهندگان، تالی نفر جلویی خویش است و تنها به این خاطر به او مصلی گفته می شود که سر او نزدیک وسط کمر نفر جلویی است و «صلا» نیز قسمت چپ و راست دم را گویند؛ پس حضرت از «تابع» به مصلی تعبیر فرمود. و گفته شده صلات نیز ماخوذ از «صلو» است به هنگامی که به جماعت خوانده شود و این وجه اخیر از امام صادق علیه السّلام نیز مروی است که فرمود: «منظور از این آیه که «ما از مصلین نبودیم» این است که ما از پیروان امامان که خدا درباره آنها فرمود: «وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولئِکَ الْمُقَرَّبُونَ» - . واقعه / ۱۰ و ۱۱ - ، {و سبقت گیرندگان مقدّمند؛ آنانند همان مقرّبانِ [خدا]} آیا مردم را ندیده ای که که اسب پیشین را در گروه اسبان مسابقه ای «مصلی» می نامند؟ این منظور خداوند است که فرمود: «لَم نَکُ مِنَ المُصَلِّینَ» یعنی ما از پیروان سابقین (یعنی ائمه علیهم السّلام) نبودیم.»

**[ترجمه]

«۶۲»

کا، [الکافی] عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ قُلْ ما أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ مِنْ أَجْرٍ وَ ما أَنَا مِنَ الْمُتَکَلِّفِینَ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِکْرٌ لِلْعالَمِینَ (۲) قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام وَ لَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِینٍ قَالَ عِنْدَ خُرُوجِ الْقَائِمِ وَ فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لَقَدْ آتَیْنا مُوسَی الْکِتابَ فَاخْتُلِفَ فِیهِ (۳) قَالَ اخْتَلَفُوا کَمَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأُمَّهُ فِی الْکِتَابِ وَ سَیَخْتَلِفُونَ فِی الْکِتَابِ الَّذِی مَعَ الْقَائِمِ الَّذِی یَأْتِیهِمْ بِهِ حَتَّی یُنْکِرَهُ نَاسٌ کَثِیرٌ فَیُقَدِّمُهُمْ فَیَضْرِبُ أَعْنَاقَهُمْ وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ لَوْ لا کَلِمَهُ الْفَصْلِ لَقُضِیَ بَیْنَهُمْ وَ إِنَّ الظَّالِمِینَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِیمٌ قَالَ لَوْ لَا مَا تَقَدَّمَ فِیهِمْ مِنَ اللَّهِ عَزَّ ذِکْرُهُ مَا أَبْقَی الْقَائِمُ مِنْهُمْ وَاحِداً وَ فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ الَّذِینَ یُصَدِّقُونَ بِیَوْمِ الدِّینِ (۴) قَالَ بِخُرُوجِ الْقَائِمِ علیه السلام وَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ اللَّهِ رَبِّنا ما کُنَّا مُشْرِکِینَ (۵) قَالَ یَعْنُونَ بِوَلَایَهِ عَلِیٍّ علیه السلام وَ فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ قُلْ جاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْباطِلُ (۶) قَالَ إِذَا قَامَ الْقَائِمُ علیه السلام ذَهَبَتْ دَوْلَهُ الْبَاطِلِ.

**[ترجمه]روضه کافی: امام باقر علیه السّلام درباره آیه: «قُلْ ما أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ مِنْ أَجْرٍ وَ ما أَنَا مِنَ الْمُتَکَلِّفِینَ اِنْ هُوَ إِلاّ ذِکْرٌ لِلْعالَمِینَ» - . ص / ۸۶ - ۸۸ - ، {بگو: «مزدی بر این [رسالت] از شما طلب نمی کنم و من از کسانی نیستم که چیزی از خود بسازم [و به خدا نسبت دهم]. این [قرآن] جز پندی برای جهانیان نیست} فرمود: «منظور از ذکر امیر المؤمنین علیه السّلام است»؛ «وَ لَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِینٍ»، {و قطعاً پس از چندی خبر آن را خواهید دانست} فرمود: «این زمان، موقع ظهور قائم ماست» و درباره آیه: «وَ لَقَدْ آتَیْنا مُوسَی الْکِتابَ فَاخْتُلِفَ فِیهِ» - . فصلت / ۴۵ - ، {و به راستی موسی را کتاب [تورات] دادیم، پس در آن اختلاف واقع شد} فرمود: «این امت نیز مانند بنی اسرائیل، درباره معانی قرآن اختلاف پیدا کردند، چنان که درباره کتابی که با قائم ما است و برای آنها می آورد نیز اختلاف نظر خواهند داشت، به طوری که بسیاری از مردم آن را انکار می کنند و

قائم هم آنها را جلو آورده و گردن آنها را می زند.» اما درباره این قول خدای عزوجل: «وَ لَوْ لا کَلِمَهُ الْفَصْلِ لَقُضِیَ بَیْنَهُمْ وَ إِنَّ الظّالِمِینَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِیمٌ» - . شوری / ۲۱ - ، {و اگر فرمان قاطع [درباره تأخیر عذاب در کار] نبود مسلّماً میانشان داوری می شد و برای ستمکاران شکنجه ای پردرد است} فرمود: «اگر نبود آنچه از خدا عز ذکره گذشت، قائم احدی از آنها را باقی نمی گذاشت.» و درباره این قول خدا: «وَ الَّذِینَ یُصَدِّقُونَ بِیَوْمِ الدِّینِ» - . معارج / ۲۶ - ، {و کسانی که روز جزا را باور دارند} فرمود: «منظور باور به خروج قائم علیه السّلام است» و درباره این قول خدا: «وَ اللّهِ رَبِّنا ما کُنّا مُشْرِکِینَ» - . انعام / ۲۳ - ، {«به خدا، پروردگارمان سوگند که ما مشرک نبودیم} فرمود: «منظورشان این است که ما به ولایت علی علیه السّلام مشرک نبودیم.» درباره آیه: «وَ قُلْ جاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْباطِلُ» - . اسراء / ۸۱ - ، {و بگو: «حق آمد و باطل نابود شد} فرمود: «وقتی قائم علیه السّلام قیام کند، دولت باطل از بین می رود.» - . روضه کافی: ۸۰۸ -

**[ترجمه]

«۶۳»

کا، [الکافی] أَبُو عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی سَنُرِیهِمْ آیاتِنا فِی الْآفاقِ وَ فِی أَنْفُسِهِمْ حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ (۷) قَالَ یُرِیهِمْ فِی أَنْفُسِهِمُ الْمَسْخَ وَ یُرِیهِمْ فِی الْآفَاقِ انْتِقَاضَ الْآفَاقِ عَلَیْهِمْ فَیَرَوْنَ قُدْرَهَ

ص: ۶۲

۱- ۱. الواقعه: ۱۰.

۲- ۲. صلی الله علیه و آله: ۸۶.

۳- ۳. هود: ۱۱۱ فصلت: ۴۵ و ذیلهما:« وَ إِنَّهُمْ لَفِی شَکٍّ مِنْهُ مُرِیبٍ»* و أمّا قوله: « وَ إِنَّ الظّالِمِینَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِیمٌ» فی إبراهیم: ۲۲ و الشوری: ۲۱.

۴- ۴. المعارج: ۲۶.

۵- ۵. الأنعام. ۲۳.

۶- ۶. أسری: ۸۱.

۷- ۷. فصّلت: ۵۳.

اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی أَنْفُسِهِمْ وَ فِی الْآفَاقِ قُلْتُ لَهُ حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُ قَالَ خُرُوجُ الْقَائِمِ هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ یَرَاهُ الْخَلْقُ لَا بُدَّ مِنْهُ.

**[ترجمه]روضه کافی: ابو بصیر می گوید: از امام صادق علیه السّلام درباره آیه: «سَنُرِیهِمْ آیاتِنا فِی الْآفاقِ وَ فِی أَنْفُسِهِمْ حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُ» - . فصلت / ۵۳ - ، {به زودی نشانه های خود را در افق ها[ی گوناگون] و در دل هایشان بدیشان خواهیم نمود، تا برایشان روشن گردد که او خود حقّ است} پرسیدم. فرمود: خداوند مسخ شدن را در درونشان به آنها نشان می دهد و در آفاق، خراب شدن آفاق را به آنها نشان می دهد، پس قدرت خدای عزوجل را در درون خود و در آفاق می بینند.» عرض کردم: «منظور از «حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُ» چیست؟» فرمود: «خروج قائم، حق از جانب خدای عزوجل است که خلق آن را می بینند و چاره ای از آن نیست.» - . روضه کافی ۸ : ۳۸۱ -

**[ترجمه]

«۶۴»

کا، [الکافی] مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ سَلَمَهَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی حَتَّی إِذا رَأَوْا ما یُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذابَ وَ إِمَّا السَّاعَهَ فَسَیَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَکاناً وَ أَضْعَفُ جُنْداً(۱) قَالَ أَمَّا قَوْلُهُ حَتَّی إِذا رَأَوْا ما یُوعَدُونَ فَهُوَ خُرُوجُ الْقَائِمِ وَ هُوَ السَّاعَهُ فَسَیَعْلَمُونَ ذَلِکَ الْیَوْمَ مَا نَزَلَ بِهِمْ مِنَ اللَّهِ عَلَی یَدَیْ قَائِمِهِ فَذَلِکَ قَوْلُهُ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَکاناً یَعْنِی عِنْدَ الْقَائِمِ وَ أَضْعَفُ جُنْداً قُلْتُ مَنْ کانَ یُرِیدُ حَرْثَ الْآخِرَهِ-(۲)

قَالَ مَعْرِفَهَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام نَزِدْ لَهُ فِی حَرْثِهِ قَالَ نَزِیدُهُ مِنْهَا قَالَ یَسْتَوْفِی نَصِیبَهُ مِنْ دَوْلَتِهِمْ وَ مَنْ کانَ یُرِیدُ حَرْثَ الدُّنْیا نُؤْتِهِ مِنْها وَ ما لَهُ فِی الْآخِرَهِ مِنْ نَصِیبٍ قَالَ لَیْسَ لَهُ فِی دَوْلَهِ الْحَقِّ مَعَ الْقَائِمِ نَصِیبٌ.

**[ترجمه]کافی: امام صادق علیه السّلام درباره آیه: «حَتَّی إِذا رَأَوْا ما یُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذابَ وَ إِمَّا السَّاعَهَ فَسَیَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَکاناً وَ أَضْعَفُ جُنْداً» - . مریم / ۷۵ - ، {تا وقتی آنچه به آنان وعده داده می شود: یا عذاب، یا روز رستاخیز را ببینند، پس به زودی خواهند دانست جایگاه چه کسی بدتر و سپاهش ناتوان تر است} - . کافی ۱ : ۲۵۷ - فرمود: «حتی إِذا رَأَوْا ما یُوعَدُونَ» قیام قائم است و آن همان ساعت است؛ پس در آن روز خواهند دانست که از جانب خدا به دست قائمش چه بر سر آنها فرود خواهد آمد. معنی «مَنْ هُوَ شَرٌّ مَکاناً»، یعنی آنها خواهند دید که در پیشگاه امام زمان چه جایگاه بدی دارند و چقدر از حیث سپاه و قدرت ناتوانند. راوی می گوید: عرض کردم: «منظور از «مَنْ کانَ یُرِیدُ حَرْثَ الْآخِرَهِ» - . شوری / ۲۰ - ، {کسی که کِشت آخرت بخواهد} چیست؟» فرمود: «منظور معرفت امیرالمؤمنین و امامان علیهم السّلام است که «نزد له فی حرثه.» فرمود: «یعنی: از برکت دولت آنها، دوستان آنان را نیز بهره مند گرداند»؛ « وَ مَنْ کانَ یُرِیدُ حَرْثَ الدُّنْیا نُؤْتِهِ مِنْها وَ ما لَهُ فِی الْآخِرَهِ مِنْ نَصِیبٍ»، {و کسی که کِشت این دنیا را بخواهد به او از آن می دهیم و[لی] در آخرت او را نصیبی نیست} یعنی در دولت حق همراه با امام قائم، بهره ای نخواهد برد.» - . کافی ۱ : ۲۶۰ -

**[ترجمه]

أَقُولُ رَوَى السَّیِّدُ عَلِیُّ بْنُ عَبْدِ الْحَمِیدِ فِی کِتَابِ الْأَنْوَارِ الْمُضِیئَهِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْإِیَادِی یَرْفَعُهُ إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: الْمُسْتَضْعَفُونَ فِی الْأَرْضِ الْمَذْکُورُونَ فِی الْکِتَابِ (۳)

الَّذِینَ یَجْعَلُهُمُ اللَّهُ أَئِمَّهً نَحْنُ أَهْلَ الْبَیْتِ یَبْعَثُ اللَّهُ مَهْدِیَّهُمْ فَیُعِزُّهُمْ وَ یُذِلُّ عَدُوَّهُمْ.

وَ بِالْإِسْنَادِ یَرْفَعُهُ إِلَی ابْنِ عَبَّاسٍ: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ فِی السَّماءِ رِزْقُکُمْ وَ ما تُوعَدُونَ (۴) قَالَ هُوَ خُرُوجُ الْمَهْدِیِّ علیه السلام.

وَ بِالْإِسْنَادِ أَیْضاً عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی (۵) وَ فِی السَّماءِ رِزْقُکُمْ وَ ما تُوعَدُونَ قَالَ هُوَ خُرُوجُ الْمَهْدِیِّ علیه السلام.

وَ بِالْإِسْنَادِ أَیْضاً عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ یُحْیِ الْأَرْضَ

ص: ۶۳

۱- ۱. مریم: ۷۶.

۲- ۲. الشوری: ۲۰.

۳- ۳. یرید قوله تعالی:« وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّهً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِینَ»، القصص: ۵.

۴- ۴. الذاریات: ۲۳.

۵- ۵. ما جعلناه بین المعقوفتین استدرکه النسخه المطبوعه فی الهامش و جعل علیه رمز« صح» لکنه سهو مکرر کما لا یخفی.

بَعْدَ مَوْتِها(۱) قالَ يُصْلِحُ اللَّهُ الْأَرْضَ بِقَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ بَعْدَ مَوْتِها يَعْنِي بَعْدَ جَوْرِ أَهْلِ مَمْلَكَتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآياتِ بِالْحُجَّهِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ.

وَ مِنَ الْكِتَابِ الْمَذْكُورِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ السَّيِّدِ هِبَهِ اللَّهِ الرَّاوَنْدِيِّ يَرْفَعُهُ إِلَى مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليهما السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَ أَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظاهِرَهً وَ باطِنَهً(۲) قَالَ النِّعْمَهُ الظَّاهِرَهُ الْإِمَامُ الظَّاهِرُ وَ الْبَاطِنَهُ الْإِمَامُ الْغَائِبُ يَغِيبُ عَنْ أَبْصَارِ النَّاسِ شَخْصُهُ وَ يُظْهِرُ لَهُ كُنُوزَ الْأَرْضِ وَ يُقَرِّبُ عَلَيْهِ كُلَّ بَعِيدٍ.

**[ترجمه]الانوار المضیئه: حضرت امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمود: «کسانی را که خداوند در قرآن مجید مستضعف در زمین خوانده و خواسته است آنها امامان او باشند، ما اهل بیت هستیم. پروردگار عالم مهدی ما را برانگیزد تا اهل بیت را سر بلند کند و دشمنان آنها را سرشکسته و خوار گرداند.»

و نیز در کتاب مزبور از عبداللّه بن عباس روایت شده که گفت: «مقصود از آیه: «وَ فِي السَّماءِ رِزْقُكُمْ وَ ما تُوعَدُونَ» - . ذاریات / ۲۲ - ، {و روزی شما و آنچه وعده داده شده اید در آسمان است}، ظهور مهدی موعود است.»

همچنین به همین سند از ابن عباس درباره آیه: «اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها» - . حدید / ۱۷ - ، {بدانید که خدا زمین را پس از مرگش زنده می گرداند} گفت: «خدا زمین را پس از مردنش با قائم آل محمد آباد می کند و منظور از موت زمین، ظلم اهل ممالک است و منظور از«قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآياتِ»، {به راستی آیات [خود] را برای شما روشن گردانیده ایم}، تبیین با حجت از آل محمد است»؛ «لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ»، {باشد که بیندیشید.}

همچنین در کتاب مذکور، امام کاظم علیه السّلام درباره آیه: «وَ أَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظاهِرَهً وَ باطِنَهً» - . لقمان / ۲۰ - ، {و نعمت های ظاهر و باطن خود را بر شما تمام کرده است} فرمود: «نعمت ظاهری امام ظاهر است و نعمت باطنی امام غایب که جسمش از چشم مردم مخفی است و گنج های زمین برای او ظاهر است و هر امر بعیدی برایش نزدیک است.»

**[ترجمه]

بیان

وَ وَجَدْتُ بِخَطِّ الشَّيْخِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْجُبَاعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ وَجَدْتُ بِخَطِّ الشَّهِيدِ نَوَّرَ اللَّهُ ضَرِيحَهُ رَوَى الصَّفْوَانِيُّ فِي كِتَابِهِ عَنْ صَفْوَانَ أَنَّهُ: لَمَّا طَلَبَ الْمَنْصُورُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام تَوَضَّأَ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَهَ الشُّكْرِ وَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنَّكَ وَعَدْتَنَا عَلَى لِسَانِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ وَعْدُكَ الْحَقُّ أَنَّكَ تُبَدِّلُنَا مِنْ بَعْدِ خَوْفِنَا أَمْناً اللَّهُمَّ فَأَنْجِزْ لَنَا مَا وَعَدْتَنَا إِنَّكَ لا تُخْلِفُ الْمِيعادَ قَالَ قُلْتُ لَهُ يَا سَيِّدِي فَأَيْنَ وَعْدُ اللَّهِ لَكُمْ فَقَالَ علیه السلام قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ الْآيَهَ.

وَ رُوِيَ: أَنَّهُ تُلِيَ بِحَضْرَتِهِ علیه السلام وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا الْآيَهَ فَهَمَلَتَا عَيْنَاهُ علیه السلام وَ قَالَ نَحْنُ وَ اللَّهِ الْمُسْتَضْعَفُونَ.

**[ترجمه]روایتی به خط شهید اول نور اللّٰه ضریحه یافتم که صفوانی در کتابش از صفوان نقل کرده که چون منصور امام صادق علیه السّلام را فراخواند، حضرت وضو گرفت، دو رکعت نماز خواند، سپس سجده شکر بجا آورد و عرضه داشت: «پروردگارا! از زبان پیامبرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم به ما وعده دادی و وعده ات خلاف پذیر نیست که به ما بعد از خوف، ایمنی عطا می کنی؛ خدایا! پس آنچه را که به ما وعده دادی عملی ساز که تو خلف وعده نمی کنی.» صفوان می گوید: عرض کردم: «آقا! وعده خداوند به شما کدام است؟» فرمود: «این آیه شریفه: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ ....»

و نیز روایت شده که وقتی در حضور آن بزرگوار آیه «وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ ...» خوانده شد، اشک از دیدگان حضرت جاری گشت و فرمود: «به خدا قسم آنها که در زمین تضعیف شده اند، ما اهل بیت پیغمبر هستیم.»

**[ترجمه]

«۶۶»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: لَتَعْطِفَنَّ الدُّنْیَا عَلَیْنَا بَعْدَ شِمَاسِهَا عَطْفَ الضَّرُوسِ عَلَی وَلَدِهَا وَ تَلَا عَقِیبَ ذَلِکَ وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِینَ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمود: «دنیا نسبت به ما مدارا و مهربانی خواهد کرد، بعد از آنکه سخت کژمداری کرده باشد.» سپس آیه وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا ...» را تلاوت فرمود. - . نهج البلاغه، ص ۶۷۱ -

**[ترجمه]

بیان

عطفت علیه أی شفقت و شمس الفرس شماسا أی منع ظهره و رجل شموس صعب الخلق و ناقه ضروس سیئه الخلق یعض حالبها لیبقی لبنها لولدها.

ص: ۶۴

۱- ۱. الحدید: ۱۷.

۲- ۲. لقمان: ۲۰.

**[ترجمه]«عطفت علیه» یعنی « دلسوزی کردم» و «شمس الفرس شماسا»، یعنی اسب مانع از سوار شدن شد و مرد شموس بدخلق را گویند و ناقه ضروس ماده شتری است که بدخلقی کرده و دوشنده خود را گاز می گیرد تا شیرش برای بچه اش باقی بماند .

**[ترجمه]

أبواب النصوص من الله تعالی و من آبائه علیه صلوات الله علیهم أجمعین سوی ما تقدم فی کتاب أحوال أمیر المؤمنین علیه السلام من النصوص علی الاثنی عشر علیهم السلام

باب ۱ ما ورد من إخبار الله و إخبار النبی صلی الله علیه و آله بالقائم علیه السلام من طرق الخاصه و العامه

الأخبار

«۱»

(۱)

نی، [الغیبه] للنعمانی أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الْحُلْوَانِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مَنْصُورٍ زَاجٍ عَنْ هُدْبَهَ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زِیَادٍ الْیَمَانِیِّ عَنْ عِکْرِمَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِی طَلْحَهَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِکٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: نَحْنُ بَنُو عَبْدِ الْمُطَّلِبِ سَادَهُ أَهْلِ الْجَنَّهِ رَسُولُ اللَّهِ وَ حَمْزَهُ سَیِّدُ الشُّهَدَاءِ وَ جَعْفَرٌ ذُو الْجَنَاحَیْنِ وَ عَلِیٌّ وَ فَاطِمَهُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ الْمَهْدِیُّ.

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی محمد بن علی عن عثمان بن أحمد عن إبراهیم بن عبد الله الهاشمی عن الحسن بن الفضل البوصرائی عن سعد بن عبد الحمید: مثله.

**[ترجمه]پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «ما اولاد عبدالمطلب، رسول خدا، حمزه سید الشهداء، جعفر طیار، علی، فاطمه، حسن، حسین و مهدی، سروران اهل بهشت هستیم.» - . این حدیث در غیبت نعمانی یافت نشد، ولی در امالی صدوق ص ۳۸۴ وجود دارد. -

در غیبت شیخ طوسی نیز مانند این حدیث نقل شده است. - . غیبت طوسی: ۱۸۳ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِإِسْنَادِ التَّمِیمِیِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا تَقُومُ السَّاعَهُ حَتَّی یَقُومَ الْقَائِمُ الْحَقُّ مِنَّا وَ ذَلِکَ حِینَ یَأْذَنُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ وَ مَنْ تَبِعَهُ نَجَا وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ هَلَکَ اللَّهَ اللَّهَ عِبَادَ اللَّهِ

فَأْتُوهُ وَ لَوْ عَلَى الثَّلْجِ فَإِنَّهُ خَلِيفَةُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ خَلِيفَتِي.

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «روز قیامت فرا نمی رسد، مگر این که قائم راستین ما ظهور کنـد، و این موقعی است که خداوند عزوجل به وی فرمان قیام دهد و هر کس از وی پیروی کند، رستگار شود و آن کس که سرپیچی کند، به هلاکت رسد. ای بندگان خدا! به سوی وی بشتابید، هر چند با راه رفتن از روی برف باشد، زیرا وی خلیفه خدا و خلیفه من است.» - . عیون اخبار الرضا ۲ : ۶۵ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنْ عَلِيِ

ص: ۶۵

۱- ۱. كذا فی النسخه المطبوعه و الظاهران الحديث مستخرج من كتب الصدوق(ره).

بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الثُّمَالِيِّ عَنِ ابْنِ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَهَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَمَّا عُرِجَ بِی إِلَی السَّمَاءِ السَّابِعَهِ وَ مِنْهَا إِلَی سِدْرَهِ الْمُنْتَهَی وَ مِنَ السِّدْرَهِ إِلَی حُجُبِ النُّورِ نَادَانِی رَبِّی جَلَّ جَلَالُهُ یَا مُحَمَّدُ أَنْتَ عَبْدِی وَ أَنَا رَبُّکَ فَلِی فَاخْضَعْ وَ إِیَّایَ فَاعْبُدْ وَ عَلَیَّ فَتَوَکَّلْ وَ بِی فَثِقْ فَإِنِّی قَدْ رَضِیتُ بِکَ عَبْداً وَ حَبِیباً وَ رَسُولًا وَ نَبِیّاً وَ بِأَخِیکَ عَلِیٍّ خَلِیفَهً وَ بَاباً فَهُوَ حُجَّتِی عَلَی عِبَادِی وَ إِمَامٌ لِخَلْقِی بِهِ یُعْرَفُ أَوْلِیَائِی مِنْ أَعْدَائِی وَ بِهِ یُمَیَّزُ حِزْبُ الشَّیْطَانِ مِنْ حِزْبِی وَ بِهِ یُقَامُ دِینِی وَ تُحْفَظُ حُدُودِی وَ تُنْفَذُ أَحْکَامِی وَ بِکَ وَ بِهِ بِالْأَئِمَّهِ مِنْ وُلْدِکَ أَرْحَمُ عِبَادِی وَ إِمَائِی وَ بِالْقَائِمِ مِنْکُمْ أَعْمُرُ أَرْضِی بِتَسْبِیحِی وَ تَقْدِیسِی وَ تَهْلِیلِی وَ تَکْبِیرِی وَ تَمْجِیدِی وَ بِهِ أُطَهِّرُ الْأَرْضَ مِنْ أَعْدَائِی وَ أُورِّثُهَا أَوْلِیَائِی وَ بِهِ أَجْعَلُ کَلِمَهَ الَّذِینَ کَفَرُوا بِیَ السُّفْلَی وَ کَلِمَتِیَ الْعُلْیَا بِهِ أُحْیِی بِلَادِی وَ عِبَادِی بِعِلْمِی وَ لَهُ أُظْهِرُ الْکُنُوزَ وَ الذَّخَائِرَ بِمَشِیَّتِی وَ إِیَّاهُ أُظْهِرُ عَلَی الْأَسْرَارِ وَ الضَّمَائِرِ بِإِرَادَتِی وَ أُمِدُّهُ بِمَلَائِکَتِی لِتُؤَیِّدَهُ عَلَی إِنْفَاذِ أَمْرِی وَ إِعْلَانِ دِینِی ذَلِکَ وَلِیِّی حَقّاً وَ مَهْدِیُّ عِبَادِی صِدْقاً.

**[ترجمه]امالی صدوق: پیغمبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله فرمود: «چون در شب معراج مرا به آسمان هفتم و از آنجا به سدره المنتهی و از آنجا به حجاب های نور بردند، پروردگارم جل جلاله ندا کرد که: «ای محمد! تو بنده من و من پروردگار تو هستم. پس خود را در برابر من کوچک شمار، مرا پرستش کن، بر من توکل کن و به من اعتماد داشته باش! زیرا من دوست دارم که تو بنده و حبیب و رسول و پیغمبر من باشی و برادرت علی، جانشین و باب مدینه علم تو باشد؛ او حجت من بر بندگانم و امام من بر خلق من است که به وسیله او، دوستان من از دشمنانم شناخته گردند و هم به وسیله او، حزب شیطان از حزب من تمیز داده می شود. دین من به وجود او پایدار، حدود آن محفوظ و احکامش جاری می گردد؛ به خاطر تو و او و امامان اولاد تو، به مرد و زن بندگانم ترحّم می کنم و به وسیله قائم از شما، زمین خود را با تسبیح و تقدیس و تهلیل و تکبیر و تمجید ذات مقدسم، آباد می کنم؛ به وسیله او، زمین را از وجود دشمنانم پاک می گردانم و به دوستانم واگذار می کنم؛ به سبب او، سخنان کافران به خویش را پست و تعالیم خود را بلند می گردانم؛ به سبب او، شهرها و بندگانم را با علم خود باخبر می کنم و گنج ها و اندوخته ها را با مشیت خود برای او آشکار می سازم؛ او را با ارده خود، به اسرار و نهان های همه کس آگاه می گردانم و با نیروی فرشتگانم مدد می کنم تا او را برای اجرای فرمان و دینم را تأیید کنم. او ولی به حق من و مهدی حقیقی بندگان من است.» - . امالی صدوق: ۵۰۴ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی کثیر من الأخبار فی باب النصوص علی الاثنی عشر و بعضها فی باب علل أسمائه علیه السلام.

**[ترجمه]بسیاری از این گونه اخبار در باب نصوص و تصریحات بر امامان دوازده گانه و بعضی دیگر، در باب علل نام های حضرت گذشت .

**[ترجمه]

«۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّائِغُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنِ الْوَلِیدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَمْرٍو عَنْ شُرَیْحِ بْنِ عُبَیْدٍ عَنْ عَمْرٍو الْبِکَّائِیِّ: عَنْ کَعْبِ الْأَحْبَارِ قَالَ فِی الْخُلَفَاءِ هُمُ اثْنَیْ عَشَرَ فَإِذَا کَانَ عِنْدَ انْقِضَائِهِمْ وَ أَتَی طَبَقَةٌ صَالِحَةٌ مَدَّ اللَّهُ لَهُمْ فِی الْعُمُرِ کَذَلِکَ وَعَدَ اللَّهُ هَذِهِ الْأُمَّةَ ثُمَّ قَرَأَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ کَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَالَ وَ کَذَلِکَ فَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِبَنِی إِسْرَائِیلَ وَ لَیْسَ بِعَزِیزٍ أَنْ یَجْمَعَ هَذِهِ الْأُمَّةَ یَوْماً أَوْ نِصْفَ یَوْمٍ وَ إِنَّ یَوْماً عِنْدَ رَبِّکَ کَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ.

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: کعب الاحبار درباره خلفا می گوید: «آنان دوازده تن هستند و چون ایام آنها سپری گردد و طبقه شایسته ای بیایند، پروردگار عمر آنان را طولانی کند. زیرا خداوند چنین وعده کرده است.» سپس این آیه را خواند: « وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَیَستَخلِفَنَّهُم فی الاَرضِ کما استَخلَفَ الذینَ من قبلِهم»، {خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین جانشین [خود] قرار دهد، همان گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین [خود] قرارداد.} کعب الاحبار گفت: «خداوند در قوم بنی اسرائیل نیز چنین کرد. برای خداوند سخت نیست که این امت را در یک روز یا نیم روز گرد آورد و یک روز در نزد پروردگارت، مانند هزار سال از سال های دنیای شماست که می شمرید.» - . عیون اخبار الرضا ۱ : ۵۵ -

**[ترجمه]

«۵»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِإِسْنَادِ التَّمِیمِیِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیهم السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: لَا تَذْهَبُ الدُّنْیَا حَتَّی یَقُومَ بِأَمْرِ أُمَّتِی رَجُلٌ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ یَمْلَأُهَا عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً.

ص: ۶۶

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: پیغمبر اکرم صلی اللّه علیه و آله فرمود: «دنیا به آخر نمی رسد تا اینکه مردی که از فرزندان حسین است، برای اصلاح امر امت من قیام کرده و زمین را که انباشته از ظلم و ستم شده، پر از عدل کند.» - . عیون اخبار الرضا ۲ : ۷۱ -

**[ترجمه]

«۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ یَحْیَی الْعَبْسِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَرِیرٍ الطَّبَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ الصواری [الضِّرَارِیِ] عَنْ أَبِی الصَّلْتِ الْهَرَوِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ الْأَشْقَرِ عَنْ قَیْسِ بْنِ الرَّبِیعِ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ عَبَایَهَ بْنِ رِبْعِیٍّ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْأَنْصَارِیِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِفَاطِمَهَ فِی مَرَضِهِ وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَا بُدَّ لِهَذِهِ الْأُمَّهِ مِنْ مَهْدِیٍّ وَ هُوَ وَ اللَّهِ مِنْ وُلْدِکِ.

**[ترجمه]امالی طوسی: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، در بستر بیماری به فاطمه زهرا علیهاالسّلام فرمود: «قسم به خدایی که جان من به دست اوست، این امت محتاج به مهدی است و به خدا قسم که او از فرزندان تو است.» - . امالی طوسی: ۱۵۴ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی بتمامه فی فضائل أصحاب الکساء علیهم السلام.

**[ترجمه]تمام این حدیث در باب فضائل اصحاب کساء علیهم السّلام گذشت.

**[ترجمه]

«۷»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْحَفَّارُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَبِی قِلَابَهَ عَنْ بِشْرِ بْنِ عُمَرَ عَنْ مَالِکِ بْنِ أَنَسٍ عَنْ زَیْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ أَبِی مَرْیَمَ عَنْ ثُوَیْرِ بْنِ أَبِی فَاخِتَهَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی لَیْلَی قَالَ قَالَ أَبِی: دَفَعَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله الرَّایَهَ یَوْمَ خَیْبَرَ إِلَی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَفَتَحَ اللَّهُ عَلَیْهِ ثُمَّ ذَکَرَ نَصْبَهُ علیه السلام یَوْمَ الْغَدِیرِ وَ بَعْضَ مَا ذَکَرَ فِیهِ مِنْ فَضَائِلِهِ علیه السلام إِلَی أَنْ قَالَ ثُمَّ بَکَی النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فَقِیلَ مِمَّ بُکَاؤُکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ أَخْبَرَنِی جَبْرَئِیلُ علیه السلام أَنَّهُمْ یَظْلِمُونَهُ وَ یَمْنَعُونَهُ حَقَّهُ وَ یُقَاتِلُونَهُ وَ یَقْتُلُونَ وُلْدَهُ وَ یَظْلِمُونَهُمْ بَعْدَهُ وَ أَخْبَرَنِی جَبْرَئِیلُ علیه السلام عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّ ذَلِکَ یَزُولُ إِذَا قَامَ قَائِمُهُمْ وَ عَلَتْ کَلِمَتُهُمْ وَ أَجْمَعَتِ الْأُمَّهُ عَلَی مَحَبَّتِهِمْ وَ کَانَ الشَّانِئُ لَهُمْ قَلِیلًا وَ الْکَارِهُ لَهُمْ ذَلِیلًا وَ کَثُرَ الْمَادِحُ لَهُمْ وَ ذَلِکَ حِینَ تَغَیُّرِ الْبِلَادِ وَ تَضَعُّفِ الْعِبَادِ وَ الْإِیَاسِ مِنَ الْفَرَجِ وَ عِنْدَ ذَلِکَ یَظْهَرُ الْقَائِمُ فِیهِمْ قَالَ النَّبِیُّ صلی

الله علیه و آله اسْمُهُ کَاسْمِی وَ اسْمُ أَبِیهِ کَاسِمِ ابْنِی وَ هُوَ مِنْ وُلْدِ ابْنَتِی یُظْهِرُ اللَّهُ الْحَقَّ بِهِمْ وَ یحمد [یُخْمِدُ] الْبَاطِلَ بِأَسْیَافِهِمْ وَ یَتَّبِعُهُمُ النَّاسُ بَیْنَ رَاغِبٍ إِلَیْهِمْ وَ خَائِفٍ لَهُمْ قَالَ وَ سَکَنَ الْبُکَاءُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ مَعَاشِرَ الْمُؤْمِنِینَ أَبْشِرُوا بِالْفَرَجِ فَإِنَّ وَعْدَ اللَّهِ لَا یُخْلَفُ وَ قَضَاؤُهُ لَا یُرَدُّ وَ هُوَ الْحَکِیمُ الْخَبِیرُ فَإِنَّ فَتْحَ اللَّهِ قَرِیبٌ اللَّهُمَّ إِنَّهُمْ أَهْلِی فَأَذْهِبْ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهِّرْهُمْ تَطْهِیراً اللَّهُمَّ اکْلَأْهُمْ وَ احْفَظْهُمْ وَ ارْعَهُمْ وَ کُنْ لَهُمْ وَ انْصُرْهُمْ وَ أَعِنْهُمْ وَ أَعِزَّهُمْ وَ لَا تُذِلَّهُمْ وَ اخْلُفْنِی فِیهِمْ إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ.

**[ترجمه]امالی طوسی: راوی می گوید: پدرم گفت: «در جنگ خیبر، پیغمبر پرچم را به علی علیه السّلام داد و خداوند لشکر اسلام را فاتح گردانید.» آنگاه ماجرای غدیر خم و انتصاب حضرت به مقام خلافت و پاره ای از فضائل مولی را ذکر کرده و گفت: «آنگاه پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم به گریه افتاد. گفتند یا رسول اللّه برای چه گریه می کنید؟ فرمود: «جبرئیل به من خبر داد که امتم بر علی علیه السّلام ستم کنند، او را از حقش باز دارند، با او بجنگند، فرزندانش را نیز به قتل رسانند و پس از او بر آنها ظلم روا دارند. جبرئیل از جانب پروردگارش به من اطلاع داده که این ستم ها، سرانجام چون قائم آنها ظهور کند و نام آنها بالا گیرد و همه امت دوستدار آنان گردند، دشمنان آنها اندک و بدخواه آنان خوار شود و مدح گویان آنها افزون گردد، پایان می پذیرد. و این در زمانی است که اوضاع شهرها تغییر کند و بندگان خدا ضعیف گردند و از فرج امام زمان مأیوس شوند، در آن هنگام قائم در میان امت آشکار شود.» پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «نام وی مانند نام من و نام پدرش، مانند نام فرزند من و خود وی از اولاد دخترم فاطمه است. خداوند حق را به سبب آنها آشکار گرداند و باطل را با شمشیرهای آنان از میان ببرد و دسته ای از مردم با میل و گروهی از ترس، پیروی آنها را انتخاب می کنند.» سپس گریه پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرو نشست، آنگاه فرمود: «ای جماعت مؤمنین! شما را به آمدن مهدی مژده می دهم، چه که وعده خداوند خلاف پذیر نیست و خواسته او برگشت ندارد. خداوند حکیم و خبیر است و فتح الهی نزدیک. پروردگارا! آنها اهل بیت من هستند، پلیدی را از آنها دور کن و آنها را پاک و پاکیزه گردان. خداوندا! آنها را در پناه خودت محفوظ بدار و نصرت و یاری ده؛ کمک آنها باش، آنها را یاری ده و اعانت کن؛ آنها را عزیز گردان و خوار مکن و آنان را جانشین من قرار ده، إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ.» - . امالی طوسی: ۳۵۱ -

**[ترجمه]

«۸»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَیْدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ سَیْفِ بْنِ عَمِیرَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ قَالَ قَالَ

أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: لَمَّا كَانَ مِنْ أَمْرِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام مَا كَانَ ضَجَّتِ الْمَلَائِكَةُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَ قَالَتْ يَا رَبِّ يُفْعَلُ هَذَا بِالْحُسَيْنِ صَفِيِّكَ وَ ابْنِ نَبِيِّكَ قَالَ فَأَقَامَ اللَّهُ لَهُمْ ظِلَّ الْقَائِمِ علیه السلام وَ قَالَ بِهَذَا أَنْتَقِمُ لَهُ مِنْ ظَالِمِيهِ.

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السّلام فرمود: «وقتی امام حسین علیه السّلام به شهادت رسید، ملائکه به درگاه خدای متعال نالیدند و گفتند: «بارپروردگارا! با حسین برگزیده و فرزند برگزیده تو چنین عمل می شود؟» پس خدا سایه قائم علیه السّلام را برای آنها به پا داشت و فرمود: «با این مرد، از ظالمان بر او انتقام می گیرم.» - . امالی طوسی: ۴۱۸ -

**[ترجمه]

«۹»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ بَشَّارٍ عَنْ مُجَاهِدِ بْنِ مُوسَى عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبَّادٍ عَنْ مُجَالِدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نَوْفٍ أَبِی الْوَدَّاكِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ: وَ اللَّهِ مَا يَأْتِی عَلَيْنَا عَامٌ إِلَّا وَ هُوَ شَرٌّ مِنَ الْمَاضِی وَ لَا أَمِيرٌ إِلَّا وَ هُوَ شَرٌّ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَهُ فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ مَا تَقُولُ وَ لَكِنْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ لَا يَزَالُ بِكُمُ الْأَمْرُ حَتَّى يُولَدَ فِی الْفِتْنَةِ وَ الْجَوْرِ مَنْ لَا يَعْرِفُ غَيْرَهَا حَتَّى تُمْلَأَ الْأَرْضُ جَوْراً فَلَا يَقْدِرُ أَحَدٌ يَقُولُ اللَّهُ ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ رَجُلًا مِنِّی وَ مِنْ عِتْرَتِی فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مَلَأَهَا مَنْ كَانَ قَبْلَهُ جَوْراً وَ يُخْرِجُ لَهُ الْأَرْضُ أَفْلَاذَ كَبِدِهَا وَ يَحْثُو الْمَالَ حَثْواً وَ لَا يَعُدُّهُ عَدّاً وَ ذَلِكَ حَتَّى يَضْرِبَ الْإِسْلَامُ بِجِرَانِهِ.

**[ترجمه]امالی طوسی: جبیر بن نوف بن ابی الوداک می گوید: به ابو سعید خدری گفتم: «به خدا قسم هر سالی که بر ما می گذرد، از سال پیش بدتر است و هر امیری که بر ما مسلّط می گردد، از امیر سابق ظالم تر است.» ابو سعید گفت: «آنچه را که گفتی من از پیغمبر شنیدم، ولی شنیدم که می فرمود: «همواره وضع شما چنین خواهد بود، تا آن هنگام که کسی متولد گردد که مردم او را نشناسند، آنگاه زمین پر از ظلم شود، تا جایی که کسی قدرت نداشته باشد نام خدا را ببرد. سپس خداوند عزوجل مردی از من و از اهل بیت من را برانگیزد و او زمین را پر از عدل کند، چنان که دیگران پیش از وی، آن را پر از ستم کرده باشند، زمین پاره های جگر خود را برای او بیرون می دهد و مال و ثروتی به دست می آورد که از شماره بیرون است و بدین گونه دین اسلام را پایدار می دارد.» - . امالی طوسی: ۵۱۲ -

**[ترجمه]

إيضاح

قال الفیروزآبادی الجران باطن العنق و منه حتی ضرب الحق بجرانه أی قر قراره و استقام كما أن البعیر إذا برك و استراح مد عنقه علی الأرض.

**[ترجمه]فیروزآبادی می گوید: «جران» داخل گردن را می گویند و از این باب است که گفته می شود: «تا اینکه حقیقت باطن گردن خود را بر زمین می زند»، یعنی کاملا مستقر می شود و استقامت می ورزد، همان گونه که شتر وقتی در جای خود

می نشیند و استراحت می کند، گردن خود را بر زمین می گذارد.

**[ترجمه]

«۱۰»

ک، [إكمال الدين] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْهَرَوِيِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله وَ الَّذِی بَعَثَنِی بِالْحَقِّ بَشِیراً لَیَغِیبَنَّ الْقَائِمُ مِنْ وُلْدِی بِعَهْدٍ مَعْهُودٍ إِلَیْهِ مِنِّی حَتَّی یَقُولَ أَكْثَرُ النَّاسِ مَا لِلَّهِ فِی آلِ مُحَمَّدٍ حَاجَةٌ وَ یَشُكُّ آخَرُونَ فِی وِلَادَتِهِ فَمَنْ أَدْرَكَ زَمَانَهُ فَلْیَتَمَسَّكْ بِدِینِهِ وَ لَا یَجْعَلْ لِلشَّیْطَانِ إِلَیْهِ سَبِیلًا بِشَكِّهِ فَیُزِیلَهُ عَنْ مِلَّتِی وَ یُخْرِجَهُ مِنْ دِینِی فَقَدْ أَخْرَجَ أَبَوَیْكُمْ مِنَ الْجَنَّهِ مِنْ قَبْلُ وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ الشَّیَاطِینَ أَوْلِیاءَ لِلَّذِینَ لا یُؤْمِنُونَ.

**[ترجمه]كمال الدين: پيغمبر اكرم صلى اللَّه عليه و آله فرمود: «به خدايى كه مرا براى بشارت اهل عالم به راستى مبعوث گردانيد سوگند كه قائم اهل بيت من، در موقع معهودى از جانب من غايب مى شود، به طورى كه بسيارى از مردم مى گويند خداوند چه احتياج به آل محمد صلى اللَّه عليه و آله دارد و گروهى در ولادت وى شك مى كنند. پس هر كس زمان او را درك كند، بايد به دين وى بگرود و نگذارد شيطان او را با شكش فريب دهد و از آيين و دين من بيرون ببرد. شيطان پدر و مادر شما را پيش از شما از بهشت بيرون كرد و خداوند عزوجل، شياطين را دوستان مردم بى ايمان قرار داده است.» - . كمال الدين: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ک، [إكمال الدين] ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ آدَمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ إِیَاسٍ عَنِ الْمُبَارَكِ بْنِ فَضَالَهَ عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ یَرْفَعُهُ إِلَی ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَمَّا عَرَجَ بِی رَبِّی جَلَّ جَلَالُهُ أَتَانِی النِّدَاءُ یَا مُحَمَّدُ قُلْتُ لَبَّیْكَ

رَبَّ الْعَظَمَهِ لَبَّيْكَ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيَّ يَا مُحَمَّدُ فِيمَ اخْتَصَمَ الْمَلَأَ الْأَعْلَى قُلْتُ إِلَهِى لَا عِلْمَ لِى فَقَالَ لِى يَا مُحَمَّدُ هَلَّا اتَّخَذْتَ مِنَ الْآدَمِيِّينَ وَزِيراً وَ أَخاً وَ وَصِيّاً مِنْ بَعْدِكَ فَقُلْتُ إِلَهِى وَ مَنِ أَتَّخِذُ تَخَيَّرْ لِى أَنْتَ يَا إِلَهِى فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ يَا مُحَمَّدُ قَدِ اخْتَرْتُ لَكَ مِنَ الْآدَمِيِّينَ عَلِيّاً فَقُلْتُ إِلَهِى ابْنُ عَمِّى فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ عَلِيّاً وَارِثُكَ وَ وَارِثُ الْعِلْمِ مِنْ بَعْدِكَ وَ صَاحِبُ لِوَائِكَ لِوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ صَاحِبُ حَوْضِكَ يَسْقِى مَنْ وَرَدَ عَلَيْهِ مِنْ مُؤْمِنِى أُمَّتِكَ ثُمَّ أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَا مُحَمَّدُ إِنِّى قَدْ أَقْسَمْتُ عَلَى نَفْسِى قَسَماً حَقّاً لَا يَشْرَبُ مِنْ ذَلِكَ الْحَوْضِ مُبْغِضٌ لَكَ وَ لِأَهْلِ بَيْتِكَ وَ ذُرِّيَّتِكَ الطَّيِّبِينَ حَقّاً حَقّاً أَقُولُ يَا مُحَمَّدُ لَأُدْخِلَنَّ الْجَنَّهَ جَمِيعَ أُمَّتِكَ إِلَّا مَنْ أَبَى فَقُلْتُ إِلَهِى وَ أَحَدٌ يَأْبَى دُخُولَ الْجَنَّهِ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بَلَى فَقُلْتُ فَكَيْفَ يَأْبَى فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيَّ يَا مُحَمَّدُ اخْتَرْتُكَ مِنْ خَلْقِى وَ اخْتَرْتُ لَكَ وَصِيّاً مِنْ بَعْدِكَ وَ جَعَلْتُهُ مِنْكَ بِمَنْزِلَهِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدَكَ وَ أَلْقَيْتُ مَحَبَّهً فِى قَلْبِكَ وَ جَعَلْتُهُ أَبَا وُلْدِكَ فَحَقُّهُ بَعْدَكَ عَلَى أُمَّتِكَ كَحَقِّكَ عَلَيْهِمْ فِى حَيَاتِكَ فَمَنْ جَحَدَ حَقَّهُ جَحَدَ حَقَّكَ وَ مَنْ أَبَى أَنْ يُوَالِيَهُ فَقَدْ أَبَى أَنْ يُوَالِيَكَ وَ مَنْ أَبَى أَنْ يُوَالِيَكَ فَقَدْ أَبَى أَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّهَ فَخَرَرْتُ لِلَّهِ سَاجِداً شُكْراً لِمَا أَنْعَمَ إِلَيَّ فَإِذَا

مُنَادٍ يُنَادِى ارْفَعْ يَا مُحَمَّدُ رَأْسَكَ وَ سَلْنِى أُعْطِكَ فَقُلْتُ يَا إِلَهِى اجْمَعْ أُمَّتِى مِنْ بَعْدِى عَلَى وَلَايَهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِى طَالِبٍ عليه السلام لِيَرِدُوا عَلَيَّ جَمِيعاً حَوْضِى يَوْمَ الْقِيَامَهِ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيَّ يَا مُحَمَّدُ إِنِّى قَدْ قَضَيْتُ فِى عِبَادِى قَبْلَ أَنْ أَخْلُقَهُمْ وَ قَضَايَ مَاضٍ فِيهِمْ لَأُهْلِكُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَ أَهْدِى بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَ قَدْ آتَيْتُهُ عِلْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَ جَعَلْتُهُ وَزِيرَكَ وَ خَلِيفَتَكَ مِنْ بَعْدِكَ عَلَى أَهْلِكَ وَ أُمَّتِكَ عَزِيمَهً مِنِّى وَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّهَ مَنْ عَادَاهُ وَ أَبْغَضَهُ وَ أَنْكَرَ وَلَايَتَهُ بَعْدَكَ فَمَنْ أَبْغَضَهُ أَبْغَضَكَ وَ مَنْ أَبْغَضَكَ فَقَدْ أَبْغَضَنِى وَ مَنْ عَادَاهُ فَقَدْ عَادَاكَ وَ مَنْ عَادَاكَ فَقَدْ عَادَانِى وَ مَنْ أَحَبَّهُ فَقَدْ أَحَبَّكَ وَ مَنْ أَحَبَّكَ فَقَدْ أَحَبَّنِى وَ قَدْ جَعَلْتُ لَهُ هَذِهِ الْفَضِيلَهَ وَ أَعْطَيْتُكَ أَنْ أُخْرِجَ مِنْ صُلْبِهِ أَحَدَ عَشَرَ مَهْدِيّاً كُلُّهُمْ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ مِنَ الْبِكْرِ الْبَتُولِ وَ آخِرُ رَجُلٍ مِنْهُمْ يُصَلِّى خَلْفَهُ عِيسَى ابْنُ

مَرْیَم یَمْلَأَ الْأَرْضَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً أُنْجِی بِهِ مِنَ الْهَلَکَهِ وَ أَهْدِی بِهِ مِنَ الضَّلَالَهِ وَ أُبْرِئُ بِهِ الْأَعْمَی وَ أَشْفِی بِهِ الْمَرِیضَ فَقُلْتُ إِلَهِی وَ سَیِّدِی مَتَی یَکُونُ ذَلِکَ فَأَوْحَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ یَکُونُ ذَلِکَ إِذَا رُفِعَ الْعِلْمُ وَ ظَهَرَ الْجَهْلُ وَ کَثُرَ الْقُرَّاءُ وَ قَلَّ الْعَمَلُ وَ کَثُرَ الْقَتْلُ وَ قَلَّ الْفُقَهَاءُ الْهَادُونَ وَ کَثُرَ فُقَهَاءُ الضَّلَالَهِ وَ الْخَوَنَهِ وَ کَثُرَ الشُّعَرَاءُ وَ اتَّخَذَ أُمَّتُکَ قُبُورَهُمْ مَسَاجِدَ وَ حُلِّیَتِ الْمَصَاحِفُ وَ زُخْرِفَتِ الْمَسَاجِدُ وَ کَثُرَ الْجَوْرُ وَ الْفَسَادُ وَ ظَهَرَ الْمُنْکَرُ وَ أَمَرَ أُمَّتُکَ بِهِ وَ نَهَی عَنِ الْمَعْرُوفِ وَ اکْتَفَی الرِّجَالُ بِالرِّجَالِ وَ النِّسَاءُ بِالنِّسَاءِ وَ صَارَ الْأُمَرَاءُ کَفَرَهً وَ أَوْلِیَاؤُهُمْ فَجَرَهً وَ أَعْوَانُهُمْ ظَلَمَهً وَ ذَوُو الرَّأْیِ مِنْهُمْ فَسَقَهً وَ عِنْدَ ذَلِکَ ثَلَاثَهُ خُسُوفٍ خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ وَ خَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ وَ خَسْفٌ بِجَزِیرَهِ الْعَرَبِ وَ خَرَابُ الْبَصْرَهِ عَلَی یَدِ رَجُلٍ مِنْ ذُرِّیَّتِکَ یَتْبَعُهُ الزُّنُوجُ وَ خُرُوجُ رَجُلٍ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ وَ ظُهُورُ الدَّجَّالِ یَخْرُجُ مِنَ الْمَشْرِقِ مِنْ سِجِسْتَانَ وَ ظُهُورُ السُّفْیَانِیِّ فَقُلْتُ إِلَهِی مَا یَکُونُ بَعْدِی مِنَ الْفِتَنِ فَأَوْحَی اللَّهُ إِلَیَّ وَ أَخْبَرَنِی بِبَلَاءِ بَنِی أُمَیَّهَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَ مِنْ فِتْنَهِ وُلْدِ عَمِّی وَ مَا هُوَ کَائِنٌ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ فَأَوْصَیْتُ بِذَلِکَ ابْنَ عَمِّی حِینَ هَبَطْتُ إِلَی الْأَرْضِ وَ أَدَّیْتُ الرِّسَالَهَ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ عَلَی ذَلِکَ کَمَا حَمِدَهُ النَّبِیُّونَ وَ کَمَا حَمِدَهُ کُلُّ شَیْ ءٍ قَبْلِی وَ مَا هُوَ خَالِقُهُ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]کمال الدین: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «در شب معراج ندای پروردگارم جل جلاله آمد که می فرمود: «ای محمد!» عرض کردم: «بلی ای خدای با عظمت! بلی!» خداوند وحی فرمود که: «ای محمد! ساکنان عالم بالا درباره کدام موضوع بود که گفتگو می کردند؟» عرض کردم: «خدایا نمی دانم.» ندا رسید که: «ای محمد! آیا برای خود وزیر و برادر و جانشینی برای پس از خود در میان آدمیان انتخاب کرده ای؟» عرض کردم: «پروردگارا! چه کسی را انتخاب کنم؟خودت برایم معین فرما!» وحی رسید که: «ای محمد! من در میان آدمیان علی را انتخاب کردم.» عرض کردم: «پسر عم مرا جانشین من می کنی؟» آنگاه وحی شد که: «علی بعد از تو، وارث تو و علم تو و در روز قیامت، صاحب لوای حمد و هم صاحب حوض تو است که هر مؤمنی از امت تو بر وی وارد گردد، او را سیراب کند.» سپس خدای عزوجل وحی فرستاد: «ای محمد! من به ذات کبریایی خود قسم حق یاد می کنم که دشمن تو و دشمن اهل بیت و فرزندان تو، هرگز از آن حوض آب نخواهند آشامید و تمام امت تو را جز آن کس که سر باز زند، به بهشت درآورم.» عرض کردم: «پروردگارا! آیا کسی هست که از آمدن به بهشت سر باز زند؟» ندا رسید که آری. عرض کردم: «خدایا چگونه ابا می کند؟» ندا رسید: «ای محمد! من تو را از میان بندگانم برگزیدم و وزیری بعد از تو برایت انتخاب کردم تا مانند هارون باشد که وزیر بعد از موسی بود، با این فرق که بعد از تو پیغمبری نیست؛ محبتی را در دل تو جای دادم و او را پدر فرزندان تو گردانیدم، حقی که او بر امت تو دارد، مثل حقی است که تو در زمان حیات خود بر امتت داری. پس هر کس حق او را پایمال کند، حق تو را ضایع کرده است و هر کس از دوستی وی سر باز زند، از دوستی تو سر باز زده و هر کس از دوستی تو سر باز زند، از آمدن به بهشت سر باز زده!» پس من به خاک افتادم و به خاطر این نعمت که خدا به من موهبت فرموده سجده شکر به جای آوردم.

سپس ندایی شنیدم که می گفت: «ای محمد! سر بردار و آنچه خواهی از ما بخواه تا به تو عطا کنیم.» عرض کردم: «پروردگارا! همه امت مرا دوستدار علی بن ابی طالب گردان تا روز قیامت همه سر حوضم بر من وارد شوند!» ندا رسید: «ای محمد! پیش از خلقت بندگانم، می دانستم که کدام کس راه باطل گیرد و چه کسی هدایت می شود و حکم من در مورد آنها جاری و نافذ است تا بدین وسیله هر کس را که بخواهم هلاک و هر کس را که بخواهم هدایت کنم. علم تو را پس از تو، به علی بن ابی طالب علیه السّلام دادم و او را وزیر و خلیفه پس از تو و سرپرست اهل بیت و امت تو گردانیدم تا امر خود

را پابرجا کنم؛ کسی که علی را دشمن می دارد، به او کینه دارد و دوستی و مقام ولایت او را بعد از تو قبول ندارد، داخل بهشت نخواهد شد. پس هر کس او را دشمن بدارد و به او کینه ورزد تو را دشمن داشته و به تو کینه ورزیده و هر کس تو را دشمن بدارد و به تو کینه بورزد، مرا دشمن داشته و به من کینه ورزیده. نیز هر کس او را دوست بدارد، تو را دوست داشته و آن کس که تو را دوست می دارد، دوست من است. و او را به این فضیلت مفتخر گردانیدم و این موهبت را به تو ارزانی داشتم که یازده «مهدی» از نسل علی به وجود آورم که همه از دختر دوشیزه تو هستند. آخرین مهدی کسی است که عیسی بن مریم پشت سر او نماز می گذارد و زمین را که سرشار از ظلم و ستم شده، از عدل و داد پر می گرداند؛ به وسیله او بندگانم را از هلاکت نجات دهم و از گمراهی هدایت کنم، نابینا را بینا و بیمار را شفا دهم.» عرض کردم: «خدایا! ای سید من! آنچه فرمودی کی واقع می شود؟» خدای عزوجل وحی فرستاد: «موقعی که علم از میان برود و نادانی پدید آید؛ قاریان قرآن زیاد شوند ولی عمل کم باشد؛ قتل نفس بسیار شود؛ فقهای راهنما قلیل، و فقهای ضلالت پیشه و خیانتکار افزون گردند؛ شاعران بسیار باشند؛ امت تو قبرستان های خود را مسجد کنند، قرآن ها را زینت دهند و مسجدها را منقّش گردانند؛ ظلم و فساد در همه جا شایع و افعال قبیح در کوی و برزن آشکار شود؛ زمانی که امت تو امر به قبایح و نهی از معروف کنند؛ مردها به مردها و زن ها به زن ها اکتفا کنند؛ دولت ها کافر و اولیای امور فاجر، دستیاران آنها ظالم و صاحب نظران آنان فاسق گردند. در آن هنگام سه خسوف پدید آید: یکی در مشرق، یکی در مغرب و دیگری در جزیره العرب؛ شهر بصره به وسیله شخصی از نسل تو که پیروان او زنگیان هستند، خراب شود و مردی از اولاد حسین بن علی علیه السّلام قیام کند؛ دجال از سیستان خروج کند و سفیانی ظاهر گردد!» عرض کردم: «الهی! چه فتنه ها که بعد از من پدید آید!»

سپس خداوند به من وحی فرستاد و فجایع بنی امیه و اولاد عمویم (بنی عباس) را و آنچه تا روز قیامت واقع می شود به من خبر داد و من هم همه آنها را، پس از آنکه به زمین فرود آمدم، به پسر عم خود (علی بن ابی طالب علیه السّلام) اطلاع دادم و ادای رسالت کردم. خدا را حمد می کنم، آنچنان که پیش از من سایر پیغمبران و تمام اشیا و هر آنچه

خدا خالق آن است، او را ستایش کرده اند.» – . کمال الدین ۱ : ۲۳۸ –

**[ترجمه]

بیان

قوله تعالی فیما اختصم الملأ الأعلی إشاره إلی قوله تعالی ما کانَ لِی مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلی إِذْ یَخْتَصِمُونَ (۱) و المشهور بین المفسرین أنه إشاره إلی قوله تعالی إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَةً(۲) و سؤال الملائکه فی ذلک فلعله تعالی سأله أولا عن ذلک ثم أخبره به و بین أن الأرض لا تخلو من حجه و خلیفه ثم سأله عن خلیفته و عین له الخلفاء بعده و لا یبعد أن یکون الملائکه سألوا فی ذلک الوقت عن خلیفه الرسول صلی الله علیه و آله فأخبره الله بذلک و قد مضی فی باب المعراج بعض القول فی ذلک.

۱- ۱. صلی الله علیه و آله: ۶۹.

۲- ۲. البقره: ۲۹.

قوله تعالى و خراب البصره إشاره إلى قصه صاحب الزنج الذى خرج فى البصره سنه ست أو خمس و خمسين و مائتين و وعد كل من أتى إليه من السودان أن يعتقهم و يكرمهم فاجتمع إليه منهم خلق كثير و بذلك علا أمره و لذا لقب صاحب الزنج و كان يزعم أنه على بن محمد بن أحمد بن عيسى بن زيد بن على بن الحسين بن على بن أبى طالب عليه السلام.

و قال ابن أبى الحديد و أكثر الناس يقدحون فى نسبه و خصوصا الطالبيون و جمهور النسابين على أنه من عبد القيس و أنه على بن محمد بن عبد الرحيم و أمه أسديه من أسد بن خزيمه جدها محمد بن حكيم الأسدى من أهل الكوفه و نحو ذلك قال ابن الأثير فى الكامل و المسعودى فى مروج الذهب و يظهر من الخبر أن نسبه كان صحيحا.

ثم اعلم أن هذه العلامات لا يلزم كونها مقارنه لظهوره عليه السلام إذ الغرض بيان أن قبل ظهوره عليه السلام يكون هذه الحوادث كما أن كثيرا من أشراط الساعه التى روتها العامه و الخاصه ظهرت قبل ذلك بدهور و أعوام و قصه صاحب الزنج كانت مقارنه لولادته عليه السلام و من هذا الوقت ابتدأت علاماته إلى أن يظهر عليه السلام.

على أنه يحتمل أن يكون الغرض علامات ولادته عليه السلام لكنه بعيد.

**[ترجمه]در اول این روایت که می فرماید: «ای محمد! کدام موضوع بود که ساکنان عالم بالا درباره آن گفتگو می کردند؟» اشاره به این آیه شریفه است: «ما كانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلى إِذْ يَخْتَصِمُونَ» - . ص / ۶۷ - ، {را درباره ملإ اعلی هیچ دانشی نبود آنگاه که مجادله می کردند}، ولی مشهور میان مفسرین این است که این مطلب به آیه: «إِنِّي جاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً» - ۲. بقره / ۳۰ - ، {من در زمین جانشینی خواهم گماشت} و سؤال فرشتگان از خداوند درباره تعیین خلیفه اشاره دارد. شاید خداوند نخست این ماجرا را از پیغمبر پرسیده باشد و بعد از آنکه پیغمبر اظهار بی اطلاعی کرده، گفتگوی فرشتگان را درباره لزوم نماینده خدا (خلیفه) در روی زمین و اینکه زمین نمی تواند از وجود نماینده خدا خالی بماند، به آن حضرت خبر داده، آنگاه درباره جانشین آن حضرت سؤال فرموده و از آن پس، جانشینان پیغمبر را به طریقی که در روایت مسطور است، به اطلاع پیغمبر رسانده باشد. بعید نیست که فرشتگان نیز در آن موقع درباره جانشین پیغمبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم از خداوند پرسش کرده اند و خداوند هم آن موضوع را خبر داده باشد، چنان که در باب معراج (جلد ششم بحار) در این باره اندک سخنی رفت. همچنین جمله «شهر بصره به وسیله شخصی از نسل تو که پیروان او زنگیان هستند، خراب شود»، اشاره به داستان «صاحب الزنج» دارد که سال ۲۵۶ یا ۲۵۵ هجری در بصره قیام کرد و به بومیان سودان وعده داد که اگر با وی همراهی کنند، آنها را از قید رقیت و بندگی آزاد کند و مورد احترام و اکرام قرار دهد. پس جماعت بسیاری از زنگیان به وی گرویدند و کارش بالا گرفت و از این رو ملقب به «صاحب الزنج» شد. معروف بود که وی علی بن محمد بن احمد بن عیسی بن زید بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب است. ابن ابی الحدید در شرح نهج البلاغه می گوید: «بیشتر مردم نسب او را تخطئه می کردند. مخصوصا سادات و علمای نسب را عقیده بر این است که وی از تیره عبدالقیس و نامش علی بن محمد بن عبدالرحیم و مادرش از بنی اسد دختر اسد بن خزیمه و جد مادرش محمد بن حکیم اسدی از اهل کوفه است.» ابن اثیر در کامل و مسعودی در مروج الذهب می نویسند: «از روایات استفاده می شود که نسب او صحیح بوده است. ضمنا بدان که این علائم لازم نیست مربوط به وقت ظهور امام زمان عجل اللّه فرجه باشد. چه مقصود این است که پیش از ظهور آن حضرت، این حوادث روی می دهد، چنان که اکثر علائم روز قیامت که شیعه و سنی در کتب خود آورده اند، سال ها و قرن

ها پیش از قیامت آشکار می گردد.» از این رو جریان صاحب الزنج همزمان با ولادت باسعادت امام زمان بوده و از همان موقع علائم وجود آن حضرت ظاهر گردید تا روزی که ظهور فرماید. ضمنا محتمل است غرض، علامات ولادت حضرت علیه السّلام باشد، ولی این احتمال بعید است.

**[ترجمه]

«۱۲»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ مَسْرُورٍ عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنِ الْمُعَلَّی عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعِیدِ بْنِ جُبَیْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ خُلَفَائِی وَ أَوْصِیَائِی وَ حُجَجُ اللَّهِ عَلَی الْخَلْقِ بَعْدِی اثْنَا عَشَرَ أَوَّلُهُمْ أَخِی وَ آخِرُهُمْ وَلَدِی وَ قِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ مَنْ أَخُوکَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ قِیلَ فَمَنْ وَلَدُکَ قَالَ الْمَهْدِیُّ یَمْلَأُهَا قِسْطاً وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً وَ الَّذِی بَعَثَنِی بِالْحَقِّ نَبِیّاً لَوْ لَمْ یَبْقَ مِنَ الدُّنْیَا إِلَّا یَوْمٌ وَاحِدٌ لَأَطَالَ اللَّهُ ذَلِکَ الْیَوْمَ حَتَّی یَخْرُجَ فِیهِ وَلَدِی الْمَهْدِیُّ فَیَنْزِلَ رُوحُ اللَّهِ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ علیه السلام فَیُصَلِّیَ خَلْفَهُ وَ تُشْرِقَ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَ یَبْلُغَ سُلْطَانُهُ الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ.

**[ترجمه]کمال الدین: پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «جانشینان و اوصیای من و حجت های خدا بر خلق، پس از من دوازده تن هستند. اول آنها برادرم و آخر آنان فرزندم خواهد بود.» عرض شد: «یا رسول اللّٰه! برادر شما کیست؟» فرمود: «علی بن ابی طالب است.» عرض شد: «فرزند شما کیست؟» فرمود: «مهدی است که زمین را، پس از آنکه انباشته از ظلم و ستم می شود، از عدل و داد پر کند. به خدایی که مرا به راستی به مقام پیغمبری برانگیخته قسم که اگر یک روز از عمر دنیا باقی باشد، خداوند آن روز را چنان طولانی گرداند تا فرزندم مهدی در آن روز ظهور کند. سپس عیسی روح اللّٰه علیه السّلام از آسمان فرود آید و پشت سر او نماز گزارد؛ زمین، به نور پروردگارش روشن شود و سلطنتش در شرق و غرب عالم گسترش یابد.» - . کمال الدین ۱ : ۲۶۵ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ مَسْرُورٍ عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنْ عَمِّهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ

أَبِی جَمِیلَهَ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ عَنْ جَابِرِ الْأَنْصَارِیِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْمَهْدِیُّ مِنْ وُلْدِی اسْمُهُ اسْمِی وَ کُنْیَتُهُ کُنْیَتِی أَشْبَهُ النَّاسِ بِی خَلْقاً وَ خُلْقاً تَکُونُ لَهُ غَیْبَهٌ وَ حَیْرَهٌ تَضِلُّ فِیهِ الْأُمَمُ ثُمَّ یُقْبِلُ کَالشِّهَابِ الثَّاقِبِ وَ یَمْلَأُهَا عَدْلًا وَ قِسْطاً کَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً.

**[ترجمه]کمال الدین: پیغمبر صلی اللّه علیه و آله فرمود: «مهدی از اولاد من است؛ نامش نام من و کنیه اش کنیه من و صورت و سیرتش، از همه کس به من شبیه تر است؛ غیبتی کند که مردم دچار حیرت گردند و بسیاری از فرقه ها گمراه شوند؛ آنگاه مانند ستاره تابانی از پرده غیبت به در آید و زمین را که مملو از ظلم و ستم شده، پر از عدل و داد کند.» - . کمال الدین: ۲۷۱ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: طُوبَی لِمَنْ أَدْرَکَ قَائِمَ أَهْلِ بَیْتِی وَ هُوَ یَأْتَمُّ بِهِ فِی غَیْبَتِهِ قَبْلَ قِیَامِهِ وَ یَتَوَلَّی أَوْلِیَاءَهُ وَ یُعَادِی أَعْدَاءَهُ ذَاکَ مِنْ رُفَقَائِی وَ ذَوِی مَوَدَّتِی وَ أَکْرَمِ أُمَّتِی عَلَیَّ یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]کمال الدین: پیغمبر اکرم صلی اللّه علیه و آله فرمود: «خوش به حال کسی که قائم اهل بیت مرا ببیند و در غیبت و پیش از قیامش، از وی پیروی کند و دوستان او را دوست و دشمنانش را دشمن بدارد؛ اینان دوستان و رفقای من هستند و روز قیامت، گرامی ترین امت من در نزد هستند.» - . کمال الدین: ۲۷۱ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ک، [إکمال الدین] عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی عَمْرٍو الْبَلْخِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ خَلَفِ بْنِ حَامِدٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ الْجَبَلِیِّ عَنِ الْخَطَّابِ بْنِ مُصْعَبٍ عَنْ سَدِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: طُوبَی لِمَنْ أَدْرَکَ قَائِمَ أَهْلِ بَیْتِی وَ هُوَ مُقْتَدٍ بِهِ قَبْلَ قِیَامِهِ یَأْتَمُّ بِهِ وَ بِأَئِمَّهِ الْهُدَی مِنْ قَبْلِهِ وَ یَبْرَأُ إِلَی اللَّهِ مِنْ عَدُوِّهِمْ أُولَئِکَ رُفَقَائِی وَ أَکْرَمُ أُمَّتِی عَلَیَّ.

**[ترجمه]کمال الدین: پیغمبر صلی اللّه علیه و آله فرمود: «خوشا به حال کسی که قائم اهل بیت مرا ببیند، در حالی که قبل از قیامش از وی و امامان پیش از او پیروی کرده و از دشمنان آنها برائت جسته باشد. اینان رفقای من و گرامی ترین افراد امت من هستند.» - . کمال الدین: ۲۷۱ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ک، [إکمال الدین] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ وَ ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ جَمِیعاً عَنْ سَعْدٍ وَ الْحِمْیَرِیِّ وَ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ عِیسَی وَ ابْنِ هَاشِمٍ وَ الْبَرْقِیِّ وَ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْحُصَیْنِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْمَهْدِیُّ مِنْ وُلْدِی اسْمُهُ اسْمِی وَ کُنْیَتُهُ کُنْیَتِی أَشْبَهُ النَّاسِ بِی خَلْقاً وَ خُلْقاً تَکُونُ لَهُ غَیْبَةٌ وَ حَیْرَةٌ حَتَّی یَضِلَّ الْخَلْقُ عَنْ أَدْیَانِهِمْ فَعِنْدَ ذَلِکَ یُقْبِلُ کَالشِّهَابِ الثَّاقِبِ فَیَمْلَؤُهَا عَدْلًا وَ قِسْطاً کَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً.

**[ترجمه]کمال الدین: پیغمبر اکرم صلی اللّه علیه و آله فرمود: «مهدی از فرزندان من است؛ نامش نام من و کنیه اش کنیه من است؛ در صورت و سیرت شبیه ترین افراد به من است؛ و غیبتی دارد که موجب تحیر گردد، تا جایی که مردم از ادیان خود منحرف شوند. پس در این هنگامه، مانند ستاره تابانی بدرخشد و زمین را که انباشته از ظلم وستم شده، پر از عدل و داد کند.»
- . کمال الدین: ۲۷۱ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ عُبْدُوسٍ عَنِ ابْنِ قُتَیْبَةَ عَنْ حَمْدَانَ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْبَاقِرِ عَنْ آبَائِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْمَهْدِیُّ مِنْ وُلْدِی تَکُونُ لَهُ غَیْبَةٌ وَ حَیْرَةٌ تَضِلُّ فِیهَا الْأُمَمُ یَأْتِی بِذَخِیرَةِ الْأَنْبِیَاءِ فَیَمْلَؤُهَا عَدْلًا وَ قِسْطاً کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً.

ص: ۷۲

**[ترجمه]کمال الدین: پیغمبر صلی اللّٰه علیه و آله فرمود: «مهدی از فرزندان من است؛ غیبت و حیرتی دارد که فرقه ها در آن گمراه شونـد؛ آنچه انبیا ذخیره کرده انـد با خود بیاورد و زمین را که پر از ظلم و جور شـده، از عـدل و داد پر کند.» - . کمال الدین: ۲۷۱ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ الْبَرْمَكِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُرَاتِ عَنْ ثَابِتِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام إِمَامُ أُمَّتِي وَ خَلِيفَتِي عَلَيْهِمْ بَعْدِي وَ مِنْ وُلْدِهِ الْقَائِمُ الْمُنْتَظَرُ الَّذِي يَمْلَأُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطاً كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ بَشِيراً إِنَّ الثَّابِتِينَ عَلَى الْقَوْلِ بِهِ فِي زَمَانِ غَيْبَتِهِ لَأَعَزُّ مِنَ الْكِبْرِيتِ الْأَحْمَرِ فَقَامَ إِلَيْهِ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ لِلْقَائِمِ مِنْ وُلْدِكَ غَيْبَةٌ فَقَالَ إِي وَ رَبِّي وَ لِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَ يَمْحَقَ الْكافِرِينَ يَا جَابِرُ إِنَّ هَذَا لَأَمْرٌ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ وَ سِرٌّ مِنْ سِرِّ اللَّهِ مَطْوِيٌّ عَنْ عِبَادِهِ فَإِيَّاكَ وَ الشَّكَّ فِي أَمْرِ اللَّهِ فَهُوَ كُفْرٌ.

**[ترجمه]کمال الدین: پیغمبر اکرم صـلی اللّٰه علیه و آله فرمود: «علی بن ابی طالب علیهماالسـلام پیشوای امت من است و بعد از من، جانشـین من بر آنان خواهد بود. قائم منتظر که زمین را، پس از انباشـته شدنش از ظلم و جور از عدل و داد پر می کند، از فرزنـدان اوست. به خـدایی که مرا به راستی به عنوان بشـارت دهنـده برانگیخته، کسانی که در زمان غیبت وی در عقیـده به وجود و ظهور او ثـابت قـدم بماننـد، از کبریت احمر کمیـاب تر هسـتند!» جـابر بن عبـداللّٰه انصاری برخاست و عرض کرد: «یا رسول اللّٰه! قـائم که فرزنـد شـماست، غـایب می شود؟» فرمود: «آری، قسم به پروردگارم! «و لِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَ يَمْحَقَ الْكـافِرِينَ» - . آل عمران / ۱۴۱ - ، {و تـا خـدا کسـانی را که ایمـان آورده انـد خالص گردانـد وکافران را [به تدریـج] نابود سازد.} ای جابر! این از کارهای عجیب خداونـد و سری از اسـرار الهی است که بر بنـدگانش پوشـیده است، پس از شک در کار خدا بپرهیز که کفر است.» - . کمال الدین: ۲۷۱ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ک، [إکمال الـدین] ابْنُ عُبْدُوسٍ عَنِ ابْنِ قُتَيْبَةَ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ الْهَاشِمِيِّ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السـلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله: الْقَائِمُ مِنْ وُلْدِي اسْمُهُ اسْمِي وَ كُنْيَتُهُ كُنْيَتِي وَ شَمَائِلُهُ شَمَائِلِي وَ سُنَّتُهُ سُنَّتِي يُقِيمُ النَّاسَ عَلَى مِلَّتِي وَ شَرِيعَتِي وَ يَدْعُوهُمْ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْ أَطَاعَهُ أَطَاعَنِي وَ مَنْ عَصَاهُ عَصَانِي وَ مَنْ أَنْكَرَهُ فِي غَيْبَتِهِ فَقَدْ أَنْكَرَنِي وَ مَنْ كَذَّبَهُ فَقَدْ كَذَّبَنِي وَ مَنْ صَدَّقَهُ فَقَدْ صَدَّقَنِي إِلَى اللَّهِ أَشْكُو الْمُكَذِّبِينَ لِي فِي أَمْرِهِ وَ الْجَاحِدِينَ لِقَوْلِي فِي شَأْنِهِ وَ الْمُضِلِّينَ لِأُمَّتِي عَنْ طَرِيقَتِهِ وَ سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ.

**[ترجمه]کمال الدین: پیغمبر اکرم صلّی اللَّه علیه و آله و سلم فرمود: «قائم از فرزندان من است؛ نامش نام من، کنیه اش کنیه من، شمائلش شمائل من و آدابش آداب من است؛ او مردم را به دین و شریعت من وادارد و آنها را به سوی قرآن مجید دعوت کند. پس هر کس از وی پیروی کند، از من پیروی کرده و آن کس که از فرمان او سر باز زند، از فرمان من سرپیچی کرده. هر کس در زمان غیبتش منکر وی شود، انکار وجود او را کرده و هر کس او را تکذیب کند، تکذیب من را کرده است. آن کس که تصدیق وی کند، مرا تصدیق کرده و به خدا شکوه می برم از کسی که آنچه من درباره او گفته ام، تکذیب کند یا منکر سخن من شود یا امت مرا از راه او برگرداند. «وَ سَیَعْلَمُ الَّذِینَ ظَلَمُوا أَیَّ مُنْقَلَبٍ یَنْقَلِبُونَ» - . شعراء / ۲۲۷ - ، {و کسانی که ستم کرده اند، به زودی خواهند دانست به کدام بازگشت گاه برخواهند گشت.} - . کمال الدین: ۳۷۸ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ک، [إکمال الدین] الْهَمْدَانِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ غِیَاثِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَنْكَرَ الْقَائِمَ مِنْ وُلْدِی فَقَدْ أَنْكَرَنِی.

**[ترجمه]کمال الدین: رسول خدا صلی اللَّه علیه و آله فرمود: «هر کس وجود فرزندم قائم را انکار کند، منکر من شده است.» - . کمال الدین: ۳۷۸ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ک، [إکمال الدین] الْوَرَّاقُ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنِ النَّخَعِیِّ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنْ غِیَاثِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَنْكَرَ الْقَائِمَ مِنْ وُلْدِی فِی زَمَانِ غَیْبَتِهِ مَاتَ مِیتَةً جَاهِلِیَّةً.

**[ترجمه]کمال الدین: پیغمبر صلی اللَّه علیه و آله فرمود: «هر کس قائم ما را در زمان غیبتش انکار کند، چون مردم روزگار جاهلیت از دنیا می رود.» - . کمال الدین: ۳۷۸ -

**[ترجمه]

«۲۲»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنِ التَّلَّعُكْبَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ عَنِ ابْنِ أَبِی دَارِمٍ عَنْ

عَلِيِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَاشِمٍ الْقَيْسِيِّ عَنْ سَهْلِ بْنِ تَمَّامٍ الْبَصْرِيِّ عَنْ عِمْرَانَ الْقَطَّانِ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِی نَضْرَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْمَهْدِیُّ یَخْرُجُ فِی آخِرِ الزَّمَانِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «مهدی در آخرالزمان قیام می کند.» - . غیبت طوسی: ۱۷۸ -

**[ترجمه]

«۲۳»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ بَکَّارِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مُعَلَّی بْنِ زِیَادٍ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ بَشِیرٍ عَنْ أَبِی الصِّدِّیقِ النَّاجِی عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أُبَشِّرُکُمْ بِالْمَهْدِیِّ یُبْعَثُ فِی أُمَّتِی عَلَی اخْتِلَافٍ مِنَ النَّاسِ وَ زِلْزَالٍ یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطاً کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً یَرْضَی عَنْهُ سَاکِنُ السَّمَاءِ وَ سَاکِنُ الْأَرْضِ تَمَامَ الْخَبَرِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: پیغمبر اکرم صلی اللَّه علیه و آله فرمود: «شما را مژده می دهم به مهدی که هنگام اختلاف امت من و تزلزل زمانه برانگیخته شود و زمین را که پر از ظلم و ستم شده، از عدل و داد پر کند و ساکنان آسمان و زمین از وی خشنود باشند.» - . غیبت طوسی: ۱۷۸ -

**[ترجمه]

«۲۴»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ تَلِیدٍ عَنْ أَبِی الْحَجَّافِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَبْشِرُوا بِالْمَهْدِیِّ قَالَهَا ثَلَاثاً یَخْرُجُ عَلَی حِینِ اخْتِلَافٍ مِنَ النَّاسِ وَ زِلْزَالٍ شَدِیدٍ یَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً یَمْلَأُ قُلُوبَ عِبَادِهِ عِبَادَةً وَ یَسَعُهُمْ عَدْلُهُ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: پیغمبر صلی اللَّه علیه و آله سه بار فرمود: «شما را به قیام مهدی مژده می دهم. هنگامی که مردم به جان هم افتند و زلزله سختی پدید آید، او ظهور خواهد کرد و زمین را که مملو از ظلم و جور شده، از عدل و داد پر کند؛ دل های بندگان خدا را از عبادت لبریز کند و سایه عدلش همه آنها را فرا گیرد.» - . غیبت طوسی: ۱۷۹ -

**[ترجمه]

«۲۵»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ سُفْیَانَ الْجَرِیرِیِّ عَنْ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ حَصِیرَةَ عَنْ

عُمَارَةَ بْنِ جُوَيْنٍ الْعَبْدِيِّ عَنْ أَبِی سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ: إِنَّ الْمَهْدِيَّ مِنْ عِتْرَتِی مِنْ أَهْلِ بَيْتِی يَخْرُجُ فِی آخِرِ الزَّمَانِ تُنْزِلُ لَهُ السَّمَاءُ قَطْرَهَا وَ تُخْرِجُ لَهُ الْأَرْضُ بَذْرَهَا فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطاً كَمَا مَلَأَهَا الْقَوْمُ ظُلْماً وَ جَوْراً.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابو سعید خدری می گوید: «شنیدم پیغمبر اکرم صلی اللَّه علیه و آله در منبر می فرمود: «مهدی از عترت و اهل بیت من است و در آخرالزمان قیام کند؛ آسمان برای او قطرات بارانش را ببارد و زمین بذرهای خود را بیرون دهد؛ او هم زمین را که انباشته از ظلم و ستم شده، پر از عدل و داد کند.» - . غیبت طوسی: ۱۷۹ -

**[ترجمه]

«۲۶»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ بَكَّارٍ عَنْ مُصَبِّحٍ عَنْ قَيْسٍ عَنْ أَبِی حُصَيْنٍ عَنْ أَبِی صَالِحٍ عَنْ أَبِی هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يُخْرِجَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ بَيْتِی يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطاً كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً.

**[ترجمه]غیبت طوسی: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «اگر از عمر دنیا جز یک روز نماند، خداوند آن روز را چندان طولانی گرداند تا مردی از اهل بیت مرا ظاهر گرداند که جهان را که مملو از ظلم و ستم شده، از عدل و داد پر کند.» - . غیبت طوسی: ۱۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۷»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ بَكَّارٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ قَادِمٍ عَنْ فِطْرٍ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَبْعَثَ رَجُلًا مِنِّی يُوَاطِئُ اسْمُهُ

اسْمِی وَ اسْمُ أَبِیهِ اسْمَ أَبِی یَمْلَأَ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً.

**[ترجمه]غیبت طوسی: پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «اگر از عمر دنیا جز یک روز نماند، خداوند آن روز را چندان دراز گرداند تا مردی از اهل بیت مرا برانگیزد که نامش با نام من و نام پدرش با نام پدر من مطابق باشد و زمین را که پر از ظلم وستم شده، از عدل پر کند.» - . غیبت طوسی: ۱۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۸»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الزُّهْرِیِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ قَیْسِ بْنِ الرَّبِیعِ وَ غَیْرِهِ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ زِرٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا یَذْهَبُ الدُّنْیَا حَتَّی یَلِیَ أُمَّتِی رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی یُقَالُ لَهُ الْمَهْدِیُّ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «دنیا به پایان نمی رسد، تا آنکه در میان امت من شخصی به پادشاهی رسد که از اهل بیت من و نامش مهدی باشد.» - . غیبت طوسی: ۱۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۹»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنِ الْبَزَوْفَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ ابْنِ قُتَیْبَهَ عَنِ الْفَضْلِ عَنْ نَصْرِ بْنِ مُزَاحِمٍ عَنْ أَبِی لَهِیعَهَ عَنْ أَبِی قُبَیْلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ فَعِنْدَ ذَلِکَ خُرُوجُ الْمَهْدِیِّ وَ هُوَ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِ هَذَا وَ أَشَارَ بِیَدِهِ إِلَی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام بِهِ یَمْحَقُ اللَّهُ الْکَذِبَ وَ یُذْهِبُ الزَّمَانَ الْکَلِبَ بِهِ یُخْرِجُ ذُلَّ الرِّقِّ مِنْ أَعْنَاقِکُمْ ثُمَّ قَالَ أَنَا أَوَّلُ هَذِهِ الْأُمَّهِ وَ الْمَهْدِیُّ أَوْسَطُهَا وَ عِیسَی آخِرُهَا وَ بَیْنَ ذَلِکَ تَیْحٌ أَعْوَجُ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم ضمن روایتی طولانی فرمود: «... در این هنگام مهدی قیام می کند و او مردی از اولاد این مرد است. (و با دست مبارک به علی بن ابی طالب علیهماالسلام اشاره فرمود.) خداوند به وسیله او دروغ را از لوح دل مردم بزداید، سختی روزگار را از آنان برطرف گرداند و طوق بندگی را از گردن های شما بیرون آورد.» آنگاه فرمود: «من پیشوای نخستین این امت هستم، مهدی اوسط و عیسی آخرین ماست و در اثنای این مدت، مهلکه ای ناهموار است.» - . غیبت طوسی: ۱۸۵ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری کلب الدهر علی أهله إذا ألح علیهم و اشتد و قال الفیروزآبادی تاح له الشی ء یتوح تهیأ کتاح یتیح و أتاحه الله فأتیح و المتیح کمنبر من یعرض فیما لا یعنیه أو یقع فی البلایا و فرس یعترض فی مشیته نشاطا و المتیاح الکثیر الحرکه العریض انتهی و فیه تکلف و الأظهر أنه تصحیف ما مر فی أخبار اللوح و غیر ذلک نتج الهرج أی نتائج الفساد و الجور(۱).

**[ترجمه]قال الجزری کلب الدهر علی أهله إذا ألح علیهم و اشتد و قال الفیروزآبادی تاح له الشی ء یتوح تهیأ کتاح یتیح و أتاحه الله فأتیح و المتیح کمنبر من یعرض فیما لا یعنیه أو یقع فی البلایا و فرس یعترض فی مشیته نشاطا و المتیاح الکثیر الحرکه العریض انتهی و فیه تکلف و الأظهر أنه تصحیف ما مر فی أخبار اللوح و غیر ذلک نتج الهرج أی نتائج الفساد و الجور - ۱. و لعله تصحیف:« ثبج أعوج» الثبج: المتوسط بین الخیار و الرذال، و الاعوج:

المائل البین العوج و السیئ الخلق، و قد یکون« ثبج أعرج» فالاول هو البوم النائح و الثانی الغراب. - .

**[ترجمه]

«۳۰»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْهَاشِمِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَانِئٍ عَنْ نُعَیْمِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ عُقْبَهَ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِی بَکْرِ بْنِ أَبِی مَرْیَمَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِی الْمَلِیحِ عَنْ زِیَادِ بْنِ بُنَانٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ نُفَیْلٍ عَنْ سَعِیدِ بْنِ الْمُسَیَّبِ عَنْ أُمِّ سَلَمَهَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: الْمَهْدِیُّ مِنْ عِتْرَتِی مِنْ وُلْدِ فَاطِمَهَ.

ص: ۷۵

۱- ۱. و لعله تصحیف:« ثبج أعوج» الثبج: المتوسط بین الخیار و الرذال، و الاعوج: المائل البین العوج و السیئ الخلق، و قد یکون« ثبج أعرج» فالاول هو البوم النائح و الثانی الغراب.

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جماعه عن التلعکبری عن أحمد بن علی عن محمد بن علی عن عثمان بن أحمد عن إبراهیم بن علاء عن أبی الملیح: مثله.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ام السلمه همسر گرامی پیغمبر می گوید: از آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم که می فرمود: «مهدی از عترت من و از اولاد فاطمه است.» - . غیبت طوسی: ۱۸۵ -

در کتاب مزبور، این حدیث را از راویان دیگر هم نقل کرده است. - . غیبت طوسی: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

«۳۱»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِیسَ عَنِ ابْنِ قُتَیْبَهَ عَنِ الْفَضْلِ عَنْ مُصَبِّحٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَمَّنْ سَمِعَ وَهْبَ بْنَ مُنَبِّهٍ یَقُولُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ أَنَّهُ قَالَ یَا وَهْبُ ثُمَّ یَخْرُجُ الْمَهْدِیُّ قُلْتُ مِنْ وُلْدِکَ قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا هُوَ مِنْ وُلْدِی وَ لَکِنْ مِنْ وُلْدِ عَلِیٍّ علیه السلام فَطُوبَی لِمَنْ أَدْرَکَ زَمَانَهُ وَ بِهِ یُفَرِّجُ اللَّهُ عَنِ الْأُمَّهِ حَتَّی یَمْلَأَهَا قِسْطاً وَ عَدْلًا إِلَی آخِرِ الْخَبَرِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابن عباس در ضمن حدیثی طولانی به وهب بن منبه گفت: «... ای وهب آنگاه مهدی ظهور می کند.» وهب گفت: «او از فرزندان تو است؟» گفت: «نه به خدا! او از اولاد من نیست، بلکه از فرزندان علی است. خوشا به حال کسانی که زمان او را درک کنند! خداوند امت پیغمبر را به وسیله او از ناملایمات روزگار آسوده گرداند و او، زمین را از عدل و داد پر کند ...» - . غیبت طوسی: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

«۳۲»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنِ التَّلَّعُکْبَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عُلْوَانَ عَنْ أَبِی هَارُونَ الْعَبْدِیِّ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ: فِی حَدِیثٍ لَهُ طَوِیلٍ اخْتَصَرْنَاهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِفَاطِمَهَ یَا بُنَیَّهِ إِنَّا أُعْطِینَا أَهْلَ الْبَیْتِ سَبْعاً لَمْ یُعْطَهَا أَحَدٌ قَبْلَنَا نَبِیُّنَا خَیْرُ الْأَنْبِیَاءِ وَ هُوَ أَبُوکِ وَ وَصِیُّنَا خَیْرُ الْأَوْصِیَاءِ وَ هُوَ بَعْلُکِ وَ شَهِیدُنَا خَیْرُ الشُّهَدَاءِ وَ هُوَ عَمُّ أَبِیکِ حَمْزَهُ وَ مِنَّا مَنْ لَهُ جَنَاحَانِ خَضِیبَانِ یَطِیرُ بِهِمَا فِی الْجَنَّهِ وَ هُوَ ابْنُ عَمِّکِ جَعْفَرٌ وَ مِنَّا سِبْطَا هَذِهِ الْأُمَّهِ وَ هُمَا ابْنَاکِ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ مِنَّا وَ اللَّهِ الَّذِی لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ مَهْدِیُّ هَذِهِ الْأُمَّهِ الَّذِی یُصَلِّی خَلْفَهُ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ ثُمَّ ضَرَبَ بِیَدِهِ عَلَی مَنْکِبِ الْحُسَیْنِ علیه السلام فَقَالَ مِنْ هَذَا ثَلَاثاً.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابو سعید خدری در حدیثی طولانی که ما مختصر آن را نقل می کنیم می گوید: «پیغمبر به فاطمه علیهاالسلام فرمود: «دخترم! به ما اهل بیت هفت فضیلت داده شده است که پیش از ما به هیچ کس داده نشده است: پیغمبر ما بهترین پیغمبران است و او پدر تو است؛ جانشین ما بهترین اوصیا است و او شوهر تو است؛ شهید ما بهترین شهیدان است و او

عموی پدرت حمزه است؛ پسر عمویت جعفر طیار از ماست که خداوند در بهشت، دو بال سرخ فام به وی عطا فرماید تا در بهشت پرواز کند؛ دو سبط این امت از ماست که حسن و حسین دو فرزند تو هستند؛ و به خدایی که جز او خدایی نیست، مهدی این امت که عیسی بن مریم پشت سر او نماز می گذارد نیز از ماست.» سپس دست روی شانه حسین علیه السّلام گذاشته و سه بار فرمود: «مهدی از نسل این به وجود می آید.» - . غیبت طوسی: ۱۹۱ -

**[ترجمه]

«۳۳»

نی، [الغیبه] للنعمانی أَحْمَدُ بْنُ عَلِیٍّ الْبَنْدِیجِیُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَی الْعَبَّاسِیِّ عَنْ مُوسَی بْنِ سَلَّام عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْخَشَّابِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَثَلُ أَهْلِ بَیْتِی مَثَلُ نُجُوم السَّمَاءِ کُلَّمَا غَابَ نَجْمٌ طَلَعَ نَجْمٌ حَتَّی إِذَا نَجْمٌ مِنْهَا طَلَعَ فَرَمَقُوهُ بِالْأَعْیُنِ وَ أَشَرْتُمْ إِلَیْهِ بِالْأَصَابِعِ أَتَاهُ مَلَکُ الْمَوْتِ فَذَهَبَتْ بِهِ ثُمَّ لَبِثْتُمْ فِی ذَلِکَ سَبْتاً مِنْ دَهْرِکُمْ وَ اسْتَوَتْ بَنُو عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَ لَمْ یَدْرِ أَیٌّ مِنْ أَیٍّ فَعِنْدَ ذَلِکَ یَبْدُو نَجْمُکُمْ فَاحْمَدُوا اللَّهَ وَ اقْبَلُوهُ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: رسول اکرم صلی اللّه علیه و آله فرمود: «اهل بیت من مانند ستارگان آسمانند که چون ستاره ای غروب کند، ستاره دیگری طلوع کند، تا آنکه چون یکی از آن ستارگان طلوع کند و مورد کینه دشمن قرار گیرد و با نگاه چشم و اشاره دست او را به هم نشان داده و مورد تعقیب قرار دهید، فرشته مرگ به سوی او آمده و او را می برد و شما مدت زمانی از روزگار خود را در پریشانی به سر برید و اولاد عبدالمطلب (بنی عباس) به سلطنت رسند و طوری هرج و مرج پدید آید که دوست از دشمن شناخته نشود. آنگاه آن ستاره تابان آشکار گردد و شما خداوند را سپاس گزارده او را بپذیرید.» - . غیبت نعمانی: ۱۵۵ -

**[ترجمه]

«۳۴»

نی، [الغیبه] للنعمانی أَحْمَدُ بْنُ هَوْذَةَ عَنِ النَّهَاوَنْدِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: بَیْنَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ذَاتَ یَوْمٍ بِالْبَقِیعِ فَأَتَاهُ

عَلِيٌّ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله اجْلِسْ فَأَجْلَسَهُ عَنْ يَمِينِهِ ثُمَّ جَاءَ جَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَسَأَلَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقِيلَ هُوَ بِالْبَقِيعِ فَأَتَاهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَأَجْلَسَهُ عَنْ يَسَارِهِ ثُمَّ جَاءَ الْعَبَّاسُ فَسَأَلَ عَنْهُ فَقِيلَ هُوَ بِالْبَقِيعِ فَأَتَاهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَ أَجْلَسَهُ أَمَامَهُ ثُمَّ الْتَفَتَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِلَى عَلِيٍّ عليه السلام فَقَالَ أَ لَا أُبَشِّرُكَ أَ لَا أُخْبِرُكَ يَا عَلِيُّ قَالَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ كَانَ جَبْرَئِيلُ عِنْدِي آنِفاً وَ خَبَّرَنِي أَنَّ الْقَائِمَ الَّذِي يَخْرُجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً مِنْ ذُرِّيَّتِكَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ عليه السلام فَقَالَ عَلِيٌّ عليه السلام يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَصَابَنَا خَيْرٌ قَطُّ مِنَ اللَّهِ إِلَّا عَلَى يَدَيْكَ ثُمَّ الْتَفَتَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ يَا جَعْفَرُ أَ لَا أُبَشِّرُكَ قَالَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ كَانَ جَبْرَئِيلُ عِنْدِي آنِفاً فَأَخْبَرَنِي أَنَّ الَّذِي يَدْفَعُهَا إِلَى الْقَائِمِ هُوَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ أَ تَدْرِي مَنْ هُوَ قَالَ لَا قَالَ ذَاكَ الَّذِي وَجْهُهُ كَالدِّينَارِ وَ أَسْنَانُهُ كَالْمِنْشَارِ وَ سَيْفُهُ كَحَرِيقِ النَّارِ يَدْخُلُ الْجَبَلَ ذَلِيلًا وَ يَخْرُجُ مِنْهُ عَزِيزاً يَكْتَنِفُهُ جَبْرَئِيلُ وَ مِيكَائِيلُ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَى الْعَبَّاسِ فَقَالَ يَا عَمَّ النَّبِيِّ أَ لَا أُخْبِرُكَ بِمَا أَخْبَرَنِي جَبْرَئِيلُ فَقَالَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ قَالَ لِي وَيْلٌ لِذُرِّيَّتِكَ مِنْ وُلْدِ الْعَبَّاسِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَ فَلَا أَجْتَنِبُ النِّسَاءَ قَالَ لَهُ قَدْ فَرَغَ اللَّهُ مِمَّا هُوَ كَائِنٌ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت صادق علیه السّلام فرمود: روزی پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم در بقیع تشریف داشت و امیرالمؤمنین علیه السّلام به خدمت وی رسید و سلام کرد. پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «بنشین!» سپس او را در سمت راست خود نشاند. آنگاه جعفر بن ابی طالب آمد و سراغ پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم را گرفت. گفتند که در بقیع تشریف دارد. او هم آمد و به پیغمبر سلام کرد و حضرت او را در جانب چپ خود جای داد. از آن پس عباس (عموی پیغمبر) سراغ پیغمبر گرفت، در بقیع خدمت حضرت رسید و سلام کرد. حضرت هم او را در پیش روی خود نشاند. سپس رو به علی علیه السّلام کرده و فرمود: «یا علی! تو را مژده ای ندهم؟ خبری به تو ندهم؟» عرض کرد: «بفرمایید یا رسول اللّه!» فرمود: «همین حالا جبرئیل نزد من بود و به من اطلاع داد آن قائم ما که در آخرالزمان قیام می کند و زمین را که انباشته از ظلم و ستم شده پر از عدل می گرداند، از نسل تو و فرزندت حسین علیه السّلام است.» علی علیه السّلام عرض کرد: «یا رسول اللّه! هر خبر خوشی که به ما می رسد، فقط به وسیله حضرتت می رسد.» آنگاه پیغمبر رو به جعفر بن ابی طالب کرده و فرمود: «مژده ای به تو ندهم؟» عرض کرد: «بفرمایید!» فرمود: «جبرئیل اندکی پیش نزد من بود و به من اطلاع داد آن کس که پرچم فتح را به دست قائم می دهد، از نسل تو است. آیا او را می شناسی؟» گفت نه. فرمود: «روی او مانند اشرفی سرخ، دندان هایش شمرده و شمشیرش آتشبار است؛ با ذلت به کوه رود و با عزت از آنجا بیرون آید و در کنف حمایت جبرئیل و میکائیل باشد.» بعد از آن نظری به عمویش عباس افکنده و فرمود: «ای عمو! آیا آنچه جبرئیل به من خبر داده را به تو اطلاع ندهم؟» عرض کرد: «یا رسول اللّه! بفرمایید.» فرمود: «جبرئیل به من گفت: «وای از آنچه اولاد تو از فرزندان عباس می بینند!» عباس گفت: «یا رسول اللّه! بهتر نیست که برای جلوگیری این امر، دیگر با زنان همبستر نشوم؟» فرمود: «خداوند از آنچه باید بشود، فارغ شده است.»
- . غیبت نعمانی: ۲۴۷ -

**[ترجمه]

«۳۵»

نی، [الغیبه] للنعمانی ابْنُ عُقْدَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ ابْنِ بَزِيعٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ يُونُسَ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حُمْرَانَ

عَنْ سَالِمٍ الْأَشَلِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ الْبَاقِرَ علیه السلام یَقُولُ: نَظَرَ مُوسَی بْنُ عِمْرَانَ علیه السلام فِی السِّفْرِ الْأَوَّلِ بِمَا یُعْطَی قَائِمُ آلِ مُحَمَّدٍ قَالَ مُوسَی رَبِّ اجْعَلْنِی قَائِمَ آلِ مُحَمَّدٍ فَقِیلَ لَهُ إِنَّ ذَاکَ مِنْ ذُرِّیَّهِ أَحْمَدَ ثُمَّ نَظَرَ فِی السِّفْرِ الثَّانِی فَوَجَدَ فِیهِ مِثْلَ ذَلِکَ فَقَالَ مِثْلَهُ فَقِیلَ لَهُ مِثْلُ ذَلِکَ ثُمَّ نَظَرَ فِی السِّفْرِ الثَّالِثِ فَرَأَی مِثْلَهُ فَقَالَ مِثْلَهُ (۱) فَقِیلَ لَهُ مِثْلُهُ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: سالم اشل می گوید: «از امام محمد باقر علیه السّلام شنیدم که می فرمود: «موسی بن عمران علیه السّلام در سفر اول تورات، به آنچه خداوند راجع به قائم آل محمد فرموده بود نگاه می کرد. آنگاه عرض کرد: «پروردگارا! مرا قائم آل محمد بگردان.» ندا رسید که او از نسل احمد است. سپس حضرت موسی نظری به سفر دوم و سوم انداخت و آنچه را که در سفر اول بود دید و همان جواب را شنید.» - . غیبت نعمانی: ۲۴۰ -

**[ترجمه]

«۳۶»

کا، [الکافی] الْعِدَّهُ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ هَیْثَمِ بْنِ أَشْیَمَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: خَرَجَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله ذَاتَ یَوْمٍ وَ هُوَ مُسْتَبْشِرٌ یَضْحَکُ سُرُوراً فَقَالَ لَهُ النَّاسُ أَضْحَکَ اللَّهُ سِنَّکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ زَادَکَ سُرُوراً

ص: ۷۷

۱- ۱. راجع المصدر(ص) ۱۲۶.

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله علیه و آله إِنَّهُ لَیْسَ مِنْ یَوْمٍ وَ لَا لَیْلَهٍ إِلَّا وَ لِیَ فِیهِمَا تُحْفَهٌ مِنَ اللَّهِ أَلَا وَ إِنَّ رَبِّی أَتْحَفَنِی فِی یَوْمِی هَذَا بِتُحْفَهٍ لَمْ یُتْحِفْنِی بِمِثْلِهَا فِیمَا مَضَی إِنَّ جَبْرَئِیلَ علیه السلام أَتَانِی فَأَقْرَأَنِی مِنْ رَبِّیَ السَّلَامَ وَ قَالَ یَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ وَ عَزَّ اخْتَارَ مِنْ بَنِی هَاشِمٍ سَبْعَهً لَمْ یَخْلُقْ مِثْلَهُمْ فِیمَنْ مَضَی وَ لَا یَخْلُقُ مِثْلَهُمْ فِیمَنْ بَقِیَ أَنْتَ یَا رَسُولَ اللَّهِ سَیِّدُ النَّبِیِّینَ وَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ وَصِیُّکَ سَیِّدُ الْوَصِیِّینَ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ سِبْطَاکَ سَیِّدَا الْأَسْبَاطِ وَ حَمْزَهُ عَمُّکَ سَیِّدُ الشُّهَدَاءِ وَ جَعْفَرٌ ابْنُ عَمِّکَ الطَّیَّارُ فِی الْجَنَّهِ یَطِیرُ مَعَ الْمَلَائِکَهِ حَیْثُ یَشَاءُ وَ مِنْکُمُ الْقَائِمُ یُصَلِّی عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ خَلْفَهُ إِذَا أَهْبَطَهُ اللَّهُ إِلَی الْأَرْضِ مِنْ ذُرِّیَّهِ عَلِیٍّ وَ فَاطِمَهَ وَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ علیهم السلام.

**[ترجمه]روضه کافی: امام صادق علیه السّلام فرمود: روزی پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم شاد و خندان بیرون آمدند. پرسیدندک «یا رسول اللّه! خداوند دهان شما را خندان و شادمانی شما را زیاد کند! علت مسرت شما چیست؟» فرمود: «شب و روزی نیست که خدایم ارمغانی برایم نفرستد. همین امروز خداوند ارمغانی برایم فرستاده که هیچ تحفه و ارمغانی مانند آن به من عطا نفرموده بود. جبرئیل نزد من آمد، از جانب پروردگارم سلام رساند و گفت: «ای محمد! خداوند عزوجل از میان بنی هاشم هفت تن را برگزیده که در گذشته و آینده نیافریده و نخواهد آفرید. یا رسول اللّه! نخست تو هستی که سرور انبیایی؛ دوم علی بن ابی طالب وصی تو است که سرور اوصیاء است؛ سوم و چهارم حسن و حسین دو سبط تو هستند که سرور اسباط هستند؛ پنجم عمویت حمزه سید الشهدا است؛ ششم جعفر پسر عمویت است که در بهشت، با دو بال هر جا که خواهد با فرشتگان پرواز می کند؛ هفتم قائم شماست که چون عیسی بن مریم به زمین فرود آید، پشت سر او نماز گزارد و او از نسل علی و فاطمه و از اولاد حسین علیهم السّلام است.» - . روضه کافی: ۶۹۶ -

**[ترجمه]

«۳۷»

کشف، [کشف الغمه] وَقَعَ لِی أَرْبَعُونَ حَدِیثاً جَمَعَهَا الْحَافِظُ أَبُو نُعَیْمٍ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ رَحِمَهُ اللَّهُ فِی أَمْرِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام أَوْرَدْتُهَا سَرْداً کَمَا أَوْرَدَهَا وَ اقْتَصَرْتُ عَلَی ذِکْرِ الرَّاوِی عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله الْأَوَّلُ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: یَکُونُ مِنْ أُمَّتِیَ

الْمَهْدِیُّ إِنْ قَصُرَ عُمُرُهُ فَسَبْعُ سِنِینَ وَ إِلَّا فَثَمَانٍ وَ إِلَّا فَتِسْعٌ یَتَنَعَّمُ أُمَّتِی فِی زَمَانِهِ نَعِیماً لَمْ یَتَنَعَّمُوا مِثْلَهُ قَطُّ الْبَرُّ وَ الْفَاجِرُ یُرْسَلُ السَّمَاءُ عَلَیْهِمْ مِدْرَاراً وَ لَا تَدَّخِرُ الْأَرْضُ شَیْئاً مِنْ نَبَاتِهَا.

الثَّانِی فِی ذِکْرِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام وَ أَنَّهُ مِنْ عِتْرَهِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: تُمْلَأُ الْأَرْضُ ظُلْماً وَ جَوْراً فَیَقُومُ رَجُلٌ مِنْ عِتْرَتِی فَیَمْلَؤُهَا قِسْطاً وَ عَدْلًا یَمْلِکُ سَبْعاً أَوْ تِسْعاً.

الثَّالِثُ وَ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: لَا تَنْقَضِی السَّاعَهُ حَتَّی یَمْلِکَ الْأَرْضَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً یَمْلِکُ سَبْعَ سِنِینَ.

الرَّابِعُ فِی قَوْلِهِ لِفَاطِمَهَ علیه السلام الْمَهْدِیُّ مِنْ وُلْدِکِ عَنِ الزُّهْرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی

الله علیه و آله قَالَ لِفَاطِمَهَ الْمَهْدِیُّ مِنْ وُلْدِکِ.

الْخَامِسُ قَوْلُهُ صلی الله علیه و آله إِنَّ مِنْهُمَا مَهْدِیُّ هَذِهِ الْأُمَّهِ یَعْنِی الْحَسَنَ وَ الْحُسَیْنَ علیه السلام عَنْ عَلِیِّ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ فِی الْحَالَهِ الَّتِی

ص: ۷۸

قُبِضَ فِيهَا فَإِذَا فَاطِمَهُ عِنْدَ رَأْسِهِ فَبَكَتْ حَتَّى ارْتَفَعَ صَوْتُهَا فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِلَيْهَا رَأْسَهُ فَقَالَ حَبِيبَتِي فَاطِمَهُ مَا الَّذِي يُبْكِيكِ فَقَالَتْ أَخْشَى الضَّيْعَهَ مِنْ بَعْدِكَ فَقَالَ يَا حَبِيبَتِي أَ مَا عَلِمْتِ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ اطَّلَعَ عَلَى الْأَرْضِ اطِّلَاعَهً فَاخْتَارَ مِنْهَا أَبَاكِ فَبَعَثَهُ بِرِسَالَتِهِ ثُمَّ اطَّلَعَ اطِّلَاعَهً فَاخْتَارَ مِنْهَا بَعْلَكِ وَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ أُنْكِحَكِ إِيَّاهُ يَا فَاطِمَهُ وَ نَحْنُ أَهْلُ بَيْتٍ قَدْ أَعْطَانَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ سَبْعَ خِصَالٍ لَمْ يُعْطِ أَحَداً قَبْلَنَا وَ لَا يُعْطِي أَحَداً بَعْدَنَا أَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ وَ أَكْرَمُ النَّبِيِّينَ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَحَبُّ الْمَخْلُوقِينَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَنَا أَبُوكِ وَ وَصِيِّي خَيْرُ الْأَوْصِيَاءِ وَ أَحَبُّهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ بَعْلُكِ وَ شَهِيدُنَا خَيْرُ الشُّهَدَاءِ وَ أَحَبُّهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ حَمْزَهُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ عَمُّ أَبِيكِ وَ عَمُّ بَعْلِكِ وَ مِنَّا مَنْ لَهُ جَنَاحَانِ يَطِيرُ فِي الْجَنَّهِ مَعَ الْمَلَائِكَهِ حَيْثُ يَشَاءُ وَ هُوَ ابْنُ عَمِّ أَبِيكِ وَ أَخُو بَعْلِكِ وَ مِنَّا سِبْطَا هَذِهِ الْأُمَّهِ وَ هُمَا ابْنَاكِ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ هُمَا سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّهِ وَ أَبُوهُمَا وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ خَيْرٌ مِنْهُمَا يَا فَاطِمَهُ وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ إِنَّ مِنْهُمَا مَهْدِيَّ هَذِهِ الْأُمَّهِ إِذَا صَارَتِ الدُّنْيَا هَرْجاً وَ مَرْجاً وَ تَظَاهَرَتِ الْفِتَنُ وَ انْقَطَعَتِ السُّبُلُ وَ أَغَارَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ فَلَا كَبِيرٌ يَرْحَمُ صَغِيراً وَ لَا صَغِيرٌ يُوَقِّرُ كَبِيراً فَيَبْعَثُ اللَّهُ عِنْدَ ذَلِكَ مِنْهُمَا مَنْ يَفْتَحُ حُصُونَ الضَّلَالَهِ وَ قُلُوباً غُلْفاً يَقُومُ بِالدِّينِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ كَمَا قُمْتُ بِهِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ وَ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً يَا فَاطِمَهُ لَا تَحْزَنِي وَ لَا تَبْكِي فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَرْحَمُ بِكِ وَ أَرْأَفُ عَلَيْكِ مِنِّي وَ ذَلِكِ لِمَكَانِكِ مِنِّي وَ مَوْقِعِكِ مِنْ قَلْبِي قَدْ زَوَّجَكِ اللَّهُ زَوْجَكِ وَ هُوَ أَعْظَمُهُمْ حَسَباً وَ أَكْرَمُهُمْ مَنْصَباً وَ أَرْحَمُهُمْ بِالرَّعِيَّهِ وَ أَعْدَلُهُمْ بِالسَّوِيَّهِ وَ أَبْصَرُهُمْ بِالْقَضِيَّهِ وَ قَدْ سَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ تَكُونِي أَوَّلَ مَنْ يَلْحَقُنِي مِنْ أَهْلِ بَيْتِي قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام لَمْ تَبْقَ فَاطِمَهُ بَعْدَهُ إِلَّا خَمْسَهً وَ سَبْعِينَ يَوْماً حَتَّى أَلْحَقَهَا اللَّهُ بِهِ عليه السلام.

السَّادِسُ فِي أَنَّ الْمَهْدِيَّ هُوَ الْحُسَيْنِيُّ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ حُذَيْفَهَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَذَكَّرَنَا مَا هُوَ كَائِنٌ ثُمَّ قَالَ لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَبْعَثَ رَجُلًا مِنْ وُلْدِي اسْمُهُ اسْمِي فَقَامَ

سَلْمَانُ رحمه الله فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مِنْ أَيِّ وُلْدِکَ هُوَ قَالَ مِنْ وَلَدِی هَذَا وَ ضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى الْحُسَيْنِ عليه السلام.

السَّابِعُ فِی الْقَرْيَهِ الَّتِی يَخْرُجُ مِنْهَا الْمَهْدِیُّ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ النَّبِیُّ صلى الله عليه و آله يَخْرُجُ الْمَهْدِیُّ مِنْ قَرْيَهٍ يُقَالُ لَهَا کرعَهُ.

الثَّامِنُ فِی صِفَهِ وَجْهِ الْمَهْدِیِّ بِإِسْنَادِهِ عَنْ حُذَيْفَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: الْمَهْدِیُّ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِی وَجْهُهُ کَالْکَوْکَبِ الدُّرِّیِّ.

التَّاسِعُ فِی صِفَهِ لَوْنِهِ وَ جِسْمِهِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ حُذَيْفَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: الْمَهْدِیُّ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِی لَوْنُهُ لَوْنٌ عَرَبِیٌّ وَ جِسْمُهُ جِسْمٌ إِسْرَائِيلِیٌّ عَلَى خَدِّهِ الْأَيْمَنِ خَالٌ کَأَنَّهُ کَوْکَبٌ دُرِّیٌّ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً يَرْضَى فِی خِلَافَتِهِ أَهْلُ الْأَرْضِ وَ أَهْلُ السَّمَاءِ وَ الطَّيْرُ فِی الْجَوِّ.

الْعَاشِرُ فِی صِفَهِ جَبِينِهِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی سَعِيدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: الْمَهْدِیُّ مِنَّا أَجْلَى الْجَبِينِ أَقْنَى الْأَنْفِ.

الْحَادِی عَشَرَ فِی صِفَهِ أَنْفِهِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی سَعِيدٍ الْخُدْرِیِّ عَنِ النَّبِیِّ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ: الْمَهْدِیُّ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ رَجُلٌ مِنْ أُمَّتِی أَشَمُّ الْأَنْفِ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً.

الثَّانِی عَشَرَ فِی خَالِهِ عَلَى خَدِّهِ الْأَيْمَنِ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی أُمَامَهَ الْبَاهِلِیِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: بَيْنَکُمْ وَ بَيْنَ الرُّومِ أَرْبَعُ هُدَنٍ يَوْمُ الرَّابِعَهِ عَلَى يَدِ رَجُلٍ مِنْ آلِ هِرَقْلَ يَدُومُ سَبْعَ سِنِينَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ عَبْدِ الْقَيْسِ يُقَالُ لَهُ الْمُسْتَوْرِدُ بْنُ غَيْلَانَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ إِمَامُ النَّاسِ يَوْمَئِذٍ قَالَ الْمَهْدِیُّ عليه السلام مِنْ وُلْدِی ابْنُ أَرْبَعِينَ سَنَهً کَأَنَّ وَجْهَهُ کَوْکَبٌ دُرِّیٌّ فِی خَدِّهِ الْأَيْمَنِ خَالٌ أَسْوَدُ عَلَيْهِ عَبَاءَتَانِ قِطْرِيَّتَانِ کَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ بَنِی إِسْرَائِيلَ يَسْتَخْرِجُ الْکُنُوزَ وَ يَفْتَحُ مَدَائِنَ الشِّرْکِ.

الثَّالِثَ عَشَرَ قَوْلُهُ عليه السلام الْمَهْدِیُّ أَفْرَقُ الثَّنَايَا بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: لَيَبْعَثَنَّ اللَّهُ مِنْ عِتْرَتِی رَجُلًا أَفْرَقَ الثَّنَايَا أَجْلَى الْجَبْهَهِ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا يَفِيضُ الْمَالُ فَيْضاً.

الرَّابِعَ عَشَرَ فِی ذِكْرِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام وَ هُوَ إِمَامٌ صَالِحٌ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی أَمَامَهَ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ ذَكَرَ الدَّجَّالَ فَقَالَ فَتَنْفِی الْمَدِینَهُ الْخَبَثَ كَمَا یَنْفِی الْكِیرُ خَبَثَ الْحَدِیدِ وَ یُدْعَی ذَلِكَ الْیَوْمُ یَوْمَ الْخَلَاصِ فَقَالَتْ أُمُّ شَرِیكٍ فَأَیْنَ الْعَرَبُ یَوْمَئِذٍ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ هُمْ قَلِیلٌ یَوْمَئِذٍ وَ جُلُّهُمْ بِبَیْتِ الْمَقْدِسِ إِمَامُهُمُ الْمَهْدِیُّ رَجُلٌ صَالِحٌ.

الْخَامِسَ عَشَرَ فِی ذِكْرِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام وَ أَنَّ اللَّهَ یَبْعَثُهُ عِیاناً لِلنَّاسِ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: یَخْرُجُ الْمَهْدِیُّ فِی أُمَّتِی یَبْعَثُهُ اللَّهُ عِیاناً لِلنَّاسِ یَتَنَعَّمُ الْأُمَّهُ وَ تَعِیشُ الْمَاشِیَهُ وَ تُخْرِجُ الْأَرْضُ نَبَاتَهَا وَ یُعْطِی الْمَالَ صِحَاحاً.

السَّادِسَ عَشَرَ فِی قَوْلِهِ علیه السلام عَلَی رَأْسِهِ غَمَامَهٌ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: یَخْرُجُ الْمَهْدِیُّ وَ عَلَی رَأْسِهِ غَمَامَهٌ فِیهَا مُنَادٍ یُنَادِی هَذَا الْمَهْدِیُّ خَلِیفَهُ اللَّهِ فَاتَّبِعُوهُ.

السَّابِعَ عَشَرَ فِی قَوْلِهِ صلی الله علیه و آله عَلَی رَأْسِهِ مَلَكٌ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: یَخْرُجُ الْمَهْدِیُّ وَ عَلَی رَأْسِهِ مَلَكٌ یُنَادِی هَذَا الْمَهْدِیُّ فَاتَّبِعُوهُ.

الثَّامِنَ عَشَرَ فِی بِشَارَهِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أُمَّتَهُ بِالْمَهْدِیِّ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أُبَشِّرُكُمْ بِالْمَهْدِیِّ یُبْعَثُ فِی أُمَّتِی عَلَی اخْتِلَافٍ مِنَ النَّاسِ وَ زَلَازِلَ فَیَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطاً كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً یَرْضَی عَنْهُ سَاكِنُ السَّمَاءِ وَ سَاكِنُ الْأَرْضِ یَقْسِمُ الْمَالَ صِحَاحاً فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ وَ مَا صِحَاحاً قَالَ السَّوِیَّهُ بَیْنَ النَّاسِ.

التَّاسِعَ عَشَرَ فِی اسْمِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا یَقُومُ السَّاعَهُ حَتَّی یَمْلِكَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی یُوَاطِئُ اسْمُهُ اسْمِی یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطاً كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً.

الْعِشْرُونَ فِی كُنْیَتِهِ علیه السلام وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ حُذَیْفَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَوْ لَمْ یَبْقَ مِنَ الدُّنْیَا إِلَّا یَوْمٌ وَاحِدٌ لَبَعَثَ اللَّهُ فِیهِ رَجُلًا اسْمُهُ اسْمِی وَ خُلُقُهُ خُلُقِی

يُكَنَّى أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام.

الْحَادِي وَ الْعِشْرُونَ فِي ذِكْرِ اسْمِهِ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: لَا يَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يُوَاطِئُ اسْمُهُ اسْمِي وَ اسْمُ أَبِيهِ اسْمَ أَبِي يَمْلَؤُهَا قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً.

الثَّانِي وَ الْعِشْرُونَ فِي ذِكْرِ عَدْلِهِ عليه السلام وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: لَتُمْلَأَنَّ الْأَرْضُ ظُلْماً وَ عُدْوَاناً ثُمَّ لَيَخْرُجَنَّ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي حَتَّى يَمْلَأَهَا قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً [عُدْوَاناً] وَ ظُلْماً.

الثَّالِثُ وَ الْعِشْرُونَ فِي خُلُقِهِ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ زِرٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: يَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي يُوَاطِئُ اسْمُهُ اسْمِي وَ خُلُقُهُ خُلُقِي يَمْلَؤُهَا قِسْطاً وَ عَدْلًا.

الرَّابِعُ وَ الْعِشْرُونَ فِي عَطَائِهِ عليه السلام بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: يَكُونُ عِنْدَ انْقِطَاعٍ مِنَ الزَّمَانِ وَ ظُهُورٍ مِنَ الْفِتَنِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ الْمَهْدِيُّ يَكُونُ عَطَاؤُهُ هَنِيئاً.

الْخَامِسُ وَ الْعِشْرُونَ فِي ذِكْرِ الْمَهْدِيِّ عليه السلام وَ عِلْمِهِ بِسُنَّةِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: يَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي وَ يَعْمَلُ بِسُنَّتِي وَ يُنَزِّلُ اللَّهُ لَهُ الْبَرَكَةَ مِنَ السَّمَاءِ وَ تُخْرِجُ الْأَرْضُ بَرَكَتَهَا وَ تُمْلَأُ بِهِ الْأَرْضُ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً وَ يَعْمَلُ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ سَبْعَ سِنِينَ وَ يَنْزِلُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ.

السَّادِسُ وَ الْعِشْرُونَ فِي مَجِيئِهِ وَ رَايَاتِهِ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ ثَوْبَانَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّايَاتِ السُّودَ قَدْ أَقْبَلَتْ مِنْ خُرَاسَانَ فَائْتُوهَا وَ لَوْ حَبْواً عَلَى الثَّلْجِ فَإِنَّ فِيهَا خَلِيفَةَ اللَّهِ الْمَهْدِيَّ.

السَّابِعُ وَ الْعِشْرُونَ فِي مَجِيئِهِ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِذْ أَقْبَلَتْ فِتْيَةٌ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ فَلَمَّا رَآهُمُ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله اغْرَوْرَقَتْ عَيْنَاهُ وَ تَغَيَّرَ لَوْنُهُ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا نَزَالُ نَرَى فِي وَجْهِكَ شَيْئاً

نَكْرَهُهُ فَقَالَ إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ اخْتَارَ اللَّهُ لَنَا الْآخِرَةَ عَلَى الدُّنْيَا وَ إِنَّ أَهْلَ بَيْتِي سَيَلْقَوْنَ بَعْدِي بَلَاءً وَ تَشْرِيداً وَ تَطْرِيداً حَتَّى يَأْتِيَ قَوْمٌ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ وَ مَعَهُمْ رَايَاتٌ سُودٌ فَيَسْأَلُونَ الْحَقَّ فَلَا يُعْطَوْنَهُ فَيُقَاتِلُونَ وَ يُنْصَرُونَ فَيُعْطَوْنَ مَا سَأَلُوا فَلَا يَقْبَلُونَ حَتَّى يَدْفَعُوهُ إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي فَيَمْلَؤُهَا قِسْطاً كَمَا مَلَئُوهَا جَوْراً فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَلْيَأْتِهِمْ وَ لَوْ حَبْواً عَلَى الثَّلْجِ.

الثَّامِنُ وَ الْعِشْرُونَ فِي مَجِيئِهِ عليه السلام وَ عَوْدِ الْإِسْلَامِ بِهِ عَزِيزاً وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَقُولُ: وَيْحَ هَذِهِ الْأُمَّةِ مِنْ مُلُوكٍ جَبَابِرَةٍ كَيْفَ يَقْتُلُونَ وَ يُخِيفُونَ الْمُطِيعِينَ إِلَّا مَنْ أَظْهَرَ طَاعَتَهُمْ فَالْمُؤْمِنُ التَّقِيُّ يُصَانِعُهُمْ بِلِسَانِهِ وَ يَفِرُّ مِنْهُمْ بِقَلْبِهِ فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يُعِيدَ الْإِسْلَامَ عَزِيزاً قَصَمَ كُلَّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ وَ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى مَا يَشَاءُ أَنْ يُصْلِحَ أُمَّةً بَعْدَ فَسَادِهَا فَقَالَ عليه السلام يَا حُذَيْفَةُ لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَمْلِكَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي تَجْرِي الْمَلَاحِمُ عَلَى يَدَيْهِ وَ يُظْهِرُ الْإِسْلَامَ لَا يُخْلِفُ وَعْدَهُ وَ هُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ.

التَّاسِعُ وَ الْعِشْرُونَ فِي تَنَعُّمِ الْأُمَّةِ فِي زَمَنِ الْمَهْدِيِّ عليه السلام وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: يَتَنَعَّمُ أُمَّتِي فِي زَمَنِ الْمَهْدِيِّ عليه السلام نِعْمَةً لَمْ يَتَنَعَّمُوا قَبْلَهَا قَطُّ يُرْسَلُ السَّمَاءُ عَلَيْهِمْ مِدْرَاراً وَ لَا تَدَعُ الْأَرْضُ شَيْئاً مِنْ نَبَاتِهَا إِلَّا أَخْرَجَتْهُ.

الثَّلَاثُونَ فِي ذِكْرِ الْمَهْدِيِّ وَ هُوَ سَيِّدٌ مِنْ سَادَاتِ الْجَنَّةِ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: نَحْنُ بَنُو عَبْدِ الْمُطَّلِبِ سَادَاتُ أَهْلِ الْجَنَّةِ أَنَا وَ أَخِي عَلِيٌّ وَ عَمِّي حَمْزَةُ وَ جَعْفَرٌ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ الْمَهْدِيُّ.

الْحَادِي وَ الثَّلَاثُونَ فِي مُلْكِهِ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا لَيْلَةٌ لَمَلَكَ فِيهَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي.

الثَّانِي وَ الثَّلَاثُونَ فِي خِلَافَتِهِ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: يُقْتَلُ عِنْدَ كَنْزِكُمْ ثَلَاثَةٌ كُلُّهُمُ ابْنُ خَلِيفَةٍ ثُمَّ لَا يَصِيرُ إِلَى وَاحِدٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَجِيءُ الرَّايَاتُ السُّودُ فَيَقْتُلُونَهُمْ قَتْلًا لَمْ يُقْتَلْهُ قَوْمٌ ثُمَّ يَجِيءُ خَلِيفَةُ اللَّهِ الْمَهْدِيُّ فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ فَأْتُوهُ فَبَايِعُوهُ فَإِنَّهُ خَلِيفَةُ اللَّهِ الْمَهْدِيُّ.

الثَّالِثُ وَ الثَّلَاثُونَ فِی قَوْلِهِ علیه السلام إِذَا سَمِعْتُمْ بِالْمَهْدِیِّ فَأْتُوهُ فَبَایِعُوهُ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: تَجِی ءُ الرَّایَاتُ السُّودُ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ كَأَنَّ قُلُوبَهُمْ زُبَرُ الْحَدِيدِ فَمَنْ سَمِعَ بِهِمْ فَلْیَأْتِهِمْ فَبَایَعَهُمْ وَ لَوْ حَبْواً عَلَی الثَّلْجِ.

الرَّابِعُ وَ الثَّلَاثُونَ فِی ذِكْرِ الْمَهْدِیِّ وَ بِهِ یُؤَلِّفُ اللَّهُ بَیْنَ قُلُوبِ الْعِبَادِ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَ مِنَّا آلَ مُحَمَّدٍ الْمَهْدِیُّ أَمْ مِنْ غَیْرِنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا بَلْ مِنَّا یَخْتِمُ اللَّهُ بِهِ الدِّینَ كَمَا فَتَحَ بِنَا وَ بِنَا یُنْقَذُونَ مِنَ الْفِتَنِ كَمَا أُنْقِذُوا مِنَ الشِّرْكِ وَ بِنَا یُؤَلِّفُ اللَّهُ بَیْنَ قُلُوبِهِمْ بَعْدَ عَدَاوَةِ الْفِتْنَةِ إِخْوَاناً كَمَا أَلَّفَ بَیْنَهُمْ بَعْدَ عَدَاوَةِ الشِّرْكِ إِخْوَاناً فِی دِینِهِمْ.

الْخَامِسُ وَ الثَّلَاثُونَ فِی قَوْلِهِ علیه السلام لَا خَیْرَ فِی الْعَیْشِ بَعْدَ الْمَهْدِیِّ علیه السلام وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَوْ لَمْ یَبْقَ مِنَ الدُّنْیَا إِلَّا لَیْلَةٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ تِلْكَ اللَّیْلَةَ حَتَّی یَمْلِكَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی یُوَاطِئُ اسْمُهُ اسْمِی وَ اسْمُ أَبِیهِ اسْمَ أَبِی یَمْلَؤُهَا قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً وَ یَقْسِمُ الْمَالَ بِالسَّوِیَّةِ وَ یَجْعَلُ اللَّهُ الْغِنَی فِی قُلُوبِ هَذِهِ الْأُمَّةِ فَیَمْلِكُ سَبْعاً أَوْ تِسْعاً لَا خَیْرَ فِی الْعَیْشِ بَعْدَ الْمَهْدِیِّ.

السَّادِسُ وَ الثَّلَاثُونَ فِی ذِكْرِ الْمَهْدِیِّ وَ بِیَدِهِ تُفْتَحُ الْقُسْطَنْطِینِیَّةُ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی هُرَیْرَةَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّی یَمْلِكَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی یَفْتَحُ الْقُسْطَنْطِینِیَّةَ وَ جَبَلَ الدَّیْلَمِ وَ لَوْ لَمْ یَبْقَ إِلَّا یَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْیَوْمَ حَتَّی یَفْتَحَهَا.

السَّابِعُ وَ الثَّلَاثُونَ فِی ذِكْرِ الْمَهْدِیِّ وَ هُوَ یَجِی ءُ بَعْدَ مُلُوكٍ جَبَابِرَةٍ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ قَیْسِ بْنِ جَابِرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: سَیَكُونُ بَعْدِی خُلَفَاءُ وَ مِنْ بَعْدِ الْخُلَفَاءِ أُمَرَاءُ وَ مِنْ بَعْدِ الْأُمَرَاءِ مُلُوكٌ جَبَابِرَةٌ ثُمَّ یَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً.

الثَّامِنُ وَ الثَّلَاثُونَ فِی قَوْلِهِ علیه السلام مِنَّا الَّذِی یُصَلِّی عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ علیه السلام خَلْفَهُ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مِنَّا الَّذِی یُصَلِّی عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ علیه السلام خَلْفَهُ.

التَّاسِعُ وَ الثَّلَاثُونَ وَ هُوَ يُكَلِّمُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ علیه السلام وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَنْزِلُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ علیه السلام فَيَقُولُ أَمِيرُهُمُ الْمَهْدِيُّ تَعَالَ صَلِّ بِنَا فَيَقُولُ أَلَا إِنَّ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ أُمَرَاءُ تَكْرِمَةً مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ.

الْأَرْبَعُونَ فِي قَوْلِهِ صلی الله علیه و آله فِي الْمَهْدِيِّ علیه السلام وَ بِإِسْنَادِهِ يَرْفَعُهُ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْإِمَامِ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ الْمَنْصُورَ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَنْ تَهْلِكَ أُمَّةٌ أَنَا فِي أَوَّلِهَا وَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ فِي آخِرِهَا وَ الْمَهْدِيُّ فِي وَسَطِهَا.

**[ترجمه]علی بن عیسی اربلی در کشف الغمه می نویسد: «چهل حدیث درباره مهدی موعود علیه السّلام به دست آورده ام که حافظ ابو نعیم اصفهانی آنها را جمع آوری کرده و من هم به ترتیبی که او ذکر نموده، می آورم و فقط شخص راوی را که از پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده، نام می برم:

حدیث اول: ابو سعید خدری از پیغمبر اکرم صلی اللّه علیه و آله روایت کرده است که فرمود: «مهدی از میان امت من برخاسته شود. مدت سلطنت او اگر کوتاه باشد، هفت سال، وگرنه هشت سال، وگرنه نه سال است. همه امت من در زمان ظهور او چنان مرفه الحال زندگی کنند که قبل از وی هیچ برّ و فاجری بدان نعمت نرسیده باشند. آسمان باران رحمت خود را بر آنان می بارد و زمین از روییدنی های خود چیزی فرو نمی گذارد.»

حدیث دوم: درباره یادی از مهدی علیه السّلام و این است که او از عترت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است: ابو سعید خدری می گوید: پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «زمین پر از ظلم و ستم گردد، آنگاه مردی از عترت من قیام کند و آن را پر از عدل و داد گرداند و هفت سال یا نه سال سلطنت کند.»

حدیث سوم: ابو سعید خدری نقل کرده که پیغمبر صلی اللّه علیه و آله فرمود: «دنیا تمام نمی شود تا اینکه مردی از اهل بیت من به سلطنت رسد و او زمین را که آکنده از ظلم شده، پر از عدل و داد کند و مدت سلطنتش هفت سال است.»

حدیث چهارم: در فرمایش حضرت به فاطمه علیهاالسّلام که مهدی فرزند فاطمه علیهاالسّلام است: زهری از امام زین العابدین و آن حضرت از پدرش علیهماالسّلام روایت کرده که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم، به فاطمه زهرا سلام اللّه علیها فرمود: «مهدی از فرزندان تو است.»

حدیث پنجم: در فرمایش حضرت صلی الله علیه و آله و سلم که مهدی این امت از حسن و حسین علیهم السّلام است: علی بن هلال از پدرش روایت کرده که گفت: در مرض منجر به موت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم به خدمتش رسیدم. دیدم فاطمه زهرا علیهاالسّلام در بالین حضرت نشسته و گریه می کند. چون صدای گریه اش بلند شد، پیغمبر صلی اللّه علیه و آله سر خود را به سمت او برده و فرمود: «محبوب من، فاطمه جان! چرا گریه می کنی؟» عرض کرد: «می ترسم بعد از شما احترام ما از دست برود؟» فرمود: «عزیز من! مگر نمی دانی که خداوند به اهل زمین نگاهی کرد و پدرت را از میان آنان برگزید و به رسالت مبعوث کرد؛ سپس نظر کرد و شوهرت را انتخاب فرمود و به من وحی کرد که تو را به او همسری او درآورم؟ فاطمه

جان! ما اهل بیتی هستیم که خداوند عزوجل هفت فضیلت به ما عطا فرموده که به هیچ کس قبل و بعد از ما عطا نفرموده است و آن اینکه: من خاتم و اکرم انبیا نزد خداوند عزوجل و محبوب ترین بندگان نزد خدای عزوجل و با این امتیازات، پدر تو هستم؛ جانشین من بهترین جانشینان پیغمبران و محبوب ترین آنها نزد خداوند عزوجل است و او شوهر تو است؛ شهید ما بهترین شهدا و محبوب ترین آنان نزد خداوند عزوجل است و او حمزه بن عبدالمطلب عموی پدر و شوهرت است؛ و آن کس که با دو بال هر کجا که خواهد در بهشت با فرشتگان طیران می کند، پسر عموی پدرت و برادر شوهرت، از ماست؛ دو سبط این امت که حسن و حسین دو فرزند تو و دو آقای اهل بهشتند از ما هستند و به خدایی که مرا به حق مبعوث کرد قسم که پدرشان افضل از آنهاست. فاطمه جان! به خداوندی که مرا به راستی برانگیخته، مهدی این امت نیز از ایشان است. آن هنگام که دنیا هرج و مرج شود، آشوب ها پدید آید، راه ها مسدود گردد، اموال یک دیگر را به غارت برند، نه بزرگ تر به کوچک تر رحم کند و نه کوچک تر احترام بزرگ تر را نگه دارد، خداوند کسی را از نسل آن دو برانگیزد که قلعه های ضلالت و دل های قفل زده را بگشاید و اساس دین را در آخرالزمان استوار کند - چنان که من در آخرالزمان (دوره نبوت) پایدار کردم - و زمین را که انباشته از ظلم شده باشد، پر از عدل کند. فاطمه جان! غمگین مباش و گریه مکن که خداوند از من نسبت به تو مهربان تر و رحیم تر است، و این از روی احترامی است که نزد من داری و محبتی است که من به تو دارم. خداوند تو را به شوهری تزویج کرد که از لحاظ بزرگی و حسب و منصب و رعیت پروری و حکومت و قضاوت، از همه مردم بزرگ تر، گرامی تر، مهربان تر، عادل تر و بیناتر است. من از خداوند عزوجل درخواست کردم که تو نخستین کس باشی که از میان اهل بیت من به من بپیوندی!» علی علیه السّلام فرمود: «فاطمه بیش از هفتاد و پنج روز بعد از پیغمبر زنده نبود و پس از آن، خداوند او را به پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بپیوست.»

حدیث ششم: درباره اینکه مهدی از نسل امام حسین علیه السّلام است: حذیفه بن الیمان می گوید: پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم خطبه ای ایراد فرمود و آنچه می باید اتفاق بیفتد، به ما اطلاع داد. سپس فرمود: «اگر از عمر دنیا جز یک روز بیشتر نمانده باشد، خداوند آن روز را چندان دراز گرداند تا مردی از اولاد من را برانگیزد که همنام من باشد.» سلمان برخاست و عرض کرد: «یا رسول اللَّه! از کدام فرزند شما خواهد بود؟» فرمود: «از این فرزندم.» و دست روی شانه حسین علیه السّلام گذاشت.

حدیث هفتم: درباره قریه ای که مهدی از آن جا قیام می کند: عبداللَّه بن عمر می گوید: پیغمبر صلی اللَّه علیه و آله فرمود: «مهدی از قریه ای قیام می کند که آن را « کرعه» می گویند.»

حدیث هشتم: درباره وصف رخسار نازنین حضرت: حذیفه از پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده که فرمود: «مهدی مردی از فرزندان من است که رویش چون ستاره تابان است.» حدیث نهم: درباره وصف رنگ و اندام او: حذیفه روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه وآله و سلم فرمود: «مهدی مردی از اولاد من است که رنگ بدن او، رنگ نژاد عرب و اندامش مانند اندام بنی اسرائیل است (یعنی با صلابت و قوی پی است). در گونه راست وی خالی است که چون ستاره تابناکی بدرخشد. او زمین را که آکنده از ظلم شده، پر از عدل می کند. در روزگار خلافت وی، ساکنان زمین و آسمان و پرندگان هوا خشنود خواهند بود.»

حدیث دهم: درباره وصف پیشانی او: ابو سعید خدری می گوید: پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «مهدی ما پیشانی اش روشن و وسط بینی اش برآمده است.»

حدیث یازدهم: درباره وصف بینی او: ابو سعید خدری از پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که فرمود: «مهدی ما اهل بیت، مردی از امت من است که وسط بینی اش برآمده و او زمین را که سرشار از ظلم شده، پر از عدل کند.»

حدیث دوازدهم: درباره وصف خال گونه راست او: ابو امامه باهلی از پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که فرمود: «میان شما و رومیان چهار صلح است. چهارمین آن به دست مردی از نسل هرقل خواهد بود و هفت سال دوام می یابد.» مردی از طایفه عبد قیس به نام مستورد بن بجیلان عرض کرد: «یا رسول اللّه! در آن روز پیشوای مردم کیست؟» فرمود پیشوای مردم، مهدی علیه السّلام است که از فرزندان من است و چون ظهور کند، به صورت مرد چهل ساله خواهد بود. رویش چون ستاره تابان می درخشد و در سمت راست رخسارش، خال سیاهی قرار دارد. دو عبای قطری پوشیده (و از لحاظ سلامت بنیه) گویی از مردان بنی اسرائیل است. او ذخایر زمین را استخراج کند و شهرهای شرک را بگشاید.»

حدیث سیزدهم: درباره وصف دندان های وی که میان آنها باز است: عبدالرحمن بن عوف روایت کرده که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «خداوند از عترت من مردی را برانگیزد که میان دندان هایش باز و رویش روشن باشد، زمین را پر از عدل کند و به مردم اموال فراوان بخشد.»

حدیث چهاردهم: درباره اینکه آن حضرت، امامی صالح است: ابو امامه نقل می کند که رسول اکرم صلی اللّه علیه و آله برای ما خطبه ای ایراد کرده و در ضمن از دجال نام برده و فرمود: «پس شهر مدینه را از پلیدی ها پاک می کند، چنان که کوره آهنگری کثافات فلزات را پاک می کند. آن روز اعلام خواهند کرد که امروز، روز آزادی است.» ام شریک عرض کرد: «یا رسول اللّه! عرب در آن روز کجا خواهند بود؟» فرمود: «در آن روز آنها اندکی بیش نیستند. بیشتر آنان در بیت المقدس هستند و پیشوای آنها مهدی خواهد بود که مردی صالح است.»

حدیث پانزدهم: درباره مهدی علیه السّلام و اینکه خداوند او را به طور آشکار برانگیخته کند: ابو سعید خدری روایت می کند که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «مهدی میان امت من قیام خواهد کرد و خداوند او را به طور آشکار برای مردم برانگیزد. مردم در رفاه و چهارپایان در آسایش باشند و زمین، روییدنی های خود را بیرون دهد و او اموال را به طور مساوی میان مردم تقسیم کند.»

حدیث شانزدهم: درباره این قول پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم که ابر بر سر او سایه می افکند: عبداللّه بن عمر نقل کرده که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «مهدی در حالی که قطعه ابری بر سر او سایه افکنده، قیام می کند. در آن وقت گوینده ای اعلام خواهد داشت که این مهدی خلیفه اللّه است، از وی پیروی کنید.»

حدیث هفدهم: درباره این قول پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم که بالای سر مهدی فرشته ای است: عبداللّه بن عمر می گوید: پیغمبرصلی اللّه علیه و آله فرمود: «مهدی در حالی قیام می کند که فرشته ای بالای سر او قرار دارد و می گوید: «مهدی این

است؛ از وی پیروی کنید.» حدیث هجدهم: درباره مژده پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم به ظهور مهدی علیه السّلام: ابو سعید خدری از پیغمبر صلی اللَّه علیه و آله نقل کرده که فرمود: «شما را مژده به ظهور مهدی می دهم که به هنگام انقلاب احوال مردم و اوضاع متزلزل، قیام کند و زمین را که مملو از ظلم و ستم شده، پر از عدل و داد کند. ساکنان آسمان و زمین از حکومت او راضی خواهند بود و اموال را صحیحا میان مردم قسمت کند.» مردی از حضرت پرسید: «صحیحا یعنی چه؟» فرمود: «یعنی علی السویه بین مردم تقسیم می کند.»

حدیث نوزدهم: درباره نام مهدی علیه السّلام: عبداللَّه

بن عمر از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که فرمود: «قیامت بر پا نمی شود، مگر اینکه مردی از اهل بیت من به سلطنت رسد که نامش مطابق نام من باشد و زمین را که پر از ظلم و جور شده، پر از عدل و داد کند.»

حدیث بیستم: درباره کنیه مهدی علیه السّلام: حذیفه از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که فرمود: «اگر از عمر دنیا جز یک روز نمانده باشد، خداوند در آن روز مردی برانگیزد که نامش نام من، خویش چون خوی من و کنیه اش ابو عبداللَّه است.»

حدیث بیست و یکم: درباره نام مهدی علیه السّلام: عبداللَّه بن عمر از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که فرمود: «عمر دنیا به پایان نمی رسد تا وقتی که خداوند مردی از اهل بیت مرا برانگیزد که نامش نام من و نام پدرش نام پدر من است. او دنیا را که آکنده از ظلم و جور شده، پر از عدل و داد کند.»

حدیث بیست و دوم: درباره عدل مهدی علیه السّلام: ابو سعید خدری از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که فرمود: «حتما روزی فرا می رسد که زمین پر از ظلم و ستم می شود؛ حتما خداوند مردی از اهل بیت من را ظاهر می گرداند تا جهان را که آکنده از ظلم و جور شده، پر از عدل و داد کند.» حدیث بیست و سوم: درباره خوی مهدی علیه السّلام: عبداللَّه عمر روایت کرده که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «مردی از اهل بیت من خواهد آمد که نامش مطابق نام من و خویش چون خوی من است و او جهان را پر از عدل و داد کند.»

حدیث بیست و چهارم: درباره بخشش مهدی علیه السّلام: ابو سعید خدری گفت: رسول اکرم صلی اللَّه علیه و آله فرمود: «در آخرالزمان و موقعی که آشوب ها پدید آید، مردی به سلطنت رسد که بخشش او گوارا باشد.»

حدیث بیست و پنجم: درباره علم مهدی به سنت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم: ابو سعید خدری روایت کرده که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «مردی از اهل بیت من به سلطنت خواهد رسید که به سنت من (آن طور که باید) عمل کند؛ خداوند از آسمان برای وی برکت فرستد؛ زمین برکتش را بیرون دهد و او زمین را که پر از ظلم و ستم شده، پر از عدل کند. او هفت سال بر این امت سلطنت کند و به بیت المقدس در آید.»

حدیث بیست و ششم: درباره آمدن مهدی علیه السّلام با پرچم ها: ثوبان از پیغمبر صلی اللَّه علیه و آله روایت کرده که فرمود: «چون پرچم های سیاه ببینید که از خراسان می آید، به استقبال آن بشتابید، هر چند با رفتن از روی برف باشد، چه که مهدی

خلیفه اللّٰه، در آن جماعت است.»

حدیث بیست و هفتم: درباره آمدن وی از جانب مشرق: عبداللّٰه بن عمر می گوید: روزی در خدمت پیغمبرصلی اللّٰه علیه و آله بودیم که عده ای از جوانان بنی هاشم آمدند. از مشاهده آنها دیدگان پیغمبر پر از اشک شد و رنگ مبارکش تغییر کرد. اصحاب عرض کردند: «یا رسول اللّٰه! سیمای مبارکتان گرفته است، ما نمی توانیم شما را بدین حالت ببینیم.» فرمود: «ما اهل بیتی هستیم که خداوند برای ما، آخرت را بر دنیا ترجیح داده است. بعد از این اهل بیتم مصیبت ها می بینند و از وطن آواره و مطرود می گردند، تا آن وقت که مردمی که از جانب مشرق با پرچم های سیاه به طلب حق قیام کنند. این حق را به آنها نمی دهند تا جنگ کنند و پیروزی یابند، حق را بگیرند و آن را به مردی از اهل بیت من بسپارند که دنیا را که آکنده از ظلم شده، پر از عدل کند. هر کس آن زمان را درک کند، باید به آنها بپیوندد، اگر چه به راه رفتن از روی برف باشد.»

حدیث بیست و هشتم: درباره آمدن مهدی و تجدید عظمت اسلام به سبب ظهور او: حذیفه روایت کرده که از پیغمبر صلی اللّٰه علیه و آله شنیدم که می فرمود: «وای بر این امت از سلطه ای که پادشاهان ستمگر بر آنها پیدا می کنند، آنها را کشته و مؤمنین را به وحشت می اندازند، مگر کسی که فرمان آنها را گردن نهد! شخص با ایمان به زبان با آنها می سازد، ولی قلبا از آنان می گریزد. چون خداوند عزوجل اراده فرماید که عزت اسلام را تجدید کند، شوکت هر ستمگر جباری را در هم می شکند. و خدای توانا قادر است بر هر چه که بخواهد؛ که امتی را که در میان فساد افتاده اند، به ساحل صلاح آورد.» سپس فرمود: «ای حذیفه! اگر از عمر دنیا جز یک روز نمانده باشد، خداوند آن روز را چندان دراز گرداند تا مردی از اهل بیت من به سلطنت رسد که با بی دینان جنگ ها خواهد کرد و اسلام را آشکار سازد. و خدا خلف وعد نکرده و حساب رسی سریع است.»

حدیث بیست و نهم: درباره رفاه و تنعّم مسلمانان در عصر مهدی علیه السّلام: ابو سعید خدری از پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که فرمود: «امت من در زمان مهدی، چنان در فراخی معیشت به سر برند که هیچ گاه پیش از آن ندیده باشند. آسمان پی در پی برکات خود را برای آنان فرو می ریزد و زمین آنچه را که دارد، بیرون می دهد.»

حدیث سی ام: درباره اینکه مهدی یکی از سروران اهل بهشت است: انس بن مالک روایت کرده که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «ما فرزندان عبدالمطلب سروران اهل بهشتیم، یعنی من، برادرم علی، عمویم حمزه، جعفر (بن ابی طالب)، حسن، حسین و مهدی.» حدیث سی و یکم: درباره سلطنت مهدی علیه السّلام: ابو هریره می گوید: پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «اگر از عمر دنیا جز یک شب نماند، در همان شب مردی از اهل بیت من به سلطنت رسد.»

حدیث سی و دوم: درباره خلافت مهدی: ثوبان از پیغمبر صلی الله علیه و آله روایت کرده که فرمود: «نزد گنج شما سه نفر به قتل رسند که هر سه پسران خلیفه هستند و پس از آن، دیگر هیچ یک از آنها خلیفه نمی شود، تا آنکه مردمی با پرچم های سیاه سر رسند و طوری آنها را به قتل رسانند که هیچ قومی را بدان وضع نکشته باشند. سپس خلیفه خدا مهدی بیاید. چون بشنوید که ظهور کرده به سوی او رو آورید و با او بیعت کنید، زیرا او مهدی، خلیفه حقیقی خداوند است.»

حدیث سی و سوم: درباره این قول پیامبر صلی الله علیه و آله که وقتی خبر ظهور مهدی را شنیدید به سمت او آمده و با مهدی

بیعت کنید: ثوبان از آن سرور روایت کرده که فرمود: «مردمی با پرچم های سیاه از جانب شرق پدید آیند که دل های آهنین دارند هر کس از آمدن آنها مطلع گردد، به سوی آنها رو آورد و با آنان بیعت کند، ولو با رفتن از روی برف باشد.»

حدیث سی و چهارم:در این باره که خدا به سبب او، بین دل های بندگان الفت ایجاد می کند: از حضرت امیرالمؤمنین علیه السّلام روایت شده که فرمود: به پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم عرض کردم: «یا رسول اللَّه! مهدی از ما آل محمد است یا از غیر ما؟» پیغمبر فرمود: «او از ماست؛ خداوند دین را به وسیله او ختم کند، چنان که توسط ما گشود؛ مردم، به وسیله ما از آشوب ها نجات یابند، چنان که از منجلاب شرک بیرون آمدند؛ دل های آنها را به هم پیوند دهد و بعد از دشمنی ها، آنها را با هم برادر کند، چنان که بعد از نجات از شرک، آنها را با هم برادر دینی کرد.»

حدیث سی و پنجم: درباره این قول پیامبر خدا که بعد از مهدی، زندگی سودی ندارد: عبداللَّه بن مسعود می گوید: پیغمبر صلی اللَّه علیه و آله فرمود: «اگر از عمر دنیا جز یک شب نماند، خداوند آن شب را چندان دراز گرداند تا مردی از اهل بیت من به سلطنت رسد که نامش نام من و نام پدرش نام پدر من است. او زمین را که آکنده از ظلم و جور شده باشد، پر از عدل و داد کند؛ اموال را بالسویه میان مردم تقسیم کند و خداوند دل های امت مرا بی نیاز گرداند. او هفت سال یا نه سال سلطنت کند و آنگاه بعد از مهدی، زندگانی سودی ندارد.»

حدیث سی و ششم: درباره اینکه قسطنطنیه به دست مهدی علیه السّلام فتح شود: ابو هریره از پیغمبر صلی اللَّه علیه و آله روایت کرده که فرمود: «پیش از آنکه قیامت شود، مردی از اهل بیت من به سلطنت رسد و قسطنطنیه و جبال دیلم را فتح کند. اگر یک روز از عمر دنیا باقی باشد، خداوند آن روز را چندان دراز گرداند تا آنجا را فتح کند.»

حدیث سی و هفتم: درباره اینکه مهدی بعد از پادشاهان ستمگر خواهد آمد: قیس بن جابر از پدرش و او از جدش، از رسول خدا صلی اللَّه علیه و آله روایت کرده که فرمود: «بعد از من خلفا خواهند بود، بعد از خلفا امرا و بعد از امرا، پادشاهان ستمگر بیایند. آنگاه مردی از اهل بیت من خواهد آمد که زمین را که پر از ظلم شده باشد، از عدل و داد پر کند.»

حدیث سی و هشتم: درباره اینکه فرمود: «از ما کسی است که عیسی پشت سرش نماز گزارد»: ابو سعید خدری از پیغمبر صلی اللَّه علیه و آله نقل کرده که فرمود: «آن کس که عیسی بن مریم پشت سر او نماز می گزارد، از من است.»

حدیث سی و نهم: در این باره که مهدی علیه السّلام، با عیسی بن مریم علیهماالسلام سخن می گوید: جابر بن عبداللَّه انصاری از آن حضرت روایت کرده که فرمود: «چون اصحاب مهدی قیام کنند، عیسی بن مریم از آسمان فرود آید و امیر قیام کنندگان به عیسی می گوید که بیا تا با تو نماز بگزاریم. عیسی می گوید: «برخی از شما از جانب خدا بر برخی دیگر امیر هستید تا این امر، لطف خدا نسبت به این امت باشد.» حدیث چهلم: درباره فرمایش حضرت صلی الله علیه و آله درباره مهدی علیه السّلام: عبداللَّه بن عباس از پیغمبر اکرم صلی اللَّه علیه و آله روایت کرده که فرمود: «امتی که من در اول آنها، عیسی بن مریم در آخر آنها و مهدی در وسط آنها باشیم، هرگز هلاک نمی شوند.»

**[ترجمه]

بیان

جسمه جسم إسرائیلی أی مثل بنی إسرائیل فی طول القامه و عظم الجثه و قال الجزری فی صفه المهدی علیه السلام أنه أجلی الجبهه الأجلی الخفیف شعر ما بین النزعتین من الصدغین و الذی انحسر الشعر عن جبهته و قال الشمم ارتفاع قصبه الأنف و استواء أعلاها و إشراف الأرنبه قلیلا و قال فیه أنه علیه السلام کان متوشحا بثوب قطری هو ضرب من البرود فیه حمره و لها أعلام فیها بعض الخشونه و قیل هی حلل جیاد تحمل من قبل البحرین.

**[ترجمه]اینکه حضرت فرمود: «جسم حضرت، جسمی اسرائیلی است» ، یعنی در بلندی قامت و بزرگی جثه مثل بنی اسرائیل است. جزری می گوید: در صفات مهدی علیه السّلام است که حضرت «اجلی الجبهه» هستند، یعنی موی بین دو گوشه پیشانی کم است و به گونه ای است که مو در پیشانی ایشان کم است. نیز می گوید: «شمم» بلندی وسط بینی و صافی بالای آن و بلندی اندک نوک آن است. همچنین می گوید: در این صفات آمده که ایشان لباسی قطری به دوش انداخته که نوعی لباس است که به سرخی می زند . و در آن علاماتی هست و کمی هم زبر است که گفته شده حله ها ی نیکویی است که از جانب بحرین آورده می شود .

**[ترجمه]

«۳۸»

اشاره

کشف، [کشف الغمه] ذکر الشیخ أبو عبد الله محمد بن یوسف بن محمد الشافعی فی کتاب کفایه الطالب فی مناقب علی بن أبی طالب و قال فی أوله: إنی جمعت هذا الکتاب و عریته من طرق الشیعه لیکون الاحتجاج به آکد فقال فی المهدی علیه السلام.

**[ترجمه]در کشف الغمه آمده است که شیخ ابو عبداللّه محمد بن یوسف بن محمد شافعی، در کتاب «کفایه الطالب – . اهمیت این ۲۵ باب نسبت به چهل حدیث سابق به این است که نه تنها راویان آنها همه از اهل تسنن هستند، بلکه این روایات در کتب مشهور و معتبر اهل سنت مضبوط و دانشمندان بزرگی همچون ترمذی، ابو داود، ابن ماجه قزوینی، مسلم، دارقطنی، بخاری، احمد حنبل، طبرانی، مقاتل بن سلیمان و غیره آن را نقل کرده اند. – » که در مناقب حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السّلام نوشته، در قسمت مربوط به مهدی علیه السّلام گفته است: «مطالب این کتاب را فقط از طرق اهل سنت جمع آوری کرده ام تا استناد به آن محکم تر باشد.» سپس در قسمت مربوط به مهدی می نویسد:

پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «دنیا به پایان نمی رسد، مگر اینکه مردی از اهل بیت من در میان عرب به سلطنت رسد که نامش مطابق نام من باشد.» ابو داود در «سنن» خود این حدیث را این چنین آورده است .

آبری در کتاب مناقب شافعی این حدیث را ذکر کرده و به آن افزوده: «اگر از عمر روزگار جز یک روز نمانده باشد، خداوند آن روز را چنان طولانی کنـد تا مردی از من یا اهل بیت من را برانگیزد که نام او همنام من و نام پدرش همنام پدر من است و زمین را که آکنده از ظلم و جور شده باشد، پر از عدل و داد کند.»

کنجی می گویـد: «ترمذی این حدیث را در کتاب «جامع» خود بدون جمله «نام پدرش نام پدر من است» آورده است، ولی ابو داود آن را ذکر کرده. در بسیاری از روایات حفـاظ و ثقات از ناقلاـن اخبـار، فقط جمله «نامش همنام من است» نقل شـده و جمله: «نـام پـدرش همنـام پـدر من است» در حـدیث زیـادی است و او در حـدیث مطـالبی زیاد می کرده است. و بر فرض که صحیـح باشـد، به این معنی است که نام پـدر مهـدی، حسین است که کنیه اش ابو عبـداللَّه است و این نام پـدر من (عبـداللَّه) است، که کنیه ابو عبداللَّه، کنیه از اسم پدر پیغمبر (عبداللَّه) است تا مردم بدانند که مهدی از اولاد حسین است، نه از فرزندان برادرش حسن. احتمال هم دارد که (بر فرض صـحت) جمله «اسم ابی» در اصل «اسم ابنی» یعنی نام پدرش، نام فرزند من است باشد، زیرا نام پدر مهدی، حسن بوده است. لذا برای جمع بین روایات، لازم است بر آنچه گفتیم حمل شود.»

علی بن عیسی مؤلف کشف الغمه، بعد از نقل این مطلب می گوید: «علمای شیعه این حدیث را صحیح نمی دانند، زیرا در نزد آنهـا نـام امام زمان و نام پـدرش علیهماالسـلام معلوم بوده است، ولی چون اهل سـنت این جمله را در حـدیث زیاد می داننـد، ناگزیر از آنند که به نحو مذکور آن را تصحیح کنند تا بدین گونه، میان اقوال و روایات مختلف را جمع کرده باشند .

**[ترجمه]

الْبَابُ الثَّانِی فِی قَوْلِهِ صلی الله علیه و آله الْمَهْدِیُّ مِنْ عِتْرَتِی مِنْ وُلْدِ فَاطِمَهَ

عَنْ سَعِیدِ بْنِ الْمُسَیَّبِ قَالَ: کُنَّا عِنْدَ أُمِّ سَلَمَهَ فَتَذَاکَرْنَا الْمَهْدِیَّ فَقَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ الْمَهْدِیُّ مِنْ عِتْرَتِی مِنْ وُلْدِ فَاطِمَهَ- أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَهَ فِی سُنَنِهِ وَ عَنْهُ عَنْهَا رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: الْمَهْدِیُّ مِنْ عِتْرَتِی مِنْ وُلْدِ فَاطِمَهَ علیها السلام أَخْرَجَهُ الْحَافِظُ أَبُو دَاوُدَ فِی سُنَنِهِ.

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْمَهْدِیُّ مِنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ علیهم السلام یُصْلِحُهُ اللَّهُ فِی لَیْلَهٍ.

ص: ۸۶

**[ترجمه]ابو داود در کتاب سنن، از سعید بن مسیب روایت کرده که گفت: نزد ام سلمه بودیم و صحبت مهدی را به میان آوردیم. ام سلمه گفت: از پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم که فرمود: «مهدی از عترت من و از فرزندان فاطمه است.»

ابن ماجه در سنن، از علی علیه السّلام نقل کرده که پیغمبر فرمود: «مهدی از ما اهل بیت است. خداوند در یک شب کار امر فرج او را اصلاح می کند.»

**[ترجمه]

الْبَابُ الثَّالِثُ فِی أَنَّ الْمَهْدِیَّ مِنْ سَادَاتِ أَهْلِ الْجَنَّهِ

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِکٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: نَحْنُ وُلْدُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ سَادَاتُ أَهْلِ الْجَنَّهِ أَنَا وَ حَمْزَهُ وَ عَلِیٌّ وَ جَعْفَرٌ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ الْمَهْدِیُّ أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَهَ فِی صَحِیحِهِ.

**[ترجمه]انس بن مالک روایت کرده که گفت، شنیدم پیغمبر صلی الله علیه و آله می فرمود: «ما فرزندان عبدالمطلب، سروران اهل بهشت هستیم: من، حمزه، علی، جعفر، حسن، حسین و مهدی.»

**[ترجمه]

الْبَابُ الرَّابِعُ فِی أَمْرِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله بِمُبَایَعَهِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام

عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: یُقْتَلُ عِنْدَ کَنْزِکُمْ ثَلَاثَهٌ کُلُّهُمُ ابْنُ خَلِیفَهٍ ثُمَّ لَا یَصِیرُ إِلَی وَاحِدٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَطْلُعُ الرَّایَاتُ السُّودُ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ فَیَقْتُلُونَکُمْ قَتْلًا لَمْ یُقْتَلْهُ قَوْمٌ ثُمَّ ذَکَرَ شَیْئاً لَا أَحْفَظُهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَإِذَا رَأَیْتُمُوهُ فَبَایِعُوهُ وَ لَوْ حَبْواً عَلَی الثَّلْجِ فَإِنَّهُ خَلِیفَهُ اللَّهِ الْمَهْدِیُّ أَخْرَجَهُ الْحَافِظُ ابْنُ مَاجَهَ.

**[ترجمه]و نیز ابن ماجه از ثوبان روایت کرده که گفت: پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «در نزد گنج شما سه تن کشته می شوند که همه فرزندان خلیفه هستند و بعد از آنها، این منصب به هیچ یک آنان نمی رسد، تا آنگاه که پرچم های سیاه از سمت مشرق پدید آید و شما را طوری به قتل رسانند که هیچ قومی را بدان وضع نکشته باشند.» سپس راوی چیزی گفت که من حفظ نکردم، آنگاه فرمودک «چون او را ببینید، با وی بیعت کنید، هر چند به رفتن از روی برف باشد، چرا که وی مهدی خلیفه خداست.» این حدیث را حافظ ابن ماجه نقل کرده است.

**[ترجمه]

الْبَابُ الْخَامِسُ فِی ذِکْرِ نُصْرَهِ أَهْلِ الْمَشْرِقِ لِلْمَهْدِیِّ علیه السلام

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءٍ الزُّبَيْدِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَخْرُجُ أَنَاسٌ مِنَ الْمَشْرِقِ فَيُوطِئُونَ لِلْمَهْدِيِّ يَعْنِي سُلْطَانَهُ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ رَوَتْهُ الثِّقَاتُ وَ الْأَثْبَاتُ أَخْرَجَهُ الْحَافِظُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ مَاجَهَ الْقَزْوِينِيُّ فِي سُنَنِهِ.

وَ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذْ أَقْبَلَ فِتْيَةٌ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ فَلَمَّا رَآهُمُ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله اغْرَوْرَقَتْ عَيْنَاهُ وَ تَغَيَّرَ لَوْنُهُ قَالَ فَقُلْنَا مَا نَزَالُ نَرَى فِي وَجْهِكَ شَيْئاً نَكْرَهُهُ قَالَ إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ اخْتَارَ اللَّهُ لَنَا الْآخِرَةَ عَلَى الدُّنْيَا وَ إِنَّ أَهْلَ بَيْتِي سَيَلْقَوْنَ بَعْدِي بَلَاءً وَ تَشْرِيداً وَ تَطْرِيداً حَتَّى يَأْتِيَ قَوْمٌ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ وَ مَعَهُمْ رَايَاتٌ سُودٌ فَيَسْأَلُونَ الْخَيْرَ وَ لَا يُعْطَوْنَهُ فَيُقَاتِلُونَ فَيُنْصَرُونَ فَيُعْطَوْنَ مَا سَأَلُوا وَ لَا يَقْبَلُونَهُ حَتَّى يَدْفَعُوهَا إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي فَيَمْلَؤُهَا قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مَلَئُوهَا جَوْراً فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكُمْ مِنْكُمْ فَلْيَأْتِهِمْ وَ لَوْ حَبْواً عَلَى الثَّلْجِ.

وَ رَوَى ابْنُ أَعْثَمَ الْكُوفِيُّ فِي كِتَابِ الْفُتُوحِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: وَيْحاً لِلطَّالَقَانِ فَإِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِهَا كُنُوزاً لَيْسَتْ مِنْ ذَهَبٍ وَ لَا فِضَّةٍ وَ لَكِنْ بِهَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ عَرَفُوا اللَّهَ حَقَّ مَعْرِفَتِهِ وَ هُمْ أَيْضاً أَنْصَارُ الْمَهْدِيِّ فِي آخِرِ الزَّمَانِ.

**[ترجمه]عبداللّه بن حارث بن جزء زبیدی روایت کرده که پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله فرمود: «مردمی از جانب مشرق قیام کنند و سلطنت را برای مهدی آماده سازند.» این حدیث حسن و صحیح است و ثقات و اشخاص مورد اطمینان، آن را روایت کرده اند و ابن ماجه قزوینی آن را نقل کرده است. نیز از علقمه بن عبدالله نقل شده که گفت: روزی در خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله بودیم که عده ای از جوانان بنی هاشم بیامدند. از مشاهده آنها دیدگان پیغمبر پر از اشک شد و رنگ مبارکش تغییر کرد. اصحاب عرض کردند: «یا رسول اللّه! سیمای مبارکتان گرفته است، ما نمی توانیم شما را بدین حالت ببینیم.» فرمود: «ما اهل بیتی هستیم که خداوند آخرت را برای ما بر دنیا ترجیح داده است. بعد از این اهل بیتم مصیبت ها می بینند و از وطن آواره و مطرود می گردند، تا زمانی که مردمی از جانب مشرق، با پرچم های سیاه به طلب حق قیام کنند. این حق را به آنها نمی دهند تا جنگ کنند و پیروزی یابند و حق را بگیرند و آن را به مردی از اهل بیت من بسپارند که دنیا را که آکنده از ظلم شده، پر از عدل کند. هر کس آن زمان را درک کند، باید به آنها بپیوندد، اگر چه به رفتن از روی برف باشد.»

در کتاب فتوح ابن اعثم کوفی آمده است که امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمود: «به به از طالقان! خدا را در آنجا گنج هایی است که از طلا و نقره نیست، بلکه آن گنج ها مردان مؤمنی هستند که خدا را به خوبی شناخته اند و همچنین آنها، در آخرالزمان از یاران مهدی خواهند بود.»

**[ترجمه]

الْبَابُ السَّادِسُ فِي مِقْدَارِ مُلْكِهِ بَعْدَ ظُهُورِهِ علیه السلام

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: خَشِينَا أَنْ يَكُونَ بَعْدَ نَبِيِّنَا حَدَثٌ فَسَأَلْنَا نَبِيَّ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ إِنَّ فِي أُمَّتِي الْمَهْدِيَ

يَخْرُجُ يَعِيشُ خَمْساً أَوْ سَبْعاً أَوْ تِسْعاً زَيْدٌ الشَّاكُّ قَالَ قُلْنَا وَ مَا ذَاكَ قَالَ سِنِينَ قَالَ فَيَجِي ءُ إِلَيْهِ الرَّجُلُ فَيَقُولُ يَا مَهْدِيُّ أَعْطِنِي قَالَ فَيَحْثِي لَهُ فِي ثَوْبِهِ مَا اسْتَطَاعَ أَنْ يَحْمِلَهُ.

قَالَ الْحَافِظُ التِّرْمِذِيُّ حَدِيثٌ حَسَنٌ وَ قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله قَالَ: يَكُونُ فِي أُمَّتِيَ الْمَهْدِيُّ إِنْ قَصُرَ فَسَبْعٌ وَ إِلَّا فَتِسْعٌ يَتَنَعَّمُ فِيهِ أُمَّتِي نِعْمَةً لَمْ يَتَنَعَّمُوا مِثْلَهَا قَطُّ تُؤْتِي الْأَرْضُ أُكُلَهَا وَ لَا تَدَّخِرُ مِنْهُمْ شَيْئاً وَ الْمَالُ يَوْمَئِذٍ كُدُوسٌ يَقُومُ الرَّجُلُ فَيَقُولُ يَا مَهْدِيُّ أَعْطِنِي فَيَقُولُ خُذْ.

وَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: يَكُونُ اخْتِلَافٌ عِنْدَ مَوْتِ خَلِيفَةٍ فَيَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَهِ هَارِباً إِلَى مَكَّهَ فَيَأْتِيهِ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ مَكَّهَ فَيُخْرِجُونَهُ وَ هُوَ كَارِهٌ فَيُبَايِعُونَهُ بَيْنَ الرُّكْنِ وَ الْمَقَامِ وَ يُبْعَثُ إِلَيْهِ بَعْثُ الشَّامِ فَتَنْخَسِفُ بِهِمُ الْبَيْدَاءُ بَيْنَ مَكَّهَ وَ الْمَدِينَهِ فَإِذَا رَأَى النَّاسُ ذَلِكَ أَتَاهُ أَبْدَالُ الشَّامِ وَ عَصَائِبُ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَيُبَايِعُونَهُ ثُمَّ يَنْشَأُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ أحواله [أَخْوَالُهُ] كَلْبٌ فَيَبْعَثُ إِلَيْهِمْ بَعْثاً

فَيَظْهَرُونَ عَلَيْهِمْ وَ ذَلِكَ بَعْثُ كَلْبٍ وَ الْخَيْبَهُ لِمَنْ لَمْ يَشْهَدْ غَنِيمَهَ كَلْبٍ فَيَقْسِمُ الْمَالَ وَ يَعْمَلُ فِي النَّاسِ بِسُنَّهِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ يُلْقِي الْإِسْلَامَ بِجِرَانِهِ إِلَى الْأَرْضِ فَيَلْبَثُ سَبْعَ سِنِينَ ثُمَّ يُتَوَفَّى وَ يُصَلِّي عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ.

قَالَ أَبُو دَاوُدَ: قَالَ بَعْضُهُمْ عَنْ هِشَامٍ تِسْعَ سِنِينَ قَالَ أَبُو دَاوُدَ قَالَ غَيْرُ مُعَاذٍ عَنْ هِشَامٍ تِسْعَ سِنِينَ قَالَ هَذَا سِيَاقُ الْحُفَّاظِ كَالتِّرْمِذِيِّ وَ ابْنِ مَاجَهَ الْقَزْوِينِيِّ وَ أَبِي دَاوُدَ.

**[ترجمه]ابو سعید خدری روایت کرده که گفت: ترسیدم مبادا بعد از پیغمبر سوانحی روی دهد، لذا از پیغمبر صلی الله علیه و آله در این باره سؤال کردیم. حضرت فرمود: «مهدی در میان امت من ظهور کرده و پنج یا هفت یا نه سال زندگی کند (تردید از زید است). راوی پرسید: «مهدی چقدر سلطنت می کند؟» فرمود چند سالی. آنگاه فرمود: «مردم می آیند و از وی طلب مال می کنند و او هم به قدری که آنها توانایی بردن دارند، در لباس آنها می ریزد.» ترمدی در پایان حدیث گفته که این حدیث حسن است و از غیر ابو سعید هم روایت شده است. نیز ابو سعید از پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله نقل کرده که فرمود: «مهدی در امت من خواهد بود. چون ظهور کند حداقل هفت و حداکثر نه سال سلطنت کند. امت من در عصر او چنان متنعّم گردند که هیچ گاه به مانند آن را ندیده باشند!، زمین آنچه دارد بیرون می دهد و هیچ ذخیره نمی کند. اموال در آن روز، از بسیاری چون دانه هایی است که زیر پا ریخته باشد و چون کسی از مهدی طلب کند، می گوید: «بگیر!»

و از ام سلمه زوجه پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله روایت شده که گفت: «به هنگام مرگ یکی از خلفا، اختلافی پدید آید. پس مردی از اهل مدینه، به سوی مکه فرار کند. اهل مکه او را پذیرا شوند، او را با اصرار بیرون آورده و در بین رکن و مقام، با او بیعت کنند. آنگاه از جانب شام لشکری به دفع وی گسیل شود، ولی در بیابان بیداء بین مکه و مدینه، به زمین فرو رود. چون مردم از این ماجرا مطلع شوند، ابدال شام و قبائل عراق آمده با او بیعت کنند. سپس مردی از قریش خروج کند که دایی های او از قبیله کلب هستند، مرد مدنی بر آنها لشکر می فرستد و بر آنها غلبه می کند. این جنگ کلب است و بیچاره کسی که موقع تقسیم غنائم آنها حاضر نباشد. پس اموال آنها را میان مردم قسمت کند و بین مردم به سنت پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله عمل کند و اساس اسلام پایدار بماند. مرد مدنی هفت سال یا نه سال زندگی می کند. آنگاه از دنیا رود و مسلمانان بر وی

نماز گزارند.»

**[ترجمه]

الْبَابُ السَّابِعُ فِی بَیَانِ أَنَّهُ یُصَلِّی بِعِیسَی ابْنِ مَرْیَمَ علیه السلام

أَبُو هُرَیْرَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: کَیْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْیَمَ فِیکُمْ وَ إِمَامُکُمْ مِنْکُمْ قَالَ هَذَا حَدِیثٌ حَسَنٌ صَحِیحٌ مُتَّفَقٌ عَلَی صِحَّتِهِ مِنْ حَدِیثِ مُحَمَّدِ بْنِ شِهَابٍ الزُّهْرِیِّ رَوَاهُ الْبُخَارِیُّ وَ مُسْلِمٌ فِی صَحِیحَیْهِمَا.

وَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: لَا تَزَالُ طَائِفَهٌ مِنْ أُمَّتِی یُقَاتِلُونَ عَلَی الْحَقِّ ظَاهِرِینَ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ قَالَ فَیَنْزِلُ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ علیه السلام فَیَقُولُ أَمِیرُهُمْ تَعَالَ صَلِّ بِنَا فَیَقُولُ أَلَا إِنَّ بَعْضَکُمْ

عَلَى بَعْضٍ أَمَرَاءُ تَكْرِمَهَ اللَّهِ لِهَذِهِ الْأَمَّهِ.

قال: هذا حديث حسن صحيح أخرجه مسلم فى صحيحه فإن كان الحديث المتقدم قد أول فهذا لا يمكن تأويله لأنه صريح فإن عيسى عليه السلام يقدم أمير المسلمين و هو يومئذ المهدى عليه السلام فعلى هذا بطل تأويل من قال معنى قوله و إمامكم منكم أى يؤمكم بكتابكم قال فإن سأل سائل و قال مع صحه هذه الأخبار و هى أن عيسى يصلى خلف المهدى عليه السلام و يجاهد بين يديه و أنه يقتل الدجال بين يدى المهدى عليه السلام و رتبه التقدم فى الصلاه معروفه و كذلك رتبه التقدم فى الجهاد و هذه الأخبار مما يثبت طرقها و صحتها عند السنه و كذلك ترويها الشيعه على السواء و هذا هو الإجماع من كافه أهل الإسلام إذ من عدا الشيعه و السنه من الفرق فقوله ساقط مردود و حشو مطرح فثبت أن هذا إجماع كافه أهل الإسلام و مع ثبوت الإجماع على ذلك و صحته فأيما أفضل الإمام أو المأموم فى الصلاه و الجهاد معا الجواب عن ذلك أن نقول هما قدوتان نبى و إمام و إن كان أحدهما قدوه لصاحبه فى حال اجتماعهما و هو الإمام يكون قدوه للنبى فى تلك الحال و ليس فيهما من يأخذه فى الله لومه لائم و هما أيضا معصومان من ارتكاب القبائح كافه و المداهنه و الرياء و النفاق و لا يدعو الداعى لأحدهما إلى فعل ما يكون خارجا عن حكم الشريعه و لا مخالفا لمراد الله و رسوله صلى الله عليه و آله و إذا كان الأمر كذلك فالإمام أفضل من المأموم لموضع ورود الشريعه المحمديه بذلك بدليل قَوْلِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله: يَؤُمُّ بِالْقَوْمِ أَقْرَؤُهُمْ فَإِنِ اسْتَوَوْا فَأَعْلَمُهُمْ فَإِنِ اسْتَوَوْا فَأَفْقَهُهُمْ فَإِنِ اسْتَوَوْا فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَهً فَإِنِ اسْتَوَوْا فَأَصْبَحُهُمْ وَجْهاً.

فلو علم الإمام أن عيسى أفضل منه لما جاز له أن يتقدم عليه لإحكامه علم الشريعه و لموضع تنزيه الله تعالى له عن ارتكاب كل مكروه و كذلك لو علم عيسى أنه أفضل منه لما جاز له أن يقتدى به لموضع تنزيه الله له من الرياء و النفاق و المحاباه بل لما تحقق الإمام أنه أعلم منه جاز له أن يتقدم عليه و كذلك قد تحقق عيسى أن الإمام أعلم

منه فلذلک قدمه و صلی خلفه و لو لا ذلک لم یسعه الاقتداء بالإمام فهذه درجه الفضل فی الصلاه ثم الجهاد هو بذل النفس بین یدی من یرغب إلی الله تعالی بذلک و لو لا ذلک لم یصح لأحد جهاد بین یدی رسول الله صلی الله علیه و آله و لا بین یدی غیره و الدلیل علی صحه ما ذهبنا إلیه قول الله سبحانه و تعالی إِنَّ اللَّهَ اشْتَری مِنَ الْمُؤْمِنِینَ أَنْفُسَهُمْ وَ أَمْوالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّهَ یُقاتِلُونَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ فَیَقْتُلُونَ وَ یُقْتَلُونَ وَعْداً عَلَیْهِ حَقًّا فِی التَّوْراهِ وَ الْإِنْجِیلِ وَ الْقُرْآنِ وَ مَنْ أَوْفی بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَیْعِکُمُ الَّذِی بایَعْتُمْ بِهِ وَ ذلِکَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِیمُ (۱) و لأن الإمام نائب الرسول فی أمته و لا یسوغ لعیسی علیه السلام أن یتقدم علی الرسول فکذلک علی نائبه و مما یؤید هذا القول

ما رَوَاهُ الْحَافِظُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ یَزِیدَ بْنِ مَاجَهَ الْقَزْوِینِیُّ فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ فِی نُزُولِ عِیسَی علیه السلام فَمِنْ ذَلِکَ: قَالَتْ أُمُّ شَرِیکٍ بِنْتُ أَبِی الْعَکَرِ یَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَیْنَ الْعَرَبُ یَوْمَئِذٍ فَقَالَ هُمْ یَوْمَئِذٍ قَلِیلٌ وَ جُلُّهُمْ بِبَیْتِ الْمَقْدِسِ وَ إِمَامُهُمْ قَدْ تَقَدَّمَ یُصَلِّی بِهِمُ الصُّبْحَ إِذَا نَزَلَ بِهِمْ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ علیه السلام فَرَجَعَ ذَلِکَ الْإِمَامُ یَنْکُصُ یَمْشِی الْقَهْقَرَی لِیَتَقَدَّمَ عِیسَی علیه السلام یُصَلِّی بِالنَّاسِ فَیَضَعُ عِیسَی علیه السلام یَدَهُ بَیْنَ کَتِفَیْهِ ثُمَّ یَقُولُ لَهُ تَقَدَّمْ.

قال هذا حدیث صحیح ثابت ذکره ابن ماجه فی کتابه عن أبی أمامه الباهلی قال خطبنا رسول الله صلی الله علیه و آله و هذا مختصره.

**[ترجمه]ابو هریره از پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله روایت کرده که فرمود: «چه حالی خواهید داشت زمانی که عیسی بن مریم در میان شما فرود آید و امام شما هم میان شما باشد؟» این حدیث حسن و صحیح است و صحت آن مورد اتفاق همه محدثین اهل سنت. همچنین از حدیث محمد بن شهاب زهری است که بخاری و مسلم آن را در صحیح خود آورده اند. و از جابر بن عبداللَّه انصاری نقل است که گفت: شنیدم پیغمبر صلی الله علیه و آله می فرمود: «پیوسته جماعتی از امت من تا روز رستخیز به خاطر اجرای حق جنگ کنند و پیروزی یابند. پس عیسی بن مریم علیهماالسّلام فرود آید. سرکرده آن جماعت می گوید: «بیا تا با تو نماز بگزاریم.» عیسی خواهد گفت: «شما خود برخی بر برخی دیگر امیر هستید و این لطف خدا در حق این امت است.»

کنجی می گوید: این حدیث نیز حسن و صحیح است و مسلم آن را در صحیح خود نقل کرده است. اگر حدیث سابق قابل تأویل باشد، تأویل این روایت امکان ندارد. زیرا این حدیث صریح در مقصود است. چه که عیسی علیه السّلام نزد سرکرده مسلمین می آید و او در آن، روز مهدی علیه السّلام است. بنابراین تأویل این روایت به معنی دیگر، اعتبار ندارد.

سپس کنجی می گوید: اگر کسی بگوید: چنانچه این اخبار صحیح باشد که عیسی علیه السّلام پشت سر مهدی علیه السّلام نماز می گزارد، در رکاب او جنگ می کند و دجال را در حضور مهدی علیه السّلام به قتل می رساند و نیز فضل تقدم در نماز و همچنین فضل تقدم در جهاد معروف را بداند، این اخبار از نظر سلسله سند نزد سنی و شیعه صحیح و مورد اتفاق همه علمای اسلام است، زیرا غیر از علمای شیعه و سنی اگر کسی چیزی بگوید، از درجه اعتبار ساقط و مردود است. و این معنی اجماعی علمای اسلام است و با اثبات این معنی و صحت آن، باید دید که آیا در آن نماز و جهاد، امام افضل است یا مأموم که هم در نماز و هم در جهاد شرکت جسته است.

جواب گوییم که: عیسی و مهدی هر دو دو پیشوایند. یکی پیغمبر و دیگری امام. اگر آنها در محلی اجتماع کنند و امام سمت پیشوایی پیدا کند، قهرا نسبت به دیگری که پیغمبر است، مقتدا و پیشواست نیز می دانیم که امام و پیغمبر، هر دو از ارتکاب افعال زشت و ریا و نفاق معصوم و پیراسته هستند و هیچ کدام عملی را که از حریم شریعت بیرون و مخالف خواسته خدا و رسول باشد، برای خود ادعا نمی کنند .

چون این معنی مسلم است، می گوییم: امام افضل از مأموم یعنی حضرت عیسی است که پشت سر او نماز می گزارد. زیرا از پیغمبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله روایت شده که فرمود: «امام جماعت باید فصیح القرائت ترین مردم باشد؛ اگر دو نفر مساوی بودند، آنکه عالم تر و چنانچه هر دو در علم مساوی بودند، آنکه فقیه تر و اگر هر دو فقیه بودند، آنکه سابقه دینی اش بیشتر است و چنانچه هر دو از لحاظ سابقه مساوی بودند، آن را که خوش صورت تر است باید مقدم داشت و با او نماز گزارد.» پس اگر امام زمان بداند عیسی علیه السّلام از او افضل است، جایز نیست که بر وی پیشی گیرد. چه امام از هر کس آشناتر به مسائل دین و منزّه تر از ارتکاب فعل مکروه است.

همچنین اگر عیسی علیه السّلام بداند که مهدی علیه السّلام از وی افضل است، جایز نیست که در نماز به مهدی اقتدا کند، چه که پیغمبر از عمل ریا و نفاق و نیرنگ پیراسته است. به هر حال امام زمان به خوبی می داند که از عیسی علیه السّلام افضل است و لذا بر وی مقدم می شود و عیسی هم می داند که مهدی از او افضل است و به همین جهت، او را بر خود مقدم می دارد و پشت سر او نماز می گزارد و اگر جز این بود، معنی نداشت که به وی اقتدا کند. این بود علت فضیلت امام نسبت به عیسی در نماز گزاردن پشت سر او.

و اما درباره جهاد عیسی بن مریم در رکاب امام زمان. باید دانست که جهاد عبارت است از جان دادن در راه خدا به فرمان کسی که رغبت به خدا دارد و اگر جز این بود، معنی نداشت کسی به فرمان پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله

و یا غیر ایشان جهاد کند. دلیل بر صحت مذهب ما آیه شریفه: «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ. يُقاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ يُقْتَلُونَ وَعْداً عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْراةِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ الْقُرْآنِ وَ مَنْ أَوْفى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بايَعْتُمْ بِهِ وَ ذلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ» - . توبه / ۱۱۱ - ، {در حقیقت، خدا از مؤمنان، جان و مالشان را به [بهای] اینکه بهشت برای آنان باشد، خریده است، همان کسانی که در راه خدا می جنگند و می کُشند وکشته می شوند. [این] به عنوان وعده حقّی در تورات وانجیل وقرآن بر عهده اوست. و چه کسی از خدا به عهد خویش وفادارتر است؟ پس به این معامله ای که با او کرده اید شادمان باشید، و این همان کامیابی بزرگ است.} دیگر اینکه امام در میان امت، نماینده پیغمبر است و برای حضرت عیسی علیه السّلام جایز نیست که بر پیغمبر اسلام پیشی گیرد. همچنین بر نماینده او نیز نمی تواند مقدم باشد. مؤید این قول روایت مفصلی است که حافظ ابن ماجه قزوینی راجع به فرود آمدن عیسی بن مریم علیه السّلام از آسمان نقل کرده که قسمتی از آن این است: «ام شریک دختر ابی عکر عرض کرد: «یا رسول اللّه! در آن روز قوم عرب کجا هستند؟» فرمود: «عرب در آن روز قلیلی بیش نیستند. اغلب آنها در بیت المقدس هستند. امام آنها هر صبح با آنها نماز می گزارد. چون عیسی بن مریم فرود آید، امام آنها به عقب برگشته تا عیسی علیه السّلام جلو آمده و با مردم نماز گزارد. ولی عیسی علیه السّلام دست روی شانه های او می گزارد و می گوید بایست تا ما با شما نماز گزاریم.» این حدیث صحیح و نزد محدثین اهل فن

ثـابت است و ابن مـاجه آن را در کتـاب خود، از ابو امـامه بـاهلی نقل کرده است که گفت رسول خـدا این کلمات را برای ما خطبه خواند و این مختصری از آن بود که گذشت.

**[ترجمه]

الْبَابُ الثَّامِنُ فِی تَحْلِیَهِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله الْمَهْدِیَّ

عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْمَهْدِیُّ مِنِّی أَجْلَی الْجَبْهَهِ أَقْنَی الْأَنْفِ یَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً یَمْلِکُ سَبْعَ سِنِینَ قَالَ هَذَا حَدِیثٌ حَسَنٌ صَحِیحٌ أَخْرَجَهُ الْحَافِظُ أَبُو دَاوُدَ السِّجِسْتَانِیُّ فِی صَحِیحِهِ وَ رَوَاهُ غَیْرُهُ مِنَ الْحُفَّاظِ کَالطَّبَرَانِیِّ وَ غَیْرِهِ.

وَ ذَکَرَ ابْنُ شِیرَوَیْهِ الدَّیْلَمِیُّ فِی کِتَابِ الْفِرْدَوْسِ فِی بَابِ الْأَلِفِ وَ اللَّامِ بِإِسْنَادِهِ

ص: ۹۰

۱- ۱. براءه: ۱۱۲.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْمَهْدِيُّ طَاوُسُ أَهْلِ الْجَنَّهِ.

وَ بِإِسْنَادِهِ أَيْضاً عَنْ حُذَيْفَهَ بْنِ الْيَمَانِ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: الْمَهْدِيُّ مِنْ وُلْدِي وَجْهُهُ كَالْقَمَرِ الدُّرِّيِّ اللَّوْنُ لَوْنٌ عَرَبِيٌّ وَ الْجِسْمُ جِسْمٌ إِسْرَائِيلِيٌّ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً يَرْضَى بِخِلَافَتِهِ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ أَهْلُ الْأَرْضِ وَ الطَّيْرُ فِي الْجَوِّ يَمْلِكُ عِشْرِينَ سَنَهً.

**[ترجمه]ابو سعید خدری روایت کرده که پیغمبر صلی اللَّه علیه و آله فرمود: «مهدی از من است، پیشانی اش باز و بینی اش باریک است. او زمین را که آکنده از ظلم و جور شده باشد، پر از عدل و داد کند و هفت سال سلطنت کند.» این حدیث حسن و صحیح است. ابو داود سیستانی این حدیث را در صحیح خود آورده و دیگر حافظان حدیث، از جمله طبرانی و غیر او نیز روایت کرده اند. ابن شیرویه دیلمی در کتاب «الفردوس» باب «الف و لام»، با سند خود از ابن عباس روایت کرده که پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «مهدی طاوس اهل بهشت است» و به همین اسناد، از حذیفه بن الیمان نقل کرده که آن حضرت صلی الله علیه و آله فرمود: «مهدی از فرزندان من است؛ رویش چون ماه تابان، رنگ بدنش عربی و اندامش بنی اسرائیلی است. او زمین را که آکنده از ظلم شده باشد، پر از عدل کند. اهل آسمان و زمین و پرندگان هوا از خلافت وی خشنود خواهند بود و بیست سال سلطنت کند.

**[ترجمه]

الْبَابُ التَّاسِعُ فِي تَصْرِيحِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله بِأَنَّ الْمَهْدِيَّ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ علیه السلام

عَنْ أَبِي هَارُونَ الْعَبْدِيِّ قَالَ: أَتَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ فَقُلْتُ لَهُ هَلْ شَهِدْتَ بَدْراً قَالَ نَعَمْ فَقُلْتُ أَ لَا تُحَدِّثُنِي بِشَيْ ءٍ مِمَّا سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِي عَلِيٍّ وَ فَضْلِهِ فَقَالَ بَلَى أُخْبِرُكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَرِضَ مَرْضَهً نَقِهَ مِنْهَا فَدَخَلَتْ عَلَيْهِ فَاطِمَهُ تَعُودُهُ وَ أَنَا جَالِسٌ عَنْ يَمِينِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَلَمَّا رَأَتْ مَا بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الضَّعْفِ

خَنَقَتْهَا الْعَبْرَهُ حَتَّى بَدَتْ دُمُوعُهَا عَلَى خَدِّهَا فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا يُبْكِيكِ يَا فَاطِمَهُ قَالَتْ أَخْشَى الضَّيْعَهَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ يَا فَاطِمَهُ أَ مَا عَلِمْتِ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى اطَّلَعَ إِلَى الْأَرْضِ اطِّلَاعَهً فَاخْتَارَ مِنْهُمْ أَبَاكِ فَبَعَثَهُ نَبِيّاً ثُمَّ اطَّلَعَ ثَانِيَهً فَاخْتَارَ مِنْهُمْ بَعْلَكِ فَأَوْحَى إِلَيَّ فَأَنْكَحْتُهُ وَ اتَّخَذْتُهُ وَصِيّاً أَ مَا عَلِمْتِ أَنَّكِ بِكَرَامَهِ اللَّهِ إِيَّاكِ زَوَّجَكِ أَغْزَرَهُمْ عِلْماً وَ أَكْثَرَهُمْ حِلْماً وَ أَقْدَمَهُمْ سِلْماً فَاسْتَبْشَرَتْ فَأَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنْ يَزِيدَهَا مَزِيدَ الْخَيْرِ كُلِّهِ الَّذِي قَسَمَهُ اللَّهُ لِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ فَقَالَ لَهَا يَا فَاطِمَهُ وَ لِعَلِيٍّ علیه السلام ثَمَانِيَهُ أَضْرَاسٍ يَعْنِي مَنَاقِبَ إِيمَانٌ بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ حِكْمَتُهُ وَ زَوْجَتُهُ وَ سِبْطَاهُ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ أَمْرُهُ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهْيُهُ عَنِ الْمُنْكَرِ يَا فَاطِمَهُ إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ أُعْطِينَا سِتَّ خِصَالٍ لَمْ يُعْطَهَا أَحَدٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَ لَا يُدْرِكُهَا أَحَدٌ مِنَ الْآخِرِينَ غَيْرُنَا نَبِيُّنَا خَيْرُ الْأَنْبِيَاءِ وَ هُوَ أَبُوكِ وَ وَصِيُّنَا خَيْرُ الْأَوْصِيَاءِ وَ هُوَ بَعْلُكِ وَ شَهِيدُنَا خَيْرُ الشُّهَدَاءِ وَ هُوَ حَمْزَهُ عَمُّ أَبِيكِ وَ مِنَّا سِبْطَا هَذِهِ الْأُمَّهِ وَ هُمَا ابْنَاكِ وَ مِنَّا مَهْدِيُّ الْأُمَّهِ الَّذِي يُصَلِّي عِيسَى خَلْفَهُ ثُمَّ ضَرَبَ عَلَى مَنْكِبِ الْحُسَيْنِ فَقَالَ مِنْ هَذَا مَهْدِيُّ الْأُمَّهِ قَالَ هَكَذَا أَخْرَجَهُ الدَّارَقُطْنِيُّ صَاحِبُ الْجَرْحِ وَ التَّعْدِيلِ.

**[ترجمه]ابو هارون عبدی روایت کرده که گفت: نزد ابو سعید خدری آمدم و پرسیدم: «آیا در جنگ بدر شرکت داشتی؟» گفت آری. گفتم: «آیا از آنچه از پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله راجع به علی و فضل او شنیدی برای من نقل نمی کنی؟» گفت: «چرا، می گویم. وقتی پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله سخت بیمار شد، فاطمه زهرا به عیادت آن سرور آمد و من هم در سمت راست حضرت نشسته بودم. چون فاطمه ضعف زیاد پیغمبر را مشاهده کرد، چندان گریست که قطرات اشک بر صورتش فرو ریخت. پیغمبر فرمود: «فاطمه جان! برای چه گریه می کنی؟» عرض کرد: «می ترسم سانحه ای روی دهد.» فرمود: مگر نمی دانی که خداوند نظری به اهل زمین کرد و از میان آنها پدرت را انتخاب کرد و او را به مقام پیغمبری برگزید. سپس بار دیگر نظر کرد و شوهرت را انتخاب کرد و به من وحی کرد که تو را به همسری وی درآورم و او را جانشین خود کنم؟ نمی دانی خداوند به خاطر کرامت تو، تو را به تزویج کسی در آورده که عالم ترین، بردبار ترین و از نظر سبقت بر اسلام، اولین مسلمان است؟» فاطمه مسرور گردید و از پیغمبر صلی الله علیه و آله خواست تا همه فضائل و مناقبی را که خداوند به اهل بیت موهبت کرده، برای او بیان فرماید. پس فرمود: «فاطمه جان! علی هشت منقبت دارد: ایمان به خدا؛ ایمان به رسول خدا؛ علم و حکمت؛ همسرش فاطمه؛ فرزندانش حسن و حسین؛ و امر به معروف و نهی از منکر کردن وی. فاطمه جان! ما اهل بیتی هستیم که خداوند شش فضیلت به ما داده است که جز ما، به یک نفر از پیشینیان نداده است و یک تن از آیندگان نخواهند یافت و آن اینکه پیغمبر ما بهترین پیغمبران است و او پدر تو است؛ وصی ما بهترین اوصیاست و او شوهر تو است؛ شهید ما بهترین شهدا است و او عموی پدرت حمزه است؛ دو سبط این امت از ماست که حسن و حسین دو فرزند تو هستند؛ و از ماست مهدی این امت که عیسی پشت سر او نماز می گزارد.» آنگاه دست روی دوش حسین نهاده و فرمود: «مهدی از نسل این است.» دارقطنی صاحب کتاب جرح و تعدیل، این حدیث را این گونه استخراج کرده است.

**[ترجمه]

الْبَابُ الْعَاشِرُ فِی ذِکْرِ کَرَمِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی نَضْرَةَ قَالَ: کُنَّا

ص: ۹۱

عِنْدَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ يُوشِكُ أَهْلُ الْعِرَاقِ أَنْ لَا يُجْبَى إِلَيْهِمْ قَفِيزٌ وَ لَا دِرْهَمٌ قُلْنَا مِنْ أَيْنَ ذَاكَ قَالَ مِنْ قِبَلِ الْعَجَمِ يَمْنَعُونَ ذَاكَ ثُمَّ قَالَ يُوشِكُ أَهْلُ الشَّامِ أَنْ لَا يُجْبَى إِلَيْهِمْ دِينَارٌ وَ لَا مُدٌّ قُلْنَا مِنْ أَيْنَ ذَاكَ قَالَ مِنْ قِبَلِ الرُّومِ ثُمَّ سَكَتَ هُنَيْهَةً ثُمَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَكُونُ فِي آخِرِ أُمَّتِي خَلِيفَةٌ يَحْثِي الْمَالَ حَثْياً لَا يَعُدُّهُ عَدّاً قَالَ قُلْتُ لِأَبِي نَضْرَةَ وَ أَبِي الْعَلَاءِ الرَّيَّانِيِّ إِنَّهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ لَا.

قَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ فِي صَحِيحِهِ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مِنْ خُلَفَائِكُمْ خَلِيفَةٌ يَحْثُو الْمَالَ حَثْياً لَا يَعُدُّهُ عَدّاً قَالَ هَذَا حَدِيثٌ ثَابِتٌ صَحِيحٌ أَخْرَجَهُ الْحَافِظُ مُسْلِمٌ فِي صَحِيحِهِ.

وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أُبَشِّرُكُمْ بِالْمَهْدِيِّ يُبْعَثُ فِي أُمَّتِي عَلَى اخْتِلَافٍ مِنَ النَّاسِ وَ زَلَازِلَ يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً يَرْضَى عَنْهُ سَاكِنُ السَّمَاءِ وَ سَاكِنُ الْأَرْضِ يَقْسِمُ الْمَالَ صِحَاحاً فَقَالَ رَجُلٌ مَا صِحَاحاً قَالَ بِالسَّوِيَّةِ بَيْنَ النَّاسِ وَ يَمْلَأُ اللَّهُ قُلُوبَ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله غِنًى وَ يَسَعُهُمْ عَدْلُهُ حَتَّى يَأْمُرَ مُنَادِياً يُنَادِي يَقُولُ مَنْ لَهُ فِي الْمَالِ حَاجَةٌ فَمَا يَقُومُ مِنَ النَّاسِ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ فَيَقُولُ أَنَا فَيَقُولُ ائْتِ السَّدَّانَ يَعْنِي الْخَازِنَ فَقُلْ لَهُ إِنَّ الْمَهْدِيَّ يَأْمُرُكَ أَنْ تُعْطِيَنِي مَالًا فَيَقُولُ لَهُ احْثُ حَتَّى إِذَا جَعَلَهُ فِي حِجْرِهِ وَ أَبْرَزَهُ نَدِمَ فَيَقُولُ كُنْتُ أَجْشَعَ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ نَفْساً أَعَجَزَ عَمَّا وَسِعَهُمْ فَيَرُدُّهُ وَ لَا يَقْبَلُ مِنْهُ فَيُقَالُ لَهُ إِنَّا لَا نَأْخُذُ شَيْئاً أَعْطَيْنَاهُ فَيَكُونُ لِذَلِكَ سَبْعَ سِنِينَ أَوْ ثَمَانَ سِنِينَ أَوْ تِسْعَ سِنِينَ ثُمَّ لَا خَيْرَ فِي الْعَيْشِ بَعْدَهُ أَوْ قَالَ ثُمَّ لَا خَيْرَ فِي الْحَيَاةِ بَعْدَهُ قَالَ هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ حَسَنٌ ثَابِتٌ أَخْرَجَهُ شَيْخُ أَهْلِ الْحَدِيثِ فِي مُسْنَدِهِ وَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ دَلَالَةٌ عَلَى أَنَّ الْمُجْمَلَ فِي صَحِيحِ مُسْلِمٍ هُوَ هَذَا الْمُبَيَّنُ فِي مُسْنَدِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ وِفْقاً بَيْنَ الرِّوَايَاتِ.

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: يَكُونُ عِنْدَ انْقِطَاعٍ مِنَ الزَّمَانِ وَ ظُهُورٍ مِنَ الْفِتَنِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ الْمَهْدِيُّ يَكُونُ عَطَاؤُهُ هَنِيئاً قَالَ حَدِيثٌ حَسَنٌ أَخْرَجَهُ أَبُو نُعَيْمٍ الْحَافِظُ.

**[ترجمه]در صحیح مسلم است که ابو نضره گفت: نزد جابر بن عبداللّه انصاری بودیم و او گفت: «روزی نزدیک است که اهل عراق بیش از یک قفیز خوراکی و یک درهم جمع آوری نکنند!» پرسیدیم که چرا چنین خواهد شد؟ گفت: «زیرا عجم جلوگیری می کنند.» سپس گفت: «روزی بیاید که نزد اهل شام، بیش از یک دینار و یک مد خوراکی نباشد.» پرسیدیم چرا؟ گفت: «رومیان چنین کنند.» آنگاه مدتی سکوت کرد، سپس به گفتار خود ادامه داد و گفت: پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله فرمود: «در آخرالزمان میان امت من خلیفه ای خواهد بود که چندان مال به مردم دهد که از شماره بیرون باشد.» راوی می گوید: از ابی نضره و ابی العلاء ریانی پرسیدم: «آیا آن خلیفه عمر بن عبدالعزیز است؟» گفت نه. این حدیث صحیحی است که مسلم در صحیح خود آن را آورده که ابو سعید خدری گفت: پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله فرمود: «یکی از خلفای شما، خلیفه ای است که چندان مال به مردم می دهد که نتوان احصا کرد.» و این حدیثی ثابت و صحیح است و حافظ مسلم، آن را در صحیح خود آورده است.

و در مسند احمد بن حنبل روایت شده که ابو سعید خدری گفت: پیغمبر صلی اللّه علیه و آله فرمود: «به شما مژده می دهم که مهدی به هنگامی که مردم با هم نزاع داشته باشند و اوضاع متزلزل باشد، در امت من برانگیخته شود و زمین را که آکنده از ظلم و ستم شده باشد، پر از عدل و داد کند. ساکنان آسمان و زمین از او راضی باشند و اموال را صحیحا میان مردم تقسیم کند.» پس مردی پرسید: «صحیحا یعنی چه؟» فرمود: «یعنی به طور مساوی بین مردم تقسیم می کند. خداوند دل های امت

محمد صـلی الله علیه و آله را بی نیاز می سازد و سایه عدلش بر سـر همه گسترش می یابد، تا آنجا که دستور دهد اعلان کنند کیست که به مال نیاز داشـته باشد؟ در آن میان فقط یک مرد برخاسـته و می گوید: «منم که نیازمندم.» اعلان کننده به وی می گوید: «برو نزد خزینه دار و بگو مهدی علیه السّـلام دسـتور داده که به من مال دهی.» خزینه دار پول بسیاری در دامن او ریخته و می گویـد: «بردار!» ولی او از حملش عاجز می ماند، پشـیمان می شود و می گوید: من از لحاظ نیروی بدنی، قوی ترین امت محمد صـلی الله علیه و آله هستم، با این وصف از بردن این پول ها ناتوانم » و آن را نمی پذیرد. ولی به او گفته می شود که ما چیزی را که به کسـی دادیم، پس نمی گیریم! مهدی هفت یا هشت یا نه سال بدین گونه سـلطنت می کند و بعد از وی، دیگر زنـدگی لـذتی نـدارد.» کنجی شافعی می گویـد: این حـدیث صـحیح و حسن است و نزد اهل حدیث مسـلم است و شـیخ اهل حـدیث (احمـد بن حنبـل) در مسـند خود آن را نقـل کرده است و هم این روایت مبینی که در مسـند احمـد حنبل است، همان روایتی است که اجمال آن در صحیح مسلم نقل شده تا بین روایات توافق برقرار شود .

و نیز حافظ ابو نعیم از ابو سعید خدری نقل کرده که پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله فرمود: «در آخرالزمان و با پیدایش آشوب ها، مردی به سلطنت خواهد رسید که بخشش وی برای همه گواراست.»

**[ترجمه]

الْبَابُ الْحَادِی عَشَرَ فِی الرَّدِّ عَلَی مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْمَهْدِیَّ هُوَ الْمَسِیحُ ابْنُ مَرْیَمَ

ص: ۹۲

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَ مِنَّا آلُ مُحَمَّدٍ الْمَهْدِيُّ أَمْ مِنْ غَيْرِنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَا بَلْ مِنَّا يَخْتِمُ اللَّهُ بِهِ الدِّينَ كَمَا فَتَحَ بِنَا وَ بِنَا يُنْقَذُونَ مِنَ الْفِتْنَهِ كَمَا أُنْقِذُوا مِنَ الشِّرْكِ وَ بِنَا يُؤَلِّفُ اللَّهُ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ بَعْدَ عَدَاوَهِ الْفِتْنَهِ كَمَا أَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ بَعْدَ عَدَاوَهِ الشِّرْكِ وَ بِنَا يُصْبِحُونَ بَعْدَ عَدَاوَهِ الْفِتْنَهِ إِخْوَاناً كَمَا أَصْبَحُوا بَعْدَ عَدَاوَهِ الشِّرْكِ إِخْوَاناً فِي دِينِهِمْ قَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ عَالٍ رَوَاهُ الْحُفَّاظُ فِي كُتُبِهِمْ فَأَمَّا الطَّبَرَانِيُّ فَقَدْ ذَكَرَهُ فِي الْمُعْجَمِ الْأَوْسَطِ وَ أَمَّا أَبُو نُعَيْمٍ فَرَوَاهُ فِي حِلْيَهِ الْأَوْلِيَاءِ وَ أَمَّا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَمَّادٍ فَقَدْ سَاقَهُ فِي عَوَالِيهِ.

وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: يَنْزِلُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ فَيَقُولُ أَمِيرُهُمُ الْمَهْدِيُّ تَعَالَ صَلِّ بِنَا فَيَقُولُ أَلَا إِنَّ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ أُمَرَاءُ تَكْرِمَهَ اللَّهِ تَعَالَى هَذِهِ الْأُمَّهَ.

قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ حَسَنٌ رَوَاهُ الْحَارِثُ بْنُ أَبِي أُسَامَهَ فِي مُسْنَدِهِ وَ رَوَاهُ الْحَافِظُ أَبُو نُعَيْمٍ فِي عَوَالِيهِ وَ فِي هَذِهِ النُّصُوصِ دَلَالَهٌ عَلَى أَنَّ الْمَهْدِيَّ غَيْرُ عِيسَى وَ مَدَارُ الْحَدِيثِ لَا مَهْدِيَّ إِلَّا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُنْدِيُّ مُؤَذِّنُ الْجُنْدِ قَالَ الشَّافِعِيُّ الْمُطَّلِبِيُّ كَانَ فِيهِ تَسَاهُلٌ فِي الْحَدِيثِ قَالَ قَدْ تَوَاتَرَتِ الْأَخْبَارُ وَ اسْتَفَاضَتْ بِكَثْرَهِ رُوَاتِهَا عَنِ الْمُصْطَفَى علیه السلام فِي الْمَهْدِيِّ وَ أَنَّهُ يَمْلِكُ سَبْعَ سِنِينَ وَ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ أَنَّهُ يَخْرُجُ مَعَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَ يُسَاعِدُهُ عَلَى قَتْلِ الدَّجَّالِ بِبَابِ لُدٍّ بِأَرْضِ فِلَسْطِينَ وَ أَنَّهُ يَؤُمُّ هَذِهِ الْأُمَّهَ وَ عِيسَى يُصَلِّي خَلْفَهُ فِي طُولٍ مِنْ قِصَّتِهِ وَ أَمْرِهِ وَ قَدْ ذَكَرَهُ الشَّافِعِيُّ فِي كِتَابِ الرِّسَالَهِ وَ لَنَا بِهِ أَصْلٌ وَ نَرْوِيهِ وَ لَكِنْ يَطُولُ ذِكْرُ سَنَدِهِ قَالَ وَ قَدِ اتَّفَقُوا عَلَى أَنَّ الْخَبَرَ لَا يُقْبَلُ إِذَا كَانَ الرَّاوِي مَعْرُوفاً بِالتَّسَاهُلِ فِي رِوَايَتِهِ.

**[ترجمه]ابن ماجه از امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السّلام روایت کرده که فرمود: «به پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله عرض کردم: «آیا مهدی از ما آل محمد است یا از نسل دیگران؟» پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله فرمود: «او از ماست. خداوند دین خود را به وسیله او ختم کند، چنان که به وسیله ما گشود. مردم به وسیله ما از آشوب ها نجات یابند، چنان که به وسیله ما از شرک و بت پرستی رهایی یافتند. نیز به وسیله ما خداوند دل های آنها را بعد از دشمنی ها و آشوبگری ها با هم پیوند دهد، چنان که به وسیله ما دل های آنها را پس از عداوت آلوده به شرک، پیوند داد و آنها را با هم برادر دینی کرد.» ابن ماجه می گوید: این حدیث حسن و عالی است. حفاظ محدثین آن را در کتاب های خود آورده اند. طبرانی آن را در «معجم اوسط» نقل کرده و ابو نعیم در «حلیه الاولیاء» روایت کرده و عبدالرحمن بن حاتم نیز در «عوالی» خود آورده است.

و ابن ماجه از جابر بن عبداللَّه انصاری نقل کرده که پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله فرمود: «چون عیسی بن مریم از آسمان فرود آید، مهدی امیر آن عده (که در آخرالزمان با وی قیام می کنند) به وی می گوید: «بیا پیشنماز ما باش!» عیسی می گوید: «شما هر کدام نسبت به دیگری امیر و پیشوا هستید، و این کرامت خداوند برای امت پیغمبر اسلام است.» ابن ماجه می گوید: این حدیث صحیح و حسن است. حارث بن ابی اسامه آن را در مسند خود آورده و حافظ ابو نعیم در (عوالی) نقل کرده است. این روایات دلالت دارد که مهدی غیر از عیسی بن مریم است. فقط در روایت علی بن محمد خالد جندی است که مهدی همان عیسی بن مریم است! شافعی مطّلبی گفته است که وی در حدیث سهل انگار بود و من گویم: روایات درباره مهدی از پیامبر صلی الله علیه و آله به حد تواتر و استفاضه رسیده که او هفت سال سلطنت می کند؛ زمین را پر از عدل می گرداند؛ با عیسی بن مریم قیام می کند و عیسی علیه السّلام، در کشتن دجال در باب «لدّ» فلسطین به وی کمک خواهد کرد. مهدی با مردم نماز می گزارد و عیسی به وی اقتدا می کند. شافعی این حدیث را در کتاب «الرساله» نقل کرده است و ما در این خصوص اصلی

داریم و آن را روایت می کنیم، ولی سندش طولانی است. شافعی گفته است: اهل حدیث اتفاق دارند حدیثی که راوی آن در نقلش معروف به سهل انگاری باشد، مورد قبول نخواهد بود.

**[ترجمه]

الْبَابُ الثَّانِی عَشَرَ فِی قَوْلِهِ علیه السلام لَنْ تَهْلِکَ أُمَّهٌ أَنَا فِی أَوَّلِهَا وَ عِیسَی فِی آخِرِهَا وَ الْمَهْدِیُّ فِی وَسَطِهَا

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَنْ یَهْلِکَ أُمَّهٌ الْحَدِیثَ.

قَالَ هَذَا حَدِیثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ الْحَافِظُ أَبُو نُعَیْمٍ فِی عَوَالِیهِ وَ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ فِی مُسْنَدِهِ وَ مَعْنَی قَوْلِهِ وَ عِیسَی فِی آخِرِهَا لَمْ یُرِدْ بِهِ أَنَّ عِیسَی یَبْقَی بَعْدَ الْمَهْدِیِّ علیه السلام لِأَنَّ ذَلِکَ لَا یَجُوزُ لِوُجُوهٍ.

ص: ۹۳

مِنْهَا أَنَّهُ قَالَ صلى الله علیه و آله: لَا خَيْرَ فِي الْحَيَاهِ بَعْدَهُ. وَ فِي رِوَايَهٍ: لَا خَيْرَ فِي الْعَيْشِ بَعْدَهُ كَمَا تَقَدَّمَ.

وَ مِنْهَا أَنَّ الْمَهْدِيَّ علیه السلام إِذَا كَانَ إِمَامَ آخِرِ الزَّمَانِ وَ لَا إِمَامَ بَعْدَهُ مَذْكُورٌ فِي رِوَايَهِ أَحَدٍ مِنَ الْأَئِمَّهِ وَ هَذَا غَيْرُ مُمْكِنٍ أَنَّ الْخَلْقَ يَبْقَى بِغَيْرِ إِمَامٍ فَإِنْ قِيلَ إِنَّ عِيسَى يَبْقَى بَعْدَهُ إِمَامُ الْأُمَّهِ قُلْتُ لَا يَجُوزُ هَذَا الْقَوْلُ وَ ذَلِكَ أَنَّهُ صلى الله علیه و آله صَرَّحَ أَنَّهُ لَا خَيْرَ بَعْدَهُ وَ إِذَا كَانَ عِيسَى فِي قَوْمٍ لَا يَجُوزُ أَنْ يُقَالَ لَا خَيْرَ فِيهِمْ وَ أَيْضاً لَا يَجُوزُ أَنْ يُقَالَ إِنَّهُ نَائِبُهُ لِأَنَّهُ جَلَّ مَنْصَبُهُ عَنْ ذَلِكَ وَ لَا يَجُوزُ أَنْ يُقَالَ إِنَّهُ يَسْتَقِلُّ بِالْأُمَّهِ لِأَنَّ ذَلِكَ يُوهِمُ الْعَوَامَّ انْتِقَالَ الْمِلَّهِ الْمُحَمَّدِيَّهِ إِلَى الْمِلَّهِ الْعِيسَوِيَّهِ وَ هَذَا كُفْرٌ فَوَجَبَ حَمْلُهُ عَلَى الصَّوَابِ وَ هُوَ أَنَّهُ صلى الله علیه و آله أَوَّلُ دَاعٍ إِلَى مِلَّهِ الْإِسْلَامِ وَ الْمَهْدِيَّ أَوْسَطُ دَاعٍ وَ الْمَسِيحَ آخِرُ دَاعٍ فَهَذَا مَعْنَى الْخَبَرِ عِنْدِي وَ يَحْتَمِلُ أَنْ يَكُونَ مَعْنَاهُ الْمَهْدِيُّ أَوْسَطُ هَذِهِ الْأُمَّهِ يَعْنِي خَيْرَهَا إِذْ هُوَ إِمَامُهَا وَ بَعْدَهُ يَنْزِلُ عِيسَى مُصَدِّقاً لِلْإِمَامِ وَ عَوْناً لَهُ وَ مُسَاعِداً وَ مُبَيِّناً لِلْأُمَّهِ صِحَّهَ مَا يَدَّعِيهِ الْإِمَامُ فَعَلَى هَذَا يَكُونُ الْمَسِيحُ آخِرَ الْمُصَدِّقِينَ عَلَى وِفْقِ النَّصِّ قَالَ الْفَقِيرُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَلِيُّ بْنُ عِيسَى أَثَابَهُ اللَّهُ بِمَنِّهِ وَ كَرَمِهِ قَوْلُهُ الْمَهْدِيُّ أَوْسَطُ الْأُمَّهِ يَعْنِي خَيْرَهَا يُوهِمُ أَنَّ الْمَهْدِيَّ علیه السلام خَيْرٌ مِنْ عَلِيٍّ علیه السلام وَ هَذَا لَا قَائِلَ بِهِ وَ الَّذِي أَرَاهُ أَنَّهُ صلى الله علیه و آله أَوَّلُ دَاعٍ وَ الْمَهْدِيَّ علیه السلام لَمَّا كَانَ تَابِعاً لَهُ وَ مِنْ أَهْلِ مِلَّتِهِ جُعِلَ وَسَطاً لِقُرْبِهِ مِمَّنْ هُوَ تَابِعُهُ وَ عَلَى شَرِيعَتِهِ وَ عِيسَى علیه السلام لَمَّا كَانَ صَاحِبَ مِلَّهٍ أُخْرَى وَ دَعَا فِي آخِرِ زَمَانِهِ إِلَى شَرِيعَهٍ غَيْرِ شَرِيعَتِهِ حَسُنَ أَنْ يَكُونَ آخِرَهَا وَ اللَّهُ أَعْلَمُ.

**[ترجمه]و نیز از ابن عباس روایت کرده که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «امتی که من در اول، عیسی در آخر و مهدی در وسط آنها باشیم، هرگز به هلاکت نمی افتند.» این حدیث حسن را حافظ ابو نعیم در «عوالی» خود و احمد بن حنبل در مسند نقل کرده اند. و اینکه می فرماید «عیسی در آخر آن است»، مقصود این نیست که عیسی بعد از مهدی علیه السّلام می ماند، زیرا به عللی این جایز نیست. اول اینکه پیغمبر صلی اللّه علیه و آله فرموده است: «حیات بعد از مهدی لذت ندارد» و در روایتی فرموده «خیری در زندگی بعد از مهدی نیست» که گذشت. دوم اینکه مهدی امام آخرالزمان است و بعد از او امامی نیست. در روایت یکی از ائمه حدیث موجود است و ممکن نیست که مردم بعد از مهدی بدون امام باشند.

پس اگر گفته شود: بعد از او عیسی امام امت است، می گویم این حرف صحیح نیست، زیرا با تصریح پیغمبر که می فرماید «بعد از مهدی خیری در زندگی نیست» سازگاری ندارد. و اگر عیسی در میان قومی باشد، معنی ندارد که گفته شود خیری در آنها نیست، و اگر گفته شود عیسی علیه السّلام به عنوان نیابت مهدی می ماند، مقام پیغمبری وی با نیابت امام وفق نمی دهد، و اگر بگویند بالاستقلال بر مردم امامت خواهد کرد، باز صحیح نیست، زیرا این توهم برای عوام امت اسلام پیش می آید که دین اسلام به آیین مسیحیت انتقال یافته و این کفر است! پس لازم است که روایت را درست معنی کنیم. به نظر من معنی روایت این است که پیغمبر صلی اللّه علیه و آله می خواهد بگوید که «نخستین دعوت کننده به اسلام من و مهدی در وسط و عیسی در آخر آن خواهد بود.» و هم ممکن است مقصود از «و المهدیّ اوسطها» این باشد که مهدی، بهترین امت اسلام است، زیرا او امام این امت است و بعد از ظهور او، عیسی از آسمان فرود آمده، او را تصدیق می کند، به وی کمک و مساعدت می رساند و صحت ادعای امام را برای مردم اثبات می کند. بنابراین مطابق روایت مزبور، عیسی آخرین مصدّق مهدی موعود است.

مؤلف کشف الغمه علی بن عیسی اربلی که خدا با منّ و کرمش به او ثواب اعطا کند، می نویسد: اینکه دانشمند مزبور می

گوید: معنی «اوسطها» یعنی مهدی بهترینِ امت اسلام است، این توهم را پیش می آورد که وی از علی علیه السّلام بهتر باشد، در صورتی که این را هیچ کس نگفته است. آنچه به نظر من می رسد این است که پیغمبر صلی الله علیه و آله، نخستین دعوت کننده به اسلام است و چون مهدی پیرو پیغمبر و دین اوست، به علت قرابتی که با پیغمبر که متبوع او و صاحب شریعت است دارد، در ردیف دعوت کنندگان، او را نفر وسط قرار داده و عیسی علیه السّلام را که صاحب دین دیگری بوده و مع هذا در آخرالزمان مردم را به دین اسلام که غیر از شریعت عیسوی است دعوت می کند، جا دارد که آخرینِ داعیان بخواند و اللَّه اعلم .

**[ترجمه]

الْبَابُ الثَّالِثَ عَشَرَ فِی ذِکْرِ کُنْیَتِهِ وَ أَنَّهُ یُشْبِهُ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله فِی خُلُقِهِ

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ حُذَیْفَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَوْ لَمْ یَبْقَ مِنَ الدُّنْیَا إِلَّا یَوْمٌ وَاحِدٌ لَبَعَثَ اللَّهُ رَجُلًا اسْمُهُ اسْمِی وَ خُلُقُهُ خُلُقِی یُکَنَّی أَبَا عَبْدِ اللَّهِ.

قَالَ: هَذَا حَدِیثٌ حَسَنٌ رُزِقْنَاهُ عَالِیاً بِحَمْدِ اللَّهِ وَ مَعْنَی قَوْلِهِ صلی الله علیه و آله خُلُقُهُ خُلُقِی مِنْ أَحْسَنِ الْکِنَایَاتِ عَنِ انْتِقَامِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام مِنَ الْکُفَّارِ لِدِینِ اللَّهِ تَعَالَی کَمَا کَانَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله وَ قَدْ قَالَ تَعَالَی إِنَّکَ لَعَلی خُلُقٍ عَظِیمٍ قَالَ الْفَقِیرُ إِلَی اللَّهِ تَعَالَی عَلِیُّ بْنُ عِیسَی عَفَا اللَّهُ عَنْهُ الْعَجَبُ مِنْ قَوْلِهِ مِنْ أَحْسَنِ

ص: ۹۴

الْكِنَايَاتِ إِلَى آخِرِ الْكَلَامِ وَ مِنْ أَيْنَ تَحَجَّرَ عَلَى الْخُلُقِ فَجَعَلَهُ مَقْصُوراً عَلَى الِانْتِقَامِ فَقَطْ وَ هُوَ عَامٌّ فِي جَمِيعِ أَخْلَاقِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله مِنْ كَرَمِهِ وَ شَرَفِهِ وَ عِلْمِهِ وَ حِلْمِهِ وَ شَجَاعَتِهِ وَ غَيْرِ ذَلِكَ مِنْ أَخْلَاقِهِ الَّتِي عَدَدْتُهَا صَدْرَ هَذَا الْكِتَابِ وَ أَعْجَبُ مِنْ قَوْلِهِ ذِكْرُ الْآيَهِ دَلِيلًا عَلَى مَا قَرَّرَهُ.

**[ترجمه]حذیفه از پیغمبر صلی اللَّه علیه و آله روایت کرده است که فرمود: «اگر از عمر دنیا جز یک روز نمانده باشد، خداوند در آن روز مردی را برانگیزد که نامش نام من، خویش خوی من و کنیه اش ابو عبداللَّه باشد.» این حدیث حسن و عالی است که بحمدالله با سربلندی روزی ما شده است. معنی «خویش خوی من» در عبارت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم، از بهترین کنایات است و اشاره به انتقام مهدی از کفار دارد، چنان که پیغمبر چنین کرد و خدای متعال فرموده: «إِنَّکَ لَعَلی خُلُقٍ عَظِیمٍ» - . قلم / ۴ -، {و راستی که تو را خویی والاست.}

فقیر درگاه الهی، علی بن عیسی که خدا از او درگذرد می گوید: از اینکه گفت: «من احسن الکنایات» تا آخر، کلام تعجب است! از کجا بر خلق خدا حقیقت را پنهان کرد و شباهت پیامبر با مهدی علیهماالسّلام را منحصر بر انتقام کرد، در حالی که لفظ عام است و شباهت در تمام خلقیات پیامبر صلی الله علیه و آله در کرم، شرف، علم، حلم، شجاعت و غیر آن از خلقیاتی که در ابتدای این کتاب برشمردم را می رساند و عجیب تر از قولش، ذکر آیه به عنوان دلیل تقریر خویش است!

**[ترجمه]

الْبَابُ الرَّابِعَ عَشَرَ فِي ذِكْرِ اسْمِ الْقَرْيَهِ الَّتِي يَكُونُ مِنْهَا خُرُوجُ الْمَهْدِيِّ علیه السلام

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَخْرُجُ الْمَهْدِيُّ مِنْ قَرْيَهٍ يُقَالُ لَهَا كرعهُ قَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ رُزِقْنَاهُ عَالِياً أَخْرَجَهُ أَبُو الشَّيْخِ الْأَصْفَهَانِيُّ فِي عَوَالِيهِ كَمَا سُقْنَاهُ.

**[ترجمه]عبدالله بن عمر می گوید: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «مهدی از قریه ای که آن را کرعه می نامند قیام می کند.» گفته شده که این حدیث حسن است که با سربلندی روزی ما شده است و ابوالشیخ اصفهانی، در عوالی خود آن را نقل کرده، چنانچه آوردیم .

**[ترجمه]

الْبَابُ الْخَامِسَ عَشَرَ فِي ذِكْرِ الْغَمَامَهِ الَّتِي تُظَلِّلُ الْمَهْدِيَّ علیه السلام عِنْدَ خُرُوجِهِ

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَخْرُجُ الْمَهْدِيُّ وَ عَلَى رَأْسِهِ غَمَامَهٌ فِيهَا مُنَادٍ يُنَادِي هَذَا الْمَهْدِيُّ خَلِيفَهُ اللَّهِ قَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ مَا رُوِّينَاهُ عَالِياً إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ.

**[ترجمه]عبدالله بن عمر می گوید: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «مهدی خروج می کند، درحالی که بالای سرش

ابری است که در آن منادی ندا می دهد: این مهدی، خلیفه خداست!» گفته شده که این حدیث حسن است و برای ما با سربلندی تنها از این وجه روایت شده است.

**[ترجمه]

الْبَابُ السَّادِسَ عَشَرَ فِی ذِكْرِ الْمَلَكِ الَّذِی یَخْرُجُ مَعَ الْمَهْدِیِّ علیه السلام

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: یَخْرُجُ الْمَهْدِیُّ وَ عَلَی رَأْسِهِ مَلَكٌ یُنَادِی إِنَّ هَذَا الْمَهْدِیُّ فَاتَّبِعُوهُ قَالَ هَذَا حَدِیثٌ حَسَنٌ رَوَتْهُ الْحُفَّاظُ الْأَئِمَّهُ مِنْ أَهْلِ الْحَدِیثِ كَأَبِی نُعَیْمٍ وَ الطَّبَرَانِیِّ وَ غَیْرِهِمَا.

**[ترجمه]عبدالله بن عمر می گوید: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «مهدی قیام می کند، درحالی که بالای سرش فرشته ای است که ندا می دهد: «این مهدی است پس از او تبعیت کنید!» این حدیث حسن را حفاظ پیشوایان اهل حدیث، مانند ابو نعیم و طبرانی و غیر این دو نقل کرده اند.

**[ترجمه]

الْبَابُ السَّابِعَ عَشَرَ فِی ذِكْرِ صِفَهِ الْمَهْدِیِّ وَ لَوْنِهِ وَ جِسْمِهِ

وَ قَدْ تَقَدَّمَ مُرْسَلًا وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ حُذَیْفَهَ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْمَهْدِیُّ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِی لَوْنُهُ لَوْنٌ عَرَبِیٌّ وَ جِسْمُهُ جِسْمٌ إِسْرَائِیلِیٌّ عَلَی خَدِّهِ الْأَیْمَنِ خَالٌ كَأَنَّهُ كَوْكَبٌ دُرِّیٌّ یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً یَرْضَی بِخِلَافَتِهِ أَهْلُ الْأَرْضِ وَ أَهْلُ السَّمَاءِ وَ الطَّیْرُ فِی الْجَوِّ قَالَ هَذَا حَدِیثٌ حَسَنٌ رُزِقْنَاهُ عَالِیاً بِحَمْدِ اللَّهِ عَنْ جَمٍّ غَفِیرٍ أَصْحَابِ الثَّقَفِیِّ وَ سَنَدُهُ مَعْرُوفٌ عِنْدَنَا.

**[ترجمه]حذیفه می گوید: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «مهدی مردی از فرزندان من است که رنگش رنگ عربی و جسمش در قوت مثل بنی اسرائیل است و بر گونه راستش خالی است که همچون ستاره ای درخشان است. او زمین را که آکنده از ستم شده باشد، پر از عدل می کند و اهل زمین و اهل آسمان و پرندگان هوا، از خلافت او رضایت دارند.» می گوید: این حدیثی حسن و عالی است و به حمدالله از گروه زیادی یعنی اصحاب ثقفی روزی ما شده و سندش نزد ما معروف است.

**[ترجمه]

الْبَابُ الثَّامِنَ عَشَرَ فِی ذِكْرِ خَالِهِ عَلَی خَدِّهِ الْأَیْمَنِ وَ ثِیَابِهِ وَ فَتْحِهِ مَدَائِنَ الشِّرْكِ

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی أُمَامَهَ الْبَاهِلِیِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: بَیْنَكُمْ وَ بَیْنَ

الرُّوم أَرْبَعُ هُدَنٍ فِی یَوْمِ الرَّابِعِهِ عَلَی یَدَیْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ هِرَقْلَ یَدُومُ سَبْعَ سِنِینَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ عَبْدِ الْقَیْسِ یُقَالُ لَهُ الْمُسْتَوْرِدُ بْنُ غَیْلَانَ یَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ إِمَامُ النَّاسِ یَوْمَئِذٍ قَالَ الْمَهْدِیُّ مِنْ وُلْدِی ابْنُ أَرْبَعِینَ سَنَهً کَأَنَّ وَجْهَهُ کَوْکَبٌ دُرِّیٌّ فِی خَدِّهِ الْأَیْمَنِ خَالٌ أَسْوَدُ عَلَیْهِ عَبَاءَتَانِ قَطَوَانِیَّتَانِ کَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ بَنِی إِسْرَائِیلَ یَسْتَخْرِجُ الْکُنُوزَ وَ یَفْتَحُ مَدَائِنَ الشِّرْکِ قَالَ هَذَا سِیَاقُ الطَّبَرَانِیِّ فِی مُعْجَمِهِ الْأَکْبَرِ.

**[ترجمه]ابو همامه باهلی می گوید: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «بین شما و بین روم چهار صلح است. ایام صلح چهارم، بر دستان مردی از اهل هرقل هفت سال ادامه می یابد.» مردی از عبدالقیس که به او مستورد بن غیلان گفته می شد، پرسید: «ای رسول خدا! در آن روز امام مردم کیست؟» فرمود: «مهدی از فرزندانم که چهل ساله است؛ صورتش همچون ستاره ای درخشان است؛ بر گونه راستش خالی سیاه است و دو عبای قطوانی به دوش دارد؛ انگار از مردان بنی اسرائیل است و گنج ها را استخراج و شهرهای شرک را فتح می کند.» گفت: این سیاقی است که طبرانی در معجم کبیرش نقل کرده است.

**[ترجمه]

الْبَابُ التَّاسِعَ عَشَرَ فِی ذِکْرِ کَیْفِیَّهِ أَسْنَانِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَیَبْعَثَنَّ اللَّهُ مِنْ عِتْرَتِی رَجُلًا أَفْرَقَ الثَّنَایَا أَجْلَی الْجَبْهَهِ یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ یَفِیضُ الْمَالُ فَیْضاً قَالَ هَکَذَا أَخْرَجَهُ الْحَافِظُ أَبُو نُعَیْمٍ فِی عَوَالِیهِ.

**[ترجمه]عبدالرحمن بن عوف روایت کرده که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «خداوند از عترت من مردی را برانگیزد که میان دندان هایش باز و رویش روشن باشد. او زمین را پر از عدل کند و به مردم اموال فراوان بخشد.» گفته شده که حافظ ابو نعیم در عوالی خود، این حدیث را این چنین استخراج کرده است.

**[ترجمه]

الْبَابُ الْعِشْرُونَ فِی ذِکْرِ فَتْحِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام الْقُسْطَنْطِینِیَّهَ

عَنْ أَبِی هُرَیْرَهَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: لَا یَقُومُ السَّاعَهُ حَتَّی یَمْلِکَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی یَفْتَحُ الْقُسْطَنْطِینِیَّهَ وَ جَبَلَ الدَّیْلَمِ وَ لَوْ لَمْ یَبْقَ إِلَّا یَوْمٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِکَ الْیَوْمَ حَتَّی یَفْتَحَهَا قَالَ هَذَا سِیَاقُ الْحَافِظِ أَبِی نُعَیْمٍ وَ قَالَ هَذَا هُوَ الْمَهْدِیُّ بِلَا شَکٍّ وِفْقاً بَیْنَ الرِّوَایَاتِ.

**[ترجمه]ابوهریره از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل کرده که فرمود: «قیامت به پا نمی شود، تا اینکه مردی از اهل بیت من قسطنطنیه و جبل دیلم را فتح کند و اگر از دنیا جز یک روز نماند، خدا آن روز را چنان طولانی کند تا آن را فتح کند.» ابو نعیم این حدیث را نقل کرده و گفته است که بی شک این فاتح مهدی موعود است تا بین روایات جمع شود.

**[ترجمه]

الْبَابُ الْحَادِی وَ الْعِشْرُونَ فِی ذِکْرِ خُرُوجِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام بَعْدَ مُلُوکٍ جَبَابِرَهٍ

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: سَیَکُونُ بَعْدِی خُلَفَاءُ وَ مِنْ بَعْدِ الْخُلَفَاءِ أُمَرَاءُ وَ مِنْ بَعْدِ الْأُمَرَاءِ مُلُوکٌ جَبَابِرَهٌ ثُمَّ یَخْرُجُ الْمَهْدِیُّ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً قَالَ هَکَذَا رَوَاهُ الْحَافِظُ أَبُو نُعَیْمٍ فِی فَوَائِدِهِ وَ الطَّبَرَانِیُّ فِی مُعْجَمِهِ الْأَکْبَرِ.

**[ترجمه]جابر بن عبدالله می گوید: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «بعد از من خلفا خواهند بود، بعد از خلفا امرا و بعد از امرا، پادشاهان ستمگر بیایند، آنگاه مردی از اهل بیت من خواهد آمد که زمین را که آکنده از ظلم شده باشد، از عدل و داد پر کند.» ابو نعیم در فواید و طبرانی در معجم اکبر آن را روایت کرده اند .

**[ترجمه]

الْبَابُ الثَّانِی وَ الْعِشْرُونَ فِی قَوْلِهِ صلی الله علیه و آله الْمَهْدِیُّ إِمَامٌ صَالِحٌ

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی أُمَامَهَ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ ذَکَرَ الدَّجَّالَ وَ قَالَ فِیهِ إِنَّ الْمَدِینَهَ لَتَنْفِی خَبَثَهَا کَمَا یَنْفِی الْکِیرُ خَبَثَ الْحَدِیدِ وَ یُدْعَی ذَلِکَ الْیَوْمُ یَوْمَ الْخَلَاصِ فَقَالَتْ أُمُّ شَرِیکٍ فَأَیْنَ الْعَرَبُ یَوْمَئِذٍ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ هُمْ یَوْمَئِذٍ قَلِیلٌ وَ جُلُّهُمْ بِبَیْتِ الْمَقْدِسِ وَ إِمَامُهُمُ الْمَهْدِیُّ رَجُلٌ صَالِحٌ قَالَ هَذَا حَدِیثٌ حَسَنٌ هَکَذَا رَوَاهُ الْحَافِظُ أَبُو نُعَیْمٍ الْأَصْفَهَانِیُّ.

ص: ۹۶

**[ترجمه]ابو امامه می گوید: روزی رسول اکرم صلی اللّه علیه و آله برای ما خطبه ای ایراد کرده و در ضمن از دجال نام برده و فرمود: «پس شهر مدینه را از پلیدی ها پاک می کند، چنان که کوره آهنگری کثافات فلزات را پاک می کند. آن روز اعلام خواهند کرد که امروز، روز آزادی است.» ام شریک عرض کرد: «یا رسول اللّه! عرب آن روز کجا خواهند بود؟» فرمود: «در آن روز آنها اندکی بیش نیستند. بیشتر آنان در بیت المقدس هستند و پیشوای آنها مهدی است که مردی صالح است.» حافظ ابو نعیم اصفهانی این حدیث حسن را این چنین آورده است.

**[ترجمه]

الْبَابُ الثَّالِثُ وَ الْعِشْرُونَ فِی ذِکْرِ تَنَعُّمِ الْأُمَّهِ زَمَنَ الْمَهْدِیِّ علیه السلام

بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: تَتَنَعَّمُ أُمَّتِی فِی زَمَنِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام نِعْمَهً لَمْ یَتَنَعَّمُوا مِثْلَهَا قَطُّ یُرْسَلُ السَّمَاءُ عَلَیْهِمْ مِدْرَاراً وَ لَا تَدَعُ الْأَرْضُ شَیْئاً مِنْ نَبَاتِهَا إِلَّا أَخْرَجَتْهُ قَالَ هَذَا حَدِیثٌ حَسَنُ الْمَتْنِ رَوَاهُ الْحَافِظُ أَبُو الْقَاسِمِ الطَّبَرَانِیُّ فِی مُعْجَمِهِ الْأَکْبَرِ.

**[ترجمه]ابو سعید خدری از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل کرده که فرمود: «امت من در زمان مهدی علیه السّلام، از نعمت هایی متنعم می شوند که به مثل آن هرگز برخوردار نشده اند؛ آسمان بسیار بر آنان می بارد و زمین چیزی از گیاهان خود را فرونگذاشته و آن را بیرون می دهد.» حافظ ابوالقاسم طبرانی در معجم اکبر خود این حدیث نیکو متن را آورده است.

**[ترجمه]

الْبَابُ الرَّابِعُ وَ الْعِشْرُونَ فِی أَخْبَارِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِأَنَّ الْمَهْدِیَّ خَلِیفَهُ اللَّهِ تَعَالَی

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: یُقْتَلُ عِنْدَ کَنْزِکُمْ ثَلَاثَهٌ کُلُّهُمُ ابْنُ خَلِیفَهٍ لَا یَصِیرُ إِلَی وَاحِدٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَجِی ءُ الرَّایَاتُ السُّودُ فَیَقْتُلُونَهُمْ قَتْلًا لَمْ یُقْتَلْهُ قَوْمٌ ثُمَّ یَجِی ءُ خَلِیفَهُ اللَّهِ الْمَهْدِیُّ فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ فَأْتُوهُ فَبَایِعُوهُ فَإِنَّهُ خَلِیفَهُ اللَّهِ الْمَهْدِیُّ قَالَ هَذَا حَدِیثٌ حَسَنُ الْمَتْنِ وَقَعَ إِلَیْنَا عَالِیاً مِنْ هَذَا الْوَجْهِ بِحَمْدِ اللَّهِ وَ حُسْنِ تَوْفِیقِهِ وَ فِیهِ دَلِیلٌ عَلَی شَرَفِ الْمَهْدِیِّ بِکَوْنِهِ خَلِیفَهَ اللَّهِ فِی الْأَرْضِ عَلَی لِسَانِ أَصْدَقِ وُلْدِ آدَمَ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی یا أَیُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما أُنْزِلَ إِلَیْکَ مِنْ رَبِّکَ الْآیَهَ(۱).

**[ترجمه]ثوبان از پیغمبر صلی اللّه علیه و آله روایت کرده که فرمود: «نزد گنج شما سه نفر به قتل رسند که هر سه پسران خلیفه هستند و پس از آن، دیگر هیچ یک از آنها خلیفه نمی شود. تا آنکه مردمی با پرچم های سیاه سر رسند و طوری آنها را به قتل رسانند که هیچ قومی را بدان وضع نکشته باشند. سپس خلیفه خدا، مهدی بیاید. چون بشنوید که ظهور کرده، به سوی او رو آورید و با او بیعت کنید، زیرا او مهدی، خلیفه حقیقی خداوند است.» گفته می شود که این حدیثی نیکو متن و عالی است که به حمد الهی و حسن توفیق او، از این طریق به ما رسیده و در آن دلیل بر شرافت مهدی است که به فرموده راستگوترین فرزندان آدم، خلیفه خدا بر روی زمین است و خدای متعال فرموده: « یا أَیُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْما أُنْزِلَ إِلَیْکَ مِنْ رَبِّکَ» –

. مائده / ۶۷ – ، { ای پیامبر، آنچه از جانب پروردگارت به سوی تو نازل شده،ابلاغ کن.}

**[ترجمه]

الْبَابُ الْخَامِسُ وَ الْعِشْرُونَ: فِی الدَّلَالَهِ عَلَی کَوْنِ الْمَهْدِیِّ حَیّاً بَاقِیاً مُذْ غَیْبَتِهِ إِلَی الْآنَ

وَ لَا امْتِنَاعَ فِی بَقَائِهِ بِدَلِیلِ بَقَاءِ عِیسَی وَ الْخَضِرِ وَ إِلْیَاسَ مِنْ أَوْلِیَاءِ اللَّهِ تَعَالَی وَ بَقَاءِ الدَّجَّالِ وَ إِبْلِیسَ اللَّعِینِ مِنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ تَعَالَی وَ هَؤُلَاءِ قَدْ ثَبَتَ بَقَاؤُهُمْ بِالْکِتَابِ وَ السُّنَّهِ وَ قَدِ اتَّفَقُوا ثُمَّ أَنْکَرُوا جَوَازَ بَقَاءِ الْمَهْدِیِّ لِأَنَّهُمْ إِنَّمَا أَنْکَرُوا بَقَاءَهُ مِنْ وَجْهَیْنِ أَحَدُهُمَا طُولُ الزَّمَانِ وَ الثَّانِی أَنَّهُ فِی سِرْدَابٍ مِنْ غَیْرِ أَنْ یَقُومَ أَحَدٌ بِطَعَامِهِ وَ شَرَابِهِ وَ هَذَا مُمْتَنِعٌ عَادَهً قَالَ مُؤَلِّفُ الْکِتَابِ مُحَمَّدُ بْنُ یُوسُفَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْکَنْجِیُّ بِعَوْنِ اللَّهِ نَبْتَدِئُ أَمَّا عِیسَی علیه السلام فَالدَّلِیلُ عَلَی بَقَائِهِ قَوْلُهُ تَعَالَی وَ إِنْ مِنْ أَهْلِ الْکِتابِ إِلَّا لَیُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ (۲) وَ لَمْ یُؤْمِنْ بِهِ مُنْذُ نُزُولِ هَذِهِ الْآیَهِ إِلَی یَوْمِنَا هَذَا وَ لَا بُدَّ أَنْ یَکُونَ ذَلِکَ فِی آخِرِ الزَّمَانِ وَ أَمَّا السُّنَّهُ فَمَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ فِی صَحِیحِهِ

ص: ۹۷

۱– ۱. المائده: ۶۷.

۲– ۲. النساء: ۱۵۸.

عَنِ النُّوَاسِ بْنِ سِمْعَانَ فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ فِی قِصَّهِ الدَّجَّالِ قَالَ فَیَنْزِلُ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ عِنْدَ الْمَنَارَهِ الْبَیْضَاءِ شَرْقِیِّ دِمَشْقَ بَیْنَ مَهْرُودَتَیْنِ (۱) وَاضِعاً كَفَّیْهِ عَلَی أَجْنِحَهِ مَلَكَیْنِ وَ أَیْضاً مَا تَقَدَّمَ مِنْ قَوْلِهِ كَیْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْیَمَ فِیكُمْ وَ إِمَامُكُمْ مِنْكُمْ وَ أَمَّا الْخَضِرُ وَ إِلْیَاسُ فَقَدْ قَالَ ابْنُ جَرِیرٍ الطَّبَرِیُّ الْخَضِرُ وَ إِلْیَاسُ بَاقِیَانِ یَسِیرَانِ فِی الْأَرْضِ.

وَ أَیْضاً فَمَا رَوَاهُ مُسْلِمٌ فِی صَحِیحِهِ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَدِیثاً طَوِیلًا عَنِ الدَّجَّالِ فَكَانَ فِیمَا حَدَّثَنَا قَالَ یَأْتِی وَ هُوَ مُحَرَّمٌ عَلَیْهِ أَنْ یَدْخُلَ نِقَابَ الْمَدِینَهِ فَیَنْتَهِی إِلَی بَعْضِ السِّبَاخِ الَّتِی تَلِی الْمَدِینَهَ فَیَخْرُجُ إِلَیْهِ یَوْمَئِذٍ رَجُلٌ هُوَ خَیْرُ النَّاسِ أَوْ مِنْ خَیْرِ النَّاسِ فَیَقُولُ أَشْهَدُ أَنَّكَ الدَّجَّالُ الَّذِی حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَدِیثَهُ فَیَقُولُ الدَّجَّالُ أَ رَأَیْتُمْ إِنْ قَتَلْتُ هَذَا ثُمَّ أَحْیَیْتُهُ أَ تَشُكُّونَ فِی الْأَمْرِ فَیَقُولُونَ لَا قَالَ فَیَقْتُلُهُ ثُمَّ یُحْیِیهِ فَیَقُولُ حِینَ یُحْیِیهِ وَ اللَّهِ مَا كُنْتُ فِیكَ قَطُّ أَشَدَّ بَصِیرَهً مِنِّی الْآنَ قَالَ فَیُرِیدُ الدَّجَّالُ أَنْ یَقْتُلَهُ فَلَا یُسَلَّطُ عَلَیْهِ.

قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ إِبْرَاهِیمُ بْنُ سَعْدٍ: یُقَالُ إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ هُوَ الْخَضِرُ علیه السلام قَالَ هَذَا لَفْظُ مُسْلِمٍ فِی صَحِیحِهِ كَمَا سُقْنَاهُ سَوَاءً وَ أَمَّا الدَّلِیلُ عَلَی بَقَاءِ الدَّجَّالِ فَإِنَّهُ أَوْرَدَ حَدِیثَ تَمِیمٍ الدَّارِیِّ وَ الْجَسَّاسَهِ وَ الدَّابَّهِ الَّتِی كَلَّمَتْهُمْ وَ هُوَ حَدِیثٌ صَحِیحٌ ذَكَرَهُ مُسْلِمٌ فِی صَحِیحِهِ وَ قَالَ هَذَا صَرِیحٌ فِی بَقَاءِ الدَّجَّالِ قَالَ وَ أَمَّا الدَّلِیلُ عَلَی بَقَاءِ إِبْلِیسَ اللَّعِینِ فَآیُ الْكِتَابِ الْعَزِیزِ نَحْوُ قَوْلِهِ تَعَالَی قالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِی إِلی یَوْمِ یُبْعَثُونَ قالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِینَ (۲)

وَ أَمَّا بَقَاءُ الْمَهْدِیِّ علیه السلام فَقَدْ جَاءَ فِی الْكِتَابِ وَ السُّنَّهِ أَمَّا الْكِتَابُ فَقَدْ قَالَ سَعِیدُ بْنُ جُبَیْرٍ فِی تَفْسِیرِ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ (۳) قَالَ هُوَ الْمَهْدِیُّ مِنْ عِتْرَهِ فَاطِمَهَ وَ أَمَّا مَنْ قَالَ إِنَّهُ عِیسَی علیه السلام فَلَا تَنَافِیَ بَیْنَ الْقَوْلَیْنِ إِذْ هُوَ مُسَاعِدٌ لِلْإِمَامِ عَلَی مَا تَقَدَّمَ وَ قَدْ قَالَ مُقَاتِلُ بْنُ سُلَیْمَانَ

۱- ۱. هكذا فی مشكاه المصابیح ص ۴۷۳ و فی سنن ابی داود ج ۲ ص ۴۳۲ ممصرتین یقال: ثوب مهرود: أصفر مصبوغ بالهرد و ثوب ممصر: مصبوغ بالمصر أی الطین الأحمر أو الأصفر.

۲- ۲. الحجر: ۳۷.

۳- ۳. براءه: ۳۴.

وَ مَنْ شَایَعَهُ مِنَ الْمُفَسِّرِینَ فِی تَفْسِیرِ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ إِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَهِ(۱) قَالَ هُوَ الْمَهْدِیُّ یَکُونُ فِی آخِرِ الزَّمَانِ وَ بَعْدَ خُرُوجِهِ یَکُونُ قِیَامُ السَّاعَهِ وَ أَمَارَاتُهَا وَ أَمَّا الْجَوَابُ عَنْ طُولِ الزَّمَانِ فَمِنْ حَیْثُ النَّصِّ وَ الْمَعْنَی أَمَّا النَّصُّ فَمَا تَقَدَّمَ مِنَ الْأَخْبَارِ عَلَی أَنَّهُ لَا بُدَّ مِنْ وُجُودِ الثَّلَاثَهِ فِی آخِرِ الزَّمَانِ وَ أَنَّهُمْ لَیْسَ فِیهِمْ مَتْبُوعٌ غَیْرُ الْمَهْدِیِّ بِدَلِیلِ أَنَّهُ إِمَامُ الْأُمَّهِ فِی آخِرِ الزَّمَانِ وَ أَنَّ عِیسَی علیه السلام یُصَلِّی خَلْفَهُ کَمَا وَرَدَ فِی الصِّحَاحِ وَ یُصَدِّقُهُ فِی دَعْوَاهُ وَ الثَّالِثُ هُوَ الدَّجَّالُ اللَّعِینُ وَ قَدْ ثَبَتَ أَنَّهُ حَیٌّ مَوْجُودٌ وَ أَمَّا الْمَعْنَی فِی بَقَائِهِمْ فَلَا یَخْلُو مِنْ أَحَدِ قِسْمَیْنِ إِمَّا أَنْ یَکُونَ بَقَاؤُهُمْ فِی مَقْدُورِ اللَّهِ تَعَالَی أَوْ لَا یَکُونُ وَ مُسْتَحِیلٌ أَنْ یَخْرُجَ عَنْ مَقْدُورِ اللَّهِ لِأَنَّ مَنْ بَدَأَ الْخَلْقَ مِنْ غَیْرِ شَیْ ءٍ وَ أَفْنَاهُ ثُمَّ یُعِیدُهُ بَعْدَ الْفَنَاءِ لَا بُدَّ أَنْ یَکُونَ الْبَقَاءُ فِی مَقْدُورِهِ تَعَالَی فَلَا یَخْلُو مِنْ قِسْمَیْنِ إِمَّا أَنْ یَکُونَ رَاجِعاً إِلَی اخْتِیَارِ اللَّهِ تَعَالَی أَوْ إِلَی اخْتِیَارِ الْأُمَّهِ وَ لَا یَجُوزُ أَنْ یَکُونَ رَاجِعاً إِلَی اخْتِیَارِ الْأُمَّهِ لِأَنَّهُ لَوْ صَحَّ ذَلِکَ مِنْهُمْ لَجَازَ لِأَحَدِنَا أَنْ یَخْتَارَ الْبَقَاءَ لِنَفْسِهِ وَ لِوُلْدِهِ وَ ذَلِکَ غَیْرُ حَاصِلٍ لَنَا غَیْرُ دَاخِلٍ تَحْتَ مَقْدُورِنَا وَ لَا بُدَّ أَنْ یَکُونَ رَاجِعاً إِلَی اخْتِیَارِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ ثُمَّ لَا یَخْلُو بَقَاءُ هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَهِ مِنْ قِسْمَیْنِ أَیْضاً إِمَّا أَنْ یَکُونَ لِسَبَبٍ أَوْ لَا یَکُونَ لِسَبَبٍ فَإِنْ کَانَ لِغَیْرِ سَبَبٍ کَانَ خَارِجاً عَنْ وَجْهِ الْحِکْمَهِ وَ مَا یَخْرُجُ عَنْ وَجْهِ الْحِکْمَهِ لَا یَدْخُلُ فِی أَفْعَالِ اللَّهِ تَعَالَی فَلَا بُدَّ مِنْ أَنْ یَکُونَ لِسَبَبٍ یَقْتَضِیهِ حِکْمَهُ اللَّهِ تَعَالَی قَالَ وَ سَنَذْکُرُ سَبَبَ بَقَاءِ کُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ عَلَی حِدَتِهِ أَمَّا بَقَاءُ عِیسَی علیه السلام لِسَبَبٍ وَ هُوَ قَوْلُهُ تَعَالَی وَ إِنْ مِنْ أَهْلِ الْکِتابِ إِلَّا لَیُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَ لَمْ یُؤْمِنْ بِهِ مُنْذُ نُزُولِ هَذِهِ الْآیَهِ إِلَی یَوْمِنَا هَذَا أَحَدٌ وَ لَا بُدَّ مِنْ أَنْ یَکُونَ هَذَا فِی آخِرِ الزَّمَانِ وَ أَمَّا الدَّجَّالُ اللَّعِینُ لَمْ یُحدِثْ حَدَثاً مُنْذُ عَهِدَ إِلَیْنَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ خَارِجٌ فِیکُمُ الْأَعْوَرُ الدَّجَّالُ وَ أَنَّ مَعَهُ جِبالًا مِنْ خُبْزٍ تَسِیرُ مَعَهُ إِلَی غَیْرِ ذَلِکَ مِنْ آیَاتِهِ فَلَا بُدَّ أَنْ یَکُونَ ذَلِکَ فِی آخِرِ الزَّمَانِ لَا مُحَالَهَ

۱- ۱. الزخرف: ۶۱.

وَ أَمَّا الْإِمَامُ الْمَهْدِيُّ علیه السلام مُنْذُ غَيْبَتِهِ عَنِ الْأَبْصَارِ إِلَى يَوْمِنَا هَذَا لَمْ يَمْلَأِ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا تَقَدَّمَتِ الْأَخْبَارُ فِی ذَلِكَ فَلَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ مَشْرُوطاً بِآخِرِ الزَّمَانِ فَقَدْ صَارَتْ هَذِهِ الْأَسْبَابُ لِاسْتِيفَاءِ الْأَجَلِ الْمَعْلُومِ فَعَلَى هَذَا اتَّفَقَتْ أَسْبَابُ بَقَاءِ الثَّلَاثَه وَ هُمْ عِيسَى وَ الْمَهْدِيُّ وَ الدَّجَّالُ لِصِحَّهِ أَمْرٍ مَعْلُومٍ فِي وَقْتٍ مَعْلُومٍ وَ هُمْ صَالِحَانِ نَبِيٌّ وَ إِمَامٌ وَ طَالِحٌ عَدُوُّ اللَّهِ وَ هُوَ الدَّجَّالُ وَ قَدْ تَقَدَّمَتِ الْأَخْبَارُ مِنَ الصِّحَاحِ بِمَا ذَكَرْنَاهُ فِی صِحَّهِ بَقَاءِ الدَّجَّالِ مَعَ صِحَّهِ بَقَاءِ عِيسَى علیه السلام فَمَا الْمَانِعُ مِنْ بَقَاءِ الْمَهْدِيِّ علیه السلام مَعَ كَوْنِ بَقَائِهِ بِاخْتِيَارِ اللَّهِ وَ دَاخِلًا تَحْتَ مَقْدُورِهِ سُبْحَانَهُ وَ هُوَ آيَهُ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله.

فَعَلَى هَذَا هُوَ أَوْلَى بِالْبَقَاءِ مِنَ الِاثْنَيْنِ الْآخَرَيْنِ لِأَنَّهُ إِذَا بَقِيَ الْمَهْدِيُّ علیه السلام كَانَ إِمَامَ آخِرِ الزَّمَانِ يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا تَقَدَّمَتِ الْأَخْبَارُ فَيَكُونُ بَقَاؤُهُ مَصْلَحَهً لِلْمُكَلَّفِينَ وَ لُطْفاً بِهِمْ فِي بَقَائِهِ مِنْ عِنْدِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الدَّجَّالُ إِذَا بَقِيَ فَبَقَاؤُهُ مَفْسَدَهٌ لِلْعَالَمِينَ لِمَا ذُكِرَ مِنِ ادِّعَاءِ رُبُوبِيَّتِهِ وَ فَتْكِهِ بِالْأُمَّهِ وَ لَكِنْ فِي بَقَائِهِ ابْتِلَاءٌ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى لِيَعْلَمَ الْمُطِيعَ مِنْهُمْ مِنَ الْعَاصِی وَ الْمُحْسِنَ مِنَ الْمُسِی ءِ وَ الْمُصْلِحَ مِنَ الْمُفْسِدِ وَ هَذَا هُوَ الْحِكْمَهُ فِي بَقَاءِ الدَّجَّالِ وَ أَمَّا بَقَاءُ عِيسَى فَهُوَ سَبَبُ إِيمَانِ أَهْلِ الْكِتَابِ بِهِ لِلْآيَهِ وَ التَّصْدِيقِ بِنُبُوَّهِ سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَ رَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ وَ يَكُونُ تِبْيَاناً لِدَعْوَى الْإِمَامِ عِنْدَ أَهْلِ الْإِيمَانِ وَ مُصَدِّقاً لِمَا دَعَا إِلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الطُّغْيَانِ بِدَلِيلِ صَلَاتِهِ خَلْفَهُ وَ نُصْرَتِهِ إِيَّاهُ وَ دُعَائِهِ إِلَى الْمِلَّهِ الْمُحَمَّدِيَّهِ الَّتِی هُوَ إِمَامٌ فِيهَا فَصَارَ بَقَاءُ الْمَهْدِيِّ علیه السلام أَصْلًا وَ بَقَاءُ الِاثْنَيْنِ فَرْعاً عَلَى بَقَائِهِ فَكَيْفَ يَصِحُّ بَقَاءُ الْفَرْعَيْنِ مَعَ عَدَمِ بَقَاءِ الْأَصْلِ لَهُمَا وَ لَوْ صَحَّ ذَلِكَ لَصَحَّ وُجُودُ الْمُسَبَّبِ مِنْ دُونِ وُجُودِ السَّبَبِ وَ ذَلِكَ مُسْتَحِيلٌ فِی الْعُقُولِ وَ إِنَّمَا قُلْنَا إِنَّ بَقَاءَ الْمَهْدِيِّ علیه السلام أَصْلٌ لِبَقَاءِ الِاثْنَيْنِ لِأَنَّهُ لَا يَصِحُّ وُجُودُ عِيسَى علیه السلام بِانْفِرَادِهِ غَيْرَ نَاصِرٍ لِمِلَّهِ الْإِسْلَامِ وَ غَيْرَ مُصَدِّقٍ لِلْإِمَامِ لِأَنَّهُ لَوْ صَحَّ ذَلِكَ لَكَانَ مُنْفَرِداً بِدَوْلَهٍ وَ دَعْوَهٍ وَ ذَلِكَ يُبْطِلُ دَعْوَهَ الْإِسْلَامِ مِنْ حَيْثُ أَرَادَ أَنْ يَكُونَ تَبَعاً فَصَارَ مَتْبُوعاً وَ أَرَادَ أَنْ يَكُونَ فَرْعاً فَصَارَ أَصْلًا وَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله قَالَ لَا نَبِيَّ بَعْدِی وَ

قَالَ صلی الله علیه و آله الْحَلَالُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ عَلَى لِسَانِی إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ الْحَرَامُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَى لِسَانِی إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ فَلَا بُدَّ مِنْ أَنْ یَكُونَ لَهُ عَوْناً وَ نَاصِراً وَ مُصَدِّقاً وَ إِذَا لَمْ یَجِدْ مَنْ یَكُونُ لَهُ عَوْناً وَ مُصَدِّقاً لَمْ یَكُنْ لِوُجُودِهِ تَأْثِیرٌ فَثَبَتَ أَنَّ وُجُودَ الْمَهْدِیِّ علیه السلام أَصْلٌ لِوُجُودِهِ وَ كَذَلِكَ الدَّجَّالُ اللَّعِینُ لَا یَصِحُّ وُجُودُهُ فِی آخِرِ الزَّمَانِ وَ لَا یَكُونُ لِلْأُمَّهِ إِمَامٌ یَرْجِعُونَ إِلَیْهِ وَ وَزِیرٌ یُعَوِّلُونَ عَلَیْهِ لِأَنَّهُ لَوْ كَانَ كَذَلِكَ لَمْ یَزَلِ الْإِسْلَامُ مَقْهُوراً وَ دَعْوَتُهُ بَاطِلَهً فَصَارَ وُجُودُ الْإِمَامِ أَصْلًا لِوُجُودِهِ عَلَى مَا قُلْنَاهُ وَ أَمَّا الْجَوَابُ عَنْ إِنْكَارِهِمْ بَقَاءَهُ فِی السِّرْدَابِ مِنْ غَیْرِ أَحَدٍ یَقُومُ بِطَعَامِهِ وَ شَرَابِهِ فَفِیهِ جَوَابَانِ أَحَدُهُمَا بَقَاءُ عِیسَى علیه السلام فِی السَّمَاءِ مِنْ غَیْرِ أَحَدٍ یَقُومُ بِطَعَامِهِ وَ شَرَابِهِ وَ هُوَ بَشَرٌ مِثْلُ الْمَهْدِیِّ علیه السلام فَلَمَّا جَازَ بَقَاؤُهُ فِی السَّمَاءِ وَ الْحَالَهُ هَذِهِ فَكَذَلِكَ الْمَهْدِیُّ فِی السِّرْدَابِ فَإِنْ قُلْتَ إِنَّ عِیسَى علیه السلام یُغَذِّیهِ رَبُّ الْعَالَمِینَ مِنْ خِزَانَهِ غَیْبِهِ فَقُلْتُ لَا تَفْنَى خَزَائِنُهُ بِانْضِمَامِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام إِلَیْهِ فِی غِذَائِهِ فَإِنْ قُلْتَ إِنَّ عِیسَى خَرَجَ عَنْ طَبِیعَهِ الْبَشَرِیَّهِ قُلْتُ هَذِهِ دَعْوَى بَاطِلَهٌ لِأَنَّهُ قَالَ تَعَالَى لِأَشْرَفِ الْأَنْبِیَاءِ صلی الله علیه و آله قُلْ إِنَّما أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ فَإِنْ قُلْتَ اكْتَسَبَ ذَلِكَ مِنَ الْعَالَمِ الْعِلْوِیِّ قُلْتُ هَذَا یَحْتَاجُ إِلَى تَوْقِیفٍ وَ لَا سَبِیلَ إِلَیْهِ وَ الثَّانِی بَقَاءُ الدَّجَّالِ فِی الدَّیْرِ عَلَى مَا تَقَدَّمَ بِأَشَدِّ الْوَثَاقِ مَجْمُوعَهً یَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ مَا بَیْنَ رُكْبَتَیْهِ إِلَى كَعْبَیْهِ بِالْحَدِیدِ وَ فِی رِوَایَهٍ فِی بِئْرٍ مَوْثُوقٌ وَ إِذَا كَانَ بَقَاءُ الدَّجَّالِ مُمْكِناً عَلَى الْوَجْهِ الْمَذْكُورِ مِنْ غَیْرِ أَحَدٍ یَقُومُ بِهِ فَمَا الْمَانِعُ مِنْ بَقَاءِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام مُكَرَّماً مِنْ غَیْرِ الْوَثَاقِ إِذِ الْكُلُّ فِی مَقْدُورِ اللَّهِ تَعَالَى فَثَبَتَ أَنَّهُ غَیْرُ مُمْتَنِعٍ شَرْعاً وَ لَا عَادَهً ثُمَّ ذَكَرَ بَعْدَ هَذِهِ الْأَبْحَاثِ خَبَرَ سَطِیحٍ وَ أَنَا أَذْكُرُ مِنْهُ مَوْضِعَ الْحَاجَهِ إِلَیْهِ وَ مُقْتَضَاهُ یَذْكُرُ لِذِی جَدَنٍ الْمَلِكِ وَقَائِعَ وَ حَوَادِثَ تَجْرِی وَ زَلَازِلَ مِنْ فِتَنٍ ثُمَّ إِنَّهُ یَذْكُرُ خُرُوجَ الْمَهْدِیِّ علیه السلام وَ أَنَّهُ یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ یُطَیِّبُ الدُّنْیَا وَ أَهْلَهَا فِی أَیَّامِ

دَوْلَتِهِ علیه السلام وَ رُوِیَ عَنِ الْحَافِظِ مُحَمَّدِ بْنِ النَّجَّارِ أَنَّهُ قَالَ هَذَا حَدِیثٌ مِنْ طِوَالاتِ الْمَشَاهِیرِ کَذَا ذَکَرَهُ الْحُفَّاظُ فِی کُتُبِهِمْ وَ لَمْ یُخَرَّجْ فِی الصَّحِیحِ.

**[ترجمه]دلیل این امر حیات عیسی و خضر و الیاس از اولیاء اللّه تعالی و زنده بودن دجال و شیطان از دشمنان خداوند است، چه این عده به استناد کتاب و سنت، تاکنون زنده هستند. اهل حدیث در این مورد اتفاق دارند، ولی بودن مهدی را منکرند! آنها از دو نظر وجود مهدی را انکار کرده اند: یکی به علت طول زمان غیبتش و دیگری بودن وی در سرداب، بدون اینکه کسی آب و غذایی برای او بیاورد. نیز می گویند که این عادتا محال است.

سپس مؤلف کتاب مذکور محمد بن یوسف بن محمد گنجی شافعی می گوید: با امداد الهی در حل این مشکل می گوییم: دلیل زنده بودن عیسی علیه السّلام از قرآن آیه شریفه «وَ إِنْ مِنْ أَهْلِ الْکِتابِ إِلَّا لَیُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ» - . نساء / ۱۵۹ - ، {و از اهل کتاب، کسی نیست مگر آنکه پیش ازمرگ خود حتماً به او ایمان می آورد} و نصاری و اهل کتاب، از موقع نزول این آیه تاکنون، به او ایمان نیاورده اند. پس ناچار باید که در آخرالزمان باشد و از اخبار پیغمبر (سنت)، یک دلیل اینکه مسلم در «صحیح» ضمن حدیث مفصلی درباره خروج دجال می گوید: پیغمبر فرمود: «... پس عیسی بن مریم در مشرق دمشق، جنب مناره سفید مابین «مهروده»، در حالی که دو دست خود را روی شانه دو فرشته نهاده فرود می آید.» و قبلا نیز گذشت که پیغمبر فرمود: «چگونه خواهید بود وقتی که عیسی بن مریم در میان شما فرود می آید و امام شما نیز میان شما باشد؟» درباره خضر و الیاس نیز محمد بن جریر طبری می گوید: «آنها در زمین می گردند.»

و نیز مسلم در کتاب «صحیح» از ابو سعید خدری نقل می کند که پیغمبر صلی اللّه علیه و آله ضمن حدیثی طولانی که درباره دجال برای ما بیان می کرد، فرمود: «او قدم به کوچه های مدینه نمی گذارد، بلکه به شوره زاری نزدیک مدینه روی می آورد. در آن موقع مردی که بهترین خلق است یا از بهترین خلق است، به سوی او می رود و می گوید: «می دانم که تو همان دجال هستی که پیغمبر صلی اللّه علیه و آله به ما خبر داده است!» دجال به مردم می گوید: «اگر من این مرد را کشتم سپس زنده کردم، آیا باز در حقانیت من تردید خواهید کرد؟» مردم می گویند نه! آنگاه آن مرد را می کشد و سپس زنده می گرداند. چون آن مرد (در ظاهر و به نظر مردم) زنده می شود، می گوید: «به خدا سوگند من در شناختن تو از خودت بیناترم» (یعنی تو را ساحری بیش نمی دانم) دجال دوباره آهنگ کشتن او می کند، ولی کاری از پیش نمی برد.» ابو اسحق ابراهیم بن سعد گفته است: «گویند این مرد (که دجال به ظاهر او را می کشد)، خضر پیغمبر علیه السّلام است.» روایت مذکور را عینا مسلم در صحیح خود آورده است که ما نیز آوردیم. و دلیل بر زنده بودن دجال، روایت «تمیم داری» و جنبنده دریایی و دابه ای است که با آنان تکلم می کند که حدیثی حسن و صحیح می باشد و مسلم در صحیح خود آورده و گفته است که این روایت صریح در زنده بودن دجال است.

و دلیل بر وجود شیطان، آیات قرآن مجید است، مانند این آیه: «قالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِی إِلی یَوْمِ یُبْعَثُونَ. قالَ فَإِنَّکَ مِنَ الْمُنْظَرِینَ إِلی یَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ» - . حجر / ۳۶ - ۳۷ - ، {گفت: «پروردگارا، پس مرا تا روزی که برانگیخته خواهند شد مهلت ده. فرمود: تو از مهلت یافتگانی، تاروز [و] وقت معلوم.}

و دلیل بقای مهدی موعود در کتاب و سنت آمده است: اما از قرآن مجید آیه شریفه: «لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ وَ لَوْ کَرِهَ

الْمُشْرِكُونَ» - . توبه / ۳۳ - ، {تا آن را بر هرچه دین است پیروز گرداند، هرچند مشرکان خوش نداشته باشند} است. سعید بن جبیر روایت کرده که مقصود، مهدی است که از عترت فاطمه علیهاالسّلام است. و کسی که گفته مقصود عیسی علیه السّلام است، مطابق آنچه گفتیم با هم منافات ندارد. زیرا بنا بر آنچه گذشت، با امام سازگار است. مقاتل بن سلیمان و مفسرین پیروان او گفته اند: مقصود خداوند از آیه «وَ إِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ» - . زخرف / ۶۱ - ، {و همانا آن، نشانه ای برای [فهم] رستاخیزاست}، مهدی آخرالزمان است که بعد از ظهور او، علائم روز قیامت آشکار می شود. همچنین پاسخ کسی که از راه طول زمان غیبت، منکر مهدی علیه السّلام شده، به دو گونه است: یکی نقلی و دیگری عقلی. در جواب نقلی می گوییم که از روایات گذشته دانستیم که سه نفر در آخرالزمان خواهند آمد و هیچ کدام جز مهدی پیشوا نیست، زیرا وی امام مردم است و عیسی علیه السّلام پشت سر او نماز می گزارد، همان طور که در صحاح آمده و ادعای او را تصدیق می کند، و سومی که دجال ملعون است و بودنش، نزد اهل حدیث (از شیعه و سنی) مسلم است.

و اما جواب عقلی در بقای آنها: می گوییم که بودن اینان در طول این مدت، از دو حال بیرون نیست: یا بودن آنها مقدور خداوند است و یا محال بوده و مقدور خدا نیست که آنها را در این مدت طولانی زنده نگاه دارد. قسم دوم باطل است، زیرا خداوندی که مخلوقات را از نیستی به هستی آورده و بعد فانی می گرداند و بعد از فنا دوباره به صورت نخست برمی گرداند، البته نگه داشتن آنها در حیطه قدرت او خواهد بود. و در این صورت که بودن آنها مقدور خداوند است، از دو حال بیرون نیست: یا بودن آنها به اختیار خداست و یا به میل مردم. بدیهی است که بسته به میل مردم نیست، زیرا اگر مردم چنین قدرتی داشته باشند، برای یکی از ما ممکن بود که خود یا فرزندمان همیشه زنده بمانیم. در صورتی که می دانیم این معنی برای ما حاصل نمی شود و از قدرت ما خارج است. پس ناچار باید بگوییم بقای آنها در طول این مدت، به اختیار ذات مقدس الهی است. و نیز بودن آنها از دو حال بیرون نیست: یا علتی دارد و یا بدون علت است. اگر بدون علت باشد، بی حکمت خواهد بود و چیزی که حکمت ندارد، داخل افعال الهی نیست. پس ناچار باید بقای آنها به واسطه علتی باشد که حکمت الهی اقتضا دارد. دلیل بقای عیسی را در تفسیر آیه «وَ إِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتابِ ...» بیان داشتیم و در خصوص بقای دجال لعین می گوییم که علائم او که پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله فرموده مردی است یک چشم و کوهی از غذا در همه جا با وی است، تاکنون واقع نشده، پس ناچار باید آمدن وی در آخرالزمان باشد. برای اقامه دلیل بر وجود امام مهدی علیه السّلام نیز می گوییم: از موقعی که غیبت فرموده تا کنون، آن طور که اخبار مژده داده است، زمین پر از عدل و داد نشده، بنابراین این علائم باید در آخرالزمان ظاهر گردد. این بود آنچه باعث بقای عیسی و مهدی (علیهماالسّلام) و دجال علیه اللعنه شده است. پس وقتی که عیسی و دجال زنده هستند و محدثین اهل تسنن هم آن را قبول دارند، چه مانعی دارد مهدی که یادگار پیغمبر اسلام و نماینده اوست هم به اختیار و قدرت الهی زنده باشد؟ بنابراین بودن وی از آن دو اَولی است، زیرا بقای مهدی که امام آخرالزمان است و زمین را پر از عدل و داد می کند، شاید مصلحتی برای مکلفین داشته باشد و از ناحیه خداوند نسبت به بندگانش لطف باشد. وجود و خروج دجال هر چند موجب فساد عقیده مردم می شود، چه وی ادعای خدایی می کند و مردم را به قتل می رساند، لیکن بقای او خود امتحانی است که طی آن دیندار و گناهکار و مصلح و مفسد از هم تمیز داده می شوند. همچنین بقای عیسی تاکنون و آشکار شدن وی در آخرالزمان، خود باعث ایمان آوردن اهل کتاب و تصدیق خاتمیت پیغمبر اسلام صلی الله علیه و آله است. همچنین ایمان مؤمنین را تحکیم و ادعای امام را نزد منکرین تصدیق می کند، به دلیل اینکه پشت سر حضرت نماز می گزارد و او را یاری می کند و مردم را به دین اسلام دعوت می کند، پس بقای مهدی علیه السّلام اصل و

آمدن عیسی و خروج دجال فرع آن است؛ پس چگونه صحیح است که دو فرع با عدم بقای اصل، باقی باشند و اگر این جایز باشد، وجود مسبب بدون وجود سبب صحیح است و این عقلا محال است.

و علت اینکه گفتیم بقای مهدی علیه السّلام اصل و علت بقای عیسی علیه السّلام و دجال است، این است که وجود انفرادی عیسی علیه السّلام در حال که یاور دین اسلام و تصدیق گر امام نباشد صحیح نیست، زیرا اگر چنین امری صحیح باشد، ایشان منفردا دولت و دعوتی داشته و سبب ابطال دعوت اسلام می گردد، زیرا اراده کرده که تابع و فرع باشد، ولی متبوع و اصل و امام شده است، در حالی که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «پیامبری بعد از من نیست» و فرمود: «حلال آن است که خدا بر زبان من تا روز قیامت حلال کرده و حرام آن است که خدا به زبان من تا روز قیامت حرام گردانده است.» پس باید یار و یاور و تصدیق گری داشته باشد و وقتی کسی را که یار و تصدیق گر او باشد را نیابد، وجود او تاثیر ندارد. پس ثابت شد که وجود مهدی علیه السّلام اصل وجود اوست و همچنین وجود دجال ملعون در آخرالزمان، بدون وجود امام صحیح نیست و صحیح نیست که امت، امامی قابل رجوع و وزیری قابل اعتماد نداشته باشند، زیرا اگر چنین باشد، اسلام پیوسته مقهور و دعوت آن باطل است. پس وجود امام اصلِ وجود دجال نیز هست، بنا برآنچه که گفتیم.

و پاسخ کسانی که از راه بودن وی در سرداب، منکر وجود او شده اند نیز به دو گونه است: یکی اینکه (به عقیده محدثین) عیسی علیه السّلام نیز در آسمان است، بدون اینکه در روایتی وارد شده باشد که کسی آب و نان برای او می برد، در حالی که او هم مانند مهدی علیه السّلام بشر است! وقتی که بودن وی بدین گونه در آسمان نزد منکرین مسلم باشد، بودن مهدی در سرداب نیز اشکال ندارد!

اگر بگویی که عیسی علیه السّلام را خداوند از خزانه غیبش غذا می دهد، می گویم که اگر خداوند مهدی را نیز از خزانه غیبش غذا دهد، خزانه او خالی نخواهد شد! اگر بگویی که عیسی (به واسطه عروج به آسمان) از طبیعت بشری خارج شده (یعنی محتاج به خورد و خوراك نیست) و با مهدی فرق دارد، می گویم که این درست نیست، زیرا خداوند درباره اشرف مخلوقات می فرماید: « قُلْ إِنَّما أَنَا بَشَرٌ مِثْلُکُمْ یُوحی إِلَیَ» - . کهف / ۱۱۰ - ، {بگو: «من هم مثل شما بشری هستم.} اگر بگویی که این طبیعت ثانوی را عیسی در عالم بالا- پیدا کرده، می گویم که این ادعا محتاج به اثبات است و دلیلی بر اثبات ندارد.

دلیل دوم بر ابطال انکار بقای حضرت درسرداب این است که دجال نیز در دَیر مستحکمی است که دو دست خود را به گردنش جمع کرده و بین دو زانو تا روی پایش با آهن پوشیده شده و در روایتی در چاهی آویزان است. وقتی بقای دجال به گونه مذکور ممکن باشد، بدون اینکه کسی متکفل امور او باشد، پس مانع از بقای مهدی علیه السّلام چیست که با عزت و بدون تکیه به جایی باقی باشد؟ چون همه در قدرت خدای تعالی است. پس ثابت شد که شرعا و عادتا بقای حضرت محال نیست.

سپس بعد از ذکر این مباحث، روایتی سست را نقل کرده و من محل مورد نیاز و لازم را می آورم: نسبت به ذی جدن که نام یك پادشاه است، وقایع و حوادثی جاری می شود و فتنه های تکان دهنده ای روی می دهد. سپس قیام مهدی علیه السّلام را ذکر می کند و اینکه حضرت، زمین را آکنده از عدل می کند و دنیا و اهل آن در ایام دولت حضرت علیه السّلام، با طیب

خـاطر زنـدگی می کننـد و از حافـظ محمـد بن نجـار روایت شـده که گفت: این حـدیث از احادیث طولانی مشـهور است که حافظان حدیث در کتب خود ذکر کرده اند و در صحاح ذکر نشده است. - . کشف الغمه ۲ : ۴۷۶-۴۹۳ -

**[ترجمه]

«۳۹»

کشف، [کشف الغمه] قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَهَ وَ أَمَّا مَا وَرَدَ عَنِ النَّبِیِّ صـلی الله علیه و آله فِی الْمَهْدِیِّ مِنَ الْأَحَادِیثِ الصَّحِیحَهِ فَمِنْهَا مَـا نَقَلَهُ الْإِمَامَـانِ أَبُو دَاوُدَ وَ التِّرْمِـذِیُّ رَضِـیَ اللَّهُ عَنْهُمَـا کُلُّ وَاحِـدٍ مِنْهُمَا بِسَـنَدِهِ فِی صَـحِیحِهِ یَرْفَعُهُ إِلَی أَبِی سَـعِیدٍ الْخُـدْرِیِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله یَقُولُ: الْمَهْدِیُّ مِنِّی أَجْلَی الْجَبْهَهِ أَقْنَی الْأَنْفِ یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْـطاً کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً وَ یَمْلِکُ سَبْعَ سِنِینَ.

وَ مِنْهَا مَا أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَـنَدِهِ فِی صَحِیحِهِ یَرْفَعُهُ إِلَی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَوْ لَمْ یَبْقَ مِنَ الدَّهْرِ إِلَّا یَوْمٌ لَبَعَثَ اللَّهُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ بَیْتِی یَمْلَؤُهَا عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً.

وَ مِنْهَا مَا رَوَاهُ أَیْضاً أَبُو دَاوُدَ فِی صَـحِیحِهِ یَرْفَعُهُ بِسَنَدِهِ إِلَی أُمِّ سَلَمَهَ زَوْجِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: الْمَهْدِیُّ مِنْ عِتْرَتِی مِنْ وُلْدِ فَاطِمَهَ.

وَ مِنْهَا مَا رَوَاهُ الْقَاضِـی أَبُو مُحَمَّدٍ الْحُسَـیْنُ بْنُ مَسْعُودٍ الْبَغَوِیُّ فِی کِتَابِهِ الْمُسَـمَّی بِشَـرْحِ السُّنَّهِ وَ أَخْرَجَهُ الْإِمَامَانِ الْبُخَارِیُّ وَ مُسْلِمٌ رَضِـیَ اللَّهُ عَنْهُمَا کُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِسَـنَدِهِ فِی صَحِیحِهِ یَرْفَعُهُ إِلَی أَبِی هُرَیْرَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: کَیْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْیَمَ وَ إِمَامُکُمْ مِنْکُمْ.

وَ مِنْهَا مَا أَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَ التِّرْمِـذِیُّ رَضِـیَ اللَّهُ عَنْهُمَا بِسَـنَدِهِمَا فِی صَـحِیحَیْهِمَا یَرْفَعُهُ کُلُّ وَاحِـدٍ مِنْهُمَا بِسَـنَدِهِ إِلَی عَبْـدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَوْ لَمْ یَبْقَ مِنَ الدُّنْیَا إِلَّا یَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِکَ الْیَوْمَ حَتَّی یَبْعَثَ اللَّهُ رَجُلًا مِنِّی أَوْ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی یُوَاطِئُ اسْمُهُ اسْمِی وَ اسْمُ أَبِیهِ اسْمَ أَبِی یَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً.

وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی أَنَّ النَّبِیَّ صـلی الله علیه و آله قَـالَ: یَلِی رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی یُوَاطِئُ اسْـمُهُ اسْـمِی هَـذِهِ الرِّوَایَاتُ عَنْ أَبِی دَاوُدَ وَ التِّرْمِذِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمَا.

ص: ۱۰۲

وَ مِنْهَا مَا نَقَلَهُ الْإِمَامُ أَبُو إِسْحَاقَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الثَّعْلَبِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي تَفْسِيرِهِ يَرْفَعُهُ بِسَنَدِهِ إِلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: نَحْنُ وُلْدُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ سَادَةُ الْجَنَّةِ أَنَا وَ حَمْزَةُ وَ جَعْفَرٌ وَ عَلِيٌّ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ الْمَهْدِيُّ.

**[ترجمه]محمد بن طلحه می گوید: اما روایات صحیحی از پیامبر صلی الله علیه و آله درباره مهدی علیه السّلام وارد شده است، از جمله:

ابو داود و ترمذی هر یک با سند خود در صحیح خود، سند به ابو سعید خدری می رسانند که گفت: شنیدم از پیامبر صلی الله علیه و آله که فرمود: «مهدی از من است؛ پیشانی اش پهن و بالای بینی اش بلند است. او زمین را که مملو از ظلم و جور شده، از عدل و داد پر می گرداند و هفت سال حکومت می کند.»

حدیث دیگر را داود، مرفوعا از علی بن ابی طالب علیهما السلام نقل می کند که فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «اگر از روزگار تنها یک روز باقی مانده باشد، خدا مردی از اهل بیت مرا بر می انگیزد که زمین را که انباشته از ظلم و جور شده باشد، از عدل پر می کند.» همچنین ابو داود در صحیح خود، از ام سلمه همسر پیامبر صلی الله علیه و آله نقل می کند که گفت از رسول خدا شنیدم که فرمود: «مهدی از عترت من و از فرزندان فاطمه است.»

حدیث دیگر را بغوی در کتاب خود به نام شرح السنّه نقل می کند که بخاری و مسلم هر یک مستقلا در صحیح خود، سندشان را به ابو هریره رسانده اند که گفت: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «شما در چه وضعی هستید هنگامی که عیسی علیه السّلام نزول می کند، درحالی که امام شما از شماست؟»

حدیث دیگر را داود و ترمذی به سندشان در صحیح خود آورده و هر یک، سند به عبدالله بن مسعود رسانده اند که گفت: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «اگر از روزگار تنها یک روز باقی مانده باشد، خدا آن روز را چنان طولانی کند تا مردی از من یا اهل بیت مرا برانگیزد که اسم او مشابه اسم من و اسم پدرش مشابه اسم پدر من باشد. او زمین را که مملو از ظلم و جور شده، از عدل و داد پر می کند.»

و در حدیث دیگری پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «مردی از اهل بیت من که هم نام من است، خواهد آمد.» این روایات از ابی داود و ترمذی بود.

از جمله این احادیث، روایاتی است که امام ثعلبی در تفسیر خود نقل کرده و سند را به انس بن مالک می رساند که گفت: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «ما فرزندان عبدالمطلب سادات بهشتیم: من، حمزه، جعفر، علی، حسن، حسین و مهدی علیهم السلام.» - . کشف الغمه ۲ : ۴۳۷ -

**[ترجمه]

أقول

روی السید بن طاوس فی کتاب الطرائف من مناقب ابن المغازلی نحوا مما مر فی الباب التاسع إلی قوله و منا و الذی نفسی بیده مهدی هذه الأمه روی صاحب کشف الغمه عن محمد بن طلحه الحدیث الذی أورده أولا ـ فی الباب الثامن عن أبی داود و الترمذی و الحدیث الأول من الباب الثانی عن أبی داود فی صحیحه و الحدیث الأول من الباب السابع عن صحیحی البخاری و مسلم و شرح السنه للحسین بن مسعود البغوی و الحدیث الثانی من الباب الأول عن أبی داود فی صحیحه و الحدیث الثالث من الباب الأول عن أبی داود و الترمذی مع زیاده و اسم أبیه اسم أبی و بدونها و حدیث الباب الثالث عن تفسیر الثعلبی ثم قال ابن طلحه فإن قیل بعض هذه الصفات لا تنطبق علی الخلف الصالح فإن اسم أبیه لا یوافق اسم والد النبی صلی الله علیه و آله ثم أجاب بعد تمهید مقدمتین.

الأول أنه شائع فی لسان العرب إطلاق لفظ الأب علی الجد الأعلی کقوله تعالی مِلَّهَ أَبِیکُمْ إِبْراهِیمَ و قوله حکایه عن یوسف وَ اتَّبَعْتُ مِلَّهَ آبائِی إِبْراهِیمَ و فی حدیث الإسراء أن جبرئیل قال هذا أبوک إبراهیم و الثانی أن لفظه الاسم تطلق علی الکنیه و علی الصفه کما

روی البخاری و مسلم: أن رسول الله صلی الله علیه و آله سمی علیا أبا تراب و لم یکن اسم أحب إلیه منه.

فأطلق لفظ الاسم علی الکنیه و مثل ذلک قول المتنبی:

أجل قدرک أن تسمی مؤنبه و***من کناک فقد سماک للعرب.

ثم قال و لما کان الحجه من ولد أبی عبد الله الحسین فأطلق النبی علی الکنیه لفظ الاسم إشاره إلی أنه من ولد الحسین علیه السلام بطریق جامع موجز انتهی.

**[ترجمه]سید بن طاووس در کتاب طرایف، از مناقب ابن مغازلی احادیثی شبیه آنچه در باب نهم گذشت را روایت کرده، تا آن جا که می گوید: «و قسم به کسی که جانم در دست اوست، مهدی این امت از ماست.» - . طرائف ۱ : ۱۳۴ - . صاحب کشف الغمه، از محمد بن طلحه حدیثی را که به عنوان اولین حدیث در باب هشتم ذکر کرده، از ابو داود و ترمذی نقل کرده و حدیث اول از باب دوم را از ابوداود در صحیح خود، حدیث اول از باب هفتم را از صحیح بخاری و مسلم و شرح السنه بغوی، حدیث دوم از باب اول را ابو داود در صحیح خود نقل کرده و حدیث سوم از باب اول را از ابو داود و ترمذی با زیاده: «و اسم پدرش اسم پدر من است» و بدون این زیاده نقل کرده و حدیث باب سوم را از تفسیر ثعلبی نقل کرده است؛ سپس ابن طلحه می گوید: اگر اشکال شود که بعضی از این صفات بر خلف صالح علیه السّلام منطبق نیست، چون اسم پدرش موافق اسم پدر پیامبر صلی الله علیه و آله نیست، در جواب این اشکال دو مقدمه را می آورد: اولا: در زبان عرب شایع است که لفظ «اب» را بر جد اعلی نیز اطلاق می کنند؛ مثل این آیه: «مله ابیکم ابراهیم» - . حج / ۷۸ - ، {آیین پدرتان ابراهیم [نیزچنین بوده است]} و قول خداوند به حکایت از یوسف: «و اتبعت مله آبائی ابراهیم، - . یوسف / ۳۸ - ، {وآیین پدرانم، ابراهیم را پیروی کرده ام} و در حدیث معراج، جبرئیل گفت: «این پدرت ابراهیم است.» ثانیا: لفظ اسم بر کنیه و صفت نیز اطلاق می شود، همان طور که بخاری و مسلم روایت کرده اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله، علی علیه السّلام را ابا تراب نامید و نامی محبوب تر از آن نزد علی علیه السّلام نبود. پس لفظ اسم بر کنیه هم اطلاق شده و از این قبیل است شعر متنبی:

قدر تو را بزرگ می شمرم که تو «مؤنبه» نامیده شوی / و برای عرب از کنیه هایت تو را نام نهاده اند

سپس ابن طلحه می گوید: «و وقتی حجت علیه السّلام از فرزندان امام حسین علیه السّلام باشد، پیامبر صلی الله علیه و آله بر کنیه اطلاق لفظ اسم کرده تا با طریقی جامع و موجز اشاره به این باشد که حضرت از فرزندان امام حسین علیه السّلام است.» - . کشف الغمه ۲ : ۴۴۲ -

**[ترجمه]

ذکر بعض المعاصرین فیه وجها آخر و هو أن کنیه الحسن العسکری أبو محمد و عبد الله أبو النبی صلی الله علیه و آله أبو محمد فتتوافق الکنیتان و الکنیه داخله تحت الاسم

ص: ۱۰۳

و الأظهر ما مر من كون أبى مصحف ابنى.

**[ترجمه]بعضـی از معاصـرین مـا در پاسـخ بـه این اشـكال، وجه دیگری ذكر كرده انـد و آن اینكه كنیه امـام عسـكری علیه السّـلام، ابو محمـد است و كنیه جناب عبـدالله پدر پیامبرخدا نیز ابومحمد بوده. پس دو كنیه موافق اند و كنیه داخل تحت اسـم است. ولی اظهر همان است كه گذشت كه «ابی» غلط املایی« ابنی» است.

**[ترجمه]

أَقُول

مَا رَوَاهُ عَنِ الصَّحِيحَيْنِ وَ فِرْدَوْسِ الدَّيْلَمِيِّ مُطَابِقٌ لِمَا عِنْدَنَا مِنْ نُسَخِهَا وَ عِنْدِى مِنْ شَرْحِ السُّنَّهِ لِلْحُسَيْنِ بْنِ مَسْعُودٍ الْبَغَوِيِّ نُسْخَهٌ قَدِيمَهٌ أَنْقُلُ عَنْهُ مَا وَجَدْتُهُ فِيهِ مِنْ رِوَايَاتِ الْمَهْدِيِّ علیه السلام بِإِسْنَادِهِ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو الْفَضْلِ زِيَادُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ الْحَنَفِيُّ أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُزَنِيُّ أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ السَّرِيِّ التَّمِيمِيُّ الْحَافِظُ بِالْكُوفَهِ أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ الصَّيْرَفِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَبِى بُرْدَهَ عَنْ أَبِى الطُّفَيْلِ عَنْ عَلِيٍّ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ لَبَعَثَ اللَّهُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ بَيْتِى يَمْلَؤُهَا عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً.

وَ أَنْبَأَنَا مُعَمَّرٌ عَنْ أَبِى هَارُونَ الْعَبْدِيِّ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ قُرَّهَ عَنْ أَبِى الصَّدِيقِ النَّاجِى عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بَلَاءً يُصِيبُ هَذِهِ الْأُمَّهَ حَتَّى لَا يَجِدَ الرَّجُلُ مَلْجَأً يَلْجَأُ إِلَيْهِ مِنَ الظُّلْمِ فَيَبْعَثُ اللَّهُ رَجُلًا مِنْ عِتْرَتِى أَهْلِ بَيْتِى فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً يَرْضَى عَنْهُ سَاكِنُ السَّمَاءِ وَ سَاكِنُ الْأَرْضِ لَا يَدَعُ السَّمَاءُ مِنْ قَطْرِهَا شَيْئاً إِلَّا صَبَّهُ مِدْرَاراً وَ لَا يَدَعُ الْأَرْضُ مِنْ نَبَاتِهَا شَيْئاً إِلَّا أَخْرَجَتْهُ حَتَّى يَتَمَنَّى الْأَحْيَاءُ الْأَمْوَاتَ تَعِيشُ فِى ذَلِكَ سَبْعَ سِنِينَ أَوْ ثَمَانَ سِنِينَ أَوْ تِسْعَ سِنِينَ وَ يُرْوَى هَذَا مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَ أَبُو الصِّدِّيقِ النَّاجِى اسْمُهُ بَكْرُ بْنُ عُمَرَ.

وَ رُوِيَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أُمِّ سَلَمَهَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ: الْمَهْدِيُّ مِنْ عِتْرَتِى مِنْ وُلْدِ فَاطِمَهَ وَ يُرْوَى وَ يَعْمَلُ فِى النَّاسِ بِسُنَّهِ نَبِيِّهِمْ فَيَلْبَثُ سَبْعَ سِنِينَ ثُمَّ يُتَوَفَّى وَ يُصَلِّى عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ.

وَ رُوِيَ عَنْ أَبِى نَضْرَهَ عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِى قِصَّهِ الْمَهْدِيِّ قَالَ فَيَجِى ءُ الرَّجُلُ فَيَقُولُ يَا مَهْدِيُّ أَعْطِنِى أَعْطِنِى فَيَحْثِى لَهُ فِى ثَوْبِهِ مَا اسْتَطَاعَ أَنْ يَحْمِلَهُ.

أَخْبَرَنَا أَبُو الْفَضْلِ زِيَادُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْحَنَفِيُّ أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاذٍ عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْمُزَنِىُ

أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْمُقْرِی الْآدَمِیُّ بِبَغْدَادَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْحِسَائِیُّ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَهَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِی هِنْدٍ عَنْ أَبِی نَضْرَهَ عَنْ أَبِی سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَخْرُجُ فِی آخِرِ الزَّمَانِ خَلِيفَهٌ يُعْطِی الْمَالَ بِغَيْرِ عَدَدٍ هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ- عَنْ زُهَيْرِ بْنِ حَرْبٍ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ عَبْدِ الْوَارِثِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ دَاوُدَ انْتَهَی.

**[ترجمه]آنچه ابن طلحه از صحیحین و کتاب فردوس دیلمی نقل کرده، مطابق با نسخه هایی است که نزد ماست و من نسخه ای قدیمی از شرح السنه نوشته بغوی دارم که تمام روایات موجود مهدی علیه السّلام را با اسناد او نقل می کنم. می گوید: از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: : «اگر از روزگار تنها یک روز باقی مانده باشد، خدا مردی از اهل بیت مرا بر می انگیزد که زمین را که مملو از جور و ستم شده باشد، از عدل پر می کند.»

و از ابو سعید مروی نقل شده که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «بلایی به این امت می رسد که هیچ کس پناهگاهی نمی یابد که از شر ظلم به آن پناهنده شود. پس خدا مردی از اهل بیت مرا بر می انگیزد که زمین را که آکنده از ظلم و جور شاه باشد، از عدل و داد پر می کند؛ سکنه آسمان و زمین از او راضی باشند و آسمان چیزی از آب خود را نمی گذارد، مگر آنکه به طور فراوان آن را فرو می ریزد و زمین از گیاهان خود چیزی فرو نمی گذارد، مگر اینکه آن را بیرون می ریزد. تا جایی که زندگان دوست دارند مردگان نیز در عصر او باشند و هفت یا هشت یا نه سال در این وضع زندگی می کند.» این حدیث از طریقی غیر از طریق ابو سعید خدری و ابو صدیق ناجی که نامش بکر بن عمر است نیز نقل شده است.

همچنین ام سلمه می گوید: شنیدم که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «مهدی از عترت من و از فرزندان فاطمه است.» نیز روایت شده که او در بین مردم به سنت پیامبر آنها عمل کرده و هفت سال می ماند و سپس فوت می کند و مسلمانان بر او نماز می خوانند.

و همچنین نقل شده که پیامبر صلی الله علیه و آله در ارتباط با مهدی فرمود: «کار طوری می شود که فردی از افراد می آید و می گوید: «ای مهدی! به من عطا کن! به من عطا کن!» پس حضرت آن قدر که آن فرد بتواند ببرد، در لباسش برایش مال می ریزد.» و

همچنین نقل شده که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «در آخرالزمان خلیفه ای قیام می کند که مال را بی حد و نهایت به مردم عطا می کند.» این حدیثی صحیح است که مسلم روایت کرده است.» - . شرح السنه ۸ : ۳۵۳ -

**[ترجمه]

أقول

روی ابن الأثیر فی جامع الأصول ناقلا عن عده من صحاحهم عن أبی هریره و جابر و ابن مسعود و علی علیه السلام و أم سلمه رضی الله عنها و أبی سعید و أبی إسحاق عشر روایات فی خروج المهدی علیه السلام و اسمه و وصفه و أن عیسی علیه السلام یصلی خلفه ترکناها مخافه الإطناب و فیما أوردناه کفایه لأولی الألباب.

**[ترجمه]ابن اثیر در کتاب «جامع الاصول» از چند کتاب صحیح اهل تسنن، از ابو هریره و جابر بن عبداللّٰه انصاری و عبداللّٰه مسعود و علی علیه السّلام و ام سلمه و ابو سعید خدری و ابو اسحق، ده روایت معتبر درباره ظهور مهدی علیه السّلام و نام و اوصافش و نماز گزاردن عیسی در پشت سر او ذکر کرده که ما برای رعایت اختصار، از نقل آن خودداری می کنیم.

**[ترجمه]

«۴۰»

یف، [الطرائف] ذَکَرَ الثَّعْلَبِیُّ: فِی تَفْسِیرِ حم عسق بِإِسْنَادِهِ قَالَ السِّینُ سَنَاءُ الْمَهْدِیِّ علیه السلام وَ الْقَافُ قُوَّهُ عِیسَی علیه السلام حِینَ یَنْزِلُ فَیَقْتُلُ النَّصَارَی وَ یُخَرِّبُ الْبِیَعَ.

وَ عَنْهُ: فِی قِصَّهِ أَصْحَابِ الْکَهْفِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّ الْمَهْدِیَّ علیه السلام یُسَلِّمُ عَلَیْهِمْ وَ یُحْیِیهِمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ ثُمَّ یَرْجِعُونَ إِلَی رَقْدَتِهِمْ فَلَا یَقُومُونَ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ.

**[ترجمه]جامع الاصول: ثعلبی در تفسیر« حمعسق» با سند خود، از پیغمبر روایت کرده که فرمود: «سین» سنا و رفعت امر مهدی علیه السّلام است و «ق» قوت عیسی علیه السّلام در موقع آمدن از آسمان است که نصارای متمرد را می کشد و کنیسه ها را ویران می کند.» و هم ثعلبی از پیغمبر اسلام در قصه اصحاب کهف روایت کرده که فرمود: «مهدی اصحاب کهف را می خواند و خداوند آنها را زنده می گرداند. آنگاه دوباره به خواب می روند و دیگر تا روز قیامت بیدار نمی شوند.» - . جامع الاصول ۱۱ : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۴۱»

یف، [الطرائف] ابْنُ شِیرَوَیْهِ فِی الْفِرْدَوْسِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: الْمَهْدِیُّ طَاوُسُ أَهْلِ الْجَنَّهِ.

**[ترجمه]طرائف: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «مهدی علیه السّلام طاووس اهل بهشت است.» - . طرائف ۱ : ۲۵۹ -

**[ترجمه]

أقول

ثم روی السید عن الجمع بین الصحاح السته و کتاب الفردوس و المناقب لابن المغازلی و المصابیح لأبی محمد بن مسعود الفراء کثیرا مما مر من أخبار المهدی علیه السلام ثم قال و کان بعض العلماء من الشیعه قد صنف کتابا وجدته و وقفت علیه و فیه أحادیث أحسن مما أوردناه و قد سماه کتاب کشف المخفی فی مناقب المهدی علیه السلام و روی فیه مائه و عشره أحادیث من طرق رجال الأربعه المذاهب فترکت نقلها بأسانیدها و ألفاظها کراهیه للتطویل و لئلا یمل ناظرها و لأن بعض ما أوردنا یغنی

عن زياده التفصيل لأهل الإنصاف و العقل الجميل و سأذكر أسماء من روى المائه و عشره الأحاديث التى فى كتاب المخفى عن أخبار المهدى عليه السلام لتعلم مواضعها على التحقيق و تزداد هدايه أهل التوفيق.

فمنها من صحيح البخاری ثلاثه أحاديث و منها من صحيح مسلم أحد عشر حديثا و منها من الجمع بين الصحيحين للحميدی حديثان و من الجمع بين الصحاح السته لزيد بن معاويه العبدری أحد عشر حديثا و منها من كتاب فضائل الصحابه مما أخرجه الشيخ الحافظ عبد العزيز العكبری من مسند أحمد بن حنبل سبعه أحاديث و منها من تفسير الثعلبی خمسه أحاديث و منها من

غريب الحديث لابن قتيبه الدينوری سته أحاديث و منها من كتاب الفردوس لابن شيرويه الديلمی أربعه أحاديث و منها من كتاب مسند سيده نساء العالمين فاطمه الزهراء عليه السلام تأليف الحافظ أبی الحسن علی الدارقطنی سته أحاديث و منها من كتاب الحافظ أيضا من مسند أمير المؤمنين علی بن أبی طالب عليه السلام ثلاثه أحاديث و من كتاب المبتدإ للكسائی حديثان يشتملان أيضا علی ذكر المهدی عليه السلام و ذكر خروج السفيانی و الدجال و منها من كتاب المصابيح لأبی الحسين بن مسعود الفراء خمسه أحاديث.

و منها من كتاب الملاحم لأبی الحسن أحمد بن جعفر بن محمد بن عبيد الله المناری أربعه و ثلاثون حديثا و منها من كتاب الحافظ محمد بن عبد الله الحضرمی المعروف بابن مطيق ثلاثه أحاديث و منها من كتاب الرعايه لآمل الروايه لأبی الفتح محمد بن إسماعيل بن إبراهيم الفرغانی ثلاثه أحاديث و منها خبر سطيح روايه الحميدی أيضا و منها من كتاب الاستيعاب لأبی عمر يوسف بن عبد البر النميری حديثان.

قال السيد و وقفت علی الجزء الثانی من كتاب السنن روايه محمد بن يزيد ماجه قد كتب فی زمان مؤلفه تاريخ كتابته و بعض الإجازات عليه ما هذا لفظها.

بسم الله الرحمن الرحيم أما بعد فقد أجزت الأخبار لأبی عمرو و محمد بن سلمه و جعفر و الحسن ابنی محمد بن سلمه حفظهم الله و هو سماعی من محمد بن يزيد ماجه نفعنا الله و إياكم به و كتب إبراهيم بن دينار بخطه و ذلك فی شهر شعبان سنه ثلاثمائه و قد عارضت به و صلی علی محمد و سلم كثيرا.

و قد تضمن هذا الجزء المذكور الموصوف كثيرا من الملاحم فمنها باب خروج المهدی و روی فی هذا الباب من ذلك الكتاب من هذه النسخه سبعه أحاديث

ص: ۱۰۶

بأسانیدها فی خروج المهدی و أنه من ولد فاطمه علیه السلام و أنه یملأ الأرض عدلا کما ملئت جورا و ذکر کشف الحاله و فضلها یرفعها إلی النبی صلی الله علیه و آله.

قال السید و وقفت أیضا علی کتاب المقتص علی محدث الأعوام لبناء ملاحم غابر الأیام تلخیص أبی الحسین أحمد بن جعفر بن محمد المناری قد کتب فی زمان مؤلفه فی آخر النسخه التی وقفت علیها ما هذا لفظه فکان الفراغ من تألیفه سنه ثلاثمائه و ثلاثین و علی الکتاب إجازات و تجویزات تاریخ بعض إجازاته فی ذی قعده سنه ثمانین و أربعمائه من جمله هذا الکتاب ما هذا لفظه سیأتی بعض المأثور فی المهدی علیه السلام و سیرته ثم روی ثمانیه عشر حدیثا بأسانیدها إلی النبی صلی الله علیه و آله بتحقیق خروج المهدی علیه السلام و ظهوره و أنه من ولد فاطمه علیه السلام بنت رسول الله صلی الله علیه و آله و أنه یملأ الأرض عدلا و ذکر کمال سیرته و جلاله ولایته.

ثم أشار السید إلی ما جمعه الحافظ أبو نعیم من أربعین حدیثا فی وصف المهدی علیه السلام علی ما نقله صاحب کشف الغمه ثم قال فجمله الأحادیث مائه حدیث و سته و خمسون حدیثا و أما الذی ورد من طرق الشیعه فلا یسعه إلا مجلدات و نقل إلینا سلفنا نقلا متواترا أن المهدی المشار إلیه ولد ولاده مستوره لأن حدیث تملکه و دولته و ظهوره علی کافه الممالک و العباد و البلاد

کان قد ظهر للناس فخیف علیه کما جرت الحال فی ولاده إبراهیم و موسی علیهما السلام و غیرهما و عرفت الشیعه ذلک لاختصاصها بآبائه علیهما السلام فإن کل من یلزم بقوم کان أعرف بأحوالهم و أسرارهم من الأجانب کما أن أصحاب الشافعی أعرف بحاله من أصحاب غیره من رؤساء الأربعه المذاهب.

و قد کان علیه السلام ظهر لجماعه کثیره من أصحاب والده العسکری و نقلوا عنه أخبارا و أحکاما شرعیه و أسبابا مرضیه.

و کان له وکلاء ظاهرون فی غیبته معروفون بأسمائهم و أنسابهم و أوطانهم یخبرون عنه بالمعجزات و الکرامات و جواب المشکلات و بکثیر مما ینقله عن آبائه عن رسول الله صلی الله علیه و آله من الغائبات منهم عثمان بن سعید العمری المدفون بقطقطان

الجانب الغربی ببغداد و منهم أبو جعفر محمد بن عثمان بن سعید العمری و منهم أبو القاسم الحسین بن روح النوبختی و منهم علی بن محمد السمری رضی الله عنهم و قد ذکر نصر بن علی الجهضمی بروایه رجال الأربعه المذاهب حال هؤلاء الوکلاء و أسمائهم و أنهم کانوا وکلاء المهدی علیه السلام. و لقد لقی المهدی علیه السلام بعد ذلک خلق کثیر من الشیعه و غیرهم و ظهر لهم علی یده من الدلائل ما ثبت عندهم أنه هو علیه السلام و إذا کان علیه السلام الآن غیر ظاهر لجمیع شیعته فلا یمتنع أن یکون جماعه منهم یلقونه و ینتفعون بمقاله و فعاله و یکتمونه کما جری الأمر فی جماعه من الأنبیاء و الأوصیاء و الملوک و الأولیاء حیث غابوا عن کثیر من الأمه لمصالح دینیه أوجبت ذلک.

و أما استبعاد من استبعد منهم ذلک لطول عمره الشریف فما یمنع من ذلک إلا جاهل بالله و بقدرته و بأخبار نبینا و عترته کیف و قد تواتر کثیر من الأخبار بطول عمر جماعه من الأنبیاء و غیرهم من المعمرین و هذا الخضر باق علی طول السنین و هو عبد صالح لیس بنبی و لا حافظ شریعه و لا بلطف فی بقاء التکلیف فکیف یستبعد طول حیاه المهدی علیه السلام و هو حافظ شریعه جده ص و لطف فی بقاء التکلیف و المنفعه ببقائه فی حال ظهوره و خفائه أعظم من المنفعه بالخضر و کیف یستبعد ذلک من یصدق بقصه أصحاب الکهف لأنه مضی لهم فیما تضمنه القرآن ثَلاثَ مِائَهٍ سِنِینَ وَ ازْدَادُوا تِسْعاً و هم أحیاء کالنیام بغیر طعام و شراب و بقوا إلی زمن النبی صلی الله علیه و آله حیث بعث الصحابه لیسلموا علیهم کما رواه الثعلبی.

و رأیت تصنیفا لأبی حاتم سهل بن محمد السجستانی من أعیان الأربعه المذاهب سماه کتاب المعمرین إلی آخر ما ذکره رحمه الله من الاحتجاج علیهم و ترکناه لأنه خارج عن مقصود کتابنا.

**[ترجمه]سید بن طاووس از کتاب جمع بین صحاح ششگانه اهل سنت و هم از کتاب فردوس و مناقب ابن مغازلی و مصابیح ابو محمد حسین بن مسعود فرّاء، بسیاری از روایات گذشته را نقل کرده است و سپس می گوید: یکی از علمای شیعه کتابی بنام «کشف المخفی فی مناقب المهدی علیه السّلام» تصنیف کرده که به دست من رسیده و یک صد و ده روایت بهتر از آنچه نقل کردیم، از طرق محدثین و علمای مذاهب چهارگانه اهل تسنن آورده است که به ملاحظه اختصار و رعایت حال خوانندگان، از نقل آن نیز خودداری کردیم. چرا که برخی از روایات گذشته که نقل کردیم، خواننده را از تفصیل بیشتر بی نیاز می کند و هما ن ها برای اهل انصاف و عقل سلیم، کافی خواهد بود.

در این جا فقط اسامی دانشمندانی که یک صد و ده حدیث مزبور را در کتب خود آورده اند می آوریم تا اهل توفیق با تحقیق، از مظانّ آن مستحضر گردند:

بخاری در کتاب «صحیح» سه حدیث؛ مسلم در کتاب «صحیح» یازده حدیث؛ حمیدی در کتاب «جمع بین صحیحین» دو حدیث؛ زید بن معاویه عبدری در کتاب «جمع بین صحاح سته» یازده حدیث؛ عبدالعزیز عکبری در کتاب «فضائل الصحابه» هفت حدیث؛ ثعلبی در کتاب «تفسیر» پنج حدیث؛ ابن قتیبه در کتاب «غریب الحدیث» شش حدیث؛ ابن شیرویه دیلمی در «الفردوس» چهار حدیث؛ حافظ ابوالحسن دارقطنی در کتاب «مسند فاطمه علیهاالسّلام» شش حدیث؛ حافظ ابوالحسن دارقطنی در کتاب «مسند علی علیه السّلام» سه حدیث؛ کسائی در «المبتداء» دو حدیث؛ حسین بن مسعود فراء در «المصابیح» پنج حدیث؛ ابوالحسن مناری در «الملاحم» سی و چهار حدیث؛ حافظ ابن مطیق از کتاب وی سه حدیث؛ محمد بن اسماعیل فرغانی در «الرعایه لاهل الروایه» سه حدیث؛ حمیدی (نامبرده) در «خبر سطیح» یک حدیث؛ یوسف بن عبدالبر نمیری در

«استیعاب» دو حدیث نقل کرده اند.

سید بن طاوس سپس می گوید: جلد دوم سنن ابن ماجه قزوینی را که تاریخ کتابت آن سال ۳۰۰ هجری، یعنی زمان مؤلف است ما به دست آورده ایم. در کتاب نامبرده روایات بسیاری درباره ملاحم (پیشینی ها) منجمله هفت حدیث در باب (ظهور مهدی) با سلسله سند نقل کرده است که وی از فرزندان فاطمه علیهاالسّلام است و زمین را که مملو از ظلم شده باشد، پر از عدل می کند و کشف و فضل حالت و زمان ظهور را به سند متصل از پیامبر اسلام روایت کرده است .

و هم سید بزرگوار مزبور می گوید: کتابی دیگر به نام «المقتص علی محدث الاعوام لبناء ملاحم غابر الایام» تلخیص ابوالحسین احمد بن جعفر بن محمد مناری به دست آوردم که در زمان مؤلفش نوشته شده. در آخر آن نسخه نوشته بود:

«در سال ۳۳۰ از تألیف آن فراغت حاصل شد.» در آن کتاب هیجده روایت با سند، از پیغمبر درباره

قیام و ظهور حتمی مهدی علیه السّلام و اوصاف آن حضرت و این که او از اولاد فاطمه زهرا علیهاالسّلام دختر پیغمبر است و او زمین را پر از عدل می کند و نیز ذکر کمال سیرت و جلالت ولایتش نقل کرده است.

سپس سید بن طاووس چهل حدیثی را که حافظ ابو نعیم اصفهانی در توصیف مهدی موعود جمع آوری کرده و ما از (کشف الغمه) نقل کردیم، آورده و آنگاه فرموده است: احادیث راجع به مهدی که دانشمندان اهل تسنن روایت کرده اند، یک صد و پنجاه و شش حدیث است و آنچه شیعه در این باره نقل کرده اند، باید در چند جلد تدوین شود. علمای ما به «تواتر» نقل کرده اند که ولادت مهدی علیه السّلام به طور پنهانی بوده، زیرا روایات راجع به سلطنت و دولت او و غلبه وی بر همه کشورها و تمام مردم و شهرها، برای عموم روشن بوده و بدین سبب ولادت او توأم با خطر و ترس بوده، مانند ولادت حضرت ابراهیم و موسی علیهماالسّلام. این معنی را شیعیان از راه ارتباط و اتصال به پدران آن حضرت می دانستند. چه هر کس با قومی معاشر باشد، از دیگران آشناتر به احوال و اسرار آنهاست، همچنان که اصحاب شافعی از سایر علمای مذاهب چهارگانه اهل سنت آشناتر به حال او هستند. به علاوه امام زمان علیه السّلام

را بسیاری از اصحاب پدرش امام حسن عسکری علیه السّلام دیده و از وی اخبار و احکام روایت کرده اند.

از این گذشته حضرت وکلایی داشته که اسم و نسب و وطن آنها معلوم و معروف بوده و آنها معجزات و کرامات و جواب مسائل مشکله و بسیاری از اخبار غیبیه را که آن حضرت از جدش پیغمبر روایت کرده، نقل کرده اند. یکی از آنها عثمان بن سعید عمری است که در قطقطان واقع در سمت غربی بغداد مدفون است. دیگری فرزندش ابو جعفر محمد بن عثمان، دیگری ابوالقاسم حسین بن روح نوبختی و چهارمی علی بن محمد سیمری رضی اللّه عنهم است .

نصر بن علی جهضمی به روایت علمای چهار مذهب اهل تسنن، احوال چهار نفر مذکور و اسامی آنها را و اینکه هر چهار نفر از وکلای مهدی علیه السّلام بوده اند، ذکر کرده است.

بعد از غیبت صغری نیز بسیاری از شیعیان و غیرهم، آن حضرت را ملاقات کرده و از معجزات و کراماتی که به دست آن

حضرت به وقوع پیوسته، فهمیده اند که او همان مهدی موعود است.

پس اگر امروز از نظر نوع شیعیان و دوستانش غایب است، منافات ندارد که عده ای از آنها حضرتش را ببینند و از گفتار و کردارش بهره مند گردند و در عین حال از مردم پوشیده دارند، چنان که این معنی درباره جماعتی از پیغمبران و اوصیا و پادشاهان و اولیای حق، جریان داشته که مصالح دینی ایجاب می کرده آنها مدتی غایب گردند.

کسانی که وجود مهدی موعود علیه السّلام را از راه استبعاد طول عمر شریف آن حضرت انکار می کنند، افرادی هستند که جاهل به قدرت الهی و اخبار حضرت رسالت پناهی و اهل بیت عصمت هستند، وگرنه چگونه می شود آن را انکار کرد، با اینکه طول عمر عده ای از پیغمبران و غیرهم که همه از معمرین بوده اند، در روایات متواتر به ما رسیده است؟ وقتی خضر علیه السّلام با سال ها عمر که نه پیغمبر و نه حافظ دینی است و نه بودنش در بقای تکلیف لطف است و فقط بنده صالح پروردگار است، تاکنون زنده است، چگونه طول عمر مهدی علیه السّلام را که حافظ دین جدش است و بقای تکلیف بسته به وجود اوست، می توان مستبعد شمرد؟ مضافا به اینکه نفعی که در حال غیبت و ایام ظهور امام زمان علیه السّلام عائد مردم می شود، بیشتر از نفعی است که مردم از وجود خضر، می برند. بعلاوه کسی که مطابق صریح قرآن مجید معتقد به داستان اصحاب کهف است که سیصد و نه سال خوابیدند و با این وصف بدون اینکه آب و نان داشته باشند زنده ماندند و تا زمان پیغمبر صلی اللّٰه علیه و آله نیز باقی بودند - چنان که ثعلبی روایت کرده که حضرت عده ای از اصحاب را فرستادند تا به آنها سلام کنند - چطور طول عمر مهدی علیه السّلام را مستبعد می داند؟ -. طرائف ۱ : ۲۶۱ -

ابو حاتم سیستانی که از اعیان علمای اهل سنت است، کتابی تصنیف کرده به نام «المعمّرون» و بسیاری از مردان طویل العمر را نام برده. در اینجا سید بن طاوس علیه الرحمه شرح مفصلی در این باره بیان می کند که چون از موضوع کتاب ما خارج است، از ذکر آن در می گذریم.

**[ترجمه]

«۴۲»

نص، [کفایه الأثر] بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ فِی بَابِ النُّصُوصِ عَلَی الِاثْنَیْ عَشَرَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِیَّهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: یَا عَلِیُّ أَنْتَ مِنِّی وَ أَنَا مِنْکَ وَ أَنْتَ أَخِی وَ وَزِیرِی فَإِذَا مِتُّ ظَهَرَتْ لَکَ ضَغَائِنُ فِی صُدُورِ قَوْمٍ وَ سَتَکُونُ

ص: ۱۰۸

بَعْدِي فِتْنَهٌ صَمَّاءُ صَيْلَمٌ -(۱) يَسْقُطُ فِيهَا كُلُّ وَلِيجَهٍ وَ بِطَانَهٍ وَ ذَلِكَ عِنْدَ فِقْدَانِ الشِّيعَهِ الْخَامِسَ مِنْ وُلْدِ السَّابِعِ مِنْ وُلْدِكَ تَحْزَنُ لِفَقْدِهِ أَهْلُ الْأَرْضِ وَ السَّمَاءِ فَكَمْ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ مُتَأَسِّفٍ مُتَلَهِّفٍ حَيْرَانَ عِنْدَ فَقْدِهِ ثُمَّ أَطْرَقَ مَلِيّاً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَ قَالَ بِأَبِي وَ أُمِّي سَمِيِّي وَ شَبِيهِي وَ شَبِيهُ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ عَلَيْهِ جُيُوبُ النُّورِ أَوْ قَالَ جَلَابِيبُ النُّورِ تَتَوَقَّدُ مِنْ شُعَاعِ الْقُدْسِ كَأَنِّي بِهِمْ آيِسٌ مَا كَانُوا نُودُوا بِنِدَاءٍ يُسْمَعُ مِنَ الْبُعْدِ كَمَا يُسْمَعُ مِنَ الْقُرْبِ يَكُونُ رَحْمَهً عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَ عَذَاباً عَلَى الْمُنَافِقِينَ قُلْتُ وَ مَا ذَلِكَ النِّدَاءُ قَالَ ثَلَاثَهُ أَصْوَاتٍ فِي رَجَبٍ الْأَوَّلُ أَلا لَعْنَهُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ الثَّانِي أَزِفَتِ الْآزِفَهُ الثَّالِثُ يَرَوْنَ بَدَناً بَارِزاً مَعَ قَرْنِ الشَّمْسِ يُنَادِي أَلَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ حَتَّى يَنْسُبَهُ إِلَى عَلِيٍّ علیه السلام فِيهِ هَلَاكُ الظَّالِمِينَ فَعِنْدَ ذَلِكَ يَأْتِي الْفَرَجُ وَ يَشْفِي اللَّهُ صُدُورَهُمْ وَ يُذْهِبُ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَكَمْ يَكُونُ بَعْدِي مِنَ الْأَئِمَّهِ قَالَ بَعْدَ الْحُسَيْنِ تِسْعَهٌ وَ التَّاسِعُ قَائِمُهُمْ.

**[ترجمه]کفایه الاثر: امیرالمؤمنین علیه السّلام از پیغمبر اکرم صلی اللّه علیه و آله روایت کرده که فرمود: «یا علی! تو از من و من از تو هستم؛ تو برادر و وزیر منی. چون من رحلت کنم، در سینه های قومی کینه هایی نسبت به تو پدید می آید و به زودی بعد از من، آشوبی سخت به وقوع می پیوندد که دامن همه را خواهد گرفت. این اتفاق به وقت فقدان پنجمین امام از اولاد امام هفتم از نسل تو خواهد بود و اهل زمین و آسمان در فقدانش محزون گردند. در آن هنگام چه بسیار مرد و زن مؤمنی که متأسف و دردمند و حیران خواهند بود!» آنگاه حضرت سر مبارک به زیر افکند و لحظه ای بعد سر برداشت و فرمود: «پدر و مادرم فدای کسی که همنام و شبیه من و موسی بن عمران است! او لباسی از نور می پوشد که با شعاع قدس می درخشد. بر آنها که در غیبت او بی قرارند تأسف دارم که صدایی را از دور می شنوند - همان طور که از نزدیک می شنوند - که برای مؤمنین رحمت و برای منافقین عذاب است.» امیرالمؤمنین علیه السّلام می فرماید: عرض کردم: «یا رسول اللّه! آن صدا چیست؟» فرمود: «سه صدا در ماه رجب شنیده می شود: صدای نخست: «أَلا لَعْنَهُ اللَّهِ عَلَی الظَّالِمِینَ» - . هود / ۱۸ - ، {هان لعنت خدا بر ستمگران باد} و صدای دوم: «ازفتِ الآزفه» - . نجم / ۵۷ - ، {وه چه نزدیک گشت واقعه} و صدای سوم به طور آشکار از شخصی است که او را نزدیک خورشید می بینند که می گوید: «ای اهل عالم آگاه باشید! خداوند مهدی فرزند فلان کس را برانگیخت- و نسب به علی علیه السّلام می رساند- و روز مرگ ستمگران فرا رسید!» در آن وقت مهدی ظهور می کند و خداوند دل های دوستانش را شاد می گرداند و عقده های دلشان را برطرف می سازد.» عرض کردم: «یا رسول اللّه! بعد از من چند امام خواهد آمد؟» فرمود: «بعد از حسین نه امام می آید و نهمی قائم آنهاست.» - . کفایه الاثر : ۱۵۸ -

**[ترجمه]

بیان

من ولد السابع أی سابع الأئمه لا سابع الأولاد و قوله من ولدک حال أو صفه للخامس.

**[ترجمه]عبارت «من ولد السابع»، یعنی هفتمین نفر از امامان نه هفتمین از اولاد، و عبارت «من ولد»، حال یا صفت برای کلمه پنجمین است .

**[ترجمه]

باب ۲ ما ورد عن أمير المؤمنين صلوات الله عليه فی ذلک

الأخبار

«۱»

ک، [إکمال الدین] الشَّیْبَانِیُّ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنْ سَهْلٍ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ الْحَسَنِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: لِلْقَائِمِ مِنَّا غَیْبَهٌ أَمَدُهَا طَوِیلٌ کَأَنِّی بِالشِّیعَهِ یَجُولُونَ جَوَلَانَ النَّعَمِ فِی غَیْبَتِهِ یَطْلُبُونَ الْمَرْعَی فَلَا یَجِدُونَهُ أَلَا فَمَنْ ثَبَتَ مِنْهُمْ عَلَی دِینِهِ [وَ] لَمْ یَقْسُ قَلْبُهُ لِطُولِ أَمَدِ غَیْبَهِ إِمَامِهِ فَهُوَ مَعِی فِی دَرَجَتِی یَوْمَ الْقِیَامَهِ ثُمَّ قَالَ علیه السلام إِنَّ الْقَائِمَ مِنَّا إِذَا قَامَ لَمْ یَکُنْ لِأَحَدٍ فِی عُنُقِهِ بَیْعَهٌ فَلِذَلِکَ

ص: ۱۰۹

۱- ۱. الفتنه الصماء: هی التی تدع الناس حیاری لا یجدون المخلص منها، و الصیلم الشدید من الداهیه.

تَخْفَى وِلَادَتُهُ وَ يَغِيبُ شَخْصُهُ.

**[ترجمه]کمال الدین: حضرت امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمود: «قائم ما غیبتی طولانی خواهد داشت. شیعیان را چنان می بینم که برای پیدا کردن او دشت و دمن را زیر پا گذارند و او را پیدا نکنند! بدانید آنها که در غیبت وی در دین خود ثابت بمانند و از طول مدت غیبتش سنگدل نشوند، روز قیامت با من خواهند بود.» آنگاه فرمود: «چون قائم ما ظهور کند، بیعت هیچ کس در گردن وی نیست. از این رو ولادتش پوشیده خواهد ماند و خودش از نظرها پنهان می شود.» - . کمال الدین : ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ک، [إکمال الدین] الْهَمْدَانِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَعْبَدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ: أَنَّهُ قَالَ لِلْحُسَیْنِ علیه السلام التَّاسِعُ مِنْ وُلْدِکَ یَا حُسَیْنُ هُوَ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ الْمُظْهِرُ لِلدِّینِ الْبَاسِطُ لِلْعَدْلِ قَالَ الْحُسَیْنُ علیه السلام فَقُلْتُ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ وَ إِنَّ ذَلِکَ لَکَائِنٌ فَقَالَ علیه السلام إِی وَ الَّذِی بَعَثَ مُحَمَّداً بِالنُّبُوَّهِ وَ اصْطَفَاهُ عَلَی جَمِیعِ الْبَرِیَّهِ وَ لَکِنْ بَعْدَ غَیْبَهٍ وَ حَیْرَهٍ لَا تَثْبُتُ فِیهَا عَلَی دِینِهِ إِلَّا الْمُخْلِصُونَ الْمُبَاشِرُونَ لِرَوْحِ الْیَقِینِ الَّذِینَ أَخَذَ اللَّهُ مِیثَاقَهُمْ بِوَلَایَتِنَا وَ کَتَبَ فِی قُلُوبِهِمُ الْإِیمانَ وَ أَیَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ.

**[ترجمه]کمال الدین: حضرت امام رضا علیه السّلام از پدرانش، از امیرالمؤمنین علیه السّلام نقل فرموده که به امام حسین علیه السّلام فرمود: «فرزند نهمی تو قیام به حق می کند، دین را پایدار می دارد و عدل را گسترش می دهد.» امام حسین علیه السّلام پرسید: «یا امیرالمؤمنین! آنچه فرمودی تحقق خواهد یافت؟» فرمود: «آری! به خداوندی که محمد را به مقام پیغمبری برانگیخت و او را بر همه مخلوقات برتری داد. لیکن پس از غیبت و حیرتی که جز دوستان مخلص ما و مؤمنین پاک سرشت که به نور ایمان و یقین اتصال دارند؛ کسانی که خدا پیمان آنها را با ولایت ما گرفته است و ایمان را در دل هایشان مقدر کرده و با روحی از جانب خود تایید فرموده، کسی در عقیده دینی خود ثابت نمی ماند.» - . کمال الدین: ۲۸۷ -

**[ترجمه]

«۳»

ک، [إکمال الدین] أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ زِیَادٍ الْمَکْفُوفِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِی عَفِیفٍ الشَّاعِرِ(۱)

قَالَ سَمِعْتُ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام یَقُولُ: کَأَنِّی بِکُمْ تَجُولُونَ جَوَلَانَ الْإِبِلِ تَبْتَغُونَ الْمَرْعَی فَلَا تَجِدُونَهُ یَا مَعْشَرَ الشِّیعَهِ.

ک، [إکمال الدین] أبی و ابن الولید معا عن سعد عن ابن أبی الخطاب عن محمد بن سنان عن أبی الجارود عن عبد الله بن أبی عفیف: مثله.

**[ترجمه]عبداللَّه بن ابی عفیف شاعر می گوید: شنیدم امیرالمؤمنین علیه السّلام می فرمود: «چنان می بینم که شما شیعیان مانند جولان شتران، همه جا را در جستجوی مهدی زیر پا گذارید و او را نیابید.» - . کمال الدین: ۲۸۷ -

در کتاب مزبور به طریق دیگر نیز این روایت نقل شده است - . کمال الدین: ۲۸۷ - .

**[ترجمه]

«۴»

كِتَابُ الْمُقْتَضَبِ، لِابْنِ الْعَيَّاشِ قَالَ حَدَّثَنِي الشَّيْخُ الثِّقَةُ أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ عَلِيٍّ فِي سَنَهِ خَمْسٍ وَ ثَمَانِينَ وَ مِائَتَيْنِ عِنْدَ عُبَيْدِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ نُوحِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ يَحْيَى عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ أَبِي جُحَيْفَهَ وَ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْهَمْدَانِيِّ وَ الْحَارِثِ بْنِ شَرِبٍ كُلٌّ حَدَّثَنَا: أَنَّهُمْ كَانُوا عِنْدَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام فَكَانَ إِذَا أَقْبَلَ ابْنُهُ الْحَسَنُ يَقُولُ مَرْحَباً بِابْنِ رَسُولِ اللَّهِ وَ إِذَا أَقْبَلَ الْحُسَيْنُ يَقُولُ بِأَبِي أَنْتَ يَا أَبَا ابْنِ خِيَرَهِ الْإِمَاءِ فَقِيلَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا بَالُكَ تَقُولُ هَذَا لِلْحَسَنِ وَ هَذَا لِلْحُسَيْنِ وَ مَنِ ابْنُ خِيَرَهِ الْإِمَاءِ فَقَالَ ذَاكَ الْفَقِيدُ الطَّرِيدُ الشَّرِيدُ م ح م د بْنُ

ص: ۱۱۰

۱- ۱. كذا فی النسخه المطبوعه و سيجی ء فی الحديث ۱۴ عن غيبه النعمانیّ« ابن أبی عقب» و فی نسخه كمال الدين و تمام النعمه أعنی المصدر فی الباب السابع و العشرين ج ۱ ص ۴۲۲ ابن أبی عقبه.

الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ هَذَا وَ وَضَعَ يَدَهُ عَلَی رَأْسِ الْحُسَيْنِ عليه السلام.

**[ترجمه]مقتضب الاثر: از جماعتی از روات نقل شده که گفتند: نزد علی بن ابی طالب علیهماالسّلام بودیم. وقتی پسرش حسن علیه السّلام می آمد، می فرمود: «مرحبا به پسر رسول خدا!» و وقتی حسین علیه السّلام می آمد، می فرمود: «پدرم فدای تو، ای پسر بهترین کنیزان!» گفته شد: «ای امیر مومنان! شما را چه شده که به حسن و حسین علیهماالسّلام چنین می فرمایید؟ پسر بهترین کنیزان کیست؟» فرمود: «او همان گم شده مطرود آواره «م ح م د» بن حسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن حسین علیهم السّلام فرزند این حسین است» و دست مبارکش را بر سر حسین علیه السّلام گذاشت.» - . مقتضب الاثر: ۳۱ -

**[ترجمه]

«۵»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنِ ابْنِ بَزِيعٍ عَنِ الْأَصَمِّ عَنِ ابْنِ سَيَابَهَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مِيثَمٍ عَنْ عَبَايَهَ الْأَسَدِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَقُولُ: كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا بَقِيتُمْ بِلَا إِمَامٍ هُدًی وَ لَا عَلَمٍ يُرَی يَبْرَأُ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: از عبایه اسدی روایت شده که گفت: از امیر مومنان علیه السّلام شنیدم که می فرمود: «چه حالی خواهید داشت وقتی که بی امام هدایت گر و بدون علم بمانید و گروهی از شما، از عقیده بعضی دیگر تبری جویند؟» - . غیبت طوسی: ۳۴۱ -

**[ترجمه]

«۶»

شا، [الإرشاد] رَوَی مَسْعَدَهُ بْنُ صَدَقَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عليه السلام يَقُولُ: خَطَبَ النَّاسَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام بِالْكُوفَهِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَی عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَنَا سَيِّدُ الشِّيبِ وَ فِيَّ سُنَّهٌ مِنْ أَيُّوبَ وَ سَيَجْمَعُ اللَّهُ لِي أَهْلِي كَمَا جَمَعَ لِيَعْقُوبَ شَمْلَهُ وَ ذَلِكَ إِذَا اسْتَدَارَ الْفَلَكُ وَ قُلْتُمْ ضَلَّ أَوْ هَلَكَ أَلَا فَاسْتَشْعِرُوا قَبْلَهَا بِالصَّبْرِ وَ بُوءُوا إِلَی اللَّهِ بِالذَّنْبِ فَقَدْ نَبَذْتُمْ قُدْسَكُمْ وَ أَطْفَأْتُمْ مَصَابِيحَكُمْ وَ قَلَّدْتُمْ هِدَايَتَكُمْ مَنْ لَا يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ وَ لَا لَكُمْ سَمْعاً وَ لَا بَصَراً ضَعُفَ وَ اللَّهِ الطَّالِبُ وَ الْمَطْلُوبُ هَذَا وَ لَوْ لَمْ تَتَوَاكَلُوا أَمْرَكُمْ وَ لَمْ تَتَخَاذَلُوا عَنْ نُصْرَهِ الْحَقِّ بَيْنَكُمْ وَ لَمْ تَهِنُوا عَنْ تَوْهِينِ الْبَاطِلِ لَمْ يَتَشَجَّعْ عَلَيْكُمْ مَنْ لَيْسَ مِثْلَكُمْ وَ لَمْ يَقْوَ مَنْ قَوِيَ عَلَيْكُمْ وَ عَلَی هَضْمِ الطَّاعَهِ وَ إِزْوَائِهَا عَنْ أَهْلِهَا فِيكُمْ تِهْتُمْ كَمَا تَاهَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ عَلَی عَهْدِ مُوسَی وَ بِحَقٍّ أَقُولُ لَيُضَعَّفَنَّ عَلَيْكُمُ التِّيهُ مِنْ بَعْدِي بِاضْطِهَادِكُمْ وُلْدِي ضِعْفَ مَا تَاهَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ فَلَوْ قَدِ اسْتَكْمَلْتُمْ نَهَلًا وَ امْتَلَأْتُمْ عَلَلًا عَنْ سُلْطَانِ الشَّجَرَهِ الْمَلْعُونَهِ فِي الْقُرْآنِ لَقَدِ اجْتَمَعْتُمْ عَلَی نَاعِقِ ضَلَالٍ وَ لَأَجَبْتُمُ الْبَاطِلَ رَكْضاً ثُمَّ لَغَادَرْتُمْ دَاعِيَ الْحَقِّ وَ قَطَعْتُمُ الْأَدْنَی مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ وَ وَصَلْتُمُ الْأَبْعَدَ

مِنْ أَبْنَاءِ الْحَرْبِ أَلَا وَ لَوْ ذَابَ مَا فِی أَیْدِیهِمْ لَقَدْ دَنَا التَّمْحِیصُ لِلْجَزَاءِ وَ کُشِفَ الْغِطَاءُ وَ انْقَضَتِ الْمُدَّهُ وَ أَزِفَ الْوَعْدُ وَ بَدَا لَکُمُ النَّجْمُ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ وَ أَشْرَقَ لَکُمْ قَمَرُکُمْ کَمِلْ ءِ شَهْرِهِ وَ کَلَیْلَهٍ تَمَّ فَإِذَا اسْتَبَانَ ذَلِکَ فَرَاجِعُوا التَّوْبَهَ وَ خَالِعُوا الْحَوْبَهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّکُمْ إِنْ أَطَعْتُمْ طَالِعَ الْمَشْرِقِ سَلَکَ بِکُمْ مِنْهَاجَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَتَدَارَیْتُمْ مِنَ الصَّمَمِ وَ اسْتَشْفَیْتُمْ مِنَ الْبَکَمِ وَ کُفِیتُمْ مَئُونَهَ التَّعَسُّفِ وَ الطَّلَبِ وَ نَبَذْتُمُ الثِّقْلَ الْفَادِحَ عَنِ الْأَعْنَاقِ فَلَا یُبْعِدُ اللَّهُ إِلَّا مَنْ أَبَی الرَّحْمَهَ وَ فَارَقَ الْعِصْمَهَ وَ سَیَعْلَمُ الَّذِینَ ظَلَمُوا أَیَّ مُنْقَلَبٍ یَنْقَلِبُونَ.

ص: ۱۱۱

**[ترجمه]ارشاد: از مسعده بن صدقه روایت کرده که گفت: شنیدم امام جعفر صادق علیه السّلام می فرمود: «امیرالمؤمنین علیه السّلام در کوفه برای مردم خطبه خواند و پس از حمد و ثنای الهی فرمود: «من سرور پیران هستم و سنتی از ایوب در من است. به زودی خداوند کسان مرا با گذشت زمان و تغییر اوضاع روزگار، مانند اولاد یعقوب گرد آورد و آن در زمانی است که روزگار طولانی گردد و بگویید: «او گم شده یا مرده است!» آگاه باشید و پیش از آن موقع صبر پیشه سازید و عذر تقصیر به پیشگاه خدا آورید. شما پاکی و قدس خود را بدین وسیله از کف دادید، چراغ ایمان خود را خاموش کردید، از کسی پیروی کردید که مالك نفس خود و شما نیست و چشم و گوش بسته، بر شما حکومت می کند (مقصود معاویه بن ابی سفیان است). به خدا قسم هم آنها نقص دارند و هم شما کار خلاف کردید. اگر در انجام وظایف دینی خود ضعف نشان ندهید و در نصرت دین پیغمبر اسلام یکدیگر را زبون نکنید و در محو باطل سستی نکنید، آنها که در شجاعت به پای شما نمی رسند، شجاعت و نیروی خود را به روی شما نمی آورند، بر شما مسلط نمی گردند، وظیفه طاعت خدا را زیر پا نمی گذارند، مردم را از اطاعت خداوند باز نمی دارند و مانند بنی اسرائیل در زمان حضرت موسی، حیران و سرگردان نخواهید شد.

به راستی میگویم که چون اولاد مرا مقهور کنید، دو برابر بنی اسرائیل حیران و سرگردان شوید و چون از سلطه شجره ملعونه که در قرآن ذکر شده پی در پی سیراب گردید و مکرر بنوشید - در حالی که از کسی پیروی خواهید کرد که مردم را به گمراهی سوق می دهد و دعوت باطل را می پذیرد - پیمانی که با دعوت کننده بسته بودید، می شکنید، رشته ارتباط خود را با اهل جهاد قطع می کنید و به کسانی که اهل جنگ و جهاد در راه خدا نیستند می پیوندید. و چون وعده ها و بخششی که برای جلب شما در دست دارند آب شود، وقت امتحان و پاك شدن هر کس نزدیك شود، پرده بالا رود، مدت انتظار به پایان رسد، وعده نزدیك گردد و آشکار می شود برای شما ستاره ای از جانب شرق ماه شما که مانند شب چهاردهم برای شما بدرخشد .

چون این علائم آشکار گردد، توبه کنید و گناه را از خود دور سازید و بدانید که اگر از آن ستاره که از مشرق طلوع می کند پیروی کنید، او شما را به طریقه (شریعت) پیغمبر اسلام رهبری کند، از کری و گنگی شفا خواهید یافت و بار سنگین تحمل (ظلم و ستم از دولت های جابر و بیعت سلاطین جور) را از گردن ها فرود می آورید. خداوند در آن روز هیچ کس را بی نصیب نمی گذارد، جز آن کس که از رحمت او سر باز زند و خویشتن دار نباشد. «وَ سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ» - . شعراء / ۲۲۷ - ، {و کسانی که ستم کرده اند به زودی خواهند دانست به کدام بازگشتگاه برخواهند گشت.} - . ارشاد: ۱۵۴ -

**[ترجمه]

بیان

الشیب بالکسر و بضمتین جمع الأشیب و هو من أبیض شعره و استداره الفلک کنایه عن طول مرور الأزمان أو تغیر أحوال الزمان و سیأتی خبر فی باب أشراط الساعه یؤید الثانی قوله هذا فصل بین الکلامین أی خذوا هذا و النهل محرکه أول الشرب و العلل محرکه الشربه الثانیه و الشرب بعد الشرب تباعا قوله کمل ء شهره أی کما یملأ فی شهره فی اللیله الرابع عشر فیکون ما

بعده تأكيدا أو كما إذا فرض أنه يكون ناميا متزايدا إلى آخر الشهر و سيأتی تفسير بعض الفقرات فی شرح الخطبه المنقوله من الكافی و هی كالشرح لهذه و يظهر منها ما وقع فی هذا الموضع من التحريفات و الاختصارات المخله بالمعنى.

**[ترجمه]«شيب» به كسر و دو ضمه، جمع «اشيب» است و به معنای سفيد شدن مو است. همچنين «استداره فلک»، كنايه از طول گذشت زمان يا دگرگونی اوضاع زمان است و حديثی در باب شرط های وقوع قيامت خواهد آمد كه احتمال دوم را تقويت می كند. «هذا» در ميان كلام، فصل بين دو كلام است، يعنی اين مطلب را بگيريد. «نهل» با فتح نون، به معنای شرب است و «علل» با حركت عين و لام، نوشيدن دوم و نوشيدن پی در پی بعد از نوشيدن است. قول حضرت: «كملء شهره»، يعنی همان طور كه ماه در شب چهاردهم پر می شود، پس مابعد آن برای تاكيد است يا مثل فرضی است كه هلال ماه تا آخر ماه در حال رشد و افزايش باشد. معنی قسمتی از اين خطبه و مطالبی راجع به آن را در ذيل روايتی كه از كتاب «كافی» نقل می كنيم و به منزله شرح اين خطبه است، خواهد آمد و هم در آن خطبه تحريفات و اختصارهايی مخلّ معنی كه در اينجا روی داده معلوم خواهد شد.

**[ترجمه]

«۷»

نی، [الغيبه] للنعمانی ابْنُ هَمَّام عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ خَارِجَهَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ حراب [فُرَاتِ] بْنِ أَحْنَفَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: زَادَ الْفُرَاتُ عَلَى عَهْدِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَرَكِبَ هُوَ وَ ابْنَاهُ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ عليه السلام فَمَرَّ بِثَقِيفٍ فَقَالُوا قَدْ جَاءَ عَلِيٌّ يَرُدُّ الْمَاءَ فَقَالَ عَلِيٌّ عليه السلام أَ مَا وَ اللَّهِ لَأُقْتَلَنَّ أَنَا وَ ابْنَایَ هَذَانِ وَ لَيَبْعَثَنَّ اللَّهُ رَجُلًا مِنْ وُلْدِی فِی آخِرِ الزَّمَانِ يُطَالِبُ بِدِمَائِنَا وَ لَيَغِيبَنَّ عَنْهُمْ تَمْيِيزاً لِأَهْلِ الضَّلَالَهِ حَتَّى يَقُولَ الْجَاهِلُ مَا لِلَّهِ فِی آلِ مُحَمَّدٍ مِنْ حَاجَهٍ.

**[ترجمه]غيبت نعمانی: از حضرت صادق عليه السّلام، از پدرانش عليهم السّلام روايت شده كه در زمان اميرالمؤمنين عليه السّلام، يک بار آب فرات زياد شد. حضرت و دو فرزندش امام حسن و امام حسين عليهم السّلام سوار شده و از قبيله ثقيف گذشتند .

مردم گفتند: «علی آمده است آب را برگرداند.» حضرت فرمود: «من و اين دو پسرم شهيد خواهيم شد و خداوند در آخرالزمان مردی از نسل من را برانگيزد كه انتقام خون ما را بگيرد و از نظرها غايب شود تا اهل باطل شناخته شوند، تا آنكه جاهل می گويد: خداوند را با آل محمد حاجتی نيست.» - . غيبت نعمانی: ۱۴۰ -

**[ترجمه]

«۸»

نی، [الغيبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ جَمِيعاً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ(۱)

عَنْ أَبِيهِ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: خَبَرٌ تَدْرِيهِ خَيْرٌ مِنْ عَشَرَةٍ تَرْوِيهِ إِنَّ لِكُلِّ حَقٍّ حَقِيقَةً وَ لِكُلِّ صَوَابٍ نُوراً ثُمَّ قَالَ إِنَّا وَ اللَّهِ لَا نَعُدُّ الرَّجُلَ مِنْ شِيعَتِنَا فَقِيهاً حَتَّى يُلْحَنَ لَهُ فَيَعْرِفَ اللَّحْنَ إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ عَلَى مِنْبَرِ الْكُوفَةِ وَ إِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ فِتَناً مُظْلِمَةً عَمْيَاءَ مُنْكَسِفَةً لَا يَنْجُو مِنْهَا إِلَّا النُّوَمَةُ قِيلَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَا النُّوَمَةُ قَالَ

۱- ۱. فی النسخه المطبوعه: محمّد بن همام و محمّد بن الحسین بن جمهور جمیعا عن الحسین بن محمّد بن جمهور، عن أبیه. و الصحیح ما أثبتناه راجع المصدر ص ۷۰ و مستدرک النوریّ ج ۳ ص ۵۲۶.

الَّذِی یَعْرِفُ النَّاسَ وَ لَا یَعْرِفُونَهُ وَ اعْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ حُجَّهٍ لِلَّهِ وَ لَکِنَّ اللَّهَ سَیُعْمِی خَلْقَهُ مِنْهَا بِظُلْمِهِمْ وَ جَوْرِهِمْ وَ إِسْرَافِهِمْ عَلَی أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ خَلَتِ الْأَرْضُ سَاعَهً وَاحِدَهً مِنْ حُجَّهٍ لِلَّهِ لَسَاخَتْ بِأَهْلِهَا وَ لَکِنَّ الْحُجَّهَ یَعْرِفُ النَّاسَ وَ لَا یَعْرِفُونَهُ کَمَا کَانَ یُوسُفُ یَعْرِفُ النَّاسَ وَ هُمْ لَهُ مُنْکِرُونَ ثُمَّ تَلَا یا حَسْرَهً عَلَی الْعِبادِ ما یَأْتِیهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا کانُوا بِهِ یَسْتَهْزِؤُنَ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام جعفر صادق علیه السّلام فرمود: اگر معنای یک روایت را بدانی، بهتر از ده روایت است که ندانسته برای مردم نقل کنی! هر حقی حقیقتی و هر راستی نوری دارد. به خدا قسم ما کسی از شیعیان خود را فقیه نمی دانیم، جز اینکه با وی به رمز و اشاره سخن بگوییم و او مقصود ما را بفهمد. امیرالمؤمنین علیه السّلام در منبر کوفه می فرمود: «شما آشوب های تاریک و روزگاری مبهم در پیش دارید که جز «نومه»، کسی از آن ماجرا نجات نمی یابد!» عرض کردند: «یا امیرالمؤمنین! نومه کیست؟» فرمود: «کسی است که مردم را می شناسد، ولی مردم او را نمی شناسند. بدانید که زمین از وجود حجت خدا خالی نمی ماند و به زودی خداوند بندگان گناهکارش را به کیفر ظلم و ستم و زیاده روی های خود می رساند. و بدانید که زمین از حجت خدا خالی نمی ماند، ولی خدا خلق خود را نسبت به حجت خود، به سبب ظلم و جور و اسراف بر نفسشان کور می گرداند و اگر یک لحظه زمین از حجت خدا خالی بماند، ساکنان خود را فرو می برد. حجت خدا در روی زمین هست، او همه را می شناسد، ولی کسی او را نمی شناسد، چنان که یوسف مردم را می شناخت ولی کسی او را نمی شناخت.» آنگاه این آیه شریفه را تلاوت فرمود: «یا حَسْرَهً عَلَی الْعِبادِ ما یَأْتِیهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا کانُوا بِهِ یَسْتَهْزِؤُنَ» - . یس / ۳۰ - ، {دریغا بر این بندگان! هیچ فرستاده ای بر آنان نیامد مگر آنکه او را ریشخند می کردند.} - . غیبت نعمانی: ۱۴۱

-

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام حتی یلحن له أی یتکلم معه بالرمز و الإیماء و التعریض علی جهه التقیه و المصلحه فیفهم المراد قال الجزری یقال لحنت فلانا إذا قلت له قولا یفهمه و یخفی علی غیره لأنک تمیله بالتوریه عن الواضح المفهوم و قال فی حدیث علی و ذکر آخر الزمان و الفتن ثم قال خیر أهل ذلک الزمان کل مؤمن نومه النومه بوزن الهمزه الخامل الذکر الذی لا یؤبه له و قیل الغامض فی الناس الذی لا یعرف الشر و أهله و قیل النومه بالتحریک الکثیر النوم فأما الخامل الذی لا یؤبه له فهو بالتسکین و من الأول

حَدِیثُ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّهُ قَالَ لِعَلِیٍّ علیه السلام مَا النُّوَمَهُ قَالَ الَّذِی یَسْکُتُ فِی الْفِتْنَهِ فَلَا یَبْدُو مِنْهُ شَیْ ءٌ.

**[ترجمه]اینکه حضرت علیه السّلام فرمود: «حتی یلحن له»، یعنی با او با رمز و ایما و کنایه به سبب تقیه و مصلحت سخن می گوید تا مراد را بفهمد. جزری می گوید: وقتی گفته می شود: «لحنت فلانا»، در زمانی است که به او سخنی بگویی که او بفهمد، ولی دیگران نفهمند، زیرا تو او را با توریه از مفهوم واضحی منصرف کرده ای و گفت: در حدیث علی علیه السّلام و ذکر آخرالزمان و فتنه ها، سپس گفته: بهترین اهل آن زمان هر مومن، نُوَمَه است و نومه بر وزن همزه، شخص مخفی الذکری

است که به او اعتنا نمی شود و گفته شده شخص خاموشی است که شر و اهل آن را نمی شناسد و گفته شده که نومه با تحریک واو، فرد پرخواب است؛ اما شخص خاموشی که به او اعتنا نمی شود، با سکون واو است، و از قبیل لفظ نخست است حدیث ابن عباس که از علی علیه السّلام پرسید: «نومه کیست؟» فرمود: «کسی که در فتنه ساکت است و امری از او آشکار نمی شود.»

**[ترجمه]

«۹»

نهج، [نهج البلاغه] فِی حَدِیثِهِ علیه السلام: فَإِذَا کَانَ ذَلِکَ ضَرَبَ یَعْسُوبُ الدِّینِ بِذَنَبِهِ فَیَجْتَمِعُونَ إِلَیْهِ کَمَا یَجْتَمِعُ قَزَعُ الْخَرِیفِ.

قَالَ السَّیِّدُ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ یَعْسُوبُ الدِّینِ السَّیِّدُ الْعَظِیمُ الْمَالِکُ لِأُمُورِ النَّاسِ یَوْمَئِذٍ وَ الْقَزَعُ قِطَعُ الْغَیْمِ الَّتِی لَا مَاءَ فِیهَا.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیر مومنان علیه السّلام فرمود: «چون آن گونه شود، پیشوای دین قیام کند، پس مسلمانان پیرامون او چونان ابر پاییزی گرد آیند.» سید رضی می گوید: «یعسوب دین» سید بزرگواری است که مالک امور مردم در آن روزگاران خواهد بود و «قزع»، قطعه ابری است که آب در آن نیست. - . نهج البلاغه: ۶۸۲ -

**[ترجمه]

بیان

قالوا هذا الکلام فی خبر الملاحم الذی یذکر فیه المهدی علیه السلام و قال فی النهایه أی فارق أهل الفتنه و ضرب فی الأرض ذاهبا فی أهل دینه و أتباعه الذین یتبعونه علی رأیه و هم الأذناب و قال الزمخشری الضرب بالذنب هاهنا مثل للإقامه و الثبات یعنی أنه یثبت هو و من یتبعه علی الدین.

**[ترجمه]این کلام حضرت در اخبار وقوع فتنه هاست که در آن از مهدی علیه السّلام یاد می شود و در نهایه، حضرت در بیان معنای این کلام می گوید: «از اهل فتنه جدا می شود و با اهل دین خود و پیروان خود، طبق نظر خود در زمین سیر می کند و آنها همان اذناب و پیروان اویند.» زمخشری می گوید: «ضرب به ذنب» اینجا مثل اقامه و ثبات است، یعنی حضرت و تابعانش بر دین ثابت قدم هستند.

**[ترجمه]

«۱۰»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ علیه السلام فِی بَعْضِ خُطَبِهِ: قَدْ لَبِسَ لِلْحِکْمَهِ جُنَّتَهَا وَ أَخَذَهَا بِجَمِیعِ أَدَبِهَا مِنَ الْإِقْبَالِ عَلَیْهَا وَ الْمَعْرِفَهِ بِهَا وَ التَّفَرُّغِ لَهَا وَ هِیَ عِنْدَ نَفْسِهِ ضَالَّتُهُ الَّتِی یَطْلُبُهَا وَ حَاجَتُهُ الَّتِی یَسْأَلُ عَنْهَا فَهُوَ مُغْتَرِبٌ إِذَا اغْتَرَبَ الْإِسْلَامُ وَ ضَرَبَ بِعَسِیبِ ذَنَبِهِ وَ

أَلْصَقَ الْأَرْضَ بِجِرَانِهِ بَقِيَّةٌ مِنْ بَقَايَا حُجَّتِهِ خَلِيفَةٌ مِنْ خَلَائِفِ أَنْبِيَائِهِ.

ص: ١١٣

**[ترجمه]نهج البلاغ: حضرت امیر علیه السّلام در یکی از خطبه هایش فرمود: «مهدی علیه السّلام زره دانش بر تن دارد و با تمامی آداب و با توجّه و معرفت کامل، آن را فرا گرفته است؛ حکمت گمشده اوست که همواره در جستجوی آن است و نیاز اوست که در به دست آوردنش می پرسد. در آن هنگام که اسلام غروب می کند و چونان شتری در راه مانده دم خود را به حرکت درآورده، گردن به زمین می چسباند، او پنهان خواهد شد. (دوران غیبت صغری و کبری) او باقی مانده حجّت های الهی و آخرین جانشین از جانشینان پیامبران است.» - . نهج البلاغه: ۳۶۸ -

**[ترجمه]

بیان

قال ابن أبی الحدید قالت الإمامیه إن المراد به القائم علیه السلام المنتظر و الصوفیه یزعمون أنه ولی الله و عندهم أن الدنیا لا یخلو عن الأبدال و هم أربعون و عن الأوتاد و هم سبعه و عن القطب و هو واحد و الفلاسفه یزعمون أن المراد به العارف و عند أهل السنه هو المهدی الذی سیخلق و قد وقع اتفاق الفرق من المسلمین علی أن الدنیا و التکلیف لا ینقضی إلا علی المهدی.

قوله علیه السلام فهو مغترب أی هذا الشخص یخفی نفسه إذا ظهر الفسق و الفجور و اغترب الإسلام باغتراب العدل و الصلاح و هذا یدل علی ما ذهبت إلیه الإمامیه و العسیب عظم الذنب أو منبت الشعر منه و إلصاق الأرض بجرانه کنایه عن ضعفه و قله نفعه فإن البعیر أقل ما یکون نفعه حال بروکه.

**[ترجمه]ابن ابی الحدید در شرح این خطبه می نویسد:« شیعه امامیه می گویند: مقصود از این شخص قائم منتظر است و صوفیه گفته اند او «ولی اللَّه» است و معتقدند که دنیا از چهل نفر ابدال و هفت نفر اوتاد و یکنفر بنام «قطب» خالی نیست. به گمان فلاسفه، مقصود «عارف» است و اهل تسنن عقیده دارند «مهدی» است که منبعد متولد خواهد شد. همه مسلمانان اتفاق دارند که دنیا و تکلیف مردم تنها در عهد مهدی به پایان می رسد - . شرح نهج البلاغه ۱۰ : ۲۸۲ - ؛ و اینکه حضرت می فرماید «او از مردم کناره می گیرد»، یعنی این مرد هنگامی که فسق و فجور ظاهر گشت، مخفی می شود و غربت اسلام موقعی است که عدل و صلح غریب شود و از میان برود و این دلالت بر اعتقاد شیعه نسبت به مهدی موعود دارد. و «عسیب» استخوان دم یا رستنگاه موی دم است و «الصاق الارض بجرانه»، کنایه از ضعف و قلت نفع است، زیرا کم نفع ترین حالت شتر، حالت خوابیدن اوست.

**[ترجمه]

«۱۱»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الرَّازِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ عَنْ عِیسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَلَوِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ مِنْ وُلْدِی هُوَ الَّذِی یُقَالُ مَاتَ هَلَکَ لَا بَلْ فِی أَیِّ وَادٍ سَلَکَ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت امیر مومنان علیه السّلام فرمود: «صاحب الامر» از فرزندان من است و او کسی است که درباره اش گفته می شود: «مرده است و اگر هست، به کدام بیابان رفته است؟» - . غیبت نعمانی: ۱۵۶ -

**[ترجمه]

«۱۲»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الرَّازِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْكُوفِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ مُزَاحِمٍ الْعَبْدِیِّ عَنْ عِكْرِمَهَ بْنِ صَعْصَعَهَ عَنْ أَبِیهِ قَالَ كَانَ عَلِیٌّ علیه السلام یَقُولُ: لَا تَنْفَكُّ هَذِهِ الشِّیعَهُ حَتَّی تَكُونَ بِمَنْزِلَهِ الْمَعْزِ لَا یَدْرِی الْخَابِسُ عَلَی أَیِّهَا یَضَعُ یَدَهُ فَلَیْسَ لَهُمْ شَرَفٌ یُشْرِفُونَهُ وَ لَا سِنَادٌ یَسْتَنِدُونَ إِلَیْهِ فِی أُمُورِهِمْ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت امیر علیه السّلام فرمود: «(روزی بیاید) که شیعه مانند بز باشند که شیر نداند دست روی کدام یک از آنها بگذارد!» یعنی عزت آنها از دست رفته و کسی احترامی برای آنها قائل نیست و کسی را ندارند که در کارهای خود به وی پناه برند. - . غیبت نعمانی: ۱۹۳ -

**[ترجمه]

ایضاح

خبس الشی ء بكفه أخذه و فلانا حقه ظلمه أی یكون كلهم مشتركین فی العجز حتی لا یدری الظالم أیهم یظلم لاشتراكهم فی احتمال ذلک كقصاب یتعرض لقطیع من المعز لا یدری أیهم یأخذ للذبح.

**[ترجمه]«خبس الشیء بكفه»، یعنی آن را گرفت و «فلانی حقه ظلمه»، یعنی همگی در عجز مشتركند، تا جایی كه ظالم نمی داند به كدام یک ظلم كند، زیرا همگی در پذیرش ظلم مشتركند، مانند قصابی كه به گله بزان می رود و نمی داند كدام یک را برای ذبح كردن بگیرد.

**[ترجمه]

«۱۳»

نی، [الغیبه] للنعمانی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الشَّاعِرِ یَعْنِی ابْنَ أَبِی عَقِبٍ قَالَ سَمِعْتُ عَلِیّاً علیه السلام یَقُولُ: كَأَنِّی بِكُمْ تَجُولُونَ جَوَلَانَ الْإِبِلِ تَبْتَغُونَ مَرْعًی وَ لَا تَجِدُونَهَا مَعْشَرَ الشِّیعَهِ.

ص: ۱۱۴

**[ترجمه]غیبت نعمانی: عبداللّه شاعر یعنی ابن ابی عقب می گوید: شنیدم که امیرالمؤمنین علی علیه السّلام می فرمود: «ای شیعیان! شما را آنچنان می بینم که مانند شتران در پی چراگاه هستید و آن را نمی یابید.» - . غیبت نعمانی: ۱۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۴»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَی عَنْ مُوسَی بْنِ هَارُونَ بْنِ عِیسَی الْعَبْدِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْلِمِ بْنِ قَعْنَبٍ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ هِلَالٍ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهم السلام قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَقَالَ لَهُ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ نَبِّئْنَا بِمَهْدِیِّکُمْ هَذَا فَقَالَ إِذَا دَرَجَ الدَّارِجُونَ وَ قَلَّ الْمُؤْمِنُونَ وَ ذَهَبَ الْمُجْلِبُونَ فَهُنَاکَ فَقَالَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ عَلَیْکَ السَّلَامُ مِمَّنِ الرَّجُلُ فَقَالَ مِنْ بَنِی هَاشِمٍ مِنْ ذِرْوَهِ طَوْدِ الْعَرَبِ وَ بَحْرِ مَغِیضِهَا إِذَا وَرَدَتْ وَ مَجْفُوِّ أَهْلِهَا إِذَا أَتَتْ وَ مَعْدِنِ صَفْوَتِهَا إِذَا اکْتَدَرَتْ لَا یَجْبُنُ إِذَا الْمَنَایَا هَلِعَتْ وَ لَا یَحُورُ إِذَا الْمُؤْمِنُونَ اکْتَنَفَتْ وَ لَا یَنْکُلُ إِذَا الْکُمَاهُ اصْطَرَعَتْ مُشَمِّرٌ مُغْلَوْلِبٌ ظَفِرٌ ضِرْغَامَهٌ حَصِدٌ مُخَدِّشٌ ذَکَرٌ سَیْفٌ مِنْ سُیُوفِ اللَّهِ رَأْسٌ قُثَمُ نَشِقٌ رَأْسَهُ فِی بَاذِخِ السُّؤْدُدِ وَ غَارِزٌ مَجْدَهُ فِی أَکْرَمِ الْمَحْتِدِ فَلَا یَصْرِفَنَّکَ عَنْ تَبِعَتِهِ صَارِفٌ عَارِضٌ یَنُوصُ إِلَی الْفِتْنَهِ کُلَّ مَنَاصٍ إِنْ قَالَ فَشَرُّ قَائِلٍ وَ إِنْ سَکَتَ فَذُو دَعَائِرَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَی صِفَهِ الْمَهْدِیِّ علیه السلام فَقَالَ أَوْسَعُکُمْ کَهْفاً وَ أَکْثَرُکُمْ عِلْماً وَ أَوْصَلُکُمْ رَحِماً اللَّهُمَّ فَاجْعَلْ بَیْعَتَهُ خُرُوجاً مِنَ الْغُمَّهِ وَ اجْمَعْ بِهِ شَمْلَ الْأُمَّهِ فَأَنَّی جَازَ لَکَ (۱)

فَاعْزِمْ وَ لَا تَنْثَنِ عَنْهُ إِنْ وَفَّقْتَ لَهُ وَ لَا تُجِیزَنَّ عَنْهُ إِنْ هُدِیتَ إِلَیْهِ هَاهْ وَ أَوْمَأَ بِیَدِهِ إِلَی صَدْرِهِ شَوْقاً إِلَی رُؤْیَتِهِ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت صادق علیه السّلام از پدران خود، از امام حسین علیه السّلام روایت کرده که مردی نزد امیرالمؤمنین علیه السّلام آمد و گفت: «یا امیرالمؤمنین! ما را از مهدی خودتان مطلع کنید.» فرمود: «چون قر ن ها بر مردم بگذرد و مؤمنین اندک شوند و طرفداران حق از میان رفته باشند، در آن وقت او ظهور کند!» راوی گفت: «یا امیرالمؤمنین! مهدی از چه طایفه ای است؟» فرمود: «از بنی هاشم و قله شامخ نژاد عرب. هر کس به او نزدیک شود، او را دریای سرشاری می بیند و هنگامی که ظهور کند، نزدیکانش نسبت به او بی وفایی می کنند، و در آن موقع که آنها آلوده شوند، او کان پاکی است. کسی که هنگام هجوم مرگ به مردم، ترس به خود راه نمی دهد و در موقعی که مؤمنان اطرافش گرد آیند، به کسی ظلم نمی کند و به هنگام مبارزه شجاعان، از میدان بیرون نمی رود. مردی است آماده کارزار، مغلوب کننده دشمنان، پیروز و شجاع که مخالفین را با شمشیر درو می کند و بر پیکر آنها زخم های گران وارد می سازد. مردی است نیرومند، شمشیری است از شمشیرهای خدا، بزرگی است بخشنده و با استقامت. فرق او به قله عظمت می ساید و بزرگواری همیشگی او، بر بهترین اصول استوار است. هیچ فتنه انگیزی تو را از پیروی او باز ندارد؛ فتنه جویانی که به هر طرف می روند و اگر سخنی بگویند، بدترین گوینده ها هستند و اگر ساکت شوند، قصد افساد دارند.»

آنگاه به ذکر اوصاف مهدی علیه السّلام پرداخت و فرمود: «پناه دادن وی به مردم بی پناه از شما بهتر، علمش از شما افزون تر و جهدش در صله ارحام، از همه بیشتر است. خداوندا! با بیعت کردن با وی، مردم را از اندوه بیرون آور! و مسلمانان را از پراکندگی نجات ده! اگر بتوانی او را ملاقات کنی، به سوی وی بشتاب و هر گاه به او رسیدی، از او روی متاب، آه!» آنگاه

اشاره به سینه مبارک خود کرد که یعنی چقدر مشتاق دیدار اوست! - . غیبت نعمانی: ۲۱۲

-

**[ترجمه]

توضیح

قال الفیروزآبادی درج دروجا و درجانا مشی و القوم انقرضوا و فلان لم یخلف نسلا أو مضی لسبیله انتهی و الغرض انقراض قرون کثیره قوله علیه السلام و ذهب المجلبون أی المجتمعون علی الحق و المعینون للدین أو الأعم قال الجزری یقال أجلبوا علیه إذا تجمعوا و تألبوا و أجلبه أی أعانه و أجلب علیه إذا صاح به و استحثه و الطود بالفتح الجبل العظیم و فی بعض النسخ بالراء و هو بالضم أیضا الجبل و الأول أصوب و المغیض الموضع الذی یدخل فیه الماء فیغیب و لعل المعنی أنه بحر العلوم و الخیرات فهی کامنه فیه أو شبهه ببحر فی أطرافه مغایض فإن شیعتهم مغایض علومهم قوله علیه السلام و مجفو أهلها أی إذا أتاه أهله یجفونه و لا یطیعونه

۱- ۱. فی المصدر: فان خار اللّه لک. راجع ص ۱۱۴.

قوله علیه السلام هلعت أی صارت حریصه علی إهلاک الناس قوله علیه السلام و لا یحور فی بعض النسخ و لا یخور إذا المنون أکسفت و الخور الجبن و المنون الموت و الکماه بالضم جمع الکمی و هو الشجاع أو لابس السلاح و یقال ظفر بعدوه فهو ظفر و الضرغامه بالکسر الأسد.

قوله علیه السلام حصد أی یحصد الناس بالقتل قوله مخدش أی یخدش الکفار و یجرحهم و الذکر من الرجال بالکسر القوی الشجاع الأبی ذکره الفیروزآبادی و قال الرأس أعلی کل شی ء و سید القوم و القثم کزفر الکثیر العطاء و قال الجزری رجل نشق إذا کان یدخل فی أمور لا- یکاد یخلص منها و فی بعض النسخ باللام و الباء یقال رجل لبق ککتف أی حاذق بما عمل و فی بعضها شق رأسه أی جانبه و الباذخ العالی المرتفع.

قوله علیه السلام و غارز مجده أی مجده الغارز الثابت من غرز الشی ء فی الشی ء أی أدخله و أثبته و المحتد بکسر التاء الأصل و قوله ینوص صفه للصارف و قال الفیروزآبادی المناص الملجأ و ناص مناصا تحرک و عنه تنحی و إلیه نهض قوله فذو دعائر من

الدعاره و هو الخبث و الفساد و لا یبعد أن یکون تصحیف الدغائل جمع الدغیله و هی الدغل و الحقد أو بالمهمله من الدعل بمعنی الختل قوله علیه السلام فإن جاز لک أی تیسر لک مجازا و یقال انثنی أی انعطف قوله علیه السلام و لا تجیزن عنه أی إن أدرکته فی زمان غیبته و فی بعض النسخ و لا تحیزن بالحاء المهمله و الزاء المعجمه أی لا تتحیزن من التحیز عن الشی ء بمعنی التنحی عنه و کانت النسخ مصحفه محرفه فی أکثر ألفاظها.

**[ترجمه]فیروز آبادی می گوید: «درج دروجا و درجانا» به معنای راه رفتن است و «القوم انقرضوا» و «فلان لم یخلف نسلا» یا «مضی لسبیله» به یک معنا هستند و مقصود، انقراض نسل های فراوان است. اینکه حضرت فرمود: «ذهب المجبلون»، یعنی اجتماع کنندگان بر حق و یاری کنندگان دین یا معنای اعم از هر دو، بروند. جزری می گوید: «اجلبوا علیه» یعنی جمع شدند و اجتماع کردند. «اجلبه» یعنی او را کمک کرد و «اجلب علیه»، یعنی با فریاد او را صدا زد و او را فراخواند. «طود» با فتح طاء کوه عظیم است و در بعضی نسخه ها با راء است و با ضمه تاء نیز به معنای کوه است و اولی درست تر است. «مغیض» جایی است که آب وارد و سپس از نظر مخفی می شود و شاید معنی این باشد که حضرت، دریای علوم و خیرات است که در او مخفی است یا او را به دریایی تشبیه کرده که در اطراف آن آبرفت است، چرا که شیعیان، آبرفت های دریای علوم اهل بیت اند. اینکه حضرت فرمود: «مجفو اهلها»، یعنی وقتی به نزد اهل خود می آید، به او جفا کرده، به او ظلم می کنند و او را اطاعت نمی کنند. اینکه حضرت فرمود: «هلعت»، یعنی حریص بر کشتن مردم می شود. این قول حضرت: «و لا یحور» که در بعضی نسخه ها «لا-یخور اذن المنون» است و «خور»، ترس است و «منون»، مرگ است و «کماه» با ضم کاف، جمع «کی» به معنای شجاع یا سلاح به خود بسته است و گفته می شود که «ظفر بعدوه» پس او ظَفِر است و «ضرغام» با کسر ضاد، به معنای شیر است.

اینکه حضرت فرمود: «حصد»، یعنی مردم را با کشتن درو می کند. اینکه فرمود: «مخدش»، یعنی کفار را مجروح و زخمی می کند و «ذِکر از مردان» با کسره ذال، به معنای قوی و شجاع و بزرگ منش است. فیروزآبادی این مطلب را ذکر کرده و گفته: نرأس» هر چیز بالای آن است و رأس قوم، آقای قوم است و «قُثَم» بر وزن زفر، شخص بسیار بخشنده است. جزری گفته: «رجل

نشق» کسی است که در اموری دخالت می کند که نمی تواند از آن خلاص یابد و در بعضی نسخه ها با لام و باء ذکر شده: رجل لبق» بر وزن کتف، به معنای ماهر در عمل خود است و در بعضی نسخه ها «شق رأسه»، یعنی جانب سرش شکافت و «باذخ»، به معنای عالی و مرتفع است.

اینکه حضرت علیه السّلام فرمود: «غارز مجده»، یعنی کسی که بزرگی اش ثابت است و شیء غارز، چیز ثابت را گویند و از غرز شیء در شیء، یعنی ادخال چیزی در چیزی و اثبات آن می آید. «محتد» با کسر تاء، به معنای اصل و اساس است و اینکه فرمود: «ینوص»، این عبارت صفت واژه صارف است.

فیروزآبادی گفته: «مناص» به معنای پناهگاه است و «ناص مناصا»، به معنای تحرک و دور شدن از چیزی و به سمت چیزی رفتن است. اینکه حضرت فرمود: «ذو دعایر»، از دعاره به معنای خباثت و فساد است و بعید نیست که نسخه دست خورده باشد و صحیحش «دغایل» جمع دغیله به معنای دغل و کینه باشد یا با عین بوده و «دعل» به معنای فریب باشد. اینکه حضرت فرمود: «فان جاز لک»، یعنی برای تو میسر شد و گفته می شود: «انثنی» یعنی خم و منعطف شد. نیز اینکه حضرت فرمود: «لا تجیزن عنه»، منظور آن است که اگر او را در زمان غیبتش درک کردی و در بعضی نسخه ها «لا تحیزن» با حاء و زاء آمده که از تحیز می آید و «لا تتحیزنّ»، یعنی از چیزی دور نشو. نسخه ای که ما این روایت را از آن نقل کردیم، دست خورده بود و اکثر الفاظ آن تحریف شده بود.

**[ترجمه]

«۱۵»

یف، [الطرائف] فِی الْجَمْعِ بَیْنَ الصِّحَاحِ السِّتَّةِ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ قَالَ: قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام وَ نَظَرَ إِلَی ابْنِهِ الْحُسَیْنِ وَ قَالَ إِنَّ ابْنِی هَذَا سَیِّدٌ کَمَا سَمَّاهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ سَیَخْرُجُ مِنْ صُلْبِهِ رَجُلٌ بِاسْمِ نَبِیِّکُمْ یُشْبِهُهُ فِی الْخُلُقِ وَ لَا یُشْبِهُهُ فِی الْخَلْقِ یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا.

**[ترجمه]طرائف: امیرالمؤمنین علیه السّلام به فرزندش حسین علیه السّلام نگاه کرد و فرمود: «این فرزند من آقا است، چنان که پیغمبر صلی اللّه علیه و آله او را آقا نامید. از نسل وی مردی متولد گردد که همنام پیغمبر شما و خویش شبیه خوی اوست، و او زمین را پر از عدل کند.» - . طرائف ۱ : ۲۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۶»

نهج، [نهج البلاغه]: وَ أَخَذُوا یَمِیناً وَ شِمَالًا طعنا [ظَعْناً] فِی مَسَالِکِ الْغَیِّ وَ تَرْکاً لِمَذَاهِبِ الرُّشْدِ

ص: ۱۱۶

فَلَا تَسْتَعْجِلُوا مَا هُوَ كَائِنٌ مُرْصَدٌ وَ لَا تَسْتَبْطِئُوا مَا يَجِی ءُ بِهِ الْغَدُ فَكَمْ مِنْ مُسْتَعْجِلٍ بِمَا إِنْ أَدْرَكَهُ وَدَّ أَنَّهُ لَمْ يُدْرِكْهُ وَ مَا أَقْرَبَ الْيَوْمَ مِنْ تَبَاشِيرِ غَدٍ يَا قَوْمُ هَذَا إِبَّانُ وُرُودِ كُلِّ مَوْعُودٍ وَ دُنُوٌّ مِنْ طَلْعَةِ مَا لَا تَعْرِفُونَ أَلَا وَ إِنَّ مَنْ أَدْرَكَهَا مِنَّا يَسْرِی فِيهَا بِسِرَاجٍ مُنِيرٍ وَ يَحْذُو فِيهَا عَلَى مِثَالِ الصَّالِحِينَ لِيَحُلَّ فِيهَا رِبْقاً وَ تعتق [يُعْتِقَ] رِقّاً وَ يَصْدَعَ شَعْباً وَ يَشْعَبَ صَدْعاً فِی سُتْرَةٍ عَنِ النَّاسِ لَا يُبْصِرُ الْقَائِفُ أَثَرَهُ وَ لَوْ تَابَعَ نَظَرَهُ ثُمَّ لَيُشْحَذَنَّ فِيهَا قَوْمٌ شَحْذَ الْقَيْنِ النَّصْلَ تُجْلَى بِالتَّنْزِيلِ أَبْصَارُهُمْ وَ يُرْمَى بِالتَّفْسِيرِ فِی مَسَامِعِهِمْ وَ يُغْبَقُونَ كَأْسَ الْحِكْمَةِ بَعْدَ الصَّبُوحِ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امير مؤمنان عليه السّلام می فرمايد: «به راه های چپ و راست رفتند، راه ضلالت و گمراهی پيمودند و راه روشن هدايت را گذاشتند. پس درباره آنچه كه بايد باشد، شتاب نكنيد و آنچه را كه در آينده بايد بيايد، دير مشماريد. چه بسا كسی برای رسيدن به چيزی شتاب می كند، امّا وقتی به آن رسيد آرزو می كند كه ای كاش آن را نمی ديد. نيز چه نزديک است امروز ما به فردايی كه سپيده آن آشكار شد. ای مردم! اينک ما در آستانه تحقّق وعده های داده شده و نزديكی طلوع آن چيزهايی كه بر شما پوشيده و ابهام آميز است، قرار داريم. بدانيد آن كس از ما (حضرت مهدی عليه السّلام) كه فتنه های آينده را دريابد، با چراغی روشنگر در آن گام می نهد و بر همان سيره و روش پيامبر صلّی اللّه عليه و آله و سلّم و امامان عليهم السّلام رفتار می كند، تا گره ها را بگشايد؛ بردگان و ملّت های اسير را آزاد سازد؛ جمعيّت های گمراه و ستمگر را پراكنده و حق جويان پراكنده را جمع آوری كند. حضرت مهدی عليه السّلام سال های طولانی در پنهانی از مردم به سر می برد، آن چنان كه اثر شناسان، اثر قدمش را نمی شناسند، گرچه در يافتن اثر و نشانه ها تلاش فراوان كنند. سپس گروهی برای درهم كوبيدن فتنه ها آماده می گردند و چونان شمشيرها، صيقل می خورند، ديده هاشان با قرآن روشنايی می گيرد، در گوش هاشان تفسير قرآن طنين می افكند و در صبحگاهان و شامگاهان، جام های حكمت سر می كشند.» - . نهج البلاغه: - ٢٩٩

**[ترجمه]

بيان

مرصد أی مترقب ما يجی ء به الغد من الفتن و الوقائع من تباشير غد أی أوائله أو من البشری به و الإبان الوقت و الزمان يسری من السری السير بالليل و الربق الخيط و القائف الذی يتتبع الآثار و لو تابع نظره أی و لو استقصی فی الطلب و تابع النظر و التأمل و شحذت السكين حددته أی ليحرضن فی هذه الملاحم قوم علی الحرب و يشحذ عزائمهم فی قتل أهل الضلال كما يشحذ الحداد النصل كالسيف و غيره قوله عليه السلام يجلی بالتنزيل أی يكشف الرين و الغطاء عن قلوبهم بتلاوه القرآن و إلهامهم تفسيره و معرفه أسراره و الغبوق الشرب بالعشی مقابل الصبوح.

**[ترجمه]«مرصد» به معنای منتظر فتنه های فرداست. «وقايع از تباشيرر غد»، يعنی اوائل فردا يا به معنای بشارت به فرداست. «ابّان» به معنای وقت و زمان است و «يسری» از سری به معنای سير در شب است. «ربق» به معنای نخ است و «قائف» كسی است كه از آثار پيروی كند. همچنين اينكه حضرت فرمود: «و لو تابع نظره»، يعنی اگر چه در طلب تلاش كند و به دنبال فكر و تأمل باشد و «شحذتُ السكين» يعنی چاقو را تيز كردم و معنا اين می شود كه در اين جنگ های فتنه بار، گروهی بر جنگ تحريک

می شوند

و عزم خود را جزم کشتن گمراهان می کنند، همان طور که آهنگر تیر را مثل شمشیر و غیر آن می تراشد. اینکه حضرت فرمود: «یجلی بالتنزیل»، یعنی زنگار و پرده را با تلاوت قرآن و الهام تفسیر آن و معرفت اسرار آن، از دل های آنان بر می دارد. همچنین «غبوق» به معنای نوشیدن و «عشی» در مقابل صبح است.

**[ترجمه]

«۱۷»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ الْحَمَّامِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْقَارِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ یُوسُفَ عَنْ سَعِیدِ بْنِ أَبِی مَرْیَمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ کَثِیرٍ عَنْ مُوسَی بْنِ عُقْبَهَ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَهَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَتُمْلَأَنَّ الْأَرْضُ ظُلْماً وَ جَوْراً حَتَّی لَا یَقُولَ أَحَدٌ اللَّهُ إِلَّا مُسْتَخْفِیاً ثُمَّ یَأْتِی اللَّهُ بِقَوْمٍ صَالِحِینَ یَمْلَئُونَهَا قِسْطاً وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً.

**[ترجمه]امالی طوسی: امیر مؤمنان علیه السّلام فرمود: «(زمانی خواهد آمد) که زمین از ظلم و ستم پر شود، تا جایی که نام خدا را پنهانی به زبان آورند. آنگاه خداوند قومی صالح به وجود آورد و آنها زمین را که مملو از ظلم ستم شده باشد، پر از عدل و داد کنند.» - . امالی طوسی: ۳۸۲ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ک، [إکمال الدین] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ وَ الْحِمْیَرِیِّ وَ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ وَ ابْنِ عِیسَی وَ الْبَرْقِیِّ وَ ابْنِ هَاشِمٍ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَهَ عَنْ مَالِکٍ الْجُهَنِیِّ وَ حَدَّثَنَا ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ وَ سَعْدٍ مَعاً عَنِ الطَّیَالِسِیِّ عَنْ زَیْدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قَابُوسَ عَنِ النَّضْرِ بْنِ أَبِی السَّرِیِّ عَنْ أَبِی دَاوُدَ الْمُسْتَرِقِّ عَنْ ثَعْلَبَهَ

عَنْ مَالِكٍ الْجُهَنِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَهِ عَنِ ابْنِ نُبَاتَه قَالَ: أَتَيْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَوَجَدْتُهُ مُفَكِّراً يَنْكُتُ فِی الْأَرْضِ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا لِی أَرَاكَ مُفَكِّراً تَنْكُتُ فِی الْأَرْضِ أَ رَغْبَهً فِيهَا قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا رَغِبْتُ فِيهَا وَ لَا فِی الدُّنْيَا يَوْماً قَطُّ وَ لَكِنِّی فَكَّرْتُ فِی مَوْلُودٍ يَكُونُ مِنْ ظَهْرِی الْحَادِیَ عَشَرَ مِنْ وُلْدِی هُوَ الْمَهْدِیُّ يَمْلَؤُهَا عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً تَكُونُ لَهُ حَيْرَهٌ وَ غَيْبَهٌ يَضِلُّ فِيهَا أَقْوَامٌ وَ يَهْتَدِی فِيهَا آخَرُونَ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ إِنَّ هَذَا لَكَائِنٌ فَقَالَ نَعَمْ كَمَا أَنَّهُ مَخْلُوقٌ وَ أَنَّى لَكَ بِالْعِلْمِ بِهَذَا الْأَمْرِ يَا أَصْبَغُ أُولَئِكَ خِيَارُ هَذِهِ الْأُمَّهِ مَعَ أَبْرَارِ هَذِهِ الْعِتْرَهِ قُلْتُ وَ مَا يَكُونُ بَعْدَ ذَلِكَ قَالَ ثُمَ يَفْعَلُ اللَّهُ ما يَشاءُ فَإِنَّ لَهُ إِرَادَاتٌ وَ غَايَاتٌ وَ نِهَايَاتٌ.

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی سعد عن ابن أبی الخطاب عن ابن فضال عن ثعلبه: مثله- غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی عبد الله بن محمد بن خالد عن منذر بن محمد بن قابوس عن نضر عن ابن السندی عن أبی داود عن ثعلبه: مثله- نی، [الغيبه] للنعمانی الكلينی عن علی بن محمد عن البرقی عن نضر بن محمد بن قابوس عن منصور بن السندی عن أبی داود: مثله- ختص، [الإختصاص] ابن قولويه عن سعد عن الطيالسی عن المنذر بن محمد عن النضر بن أبی السری: مثله

**[ترجمه]كمال الدين: اصبغ بن نباته می گويد: به حضور اميرالمؤمنين عليه السّلام شرفياب شدم و او را متفكر يافتم و ديدم كه سر چوبی را به زمين می زند. عرض كردم: «يا اميرالمؤمنين! می بينم در فكر هستيد و سر چوب را به زمين می زنيد. آيا به اين زمين رغبت و نظری داريد؟» فرمود: «به خدا سوگند نه به زمين و نه به دنيا يک روز رغبت پيدا نكرده ام! ولی درباره مولودی كه در پشت يازدهمين من است فكر می كردم. او مهدی است كه زمين را كه آكنده از ظلم و ستم شده باشد، پر از عدل می كند. او را غيبت و حيرتی است كه فرقه هايی به خاطر آن گمراه و گروهی هدايت می يابند.» عرض كردم: «يا اميرالمؤمنين! اينكه می فرماييد پديد می آيد؟» فرمود: «آری! (پديد می آيد) همان طور كه خلق شده است. تو از كجاها خبر داری؟ ای اصبغ! اينان برگزيدگان اين امتند كه خوبان عترت طاهره هستند.» عرض كردم: «بعد چه می شود؟» فرمود: «آنچه خدا خواهد می كند، چه ذات الهی را اراده ها و مقاصد و نهايات است.» - . كمال الدين: ۲۷۳ -

در غيبت شيخ طوسی اين حديث از دو راوی ديگر هم روايت شده - . غيبت طوسی: ۱۶۴ - و در غيبت نعمانی، از راوی ديگری هم نقل كرده است. - . غيبت نعمانی: ۶۰ - در اختصاص مفيد از راوی ديگر نيز آورده است. - . اختصاص: ۲۰۹ -

**[ترجمه]

أقول

فی هذه الروايات كلها سوی روايه الصدوق بعد قوله و يهتدی فيها آخرون قلت يا مولای فكم تكون الحيره و الغيبه قال سته أيام أو سته أشهر أو ست سنين فقلت و إن هذا لكائن إلی آخر الخبر و فی الكافی أيضا كذلك (۱).

و نكت الأرض بالقضيب هو أن يؤثر بطرفه فعلی هذا المفكر المهموم و ضمير فيها راجع إلی الأرض أی اهتمامك و تفكرك لرغبه فی الأرض و أن تصير مالكا لها نافذ الحكم فيها أو هو راجع إلی الخلافه و ربما يحمل الكلام علی المطايبه

۱- ۱. الکافی ج ۱ ص ۳۳۸ غیبه النعمانیّ ص ۲۹.

و لعل المراد بالحیره التحیر فی المساکن و أن یکون فی کل زمان فی بلده و ناحیه و قیل المراد حیره الناس فیه و هو بعید.

قوله علیه السلام سته أیام إلخ لعله مبنی علی وقوع البداء فیه و لذا ردد علیه السلام بین أمور و أشار إلیه فی آخر الخبر و یمکن أن یقال إن السائل سأل عن الغیبه و الحیره معا فأجاب علیه السلام بأن زمان مجموعهما أحد الأزمنه المذکوره و بعد ذلک ترفع الحیره و تبقی الغیبه فالتردید باعتبار اختلاف مراتب الحیره إلی أن استقر أمره علیه السلام فی الغیبه و قیل المراد أن آحاد زمان الغیبه هذا المقدار کما أنه أی المهدی علیه السلام مخلوق أی کما أن وجوده محتوم فکذا غیبته محتوم فإن له إرادات فی سائر الروایات فإن له بداءات و إرادات أی یظهر من الله سبحانه فیه علیه السلام أمور بدائیه فی امتداد غیبته و زمان ظهوره و إرادات فی الإظهار و الإخفاء و الغیبه و الظهور و غایات أی منافع و مصالح فیها و نهایات مختلفه لغیبته و ظهوره بحسب ما یظهر للخلق من ذلک بسبب البداء.

**[ترجمه]در تمام این روایات به غیر از روایت صدوق، بعد از فرمایش حضرت که: «و دیگران در آن آباد می شوند»، این عبارت است که: «گفتم: «ای مولای من! حیرت و غیبت چند سال است؟» گفت: «شش روز یا شش ماه یا شش سال.» پس گفتم: «تحقق این امر قطعی است؟» تا آخر حدیث. در کافی نیز چنین است. و اینکه حضرت فرمود: «و نکت فی الارض بالقضیب»، یعنی با یک سمت چوب اثری روی آن گذاشت. بنابراین «مفکر» به معنای پر هم و غم است و ضمیر فیها به ارض بازمی گردد، یعنی همت و تفکر تو به خاطر میل به زمین است و اینکه می خواهی مالک زمین شوی و حکمت در آن نافذ باشد، یا این ضمیر به خلافت بر می گردد و چه بسا این کلام حضرت، حمل بر مزاح شود.

و شاید مراد از حیرت، سرگردانی در مساکن است و اینکه در هر زمانی، در هر ناحیه و شهری سرگردانی باشد. و گفته شده: مراد سرگردانی مردم در این امر است و این احتمال بعید است.

اینکه حضرت علیه السّلام فرمود: «سته ایام تا آخر»، شاید مبتنی بر وقوع بداء در آن باشد؛ به همین خاطر حضرت بین اموری چند، با تردید سخن گفتند و در آخر حدیث به آن اشاره کردند و ممکن است گفته شود: سائل هم از غیبت و هم از حیرت پرسید، حضرت هم پاسخ داد که زمان مجموع هر دو، یکی از زمان های مذکور است و بعد از آن حیرت برداشته می شود و غیبت باقی می ماند. پس تردید در اعتبار اختلاف مراتب حیرت است تا امر حضرت در غیبت مستقر شود. همچنین گفته شده: منظور این است که تک تک زمان های غیبت به این مقدار است. اینکه حضرت فرمود: «کما انه» منظور مهدی علیه السّلام است. اینکه حضرت فرمود: «مخلوق»، یعنی همان طور که وجود او قطعی است، غیبت او نیز قطعی است. اینکه حضرت فرمود: «فان له ارادات»، در سایر روایات چنین آمده که: «فان له بداءات و ارادات»، یعنی از خدای سبحان در مورد حضرت علیه السّلام در طول مدت غیبت و زمان ظهور، اموری بر اساس بداء و اراده هایی در اظهار و اخفا و غیبت و ظهور ظاهر می شود و منظور از «غایات»، منافع و مصالحی در آن است و نهایات در غیبت او مختلف است و ظهور آن به حسب آنچه برای خلق آشکار می شود، به سبب بداء است .

**[ترجمه]

ك، [إكمال الدين] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْفَزَارِيِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّيْرَفِيِّ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ عَنْ فُرَاتِ بْنِ أَحْنَفَ (1) عَنِ ابْنِ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَهَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: أَنَّهُ ذَكَرَ الْقَائِمَ عليه السلام فَقَالَ أَمَا لَيَغِيبَنَّ حَتَّى يَقُولَ الْجَاهِلُ مَا لِلَّهِ فِي آلِ مُحَمَّدٍ حَاجَةٌ.

ك، [إكمال الدين] الوراق عن سعد عن إبراهيم بن هاشم عن إسحاق بن محمد عن أبي هاشم عن فرات بن أحنف عن ابن نباته: مثله.

**[ترجمه]كمال الدين: حضرت على عليه السّلام، قائم آل محمد عليهم السّلام را نام برد و فرمود: «آگاه باشيد! وى غيبتى خواهد كرد كه مردم مى پرسند خدا را چه حاجتى به آل محمد است؟» - . كمال الدين: ۲۸۵ -

اين حديث در كمال الدين به طريق ديگر هم ذكر شده است - . كمال الدين: ۲۸۵ - .

**[ترجمه]

«۲۰»

ك، [إكمال الدين] ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ يَعْقُوبَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ يَزِيدَ الضَّخْمِ قَالَ سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَقُولُ: كَأَنِّي بِكُمْ تَجُولُونَ جَوَلَانَ النَّعَمِ تَطْلُبُونَ الْمَرْعَى فَلَا تَجِدُونَهُ.

ص: ۱۱۹

۱- ۱. فى المطبوعه: ضرار بن احنف و الصحيح ما أثبتناه راجع المصدر ج ۱ ص ۴۱۹.

**[ترجمه]کمال الدین: یزید ضخم گفت: شنیدم امیرالمؤمنین علیه السّلام می فرمود: «انگار شما را می بینم که چون چهارپایان عقب چراگاه روید و آن را پیدا نکنید.» - . کمال الدین: ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ مُوسَی عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ وَ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ مُحَمَّدٍ مَعاً عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِیرٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَزَوَّرٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام یَقُولُ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ الشَّرِیدُ الطَّرِیدُ الْفَرِیدُ الْوَحِیدُ.

**[ترجمه]کمال الدین: اصبغ بن نباته می گوید: شنیدم امیرالمؤمنین علیه السّلام فرمود: «صاحب الامر از وطن و کسانش دور است و تنها به سر می برد.» - . کمال الدین: ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنِ التَّلَّعُکْبَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ ابْنِ قُتَیْبَهَ عَنِ الْفَضْلِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ عَیَّاشٍ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِی وَائِلٍ قَالَ: نَظَرَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام إِلَی ابْنِهِ الْحُسَیْنِ فَقَالَ إِنَّ ابْنِی هَذَا سَیِّدٌ کَمَا سَمَّاهُ رَسُولُ اللَّهِ سَیِّداً وَ سَیُخْرِجُ اللَّهُ مِنْ صُلْبِهِ رَجُلًا بِاسْمِ نَبِیِّکُمْ فَیُشْبِهُهُ فِی الْخَلْقِ وَ الْخُلُقِ یَخْرُجُ عَلَی حِینِ غَفْلَهٍ مِنَ النَّاسِ وَ إِمَاتَهٍ مِنَ الْحَقِّ وَ إِظْهَارٍ مِنَ الْجَوْرِ وَ اللَّهِ لَوْ لَمْ یَخْرُجْ لَضُرِبَ عُنُقُهُ یَفْرَحُ لِخُرُوجِهِ أَهْلُ السَّمَاءِ وَ سُکَّانُهَا یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً تَمَامَ الْخَبَرِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: اعمش از ابی وائل روایت می کند که گفت: امیرالمؤمنین به فرزندش حسین علیه السّلام نگاه کرد و گفت: «این فرزند من، آقاست! چنان که خدا او را آقا نامیده. به زودی از نسل وی مردی به وجود می آید که همنام پیغمبرتان و در صورت و سیرت شبیه به او است. او در زمانه ای که مردم از خود غافل باشند و حق را از میان برند و ستمگری پیشه سازند، قیام می کند. به خدا قسم که اگر قیام نکند، او را گردن می زنند. از قیام وی اهل آسمان و ساکنان زمین فرحناک می شوند. او زمین را که آکنده از ظلم و ستم شده باشد، پر از عدل کند.» - . غیبت طوسی: ۱۸۹ -

**[ترجمه]

«۲۳»

نهج، [نهج البلاغه] فِی بَعْضِ خُطَبِهِ علیه السلام: فَلَبِثْتُمْ بَعْدَهُ یَعْنِی نَفْسَهُ علیه السلام مَا شَاءَ اللَّهُ حَتَّی یُطْلِعَ اللَّهُ لَکُمْ مَنْ یَجْمَعُکُمْ وَ یَضُمُّ نَشْرَکُمْ إِلَی آخِرِ مَا مَرَّ فِی کِتَابِ الْفِتَنِ وَ قَالَ ابْنُ مِیثَم رَحِمَهُ اللَّهُ قَدْ جَاءَ فِی بَعْضِ خُطَبِهِ علیه السلام مَا یَجْرِی مَجْرَی الشَّرْحِ لِهَذَا الْوَعْدِ قَالَ علیه السلام اعْلَمُوا عِلْماً یَقِیناً أَنَّ الَّذِی یَسْتَقْبِلُ قَائِمَنَا مِنْ أَمْرِ جَاهِلِیَّتِکُمْ وَ ذَلِکَ أَنَّ الْأُمَّهَ کُلَّهَا یَوْمَئِذٍ جَاهِلِیَّهٌ

إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ فَلَا تَعْجَلُوا فَيَعْجَلَ الْخَوْفُ بِكَمْ وَ اعْلَمُوا أَنَّ الرِّفْقَ يُمْنٌ وَ الْأَنَاهَ رَاحَهٌ وَ بَقَاءٌ وَ الْإِمَامَ أَعْلَمُ بِمَا يُنْكَرُ وَ يُعْرَفُ لَيَنْزِعَنَّ عَنْكُمْ قُضَاهَ السَّوْءِ وَ لَيَقْبِضَنَّ عَنْكُمُ الْمُرَاضِينَ وَ لَيَعْزِلَنَّ عَنْكُمْ أُمَرَاءَ الْجَوْرِ وَ لَيُطَهِّرَنَّ الْأَرْضَ مِنْ كُلِّ غَاشٍّ وَ لَيَعْمَلَنَّ بِالْعَدْلِ وَ لَيَقُومَنَّ فِيكُمْ بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ وَ لَيَتَمَنَّيَنَّ أَحْيَاؤُكُمْ رَجْعَهَ الْكَرَّهِ عَمَّا قَلِيلٍ فَتَعَيَّشُوا إِذْنْ فَإِنَّ ذَلِكَ كَائِنٌ اللَّهَ أَنْتُمْ بِأَحْلَامِكُمْ كُفُّوا أَلْسِنَتَكُمْ وَ كُونُوا مِنْ وَرَاءِ مَعَايِشِكُمْ فَإِنَّ الْحِرْمَانَ سَيَصِلُ إِلَيْكُمْ وَ إِنْ صَبَرْتُمْ وَ احْتَسَبْتُمْ وَ اسْتَيْقَنْتُمْ أَنَّهُ طَالِبٌ وَتَرَكُمْ وَ مُدْرِكٌ آثَارَكُمْ وَ آخِذٌ بِحَقِّكُمْ وَ أُقْسِمُ بِاللَّهِ قَسَماً حَقّاً إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَ الَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: در بعضـی از خطبه های حضـرت علیه السّلام آمده است: «پس بعد از او- یعنی خود حضرت امیر علیه السّـلام - تا مـدتی که خـدا بخواهد، می مانید تا از جانب خدا کسـی که شـما را جمع کند و پراکندگی شـما را یک جا کند، طالع شود» - . نهج البلاغه: ۲۲۱ - تا آخر عباراتی که در کتاب فتن گذشت.

ابن میثم رحمه الله می گویـد: در بعضـی از خطبه هـای حضـرت علیه السّـلام مطالبی آمـده که به منزله شـرح این وعـده است. حضـرت می فرمایـد: «یقین بدانید کسـی که با عجله به اسـتقبال قائم ما می رود، از امر جاهلیت شـماست و سـبب آن است که امت همگی در آن روز اهـل جاهلیت انـد، مگر کسی که خـدا به او رحم کنـد. پس عجله مکنیـد که خوف به سوی شـما می شتابد و بدانید که مدارا، سـعادت است و آرامش، موجب راحتی و بقاست و امام داناتر به معروف و منکر است؛ قاضـیان بد را از شـما کنار می زند؛ رضایت دهندگان به بدی را از شما می گیرد؛ امرای جور را از شما عزل کرده؛ زمین را از هر حیله گری پاک و به عدالت عمل می کند؛ با ترازوی درست بین شما می ایستد و زندگان شما آرزو می کنند که گذشتگان نیز به زودی برگشته و در عصر او زندگی کنند، و این امر محقق شدنی است.

از خـدا بـا بردباری خود بر حـذر باشـید؛ زبان هایتان را بازداریـد و پی زنـدگی خود باشـید، چرا که محرومیت به شـما خواهد رسـید، و اگر صبر کنید و اخلاص به خرج دهید و یقین داشـته باشید که او طالب حق شماست و آثار شما را جمع کرده و حق شما را می گیرد، و به خدا قسمِ راست می خورم که خدا با کسانی است که تقوا به خرج داده و با محسنان است.»

**[ترجمه]

أقول

و قَالَ ابْنُ أَبِی الْحَدِیدِ فِی شَـرْحِ خُطْبَهٍ أَوْرَدَهَا السَّیِّدُ الرَّضِـیُّ فِی نَهْجِ الْبَلَاغَهِ وَ هِیَ مُشْـتَمِلَهٌ عَلَی ذِکْرِ بَنِی أُمَیَّهَ هَذِهِ الْخُطْبَهُ ذَکَرَهَا جَمَاعَهٌ مِنْ أَصْحَابِ السِّیَرِ وَ هِیَ مُتَدَاوِلَهٌ مَنْقُولَهٌ مُسْتَفِیضَهٌ وَ فِیهَا أَلْفَاظٌ لَمْ یُورِدْهَا الرَّضِیُّ.

ثُمَّ قَالَ وَ مِنْهَا: فَانْظُرُوا أَهْلَ بَیْتِ نَبِیِّکُمْ فَإِنْ لَبَـدُوا فَالْبُدُوا وَ إِنِ اسْتَنْصَـرُوکُمْ فَانْصُـرُوهُمْ لَیفَرِجَنَّ اللَّهُ بِرَجُلٍ مِنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ بِأَبِی ابْنُ خِیَرَهِ الْإِمَـاءِ لَـا یُعْطِیهِمْ إِلَّا السَّیْفَ هَرْجـاً هَرْجـاً مَوْضُوعـاً عَلَی عَـاتِقِهِ ثَمَانِیَهً حَتَّی تَقُولَ قُرَیْشٌ لَوْ کَانَ هَـذَا مِنْ وُلْـدِ فَاطِمَهَ لَرَحِمَنَا فَیُغْرِیهِ اللَّهُ بِبَنِی أُمَیَّهَ حَتَّی یَجْعَلَهُمْ حُطَاماً وَ رُفَاتـاً مَلْعُونِینَ أَیْنَمـا ثُقِفُوا أُخِـذُوا وَ قُتِّلُوا تَقْتِیلًـا سُـنَّهَ اللَّهِ فِی الَّذِینَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَ لَنْ تَجِدَ لِسُنَّهِ اللَّهِ تَبْدِیلًا.

ثم قـال ابن أبی الحدیـد فـإن قیـل من هـذا الرجل الموعود قیل أما الإمامیه فیزعمون أنه إمامهم الثانی عشـر و أنه ابن أمه اسـمها نرجس و أما أصحابنا فیزعمون أنه فاطمی یولد فی مستقبل الزمان لأم ولد و لیس بموجود الآن.

فـإن قیـل فمن یکون من بنی أمیه فی ذلـک الوقت موجودا حتی یقول علیه السـلام فی أمرهم ما قال من انتقام هـذا الرجل منهم قیـل أمـا الإمـامیه فیقولـون بـالرجعه و یزعمون أنه سـیعاد قوم بأعیـانهم من بنی أمیه و غیرهم إذا ظهر إمـامهم المنتظر و أنه یقطع أیـدی أقوام و أرجلهم و یسـمل عیون بعضـهم و یصـلب قومـا آخرین و ینتقم من أعـداء آل محمـد علیهم السـلام المتقـدمین و المتأخرین.

و أما أصحابنا فيزعمون أنه سيخلق الله تعالى فى آخر الزمان رجلا من ولد فاطمه عليه السلام ليس موجودا الآن و ينتقم به و أنه يملأ الأرض عدلا كما ملئت جورا و ظلما من الظالمين و ينكل بهم أشد النكال و أنه لأم ولد كما قد ورد فى هذا الأثر و فى غيره من الآثار و أن اسمه كاسم رسول الله صلى الله عليه و آله و أنه يظهر بعد أن يستولى على كثير من الإسلام ملك من أعقاب بنى أميه و هو السفيانى الموعود به فى الصحيح من ولد أبى سفيان بن حرب بن أميه و أن الإمام الفاطمى يقتله و أشياعه من بنى أميه و غيرهم و حينئذ ينزل المسيح عليه السلام من السماء و تبدو أشراط الساعه و تظهر دابه الأرض و يبطل التكليف و يتحقق قيام الأجساد عند نفخ الصور كما

ص: ۱۲۱

نطق به الکتاب العزیز.

**[ترجمه]ابن ابی الحدید در شرح این خطبه سیّد رضی در نهج البلاغه که مشتمل بر ذکری از بنی امیه است، می گوید: این خطبه را جماعتی از اصحاب سیره نویس ذکر کرده اند و خطبه ای متداول و منقول و مستفیض است و الفاظی دارد که سید رضی آن را نیاورده است .

در متن مفصل آن کلماتی است که سید رضی در نهج البلاغه نیاورده از جمله این عبارت است: «پس به اهل بیت پیغمبرتان نظر کنید. اگر در یک جا اجتماع کنند شما نیز اجتماع کنید و اگر از شما یاری خواستند، آنها را یاری کنید که خداوند، شما (پیروان حقیقی اهل بیت) را به وسیله مردی از ما پیروز گرداند.

پدر و مادرم فدای فرزند بهترین کنیزان! او دشمنان ما و اهل باطل را از دم شمشیر گذرانده، همه را تار و مار کند و هشت سال سلطنت کند. تا جایی که قریش می گویند اگر این مرد از فرزندان فاطمه زهرا بود، به ما رحم می کرد! او بنی امیه را دنبال می کند تا همه را قلع و قمع کرده و نابود سازد. چه آنها ملعون هستند و هر جا یافته شوند، گرفتار شده و به قتل می رسند. این سنت الهی است که درباره مردم گذشته پیوسته جاری بوده و هیچ گاه نخواهی دید که سنت خدا تغییر یابد.»

آنگاه ابن ابی الحدید می گوید: اگر گفته شود: این مرد موعود کیست؟ می گویم: شیعه امامیه عقیده دارد که وی امام دوازدهم آنها و فرزند کنیزی بنام نرجس است. ولی ما اهل تسنن معتقدیم او مردی از اولاد فاطمه زهراست که در آخرالزمان از کنیزی متولد شود و اکنون موجود نیست!

اگر گفته شود: در آن موقع بنی امیه کجا هستند که حضرت می فرماید مردی با این نشانه ها از آنها انتقام می گیرد، می گویم: علما در جواب گفته اند: عقیده شیعه امامیه این است که چون امام منتظرشان ظهور کند، قومی از بنی امیه و غیره دوباره به دنیا رجعت می کنند و امام منتظر دست ها و پاهای گروهی از آن مردم (بیدین) را قطع و چشم های برخی را کور می کند، عده دیگری را نیز به دار می زند و بدین گونه از دشمنان آل محمد عموما، خواه متقدمین و خواه متأخرین آنها انتقام می گیرد.

ولی ما اهل تسنن عقیده داریم خداوند در آخرالزمان مردی از اولاد فاطمه علیهاالسلام را که فعلا وجود ندارد به خلافت می رساند. او انتقام آل محمد را از دشمنان خواهد گرفت و زمین را پر از عدل می کند، چنان که از ظلم ستمگران پر باشد، و آنها را به بهترین وضع به کیفر اعمالشان می رساند. او چنان که در این روایت و سایر روایات رسیده، فرزند یک کنیز و همنام پیغمبر است و هنگامی ظهور می کند که پادشاهی از نسل بنی امیه و ابو سفیان به نام «سفیانی» که در روایت صحیح از وی خبر داده اند، بر بسیاری از مسلمانان مسلط باشد. امام فاطمی، سفیانی و بنی امیه پیروان او را می کشد. در آن وقت عیسی مسیح علیه السّلام از آسمان فرود می آید، علائم قیامت آشکار می گردد، دابهالارض ظاهر می شود و تکلیف مردم با انقراض عالم ساقط خواهد شد و در صور دمیده می شود و رستخیز مردگان پدید می آید چنان که خدا در قرآن مجید فرموده است – . شرح نهج البلاغه ۷ : ۴۲ – .

**[ترجمه]

«۲۴»

كا، [الكافی] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْكُوفِيُّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُحَمَّدِيِّ عَنْ أَبِی رَوْحٍ فَرَجِ بْنِ قُرَّةَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ صَدَقَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: خَطَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَی عَلَيْهِ وَ صَلَّی عَلَی النَّبِيِّ وَ آلِهِ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی لَمْ يَقْصِمْ جَبَّارِی دَهْرٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ تَمْهِيلٍ وَ رَخَاءٍ وَ لَمْ يَجْبُرْ كَسْرَ عَظْمٍ مِنَ الْأُمَمِ إِلَّا بَعْدَ أَزْلٍ وَ بَلَاءٍ أَيُّهَا النَّاسُ فِی دُونِ مَا اسْتَقْبَلْتُمْ مِنْ عَطْبٍ وَ اسْتَدْبَرْتُمْ مِنْ خَطْبٍ مُعْتَبَرٌ وَ مَا كُلُّ ذِی قَلْبٍ بِلَبِيبٍ وَ لَا كُلُّ ذِی سَمْعٍ بِسَمِيعٍ وَ لَا كُلُّ ذِی نَاظِرِ عَيْنٍ بِبَصِيرٍ عِبَادَ اللَّهِ أَحْسِنُوا فِيمَا يُعِينُكُمُ النَّظَرُ فِيهِ ثُمَّ انْظُرُوا إِلَی عَرَصَاتِ مَنْ قَدْ أَقَادَهُ اللَّهُ بِعِلْمِهِ كَانُوا عَلَی سُنَّةٍ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ أَهْلَ جَنَّاتٍ وَ عُيُونٍ وَ زُرُوعٍ وَ مَقَامٍ كَرِيمٍ ثُمَّ انْظُرُوا بِمَا خَتَمَ اللَّهُ لَهُمْ بَعْدَ النَّظْرَةِ وَ السُّرُورِ وَ الْأَمْرِ وَ النَّهْيِ وَ لِمَنْ صَبَرَ مِنْكُمُ الْعَاقِبَةُ فِی الْجِنَانِ وَ اللَّهِ مُخَلَّدُونَ وَ لِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ فَيَا عَجَبَا وَ مَا لِی لَا أَعْجَبُ مِنْ خَطَاءِ هَذِهِ الْفِرَقِ عَلَی اخْتِلَافِ حُجَجِهَا فِی دِينِهَا لَا يَقْتَفُونَ أَثَرَ نَبِيٍّ وَ لَا يَعْتَدُّونَ بِعَمَلِ وَصِيٍّ وَ لَا يُؤْمِنُونَ بِغَيْبٍ وَ لَا يَعِفُّونَ عَنْ عَيْبٍ الْمَعْرُوفُ فِيهِمْ مَا عَرَفُوا وَ الْمُنْكَرُ عِنْدَهُمْ مَا أَنْكَرُوا وَ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ إِمَامُ نَفْسِهِ آخِذٌ مِنْهَا فِيمَا يَرَی بِعُرًی وَثِيقَاتٍ وَ أَسْبَابٍ مُحْكَمَاتٍ فَلَا يَزَالُونَ بِجَوْرٍ وَ لَنْ يَزْدَادُوا إِلَّا خَطَأً لَا يَنَالُونَ تَقَرُّباً وَ لَنْ يَزْدَادُوا إِلَّا بُعْداً مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أُنْسُ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ وَ تَصْدِيقُ بَعْضِهِمْ لِبَعْضٍ كُلُّ ذَلِكَ وَحْشَةً مِمَّا وَرَّثَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله وَ نُفُوراً مِمَّا أَدَّی إِلَيْهِمْ مِنْ أَخْبَارِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ أَهْلُ حَسَرَاتٍ وَ كُهُوفُ شُبُهَاتٍ وَ أَهْلُ عَشَوَاتٍ وَ ضَلَالَةٍ وَ

رِيبَةٍ مَنْ وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَی نَفْسِهِ وَ رَأْيِهِ فَهُوَ مَأْمُونٌ عِنْدَ مَنْ يَجْهَلُهُ غَيْرُ الْمُتَّهَمِ عِنْدَ مَنْ لَا يَعْرِفُهُ فَمَا أَشْبَهَ هَؤُلَاءِ بِأَنْعَامٍ قَدْ غَابَ عَنْهَا رِعَاؤُهَا وَ وَا أَسَفَی مِنْ فَعَلَاتِ شِيعَتِنَا مِنْ بَعْدِ قُرْبِ مَوَدَّتِهَا الْيَوْمَ كَيْفَ يَسْتَذِلُّ بَعْدِی بَعْضُهَا بَعْضاً وَ كَيْفَ يَقْتُلُ بَعْضُهَا بَعْضاً الْمُتَشَتِّتَةُ غَداً عَنِ الْأَصْلِ النَّازِلَةُ بِالْفَرْعِ الْمُؤَمِّلَةُ الْفَتْحَ مِنْ غَيْرِ جِهَتِهِ كُلُّ حِزْبٍ مِنْهُمْ آخِذٌ مِنْهُ بِغُصْنٍ أَيْنَمَا مَالَ الْغُصْنُ مَالَ مَعَهُ مَعَ

أَنَّ اللَّهَ وَ لَهُ الْحَمْدُ سَيَجْمَعُ هَؤُلَاءِ لِشَرِّ يَوْمٍ لِبَنِی أُمَیَّهَ کَمَا یَجْمَعُ قَزَعَ الْخَرِیفِ یُؤَلِّفُ اللَّهُ بَیْنَهُمْ ثُمَّ یَجْعَلُهُمْ رُکَاماً کَرُکَامِ السَّحَابِ ثُمَّ یَفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَاباً یَسِیلُونَ مِنْ مُسْتَثَارِهِمْ کَسَیْلِ الْجَنَّتَیْنِ سَیْلَ الْعَرِمِ حَیْثُ نَقَبَ عَلَیْهِ فَأْرَهٌ فَلَمْ تَثْبُتْ عَلَیْهِ أَکَمَهٌ وَ لَمْ یَرُدَّ سَنَنَهُ رَصُّ طَوْدٍ یُذَعْذِعُهُمُ اللَّهُ فِی بُطُونِ أَوْدِیَهٍ ثُمَّ یَسْلُکُهُمْ یَنَابِیعَ فِی الْأَرْضِ یَأْخُذُ بِهِمْ مِنْ قَوْمٍ حُقُوقَ قَوْمٍ وَ یُمَکِّنُ بِهِمْ قَوْماً فِی دِیَارِ قَوْمٍ تَشْرِیداً لِبَنِی أُمَیَّهَ وَ لِکَیْ لَا یَغْتَصِبُوا مَا غَصَبُوا یُضَعْضِعُ اللَّهُ بِهِمْ رُکْناً وَ یَنْقُضُ بِهِمْ طَیَّ الْجَنَادِلِ مِنْ إِرَمَ وَ یَمْلَأُ مِنْهُمْ بُطْنَانَ الزَّیْتُونِ فَوَ الَّذِی فَلَقَ الْحَبَّهَ وَ بَرَأَ النَّسَمَهَ لَیَکُونَنَّ ذَلِکَ وَ کَأَنِّی أَسْمَعُ صَهِیلَ خَیْلِهِمْ وَ طَمْطَمَهَ رِجَالِهِمْ وَ ایْمُ اللَّهِ لَیَذُوبَنَّ مَا فِی أَیْدِیهِمْ بَعْدَ الْعُلُوِّ وَ التَّمْکِینِ فِی الْبِلَادِ کَمَا تَذُوبُ الْأَلْیَهُ عَلَی النَّارِ مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ مَاتَ ضَالًّا وَ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ یُفْضِی مِنْهُمْ مَنْ دَرَجَ وَ یَتُوبُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَی مَنْ تَابَ وَ لَعَلَّ اللَّهَ یَجْمَعُ شِیعَتِی بَعْدَ التَّشَتُّتِ لِشَرِّ یَوْمٍ لِهَؤُلَاءِ وَ لَیْسَ لِأَحَدٍ عَلَی اللَّهِ عَزَّ ذِکْرُهُ الْخِیَرَهُ بَلْ لِلَّهِ الْخِیَرَهُ وَ الْأَمْرُ جَمِیعاً أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّ الْمُنْتَحِلِینَ لِلْإِمَامَهِ مِنْ غَیْرِ أَهْلِهَا کَثِیرٌ وَ لَوْ لَمْ تَتَخَاذَلُوا عَنْ مُرِّ الْحَقِّ وَ لَمْ تَهِنُوا عَنْ تَوْهِینِ الْبَاطِلِ لَمْ یَتَشَجَّعْ عَلَیْکُمْ مَنْ لَیْسَ مِثْلَکُمْ وَ لَمْ یَقْوَ مَنْ قَوِیَ عَلَیْکُمْ عَلَی هَضْمِ الطَّاعَهِ وَ إِزْوَائِهَا عَنْ أَهْلِهَا لَکِنْ تِهْتُمْ کَمَا تَاهَتْ بَنُو إِسْرَائِیلَ عَلَی عَهْدِ مُوسَی علیه السلام وَ لَعَمْرِی لَیُضَاعَفَنَّ عَلَیْکُمُ التِّیهُ مِنْ بَعْدِی أَضْعَافَ مَا تَاهَتْ بَنُو إِسْرَائِیلَ وَ لَعَمْرِی أَنْ لَوْ قَدِ اسْتَکْمَلْتُمْ مِنْ بَعْدِی مُدَّهَ سُلْطَانِ بَنِی أُمَیَّهَ لَقَدِ اجْتَمَعْتُمْ عَلَی سُلْطَانِ الدَّاعِی إِلَی الضَّلَالَهِ وَ أَحْیَیْتُمُ الْبَاطِلَ وَ أَخْلَفْتُمُ الْحَقَّ وَرَاءَ ظُهُورِکُمْ وَ قَطَعْتُمُ الْأَدْنَی مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ وَ وَصَلْتُمُ الْأَبْعَدَ مِنْ أَبْنَاءِ الْحَرْبِ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لَعَمْرِی أَنْ لَوْ قَدْ ذَابَ مَا فِی أَیْدِیهِمْ لَدَنَا التَّمْحِیصُ لِلْجَزَاءِ وَ قَرُبَ الْوَعْدُ وَ انْقَضَتِ الْمُدَّهُ وَ بَدَا لَکُمُ النَّجْمُ ذُو الذَّنَبِ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ وَ لَاحَ لَکُمُ الْقَمَرُ الْمُنِیرُ فَإِذَا کَانَ ذَلِکَ فَرَاجِعُوا التَّوْبَهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّکُمْ إِنِ اتَّبَعْتُمْ طَالِعَ الْمَشْرِقِ سَلَکَ بِکُمْ مِنْهَاجَ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله فَتَدَاوَیْتُمْ مِنَ الْعَمَی وَ الصَّمَمِ وَ الْبَکَمِ وَ کُفِیتُمْ مَئُونَهَ الطَّلَبِ وَ التَّعَسُّفِ وَ نَبَذْتُمُ الثِّقْلَ الْفَادِحَ

عَنِ الْأَعْنَاقِ وَ لَا يُبَعِّدُ اللَّهُ إِلَّا مَنْ أَبَى وَ ظَلَمَ وَ اعْتَسَفَ وَ أَخَذَ مَا لَيسَ لَهُ وَ سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ (۱).

**[ترجمه]روضه کافی: حضرت صادق علیه السّلام فرمود: امیرالمؤمنین علیه السّلام برای مردم خطبه خواند و پس از حمد و ثنای الهی و درود بر حضرت رسالت پناه صلی اللّٰه علیه و آله فرمود: «اما بعد، پروردگار عالم هیچ وقت ستمگری را نابود نکرد، مگر بعد از مدت ها که به وی مهلت داد (تا اتمام حجت کند یا ستمگر از عملش توبه کند)، ولی او در توبه کردن سستی به خرج داد، نیز استخوان هیچ امتی را نشکست، مگر بعد از آنکه آنها را به بلاها مبتلا گردانید. ای مردم! شما نیز پیش از این مبتلا به گرفتاری ها بودید و بعد از این نیز مصیبت ها خواهید داشت. هر صاحب دلی عاقل نیست؛ هر صاحب گوشی شنوا نیست و هر نگاه کننده به چشم ظاهر، بینا نیست. ای بندگان خدا! نسبت به چیزی که تأمل کردن در آن مفید به حال شماست، رغبت نشان دهید. سپس نگاه کنید به وضع کسانی که به شیوه پیروان فرعون می رفتند و غرق در ناز و نعمت بودند و در بهترین جاها می زیستند و خداوند آنها را به حال خود گذاشت و ببینید که بعد از آن عیش و نوش ها و گیر و بندها، به چه سرنوشتی مبتلا گردیدند! عاقبت نیک در بهشت از آن کسی است که سعی در حفظ دین و ایمان خود داشته باشد. به خدا قسم آنها همیشه در بهشت خواهند بود و پایان هر کار به دست خداست .

عجبا! چگونه من از اشتباه این فرقه ها که در مسلک و دین خود این همه با هم اختلاف دارند تعجب نکنم که از دستور هیچ پیغمبری پیروی نمی کنند، به عمل جانشین پیغمبری هم توجه ندارند، ایمان به غیب و روز جزا نمی آورند و از عیب جویی مردم چشم نمی پوشند. کار خوب در میان آنها چیزی است که خود شناخته و پسندیده اند و کار بد، آن است که آنها بد می دارند. هر یک از آنان خود را پیشوایی می دانند و به اعتماد هوای نفس و خیالات فاسده و توسل به زور و قدرت های فانی پیوسته و به مردم ستم می کنند و جز خطا، چیزی به سرمایه زندگی نمی افزایند. هرگز به خدا نزدیک نمی شوند و بیش از حد از درگاه الهی دور می گردند. یک عده به دسته ای دل بندد و جمعی تصدیق جمعی دیگر کنند. اینها همه، ترس از پیروی سفارش پیغمبر درباره ائمه طاهرین و نفرت و بی اعتنایی نسبت به اماناتی است که به فرمان الهی به آنها سپرده است.

آنها مردمی حسرت مند هستند، دلی پر از شبهه و شک دارند و افرادی سرگردان و گمراهند. کسی که خداوند او را به حال خود بگذارد، البته در نزد کسی که او را نمی شناسد تأمین دارد و متهم نیست! چقدر شباهت دارند این عده با چارپایانی که مهترشان غایب شده باشد! افسوس بر کارهایی که شیعیان بعد از من درباره هم معمول می دارند، با اینکه امروز با هم نزدیک و دوست هستند! بعضی از آنها موجبات بدبختی دیگری را فراهم می آورند و برخی، برخی دیگر را به قتل می رسانند. آنها بعد از من از دور امامان به حق پراکنده شوند و به سوی آنها که از حقیقت اسلام دورند می روند و از غیر اهلش، آرزوی پیروزی بر دشمن و مشکلات کنند. خداوند آنها را در روز نکبت بنی امیه گرد آورد - چنان که قطعات ابر را در فصل پاییز جمع کند - و نسبت به هم یکدل کند و جمعیت آنها را افزون گرداند.

آنگاه درهای آزادی را به روی آنها بگشاید و چون سیل ارم که موشی سدّ آنها را نقب زد و آبها بهشت زندگی آنان را در زیر گرفت و بلندی ها و کوه ها نتوانست جلوی آن را بگیرد، آنها نیز سیل آسا در روی زمین به حرکت درآیند و در جاهای مناسب قرار گیرند و بدین گونه خداوند به وسیله آنها، حقوق از دست رفته قومی را از قومی دیگر بگیرد (یعنی به وسیله بنی عباس انتقام آل محمد را از بنی امیه بگیرد، هر چند آل محمد صلی اللّٰه علیه و آله باز هم به حق خود نمی رسند) و قومی را

در امـاکن قومی دیگر سـاکن گردانـد تـا بنی امیه (که آل محمـد را از محل و موطن خود پراکنـده ساختنـد)، خود نیز آواره و سر گردان شونـد و دیگر نتواننـد حق دیگران را پایمال کنند. خداوند به وسـیله آنها (بنی عباس) سـتون دولت بنی امیه را ویران سازد و کاخ هایی که (در شام) بنا کردند منهدم کند و کوه و دشت شام، از لشکر آنها (بنی عباس) مملو گردد.

آن گاه درهای آزادی را به روی آنها بگشاید، و چون سیل ارم که موشی سدّ آنها را نقب زد و آب ها بهشت زندگی آنان را در زیر گرفت و بلنـدی هـا و کـوه هـا نتوانست جلوی آن را بگیرد، آنهـا نیز سـیل آسـا در روی زمین به حرکت درآینـد و در جاهـای منـاسب قرار گیرنـد و بـدین گونه خداونـد به وسـیله آنها، حقوق از دست رفته قومی را از قومی دیگر بگیرد (یعنی به وسـیله بنی عباس، انتقام آل محمد را از بنی امیه بگیرد، هر چند آل محمد صـلی اللّه علیه و آله باز هم به حق خود نمی رسند) و قومی را در امـاکن قومی دیگر ساکن گردانـد تا بنی امیه (که آل محمـد را از محل و موطن خود پراکنـده ساختنـد) خود نیز آواره و سر گردان شوند و دیگر نتوانند حق دیگران را پایمال کنند. خداوند به وسیله آنها (بنی عباس) ستون دولت بنی امیه را ویران سازد و کاخ هایی که (در شام) بنا کردند منهدم کند و کوه و دشت شام از لشکر آنها (بنی عباس) مملو گردد.

سوگند به خدایی که دانه را شـکافت و انسان را آفرید، آنچه گفتم واقع خواهد شد. گویا صدای شیهه اسبان و فریاد و همهمه مردان آنها را می شـنوم! به خـدا قسم آنچه در دست (بنی امیه) است (زر و سـیم و ثروت و جاه) بعد از آن شـکوه و جلال در همـه جـا آب شـود، ماننـد دنبه گوسـفند که روی آتش آب گردد. هر کس از آنهـا بمیرد، در گمراهی مرده است، مگر اینکه توبه کند و به سوی خدا بازگردد تا خداوند از تقصیر وی بگذرد. امید است خداوند، شیعیان مرا در روز نکبت اینان (بنی امیه یا بنی عباس) از پراکنـد گی گرد آورد. کسـی را نرسـد که در برابر ذات الهی تدبیر امور کند، بلکه خیر و ثواب کارها و تدبیر همه امور بسته به اراده و مشیت اوست.

ای مردم! کسانی که بدون حق منصب امامت را به خود می بندند، بسـیارند. اگر شـما به واسـطه تلخی حق از آن روی نتابید و خود را خوار نکنیـد و در نکوهش باطـل سـستی نشـان ندهیـد، آنها که در شـجاعت به پایه شـما نمی رسـند، بر شـما دلیر نمی شوند، اقویا بر شما مسلط نمی گردند و پیروی حق را ترک نمی کنند و اهل طاعت را از میان نخواهند برد.

ولی افسوس که (دوباره) مانند بنی اسـرائیل در عهد موسـی علیه السّلام، در کار خود حیران و سرگردان می شوید! سوگند یاد می کنم که تحیر شما بعد از من، به مراتب بیش از حیرت و سرگردانی بنی اسرائیل خواهد بود (زیرا بنی اسرائیل چهل سال در بیابـان تیه حیران و سـرگردان بودنـد، ولی مسلمانان بعـد از غصب حق آل محمـد و ظلم نسـبت به اهل بیت عصـمت، تا ظهور مهـدی موعود در امر دین خود حیران می مانند). باز هم سوگند یاد می کنم که اگر مدت حکومت بنی امیه به سـر رسد، شـما به دولت باطل دیگری که بعـد از آنها خواهـد آمـد می پیونـدیـد، به دور آنها اجتماع می کنیـد و باطل را زنـده کرده و حق را پشت سـر می گذارید! و از کسانی که از همه نزدیک تر و در غزوه بدر نخستین جنگ اسلام شرکت داشتند (مقصود خود آن حضـرت است که اولین مؤمن به خدا و رسول و قهرمان جنگ بدر بود) جدا گشـته و به آنها که در جهاد با پیغمبر علیه شرک و کفر، دورند (یعنی عباس بن عبدالمطلب و اولاد او) می پیوندید.

این را بدانیـد که اگر حشـمت آنها (یعنی بنی عباس) نیز به پایان رسـد و دولتشان از دست برود، موقع پاداش هر کس نزدیک شود و موعد فرا می رسد. ایام دولت باطل سپری گردد و سـتاره دنباله دار برای شـما از سمت مشرق پیدا شود و ماه تابان برای

شما طلوع کند. پس چون این علائم پدیدار گردد، به سوی خدا بازگردید، توبه کنید و این را بدانید که اگر از طلوع کننده مشرق پیروی کنید، شما را به طریقه پیغمبر اسلام صلی اللّه علیه و آله راهنمائی کند، از کوری و کری و گنگی نجات دهد، رنج طلب روزی را از شما برطرف گرداند و این بار گران را از روی دوش شما بردارد. در آن روز کسی از خداوند دور نمی شود، مگر آنکه از پذیرش حق سر باز زند و ظلم پیشه سازد و بر مردم سخت گیرد، و آنچه را که مال او نیست، تصاحب کند. « وَ سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ»، {و کسانی که ستم کرده اند به زودی خواهند دانست به کدام بازگشتگاه برخواهند گشت.} -. روضه کافی: ۷۰۲ -

**[ترجمه]

بیان

الأزل الضيق و الشده و الخطب الشأن و الأمر و يحتمل أن يكون المراد بما استدبروه ما وقع فى زمن الرسول صلى الله عليه و آله من استيلاء الكفره أولا و غلبه الحق و أهله ثانيا و بما استقبلوه ما ورد عليهم بعد الرسول صلى الله عليه و آله من أشباهها و نظائرها من استيلاء المنافقين على أمير المؤمنين عليه السلام ثم رجوع الدوله إليه بعد ذلك فإن الحالتين متطابقتان و يحتمل أن يكون المراد بهما شيئا واحدا و إنما يستقبل قبل وروده و يستدبر بعد مضيه و المقصود التفكر فى انقلاب أحوال الدنيا و سرعه زوالها و كثره الفتن فيها فتدعو

إلى تركها و الزهد فيها و يحتمل على بعد أن يكون المراد بما يستقبلونه ما هو أمامهم من أحوال البرزخ و أهوال القيامه و عذاب الآخره و بما استدبروه ما مضى من أيام عمرهم و ما ظهر لهم مما هو محل للعبره فيها.

بلبيب أى عاقل بسميع أى يفهم الحق و يؤثر فيه ببصير أى يبصر الحق و يعتبر بما يرى و ينتفع بما يشاهد فيما يعنيكم أى يهمكم و ينفعكم و فى بعض النسخ يغنيكم و النظر فيه الظاهر أنه بدل اشتمال لقوله فيما يعنيكم و يحتمل أن يكون فاعلا لقوله يعنيكم بتقدير النظر قبل الظرف أيضا.

من قد أقاده الله يقال أقاده خيلا أى أعطاه ليقودها و لعل المعنى من مكنه الله من الملك بأن خلى بينه و بين اختياره و لم يمسك يده عما أراده بعلمه أى بما يقتضيه علمه و حكمته من عدم إجبارهم على الطاعات و يحتمل أن يكون من القود و القصاص و يؤيده أن فى بعض النسخ بعمله فالضمير راجع إلى الموصول على سنه أى طريقه و حاله مشبهه و مأخوذه من آل فرعون من الظلم و الكفر و الطغيان أو من الرفاهيه و النعمه كما قال أهل جنات فعلى الأول حال و على الثانى بدل من قوله على سنه أو عطف بيان له بما ختم الله الباء بمعنى فى أو إلى أو زائده و النضره الحسن و الرونق

۱- ۱. راجع روضه الكافى(ج ۸) ص ۶۳.

و قوله عليه السلام مخلدون خبر لمبتدإ محذوف و الجمله مبينه و مؤكده للسابقه أى هم و الله مخلدون فى الجنان وَ لِلَّهِ عاقِبَهُ الْأُمُورِ أى مرجعها إلى حكمه كما قيل أو عاقبه الملك و الدوله و العز لله و لمن طلب رضاه كما هو الأنسب بالمقام فيا عجبا بغير تنوين و أصله يا عجبى ثم قلبوا الياء ألفا فإن وقفت قلت يا عجباه أى يا عجبى أقبل هذا أوانك أو بالتنوين أى يا قوم اعجبوا عجبا أو أعجب عجبا و الأول أشهر و أظهر فى دينها الظرف متعلق بالاختلاف أو بالخطاء أو بهما على التنازع بغيب أى بأمر غائب عن الحس مما أخبر به النبى صلى الله عليه و آله من الجنه و النار و غيرهما و لا يعفون بكسر العين و تشديد الفاء من العفه و الكف أو بسكون العين و تخفيف الفاء من العفو أى عن عيوب الناس.

المعروف إلخ أى المعروف و الخير عندهم ما يعدونه معروفا و يستحسنونه بعقولهم الناقصه و إن كان منكرا فى نفس الأمر أو المعنى أن المعروف و المنكر تابعان لإرادتهم و ميول طبائعهم و شهواتهم فما اشتهته أنفسهم و إن أنكرته الشريعه فهو المعروف عندهم بعرى وثيقات أى يظنون أنهم تمسكوا بدلائل و براهين فيما يدعون من الأمور الباطله.

و أسباب محكمات أى يزعمون أنهم تعلقوا بوسائل محكمه فيمن يتوسلون بهم من أئمه الجور أنس بعضهم على الفعل أو المصدر و الثانى أظهر وحشه أى يفعلون كل ذلک لوحشتهم و نفورهم عن العلوم التى ورثها النبى صلى الله عليه و آله أهل بيته أهل حسرات بعد الموت و فى القيامه و فى النار و كهوف شبهات أى تأوى إليهم الشبهات لأنهم يقبلون إليها و يفتتنون بها و فى بعض النسخ و كفر و شبهات فيكونان معطوفين على حسرات.

و قال الجوهرى العشوه أن يركب أمرا على غير بيان و يقال أخذت عليهم بالعشوه أى بالسواد من الليل فهو مأمون خبر للموصول و المعنى أن حسن ظن الناس و العوام بهم إنما هو لجهلهم بضلالتهم و جهالتهم و يحتمل أن يكون المراد بالموصول أئمه من قد ذمهم سابقا لا أنفسهم من فعلات شيعتى أى من يتبعنى اليوم

ص: ١٢٥

ظاهرا و اليوم ظرف للقرب المتشتته أى هم الذين يتفرقون عن أئمه الحق و لا ينصرونهم و يتعلقون بالفروع التى لا ينفع التعلق بها بدون التشبث بالأصل كاتباعهم المختار و أبا مسلم و زيدا و أضرابهم بعد تفرقهم عن الْقَائِمُ عليهم السلام من غير جهته أى من غير الجهه التى يرجى منها الفتح أو من غير الجهه التى أمروا بالاستفتاح منها فإن خروجهم بغير إذن الإمام كان معصيه.

لشر يوم إشاره إلى اجتماعهم على أبى مسلم لدفع بنى أميه و قد فعلوا لكن سلطوا على أئمه الحق من هو شر منهم و قال الجزرى و فى حديث على فيجتمعون إليه كما يجتمع قزع الخريف أى قطع السحاب المتفرقه و إنما خص الخريف لأنه أول الشتاء و السحاب يكون فيه متفرقا غير متراكم و لا مطبق ثم يجتمع بعضه إلى بعض بعد ذلك و قال الركام السحاب المتراكم بعضه فوق بعض.

**[ترجمه]«ازل» به معناى ضيق و شدت است و «خطب»، همان شأن و امر است. منظور از «ما استدبروه» همان چيزى است كه در زمان رسول اكرم صلى اللّٰه عليه و آله از نظر چيرگى كفار در مرحله اول و غلبه حق و اهل آن در مرحله دوم روى داد. منظور از «ما استقبلوه» همان چيزى است كه بعد از رسول خدا صلى اللّٰه عليه و آله از نظر اشباه و نظاير آن، مثل چيرگى منافقان بر امير مؤمنان عليه السّلام و سپس رجوع دولت به ايشان پس از آن روى داد، زيرا اين دو حالت مطابق هم هستند و محتمل است مراد از آن دو، يك چيز باشد و قبل از ورود امرى، آن را استقبال و پس از رفتنش، آن را استدبار مى كنند. مقصود تفكر در دگرگونى احوال دنيا و سرعت زوال آن و كثرت فتنه ها در آن باشد كه آدمى را دعوت به ترك دنيا و زهد در آن مى كند. همچنين احتمال ضعيفى هم دارد كه مراد از «ما يستقبلونه»، احوال برزخ و ترس هاى قيامت و عذاب آخرت باشد و مراد از «ما استدبروه»، ايام سپرى شده عمر آنها باشد و آنچه از امور قابل عبرت گيرى، بر آدمى ظاهر شده است.

«لبيب» به معناى عاقل و «سميع»، يعنى حق فهم و مؤثر در حق. «بصير» يعنى كسى كه حق را ديده و از آنچه ديده عبرت مى گيرد و از آنچه مشاهده مى كند، نفع مى برد. «فيما يعنيكم» يعنى امرى كه برايتان مهم است و به شما نفع مى رساند و در بعضى نسخه ها «يغنيكم» دارد و اشكال آن اين است كه ظاهرا بدل اشتمال عبارت «فيما يعنيكم» باشد و ممكن است فاعل عبارت يعنيكم باشد با تقدير كلمه نظر قبل از ظرف.

اينكه حضرت فرمود: «من قد اقاده الله»، از ريشه «اقاده خيلاً» است كه يعنى اسب ها را به او داد تا آنها را ببرد و شايد معنايش آن باشد كه خدا به او ملك عطا كرد. به اين صورت كه بين او و اختيارش را خالى گذاشت و دست او را از مرادش كوتاه نكرد. اينكه حضرت فرمود: «بعلمه» يعنى به مقتضاى علم و حكمتش كه آنها را بر عبادات اجبار نكرد و ممكن است از ريشه «قود و قصاص» باشد و مؤيد اين احتمال، اين است كه در بعضى نسخه ها «بعمله» دارد، پس ضمير به موصول باز مى گردد. «على سنه» يعنى بر طريقت و حالتى شبيه و گرفته شده از آل فرعون كه عبارت باشد از ظلم و كفر و طغيان يا از جهت رفاه و نعمت، كما اينكه فرمود: «اهل جنات». پس بنا بر احتمال اول، حال است و بنا بر احتمال دوم، بدل عبارت «على سنه» يا عطف بيان آن است. در عبارت «بما ختم الله»، باء به معناى فى يا الى و يا زائده است و «نضره» همان حسن و رونق است. عبارت «مخلدون» خبر براى مبتداى محذوف است و جمله مبين و مؤكّد جمله سابق است و معناى آن اين است كه آنان به خدا قسم در بهشت جاودانه اند. معناى عبارت «ولله عاقبه الامور» يعنى مرجع عاقبت امور به حكم خداست- چنانچه گفته شده- يا عاقبت ملك و دولت و عزت براى خدا و كسى است كه طالب رضاى خدا باشد كه اين احتمال با مقام مناسب تر است.

عبارت «فیا عجبا» بـدون تنوین است و اصل آن «یا عجبی» است، سپس یاء را قلب به الف کردند. در صورت وقف باید گفت «یا عجباه»، یعنی یا عجبی آیا قبل از این موعـد توست؟ یا با تنوین یعنی «ای قوم تعجب زیادی کنیـد» یا «من تعجب می کنم» و اولین صورت، مشـهور تر و ظـاهرتر است. عبـارت «فی دینهـا» ظرف متعلق به اختلاف است یا به خطاء یا بنا بر باب تنازع به هر دو. کلمه «بغیب» یعنی به امری که محسوس نیست از اموری که پیـامبر خـدا به آن خبر داده، مثل بهشت و دوزخ و غیر آن دو. عبارت «و لا یعفون» با کسـره عین و تشدید فاء، از عفت به معنای بازداری نفس مشـتق شده، یا با سـکون عین و تخفیف فاء، از عفو و چشم پوشی از عیوب مردم اشتقاق یابد.

عبـارت «المعروف تـا آخر»، یعنی معروف و خیر در نزد آنها، چیزی است که آن را خوب می داننـد و با عقل های ناقص خود آن را نیکو می شـمرند، اگر چه در واقع بـد باشد. یا بدین معنی است که معروف و منکر، تابع اراده آنها و خواسـته طبع آنها و شهواتشان است؛ پس آنچه نفس ها می طلبند، اگرچه شـریعت آن را بد بداند، نزد آنان معروف است. عبارت «بعری وثیقات»، یعنی می پندارند که در امور باطل مورد ادعایشان به دلایل و براهین تمسک کرده اند.

عبـارت «و اسـباب محکمـات» یعنی می پندارنـد که به دسـتاویزهای محکمی در ضـمن توسـل به امامـان جور چنـگ زده انـد. عبارت «انس بهم» به دو صورت فعل و مصدر قابل معنا کردن است که دومی اظهر است. کلمه «وحشه» یعنی تمام این افعال را در اثر وحشت و نفرتشان از علومی که پیامبر خدا و اهل بیت علیهم السّلام آن را به ارث گذاشته انجام می دهند. عبارت «اهل حسـرات» یعنی بعد از مرگ و در قیامت و در آتش، حسرت می خورند. عبارت «کهوف شبهات» یعنی شبهات به آنها پناه می برنـد، چرا که آنها به شـبهات روی آورده و به آنها مفتون می شونـد و در بعضـی از نسخ عبارت «کفر و شـبهات» آمده که در این صورت، این دو کلمه عطف حسرات می شوند.

و جوهری می گویـد: «عشوه» عبارت است از اینکه مشـغول امری شود، بـدون تبیین جهت آن و گفته می شود: «اخـذت علیهم بـالعشوه»، یعنی در دل تـاریکی شب. عبـارت «فهو مـأمون» خبر موصول است و معنا این می شود که حسن ظن مردم و عوام به آنها، به سـبب جهلشان به گمراهی و نادانی آنهاست و ممکن است مراد از موصول امامان، کسانی باشد که قبلا آنها را مذمت فرمود، نه خود آنها. عبارت «من فعلات شیعتی» یعنی کسـی که امروز مرا به حسب ظاهر تبعیت می کند و کلمه «الیوم»، ظرف برای «قرب» است و کلمه «متشتته»، یعنی آنـان کسـانی هسـتند که از امامـان بر حق جـدا شـده و آنـان را یاری نمی کننـد و به فروعی در می آویزنـد که تعلق به آن بـدون چنـگ زدن به اصـل سودی نـدارد، مثل تبعیت آنها از مختار و ابو مسـلم و زیـد وماننـد آنها پس از جـدا شدن از امامان علیهم السّلام. عبارت «من غیر جهته» یعنی بدون رعایت جهتی که امیدی به گشایش از آن باشد یا بدون رعایت جهتی که مأمور به گشایش از آن هستند، زیرا خروجشان بدون اذن امام، معصیت است.

عبـارت «لشرّ یوم» اشاره به اجتماع آنها بر ابو مسـلم برای دفع بنی امیه است که این کار را کردنـد، ولی بـدتر از بنی امیه را بر امامان حق مسـلط کردنـد و جزری می گویـد: در حدیث علی علیه السّلام آمده است که اصـحاب مهدی علیه السّلام گرد او جمع می شوند، همان طور که ابرهای پاییزی جمع می شوند، یعنی قطعه های ابرهای پراکنده جمع می شوند و دلیل تخصـیص به ابرهـای پـاییزی، آن است که پـاییز اول زمسـتان است و برخی ابرهـا متفرق و غیر متراکمنـد و بعـد از آن جمع می شونـد، و جزری می گوید: منظور از «رکام»، ابرهایی است که برخی روی برخی دیگر متراکم می شوند.

**[ترجمه]

أقول

نسبه الجمع إليه تعالى مجاز لعدم منعهم عنه و تمكينهم من أسبابه و تركهم و اختيارهم ثم يفتح لهم فتح الأبواب كنايه عما هيئ لهم من أسبابهم و إصابه تدبيراتهم و اجتماعهم و عدم تخاذلهم.

و المستثار موضع ثورانهم و هيجانهم ثم شبه عليه السلام تسليط هذا الجيش عليهم بسوء أعمالهم بما سلط الله على أهل سبإ بعد إتمام النعمه عليهم لكفرانهم و إنما سمى ذلك بسيل العرم لصعوبته أى سيل الأمر العرم أى الصعب أو المراد بالعرم المطر الشديد أو الجرذ أضاف إليه لأنه نقب عليهم سدا ضربت لهم بلقيس و قيل اسم لذلك السد و قد مرت القصه فى كتاب النبوه.

و الضمير فى عليه إما راجع إلى سيل فعلى تعليليه أو إلى العرم إذا فسر بالسد و فى بعض النسخ بعث و فى بعضها نقب بالنون و القاف و الباء الموحده فقوله فأره مرفوع بالفاعليه و فى النهج كسيل الجنتين حيث لم تسلم عليه قاره و لم تثبت له أكمه و القاره الجبل الصغير و الأكمه هى الموضع الذى يكون أشد ارتفاعا مما حوله و هو غليظ لا يبلغ أن يكون حجرا و الحاصل بيان شده السيل المشبه به بأنه أحاط بالجبال و ذهب بالتلال و لم يمنعه شى ء و السنن الطريق

و الرص التصاق الأجزاء بعضها ببعض و الطود الجبل أی لم یرد طریقه طود مرصوص.

و لما بین علیه السلام شده المشبه به أخذ فی بیان شده المشبه فقال یذعذعهم الله أی یفرقهم فی السبل متوجهین إلی البلاد ثم یسلکهم یَنابِیعَ فِی الْأَرْضِ من ألفاظ القرآن أی کما أن الله تعالی ینزل الماء من السماء فیسکن فی أعماق الأرض ثم یظهره ینابیع إلی ظاهرها کذلک هؤلاء یفرقهم الله فی بطون الأودیه و غوامض الأغوار ثم یظهرهم بعد الاختفاء کذا ذکره ابن أبی الحدید و الأظهر عندی أنه بیان لاستیلائهم علی البلاد و تفرقهم فیها و تیسر أعوانهم من سائر الفرق فکما أن میاه الأنهار و وفورها توجب وفور میاه العیون و الآبار فکذلک یظهر أثر هؤلاء فی کل البلاد و تکثر أعوانهم فی جمیع الأقطار و کل ذلک ترشیح لما سبق من التشبیه یأخذ بهم من قوم أی بنی أمیه حقوق قوم أی أهل البیت علیهم السلام للانتقام من أعدائهم و إن لم یصل الحق إلیهم و یمکن من قوم أی بنی العباس لدیار قوم أی بنی أمیه و فی بعض النسخ و یمکن بهم قوما فی دیار قوم و فی النهج و یمکن لقوم فی دیار

قوم و المال فی الکل واحد تشریدا لبنی أمیه التشرید التفریق و الطرد و الاغتصاب الغصب و لعل المعنی أن الغرض من استیلاء هؤلاء لیس إلا تفریق بنی أمیه و دفع ظلمهم.

و قال الفیروزآبادی ضعضعه هدمه حتی الأرض و الجنادل جمع جندل و هو ما یقله الرجل من الحجاره أی یهدم الله بهم رکنا وثیقا هو أساس دوله بنی أمیه و ینقض بهم الأبنیه التی طویت و بنیت بالجنادل و الأحجار من بلاد إرم و هی دمشق و الشام إذ کان مستقر ملکهم فی أکثر زمانهم تلک البلاد لا سیما فی زمانه صلوات إلیه علیه.

و قال الجزری فیه ینادی مناد من بطنان العرش أی من وسطه و قیل من أصله و قیل البطنان جمع بطن و هو الغامض من الأرض یرید من دواخل العرش.

و قال الفیروزآبادی الزیتون مسجد دمشق أو جبال الشام و بلد بالصین

و المعنى أن الله يملأ منهم وسط مسجد دمشق أو دواخل جبال الشام و الغرض بيان استيلاء هؤلاء القوم على بنى أميه فى وسط ديارهم و الظفر عليهم فى محل استقرارهم و أنه لا ينفعهم بناء و لا حصن فى التحرز عنهم.

و طمطمه رجالهم الطمطمه اللغه العجميه و رجل طمطمى فى لسانه عجمه و أشار عليه السلام بذلك إلى أن أكثر عسكرهم من العجم لأن عسكر أبى مسلم كان من خراسان و ايم الله ليذوبن الظاهر أن هذا أيضا من تتمه بيان انقراض ملك بنى أميه و سرعه زواله و يحتمل أن يكون إشاره إلى انقراض هؤلاء الغالبين من بنى العباس و إلى الله عز و جل يقضى من القضاء بمعنى المحاكمه أو الإنهاء و الإيصال كما فى قوله تعالى وَ قَضَيْنا إِلَيْهِ ذٰلِكَ الْأَمْرَ و فى بعض النسخ يفضى بالفاء أى يوصل و درج الرجل أى مشى و درج أيضا بمعنى مات و يقال درج القوم أى انقرضوا و الظاهر أن المراد به هنا الموت أى من مات مات ضالا و أمره إلى الله يعذبه كيف يشاء و يحتمل أن يكون بمعنى المشى أى من بقى منهم فعاقبته الفناء و الله يقضى فيه بعلمه و لعل الله يجمع إشاره إلى زمن القائم عليه السلام.

و ليس لأحد على الله عز ذكره الخيره أى ليس لأحد من الخلق أن يشير بأمر على الله أن هذا خير ينبغى أن تفعله بل له أن يختار من الأمور ما يشاء بعلمه و له الأمر يأمر بما يشاء فى جميع الأشياء عن مر الحق أى الحق الذى هو مر أو خالص الحق فإنه مر و اتباعه صعب و فى النهج عن نصر الحق و الهضم الكسر و زوى الشى ء عنه أى صرفه و نحاه و لم أطلع على الإزواء فيما عندى من كتب اللغه و كفى بالخطبه شاهدا على أنه ورد بهذا المعنى.

كما تاهت بنو إسرائيل أى خارج المصر أربعين سنه ليس لهم مخرج بسبب عصيانهم و تركهم الجهاد فكذا أصحابه صلوات الله عليه تحيروا فى أديانهم و أعمالهم لما لم ينصروه و لم يعينوه على عدوه

كَمَا رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ: لَتَرْكَبُنَّ سَنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَ الْقُذَّهِ بِالْقُذَّهِ حَتَّى لَوْ دَخَلُوا جُحْرَ ضَبٍّ لَدَخَلْتُمُوهُ.

أضعاف ما تاهت يحتمل أن يكون المراد بالمشبه به هنا تحير قوم موسى بعده فى دينهم و يحتمل أن يكون المراد التحير السابق و على التقديرين إما المراد المضاعفه بحسب الشده و كثره الحيره أو بحسب الزمان فإن حيرتهم كان إلى أربعين سنه و هذه الأمه إلى الآن متحيرون تائهون فى أديانهم و أحكامهم الداعى إلى الضلاله أى الداعى إلى بنى العباس و قطعتم الأدنى من أهل بدر أى الأدنين إلى النبى صلى الله عليه و آله نسبا الناصرين له فى غزوه بدر و هى أعز غزوات الإسلام يعنى نفسه و أولاده صلوات الله عليهم و وصلتم الأبعد أى أولاد العباس فإنهم كانوا أبعد نسبا من أهل البيت عليهم السلام و كان جدهم عباس ممن حارب الرسول صلى الله عليه و آله فى غزوه بدر حتى أسر ما فى أيديهم أى ملك بنى العباس لدنا التمحيص للجزاء أى قرب قيام القائم و التمحيص الابتلاء و الاختبار أى يبتلى الناس و يمتحنون بقيامه عليه السلام ليخزى الكافرين و يعذبهم فى الدنيا قبل نزول عذاب الآخره بهم و يمكن أن يكون المراد تمحيص جميع الخلق لجزائهم فى الآخره إن خيرا فخيرا و إن شرا فشرا و قرب الوعد أى وعد الفرج و انقضت المده أى قرب انقضاء دوله أهل الباطل.

و بدا لكم النجم هذا من علامات ظهور القائم عليه السلام كما سيأتى و قيل إنه إشاره إلى ما ظهر فى سنه تسع و ثلاثين و ثمانمائه هجريه و الشمس فى أوائل الميزان بقرب الإكليل الشمالى كانت تطلع و تغيب معه لا تفارقه ثم بعد مده ظهر أن لها حركه خاصه بطيئه فيما بين المغرب و الشمال و كان يصغر جرمها و يضعف ضوؤها بالتدريج حتى انمحت بعد ثمانيه أشهر تقريبا و قد بعدت عن الإكليل فى الجهه المذكوره قدر رمح لكن قوله عليه السلام من قبل المشرق يأبى عنه إلا بتكلف و قد ظهر فى زماننا فى سنه خمس و سبعين و ألف ذو ذؤابه ما بين القبله و المشرق و كان له طلوع و غروب و كانت له حركه خاصه سريعه عجيبه على التوالى لكن لا على نسق و نظام معلوم ثم غاب بعد شهرين تقريبا كان يظهر أول الليل من جانب المشرق و قد ضعف حتى انمحى بعد شهر تقريبا و تطبيقه على هذا يحتاج إلى تكلفين كما

لا يخفى و لاح لكم القمر المنير الظاهر أنه استعاره للقائم عليه السلام و يؤيده ما مر بسند آخر و أشرق لكم قمركم و يحتمل أن يكون من علامات قيامه عليه السلام ظهور قمر آخر أو شى ء شبيه بالقمر.

إن اتبعتم طالع المشرق أى القائم عليه السلام و ذكر المشرق إما لترشيح الاستعاره السابقه أو لأن ظهوره عليه السلام من مكه و هى شرقيه بالنسبه إلى المدينه أو لأن اجتماع العساكر عليه و توجهه عليه السلام إلى فتح البلاد إنما يكون من الكوفه و هى شرقيه بالنسبه إلى الحرمين و كونه إشاره إلى السلطان إسماعيل أنار الله برهانه بعيد و التعسف أى لا تحتاجون فى زمانه عليه السلام إلى طلب الرزق و الظلم على الناس لأخذ أموالهم و نبذتم الثقل الفادح أى الديون المثقله و مظالم العباد أو إطاعه أهل الجور و ظلمهم و لا يبعد الله أى فى ذلك الزمان أو مطلقا إلا من أبى أى عن طاعته عليه السلام أو طاعه الله و ظلم أى نفسه أو الناس و اعتسف أى مال عن طريق الحق أو ظلم غيره.

**[ترجمه]نسبت جمع دادن به خدای متعال مجاز است؛ زیرا خود آنان منعی از جمع شدن نداشته و نسبت به اسباب آن تمکین کرده اند و جمع نشدن را ترک و جمع شدن را اختیار کرده اند. در عبارت «ثم یفتح لهم فتح ابواب»، کنایه از اسبابی است که برای آنان مهیا شده و همچنین صحت تدابیر آنان و اجتماع و عدم خذلان آنهاست.

کلمه «المستثار» به معنای جایگاه انقلاب و هیجان آنهاست. سپس حضرت علیه السّلام تسلط این سپاه بر آنان را به سبب اعمال بدشان، به تسلط بر اهل سبأ تشبیه فرموده که بعد از اتمام نعمت بر آنان و کفران نعمت، مورد تسلط واقع شدند. وجه تسمیه آن به سیل عرم، به خاطر سختی آن سیل بود، یعنی سیلی که امری سخت داشت یا شاید مراد از عرم، باران سخت و یا موش بزرگی بود و سیل به آن نسبت داده شده، زیرا آن موش سدی که بلقیس بر آب زده بود را سوراخ کرده و گفته شده: عرم نام آن سد است و جریانش در کتاب النبوه گذشت و ضمیر در علیه یا به سیل راجع است که در نتیجه علی تعلیلیه می شود و یا به عرم راجع است، در صورتی که عرم نام آن سد باشد. و در بعضی نسخه ها «بعث» و در بعضی دیگر «نقب» با نون و قاف و باء آمده. پس کلمه «فأره» مرفوع است به خاطر فاعل بودن و در نهج البلاغه این عبارت آمده: «مانند سیل دو بهشت اهل سبأ که هیچ خشکی در برابر آن تاب نیاورد و هیچ موضع بلندی در برابر آن ثابت نماند» و «قاره»، کوه کوچک و «اکمه» موضع بلندی را گویند که از اطراف خود مرتفع تر است و مکان سختی است که نمی تواند از سنگ باشد و حاصل، بیان شدت سیلی است که به آن تشبیه شده که کوه ها و تل ها را گرفته و چیزی مانع آن نشده است. منظور از «سنن» طریق است و کلمه «رصّ» به معنای چسبیدن بعضی از اجزا به بعضی دیگر است و «طود» به معنای کوه است و معنای عبارت این است که هیچ کوه محکمی از راه آن عبور نکرده است.

وقتی حضرت علیه السّلام شدت مشبه به را بیان فرمود، شروع به بیان شدت مشبّه کرده و فرمود: «یذعذعهم الله» یعنی خداوند آنها را در راه ها جدا می سازد تا به سمت شهر ها بروند و عبارت «ثم یسلکهم ینابیع الارض» از الفاظ قرآن است و یعنی همان طور که خدای تعالی از آسمان باران می فرستد، پس باران در اعماق زمین ساکن می شود و سپس به صورت چشمه به ظاهر زمین می آید، همین گونه خداوند اینها را در دل دره ها جدا می سازد و در مشکلات غور می دهد و سپس بعد از پنهانی، آن ها را آشکار می سازد. ابن ابی الحدید چنین گفته، ولی نزد من ظاهرتر این است که گفته شود این تشبیه بیان چیرگی آنها بر سرزمین ها و تفرق آنها از آنجاست و اینکه یاران آنها از سایر فرقه ها می آیند. پس همان طور که آب های رودها و کثرت

آن موجب زیادی آب های چشمه ها و چاه ها می شود، همین گونه اثر آنها در همه شهر ها ظاهر می شود و یاران آنها در همه نقاط عالم زیاد می شوند و همه اینها آماده سازی برای تشبیه سابق است. در عبارت «یأخذ بهم من قوم» منظور بنی امیه است و عبارت «حقوق قوم»، منظور اهل بیت علیهم السّلام است برای انتقام از دشمنانشان و اگر چه حق به آنان نرسد. همچنین در عبارت «یمکن من قوم» منظور بنی العباس است و در «لدیار قوم»، منظور بنی امیه است و در بعضی نسخه ها آمده که و او آنها را در خانه های قومی نسبت به آنان قدرت می دهد و در نهج البلاغه آمده است «گروهی را در خانه گروهی قدرت می دهد» و نتیجه در همه این نسخ یکسان است. عبارت «تشریدا لبنی امیه» منظور از تشرید، تفریق و طرد است و «اغتصاب» به معنای غصب است و و شاید معنا این باشد که غرض از چیرگی اینان، چیزی جز پراکنده کردن بنی امیه و دفع ظلم آنان باشد.

فیروزآبادی گفته: عبارت «ضعضعه» یعنی آن را نابود کرد، حتی زمین را و «جنادل» جمع جندل است که عبارت است از سنگ هایی که کسی جمع می کند و معنا این می شود که خدا به سبب آنان، رکن استواری را از بین می برد که اساس دولت بنی امیه باشد و به سبب آنان، بناهایی را که با سنگ های ریز و درشت بلاد ارم که همان دمشق و شام است ساخته پرداخته شده، فرو می ریزد، زیرا محل استقرار حکومت آنان در اکثر زمان هایشان، در همان سرزمین ها بوده، مخصوصا در زمان حضرت امیر علیه السّلام.

و جزری می گوید: در آن «منادی از دل عرش ندا می دهد»، یعنی از وسط عرش و گفته شده از ریشه عرش و گفته شده که «بطنان» جمع بطن است که قسمت های پیچیده زمین است که از داخل عرش اراده رفتن می کند.

فیروزآبادی گفته: «زیتون» مسجد دمشق یا کوه های شام و شهری در چین است و معنا این است که خدا وسط مسجد دمشق یا میان کوه های شام را از آنان پر می کند و مقصود، بیان استیلای این قوم بر بنی امیه در وسط خانه های آنان و پیروزی بر آنان در محل استقرارشان است و اینکه هیچ بنا و قلعه ای آنان را در دوری از آن قوم سودی نمی بخشد .

کلمه «طمطمه رجالهم»، طمطمه لغتی عجمی است و مرد طمطمی کسی است که در زبانش گنگی باشد و حضرت علیه السّلام به این امر اشاره دارند که اکثر لشکریانشان از عجم هستند، زیرا لشکر ابو مسلم از خراسان بود. عبارت «و ایم الله لیذوبن» ظاهر این است که این نیز از تتمه بیان انقراض بنی امیه و سرعت زوال آن باشد و ممکن است اشاره به انقراض غلبه کنندگان از بنی العباس باشد. عبارت «الی الله عزوجل یقضی» از قضاء به معنای محاکمه و نهایت دادن و رساندن است، کما اینکه در آیه «و قضینا الیه ذلک الامر» - . حجر / ۶۶ - ، {و او را از این امر آگاه کردیم} آمده و در بعضی نسخه ها «یفضی» با فاء آمده، یعنی منجر می شود. عبارت «درج الرجل» یعنی راه رفت و «درج» به معنای مات نیز استعمال شده و وقتی گفته می شود «درج القوم»، به معنای «انقرضوا» است و ظاهر این است که مراد از آن در اینجا موت است، یعنی به معنای مات است، یعنی هر کس بمیرد مرده، در حالی که گمراه است و امر او با خداست و هر طور بخواهد او را عذاب می کند و ممکن است به معنای «مشی» باشد، یعنی هر کس که باقی مانده باشد، عاقبتش نیستی است و خدا با علمش درباره او حکم می کند. عبارت «لعل الله یجمع» اشاره به زمان قائم علیه السّلام دارد و عبارت «لیس لاحد علی الله عز ذکره الخیره»، یعنی احدی از مخلوقات حق ندارد به امری اشاره کرده و بگوید: «این خیر است و شایسته است خدا آن را انجام دهد»، بلکه خداست که می تواند با علمش آنچه را می خواهد از امور اختیار کند و خداست که می تواند در جمیع امور، به آنچه بخواهد امر کند. عبارت «عن مرّ الحق» یعنی حقی

که خالص است و چنین حقی تلخ است و پیروی از آن دشوار است. و در نهج البلاغه آمده «عن نصر الحق.» کلمه «هضم» به معنای شکستن است و عبارت «زوی الشیء عنه»، یعنی او را منصرف و دور ساخت. بر معنای کلمه «ازواء» در کتب لغتی که در دسترس داشتم اطلاع نیافتم و خود شهادت همین خطبه کافی است که ازواء به همین معنی آمده است.

عبارت «کما تاهت به بنو اسرائیل» یعنی خارج از مصر چهل سال سرگردان شدند و به سبب معصیت خود و ترک جهادشان راه فراری نداشتند، به همین نحو اصحاب حضرت علیه السّلام در دین و عمل خود متحیر می شوند، وقتی حضرتش را بر دشمنش یاری نکنند، همان طور که از پیامبر اسلام روایت شده که فرمود: «شما نیز مثل سنن امم سابقه را دقیقا تجربه می کنید، حتی اگر آنها داخل سوراخ سوسماری شده باشند، شما نیز داخل خواهید شد.»

عبارت «اضعاف ما تاهت» ممکن است منظور از مشبّه به در اینجا، تحیر امت موسی علیه السّلام بعد از حضرت در دینشان باشد و ممکن است مراد تحیر قبلی باشد و بنابر هر دو تقدیر، یا مراد دوچندانی به حسب شدت و کثرت حیرت است یا به حسب زمان است، زیرا حیرت آنها تا چهل سال بود و این امت تا اکنون در دین و احکام خود متحیر و سرگردانند. عبارت «الداعی الی الضلاله»، یعنی دعوت کننده به بنی عباس و عبارت «و قطعتم الادنی من اهل بدر» یعنی انسان های نزدیک به پیامبر اسلام که یاری کنندگان او را در غزوه بدر، به این کلمه انتساب دادند که عزتمندترین غزوات اسلام بود و منظور خود حضرت و اولاد ایشان است. عبارت «و وصلتم الابعد» مقصود اولاد عباس است که از حیث نسب از اهل بیت علیهم السّلام دورتر بودند و جدشان عباس با پیامبر اسلام در غزوه بدر جنگیده و اسیر شده بود. عبارت «ما فی ایدیهم» یعنی حکومت یا دارایی بنی عباس و عبارت «لدنا التمحیص للجزاء» یعنی نزدیک قیام قائم و «تمحیص» آزمایش است؛ یعنی مردم با قیام حضرت علیه السّلام، امتحان می شوند تا کافران خوار شده و در دنیا آنان را عذاب کند، قبل از آنکه عذاب آخرت بر آنان نازل شود، که اگر خیر باشند که خیر و اگر شر باشند شر جزای آنان است. عبارت «قرب الوعد» یعنی وعده فرج و عبارت «انقضت المده» یعنی انقضای دولت باطل نزدیک شد .

عبارت «بدا لکم نجم» یعنی ستاره دنباله دار که از سمت مشرق پیدا می شود، از علامات ظهور امام زمان علیه السّلام است، چنان که خواهد آمد و گفته شده که اشاره است به آنچه در سال ۸۳۹ قمری رخ داد و خورشید در اوائل ماه میزان، نزدیک اکلیل شمالی با آن طلوع و غروب می کرد و از آن جدا نمی شد. سپس بعد از مدتی معلوم شد که خورشید حرکت مخصوص و کندی در مابین مغرب و شمال دارد و جرم آن کوچک می شد و به تدریج نور آن ضعیف می گشت، تا اینکه تقریبا بعد از هجده ماه محو شد و در جهت یاد شده به قدر یک نیزه از اکلیل دور شده بود، ولی عبارت «من قبل المشرق» این امر را نمی رساند، مگر با ارتکاب تکلف در کلام و در زمان ما. در سال ۱۰۷۵ یک شیء برجسته در جهت بین قبله و مشرق آشکار شد که طلوع و غروب داشت و حرکت خاص عجیب و سریع و پشت سر همی داشت، منتها نه بر نظم و نسق معلوم و بعد از دو ماه غیب شد! اول شب از جانب مشرق طلوع می کرد و ضعیف می شد تا اینکه تقریبا بعد از یک ماه محو شد و تطبیق آن بر این، محتاج دو تکلف است چنانچه ظاهر است. و عبارت «ماه تابان برای شما طلوع کند»، ظاهرا استعاره از قائم علیه السّلام باشد که آنچه با سند دیگری گذشت مؤید آن است. در عبارت «اشرق لکم قمرکم»، احتمال می رود که از علامات قیام حضرت علیه السّلام، ظهور ماهی دیگر یا چیزی شبیه به ماه باشد. عبارت «اگر اطاعت کنید از طلوع کننده مشرق»، یعنی قائم علیه السّلام و ذکر مشرق یا برای مقدمه چینی استعاره قبلی است، و یا برای این است که ظهور آن حضرت

از مکه است که در شرق مدینه قرار دارد یا اینکه اجتماع سپاهش و توجه آن حضرت برای فتح شهرها و کشورها از «کوفه» است که نسبت به مکه و مدینه، در شرق قرار دارد و اینکه اشاره به سلطان اسماعیل باشد بعید است. کلمه «تعسف» یعنی در زمان حضرت علیه السّلام نیازی به طلب روزی و ظلم بر مردم ندارید که اموالشان را بگیرید. عبارت «و نبذتم الثقل الفادح» یعنی بدهی های سنگین و مظالم بر مردم یا اطاعت از اهل ستم و از ظلمشان. عبارت «و لا یبعد الله» یعنی در آن زمان و یا مطلقاً. عبارت «الا من ابی»، یعنی کسی که از طاعت حضرت علیه السّلام یا طاعت خداوند سرببیچد. کلمه «ظلم» یعنی به خودش یا به مردم و عبارت «اعتسف»، یعنی از طریق حق منحرف شد یا به غیر ظلم کرد.

**[ترجمه]

«۲۵»

نهج، [نهج البلاغه] مِنْ خُطْبَةٍ لَهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ فِي ذِكْرِ الْمَلَاحِمِ: يَعْطِفُ الْهَوَى عَلَى الْهُدَى إِذَا عَطَفُوا الْهُدَى عَلَى الْهَوَى وَ يَعْطِفُ الرَّأْيَ عَلَى الْقُرْآنِ إِذَا عَطَفُوا الْقُرْآنَ عَلَى الرَّأْيِ مِنْهَا حَتَّى تَقُومَ الْحَرْبُ بِكُمْ عَلَى سَاقٍ بَادِياً نَوَاجِذُهَا مَمْلُوءَةً أَخْلَافُهَا

حُلْواً رَضَاعُهَا عَلْقَماً عَاقِبَتُهَا أَلَا وَ فِي غَدٍ وَ سَيَأْتِي غَدٌ بِمَا لَا تَعْرِفُونَ يَأْخُذُ الْوَالِي مِنْ غَيْرِهَا عُمَّالَهَا عَلَى مَسَاوِي أَعْمَالِهَا وَ تُخْرِجُ لَهُ الْأَرْضُ أَفَالِيذَ كَبِدِهَا وَ تُلْقِي إِلَيْهِ سِلْماً مَقَالِيدَهَا فَيُرِيكُمْ كَيْفَ عَدْلُ السِّيرَةِ وَ يُحْيِي مَيِّتَ الْكِتَابِ وَ السُّنَّةِ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیر مؤمنان علیه السّلام (درباره فتنه های پیش از ظهور) فرمود: «(چون قائم ما ظهور کند)، هوای نفس را به هدایت و رستگاری برمی گرداند (یعنی گمراهان را به راه راست دلالت می کند) و این در زمانی است که هدایت به هوای نفس تبدیل شود و رأی به قرآن برگردد، این در زمانی است که مردم قرآن را به رأی خود مبدل کنند، تا اینکه (قیافه مخوف) جنگ و خونریزی، مانند شیر درنده و خشمگین با قوتی هر چه تمام تر به شما روی آورد و همچون شتری که پستان های پر شیر دارد، (یعنی شربت مرگ) پدید آید که نوشیدن شیر آن نخست شیرین و در پایان، تلخ است.

آگاه باشید! آنچه (امروز خبر می دهم) فردا واقع می شود و به زودی با آنچه نمی شناسید (یعنی اطلاع ندارید) می آید. حاکمی غیر از طبقه حکام و سلاطین کارگردانان را (که زمام امور مردم را در دست دارند) به بدی اعمال و کردارشان کیفر دهد؛ زمین آنچه در دل دارد برای او بیرون آورد و کلیدهای (شهرهای روی زمین) به وی تسلیم شود. آنگاه روش دادگستری را به شما نشان دهد و آنچه از کتاب (قرآن) و سنت (پیغمبر) ترک شده، همه را زنده گرداند.» - . نهج البلاغه: ۲۸۶ -

**[ترجمه]

بیان

الساق الشده أو بالمعنی المشهور کنایه عن استوائها و بدو النواجذ کنایه عن بلوغ الحرب غایتها کما أن غایه الضحک أن تبدو النواجذ و یمکن أن یکون کنایه عن الضحک علی التهکم.

**[ترجمه]کلمه «الساق» به معنای شدت است یا به معنای مشـهور و کنایه از برابری آن است. عبارت «بدوّ النواجذ» کنایه از به اوج رسیدن جنگ است، همان طور که غایت خنده این است که دندان ها آشکار می شود و ممکن است کنایه از خنده از سر استهزاء باشد .

**[ترجمه]

إيضاح

قـال ابن أبی الحدیـد ألاـ و فی غـد تمامه قوله علیه السـلام یأخـذ الوالی و بین الکلام جمله اعتراضـیه و هی قوله علیه السـلام و سیأتی غد بما لا تعرفون و المراد تعظیم

ص: ۱۳۰

شأن الغد الموعود و مثله كثير فی القرآن ثم قال قد كان تقدم ذكر طائفه من الناس ذات ملك و إمره فذكر عليه السلام أن الوالی يعنی القائم عليه السلام يأخذ عمال هذه الطائفه علی سوء أعمالهم و علی هاهنا متعلقه بيأخذ و هی بمعنی يؤاخذ و قال الأفاليذ جمع أفلاذ و الأفلاذ جمع فلذه و هی القطعه من الكبد كنايه عن الكنوز التی تظهر للقائم عليه السلام و قد فسر قوله تعالی وَ أَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقالَها بذلك فی بعض التفاسير.

**[ترجمه]ابن ابی الحديد می گويد: عبارت «الا و فی غد» پايان جمله عبارت «ياخذ الوالی» است و بين كلام، جمله معترضه است كه اين عبارت باشد: «سيأتی غد بما لا تعرفون» و مراد تعظيم شأن فردای موعود باشد و مانند آن در قرآن فراوان است. سپس می گويد: ذكر گروهی از مردمان صاحب ملك و امارت گذشت، پس حضرت عليه السّلام می فرمايد: «والی، يعنی قائم عليه السّلام، كارمندان اين طايفه را به خاطر اعمال بدشان مؤاخذه می كند» و كلمه «علی» در اين جا متعلق به «يأخذ» است كه به معنای يؤاخذ است و گفته: «افاليذ» جمع افلاذ است و افلاذ جمع «فلذه» است و آن قطعه ای از كبد است و كنايه از گنج هايی است كه برای قائم عليه السّلام آشكار می شود و در بعضی تفاسير آيه «و اخرجت الارض اثقالها» - . زلزله / ۲ - ، {و زمين بارهای سنگين خود را برون افكند} به اين مطلب تفسير شده است - . شرح نهج البلاغه ۹ : ۳۳ - .

**[ترجمه]

أقول

و قَالَ ابْنُ أَبِی الْحَدِيدِ فِی شَرْحِ بَعْضِ خُطَبِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ شَيْخُنَا أَبُو عُثْمَانَ وَ قَالَ أَبُو عُبَيْدَهَ وَ زَادَ فِيهَا فِی رِوَايَهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام: أَلَا إِنَّ أَبْرَارَ عِتْرَتِی وَ أَطَايِبَ أَرُومَتِی أَحْلَمُ النَّاسِ صِغَاراً وَ أَعْلَمُ النَّاسِ كِباراً أَلَا وَ إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَلِمْنَا وَ بِحُكْمِ اللَّهِ حَكَمْنَا وَ مِنْ قَوْلِ صَادِقٍ سَمِعْنَا فَإِنْ تَتَّبِعُوا آثَارَنَا تَهْتَدُوا بِبَصَائِرِنَا وَ إِنْ لَمْ تَفْعَلُوا يُهْلِكْكُمُ اللَّهُ بِأَيْدِينَا مَعَنَا رَايَهُ الْحَقِّ مَنْ تَبِعَهَا لَحِقَ وَ مَنْ تَأَخَّرَ عَنْهَا غَرِقَ أَلَا وَ بِنَا يُدْرَكُ تِرَهُ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ بِنَا تُخْلَعُ رِبْقَهُ الذُّلِّ عَنْ أَعْنَاقِكُمْ وَ بِنَا فُتِحَ لَا بِكُمْ وَ بِنَا يُخْتَمُ لَا بِكُمْ.

ثم قال ابن أبی الحديد و بنا يختم لا بكم إشاره إلی المهدی الذی يظهر فی آخر الزمان و أكثر المحدثين علی أنه من ولد فاطمه عليها السلام و أصحابنا المعتزله لا ينكرونه و قد صرحوا بذكره فی كتبهم و اعترف به شيوخهم إلا أنه عندنا لم يخلق بعد و سيخلق و إلی هذا المذهب يذهب أصحاب الحديث أيضا.

رَوَی قَاضِی الْقُضَاهِ عَنْ كَافِی الْكُفَاهِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبَّادٍ رحمه الله بِإِسْنَادٍ مُتَّصِلٍ بِعَلِیٍّ عليه السلام: أَنَّهُ ذَكَرَ الْمَهْدِیَّ وَ قَالَ إِنَّهُ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ عليه السلام وَ ذَكَرَ حِلْيَتَهُ فَقَالَ رَجُلٌ أَجْلَی الْجَبِينِ أَقْنَی الْأَنْفِ ضَخْمُ الْبَطْنِ أَزْيَلُ الْفَخِذَيْنِ أَبْلَجُ الثَّنَايَا بِفَخِذِهِ الْيُمْنَی شَامَهٌ وَ ذَكَرَ هَذَا الْحَدِيثَ بِعَيْنِهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ قُتَيْبَهَ فِی كِتَابِ غَرِيبِ الْحَدِيثِ انْتَهَی.

**[ترجمه]ابن ابی الحديد شارح نهج البلاغه، در شرح يكی از خطبه های حضرت می گويد: شيخ ما ابو عثمان و ابو عبيده گفته اند: از جعفر بن محمد (امام ششم عليه السّلام)، از پدرانش عليهم السّلام روايت شده كه آن حضرت از پدرانش نقل كرده كه فرمود: «آگاه باشيد! نيكان عترت و پاكان اهل بيت من در كوچكی از همه مردم بردبارتر و در بزرگی از هر كس

داناتر هستند. آگاه باشید! ما اهل بیتی هستیم که از چشمه علم خداوند دانا شده ایم و با حکم وی داوری می کنیم و آنچه می گوییم، از مخبر صادق شنیده ایم. پس اگر از آثار ما پیروی کنید، با روشنی ما راه راست را پیدا می کنید و اگر از ما روی بگردانید، خداوند شما را به دست ما خواهد کشت. پرچم حق با ماست، پس هر کس از آن پیروی کند به ما پیوسته است و آن کس که از آن دوری کند، به هلاکت افتد. گرفتاری هر مؤمنی به وسیله ما تدارک می شود و به خاطر ما طوق بندگی از گردن ها گشوده گردد.» سپس ابن ابی الحدید می گوید: عبارت «و بنا یختم لا بکم» این سخنان اشاره به مهدی موعود است که در آخرالزمان ظاهر می شود. اکثر محدثین معتقدند که وی از اولاد فاطمه علیهاالسّلام است، علمای ما معتزله هم منکر او نیستند و در کتاب های خود تصریح به ذکر وی کرده و بزرگان محدثین آنها اعتراف دارند، جز این که به عقیده ما او هنوز متولد نشده است، بلکه بعدها متولد می شود، سایر محدثین اهل سنت نیز همین عقیده را دارند!

قاضی القضاه از کافی الکفاه اسماعیل بن عباد، به سند متصل از امیرالمؤمنین علیه السّلام نقل کرده است که آن حضرت فرمود: «مهدی از اولاد حسین است.» سپس اوصاف او را بیان کرد و فرمود: «پیشانی اش روشن و بینی اش باریک، شکمش عریض، رانش پهن، میان دندان هایش باز است و خالی در ران راستش قرار دارد.» این حدیث را عینا عبداللّٰه بن قتیبه نیز در کتاب «غریب الحدیث» آورده است. -. شرح نهج البلاغه ۱ : ۲۶۷ -

**[ترجمه]

أَقُول

فِی دِیوَانِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ الْمَنْسُوبِ إِلَیْهِ:

بُنَیَّ إِذَا مَا جَاشَتِ التُّرْکُ فَانْتَظِرْ**وَلَایَهَ مَهْدِیٍّ یَقُومُ فَیَعْدِلُ

وَ ذَلَّ مُلُوکُ الْأَرْضِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ**وَ بُویِعَ مِنْهُمْ مَنْ یَلَذُّ وَ یَهْزَلُ

صَبِیٌّ مِنَ الصِّبْیَانِ لَا رَأْیَ عِنْدَهُ**وَ لَا عِنْدَهُ جِدٌّ وَ لَا هُوَ یَعْقِلُ

ص: ۱۳۱

فَثَمَّ یَقُومُ الْقَائِمُ الْحَقُّ مِنْکَمْ**وَ بِالْحَقِّ یَأْتِیکَمْ وَ بِالْحَقِّ یَعْمَلُ

سَمِیُّ نَبِیِّ اللَّهِ نَفْسِی فِدَاؤُهُ**فَلَا تَخْذُلُوهُ یَا بَنِیَّ وَ عَجِّلُوا

**[ترجمه]چند شعر زیر درباره امام زمان عجل اللَّه فرجه از دیوان منسوب به امیرالمؤمنین علیه السّلام نقل می شود:

فرزندان من! هنگامی که قبائل ترک به حرکت درآمدند، منتظر سلطنت مهدی باشید که قیام می کند و به عدل حکومت می کند

پادشاهان دودمان هاشم خوار گردند (گویا مقصود بنی عباس است) بچه ای که نه رأی و نه تدبیر و نه عقل دارد به سلطنت رسد و افراد عیاش و بی مصرف با او بیعت کنند

آنگاه قائم به حق، از دودمان شما قیام کند، او به حقیقت بیاید و به حق عمل کند.

او همنام پیغمبر خداست. جان من فدای او باد؛ فرزندانم! او را خوار مسازید و با شتاب او را بپذیرید - . دیوان منسوب به امام علی: ۱۰۲ -

**[ترجمه]

باب ۳ ما روی فی ذلک عن الحسنین صلوات الله علیهما

الأخبار

«۱»

ک، [إکمال الدین] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِیُّ عَنِ ابْنِ الْعَیَّاشِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَبْرَئِیلَ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ الْبَغْدَادِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّیْرَفِیِّ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِیرٍ عَنْ أَبِیهِ سَدِیرِ بْنِ حُکَیْمٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ عقیصاء [عَقِیصَی] قَالَ: لَمَّا صَالَحَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ علیه السلام مُعَاوِیَهَ بْنَ أَبِی سُفْیَانَ دَخَلَ عَلَیْهِ النَّاسُ فَلَامَهُ بَعْضُهُمْ عَلَی بَیْعَتِهِ فَقَالَ علیه السلام وَیْحَکُمْ مَا تَدْرُونَ مَا عَمِلْتُ وَ اللَّهِ الَّذِی عَمِلْتُ خَیْرٌ لِشِیعَتِی مِمَّا طَلَعَتْ عَلَیْهِ الشَّمْسُ أَوْ غَرَبَتْ أَ لَا تَعْلَمُونَ أَنَّنِی إِمَامُکُمْ مُفْتَرَضُ الطَّاعَهِ عَلَیْکُمْ وَ أَحَدُ سَیِّدَیْ شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّهِ بِنَصٍّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالُوا بَلَی قَالَ أَ مَا عَلِمْتُمْ أَنَّ الْخَضِرَ لَمَّا خَرَقَ السَّفِینَهَ وَ قَتَلَ الْغُلَامَ وَ أَقَامَ الْجِدَارَ کَانَ ذَلِکَ سَخَطاً لِمُوسَی بْنِ عِمْرَانَ علیه السلام إِذْ خَفِیَ عَلَیْهِ وَجْهُ الْحِکْمَهِ فِیهِ وَ کَانَ ذَلِکَ عِنْدَ اللَّهِ حِکْمَهً وَ صَوَاباً أَ مَا عَلِمْتُمْ أَنَّهُ مَا مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا وَ یَقَعُ فِی عُنُقِهِ بَیْعَهٌ لِطَاغِیَهِ زَمَانِهِ إِلَّا الْقَائِمُ الَّذِی یُصَلِّی رُوحُ اللَّهِ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ خَلْفَهُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یُخْفِی وِلَادَتَهُ وَ یُغَیِّبُ شَخْصَهُ لِئَلَّا یَکُونَ لِأَحَدٍ فِی عُنُقِهِ بَیْعَهٌ إِذَا خَرَجَ ذَاکَ التَّاسِعُ مِنْ وُلْدِ أَخِی الْحُسَیْنِ ابْنُ سَیِّدَهِ الْإِمَاءِ یُطِیلُ اللَّهُ عُمُرَهُ فِی غَیْبَتِهِ ثُمَّ یُظْهِرُهُ بِقُدْرَتِهِ فِی صُورَهِ شَابٍّ ابْنِ دُونِ أَرْبَعِینَ سَنَهً ذَلِکَ لِیُعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ.

ج، [الإحتجاج] عن حنان بن سدیر: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: ابو سعید عقیصاء روایت می کند که چون حضرت امام حسن علیه السّلام با معاویه صلح کرد و مردم نزد وی می آمدند، عده ای حضرتش را از صلح با معاویه سرزنش کردند. پس فرمود: «وای بر شما! نمی دانید مقصود من چه بود؟ صلح من با معاویه از آنچه آفتاب بر آن می تابد و غروب می کند برای شیعیانم بهتر است. نمی دانید که من امام شما هستم و اطاعت از فرمان من بر شما واجب است و به فرموده پیغمبر، یکی از دو آقای اهل بهشت هستم؟» گفتند چرا، می دانیم. فرمود: «نمی دانید که چون خضر علیه السّلام کشتی را سوراخ کرد و آن کودک را به قتل رساند و دیوار را استوار کرد، باعث خشم موسی بن عمران علیه السّلام شد که حکمت آن کار بر او پوشیده بود، ولی نزد خداوند عمل خضر کاری موافق حکمت و صحیح بود؟

نمی دانید (چنین مقدر شده) که هر یک از ما ائمه سازش با سلطان زمانش را به گردن می گیرد، جز قائم ما که عیسی روح اللّٰه پشت سر او نماز می گزارد و خداوند ولادت او را از مردم پوشیده می دارد و خود وی از نظرها پنهان خواهد شد تا چون ظهور کند، بیعت هیچ کس در گردن وی نباشد؟ او فرزند نهمی برادرم حسین، پسر سرور کنیزان است. خداوند در طول غیبت، عمر او را طولانی گرداند، آنگاه با قدرت کامله خود به صورت جوانی که کمتر از چهل سال داشته باشد ظاهر سازد، تا همه بدانند که خداوند بر همه چیز توانا است.» - . کمال الدین: ۲۹۶ -

در احتجاج مثل این حدیث نقل شده است - . احتجاج: ۲۸۲ - .

**[ترجمه]

«۲»

ك، [إكمال الدین] عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُبْدُوسٍ عَنْ أَبِی عَمْرٍو اللَّیْثِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ شُجَاعٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ

ص: ۱۳۲

عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ قَالَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا: فِي التَّاسِعِ مِنْ وُلْدِي سُنَّةٌ مِنْ يُوسُفَ وَ سُنَّةٌ مِنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ وَ هُوَ قَائِمُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ يُصْلِحُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَمْرَهُ فِي لَيْلَةٍ وَاحِدَةٍ.

**[ترجمه]کمال الدین: امام صادق علیه السّلام از پدرش و ایشان از جدش علیهم السّلام روایت کرده که حضرت امام حسین علیه السّلام فرمود: «پسر نهمین من، سنتی از یوسف و سنتی از موسی بن عمران دارد و او قائم ما اهل بیت است که خداوند در یک شب کار او را اصلاح می کند (وسائل ظهور او را فراهم می آورد و یاران او را نزد او گرد آورد).» - . کمال الدین ۱ : ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۳»

ک، [إکمال الدین] الْمُعَاذِيُّ عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَى بْنِ الْفُرَاتِ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَرِيكٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ هَمْدَانَ قَالَ سَمِعْتُ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا يَقُولُ: قَائِمُ هَذِهِ الْأُمَّةِ هُوَ التَّاسِعُ مِنْ وُلْدِي وَ هُوَ صَاحِبُ الْغَيْبَةِ وَ هُوَ الَّذِي يُقْسَمُ مِيرَاثُهُ وَ هُوَ حَيٌّ.

**[ترجمه]کمال الدین: مردی از همدان می گوید: شنیدم که امام حسین علیه السّلام می فرمود: «قائم این امت، نهمین فرزند من است و هم او است که از نظرها غایب شود و در حال حیات، ارثش را تقسیم می کنند.» - . کمال الدین ۱ : ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۴»

ک، [إکمال الدین] الْهَمْدَانِيُّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ الْهَرَوِيِّ عَنْ وَكِيعِ بْنِ الْجَرَّاحِ عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَلِيطٍ قَالَ قَالَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا: مِنَّا اثْنَا عَشَرَ مَهْدِيّاً أَوَّلُهُمْ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَ آخِرُهُمُ التَّاسِعُ مِنْ وُلْدِي وَ هُوَ الْإِمَامُ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ يُحْيِي اللَّهُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَ يُظْهِرُ بِهِ دِينَ الْحَقِ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ لَهُ غَيْبَةٌ يَرْتَدُّ فِيهَا أَقْوَامٌ وَ يَثْبُتُ عَلَى الدِّينِ فِيهَا آخَرُونَ فيودون [فَيُؤْذَوْنَ] وَ يُقَالُ لَهُمْ مَتى هذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ أَمَا إِنَّ الصَّابِرَ فِي غَيْبَتِهِ عَلَى الْأَذَى وَ التَّكْذِيبِ بِمَنْزِلَةِ الْمُجَاهِدِ بِالسَّيْفِ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]کمال الدین: امام حسین علیه السّلام فرمود: «ما دوازده مهدی داریم. اول آنها امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السّلام و آخر آنها نهمین فرزند من است. او امامی است که قیام به حق می کند و خداوند، زمین را پس از آن که (با کفر و بی دینی اهلش) مرده باشد، به وسیله او زنده می کند و هم به وسیله او دین حق (اسلام) را بر همه ادیان غالب می گرداند، هر چند مشرکان نخواهند. او غیبتی دارد که در آن مردم بسیاری از دین برمی گردند و گروهی دیگر بر دین حق (اسلام) ثابت باشند. برخی (از روی سرزنش) به آنها می گویند: «اگر راست می گویید موقع ظهور امام زمان شما چه وقت است؟» آگاه

باشید آنها که در غیبت وی با تحمل رنج ها و تکذیب بی دینان بر عقیده خود ثابت می مانند، مثل کسانی هستند که با شمشیر در رکاب رسول خدا جهاد کردند!» - . کمال الدین ۱ : ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۵»

ک، [إکمال الدین] عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْقَزْوِینِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی الْأَحْوَلِ عَنْ خَلَّادٍ الْمُقْرِی عَنْ قَیْسِ بْنِ أَبِی حُصَیْنٍ عَنْ یَحْیَی بْنِ وَثَّابٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ الْحُسَیْنَ بْنَ عَلِیٍّ علیهما السلام یَقُولُ: لَوْ لَمْ یَبْقَ مِنَ الدُّنْیَا إِلَّا یَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ذَلِکَ الْیَوْمَ حَتَّی یَخْرُجَ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِی یَمْلَؤُهَا عَدْلًا وَ قِسْطاً کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً کَذَلِکَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ.

**[ترجمه]کمال الدین: عبداللّه بن عمر می گوید: از حسین بن علی علیهماالسّلام شنیدم که می فرمود: «اگر جز یک روز از عمر دنیا باقی نمانده باشد، خداوند آن روز را چندان دراز گرداند تا مردی از اولاد من قیام کند و زمین را که آکنده از ظلم و ستم شده باشد، پر از عدل و داد کند، این طور از پیغمبر خدا شنیدم.» - . کمال الدین ۱ : ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۶»

ک، [إکمال الدین] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْعَطَّارِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِکٍ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عِیسَی الْخَشَّابِ قَالَ: قُلْتُ لِلْحُسَیْنِ بْنِ

ص: ۱۳۳

عَلِيٍّ علیه السلام أَنْتَ صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ قَالَ لَا وَ لَكِنْ صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ الطَّرِيدُ الشَّرِيدُ الْمَوْتُورُ بِأَبِيهِ الْمُكَنَّى بِعَمِّهِ يَضَعُ سَيْفَهُ عَلَى عَاتِقِهِ ثَمَانِيَةَ أَشْهُرٍ.

**[ترجمه]کمال الدین: عیسی خشاب گفت: به حسین بن علی علیه السّلام عرض کردم: «صاحب الامر شما هستید؟» فرمود: «نه! صاحب الامر کسی است که از اهل و وطن دور و مهجور است؛ پدرش را کشته اند و او خونخواهی نکرده است؛ کنیه اش کنیه عمویش است و هشت ماه شمشیرش را روی دوشش گذاشته است.» - . کمال الدین ۱ : ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۷»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنِ التَّلَّعُكْبَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ ابْنِ قُتَيْبَةَ عَنِ الْفَضْلِ عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ يُونُسَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَرِيكٍ فِي حَدِيثٍ لَهُ اخْتَصَرْنَاهُ قَالَ: مَرَّ الْحُسَيْنُ عَلَى حَلْقَةٍ مِنْ بَنِي أُمَيَّةَ وَ هُمْ جُلُوسٌ فِي مَسْجِدِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ أَمَا وَ اللَّهِ لَا يَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ مِنِّي رَجُلًا يَقْتُلُ مِنْكُمْ أَلْفاً وَ مَعَ الْأَلْفِ أَلْفاً وَ مَعَ الْأَلْفِ أَلْفاً فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ هَؤُلَاءِ أَوْلَادُ كَذَا وَ كَذَا لَا يَبْلُغُونَ هَذَا فَقَالَ وَيْحَكَ إِنَّ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ يَكُونُ لِلرَّجُلِ مِنْ صُلْبِهِ كَذَا وَ كَذَا رَجُلًا وَ إِنَّ مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: عبداللّه بن شریک نقل می کند که امام حسین علیه السّلام از کنار جماعتی از بنی امیه که در مسجد پیغمبر صلی اللّه علیه و آله نشسته بودند گذشت و رو به آنها کرد و فرمود: «بدانید که به خدا قسم عمر دنیا به پایان نمی رسد تا اینکه خداوند، مردی از نسل من را برانگیزد و هزار نفر از شما را به قتل رساند و با آن هزار نفر هزار دیگر و با آن هزار نفر نیز هزار نفر دیگر!» من عرض کردم: «فدایت شوم! اینان اولاد فلان و فلان هستند و به این تعداد که فرمودید نمی رسند.» فرمود: «در آن زمان از صلب هر یک از بنی امیه، عده ای بسیار خواهند بود و بزرگ آنها نیز از خودشان است.» - . غیبت طوسی: ۱۹۰ -

**[ترجمه]

باب ۴ ما روی فی ذلک عن علی بن الحسین صلوات اللّه علیه

الأخبار

«۱»

ك، [إكمال الدين] ابْنُ عِصَامٍ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْعَلَاءِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ ابْنِ حُمَيْدٍ عَنِ ابْنِ قَيْسٍ عَنِ الثُّمَالِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: فِينَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلى بِبَعْضٍ فِي كِتابِ اللَّهِ (۱)

وَ فِینَا نَزَلَتْ هَـذِهِ الْآیَهُ وَ جَعَلَها کَلِمَهً باقِیَهً فِی عَقِبِهِ (۲) وَ الْإِمَامَهُ فِی عَقِبِ الْحُسَـیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهم السـلام إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ إِنَّ لِلْقَائِمِ مِنَّا غَیْبَتَیْنِ إِحْدَاهُمَا أَطْوَلُ مِنَ الْأُخْرَی أَمَّا الْأُولَی فَسِتَّهُ أَیَّامٍ وَ سِتَّهُ أَشْهُرٍ وَ سِتُّ سِنِینَ وَ أَمَّا الْأُخْرَی فَیَطُولُ أَمَدُهَا حَتَّی یَرْجِعَ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ أَکْثَرُ مَنْ یَقُولُ بِهِ فَلَا یَثْبُتُ عَلَیْهِ إِلَّا مَنْ قَوِیَ یَقِینُهُ وَ صَـحَّتْ مَعْرِفَتُهُ وَ لَمْ یَجِدْ فِی نَفْسِهِ حَرَجاً مِمَّا قَضَیْنَا وَ سَلَّمَ لَنَا أَهْلَ الْبَیْتِ.

**[ترجمه]کمال الدین: امام زین العابدین علی بن الحسـین علیه السّلام فرمود: «آیه شریفه «وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلی بِبَعْضٍ فِی کِتـابِ اللَّهِ» - . احزاب / ۶ - ، {و خویشاوندان [طبق] کتاب خدا، بعضـی [نسـبت] به بعضـی اولویّت دارند} درباره ما نازل گردیـده و آیه «وَ جَعَلَهـا کَلِمَهً باقِیَهً فِی عَقِبِهِ» - . زخرف / ۲۸ - ، {و او آن را در پی خود سـخنی جاویـدان کرد} را درباره ما نـازل کرده و خداونـد امامت را در نسل حسـین علیه السّـلام، تا روز قیامت برقرار داشـته است.» آنگاه فرمود: «قائم ما دو غیبت دارد که یکی از دیگری طولانی تر است. غیبت اول شـش روز و شـش ماه و شش سال است و غیبت دومی چندان طولانی می گردد که اکثر آنها که به وی عقیده دارند، منحرف می گردند و جز کسانی که یقین قوی و معرفت صحیح دارند و از آنچه به آنها دسـتور داده ایم در خود ناراحتی و تنگی نمی بینند و تسـلیم ما اهل بیت هسـتند، کسـی بر این عقیده ثابت نمی ماند.» - . کمال الدین: ۳۰۳ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام فسته أیام لعله إشاره إلی اختلاف أحواله علیه السلام فی

ص: ۱۳۴

۱- ۱. یعنی ما فی الأحزاب: ۶.

۲- ۲. الزخرف: ۲۸.

غيبته فسته أيام لم يطلع على ولادته إلا خاص الخاص من أهاليه عليه السلام ثم بعد سته أشهر اطلع عليه غيرهم من الخواص ثم بعد ست سنين عند وفاه والده عليه السلام ظهر أمره لكثير من الخلق أو إشاره إلى أنه بعد إمامته لم يطلع على خبره إلى سته أيام أحد ثم بعد سته أشهر انتشر أمره و بعد ست سنين ظهر و انتشر أمر السفراء و الأظهر أنه إشاره إلى بعض الأزمان المختلفه التی قدرت لغيبته و أنه قابل للبداء

وَ يُؤَيِّدُهُ مَا رَوَاهُ الْكُلَيْنِيُّ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْأَصْبَغِ فِی حَدِيثٍ طَوِيلٍ قَدْ مَرَّ بَعْضُهُ فِی بَابِ إِخْبَارِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام ثُمَّ قَالَ: فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَمْ تَكُونُ الْحَيْرَةُ وَ الْغَيْبَةُ فَقَالَ سِتَّةَ أَيَّام أَوْ سِتَّةَ أَشْهُرٍ أَوْ سِتَّ سِنِينَ فَقُلْتُ وَ إِنَّ هَذَا لَكَائِنٌ فَقَالَ نَعَمْ كَمَا أَنَّهُ مَخْلُوقٌ وَ أَنَّى لَكَ بِهَذَا الْأَمْرِ يَا أَصْبَغُ أُولَئِكَ خِيَارُ هَذِهِ الْأُمَّهِ مَعَ خِيَارِ أَبْرَارِ هَذِهِ الْعِتْرَهِ فَقُلْتُ ثُمَّ مَا يَكُونُ بَعْدَ ذَلِكَ فَقَالَ ثُم يَفْعَلُ اللَّهُ ما يَشاءُ فَإِنَّ لَهُ بَدَاءَاتٍ وَ إِرَادَاتٍ وَ غَايَاتٍ وَ نِهَايَاتٍ.

فإنه يدل على أن هذا الأمر قابل للبداء و الترديد قرينه ذلک و الله يعلم.

**[ترجمه]آنچه امام عليه السّلام می فرمايد «غيبت اول شش روز و شش ماه و شش سال است»، شايد اشاره به اختلاف احوال حضرت در طول غيبتش باشد كه شش روز كسی جز افراد مخصوص بستگان آن حضرت، از ولادتش اطلاع حاصل نكردند. سپس بعد از شش ماه ساير خواص هم مطلع شدند و بعد از شش سال و هنگام وفات پدر بزرگوارش، بسياری از مردم پی به وجود آن سرور بردند. يا اشاره به اين است كه بعد از نيل به منصب امامت تا شش روز كسی مطلع نگرديد و بعد از شش ماه مردم دانستند كه امام دوازدهم كيست، آنگاه پس از شش سال و خرده ای محرز و سفرای آن حضرت معلوم گرديد. به نظر من اين مطلب اشاره به زمان های مختلفه غيبت وی دارد كه از نظر علم الهی، قابل بداء است (يعنی ممكن است واقع نشود). مؤيد اين مطلب روايتی است كه كلينی رضوان اللّه عليه از اصبغ بن نباته در حديثی طولانی كه برخی از آن در باب هفتم گذشت، از اميرالمؤمنين عليه السّلام نقل كرده است. از جمله اينكه اصبغ گفت: «يا اميرالمؤمنين! حيرت مردم و غيبت مهدی عليه السّلام چقدر طول می كشد؟» فرمود: «شش روز و شش ماه و شش سال.» اصبغ عرض كرد: «يا اميرالمؤمنين! اين مطلب شدنی است؟» فرمود: «بلی! همچنان كه تا كنون خلق شده و تو اطلاع نداری! ای اصبغ! اينان برگزيدگان اين امت هستند كه با برگزيدگان نيكان اين عترت طاهره هستند.» عرض كرد: «يا اميرالمؤمنين! بعد از آنچه خواهد شد؟» فرمود: «آنگاه خدا آنچه خواهد می كند! چه ذات الهی را بداها و اراده ها و مقصودها و نهايت هاست ...»

اين روايت به خوبی می رساند كه آنچه در غيبت امام زمان گفته شد، شش روز و شش ماه و شش سال ... قابل بداء است و ترديدی كه در روايت است، قرينه آن است و اللّه يعلم .

**[ترجمه]

«۲»

ک، [إكمال الدين] الدَّقَّاقُ وَ الشَّيْبَانِيُّ مَعاً عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: الْقَائِمُ مِنَّا تَخْفَى وِلَادَتُهُ عَلَى النَّاسِ حَتَّى يَقُولُوا لَمْ يُولَدْ بَعْدُ لِيَخْرُجَ حِينَ يَخْرُجُ وَ لَيْسَ لِأَحَدٍ

فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ.

**[ترجمه]کمال الدین: امام زین العابدین علیه السّلام فرمود: «قائم ما ولادتش بر مردم پوشیده می ماند، تا جایی که می گویند هنوز متولد نشده است تا هنگام قیام، در گردن او بیعت احدی نباشد.» - . کمال الدین: ۳۰۲ -

**[ترجمه]

«۳»

جا، [المجالس] للمفید ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ بِشْرٍ الْكُنَاسِيِّ عَنْ أَبِي خَالِدٍ الْكَابُلِيِّ قَالَ: قَالَ لِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیه السلام يَا بَا خَالِدٍ لَتَأْتِيَنَّ فِتَنٌ كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ لَا يَنْجُو إِلَّا مَنْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَهُ أُولَئِكَ مَصَابِيحُ الْهُدَى وَ يَنَابِيعُ الْعِلْمِ يُنْجِيهِمُ اللَّهُ مِنْ كُلِّ فِتْنَةٍ مُظْلِمَةٍ كَأَنِّي بِصَاحِبِكُمْ قَدْ عَلَا فَوْقَ نَجَفِكُمْ بِظَهْرِ كُوفَانَ فِي ثَلَاثِمِائَةٍ وَ بِضْعَةَ عَشَرَ رَجُلًا جَبْرَئِيلُ عَنْ يَمِينِهِ وَ مِيكَائِيلُ عَنْ شِمَالِهِ وَ إِسْرَافِيلُ أَمَامَهُ مَعَهُ رَايَةُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَدْ نَشَرَهَا لَا يَهْوِي بِهَا إِلَى قَوْمٍ إِلَّا أَهْلَكَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

ص: ۱۳۵

**[ترجمه]امالی مفید: ابو خالد کابلی گفت: امام علی بن الحسین علیهماالسّلام به من فرمود: «ای ابو خالد! فتنه هایی پدید خواهد آمد که مانند شب ظلمانی تاریک باشد. کسی از آن فتنه ها نجات پیدا نمی کند، مگر آنان که خداوند از آنها پیمان گرفته (که در راه حفظ ایمان پیوسته ثابت بمانند). آنها چراغ های هدایت و چشمه های دانش هستند. پروردگار آنها را از هر فتنه و آشوب تاریک نجات خواهد داد. گویا صاحب الامر را می بینم که بر بالای نجف شما، واقع در پشت کوفه با سیصد و اندی مرد برآمده، در حالی که جبرئیل در سمت راست و میکائیل در جانب چپ و اسرافیل در جلوی او قرار دارند، پرچم پیغمبر اکرم صلی اللّه علیه و آله را به اهتزاز درآورده و آهنگ قومی نمی کند، جز این که آنها را به دیار عدم بفرستد.» - . امالی مفید: ۴۵ -

**[ترجمه]

باب ۵ ما روی عن الباقر صلوات الله علیه فی ذلک

الأخبار

«۱»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ مَعاً عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی یَا أَبَا الْجَارُودِ إِذَا دَارَ الْفَلَکُ وَ قَالَ النَّاسُ مَاتَ الْقَائِمُ أَوْ هَلَکَ بِأَیِّ وَادٍ سَلَکَ وَ قَالَ الطَّالِبُ أَنَّی یَکُونُ ذَلِکَ وَ قَدْ بَلِیَتْ عِظَامُهُ فَعِنْدَ ذَلِکَ فَارْجُوهُ فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ فَأْتُوهُ وَ لَوْ حَبْواً عَلَی الثَّلْجِ.

نی، [الغیبه] للنعمانی أحمد بن هوذه عن النهاوندی عن أبی الجارود: مثله

**[ترجمه]کمال الدین: ابوالجارود می گوید: امام محمد باقر علیه السّلام به من فرمود: «ای ابوالجارود! موقعی که اوضاع روزگار دگرگون شود و مردم بگویند: قائم آل محمد مرده یا هلاک شده یا بگویند به کدام بیابان رفته و آنها که خواستار نابودی او هستند بگویند: کسی که استخوان هایش پوسیده، چگونه ظهور می کند؟ شما به ظهور وی امیدوار باشید، و چون بشنوید که ظهور کرده، به سوی وی بشتابید ولو با خزیدن از روی برف باشد.» - . کمال الدین: ۳۰۵ -

در غیبت نعمانی نیز این حدیث را نقل کرده است - . غیبت نعمانی: ۱۵۴ - .

**[ترجمه]

بیان

الحبو أن یمشی علی یدیه و رکبتیه أو استه.

**[ترجمه]کلمه «حبو» یعنی بر دو دست و زانو و یا باسن راه برود.

**[ترجمه]

«۲»

ک، [إکمال الـدین] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی وَ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ وَ الْهَیْثَمِ النَّهْدِیِّ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: إِنَّ أَقْرَبَ النَّاسِ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَعْلَمَهُمْ وَ أَرْأَفَهُمْ بِالنَّاسِ مُحَمَّدٌ وَ الْأَئِمَّهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ فَادْخُلُوا أَیْنَ دَخَلُوا وَ فَارِقُوا مَنْ فَارَقُوا أَعْنِی بِذَلِکَ حُسَیْناً وَ وُلْدَهُ علیهم السلام فَإِنَّ الْحَقَّ فِیهِمْ وَ هُمُ الْأَوْصِیَاءُ وَ مِنْهُمُ الْأَئِمَّهُ فَأَیْنَ مَا رَأَیْتُمُوهُمْ فَإِنْ أَصْبَحْتُمْ یَوْماً لَا تَرَوْنَ مِنْهُمْ أَحَداً فَاسْتَعِینُوا بِاللَّهِ وَ انْظُرُوا السُّنَّهَ الَّتِی کُنْتُمْ عَلَیْهَا فَاتَّبِعُوهَا وَ أَحِبُّوا مَنْ کُنْتُمْ تُحِبُّونَ وَ أَبْغِضُوا مَنْ کُنْتُمْ تُبْغِضُونَ فَمَا أَسْرَعَ مَا یَأْتِیکُمُ الْفَرَجُ.

**[ترجمه]کمال الـدین: ابو حمزه ثمالی می گویـد: از حضـرت امام محمـد باقر علیه السّلام شـنیدم که فرمود: «نزدیک ترین، داناترین و مهربان ترین مردم به خداونـد متعال، محمـد و ائمه صـلوات اللَّه علیهم اجمعین هسـتند. پس از هر راهی که آنها می روند، شـما هم بروید و از هر کس که کناره گرفتند، شما نیز کناره بگیرید. مقصودم از ائمه، امام حسین علیه السّلام و فرزندان اوست، زیرا حق در خانـدان آنهاست و جانشـینان حقیقی پیغمبر آنهایند و امامان از آنها خواهند بود. پس هر جا آنها را ببینید، پیروی کنید. اگر روزی هیچ کس از اولاد امام حسـین علیه السّلام را نبینید، از خداوند روشنایی کسب کنید و به طریقه ای که عمل می کنید (مذهب تشیع) توجه کرده و از آن پیروی کند و هر که (از طایفه شـیعه) را دوست داشتید، دوست بگیرید و هر آن کس را که دشمن می دارید، با چشم دشمنی نگاه کنید که به زودی فرج امام زمان فرا می رسد.» - . کمال الدین: ۳۰۷ -

**[ترجمه]

«۳»

ک، [إکمال الدین] عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی عَمْرٍو اللَّیْثِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ جَبْرَئِیلَ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرِ بْنِ وَهْبٍ الْبَغْدَادِیِّ وَ یَعْقُوبَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِی خَلَفٍ عَنْ مَعْرُوفِ بْنِ خَرَّبُوذَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَخْبِرْنِی عَنْکُمْ قَالَ نَحْنُ بِمَنْزِلَهِ النُّجُوم إِذَا خَفِیَ نَجْمٌ بَدَا نَجْمٌ مَأْمَنٌ وَ أَمَانٌ وَ سِلْمٌ وَ إِسْلَامٌ وَ فَاتِحٌ وَ مِفْتَاحٌ حَتَّی إِذَا اسْتَوَی بَنُو عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَلَمْ یُدْرَ أَیٌّ مِنْ أَیٍّ أَظْهَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ صَاحِبَکُمْ فَاحْمَدُوا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ یُخَیِّرُ الصَّعْبَ عَلَی

الذَّلُولِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَأَيَّهُمَا يَخْتَارُ قَالَ يَخْتَارُ الصَّعْبَ عَلَى الذَّلُولِ.

**[ترجمه]کمال الدین: معروف بن خرّبوذ می گوید: به حضرت امام محمد باقر علیه السّلام عرض کردم: «فضائل خودتان را برای من بیان فرمایید!» حضرت فرمود: «ما به منزله ستارگان هستیم که چون ستاره ای پنهان شود، ستاره دیگر که محل امن و امان و سلم و اسلام و فاتح و مفتاح است، پدیدار گردد. موقعی که اولاد عبدالمطلب (بنی عباس) بر شهرها مسلط شوند و کسی چیزی را تمیز ندهد، خداوند صاحب الزمان را ظاهر گرداند. پس شما ذات الهی را ستایش کنید و خداوند او را میان صعب و ذلول(مشکل و آسان) مخیر می کند.» عرض کردم: «او کدام را انتخاب خواهد کرد؟» فرمود: «او صعب را بر ذلول انتخاب می کند.» - . کمال الدین: ۳۰۸ -

**[ترجمه]

بیان

لم یدر أی من أی لا یعرف أیهم الإمام أو لا یتمیزون فی الکمال تمیزا بینا لعدم کون الإمام ظاهرا بینهم و الصعب و الذلول إشاره إلی السحابتین اللتین خیر ذو القرنین بینهما فاختار الذلول و ترک الصعب للقائم علیه السلام و سیأتی و قد مر فی أحوال ذی القرنین.

**[ترجمه]«کسی چیزی را تمیز نمی دهد» یعنی هیچ کس امام را نمی شناسد، مقصود این است که مردم از بی تمیزی، میان کمال و غیر آن فرق آشکاری نمی گذارند. چون امام در میان آنها ظاهر نیست (که سطح افکار مردم را بالا ببرد و آنها بتوانند خوب و بد را از هم تمیز بدهند) و اینکه صعب را انتخاب می کند، اشاره است به دو قطعه ابری بنام صعب و ذلول که خداوند اسکندر ذوالقرنین را برای انتخاب یکی از آنها مخیر گردانید و او ذلول را انتخاب کرد و صعب را برای قائم ما گذاشت، چنان که در احوال ذوالقرنین خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۴»

ک، [إکمال الدین] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ نَصْرِ بْنِ الصَّبَّاحِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ أَخِی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ (۱)

الْكَابُلِیِّ عَنِ الْقَابُوسِیِّ عَنْ نَضْرِ بْنِ السِّنْدِیِّ عَنِ الْخَلِیلِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ الْفَزَارِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عَطِیَّهَ عَنْ أُمِّ هَانِئٍ الثَّقَفِیَّهِ قَالَ: غَدَوْتُ عَلَی سَیِّدِی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْبَاقِرِ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ یَا سَیِّدِی آیَهٌ فِی كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَرَضَتْ بِقَلْبِی أَقْلَقَتْنِی وَ أَسْهَرَتْنِی قَالَ فَاسْأَلِی یَا أُمَّ هَانِئٍ قَالَتْ قُلْتُ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَلا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ الْجَوارِ الْكُنَّسِ قَالَ نِعْمَ الْمَسْأَلَهُ سَأَلْتِنِی یَا أُمَّ هَانِئٍ هَذَا مَوْلُودٌ فِی آخِرِ الزَّمَانِ هُوَ الْمَهْدِیُّ مِنْ هَذِهِ الْعِتْرَهِ تَكُونُ لَهُ حَیْرَهٌ وَ غَیْبَهٌ یَضِلُّ فِیهَا أَقْوَامٌ وَ یَهْتَدِی فِیهَا أَقْوَامٌ فَیَا طُوبَی لَكِ إِنْ أَدْرَكْتِهِ وَ یَا طُوبَی مَنْ أَدْرَكَهُ.

**[ترجمه]کمال الـدین: ام هانی ثقفیه می گوید: به حضـرت امام پنجم علیه السّـلام عرض کردم: «آقای من! یک آیه از قرآن مجید در دلم خطور کرده که معنی آن مرا مضـطرب و شب ها بیدار نگه داشته.» فرمود: «ای ام هانی! سؤال کن!» عرض کردم: «آیه «فَلا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ الْجَوارِ الْكُنَّسِ» - ۱. تکویر / ۱۵ - ۱۶ - ، { نه، نه! سوگنـد به اختران گردان، [کز دیده] نهان شوند و از نو آینـد،} است.» فرمود: «ای ام هـانی! چه مسأله خوبی از من پرسـیدی! مقصود از این آیه، مولودی است که در آخرالزمان خواهـد آمـد و او مهـدی این عـترت طاهره است. او را حیرت و غیبتی است که مردمی به وسـیله آن گمراه گردنـد و گروهی هدایت شوند. خوشا به حال تو اگر او را درک کنی و خوشا به حال کسی که او را می بیند.» - . کمال الدین: ۳۰۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ک، [إکمال الـدین] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِيُّ عَنِ ابْنِ الْعَيَّاشِـيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ قَالَ كَتَبْتُ مِنْ كِتَابِ أَحْمَـدَ الـدَّهَّانِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ حَمْزَةَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ أَبِی إِسْمَاعِيلَ السَّرَّاجِ عَنْ خَيْثَمَةَ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِی أَيُّوبَ (۲) الْمَخْزُومِيِّ قَالَ: ذَكَرَ أَبُو جَعْفَرٍ الْبَاقِرُ عليه السـلام سِـيَرَةَ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ فَلَمَّا بَلَغَ آخِرَهُمْ قَالَ الثَّانِی عَشَرَ الَّذِی يُصَـلِّی عِيسَـی ابْنُ مَرْيَمَ عليه السـلام خَلْفَهُ عَلَيْكَ بِسُـنَّتِهِ وَ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ.

**[ترجمه]کمـال الـدین: امام محمـد باقر علیه السّـلام درباره جانشـینان شایسـته پیغمبر گفتگو می فرمود. چون به آخرین آنها رسـید، فرمود: «دوازدهمین آنهـا کسـی است که عیسـی بن مریم پشت سـر او نمـاز می گزارد. (اگر او را دیـدی)، بر تو بـاد به طریقه وی و قرآن کریم.» - . کمال الدین: ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۶»

نی، [الغيبه] للنعمانی سَلَامَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ دَاوُدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أُسَيْدِ بْنِ ثَعْلَبَةَ عَنْ أُمِّ هَانِئٍ قَالَتْ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام مَا مَعْنَى قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ

ص: ۱۳۷

۱- ۱. فی المصدر: أخی أبی علی الكابلی. راجع ج ۱ ص ۴۴۶.

۲- ۲. فی المصدر: عن أبی لبيد المخزومی راجع ج ۱ ص ۴۴۸.

وَ جَلَّ فَلا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ قَالَ لِي يَا أُمَّ هَانِئٍ إِمَامٌ يَخْنِسُ نَفْسَهُ حَتَّى يَنْقَطِعَ عَنِ النَّاسِ عِلْمُهُ سَنَةَ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ ثُمَّ يَبْدُو كَالشِّهَابِ الْوَاقِدِ فِي اللَّيْلَةِ الظَّلْمَاءِ فَإِنْ أَدْرَكْتِ ذَلِكِ الزَّمَانَ قَرَّتْ عَيْنَاكِ.

نی، [الغيبه] للنعمانی الْكُلَيْنِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ الْبَغْدَادِيِّ عَنْ وَهْبِ بْنِ شَاذَانَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الرَّبِيعِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ كَالشِّهَابِ يَتَوَقَّدُ فِي اللَّيْلَةِ الظَّلْمَاءِ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: از اسید بن ثعلبه، از ام هانی روایت کرده که گفت: از حضرت باقر علیه السّلام پرسیدم: «معنی«فَلا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ» { نه، نه! سوگند به اختران گردان،} چیست؟ فرمود: ای امّ هانی او امامی است که از نظرها غایب گردد و مردم اطلاعی از وی نداشته باشند. و این در سنه ۲۶۰ خواهد بود. آنگاه مانند شعله ای روشن در شب تاریک پدیدار گردد، اگر آن زمان را درک کنی شادمان خواهی بود - . غیبت نعمانی: ۱۴۹ - .

غیبت نعمانی: مثل حدیث قبل روایت شده، جز آنکه در این جا می گوید: «مانند شعله ای که در شب تاریک بدرخشد، ظاهر شود.» - . غیبت نعمانی: ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۷»

نی، [الغيبه] للنعمانی الْكُلَيْنِيُّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ عَنْ مَعْرُوفِ بْنِ خَرَّبُوذَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّمَا نُجُومُكُمْ كَنُجُومِ السَّمَاءِ كُلَّمَا غَابَ نَجْمٌ طَلَعَ نَجْمٌ حَتَّى إِذَا أَشَرْتُمْ بِأَصَابِعِكُمْ وَ مِلْتُمْ بِحَوَاجِبِكُمْ غَيَّبَ اللَّهُ عَنْكُمْ نَجْمَكُمْ وَ اسْتَوَتْ بَنُو عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَلَمْ يُعْرَفْ أَيٌّ مِنْ أَيٍّ فَإِذَا طَلَعَ نَجْمُكُمْ فَاحْمَدُوا رَبَّكُمْ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت باقر علیه السّلام فرمود: «ستارگان شما مانند ستارگان آسمان است که چون ستاره ای پنهان شود، ستاره دیگری طالع گردد، تا موقعی که با انگشتان دست و اشاره ابرو به وی نگاه کنید (یعنی در صدد گرفتن و کشتن و باشید)، خداوند او را از نظر شما غایب گرداند. سپس اولاد عبدالمطلب (بنی عباس) بر همه جا استیلا یابند و هرج و مرج پدید آید (و کسی امام خود را نشناسد). پس چون ستاره برای شما طلوع کند، حمد خدا را به جا آورید.» - . غیبت نعمانی: ۱۵۶ -

**[ترجمه]

«۸»

نی، [الغيبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّام بِإِسْنَادٍ لَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَطَاءٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ شِيعَتَكَ بِالْعِرَاقِ كَثِيرٌ وَ اللَّهِ مَا فِي بَيْتِكَ مِثْلُكَ فَكَيْفَ لَا تَخْرُجُ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَطَاءٍ قَدْ أَخَذْتَ تَفْرُشُ أُذُنَيْكَ لِلنَّوْكَى لَا وَ اللَّهِ مَا أَنَا بِصَاحِبِكُمْ قُلْتُ فَمَنْ صَاحِبُنَا فَقَالَ انْظُرُوا مَنْ غُيِّبَ عَنِ النَّاسِ وِلَادَتُهُ فَذَلِكَ صَاحِبُكُمْ إِنَّهُ لَيْسَ مِنَّا أَحَدٌ يُشَارُ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ وَ يُمْضَغُ بِالْأَلْسُنِ إِلَّا مَاتَ غَيْظاً أَوْ حَتْفَ أَنْفِهِ.

نی، [الغیبه] للنعمانی الکلینی عن الحسن بن محمد و غیره عن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین عن العباس بن عامر عن موسی بن هلیل العبدی عن عبد الله بن عطاء: مثله

**[ترجمه]غیبت نعمانی: عبداللّه بن عطا می گوید: به حضرت امام محمد باقر علیه السّلام عرض کردم: شیعیان شما در عراق بسیارند. به خدا قسم در خاندان شما کسی به پایه شما نمی رسد. پس چرا قیام نمی فرمایید؟» فرمود: «ای عبدالله بن عطا! گویا گوش خود را به احمقان سپرده ای! به خدا قسم که من صاحب الامر شما نیستم.» پرسیدم: «پس چه کسی صاحب ماست؟» پس فرمود: «بنگرید به کسی که ولادتش بر مردم پوشیده است که او صاحب شماست؛ احدی از ما نیست که با انگشتان به او اشاره شود و نامش بر سر زبان ها افتد، مگر اینکه از خشم یا به مرگ طبیعی می میرد.» - . غیبت نعمانی: ۱۶۷ -

مثل این روایت در کتاب غیبت نعمانی نیز نقل شده است - . غیبت نعمانی: ۱۶۸ - .

**[ترجمه]

بیان

الأظهر ما مر فی روایه ابن عطاء أیضا إلا مات قتلا و مع قطع النظر عما مر یحتمل أن یکون التردید من الراوی و یحتمل أن یکون الموت غیظا کنایه عن القتل أو یکون المراد بالشق الثانی الموت علی غیر حال شده و ألم أو یکون التردید لمحض الاختلاف فی العباره أی إن شئت قل هکذا و إن شئت هکذا.

**[ترجمه]اظهر آن است که در روایت ابن عطا گذشت که با قتل از دنیا می رود و با قطع نظر از آنچه گذشت، ممکن است تردید از راوی باشد و ممکن است مرگ از سر غیظ، کنایه از قتل باشد و ممکن است مراد از شق دوم، مرگ در غیر حالت شدت و درد باشد و ممکن است تردید به خاطر مجرد اختلاف در عبارت باشد، یعنی اگر می خواهی چنین بگو و اگر خواستی چنان بگو.

**[ترجمه]

«۹»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّام عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْلَى عَنْ أَبِي مَرْيَمَ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَطَاءٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام أَخْبِرْنِي عَنِ الْقَائِمِ علیه السلام فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا هُوَ أَنَا وَ لَا الَّذِي تَمُدُّونَ إِلَيْهِ

ص: ۱۳۸

أَعْنَاقَكَمْ وَ لَا يُعْرَفُ وِلَادَتُهُ قُلْتُ بِمَا يَسِيرُ قَالَ بِمَا سَارَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله هَدَرَ مَا قَبْلَهُ وَ اسْتَقْبَلَ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: عبدالله بن عطا می گوید: به امام باقر علیه السّلام عرض کردم: «مرا از قائم علیه السّلام باخبر ساز.» فرمود: «به خدا قسم او من نیستم و آن کسی که گردن های

خود را به سوی او می کشید، من نیستم و ولادت او مخفی است.» پرسیدم: «به چه روشی عمل می کند؟» فرمود: «به سیره رسول خدا عمل می کند و ماقبل خود را ویران می کند و رو به جلو می رود.» - . غیبت نعمانی: ۱۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَى عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ: لَا يَزَالُونَ وَ لَا تَزَالُ حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ لِهَذَا الْأَمْرِ مَنْ لَا تَدْرُونَ خُلِقَ أَمْ لَمْ يُخْلَقْ.

نی، [الغیبه] للنعمانی علی بن الحسین عن محمد العطار عن محمد بن الحسین الرازی عن ابن أبی الخطاب: مثله.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: ابوالجارود می گوید: شنیدم امام محمد باقر علیه السّلام می فرمود: «ما و شما پیوسته به حالت انتظار به سر خواهیم برد، تا گاهی که خداوند برای این کار کسی را برانگیزد که ندانید آفریده شده است یا نه.» - . غیبت نعمانی: ۱۸۲ -

نعمانی این روایت را به سند دیگر هم نقل کرده است - . غیبت نعمانی: ۱۸۲ - .

**[ترجمه]

«۱۱»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّام قَالَ حَدَّثَنِی الْفَزَارِيُّ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ وَ قَدْ حَدَّثَنِی الْحِمْيَرِيُّ عَنِ ابْنِ عِيسَى مَعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا تَزَالُونَ تَمُدُّونَ أَعْنَاقَكُمْ إِلَى الرَّجُلِ مِنَّا تَقُولُونَ هُوَ هَذَا فَيَذْهَبُ اللَّهُ بِهِ حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ لِهَذَا الْأَمْرِ مَنْ لَا تَدْرُونَ وُلِدَ أَمْ لَمْ يُولَدْ خُلِقَ أَوْ لَمْ يُخْلَقْ.

نی، [الغیبه] للنعمانی علی بن أحمد عن عبد الله بن موسی عن محمد بن أحمد القلانسی عن محمد بن علی عن محمد بن سنان عن أبی الجارود: مثله.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت باقر علیه السّلام فرمود: «پیوسته گردن های خود را به سوی یکی از مردان ما، دراز کرده و می گویید: «این همان صاحب الامر است» و بعد از چندی می بینید که وفات می یابد، تا زمانی که خداوند برای این کار

کسی را برانگیزد که ندانید متولد و آفریده شده یا نه.» - . غیبت نعمانی: ۱۸۳ -

در غیبت نعمانی این حدیث به سند دیگر هم آمده است - . غیبت نعمانی: ۱۸۳ - .

**[ترجمه]

«۱۲»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الرَّازِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ یَحْیَی بْنِ الْمُثَنَّی عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ وَ رَوَاهُ الْحَکَمُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: کَأَنِّی بِکُمْ إِذَا صَعِدْتُمْ فَلَمْ تَجِدُوا أَحَداً وَ رَجَعْتُمْ فَلَمْ تَجِدُوا أَحَداً.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت باقر علیه السّلام فرمود: «گویا می بینم شما (شیعیان در جستجوی قائم ما) بالا روید کسی را نبینید و پایین بیایید کسی را پیدا نکنید.» - . غیبت نعمانی: ۱۸۳ -

**[ترجمه]

«۱۳»

نی، [الغیبه] للنعمانی رَوَی الشَّیْخُ الْمُفِیدُ رحمه الله فِی کِتَابِ الْغَیْبَهِ عَنْ (۱)

عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ فُضَیْلٍ الرَّسَّانِ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْبَاقِرِ علیه السلام ذَاتَ یَوْمٍ فَلَمَّا تَفَرَّقَ مَنْ کَانَ عِنْدَهُ قَالَ لِی یَا أَبَا حَمْزَهَ مِنَ الْمَحْتُومِ الَّذِی حَتَمَهُ اللَّهُ قِیَامُ قَائِمِنَا فَمَنْ شَکَّ فِیمَا

۱- ۱. المصدر خال ممّا جعلناه بين العلامتين و هو الصحيح راجع ص ۴۱ من المصدر.

أَقُولُ لَقِيَ اللَّهَ وَ هُوَ بِهِ كَافِرٌ ثُمَّ قَالَ بِأَبِي وَ أُمِّي الْمُسَمَّى بِاسْمِي وَ الْمُكَنَّى بِكَنْيَتِي السَّابِعُ مِنْ بَعْدِي بِأَبِي مَنْ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطاً كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً يَا بَا حَمْزَةَ مَنْ أَدْرَكَهُ فَيُسَلِّمُ لَهُ مَا سَلَّمَ لِمُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ فَقَدْ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَ مَنْ لَمْ يُسَلِّمْ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَ مَأْوَاهُ النَّارُ وَ بِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ (۱).

و أوضح من هذا بحمد الله و أنور و أبين و أزهر لمن هداه و أحسن إليه قوله عز و جل فی محكم كتابه إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنا عَشَرَ شَهْراً فِي كِتابِ اللَّهِ و معرفه الشهور المحرم و صفر و ربيع و ما بعده و الحرم منها رجب و ذو القعده و ذو الحجه و المحرم و ذلک لا يكون دينا قيما لأن اليهود و النصارى و المجوس و سائر الملل و الناس جميعا من الموافقين و المخالفين يعرفون هذه الشهور و يعدونها بأسمائها و ليس هو كذلک و إنما عنى بهم الأئمه القوامين بدين الله و الحرم منها أمير المؤمنين عليه السلام الذی اشتق الله سبحانه له اسما من أسمائه العلى كما اشتق لمحمد ص اسما من أسمائه المحمود و ثلاثه من ولده أسماؤهم علی بن الحسين و علی بن موسى و علی بن محمد و لهذا الاسم المشتق من أسماء الله عز و جل حرمه به يعنی أمير المؤمنين عليه السلام.

**[ترجمه]غيبت نعمانی: ابو حمزه ثمالی می گويد: روزی در خدمت حضرت امام محمد باقر عليه السّلام بودم. چون مجلس خلوت شد، فرمود: «ای ابو حمزه! يكی از اموری كه حتما تحقق می يابد و با قلم قضا نوشته شده، قيام قائم ماست. هر كس در آنچه می گويم شک كند، كافر از دنيا می رود.» آنگاه فرمود: «پدر و مادرم فدای او كه نامش نام من و كنيه اش كنيه من و هفتمين فرزند من است! زمين را كه آكنده از ظلم و ستم شده باشد، پر از عدل كند. ای ابو حمزه! هر كس او را درک كند و مانند پيغمبر و علی عليهماالسّلام از وی پيروی كند، بهشت بر او واجب می شود و هر كس تسليم فرمان وی نشود، بهشت بر او حرام گردد و جايگاهش آتش خواهد بود و چه بد است آتش برای ستمگران.» سپس فرمود: «بحمد اللَّه آيه شريفه «إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنا عَشَرَ شَهْراً فِي كِتابِ اللَّهِ» - . توبه / ۳۶ - ، {در حقيقت، شماره ماه ها نزد خدا، از روزی كه آسمان ها و زمين را آفريده، در كتاب [علم] خدا، دوازده ماه است} واضح تر و نورانی تر و مبين تر و آشكارتر است برای اهل هدايت و احسان خدا. چه مقصود، ماه های محرم و صفر و ربيع و غيره نيست و منظور ماه های رجب و ذی قعده و ذی حجه و محرم كه حرامند نيست؛ و شناخت اين ماه ها، دين قيم نيست كه در ادامه آيه آمده، زيرا يهود و نصارا و گبران و ساير مردم و ملل دوست و دشمن، همه اين ماه ها را می شناسند و به نام می شمارند (بنابراين دانستن آنها دين پايدار نيست)، بلكه مقصود ما ائمه هستيم كه دين خداوند به وجود ما پايدار است. يكی از چهار ماه محترم سال، اميرالمؤمنين عليه السّلام است كه خداوند نام علی را از نام «العلیّ» خود مشتق گردانيد، چنان كه نام محمد را از «محمود» نام ديگر خود مشتق كرد و سه نفر از نواده گان او نامشان علی است: علی بن الحسين و علی بن موسی و علی بن محمد عليهم السّلام، و برای اين اسم يعنی نام اميرالمؤمنين علی عليه السّلام كه از نام خداوند اشتقاق يافته، احترامی است.» - . غيبت نعمانی: ۸۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

كا، [الكافی] الْعِدَّةُ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ زَيْدٍ أَبِي الْحَسَنِ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ أَبِي نُعَيْمٍ قَالَ: أَتَيْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه

السلام وَ هُوَ بِالْمَـدِينَهِ فَقُلْتُ لَهُ عَلَيَّ نَـذْرٌ بَيْنَ الرُّكْنِ وَ الْمَقَـام إِذَا أَنَـا لَقِيتُـكَ أَنْ لَـا أَخْرُجَ مِنَ الْمَـدِينَهِ حَتَّى أَعْلَمَ أَنَّكَ قَـائِمُ آلِ مُحَمَّدٍ أَمْ لَا فَلَمْ يُجِبْنِي بِشَـيْ ءٍ فَأَقَمْتُ ثَلَاثِينَ يَوْماً ثُمَّ اسْـتَقْبَلَنِي فِي طَرِيقٍ فَقَالَ يَا حَكَمُ وَ إِنَّكَ لَهَاهُنَا بَعْدُ فَقُلْتُ إِنِّي أَخْبَرْتُكَ بِمَا جَعَلْتُ لِلَّهِ عَلَيَّ فَلَمْ تَأْمُرْنِي وَ لَمْ تَنْهَنِي عَنْ شَيْ ءٍ وَ لَمْ تُجِبْنِي بِشَـيْ ءٍ فَقَالَ بَكِّرْ عَلَيَّ غُدْوَهً الْمَنْزِلَ فَغَدَوْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ عليه السـلام سَلْ عَنْ حَاجَتِكَ فَقُلْتُ إِنِّي جَعَلْتُ لِلَّهِ عَلَيَّ نَذْراً وَ صِيَاماً وَ صَدَقَهً بَيْنَ الرُّكْنِ وَ الْمَقَام إِنْ أَنَا لَقِيتُكَ أَنْ لَا أَخْرُجَ مِنَ الْمَدِينَهِ حَتَّى أَعْلَمَ أَنَّكَ قَائِمُ آلِ مُحَمَّدٍ أَمْ لَا فَإِنْ كُنْتَ أَنْتَ رَابَطْتُكَ وَ إِنْ لَمْ تَكُنْ أَنْتَ سِرْتُ فِي الْأَرْضِ فَطَلَبْتُ

۱- ۱. هاهنا يتم الحديث و ما بعده من كلام النعمانيّ رحمه اللّه فلا تغفل.

الْمَعَاشَ فَقَالَ يَا حَكَمُ كُلُّنَا قَائِمٌ بِأَمْرِ اللَّهِ قُلْتُ فَأَنْتَ الْمَهْدِيُّ قَالَ كُلُّنَا يُهْدَى إِلَى اللَّهِ قُلْتُ فَأَنْتَ صَاحِبُ السَّيْفِ قَالَ كُلُّنَا صَاحِبُ السَّيْفِ وَ وَارِثُ السَّيْفِ قُلْتُ فَأَنْتَ الَّذِی تَقْتُلُ أَعْدَاءَ اللَّهِ وَ یَعِزُّ بِکَ أَوْلِیَاءُ اللَّهِ وَ یَظْهَرُ بِکَ دِینُ اللَّهِ فَقَالَ یَا حَکَمُ کَیْفَ أَکُونُ أَنَا وَ بَلَغْتُ خَمْساً وَ أَرْبَعِینَ وَ إِنَّ صَاحِبَ هَذَا أَقْرَبُ عَهْداً بِاللَّبَنِ مِنِّی وَ أَخَفُّ عَلَى ظَهْرِ الدَّابَّهِ(۱).

**[ترجمه]کافی: حکم بن ابی نعیم می گوید: در مدینه به محضر امام باقر علیه السّلام شرفیاب شدم و عرض کردم: «بین رکن و مقام نذر کرده ام که وقتی شما را دیدم، از مدینه خارج نشوم مگر اینکه بدانم شما قائم آل محمد علیهم السّلام هستید یا نه.» حضرت به من پاسخی نداد و سه روز در مدینه ماندم. سپس حضرت در راه مرا دید و فرمود: «ای حکم! آیا از این به بعد هم در مدینه خواهی بود؟» عرض کردم: «من که به شما خبر دادم چه نذری کرده ام، ولی شما مرا امر و نهی خاصی نکرده و پاسخی نفرمودید!» پس حضرت فرمود: «صبح زود به منزل بیا.» صبح که نزد حضرت رفتم، فرمود: «حاجتت را بپرس!» عرض کردم: «بین رکن و مقام، نذر و وجوب روزه و صدقه کردم که وقتی شما را دیدم، از مدینه خارج نشوم مگر اینکه بدانم شما قائم آل محمد علیهم السّلام هستید یا نه. پس اگر شما بودید، به شما بپیوندم و اگر شما نبودید، به دنبال معاش در زمین سیر کنم.» حضرت فرمود: «ای حکم! همه ما قائم به امر خدا هستیم.» عرض کردم: «پس شما مهدی هستید؟» فرمود: «همه ما به سوی خدا هدایت می کنیم.» عرض کردم: «شما صاحب شمشیر هستید؟» فرمود: «همه ما صاحب و وارث شمشیر هستیم.» عرض کردم: «شما کسی هستید که دشمنان خدا را می کشد و اولیای خدا به سبب شما عزیز و دین خدا به دست شما ظاهر می شود؟» فرمود: «ای حکم! چطور من مهدی باشم، در حالی که چهل و پنج سال دارم و صاحب این امر، از من به دوران شیرخوارگی نزدیک تر و بر پشت مرکب هنگام سواری چالاک تر است!» - . کافی ۱ :۳۲۳ -

**[ترجمه]

بیان

علی نذر أی وجب علی نذر أی منذور و بین الرکن و المقام ظرف علی و المراد بالمقام إما مقامه الآن فیکون بیانا لطول الحطیم أو مقامه السابق فیکون بیانا لعرضه لکن العرض یزید علی ما هو المشهور أنه إلی الباب و إنما اختار هذا الموضع لأنه أشرف البقاع فیصیر علیه أوجب و کأن صیاما کان بدون الواو و مع وجوده عطف تفسیر أو المراد بالنذر شی ء آخر لم یفسره و الظاهر أن نذره کان هکذا لله علیه إن لقیه علیه السلام و خرج من المدینه قبل أن یعلم هذا الأمر أن یصوم کذا و یتصدق بکذا رابطتک أی لازمتک و لم أفارقک قوله یهدی إلی الله علی المجرد المعلوم لاستلزام کونهم هادین لکونهم مهدیین أو المجهول أو علی بناء

الافتعال المعلوم بإدغام التاء فی الدال و کسر الهاء کقوله تعالی أَمَّنْ لا یَهِدِّی إِلَّا أَنْ یُهْدی و الأول أظهر أقرب عهدا باللبن أی بحسب المرأی و المنظر أی یحسبه الناس شابا لکمال قوته و عدم ظهور أثر الکهوله و الشیخوخه فیه و قیل أی عند إمامته فذکر الخمس و الأربعین لبیان أنه کان عند الإمامه أسن لعلم السائل أنه لم یمض من إمامته حینئذ إلا سبع سنین فسنه عندها کانت ثمانا و ثلاثین و الأول أوفق بما سیأتی من الأخبار فتفطن.

۱- ۱. الکافی ج ۱ ص ۵۳۶.

**[ترجمه]عبارت «علیّ نـذر»، یعنی بر من نـذری یعنی منـذوری واجب شـده است. عبـارت «بین الرکن و المقام» ظرف اسـت برای کلمه «علیَّ» و منظور از مَقـام یـا مُقام ابراهیم، فعلی است که در نتیجه بیان می شود برای طول حطیم، یا مقام ابراهیم سابق است که بیـان برای عرض حطیم می شود؛ ولی بنـابر مشـهور آن است که عرض مقـام تـا در خانه کعبه امتـداد دارد. راوی این موضع را برای نذر انتخاب کرده، چون آنجا اشرف مکان هاست، لذا عمل به نذر بر عهده او واجب تر می شود. همچنین گویا کلمه «صیاما» قبل از آن واو لازم نیست بیاید و با وجود واو صیام عطف تفسیر نذر است یا اینکه مراد از نذر چیز دیگری است که راوی آن را تفسیر نکرده است و ظاهرا نـذر راوی به این صـورت بوده: برای خـداست بر عهـده من که اگر حضـرت علیه السّـلام را دیـدم و قبل از اینکه از مـدینه خارج شوم این امر را ندانسـته باشم،این مقـدار روزه بگیرم و این مقـدار صدقه بدهم. عبارت «رابَطتکَ» یعنی با شـما همراه شده و از شما جدا نشوم. عبارت «یهدی الی الله» بنابراین است که فعل مجرد معلوم باشد، زیرا وقتی امامان علیهم السّـلام هدایت گر باشند، باید هدایت شده نیز باشند و ممکن است فعل مجهول باشد یا ممکن است از بـاب افتعـال و معلوم باشـد، به این صورت که تاء در دال ادغام شـده باشـد و هاء مکسور باشـد ماننـد آیه «امّن لا یهِـدِّی الا ان یُهـدی» و احتمال نخست ظاهر تر است. عبارت «اقرب عهـدا الی اللبن» یعنی از نظر مرأی و منظر این گونه باشـد که مردم او را جوانی می بیننـد که قـدرتی کامـل داشـته و اثری از کهولت و پیرمردی در او نیست و گفته شـده منظور این است که حضـرت علیه السّـلام هنگـام رسـیدن به امامت چنین هسـتند. پس ذکر چهـل و پنـج سـالگی برای بیـان این است که حضـرت باقر علیه السّـلام، هنگـام امـامت مسن تر از مهـدی علیه السّـلام بودنـد، زیرا سائل می دانست که در آن هنگام فقط هفت سال از امامت ایشان سپری شده بود. پس سن حضـرت هنگام نیل به امامت سی و هشت سال بود و احتمال نخست با احادیثی که خواهد آمد موافق تر است. پس ذکاوت به خرج بده .

**[ترجمه]

باب ۶ ما روی فی ذلک عن الصادق صلوات الله علیه

الأخبار

«۱»

ک، [إکمال الدین] ع، [علل الشـرائع] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ سَدِیرٍ قَالَ سَـمِعْتُ أَبَا عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام یَقُولُ: إِنَّ فِی الْقَائِمِ سُـنَّهً مِنْ یُوسُفَ قُلْتُ کَأَنَّکَ تَذْکُرُ حَیْرَهً أَوْ غَیْبَهً قَالَ لِی وَ مَا تُنْکِرُ مِنْ هَذَا هَذِهِ الْأُمَّهُ أَشْـبَاهُ الْخَنَـازِیرِ إِنَّ إِخْوَهَ یُوسُفَ کَانُوا أَسْـبَاطاً أَوْلَادَ أَنْبِیَاءَ تَاجَرُوا یُوسُفَ وَ بَایَعُوهُ وَ خَاطَبُوهُ وَ هُمْ إِخْوَتُهُ وَ هُوَ أَخُوهُمْ فَلَمْ یَعْرِفُوهُ حَتَّی قَالَ لَهُمْ یُوسُفُ علیه السـلام أَنَا یُوسُفُ فَمَا تُنْکِرُ هَـذِهِ الْأُمَّهُ الْمَلْعُونَهُ أَنْ یَکُونَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِی وَقْتٍ مِنَ الْأَوْقَاتِ یُرِیـدُ أَنْ یَسْتُرَ حُجَّتَهُ لَقَـدْ کَـانَ یُوسُفُ إِلَیْهِ مُلْـکُ مِصْـرَ وَ کَـانَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ وَالِـدِهِ مَسِـیرَهُ ثَمَانِیَهَ عَشَـرَ یَوْماً فَلَوْ أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یُعَرِّفَ مَکَانَهُ لَقَـدَرَ عَلَی ذَلِکَ وَ اللَّهِ لَقَدْ سَارَ یَعْقُوبُ وَ وُلْدُهُ عِنْدَ الْبِشَارَهِ تِسْـعَهَ أَیَّامٍ مِنْ بَدْوِهِمْ إِلَی مِصْـرَ وَ مَا تُنْکِرُ هَذِهِ الْأُمَّهُ أَنْ یَکُونَ اللَّهُ یَفْعَـلُ بِحُجَّتِهِ مَـا فَعَلَ بِیُوسُفَ أَنْ یَکُونَ یَسِـیرُ فِی أَسْوَاقِهِمْ وَ یَطَأُ بُسُـطَهُمْ وَ هُمْ لَا یَعْرِفُونَهُ حَتَّی یَأْذَنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یُعَرِّفَهُمْ نَفْسَهُ کَمَـا أَذِنَ لِیُوسُفَ حِینَ قَـالَ هَـلْ عَلِمْتُمْ ما فَعَلْتُمْ بِیُوسُفَ وَ أَخِیهِ إِذْ أَنْتُمْ جاهِلُونَ قالُوا أَ إِنَّکَ لَأَنْتَ یُوسُفُ قالَ أَنَا یُوسُفُ وَ هذا أَخِی.

**[ترجمه]کمال الـدین و علل الشـرایع: سـدیر می گوید: از حضـرت امام جعفر صادق علیه السّـلام شـنیدم که می فرمود: «در زندگانی قائم ما سنتی از یوسف علیه السّلام است.» من عرض کردم: «مثل اینکه شما از حیرت یا غیبتی خبر می دهید؟» فرمود: «از این امت، جز خوک صـفتان کسـی امثال این کارها را دور نمی دانـد. برادران یوسف، اولاد انبیا بودند. با این حال یوسـف برادرشان را در معرض خریـد و فروش درآوردنـد و (بعـد از آنکه یوسف عزیز مصـر شد و برادران برای تأمین روزی به مصـر آمدنـد) بـا وی گفتگو کردنـد و او را نشـناختند. تا آنکه یوسف علیه السّـلام گفت که من همان یوسف هسـتم. با این وصـف چگونه این امت ملعونه منکر می شوند که خدای عزوجل در وقتی از اوقات، حجّت خود را پنهان بدارد؟ پادشاه مصـر یوسـف را دوست می داشت و فاصله بین او و پـدرش یعقـوب هیجـده روز راه بود و اگر اراده خداونـد تعلق می گرفت، قـادر بود که جای یوسف را نشان دهد. چون مژده یوسف به یعقوب علیهماالسّـلام رسـید، از راه بیابان به اتفاق پسرانش مسافت میان کنعان و مصر را نه روزه طی کرد. بنابراین چگونه این امت باور نمی دارند که حجت خدا، مانند یوسف در بازارها و اماکن آنها آمد و رفت کند و در عین حال او را نشناسـند، تا زمانی که خداوند فرمان دهد که خود را بشـناساند. چنان که به یوسف فرمان داد و وقتی که به برادرانش گفت: «هَـلْ عَلِمْتُمْ مـا فَعَلْتُمْ بِیُوسُفَ وَ أَخیهِ إِذْ أَنْتُمْ جـاهِلُونَ قـالُوا أَ إِنَّکَ لَأَنْتَ یُوسُفُ قالَ أَنَا یُوسُفُ وَ هـذا أَخی» - . یوسـف / ۸۹ - ، {آیـا دانستیـد، وقتی که نـادان بودیـد، با یوسف و برادرش چه کردیـد؟ گفتنـد: «آیا تو خود، یوسفی؟» گفت: « [آری،] من یوسفم و این برادر من است.} - . کمال الدین: ۱۴۵ و علل الشرائع ۱ : ۲۳۸ -

**[ترجمه]

بیان

من بدوهم أی من طریق البادیه.

**[ترجمه]عبارت «من بدوهم» یعنی از طریق بیابان.

**[ترجمه]

«۲»

ع، [علل الشرائع] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِیُّ عَنِ ابْنِ الْعَیَّاشِیِّ وَ حَیْدَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّمَرْقَنْدِیِّ مَعاً عَنِ الْعَیَّاشِیِّ عَنْ جَبْرَئِیلَ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ الْبَغْدَادِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّیْرَفِیِّ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَـدِیرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: إِنَّ لِلْقَائِمِ مِنَّا غَیْبَهً یَطُولُ أَمَـدُهَا فَقُلْتُ لَهُ وَ لِمَ ذَاکَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَبَی إِلَّا أَنْ یُجْرِیَ فِیهِ سُـنَنَ الْأَنْبِیَاءِ علیهم السـلام فِی غَیْبَاتِهِمْ وَ إِنَّهُ لَا بُدَّ لَهُ یَا سَدِیرُ مِن

ص: ۱۴۲

اسْتِيفَاءِ مَدَدِ غَيْبَاتِهِمْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقاً عَنْ طَبَقٍ أَیْ سَنَناً عَلَی سَنَنِ مَنْ کَانَ قَبْلَکُمْ.

**[ترجمه]علل الشرایع: امام جعفر صادق علیه السّلام فرمود: «قائم ما را غیبتی است که مدت آن طولانی خواهد شد.» عرض کردم: «یا ابن رسول اللّه! برای چه غیبت می کند؟» فرمود: «خداوند عزوجل اراده کرده که سنن تمام انبیا را در مدت غیبتشان، درباره او نیز عملی گرداند. ای سدیر! قائم ناچار از آن است که برابر مدت غیبت تمام پیغمبران، غیبت کند چنان که خداوند در قرآن می فرماید: «لَتَرْکَبُنَّ طَبَقاً عَنْ طَبَقٍ» - . انشقاق / ۱۹ - ، {که قطعاً از حالی به حالی برخواهید نشست.} یعنی هر سنتی که قبل از شما بوده، در این امت نیز جاری است. - . علل الشرائع ۱ : ۲۳۹ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَمَّنْ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ:

لِکُلِّ أُنَاسٍ دَوْلَهٌ یَرْقُبُونَهَا**وَ دَوْلَتُنَا فِی آخِرِ الدَّهْرِ تَظْهَرُ.

**[ترجمه]امالی صدوق: از حضرت صادق علیه السّلام نقل شده که درباره امام زمان عجّل اللّه فرجه این شعر را فرمود:

هر گروهی از مردم دولتی دارند که انتظار آن را می کشند / و دولت ما نیز در آخرالزّمان ظاهر می گردد - . امالی صدوق: ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۴»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَقَرَّ بِجَمِیعِ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام وَ جَحَدَ الْمَهْدِیَّ کَانَ کَمَنْ أَقَرَّ بِجَمِیعِ الْأَنْبِیَاءِ وَ جَحَدَ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله نُبُوَّتَهُ فَقِیلَ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مِمَّنِ الْمَهْدِیُّ مِنْ وُلْدِکَ قَالَ الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِ السَّابِعِ یَغِیبُ عَنْکُمْ شَخْصُهُ وَ لَا یَحِلُّ لَکُمْ تَسْمِیَتُهُ.

ک، [إکمال الدین] الدقاق عن الأسدی عن سهل عن ابن محبوب عن عبد العزیز العبدی عن ابن أبی یعفور عنه علیه السلام: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: حضرت صادق علیه السّلام فرمود: «هر کس تمام ائمه طاهرین را تصدیق کند ولی منکر وجود مهدی موعود باشد، مثل این است که اعتقاد به تمام پیغمبران داشته باشد، ولی منکر نبوت پیغمبر اسلام شود.» عرض شد: «یا ابن رسول اللّه! مهدی کیست، آیا او از فرزندان شماست؟» فرمود: «پنجمین نفر از اولاد هفتمین امام است. او از نظر شما غایب

شود و جایز نیست نامش را ببرید.» - . کمال الدین: ۳۱۳ -

در کمال الدین این روایت به سند دیگر نیز از آن حضرت روایت شده است.

**[ترجمه]

«۵»

ك، [إكمال الدين] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الزَّيْتُونِيِّ وَ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی قَتَادَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أُمَيَّةَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِی الْهَيْثَمِ بْنِ أَبِی حَيَّةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِذَا اجْتَمَعَتْ ثَلَاثَةُ أَسْمَاءٍ مُتَوَالِيَةً مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ وَ الْحَسَنُ فَالرَّابِعُ الْقَائِمُ عليه السلام.

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی محمد الحميری عن أبيه عن أحمد بن هلال عن أميه بن علی عن سلم بن أبی حيه: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: امام صادق علیه السّلام فرمود: «هنگامی که سه اسم متوالی، یعنی محمد و علی و حسن در میان ما ائمه جمع شود، چهارمی آنها قائم است.» - . کمال الدین: ۳۱۳ -

در غیبت شیخ طوسی مانند این روایت به اسناد دیگر هم نقل شده است - . غیبت طوسی: ۲۳۳ - .

**[ترجمه]

«۶»

ك، [إكمال الدين] الطَّالَقَانِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّام عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مَابُنْدَارَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أُمَيَّةَ بْنِ عَلِيٍّ الْقَيْسِيِّ عَنْ أَبِی الْهَيْثَمِ التَّمِيمِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِذَا تَوَالَتْ ثَلَاثَةُ أَسْمَاءٍ مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ وَ الْحَسَنُ كَانَ رَابِعُهُمْ قَائِمَهُمْ.

**[ترجمه]کمال الدین: حضرت صادق علیه السّلام فرمود: «هنگامی که سه اسم متوالی محمد و علی و حسن در میان ما ائمه پیدا شود، چهارمی آنها قائم است.» - . کمال الدین: ۳۱۴ -

**[ترجمه]

«۷»

ك، [إكمال الدين] الدَّقَّاقُ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى سَيِّدِی جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام فَقُلْتُ يَا سَيِّدِی لَوْ عَهِدْتَ إِلَيْنَا فِی الْخَلَفِ مِنْ بَعْدِكَ فَقَالَ لِی يَا مُفَضَّلُ الْإِمَامُ مِنْ بَعْدِی ابْنِی مُوسَى وَ الْخَلَفُ الْمَأْمُولُ

الْمُنْتَظَرُ م ح م د بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى.

**[ترجمه]کمال الدین: مفضل بن عمر می گوید: خدمت حضرت صادق علیه السّلام شرفیاب شدم و عرض کردم: «آقا! ممکن است جانشین خودتان را معرفی فرمایید؟» فرمود: «ای مفضّل امام بعد از من، فرزندم موسی است و امامی که همه آرزو دارند ظهور کند (م ح م د) فرزند حسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی علیهم السّلام است.» - . کمال الدین: ۳۱۴ -

**[ترجمه]

«۸»

ک، [إکمال الدین] عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَلَفٍ (۱) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ وَ أَبِی عَلِيٍّ الزَّرَّادِ مَعاً عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْكَرْخِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَإِنِّی لَجَالِسٌ عِنْدَهُ إِذْ دَخَلَ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ علیه السلام وَ هُوَ غُلَامٌ فَقُمْتُ إِلَيْهِ فَقَبَّلْتُهُ وَ جَلَسْتُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَا إِبْرَاهِيمُ أَمَا إِنَّهُ صَاحِبُكَ مِنْ بَعْدِی أَمَا إِنَّهُ لَيَهْلِكَنَّ فِيهِ قَوْمٌ وَ يَسْعَدُ آخَرُونَ فَلَعَنَ اللَّهُ قَاتِلَهُ وَ ضَاعَفَ عَلَى رُوحِهِ الْعَذَابَ أَمَا لَيُخْرِجَنَّ اللَّهُ مِنْ صُلْبِهِ خَيْرَ أَهْلِ الْأَرْضِ فِی زَمَانِهِ سَمِيَّ جَدِّهِ وَ وَارِثَ عِلْمِهِ وَ أَحْكَامِهِ وَ فَضَائِلِهِ مَعْدِنَ الْإِمَامَةِ وَ رَأْسَ الْحِكْمَةِ يَقْتُلُهُ جَبَّارُ بَنِی فُلَانٍ بَعْدَ عَجَائِبَ طَرِيفَةٍ حَسَداً لَهُ وَ لَكِنَ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ يُخْرِجُ اللَّهُ مِنْ صُلْبِهِ تَمَامَ اثْنَا عَشَرَ مَهْدِيّاً اخْتَصَّهُمُ اللَّهُ بِكَرَامَتِهِ وَ أَحَلَّهُمْ دَارَ قُدْسِهِ الْمُقِرُّ بِالثَّانِی عَشَرَ مِنْهُمْ كَالشَّاهِرِ سَيْفَهُ بَيْنَ يَدَیْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَذُبُّ عَنْهُ قَالَ فَدَخَلَ رَجُلٌ مِنْ مَوَالِی بَنِی أُمَيَّةَ فَانْقَطَعَ الْكَلَامُ فَعُدْتُ إِلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِحْدَى عَشْرَةَ مَرَّةً أُرِيدُ مِنْهُ أَنْ يَسْتَتِمَّ الْكَلَامَ فَمَا قَدَرْتُ عَلَى ذَلِكَ فَلَمَّا كَانَ قَابِلُ السَّنَةِ الثَّانِيَةِ دَخَلْتُ عَلَيْهِ وَ هُوَ جَالِسٌ فَقَالَ يَا إِبْرَاهِيمُ الْمُفَرِّجُ لِلْكَرْبِ عَنْ شِيعَتِهِ بَعْدَ ضَنْكٍ شَدِيدٍ وَ بَلَاءٍ طَوِيلٍ وَ جَزَعٍ وَ خَوْفٍ فَطُوبَى لِمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ الزَّمَانَ حَسْبُكَ يَا إِبْرَاهِيمُ فَمَا رَجَعْتُ بِشَیْ ءٍ أَسَرَّ مِنْ هَذَا لِقَلْبِی وَ لَا أَقَرَّ لِعَيْنِی.

**[ترجمه]کمال الدین: ابراهیم کرخی می گوید: خدمت حضرت صادق علیه السّلام نشسته بودم. دیدم امام موسی بن جعفر علیهماالسّلام که جوانی نورس بود، وارد شد. من برخاستم، او را بوسیدم و نشستم. حضرت صادق علیه السّلام فرمود: «ای ابراهیم! بعد از من، امام تو این است. بدان که درباره امامت او قومی گمراه شوند و جماعتی سعادتمند گردند. خدا قاتل او را لعنت کند و عذابش را زیاد گرداند! آگاه باش که خداوند کسی را که در زمان خود بهترین اهل زمین است، از نسل وی به وجود آورد (یعنی امام رضا علیه السّلام). او همنام جدش (امیرالمؤمنین) و وارث علم و احکام و فضائل او و معدن امامت و سرچشمه حکمت است. ستمگری از اولاد فلان (مقصود مأمون عباسی است) بعد از مشاهده کارهای عجیب وی (معجزات حضرت رضا) از روی حسد او را به قتل رساند. ولی خداوند آنچه را که اراده کرده عملی می کند، هر چند مشرکین نخواهند. خداوند از نسل او بقیه مهدیان از امامان دوازده گانه را پدید آورد و لطف خود را درباره آنها تکمیل کرده و هر کدام که وفات کنند، آنها را در بهشت مقدس خود جای دهد. هر کس به وجود امام دوازدهم معتقد باشد، مانند این است که شمشیر برهنه به دست گرفته و در رکاب پیغمبر اسلام، از آن حضرت دفاع کرده است.»

راوی می گوید: در آن هنگام مردی از دوستداران بنی امیه وارد شد و حضرت سخن را قطع فرمود. بعد از آن دوازده بار به خدمتش رسیدم تا مگر سخن آن روز را تمام فرماید، ولی موفق نشدم. چون سال بعد به خدمتش رسیدم، دیدم نشسته است.

بی درنـگ فرمود: «ای ابراهیم! آن کس که انـدوه شـیعیان خود را برطرف می کنـد، پس از فشـار شدیـد و بلای طولانی و بی تـابی و ترس از دشـمن خواهـد آمـد. خوش به حـال کسـانی که آن زمان را درک کننـد. ای ابراهیم! آنچه گفتم مقصودت را تأمین می کنـد.» من نیز چون این کلام را شـنیدم، با شادی و سـرور قلبی فوق العاده و چشـمی روشن مراجعت کردم - . کمال الدین ۲ : ۳۱۴ - .

**[ترجمه]

«۹»

ک، [إکمال الـدین] ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَـیْنِ بْنِ زَیْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَـی عَنْ عَلِیِّ بْنِ سَـمَاعَهَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ رِبَاطٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السـلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی خَلَقَ أَرْبَعَهَ عَشَـرَ نُوراً قَبْلَ خَلْقِ الْخَلْقِ بِأَرْبَعَهَ عَشَـرَ أَلْفَ عَامٍ فَهِیَ أَرْوَاحُنَا فَقِیلَ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ مَنِ الْأَرْبَعَهَ عَشَـرَ فَقَالَ مُحَمَّدٌ وَ عَلِیٌّ وَ فَاطِمَهُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ الْأَئِمَّهُ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ علیهم السلام آخِرُهُمُ الْقَائِمُ

ص: ۱۴۴

۱- ۱. فی المصـدر المطبوع ج ۲ ص ۳: علی بن أحمـد بن عبـد اللّه بن أحمـد بن أبی عبد اللّه البرقی قال: حدّثنا أبی عن جدی أحمد بن أبی عبد اللّه، عن أبیه محمّد بن خالد الخ و هو الصحیح راجع مستدرک النوریّ قدّس سرّه ج ۳ ص ۶۶۵.

الَّذِی یَقُومُ بَعْدَ غَیْبَتِهِ فَیَقْتُلُ الدَّجَّالَ وَ یُطَهِّرُ الْأَرْضَ مِنْ کُلِّ جَوْرٍ وَ ظُلْمٍ.

**[ترجمه]کمال الدین: حضرت صادق علیه السّلام فرمود: «خداوند چهارده هزار سال پیش از آنکه مخلوقی بیافریند، چهارده نور خلقت فرمود و آن نورها ارواح ماست.» عرض شد: «یا ابن رسول اللّه! چهارده نور کیانند؟» فرمود: «محمد، علی، فاطمه، حسن، حسین و امامان از اولاد حسین علیهم السّلام. آخرین آنها قائم است که بعد از غیبتش قیام کند، دجّال را به قتل رساند و زمین را از هر گونه ظلم و ستم پاک گرداند.» - . کمال الدین ۲ : ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ک، [إکمال الدین] الْهَمْدَانِیُّ عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْعَاصِمِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَیُّوبَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَمَاعَةَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ الصَّبَّاحِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: مِنَّا اثْنَا عَشَرَ مَهْدِیّاً مَضَی سِتَّةٌ وَ بَقِیَ سِتَّةٌ یَضَعُ اللَّهُ فِی السَّادِسِ مَا أَحَبَّ.

**[ترجمه]کمال الدین: ابو بصیر گفت: شنیدم که حضرت صادق علیه السّلام می فرمود: «از ما دوازده مهدی است. شش نفر گذشته و شش تن دیگر باقی است. خداوند آنچه را که مهدی ششمی باقی مانده دوست داشته باشد، برای او عملی سازد.» - . کمال الدین ۲ : ۳۱۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ک، [إکمال الدین] الدَّقَّاقُ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنْ سَهْلٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِیزِ الْعَبْدِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی یَعْفُورٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام: مَنْ أَقَرَّ بِالْأَئِمَّةِ مِنْ آبَائِی وَ وُلْدِی وَ جَحَدَ الْمَهْدِیَّ مِنْ وُلْدِی کَانَ کَمَنْ أَقَرَّ بِجَمِیعِ الْأَنْبِیَاءِ علیهم السلام وَ جَحَدَ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله نُبُوَّتَهُ فَقُلْتُ سَیِّدِی وَ مَنِ الْمَهْدِیُّ مِنْ وُلْدِکَ قَالَ الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِ السَّابِعِ یَغِیبُ عَنْکُمْ شَخْصُهُ وَ لَا یَحِلُّ لَکُمْ تَسْمِیَتُهُ.

**[ترجمه]کمال الدین: حضرت صادق علیه السّلام فرمود: «هر کس به امامان از پدران و فرزندان من اقرار کند و مهدی را منکر شود، مانند کسی است که به همه انبیا علیهم السّلام ایمان آورده ولی منکر نبوت پیامبر اسلام شده است.» راوی می گوید: پرسیدم: «آقای من! مهدی کیست؟ آیا از فرزندان شماست؟» فرمود: «پنجمین از فرزندان هفتمین امام است که جسمش از شما غیب است و بردن نامش بر شما حلال نیست.» - . کمال الدین ۲ : ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ک، [إکمال الـدین] الْعَطَّارُ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: أَمَا وَ اللَّهِ لَیَغِیبَنَّ عَنْکُمْ مَهْدِیُّکُمْ حَتَّى یَقُولَ الْجَاهِلُ مِنْکُمْ مَا لِلَّهِ فِی آلِ مُحَمَّدٍ حَاجَةٌ ثُمَّ یُقْبِلُ کَالشِّهَابِ الثَّاقِبِ فَیَمْلَؤُهَا عَدْلًا وَ قِسْطاً کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً.

**[ترجمه]کمال الدین: حضرت صادق علیه السّلام فرمود: «آگاه باشید که به خدا قسم غیبت مهدی شما چندان طولانی شود که مردم جاهل می گویند: خداوند چه حاجتی به آل محمد صلی الله علی و آله دارد؟ آنگاه مانند شعله نوری آشکار شود و زمین را که آکنده از ظلم شده باشد، پر از عدل کند.» - . کمال الدین ۲ : ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ عُبْدُوسٍ عَنِ ابْنِ قُتَیْبَةَ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ عَنْ حَنَانِ السَّرَّاجِ عَنِ السَّیِّدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحِمْیَرِیِّ فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ یَقُولُ فِیهِ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَدْ رُوِیَ لَنَا أَخْبَارٌ عَنْ آبَائِکَ علیهم السلام فِی الْغَیْبَةِ وَ صِحَّةِ کَوْنِهَا فَأَخْبِرْنِی بِمَنْ تَقَعُ فَقَالَ علیه السلام سَتَقَعُ بِالسَّادِسِ مِنْ وُلْدِی وَ الثَّانِی عَشَرَ مِنَ الْأَئِمَّةِ الْهُدَاةِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَوَّلُهُمْ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام وَ آخِرُهُمُ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ بَقِیَّةُ اللَّهِ فِی أَرْضِهِ صَاحِبُ الزَّمَانِ وَ خَلِیفَةُ الرَّحْمَنِ وَ اللَّهِ لَوْ بَقِیَ فِی غَیْبَتِهِ مَا بَقِیَ نُوحٌ فِی قَوْمِهِ لَمْ یَخْرُجْ مِنَ الدُّنْیَا حَتَّى یَظْهَرَ فَیَمْلَأَ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد حمیری ضمن روایتی طولانی نقل می کند که به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: «یا ابن رسول اللّه! روایات بسیاری از پدران شما درباره غیبت و صحت بودن آن برای ما روایت شده است. شما به من اطلاع دهید که مصداق این اخبار کیست؟» فرمود: «او ششمین فرزند من است که دوازدهمین از ائمه هداه بعد از پیغمبر خدا هستند که اول آنها امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهماالسّلام

و آخر آنها قائم به حق بقیه اللّه صاحب الزمان و خلیفه الرحمن است. به خدا قسم اگر به اندازه مدت توقف نوح در میان قومش در پرده غیبت بماند، از دنیا نمی رود مگر اینکه ظاهر شود و زمین را که آکنده از ظلم جور شده باشد، پر از عدل و داد کند.» - . کمال الدین ۲ : ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ک، [إکمال الدین] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَى عَنْ صَالِحِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ هَانِئٍ التَّمَّارِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ

غَیْبَهً فَلْیَتَّقِ اللَّهَ عَبْدٌ وَ لْیَتَمَسَّکْ بِدِینِهِ.

**[ترجمه]کمال الدین: حضرت صادق علیه السّلام به هانی تمّار فرمود: «صاحب الزّمان را غیبتی است که باید در غیبت وی، بندگان خدا از انحراف پناه به خدا ببرند و به دین خود چنگ بزنند.» - . کمال الدین ۲ : ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ک، [إکمال الدین] الدَّقَّاقُ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنِ النَّخَعِیِّ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ سُنَنَ الْأَنْبِیَاءِ علیهم السلام مَا وَقَعَ عَلَیْهِمْ مِنَ الْغَیْبَاتِ جَارِیَهٌ فِی الْقَائِمِ مِنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَ الْقُذَّهِ بِالْقُذَّهِ قَالَ أَبُو بَصِیرٍ فَقُلْتُ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ مَنِ الْقَائِمُ مِنْکُمْ أَهْلَ الْبَیْتِ فَقَالَ یَا بَا بَصِیرٍ هُوَ الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِ ابْنِی مُوسَی ذَلِکَ ابْنُ سَیِّدَهِ الْإِمَاءِ یَغِیبُ غَیْبَهً یَرْتَابُ فِیهَا الْمُبْطِلُونَ ثُمَّ یُظْهِرُهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَیَفْتَحُ عَلَی یَدَیْهِ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبَهَا وَ یَنْزِلُ رُوحُ اللَّهِ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ علیه السلام فَیُصَلِّی خَلْفَهُ وَ تُشْرِقُ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَ لَا تَبْقَی فِی الْأَرْضِ بُقْعَهٌ عُبِدَ فِیهَا غَیْرُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا عُبِدَ اللَّهُ فِیهَا وَ یَکُونُ الدِّینُ کُلُّهُ لِلَّهِ وَ لَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُونَ.

**[ترجمه]کمال الدین: ابو بصیر می گوید: شنیدم که حضرت صادق علیه السّلام می فرمود: «تمام غیبت های پیغمبران در زندگی قائم ما اهل بیت نیز طابق النعل بالنعل و دقیقا جاری است.» عرض کردم: «قائم از شما اهل بیت کیست؟» فرمود: «ای ابو بصیر! او پنجمین فرزند پسرم موسی (کاظم علیه السّلام) و فرزند بانوی کنیزان عالم است. غیبتش چندان طولانی گردد که اهل باطل دچار تردید شوند. سپس خداوند او را ظاهر کند و شرق و غرب جهان را به دست او بگشاید و عیسی بن مریم از آسمان فرود آید و پشت سر او نماز گزارد. زمین با نور خداوند منور گردد و جایی در روی زمین نمی ماند که در آن غیر از خداوند عزوجل پرستش شود. همه ادیان از میان برود و فقط دین خدا می ماند، هر چند که مشرکین نپسندند.» - . کمال الدین ۲ : ۳۲۴ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجزری القذه ریش السهم و منه الحدیث لَتَرْکَبُنَّ سَنَنَ مَنْ کَانَ قَبْلَکُمْ حَذْوَ الْقُذَّهِ بِالْقُذَّهِ أی کما یقدر کل واحده منهما علی قدر صاحبتها و تقطع یضرب مثلا للشیئین یستویان و لا یتفاوتان.

**[ترجمه]جزری می گوید: «قذه» پَر تیر را گویند و حدیث «لترکبن سنن من کان قبلکم حذو القذه بالقذه» از همین باب است که یعنی هریک از دو چیز، به مقدار دیگری اندازه گیری شود و بریده شود. «حذو القذه بالقذه» مثالی است برای دو چیز کاملا مساوی که اختلافی ندارند.

**[ترجمه]

«۱۶»

غط، [الغيبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنِ الْبَزَوْفَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ ابْنِ قُتَیْبَهَ عَنِ الْفَضْلِ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنْ بَلَغَکُمْ عَنْ صَاحِبِکُمْ غَیْبَهٌ فَلَا تُنْکِرُوهَا.

**[ترجمه]غیبت طوسی: حضرت صادق علیه السّلام به ابو بصیر فرمود: «چون به شما خبر رسد که صاحب الزّمان غیبت می کند، آن را انکار نکنید.» - . غیبت طوسی: ۱۶۰ -

**[ترجمه]

«۱۷»

غط، [الغيبه] للشیخ الطوسی أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِیسَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْفَضْلِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ رِزْقٍ عَنْ یَحْیَى بْنِ الْعَلَاءِ الرَّازِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: یُنْتِجُ اللَّهُ فِی هَذِهِ الْأُمَّهِ رَجُلًا مِنِّی وَ أَنَا مِنْهُ یَسُوقُ اللَّهُ بِهِ بَرَکَاتِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ فَتُنْزِلُ السَّمَاءُ قَطْرَهَا وَ یُخْرِجُ الْأَرْضُ بَذْرَهَا وَ تَأْمَنُ وُحُوشُهَا وَ سِبَاعُهَا وَ یَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً وَ یَقْتُلُ حَتَّى یَقُولَ الْجَاهِلُ لَوْ کَانَ هَذَا مِنْ ذُرِّیَّهِ مُحَمَّدٍ لَرَحِمَ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: یحیی بن علاء رازی می گوید: شنیدم که امام جعفر صادق علیه السّلام می فرمود: «خداوند در این امت مردی را پدید آورد که او از من و من از او باشم. خداوند به خاطر او برکات آسمان و زمین را به مردم روزی کند؛ آسمان باران نافع خود را به موقع فرو ریزد و زمین بذر خود را بیرون دهد و همه وحوش و درندگان در امن باشند. او زمین را که آکنده از ظلم و جور شده باشد، پر از عدل و داد کند و چندان از دشمنان خدا را به قتل می رساند که نادانان می گویند: اگر این مرد از نسل پیغمبر اسلام بود، به مردم رحم می کرد.» - . غیبت طوسی: ۱۸۸ -

**[ترجمه]

«۱۸»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّام عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مَابُنْدَادَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْکَاهِلِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: تَوَاصَلُوا وَ تَبَارُّوا وَ تَرَاحَمُوا فَوَ الَّذِی فَلَقَ الْحَبَّهَ وَ بَرَأَ

ص: ۱۴۶

النَّسَمَهَ لَيَأْتِيَنَّ عَلَيْكَمْ وَقْتٌ لَا يَجِدُ أَحَدُكُمْ لِدِينَارِهِ وَ دِرْهَمِهِ مَوْضِعاً يَعْنِي لَا يَجِدُ لَهُ عِنْدَ ظُهُورِ الْقَائِمِ علیه السلام مَوْضِعاً يَصْرِفُهُ فِيهِ لِاسْتِغْنَاءِ النَّاسِ جَمِيعاً بِفَضْلِ اللَّهِ وَ فَضْلِ وَلِيِّهِ فَقُلْتُ وَ أَنَّى يَكُونُ ذَلِكَ فَقَالَ عِنْدَ فَقْدِكُمْ إِمَامَكُمْ فَلَا تَزَالُونَ كَذَلِكَ حَتَّى يَطْلُعَ عَلَيْكُمْ كَمَا يَطْلُعُ الشَّمْسُ أَيْنَمَا تَكُونُونَ فَإِيَّاكُمْ وَ الشَّكَّ وَ الِارْتِيَابَ انْفُوا عَنْ نُفُوسِكُمُ الشُّكُوكَ وَ قَدْ حُذِّرْتُمْ فَاحْذَرُوا وَ مِنَ اللَّهِ أَسْأَلُ تَوْفِيقَكُمْ وَ إِرْشَادَكُمْ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: امام جعفر صادق علیه السّلام فرمود: «صله رحم و کار نیک و ترحم پیشه گیرید، زیرا به خدایی که دانه را شکافت و انسان را آفرید، زمانی فرا می رسد که محلی برای درهم و دینار خود پیدا نکنید.» یعنی در وقت ظهور قائم علیه السّلام، محلی برای صرف درهم و دینار (که اندوخته اید) پیدا نمی کنید، چرا که مردم به فضل خدا و ولی او، در آن روز همه بی نیاز هستند. عرض کردم: «این معنی کی واقع می شود؟» فرمود: «در وقتی که امام خود را گم کنید و پیوسته در جستجوی او باشید، تا گاهی که مانند خورشید طلوع کند. پس هر جا که هستید، از شک و تردید درباره وی خودداری و هر گونه شکی را از خود دور کنید، و از آنچه گفتم احتراز جویید. توفیق و ارشاد شما را به راه راست از خداوند متعال خواستارم!» - . غیبت نعمانی: ۱۵۰ -

**[ترجمه]

بیان

الظاهر أن يعنى كلام النعمانى و الظاهر أنه رحمه الله أخطأ فى تفسيره لأنه وصف لزمان الغيبه لا لزمان ظهوره كما يظهر من آخر الخبر بل المعنى أن الناس يكونون خونه لا يوجد من يؤتمن على درهم و لا دينار.

**[ترجمه]ظاهرا جمله «یعنی در وقت ظهور قائم محلی برای صرف درهم و دینار پیدا نمی کنید» جزء روایت نیست و از کلام نعمانی است و گویا وی در این مورد به خطا رفته است. زیرا امام علیه السّلام زمان غیبت را توصیف می کند، نه زمان ظهور را، چنان که از آخر خبر معلوم می گردد. معنای روایت این است که در زمان غیبت امام زمان علیه السّلام، مردم چنان خائن خواهند بود که امینی پیدا نمی شود تا درهم و دینار خود را نزد وی امانت بگذارند!

**[ترجمه]

«۱۹»

نی، [الغيبه] للنعمانى عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْخَثْعَمِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِصَامٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِي مَجْلِسِهِ وَ مَعِي غَيْرِي فَقَالَ لَنَا إِيَّاكُمْ وَ التَّنْوِيهَ يَعْنِي بِاسْمِ الْقَائِمِ علیه السلام وَ كُنْتُ أَرَاهُ يُرِيدُ غَيْرِي فَقَالَ لِي يَا بَا عَبْدِ اللَّهِ إِيَّاكُمْ وَ التَّنْوِيهَ وَ اللَّهِ لَيَغِيبَنَّ سِنِيناً مِنَ الدَّهْرِ وَ لَيَخْمُلَنَّ حَتَّى يُقَالَ مَاتَ هَلَكَ بِأَيِّ وَادٍ سَلَكَ وَ لَتَفِيضَنَّ عَلَيْهِ أَعْيُنُ الْمُؤْمِنِينَ وَ لَيُكْفَأَنَّ كَتَكَفُّؤِ السَّفِينَهِ فِي أَمْوَاجِ الْبَحْرِ حَتَّى لَا يَنْجُوَ إِلَّا مَنْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَهُ وَ كَتَبَ الْإِيمَانَ فِي قَلْبِهِ وَ أَيَّدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ وَ لَتُرْفَعَنَّ اثْنَتَا عَشْرَهَ رَايَهً مُشْتَبِهَهً لَا

يُعْرَفُ أَيٌّ مِنْ أَيٍّ قَالَ فَبَكَيْتُ فَقَالَ لِي مَا يُبْكِيكَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ كَيْفَ لَا أَبْكِي وَ أَنْتَ تَقُولُ تُرْفَعُ اثْنَتَا عَشْرَةَ رَايَةً مُشْتَبِهَةً لَا يُعْرَفُ أَيٌّ مِنْ أَيٍّ قَالَ فَنَظَرَ إِلَى كَوَّةٍ فِي الْبَيْتِ الَّتِي تَطْلُعُ فِيهَا الشَّمْسُ فِي مَجْلِسِهِ فَقَالَ علیه السلام أَ هَذِهِ الشَّمْسُ مُضِيئَةٌ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ وَ اللَّهِ لَأَمْرُنَا أَضْوَأُ مِنْهَا.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: مفضّل بن عمر می گوید: در مجلس امام جعفر صادق علیه السّلام نشسته بودم و کسی دیگر هم با من بود. حضرت فرمود: «از تصریح به نام مخصوص قائم اجتناب کنید.» من تصور کردم که حضرت این را به دیگری می فرماید، ولی حضرت (مرا مخاطب ساخت) و فرمود: «ای ابا عبداللَّه! از بردن نام قائم خودداری کنید. به خدا قسم سال ها از نظر شما غایب شود و چندان در آن غیبت صبر کند که بی دینان می گویند او مرده یا به هلاکت رسیده و اگر هست به کدام بیابان رفته است؟ ولی دیدگان اهل ایمان در راه او اشکبار است. غیبت وی مانند کشتی طوفانی در امواج خروشان دریاست که جز آنان که خداوند از آنها پیمان گرفته و ایمان را در لوح دلشان نوشته و با امداد خود مؤید داشته است، کسی از آن ورطه نجات نمی یابد. در آن زمان دوازده پرچم برافراشته گردد و طوری به هم شبیه اند که هیچ یک از دیگری شناخته نمی شود.» من به گریه افتادم. حضرت فرمود: «برای چه گریه می کنی؟» عرض کردم: «فدایت گردم! چگونه گریه نکنم که می فرمایی دوازده پرچم برافراشته می گردد و طوری به هم شبیه اند که هیچ یک از دیگری شناخته نمی شود؟» حضرت نگاهی به سوراخی که در دیوار خانه بود و نور خورشید از آن به داخل مجلس می تابید کرده و فرمود: «آیا این خورشید نور افشان است؟» گفتم بله. فرمود: «به خدا قسم امر ما اهل بیت از آن روشن تر و واضح تر است.» - . غیبت نعمانی: ۱۵۰ -

**[ترجمه]

بیان

التنوین فی قوله سنینا علی لغه بنی عامر قال الأزهری فی التصریح و بعضهم یجری بنین و باب سنین و إن لم یکن علما مجری غسلین فی لزوم الیاء و الحرکات علی النون منونه غالبا علی لغه بنی عامر انتهی.

خمل ذکره و صوته خمولا خفی و یقال کفأت الإناء أی قلبته و قوله

و لیکفأن أی المؤمنون و فی بعض النسخ بصیغه الخطاب.

**[ترجمه]تنوین در کلمه «سنینا» بنا بر لغت بنی عامر است. ازهری در التصریح می گوید: بعضی علما «بنین و باب سنین» را اگر چه علم نیستند جاری مجرای غسلین می دانند. در لزوم یاء و حرکت بر نون تنوین دار غالبا بنا بر لغت بنی عامر است. عبارت «خمل ذکره و صوته خمولا» یعنی مخفی باشد و گفته می شود: «کفأت الإناء»، یعنی آن ظرف را واژگون کردم. عبارت «لیکفأن» منظور مؤمنین هستند و در بعضی نسخه ها این فعل به صورت مخاطب وجود دارد.

**[ترجمه]

«۲۰»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ عَنْ حُمَیْدِ بْنِ زِیَادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَمَاعَهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْمِیثَمِیِّ عَنْ زَیْدِ بْنِ قُدَامَهَ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْقَائِمَ إِذَا قَامَ یَقُولُ النَّاسُ أَنَّی ذَلِکَ وَ قَدْ بَلِیَتْ عِظَامُهُ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت صادق علیه السّلام فرمود: «هنگامی که قائم ما قیام می کند، مردم می گویند: «چگونه ظهور کرد و حال آنکه استخوان هایش پوسیده است!» - . غیبت نعمانی: ۱۵۴ -

**[ترجمه]

«۲۱»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الرَّازِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا عَلَامَهُ الْقَائِمِ قَالَ إِذَا اسْتَدَارَ الْفَلَکُ فَقِیلَ مَاتَ أَوْ هَلَکَ فِی أَیِّ وَادٍ سَلَکَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ ثُمَّ یَکُونُ مَا ذَا قَالَ لَا یَظْهَرُ إِلَّا بِالسَّیْفِ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: مفضل بن عمر می گوید: از حضرت صادق علیه السّلام پرسیدم: «علامت ظهور قائم چیست؟» فرمود: «موقعی که اوضاع جهان دستخوش تغییرات شود و بگویند که قائم مرده یا به هلاکت رسیده و اگر هست، به کدام بیابان رفته است.» عرض کردم: «فدایت گردم! بعد از آنچه خواهد شد؟» فرمود: «فقط با شمشیر قیام می کند.» - . غیبت نعمانی: ۱۵۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

نی، [الغیبه] للنعمانی ابْنُ عُقْدَهَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ حَازِمٍ عَنْ عَبَّاسِ بْنِ هِشَامٍ النَّاشِرِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَهَ عَنْ فُضَیْلٍ الصَّائِغِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا فَقَدَ النَّاسُ الْإِمَامَ مَکَثُوا سَبْتاً لَا یَدْرُونَ أَیّاً مِنْ أَیٍّ ثُمَّ یُظْهِرُ اللَّهُ لَهُمْ صَاحِبَهُمْ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت صادق علیه السّلام فرمود: «چون مردم امام را از دست بدهند، سالیانی دراز بی امام مانده و او را پیدا نمی کنند، تا آنگاه که خداوند متعال، صاحب آنها را آشکار گرداند.» - . غیبت نعمانی: ۱۵۸ -

**[ترجمه]

توضیح

السبت الدهر.

**[ترجمه]«سبت» به معنای روزگار است.

**[ترجمه]

«۲۳»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُعَاوِيَةَ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ خَلَّادِ بْنِ قَصَّارٍ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام هَلْ وُلِدَ الْقَائِمُ قَالَ لَا وَ لَوْ أَدْرَكْتُهُ لَخَدَمْتُهُ أَيَّامَ حَيَاتِي.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: از حضرت صادق علیه السّلام پرسیدند: «آیا قائم متولد شده است؟» فرمود: «نه! اگر من او را می دیدم، در مدت عمر خدمتگزار او می گشتم.» - . غیبت نعمانی: ۲۴۵ -

**[ترجمه]

إيضاح

لخدمته أی ربيته و أعنته.

**[ترجمه]عبارت «لخدمته» یعنی او را تربیت و کمک می کردم.

**[ترجمه]

«۲۴»

قل، [إقبال الأعمال] بِإِسْنَادِنَا إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ الطُّوسِيِّ عَنْ جَمَاعَةٍ عَنِ التَّلَّعُكْبَرِيِّ عَنِ ابْنِ هَمَّامٍ عَنْ جَمِيلٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ رَبَاحٍ عَنْ أَبِي الْفَرَجِ أَبَانِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمَعْرُوفِ بِالسِّنْدِيِّ نَقَلْنَاهُ مِنْ أَصْلِهِ قَالَ: كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِي الْحَجِّ فِي السَّنَةِ الَّتِي قَدِمَ فِيهَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام تَحْتَ الْمِيزَابِ وَ هُوَ يَدْعُو وَ عَنْ يَمِينِهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَسَنِ وَ عَنْ يَسَارِهِ حَسَنُ بْنُ حَسَنٍ وَ خَلْفَهُ جَعْفَرُ بْنُ حَسَنٍ قَالَ فَجَاءَهُ عَبَّادُ بْنُ كَثِيرٍ الْبَصْرِيُّ فَقَالَ لَهُ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ قَالَ فَسَكَتَ عَنْهُ حَتَّى قَالَهَا ثَلَاثاً قَالَ ثُمَّ قَالَ لَهُ

يَا جَعْفَرُ قَالَ فَقَالَ لَهُ قُلْ مَا تَشَاءُ يَا أَبَا كَثِيرٍ قَالَ إِنِّی وَجَدْتُ فِی کِتَابٍ

ص: ۱۴۸

لِی عِلْمَ هَذِهِ الْبَنِیَّهِ رَجُلٌ یَنْقُضُهَا حَجَراً حَجَراً قَالَ فَقَالَ لَهُ کَذَبَ کِتَابُکَ یَا أَبَا کَثِیرٍ وَ لَکِنْ کَأَنِّی وَ اللَّهِ بِأَصْفَرِ الْقَدَمَیْنِ خَمْشِ السَّاقَیْنِ ضَخْمِ الْبَطْنِ دَقِیقِ الْعُنُقِ ضَخْمِ الرَّأْسِ عَلَی هَذَا الرُّکْنِ وَ أَشَارَ بِیَدِهِ إِلَی الرُّکْنِ الْیَمَانِیِّ یَمْنَعُ النَّاسَ مِنَ الطَّوَافِ حَتَّی یَتَذَعَّرُوا مِنْهُ قَالَ ثُمَّ یَبْعَثُ اللَّهُ لَهُ رَجُلًا مِنِّی وَ أَشَارَ بِیَدِهِ إِلَی صَدْرِهِ فَیَقْتُلُهُ قَتْلَ عَادٍ وَ ثَمُودَ وَ فِرْعَوْنَ ذِی الْأَوْتَادِ قَالَ فَقَالَ لَهُ عِنْدَ ذَلِکَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَسَنِ صَدَقَ وَ اللَّهِ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام حَتَّی صَدَّقُوهُ کُلُّهُمْ جَمِیعاً.

نُقِلَ مِنْ خَطِّ الشَّهِیدِ رحمه الله عَنْ أَبِی الْوَلِیدِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاهُ إِنَّمَا یَعْنِی بِهِ قِیَامَ الْقَائِمِ علیه السلام.

**[ترجمه]اقبال الاعمال: ابان بن محمد روایت کرده که سالی حضرت صادق علیه السّلام به حج رفت و در زیر ناودان خانه خدا ایستاده دعا فرمود. عبداللّه بن حسن در جانب راست، حسن بن حسن در سمت چپ و جعفر بن حسن پشت سر آن حضرت ایستاده بودند. در این وقت عباد بن کثیر بصری آمد و عرض کرد: «یا ابا عبداللّه!» حضرت در جواب وی سکوت فرمود. عباد سه بار بدین گونه حضرت را صدا زد و پاسخی نشنید. سپس حضرت را به نام مخاطب ساخت و گفت: «یا جعفر!» حضرت فرمود: «یا ابا کثیر! هر چه می خواهی بگو!» عرض کرد: «کتابی دارم که در آن نوشته است مردی این خانه را به کلی منهدم خواهد کرد.» حضرت فرمود: «ای ابو کثیر! کتاب تو دروغ می گوید. به خدا قسم من آن مرد را می شناسم؛ پاهای او زرد، ساق های وی مجروح، گردنش باریک و سرش بزرگ است و در کنار این رکن (اشاره به رکن یمانی فرمود)، مردم را از طواف خانه خدا منع کند، به طوری که از دور او متفرق گردند. آنگاه خداوند برای دفع وی، مردی از اولاد من (و با دست اشاره به سینه خود فرمود) را برانگیخته کند و او را مانند قوم عاد و ثمود و فرعون به قتل رساند.» در این موقع عبداللّه بن حسن گفت: «به خدا قسم امام صادق علیه السّلام راست می گوید.» بعد از او سایر اولاد امام حسن علیه السّلام نیز فرمایش امام ششم را تصدیق کردند. - . اقبال الاعمال: ۵۸ -

به خط شهید از امام صادق علیه السّلام روایت شده که فرمود: «در عبارت «قد قامت الصلاه»، منظور از این عبارت قیام قائم علیه السّلام است.»

**[ترجمه]

«۲۵»

کِتَابُ مُقْتَضَبِ الْأَثَرِ فِی النَّصِّ عَلَی الِاثْنَیْ عَشَرَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْأَدَمِیِّ وَ أَثْنَی عَلَیْهِ ابْنُ غَالِبٍ الْحَافِظُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُبَیْدِ بْنِ نَاصِحٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عُلْوَانَ عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ: إِنَّ مُوسَی علیه السلام نَظَرَ لَیْلَهَ الْخِطَابِ إِلَی کُلِّ شَجَرَهٍ فِی الطُّورِ وَ کُلِّ حَجَرٍ وَ نَبَاتٍ تَنْطِقُ بِذِکْرِ مُحَمَّدٍ وَ اثْنَیْ عَشَرَ وَصِیّاً لَهُ مِنْ بَعْدِهِ فَقَالَ مُوسَی إِلَهِی لَا أَرَی شَیْئاً خَلَقْتَهُ إِلَّا وَ هُوَ نَاطِقٌ بِذِکْرِ مُحَمَّدٍ وَ أَوْصِیَائِهِ الِاثْنَیْ عَشَرَ فَمَا مَنْزِلَهُ هَؤُلَاءِ عِنْدَکَ قَالَ یَا ابْنَ عِمْرَانَ إِنِّی خَلَقْتُهُمْ قَبْلَ خَلْقِ الْأَنْوَارِ وَ جَعَلْتُهُمْ فِی خِزَانَهِ قُدْسِی یَرْتَعُونَ فِی رِیَاضِ مَشِیَّتِی وَ یَتَنَسَّمُونَ مِنْ رَوْحِ جَبَرُوتِی وَ یُشَاهِدُونَ أَقْطَارَ مَلَکُوتِی حَتَّی إِذَا شِئْتُ مَشِیَّتِی أَنْفَذْتُ قَضَائِی وَ قَدَرِی یَا ابْنَ عِمْرَانَ إِنِّی سَبَقْتُ بِهِمُ اسْتِبَاقِی حَتَّی أُزَخْرِفَ بِهِمْ جِنَانِی یَا ابْنَ عِمْرَانَ تَمَسَّکْ بِذِکْرِهِمْ فَإِنَّهُمْ خَزَنَهُ عِلْمِی وَ عَیْبَهُ حِکْمَتِی وَ مَعْدِنُ نُورِی قَالَ حُسَیْنُ بْنُ عُلْوَانَ فَذَکَرْتُ ذَلِکَ لِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقَالَ حَقٌّ ذَلِکَ هُمُ اثْنَا عَشَرَ مِنْ آلِ

مُحَمَّدٍ عَلِيٌّ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ وَ مَنْ شَاءَ اللَّهُ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّمَا أَسْأَلُکَ لِتُفْتِیَنِی بِالْحَقِّ قَالَ أَنَا وَ ابْنِی هَذَا وَ أَوْمَأَ إِلَی ابْنِهِ مُوسَی وَ الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِهِ یَغِیبُ شَخْصُهُ وَ لَا یَحِلُّ ذِکْرُهُ بِاسْمِهِ.

ص: ۱۴۹

**[ترجمه]مقتضب الاـثر: وهب بن منبه می گویـد: موسـی کلیم الله در شب خطاب، به هر درختی در کوه طور نظر می کرد و نیز هر سـنگ و گیاهی، به ذکر نام پیامبر و دوازده وصـی پس از او علیهم السّلام مشغول بود. موسی علیه السّلام عرضه داشت: «خـدایا! هیـچ مخلوقی از مخلوقات را نمی بینم مگر آنکه مشغول ذکر نام محمد ص و اوصـیای دوازده گانه او علیهم السّـلام هستند! منزلت اینها در نزد تو چیست؟»

خطاب آمـد: «ای پسـر عمران! من اینان را قبل از خلق انوار آفریدم و آنها را در گنجینه قدس خود نهادم تا در باغ های مشـیت من تفرج کرده و از نسیم روح بزرگی من فیض ببرند و اطراف ملکوت مرا ببینند تا وقتی مشیت خود را اراده کردم، قضا و قدر خود را نافذ و جاری گردانم. ای پسـر عمران! من در آفرینش آنها بر خلق پیشی گرفتم تا بهشت خود را با آنان زینت کنم؛ ای پسر عمران! به یاد آنان تمسک کن که گنجینه علم من و جایگاه حکمت من و کان نور من هستند.»

حسـین بن علوان می گوید: این سخن را برای امام صادق علیه السّلام بازگو کردم. فرمود: «بلی چنین است و آنها دوازده تن از آل محمد صـلی الله علی و آله هسـتند: علی، حسن، حسـین، علی بن الحسین و محمد بن علی و هر که را خدا بخواهد.» عرض کردم: «فـدایت شـوم! می خـواهم برای من به حق سـخن بگویی!» فرمود: من و این پسـرم (و به پسـرش موسـی اشـاره فرمود) و پنجمین از فرزندان او که از دیدگان غایب و بردن نام او حلال نیست.» - . مقتضب الاثر: ۴۱ -

**[ترجمه]

باب ۷ ما روی عن الکاظم صلوات الله علیه فی ذلک

الأخبار

«۱»

ع، [علـل الشـرائع] أَبِی عَنْ سَـعْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عِیسَـی بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ جَـدِّهِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَـی بْنِ جَعْفَرٍ علیه السـلام قَـالَ: إِذَا فُقِـدَ الْخَـامِسُ مِنْ وُلْـدِ السَّابِعِ فَـاللَّهَ اللَّهَ فِی أَدْیَـانِکُمْ لَـا یُزِیلُکُمْ أَحَـدٌ عَنْهَا یَا بُنَیَّ إِنَّهُ لَا بُدَّ لِصَاحِبِ هَـذَا الْأَمْرِ مِنْ غَیْبَهٍ حَتَّی یَرْجِعَ عَنْ هَـذَا الْأَمْرِ مَنْ کَانَ یَقُولُ بِهِ إِنَّمَا هِیَ مِحْنَهٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ امْتَحَنَ بِهَا خَلْقَهُ وَ لَوْ عَلِمَ آبَاؤُکُمْ وَ أَجْـدَادُکُمْ دِیناً أَصَـحَّ مِنْ هَذَا لَاتَّبَعُوهُ فَقُلْتُ یَا سَـیِّدِی مَنِ الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِ السَّابِعِ قَالَ یَا بُنَیَّ عُقُولُکُمْ تَصْـغُرُ عَنْ هَذَا وَ أَحْلَامُکُمْ تَضِیقُ عَنْ حَمْلِهِ وَ لَکِنْ إِنْ تَعِیشُوا فَسَوْفَ تُدْرِکُونَهُ.

ک، [إکمال الدین] أبی و ابن الولید معا عن سـعد: مثله- غط، [الغیبه] للشـیخ الطوسـی سعد: مثله- نی، [الغیبه] للنعمانی الکلینی عن علی بن محمـد عن الحسن بن عیسـی بن محمـد بن علی بن جعفر عن أبیه عن جـده عن علی بن جعفر: مثله- نص، [کفـایه الأثر] علی بن محمد السندی عن محمد بن الحسین عن سعد: مثله

**[ترجمه]علل الشـرایع: حضـرت موسـی کاظم علیه السّلام فرمود: «هنگامی که پنجمین امام از اولاد هفتمین امام پنهان گردد، برای حفظ دیانت خود پناه به خدا ببرید. مبادا کسـی دین را از کف شـما برباید. ای فرزند! صاحب الامر ناگزیر از غیبتی است

که بعضی از معتقدین به وی از اعتقاد خود برگردند. غیبت او امتحانی است که خداوند بندگان خود را بدان وسیله امتحان می کند. اگر پدران و نیاکان شما دینی صحیح تر از این سراغ داشتند، از آن پیروی می کردند.» علی بن جعفر می گوید: عرض کردم: «آقا! پنجمین امام از اولاد هفتمین امام کیست؟» فرمود: «ای فرزند! عقول شما از درک حقیقت این مطلب، کوچک و سینه هاتان از تحمل آن تنگ است. ولی اگر زنده باشید، او را خواهید دید.» - . علل الشرائع ۱ : ۲۳۸ -

در کمال الدین - . کمال الدین: ۳۴۴ - و غیبت شیخ طوسی - . غیبت طوسی: ۱۶۶ - و غیبت نعمانی - . غیبت نعمانی: ۱۵۴ - و کفایه الاثر - . کفایه الاثر: ۲۶۴ - نیز این حدیث به اسناد دیگر نقل شده است .

**[ترجمه]

بیان

قوله یا بنی علی جهه اللطف و الشفقه.

**[ترجمه]مقصود از عبارت «یا بنیّ» علی بن جعفر، برادر کوچک حضرت موسی کاظم علیه السّلام راوی این حدیث است که امام از روی لطف و شفقت به وی می فرماید: ای فرزند!

**[ترجمه]

«۲»

ك، [إكمال الدين] الْهَمْدَانِيُّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ الْأَزْدِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ سَيِّدِي مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ أَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظاهِرَةً وَ باطِنَةً فَقَالَ النِّعْمَةُ الظَّاهِرَةُ الْإِمَامُ الظَّاهِرُ وَ الْبَاطِنَةُ الْإِمَامُ الْغَائِبُ فَقُلْتُ لَهُ وَ يَكُونُ فِي الْأَئِمَّةِ مَنْ يَغِيبُ قَالَ نَعَمْ يَغِيبُ عَنْ أَبْصَارِ النَّاسِ شَخْصُهُ وَ لَا يَغِيبُ عَنْ قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ ذِكْرُهُ وَ هُوَ الثَّانِي عَشَرَ مِنَّا يُسَهِّلُ اللَّهُ لَهُ كُلَّ عَسِيرٍ وَ يُذَلِّلُ لَهُ كُلَّ صَعْبٍ وَ يُظْهِرُ لَهُ كُنُوزَ الْأَرْضِ وَ يُقَرِّبُ لَهُ كُلَّ بَعِيدٍ وَ يُبِيرُ بِهِ كُلَّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ وَ يُهْلِكُ عَلَى يَدِهِ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ذَاكَ ابْنُ سَيِّدَةِ الْإِمَاءِ الَّذِي يَخْفَى عَلَى النَّاسِ وِلَادَتُهُ وَ لَا يَحِلُّ لَهُمْ تَسْمِيَتُهُ

حَتَّى يُظْهِرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَيَمْلَأَ بِهِ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً.

قال الصدوق رحمه الله لم أسمع هذا الحديث إلا من أحمد بن زياد بن جعفر الهمدانی عند منصرفی من حج بيت الله الحرام و كان رجلا ثقه دينا فاضلا رحمه الله عليه و رضوانه- نص، [كفايه الأثر] محمد بن عبد الله بن حمزه عن عمه الحسن عن علی عن أبيه: مثله.

**[ترجمه]کمال الدين: محمد بن زياد ازدی می گويد: از حضرت موسی بن جعفر عليهماالسّلام تفسير آيه «وَ أَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظاهِرَةً وَ باطِنَةً» - . لقمان / ۲۰ - ، { و نعمت های ظاهر و باطن خود را بر شما تمام كرده است} را پرسيدم. فرمود: «نعمت ظاهر، امام ظاهر و نعمت باطن، امام غايب است.» عرض كردم: «در ميان شما ائمه كسی هست كه غايب شود؟» فرمود: «آری، او كسی است كه شخصا از ديدگان غايب می گردد، ولی يادش از دل های مؤمنان نمی رود. او دوازدهمين ما ائمه است. خداوند هر مشكلی را برای او آسان می كند و هر گردن كشی را به وسيله او سركوب؛ گنج ها و معادن زمين را برايش ظاهر می گرداند و هر چيز دوری را برای او نزديک می كند؛ ستمگران بی دين را نابود می سازد و شياطين متمرّد را به هلاكت می رساند. او فرزند سرور كنيزان است. ولادتش بر مردم پوشيده می ماند و برای شما جايز نيست كه او را به نام ذكر كنيد، تا زمانی كه خداوند او را ظاهر گرداند و به وسيله او، زمين را كه آكنده از ظلم و ستم شده باشد، پر از عدل و داد كند.»

شيخ صدوق (ره) می فرمايد: من اين حديث را فقط از احمد بن زياد بن جعفر همدانی موقعی كه از سفر حج بيت اللّه مراجعت می كردم استماع كردم. وی مردی متدين و فاضل بود. «رحمه اللّه عليه و رضوانه» - . كمال الدين: ۳۴۴ - .

در كتاب كفايه الاثر نيز اين حديث به سند ديگر ذكر شده است.

**[ترجمه]

«۳»

ك، [إكمال الدين] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْخَشَّابِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام يَقُولُ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ [مَنْ] يَقُولُ النَّاسُ لَمْ يُولَدْ بَعْدُ.

**[ترجمه]کمال الدين: عباس بن عامر روايت می كند: شنيدم امام موسی بن جعفر عليه السّلام می فرمود: «مردم درباره صاحب الامر خواهند گفت كه او هنوز متولد نشده است.» - . كمال الدين: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۴»

ك، [إكمال الدين] الْهَمْدَانِیُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ كَثِيرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا

الْحَسَنِ مُوسَى علیه السلام عَنْ صَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ قَالَ هُوَ الطَّرِیدُ الْوَحِیدُ الْغَرِیبُ الْغَائِبُ عَنْ أَهْلِهِ الْمَوْتُورُ بِأَبِیهِ.

**[ترجمه]کمال الدین: داود بن کثیر می گوید: از آن حضرت پرسیدم که صاحب الامر کیست؟ فرمود: «کسی است که از مردم دور و تنها و غریب است و از نظر کسانش غایب است. پدرش را کشته اند و او خونخواهی نکرده است.» - . کمال الدین: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۵»

ک، [إکمال الدین] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَجَلِیِّ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ وَ أَبِی قَتَادَهَ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ مَا تَأْوِیلُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ قُلْ أَ رَأَیْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ ماؤُکُمْ غَوْراً فَمَنْ یَأْتِیکُمْ بِماءٍ مَعِینٍ فَقَالَ إِذَا فَقَدْتُمْ إِمَامَکُمْ فَلَمْ تَرَوْهُ فَمَا ذَا تَصْنَعُونَ.

**[ترجمه]کمال الدین: علی بن جعفر گفت از حضرت کاظم علیه السّلام پرسیدم: «تفسیر آیه «قُلْ أَ رَأَیْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ ماؤُکُمْ غَوْراً» - . ملک / ۳۰ - ، {بگو: «به من خبر دهید، اگر آب [آشامیدنی] شما [به زمین] فرو رود، چه کسی آب روان برایتان خواهد آورد؟} چیست؟» فرمود: «یعنی هر گاه امام خود را از دست بدهید و او را نبینید، چه خواهید کرد؟» - . کمال الدین: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۶»

ک، [إکمال الدین] الْهَمْدَانِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ صَالِحِ بْنِ السِّنْدِیِّ عَنْ یُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَنْتَ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ فَقَالَ أَنَا الْقَائِمُ بِالْحَقِّ وَ لَکِنَّ الْقَائِمَ الَّذِی یُطَهِّرُ الْأَرْضَ مِنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ وَ یَمْلَؤُهَا عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً هُوَ الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِی لَهُ غَیْبَهٌ یَطُولُ أَمَدُهَا خَوْفاً عَلَی نَفْسِهِ یَرْتَدُّ فِیهَا أَقْوَامٌ وَ یَثْبُتُ فِیهَا آخَرُونَ ثُمَّ قَالَ علیه السلام طُوبَی لِشِیعَتِنَا الْمُتَمَسِّکِینَ بِحُبِّنَا فِی غَیْبَهِ قَائِمِنَا الثَّابِتِینَ عَلَی مُوَالاتِنَا وَ الْبَرَاءَهِ مِنْ أَعْدَائِنَا أُولَئِکَ مِنَّا وَ نَحْنُ مِنْهُمْ قَدْ رَضُوا بِنَا أَئِمَّهً وَ رَضِینَا بِهِمْ شِیعَهً وَ طُوبَی لَهُمْ هُمْ وَ اللَّهِ مَعَنَا فِی دَرَجَتِنَا یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

نص، [کفایه الأثر] محمد بن عبد الله بن حمزه عن عمه الحسن عن علی بن إبراهیم عن صالح بن السندی: مثله.

ص: ۱۵۱

**[ترجمه]یونس بن عبدالرحمن می گوید: خدمت آن حضرت رسیدم و عرض کردم: «آقا! آن کسی که قیام به حق می کند شما هستید؟» فرمود: «من برای ترویج حق قیام کرده ام، ولی آن قائم که زمین را از وجود دشمنان خدا پاک می گرداند و پر از عدل و داد می کند، فرزند پنجم من است. او به خاطر حفظ جانش غیبتی می کند که مدت آن طولانی است، به طوری که مردم بسیاری مرتد می شوند و عده دیگر ثابت می مانند.» آنگاه فرمود: «خوشا به حال آن دسته از شیعیان ما که در غیبت قائم ما چنگ به دوستی ما زده، بر محبت ما ثابت می مانند و از دشمنان ما بیزاری می جویند. آنها از ما و ما از آنها هستیم. آنها به ما امامان دل بسته اند و ما نیز آنها را شیعیان خود می دانیم و از آنها خشنود هستیم. خوشا به حال آنها! به خدا قسم آنها در روز قیامت در درجه ما خواهند بود.» - . کمال الدین: ۳۳۷ -

این حدیث در کفایه الاثر به سند دیگر نیز از آن حضرت ذکر شده است - . کفایه الاثر: ۲۶۵ - .

**[ترجمه]

باب ۸ ما جاء عن الرضا علیه السلام فی ذلک

الأخبار

«۱»

ع، [علل الشرائع] ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الطَّالَقَانِیُّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: کَأَنِّی بِالشِّیعَهِ عِنْدَ فَقْدِهِمُ الثَّالِثَ مِنْ وُلْدِی یَطْلُبُونَ الْمَرْعَی فَلَا یَجِدُونَهُ قُلْتُ لَهُ وَ لِمَ ذَلِکَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ لِأَنَّ إِمَامَهُمْ یَغِیبُ عَنْهُمْ فَقُلْتُ وَ لِمَ قَالَ لِئَلَّا یَکُونَ فِی عُنُقِهِ لِأَحَدٍ بَیْعَهٌ إِذَا قَامَ بِالسَّیْفِ.

**[ترجمه]علل الشرایع: حضرت امام رضا علیه السّلام فرمود: «گویا شیعه را در موقع از دست دادن سومین امام از فرزندانم می بینم که از هر سو او را جستجو کنند، نیابند.» عرض کردم: «یا ابن رسول اللّه! برای چه؟» فرمود: «برای اینکه امام آنها غایب می گردد.» عرض کردم: «چرا غایب می شود؟» فرمود: «برای اینکه وقتی با شمشیر قیام می کند، بیعت هیچ (پادشاهی) در گردن او نباشد.» - . علل الشرائع ۱ : ۲۳۹ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی لَا بُدَّ مِنْ فِتْنَهٍ صَمَّاءَ صَیْلَمٍ یَسْقُطُ فِیهَا کُلُّ بِطَانَهٍ وَ وَلِیجَهٍ وَ ذَلِکَ عِنْدَ فِقْدَانِ الشِّیعَهِ الثَّالِثَ مِنْ وُلْدِی یَبْکِی عَلَیْهِ أَهْلُ السَّمَاءِ وَ أَهْلُ الْأَرْضِ وَ کُلُّ حَرَّی وَ حَرَّانَ (۱)

وَ کُلُّ حَزِینٍ لَهْفَانَ ثُمَّ قَالَ بِأَبِی وَ أُمِّی سَمِیُّ جَدِّی وَ شَبِیهِی وَ شَبِیهُ مُوسَی بْنِ عِمْرَانَ علیه السلام عَلَیْهِ جُیُوبُ النُّورِ تَتَوَقَّدُ بِشُعَاعِ

ضِيَاءِ الْقُدْسِ كَمْ مِنْ حَرَّى مُؤْمِنَهٍ وَ كَمْ مِنْ مُؤْمِنٍ مُتَأَسِّفٍ حَيْرَانُ حَزِينٌ عِنْدَ فِقْدَانِ الْمَاءِ الْمَعِينِ كَأَنِّی بِهِمْ آیِسٌ مَا كَانُوا نُودُوا نِدَاءً يَسْمَعُ مَنْ بَعُدَ كَمَا يَسْمَعُ مَنْ قَرُبَ يَكُونُ رَحْمَهً عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَ عَذَاباً عَلَى الْكَافِرِينَ.

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: حسن بن محبوب می گوید: حضرت رضا علیه السّلام به من فرمود: «دنیا فتنه ای در پیش دارد که آتش آن دامن خاص و عام را خواهد گرفت و این در موقعی است که شیعیان ما، فرزند سوم مرا از دست بدهند و اهل آسمان و زمین و مرد و زن دل سوخته و هر غم زده مصیبت رسیده ای به خاطر از دست دادن وی گریه کند. پدر و مادرم فدای او باد که همنام جدم پیامبر خدا و شبیه من و شبیه موسی بن عمران علیه السّلام است. لباس هایی نورانی پوشیده که از شعاع انوار قدس، می درخشد. چه بسیارند زنان و مردان با ایمانی که چون ماء معین را از دست بدهند، حیران و غمگین و متأسف گردند، گویا آنها را مأیوس و متحیر می بینم .

آنها را چنان صدا زنند که از دور شنیده شود، چنان که از نزدیک شنیده می شود. او (امام زمان) برای مؤمنین رحمت و برای کفار عذاب است.» - . عیون اخبار الرضا ۱ : ۲۴۷ -

**[ترجمه]

«۳»

ك، [إكمال الدين] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ جَعْفَرٍ الْفَزَارِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الرَّيَّانِ بْنِ الصَّلْتِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: مِثْلَهُ (۲)

وَ فِيهِ تَتَوَقَّدُ مِنْ شُعَاعِ ضِيَاءِ الْقُدْسِ

ص: ۱۵۲

۱- ۱. الحره العطش فالرجل: حران، و المرأه: حری.

۲- ۲. كذا فی النسخه المطبوعه و فی المصدر هكذا: حدّثنا أبی(و محمّد بن الحسن رضی اللّه عنهما قالا حدّثنا سعد بن عبد اللّه) قال: حدّثنا جعفر بن محمّد بن مالک الفزاری، عن علیّ بن الحسن بن علیّ بن فضال، عن الريان بن الصلت قال: سمعته يقول: سئل أبو الحسن الرضا علیه السلام عن القائم علیه السلام فقال: لا يرى جسمه و لا يسمى باسمه. ثمّ قال: حدّثنا أبی- رحمه اللّه- قال: حدّثنا عبد اللّه بن جعفر الحميری عن أحمد بن هلال. العبرتائی، عن الحسن بن محبوب، عن أبی الحسن علیّ بن موسی الرضا علیه السلام قال: قال لی: لا بد من فتنه صماء صيلم الحديث و فيه« و يتوقد من سناء ضياء القدس». و الظاهر أن نسخه المصنّف من كتاب كمال الدين قد كانت ناقصه اتصل سند الحديث الأول بالمتن من حديث الثانی راجع كمال الدين ج ۲ ص ۴۱ و ص ۳۶۱.

يَحْزَنُ لِمَوْتِهِ أَهْلُ الْأَرْضِ وَ السَّمَاءِ كَمْ مِنْ حَرَّى.

**[ترجمه]كمال الدين: اين حديث از ريان بن صلت نيز روايت شده، جز اينكه در آنجا مى گويد: «در مرگ وى اهل آسمان و زمين غمگين شوند.» - . كمال الدين: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

بيان

قال الجزرى الفتنه الصماء هى التى لا سبيل إلى تسكينها لتناهيها فى دهائها لأن الأصم لا يسمع الاستغاثه و لا يقلع عما يفعله و قيل هى كالحيه الصماء التى لا تقبل الرقى انتهى.

**[ترجمه]جزرى مى گويد: «فتنه صماء» آن است كه راهى براى تسكين آن نيست، زيرا به شدايد فراوان منتهى شده است؛ زيرا شخص كر، استغاثه را نمى شنود و توان خوددارى از فعل خود را ندارد و گفته شده عبارت «كالحيه الصماء» يعنى مارى كه نيشش درمان ندارد. كلام جزرى خاتمه يافت.

**[ترجمه]

أقول

لا يبعد أن يكون مأخوذا من قولهم صخره صماء أى الصلبه المصمته كنايه عن نهايه اشتباه الأمر فيها حتى لا يمكن النفوذ فيها و النظر فى باطنها و تحير أكثر الخلق فيها أو عن صلابتها و ثباتها و استمرارها و الصيلم الداهيه و الأمر الشديد و وقعه صيلمه أى مستأصله و بطانه الرجل صاحب سره الذى يشاوره فى أحواله و وليجه الرجل دخلاؤه و خاصته أى يزل فيها خواص الشيعه و المراد بالثالث الحسن العسكرى و الظاهر رجوع الضمير فى عليه إليه و يحتمل رجوعه إلى إمام الزمان المعلوم بقرينه المقام و على التقديرين المراد بقوله سمى جدى القائم عليه السلام.

قوله عليه السلام عليه جيوب النور لعل المعنى أن جيوب الأشخاص النورانيه من كمل المؤمنين و الملائكه المقربين و أرواح المرسلين تشتعل للحزن على غيبته و حيره الناس فيه و إنما ذلك لنور إيمانهم الساطع من شموس عوالم القدس و يحتمل أن يكون المراد بجيوب النور الجيوب المنسوبه إلى النور و التى يسطع منها أنوار فيضه و فضله تعالى و الحاصل أن عليه صلوات الله عليه أثواب قدسيه و خلع ربانيه تتقد من جيوبها أنوار فضله و هدايته تعالى و يؤيده ما مر فى روايه محمد بن الحنفيه عن النبى صلى الله عليه و آله جلابيب النور و يحتمل أن يكون على تعليليه أى ببركه هدايته و فيضه عليه السلام يسطع من جيوب القابلين أنوار القدس من العلوم

ص: ۱۵۳

و المعارف الربانيه.

قوله يسمع على بناء المجهول أو المعلوم و على الأول من حرف الجر و على الثانى اسم موصول و كذا الفقره الثانيه يحتمل الوجهين.

**[ترجمه]نظر ما اين است كه شايد اين عبارت از كلمه «صخره صماء» ماخوذ باشد، به معنى صخره بسيار سخت و توپُر و كنايه از شدت شبهه ناكى دوران در آن زمان است، تا جايى كه نفوذ و نظر كردن در باطن آن ممكن نيست و اكثر مردم در آن متحير مى شوند. يا اين تعبير كنايه از صلابت و پابرجايى و دوام آن است. كلمه «صيلم» به معناى شديد و امر سخت است و «وقعه صيلمه» يعنى بيچاره كننده. عبارت «بطانه الرجل» يعنى صاحب سر او كه در احوالاتش با او مشورت مى كند و كلمه «وليجه الرجل»، نديمان و خواص يك مرد را گويند. معنا اين مى شود كه خواص شيعه، در اين امر مى لغزند و مراد از «الثالث»، امام عسكرى عليه السّلام است و ظاهرا ضمير در عليه به ايشان رجوع كند و ممكن است ضمير به امام زمان معلوم عليه السّلام رجوع كند، به قرينه مقام و بنا بر هر دو تقدير. مراد از عبارت «سمىّ جدى»، حضرت قائم عليه السّلام است. عبارت «عليه جيوب النور» شايد معنايش اين باشد كه لباس هاى اشخاص نورانى از مؤمنان كامل و فرشتگان مقرب و ارواح مرسلين، در اثر اندوه غيبت حضرت و سرگردانى مردم درباره او شعله ور است و اين به خاطر نور ايمان آنهاست كه از خورشيدهاى عوالم قدس پرتوافكن است و ممكن است منظور از «جيوب نور»، لباس هاى منتسب به نور باشد و آنچه از آن ساطع مى شود، انوار فضل و فيض خدا باشد و به طور خلاصه منظور اين است كه وجود اقدس امام زمان عليه السّلام، لباس هاى مقدس و خلعت هاى ربانى كه انوار فضل و هدايت از آن مى درخشد، پوشيده است و مؤيد اين احتمال، حديثى است كه از محمد بن حنفيه از پيامبر اسلام گذشت كه تعبير «جلابيب النور» داشت. و محتمل است كه على تعليليه باشد، يعنى به بركت هدايت و فيض حضرت، از گريبان هاى قابلان انوار قدس، علوم و معارف ربانى ساطع مى شود. عبارت «يسطع» را هم مى توان معلوم و هم مى توان مجهول خواند و بنا بر معلوم، خواندن من حرف جر و بنا بر مجهول خواندن اسم موصول مى شود و همچنين فقره دوم نيز محتمل الوجهين است.

**[ترجمه]

«۴»

ك، [إكمال الدين] ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] الْهَمْدَانِيُّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْهَرَوِيِّ قَالَ سَمِعْتُ دِعْبِلَ بْنَ عَلِيٍّ الْخُزَاعِيَّ يَقُولُ: أَنْشَدْتُ مَوْلَایَ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا عليه السلام قَصِيدَتِيَ الَّتِی أَوَّلُهَا:

مَدَارِسُ آيَاتٍ خَلَتْ مِنْ تِلَاوَةٍ***وَ مَنْزِلُ وَحْيٍ مُقْفِرُ الْعَرَصَاتِ

فَلَمَّا انْتَهَيْتُ إِلَى قَوْلِي:

خُرُوجُ إِمَامٍ لَا مَحَالَةَ خَارِجٌ***يَقُومُ عَلَى اسْمِ اللَّهِ وَ الْبَرَكَاتِ

يُمَيِّزُ فِينَا كُلَّ حَقٍّ وَ بَاطِلٍ**وَ يُجْزِى عَلَى النَّعْمَاءِ وَ النَّقِمَاتِ

بَكَى الرِّضَـا عليه السلام بُكَاءً شَدِيداً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيَّ فَقَالَ لِى يَا خُزَاعِيُّ نَطَقَ رُوحُ الْقُدُسِ عَلَى لِسَانِكَ بِهَذَيْنِ الْبَيْتَيْنِ فَهَلْ تَدْرِى مَنْ هَذَا الْإِمَامُ وَ مَتَى يَقُومُ فَقُلْتُ لَا يَا مَوْلَايَ إِلَّا أَنِّى سَمِعْتُ بِخُرُوجِ إِمَامٍ مِنْكُمْ يُطَهِّرُ الْأَرْضَ مِنَ الْفَسَادِ وَ يَمْلَؤُهَا عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً فَقَالَ يَا دِعْبِلُ الْإِمَامُ بَعْدِى مُحَمَّدٌ ابْنِى وَ بَعْدَ مُحَمَّدٍ ابْنُهُ عَلِيٌّ وَ بَعْدَ عَلِيٍّ ابْنُهُ الْحَسَنُ وَ بَعْدَ الْحَسَنِ ابْنُهُ الْحُجَّةُ الْقَائِمُ الْمُنْتَظَرُ فِى غَيْبَتِهِ الْمُطَاعُ فِى ظُهُورِهِ لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَخْرُجَ فَيَمْلَأَهَا عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ أَمَّا مَتَى فَإِخْبَارٌ عَنِ الْوَقْتِ وَ لَقَدْ حَدَّثَنِى أَبِى عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ- عَنْ عَلِيٍّ عليهم السلام أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله قِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى يَخْرُجُ الْقَائِمُ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ فَقَالَ مَثَلُهُ مَثَلُ السَّاعَهِ لا يُجَلِّيها لِوَقْتِها إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِى السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ لا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً.

نص، [كفايه الأثر] محمد بن عبد الله بن حمزه عن عمه الحسن عن على عن أبيه عن الهروى: مثله.

**[ترجمه]كمال الدين و عيون اخبار الرضا: : دعبل خزاعى مى گويد : چون قصيده خود را كه به اين ابيات شروع مى شد: «مدارس آياتى كه قارى ندارد و محل نزول وحى كه حياط هاى آن خاك آلود است» براى حضرت امام رضا عليه السّلام خواندم، به اين شعر رسيدم: امامى كه ناچار مى بايد بيايد، حتمى است او به نام خدا و بركات او قيام مى كند تا در ميان ما هر حقى را از باطل تميز دهد و پاداش هر نعمت و نقمتى را عطا كند

از شنيدن اين اشعار، حضرت امام رضا عليه السّلام سخت بگريست. آنگاه رو به من كرد و فرمود: «اى خزاعى! روح القدس با زبان تو اين دو بيت را خواند! مى دانى اين امام كيست و كى قيام مى كند؟» عرض كردم: «آقا! نه! اين قدر شنيده ام كه امامى از شما قيام مى كند، و زمين را از لوث فساد پاك مى گرداند و آن را كه آكنده از ظلم شده باشد، پر از عدل خواهد كرد.» حضرت فرمود: «اى دعبل! امام بعد از من، پسر من محمد است و بعد از او على پسر او، بعد از او پسرش حسن است و بعد از حسن پسرش، حجت قائم امام است كه (اهل ايمان) در زمان غيبتش انتظار او را مى كشند و بعد از ظهورش از وى فرمانبردارى مى كنند. اگر از عمر دنيا جز يك روز نمانده باشد، خداوند آن روز را چندان طولانى مى گرداند تا او بيايد و جهان را كه آكنده از ظلم شده باشد، پر از عدل كند. اما اينكه چه وقت ظهور خواهد كرد؟ نمى شود وقت آن را تعيين كرد. چه پدرم از پدرش و آن حضرت از پدرانش عليهم السّلام از على عليه السّلام روايت كرده اند كه از پيغمبر خدا سؤال شد: «قائم كه از نسل شماست كى ظهور خواهد كرد؟» فرمود: «آمدن وى مثل آمدن روز رستخيز است كه خداوند در قرآن مى فرمايد: «لا يُجَلِّيها لِوَقْتِها إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِى السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ لا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً» - . اعراف / ١٨٧ - ، {جز او [هيچ كس] آن را به موقع خود آشكار نمى گرداند. [اين حادثه] بر آسمان ها و زمين گران است، جز ناگهان به شما نمى رسد.} - . كمال الدين: ٣٤٧ و عيون اخبار الرضا ٢ : ٢٩٦ -

در كفايه الاثر مانند اين روايت به سند ديگر از ابو صلت هروى نيز آمده است.

**[ترجمه]

ك، [إكمال الدين] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا عليه السلام إِنَّا لَنَرْجُو أَنْ تَكُونَ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ وَ أَنْ يُسْدِيَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْكَ مِنْ غَيْرِ سَيْفٍ فَقَدْ بُويِعَ لَكَ وَ ضُرِبَتِ الدَّرَاهِمُ بِاسْمِكَ فَقَالَ مَا مِنَّا أَحَدٌ اخْتَلَفَتْ

ص: ۱۵۴

إِلَيْهِ الْكُتُبُ وَ سُئِلَ عَنِ الْمَسَائِلِ وَ أَشَارَتْ إِلَيْهِ الْأَصَابِعُ وَ حُمِلَتْ إِلَيْهِ الْأَمْوَالُ إِلَّا اغْتِيلَ أَوْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِهَذَا الْأَمْرِ رَجُلًا خَفِيَّ الْمَوْلِدِ وَ الْمَنْشَإِ غَيْرَ خَفِيٍّ فِي نَسَبِهِ.

**[ترجمه]کمال الدین: ایوب بن نوح می گوید: به حضرت رضا علیه السّلام عرض کردم: «ما امیدواریم که شما صاحب الامر باشید و خداوند دولت آل محمد را بدون کشیدن شمشیر به شما تفویض کند. چه می بینیم برای شما بیعت گرفته شده و به نام مبارکت سکّه زده اند.» حضرت فرمود: «هر یک از ما ائمه که مردم برای او نامه ها نوشتند و از او مسائل دین پرسیدند و انگشت نما شد و وجوه شرعی برای وی فرستادند، یا ناگهان کشته می شود و یا بوسیله سم می میرد، تا موقعی که خداوند عزوجل امامی را برانگیزد که ولادت و جایش مخفی، ولی نسبش معلوم باشد.» - . کمال الدین: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

بیان

فی الکافی و أشیر إلیه بالأصابع کنایه عن الشهره و الاغتیال الأخذ بغته و القتل خدیعه و المراد هنا القتل بالآله و بالموت القتل بالسم و الأول یصحبهما و المراد بالثانی الموت غیظا بلا ظفر.

**[ترجمه]در کافی عبارت «و اشیر الیه بالاصابع» دارد که کنایه از شهرت است و «اغتیال اخذ»، ناگهانی و کشته شدن با نیرنگ است و اینجا منظور قتل با آلت قتاله است و مراد از «موت»، قتل با سم است و معنای اول هر دو را در بر دارد و مراد از دومی، مرگ از روی خشم و بدون یاور است.

**[ترجمه]

«۶»

ك، [إكمال الدين] الْعَطَّارُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْدَانَ عَنْ خَالِهِ أَحْمَدَ بْنِ زَكَرِيَّا قَالَ: قَالَ لِيَ الرِّضَا علیه السلام أَيْنَ مَنْزِلُكَ بِبَغْدَادَ قُلْتُ الْكَرْخُ قَالَ أَمَا إِنَّهُ أَسْلَمُ مَوْضِعٍ وَ لَا بُدَّ مِنْ فِتْنَةٍ صَمَّاءَ صَيْلَمٍ يَسْقُطُ فِيهَا كُلُّ وَلِيجَةٍ وَ بِطَانَةٍ وَ ذَلِكَ بَعْدَ فِقْدَانِ الشِّيعَةِ الثَّالِثَ مِنْ وُلْدِي.

**[ترجمه]کمال الدین: احمد بن زکریا می گوید: حضرت امام رضا علیه السّلام از من پرسید: «خانه ات در کجای بغداد است؟» گفتم در محله کرخ. فرمود: «آنجا از همه جا سالم تر است. روزی خواهد آمد که چنان فتنه سختی در گیرد که زیرکان قوم نیز در آتش آن بسوزند و این در هنگامی است که مردم فرزند سومی مرا از دست بدهند.» - . کمال الدین: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

«۷»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّام عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی یَعْقُوبَ الْبَلْخِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام یَقُولُ: إِنَّهُ سَیُبْتَلَوْنَ بِمَا هُوَ أَشَدُّ وَ أَکْبَرُ یُبْتَلَوْنَ بِالْجَنِینِ فِی بَطْنِ أُمِّهِ وَ الرَّضِیعِ حَتَّی یُقَالَ غَابَ وَ مَاتَ وَ یَقُولُونَ لَا إِمَامَ وَ قَدْ غَابَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ غَابَ وَ غَابَ وَ هَا أَنَا ذَا أَمُوتُ حَتْفَ أَنْفِی.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: محمد بن ابی یعقوب بلخی می گوید: از حضرت امام رضا علیه السّلام

شنیدم که می فرمود: «به زودی مردم مبتلا به امتحان سختی خواهند شد. به این معنی که به وسیله طفلی که در شکم مادر و شیرخوار است، امتحان شوند و کار به آنجا رسد که می گویند او ناپدید شده و مرده است و دیگر امامی نیست، در حالی که پیغمبر خدا بارها ناپدید می شد. آگاه باشید که من هم به زودی وفات می کنم.» - . غیبت نعمانی: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و غاب و غاب أی کان له غیبات کثیره کغیبته فی حری و فی الشعب و فی الغار و بعد ذلک إلی أن دخل المدینه و یحتمل أن یکون فاعل الفعلین محذوفا بقرینه المقام أی غاب غیره من الأنبیاء و یحتمل أن یکون علیه السلام ذکرهم و عبر الراوی هکذا اختصارا.

**[ترجمه]پیغمبر اکرم صلی اللَّه علیه و آله غیبت های زیادی داشت، مانند مدتی که در کوه حرا به سر می برد و سه سالی که در شعب ابی طالب و سه روزی که در غار ثور پنهان بود و از غار تا مدینه نیز از نظر مردم مکه ناپدید شده بود. و ممکن است حضرت به لفظ جمع فرموده که پیغمبران خدا هم بارها غایب می شدند، ولی راوی به لفظ مفرد و «غاب رسول اللَّه» نقل کرده باشد.

**[ترجمه]

«۸»

نی، [الغیبه] للنعمانی الْکُلَیْنِیُّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ رِجَالِهِ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا رُفِعَ عَلَمُکُمْ مِنْ بَیْنِ أَظْهُرِکُمْ فَتَوَقَّعُوا الْفَرَجَ مِنْ تَحْتِ أَقْدَامِکُمْ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: حضرت رضا علیه السّلام فرمود: «هنگامی که علم شما از میان شما برداشته شد، از زیر پاهای خود انتظار فرج بکشید.» - . غیبت نعمانی: ۱۸۷ -

**[ترجمه]

باب ۹ ما روی فی ذلک عن الجواد صلوات الله علیه

الأخبار

«۱»

ک، [إکمال الدین] الدَّقَّاقُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ الرُّويَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْحَسَنِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى سَيِّدِی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السلام وَ أَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنِ الْقَائِمِ أَ هُوَ الْمَهْدِيُّ أَوْ غَيْرُهُ فَابْتَدَأَنِی فَقَالَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ إِنَّ الْقَائِمَ مِنَّا هُوَ الْمَهْدِيُّ الَّذِی يَجِبُ أَنْ يُنْتَظَرَ فِی غَيْبَتِهِ وَ يُطَاعَ فِی ظُهُورِهِ وَ هُوَ الثَّالِثُ مِنْ وُلْدِی وَ الَّذِی بَعَثَ مُحَمَّداً بِالنُّبُوَّهِ وَ خَصَّنَا بِالْإِمَامَهِ إِنَّهُ لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَخْرُجَ فَيَمْلَأَ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً وَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يُصْلِحُ أَمْرَهُ فِی لَيْلَهٍ كَمَا أَصْلَحَ أَمْرَ كَلِيمِهِ مُوسَى علیه السلام لِيَقْتَبِسَ لِأَهْلِهِ نَاراً فَرَجَعَ وَ هُوَ رَسُولٌ نَبِيٌّ ثُمَّ قَالَ علیه السلام أَفْضَلُ أَعْمَالِ شِيعَتِنَا انْتِظَارُ الْفَرَجِ.

**[ترجمه]کمال الدین: حضرت عبدالعظیم حسنی می گوید: خدمت امام محمد تقی علیه السّلام رسیدم تا درباره قائم از وی سؤال کنم که آیا مهدی اوست؟ حضرت پیش از من به سخن پرداخت و فرمود: «ای ابوالقاسم! قائم ما همان مهدی است که باید در غیبتش منتظر او باشند و در موقع ظهورش فرمانبرداری او کنند. او فرزند سومی من است. به خدایی که محمد را به پیغمبری و ما را به امامت برگزیده، قسم یاد می کنم که اگر جز یک روز از عمر دنیا نمانده باشد، خداوند آن روز را چندان دراز گرداند تا او ظهور کند و زمین را که سرشار از ظلم و جور شده باشد، پر از عدل و داد کند. خداوند متعال کار او را در یک شب اصلاح کند، چنان که مشکل موسی کلیم را در یک شب اصلاح کرد، یعنی از ساحل مصر به وادی ایمن آمد تا مگر برای گرم کردن زنش آتشی ببرد، ولی وقتی آمد خداوند در همان جا او را پیغمبر گردانید و چون مراجعت کرد پیغمبر بود.» آنگاه فرمود: «بهترین اعمال شیعیان ما، انتظار فرج امام زمان است.» - . کمال الدین: ۳۵۱ -

**[ترجمه]

«۲»

نی، [الغيبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مَابُنْدَادَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أُمَيَّهَ بْنِ (۱) عَلِيٍّ الْقَيْسِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرِّضَا علیه السلام مَنِ الْخَلَفُ بَعْدَكَ قَالَ ابْنِی عَلِيٌّ ابْنِی عَلِيٌّ ثُمَّ أَطْرَقَ مَلِيّاً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّهَا سَتَكُونُ حَيْرَهٌ قُلْتُ فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَإِلَى مَنْ (۲) فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ لَا أَيْنَ حَتَّى قَالَهَا ثَلَاثاً فَأَعَدْتُ فَقَالَ إِلَى الْمَدِينَهِ فَقُلْتُ أَيُّ الْمُدُنِ فَقَالَ مَدِينَتِنَا هَذِهِ وَ هَلْ مَدِينَهٌ غَيْرُهَا وَ قَالَ أَحْمَدُ بْنُ هِلَالٍ أَخْبَرَنِی ابْنُ بَزِيعٍ أَنَّهُ حَضَرَ أُمَيَّهَ بْنَ عَلِيٍّ الْقَيْسِيَّ وَ هُوَ يَسْأَلُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ

ذَلِکَ فَأَجَابَهُ بِهَذَا الْجَوَابِ.

ص: ۱۵۶

۱- ۱. فی النسخه المطبوعه: عن أحمد بن هلال، عن أبیه، عن علی القیسی و الصحیح ما أثبتناه. و کذا فیما یأتی.

۲- ۲. فی المصدر: فالی أین؟. و هو المناسب لما فی الجواب من قوله علیه السلام:« لا أین». راجع ص ۹۷ و ۹۸.

نی، [الغیبه] للنعمانی علی بن أحمد عن عبید الله بن موسی عن أحمد بن الحسین عن أحمد بن هلال عن أمیه بن علی القیسی و ذکر: مثله

**[ترجمه]غیبت نعمانی: راوی می گوید: از حضرت امام محمد تقی علیه السّلام پرسیدم امام بعد از شما کیست؟ فرمود: «فرزندم علی.» آنگاه مدتی سر مبارک را به زیر انداخت، سپس سر برداشت و فرمود: «به زودی حیرتی برای مردم پدید آید.» عرض کردم: «در آن وقت به چه کسی پناه ببریم؟» حضرت سکوت کرد، آنگاه سه بار فرمود: «کسی نیست که به وی پناه برید!» من دوباره پرسیدم: «به کی پناه ببریم؟» و سه بار فرمود: «راهی به او نیست.» برای سومین بار پرسیدم که به چه کسی پناه ببریم؟ فرمود: «گاهی اوقات او در مدینه است.» عرض کردم کدام مدینه؟ فرمود: «همین مدینه که ما در آن هستیم. مگر غیر از اینجا مدینه دیگری هم هست؟» احمد بن هلال راوی این حدیث می گوید: ابن بزیع نقل کرد که امیه بن علی قیسی به خدمت حضرت رسید و همین سؤال را کرد و حضرت نیز همین جواب را داد.» - . غیبت نعمانی: ۱۸۵ -

در غیبت نعمانی نیز مانند این حدیث، به سند دیگری آورده شده است - . غیبت نعمانی: ۱۸۵ - .

**[ترجمه]

بیان

فقال لا أین أی لا یهتدی إلیه و أین یوجد و یظفر به ثم أشار علیه السلام إلی أنه یکون فی بعض الأوقات فی المدینه أو یراه بعض الناس فیها.

**[ترجمه]اینکه فرمود: «لاـ أین» یعنی به او اشاره نمی شود و کجا پیدا می شود و به او آگاهی حاصل می شود؟ سپس حضرت علیه السّلام اشاره فرمود که گاهی اوقات در مدینه است، یعنی بعضی از مردم، آن حضرت را در مدینه می بینند.

**[ترجمه]

«۳»

نی، [الغیبه] للنعمانی مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ أَبِی سَعْدٍ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الرِّضَا علیهما السلام أَنَّهُ سَمِعَهُ یَقُولُ: إِذَا مَاتَ ابْنِی عَلِیٌّ بَدَا سِرَاجٌ بَعْدَهُ ثُمَّ خَفِیَ فَوَیْلٌ لِلْمُرْتَابِ وَ طُوبَی لِلْعَرَبِ الْفَارِّ بِدِینِهِ ثُمَّ یَکُونُ بَعْدَ ذَلِکَ أَحْدَاثٌ تَشِیبُ فِیهَا النَّوَاصِی وَ یَسِیرُ الصُّمُّ الصِّلَابُ.

**[ترجمه]غیبت نعمانی: عبدالعظیم حسنی می گوید: شنیدم که حضرت ابو جعفر امام محمد تقی علیه السّلام می فرمود: «چون فرزند علی (امام علی النقی علیه السّلام) وفات کند، چراغی بعد از وی پدید آید و بعد پنهان شود. وای بر کسی که درباره او شک کند و خوشا به حال عر ب ها که دین خود را حفظ کرده اند. بعد از آن حوادثی روی دهد که جوانان را پیر کند و اوضاع بحرانی و هرج و مرج سختی به وقوع پیوندد.» - . غیبت نعمانی: ۱۸۶ -

**[ترجمه]

بیان

سیر الصم الصلاب کنایه عن شده الأمر و تغیر الزمان حتی کأن الجبال زالت عن مواضعها أو عن تزلزل الثابتین فی الدین عنه.

**[ترجمه]عبارت «سیر صم صلاب»، کنایه از شدت کار و تغیر زمان است، حتی گویا کوه ها از جایگاه خود کنده شده یا کوه ها در اثر تزلزل ثابت قدمان در دین کنده می شوند.

**[ترجمه]

«۴»

نص، [کفایه الأثر] أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْخُزَاعِيُّ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنْ سَهْلٍ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْحَسَنِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَی إِنِّی لَأَرْجُو أَنْ تَکُونَ الْقَائِمَ مِنْ أَهْلِ بَیْتِ مُحَمَّدٍ الَّذِی یَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً فَقَالَ یَا أَبَا الْقَاسِمِ مَا مِنَّا

إِلَّا قَائِمٌ بِأَمْرِ اللَّهِ وَ هَادٍ إِلَی دِینِ اللَّهِ وَ لَسْتُ الْقَائِمَ الَّذِی یُطَهِّرُ اللَّهُ بِهِ الْأَرْضَ مِنْ أَهْلِ الْکُفْرِ وَ الْجُحُودِ وَ یَمْلَؤُهَا عَدْلًا وَ قِسْطاً هُوَ الَّذِی یَخْفَی عَلَی النَّاسِ وِلَادَتُهُ وَ یَغِیبُ عَنْهُمْ شَخْصُهُ وَ یَحْرُمُ عَلَیْهِمْ تَسْمِیَتُهُ وَ هُوَ سَمِیُّ رَسُولِ اللَّهِ وَ کَنِیُّهُ وَ هُوَ الَّذِی یُطْوَی لَهُ الْأَرْضُ وَ یَذِلُّ لَهُ کُلُّ صَعْبٍ یَجْتَمِعُ إِلَیْهِ مِنْ أَصْحَابِهِ عَدَدُ أَهْلِ بَدْرٍ ثَلَاثُمِائَهٍ وَ ثَلَاثَهَ عَشَرَ رَجُلًا مِنْ أَقَاصِی الْأَرْضِ وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ أَیْنَ ما تَکُونُوا یَأْتِ بِکُمُ اللَّهُ جَمِیعاً إِنَّ اللَّهَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ فَإِذَا اجْتَمَعَتْ لَهُ هَذِهِ الْعِدَّهُ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ أَظْهَرَ أَمْرَهُ فَإِذَا أُکْمِلَ لَهُ الْعَقْدُ وَ هُوَ عَشَرَهُ آلَافِ رَجُلٍ خَرَجَ بِإِذْنِ اللَّهِ فَلَا یَزَالُ یَقْتُلُ أَعْدَاءَ اللَّهِ حَتَّی یَرْضَی اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی قَالَ عَبْدُ الْعَظِیمِ قُلْتُ لَهُ یَا سَیِّدِی وَ کَیْفَ یَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ قَدْ رَضِیَ قَالَ یُلْقِی فِی قَلْبِهِ الرَّحْمَهَ.

**[ترجمه]کفایه الاثر: حضرت عبدالعظیم می گوید: به حضرت جواد علیه السّلام عرض کردم: «من امیدوارم قائم آل محمد که می آید و زمین را که آکنده از ظلم و ستم شده باشد پر از عدل و داد می کند، شما باشید.» فرمود: «ای ابوالقاسم! هر یک از ما ائمه برای پیشرفت فرمان خدا قیام کرده ایم و راهنمای دین الهی هستیم، ولی آن قائم که خداوند به وسیله او زمین را از دست کفار و منکران گرفته و پر از عدل و داد می کند، من نیستم. او کسی است که ولادتش بر مردم پوشیده خواهد ماند و خودش غایب می شود و افشای نامش حرام است. او در نام و کنیه همنام پیغمبر خداست. اوست که زمین برایش هموار می گردد، هر امر دشواری برایش آسان می شود و سیصد و سیزده تن از یارانش به تعداد نفرات لشکر اسلام در جنگ بدر، از نقاط دور زمین در اطرافش گرد آیند. چنان که خداوند در این آیه شریفه می فرماید: «أَیْنَ ما تَکُونُوا یَأْتِ بِکُمُ اللَّهُ جَمِیعاً. إِنَّ اللَّهَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ» - . بقره / ۱۴۸ - ، {هر کجا که باشید، خداوند همگی شما را [به سوی خود باز] می آورد در حقیقت، خدا بر همه چیز تواناست.} چون این عده در نزد وی اجتماع کنند، کار او بالا گیرد و بعد از آنکه پیمان وفاداری میان او و یارانش که ده هزار مرد هستند، منعقد شود، به فرمان الهی قیام می کند و چندان از دشمنان خدا را به قتل رساند که خداوند خشنود گردد.» عرض کردم: «آقا! چگونه بدانیم خداوند خشنود شده است؟» فرمود: «خداوند رحمتی به دل وی می

فرستد و او می داند که دیگر خداوند از کشتن آن همه دشمنان دین خشنود شده است.» - . کفایه الاثر: ۲۷۷ -

**[ترجمه]

«۵»

نص، [کفایه الأثر] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عَنِ ابْنِ عُبْدُوسٍ عَنِ ابْنِ قُتَيْبَهَ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الصَّقْرِ بْنِ أَبِی دُلَفَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ الرِّضَا علیه السلام يَقُولُ:

ص: ۱۵۷

الْإِمَامُ بَعْدِي ابْنِي عَلِيٌّ أَمْرُهُ أَمْرِي وَ قَوْلُهُ قَوْلِي وَ طَاعَتُهُ طَاعَتِي وَ الْإِمَامُ بَعْدَهُ ابْنُهُ الْحَسَنُ أَمْرُهُ أَمْرُ أَبِيهِ وَ قَوْلُهُ قَوْلُ أَبِيهِ وَ طَاعَتُهُ طَاعَةُ أَبِيهِ ثُمَّ سَكَتَ فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَنِ الْإِمَامُ بَعْدَ الْحَسَنِ فَبَكَى عليه السلام بُكَاءً شَدِيداً ثُمَّ قَالَ إِنَّ مِنْ بَعْدِ الْحَسَنِ ابْنُهُ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ الْمُنْتَظَرُ فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ لِمَ سُمِّيَ الْقَائِمَ قَالَ لِأَنَّهُ يَقُومُ بَعْدَ مَوْتِ ذِكْرِهِ وَ ارْتِدَادِ أَكْثَرِ الْقَائِلِينَ بِإِمَامَتِهِ فَقُلْتُ لَهُ وَ لِمَ سُمِّيَ الْمُنْتَظَرَ قَالَ إِنَّ لَهُ غَيْبَةً يَكْثُرُ أَيَّامُهَا وَ يَطُولُ أَمَدُهَا فَيَنْتَظِرُ خُرُوجَهُ الْمُخْلِصُونَ وَ يُنْكِرُهُ الْمُرْتَابُونَ وَ يَسْتَهْزِئُ بِهِ الْجَاحِدُونَ وَ يَكْذِبُ فِيهَا الْوَقَّاتُونَ وَ يَهْلِكُ فِيهَا الْمُسْتَعْجِلُونَ وَ يَنْجُو فِيهَا الْمُسْلِمُونَ.

**[ترجمه]کفایه الاثر: صقر بن ابی دلف می گوید: از حضرت جواد علیه السّلام شنیدم که می فرمود: «امام بعد از من، پسرم علی است. امر او امر من، گفته او گفته من و پیروی از او پیروی از من است. امام بعد از او، فرزندش حسن است. امر او امر پدرش، گفته او گفته پدرش و طاعت وی طاعت پدرش است.» سپس حضرت سکوت فرمود. من عرض کردم: یابن رسول اللَّه! بعد از فرزند شما حسن، امام کیست؟ حضرت سخت گریست. آنگاه فرمود: «امام بعد از حسن، فرزندش قائم به حق و منتظر است.» عرض کردم: چرا او را قائم می گویند؟» فرمود: «زیرا بعد از آنکه مردم او را فراموش کردند و غالب معتقدین به امامتش منحرف شدند، قیام خواهد کرد.» عرض کردم: «چرا او را منتظر گویند؟» فرمود: «زیرا او غیبتی طولانی خواهد کرد و علاقه مندانش در انتظار او به سر برند و آنها که تردید دارند، منکرش شوند، دشمنان وجود او را به مسخره گیرند و آنها که وقت ظهورش را تعیین می کنند، دروغگو باشند و کسانی که در آمدنش شتاب دارند، به هلاکت افتند و آنان که تسلیم تقدیر الهی هستند، از آن ورطه نجات یابند.» - . کفایه الاثر: ۲۷۹ -

**[ترجمه]

«۶»

نص، [کفایه الأثر] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ السِّنْدِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أُمَيَّةَ بْنِ عَلِيٍّ الْقَيْسِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ الثَّانِي عليه السلام مَنِ الْخَلَفُ مِنْ بَعْدِكَ قَالَ ابْنِي عَلِيٌّ ثُمَّ قَالَ أَمَا إِنَّهَا سَتَكُونُ حَيْرَةٌ قَالَ قُلْتُ إِلَى أَيْنَ فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ إِلَى الْمَدِينَهِ قَالَ قُلْتُ وَ إِلَى أَيِّ مَدِينَهٍ قَالَ مَدِينَتِنَا هَذِهِ وَ هَلْ مَدِينَهٌ غَيْرُهَا.

**[ترجمه]کفایه الاثر: راوی می گوید: به حضرت جواد علیه السّلام عرض کردم: «امام پس از شما کیست؟» فرمود: «پسرم علی علیه السّلام.» سپس فرمود: «حیرت و سرگردانی خواهد بود!» عرض کردم تا کجا؟ سکوتی کرد و سپس فرمود: «تا مدینه.» عرض کردم کدام مدینه؟ فرمود: «همین مدینه که ما در آن هستیم. مگر غیر از اینجا مدینه دیگری هم هست؟» - . کفایه الاثر: ۲۸۴ -

**[ترجمه]

«۷»

قَالَ أَحْمَدُ بْنُ هِلَالٍ فَأَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيعٍ: أَنَّهُ حَضَرَ أُمَيَّةَ بْنَ عَلِيٍّ وَ هُوَ يَسْأَلُ أَبَا جَعْفَرٍ الثَّانِيَ عَنْ ذَلِكَ فَأَجَابَهُ

بِمِثْلِ ذَلِكَ الْجَوَابِ.

**[ترجمه]کفایه الاثر: راوی دیگری نیز همین سوال و جواب را از حضرت جواد علیه السّلام شنیده است - . کفایه الاثر: ۲۸۰ - .

**[ترجمه]

«۸»

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أُمَيَّهَ بْنِ عَلِيٍّ الْقَيْسِيِّ عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ التَّمِيمِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا تَوَالَتْ ثَلَاثَهُ أَسْمَاءٍ كَانَ رَابِعُهُمْ قَائِمَهُمْ مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ وَ الْحَسَنُ.

**[ترجمه]کفایه الاثر: امام صادق علیه السّلام فرمود: «وقتی سه نام محمد و علی و حسن متوالیا در میان ائمه علیهم السّلام قرار گرفت، چهارمین آنها قائم آنهاست.» - . کفایه الاثر: ۲۸۱ -

**[ترجمه]

باب ۱۰ نص العسكريين صلوات الله عليهما على القائم علیه السلام

الأخبار

«۱»

ن، [عيون أخبار الرضا علیه السلام] ك، [إكمال الدين] أَبِي وَ ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِيِّ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ صَاحِبَ الْعَسْكَرِ علیه السلام يَقُولُ: الْخَلَفُ مِنْ بَعْدِي ابْنِيَ الْحَسَنُ فَكَيْفَ لَكُمْ بِالْخَلَفِ مِنْ بَعْدِ الْخَلَفِ فَقُلْتُ وَ لِمَ جَعَلَنِيَ اللَّهُ فِدَاكَ فَقَالَ لِأَنَّكُمْ لَا تَرَوْنَ شَخْصَهُ وَ لَا يَحِلُّ لَكُمْ ذِكْرُهُ بِاسْمِهِ قُلْتُ فَكَيْفَ نَذْكُرُهُ

قَالَ قُولُوا الْحُجَّةُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله.

نص، [کفایه الأثر] علی بن محمد بن السندی عن محمد بن الحسن عن سعد: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: ابو هاشم جعفری می گوید: از امام هادی علیه السّلام شنیدم که می فرمود: «جانشین من فرزندم حسن است، ولی با جانشین او چگونه خواهید بود؟» من عرض کردم: «فدایت گردم! مگر چه می شود؟» فرمود: «شما او را نمی بینید و بردن نام او برای شما جایز نیست.» عرض کردم: «پس چگونه او را نام ببریم؟» فرمود: «بگویید حجّت آل محمد صلی الله علیه و آله.» - . کمال الدین: ۵۸۸ -

در کفایه الاثر نیز این حدیث روایت شده است. - . کفایه الاثر: ۲۸۴ -

**[ترجمه]

«۲»

ک، [إکمال الدین] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ الْکَاتِبِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّیْمَرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام أَسْأَلُهُ عَنِ الْفَرَجِ فَکَتَبَ إِذَا غَابَ صَاحِبُکُمْ عَنْ دَارِ الظَّالِمِینَ فَتَوَقَّعُوا الْفَرَجَ.

**[ترجمه]کمال الدین: علی بن مهزیار می گوید: نامه ای به خدمت امام حسن عسکری علیه السّلام نوشتم و سؤال کردم: «فرج آل محمد صلی الله علیه و آله کی خواهد بود؟» حضرت در جواب نوشتند: «هنگامی که صاحب الزمان از دیار ستمگران غایب گردید، منتظر فرج باشید.» - . کمال الدین: ۳۵۴ -

**[ترجمه]

«۳»

ک، [إکمال الدین] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْخَشَّابِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ أَیُّوبَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدٍ علیه السلام یَقُولُ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ مَنْ یَقُولُ النَّاسُ لَمْ یُولَدْ بَعْدُ.

و حدثنا بهذا الحدیث محمد بن إبراهیم عن إسحاق بن أیوب:(۱).

**[ترجمه]کمال الدین: اسحاق بن ایوب می گوید: از امام هادی علیه السّلام شنیدم که می فرمود: «صاحب الزمان کسی است که مردم خواهند گفت هنوز متولد نشده است.» - . کمال الدین: ۳۵۴ -

**[ترجمه]

«۴»

ک، [إكمال الدين] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِی غَانِمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ فَارِسٍ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَ أَيُّوبُ بْنُ نُوحٍ فِی طَرِيقِ مَكَّهَ فَنَزَلْنَا عَلَى وَادِی زُبَالَهَ فَجَلَسْنَا نَتَحَدَّثُ فَجَرَى ذِكْرُ مَا نَحْنُ فِيهِ وَ بُعْدَ الْأَمْرُ عَلَيْنَا فَقَالَ أَيُّوبُ بْنُ نُوحٍ كَتَبْتُ فِی هَذِهِ السَّنَهِ أَذْكُرُ شَيْئاً مِنْ هَذَا فَكَتَبَ إِلَيَّ إِذَا رُفِعَ عَلَمُكُمْ مِنْ بَيْنِ أَظْهُرِكُمْ فَتَوَقَّعُوا الْفَرَجَ مِنْ تَحْتِ أَقْدَامِكُمْ.

**[ترجمه]کمال الدين: ابراهيم بن محمد بن فارس می گويد: با ايوب بن نوح در راه مكه همسفر بوديم. در منزل «زباله» فرود آمده، نشستيم و به گفتگو پرداختيم. تا آنكه از حضرت صاحب الامر و دوری ما از حضرتش سخن به ميان آمد. ايوب بن نوح گفت: در سال جاری نامه ای راجع به آن حضرت خدمت امام حسن عسكری عليه السّلام نوشتيم. در جواب مرقوم فرمود: «موقعی كه علم شما از ميان شما برداشته شد (مقصود رحلت خود آن حضرت است)، از زير قدم های خود منتظر فرج باشيد.»
- . كمال الدين: ۳۵۴ -

**[ترجمه]

بيان

علمكم بالتحريک أی من يعلم به سبيل الحق و هو الإمام عليه السلام أو بالكسر أی صاحب علمكم فرجع إلی الأول أو أصل العلم بأن تشيع الضلاله و الجهاله فی الخلق و توقع الفرج من تحت الأقدام كنايه عن قربه و تيسر حصوله فإن من كانت قدماه علی شی ء فهو أقرب الأشياء به و يأخذه إذا رفعهما فعلی الأولين المعنی أنه لا بد أن تكونوا فی تلک الأزمان متوقعين للفرج كذلک غير آيسين منه و يحتمل أن يكون المراد ما هو أعم من ظهور الإمام أی يحصل لكم فرج إما بالموت و الوصول إلی رحمه الله أو ظهور الإمام أو رفع شر الأعادی بفضل الله و علی الوجه الثالث الكلام محمول علی ظاهره فإنه إذا

۱- ۱. فی المصدر: و حدّثنا بهذا الحديث محمّد بن إبراهيم عن محمّد بن معقل، عن جعفر بن محمّد بن مالک، عن إسحاق بن محمّد بن أيوب، عن أبی الحسن علیّ بن محمّد عليهما السلام الحديث راجع ج ۲ ص ۵۳.

تمت جهاله الخلق و ضلالتهم لا بد من ظهور الإمام علیه السلام کما دلت الأخبار و عاده الله فی الأمم الماضیه علیه.

**[ترجمه]کلمه «علمکم» با دو فتحه بر عین و لام، یعنی کسی که به سبب او راه حق شناخته شود که همان امام علیه السّلام است یا با کسره عین، به معنای صاحب دانش شماست که یا به معنای اول و یا به اصل دانش بازگشت می کند، به این معنا که زمانی که گمراهی و جهالت در خلق شیوع پیدا می کند. «انتظار فرج از زیر قدم»، کنایه از نزدیکی فرج و آسانی حصول آن است، چون کسی که قدم هایش روی چیزی باشد، نزدیک ترین چیزها به آن شیء است و وقتی قدم هایش را بردارد، آن چیز را می گیرد. پس بنا بر هر دو معنای نخست، یعنی در آن زمان ها در عین اینکه باید در انتظار فرج به سر برید، از آمدن آن حضرت هم مأیوس نباشید. و ممکن است مراد اعم از ظهور امام باشد، یعنی فرج یا با مرگ شما و وصول به رحمت خدا حاصل می شود و یا امام ظهور می کند و یا شر دشمنان برداشته می شود و بنا بر وجه سوم، کلام بر ظاهرش حمل می شود، زیرا وقتی نادانی و گمراهی مردم از حد گذشت، بر وفق قضای الهی باید امام علیه السّلام که رهبر خلق است ظهور کند، چنان که اخبار و تاریخ از امت های گذشته خبر می دهد.

**[ترجمه]

«۵»

ک، [إکمال الدین] الْهَمْدَانِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ صَدَقَهَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ الْغَفَّارِ قَالَ: لَمَّا مَاتَ أَبُو جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام کَتَبَتِ الشِّیعَهُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام یَسْأَلُونَهُ عَنِ الْأَمْرِ فَکَتَبَ علیه السلام إِلَیْهِمُ الْأَمْرُ لِی مَا دُمْتُ حَیّاً فَإِذَا نَزَلَتْ بِی مَقَادِیرُ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَتَاکُمُ الْخَلَفُ مِنِّی وَ أَنَّی لَکُمْ بِالْخَلَفِ مِنْ بَعْدِ الْخَلَفِ.

**[ترجمه]کمال الدین: علی بن عبدالغفار می گوید: چون حضرت امام جواد علیه السّلام از دنیا رفت، شیعیان نامه به حضرت امام هادی علیه السّلام نوشته و از امام بعد از حضرت پرسیده بودند. در جواب فرمود: «مادام که من زنده ام، امام من هستم و چون من از دنیا بروم، جانشین مرا خواهید دید، ولی چقدر خلف پس از آن خلف از شما دور خواهد بود.» - . کمال الدین: ۳۵۴ -

**[ترجمه]

«۶»

ک، [إکمال الدین] الْعَطَّارُ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ الْبَغْدَادِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ بْنَ عَلِیٍّ علیهما السلام یَقُولُ: کَأَنِّی بِکُمْ وَ قَدِ اخْتَلَفْتُمْ بَعْدِی فِی الْخَلَفِ مِنِّی أَمَا إِنَّ الْمُقِرَّ بِالْأَئِمَّهِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ الْمُنْکِرَ لِوَلَدِی کَمَنْ أَقَرَّ بِجَمِیعِ أَنْبِیَاءِ اللَّهِ وَ رُسُلِهِ ثُمَّ أَنْکَرَ نُبُوَّهَ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْمُنْکِرُ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَمَنْ أَنْکَرَ جَمِیعَ الْأَنْبِیَاءِ لِأَنَّ طَاعَهَ آخِرِنَا کَطَاعَهِ أَوَّلِنَا وَ الْمُنْکِرَ لِآخِرِنَا کَالْمُنْکِرِ لِأَوَّلِنَا أَمَا إِنَّ لِوَلَدِی غَیْبَهً یَرْتَابُ فِیهَا النَّاسُ إِلَّا مَنْ عَصَمَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

نص، [کفایه الأثر] الحسین بن علی عن العطار: مثله.

**[ترجمه]کمال الدين: موسى بن جعفر بغدادى مى گويد: شنيدم امام حسن عسكرى عليه السّلام مى فرمود: «شما را چنان مى بينم كه بعد از من درباره جانشين من اختلاف پيدا مى كنيد. آگاه باشيد! كسى كه معتقد به امامت ائمه بعد از پيغمبر صلى الله عليه و آله باشد ولى فرزند مرا انكار كند، مانند اين است كه تمام انبيا را باور دارد، ولى نبوّت پيغمبر خاتم صلى اللّٰه عليه و آله را منكر شود. در صورتى كه هر كس منكر رسول خدا صلى اللّٰه عليه و آله باشد، همه پيغمبران را انكار كرده است. زيرا اطاعت آخرين نفر ما، مانند اطاعت اولين آنهاست و هر كس منكر اولين معصوم ما شود، آخرين نفر ما را انكار كرده است. آگاه باشيد: فرزند مرا غيبتى است كه مردم درباره آن دچار شك و ترديد شوند، مگر كسانى كه خداوند آنها را ثابت مى دارد.» - . كمال الدين: ۳۷۶ -

در كفايه الاثر نيز اين روايت آمده است - . كفايه الاثر: ۲۹۱ - .

**[ترجمه]

«۷»

ك، [إكمال الدين] الطَّالَقَانِيُّ عَنْ أَبِي عَلِيِّ بْنِ هَمَّام قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُثْمَانَ الْعَمْرِيَّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سُئِلَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عليه السلام وَ أَنَا عِنْدَهُ عَنِ الْخَبَرِ الَّذِي رُوِيَ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام أَنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ حُجَّةِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ وَ أَنَّ مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً-(۱) فَقَالَ عليه السلام إِنَّ هَذَا حَقٌّ كَمَا أَنَّ النَّهَارَ حَقٌّ فَقِيلَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَنِ الْحُجَّةُ وَ الْإِمَامُ بَعْدَكَ فَقَالَ ابْنِي مُحَمَّدٌ وَ هُوَ الْإِمَامُ وَ الْحُجَّةُ بَعْدِي مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْهُ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً أَمَا إِنَّ لَهُ غَيْبَةً يَحَارُ فِيهَا الْجَاهِلُونَ وَ يَهْلِكُ فِيهَا الْمُبْطِلُونَ وَ يَكْذِبُ فِيهَا الْوَقَّاتُونَ ثُمَّ يَخْرُجُ فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى الْأَعْلَامِ الْبِيضِ تَخْفِقُ فَوْقَ رَأْسِهِ بِنَجَفِ الْكُوفَهِ.

نص، [كفايه الأثر] أبو المفضل عن أبي علي بن همام: مثله.

**[ترجمه]كمال الدين: ابوعلى بن همام مى گويد: از محمد بن عثمان (نائب دوم امام زمان عليه السّلام) قدس اللّٰه روحه شنيدم كه گفت: از پدرم (عثمان بن سعيد نائب اول حضرت) شنيدم كه گفت: در خدمت حضرت امام حسن عسكرى عليه السّلام بودم كه از آن حضرت، اين حديث را كه از پدران آن بزرگوار روايت شده است، پرسيدند:« زمين تا روز قيامت از حجّت خدا خالى نخواهد ماند. هر كس بميرد و امام زمان خود را نشناسد، چون مردم جاهليت مرده است. آگاه باشيد امام زمان را غيبتى است كه در آن نادانان حيران گردند و اهل باطل به هلاكت افتند و كسانى كه وقت ظهور او را معين كنند، دروغگو باشند. آنگاه ظهور مى كند. مثل اينكه هم اكنون پرچم هاى سفيدى را كه در بلندى كوفه (نجف) بر بالاى سرش به اهتزاز در آمده است مى بينم.» - . كمال الدين: ۳۷۶ -

اين حديث در كفايه الاثر هم نقل شده است - . كفايه الاثر: ۲۹۲ - .

**[ترجمه]

«۸»

ك، [إكمال الدين] عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ الْبَغْدَادِيِ

۱- ۱. ما جعلناه بين العلامتين ساقط من النسخه المطبوعه راجع المصدر ج ۲ ص ۸۱.

قَالَ: خَرَجَ مِنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام تَوْقِیعٌ زَعَمُوا أَنَّهُمْ یُرِیدُونَ قَتْلِی لِیَقْطَعُوا نَسْلِی وَ قَدْ کَذَّبَ اللَّهُ قَوْلَهُمْ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ.

**[ترجمه]کمال الدین: توقیعی از ناحیه مقدسه امام حسن عسکری علیه السّلام به این مضمون صادر گشت: «مردم چنین پنداشته اند که مرا خواهند کشت تا نسل مرا قطع کنند. ولی خداوند منظور آنها را غیر عملی ساخت و الحمدللّه.» - . کمال الدین: ۳۷۵ -

**[ترجمه]

«۹»

ک، [إکمال الدین] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِیُّ عَنِ ابْنِ الْعَیَّاشِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ کُلْثُوم عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ الرَّازِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْعَسْکَرِیَّ علیه السلام یَقُولُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَمْ یُخْرِجْنِی مِنَ الدُّنْیَا حَتَّی أَرَانِی الْخَلَفَ مِنْ بَعْدِی أَشْبَهَ النَّاسِ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خَلْقاً وَ خُلْقاً یَحْفَظُهُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فِی غَیْبَتِهِ ثُمَّ یُظْهِرُهُ فَیَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطاً کَمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً.

**[ترجمه]کمال الدین: احمد بن اسحاق قمی می گوید: از آن حضرت شنیدم که می فرمود: «خدا را شکر می کنم که مرا از دنیا نبرد تا آنکه جانشین مرا به من نشان داد. او در صورت و سیرت از همه کس به پیغمبر شبیه تر است. خداوند او را در طول غیبتش از هر سانحه ای حفظ کند. تا زمانی که او را ظاهر کرده و او زمین را که سرشار از ظلم و ستم شده باشد، پر از عدل و داد کند.» - . کمال الدین: ۳۷۵ -

**[ترجمه]

«۱۰»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الزَّیْتُونِیِّ عَنِ الزُّهْرِیِّ الْکُوفِیِّ عَنْ بُنَانِ بْنِ حَمْدَوَیْهِ قَالَ: ذُکِرَ عِنْدَ أَبِی الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیِّ علیه السلام مُضِیُّ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ ذَاکَ إِلَیَّ مَا دُمْتُ حَیّاً بَاقِیاً وَ لَکِنْ کَیْفَ بِهِمْ إِذَا فَقَدُوا مَنْ بَعْدِی.

**[ترجمه]غیبت طوسی: بنان بن حمدویه می گوید: در حضور امام هادی علیه السّلام راجع به رحلت امام جواد علیه السّلام سخن به میان آمد. آن بزرگوار فرمود: «امور شیعیان بعد از پدرم، تا من زنده هستم به وسیله من حل و فصل می گردد، ولی شیعیانی که بعد از من امام خود را از دست می دهند چه وضعی خواهند داشت؟» - . غیبت طوسی: ۱۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۱»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی أَبُو هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيُّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام جَلَالَتُکَ تَمْنَعُنِی عَنْ مَسْأَلَتِکَ فَتَأْذَنُ لِی فِی أَنْ أَسْأَلَکَ قَالَ سَلْ قُلْتُ یَا سَیِّدِی هَلْ لَکَ وَلَدٌ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ فَإِنْ حَدَثَ حَدَثٌ فَأَیْنَ أَسْأَلُ عَنْهُ فَقَالَ بِالْمَدِینَهِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابو هاشم جعفری می گوید: به امام حسن عسکری علیه السّلام عرض کردم: «آقا! بزرگواری شما اجازه نمی دهد از حضرتت پرسشی بکنم. اجازه می فرمایید از شما سؤالی کنم؟» فرمود: «سؤال کن.» عرض کردم: «آقا! شما فرزندی دارید؟» فرمود: «آری، دارم.» عرض کردم: «چنانچه پیش آمدی کند، از کجا سراغ او را بگیرم؟» فرمود: «از مدینه.» - . غیبت طوسی: ۲۳۲ -

**[ترجمه]

«۱۲»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ الشَّیْبَانِیِّ عَنْ أَبِی نُعَیْمٍ نَصْرِ بْنِ عِصَامِ بْنِ الْمُغِیرَهِ الْفِهْرِیِّ الْمَعْرُوفِ بِقَرْقَارَهَ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْمَرَاغِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ: أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام عَنْ صَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ فَأَشَارَ بِیَدِهِ أَیْ إِنَّهُ حَیٌّ غَلِیظُ الرَّقَبَهِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: احمد بن اسحاق قمی از امام حسن عسکری علیه السّلام در خصوص حضرت صاحب الزمان علیه السّلام سؤال کرد. حضرت با اشاره دست به وی حالی کرد که او زنده و سالم است.» - . غیبت طوسی: ۲۵۱ -

**[ترجمه]

«۱۳»

نص، [کفایه الأثر] أَبُو الْمُفَضَّلِ الشَّیْبَانِیُّ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ عَلَّانٍ الرَّازِیِّ قَالَ: أَخْبَرَنِی بَعْضُ أَصْحَابِنَا أَنَّهُ لَمَّا حَمَلَتْ جَارِیَهُ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ سَتَحْمِلِینَ ذَکَراً وَ اسْمُهُ م ح م د وَ هُوَ الْقَائِمُ مِنْ بَعْدِی.

**[ترجمه]کفایه الاثر: علان رازی می گوید: یکی از علمای ما (شیعه) به من خبر داد که چون مادر امام زمان آبستن شد، امام حسن عسکری علیه السّلام به وی فرمود: «به زودی پسری می آوری که نامش (م ح م د) خواهد بود و او قائم بعد از من است.» - . کفایه الاثر: ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ک، [إکمال الدین] الْعَطَّارُ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَعْفَرٍ الْفَزَارِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَدَائِنِیِّ عَنْ أَبِی حَاتِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ بْنَ عَلِیٍّ علیه السلام یَقُولُ: فِی سَنَهِ مِائَتَیْنِ وَ سِتِّینَ تَفَرَّقَ شِیعَتِی فَفِیهَا قُبِضَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ تَفَرَّقَتْ شِیعَتُهُ وَ أَنْصَارُهُ فَمِنْهُمْ

مَنِ

ص: ۱۶۱

انْتَمَی إِلَی جَعْفَرٍ وَ مِنْهُمْ مَنْ تَاهَ وَ شَکَّ وَ مِنْهُمْ مَنْ وَقَفَ عَلَی تَحَیُّرِهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ ثَبَتَ عَلَی دِینِهِ بِتَوْفِیقِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

**[ترجمه]کمال الدین: ابو حاتم می گوید: در سال ۲۰۶ از امام حسن عسکری شنیدم که فرمود: «شیعیان من پراکنده شدند!» در همان سال حضرت وفات یافت و شیعیان و یارانش دچار تفرقه و انشعاب گردیدند. برخی جعفر کذاب را جانشین امام دانستند، گروهی دستخوش شک و تردید شدند، عده ای در حالت تحیر به سر بردند و بعضی که توفیق الهی شامل حالشان بود، بر دین خود ثابت ماندند.» - . کمال الدین: ۳۷۶ -

**[ترجمه]

«۱۵»

یج، [الخرائج و الجرائح] عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عِیسَی بْنِ صَبِیحٍ قَالَ: دَخَلَ الْحَسَنُ الْعَسْکَرِیُّ علیه السلام عَلَیْنَا الْحَبْسَ وَ کُنْتُ بِهِ عَارِفاً فَقَالَ لِی لَکَ خَمْسٌ وَ سِتُّونَ سَنَةً وَ شَهْرٌ وَ یَوْمَانِ وَ کَانَ مَعِی کِتَابُ دُعَاءٍ عَلَیْهِ تَارِیخُ مَوْلِدِی وَ إِنِّی نَظَرْتُ فِیهِ فَکَانَ کَمَا قَالَ وَ قَالَ هَلْ رُزِقْتَ وَلَداً فَقُلْتُ لَا فَقَالَ اللَّهُمَّ ارْزُقْهُ وَلَداً یَکُونُ لَهُ عَضُداً فَنِعْمَ الْعَضُدُ الْوَلَدُ ثُمَّ تَمَثَّلَ علیه السلام:

مَنْ کَانَ ذَا عَضُدٍ یُدْرِکُ ظُلَامَتَهُ***إِنَّ الذَّلِیلَ الَّذِی لَیْسَتْ لَهُ عَضُدٌ

قُلْتُ أَ لَکَ وَلَدٌ قَالَ إِی وَ اللَّهِ سَیَکُونُ لِی وَلَدٌ یَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً فَأَمَّا الْآنَ فَلَا ثُمَّ تَمَثَّلَ:

لَعَلَّکَ یَوْماً أَنْ تَرَانِی کَأَنَّمَا***بَنِیَّ حَوَالَیَّ الْأُسُودُ اللَّوَابِدُ

فَإِنَّ تَمِیماً قَبْلَ أَنْ یَلِدَ الْحَصَا***أَقَامَ زَمَاناً وَ هُوَ فِی النَّاسِ وَاحِدٌ

**[ترجمه]خرایج و جرایح: عیسی بن صبیح می گوید: موقعی که من زندانی بودم، امام حسن عسکری علیه السّلام را نیز به زندان ما آوردند و من آن حضرت را می شناختم. حضرت به من فرمود: «سن تو شصت و پنج سال و یک ماه و دو روز است.» کتاب دعایی نزد من بود که تاریخ ولادتم در آن نوشته شده بود. چون در آن نظر کردم، دیدم همان طور است که حضرت فرموده بود! سپس حضرت پرسید: «آیا فرزندی داری؟» عرض کردم نه. فرمود: «خدایا! پسری به وی روزی کن که پشتیبان او باشد، چه خوب پشتیبانی است اولاد برای آدمی!» آنگاه به این شعر تمثّل جست:

کسی که پشتیبان داشته باشد، می تواند بر دشمنان خود چیره شود / ذلیل کسی است که پشتیبان ندارد!

من عرض کردم: «شما پسری دارید؟» فرمود: «آری، به خدا قسم به زودی پسری به من موهبت می شود که جهان را پر از عدل کند! ولی تاکنون متولد نشده است.» آنگاه به این دو شعر تمثّل فرمود:

شاید روزی مرا ببینی که فرزندانم مانند شیرهایی که یالشان روی هم ریخته، در پیرامونم اجتماع کرده باشند / چنان که تمیم پیش از آنکه چون ریگ بیابان زاد و ولد کند، سال ها تنها می زیست - . خرایج و جرایح ۱ : ۴۷۸ - .

**[ترجمه]

باب ۱۱ نادر فیما أخبر به الکهنه و أضرابهم و ما وجد من ذلک مکتوبا فی الألواح و الصخور

الأخبار

اشاره

روی البرسی فی مشارق الأنوار عن کعب بن الحارث: قال إن ذا جدن الملک أرسل إلی السطیح لأمر شک فیه فلما قدم علیه أراد أن یجرب علمه قبل حکمه فخبأ له دینارا تحت قدمه ثم أذن له فدخل فقال له الملک ما خبأت لک یا سطیح فقال سطیح حلفت بالبیت و الحرم و الحجر الأصم و اللیل إذا أظلم و الصبح إذا تبسم و بکل فصیح و أبکم لقد خبأت لی دینارا بین النعل و القدم فقال الملک من أین علمک هذا یا سطیح فقال من قبل أخ لی حتی ینزل معی أنی نزلت.

فقال الملک أخبرنی عما یکون فی الدهور فقال سطیح إذا غارت الأخیار

و قادت الأشرار و كذب بالأقدار و حمل المال بالأوقار و خشعت الأبصار لحامل الأوزار و قطعت الأرحام و ظهرت الطغام المستحلى الحرام فى حرمه الإسلام و اختلفت الكلمه و خفرت الذمه و قلت الحرمه و ذلك عند طلوع الكوكب الذى يفزع العرب و له شبيه الذنب فهناك تنقطع الأمطار و تجف الأنهار و تختلف الأعصار و تغلو الأسعار فى جميع الأقطار.

ثم تقبل البربر بالرايات الصفر على البراذين السبر حتى ينزلوا مصر فيخرج رجل من ولد صخر فيبدل الرايات السود بالحمر فيبيح المحرمات و يترك النساء بالثدايا معلقات و هو صاحب نهب الكوفه فرب بيضاء الساق مكشوفه على الطريق مردوفه بها الخيل محفوفه قتل زوجها و كثر عجزها و استحل فرجها فعندها يظهر ابن النبى المهدى و ذلك إذا قتل المظلوم بيثرب و ابن عمه فى الحرم و ظهر الخفى فوافق الوشمى فعند ذلك يقبل المشوم بجمعه الظلوم فتظاهر الروم بقتل القروم فعندها ينكسف كسوف إذا جاء الزحوف و صف الصفوف.

ثم يخرج ملك من صنعاء اليمن أبيض كالقطن اسمه حسين أو حسن فيذهب بخروجه غمر الفتن فهناك يظهر مباركا زكيا و هاديا مهديا و سيدا علويا فيفرج الناس إذا أتاهم بمن الله الذى هداهم فيكشف بنوره الظلماء و يظهر به الحق بعد الخفاء و يفرق الأموال فى الناس بالسواء و يغمه السيف فلا يسفك الدماء و يعيش الناس فى البشر و الهناء و يغسل بماء عدله عين الدهر من القذاء و يرد الحق على أهل القرى و يكثر فى الناس الضيافه و القرى و يرفع بعدله الغوايه و العمى كأنه كان غبار فانجلى فيملأ الأرض عدلا و قسطا و الأيام حباء و هو علم للساعه بلا امتراء.

وَ رَوَى ابْنُ عَيَّاشٍ فِي الْمُقْتَضَبِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ سُفْيَانَ الْبَزَوْفَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ الْبُوشَنْجَانِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ

النُّوشَجَانِ بْنِ البودمردان قَالَ: لَمَّا جَلَا الْفُرْسُ عَنِ الْقَادِسِيَّهِ وَ بَلَغَ يَزْدَجَرْدَ بْنَ شَهْرِيَارَ مَا كَانَ مِنْ رُسْتُمَ وَ إِدَالَهِ الْعَرَبِ عَلَيْهِ وَ ظَنَّ أَنَّ رُسْتُمَ قَدْ هَلَكَ وَ الْفُرْسَ جَمِيعاً وَ جَاءَ مُبَادِرٌ وَ أَخْبَرَهُ بِيَوْمِ الْقَادِسِيَّهِ وَ انْجِلَائِهَا عَنْ خَمْسِينَ أَلْفَ قَتِيلٍ خَرَجَ يَزْدَجَرْدُ هَارِباً فِي أَهْلِ بَيْتِهِ وَ وَقَفَ بِبَابِ الْإِيوَانِ وَ قَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْإِيوَانُ هَا أَنَا ذَا مُنْصَرِفٌ عَنْكَ وَ رَاجِعٌ إِلَيْكَ أَنَا أَوْ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِي لَمْ يَدْنُ زَمَانُهُ وَ لَا آنَ أَوَانُهُ قَالَ سُلَيْمَانُ الدَّيْلَمِيُّ فَدَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ وَ قُلْتُ لَهُ مَا قَوْلُهُ أَوْ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِي فَقَالَ ذَلِكَ صَاحِبُكُمُ الْقَائِمُ بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ السَّادِسُ مِنْ وُلْدِي قَدْ وَلَدَهُ يَزْدَجَرْدُ.

فَهُوَ وَلَدُهُ و- منه عن عبد الله بن القاسم البلخي عن أبي سلام الكجي عن عبد الله بن مسلم عن عبد الله بن عمير عن هرمز بن حوران عن فراس عن الشعبي قال: إن عبد الملك بن مروان دعاني فقال يا أبا عمرو إن موسى بن نصر العبدي كتب إلي و كان عامله على المغرب يقول بلغني أن مدينه من صفر كان ابتناها نبي الله سليمان بن داود أمر الجن أن يبنوها له فاجتمعت العفاريت من الجن على بنائها و أنها من عين القطر التي ألانها الله لسليمان بن داود و أنها في مفازه الأندلس و أن فيها من الكنوز التي استودعها سليمان و قد أردت أن أتعاطى الارتحال إليها فأعلمني الغلام بهذا الطريق أنه صعب لا يتمطى إلا بالاستعداد من الظهور

و الأزواد الكثيره مع بقاء بعد المسافه و صعوبتها و أن أحدا لم يهتم بها إلا قصر عن بلوغها إلا دارا بن دارا فلما قتله الإسكندر قال و الله لقد جئت الأرض و الأقاليم كلها و دان لي أهلها و ما أرض إلا و قد وطأتها إلا هذه الأرض من الأندلس فقد أدركها دارا بن دارا و إني لجدير بقصدها كي لا أقصر عن غايه بلغها دارا.

فتجهز الإسكندر و استعد للخروج عاما كاملا فلما ظن أنه قد استعد لذلك و قد كان بعث رواده فأعلموا أن موانعا دونها.

فكتب عبد الملك إلى موسى بن نصر يأمره بالاستعداد و الاستخلاف على عمله

ص: ۱۶۴

فاستعد و خرج فرآها و ذكر أحوالها فلما رجع كتب إلى عبد الملك بحالها و قال فى آخر الكتاب فلما مضت الأيام و فنيت الأزواد سرنا نحو بحيره ذات شجر و سرت مع سور المدينه فصرت إلى مكان من السور فيه كتاب بالعربيه فوقفت على قراءته و أمرت بانتساخه فإذا هو شعر:

ليعلم المرء ذو العز المنيع و من***يرجو الخلود و ما حى بمخلود

لو أن خلقا ينال الخلد فى مهل ***لنال ذاك سليمان بن داود

سالت له القطر عين القطر فائضه ***بالقطر سنه عطاء غير مصدود

فقال للجن ابنوا لى به أثرا***يبقى إلى الحشر لا يبلى و لا يودى

فصيروه صفاحا ثم هيل له***إلى السماء بأحكام و تجويد

و أفرغ القطر فوق السور منصلتا***فصار أصلب من صماء صيخود

و ثب فيه كنوز الأرض قاطبه***و سوف يظهر يوما غير محدود

و صار فى قعر بطن الأرض مضطجعا***مصمدا بطوابيق الجلاميد

لم يبق من بعده للملك سابقه***حتى تضمن رمسا غير أخدود

هذا ليعلم أن الملك منقطع***إلا من الله ذى النعماء و الجود

حتى إذا ولدت عدنان صاحبها***من هاشم كان منها خير مولود

و خصه الله بالآيات منبعثا***إلى الخليقه منها البيض و السود

له مقاليد أهل الأرض قاطبه***و الأوصياء له أهل المقاليد

هم الخلائف اثنتا عشره حججا***من بعدها الأوصياء الساده الصيد

حتى يقوم بأمر الله قائمهم***من السماء إذا ما باسمه نودى.

فلما قرأ عبد الملك الكتاب و أخبره طالب بن مدرك و كان رسوله إليه بما عاين من ذلك و عنده محمد بن شهاب الزهرى قال ما ترى فى هذا الأمر العجيب فقال الزهرى أرى و أظن أن جنا كانوا موكلين بما فى تلك المدينه حفظه لها يخيلون إلى من كان صعدها قال عبد الملك فهل علمت من أمر المنادى من السماء شيئا قال اله عن هذا يا أمير المؤمنين قال عبد الملك كيف ألهو عن

ذلک و هو أکبر أوطاری لتقولن بأشد ما عندک فی ذلک ساءنی أم سرنی.

فقال الزهری أخبرنی علی بن الحسین علیهما السلام: أن هذا المهدی من ولد فاطمه بنت رسول الله صلی الله علیه و آله.

فقال عبد الملک کذبتما لا تزالان تدحضان فی بولکما و تکذبان فی قولکما ذلک رجل منا قال الزهری أما أنا فرویته لک عن علی بن الحسین علیه السلام فإن شئت فاسأله عن ذلک و لا لوم علی فیما قلته لک ف إِنْ یَکُ کاذِباً فَعَلَیْهِ کَذِبُهُ وَ إِنْ یَکُ صادِقاً یُصِبْکُمْ بَعْضُ الَّذِی یَعِدُکُمْ فقال عبد الملک لا حاجه لی إلی سؤال بنی أبی تراب فخفض علیک یا زهری بعض هذا القول فلا یسمعه منک أحد قال الزهری لک علی ذلک.

**[ترجمه]این باب مشتمل است بر خبر دادن کاهنان و امثال آنها به ظهور امام زمان علیه السّلام و آنچه در الواح و صخره ها درباره آن حضرت عجّل اللّه فرجه نوشته شده است.

مشارق الأنوار از کعب بن حرث نقل می کند که «ذاجدان شاه» برای استفسار از موضوعی که در آن شک داشت، به طلب «سطیح» کاهن فرستاد. چون سطیح آمد، خواست دانش او را امتحان کند. پس یک دینار در کفش خود پنهان کرد و آنگاه به وی اجازه داد که داخل شود و چون وارد شد، شاه گفت: «ای سطیح! برای تو چه پنهان کرده ام؟» سطیح گفت: «به خانه خدا و صخره صمّاء و شب ظلمانی و صبح نورانی و هر گویا و گنگی سوگند یاد می کنم که میان کفش پای خود، یک دینار پنهان کرده ای!» شاه پرسید: «این را از کجا دانستی؟» گفت: «از یک نفر جن که مانند برادر همه جا با من است.» شاه گفت: «ای سطیح! از آنچه در روزگاران پدید می آید، مرا مطلع گردان.» گفت: «ای شاه! هنگامی که نیکان از میان بروند، اشرار به جاه و مقام برسند و مقدرات الهی را تکذیب کنند و اموال را به سختی حمل کنند، و دیدگان از گناه کاران بترسد، و قطع رحم کنند و غذاهایی که در عالم اسلام حرام، ولی نزد خورندگان شیرین و لذیذ است پیدا شود، و اختلاف نظرها پدید آید، و عهد و پیمان ها نقض گردد، و احترام به یکدیگر کم شود، آن وقت ستاره دنباله داری که عرب را پریشان کند، طلوع کند. در آن هنگام باران نبارد و رودها خشک شود، اوضاع روزگار دگرگون گردد و نرخ ها در همه جای جهان بالا رود. در آن موقع طایفه بربر با پرچم های زرد سوار اسبان ترکی، در مصر فرود آیند. آنگاه مردی از اولاد صخر - . صخر نام ابوسفیان پدر معاویه است، و مقصود (سفیانی) است. - خروج کند و پرچم های سیاه را تبدیل به سرخ کنند، محرمات را مباح گرداند، زنان را در مقام شکنجه از پستان ها بیاویزد و کوفه را غارت کند.

راه ها از زنان مکشفه سفید ساق که آنها را هم چون چهارپایان عبور می دهند، پر شود. شوهران آنها مقتول و عجز و لابه آنان بسیار و دست تعرض مردم به ناموسشان دراز است. در آن موقع مهدی علیه السّلام فرزند پیغمبر صلی الله علیه و آله ظاهر گردد. و این هنگامی است که مظلومی در مدینه و پسر عموی وی در خانه خدا کشته شود، و امر پوشیده آشکار گردد، و با علائم خود موافق باشد. در این وقت مرد وحشتناکی با یاوران ستمگرش می آید و رومیان اقدام به قتل بزرگان کنند. آفتاب گرفته شود، لشکرها بیاید و صف ها بسته شود. آنگاه پادشاه صنعای یمن که چون پنبه سفید و نامش حسین یا حسن است، خروج کند و با خروج وی فتنه ها از میان برود.

در آن وقت مردی مبارک و پاکیزه سرشت و راهنمایی راه یافته و سیدی علوی نسب ظهور کند و مردم را از پریشانی نجات

دهـد. تیرگی هـا بـا نور روی او برطرف شود و به وسـیله او، حق آشـکار شود. او اموال را میان مردم علی السویه تقسـیم کنـد، آنگاه شمشیر در غلاف کند و دیگر خون کسی را نریزد.

مردم با کمال نشاط و سـرور زندگی کنند، و با آبی که چشـمه روزگار آن را از خس و خاشاک پاک نگاه داشته، غسل کند، و حق را به روستاییان برگرداند، و میهمانی را در میان مردم و دهات افزون گرداند. و با عدل خود، گمراهی ها را از میان ببرد، گویی غباری بود که از بین رفت. پس زمین را پر از عـدل و داد کنـد و عالم را پر از برکـت گردانـد. و این بـدون شک علائم قیامت است.» - . مشارق الانوار: ۱۳۰ -

ابن عیّاش در کتـاب «مقتضب الاـثر» بـا اسـنادش از «نوشـجان بن بـودمردان» نقـل کرده که چون ایرانیـان در جنـگ «قادسـیه» شکست خوردند و یزدگرد از کشته شدن «رستم فرّخ زاد» سردار لشکرش و عدالت عرب مطلع گشت و دانست که پنجاه هزار تن از سپاهش در نبرد با مسلمین کشـته شـده اند، در حالی که با کسانش عزم فرار داشت در ایوان کاخ خود ایسـتاد و گفت: «هان ای ایوان! درود من بر تو باد! آگاه باش! هم اکنون از تو روی بر می تابم تا وقتی که من یا مردی از فرزنـدان من که هنوز زمان وی نزدیک نشده و موقع آمدن او فرا نرسیده است، برگردیم.»

سلیمـان دیلمی می گویـد: خـدمت امام جعفر صادق علیه السّـلام رسـیدم و عرض کردم: «قربانت گردم! مقصود یزدگرد از «یا مردی از فرزندان من» چیست؟» حضرت فرمود: «او مهدی صاحب الزمان علیه السّلام است که به فرمان خدا قیام خواهد کرد. و او ششـمین فرزنـد من و از اولاد دختری یزدگرد است. او از فرزنـدان یزدگرد است و یزدگرد نیز پـدر وی است.» - . می دانیم که شاه زنان دختر یزدگرد معروف به «شهربانو»، مادر امام زین العابدین علیه السّلام است. -

و نیز در کتاب مزبور، به سـند خود از شـعبی نقل می کند که گفت: عبدالملک مروان مرا خواست و گفت: موسی بن نصر - . وی از طرف عبـدالملک مروان فرمـانروای کـل آفریقـا بود و همـان است که «طـارق ابن زیـاد» غلام خود را فرسـتاد و انـدلس (اسپانیا) را گشود و امروز تنگه معروف جبل الطارق به نام او است.

- (کارگزار او در مغرب) به من نوشـته است که خبر رسـیده شهری از «صفر کان» را حضرت سلیمان بنا کرده و گویند سلیمان به جنی هـا دسـتور داد که آن را بنـا کننـد، پس جماعتی از جن اجتماع کرده و آن را بنا کردنـد. و نوشـته انـد که آن شـهر از چشـمه مس گـداخته است که خداونـد برای حضـرت سـلیمان پدید آورد و آن قصـر در بیابان اندلس (اسـپانیا) است و گویند گنج هایی که خداوند برای حضرت سلیمان به ودیعت گذارده، در آن است.

اکنون اجازه می خواهم که به سوی آن قصـر بروم. می گویند راه آن بسی دشوار است و جز با ساز و برگ و غذای کافی این مسـافرت طولاـنی را نمی توان طی کرد و هر کس تـاکنون به قصـد آن شـتافته، دست به آن نیـافته است، مگر «دارا» پسـر دارا. چون اسـکندر مقـدونی دارا را به قتل رسانـد، گفت: «به خدا قسم همه اقالیم و نقاط زمین را زیر پا گذاردم و اهل هر سـرزمین در پیش مـن سـر تسـلیم فرود آوردنـد و هر محلی را گشـودم، مگر ایـن قسـمت از سـرزمین انـدلس که پیش از من دارا به آن رسـیده بود و بر من نیز لازم است که آهنگ آنجا کنم تا از دست یافتن به جایی که دارا قـدم گذاشـته باز نمانم.» پس خود را برای رفتن به آنجـا مهیا کرد و یک سال تمام تهیه کار دیـد. چون آماده حرکت شـد، به وی اطلاع دادنـد که به علت موانعی،

رسیدن به آنجا مشکل است.

عبدالملک به موسی بن نصر نوشت که برای رفتن به آنجا خود را مهیا سازد. او نیز بدان جا شتافت و بعد از مراجعت ماجرای آن را برای عبدالملک نگاشت. موسی بن نصر در پایان نامه نوشته بود: «چون روزها سپری شد و آذوقه ما به اتمام رسید، به جانب دریاچه پر درختی رهسپار گشتیم و من به طرف دیوار شهر رفتم. دیدم بر دیوار شهر مطالبی به عربی نوشته اند. ایستادم و مشغول خواندن آن شدم و دستور دادم که آن را یادداشت کنند. آن نوشته اشعار زیر بود:

مردمی که در این جهان ناپایدار می خواهند همیشه بمانند. در حالی که هیچ کس موجود زنده ای در این جهان جاودانه نیست

بدانند که اگر کسی در جهان جاوید می ماند، او سلیمان بن داود بود، که چشمه مس گداخته برای او یک سال جاری گشت کسی توان نداشت جلوی این عطای الهی را بگیرد و به جنی ها گفت خانه ای برای من بنا کنید که تا روز رستخیز نپوسد و سالم بماند

آنها هم کاخی ساختند که از عظمت و استحکام و نیکویی سر به فلک می کشید. پس او مس گداخته را بر دیوارهای شهر ریخت و دیوار ها از صخره های ی که آهن در آن کارگر نیست محکم تر شد

سلیمان گنج های روی زمین را در آن پنهان کرد تا روزی کشف شود، ولی بالاخره سلیمان مرد و در زیر زمین هم پهلوی خاک شد

و در آجر های صخره ای محکم قرار گرفت و پس از او برای پادشاهی و حکومت سابقه ای نماند مگر آنکه در قبر های مستطیلی قرار گرفت!

این ماجرا برای این است که مردم بدانند زندگی دنیا فانی است و جز ذات بی زوال خداوند احدیت کسی باقی نیست

تا زمانی که از نسل عدنان و اولاد هاشم بهترین مولود به وجود آید و خداوند او را با نشانه های مخصوص در نزد مردم سفید و سیاه جهان ممتاز گرداند

او اختیاردار همه مردم روی زمین است و جانشینان او نیز چنین هستند. آنها پیشوایان دوازده گانه و حجت پروردگارند که اوصیای بزرگ و حاکمان سربلند هستند

تا زمانی که قائم آنها به فرمان خداوند قیام کند و این هنگامی است که او را از آسمان به نام صدا زنند

چون عبدالملک این نامه را خواند، یا (بنا به روایتی) طالب بن مدرک فرستاده موسی بن نصر ماجرا را به وی گزارش داد، عبدالملک از محمد بن شهاب زهری که در مجلس حضور داشت پرسید: «درباره این موضوع عجیب چه می گویی؟» زهری گفت: «چنان می بینم و چنین پندارم که جماعتی از جن ها نگهبان شهر مزبور بوده و نمی گذاشتند کسی به آنجا دست یابد!»

عبدالملک پرسید: «راجع به کسی که او را از آسمان به نام صدا کنند، اطلاعی داری؟» گفت: «یا امیرالمؤمنین! این موضوع را نشنیده بیانگار!» عبدالملک گفت: «چگونه می توانم چیزی که بزرگ ترین مطلب مورد احتیاج من است نشنیده انگارم؟ آنچه در این باره می دانی با صراحت هر چه تمام تر بگو!» زهری گفت: «علی بن الحسین (علیهماالسّلام) به من خبر داده که این شخص مهدی، از فرزندان فاطمه علیهاالسّلام دختر پیغمبر صلی الله علیه و آله است.» عبدالملک گفت: «شما هر دو دروغ می گویید! این مردی از ماست!» زهری گفت: «من آن را از علی بن الحسین علیهماالسّلام نقل کردم. اگر می خواهی از وی جویا شو. مرا نباید نکوهش کرد. اگر دروغ است، او دروغ گفته و اگر آنچه شما می گویید، درست باشد، بعض وعده های داده شده به شما می رسد.» عبدالملک گفت: «من احتیاج به پرسش از اولاد ابو تراب ندارم. ای زهری! آنچه را گفتی مخفی بدار! مبادا کسی آن را از تو بشنود!» زهری گفت: «مطمئن باش به کسی نخواهم گفت!» - . مقتضب الاثر: ۴۳ -

**[ترجمه]

بیان

لا یودی أی لا یهلک و قال الجوهری کل شی ء أرسلته إرسالا من رمل أو تراب أو طعام أو نحوه قلت هلته أهیله هیلا فانهال أی جری و انصب و قال صلت ما فی القدح أی صببته و قال صخره صیخود أی شدیده قوله مصمدا بالصاد المهمله أو بالضاد المعجمه.

قال الجوهری المصمد لغه فی المصمت و هو الذی لا جوف له و قال صمد فلان رأسه تصمیدا أی شده بعصابه أو ثوب ما خلا العمامه و قال الطابق الآجر الکبیر فارسی معرب و الجلامید جمع الجلمود بالضم هو الصخر و الرمس بالفتح القبر أو ترابه و الأخدود بالضم شق فی الأرض مستطیل و الصید جمع الأصید الملک و الرجل الذی یرفع رأسه کبرا.

ص: ۱۶۶

**[ترجمه]عبارت «لا یودی» یعنی هلاک نشود و جوهری می گوید: هر چیزی را که بفرستی از رمل یا خاک یا غذا یا مانند آن می گویی «هلتُه و اهیلُه هیلا فانهال»، یعنی جاری شد و فرو ریخت و گفته عبارت «صلتُّ ما فی القدح» یعنی آنچه در قدح بود را ریختم و گفته که «صخره صیخود» یعنی شدید و سفت. کلمه «مصمدا» یا با صاد و یا با ضاد نگاشته می شود. جوهری می گوید: مصمد لغتی از ریشه «مصمت» است و عبارت از چیزی است که شکم ندارد و تو پر است. همچنین گفته است که «صمّد فلان راسه» یعنی سر خود را با دستمال یا لباسی به جز عمامه بست. نیز گفته است کلمه «طابق» آجر بزرگ است و فارسی معرب است و «جلامید» جمع جلمود است به ضم جیم و آن صخره است و «رمس» با فتحه سین، قبر یا خاک آن است و «اخدود» با ضم همزه، گودالی در زمین است که مستطیلی است و «صید» جمع اصید است و معنای آن حکومت و یا مردی که از سر تکبر سر خود را بلند می کند .

**[ترجمه]

باب ۱۲ ذکر الأدله التی ذکرها شیخ الطائفه رحمه الله علی إثبات الغیبه

اشاره

قال رحمه الله قال رحمه الله اعلم أن لنا فی الکلام فی غیبه صاحب الزمان علیه السلام طریقین أحدهما أن نقول إذا ثبت وجوب الإمامه فی کل حال و أن الخلق مع کونهم غیر معصومین لا یجوز أن یخلو من رئیس فی وقت من الأوقات و أن من شرط الرئیس أن یکون مقطوعا علی عصمته فلا یخلو ذلک الرئیس من أن یکون ظاهرا معلوما أو غائبا مستورا فإذا علمنا أن کل من یدعی له الإمامه ظاهرا

لیس بمقطوع علی عصمته بل ظاهر أفعالهم و أحوالهم ینافی العصمه علمنا أن من یقطع علی عصمته غائب مستور و إذا علمنا أن کل من یدعی له العصمه قطعا ممن هو غائب من الکیسانیه و الناووسیه و الفطحیه و الواقفه و غیرهم قولهم باطل علمنا بذلک صحه إمامه ابن الحسن و صحه غیبته و ولایته و لا نحتاج إلی تکلف الکلام فی إثبات ولادته و سبب غیبته مع ثبوت ما ذکرناه و لأن الحق لا یجوز خروجه عن الأمه.

و الطریق الثانی أن نقول الکلام فی غیبه ابن الحسن فرع علی ثبوت إمامته و المخالف لنا إما أن یسلم لنا إمامته و یسأل عن سبب غیبته فنکلف جوابه أو لا یسلم لنا إمامته فلا معنی لسؤاله عن غیبه من لم یثبت إمامته و متی نوزعنا فی ثبوت إمامته دللنا علیها بأن نقول قد ثبت وجوب الإمامه مع بقاء التکلیف علی من لیس بمعصوم فی جمیع الأحوال و الأعصار بالأدله القاهره و ثبت أیضا أن من شرط الإمام أن یکون مقطوعا علی عصمته و علمنا أیضا أن الحق لا یخرج عن الأمه.

فإذا ثبت ذلک وجدنا الأمه بین أقوال بین قائل یقول لا إمام فما ثبت من وجوب الإمامه فی کل حال یفسد قوله و قائل یقول بإمامه من لیس بمقطوع علی عصمته فقوله یبطل بما دللنا علیه من وجوب القطع علی عصمه الإمام و من ادعی

العصمه لبعض من يذهب إلى إمامته فالشاهد يشهد بخلاف قوله لأن أفعالهم الظاهره و أحوالهم تنافى العصمه فلا وجه لتكلف القول فيما نعلم ضروره خلافه و من ادعيت له العصمه و ذهب قوم إلى إمامته كالكيسانيه القائلين بإمامه محمد بن الحنفيه و الناووسيه القائلين بإمامه جعفر بن محمد و أنه لم يمت و الواقفه الذين قالوا إن موسى بن جعفر لم يمت فقولهم باطل من وجوه سنذكرها.

فصار الطريقان محتاجين إلى فساد قول هذه الفرق ليتم ما قصدناه و يفتقران إلى إثبات الأصول الثلاثه التى ذكرناها من وجوب الرئاسه و وجوب القطع على العصمه و أن الحق لا يخرج عن الأمه و نحن ندل على كل واحد من هذه الأقوال بموجز من القول لأن استيفاء ذلك موجود فى كتبى فى الإمامه على وجه لا مزيد عليه و الغرض بهذا الكتاب ما يختص الغيبه دون غيرها و الله الموفق لذلك بمنه.

و الذى يدل على وجوب الرئاسه ما ثبت من كونها لطفا فى الواجبات العقليه فصارت واجبه كالمعرفه التى لا يعرى مكلف من وجوبها عليه أ لا ترى أن من المعلوم أن من ليس بمعصوم من الخلق متى خلوا من رئيس مهيب يردع المعاند و يؤدب الجانى و يأخذ على يد المتقلب و يمنع القوى من الضعيف و أمنوا ذلك وقع الفساد و انتشر الحيل و كثر الفساد و قل الصلاح و متى كان لهم رئيس هذه صفته كان الأمر بالعكس من ذلك من شمول الصلاح و كثرته و قله الفساد و نزارته و العلم بذلك ضرورى لا يخفى على العقلاء فمن دفعه لا يحسن مكالمته و أجبنا عن كل ما يسأل على ذلك مستوفى فى تلخيص الشافى و شرح الجمل لا نطول بذكره هاهنا.

و وجدت لبعض المتأخرين كلاما اعترض به كلام المرتضى رحمه الله فى الغيبه و ظن أنه ظفر بطائل فموه به على من ليس له قريحه و لا بصر بوجوه النظر و أنا أتكلم عليه فقال الكلام فى الغيبه و الاعتراض عليها من ثلاثه أوجه.

أحدها أن نلزم الإماميه ثبوت وجه قبح فيها أو فى التكليف معها فيلزمهم أن

يثبتوا أن الغيبه ليس فيها وجه قبح لأن مع ثبوت وجه القبح تقبح الغيبه و إن ثبت فيها وجه حسن كما نقول فی قبح تكليف ما لا يطاق إن فيه وجه قبح و إن كان فيه وجه حسن بأن يكون لطفا لغيره.

و الثانی أن الغيبه تنقض طريق وجوب الإمامه فی كل زمان لأن كون الناس مع رئيس مهيب متصرف أبعد من القبيح لو اقتضی كونه لطفا واجبا فی كل حال و قبح التكليف مع فقده لا تنقض بزمان الغيبه لأنا فی زمان الغيبه نكون مع رئيس هذه سبيله أبعد من القبيح و هو دليل وجوب هذه الرئاسه و لم يجب وجود رئيس هذه صفته فی زمان الغيبه و لا قبح التكليف مع فقده فقد وجد الدليل و لا مدلول و هذا نقض الدليل.

و الثالث أن يقال إن الفائده بالإمامه هی كونه مبعدا من القبيح علی قولكم و ذلک لا يحصل مع وجوده غائبا فلم ينفصل وجوده من عدمه و إذا لم يختص وجوده غائبا بوجه الوجوب الذی ذكروه لم يقتض دليلهم وجوب وجوده مع الغيبه فدليلكم مع أنه منتقض حيث وجد مع انبساط اليد و لم يجب انبساط اليد مع الغيبه فهو غير متعلق بوجود إمام غير منبسط اليد و لا هو حاصل فی هذه الحال الكلام عليه أن نقول أما الفصل الأول من قوله إنا نلزم الإماميه أن يكون فی الغيبه وجه قبح وعيد منه محض لا يقترن به حجه فكان ينبغی أن يبين وجه القبح الذی أراد إلزامه إياهم لننظر فيه و لم يفعل فلا يتوجه وعيده و إن قال ذلک سائلا علی وجه ما أنكرتم أن يكون فيها وجه قبح فإنا نقول وجوه القبح معقوله من كون الشی ء ظلما و عبثا و كذبا و مفسده و جهلا و ليس شی ء من ذلک موجودا هاهنا فعلمنا بذلک انتفاء وجود القبح. فإن قيل وجه القبح أنه لم يزح عله المكلف علی قولكم لأن انبساط يده الذی هو لطف فی الحقيقه و الخوف من تأديبه لم يحصل فصار ذلک إخلالا بلطف المكلف فقبح لأجله.

قلنا قد بينا فى باب وجوب الإمامه بحيث أشرنا إليه أن انبساط يده و الخوف من تأديبه إنما فات المكلفين لما يرجع إليهم لأنهم أحوجوه إلى الاستتار بأن أخافوه و لم يمكنوه فأتوا من قبل نفوسهم و جرى ذلك مجرى أن يقول قائل من لم يحصل له معرفه الله تعالى فى تكليفه وجه قبح لأنه لم يحصل ما هو لطف له من المعرفه فينبغى أن يقبح تكليفه فما يقولونه هاهنا من أن الكافر أتى من قبل نفسه لأن الله قد نصب له الدلاله على معرفته و مكنه من الوصول إليها فإذا لم ينظر و لم يعرف أتى فى ذلك من قبل نفسه و لم يقبح ذلك تكليفه فكذلك نقول انبساط يد الإمام و إن فات المكلف فإنما أتى من قبل نفسه و لو مكنه لظهر و انبسطت يده فحصل لطفه فلم يقبح تكليفه لأن الحجه عليه لا له.

و قد استوفينا نظائر ذلك فى الموضع الذى أشرنا إليه و سنذكر فيما بعد إذا عرض ما يحتاج إلى ذكره.

و أما الكلام فى الفصل الثانى فهو مبنى على ألفاظه و لا نقول إنه لم يفهم ما أورده لأن الرجل كان فوق ذلك لكن أراد التلبيس و التمويه و هو قوله إن دليل وجوب الرئاسه ينتقض بحال الغيبه لأن كون الناس مع رئيس مهيب متصرف أبعد من القبيح لو

اقتضى كونه لطفا واجبا على كل حال و قبح التكليف مع فقده ينتقض فى زمان الغيبه و لم يقبح التكليف مع فقده فقد وجد الدليل و لا مدلول و هذا نقض.

و إنما قلنا إنه تمويه لأنه ظن أنا نقول إن فى حال الغيبه دليل وجوب الإمامه قائم و لا إمام فكان نقضا و لا نقول ذلك بل دليلنا فى حال وجود الإمام بعينه هو دليل حال غيبته فى أن فى الحالين الإمام لطف فلا نقول إن زمان الغيبه خلا من وجود رئيس بل عندنا أن الرئيس حاصل و إنما ارتفع انبساط يده لما يرجع إلى المكلفين على ما بيناه لا لأن انبساط يده خرج من كونه لطفا بل وجه اللطف به قائم و إنما لم يحصل لما يرجع إلى غير الله فجرى مجرى أن يقول قائل كيف يكون معرفه الله تعالى لطفا مع أن الكافر لا يعرف الله فلما كان التكليف على

الكافر قائما و المعرفه مرتفعه دل على أن المعرفه ليست لطفا على كل حال لأنها لو كانت كذلك لكان نقضا.

و جوابنا فى الإمامه كجوابهم فى المعرفه من أن الكافر لطفه قائم بالمعرفه و إنما فوت على نفسه بالتفريط فى النظر المؤدى إليها فلم يقبح تكليفه فكذلك نقول الرئاسه لطف للمكلف فى حال الغيبه و ما يتعلق بالله من إيجاده حاصل و إنما ارتفع تصرفه و انبساط يده لأمر يرجع إلى المكلفين فاستوى الأمران و الكلام فى هذا المعنى مستوفى أيضا بحيث ذكرناه.

و أما الكلام فى الفصل الثالث من قوله إن الفائده بالإمامه هى كونه مبعدا من القبيح على قولكم و ذلك لم يحصل مع غيبته فلم ينفصل وجوده من عدمه فإذا لم يختص وجوده غائبا بوجه الوجوب الذى ذكروه لم يقتض دليلهم وجوب وجوده مع الغيبه فدليلكم مع أنه منتقض حيث وجد مع انبساط اليد و لم يجب انبساط اليد مع الغيبه فهو غير متعلق بوجود إمام غير منبسط اليد و لا هو حاصل فى هذه الحال.

فإنا نقول إنه لم يفعل فى هذا الفصل أكثر من تعقيد القول على طريقه المنطقيين من قلب المقدمات و رد بعضها على بعض و لا شك أنه قصد بذلك التمويه و المغالطه و إلا فالأمر أوضح من أن يخفى متى قالت الإماميه إن انبساط يد الإمام لا يجب فى حال الغيبه حتى يقول دليلكم لا يدل على وجوب إمام غير منبسط اليد لأن هذه حال الغيبه بل الذى صرحنا دفعه بعد أخرى أن انبساط يده واجب فى الحالين فى حال ظهوره و حال غيبته غير أن حال ظهوره مكن منه فانبسطت يده و حال الغيبه لم يمكن فانقبضت يده لا أن انبساط يده خرج من باب الوجوب و بينا أن الحجه بذلك قائمه على المكلفين من حيث منعوه و لم يمكنوه فأتوا من قبل نفوسهم و شبهنا ذلك بالمعرفه دفعه بعد أخرى.

و أيضا فإنا نعلم أن نصب الرئيس واجب بعد الشرع لما فى نصبه من اللطف لتحمله القيام بما لا يقوم به غيره و مع هذا فليس التمكين واقعا لأهل الحل و العقد من نصب من يصلح لها خاصه على مذهب أهل العدل الذين كلامنا معهم

و مع هـذا لا يقول أحد إن وجوب نصب الرئيس سـقط الآن من حيث لم يقع التمكين منه فجوابنا فى غيبه الإمام جوابهم فى منع أهـل الحـل و العقـد من اختيار من يصـلح للإمامه و لا فرق بينهما فإنما الخلاف بيننا أنا قلنا علمنا ذلك عقلا و قالوا ذلك معلوم شرعا و ذلك فرق من غير موضع الجمع.

فـإن قيل أهل الحل و العقـد إذا لم يتمكنوا من اختيار من يصـلح للإمامه فإن الله يفعل ما يقوم مقام ذلك من الألطاف فلا يجب إسقاط التكليف و فى الشيوخ من قال إن الإمام يجب نصبه فى الشرع لمصالح دنياويه و ذلك غير واجب أن يفعل لها اللطف.

قلنا أما من قال نصب الإمام لمصالح دنياويه قوله يفسد لأنه لو كان كذلك لما وجب إمامته و لا خلاف بينهم فى أنه يجب إقامه الإمـامه مع الاختيار على أن ما يقوم به الإمام من الجهاد و توليه الأمراء و القضاه و قسـمه الفى ء و استيفاء الحـدود و القصاصات أمور دينيه لاـ يجوز تركهـا و لو كـان لمصـلحه دنياويه لما وجب ذلك فقوله ساقط بـذلك و أما من قال يفعل الله ما يقوم مقامه باطـل لأـنه لو كـان كـذلك لمـا وجب عليه إقـامه الإمام مطلقا على كل حال و لكان يكون ذلك من باب التخيير كما نقول فى فروض الكفايات و فى علمنا بتعيين ذلك و وجوبه على كل حال دليل على فساد ما قالوه.

على أنه يلزم على الوجهين جميعـا المعرفه بـأن يقـال الكـافر إذا لم يحصـل له المعرفه يفعـل الله له ما يقوم مقامها فلا يجب عليه المعرفه على كـل حـال أو يقـال إنمـا يحصل من الانزجار عن فعل الظلم عنـد المعرفه أمر دنياوى لا يجب لها المعرفه فيجب من ذلـك إسـقاط وجوب المعرفه و متى قيـل إنه لاـ بـدل للمعرفه قلنا و كـذلك لا بـدل للإمام على ما مضـى و ذكرناه فى تلخيص الشافى و كذلك إن بينوا أن الانزجار من القبيح عند المعرفه أمر دينى قلنا مثل ذلك فى وجود الإمام سواء.

فإن قيل لا يخلو وجود رئيس مطاع منبسط اليد من أن يجب على الله جميع

ذلک أو یجب علینا جمیعه أو یجب علی الله إیجاده و علینا بسط یده فإن قلتم یجب جمیع ذلک علی الله فإنه ینتقض بحال الغیبه لأنه لم یوجد إمام منبسط الید و إن وجب علینا جمیعه فذلک تکلیف ما لا یطاق لأنا لا نقدر علی إیجاده و إن وجب علیه إیجاده و علینا بسط یده و تمکینه فما دلیلکم علیه مع أن فیه أنه یجب علینا أن نفعل ما هو لطف للغیر و کیف یجب علی زید بسط ید الإمام لیحصل لطف عمرو و هل ذلک إلا نقض الأصول.

قلنا الذی نقوله أن وجود الإمام المنبسط الید إذا ثبت أنه لطف لنا علی ما دللنا علیه و لم یکن إیجاده فی مقدورنا لم یحسن أن نکلف إیجاده لأنه تکلیف ما لا یطاق و بسط یده و تقویه سلطانه قد یکون فی مقدورنا و فی مقدور الله فإذا لم یفعل الله علمنا أنه غیر واجب علیه و أنه واجب علینا لأنه لا بد من أن یکون منبسط الید لیتم الغرض بالتکلیف و بینا بذلک أن بسط یده لو کان من فعله تعالی لقهر الخلق علیه بالحیلوله بینه و بین أعدائه و تقویه أمره بالملائکه و بما أدی إلی سقوط الغرض بالتکلیف و حصول الإلجاء فإذا یجب علینا بسط یده علی کل حال و إذا لم نفعله أتینا من قبل نفوسنا.

فأما قولهم فی ذلک إیجاد اللطف علینا للغیر غیر صحیح لأنا نقول إن کل من یجب علیه نصره الإمام و تقویه سلطانه له فی ذلک مصلحه تخصه و إن کانت فیه مصلحه ترجع إلی غیره کما تقوله فی أن الأنبیاء یجب علیهم تحمل أعباء النبوه و الأداء إلی الخلق ما هو مصلحه لهم لأن لهم فی القیام بذلک مصلحه تخصهم و إن کانت فیها مصلحه لغیرهم و یلزم المخالف فی أهل الحل و العقد بأن یقال کیف یجب علیهم اختیار الإمام لمصلحه ترجع إلی جمیع الأمه و هل ذلک إلا إیجاب الفعل علیهم لما یرجع إلی مصلحه غیرهم فأی شی ء أجابوا به فهو جوابنا بعینه سواء.

فإن قیل لم زعمتم أنه یجب إیجاده فی حال الغیبه و هلا جاز أن یکون معدوما قلنا إنما أوجبناه من حیث إن تصرفه الذی هو لطفنا إذا لم یتم إلا بعد وجوده و إیجاده لم یکن فی مقدورنا قلنا عند ذلک إنه یجب علی الله ذلک و إلا أدی

إلى أن لا نكون مزاحى العله بفعل اللطف فنكون أتينا من قبله تعالى لا من قبلنا و إذا أوجده و لم نمكنه من انبساط يده أتينا من قبل نفوسنا فحسن التكليف و فى الأول لم يحسن فإن قيل ما الذى تريدون بتمكيننا إياه أ تريدون أن نقصده و نشافهه و ذلك لا يتم إلا مع وجوده و قيل لكم لا يصح جميع ذلك إلا مع ظهوره و علمنا أو علم بعضنا بمكانه و إن قلتم نريد بتمكيننا أن نبخع بطاعته و الشد على يده و نكف عن نصره الظالمين و نقوم على نصرته متى دعانا إلى إمامته و دلنا عليها بمعجزته قلنا لكم فنحن يمكننا ذلك فى زمان الغيبه و إن لم يكن الإمام موجودا فيه فكيف قلتم لا يتم ما كلفناه من ذلك إلا مع وجود الإمام قلنا الذى نقوله فى هذا الباب ما ذكره المرتضى رحمه الله فى الذخيره و ذكرناه فى تلخيص الشافى أن الذى هو لطفنا من تصرف الإمام و انبساط يده لا يتم إلا بأمور ثلاثه أحدها يتعلق بالله و هو إيجاده و الثانى يتعلق به من تحمل أعباء الإمامه و القيام بها و الثالث يتعلق بنا من العزم على نصرته و معاضدته و الانقياد له فوجوب تحمله عليه فرع على وجوده لأنه لا يجوز أن يتناول التكليف المعدوم فصار إيجاد الله إياه أصلا لوجوب قيامه و صار وجوب نصرته علينا فرعا لهذين الأصلين لأنه إنما يجب علينا طاعته إذا وجد و تحمل أعباء الإمامه و قام بها فحينئذ يجب علينا طاعته فمع هذا التحقيق كيف يقال لم لا يكون معدوما فإن قيل فما الفرق بين أن يكون موجودا مستترا أو معدوما حتى إذا علم منا العزم على تمكينه أوجده قلنا لا يحسن من الله تعالى أن يوجب علينا تمكين من ليس بموجود لأنه تكليف ما لا يطاق فإذا لا بد من وجوده فإن قيل يوجده الله إذا علم أنا ننطوى على تمكينه بزمان واحد كما أنه يظهر عند مثل ذلك قلنا وجوب تمكينه و الانطواء على طاعته لازم فى جميع أحوالنا فيجب أن يكون التمكين من طاعته و المصير إلى أمره ممكنا فى جميع الأحوال و إلا لم يحسن التكليف و إنما كان يتم ذلك لو لم نكن مكلفين فى كل

حال لوجوب طاعته و الانقياد لأمره بل كان يجب علينا ذلك عند ظهوره و الأمر بخلافه.

ثم يقال لمن خالفنا فی ذلک و ألزمنا عدمه علی استتاره لم لا یجوز أن یکلف الله تعالی المعرفه و لا ینصب علیها دلاله إذا علم أنا لا ننظر فیها حتی إذا علم من حالنا أنا نقصد إلی النظر و نعزم علی ذلک أوجد الأدله و نصبها فحینئذ ننظر و نقول ما الفرق بین دلاله منصوبه لا ینظر فیها و بین عدمها حتی إذا عزمنا علی النظر فیها أوجدها الله.

و متی قالوا نصب الأدله من جمله التمکین الذی لا یحسن التکلیف من دونه کالقدره و الآله قلنا و کذلک وجود الإمام علیه السلام من جمله التمکین من وجوب طاعته و متی لم یکن موجودا لم یمکنا طاعته کما أن الأدله إذا لم تکن موجوده لم یمکنا النظر فیها فاستوی الأمران.

و بهذا التحقیق یسقط جمیع ما یورد فی هذا الباب من عبارات لا ترتضیها فی الجواب و أسئله المخالف علیها و هذا المعنی مستوفی فی کتبی و خاصه فی تلخیص الشافی فلا نطول بذکره.

و المثال الذی ذکره من أنه لو أوجب الله علینا أن نتوضأ من ماء بئر معینه لم یکن لها حبل یستقی به و قال لنا إن دنوتم من البئر خلقت لکم حبلا تستقون به من الماء فإنه یکون مزیحا لعلتنا و متی لم ندن من البئر کنا قد أتینا من قبل نفوسنا لا من قبله تعالی و کذلک لو قال السید لعبده و هو بعید منه اشتر لی لحما من السوق فقال لا أتمکن من ذلک لأنه لیس معی ثمنه فقال إن دنوت أعطیتک ثمنه فإنه یکون مزیحا لعلته و متی لم یدن لأخذ الثمن یکون قد أتی من قبل نفسه لا من قبل سیده و هذه حال ظهور الإمام مع تمکیننا فیجب أن یکون عدم تمکیننا هو السبب فی أن لم یظهر فی هذه الأحوال لا عدمه إذ کنا لو مکناه لوجد و ظهر.

قلنا هذا کلام من یظن أنه یجب علینا تمکینه إذا ظهر و لا یجب علینا ذلک

فی کل حال و رضینا بالمثال الذی ذکره لأنه تعالی لو أوجب علینا الاستقاء فی الحال لوجب أن یکون الحبل حاصلا فی الحال لأن به تنزاح العله لکن إذا قال متی دنوتم من البئر خلقت لکم الحبل إنما هو مکلف للدنو لا للاستقاء فیکفی القدره علی الدنو فی هذه الحال لأنه لیس بمکلف للاستقاء منها فإذا دنا من البئر صار حینئذ مکلفا للاستقاء فیجب عند ذلک أن یخلق له الحبل فنظیر ذلک أن لا یجب علینا فی کل حال طاعه الإمام و تمکینه فلا یجب عند ذلک وجوده فلما کانت طاعته واجبه فی الحال و لم نقف علی شرطه و لا وقت منتظر وجب أن یکون موجودا لتنزاح العله فی التکلیف و یحسن.

و الجواب عن مثال السید مع غلامه مثل ذلک لأنه إنما کلفه الدنو منه لا الشراء فإذا دنا منه و کلفه الشراء وجب علیه إعطاء الثمن و لهذا قلنا إن الله تعالی کلف من یأتی إلی یوم القیامه و لا یجب أن یکونوا موجودین مزاحی العله لأنه لم یکلفهم الآن فإذا أوجدهم و أزاح علتهم فی التکلیف بالقدره و الآله و نصب الأدله حینئذ تناولهم التکلیف فسقط بذلک هذه المغالطه.

علی أن الإمام إذا کان مکلفا للقیام بالأمر و تحمل أعباء الإمامه کیف یجوز أن یکون معدوما و هل یصح تکلیف المعدوم عند عاقل و لیس لتکلیفه ذلک تعلق بتمکیننا أصلا بل وجوب التمکین علینا فرع علی تحمله علی ما مضی القول فیه و هذا واضح.

ثم یقال لهم أ لیس النبی صلی الله علیه و آله اختفی فی الشعب ثلاث سنین لم یصل إلیه أحد و اختفی فی الغار ثلاثه أیام و لم یجز قیاسا علی ذلک أن یعدمه الله تلک المده مع بقاء التکلیف علی الخلق الذین بعثه لطفا لهم و متی قالوا إنما اختفی بعد ما دعا إلی نفسه و أظهر نبوته فلما أخافوه استتر قلنا و کذلک الإمام لم یستتر إلا و قد أظهر آباؤه موضعه و صفته و دلوا علیه ثم لما خاف علیه أبو الحسن بن علی علیه السلام أخفاه و ستره فالأمر إذا سواء

ثم يقـال لهم خبرونـا لو علم الله من حال شـخص أن من مصـلحته أن يبعث الله إليه نبيا معينا يؤدى إليه مصالحه و علم أنه لو بعثه لقتله هـذا الشـخص و لو منع من قتله قهرا كـان فيه مفسـده له أو لغيره هـل يحسن أن يكلف هـذا الشـخص و لا يبعث إليه ذلك النبى أو لاـ يكلف فـإن قـالوا لا يكلف قلنا و ما المانع منه و له طريق إلى معرفه مصالحه بأن يمكن النبى من الأداء إليه و إن قلتم يكلفه و لا يبعث إليه قلنا و كيف يجوز أن يكلفه و لم يفعل به ما هو لطف له مقدور.

فـإن قالوا أتى فى ذلك من قبل نفسه قلنا هو لم يفعل شـيئا و إنما علم أنه لا يمكنه و بالعلم لا يحسن تكليفه مع ارتفاع اللطف و لو جاز ذلك لجاز أن يكلف ما لا دليل عليه إذا علم أنه لا ينظر فيه و ذلك باطل و لا بـد أن يقال إنه يبعث إلى ذلك الشـخص و يوجب عليه الانقيـاد له ليكون مزيحـا لعلته فإمـا أن يمنع منه بما لا ينافى التكليف أو يجعله بحيث لا يتمكن من قتله فيكون قد أتى من قبل نفسه من عدم الوصول إليه و هذه حالنا مع الإمام فى حال الغيبه سواء.

فـإن قال لا بـد أن يعلمه أن له مصـلحه فى بعثه هـذا الشـخص إليه على لسان غيره ليعلم أنه قـد أتى من قبل نفسه قلنا و كـذلك أعلمنـا الله على لسـان نبيه و الأـئمه من آبـائه عليهم السـلام موضـعه و أوجب علينـا طـاعته فإذا لم يظهر لنا علمنا أنا أتينا من قبل نفوسنا فاستوى الأمران.

و أمـا الـذى يـدل على الأصل الثانى و هو أن من شأن الإمام أن يكون مقطوعا على عصـمته فهو أن العله التى لأجلها احتجنا إلى الإمـام ارتفـاع العصـمه بـدلاله أن الخلق متى كـانوا معصومين لم يحتاجوا إلى إمام و إذا خلوا من كونهم معصومين احتاجوا إليه علمنـا عنـد ذلك أن عله الحاجه هى ارتفاع العصـمه كما نقوله فى عله حاجه الفعل إلى فاعل أنها الحـدوث بـدلاله أن ما يصـح حدوثه يحتاج إلى فاعل فى حدوثه و ما لا يصح حدوثه يستغنى عن الفاعل و حكمنا بذلك أن كل محدث يحتاج إلى محدث فمثل ذلك يجب الحكم بحاجه كل من ليس بمعصوم إلى إمام و إلا انتقضت العله فلو كان الإمام غير معصوم لكانت عله

الحاجه فیه قائمه و احتاج إلی إمام آخر و الکلام فی إمامه کالکلام فیه فیؤدی إلی إیجاب أئمه لا نهایه لهم أو الانتهاء إلی معصوم و هو المراد.

و هذه الطریقه قد أحکمناها فی کتبنا فلا نطول بالأسوله علیها لأن الغرض بهذا الکتاب غیر ذلک و فی هذا القدر کفایه.

و أما الأصل الثالث و هو أن الحق لا یخرج عن الأمه فهو متفق علیه بیننا و بین خصومنا و إن اختلفنا فی عله ذلک لأن عندنا أن الزمان لا یخلو من إمام معصوم لا یجوز علیه الغلط علی ما قلناه فإذا الحق لا یخرج عن الأمه لکون المعصوم فیهم و عند المخالف لقیام أدله یذکرونها دلت علی أن الإجماع حجه فلا وجه للتشاغل بذلک.

فإذا ثبتت هذه الأصول ثبت إمامه صاحب الزمان علیه السلام لأن کل من یقطع علی ثبوت العصمه للإمام قطع علی أنه الإمام و لیس فیهم من یقطع علی عصمه الإمام و یخالف فی إمامته إلا قوم دل الدلیل علی بطلان قولهم کالکیسانیه و الناووسیه و الواقفه فإذا أفسدنا أقوال هؤلاء ثبت إمامته علیه السلام.

أقول:

و أما الذی یدل علی فساد قول الکیسانیه القائلین بإمامه محمد بن الحنفیه فأشیاء.

منها أنه لو کان إماما مقطوعا علی عصمته لوجب أن یکون منصوصا علیه نصا صریحا لأن العصمه لا تعلم إلا بالنص و هم لا یدعون نصا صریحا و إنما یتعلقون بأمور ضعیفه دخلت علیهم فیها شبهه لا یدل علی النص نحو إعطاء أمیر المؤمنین إیاه الرایه یوم البصره و قوله له أنت ابنی حقا مع کون الحسن و الحسین علیهما السلام ابنیه و لیس فی ذلک دلاله علی إمامته علی وجه و إنما یدل علی فضله و منزلته علی أن الشیعه تروی أنه جری بینه و بین علی بن الحسین علیه السلام کلام فی استحقاق الإمامه فتحاکما إلی الحجر فشهد الحجر لعلی بن الحسین علیه السلام بالإمامه فکان ذلک معجزا له فسلم له الأمر و قال بإمامته و الخبر بذلک مشهور عند الإمامیه.

و منها تواتر الشيعه الإماميه بالنص عليه من أبيه و جده و هى موجوده فى كتبهم فى أخبار لا نطول بذكره الكتاب.

و منها الأخبار الوارده عن النبى صلى الله عليه و آله من جهه الخاصه و العامه بالنص على الاثنى عشر و كل من قال بإمامتهم قطع على وفاه محمد بن الحنفيه و سياقه الإمامه إلى صاحب الزمان عليه السلام.

و منها انقراض هذه الفرقه فإنه لم يبق فى الدنيا وقتنا و لا قبله بزمان طويل قائل يقول به و لو كان ذلك حقا لما جاز انقراضهم.

فإن قيل كيف يعلم انقراضهم و هلا جاز أن يكون فى بعض البلاد البعيده و جزائر البحر و أطراف الأرض أقوام يقولون بهذا القول كما يجوز أن يكون فى أطراف الأرض من يقول بمذهب الحسن فى أن مرتكب الكبيره منافق فلا يمكن ادعاء انقراض هذه الفرقه و إنما كان يمكن العلم لو كان المسلمون فيهم قله و العلماء محصورين فأما و قد انتشر الإسلام و كثر العلماء فمن أين يعلم ذلك.

قلنا هذا يؤدى إلى أن لا يمكن العلم بإجماع الأمه على قول و لا مذهب بأن يقال لعل فى أطراف الأرض من يخالف ذلك و يلزم أن يجوز أن يكون فى أطراف الأرض من يقول إن البرد لا ينقض الصوم و أنه يجوز للصائم أن يأكل إلى طلوع الشمس لأن الأول كان مذهب أبى طلحه الأنصارى و الثانى مذهب حذيفه و الأعمش و كذلك مسائل كثيره من الفقه كان الخلف فيها واقعا بين الصحابه و التابعين ثم زال الخلف فيما بعد و اجتمع أهل الأعصار على خلافه فينبغى أن يشك فى ذلك و لا يثق بالإجماع على مسأله سبق الخلاف فيها و هذا طعن من يقول إن الإجماع لا يمكن معرفته و لا التوصل إليه و الكلام فى ذلك لا يختص بهذه المسأله فلا وجه لإيراده هاهنا.

ثم إنا نعلم أن الأنصار طلبت الإمره و دفعهم المهاجرون عنها ثم رجعت الأنصار إلى قول المهاجرين على قول المخالف فلو أن قائلا قال يجوز عقد الإمامه لمن كان من الأنصار لأن الخلاف سبق فيه و لعل فى أطراف الأرض من يقول به

فما كان يكون جوابهم فيه فأى شى ء قالوه فهو جوابنا بعينه.

فإن قيل إن كان الإجماع عندكم إنما يكون حجه لكون المعصوم فيه فمن أين تعلمون دخول قوله فى جمله أقوال الأمه قلنا المعصوم إذا كان من جمله علماء الأمه فلا بد أن يكون قوله موجودا فى جمله أقوال العلماء لأنه لا يجوز أن يكون منفردا مظهرا للكفر فإن ذلك لا يجوز عليه فإذا لا بد أن يكون قوله فى جمله الأقوال و إن شككنا فى أنه الإمام.

فإذا اعتبرنا أقوال الأمه و وجدنا بعض العلماء يخالف فيه فإن كنا نعرفه و نعرف مولده و منشأه لم نعتد بقوله لعلمنا أنه ليس بإمام و إن شككنا فى نسبه لم تكن المسأله إجماعا.

فعلى هذا أقوال العلماء من الأمه اعتبرناها فلم نجد فيهم قائلا بهذا المذهب الذى هو مذهب الكيسانيه أو الواقفه و إن وجدنا فرضا واحدا أو اثنين فإنا نعلم منشأه و مولده فلا يعتد بقوله و اعتبرنا أقوال الباقين الذين نقطع على كون المعصوم فيهم فسقطت هذه الشبهه على هذا التحرير و بان وهنها.

فأما القائلون بإمامه جعفر بن محمد من الناووسيه و أنه حى لم يمت و أنه المهدى فالكلام عليهم ظاهر لأنا نعلم موت جعفر بن محمد كما نعلم موت أبيه و جده و قتل على عليه السلام و موت النبى صلى الله عليه و آله فلو جاز الخلاف فيه لجاز الخلاف فى جميع ذلك و يؤدى إلى قول الغلاه و المفوضه الذين جحدوا قتل على و الحسين عليهما السلام و ذلك سفسطه.

و أما الذى يدل على فساد مذهب الواقفه الذين وقفوا فى إمامه أبى الحسن موسى عليه السلام و قالوا إنه المهدى فقولهم باطل بما ظهر من موته و اشتهر و استفاض كما اشتهر موت أبيه و جده و من تقدمه من آبائه عليهم السلام و لو شككنا لم ننفصل من الناووسيه و الكيسانيه و الغلاه و المفوضه الذين خالفوا فى موت من تقدم من آبائه عليهم السلام.

على أن موته اشتهر ما لم يشتهر موت أحد من آبائه عليهم السلام لأنه أظهروا حضر القضاه و الشهود و نودى عليه ببغداد على الجسر و قيل هذا الذى تزعم الرافضه أنه حى

ص: ۱۸۰

لا يموت مات حتف أنفه و ما جرى هذا المجرى لا يمكن الخلاف فيه.

أقول:

ثم ذكر فى ذلک أخبارا كثيره روينا عنه فى باب وفاه الكاظم عليه السلام ثم قال.

فموته عليه السلام أشهر من أن يحتاج إلى ذكر الروايه به لأن المخالف فى ذلک يدفع الضرورات و الشک فى ذلک يؤدى إلى الشک فى موت كل واحد من آبائه عليهم السلام و غيرهم فلا يوثق بموت أحد على أن المشهور عنه عليه السلام أنه أوصى إلى ابنه على عليه السلام و أسند إليه أمره بعد موته و الأخبار بذلک أكثر من أن تحصى.

أقول:

ثم ذكر بعض الأخبار التى أوردتها فى باب النص عليه صلوات الله عليه ثم قال.

فإن قيل قد مضى فى كلامكم أنا نعلم موت موسى بن جعفر كما نعلم موت أبيه و جده فعليكم لقائل أن يقول إنا نعلم أنه لم يكن للحسن بن على ابن كما نعلم أنه لم يكن له عشره بنين و كما نعلم أنه لم يكن للنبى صلى الله عليه و آله ابن من صلبه عاش بعد موته فإن قلتم لو علمنا أحدهما كما نعلم الآخر لما جاز أن يقع فيه خلاف كما لا يجوز أن يقع الخلاف فى الآخر قيل لمخالفكم أن يقول و لو علمنا موت محمد بن الحنفيه و جعفر بن محمد و موسى بن جعفر كما نعلم موت محمد بن على بن الحسين لما وقع الخلاف فى أحدهما كما لم يجز أن يقع فى الآخر.

قلنا نفى ولاده الأولاد من الباب الذى لا يصح أن يعلم صدوره فى موضع من المواضع و لا يمكن أحدا أن يدعى فيمن لم يظهر له ولد أن يعلم أنه لا ولد له و إنما يرجع فى ذلک إلى غالب الظن و الأماره بأنه لو كان له ولد لظهر و عرف خبره لأن العقلاء قد يدعوهم الدواعى إلى كتمان أولادهم لأغراض مختلفه.

فمن الملوک من يخفيه خوفا عليه و إشفاقا و قد وجد فى ذلک كثير فى عاده الأكاسره و الملوک الأول و أخبارهم معروفه.

و فى الناس من يولد له ولد من بعض سراياه أو ممن تزوج به سرا فيرمى به و يجحده خوفا من وقوع الخصومه مع زوجته و أولاده الباقين و ذلک أيضا يوجد

كثيرا فى العاده.

و فى النـاس من يتزوج بامرأه دنيئه فى المنزله و الشـرف و هو من ذوى الأقـدار و المنازل فيولـد له فيأنف من إلحاقه به فيجحـده أصـلا و فيهم من يتحرج فيعطيه شيئا من ماله و فى الناس من يكون من أدونهم نسبا فيتزوج بامرأه ذات شرف و منزله لهوى منها فيه بغير علم من أهلهـا إمـا بـأن يزوجه نفسـها بغير ولى على مـذهب كثير من الفقهـاء أو تولى أمرهـا الحاكم فيزوجها على ظاهر الحال فيولـد له فيكون الولد صـحيحا و تنتفى منه أنفه و خوفا من أوليائها و أهلها و غير ذلك من الأسـباب التى لا نطول بذكرها فلا يمكن ادعاء نفى الولاده جمله و إنما نعلم ما نعلمه إذا كانت الأحوال سليمه و يعلم أنه لا مانع من ذلك فحينئذ يعلم انتفاؤه.

فأمـا علمنا بأنه لم يكن للنبى صـلى الله عليه و آله ابن عاش بعـده فإنما علمناه لما علمنا عصـمته و نبوته و لو كان له ولـد لأظهره لأنه لا مخافه عليه فى إظهاره و علمنا أيضا بإجماع الأمه على أنه لم يكن له ابن عاش بعده و مثل ذلك لا يمكن أن يدعى العلم به فى ابن الحسن عليه السـلام لأـن الحسن عليه السـلام كان كالمحجور عليه و فى حكم المحبوس و كان الولـد يخاف عليه لما علم و انتشر من مذهبهم أن الثانى عشر هو القائم بالأمر لإزاله الدول فهو مطلوب لا محاله.

و خـاف أيضا من أهله كجعفر أخيه الـذى طمع فى الميراث و الأموال فلـذلك أخفاه و وقعت الشـبهه فى ولادته و مثل ذلك لا يمكن ادعاء العلم به فى موت من علم موته لأن الميت مشاهد معلوم يعرف بشاهد الحال موته و بالأمارات الداله عليه يضـطر من رآه إلى ذلك فإذا أخبر من لم يشاهده علمه و اضطر إليه و جرى الفرق بين الموضعين مثل ما يقول الفقهاء من أن البينه إنما

يمكن أن يقوم على إثبـات الحقوق لاـ على نفيهـا لأـن النفى لا تقوم عليه بينه إلا إذا كان تحته إثبات فبان الفرق بين الموضـعين لذلك.

فإن قيل العاده تسوى بين الموضعين لأن فى الموت قد يشاهد الرجل يحتضر

كما يشاهـد القوابل الولاده و ليس كل أحد يشاهد احتضار غيره كما أنه ليس كل أحد يشاهد ولاده غيره و لكن أظهر ما يمكن فی علم الإنسان بموت غيره إذا لم يكن يشاهـده أن يكون جاره و يعلم بمرضه و يتردد فی عيادته ثم يعلم بشده مرضه ثم يسـمع الـواعيه من داره و لا ـ يكـون فی الـدار مريض غيره و يجلس أهله للعزاء و آثـار الحزن و الجزع عليهم ظـاهره ثم يقسم ميراثه ثم يتمـادی الزمـان و لا ـ يشاهـد و لا ـ يعلم لأـهله غرض فی إظهـار موته و هو حی فهـذه سبيل الولاده لأن النساء يشاهـدن الحمل و يتحـدثن بذلک سـيما إذا كانت حرمه رجل نبيه يتحدث الناس بأحوال مثله و إذا استسـر بجاريه لم يخف تردده إليها ثم إذا ولد المولود ظهر البشـر و السـرور فی أهل الدار و هنأهم الناس إذا كان المهنأ جليل القدر و انتشـر ذلک و تحدث علی حسب جلاله قدره فيعلم الناس أنه قد ولد له مولود سيما إذا علم أنه لا غرض فی أن يظهر أنه ولد له ولد و لم يولد له.

فمتی اعتبرنـا العاده وجـدناها فی الموضـعين علی سواء و إن نقض الله العاده فيمكن فی أحـدهما مثل ما يمكن فی الآخر فإنه قد يجوز أن يمنع الله ببعض الشواغل عن مشاهده الحامل و عن أن يحضر ولادتها إلا عدد يؤمن مثلهم علی كتمان أمره ثم ينقله الله من مكان الولاده إلی قله جبل أو بريه لا أحد فيها و لا يطلع علی ذلک إلا من لا يظهره علی المأمون مثله.

و كمـا يجوز ذلـک فـإنه يجوز أن يمرض الإنسان و يتردد إليه عواده فإذا اشـتد و توقع موته و كان يؤيس من حياته نقله الله إلی قله جبـل و صـير مكـانه شـخصا ميتـا يشـبهه كثيرا من الشـبه ثم يمنع بالشواغـل و غيرهـا من مشاهـدته إلا بمن يوثق به ثم يـدفن الشخص و يحضر جنازته من كان يتوقع موته و لا يرجو حياته فيتوهم أن المدفون هو ذاک العليل.

و قـد يسـكن نبض الإنسـان و تنفسه و ينقض الله العاده و يغيبه عنهم و هو حی لأن الحی منا إنما يحتاج إليهما لإخراج البخارات المحترقه مما حول القلب بإدخال هواء بارد صاف ليروح عن القلب و قد يمكن أن يفعل الله من البروده فی الهواء

المطیفه بـالقلب ما یجری مجری هواء بارد یـدخلها بالتنفس فیکون الهواء المحـدق بالقلب أبـدا باردا و لا یحترق منه شـی ء لأن الحراره التی تحصل فیه یقوم بالبروده.

و الجواب أنـا نقول أولاـ إنه لاـ یلتجئ من یتکلم فی الغیبه إلی مثل هـذه الخرافات إلا من کان مفلسا من الحجه عاجزا عن إیراد شبهه قویه و نحن نتکلم علی ذلـک علی ما به و نقول إن ما ذکر من الطریق الـذی به یعلم موت الإنسان لیس بصـحیح علی کل وجه لأنه قد یتفق جمیع ذلک و ینکشف عن باطل بأن یکون لمن أظهر ذلک غرض حکمی و یظهر التمارض و یتقدم إلی أهله بإظهـار جمیع ذلـک لیختبر به أحوال غیره ممن له علیه طـاعه و أمر و قـد سـبق الملوک کثیرا و الحکمـاء إلی مثـل ذلـک و قد یدخل

علیهم أیضـا شـبهه بـأن یلحقه عله سـکته فیظهرون جمیع ذلـک ثم ینکشف عن باطـل و ذلـک أیضا معلوم بالعادات و إنما یعلم الموت بالمشاهـده و ارتفـاع الحس و خمود النبض و یسـتمر ذلک أوقات کثیره و ربما انضاف إلی ذلک أمارات معلومه بالعاده من جرب المرضی و مارسهم یعلم ذلک.

و هذه حاله موسـی بن جعفر علیه السلام فإنه أظهر للخلق الکثیر الذین لا یخفی علی مثلهم الحال و لا یجوز علیهم دخول الشبهه فی مثله و قوله بأنه یغیب الله الشـخص و یحضـر شخصا علی شبهه أصله لا یصح لأن هذا یسد باب الأدله و یؤدی إلی الشک فی المشاهـدات و أن جمیع مـا نراه الیوم لیس هو الـذی رأینـاه بالأمس و یلزم الشک فی موت جمیع الأموات و یجی ء منه مـذهب الغلاه و المفوضه الذین نفوا القتل عن أمیر المؤمنین علیه السـلام و عن الحسـین علیه السلام و ما أدی إلی ذلک یجب أن یکون باطلا.

و ما قاله إن الله یفعل داخل الجوف حول القلب من البروده ما ینوب مناب الهواء ضرب من هو(۱)

مـن الطب و مع ذلـک یـؤدی إلی الشـک فی مـوت جمیـع الأـموات علی مـا قلنـاه علی أن علی قـانون الطب حرکـات النبض و الشریانات من القلب

۱- ۱. ضرب مزهو. ظ.

و إنما يبطل ببطلان الحراره الغريزيه فإذا فقد حركات النبض علم بطلان الحراره و علم عند ذلك موته و ليس ذلك بموقوف على التنفس و لهذا يلتجئون إلى النبض عند انقطاع النفس أو ضعفه فيبطل ما قاله و حمله الولاده على ذلك.

و ما ادعاه من ظهور الأمر فيه صحيح متى فرضنا الأمر على ما قاله من أنه يكون الحمل لرجل نبيه و قد علم إظهاره و لا مانع من ستره و كتمانه و متى فرضنا كتمانه و ستره لبعض الأغراض التى قدمنا بعضها لا يجب العلم به و لا اشتهاره على أن الولاده فى الشرع قد استقر أن يثبت بقول القابله و يحكم بقولها فى كونه حيا أو ميتا فإذا جاز ذلك كيف لا يقبل قول جماعه نقلوا ولاده صاحب الأمر عليه السلام و شاهدوا من شاهده من الثقات و نحن نورد الأخبار فى ذلك عمن رآه و حكى له و قد أجاز صاحب السؤال أن يعرض فى ذلك عارض يقتضى المصلحه أنه إذا ولد أن ينقله الله إلى قله جبل أو موضع يخفى فيه أمره و لا يطلع عليه أحد و إنما ألزم على ذلك عارضا فى الموت و قد بينا الفصل بين الموضعين.

و أما من خالف من الفرق الباقيه الذين قالوا بإمامه غيره كالمحمديه الذين قالوا بإمامه محمد بن على بن محمد بن على الرضا عليهم السلام و الفطحيه القائله بإمامه عبد الله بن جعفر بن محمد الصادق عليهما السلام و فى هذا الوقت بإمامه جعفر بن على و كالفرقه القائله إن صاحب الزمان حمل بعد لم يولد بعد و كالذين قالوا إنه مات ثم يعيش و كالذين قالوا بإمامه الحسن و قالوا هو اليقين و لم يصح لنا ولاده ولده فنحن فى فتره فقولهم ظاهر البطلان من وجوه.

أحدها انقراضهم فإنه لم يبق قائل يقول بشى ء من هذه المقالات و لو كان حقا لما انقرض.

و منها أن محمد بن على العسكرى مات فى حياه أبيه موتا ظاهرا و الأخبار فى ذلك ظاهره معروفه من دفعه كمن دفع موت من تقدم من آبائه عليهم السلام.

أقول:

ثم ذكر بعض ما أوردنا من الأخبار فى المجلد السابق ثم قال و أما من قال إنه لا ولد لأبى محمد و لكن هاهنا حمل مستور سيولد فقوله باطل

لأن هـذا يؤدى إلى خلو الزمان من إمام يرجع إليه و قـد بينا فساد ذلك على أنا سـندل على أنه قـد ولـد له ولـد معروف و نذكر الروايات فى ذلك فيبطل قول هؤلاء أيضا.

و أما من قال إن الأمر مشتبه فلا يـدرى هل للحسن ولد أم لا و هو مسـتمسك بالأول حتى يحقق ولاده ابنه فقوله أيضا يبطل بما قلنـاه من أن الزمـان لاـ يخلو من إمـام لأن موت الحسن عليه السـلام قـد علمناه كما علمنا موت غيره و سـنبين ولاده ولـده فيبطل قولهم أيضا.

و أما من قال إنه لا إمام بعد الحسن عليه السلام فقوله باطل بما دللنا عليه من أن الزمان لا يخلو من حجه لله عقلا و شرعا.

و أما من قال إن أبا محمـد مات و يحيا بعـد موته فقوله باطل بمثل ما قلناه لأنه يؤدى إلى خلو الخلق من إمام من وقت وفاته إلى حين يحييه الله و احتجاجهم بما روى من أن صاحب هـذا الأمر يحيا بعد ما يموت و أنه سـمى قائما لأنه يقوم بعد ما يموت باطل لأـن ذلـك يحتمل لو صـح الخبر أن يكون أراد بعـد أن مات ذكره حتى لا يـذكره إلا من يعتقـد إمامته فيظهره الله لجميع الخلق على أنا قد بينا أن كل إمام يقوم بعد الإمام الأول يسمى قائما.

و أما القائلون بإمامه عبد الله بن جعفر من الفطحيه و جعفر بن على فقولهم باطل بما دللنا عليه من وجوب عصـمه الإمام و هما لم يكونا معصومين و أفعالهما الظاهره التى تنافى العصمه معروفه نقلها العلماء و هو موجود فى الكتب فلا نطول بذكرها الكتاب.

على أن المشـهور الذى لا مريه فيه بين الطائفه أن الإمامه لا تكون فى أخوين بعد الحسن و الحسـين عليهما السلام فالقول بإمامه جعفر بعـد أخيه الحسن يبطل بـذلك فـإذا ثبت بطلاـن هـذه الأقاويل كلها لم يبق إلا القول بإمامه ابن الحسن عليه السـلام و إلا لأدى إلى خروج الحق عن الأمه و ذلك باطل.

و إذا ثبتت إمامته بهذه السياقه ثم وجدناه غائبا عن الأبصار علمنا أنه لم

يغب مع عصمته و تعين فرض الإمامه فيه و عليه إلا لسبب سوغه ذلك و ضروره ألجأته إليه و إن لم يعلم على وجه التفصيل و جرى ذلك مجرى الكلام فى إيلام الأطفال و البهائم و خلق المؤذيات و الصور المشينات و متشابه القرآن إذا سئلنا عن وجهها بأن نقول إذا علمنا أن الله تعالى حكيم لا يجوز أن يفعل ما ليس بحكمه و لا صواب علمنا أن هذه الأشياء لها وجه حكمه و إن

لم نعلمه معينا كذلك نقول فى صاحب الزمان فإنا نعلم أنه لم يستتر إلا لأمر حكمى سوغه ذلك و إن لم نعلمه مفصلا فإن قيل نحن نعترض قولكم فى إمامته بغيبته بأن نقول إذا لم يمكنكم بيان وجه حسنها دل ذلك على بطلان القول بإمامته لأنه لو صح لأمكنكم بيان وجه الحسن فيه قلنا إن لزمنا ذلك لزم جميع أهل العدل قول الملاحده إذا قالوا إنا نتوصل بهذه الأفعال التى ليست بظاهر الحكمه إلى أن فاعلها ليس بحكيم لأنه لو كان حكيما لأمكنكم بيان وجه الحكمه فيها و إلا فما الفصل.

فإذا قلتم نحن أولا نتكلم فى إثبات حكمته فإذا ثبت بدليل منفصل ثم وجدنا هذه الأفعال المشتبهه الظاهر حملناها على ما يطابق ذلك فلا يؤدى إلى نقض ما علمنا و متى لم يسلموا لنا حكمته انتقلت المسأله إلى القول فى حكمته قلنا مثل ذلك هاهنا من أن الكلام فى غيبته فرع على إمامته و إذا علمنا إمامته بدليل و علمنا عصمته بدليل آخر و علمناه غاب حملنا غيبته على وجه يطابق عصمته فلا فرق بين الموضعين.

ثم يقال للمخاطب أ يجوز أن يكون للغيبه سبب صحيح اقتضاها و وجه من الحكمه أوجبها أم لا يجوز ذلك.

فإن قال يجوز ذلك قيل له فإذا كان ذلك جائزا فكيف جعلت وجود الغيبه دليلا على فقد الإمام فى الزمان مع تجويزك لها سببا لا ينافى وجود الإمام و هل يجرى ذلك إلا مجرى من توصل بإيلام الأطفال إلى نفى حكمه الصانع و هو معترف بأنه يجوز أن يكون فى إيلامهم وجه صحيح لا ينافى الحكمه أو من

توصل بظاهر الآيات المتشابهات إلى أنه تعالى مشبه للأجسام و خالق لأفعال العباد مع تجويز أن تكون لها وجوه صحيحه توافق الحكمه و العدل و التوحيد و نفى التشبيه.

و إن قال لا أجوز ذلك قيل هذا تحجر شديد فيما لا يحاط بعلمه و لا يقطع على مثله فمن أين قلت إن ذلك لا يجوز و انفصل ممن قال لا يجوز أن يكون للآيات المتشابهات وجوه صحيحه يطابق أدله العقل و لا بد أن يكون على ظواهرها و متى قيل نحن متمكنون من ذكر وجوه الآيات المتشابهات مفصلا بل يكفينى علم الجمله و متى تعاطيت ذلك كان تبرعا و إن أقنعتم أنفسكم بذلك فنحن أيضا نتمكن من ذكر وجه صحه الغيبه و غرض حكمى لا ينافى عصمته و سنذكر ذلك فيما بعد و قد تكلمنا عليه مستوفى فى كتاب الإمامه.

ثم يقال كيف يجوز أن يجتمع صحه إمامه ابن الحسن عليه السلام بما بيناه من سياقه الأصول العقليه مع القول بأن الغيبه لا يجوز أن يكون لها سبب صحيح و هل هذا إلا تناقض و يجرى مجرى القول بصحه التوحيد و العدل مع القطع على أنه لا يجوز أن يكون للآيات المتشابهات وجه يطابق هذه الأصول و متى قالوا نحن لا نسلم إمامه ابن الحسن كان الكلام معهم فى ثبوت الإمامه دون الكلام فى سبب الغيبه و قد تقدمت الدلاله على إمامته عليه السلام بما لا يحتاج إلى إعادته و إنما قلنا ذلك لأن الكلام فى سبب غيبه الإمام عليه السلام فرع على ثبوت إمامته فأما قبل ثبوتها فلا وجه للكلام فى سبب غيبته كما لا وجه للكلام فى وجوه الآيات المتشابهات و إيلام الأطفال و حسن التعبد بالشرائع قبل ثبوت التوحيد و العدل.

فإن قيل أ لا كان السائل بالخيار بين الكلام فى إمامه ابن الحسن ليعرف صحتها من فسادها و بين أن يتكلم فى سبب الغيبه قلنا لا خيار فى ذلك لأن من شك فى إمامه ابن الحسن يجب أن يكون الكلام معه فى نص إمامته و التشاغل بالدلاله عليها و لا يجوز مع الشك فيها أن يتكلم فى سبب الغيبه لأن الكلام فى الفروع لا يسوغ إلا بعد إحكام الأصول لها كما لا يجوز أن يتكلم فى سبب إيلام الأطفال قبل

ثبوت حكمه القديم تعالى و أنه لا يفعل القبيح.

و إنما رجحنا الكلام فى إمامته على الكلام فى غيبته و سببها لأن الكلام فى إمامته مبنى على أمور عقليه لا يدخلها الاحتمال و سبب الغيبه ربما غمض و اشتبه فصار الكلام فى الواضح الجلى أولى من الكلام فى المشتبه الغامض كما فعلناه مع المخالفين للمله فرجحنا الكلام فى نبوه نبينا على الكلام على ادعائهم تأبيد شرعهم لظهور ذلک و غموض هذا و هذا بعينه موجود هاهنا و متى عادوا إلى أن يقولوا الغيبه فيها وجه من وجوه القبح فقد مضى الكلام عليه على أن وجوه القبح معقوله و هى كونه ظلما أو كذبا أو عبثا أو جهلا أو استفسادا و كل ذلک ليس بحاصل فيها فيجب أن لا يدعى فيه وجه القبح.

فإن قيل أ لا منع الله الخلق من الوصول إليه و حال بينهم و بينه ليقوم بالأمر و يحصل ما هو لطف لنا كما نقول فى النبى إذا بعثه الله تعالى يمنع منه ما لم يؤد الشرع فكان يجب أن يكون حكم الإمام مثله.

قلنا المنع على ضربين أحدهما لا ينافى التكليف بأن لا يلجأ إلى ترک القبيح و الآخر يؤدى إلى ذلک فالأول قد فعله الله من حيث منع من ظلمه بالنهى عنه و الحث على وجوب طاعته و الانقياد لأمره و نهيه و أن لا يعصى فى شى ء من أوامره و أن يساعد على جميع ما يقوى أمره و يشيد سلطانه فإن جميع ذلک لا ينافى التكليف فإذا عصى من عصى فى ذلک و لم يفعل ما يتم معه الغرض المطلوب يكون قد أتى من قبل نفسه لا من قبل خالقه و الضرب الآخر أن يحول بينهم و بينه بالقهر و العجز عن ظلمه و عصيانه فذلک لا يصح اجتماعه مع التكليف فيجب أن يكون ساقطا فأما النبى صلى الله عليه و آله فإنما نقول يجب أن يمنع الله منه حتى يؤدى الشرع لأنه لا يمكن أن يعلم ذلک إلا من جهته فلذلک وجب المنع منه و ليس كذلک الإمام لأن عله المكلفين مزاحه فيما يتعلق بالشرع و الأدله منصوبه على ما يحتاجون إليه و لهم طريق إلى معرفتها من دون قوله و لو فرضنا أنه ينتهى الحال إلى حد لا يعرف الحق من الشرعيات إلا بقوله لوجب أن يمنع الله تعالى منه و يظهره بحيث

لا یوصل إلیه مثل النبی صلی الله علیه و آله.

و نظیر مسأله الإمام أن النبی إذا أدی ثم عرض فیما بعد ما یوجب خوفه لا یجب علی الله المنع منه لأن عله المکلفین قد انزاحت بما أداه إلیهم فلهم طریق إلی معرفه لطفهم اللهم إلا أن یتعلق به أداء آخر فی المستقبل فإنه یجب المنع منه کما یجب فی الابتداء فقد سوینا بین النبی و الإمام.

فإن قیل بینوا علی کل حال و إن لم یجب علیکم وجه عله الاستتار و ما یمکن أن یکون عله علی وجه لیکون أظهر فی الحجه و أبلغ فی باب البرهان قلنا مما یقطع علی أنه سبب لغیبه الإمام هو خوفه علی نفسه بالقتل بإخافه الظالمین إیاه و منعهم إیاه من التصرف فیما جعل إلیه التدبیر و التصرف فیه فإذا حیل بینه و بین مراده سقط فرض القیام بالإمامه و إذا خاف علی نفسه وجبت غیبته و لزم استتاره کما استتر النبی صلی الله علیه و آله تاره فی الشعب و أخری فی الغار و لا وجه لذلک إلا الخوف من المضار الواصله إلیه.

و لیس لأحد أن یقول إن النبی صلی الله علیه و آله ما استتر عن قومه إلا بعد أدائه إلیهم ما وجب علیه أداؤه و لم یتعلق بهم إلیه حاجه و قولکم فی الإمام بخلاف ذلک و أیضا فإن استتار النبی صلی الله علیه و آله ما طال و لا تمادی و استتار الإمام قد مضت علیه الدهور و انقرضت علیه العصور.

و ذلک أنه لیس الأمر علی ما قالوه لأن النبی صلی الله علیه و آله إنما استتر فی الشعب و الغار بمکه قبل الهجره و ما کان أدی جمیع الشریعه فإن أکثر الأحکام و معظم القرآن نزل بالمدینه فکیف أوجبتم أنه کان بعد الأداء و لو کان الأمر علی ما قالوه من تکامل الأداء قبل الاستتار لما کان ذلک رافعا للحاجه إلی تدبیره و سیاسته و أمره و نهیه فإن أحدا لا یقول إن النبی صلی الله علیه و آله بعد أداء الشرع غیر محتاج إلیه و لا مفتقر إلی تدبیره و لا یقول ذلک معاند.

و هو الجواب عن قول من قال إن النبی صلی الله علیه و آله ما یتعلق من مصلحتنا قد أداه و ما یؤدی فی المستقبل لم یکن فی الحال مصلحه للخلق فجاز لذلک الاستتار و لیس

كـذلك الإمام عنـدكم لأن تصـرفه فى كل حال لطف للخلق فلا يجوز له الاسـتتار على وجه و وجب تقويته و المنع منه ليظهر و ينزاح عله المكلف لأنا قد بينا أن النبى صـلى الله عليه و آله مع أنه أدى المصـلحه التى تعلقت بتلك الحال لم يسـتغن عن أمره و نهيه و تدبيره بلا خلاف بين المحصـلين و مع هذا جاز له الاسـتتار فكذلك الإمام على أن أمر الله تعالى له بالاسـتتار فى الشـعب تاره و فى الغار أخرى فضرب من المنع منه لأنه ليس كل المنع أن يحول بينهم و بينه بالعجز أو بتقويته بالملائكه لأنه لا يمتنع أن يفرض فى تقويته بذلك مفسده فى الدين فلا يحسن من الله فعله و لو كان خاليا من وجوه الفساد و علم الله أنه يقتضيه المصلحه لقـواه بالملائكه و حـال بينهم و بينه فلمـا لم يفعـل ذلـك مع ثبوت حكمته و وجوب إزاحه عله المكلفين علمنـا أنه لم يتعلق به مصـلحه بـل مفسـده و كـذلك نقول فى الإمـام إن الله فعـل من قتله بـأمره بالاسـتتار و الغيبه و لو علم أن المصـلحه يتعلق بتقويته بالملائكه لفعل فلما لم يفعل مع ثبوت حكمته و وجوب إزاحه عله المكلفين فى التكليف علمنا أنه لم يتعلق به مصـلحه بل ربما كان فيه مفسده.

بـل الـذى نقـول إن فى الجملـه يجـب على الله تعـالى تقـويه يـد الإمـام بمـا يتمكن معه من القيـام و ينبسـط يـده و يمكن ذلك بالملائكه و بالبشـر فإذا لم يفعله بالملائكه علمنا أنه لأجل أنه تعلق به مفسـده فوجب أن يكون متعلقا بالبشـر فإذا لم يفعلوه أتوا من قبل نفوسـهم لا من قبله تعالى فيبطل بهـذا التحرير جميع ما يورد من هـذا الجنس و إذا جاز فى النبى صـلى الله عليه و آله أن يستتر مع الحاجه إليه لخوف الضرر و كانت التبعه فى ذلك لازمه لمخيفيه و محوجيه إلى الغيبه فكذلك غيبه الإمام سواء.

فأمـا التفرقه بطول الغيبه و قصـرها فغير صـحيحه لأنـه لا فرق فى ذلك بين القصـير المنقطع و الطويل الممتـد لأنه إذا لم يكن فى الاسـتتار لائمه على المسـتتر إذا أحوج إليه بـل اللائمه على من أحوجه إليها جاز أن يتطاول سـبب الاسـتتار كما جاز أن يقصـر زمانه.

ص: ١٩١

فإن قيل إذا كان الخوف أحوجه إلى الاستتار فقد كان آباؤه عندكم على تقيه و خوف من أعدائهم فكيف لم يستتروا قلنا ما كان على آبائه عليهم السلام خوف من أعدائه مع لزوم التقيه و العدول عن التظاهر بالإمامه و نفيها عن نفوسهم و إمام الزمان كل الخوف عليه لأنه يظهر بالسيف و يدعو إلى نفسه و يجاهد من خالفه عليه فأى تشبه بين خوفه من الأعداء و خوف آبائه عليهم السلام لو لا قله التأمل على أن آباءه عليه السلام متى قتلوا أو ماتوا كان هناك من يقوم مقامهم و يسد مسدهم يصلح للإمامه من أولاده و صاحب الأمر بالعكس من ذلك لأن المعلوم أنه لا يقوم أحد مقامه و لا يسد مسده فبان الفرق بين الأمرين.

و قد بينا فيما تقدم الفرق بين وجوده غائبا لا يصل إليه أحد أو أكثر و بين عدمه حتى إذا كان المعلوم التمكن بالأمر يوجده.

و كذلك قولهم ما الفرق بين وجوده بحيث لا يصل إليه أحد و بين وجوده فى السماء بأن قلنا إذا كان موجودا فى السماء بحيث لا يخفى عليه أخبار أهل الأرض فالسماء كالأرض و إن كان يخفى عليه أمرهم فذلك يجرى مجرى عدمه ثم يقلب عليهم فى النبى صلى الله عليه و آله بأن يقال أى فرق بين وجوده مستترا و بين عدمه و كونه فى السماء فأى شى ء قالوه قلنا مثله على ما مضى القول فيه.

و ليس لهم أن يفرقوا بين الأمرين بأن النبى صلى الله عليه و آله ما استتر من كل أحد و إنما استتر من أعدائه و إمام الزمان مستتر عن الجميع لأنا أولا لا نقطع على أنه مستتر عن جميع أوليائه و التجويز فى هذا الباب كاف على أن النبى صلى الله عليه و آله لما استتر فى الغار كان مستترا من أوليائه و أعدائه و لم يكن معه إلا أبو بكر وحده و قد كان يجوز أن يستتر بحيث لا يكون معه أحد من ولى و لا عدو إذا اقتضت المصلحه ذلك.

فإن قيل فالحدود فى حال الغيبه ما حكمها فإن سقطت عن الجانى على ما يوجبها الشرع فهذا نسخ الشريعه و إن كانت باقيه فمن يقيمها قلنا الحدود

المستحقه باقيه فى جنوب مستحقيها فإن ظهر الإمام و مستحقوها باقون أقامها عليهم بالبينه أو الإقرار و إن كان فات ذلك بموته كان الإثم فى تفويتها على من أخاف الإمام و ألجأه إلى الغيبه.

و ليس هذا نسخا لإقامه الحدود لأن الحد إنما يجب إقامته مع التمكن و زوال المنع و يسقط مع الحيلوله و إنما يكون ذلك نسخا لو سقط إقامتها مع الإمكان و زوال الموانع و يقال لهم ما تقولون فى الحال التى لا يتمكن أهل الحل و العقد من اختيار الإمام ما حكم الحدود فإن قلتم سقطت فهذا نسخ على ما ألزمتمونا و إن قلتم هى باقيه فى جنوب مستحقيها فهو جوابنا بعينه.

فإن قيل قد قال أبو على إن فى الحال التى لا يتمكن أهل الحل و العقد من نصب الإمام يفعل الله ما يقوم مقام إقامه الحدود و ينزاح عله المكلف و قال أبو هاشم إن إقامه الحدود دنياويه لا تعلق لها بالدين.

قلنا أما ما قاله أبو على فلو قلنا مثله ما ضرنا لأن إقامه الحدود ليس هو الذى لأجله أوجبنا الإمام حتى إذا فات إقامته انتقص دلاله الإمامه بل ذلك تابع للشرع و قد قلنا إنه لا يمتنع أن يسقط فرض إقامتها فى حال انقباض يد الإمام أو تكون باقيه فى جنوب أصحابها و كما جاز ذلك جاز أيضا أن يكون هناك ما يقوم مقامها فإذا صرنا إلى ما قاله لم ينتقض علينا أصل.

و أما ما قاله أبو هاشم من أن ذلك لمصالح الدنيا فبعيد لأن ذلك عباده واجبه و لو كان لمصلحه دنياويه لما وجبت على أن إقامه الحدود عنده على وجه الجزاء و النكال جزء من العقاب و إنما قدم فى دار الدنيا بعضه لما فيه من المصلحه فكيف يقول مع ذلك إنه لمصالح دنياويه فبطل ما قالوه.

فإن قيل كيف الطريق إلى إصابه الحق مع غيبه الإمام فإن قلتم لا سبيل إليها جعلتم الخلق فى حيره و ضلاله و شك فى جميع أمورهم و إن قلتم يصاب الحق بأدلته قيل لكم هذا تصريح بالاستغناء عن الإمام بهذه الأدله.

قلنا الحق على ضربين عقلى و سمعى فالعقلى يصاب بأدلته و السمعى عليه أدله منصوبه من أقوال النبى صلى الله عليه و آله و نصوصه و أقوال الأئمه من ولده و قد بينوا ذلک و أوضحوه و لم يتركوا منه شيئا لا دليل عليه غير أن هذا و إن كان على ما قلناه فالحاجه إلى الإمام قد بينا ثبوتها لأن جهه الحاجه المستمره فى كل حال و زمان كونه لطفا لنا على ما تقدم القول فيه و لا يقوم غيره مقامه و الحاجه المتعلقه بالسمع أيضا ظاهره لأن النقل و إن كان واردا عن الرسول صلى الله عليه و آله و عن آباء الإمام عليه السلام بجميع ما يحتاج إليه فى الشريعه فجائز على الناقلين العدول عنه إما تعمدا و إما لشبهه فيقطع النقل أو يبقى فيمن لا حجه فى نقله و قد استوفينا هذه الطريقه فى تلخيص الشافى فلا نطول بذكره.

فإن قيل لو فرضنا أن الناقلين كتموا بعض منهم الشريعه و احتيج إلى بيان الإمام و لم يعلم الحق إلا من جهته و كان خوف القتل من أعدائه مستمرا كيف يكون الحال فإن قلتم يظهر و إن خاف القتل فيجب أن يكون خوف القتل غير مبيح له الاستتار و يلزم ظهوره و إن قلتم لا يظهر و سقط التكليف فى ذلک الشى ء المكتوم عن الأمه خرجتم من الإجماع لأنه منعقد على أن كل شى ء شرعه النبى صلى الله عليه و آله و أوضحه فهو لازم للأمه إلى أن يقوم الساعه فإن قلتم إن التكليف لا يسقط صرحتم بتكليف ما لا يطاق و إيجاب العمل بما لا طريق إليه.

قلنا قد أجبنا عن هذا السؤال فى التلخيص مستوفى و جملته أن الله تعالى لو علم أن النقل ببعض الشرع المفروض ينقطع فى حال تكون تقيه الإمام فيها مستمره و خوفه من الأعداء باقيا لأسقط ذلک عمن لا طريق له إليه فإذا علمنا بالإجماع أن تكليف الشرع مستمر ثابت على جميع الأمه إلى قيام الساعه علمنا عند ذلک أنه لو اتفق انقطاع النقل لشى ء من الشرع لما كان ذلک إلا فى حال يتمكن فيها الإمام من الظهور و البروز و الإعلام و الإنذار.

و كان المرتضى رحمه الله يقول أخيرا لا يمتنع أن يكون هاهنا أمور كثيره غير واصله إلينا هى مودعه عند الإمام و إن كان قد كتمها الناقلون و لم ينقلوها و لم

يلزم مع ذلک سقوط التکليف عن الخلق لأنه إذا کان سبب الغيبه خوفه على نفسه من الذين أخافوه فمن أحوجه إلى الاستتار أتى من قبل نفسه فى فوت ما يفوته من الشرع کما أنه أتى من قبل نفسه فيما يفوته من تأديب الإمام و تصرفه من حيث أحوجه إلى الاستتار و لو أزال خوفه لظهر فيحصل له اللطف بتصرفه و تبين له ما عنده فما انکتم عنه فإذا لم يفعل و بقى مستترا أتى من قبل نفسه فى الأمرين و هذا قوى يقتضيه الأصول.

و فى أصحابنا من قال إن عله استتاره عن أوليائه خوفه من أن يشيعوا خبره و يتحدثوا باجتماعهم معه سرورا فيؤدى ذلک إلى الخوف من الأعداء و إن کان غير مقصود و هذا الجواب يضعف لأن عقلاء شيعته لا يجوز أن يخفى عليهم ما فى إظهار اجتماعهم معه من الضرر عليه و عليهم فکيف يخبرون بذلک مع علمهم بما عليهم فيه من المضره العامه و إن جاز على الواحد و الاثنين لا يجوز على جماعه شيعته الذين لا يظهر لهم.

على أن هذا يلزم عليه أن يکون شيعته قد عدموا الانتفاع به على وجه لا يتمکنون من تلافيه و إزالته لأنه إذا علق الاستتار بما يعلم من حالهم أنهم يفعلونه فليس فى مقدورهم الآن ما يقتضى ظهور الإمام و هذا يقتضى سقوط التکليف الذى الإمام لطف فيه عنهم.

و فى أصحابنا من قال عله استتاره عن الأولياء ما يرجع إلى الأعداء لأن انتفاع جميع الرعيه من ولى و عدو بالإمام إنما يکون بأن ينفذ أمره ببسط يده فيکون ظاهرا متصرفا بلا دافع و لا منازع و هذا مما المعلوم أن الأعداء قد حالوا دونه و منعوا منه.

قالوا و لا فائده فى ظهوره سرا لبعض أوليائه لأن النفع المبتغى من تدبير الأمه لا يتم إلا بظهوره للکل و نفوذ الأمر فقد صارت العله فى استتار الإمام على الوجه الذى هو لطف و مصلحه للجميع واحده.

و يمکن أن يعترض هذا الجواب بأن يقال إن الأعداء و إن حالوا بينه و بين

الظهور على وجه التصرف و التدبير فلم يحولوا بينه و بين لقاء من شاء من أوليائه على سبيل الاختصاص و هو يعتقد طاعته و يوجب اتباع أوامره فإن كان لا نفع فى هذا اللقاء لأجل الاختصاص لأنه نافذ الأمر للكل فهذا تصريح بأنه لا انتفاع للشيعه الإماميه بلقاء أئمتها من لدن وفاه أمير المؤمنين إلى أيام الحسن بن على إلى القائم عليه السلام لهذه العله.

و يوجب أيضا أن يكون أولياء أمير المؤمنين عليه السلام و شيعته لم يكن لهم بلقائه انتفاع قبل انتقال الأمر إلى تدبيره و حصوله فى يده و هذا بلوغ من قائله إلى حد لا يبلغه متأمل على أنه لو سلم أن الانتفاع بالإمام لا يكون إلا مع الظهور لجميع الرعيه و نفوذ أمره

فيهم لبطل قولهم من وجه آخر و هو أنه يؤدى إلى سقوط التكليف الذى الإمام لطف فيه عن شيعته لأنه إذا لم يظهر لهم لعله لا يرجع إليهم و لا كان فى قدرتهم و إمكانهم إزالته فلا بد من سقوط التكليف عنهم لأنه لو جاز أن يمنع قوم من المكلفين غيرهم لطفهم و يكون التكليف الذى ذلك اللطف لطف فيه مستمرا عليهم لجاز أن يمنع بعض المكلفين غيره بقيد و ما أشبهه من المشى على وجه لا يمكن من إزالته و يكون تكليف المشى مع ذلك مستمرا على الحقيقه.

و ليس لهم أن يفرقوا بين القيد و بين اللطف من حيث كان القيد يتعذر معه الفعل و لا يتوهم وقوعه و ليس كذلك فقد اللطف لأن أكثر أهل العدل على أن فقد اللطف كفقد القدره و الآله و أن التكليف مع فقد اللطف فيمن له لطف معلوم كالتكليف مع فقد القدره و الآله و وجود الموانع و أن من لم يفعل له اللطف ممن له لطف معلوم غير مزاح العله فى التكليف كما أن الممنوع غير مزاح العله.

و الذى ينبغى أن يجاب عن السؤال الذى ذكرناه عن المخالف أن نقول إنا أولا لا نقطع على استتاره عن جميع أوليائه بل يجوز أن يظهر لأكثرهم و لا يعلم كل إنسان إلا حال نفسه فإن كان ظاهرا له فعلته مزاحه و إن لم يكن ظاهرا له علم أنه إنما لم يظهر له لأمر يرجع إليه و إن لم يعلمه مفصلا لتقصير من جهته و إلا لم يحسن تكليفه.

فـإذا علم بقـاء تكليفه عليه و اسـتتار الإمـام عنه علم أنه لأمر يرجع إليه كما يقول جماعتنا فيمن لم ينظر فی طريق معرفه الله تعالی فلم يحصـل له العلم وجب أن يقطع علی أنه إنما لم يحصل لتقصـير يرجع إليه و إلا وجب إسـقاط تكليفه و إن لم يعلم ما الـذی وقع تقصيره فيه.

فعلی هـذا التقرير أقوی ما يعلل به ذلك أن الإمام إذا ظهر و لا يعلم شـخصه و عينه من حيث المشاهـده فلا بد من أن يظهر عليه علم معجز يدل علی صدقه و العلم بكون الشی ء معجزا يحتاج إلی نظر يجوز أن يعترض فيه شبهه فلا يمنع أن يكون المعلوم من حال من لم يظهر له أنه متی ظهر و أظهر المعجز لم ينعم النظر فيـدخل فيه شـبهه و يعتقـد أنه كذاب و يشـيع خبره فيؤدی إلی ما تقدم القول فيه.

فإن قيل أی تقصـير وقع من الولی الذی لم يظهر له الإمام لأجل هذا المعلوم من حاله و أی قدره له علی النظر فيما يظهر له الإمام معه و إلی أی شـی ء يرجع فی تلافی ما يوجب غيبته قلنا ما أحلنا فی سـبب الغيبه عن الأولياء إلا علی معلوم يظهر موضع التقصير فيه و إمكـان تلافيه لأنه غير ممتنع أن يكون من المعلوم من حـاله أنه متی ظهر له الإمام قصـر فی النظر فی معجزه فإنما أتی فی ذلـك لتقصـيره الحاصـل فی العلم بـالفرق بين المعجز و الممكن و الـدليل من ذلـك و الشـبهه و لو كـان من ذلك علی قاعـده صحيحه لم يجز أن يشتبه عليه معجز الإمام عند ظهوره له فيجب عليه تلافی هذا التقصير و استدراكه.

و ليس لأحـد أن يقـول هـذا تكليـف لمـا لا يطـاق و حواله علی غيب لأن هـذا الولی ليس يعرف مـا قصـر فيه بعينه من النظر و الاستدلال فيستدركه حتی يتمهد فی نفسه و يتقرر و نراكم تلزمونه ما لا يلزمه و ذلك إنما يلزم فی التكليف قد يتميز تاره و

يشـتبه أخری بغيره و إن كـان التمكن من الأمرين ثابتـا حاصـلا فـالولی علی هـذا إذا حاسب نفسه و رأی أن الإمام لا يظهر له و أفسد أن يكون السبب فی الغيبه ما ذكرناه من الوجوه الباطله و أجناسها علم أنه لا بد من سبب يرجع إليه.

و إذا علم أن أقوى العلل ما ذكرناه علم أن التقصير واقع من جهته فى صفات المعجز و شروطه فعليه معاوده النظر فى ذلك عند ذلك و تخليصه من الشوائب و ما يوجب الالتباس فإنه من اجتهد فى ذلك حق الاجتهاد و وفى النظر شروطه فإنه لا بد من وقوع العلم بالفرق بين الحق و الباطل و هذه المواضع الإنسان فيها على نفسه بصيره و ليس يمكن أن يؤمر فيها بأكثر من التناهى فى الاجتهاد و البحث و الفحص و الاستسلام للحق و قد بينا أن هذا نظير ما نقول لمخالفينا إذا نظروا فى أدلتنا و لم يحصل لهم العلم سواء.

فإن قيل لو كان الأمر على ما قلتم لوجب أن لا يعلم شيئا من المعجزات فى الحال و هذا يؤدى إلى أن لا يعلم النبوه و صدق الرسول و ذلك يخرجه عن الإسلام فضلا عن الإيمان.

قلنا لا يلزم ذلك لأنه لا يمتنع أن يدخل الشبهه فى نوع من المعجزات دون نوع و ليس إذا دخلت الشبهه فى بعضها دخل فى سائرها فلا يمتنع أن يكون المعجز الدال على النبوه لم يدخل عليه فيه شبهه فحصل له العلم بكونه معجزا و علم عند ذلك نبوه النبى صلى الله عليه و آله و المعجز الذى يظهر على يد الإمام إذا ظهر يكون أمرا آخر يجوز أن يدخل عليه الشبهه فى كونه معجزا فيشك حينئذ فى إمامته و إن كان عالما بالنبوه و هذا كما نقول إن من علم نبوه موسى عليه السلام بالمعجزات الداله على نبوته إذا لم ينعم النظر فى المعجزات الظاهره على عيسى و نبينا محمد صلى الله عليه و آله لا يجب أن يقطع على أنه ما عرف تلك المعجزات لأنه لا يمتنع أن يكون عارفا بها و بوجه دلالتها و إن لم يعلم هذه المعجزات و اشتبه عليه وجه دلالتها.

فإن قيل فيجب على هذا أن يكون كل من لم يظهر له الإمام يقطع على أنه على كبيره تلحق بالكفر لأنه مقصر على ما فرضتموه فيما يوجب غيبه الإمام عنه و يقتضى فوت مصلحته فقد لحق الولى على هذا بالعدو.

قلنا ليس يجب فى التقصير الذى أشرنا إليه أن يكون كفرا و لا ذنبا عظيما لأنه فى هذه الحال ما اعتقد الإمام أنه ليس بإمام و لا أخافه على نفسه و إنما قصر

فى بعض العلوم تقصيرا كـان كالسبب فى أن علم من حاله أن ذلك الشك فى الإمامه يقع منه مستقبلا و الآن فليس بواقع فغير لازم أنه يكون كافرا غير أنه و إن لم يلزم أن يكون كفرا و لا جاريا مجرى تكذيب الإمام و الشك فى صدقه فهو ذنب و خطأ لا ينافيان الإيمان و استحقاق الثواب و لن يلحق الولى بالعدو على هذا التقدير لأن العدو فى الحال معتقد فى الإمام ما هو كفر و كبيره و الولى بخلاف ذلك.

و إنما قلنا إن ما هو كالسبب فى الكفر لا يجب أن يكون كفرا فى الحال أن أحدا لو اعتقد فى القادر منا بقدره أنه يصح أن يفعل فى غيره من الأجسام مبتدئا كان ذلك خطأ و جهلا ليس بكفر و لا يمتنع أن يكون المعلوم من حال هذا المعتقد أنه لو ظهر نبى يدعو إلى نبوته و جعل معجزه أن يفعل الله تعالى على يده جسما بحيث لا يصل إليه أسباب البشر أنه لا يقبله و هذا لا محاله لو علم أنه معجز كان يقبله و ما سبق من اعتقاده فى مقدور العبد كان كالسبب فى هذا و لم يلزم أن يجرى مجراه فى الكفر.

فإن قيل إن هذا الجواب أيضا لا يستمر على أصلكم لأن الصحيح من مذهبكم أن من عرف الله تعالى بصفاته و عرف النبوه و الإمامه و حصل مؤمنا لا يجوز أن يقع منه كفر أصلا فإذا ثبت هذا فكيف يمكنكم أن تجعلوا عله الاستتار عن الولى أن المعلوم من حاله أنه إذا ظهر الإمام فظهر علم معجز شك فيه و لا يعرفه و إن الشك فى ذلك كفر و ذلك ينقض أصلكم الذى صححتموه.

قيل هذا الذى ذكرتموه ليس بصحيح لأن الشك فى المعجز الذى يظهر على يد الإمام ليس بقادح فى معرفته لعين الإمام على طريق الجمله و إنما يقدح فى أن ما علم على طريق الجمله و صحت معرفته هل هو هذا الشخص أم لا و الشك فى هذا ليس بكفر لأنه لو كان كفرا لوجب أن يكون كفرا و إن لم يظهر المعجز فإنه لا محاله قبل ظهور هذا المعجز على يده شاك فيه و يجوز كونه إماما و كون غيره كذلك و إنما يقدح فى العلم الحاصل له على طريق الجمله

أن لو شک فی المستقبل فی إمامته علی طریق الجمله و ذلک مما یمنع من وقوعه منه مستقبلا.

و کـان المرتضـی رحمه الله یقول سؤال المخـالف لنـا لم لا یظهر الإمام للأولیاء غیر لازم لأنه إن کان غرضه أن لطف الولی غیر حاصـل فلاـ یحصـل تکلیفه فـإنه لا یتوجه فإن لطف الولی حاصل لأنه إذا علم الولی أن له إماما غائبا یتوقع ظهوره ساعه و یجوز انبساط یده فی کل حال فإن خوفه من تأدیبه حاصل و ینزجر لمکانه عن المقبحات و یفعل کثیرا من الواجبات فیکون حال غیبته کحال کونه فی بلد آخر بل ربما کان فی حال الاستتار أبلغ لأنه مع غیبته یجوز أن یکون معه فی بلده و فی جواره و یشاهده من حیث لاـ یعرفه و لاـ یقف علی أخباره و إذا کان فی بلـد آخر ربما خفی علیه خبره فصار حال الغیبه الانزجار حاصـلا عن القبیح علی ما قلناه و إذا لم یکن قد فاتهم اللطف جاز اسـتتاره عنهم و إن سـلم أنه یحصل ما هو لطف لهم و مع ذلک یقال لم لا یظهر لهم قلنا ذلک غیر واجب علی کل حال فسقط السؤال من أصله.

علی أن لطفهم بمکـانه حاصـل من وجه آخر و هـو أن بمکـانه یثقون جمیع الشـرع إلیهم و لولاـه لمـا وثقوا بـذلک و جوزوا أن یخفی علیهم کثیر من الشـرع و ینقطع دونهم و إذا علموا وجوده فی الجمله أمنوا جمیع ذلـک فکـان اللطف بمکـانه حاصـلا من هذا الوجه أیضا.

و قـد ذکرنا فیما تقدم أن ستر ولاده صاحب الزمان لیس بخارق العادات إذ جری أمثال ذلک فیما تقدم من أخبار الملوک و قد ذکره العلماء من الفرس و من روی أخبار الدولیین من ذلک ما هو مشهور کقصه کیخسرو و ما کان من ستر أمه حملها و إخفاء ولادتها و أمه بنت ولد أفراسـیاب ملک الترک و کان جده کیقاوس أراد قتل ولده فسترته أمه إلی أن ولدته و کان من قصـته ما هو مشهور فی کتب التواریخ ذکره الطبری. و قد نطق القرآن بقصه إبراهیم و أن أمه ولدته خفیا و غیبته فی المغاره

ص: ٢٠٠

حتی بلغ و کـان من أمره مـا کـان و ما کان من قصه موسـی علیه السـلام و أن أمه ألقته فی البحر خوفا علیه و إشـفاقا من فرعون علیه و ذلک مشهور نطق به القرآن و مثل ذلک قصه صاحب الزمان سواء فکیف یقال إن هذا خارج عن العادات.

و من الناس من یکون له ولد من جاریه یسـتترها من زوجته برهه من الزمان حتی إذا حضـرته الوفاه أقر به و فی الناس من یسـتتر أمر ولـده خوفا من أهله أن یقتلوه طمعا فی میراثه قد جرت العادات بذلک فلا ینبغی أن یتعجب من مثله فی صاحب الزمان و قد شاهدنا من هذا الجنس کثیرا و سمعنا منه غیر قلیل فلا نطول بذکره لأنه معلوم بالعادات و کم وجدنا من ثبت نسبه بعد موت أبیه بدهر طویل و لم یکن أحد یعرفه إذا شـهد بنسـبه رجلان مسلمان و یکون أشهدهما علی نفسه سرا عن أهله و خوفا من زوجته و أهله فوصـی به فشـهدا بعد موته أو شـهدا بعقده علی امرأه عقدا صـحیحا فجاءت بولد یمکن أن یکون منه فوجب بحکم الشـرع إلحاقه به و الخبر بولاده ابن الحسن وارد من جهات أکثر مما یثبت الأنساب فی الشـرع و نحن نـذکر طرفا من ذلک فیما بعـد إن شاء الله تعالی.

و أما إنکار جعفر بن علی عم صاحب الزمان شهاده الإمامیه بولد لأخیه الحسن بن علی ولد فی حیاته و دفعه بذلک وجوده بعده و أخذه ترکته و حوزه میراثه و ما کان منه فی حمله سـلطان الوقت علی حبس جواری الحسن و اسـتبذالهن بالاستبراء من الحمل لیتأکـد نفیه لولـد أخیه و إبـاحته دمـاء شـیعته بـدعواهم خلفـا له بعـده کان أحق بمقامه فلیس لشـبهه یعتمـد علی مثلها أحـد من المحصـلین لاتفاق الکل علی أن جعفرا لم یکن له عصمه کعصمه الأنبیاء فیمتنع علیه لذلک إنکار حق و دعوی باطل بل الخطاء جـائز علیه و الغلـط غیر ممتنع منه و قـد نطق القرآن بما کان من ولـد یعقوب مع أخیهم یوسف و طرحهم إیاه فی الجب و بیعهم إیاه بالثمن البخس و هم أولاد الأنبیاء و فی الناس من یقول کانوا أنبیاء فإذا جاز منهم مثل ذلک مع عظم الخطاء فیه فلم لا یجوز مثله من جعفر بن علی مع ابن أخیه و أن یفعل معه من الجحد طمعا

ص: ۲۰۱

فی الدنیا و نیلها و هل یمنع من ذلک أحد إلا مکابر معاند.

فإن قیل کیف یجوز أن یکون للحسن بن علی ولد مع إسناده وصیته فی مرضه الذی توفی فیه إلی والدته المسماه بحدیث المکناه بأم الحسن بوقوفه و صدقاته و أسند النظر إلیها فی ذلک و لو کان له ولد لذکره فی الوصیه.

قیل إنما فعل ذلک قصدا إلی تمام ما کان غرضه فی إخفاء ولادته و ستر حاله عن سلطان الوقت و لو ذکر ولده أو أسند وصیته إلیه لناقض غرضه خاصه و هو احتاج إلی الإشهاد علیها وجوه الدوله و أسباب السلطان و شهود القضاه لیتحرس بذلک وقوفه و یتحفظ صدقاته و یتم به الستر علی ولده بإهمال ذکره و حراسه مهجته بترک التنبیه علی وجوده و من ظن أن ذلک دلیل علی بطلان دعوی الإمامیه فی وجود ولد للحسن علیه السلام کان بعیدا من معرفه العادات و قد فعل نظیر ذلک الصادق جعفر بن محمد علیه السلام حین أسند وصیته إلی خمسه نفر أولهم المنصور إذ کان سلطان الوقت و لم یفرد ابنه موسی علیه السلام بها إبقاء علیه و أشهد معه الربیع و قاضی الوقت و جاریته أم ولده حمیده البربریه و ختمهم بذکر ابنه موسی بن جعفر علیه السلام لستر أمره و حراسه نفسه و لم یذکر مع ولده موسی

أحدا من أولاده الباقین لعله کان فیهم من یدعی مقامه بعده و یتعلق بإدخاله فی وصیته و لو لم یکن موسی ظاهرا مشهورا فی أولاده معروف المکان منه و صحه نسبه و اشتهار فضله و علمه و کان مستورا لما ذکره فی وصیته و لاقتصر علی ذکر غیره کما فعل الحسن بن علی والد صاحب الزمان.

فإن قیل قولکم إنه منذ ولد صاحب الزمان إلی وقتنا هذا مع طول المده لا یعرف أحد مکانه و لا یعلم مستقره و لا یأتی بخبره من یوثق بقوله خارج عن العاده لأن کل من اتفق له الاستتار عن ظالم لخوف منه علی نفسه أو لغیر ذلک من الأغراض یکون مده استتاره قریبه و لا یبلغ عشرین سنه و لا یخفی أیضا عن الکل فی مده استتاره مکانه و لا بد من أن یعرف فیه بعض أولیائه و أهله

ص: ۲۰۲

مكانه أو يخبر بلقائه و قولكم بخلاف ذلك.

قلنا ليس الأمر على ما قلتم لأن الإماميه تقول إن جماعه من أصحاب أبى محمد الحسن بن على عليه السلام قد شاهدوا وجوده فى حياته و كانوا أصحابه و خاصته بعد وفاته و الوسائط بينه و بين شيعته معروفون بما ذكرناهم فيما بعد ينقلون إلى شيعته معالم الدين و يخرجون إليهم أجوبته فى مسائلهم فيه و يقبضون منهم حقوقه و هم جماعه كان الحسن بن على عليه السلام عدلهم فى حياته و اختصهم أمناء له فى وقته و جعل إليهم النظر فى أملاكه و القيام بأموره بأسمائهم و أنسابهم و أعيانهم كأبى عمرو عثمان بن سعيد السمان و ابنه أبى جعفر محمد بن عثمان بن سعيد و غيرهم ممن سنذكر أخبارهم فيما بعد إن شاء الله و كانوا أهل عقل و أمانه و ثقه ظاهره و درايه و فهم و تحصيل و نباهه كانوا معظمين عند سلطان الوقت لعظم أقدارهم و جلاله محلهم مكرمين لظاهر أمانتهم و اشتهار عدالتهم حتى إنه يدفع عنهم ما يضيفه إليهم خصومهم و هذا يسقط قولكم إن صاحبكم لم يره أحد و دعواهم خلافه.

فأما بعد انقراض أصحاب أبيه فقد كان مده من الزمان أخباره واصله من جهه السفراء الذين بينه و بين شيعته و يوثق بقولهم و يرجع إليهم لدينهم و أمانتهم و ما اختصوا به من الدين و النزاهه و ربما ذكرنا طرفا من أخبارهم فيما بعد.

و قد سبق الخبر عن آبائه عليهم السلام بأن القائم له غيبتان أخراهما أطول من الأولى فالأولى يعرف فيها خبره و الأخرى لا يعرف فيها خبره فجاء ذلك موافقا لهذه الأخبار فكان ذلك دليلا ينضاف إلى ما ذكرناه و سنوضح عن هذه الطريقه فيما بعد إن شاء الله تعالى.

فأما خروج ذلك عن العادات فليس الأمر على ما قالوه و لو صح لجاز أن ينقض الله تعالى العاده فى ستر شخص و يخفى أمره لضرب من المصلحه و حسن التدبير لما يعرض من المانع من ظهوره.

و هذا الخضر عليه السلام موجود قبل زماننا من عهد موسى عليه السلام عند أكثر الأمه

و إلى وقتنا هـذا باتفاق أهل السير لا يعرف مستقره و لا يعرف أحد له أصحابا إلا ما جاء به القرآن من قصته مع موسى و ما يذكره بعض الناس أنه يظهر أحيانا و يظن من يراه أنه بعض الزهاد فإذا فارق مكانه توهمه المسمى بالخضر و لم يكن عرفه بعينه فى الحال و لا ظنه فيها بل اعتقد أنه بعض أهل الزمان.

و قد كان من غيبه موسى بن عمران عن وطنه و هربه من فرعون و رهطه ما نطق به القرآن و لم يظفر به أحد مده من الزمان و لا عرفه بعينه حتى بعثه الله نبيا و دعا إليه فعرفه الولى و العدو.

و كان من قصه يوسف بن يعقوب ما جاء به سوره فى القرآن و تضـمنت استتار خبره عن أبيه و هو نبى الله يأتيه الوحى صباحا و مساء يخفى عليه خبر ولـده و عن ولـده أيضـا حتى إنهم كـانوا يـدخلون عليه و يعـاملونه و لاـ يعرفونه و حتى مضت على ذلك السـنون و الأزمـان ثم كشف الله أمره و ظهر خبره و جمع بينه و بين أبيه و إخوته و إن لم يكن ذلك فى عادتنا اليوم و لا سـمعنا بمثله.

و كان من قصه يونس بن متى نبى الله مع قومه و فراره منهم حين تطاول خلافهم له و استخفافهم بجفوته و غيبته عنهم و عن كل أحد حتى لم يعلم أحد من الخلق مستقره و ستره الله فى جوف السمكه و أمسك عليه رمقه لضرب من المصلحه إلى أن انقضت تلك المـده و رده الله إلى قومه و جمع بينهم و بينه و هـذا أيضا خارج عن عادتنا و بعيـد من تعارفنا و قد نطق به القرآن و أجمع عليه أهل الإسلام.

و مثل ما حكيناه أيضا قصه أصحاب الكهف و قد نطق بها القرآن و تضمن شرح حالهم و استتارهم عن قومهم فرارا بدينهم و لو لاـ ما نطق القرآن به لكان مخالفونا يجحـدونه دفعا لغيبه صاحب الزمان و إلحاقهم به لكن أخبر الله تعالى أنهم بقوا ثلاثمائه سـنه مثل ذلك مستترين خائفين ثم أحياهم الله فعادوا إلى قومهم و قصتهم مشهوره فى ذلك.

و قـد كان من أمر صاحب الحمار الذى نزل بقصـته القرآن و أهل الكتاب يزعمون أنه كان نبيا فَأَماتَهُ اللَّهُ مِائَهَ عامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ و بقى طعامه و شرابه لم يتغير و كان

ذلک خارقا للعاده و إذا کان ما ذکرناه معروفا کائنا کیف یمکن مع ذلک إنکار غیبه صاحب الزمان.

اللهم إلا أن یکون المخالف دهریا معطلا ینکر جمیع ذلک و یحیله فلا نکلم معه فی الغیبه بل ینتقل معه إلی الکلام فی أصل التوحید و أن ذلک مقدور و إنما نکلم فی ذلک من أقر بالإسلام و جوز ذلک مقدورا لله فنبین لهم نظائره فی العادات.

و أمثال ما قلناه کثیره مما رواه أصحاب السیر و التواریخ من ملوک فرس و غیبتهم عن أصحابهم مده لا یعرفون خبره ثم عودهم و ظهورهم لضرب من التدبیر و إن لم ینطق به القرآن فهو مذکور فی التواریخ و کذلک جماعه من حکماء الروم و الهند قد کانت لهم غیبات و أحوال خارجه عن العادات لا نذکرها لأن المخالف ربما جحدها علی عادتهم جحد الأخبار و هو مذکور فی التواریخ.

فإن قیل ادعاؤکم طول عمر صاحبکم أمر خارق للعادات مع بقائه علی قولکم کامل العقل تام القوه و الشباب لأنه علی قولکم له فی هذا الوقت الذی هو سنه سبع و أربعین و أربعمائه مائه و إحدی و تسعون سنه لأن مولده علی قولکم سنه ست و خمسین و مائتین و لم تجر العاده بأن یبقی أحد من البشر هذه المده فکیف انتقضت العاده فیه و لا یجوز انتقاضها إلا علی ید الأنبیاء.

قلنا الجواب عن ذلک من وجهین أحدهما أن لا نسلم أن ذلک خارق لجمیع العادات بل العادات فیما تقدم قد جرت بمثلها و أکثر من ذلک و قد ذکرنا بعضها کقصه الخضر علیه السلام و قصه أصحاب الکهف و غیر ذلک و قد أخبر الله عن نوح علیه السلام أنه لبث فی قومه ألف سنه إلا خمسین عاما و أصحاب السیر یقولون إنه عاش أکثر من ذلک و إنما دعا قومه إلی الله هذه المده المذکوره بعد أن مضت علیه ستون من عمره و روی أصحاب الأخبار أن سلمان الفارسی لقی عیسی ابن مریم و بقی إلی زمان نبینا صلی الله علیه و آله و خبره مشهور و أخبار المعمرین من العجم و العرب معروفه مذکوره فی الکتب و التواریخ و روی أصحاب الحدیث أن الدجال

موجود و أنه كان فى عصر النبى صلى الله عليه و آله و أنه باق إلى الوقت الذى يخرج فيه و هو عدو الله فإذا جاز ذلك فى عدو الله لضرب من المصلحه فكيف لا يجوز مثله فى ولى الله إن هذا من العناد.

أقول:

ثم ذكر رحمه الله أخبار المعمرين على ما سنذكره ثم قال إن كان المخالف لنا فى ذلك من يحيل ذلك من المنجمين و أصحاب الطبائع فالكلام لهم فى أصل هذه المسأله فإن العالم مصنوع و له صانع أجرى العاده بقصر الأعمار و طولها و إنه قادر على إطالتها و على إفنائها فإذا بين ذلك سهل الكلام.

و إن كان المخالف فى ذلك من يسلم ذلك غير أنه يقول هذا خارج عن العادات فقد بينا أنه ليس بخارج عن جميع العادات و متى قالوا خارج عن عاداتنا قلنا و ما المانع منه.

فإن قيل ذلك لا يجوز إلا فى زمن الأنبياء قلنا نحن ننازع فى ذلك و عندنا يجوز خرق العادات على يد الأنبياء و الأئمه و الصالحين و أكثر أصحاب الحديث يجوزون ذلك و كثير من المعتزله و الحشويه و إن سموا ذلك كرامات كان ذلك خلافا فى عباره و قد دللنا على جواز ذلك فى كتبنا و بينا أن المعجز إنما يدل على صدق من يظهر على يده ثم نعلمه نبيا أو إماما أو صالحا بقوله و كلما يذكرونه من شبههم قد بينا الوجه فيه فى كتبنا لا نطول بذكره هاهنا.

فأما ما يعرض من الهرم بامتداد الزمان و علو السن و تناقض بنيه الإنسان فليس مما لا بد منه و إنما أجرى الله العاده بأن يفعل ذلك عند تطاول الزمان و لا إيجاب هناك و هو تعالى قادر أن لا يفعل ما أجرى العاده بفعله و إذا ثبتت هذه الجمله ثبت أن تطاول الأعمار ممكن غير مستحيل و قد ذكرنا فيما تقدم عن جماعه أنهم لم يتغيروا مع تطاول أعمارهم و علو سنهم و كيف ينكر ذلك من يقر بأن الله تعالى يخلد المؤمنين فى الجنه شبانا لا يبلون و إنما يمكن أن ينازع فى ذلك من يجحد ذلك و يسنده إلى الطبيعه و تأثير الكواكب الذى قد دل الدليل على بطلان قولهم باتفاق منا و من خالفنا فى هذه المسأله من أهل الشرع فسقطت

الشبهه من كل وجه.

دليل آخر و مما يدل على إمامه صاحب الزمان و صحه غيبته ما رواه الطائفتان المختلفان و الفرقتان المتباينتان العامه و الإماميه أن الأئمه بعد النبى صلى الله عليه و آله اثنا عشر لا يزيدون و لا ينقصون و إذا ثبت ذلك فكل من قال بذلك قطع على الأئمه الاثنى عشر الذين نذهب إلى إمامتهم و على وجود ابن الحسن و صحه غيبته لأن من خالفهم فى شى ء من ذلك لا يقصر الإمامه على هذا العدد بل يجوز الزياده عليها و إذا ثبت بالأخبار التى نذكرها هذا العدد المخصوص ثبت ما أردناه أقول ثم أورد رحمه الله من طرق الفريقين بعض ما أوردناه فى باب النصوص على الاثنى عشر عليهم السلام.

ثم قال رحمه الله:

فإن قيل دلوا أولا على صحه هذه الأخبار فإنها أخبار آحاد لا يعول عليها فيما طريقه العلم و هذه مسأله علميه ثم دلوا على أن المعنى بها من تذهبون إلى إمامته فإن الأخبار التى رويتموها عن مخالفيكم و أكثر ما رويتموها من جهه الخاصه إذا سلمت فليس فيها صحه ما تذهبون إليه لأنها تتضمن غير ذلك فمن أين لكم أن أئمتكم هم المرادون بها دون غيرهم.

قلنا أما الذى يدل على صحتها فإن الشيعه الإماميه يروونها على وجه التواتر خلفا عن سلف و طريقه تصحيح ذلك موجود فى كتب الإماميه فى النصوص على أمير المؤمنين عليه السلام و الطريقه واحده.

و أيضا فإن نقل الطائفتين المختلفين المتباينتين فى الاعتقاد يدل على صحه ما قد اتفقوا على نقله لأن العاده جاريه أن كل من اعتقد مذهبا و كان طريق إلى صحه ذلك النقل فإن دواعيه تتوفر إلى نقله و تتوفر دواعى من خالفه إلى إبطال ما نقله أو الطعن عليه و الإنكار لروايته بذلك جرت العادات فى مدائح الرجال و ذمهم و تعظيمهم و النقص منهم و متى رأينا الفرقه المخالفه لهذه الفرقه قد نقلت مثل نقلها و لم يتعرض للطعن على نقله و لم ينكر متضمن الخبر دل

ذلک على أن الله تعالى قد تولى نقله و سخرهم لروايته و ذلک دليل على صحه ما تضمنه الخبر.

و أما الدليل على أن المراد بالأخبار و المعنى بها أئمتنا عليهم السلام فهو أنه إذا ثبت بهذه الأخبار أن الأئمه محصوره فى الاثنى عشر إماما و أنهم لا يزيدون و لا ينقصون ثبت ما ذهبنا إليه لأن الأمه بين قائلين قائل يعتبر العدد الذى ذكرناه فهو يقول إن المراد بها من نذهب إلى إمامته و من خالف فى إمامتهم لا يعتبر هذا العدد فالقول مع اعتبار العدد أن المراد غيرهم خروج عن الإجماع و ما أدى إلى ذلک وجب القول بفساده.

و يدل أيضا على إمامه ابن الحسن عليه السلام و صحه غيبته ما ظهر و انتشر من الأخبار الشائعه الذائعه عن آبائه عليهم السلام قبل هذه الأوقات بزمان طويل من أن لصاحب هذا الأمر غيبه و صفه غيبته و ما يجرى فيها من الاختلاف و يحدث فيها من الحوادث و أنه يكون له غيبتان إحداهما أطول من الأخرى و أن الأولى يعرف فيها أخباره و الثانيه لا يعرف فيها أخباره فوافق ذلک على ما تضمنته الأخبار و لو لا صحتها و صحه إمامته لما وافق ذلک لأن ذلک لا يكون إلا بإعلام الله على لسان نبيه و هذه أيضا طريقه اعتمدها الشيوخ قديما.

و نحن نذكر من الأخبار التى تضمن ذلک طرفا ليعلم صحه ما قلناه لأن استيفاء جميع ما روى فى هذا المعنى يطول و هو موجود فى كتب الأخبار من أراده وقف عليه من هناک.

أقول:

ثم نقل الأخبار التى نقلنا عنه رحمه الله فى الأبواب السابقه و اللاحقه ثم قال.

فإن قيل هذه كلها أخبار آحاد لا يعول على مثلها فى هذه المسأله لأنها مسأله علميه قلنا موضع الاستدلال من هذه الأخبار ما تضمنه الخبر بالشى ء قبل كونه فكان كما تضمنه فكان ذلک دلاله على صحه ما ذهبنا إليه من إمامه ابن الحسن لأن العلم بما يكون لا يحصل إلا من جهه علام الغيوب فلو لم يرد إلا خبر واحد

و وافق مخبره ما تضمنه الخبر لكان ذلك كافيا و لذلک کان ما تضمنه القرآن من الخبر بالشی ء قبل كونه دليلا على صدق النبی صلى الله عليه و آله و أن القرآن من قبل الله تعالى و إن كانت المواضع التی تضمن ذلک محصوره و مع ذلک مسموعه من مخبر واحد لكن دل على صدقه من الجهه التی قلناها على أن الأخبار متواتر بها لفظا و معنی.

فأما اللفظ فإن الشيعه تواترت بكل خبر منه و المعنى أن كثره الأخبار و اختلاف جهاتها و تباين طرقها و تباعد رواتها تدل على صحتها لأنه لا يجوز أن يكون كلها باطله و لذلک يستدل فی مواضع كثيره على معجزات النبی صلى الله عليه و آله التی هی سوى القرآن و أمور كثيره فی الشرع يتواتر و إن كان كل لفظ منه منقولا من جهه الآحاد و ذلک معتمد عند من خالفنا فی هذه المسأله فلا ينبغی أن يتركوه و ينسوه إذا جئنا إلى الكلام فی الإمامه و العصبيه لا ينبغی أن ينتهی بالإنسان إلى حد يجحد الأمور المعلومه.

و هذا الذی ذكرناه معتبر فی مدائح الرجال و فضائلهم و لذلک استدل على سخاء حاتم و شجاعه عمرو و غير ذلک بمثل ذلک و إن كان كل واحد مما يروى من عطاء حاتم و وقوف عمرو فی موقف من المواقف من جهه الآحاد و هذا واضح.

و مما يدل أيضا على إمامه ابن الحسن زائدا على ما مضى أنه لا خلاف بين الأمه أنه سيخرج فی هذه الأمه مهدی يملأ الأرض قسطا و عدلا كما ملئت ظلما و جورا و إذا بينا أن ذلک المهدی من ولد الحسين و أفسدنا قول من يدعی ذلک من ولد الحسين سوى ابن الحسن ثبت أن المراد به هو عليه السلام.

أقول:

ثم أورد ما نقلنا عنه سابقا من أخبار الخاصه و العامه فی المهدی عليه السلام ثم قال.

و أما الذی يدل على أنه يكون من ولد الحسين عليه السلام فالأخبار التی أوردناها فی أن الأئمه اثنا عشر و ذكر تفاصيلهم فهی متضمنه لذلک و لأن كل من اعتبر العدد الذی ذكرناها قال المهدی من ولد الحسين عليه السلام و هو من أشرنا إليه.

ثم أورد رحمه الله الأخبار فى ذلك على ما روينا عنه ثم قال.

فإن قيل أ ليس قد خالف جماعه فيهم من قال المهدى من ولد على عليه السلام فقالوا هو محمد بن الحنفيه و فيهم من قال من السبائيه هو على عليه السلام لم يمت و فيهم من قال جعفر بن محمد لم يمت و فيهم من قال موسى بن جعفر لم يمت و فيهم من قال الحسن بن على العسكرى عليهما السلام لم يمت و فيهم من قال المهدى هو أخوه محمد بن على و هو حى باق لم يمت ما الذى يفسد قول هؤلاء.

قلت هذه الأقوال كلها قد أفسدناها بما دللنا عليه من موت من ذهبوا إلى حياته و بما بينا أن الأئمه اثنا عشر و بما دللنا على صحه إمامه ابن الحسن من الاعتبار و بما سنذكره من صحه ولادته و ثبوت معجزاته الداله على إمامته.

فأما من خالف فى موت أمير المؤمنين و ذكر أنه حى باق فهو مكابر فإن العلم بموته و قتله أظهر و أشهر من قتل كل أحد و موت كل إنسان و الشك فى ذلك يؤدى إلى الشك فى موت النبى و جميع أصحابه ثم ما ظهر من وصيته و إخبار النبى صلى الله عليه و آله إياه أنك تقتل و تخضب لحيتك من رأسك يفسد ذلك أيضا و ذلك أشهر من أن يحتاج أن يروى فيه الأخبار.

و أما وفاه محمد بن على ابن الحنفيه و بطلان قول من ذهب إلى إمامته فقد بينا فيما مضى من الكتاب و على هذه الطريقه إذا بينا أن المهدى من ولد الحسين عليه السلام بطل قول المخالف فى إمامته عليه السلام.

و أما الناووسيه الذين وقفوا على جعفر بن محمد عليه السلام فقد بينا أيضا فساد قولهم بما علمناه من موته و اشتهار الأمر فيه و بصحه إمامه ابنه موسى بن جعفر عليه السلام و بما ثبت من إمامه الاثنى عشر عليه السلام و يؤكد ذلك ما ثبت من صحه وصيته إلى من أوصى إليه و ظهور الحال فى ذلك.

و أما الواقفه الذين وقفوا على موسى بن جعفر و قالوا هو المهدى فقد أفسدنا أقوالهم بما دللنا عليه من موته و اشتهار الأمر فيه و ثبوت إمامه ابنه الرضا عليه السلام و فى ذلك كفايه لمن أنصف.

و أما المحمـديه الذين قالوا بإمامه محمد بن على العسـكرى و إنه حى لم يمت فقولهم باطل لما دللنا به على إمامه أخيه الحسـن بن على أبى القائم عليه السـلام و أيضا فقد مات محمد فى حياه أبيه عليه السـلام موتا ظاهرا كما مات أبوه و جده فالمخالف فى ذلك مخالف فى الضروره.

و أما القائلون بأن الحسن بن على لم يمت و هو حى باق و هو المهدى فقولهم باطل بما علمنا موته كما علمنا موت من تقدم من آبائه و الطريقه واحده و الكلام عليهم واحد هذا مع انقراض القائلين به و اندراسهم و لو كانوا محقين لما انقرضوا.

أقول:

و قد أورد لكل ما ذكر أخبارا كثيره أوردناها مع غيرها فى المجلدات السابقه فى الأبواب التى هى أنسب بها ثم قال.

و أما من قال إن الحسن بن على عليه السلام يعيش بعد موته و إنه القائم بالأمر و تعلقهم بما

رُوِیَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ إِنَّمَا سُمِّیَ الْقَائِمَ لِأَنَّهُ یَقُومُ بَعْدَ مَا یَمُوتُ.

فقوله باطل بما دللنا عليه من موته و ادعاؤهم أنه يعيش يحتاج إلى دليل و لو جاز لهم ذلك لجاز أن تقول الواقفه إن موسـى بن جعفر يعيش بعـد موته على أن هـذا يؤدى إلى خلو الزمـان من إمـام بعـد موت الحسن إلى حين يحيا و قـد دللنا بأدله عقليه على فساد ذلك.

و يدل على فساد ذلك الأخبار التى مضت فى أنه لو بقيت الأرض بغير إمام ساعه لساخت.

و قَوْلُ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ: اللَّهُمَّ إِنَّکَ لَا تُخْلِی الْأَرْضَ بِغَیْرِ حُجَّهٍ إِمَّا ظَاهِراً مَشْهُوراً أَوْ خَائِفاً مَغْمُوراً.

يـدل على ذلـك على أن قوله يقوم بعـد مـا يموت لو صـح الخبر احتمـل أن يكون أراد يقوم بعـد مـا يموت ذكره و يخمل و لا يعرف و هـذا جـائز فى اللغه و مـا دللنـا به على أن الأئمه اثنـا عشـر يبطل هـذا المقال لأنه عليه السـلام هو الحادى عشـر على أن القائلين بذلك قد انقرضوا و لله الحمد و لو كان حقا لما انقرض القائلون به.

و أما من ذهب إلى الفتره بعد الحسن بن على و خلو الزمان من إمام فقولهم باطل بما دللنا عليه من أن الزمان لا يخلو من إمام فى حال من الأحوال بأدله عقليه و شرعيه و تعلقهم بالفترات بين الرسل باطل لأن الفتره عباره عن خلو الزمان من نبى و نحن لا نوجب النبوه فى كل حال و ليس فى ذلك دلاله على خلو الزمان من إمام على أن القائلين بذلك قد انقرضوا و لله الحمد فسقط هذا القول أيضا.

و أما القائلون بإمامه جعفر بن على بعد أخيه فقولهم باطل بما دللنا عليه من أنه يجب أن يكون الإمام معصوما لا يجوز عليه الخطاء و أنه يجب أن يكون أعلم الأمه بالأحكام و جعفر لم يكن معصوما بلا خلاف و ما ظهر من أفعاله التى تنافى العصمه أكثر من أن تحصى لا نطول بذكرها الكتاب و إن عرض فيما بعد ما يقتضى ذكر بعضها ذكرناه و أما كونه عالما فإنه كان خاليا منه فكيف تثبت إمامته على أن القائلين بهذه المقاله قد انقرضوا أيضا و لله الحمد و المنه.

و أما من قال لا ولد لأبى محمد عليه السلام فقوله يبطل بما دللنا عليه من إمامه الاثنى عشر و سياقه الأمر فيهم و أما من زعم أن الأمر قد اشتبه عليه فلا يدرى هل لأبى محمد عليه السلام ولد أم لا إلا أنهم متمسكون بالأول حتى يصح لهم الآخر فقوله باطل بما دللنا عليه من صحه إمامه ابن الحسن و بما بينا من أن الأئمه اثنا عشر و مع ذلك لا ينبغى التوقف بل يجب القطع على إمامه ولده و ما قدمناه أيضا من أنه لا يمضى إمام حى حتى يولد له و يرى عقبه و ما دللنا عليه من أن الزمان لا يخلو من إمام عقلا و شرعا يفسد هذا القول أيضا.

فأما تمسكهم بما روى تمسكوا بالأول حتى يصح لكم الآخر فهو خبر واحد و مع هذا فقد تأوله سعد بن عبد الله بتأويل قريب قال قوله تمسكوا بالأول حتى يظهر لكم الآخر هو دليل على إيجاب الخلف لأنه يقتضى وجوب التمسك بالأول و لا يبحث عن أحوال الآخر إذا كان مستورا غائبا فى تقيه حتى

يأذن الله فی ظهوره و يكون هو الذی يظهر أمره و يشهر نفسه على أن القائلين بذلک قد انقرضوا و الحمد لله.

و أما من قال بإمامه الحسن و قالوا انقطعت الإمامه كما انقطعت النبوه فقولهم باطل بما دللنا عليه من أن الزمان لا يخلو من إمام عقلا و شرعا و بما بينا من أن الأئمه اثنا عشر و سنبين صحه ولاده القائم بعده فسقط قولهم من كل وجه على أن هؤلاء قد انقرضوا بحمد الله.

و قد بينا فساد قول الذاهبين إلى إمامه جعفر بن على من الفطحيه الذين قالوا بإمامه عبد الله بن جعفر لما مات الصادق عليه السلام فلما مات عبد الله و لم يخلف ولدا رجعوا إلى القول بإمامه موسى بن جعفر و من بعده إلى الحسن بن على فلما مات الحسن قالوا بإمامه جعفر و قول هؤلاء يبطل بوجوه أفسدناها و لأنه لا خلاف بين الإماميه أن الإمامه لا تجتمع فی أخوين بعد الحسن و الحسين و قد أوردنا فی ذلک أخبارا كثيره.

و منها أنه لا خلاف أنه لم يكن معصوما و قد بينا أن من شرط الإمام أن يكون معصوما و ما ظهر من أفعاله ينافی العصمه و

قَدْ رُوِیَ: أَنَّهُ لَمَّا وُلِدَ لِأَبِی الْحَسَنِ جَعْفَرٌ هَنَّئُوهُ بِهِ فَلَمْ يَرَوْا بِهِ سُرُوراً فَقِيلَ لَهُ فِی ذَلِکَ فَقَالَ هَوِّنْ عَلَيْکَ أَمْرَهُ سَيُضِلُّ خَلْقاً كَثِيراً.

و ما روى فيه و له من الأفعال و الأقوال الشنيعه أكثر من أن تحصى ننزه كتابنا عن ذلک.

فأما من قال إن للخلف ولدا و أن الأئمه ثلاثه عشر فقولهم يفسد بما دللنا عليه من أن الْائمه عليهم السلام اثنا عشر فهذا القول يجب اطراحه على أن هذه الفرق كلها قد انقرضت بحمد الله و لم يبق قائل بقولها و ذلک دليل على بطلان هذه الأقاويل انتهى كلامه قدس الله روحه.

و أقول تحقيقاته رحمه الله فی هذا المبحث يحتاج إلى تفصيل و تبيين و إتمام و نقض و إبرام ليس كتابنا محل تحقيق أمثال ذلک و إنما أوردنا كلامه رحمه الله لأنه كان داخلا فيما اشتمل عليه أصولنا التی أخذنا منها و محل تحقيق تلک المباحث

من جهه الـدلائل العقليه الكتب الكلاميه و أما ما يتعلق بكتابنا من الأخبار المتعلقه بها فقد وفينا حقها على وجه لا يبقى لمنصـف بـل معانـد مجـال الشـك فيهـا و لنتكلم فيمـا التزمه رحمه الله فى ضـمن أجوبه اعتراضـات المخالف من كون كل من خفى عليه الإمام من الشيعه فى زمان الغيبه فهم مقصرون مذنبون فنقول.

يلزم عليه أن لا يكون أحد من الفرقه المحقه الناجيه فى زمان الغيبه موصوفا بالعداله لأن هذا الذنب الذى صار مانعا لظهوره عليه السـلام من جهتهم إما كبيره أو صـغيره أصـروا عليها و على التقـديرين ينافى العداله فكيف كان يحكم بعداله الرواه و الأئمه فى الجماعات و كيف كان يقبل قولهم فى الشـهادات مع أنا نعلم ضـروره أن كل عصر من الأعصار مشتمل على جماعه من الأخيار لا يتوقفون

مع خروجه عليه السـلام و ظهور أدنى معجز منه فى الإقرار بإمامته و طاعته و أيضا فلا شك فى أن فى كثير من الأعصار الماضيه كان الأنبياء و الأوصـياء محبوسـين ممنوعين عن وصول الخلق إليهم و كان معلوما من حال المقرين أنهم لم يكونوا مقصرين فى ذلك بل نقول لما اختفى الرسول صـلى الله عليه و آله فى الغار كان ظهوره لأمير المؤمنين صلوات الله عليه و كونه معه لطفا له و لا يمكن إسناد التقصير إليه فالحق فى الجواب أن اللطف إنما يكون شرطا للتكليف إذا لم يكن مشتملا على مفسده فإنا نعلم أنه تعالى إذا أظهر علامه مشيته عنـد ارتكاب المعاصـى على المـذنبين كان يسود وجوههم مثلا فهو أقرب إلى طاعتهم و أبعـد عن معصيتهم لكن لاشتماله على كثير من المفاسد لم يفعله فيمكن أن يكون ظهوره عليه السلام مشتملا على مفسده عظيمه للمقرين يوجب استئصـالهم و اجتيـاحهم فظهوره عليه السـلام مع تلـک الحال ليس لطفا لهم و ما ذکره رحمه الله من أن التكليف مع فقد اللطف كالتكليف مع فقد الإله فمع تسليمه إنما يتم إذا كان لطفا و ارتفعت المفاسد المانعه عن كونه لطفا.

و حاصـل الكلاـم أن بعـد مـا ثبت من الحسن و القبـح العقليين و أن العقـل يحكم بـأن اللطف على الله تعالى واجب و أن وجود الإمام لطف باتفاق جميع العقلاء على أن المصلحه فى وجود رئيس يدعو إلى الصلاح و يمنع عن الفساد و

أن وجوده أصلح للعباد و أقرب إلى طاعتهم و أنه لا بد أن يكون معصوما و أن العصمه لا تعلم إلا من جهته تعالى و أن الإجماع واقع على عدم عصمه غير صاحب الزمان عليه السلام يثبت وجوده.

و أما غيبته عن المخالفين فظاهر أنه مستند إلى تقصيرهم و أما عن المقرين فيمكن أن يكون بعضهم مقصرين و بعضهم مع عدم تقصيرهم ممنوعين من بعض الفوائد التى تترتب على ظهوره عليه السلام لمفسده لهم فى ذلك ينشأ من المخالفين أو لمصلحه لهم فى غيبته بأن يؤمنوا به مع خفاء الأمر و ظهور الشبه و شده المشقه فيكونوا أعظم ثوابا مع أن إيصال الإمام فوائده و هداياته لا يتوقف على ظهوره بحيث يعرفونه فيمكن أن يصل منه عليه السلام إلى أكثر الشيعه ألطاف كثيره لا يعرفونه كما سيأتى عنه عليه السلام أنه فى غيبته كالشمس تحت السحاب على أن فى غيبات الأنبياء دليلا بينا على أن فى هذا النوع من وجود الحجه مصلحه و إلا لم يصدر منه تعالى.

و أما الاعتراضات الموردة على كل من تلك المقدمات و أجوبتها فموكول إلى مظانه.

**[ترجمه]شيخ الطائفه در كتاب غيبت مى فرمايد: سخن ما در اثبات غيبت حضرت امام زمان عليه السّلام به دو طريق است: نخست اينكه مى گوييم: چون ثابت شده كه امام در هر حال بايد وجود داشته باشد و مردم هم كه معصوم نيستند، نمى توانند در هيچ زمانى از وجود رئيسى (كه امور دنيا و آخرت آنها را اصلاح كند) بى نياز باشند، و اين رئيس نيز حتما بايد معصوم باشد، على هذا اين رئيس يا آشكار و در دسترس مردم است و يا غايب و از نظرها پنهان، زيرا مى دانيم كسانى كه مردم آنها را امام مى دانند (مانند خلفا كه اهل سنت آنها را اولو الامر و امام و جانشين پيغمبر مى دانند) يقين به عصمت آنها نداريم، بلكه ظاهر افعال و احوال آنها، منافى عصمت است، پس به يقين خواهيم دانست كه امام معصوم، غايب و از نظرها پنهان است.

و چون قطع داريم كه عقيده فرقه هاى كيسانيه و ناووسيه و فطحيه و واقفيه و غيرهم نسبت به شخصى كه او را امام غايب مى دانند باطل است، يقين حاصل مى كنيم كه امامت فرزند امام حسن عسكرى عليهماالسّلام

و غيبت و ولادت آن حضرت صحيح است. و با ثبوت اين موضوع، ديگر براى اثبات ولادت و علت غيبتش محتاج بحث وگفتگوى بيشتر نيستيم مضافا به اين كه مى دانيم نقطه حقى در ميان امت اسلام هست و جايز نيست كه از ميان آنها خارج باشد .

طريق دوم اينكه: مى گوييم گفتگو درباره غيبت فرزند امام حسن عسكرى عليه السّلام، متفرع بر ثبوت امامت آن حضرت است. پس اگر مخالف ما تسليم عقيده ما شود و با قبول امامت حضرت، از علت غيبتش پرسش كند، بايد پاسخ آن را از خود او خواست و اگر امامت آن حضرت را نمى پذيرد، پرسش وى از علت غيبت بى مورد خواهد بود. هر گاه درباره ثبوت امامت آن سرور با ما گفتگو كنند، خواهيم گفت كه: در جاى خود با دليل هاى قانع كننده ثابت شده كه واجب است در همه احوال و اعصار، امام در ميان مردمى كه معصوم نيستند و مكلف به تكاليف شرعى هستند وجود داشته باشد، و نيز ثابت شده كه يكى از شرايط امام، قطعى بودن عصمت اوست و گفتيم كه حق از ميان امت اسلام بيرون نمى رود.

بعد از ذكر اين مقدمات، مى گوييم كه مسلمانان در اعتقاد به وجود امام، به چند گروه تقسيم مى شوند: گروهى عقيده دارند

که امامی در میان مردم وجود نـدارد. ولی به نظر ما دلیلی که لزوم وجود امام را در هر حال و زمانی ثابت می کرد، این عقیده را فاسد می گرداند.

دسـته دیگر کسانی را امام می دانند که عصمت آنها قطعی نیست. این عقیده نیز با اعتقاد ما که گفتیم باید قطع به عصمت امام داشـته باشـیم، باطـل می شود. مضافـا به اینکه کردار ظـاهری و احوال امـام آنهـا نیز بـا مقام عصـمت منافات دارد. پس گفتگو درباره موضوعی که ما بالبداهه علم به خلاف آن داریم، بی مورد است.

دسـته دیگر کیسانیه هسـتند که معتقـد به امامت محمـد بن الحنفیه هسـتند. ناووسـیه نیز عقیـده دارند که امام جعفر صادق علیه السّـلام رحلت نکرده و (امام آخرالزمان اوست). فرقه واقفیه هم بعد از حضـرت موسی بن جعفر علیه السّلام، کسی را امام نمی دانند و می گویند: آن حضرت نمرده است.

چنان که خواهیم گفت به چند دلیل اعتقاد همه آنها باطل است.

پس دو طریقی را که در اثبـات غیبت امام زمان عجّل اللّه فرجه برگزیـدیم، مبتنی بر این است که اعتقاد این فرقه ها را رد کنیم و هم محتاج به سه اصلی است که بیان داشتیم. یعنی: لزوم وجود رئیس و یقین داشتن به عصمت امام، و اینکه حق از میان امت اسلام بیرون نیست.

اکنون به طور اختصار سه اصل و قاعده مزبور را مورد بحث و استدلال قرار می دهیم: ما بحث مفصل آن را در کتاب هایی که دربـاره اثبات امامت نوشـته ایم، کرده ایم. در این کتاب فقط به مطالبی می پردازیم که اختصاص به غیبت حضـرت ولی عصـر علیه السّلام داشته باشد. خداوند منان ما را در نیل به این مقصود موفق بدارد. پس می گوییم:

دلیل بر اثبات وجوب ریاست عالی دینی

اصـل اول: یکی از واجبـات عقلی ایـن است که ریـاست دینی از جـانب خداونـد بر بنـدگان لطفی است الهی، همـان طـور که معرفـت بر هر مکلفی واجب است، ریـاست دینی نیز واجب است. زیرا مـا بالعیـان می بینیم که هر گـاه مردم از وجـود رئیس با مهـابتی که دشـمنان را عقب زنـد و جنایتکاران را ادب کنـد و دست افراد متقلب را کوتاه گردانـد و شـرّ اقویا را از سـر ضـعفا برطرف کنـد بی نصیب بماننـد، در اجتمـاع فسـاد پدیـد می آیـد، نیرنـگ هـا شـایع می شود، فسـاد اخلاـق افزون می گردد و اصـلاحات تقلیل می یابـد. ولی اگر رئیس متصف به اوصاف مـذکوره در میان مردم باشـد، درست کار به عکس خواهد بود، یعنی احتیاجات آنها به صلاح می انجامد و در زندگی آنان گشایش روی می دهد و فساد و تباهی تقلیل می یابد، چنان که بر خردمندان پوشیده نیست. این از بدیهیات است و کسی که آن را انکار کند، شایسته گفتگو نیست.

هر اشـکالی که بر این مطلب (وجوب ریاست عالی دینی در میان خلق) وارد کرده انـد، ما در کتاب «تلخیص الشافی» و «شـرح الجمل» پاسخ گفته ایم و دیگر در اینجا به تفصیل آن نمی پردازیم .

گفتار یکی از علمای اهل تسنن

یکی از دانشمندان متأخر اهل سنّت، در این باره سخنی دارد که بر گفتار سیّد مرتضی در باب غیبت، اعتراض کرده و نزد مردم بی اطلاع چنین وانمود کرده که گفتار سیّد مرتضی را رد کرده و بر وی غلبه یافته است! این مرد می گوید: ما با سه دلیل اعتقاد به غیبت را رد می کنیم:

اول آنکه فرقه امامیه درباره غیبت یا اعتقاد به غیبت، باید جهت قبحی را ملتزم شوند و بر آنهاست که ثابت کنند در غیبت و اعتقاد به آن قبحی متصور نیست.

چه اگر قبحی در آن به ثبوت رسد، غیبت امام آنها قبیحی خواهد بود، هر چند ثابت شود که از جهتی حسن هم دارد. چنان که ما (اهل سنت) عقیده داریم که «تکلیف ما لا یطاق» (تکلیفی که از عهده انسان خارج است) قبیح است، ولی ممکن است از لحاظی دارای جهت حسن بوده و برای دیگری لطف باشد.

دوم اینکه اعتقاد به غیبت، با اعتقاد به لزوم وجود امام در هر زمان مناقض است. زیرا اجتناب مردم از ارتکاب افعال قبیح، به واسطه رئیس با هیبت و اختیارداری که به عقیده شیعه وجودش لطفی واجب است و قبیح بودن تکلیف در صورت نبودن او، اعتقاد به غیبت را نقض می کند. چه به عقیده ما اهل تسنن در زمان غیبت، چنین رئیسی را داریم که از ارتکاب قبایح دور و برکنار باشیم و لازم هم نیست که این رئیس غایب و با فقدان وی تکلیف قبیح باشد پس قاعده لطف که دلیل وجوب وجود امام است، هست ولی مدلول آن که وجود امام (در زمان غیبت) باشد، نیست و این خود موجب نقض دلیل است.

سوم اینکه به اعتقاد شما (شیعه) فایده وجود امام این است که مردم را از ارتکاب قبایح برحذر می دارد، در صورتی که این معنی با فرض غایب بودن وی حاصل نمی شود و با این فرض، وجود او بی اثر خواهد بود .

علی هذا چون لازم می آید که وجودش در زمان غیبت موجب دوری مردم از قبایح نباشد، دلیل شما که قاعده لطف است، اقتضا ندارد که در زمان غیبت هم واجب است چنین امامی وجود داشته باشد. پس دلیل شما (شیعه) منتقض می گردد.

زیرا به دلیل مذکور باید امام حاضر و مبسوط الید باشد، و با انبساط ید واجب نیست که غایب

شود، پس دلیل شما (قاعده لطف) شامل وجود امام (غایب) غیر مبسوط الید نمی شود و امام در حال غیبت، مبسوط الید نیست.

شیخ طوسی رحمه الله علیه در پاسخ او می فرماید:

جواب اعتراض اول او این است: آنچه وی می گوید که لازم می آید ما شیعیان در زمان غیبت ملتزم کار قبیحی شویم، فقط به منظور ترساندن ماست و دلیلی بر این مطلب ندارد. چه اگر دلیل می داشت، لازم بود علت قبح آن را بیان می کرد تا ما هم بدانیم. بنابراین چون علت را ذکر نکرده، ایراد وی متوجه ما نیست.

اگر این ایراد را به طور پرسش بر ما وارد کند، می گوییم: کار قبیح وقتی متصور است که عملی از روی ظلم و بیهودگی و دروغ و فساد و جهل انجام پذیرد و با فرض غیبت امام زمان، هیچ یک از اینها پدید نمی آید و از همین جا خواهیم دانست که

غیبت امام، موجب ارتکاب کار قبیح نیست.

اگر گفته شود قبحی که در غیبت متصور است، برطرف نکردن مانع از مکلف است، زیرا بسط ید امام که در حقیقت لطف است و ترس مردم از تأدیب به وسیله او حاصل نیست، این معنی موجب اخلال در لطف مکلف است و به همین جهت قبیح است.

در پاسخ می گوییم: در باب لزوم وجود امام، توضیح دادیم که بسط ید امام و ترس مردم از تأدیب به وسیله او که مکلفین در حال غیبت از دست داده اند، باعث آن خود مردم هستند. زیرا آنها بودند که امام را ترسانیدند و ناگزیر مسأله غیبت پیش آمد و امام تمکن بسط ید و تصرف در امور و شئون مردم را پیدا نکرد. پس باعث این موضوع خود مردم هستند .

این اعتراض مانند این است که بگویند کافری که معرفت به خدا ندارد، تکلیفش قبیح است. زیرا معرفت که لطف است، برای وی تحقق نیافته، پس باید تکلیف او نیز قبیح باشد. جوابی که اهل تسنن به این اشکال داده اند این است که دوری کافر از معرفت خدا، از جانب خود اوست. زیرا خداوند او را به سوی معرفت خود راهنمایی کرده و از رسیدن به آن متمکن فرموده و اگر دنبال نکند و خداشناس نشود، مقصر خود اوست، بنابراین تکلیف وی قبیح نیست. ما نیز همین جواب را به اعتراض خودشان درباره غیبت امام زمان داده و می گوییم: اگر چه مکلف از بسط ید و تصرف امام در امور بندگان محروم مانده، ولی خود وی مرتکب این جریان گردیده است. چه اگر امام تمکن می داشت، آشکار می شد و در تمام کارها تصرف می کرد. بنابراین در حال غیبت نیز لطف وجود امام برای مکلفین هست و تکلیف آنها (که خود باعث از دست دادن و غیبت امام شده اند) قبیح نیست. ما نظیر این بحث را مفصلا در مبحث امامت کرده ایم و اگر در اینجا هم حاجت به بیان پیدا کرد، ذکر می کنیم.

جواب اعتراض دوم: اعتراض دوم معترض، مغالطه است. نمی گوییم وی نفهمیده چه می خواهد بگوید، زیرا شأن او بالاتر از این است. ولی این قدر هست که وی خواسته عمدا حقیقت را پوشیده دارد و آن را طور دیگر جلوه دهد! زیرا وی گمان کرده ما می گوییم در زمان غیبت، دلیل وجود امام (قاعده لطف) است، ولی خود امام نیست. لذا گفته است این دو مطلب با هم متناقض است، در صورتی که ما این را نمی گوییم.

بلکه دلیل ما در زمان حضور امام و غیبت او یکی است و وجود امام در هر دو حالت، لطف است. ما نمی گوییم زمان غیبت از وجود امام خالی است، بلکه به عقیده ما در همان زمان هم چنین رئیسی (امام) موجود است، ولی بسط یدی که مفید به حال مکلفین باشد ندارد. نه اینکه باز نبودن دست امام در کارهای مردم، او را از عنوان لطف بودن خارج می کند. بلکه او همچنان لطفی است الهی و علت عدم حصول این لطف، از جانب خدا نیست، بلکه چنان که گفتیم مردم باعث آن گشته اند. این درست مثل این می ماند که کسی بگوید: چگونه ممکن است معرفه اللّه لطف باشد با اینکه کافر، خدا را نمی شناسد؟ پس مکلف بودن کافر از طرفی و نداشتن معرفت به خدا از طرف دیگر، دلیل بر این است که معرفه اللّه لطف نیست. چه اگر لطف باشد، متناقض خواهد بود.

جوابی که ما در اشکال به لطف بودن امام در حال غیبت به آنها می دهیم، درست مانند جوابی است که آنها به این اشکال در

این مورد می دهند. چه آنها در پاسخ این اشکال می گویند که لطف کافر، بسته به خداشناسی اوست. اگر او معرفت به خدا ندارد، کوتاهی از جانب خود است که دنبال آن نرفته، علی هذا تکلیف وی قبیح نیست.

ما نیز می گوییم وجود امام در زمان غیبت، برای مکلف لطف است و اگر می بینیم بسط ید ندارد و نمی تواند در امور مردم تصرف کند، تقصیر از ناحیه مردم است. این موضوع را نیز در جای خود به تفصیل بحث کرده ایم.

جواب اعتراض سوم: در پاسخ اشکال سوم می گوییم: این نیز مغالطه است و مقصود بیان حقایق نبوده، وگرنه مطلب روشن تر از این است که بر کسی پوشیده بماند. شیعه نمی گوید: واجب نیست که امام در زمان غیبت، بسط ید نداشته باشد تا شما بگویید که دلیل شیعه، دلالت بر وجوب امام غیر مبسوط الید ندارد، چه وی در زمان غیبت چنین است.

این شخص فقط به گره زدن اقوال به طریقه اهل منطق پرداخته که مقدمات را منقلب و بعضی را بر بعضی دیگر رد می کند و قصد فریفتن و مغالطه دارد، والا موضوع واضح تر از آن است که بر کسی مخفی بماند. آنچه ما مکرر گفته ایم این است که امام چه در زمان حضور و چه در حال غیبت، واجب است متصرف در امور و دارای بسط ید باشد، با این فرق که در زمان حضور چون مردم از وی تمکین کردند، دستش باز بود، ولی در حال غیبت که تمکین نیست، دست او نیز بسته است. و نیز گفتیم که این تقصیر مکلفین است که او را از رسیدگی به امور و باز شدن دستش در کارها مانع شدند و از وی تمکین نکردند. پس این ضرری است که مردم به خود زده اند. چنان که مکرر آن را به معرفه اللّه که کافر از دست داده است، تشبیه کردیم.

برای توضیح بیشتر می گوییم: ما می دانیم که انتصاب رئیس دینی بعد از پیدایش دین واجب است، زیرا انتصاب وی لطف است، چون او اقدام به اموری می کند که از دیگران ساخته نیست. مع هذا بنا بر مذهب عدلیه که روی سخن با آنهاست، اهل حل و عقد از کسی که صلاحیت این منصب را داشت تمکین نکردند و با این وصف کسی نمی گوید: انتصاب رئیس دینی که از وی تمکین نکرده اند، واجب نیست. جواب ما درباره غیبت امام، همان جوابی است که از تمکین نکردن اهل حل و عقد در انتخاب رئیسی شایسته برای امت داده اند و میان این دو فرق نیست. اختلافی که هست این است که ما می گوییم وجوب نصب امام را از راه عقل دانسته ایم، ولی آنها می گویند از طریق شرع استفاده شده و این، فرقی نیست که نتوان آنها را با هم جمع کرد.

اگر گفته شود: هر چند اهل حل و عقد برای انتخاب کسی که صلاحیت زمامداری امت را داشت تمکین نکردند، ولی خداوند به جای آن، لطف خودش را شامل حال مردم می کند و بدین گونه تکلیف هم ساقط نمی شود. بعضی از بزرگان گفته اند اصلا انتصاب امام برای مصالح دنیوی مردم، شرعا واجب است، بدون این که لطف واجب باشد.

می گوییم: کسی که انتصاب امام را فقط برای مصالح دنیوی می داند، عقیده اش فاسد است، زیرا در این صورت امامت امام واجب نیست. در صورتی که امت اسلام اختلافی در این ندارند که واجب است امامی در میان مردم وجود داشته باشد.

بعلاوه آنچه امام به خاطر آن برگزیده می شود، مانند جهاد و تولیت در کار امرا و قضات و تقسیم اموال و غنایم و اجرای

حدود و قصاص، همه از امور دینی است که ترک آنها جایز نیست. بنابراین اگر انتخاب امام فقط برای مصالح دنیوی بود، واجب نمی گشت. پس به همین دلیل گفته معترض، از درجه اعتبار ساقط است.

همچنین کسی که گفته است خداوند به جای امام لطف دیگری به مردم ارزانی می دارد نیز گفته اش باطل است. زیرا اگر چنین می بود، انتصاب امام مطلقا و در همه حال بر خدا واجب نبود. بلکه در آن صورت از باب تخییر بود (که خداوند بین انتصاب امام و یا لطف دیگری به جای او مخیر بود، در صورتی که چنین نیست)، مانند واجبات کفایی (که اگر یک نفر مکلف آن را انجام داد، از دیگری ساقط می شود). نیز اینکه ما عقیده داریم انتصاب امام در هر زمان واجب است، خود دلیل بر رد گفته مخالفین است. به علاوه لازمه گفته آنها این است که بگویند: اگر شخص کافر معرفه اللّٰه برایش حاصل نشد، خداوند چیزی را به جای معرفت خود به او خواهد داد و بنابراین تحصیل معرفه اللّٰه، هیچ وقت بر او واجب نیست! یا این که بگویند: در مقام حصول معرفه اللّٰه، انزجار از ظلم فقط در امر دنیوی است که آن هم تحصیلش واجب نیست و بدین گونه وجوب معرفه اللّٰه از کافر ساقط می گردد.

پس اگر گفتند که کافر ناچار از تحصیل معرفه اللّٰه است و چیزی جای آن را نمی گیرد، می گوییم: انتصاب امام هم واجب است و چیزی جای آن را نخواهد گرفت! چنان که در کتاب «تلخیص الشافی» بیان کرده ایم.

همچنین اگر گفتند نفرت از کار بد در مقام حصول معرفت، یک امر دینی است، می گوییم: ما نیز همین را در خصوص وجود امام قائل هستیم.

اگر گفته شود: وجود رئیس مطاع و منبسط الید، از سه حالت بیرون نیست: یا انتصاب او بر خداوند واجب است؛ یا بر ما واجب است؛ و یا اینکه بر ما واجب است از وی اطاعت کنیم و دست او را در کارها باز گذاریم و بر خداوند واجب است او را به وجود آورد.

پس اگر بگویید: انتصاب او بر خداوند واجب است، با زمان غیبت وفق نمی دهد، چه که امام در آن حالت بسط ید ندارد. اگر بگویید بر ما واجب است چنین کسی را به وجود آوریم، تکلیف ما لا یطاق است که از عهده ما مخلوقین خارج است. و اگر بگویید اطاعت وی بر ما لازم و ایجاد او بر خداوند واجب است، می گوییم: چه دلیلی بر آن دارید؟ زیرا در آن صورت واجب است چیزی را که برای دیگری لطف است، ما انجام دهیم. مثل این که بر زید واجب باشد دست امام را باز گذارد تا لطف عمرو حاصل گردد. آیا این نقض اصول نیست؟ بعلاوه ما می گوییم: امام منبسط الید و اختیاردار که گفتیم وجودش برای ما لطف است و ما قدرت بر ایجاد او نداریم، معنی ندارد که ما ناگزیر از ایجاد وی باشیم، زیرا این تکلیف ما لا یطاق است، ولی بازگذاردن دست او در تصرف امور و تقویت سلطنت وی، گاهی هم ما توانایی بر آن داریم و هم مقدور خداوند است. پس اگر خداوند به وی بسط ید نداد و دست او را در کارها باز نگذاشت، می دانیم که تقویت و بسط ید او بر ما واجب است، زیرا امام ناچار از این است که منبسط الید باشد تا غرض از تکلیف مخلوق کامل شود.

اگر بسط ید امام از کارهای خداوند می بود، مردم به ستوه می آمدند و میان امام و دشمنانش فاصله می افتاد و او را به وسیله فرشتگان یا چیزی که منجر به سقوط غرض تکلیف و حصول اضطرار شود، تقویت می کرد. بنابراین بر ما واجب است که در

هر حال دست او را در امور باز گذاریم و اگر انجام وظیفه نکردیم، ضرری به خود زده ایم.

و این که گفته اند: «در آن صورت بر ما واجب است چیزی را که برای دیگری لطف است، ما انجام دهیم» صحیح نیست، زیرا ما می گوییم: کسی که یاری امام و تقویت سلطنت او بر وی واجب می شود، در این کار برای او مصلحتی است که مختص به او است، هر چند برای دیگری هم نفعی داشته باشد. چنان که اگر مردم گوش به فرمان پیغمبران دادند، هم خودشان از این اطاعت و پیروی سود می برند و هم دیگران از آن منتفع می گردند. به علاوه ما به این شخص مخالف، درباره اهل حل و عقد جواب نقضی داده و می گوییم: چگونه (آنها) خود واجب دانستند امامی انتخاب کنند که مصلحت وجود او عاید همه امت می شود؟ آیا این چیزی جز وجوب کاری بر آنها، به خاطر مصلحتی که به دیگران می رسد، هست؟ هر جوابی که در این مقام می دهند، همان جواب را ما در خصوص اطاعت و تقویت امام بر حق می دهیم.

اعتراضات دیگر و پاسخ آنها: اگر گفته شود: شما که عقیده دارید امام در زمان غیبت واجب است موجود باشد، چرا عدم او را جایز نمی دانید؟ می گوییم: از این جهت وجود او را در زمان غیبت واجب می دانیم که تصرف وی در امور، برای ما لطف است و این هم منوط به وجود و ایجاد اوست که البته در حدود توانایی ما نیست.

پس بر خداوند واجب است که او را موجود گرداند و چنانچه او را ایجاد نکند، موانع تکلیف را از ما برطرف نکرده است. ولی اگر خداوند او را موجود گرداند و ما او را یاری و تمکین نکنیم و بسط ید ندهیم، باعث عدم لطف ما هستیم و تکلیف ما هم از جانب خداوند بجاست و در صورت نخست، اگر خداوند او را ایجاد نکند، خود باعث عدم لطف شده و تکلیف مورد ندارد.

اگر گفته شود: مقصود شما از تمکین امام چیست؟ اگر مقصود این است که نزد وی برویم و او را از نزدیک ببینیم و خدمت کنیم، بدیهی است که این متوقف بر ظهور اوست و ممکن است به شما ایراد کنند که بنابراین لازم است صبر کنید تا امام ظهور کند و مردم یا برخی از آنها بدانند که او کجاست.

و اگر مقصود اطاعت وی و آمادگی برای یاری اوست که هر وقت ظهور کند و با دلایل امامت و معجزات، ما را دعوت کند مهیا باشیم، ممکن است ما اهل سنت هم چنین تمکینی را نسبت به امام داشته باشیم، هر چند امامی وجود نداشته باشد، پس به چه دلیل می گویید تکلیف ما بدون وجود امام کامل نیست؟

می گوییم: آنچه را که می باید در این باب بگوییم، سیّد مرتضی (ره) در کتاب «ذخیره» بیان فرموده و من نیز در کتاب «تلخیص الشافی» ذکر کرده ام و آن این است که: لطف خدا درباره ما که عبارت است از تصرف امام و بسط ید وی کامل نمی شود، مگر با سه چیز: یکی از آن سه چیز متعلق به خداست که ایجاد امام باشد؛ دوم متعلق به خود امام است که باید منصب امامت را اشغال کند و اقدام به امر آن کند؛ سومین چیز به ما تعلق دارد که باید او را یاری و پشتیبانی کنیم و تسلیم فرمان او باشیم. پس اقدام امام به امر امامت، فرع وجود اوست. زیرا تکلیف بر امر معدوم، عقلا قبیح است. پس ایجاد امام به اراده حق، اصل و وجوب قیام وی به امر امامت، فرع آن و وجوب یاری کردن ما از او، فرع این هر دو است، زیرا هنگامی پیروی امام بر ما واجب است که وجود داشته باشد و به امر امامت رسیدگی کند. پس با این تحقیق چگونه از ما انتظار دارند

که ملتزم به عدم وجود امام شویم؟

اگر گفته شود: چه فرق است بین اینکه امام غایب باشد یا اصلا وجود نداشته باشد و هر گاه خداوند بداند که ما از وی تمکین خواهیم کرد، او را به وجود آورد؟

می گوییم: از ساحت الهی دور است که تمکین کسی که وجود ندارد را بر ما واجب کند، چه این تکلیف ما لا یطاق و از عهده ما بیرون است که عقلا قبیح و محال است. پس ناچار باید او وجود داشته باشد تا از وی تمکین کنیم.

اگر گفته شود: هر گاه خداوند بداند ما در فلان موقع از وی تمکین می کنیم او را به وجود خواهد آورد، چنان که در مثل چنین موردی هم ظهور می کند.

می گوییم: تمکین از وی و قصد پیروی او در همه اوقات بر ما واجب است. پس تمکین از فرمان او و پیروی او، واجب است در همه احوال برای ما ممکن باشد، وگرنه تکلیف حسنی نخواهد داشت! آنچه این معترض گفته در صورتی درست است که تکلیف بر ما واجب نبود و در تمام احوال مکلف به اطاعت و انقیاد فرمان وی نمی شدیم و تکلیف ما، فقط به ایام ظهور او منحصر بود. در صورتی که این طور نیست (و در همه اوقات و زمان ها، اطاعت و فرمانبرداری امام بر ما واجب است.)

سخنی چند با منکرین وجود امام زمان علیه السّلام

در اینجا روی سخن را به طرف کسانی که در باب وجود امام غایب با ما اختلاف نظر دارند و می خواهند ما را ملزم کنند که معتقد به عدم وجود وی شویم، کرده و از آنها می پرسیم: آیا جایز است که خداوند ما را مکلف به معرفت خود کند و با این که می داند ما در صدد کسب معرفت او نیستیم، راه یافتن معرفه اللّٰه را به ما نشان ندهد، مگر هنگامی که بداند ما می خواهیم خدا را بشناسیم و در صدد پیدا کردن راه آن هستیم، آنگاه دلیل و راه را به ما نشان دهد؟

و نیز از آنها سؤال می کنیم: چه فرق است میان وجود دلیلی که خدا برای راهنمایی مردم قرار داده و عدم وجود آن، به طوری که اگر قصد کنیم و به آن ادله نظر افکنیم، خداوند معرفت خود را برای ما پدید آورد؟

هر گاه در پاسخ بگویند: نصب ادله از جمله تمکین است که بدون آن تکلیف حسنی ندارد و نیکو نیست، مانند قدرت و وسیله.

می گوییم: به همین دلیل وجود امام هم مانند قدرت بر وجوب پیروی از او، از جمله تمکین است که هر وقت امام نباشد، قدرت بر پیروی از او نداریم. چنان که اگر ادله خداشناسی و معرفه اللّٰه نباشد. ما قادر به نظر کردن و تأمل در آن نیستیم. پس نصب دلیل برای خداشناسی و نصب امام برای طاعت، با هم برابر هستند.

با این تحقیق، تمام ایرادهایی که در این باب کرده اند و برای جواب دادن مناسب نیستند و فریبکاری مخالفان بر آن هست، از درجه اعتبار ساقط می گردد. این معنی را من به تفصیل در کتاب هایم، به خصوص در کتاب «تلخیص الشافی» مورد بحث قرار داده ام و دیگر در اینجا تکرار نمی کنم.

مخالف ما این مثال را آورده که: اگر خداوند بر ما واجب کند از چاه معینی با نداشتن ریسمان، آب برداریم و وضو بگیریم و بفرماید هر وقت نزدیک چاه رسیدید، ریسمانی برای شما خلق می کنم که به وسیله آن آب بکشید، بدیهی است که این وعده مانع تکلیف را از ما برطرف می کند. پس اگر ما به چاه نزدیک نشدیم، خود ما باعث بر عدم انجام تکلیف (وضو) شده ایم، نه اینکه از ناحیه خداوند باشد.

همچنین اگر آقا به نوکرش که از او دور است بگوید: «برو بازار و برای من گوشت خریداری کن» و نوکر بگوید: «من نمی توانم گوشت بخرم، زیرا پول آن را به من نداده ای» و آقا بگوید: «اگر نزدیک آمدی، پول آن را به تو می دهم»، این نیز مانع تکلیف را از مکلف برطرف می سازد و چنانچه نوکر برای گرفتن پول نزد آقا نرود، تقصیر متوجه خود اوست نه آقایش. حالت ظهور امام و تمکین از وی نیز همین طور است. به این معنی که عدم تمکین ما موجب شده است که امام در این مدت ظهور نکند، نه عدم وجود او، زیرا اگر از وی تمکین می کردیم، ظاهر می گشت.

می گوییم: این سخن کسی است که گمان کرده فقط در وقت ظهور، تمکین امام بر ما واجب است و در سایر اوقات و زمان ها، واجب نیست. ما مثالی را که شخص مخالف آورده می پسندیم و به وسیله آن پاسخ او را می دهیم، زیرا اگر خداوند ما را مکلف کند که آب از چاه بکشیم، واجب است در همان حال ریسمان هم وجود داشته باشد، چه آن ریسمان است که مانع را برطرف می کند.

هنگامی که می گوید: هر وقت نزدیک چاه رفتید ریسمان برای شما خلق می کنم، این تکلیف نزدیک شدن به چاه است، نه آب کشیدن از چاه! پس در آن حال فقط باید قدرت رفتن به طرف چاه را داشته باشد، زیرا در این حال مکلف به کشیدن آب نیست، ولی موقعی که نزدیک چاه رسید، مکلف است آب بکشد و در آن هنگام واجب است که خداوند ریسمان را خلق کند. این سخن مثل این می ماند که بگوییم پیروی و تمکین از امام، همه وقت بر ما واجب نیست و در این صورت، وجود او، واجب نیست. اگر در زمانی پیروی از او واجب شد و شرط وجوب و موقع ظهور او را ندانیم، واجب است که خود امام موجود شود تا مانع تکلیف برطرف گردد و تکلیف نیکو باشد.

جوابی که در مثال نوکر و آقا دادیم، مانند جواب این مثال است، زیرا در آن مثال، آقا نوکر را تکلیف کرد که به وی نزدیک شود، نه اینکه برود از بازار گوشت بخرد، اما وقتی نزد او رفت و او را تکلیف به خریدن گوشت کرد، واجب است که پول آن را به او بدهد .

به همین جهت است که می گوییم: خداوند تمام مردم را تا روز قیامت مکلف کرده و واجب نیست که آنها موجود باشند و عذری نداشته باشند، زیرا خدا آنها را در اکنون مکلف نکرده، ولی اگر آنها را بیافریند و به آنها قدرت و وسیله کار بدهد و عذر آنها را از بین ببرد و ادله برای نیل به مقصود نصب کند، مکلف خواهند شد. و بدین گونه مغالطه مزبور، ارزش خود را از دست می دهد.

علاوه بر این اگر امام برای قیام به امر امامت و تحمل سنگینی های امامت مکلف گردد، چگونه ممکن است وجود نداشته باشد؟ آیا مکلف داشتن شخص معدوم در نزد عقلا صحیح است؟ و نیز مکلف شدن امام برای قیام به امر امامت، اصلا ارتباط

به تمکین از وی نـدارد، بلکه موقعی تمکین از وی بر مـا واجب است که خداونـد او را موجود کنـد و او هم به منصب امـامت منصوب گردد. چنان که تفصیل آن گذشت و مطلب روشن است.

و نیز از آنهـا سؤال می کنیم: آیـا پیغمـبر سه سـال در شعب ابی طـالب پنهـان نگشت، به طوری که هیـچ کس دسترسـی به او نـداشت؟ و سه روز در غار ثور (موقع مهاجرت به مدینه) مخفی نشد؟ مع الوصف نمی توان این پنهانی و غیبت را دلیل گرفت و گفت با این که آن حضـرت وجودش برای مردمی که میان آنها مبعوث شـده و مکلف به راهنمایی آنها واجب بود، خداوند او را معدوم گردانید.

اگر بگـوییم: پیغمـبر صـلی اللّٰه علیه و آله نخست مردم را دعـوت به دین خود کرد و پیغمـبری خود را آشـکار سـاخت و چون حضرتش را در معرض خطر انداختند، پنهان گشت.

می گوییم: امام زمان نیز نخست پـدران بزرگوارش محل و اوصاف او را بیان کردنـد و او را به مردم معرفی کردنـد، ولی چون پدرش امام حسن عسکری علیه السّلام از جان وی ایمن نبود، او را پنهان کرد و بنابراین هر دو مورد از این لحاظ برابرند.

همچنین از آنها می پرسـیم: به ما بگویید: اگر خداوند مصـلحت شخصـی را در این بداند که پیغمبر معینی را برای راهنمایی او برانگیزد تا او را رهبری کند و بداند که اگر این پیغمبر را مبعوث گردانید، آن شخص او را به قتل می رساند و چنانچه خداوند آن شـخص را از کشـتن آن پیغمبر منع کند، برای او یا دیگری فسادی پدید می آید، به عقیده شما آیا خداوند این مرد را باید بدون اینکه پیغمبر به سوی او بفرستد، مکلف بدارد یا اصلا تکلیف را از او ساقط گرداند؟

اگر بگویند خدا لازم نیست او را مکلف بداند، می گوییم کسـی که به وسـیله پیروی از پیغمبری راه برای شناختن مصالح خود دارد، برای چه خدا او را مکلف ندارد و اگر بگویند خدا او را تکلیف کند، ولی پیغمبر به سوی او نفرسـتد، می گوییم چگونه جایز است خدا او را مکلف کند، ولی از بعثت پیغمبر که برای او لطف و در حد توانایی اوست، محروم سازد؟

و اگر بگوینـد: این محرومیت را آن شـخص برای خود پدیـد آورده است، می گوییم: او کاری نکرده است، فقط خداونـد می داند که او از پیغمبر تمکین نخواهد کرد، بنابراین با دانسـتن خدا و نفرسـتادن پیغمبر، تکلیف چنین شخصـی نیکو نخواهد بود. چنانچه با وجود این، تکلیف جایز باشـد، بایـد در موردی که خداونـد دلیلی نصب نکرده و می داند که شـخص در دلیل تأمل نمی کند، او را مکلف بدارد، در صورتی که این باطل است (و خداوند بدون نصب دلیل، کسـی را مکلف نمی کند). بنابراین ناچار از آن هستیـد که بگویید خداوند برای این شـخص، پیغمبر می فرسـتد و فرمانبرداری از او را بر وی واجب می گرداند تا مـانع تکلیفش برطرف شود، ولی خداونـد پیغمبرش را از آن شـخص حفظ می کنـد، به طوری که با تکلیف او منافات نداشـته باشد، یا او را به نحوی نگاه می دارد که آن شـخص نتواند او را به قتل رساند و در این حالت، این شـخص خود موجب دسـت نیافتن به پیغمبرش شده است. ما نیز در زمان غیبت امام زمان خود، چنین وضعی داریم.

اگر بگوینـد: لازم است خداونـد به وسـیله دیگری به آن شـخص اعلام کنـد که صـلاح او در فرسـتادن آن پیغمبر است تا آن شخص بداند که اگر به پیغمبر دست نیافت، خودش مقصر است .

می گوییم: خداوند به وسیله پیغمبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله و ائمه طاهرین و پدران بزرگوار امام زمان علیهم السّلام، آن حضرت را به ما معرفی کرده و پیروی او را بر ما واجب کرده، پس اگر آن حضرت آشکار نیست و ما دسترسی به او نداریم و او را نمی بینیم، می دانیم که ما مقصر هستیم (وگرنه او مانند پدرانش در میان مردم ظاهر می بود. آنچه تا کنون گفته شد، در اطراف اصل اول بود، یعنی لزوم وجود ریاست دینی که برای بندگان خدا لطف است و گفتیم این رئیس دین که وجودش لطف است، فعلا امام زمان است).

دلیل بر اثبات عصمت امام

اصل دوم این بود که: امام باید به طور قطع معصوم باشد، دلیل بر اثبات عصمت امام این است که آنچه موجب شده ما محتاج به وجود امام باشیم، معصوم نبودن ماست، زیرا اگر همه مردم معصوم بودند، احتیاج به امام نداشتند. ولی چون معصوم نیستند، محتاج به امام معصوم هستند. و از اینجا می دانیم که علت احتیاج ما به امام، معصوم نبودن افراد اجتماع است، چنان که علت احتیاج فعل به فاعل را حدوث فعل می دانیم و می گوییم: چیزی که نمی خواهد حادث شود، محتاج به فاعل نیست و لذا می گوییم، هر فعل حادثی (پدیده ای) محتاج به محدث (یعنی پدید آورنده ای) است.

به همین دلیل واجب است که بگوییم هر شخص غیر معصوم، نیازمند به امام است، وگرنه علت احتیاج نقض می شود. پس اگر امام هم معصوم نباشد، او نیز مانند دیگران محتاج به امام معصوم است و هکذا، تا آنکه منجر به تسلسل شود (پس برای رفع تسلسل که محال است) ناچار از آنیم که بگوییم: مردم غیر معصوم، محتاج به امام معصوم هستند .

این گونه استدلال را ما در کتاب های کلامی خود به تفصیل و با استدلالات محکم بیان کرده ایم پس برای رعایت اختصار از ذکر آن در این کتاب (غیبت) خودداری کرده و به همین اندازه قناعت می کنیم.

حق از میان امت اسلام بیرون نیست

اصل سوم این بود که: حق از میان امت اسلام بیرون نیست. این مطلب مورد اتفاق ما و مخالفین ما (اهل تسنن) است، هر چند در خصوص علت آن با هم اختلاف نظر داریم.

دلیل بر اثبات این مطلب این است که: ما معتقدیم که هیچ زمانی، از وجود امام معصوم خالی نیست و چنان که گفتیم، عمل ناپسند هم در حریم امام معصوم راه ندارد، علی هذا حق از میان امت اسلام بیرون نیست. زیرا امام معصوم در میان آنهاست. و در نزد مخالفین ما (اهل تسنن) بیرون نبودن حق از میان امت، به جهت دلیل هایی است که دلالت دارد بر اعتبار اجماع که ما احتیاج به ذکر آن نداریم.

چون سه اصل یاد شده ثابت گردید، امامت حضرت صاحب الزمان علیه السّلام نیز ثابت می گردد، زیرا هر کس یقین به ثبوت عصمت برای امام دارد، یقین دارد که امام او است و کسی نیست که یقین به عصمت امام داشته باشد و مخالف امامت او باشد. مگر فرقه ای که دلیل بر بطلان عقیده آنها داریم، مانند کیسانیه و ناووسیه و واقفیه، و چون (در ادامه) اعتقاد این فرقه ها را رد می کنیم، امامت حضرت بقیّه اللّه ثابت می گردد.

رد عقیده کیسانیه

آنچه دلالت دارد بر فساد عقیده فرقه کیسانیه که قائل به امامت محمد حنفیه (یکی از پسران امیرالمؤمنین علیه السّلام) هستند و معتقدند که او زنده و امام زمان است، چند چیز می باشد: یکی اینکه اگر محمد حنفیه امام معصوم بود، واجب بود نص صریحی در تأیید و اثبات آن رسیده باشد. زیرا عصمت جز به نص صریح از پیغمبر دانسته نمی شود، خود کیسانیه هم در این خصوص مدعای نص صریح نیستند، بلکه به چیزهای ضعیفی که باعث اشتباه و انحراف آنها گشته، متوسل شده اند و نصی بر آن دلالت ندارد، مانند اینکه می گویند: «حضرت امیرالمؤمنین علیه السّلام در روز جنگ جمل، پرچم را به دست او داد!» و گفته آن حضرت که به وی فرمود: «تو فرزند من هستی!» با اینکه حسن و حسین هم فرزندان او بودند! در صورتی که اینها هیچ گونه دلالتی بر امامت او ندارد و فقط دلیل بر فضیلت و منزلت اوست، مضافا به این که شیعه روایت می کنند که میان او (محمد حنفیه) با امام زین العابدین علیه السّلام، در باب امامت گفتگویی در گرفت و حکمیت را نزد «حجر الاسود» بردند. حجر الاسود نیز گواهی به امامت امام زین العابدین علیه السّلام داد و این خود معجزه امام زین العابدین علیه السّلام بود و محمد تسلیم شد و اقرار به امامت حضرت کرد. چنان که این ماجرا در میان طایفه شیعه امامیه مشهور است.

و دیگر روایاتی که شیعه امامیه از پدران امام زمان و جد آن حضرت درباره امامتش نقل کرده اند، منصوص و متواتر و در کتب معتبر موجود است که از ذکر آنها به لحاظ اختصار خودداری می کنیم (بنابراین موضوع امامت محمد حنفیه، مورد پیدا نمی کند).

و دیگر روایاتی است که از طریق شیعه و سنی، از پیغمبر اکرم صلّی اللّٰه علیه و آله در خصوص امامت دوازده امام رسیده است. هر کس معتقد به امامت آنها باشد، می داند که محمد حنفیه فوت شده و امام عصر، صاحب الزمان عجل اللّٰه فرجه است.

و دیگر منقرض شدن این فرقه است، زیرا در زمان ما و زمان طولانی پیش از این (مقصود بعد از انقراض آنهاست) کسی نمانده که معتقد به امامت محمد بن حنفیه شود. اگر اعتقاد آنها درست بود نمی باید منقرض می گردیدند .

اگر گفته شود: از کجا معلوم است که آنها منقرض شده اند؟ شاید در بعضی از شهرهای دوردست و جزیره ها و اطراف زمین، مردمی باشند که هنوز محمد حنفیه را امام بدانند. چنان که ممکن است در اطراف زمین افرادی پیرو مذهب حسن (بصری) باشند و بگویند کسی که مرتکب معصیت کبیره می شود، منافق است و بنابراین نمی توان ادعا کرد که این فرقه منقرض شده اند. بلکه در صورتی ممکن است یقین به انقراض آنها پیدا کرد که مسلمانان اندك و علما معدود باشند. اما در همه جا وقتی که مسلمانان پراکنده و علما بسیار باشند، از کجا دانسته می شود؟

می گوییم: این حرف بازگشت به این معنی می کند که ما نمی توانیم به هیچ وجه علم به اجماع امت اسلام پیدا کنیم، چه که شاید در اطراف زمین شخصی مخالف اجماع باشد! در واقع لازمه این حرف این است که مثلا بگوییم شاید در اطراف زمین کسی پیدا شود که بگوید تگرگ روزه را باطل نمی کند یا اینکه برای روزه دار جایز است تا طلوع آفتاب خوردن و آشامیدن را ادامه دهد! زیرا قول اول مذهب «ابو طلحه انصاری» و قول دوم مذهب «حذیفه» و «اعمش» است.

و همچنین است بسیاری از مسائل فقه که میان صحابه و تابعین مورد اختلاف بوده و بعدها این اختلافات برطرف گردید و علمای اعصار متأخر، اجماع بر خلاف آن کردند. پس لازم است که انسان در این باره شک کند و اطمینان به اجماع بر مسأله ای که سابقا مختلف فیه بوده است، حاصل نکند. این گفتار بیهوده از کسانی است که می گویند شناختن اجماع و رسیدن به آن ممکن نیست. ما می دانیم که طایفه «انصار» بعد از پیغمبر کوشیدند که مقام امامت را تصاحب کنند، ولی «مهاجرین» آنها را عقب زدند و بعدها انصار نیز قول مهاجرین را پذیرفتند. پس اگر کسی بگوید منصب امامت برای انصار که در صدر اسلام با مهاجرین بر سر آن اختلاف داشتند جایز است و شاید در اطراف زمین کسی یافت شود که معتقد به این معنی باشد، جواب آنها چیست؟ هر جوابی که آنها در این مورد دارند، همان جواب ماست .

اگر بگویند: اجماع در نزد شما شیعه به این علت حجت است که امام معصوم در میان اجماع کنندگان است، ولی از کجا دانستید که قول امام معصوم در میان اقوال همه امت است؟

می گوییم: اگر معصوم از علمای امت باشد، مسلما قول او در اقوال علمای امت خواهد بود، زیرا او نمی تواند منفرد باشد و اظهار کفر کند، و البته این معنی برای او جایز نیست. پس ناچار قول او از جمله اقوال امت است، هر چند در امامت او شک داشته باشیم.

هر گاه ما اقوال امت را در مسأله ای معتبر دانستیم و دیدیم یکی از علما مخالف آن است، اگر آن شخص عالم بود و محل ولادت و وطن او را شناختیم، به گفته وی ترتیب اثر نمی دهیم، چه می دانیم که او امام نیست (بنابراین مسأله اجماعی است) ولی اگر در نسب آن عالم تردید داشتیم، دیگر مسأله اجماعی نخواهد بود.

بنابراین، ما اقوال علمای امت را معتبر می دانیم و در میان آنها کسی را پیدا نمی کنیم که معتقد به مذهب کیسانیه و واقفیه باشد. و اگر بالفرض یک نفر یا دو نفر پیدا کنیم که پیرو این مذهب باشند و منشأ و مولد او را بدانیم، ترتیب اثر به قول او نمی دهیم، بلکه اقوال سایر علمای امت را که یقین داریم امام معصوم از جمله آنها است، معتبر می دانیم. پس اشتباه مزبور با این دلیل و بیان مرتفع گردید.

ناووسیه

ناووسیه فرقه ای هستند که معتقدند حضرت امام جعفر صادق علیه السّلام هنوز زنده و مهدی موعود اوست. دلیل بر بطلان عقیده آنها روشن است، زیرا ما یقین به وفات حضرت صادق علیه السّلام داریم، همان طور که یقین به مرگ پدر و جدش و شهادت امیرالمؤمنین و رحلت پیغمبر صلی اللّه علیه و آله داریم. اگر با این وصف در وفات حضرت صادق علیه السّلام شک داشته باشیم، باید در وفات و شهادت آبا و اجداد بزرگوارش هم شک کنیم و آن وقت است که باید مانند «غلات» و «مفوّضه»، منکر شهادت امیرالمؤمنین و امام حسین علیهماالسّلام شویم، در صورتی که این سفسطه است.

واقفیه

واقفه یا واقفیه فرقه ای هستند که بر امامت امام هفتم حضرت موسی کاظم علیه السّلام باقی ماندند و می گویند مهدی موعود

اوست (و دیگر امام هشتم را قبول ندارند). عقیده اینان نیز باطل است، زیرا رحلت حضرت موسی بن جعفر علیه السّلام برای همه کس آشکار شد و میان مردم مشهور و مسلم است. همان طور که رحلت آبا و اجداد طاهرینش معروف و مسلم است. اگر ما نیز درباره فوت آن حضرت شک کنیم، با ناووسیه و کیسانیه و غلات و مفوضه که مرگ پدران امام هفتم را منکر هستند، فرقی نخواهیم داشت. مضافا به اینکه وفات امام موسی بن جعفر علیه السّلام به قدری مشهور است که مرگ هیچ یک از پدران عالیقدرش بدان شهرت نرسیده است، زیرا هنگام وفات آن حضرت، جنازه اش را (به امر هارون الرشید) به مردم نشان دادند و قضات و شهود حاضر کردند (تا گواهی دهند که حضرت به مرگ طبیعی مرده است). آنگاه جنازه را بر سر جسر بغداد نهادند و اعلام کردند این است کسی که رافضیان (شیعه) معتقدند او زنده است و نمی میرد! بدانید که وی به مرگ طبیعی مرده است! وقتی که ماجرای رحلت حضرت بدین گونه مشهور باشد، نمی توان درباره آن تردید کرد.

مؤلف

در اینجا شیخ طوسی علیه الرحمه اخبار بسیاری درباره وفات حضرت موسی بن جعفر علیهماالسّلام

نقل می فرماید که ما در جلد یازدهم، در باب وفات آن حضرت ذکر کردیم. بعد از نقل آن اخبار شیخ می فرماید:

وفات آن حضرت مشهورتر از آن است که محتاج به ذکر روایت باشد و کسی که مخالف آن است، در حقیقت منکر بدیهیات شده است. شک درباره مرگ آن حضرت، بازگشت به شک درباره وفات هر یک از پدران بزرگوار آن سرور و سایرین است، بلکه به این ترتیب دیگر نمی توان اطمینان به مرگ کسی پیدا کرد! به علاوه آنچه مشهور است، حضرت موسی کاظم علیه السّلام در حال حیات، به فرزندش علی (امام رضا علیه السّلام) وصیت کرد و امر امامت را بعد از خود، به وی واگذار کرد و روایات مربوط به این باب، بیش از آنست که شماره شود.

مؤلف

در اینجا نیز شیخ بعضی از روایاتی که من درباره امامت امام رضا علیه السّلام از آن حضرت روایت کردم، نقل کرده و سپس فرموده است: اگر گفته شود به عقیده شما همان طور که یقین به مرگ پدران و اجداد موسی بن جعفر علیه السّلام دارید، یقین به وفات آن حضرت نیز دارید، ممکن است کسی از این گفته اتخاذ سند کند و بگوید: ما نیز می دانیم که امام حسن عسکری علیه السّلام فرزندی نداشته، همان طور که می دانیم مثلا ده پسر نداشته و می دانیم که پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله پسری نداشت که بعد از رحلت خودش زنده باشد.

پس اگر بگویید: چنانچه یکی از اینها را دانستیم، دیگری را هم خواهیم دانست و همان طور که در دومی اختلاف نیست، در اولی هم اختلاف نخواهد بود، مخالف شما هم خواهد گفت اگر ما دانستیم که وفات محمد حنیفه و امام جعفر صادق و موسی بن جعفر علیهماالسّلام مانند وفات امام محمد باقر علیه السّلام مسلم است، دیگر نمی باید در یکی اختلاف پدید آید و در دیگری خلاف نباشد! و در پاسخ آن می گوییم: نفی اولاد، موضوعی است که صحیح نیست در موردی از کسی صادر شود. و امکان ندارد انسان درباره کسی که معلوم نیست فرزندی دارد یا نه، ادعا کند که دارای فرزند نیست. بلکه در این

موارد غالبا از راه ظنّ و علائم حکم می شود، به این بیان که بگوییم: اگر فلانی فرزنـدی می داشت، معلوم می شـد و مردم می فهمیدند.

چه عقلا گاهی مصلحت خویش را در آن می بیننـد که به جهاتی، وجود فرزند خود را از مردم مکتوم بدارند. چنان که برخی از پادشاهان مانند سلاطین قدیم ایران، فرزندان خود را از بس دوست می داشـتند، از نظرها پنهان می کردند، چنان که داستان آن در کتب تاریخ معروف است .

در میان مردم عادی نیز گاهی افرادی پیدا می شوند که از کنیزی یا از زنی که پنهانی عقد کرده است، دارای فرزند می شود و از ترس دشمنی زن دیگر و اولادش، او را از خود دور می گرداند یا انتساب او را به خود منکر می شود و این نیز در میان عامه مردم، نظایر بسیار دارد. برخی از مردم هم گاهی با زنی از طبقه پایین وصلت می کننـد و بعـد که صاحب فرزند شدند، کسر شأن خود می بینند که فرزند آن زن را به خود نسبت دهند و لذا انتساب او را به خود، به کلی منکر می شوند.

برخی دیگر به عکس، گاهی با زنی از طبقه اشراف پنهانی ازدواج می کننـد و بعـد که فرزنـدی متولد می گردد، هر چند مرد فرزنـد چنین زنی را دوست می دارد و افتخار می کنـد، ولی از ترس کسان زن که متنفـذ هسـتند، او را از خود نفی می کند! و هکـذا نظیر سـایر این موارد که مـا از ذکر آنهـا خودداری می کنیم. بنـابراین نمی توان به مجرد اینکه کسـی دارای اولاد نبود، مطلقـا او را از داشـتن فرزنـد نفی کرد. بلی، گـاهی وضع طور دیگر است و مـا از نزدیـک آشـنا هسـتیم و می دانیم که طرف، مانعی در کارش نیست و مع الوصف فرزندی ندارد که در این مورد به خصوص بتوان ادعای نفی اولاد از او کرد.

امـا اینکه پیغمبر صـلی اللّه علیه و آله بعـد از رحلتش فرزنـدی نـداشت که زنـده مانـده باشـد، این را مـا از راه مقام عصـمت و پیغمبری حضـرت می دانیم، چه اگر چنین فرزندی می داشت، او را در زمان خود آشکار می ساخت و در آشکار ساختن او از کسی ترسی نداشت. بعلاوه به اجماع امت، می دانیم که رسول خدا فرزندی نداشت که بعد از حضرتش زنده مانده باشد.

ولی فرزند امام حسن عسکری علیه السّلام این طور نبوده، زیرا امام حسن عسکری علیه السّلام از طرف خلیفه عصر تقریبا تحت نظر و محبـوس بـود و قهرا از وجـود فرزنـدش در برابر دشـمنان هراسـناک بود. چه آن حضـرت می دانست و از مـذهب شـیعه مشـهور بود و همه کس می دانست که امـام دوازدهم قـائم آل محمـد، دولت هـای باطل را از میان خواهـد برد. بنابراین پنهان کردن چنین فرزندی کاری پسندیده است .

به علاـوه حضـرت از کسـان خود ماننـد برادرش جعفر کـذاب که چشم طمع به ارث و اموال او دوخته بود هم ترس داشت. به همین جهت ناگزیر از آن شد که فرزندش را مخفی بدارد و بدین گونه ولادت آن حضـرت برای مردم تولید شک کرد. چنین موردی را نمی توان مانند موردی دانست که مثلا کسی بمیرد و ما یقین به مردن او داشته باشیم (زیرا آن مورد وضع غیر عادی داشته و حقیقت بر مردم پوشیده بوده است).

ولی در مـورد دوم، مردن فلاـن شـخص معلـوم و در منظر عمـوم بوده و بـا نشـانی هـای مخصوص، همه می تواننـد مردن او را تشـخیص دهنـد و تصـدیق کننـد. فرق میان این دو مورد (ولادت امام و معلوم بودن مردن کسـی)، به این می ماند که فقها می

گویند: اقامه شهود در مقام اثبات حق است، نه برای نفی حق، زیرا نفی شی ء محتاج به اقامه شهود نیست، مگر اینکه متضمن اثبات باشد. و با این بیان فرق میان دو مورد معلوم گشت.

اشکال: اگر گفته شود: عادتا میان این دو مورد فرق نیست زیرا همان طور که انسان مردن کسی را مشاهده می کند، قابله ها نیز ولادت بچه ها را می بینند. و نیز همان طور که لازم نیست مردن هر کسی را مردم ببینند، همچنین لازم نیست که هر بچه ای متولد می شود، کسی شاهد میلاد او باشد.

از جمله مواقعی که انسان یقین به مردن کسی پیدا می کند، موقعی است که شخصی در همسایگی انسان باشد و بداند که مریض است و او به عیادتش برود، بعدا مرضش شدت کند. سپس از خانه او صدای گریه و زاری بلند شود و در آن خانه هم جز او مریضی نباشد و کسان آن مریض مجلس ترحیم بر پا کنند و آثار حزن و اندوه از چهره آنان آشکار شود، و بعد ارث او را تقسیم کنند. آنگاه مدت زمانی بگذرد و او را نبیند و بعد بداند که بستگان مریض مزبور، این عزاداری را برای درگذشت او منعقد ساختند، نه اینکه او زنده است و آنها به عللی دست به این تظاهرات زده اند (از این علائم یقین به مردن همسایه اش پیدا می کند) .

همچنین ولادت کودکان نیز بدین منوال است که زنان اثر حمل را در زنی می بینند و برای یکدیگر بازگو می کنند، مخصوصا اگر آن زن آبستن همسر مرد بزرگی باشد، مردم بیشتر درباره آبستنی او صحبت می کنند. بعد از آنکه بچه متولد شد، آثار شادی و سرور در اهل خانه آشکار می گردد و اگر پدر طفل مرد بزرگی باشد، مردم ولادت فرزند او را به وی تبریک می گویند. سپس خبر میلاد طفل منتشر می شود و مردم بر حسب مقام و بزرگی پدر طفل، درباره آن گفتگو می کنند و بالاخره می فهمند که فلان کس صاحب فرزندی شده است، مخصوصا اگر بدانند که آن مرد، از اظهار ولادت فرزندش قصد دروغ و توریه نداشته است. پس اگر ما عادت را معتبر بدانیم، این دو مورد را یکی خواهیم دانست و اگر خداوند عادت انسانی را تغییر دهد، هر چه در یکی امکان داشت، در دیگری نیز ممکن است. چه ممکن است گاهی خداوند به جهاتی نگذارد کسی زن آبستن را هنگام وضع حمل ببیند و در موقع ولادت طفل، جز کسانی که موضوع را پنهان می دارند حضور نیابند. بعدا خداوند بچه را از محل ولادتش، به فراز کوه یا بیابانی نقل مکان دهد که کسی در آن بیابان نباشد و جز افراد مورد اطمینان، هیچ کس از محل او اطلاع پیدا نکند.

وقتی که این معنی امکان داشت، ممکن است که شخص مریض شود و مردم به عیادتش بیایند. سپس مرضش شدت کند و از زندگی اش مأیوس شوند. آنگاه خداوند او را بر فراز کوهی برده، مرده ای که از هر جهت شبیه به اوست به جای او بگذارد و بعد به جهاتی نگذارد کسی از زنده بودن آن مرد و محل او اطلاع پیدا کند، مگر افرادی که مورد وثوق باشند. بعد مردم آن مرده را به گمان اینکه همان مریض است، تشییع و دفن کنند! و نیز ممکن است گاهی نبض دست و تنفس انسان از حرکت بایستد و خداوند حرکت آن را بر خلاف عادت، از محل خود بیرون ببرد و در عین حال او زنده باشد، زیرا حیات نیازمند به این دو، یعنی حرکت نبض و تنفس است تا بخارهای محترقه را از اطراف قلب خارج سازد و به جای آن، هوای صاف و خنک را داخل بدن کند. خداوند هم هوای اطراف قلب را خنک و صاف گرداند و با تنفس، داخل قلب کند و بدین گونه همیشه اطراف قلب سرد باشد و محترق نشود. زیرا حرارتی که در قلب پدید می آید، با خنکی هوای قلب از میان می رود.

در پاسخ اشکال مزبور می گوییم: اولاـ کسی که در پیرامون غیبت امام زمان مناظره می کند، اگر از دلیل و منطق و اشکال محکم عاجز نباشد، هیچ گاه زبان به امثال این گونه خرافات نمی گشاید، ناچار ما هم به طرز اشکال مزبور، به پاسخ آن پرداخته و می گوییم:

آنچه وی درباره مردن آدمی از راه یقین بیان داشته، به هیچ وجه درست نیست، زیرا گاهی اوقات تمام علائم یاد شده جمع می شود، ولی محتضر نمی میرد. مثلاـ ممکن است علامات مزبور از کسی ظاهر شود که صلاح خود را در این می بیند که تمارض کند و نزد کسانش تمام آنچه را که گفته شد به عمل آورد تا میزان دوستی و علاقه کسانش را نسبت به خود آزمایش کند. این مطلبی است که بسیاری از پادشاهان و حکما وقتی مصلحت خود را در این کار می دیدند، به عمل می آوردند.

گاهی هم ممکن است همه علائم مزبور در شخصی جمع شود، ولی او سکته کند و مردم دچار اشتباه شوند و او را مرده پندارند و بعد معلوم شود که نمرده است! چنان که بسیار اتفاق افتاده است.

موقعی مردن آدمیزاد مسلم می شود که خود انسان مشاهده کند و تغییر رنگ او را بنگرد و نبض وی از کار بایستد و علائم مزبور، مدت زیادی استمرار داشته باشد (تا مرگ وی محقق شود). گاهی علامات دیگری را نیز علاوه بر اینها ذکر می کنند که عادتا معلوم است. کسانی که بیماران را تجربه کرده و ممارست کرده اند، از این امر اطلاع دارند.

این علامات که گفتیم در موقع وفات امام موسی بن جعفر علیه السّلام آشکار شد، زیرا بسیاری از مردمی که حقیقت بر آنها پوشیده نبود و شکی به دل آنها راه نمی یافت، مرگ حضرت را با علامات مزبور مشاهده کردند .

اینکه معترض می گفت ممکن است خداوند مرد محتضری را غایب گرداند و شخص دیگری شبیه او را به جای او گذارد نیز درست نیست. زیرا اگر بنای بحث بر این گونه احتمالات واهی باشد، باب استدلال بسته می شود و در محسوسات و مشاهدات شک راه می یابد و باید بگوییم آنچه امروز می بینیم، غیر از چیزهایی است که دیروز دیده ایم. همچنین لازم است که درباره مرگ تمام مردگان شک کنیم و با غلات و مفوضه که منکر شهادت حضرت امیرالمؤمنین و سیدالشهدا علیهماالسّلام شده اند، در عقیده یکی شویم. و بدیهی است مطلبی که به اینجا منجر شد، باطل است.

و اینکه گفته: خداوند به جای حرکت نبض و تنفس هوای داخل قلب را مانند هوای صاف و خنک اطراف قلب می کند نیز ناشی از هوس وی به دست اندازی در علم طب است. از این گذشته چنان که گفتیم، لازمه آن این است که ما در مرگ همه بزرگان شک کنیم. علاوه بر این مطابق قانون علم طب، حرکات نبض و شریانات از قلب است و بیرون رفتن حرارت غریزی از بدن، موجب از کار افتادن آن می شود.

پس وقتی که نبض از کار افتاد، معلوم می شود که حرارت مزبور از بدن خارج شده و در این وقت است که انسان می میرد و این دیگر متوقف به تنفس نیست. به همین جهت است که هر گاه نفس قطع، یا تنفس ضعیف گردد، نبض را به دست می گیرند.

بنابراین آنچه وی گفته و ولادت طفل را به آن قیاس کرده، با این بیان ارزش خود را از دست می دهد.

و آنچه معترض راجع به میلاد طفل گفته است که چون مسرت اهل خانه مشهود شود، معلوم می گردد که در آن خانه طفلی متولد شده، همان طور که خود وی گفته، این در وقتی است که بچه از مردی بزرگ و سرشناس باشد و مطلب معلوم شود و مانعی از پنهان داشتن آن نباشد. ولی وقتی به عللی که گفتیم فرضا ولادت او را پنهان کنیم، دیگر لازم نیست یقین به میلاد و بودن او و اشتهار موضوع پیدا کنیم .

از این گذشته هنگامی که ولادت و فوت طفلی با اظهار قابله ثابت و پذیرفته می شود، چگونه اقوال و اظهارات جماعتی که از ولادت حضرت صاحب الامر علیه السّلام خبر داده اند، پذیرفته نگردد! به خصوص که بسیاری از موثقین، خود حضرت را دیده اند و ما اخبار آن را از کسانی که حضرت را دیده و ماجرای ولادت آن روز را برای آنها نقل کرده اند، در جای خود ذکر می کنیم.

معترض مزبور خود جایز دانسته که اگر مصلحت ایجاب کند، پروردگار عالم طفلی را که تازه متولد گردیده به فراز کوهی نقل مکان دهد یا در محلی حفظ کند تا از نظرها پنهان گردد و کسی بر آن اطلاع نیابد. این گفته او صحیح است، ولی معترض همین فرض را درباره مرگ هم بیان داشته که ما گفتیم میان موضوع ولادت طفل و مرگ شخصی فرق است.

سایر فرقه ها چه می گویند؟

سایر فرقه ها که امامت حضرت بقیه اللّٰه را قبول ندارند، مانند: «فرقه محمدیه» که قائل به امامت (سید محمد) پسر امام علی النقی علیه السّلام هستند؛ فرقه «فطحیه» که اعتقاد به امامت عبداللّٰه، پسر امام جعفر صادق علیه السّلام دارند و در زمان ما اعتقاد به امامت خود حضرت صادق علیه السّلام دارند! فرقه ای که می گویند: امام زمان در شکم مادر است و هنوز متولد نشده؛ فرقه ای که می گویند: امام حسن عسکری علیه السّلام مرده است و بعدا زنده می شود؛ فرقه ای که امام حسن عسکری علیه السّلام را به امامت قبول دارند، ولی می گویند ولادت فرزند برای او مسلم نشده و ما فعلا در ایام فترت هستیم. عقیده همه آنها از چند جهت فاسد و باطل است:

اول اینکه: پیروان این عقاید همه منقرض شده اند (یعنی در عصر شیخ و قرن پنجم هجری) و اگر بر حق بودند منقرض نمی شدند .

دوم اینکه: سید محمد پسر امام علی النقی علیه السّلام، در زمان حیات پدر بزرگوارش وفات یافت و همه از مرگ او مطلع شدند. اخبار فوت او به قدری مشهور است که هر کس آن را رد کند، مثل این است که وفات پدران او را رد کرده است.

مؤلف

شیخ بزرگوار در اینجا بعضی از این اخبار را نقل می کند که ما آن را در جلد دوازدهم بحار الانوار نقل کردیم. آنگاه فرموده است: کسانی که می گویند امام حسن عسکری علیه السّلام دارای فرزندی نبوده، بلکه مشهور است که چنین فرزندی که امام

زمان خواهد بود بعدا متولد می گردد، عقیده اینان نیز باطل است، زیرا لازمه این عقیده این است که زمان، از وجود امام خالی بماند. در صورتی که پیشتر فساد آن را بیان کردیم. مضافا بر اینکه عن قریب اثبات خواهیم کرد که ولادت پسر امام حسن عسکری علیه السّلام، معروف بوده است و روایات آن را نقل می کنیم و بنابراین، عقیده اینان باطل است.

و آنها که می گویند موضوع برای ما مشتبه شده و نمی دانیم که امام حسن عسکری علیه السّلام پسری داشته است یا نه، پس به امامت خود وی باقی خواهیم بود تا ولادت فرزندش مسلم گردد. عقیده اینان به این دلیل که لازمه اش این است که زمان از وجود امام خالی بماند، باطل می شود. زیرا وفات امام حسن عسکری علیه السّلام را مانند سایر ائمه هدی می دانیم و عن قریب ولادت فرزند دلبندش را ثابت می کنیم (یعنی در کتاب غیبت). و نیز کسانی که معتقدند بعد از امام حسن عسکری علیه السّلام امامی نیست، به همان دلیل که گفتیم از نظر عقل و شرع زمانه نمی تواند از وجود حجت خدا خالی بماند، عقیده آنها نیز باطل است.

آنها که می گویند: امام حسن عسکری علیه السّلام رحلت کرده و بعد از مرگ زنده می شود نیز عقیده ای باطل دارند، زیرا چنان که گفتیم، لازم می آید که از هنگام مرگ تا وقتی که خداوند او را زنده کند، زمان از وجود امام خالی بماند و این محال است. روایتی که اینان در این مورد دستاویز قرار می دهند که: «صاحب الامر بعد از مردن زنده می شود و از این جهت او را قائم می گویند که بعد از مرگش قیام خواهد کرد»، بر فرض که این روایت صحیح باشد، منظور این است که بعد از آنکه نامش فراموش شد، به طوری که مردم نام او را به زبان نمی آورند مگر کسانی که معتقد به امامت او هستند، خداوند او را برای همه مردم ظاهر می گرداند. از این گذشته ما سابقا بیان داشتیم که هر امامی که بعد از امام دیگر می آید، قائم نامیده می شود.

همچنین عقیده فطحیه که قائل به امامت عبداللّه افطح، پسر امام جعفر صادق علیه السّلام هستند و کسانی که جعفر کذاب را به امامت قبول دارند نیز باطل است. چه پیشتر گفتیم که امام باید معصوم باشد و آن دو نفر معصوم نبودند. اعمالی که از آنها ظاهر گشت و علما در کتاب ها نقل کرده اند و ما از ذکر آن خودداری می کنیم، با مقام عصمت منافات دارد. بعلاوه آنچه میان طایفه امامیه مشهور است و تردید بردار نیست، این است که بعد از امام حسن و امام حسین علیهماالسّلام، منصب امامت در دو برادر قرار نمی گیرد. بنابراین اعتقاد به امامت جعفر کذاب بعد از برادرش امام حسن عسکری علیه السّلام، باطل است.

چون بطلان این عقاید به کلی ثابت گردید، فقط عقیده شیعه امامیه باقی می ماند که معتقد به امامت امام زمان، فرزند امام حسن عسکری علیه السّلام هستند. چه اگر این عقیده هم باطل باشد، لازم می آید که حق از میان امت اسلام بیرون رود و البته این باطل است.

نتیجه بحث: چون با این بیان امامت امام زمان علیه السّلام ثابت گردید و دانستیم که حضرتش از نظرها غایب است، خواهیم دانست که آن حضرت با مقام عصمت و فرض امامت غیبت کرده، زیرا اگر جز این باشد، باید معتقد شویم که حق در امت اسلام نیست. پس از همین جا ناچار از آنیم که امام غایب را معصوم بدانیم، هر چند تفصیل آن معلوم نباشد. مانند بیماری اطفال و حیوانات (که درست نمی دانیم آنها که گناهکار نیستند چرا باید در آتش بیماری و ناراحتی بسوزند) و مانند آفرینش جانوران موذی و صورت های زشت و آیات متشابه قرآن مجید که اگر علت آن از ما سؤال شود، به تفصیل نمی توانیم جواب

دهیم (چون درک حقیقت و علت آن برای ما مشکل است)، ناچار اجمالا جواب می دهیم که چون می دانیم خداوند متعال حکیم است و بر حکیم جایز نیست کاری بر خلاف حکمت و صواب کند، از اینجا خواهیم دانست آنها (که به نظر ما درست می آید) دارای جهت حکمتی هستند، اگر چه حکمت آن برای ما روشن و معین نیست.

همچنین درباره وجود اقدس امام زمان علیه السّلام نیز معتقدیم که غیبت آن حضرت دارای حکمتی است هر چند تفصیل آن را ندانیم.

اشکال دیگر: اگر گفته شود که ما در باب غیبت امام زمان عقیده شما را تخطئه می کنیم، به این بیان که می گوییم هنگامی که شما قادر نباشید علت و حکمت غیبت او را شرح دهید، خود دلیل است که اعتقاد به امامت او باطل است، زیرا اگر امامت وی صحیح بود، شما قادر بودید که حکمت و علت خوبی آن را بیان کنید.

در پاسخ آن می گوییم: لازمه اشکال شما این است که اشکال ملحدین نیز بر اهل عدل (خداپرستان) وارد باشد، زیرا آنها هم می گویند که ما از راه مشاهده کارهایی که ظاهرا بر اساس حکمت نیست، پی می بریم که آن کارها کار حکیم نیست. چه اگر فاعل این کارها (خدا) حکیم بود، شما خداپرستان می توانستید حکمت آن را بیان کنید.

پس اگر (شما که در خصوص غیبت امام زمان به ما اعتراض می کنید) در این مورد بگویید که ما نخست درباره حکیم بودن خدا سخن می گوییم و بعد از آنکه از راه دلیل های دیگر (غیر از کارها و آثار صنع الهی) ثابت شد که خداوند عالم حکیم است و با این وصف کارهایی در دنیا دیدیم که ظاهر آن بر وفق حکمت نیست، می گوییم واقعا دارای حکمت است، هر چند ما ندانیم و این با این عقیده ما که خدا را حکیم می دانیم، در تناقض نیست. هر گاه حکیم بودن خداوند را نپذیرند، باز باید اول این مطلب را اثبات و سپس کارهای الهی را مطابق حکمت بدانیم.

می گوییم: ما شیعیان نیز پاسخ اشکال شما را درباره غیبت امام زمان علیه السّلام با همین منطق می دهیم و می گوییم: گفتگو پیرامون غیبت امام زمان علیه السّلام، فرع امام بودن حضرت است و اگر از روی دلیل، یقین به امامت آن بزرگوار کردیم و با دلیل دیگری دانستیم که او معصوم است و دانستیم که از نظرها غایب شده است، آنگاه غیبت آن حضرت را بر وجهی حمل می کنیم که مطابق عصمت وی باشد، چنان که معترض خود در جواب ملحدین گفت.

از این گذشته اصولا از مخالف عقیده خود می پرسیم: آیا جایز است که در غیبت، علتی صحیح و حکمتی باشد که مقتضی غیبت و موجب آن باشد یا نه؟ اگر بگوید جایز می دانم، می گوییم وقتی این احتمال جایز است، چرا غیبت را دلیل بر نبودن امام در طول زمان می دانی؟ با اینکه غیبت را علتی می دانی که منافی با وجود امام نیست؟ آیا این گفته بدان نمی ماند که کسی از راه بیماری اطفال، منکر حکمت کار باری تعالی شود؟ با اینکه جایز می داند که بسیاری از این بیماری ها دارای علت صحیحی باشد که با حکمت منافی نیست، یا مثل کسی که برخی از آیات متشابه قرآن را دستاویز قرار داده و قائل بر این شود که خداوند شبیه اجسام است و خود کارهای بندگان را خلق می کند، با اینکه احتمال هم می دهد که آیات مزبور، تأویل و تفسیری داشته باشد که موافق حکمت و عدل و توحید و جسمانی نبودن خداوند باشد.

و اگر بگوید: علت صحیح و حکمتی در غیبت جایز نمی دانم، در جواب گفته شود که این ادعا، از کسی که از اسرار پشت پرده اطلاع ندارد و نمی تواند از حقیقت آن آگاه شود، پذیرفته نیست. این را چگونه می گویی، با اینکه جایز می دانی آیات متشابه، دارای وجوه صحیحی بر وفق ادله عقلی باشد؟

هر گاه گفته شود: برای ما امکان دارد که تفصیلا از معانی آیات متشابه اطلاع پیدا کنیم، اگر به این معنی دل خوش داشته و قانع شوید، ما نیز می گوییم برای ما امکان دارد که علت غیبت و غرض از حکمت آن را که با عصمت امام منافات ندارد، بدانیم. ما از این پس آن را بیان می کنیم و در کتاب «امامت» نیز مفصلا درباره آن گفتگو کرده ایم .

و نیز از مخالف پرسیده می شود که امامت پسر امام حسن عسکری علیه السّلام که با ادله عقلی ثابت کردیم، چگونه با قول به اینکه غیبت آن حضرت دارای حکمت و علت صحیح نیست، جمع می شود؟ آیا این تناقض نیست؟ این بدان می ماند که عقیده به توحید و عدل داشته باشی و در عین حال یقین کنی که آیات متشابه قرآن جهتی که با توحید و عدل مطابق باشد، ندارد! اگر بگویند: ما امامت پسر امام حسن عسکری علیهماالسّلام را مسلم نمی دانیم، باید نخست با آنها در اثبات امامت گفتگو کنیم، نه در علت غیبت آن حضرت. چون سابقا با دلیل، امامت آن حضرت را ثابت کردیم، دیگر در اینجا محتاج به تکرار نیستیم، زیرا گفتگو پیرامون علت غیبت امام، فرع ثبوت امامت آن حضرت است و پیش از ثبوت آن معنی ندارد که درباره علت غیبت حضرت سخن بگوییم. چنان که پیش از اثبات توحید و عدل، گفتگو درباره وجوه آیات متشابه و بیماری اطفال و خوبی تعبّد به امور دینی مورد ندارد.

سؤال: اگر گفته شود که انسان مختار است درباره امامت پسر امام حسن عسکری علیه السّلام گفتگو کند تا اینکه صحت و سقم آن را بداند، یا اینکه در خصوص علت غیبت او بحث کند.

در جواب می گوییم: کسی چنین اختیاری ندارد. زیرا کسی که در امامت پسر امام حسن عسکری علیه السّلام شک دارد، لازم است با او در خصوص امامت گفتگو کرده و با دلیل آن را اثبات کنیم و با وجود شک در امامت آن حضرت، بحث از علت غیبت مورد ندارد. زیرا بحث از فروع پیش از بحث، در اصول جایز نیست. چنان که پیش از ثبوت حکمت کارهای باری تعالی و اینکه از خدا کار قبیح صادر نمی شود، گفتگو درباره علت بیماری اطفال بی گناه و غیره، مورد ندارد.

علت اینکه ما بحث امامت را مقدم بر گفتگو درباره علت غیبت داشتیم، این بود که بحث امامت مبتنی بر امور عقلی است که شبهه و احتمال در آن راه ندارد. ولی مسأله غیبت ممکن است غامض بوده و مورد شبهه قرار گیرد .

و لذا بحث از امر واضح و روشن را از گفتگوی درباره مسأله غامض و مشکل، اولی دانستیم. چنان که در گفتگو با پیروان ملل غیر مسلمان نیز به همین طریق عمل کردیم و بحث نبوّت پیغمبر خاتم صلّی اللَّه علیه و آله را مقدم داشتیم بر گفتگو درباره فساد اعتقادات و منسوخ بودن ادیان آنها. چه بحث از نبوّت پیغمبر روشن و سهل است، ولی ردّ معتقدات آنها پیچیده است. این معنی درست در اینجا (بحث از امامت و علّت غیبت امام زمان) نیز جاری است.

اگر معترضین گفته خود را دنبال کنند و بگویند: مسأله غیبت دارای جهت قبحی است، می گوییم که پاسخ این مطلب قبلا

گـذشت (در کتـاب غیبت)، به علاـوه کـار قبیـح در مثـل این مورد را می توان به ظلم و دروغ و عبث و نادانی و افساد، تعبیر و تعقّل کرد و اینها در اعتقاد به غیبت امام زمان علیه السّلام وجود ندارد. بنابراین لازم است کسی در این مورد مدّعی وجود کار قبیحی نشود.

سؤال دیگر: اگر گفته شود که چرا خداوند از آزار مردم نسبت به امام زمان علیه السّـلام جلوگیری نکرد تا حضـرت ناگزیر به غیبت نگردد، بلکه قیـام کنـد و لطف وجودش برای مـا حاصل گردد، همان طور که خداونـد هر پیغمبری را مبعوث گردانیـد، پیش از اعلام دین، آنها را از آسیب مردمان محفوظ نگاه داشت، و لازم است در این خصوص امام هم مانند پیغمبر باشد؟

در پاسـخ آن می گوییم: جلوگیری خداونـد در این مورد دو نوع است: یکی اینکه بـا تکلیف مردم منافات نداشـته باشـد، مثلا مردم را مجبور به ترک کار قبیح نکند، و دیگر اینکه منافی تکلیف باشد.

نوع اول را خداونـد دربـاره بنـدگان عملی فرموده است. به این معنی که آنها را از ارتکاب ظلم به وسـیله نهی از آن جلوگیری کرده و بر وجوب پیروی و انقیاد از امر و نهی خود ترغیب فرموده و دسـتور داده که از هیچ یک از تعالیم او سـرپیچی نکنند و خداونـد را بر آنچه موجب تقویت دسـتورها و تشـیید مبـانی سـلطنت مطلقه او جـلّ و علاست، یاری کننـد. اینها هیـچ کـدام با تکلیف منافات ندارند، پس وقتی بنده ای از یکی از این دستورات سرپیچی کرد و کاری را که غرض مطلوب بدان حاصل می شود، انجام نـداد (مثلا از اطاعت امام سـر باز زد)، خود موجب از دست دادن لطف حق شده، نه اینکه خالق متعال باعث بر آن گردیـده است. نوع دوم این است که خداونـد میـان مردم و امام زمان فاصـله انـدازد، به طوری که از ظلم به وی و نافرمانی او، ناتوان گردند. این نوع جلوگیری، با تکلیف (که خداوند مردم را به انجام کار نیک و دوری از کردار زشت دستور داده) جمع نمی شود و از خداوند حکیم هم صادر نمی گردد.

وجوه امتیاز و اشتراک پیغمبر و امام

مـا دربـاره پیغمبر عقیـده داریم که واجب است پیش از اعلام رسالت، خداونـد وجود او را از آسـیب مردم حفظ کنـد تا بتواند تعالیم دینی را به مردم اعلام گرداند. چه که دینداری مردم فقط بسـته به تبلیغ پیغمبر است و از این رو واجب است که هر طور شده، خداوند شـر دشمنان را پیش از ابلاغ دستورهای دین، از حریم پیغمبران برطرف کند. ولی امام این طور نیست، زیرا عذر مکلّفین در دانسـتن احکام شـرع مرتفع شـده و آنها پیش از امام، معنی دین را دانسـته انـد، راه های دینداری به آنها نشان داده شده و بدون گفته امام هم می توانند به احکام دین پی ببرند.

اگر فرضا گاهی کار دین به جایی انجامد که دانسـتن احکام حقه دین فقط منوط به تبلیغ امام باشد، البته بر خداوند لازم اسـت که وجـود او را از آسـیب دشـمنان حفـظ کرده و او را آشـکار گردانـد، به طـوری که ماننـد پیغمـبران، مردم قـادر به آزار وی نباشند.

از نظری پیغمبر نیز مانند امام است و این در صورتی است که پیغمبر دستورهای دین را به مردم رسانده باشد، سپس از مخالفت مردم گناهکـار ترسـی برای او پدیـد آیـد که در این صورت، واجب نیست خداونـد حتمـا دشـمن را از او منع کنـد. زیرا عـذر

مکلفین به واسطه اعلام دستورهای دین برطرف شده، و آنها راه به سوی شناسایی مظهر لطف پروردگار (پیغمبر) دارند، مگر اینکه با این وصف هم پیغمبر مأموریت دیگری داشته باشد، ولی وقت انجام آن نرسیده باشد که در این صورت هم واجب است هر طور شده، از خطر آسیب دشمن در امان باشد، چنان که در آغاز کار واجب بود. پس از این حیث پیغمبر و امام برابر هستند.

اگر گفته شود: با این وصف هر چند بر شما واجب نیست، ولی علت غیبت امام زمان یا آنچه را ممکن است علت آن شمرد، بیان کنید تا دلیل شما روشن تر و برهانتان بلیغ تر باشد، می گوییم: از جمله چیزهایی که یقین داریم علت غیبت امام است، هجوم ستمگران به وی و ممانعت او از ایفای وظایف امامت و ترس وی از کشته شدن خود است و چون میان او و مقصودش (انجام وظایف امامت) مانع شدند، مسأله قیام به امر امامت منتفی شد. هر گاه امام بر جان خود ایمن نبود، غیبت وی واجب می گردد و لازم است که از نظرها ناپدید شود، چنان که پیغمبر اسلام صلّی اللّٰه علیه و آله مدتی در شعب ابی طالب و مدتی در غار ثور پنهان گشت و جهت آن هم چیزی جز ترس بر جان خویش و آزاری که ممکن بود از کفار قریش به حضرتش برسد نبود. کسی را نمی رسد که بگوید پنهان شدن پیغمبر بعد از ابلاغ رسالت و ادای تکالیف واجبه مردم بود و در آن موقع کسی به او احتیاج نداشت و با آنچه شما درباره امام می گویید فرق دارد. و نیز کسی حق ندارد بگوید: (عمل پیغمبر و امام با هم فرق دارد)، چه که پنهان ماندن پیغمبر چندان طولانی نبود، ولی از غیبت امام زمان قرن هاست که می گذرد. چرا که پنهان شدن پیغمبر در شعب ابی طالب و غار ثور، پیش از هجرت بود و آن موقع هنوز تمام دستورهای دین مقدس اسلام را ابلاغ نفرموده بود. چه اکثر احکام دین و بیشتر قرآن مجید در مدینه منوره تکمیل شد. پس به چه دلیل می گویید پنهان شدن پیغمبر بعد از رساندن تمام دستورهای دین بود؟ اگر این طور که اینان می گویند، پیغمبر اسلام پیش از ادای وظایف پیغمبری پنهان شد، باز این موضوع احتیاج مردم را از تدبیر و سیاست و امر و نهی پیغمبر برطرف نمی کند و هیچ کس نمی گوید که بعد از تکمیل دین، دیگر کسی محتاج به پیغمبر و نیازمند به تدبیر وی نیست، حتی دشمن هم این را نمی گوید.

و نیز کسی که گفته است پیغمبر آنچه تعلق به مصلحت ما داشته است رسانده و آنچه را می باید در آینده به ما برساند، فعلا به صلاح خلق نیست و به همین جهت پنهان شدن وی جایز است، ولی امام در نزد شما این طور نیست، چه به عقیده شما تصرّف وجود امام در هر حال برای مردم لطف است و جایز نیست که به هیچ وجه غایب گردد، بلکه باید تقویت شود و دشمن را از او دور کرد تا ظاهر گردد و موانع تکلیف مردم را برطرف کند، پاسخ این شخص همان است که در بالا گفتیم.

زیرا بیان کردیم که هر چند پیغمبر در آن موقع آنچه را که تعلق به مصلحت مردم داشت ابلاغ فرموده بود، اما در عین حال مردم از امر و نهی و تدبیر وی بی نیاز نبودند و با وجود این، خداوند اجازه داد که وی پنهان شود. امام نیز چنین است، علاوه بر اینکه پیغمبر خدا به امر خداوند مدتی در شعب ابی طالب و زمانی در غار ثور پنهان می گشت، خود یک نوع حفظ جان از آسیب دشمن بود، زیرا حفظ جان و برطرف ساختن دشمن، تنها به این نیست که خداوند دشمن او را عاجز کند یا او را به وسیله فرشتگان تقویت کند.

چه اگر خداوند همه وقت بدین گونه پیغمبرش را در برابر دشمن حفظ کند، ممکن است فسادی در دین پدید آید. به همین جهت انجام این کار (در همه اوقات) از خداوند شایسته نیست. ولی اگر فسادی پدید نیاید و خداوند بداند که مصلحتی اقتضا

می کند، البته پیغمبر را به وسیله فرشتگان تقویت کرده و میان او و دشمنانش فاصله می اندازد، ولی هنگامی که چنین نکرد و می دانیم که کار خداوند از روی حکمت و رفع موانع مکلفین واجب است، خواهیم دانست که دور کردن دشمن به نحو مذکور صلاح نبوده، بلکه تولید مفسده می کرده است.

درباره امام نیز چنین می گوییم که خداوند با غایب کردن وی، جان او را از خطر کشته شدن حفظ کرده و اگر می دانست که تقویت وی به وسیله فرشتگان مصلحت است، او را تقویت می کرد. ولی چون می بینیم که چنین نکرد و می دانیم که کارهای الهی بر اساس حکمت و رفع موانع مکلفین است، خواهیم دانست که در این کار مصلحتی نبوده است، و ای بسا که مفسده هم داشته است.

عقیده اجمالی درباره امام این است که بر خداوند واجب است امام را نیرو دهد تا بتواند قیام کند و دست او را باز گذارد و فرشتگان و بشر او را یاری کنند. پس وقتی که فرشتگان او را یاری نکردند، درمی یابیم که یاری آنها تولید مفسده می کرده است. بنابراین واجب است که جامعه بشری او را اطاعت کنند. اگر آنها دست از اطاعت و پیروی وی برداشتند، خود موجب از دست دادن و غیبت امام شده اند، نه آنکه خداوند بدون مصلحت، امام را امر به غیبت کرده است. با این توضیحات، این گونه اشکالات به کلی باطل می گردد.

اگر جایز باشد با اینکه جامعه احتیاج به پیغمبر دارند، در صورتی که ضرری هم متوجه او شود، غایب گردد، همان مصلحت و علت در غیبت امام هم هست. و اینکه گفته اند فرق است بین غیبت کوتاه پیغمبر و غیبت طولانی امام زمان، می گوییم هیچ فرقی نیست و غیبت از این نظر کوتاه و طولانی ندارد. زیرا وقتی خود او محتاج به غیبت نبوده، بلکه مردم او را ناگزیر به آن کرده باشند، جایز است که علت غیبت طولانی گردد، چنان که جایز است زمان آن کوتاه باشد.

اشکال: اگر گفته شود در صورتی که بیم جان، امام را ناگزیر به غیبت کرده است و به عقیده شما پدران آن حضرت نیز در تقیه و ترس از دشمن به سر می بردند، پس چرا آنها غایب نشدند؟ پاسخ می گوییم: پدران امام زمان علیه السّلام با التزام به تقیه و عدم تظاهر به امامت و نفی امامت از خود (در نزد دشمنان) دیگر ترس نداشتند، ولی ترس زیاد متوجه امام زمان است، زیرا (همه می دانستند که او کسی است) که با شمشیر قیام کرده، زمام سلطنت را به دست می گیرد و با دشمنان جهاد می کند. بنابراین شباهتی میان ترس وی از دشمن و ترس پدرانش نیست، مگر با کمی تأمل. به علاوه موقعی که یکی از پدران امام زمان علیه السّلام به شهادت می رسید یا وفات می یافت، فرزندی داشت که دارای صلاحیت امامت باشد و جای او را بگیرد، ولی حضرت صاحب الزمان علیه السّلام درست به عکس است. چه مسلم است که هیچ کس نبود و نمی باید کسی جانشین وی شود. پس این دو موضوع با هم فرق دارد.

ما سابقا بیان کردیم که فرق است بین وجود امام در حالت غیبت که کسی یا اشخاصی دسترسی به وی نداشته باشند و بین اینکه اصلا وجود نداشته باشد، تا گاهی که معلوم شود مردم از وی تمکین خواهند کرد یا نه، آنگاه خدا او را موجود گرداند.

همچنین این که می گویند: چه فرق است بین وجود امام به طوری که دست کسی به وی نرسد و بین اینکه در آسمان باشد؟ به این معنی که بگوییم اگر امام در آسمان باشد و اخبار ساکنان زمین بر وی پوشیده نباشد، آن وقت آسمان برای او مثل زمین

است و اگر اخبار اهل زمین در زمین بر وی پوشیده بماند، بودن و نبودنش یکی است، ما در پاسخ، نقل کلام به شخص پیغمبر کرده و می گوییم: چه فرق است بین اینکه او موجود و پنهان باشد یا اینکه اصلا وجود نداشته و در آسمان ساکن باشد؟ هر جوابی که به ما دادند، همان پاسخ ما به آنهاست! و دیگر نمی توانند بین این دو مورد فرق بگذارند و بگویند پیغمبر از نظر همه مردم پنهان نشد، بلکه پنهان شدن او از دشمنان بود، ولی امام زمان از نظر همه مردم غایب شده است.

زیرا اولاـ ما یقین نداریم که امام از نظر تمام دوستانش پنهان باشد! و تجویز همین معنی، در این مورد کافی است. بعلاوه موقعی که پیغمبر در غار «ثور» مخفی شد، از نظر دوستان و دشمنان پنهان بود و جز ابوبکر (که خود از مکه همراه پیغمبر حرکت کرده بود) کسی با حضرت نبود. در صورتی که مصلحت ایجاب می کرد طوری پنهان شود که از دوست و دشمن کسی با او نباشد .

اجرای حدود در زمان غیبت امام زمان علیه السّلام

اگر گفته شود تکلیف حدود در زمان غیبت چیست؟ اگر مثلا حدّ جانی که شرع واجب دانسته، درباره او اجرا نشود، لازم می آید که احکام دین منسوخ گردد و اگر آن طور که شرع دستور داده حدود باید جاری شود، چه کسی آن را اجرا می کند؟

می گوییم: حدود در گردن مستحق آن باقی خواهد ماند. اگر امام ظاهر گردد و آن افراد هم زنده باشند، امام علیه السّلام (طبق قانون شرع) با اقامه شهود و اقرار آنها، حدّ را جاری می سازد و اگر آن روز مرده باشند، گناه عدم اجرای حدّ، بر گردن کسانی است که جان امام زمان را در معرض خطر انداختند و او را مجبور کردند که غایب شود و این موجب نسخ احکام دین نیست، زیرا اجرای حدود در صورت تمکن و برطرف شدن مانع واجب است و اگر مانعی ایجاد شود، ساقط می گردد و در صورتی تعطیل حدود موجب نسخ احکام دین است که با وجود امکان و برطرف شدن موانع، جاری نگردد.

در ضمن ما هم از آنها می پرسیم: اگر اهل حل و عقد شما قادر نباشند که امام انتخاب کنند، تکلیف حدود چیست؟ اگر بگویید اجرای آن ساقط می شود، می گوییم این نیز مانند الزامی که بر ما کردید، نسخ است. و اگر بگویید در گردن مستحقین آنها باقی خواهد ماند، این همان جوابی است که ما به شما می دهیم!

اگر گفته شود: ابوعلی گفته است: هنگامی که اهل حلّ و عقد نتوانند امام انتخاب کنند، خداوند کاری می کند که جای اجرای حدود را بگیرد و موانع تکلیف مکلفین برطرف گردد و نیز این که ابوهاشم گفته است اقامه حدود، در امور دنیوی است و مربوط به امور دینی نیست.

می گوییم: اگر ما گفته ابوعلی را هم بپذیریم، باز ضرری به اعتقاد ما نمی رساند، زیرا ما انتصاب امام را به خاطر اجرای حدود واجب ندانسته ایم تا از دست رفتن اجرای حدّ، با دلیل امامت مناقض باشد. بلکه اجرای حد تابع شرع است .

و لذا گفتیم که اگر دست ما در اجرای آن باز نباشد، ممکن است اجرای آن واجب نشود، یا اینکه تا ظهور امام در گردن مستحقین آنها باقی بماند، و هم جایز است که خداوند چیزی را جانشین حدود کند. پس اگر گفته ابوعلی را نیز بپذیریم، اعتقاد ما که لزوم وجود امام باشد، منتقض نمی شود.

آنچه ابو هاشم گفته که: «اقامه حدود در امور دنیوی است و مربوط به امور دینی نیست» را نیز نمی توانیم بپذیریم، زیرا اجرای حد، عبادتی واجب است و اگر برای مصلحت دنیوی بود، واجب نمی شد. علاوه بر این به عقیده ابوهاشم، اقامه حدّ که پاداش و سختی داشته باشد، جزئی از عذاب اخروی است که خداوند قسمتی از آن را به خاطر مصالحی پیش از آخرت در دنیا پیش آورده است. علی هذا باید پرسید: ابو هاشم به چه دلیل مدعی است که اجرای حد از مصالح دنیوی است؟ پس اعتقاد وی نیز باطل است.

در غیبت امام چگونه می توان به حق رسید؟

اگر گفته شود در حال غیبت امام چگونه می توان به حق رسید؟ اگر بگویید نمی توان به حق رسید، مردم را در تمام کارهاشان در حیرت و گمراهی شک انداخته اید و اگر بگویید با دلیل هایی می توان به حق رسید، این خود اعتراف است به اینکه به واسطه آن دلیل ها، از وجود امام بی نیاز می باشید.

می گوییم: حق بر دو گونه است: یکی عقلی و دیگری سمعی (شنیدنی)، حق عقلی آن است که از راه دلیل عقلی به آن می رسیم و حق سمعی، آن است که به وسیله فرمایش پیغمبر و ائمه طاهرین علیهم السّلام به دست می آوریم، چنان که این گونه حقائق را پیغمبر و ائمه برای ما بیان کرده و روشن ساخته اند و چیزی را بدون دلیل نگذاشته اند. بعلاوه ما احتیاج نداریم که از این راه نیاز خود را به امام ثابت کنیم، بلکه چنان که پیشتر گفتیم، جهتی که در هر حال و زمانی ما را محتاج به وجود امام می گرداند، همان قاعده لطف است و با در نظر گرفتن این مطلب، دیگر چیزی جای آن را نمی گیرد. احتیاج به حق سمعی نیز معلوم است، زیرا با آنکه آنچه مردم در امور دین نیازمند به آن هستند از پیغمبر و ائمه طاهرین علیهم السّلام رسیده است، ولی ممکن است ناقلان اخبار عمدا یا اشتباها، حقی را تغییر داده و آن را به ما نرسانند و بنابراین، امکان دارد که آثار اهل بیت قطع شود و یا نزد کسی باشد که نقل از وی اعتبار ندارد. این موضوع را ما در کتاب «تلخیص الشافی» مفصلا بیان کرده ایم و دیگر در اینجا تکرار نمی کنیم.

اگر مخالف ما بگوید: فرض می کنیم که برخی از ناقلان اخبار، احکام و دستورهای شریعت را کتمان کردند و احتیاج پیدا شود که امام خود آن را بیان کند و جز به وسیله او حق شناخته نشود، و همواره هم ترس از دشمنانش باقی باشد، پس به نظر شما وضع چگونه خواهد بود؟ اگر بگویید در این وقت باید امام ظاهر شود، هر چند تأمین جانی نداشته باشد، لازم می آید که ترس از کشته شدن، موجب غیبت امام نشود و باید حتما ظاهر گردد. و اگر بگویید که امام ظاهر نمی شود و تکلیف آن مورد که بر امّت پوشیده مانده، ساقط می گردد، از اجماع بیرون رفته اید، زیرا اجماعی همه امّت است که آنچه پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله تشریع فرموده و بیان داشته، تا روز قیامت برای امّت لازم است. و اگر بگویید: تکلیف ساقط نمی گردد، این خود تصریح به تکلیف ما لا یطاق و وجوب عمل به چیزی که راه به آن ندارید، دارد.

می گوییم: ما در کتاب «تلخیص الشّافی» به تفصیل در این باره سخن گفته ایم و خلاصه آن بدین قرار است که: اگر خداوند متعال بداند در زمانی که غیبت امام به طول می انجامد و ترس وی از دشمنان باقی می ماند قسمتی از احکام واجب دین قطع می شود، قهرا تکلیف را از کسانی که دسترسی به آن ندارند، ساقط می گرداند. پس وقتی که به وسیله اجماع دانستیم که تکالیف دینی تا روز قیامت بر تمام افراد امت مستمرّ و ثابت است، خواهیم دانست که اگر چیزی از دستورهای شرع قطع شود

و به ما نرسد، حتما در زمانی است که می توانـد ظاهر شود و خود را نشان دهد و مردم را راهنمایی کند و از نافرمانی خداوند بترساند .

سخن سیّد مرتضی

سیّد مرتضـی در کتاب «شافی» در این مورد گفته است: «منعی نیست که بسـیاری از امور هنوز به ما نرسـیده و در نزد امام علیه السّـلام به ودیعت نهـاده شـده باشـد یا ناقلان اخبار آن را کتمان کرده و روایت نکرده باشـند. با این وصف لازم نمی آیـد که تکلیف از مردم برداشته شود.

زیرا اگر علّت غیبت امـام علیه السّـلام، این است که وی از دشـمنان تـأمین جانی نـدارد، کسانی که او را ناگزیر به غیبت کرده انـد، خود موجب از دست دادن آن قسـمت از احکام و دسـتورهای دینی شده اند. همچنان که علت نبودن امام و عدم تصـرّف آن حضرت در امور مردم نیز خود آنها هستند، زیرا آنها بودند که او را ناچار به غیبت کردند. و اگر ترس وی از مردم برطرف گردد، مسلما آشکار گشته و با تصرف در امور دین و دنیای مردم، لطف وجودش حاصل می شود و آنچه از مردم پنهان بوده، برای آنها آشـکار می گردد و چیزی ناگفته نمی مانـد. پس هر گاه امام ظاهر نگردد، بلکه همچنان در پرده غیبت باقی بمانـد، مکلّفی که طوق تکلیف را به گردن دارد، خود باعث از دست رفتن برخی از احکام دین و عدم ظهور امام و اسـتفاده از وجود حضرتش گردیده است.» این بیان محکمی است که بر اساس صحیح استوار است.

نظر یکی از دانشمندان

یکی از دانشمندان ما (شیعه) گفته است: علّت اینکه امام زمان علیه السّلام از نظر دوستانش غایب شده، این است که می ترسد اخبار وی شایع گردد و شـیعیان در اجتماعات خود از روی خوشـحالی درباره ملاقات وی گفتگو کننـد و همین موضوع باعث ترس او از دشمنان شود، ولی این جواب ضعیف است، چرا که خطر افشای این معنی، بر آنها پوشیده نیست و هنگامی که زیان و مفسـده آن را دانسـتند، چگونه ممکن است آن را نزد همه کس اظهار کننـد و اگر یکی دو نفر بگویند، عموم شـیعیان چنین نیسـتند. بعلاوه لازمه این حرف این است که شـیعیان امام زمان، نفعی را که از وجود آن حضـرت می برنـد از دست بدهند، به طوری که ملاقات با حضـرت به هیچ وجه برایشان میسـر نباشد. زیرا شـخص اشکال کننده می گفت علّت غیبت امام زمان این است که آن حضـرت می دانست اگر خود را به شـیعیان نشان دهـد، اخبار او را فاش می سازند. بنابراین در آن موقع چیزی که مقتضـی ظهور امـام زمان علیه السّـلام باشـد، مقـدور آنها نبود و این معنی هم اقتضا دارد تکلیفی که وجود امام در آن تکلیف لطف است، از آنها ساقط گردد.

دانشـمند دیگری از دانشـمندان ما در پاسخ اشکال مزبور گفته است: علّت غیبت امام از نظر دوستان، وجود دشمنان وی است، زیرا نفعی که عموم مردم، دوست و دشـمن از وجود امام می برنـد، در صورتی است که امام نافـذ الأمر و مبسوط الیـد باشـد و بدون موانع و منازعی ظاهر گشـته و دست به تصـرّف در کارها بزند و معلوم است که دشـمنان، میان امام فاصـله انداختند و از تصرّفات وی در امور مردم جلوگیری کردند و بودن در حال تقیّه و ترس از دشمن و آشکار شدن برای بعضی از دوستانش هم سودی ندارد. زیرا نفعی که در تدبیر امور امت انتظار می رود، جز در حال ظهور حضرت برای همه مردم و نافذ بودن فرمانش،

میسّر نیست. پس علّت غیبت که عبارت از لطف و مصلحت برای عموم است، در این صورت یکسان خواهد بود.

پاسخ شیخ طوسی

ممکن است مخالف ما بر این جواب اعتراض کند و بگوید: هر چند دشمنان از ظهور و تدبیر و تصرّفات امام حائل و مانع شدند، ولی مانع از ملاقات دوستان آن حضرت که معتقد به اطاعت و لزوم پیروی از اوامر او می باشند، نیستند. پس اگر بگویی ملاقات دوستان امام که فقط معتقدین حضرت هستند سودی ندارد، به دلیل اینکه امام باید برای همه نافذ الامر باشد، می گوییم: گفته شما تصریح به این معنی است که شیعه امامیه، از موقع وفات حضرت امیرالمؤمنین تا روزگار امام حسن عسکری علیهماالسّلام، به این جهت که هیچ یک از ائمه نسبت به همه امت نافذ الامر نبودند، از وجود آنها نفعی نبردند. و هم موجب این است که بگوییم شیعیان پیش از آنکه امیر مؤمنان به خلافت ظاهری برسد، از ملاقات و دیدن وی سودی نبرده باشند. ولی ما می گوییم این سخن از کسی سر می زند که در گفتار خود تأمل نمی کند، زیرا اگر قائل شویم که انتفاع به وجود امام فقط در موردی است که برای عموم مردم آشکار گردد و فرمانش در میان همه آنها مؤثر باشد، گفته مخالف از راه دیگر باطل می شود، زیرا التزام به این گفته موجب آن است که تکلیفی که وجود شخص امام در آن لطف است، از گردن شیعه ساقط شود.

زیرا هر گاه امام برای شیعیان آشکار نگردد و این به واسطه مانعی باشد که برطرف ساختن آن مقدور شیعیان نباشد، ناچار می باید تکلیف از آنها ساقط گردد. چه اگر جایز باشد گروهی از مکلفین (مانند مخالف) گروه دیگری را (شیعه) از لطفی که دارند منع کنند و با وجود این تکلیفی که لطف (وجود امام) در آن است برای آنها همیشه باشد، جایز خواهد بود که یکی از مکلفین پای دیگری را ببندد و از راه رفتن منع کند، به طوری که قادر نباشد آن قید و بند را برطرف کند و با این وصف، راه رفتن برای وی استمراری باشد! مخالف، نمی تواند در اینجا میان قید و بند و لطف فرق بگذارد و بگوید با قید و بند راه رفتن محال است، ولی فقدان لطف عمل به تکلیف را ممتنع نمی سازد، زیرا اکثر طایفه عدلیه (شیعه و معتزله اهل سنت) معتقدند که فقدان لطف، با فقدان قدرت و وسیله یکی است و تکلیف کردن با فقدان لطف، برای کسی که لطف معلومی دارد (معتقد به وجود امام است)، مانند تکلیف کردن در صورت فقدان قدرت و وسیله وجود موانع است. و نیز به عقیده اهل عدل، کسی که لطف برایش حاصل نگردیده، محذور تکلیف از وی برداشته نشده است، چنان که شخصی که از راه رفتن به علت مقید بودن ممنوع شده، بدان جهت است که مانع از پیش پایش برداشته نشده است .

جواب شایسته ای که می توان به سؤالی داد که ما از جانب مخالفین طرح کردیم، این است که بگوییم: اولا معلوم نیست که امام از نظر تمام دوستانش غایب باشد، بلکه ممکن است برای اکثر علاقه مندان به وجود اقدسش آشکار گردد. هیچ کس جز از خود خبر ندارد، پس اگر امام برای کسی ظاهر گردد و او امام را ببیند، موانع تکلیف از وی برطرف می شود و اگر برای او آشکار نشود، آنگاه خواهیم دانست که وی علّت عدم ظهور حضرت است، هر چند درست علت آن را نداند، زیرا کوتاهی از طرف خود او است و به همین جهت است که تکلیف از وی ساقط نمی شود.

ولی هنگامی که معلوم شد با غیبت امام او همچنان مکلّف است، خواهیم دانست که علّت عدم ظهور امام اوست. چنان که ما طایفه امامیه عقیده داریم کسی که در راه خداشناسی تعقّل نکرده و توحیدش بر اساس فکر و مداقه قرار نگرفته و تحصیل علم

نکرده، مسلما خود وی در این خصوص کوتاهی کرده و اگر کوتاهی نمی کرد، تکلیف از وی ساقط می گردید، هر چند معلوم نباشد که در چه چیز تقصیر و کوتاهی کرده است.

بهتر بگوییم: اگر امام ظاهر گردد و مردم او را امام ندانند، لازم است امام با آشکار ساختن معجزات خود را معرفی کند تا او را بشناسند. از آن طرف، دانستن اینکه فلان چیز معجزه است یا نه، محتاج به دقّت و تأمّلی است که از رخنه شبهه ایمن نیست. پس امکان دارد که چون مردم در معجزه امام بنگرند، دچار اشتباه شوند و آن را معجزه ندانند و امام را نشناسند. علی هذا ممکن است کسانی که امام برای آنها آشکار نمی گردد، افرادی باشند که اگر امام و معجزه او را ببینند، درست دقّت نکنند و دچار اشتباه شده او را دروغگو بدانند و این مطلب شیوع یابد و موجب شود که امام ملاحظه کرده و ظاهر نگردد ...

سؤال: اگر گفته شود چنانچه در مقام شناختن معجزه، امکان اینکه انسان اشتباه کند وجود دارد و با این فرض، ممکن است کسی که در معجزه درست مداقه نکند، چیزی دستگیرش نشود و موجب آن گردد که نبوّت پیغمبر اسلام و صدق دعوی او معلوم نشود و البتّه کسی که چنین بود، نه تنها ایمان ندارد، بلکه مسلمان هم نخواهد بود.

در جواب می گوییم: چنین ملازمه ای پیش نمی آید. زیرا ممکن است انسان در قسمتی از معجزات شک کند، ولی قسمتی را بی چون و چرا بپذیرد و چنین نیست که اگر در برخی از آنها شک کردیم، در همه آنها شک داشته باشیم، چه ممکن است معجزه ای که دلیل بر نبوّت پیغمبر خاتم است، هیچ گونه تردیدی در آن راه نیابد و انسان یقین کند که معجزه است و از آن راه بداند که آن حضرت، پیغمبر خداست.

همچنین امکان دارد معجزه ای به دست امام ظاهر گردد که انسان در معجزه بودن و نبودن آن دچار تردید شود و در نتیجه در امامت وی شک کند، هر چند یقین به نبوّت پیغمبر اسلام داشته باشد. این درست مثل این است که بگوییم کسی که به نبوّت حضرت موسی علیه السّلام را از راه معجزاتی که دلیل بر نبوّت اوست یقین کرد، هر گاه درست در معجزاتی که برای عیسی بن مریم و پیغمبر ما علیهماالسّلام ظاهر گشت امعان نظر نکرد، واجب نیست بگوید از معجزات حضرت موسی هم چیزی نفهمیده است، چون امکان دارد به واسطه روشنی دلالت آنها بر مقصود، حقیقت را دریافته باشد، هر چند واقعیّت معجزات عیسی و محمّد علیهماالسّلام را نداند و دلالت آنها را بر مقصود بر وی مشتبه شده باشد.

اگر گفته شود بنابراین لازم می آید هر کس که امام برایش ظاهر نشود، یقین کند که مرتکب کبیره ای شده که او را ملحق به کفر می کند، زیرا او بر طبق فرض شما، در اسباب غیبت امام و مقتضیات فوت مصلحت از او مقصر است و علی هذا دوست، به دشمن ملحق می شود. در جواب می گوییم: از تقصیری که به آن اشاره کردیم، کفر و گناه کبیره لازم نمی آید، زیرا او در این حال معتقد به عدم امامت امام نیست و از او بر خود باکی ندارد؛ بلکه تنها در برخی علوم مرتکب تقصیری شده که آن تقصیر، به منزله سبب برای این است که از احوال او دانسته می شود که آن شک در امامت در آینده از او واقع خواهد شد و اکنون واقع نشده است؛ پس کفر او لازم نمی آید. فقط مطلبی که هست، اینکه اگر چه مستلزم کفر و جاری مجرای تکذیب امام و شک در راستگویی او نیست، بلکه گناه و خطایی است که منافاتی با ایمان او و استحقاق ثوابش ندارد و بر این فرض، دوست را به دشمن ملحق نمی کند، زیرا دشمن بالفعل در مورد امام معتقد به چیزی است که کفر و کبیره است و ولی و دوست چنین نیست.

اینکه ما گفتیم چیزی که به منزله سبب برای کفر است مستلزم کفر بالفعل نیست، زیرا اگر کسی در خصوص یکی از ما چنین معتقد باشد که فلان کس قادر است ابتدا به ساکن جسمی از اجسام را ایجاد کند، این گونه اعتقاد کفر نیست و فقط جهل و خطاست و منعی ندارد که از حال چنین شخص جاهلی دانسته شود که اگر پیامبری ظهور کند و دعوت به نبوت خود کند و معجزه اش را این قرار دهد که خدا به دست او، جسمی را که اسباب بشری به آن نمی رسد ایجاد کند. این شخص قبول نمی کند و قطعا اگر معجزه بودن آن را می دانست، آن را قبول می کرد و اعتقاد سابق او در قدرت بنده، سبب در عدم پذیرش این معجزه شده و این گونه خطا کفر نیست.

اگر گفته شود این جواب بنا بر قاعده شما صحیح نیست، زیرا بنا بر مذهب شما کسی که خدای تعالی را با صفاتش بشناسد و معرفت نبوت و امامت را تحصیل کند اصلا صدور کفر از او ممکن نیست، وقتی این مقدمه ثابت شد، پس چگونه می گویید که سبب غیبت امام علیه السّلام از ولی خود این است که از حال وی استنباط می شود که اگر امام علیه السّلام ظاهر گردد و اظهار معجزه کند، او در آن معجزه شک خواهد کرد و امام را نخواهد شناخت و این گونه شک کفر است؟ پس قاعده ای که تصحیح کردید، نقض شد!

در جواب می گوییم: این ایرادی که ذکر کردید صحیح نیست، زیرا او امام علیه السّلام را با صفاتش اجمالا شناخته که امام باید به این صفات متصف شود؛ پس شک در معجزه ای که از دست امام جاری می شود، به این معرفت اجمالی ضرری نمی زند؛ بلکه این را قادح است که امامی را که اجمالا شناخته بود، آیا همان شخصی است که اظهار معجزه می کند یا غیر اوست؟ نیز چنین شکی کفر نیست؛ زیرا اگر کفر باشد لازم می آید که پیش از معجزه هم کفر شود، چرا که در آن حال هم در امامت همان شخص شک دارد و احتمال می دهد که او امام باشد یا غیر او. بله، اگر در زمان آینده در معرفت اجمالی امام شک کند در اینکه آیا امام علیه السّلام صاحب همان صفاتی است که پیشتر شناخته بود یا نه، آنگاه می گوییم این گونه شک، کفر است ولی صدور این قسم شک را از ولی امام منع می کنیم.

غیبت امام هم لطف است

سیّد مرتضی در این باره می گوید: اینکه مخالفین از ما می پرسند چرا امام زمان برای دوستانش آشکار نمی شود، سؤال بی موردی است، زیرا اگر مقصود آنها این است که در حال غیبت، لطف برای دوستان امام حاصل نیست و بنابراین تکلیفی نخواهند داشت، می گوییم این اشکال بر ما وارد نیست، چه که برای دوستان امام، در حال غیبت هم لطف حاصل است. زیرا هنگامی که دوستان امام دانستند که هر لحظه منتظر ظهور امام غایب خود هستند و انتظار آمدن و بسط ید و امامت او را می کشند، قهرا از امر و نهی وی می ترسند و بدین ملاحظه از ارتکاب زشتی ها برکنار می مانند و واجبات را به جا می آورند. پس غایب بودن امام در نظر دوستانش، مثل این است که وی در شهری و دوستانش در شهری دیگر باشند، بلکه ملاحظه دوستان از شخص امام زمان علیه السّلام در حال غیبتش بیشتر است، زیرا در حال غیبت، دوستان احتمال می دهند که امام در شهر و نزدیک به آنها و در همسایگی آنها باشد و آنها را ببیند، ولی آنها امام را نشناسند و از اخبار او آگاهی نیابند. اما اگر مثلا در شهری باشد، احتمال می دهند خبر وی به امام نرسد و کارهای او از نظر امام مخفی بماند و ناگفته معلوم است که در صورت نخست، دوری دوستان از ارتکاب قبایح بیشتر از صورت دوم است. پس وقتی لطف وجود امام برای دوستان در هر

حال حاصل باشد، اگر از نظر آنها غایب گردد اشکالی ندارد. اگر مخالفین حصول لطف را برای دوستان امام اعتراف کنند ولی بگویند چرا امام برای آنها ظاهر نمی گردد، می گوییم که به عقیده ما، در همه حال واجب نیست امام میان دوستانش آشکار باشد. از این رو سؤال آنها بی مورد است.

به علاوه لطف وجود امام زمان از راه دیگری هم به واسطه آن حضرت برای دوستانش حاصل است. به این بیان که دوستان امام به واسطه وی نسبت به تمام احکام دین اعتماد و وثوق دارند و اگر امام نمی بود، چنین اعتماد و وثوقی برای آنها پیدا نمی شد و احتمال می دادند که بسیاری از احکام دین از نظر آنها پوشیده باشد و یا از میان رفته و به آنها نرسیده باشد، از این رو موقعی که به وجود اقدسش یقین کردند، از این گونه اشکالات و احتمالات ایمن خواهند بود. بنابراین به واسطه وجود امام زمان، از این لحاظ هم لطف حاصل است.

مولودهایی که راز ولادت آنها مخفی ماند

به علاوه ما پیشتر ذکر کردیم که چگونگی ولادت امام زمان علیه السّلام خارق العاده نبوده، چه امثال آن در اخبار پادشاهان گذشته هم اتفاق افتاده است، چنان که علمای ایران و مورّخین، آنها را نقل می کنند. مانند داستان کیخسرو که مادرش حمل و ولادت او را از نظر مردم پنهان داشت. مادر کیخسرو، دختر پسر افراسیاب پادشاه ترکستان بود. جدّ وی کیکاوس می خواست او را به قتل رساند، بنابراین مادر کیخسرو، وجود او را تا زمان ولادتش پنهان نگه داشت. این داستان در کتب تواریخ مشهور است و طبری هم آن را نقل کرده است.

همچنین مانند داستان حضرت ابراهیم علیه السّلام که قرآن مجید آن را ذکر فرموده که مادرش او را به طور پنهانی به دنیا آورد و در غار پنهان کرد تا به حدّ بلوغ رسید. نیز مانند داستان حضرت موسی علیه السّلام که مادرش از بیم جان وی و از ترس فرعون، او را در صندوق نهاد و به دریا انداخت که آن هم مشهور است و قرآن مجید به آن گواهی می دهد .

داستان میلاد حضرت صاحب الزمان علیه السّلام هم مانند آنهاست! پس چگونه بعضی بدون تعمّق، می گویند که ولادت آن حضرت امر غیر عادی بوده است؟ با اینکه بسیار اتفاق می افتد که انسان از کنیز خود صاحب فرزندی می شود و از ترس همسرش، مدتی او را مخفی می دارد و گاهی تا موقع مرگ کسی ملتفت نمی شود و او خود موضوع را آشکار می سازد! افرادی در میان مردم پیدا می شوند که فرزندان خود را از ترس کسانشان پنهان می کنند که نکند به طمع ارث، او را به قتل رسانند، چنان که عادت بر این جاری است. بنابراین سزاوار نیست که این معنی درباره میلاد امام زمان باعث تعجب شود، با اینکه از این قبیل موارد را زیاد مشاهده می کنیم و بسیار شنیده ایم و دیگر در اینجا از ذکر آن درمی گذریم، زیرا امری است که عادتا معلوم است. چه بسیار افرادی می یابیم که سال ها بعد از مرگ پدرانشان نسب خود را ثابت و اظهار می کنند و قبلا هیچ کس او را نمی شناخت و نیز بسیار دیده ایم که فردی به وسیله شهودی که پدرانش پنهانی از کسان و از ترس زن خود شاهد گرفته بود و بعد وصیّت کرده بود که به موقع آن را اظهار دارند، نسبشان ثابت گشته است، یا بعد از مرگ آن شخص، شهود گواهی به صحت عقد آن مرد با زنی داده و فرزندی از آنها پدید آمده که ممکن است به حکم شرع، او را به آن زن و مرد نسبت داد. خبر ولادت فرزند امام حسن عسکری علیهماالسّلام به جهات چندی بیش از جهاتی که در شرع و از راه انساب ثابت می گردد، به ما رسیده است که به خواست خدا قسمتی از آن را از این پس ذکر خواهیم کرد.

اینکه جعفر (کذّاب) عموی امام زمان، گواهی شیعه امامیه را در خصوص میلاد فرزند برادرش امام حسن عسکری علیه السّلام در زمان حیات آن حضرت منکر شد و بدین گونه بعد از وفات حضرت، وجود چنین فرزندی را نفی کرد و ارث او را تصاحب کرد و سلطان وقت را واداشت که کنیزان برادرش را حبس کرد تا ثابت شود آنها آبستن به فرزندی هستند یا نه! و بدین وسیله عدم وجود فرزند برادرش را تاکید کرد و ریختن خون شیعیان را که مدّعی بودند امام چنین فرزندی دارد و او برای جانشینی حضرت از جعفر کذّاب سزاوارتر است مباح دانست، اینها همه موضوعاتی است که اعتماد به وقوع آنها برای مخلصین امام زمان، به هیچ وجه باعث اشتباه نمی شود.

زیرا عموم مسلمین اتفاق دارند که جعفر (کذّاب) مانند پیغمبران معصوم نبود تا از انکار حقّ و دعوی باطل برکنار باشد، بلکه ادعای خطا از وی سر خواهد زد و صدور کار غلط از او امکان دارد. چنان که قرآن مجید ماجرای پسران یعقوب که برادرشان یوسف را در چاه افکندند و بعد او را به ثمن بخسی فروختند، کاملا بیان کرده است، با اینکه آنها پیغمبرزاده بودند! بلکه بعضی از اهل سنّت، آنها را پیغمبر می دانند!

پس وقتی که سر زدن چنین خطای عظیمی از آنها جایز باشد، چرا از مثل جعفر (کذّاب) با برادرزاده اش و انکار وجود او به طمع رسیدن به مال دنیا جایز نباشد؟ آیا جز نابخردان و دشمنان، کسی هست که این معنی را انکار کند؟

اگر گفته شود: چگونه ممکن است امام حسن عسکری علیه السّلام فرزندی داشته باشد، با اینکه آن حضرت در بیماری که منجر به مرگ وی شد درباره موقوفات و صدقات خود، مادرش «امّ الحسن» را وصی قرار داد تا درباره آن نظارت کند؟ اگر وی پسری داشت، قهرا او را در ضمن وصیّت نام می برد!

در جواب گفته شده: حضرت این کار را نیز برای تکمیل قصد خود به منظور پنهان نگاه داشتن ولادت فرزندش از خلیفه وقت کرده است. اگر نام فرزندش را می برد و از وجود او اطلاع می داد و او را وصیّ خود می کرد، نقض غرض بود. به خصوص که آن حضرت هنگام وفات، رجال دولت و نزدیکان خلیفه و قضات را درخانه اش بر وصیّت خود گواه گرفت تا موقوفاتش محفوظ بماند و وجود فرزندش را از نظرها پوشیده دارد. چه آن حضرت با نبردن نامی از وی، جان او را حفظ کرد.

پس کسی که این ماجرا را دلیل بر باطل بودن ادعای شیعه امامیه نسبت به وجود فرزند امام حسن عسکری علیه السّلام بگیرد، دور از عقل و عادت رفتار کرده است. بعلاوه ما می بینیم نظیر این وصیّت را حضرت امام جعفر صادق علیه السّلام هم کرده است. چه آن حضرت هنگام وفات، پنج نفر را وصیّ کرد: اولین آنها منصور خلیفه عباسی سلطان وقت بود. امام فرزندش موسی بن جعفر علیه السّلام را به تنهائی وصیّ نکرد، بلکه برای اینکه جان وی از هر گونه خطری محفوظ بماند، او و قاضی و ربیع حاجب و خلیفه و زوجه خود حمیده بربریه (مادر امام موسی بن جعفر علیه السّلام) را با فرزندش دسته جمعی وصیّ گردانید و وصیّت را با فرزندش ختم فرمود تا امامت او را پنهان نگه دارد و دیگر از میان فرزندانش هیچ کس را در وصیّت شریک نگرداند، چه ممکن بود میان آنها افرادی باشند که بعد از وفات حضرت، مدعی جانشینی وی شوند و با امام موسی بن جعفر علیهما السّلام به منازعه و رقابت برخیزند و به بهانه اینکه وصیّ بوده اند، خود را امام بدانند! اگر امام موسی بن جعفر علیهما السّلام در میان فرزندان حضرت صادق علیه السّلام مشهور و مقامش معلوم نبود و نسب صحیح و فضل و علمش شهرت نداشت و کسی او را نمی شناخت، امام او را هم در وصیّت خود نام نمی برد و به ذکر نام دیگران اکتفا می کرد، چنان که امام

حسن عسکری علیه السّلام چنین کرد.

سؤال: اگر بگویند بنا به گفته شما از زمان ولادت مهدی موعود تاکنون مدت زمانی است که هیچ کس از جای او خبر ندارد و کسی که مورد اطمینان باشد، او را ندیده و از وی خبری نیاورده است و این امر خارق العاده ای است، زیرا کسانی که از ترس ستمگران یا به علل دیگر غیبت کرده اند، مدت غیبتشان به بیست سال نکشید و در مدت غیبت محل آنها بر عموم مخفی نبود، بلکه مسلما بعضی از دوستان و نزدیکان، از محل اختفای آنها اطلاع داشتند و آنها را می دیده اند، در صورتی که عقیده شما نسبت به صاحب الزّمان چنین نیست.

در جواب می گوییم: مطلب این طور که شما می گویید نیست، زیرا به عقیده ما جمعی از یاران حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام در زمان خود آن حضرت، فرزندش امام زمان علیه السّلام را دیدند و بعد از وفات حضرت، همان ها از اصحاب خاص و نواب امام زمان و رابط میان آن جناب و شیعیان بوده و چنان که خواهیم دید، همه آنها هم سرشناس بودند. اینان احکام دین را از وجود اقدس امام زمان علیه السّلام می پرسیدند و برای شیعیان نقل می کردند و هر گاه سؤال کتبی داشتند، به حضور امام برده و پاسخ آن را گرفته به آنان می رساندند و هم وجوه شرعی شیعیان را با وکالتی که از امام داشتند، از آنها می گرفتند. اینان جمعی بودند که امام حسن عسکری علیه السّلام در زمان حیات خود عدالت آنها را ستود و همه را به عنوان امین امام زمان معرفی کرد و بعد از خود، ناظر املاک و متصدّی کارهای خود گرداند و آنها را به شخص و نام و نسب به مردم شناساند. این عده: ابو عمر عثمان بن سعید روغن فروش و فرزندش محمد بن عثمان و دیگران بودند که عن قریب اخبار آنها را بیان می داریم. اینان همگی هم دارای عقل، امانت، وثاقت، درایت، فهم، تحصیل و عظمت بودند و هم در نزد سلطان وقت، به واسطه جلالتِ قدر و مقام والایی که داشتند، بزرگ و گرامی بودند. چه که در امانتداری معروف و در عدالت مشهور بودند، تا جایی که اگر دشمن بر آنها فشار می آورد، سلطان از آنها حمایت کرده و دفع شرّ می کرد. این موضوعات، این ایراد شما را که می گویید کسی صاحب الزّمان علیه السّلام را ندیده است، به کلی از درجه اعتبار ساقط می کند.

بعد از درگذشت اصحاب امام حسن عسکری علیه السّلام، باز تا مدت زمانی اخبار امام زمان علیه السّلام به وسیله این افراد که رابط میان حضرت و شیعیان بودند، به آنها می رسید. اینان که سفرای امام بودند نیز مردمی موثّق به شمار می آمدند و به ملاحظه امانت و دیانت و پاکی که داشتند، شیعیان در امور دینی به آنها مراجعه می کردند، چنان که شمّه ای از احوال آنها نیز در جای خود مذکور خواهد شد.

پیشتر، از پدران بزرگوارش علیهم السّلام روایاتی نقل کردیم که فرمود: «قائم ما را دو غیبت است: غیبت دوم از اول طولانی تر است. در غیبت اول اخبار وی به مردم می رسد، ولی در غیبت دوم خبری از او نخواهد رسید.» اکنون می بینیم آنچه اتفاق افتاده، درست بر وفق این اخبار بوده است. پس این روایت نیز مؤید آنچه گفتیم است و ان شاء الله بعد از این نیز در این خصوص توضیح بیشتری خواهیم داد.

اینکه ایرادکننده می گوید چگونگی ولادت امام زمان علیه السّلام بر خلاف عادت است، صحیح نیست و بر فرض که درست باشد، ممکن است خداوند عادت را به خاطر پنهان نگه داشتن شخصی، نقض کند و به ملاحظه مصلحت و حسن تدبیر و موانعی که به واسطه آشکار شدن او پدید می آید، او را از نظرها پوشیده دارد!

غیبت پیغمبران

چنان که به عقیده اکثر مسلمانان و طبق نوشته مورّخین، خضر پیغمبر از زمان حضرت موسی علیه السّلام تاکنون زنده است. نه کسی از محل او اطلاع دارد و نه کسی می داند که او را یارانی است، اما این قدر را می دانیم که داستان وی با حضرت موسی علیهماالسّلام، در قرآن ذکر شده است. به گمان بعضی از مردم، او گاهی آشکار می شود. کسی که او را می بیند گمان می کند یکی از زهاد است و چون از نظرش ناپدید گردد، می پندارد که او خضر بوده است. اما به هنگام دیدن، او را نمی شناسد و گمان آن را هم نداشته، بلکه او را یکی از مردم زمان باور می دارند.

همچنین غیبت موسی بن عمران علیه السّلام از وطن، که از فرعون و قوم او فرار کرد و قرآن آن را نقل فرموده، طوری بود که هیچ کس در طول آن مدت از او اطلاع نداشت و موسی را نمی شناخت، تا زمانی که خداوند او را برانگیخت و او به دعوت خلق برخاست و دوست و دشمن او را شناختند! و نیز داستان یوسف پسر یعقوب پیغمبر علیه السّلام معروف است. به طوری که یک سوره قرآن متضمّن پوشیده ماندن خبر غیبت او از پدرش است، با وجودی که یعقوب پیغمبر بود و صبح و شام به او وحی می شد، با این حال از غیبت پسرش یوسف خبر نداشت و بر سایر فرزندانش نیز پوشیده بود. تا جایی که فرزندان یعقوب از فلسطین به مصر می آمدند و بر یوسف وارد می شدند و با او معامله و داد و ستد می کردند، ولی او را نمی شناختند .

تا آنکه سال ها و زمان ها گذشت و آنگاه خداوند واقع امر را بر آنها مکشوف داشت، خبر زنده بودن یوسف آشکار گشت و خدا او را با پدر و برادرانش در یک جا گرد آورد، در صورتی که چنین داستانی امروز عادتا برای ما اتفاق نمی افتد و مانند آن را نمی شنویم! همچنین داستان یونس پسر متی علیه السّلام پیغمبر خدا با قوم خود و گریختن وی از میان آنهاست، به هنگامی که قوم او بر مخالفت خود افزودند و او را سرزنش کردند و او هم از میان آنها فرار اختیار کرد و از نظر همه قوم پنهان گردید، به طوری که هیچ کس نمی دانست او در کجاست. خدا او را در شکم ماهی پنهان کرد و تا پایان مدت، به علت مصلحتی او را زنده نگاه داشت. سپس او را بیرون آورد و سالم به سوی قومش بازگردانید. این نیز خارج از عادت و عرف ماست. ولی می بینیم که قرآن مجید ناطق به آن است و تمام مسلمانان آن را باور دارند! از جمله داستان های دیگر، داستان اصحاب کهف است که در قرآن ذکر شده و کتاب آسمانی ما، متضمّن شرح حال آنهاست که به خاطر حفظ دینشان، از ترس قوم خود فرار کردند. اگر قرآن داستان آنها را نقل نمی کرد، مخالفین به منظور انکار غیبت امام زمان علیه السّلام آن را منکر می شدند، ولی خداوند در قرآن خبر داده که اصحاب کهف سیصد و نه سال از نظر قوم خود غایب و با حالت ترس در غار باقی ماندند، تا آنکه خداوند آنها را زنده گرداند و به سوی قومشان برگشتند، چنان که داستان آنها مشهور بوده است. همچنین داستان مردی که اهل کتاب او را پیغمبر می دانند و خداوند او و الاغش را صد سال میراند و بعد او را زنده گرداند، در حالی که آب و غذایش هنوز باقی و تغییر نکرده بود. این داستان نیز در قرآن آمده و بدیهی است که آن نیز کار خارق العاده ای بوده است. پس با اینکه این وقایع روی داده و معروف است، چگونه ممکن است با این وصف غیبت صاحب الزمان را منکر شد؟ نه! کسی منکر نمی شود، مگر این که مخالفین ما مردمی دهری باشند و خدا را از ایجاد این گونه وقایع عاجز بدانند و آن را از محالات به شمار آورند که البته روی سخن ما هم در بحث غیبت امام زمان با آنها نیست، بلکه نخست از توحید و این که این کارها مقدور خداوند است گفتگو می کنیم. ما با کسانی درباره غیبت سخن می گوییم که معتقد به دین اسلام باشند و صدور این کارها را از خداوند جایز بدانند. آنگاه در اثبات مدعای خود، نظایر آن را که در عرف و عادت

اتفاق افتاده، برای او بیان می داریم.

امثال آنچه گفتیم بسیار است و در کتب سیر و تواریخ، نظیر آن راجع به پادشاهان ایران و غیبت آنها از یارانشان در مدتی که خبری از آنها نمی رسید و بازگشت آنها که خود نوعی از تدبیر بوده، زیاد دیده می شود. این داستان ها را هر چند قرآن نقل نکرده، ولی در تواریخ مذکور است. همچنین گروهی از حکمای روم و هند غیبت ها و حالاتی داشته اند که خارج از عادت است و ما آن را نقل نمی کنیم، زیرا ممکن است مخالفین ما منکر آن شوند، چنان که آنها عادت دارند اخبار تاریخ را انکار کنند.

طول عمر امام زمان خلاف عادت نیست

اگر گفته شود: ادعای شما نسبت به طول عمر صاحب الزمان که می گویید با کمال عقل و قوا و جوان است، امر خارق العاده ای است. زیرا به عقیده شما در این وقت که سال ۴۴۷ است، سن امام زمان ۱۹۱ سال است، چه ولادت آن حضرت به گفته شما، در سال ۲۵۶ اتفاق افتاده است و عادت بر این جاری نگردیده که شخصی تا این مدت زنده باشد. پس چگونه ممکن است درباره او عادت شکسته شود، حال آنکه عادت فقط به دست پیغمبران شکسته می شود؟ می گوییم: پاسخ این پرسش به دو گونه است: یکی اینکه ما قبول نداریم که سن حضرت در این مدت خارق همه عادات است، بلکه در گذشته نیز عادت به امثال اینها جاری بوده و از این هم بیشتر، چنان که قسمتی از آنها را مانند داستان خضر علیه السّلام و اصحاب کهف و غیره بیشتر نقل کردیم. بعلاوه خداوند در قرآن از حضرت نوح خبر داده که وی نهصد و پنجاه سال در میان قومش زیسته است: « فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عاماً» - . عنکبوت / ۱۴ - ، { پس در میان آنان نهصد و پنجاه سال درنگ کرد.} مورّخین می گویند که نوح بیش از این مدت در جهان زیسته است و این نهصد و پنجاه سال، مدتی بوده که قوم خود را دعوت به خداپرستی می کرده و در سن شصت سالگی به این کار پرداخته است. همچنین مورّخین آورده اند که سلمان فارسی، عیسی بن مریم را ملاقات کرده و تا زمان پیغمبر ما زنده مانده، چنان که داستان وی در این خصوص مشهور است. همچنین اخبار مربوط به وجود اشخاص طویل العمر «معمّرین» در میان عرب و عجم معروف و در کتب و تواریخ مسطور است. و نیز محدثین روایت کرده اند دجّال که هم اکنون وجود دارد، در عصر پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله نیز بوده است و تا وقتی که خروج می کند، زنده خواهد ماند، با اینکه وی دشمن خداست. پس وقتی به علّت مصلحتی جایز است که دشمن دارای چنین عمر درازی باشد، چرا برای دوست خدا این عمر طولانی جایز نباشد؟ روشن است که انکار آن فقط از روی دشمنی است.

مؤلف

در اینجا شیخ اخبار معمّرین را که ما در باب جداگانه می آوریم ذکر کرده و سپس می گوید:

اگر مخالفین به پیروی از منجمین و طبیعیّون طول عمر را محال بدانند، باید با آنها در اصل مسأله گفتگو کرده بگوییم: عالم مصنوع است، و هر مصنوعی صانعی دارد و آن صانع عادت را به کوتاهی و درازی عمرها جاری گردانیده و قدرت بر دراز گردانیدن بیشتر و فانی کردن آنها هم دارد. وقتی که این مطلب روشن شد، گفتگو در پیرامون طول عمر آسان می گردد.

اگر مخالفین طول عمر را بپذیرند ولی آن را خارج از عادت بدانند، می گوییم چنان که پیشتر هم گفتیم، این بر خلاف همه عادات و رسوم نیست و هر گاه بگویند بیرون از عادات ماست، می گوییم چرا از عادات ما خارج است و چه اشکالی پدید می آورد؟

و اگر بگویند: طول عمرهای خارق العاده را جز در زمان پیغمبران جایز نمی دانیم، می گوییم: این را از شما نمی پذیریم، چه به عقیده ما کار خارق العاده جایز است که از دست پیغمبران و امامان و افراد صالح صادر گردد. چنان که بیشتر محدثین و بسیاری از «معتزله» و «حشویه» آن را جایز می دانند. آنها اگر چه نام کرامات بر آن می گذارند، ولی بیش از اختلاف عبارت نیست. ما هم این مطلب را با ذکر دلیل در کتاب های خود آورده ایم و گفته ایم که معجزات، نخست دلیل بر راستگویی صاحب آن است. سپس با گفته وی یقین می کنیم که او پیغمبر یا امام یا مرد صالحی است، و آنچه از قبیل آنها ذکر کنند و ما علت آن را در کتب خود توضیح داده و دیگر در اینجا اطاله سخن نمی کنیم.

و اینکه مخالف ما می گوید امتداد زمان و زیادی سنّ موجب پیری و نقص بدن آدمی می شود، صحیح نیست و همیشه این طور نخواهد بود، بلکه خداوند عادت را بر این جاری کرده که در روزگاران زیاد، امتداد زمان و زیادی سنّ دو عامل پیری و نقص آدمی باشد، ولی این قدرت را هم دارد که جلوی این عادت را بگیرد! چون این مطلب به طور اجمال معلوم شد، می گوییم که وجود عمرهای طولانی امکان پذیر بوده و محال نیست. ما پیشتر جماعتی را نام بردیم که با تطاول عمر و زیادی سنشان، ابدا تغییر نکردند. اصولا ما نمی دانیم کسی که عقیده دارد خداوند مؤمنین را به صورت جوان وارد بهشت می کند، چگونه منکر طول عمر می شود؟ کسی این مطلب را انکار می کند که آمدن مؤمنین را به بهشت به هیئت جوان نیز منکر باشد و رشد انسانی را مستند به طبیعت و تأثیر ستارگان بداند که ما و علمایی که در این مسأله با ما مخالف هستند، عقیده آنها را با دلیل تخطئه می کنیم. پس اشکال طول عمر به کلی بی اساس است.

از جمله دلیلی که مثبت امامت حضرت صاحب الزّمان و صحت غیبت آن سرور است، روایتی است که دو طایفه مختلف العقیده و جدای از هم، یعنی شیعه و سنی نقل کرده اند که: ائمه بعد از پیغمبر دوازده تن هستند، نه بیشتر و نه کمتر! چون این حدیث ثابت شد، هر کس بدان پایبند است، باید به امامان دوازده گانه و شخص پسر امام حسن عسکری علیه السّلام و صحت غیبت وی ایمان بیاورد، زیرا مخالف، ائمه را زیاده از دوازده تن می داند و چون طبق اخبار مذکور تعداد ائمه معلوم گردید، مقصود ما نیز حاصل می شود.

مؤلف

آن گاه شیخ طوسی اخباری را که ما سابقا درباره ائمه دوازده گانه نقل کردیم، بیان کرده و سپس می گوید:

اشکال: اگر بگویند: این اخبار همه خبر واحد است و در مسائل علمی به آن استناد نمی شود، باید نخست درباره صحت و اتقان آن گفتگو کنید و سپس اثبات کنید که مقصود از آن اخبار، ائمه دوازده گانه است. چه اخباری که شما در این زمینه از اهل سنت و بیش از آن از طرق شیعه روایت کرده اید، اگر هم اخبار صحیحی باشد، باز هم چیزی که دلیل بر صحّت عقیده شما نسبت به امامت ائمه دوازده گانه باشد در آن نیست. زیرا آن اخبار متضمّن معنی دیگری است. شما از کجا دانستید که

مقصود از آن اخبار، ائمه شما هستند نه دیگران؟

در پاسخ می گوییم: دلیل بر صحّت این اخبار برای اثبات مدعای ما این است که شیعه امامیه، یکی پس از دیگری آن را به طور تواتر نقل کرده اند. طریق اثبات تواتر در کتب امامیه در باب اثبات خلافت امیرالمؤمنین علیه السّلام از راه اخبار موجود است و طریق هر دو دسته اخبار یکی است.

به علاوه اینکه می بینیم دو طایفه شیعه و سنی که از هم دور و در اعتقادات دارای جهات اختلاف هستند، اخبار مزبور را روایت کرده، خود دلیل بر صحّت آنهاست. چه عادت بر این جاری گشته که هر کس معتقد به مذهبی شود و راه شناخت آن مذهب هم دلیل نقلی باشد، میل وی به نقل آن افزون می گردد و به همان میزان هم از طرف مخالفین، برای ابطال آن ابراز مخالفت می شود و آن را به باد سرزنش و انکار می گیرند .

چنان که در ستایش و نکوهش و بزرگداشت و تنقیص مردم نیز به همین کیفیت عمل می شود! هنگامی که ما دیدیم مخالفین فرقه شیعه امامیه امثال این اخبار را نقل کرده اند و سند آن را مورد انتقاد قرار نداده و مضمونش را منکر نشده اند، این خود دلیل است که خداوند خواسته است نقل و افشا گردد و دشمن آن را روایت کند و همین معنی خود دلیل بر صحّت مضمون آن اخبار است.

دلیل اینکه مقصود از اخبار مزبور، ائمه طاهرین ما علیهم السّلام می باشد این است که می گوییم چون ثابت شد که امامت منحصر در دوازده امام است و آنها هم نه زیاد و نه کم می شوند، منظور ما تأمین خواهد شد، زیرا مسلمانان درباره اعتقاد به امامت دو دسته اند:

دسته ای تعداد آنها را منحصر در دوازده تن می دانند که البته این اخبار، صراحت در تأیید منظور آنها دارد، و دسته ای که مخالفین هستند و عدد را در تعیین امام معتبر نمی دانند. کسانی که عدد را معتبر می دانند ولی می گویند این دوازده تن غیر از ائمه معصومین شیعه است، «خرق اجماع کرده» و اجماع علمای اسلام را نقض کرده اند و آنچه موجب بیرون رفتن از دایره اجماع باشد، باید آن را فاسد دانست.

و نیز از جمله اخباری که دلیل بر امامت فرزند امام حسن عسکری علیه السّلام و صحّت غیبت اوست، روایات مشهور و شایعی است که مدت ها پیش از میلاد آن حضرت از پدران بزرگوارش درباره غیبت وی و چگونگی آن، اختلافات و حوادثی که درباره آن میان مردم پدید می آید، اینکه او دو غیبت دارد و یکی از دیگری طولانی تر است و در غیبت اول (صغری) اخبار او به مردم می رسد و در غیبت دوم (کبری) کسی از وی خبر ندارد، رسیده است. چنان که می بینیم، آنچه فرموده اند درست درآمده. اگر اخبار مزبور و امامت آن حضرت صحیح نمی بود، حوادث بعدی با اخبار وارده وفق نمی داد، چه اطلاع از احوال امام زمان به نحوی که کاملا مطابق درآید، چیزی جز اعلام خداوندی به زبان پیغمبر خاتم صلّی اللّه علیه و آله نیست. این هم طریقه ای است که بزرگان علمای گذشته، بر آن اعتماد می کردند .

ما قسمتی از این اخبار را که متضمّن این معنی است نقل می کنیم تا صحّت مدعای ما به خوبی معلوم گردد. زیرا اگر بخواهیم

تمام روایاتی را که در این خصوص وارد شده است نقل کنیم، به طول می انجامد. به علاوه این اخبار در کتب حدیث موجود است و خواستاران، می توانند از آنجا بجویند.

مؤلف

شیخ علیه الرحمه سپس اخباری را که ما از کتاب «غیبت» وی در باب های پیش نقل کردیم و در ابواب آینده نیز خواهیم آورد، روایت می کند آنگاه می گوید:

اگر بگویند: این اخبار همه خبر واحد است و در این گونه مسایل بر این قبیل احادیث نمی توان اعتماد کرد، زیرا بحث ما یک مسأله علمی است، می گوییم: آنچه ما از این روایت گرفته و استدلال می کنیم، این است که اخبار مزبور متضمّن چیزی است که پیش از وقوع آن، خبر داده شده و با آنچه بعدا واقع گردیده کاملا مطابق درآمده است و این خود دلیل بر صحّت عقیده ما نسبت به امامت فرزند امام حسن عسکری علیه السّلام است. زیرا دانستن چیزی که بعدها واقع می شود، فقط اختصاص به خداوند دارد. با این حال اگر یک روایت هم در این زمینه وارد شود که مضمون آن با آنچه خبر داده شده مطابق درآید، برای تأمین مقصود کافی است. به همین جهت اخبار غیبی قرآن که بعدها مصداق آن تحقّق می یافت، هم دلیلی بر راستگویی پیغمبر است و هم نشانه آن است که قرآن از جانب خداوند متعال آمده است. گرچه اخبار غیبی قرآن محدود و با این وصف از مخبر واحد شنیده شده، ولی به همان علّتی که گفتیم، خود دلیل بر صدق دعوت پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله است. معنی خبر واحد و متواتر به علاوه اخبار در خصوص امامت حضرت صاحب الزمان علیه السّلام، از نظر لفظ و معنی، به طور متواتر رسیده است.

تواتر لفظی این است که علمای شیعه، تمام آن اخبار را به همان الفاظ نقل کرده اند و تواتر معنوی به این معنی است که اخبار مزبور، با کثرت و اختلافی که در بعضی جهات با هم دارند و تباین سند و دوری راویان که در آنها دیده می شود، خود دلیل بر صحت مضمون آن است، زیرا نمی توان تمام آن را باطل دانست. لذا در بسیاری از موارد با همین اخبار، استدلال بر اثبات معجزات پیغمبر می شود و ما امور کثیری را در شرع مطهّر داریم که از نظر معنی متواتر است، هر چند که الفاظ آن به طریق آحاد نقل شده. این طریقه نزد آنها که در مسأله وجود امام زمان با ما مخالف هستند هم معتبر است. پس شایسته نیست که این شیوه را ترک کنند و موقعی که ما از امامت گفتگو می کنیم، آن را فراموش کنند. سزاوار نیست که عصبیّت، انسان را به انکار امور روشن وادارد.

شیوه ای که ذکر کردیم، در مقام مدح و فضایل مردم نیز معتبر است. لذا از همین راه سخاوت حاتم طائی و شجاعت عمرو بن عبد ودّ و غیره را ثابت می کنند، ولو هر یک از بخشش های حاتم طائی و استقامت عمرو در برابر اسخیا و پهلوانان و صفوف دشمن (که جمعا باعث شهرت سخاوت حاتم و شجاعت عمرو شده) از راه خبرهای واحد به ما رسیده است.

و نیز از جمله چیزی که دلالت بر امامت فرزند امام حسن عسکری علیه السّلام دارد، گذشته از آنچه گفتیم، این است که مسلمانان اتفاق دارند که شخصی در امت اسلام به نام «مهدی» ظهور می کند و دنیا را که آکنده از ظلم و ستم شده باشد، پر از عدل و داد خواهد کرد. چون ما اثبات کردیم که این مهدی از اولاد حسین علیه السّلام است و گفته کسی را که می گوید

شخصی که از اولاد حسین به نام مهدی است، غیر از پسر امام حسن عسکری علیه السّلام است باطل کردیم، مسلم خواهد بود که مقصود از «مهدی»، همان امام زمان علیه السّلام است.

مؤلف. در اینجا شیخ بزرگوار روایات شیعه و سنی را درباره مهدی موعود علیه السّلام که ما سابقا از وی نقل کردیم، بیان کرده و سپس می گوید:

آنچه دلالت می کند که مهدی از اولاد امام حسین علیه السّلام است، اخباری است که درباره انحصار ائمه در دوازده تن و تفصیل احوال آن بزرگواران نقل کردیم. بعلاوه کسی که عدد دوازده را در تعیین ائمه معتبر می داند، می گوید که مهدی از فرزندان امام حسین علیه السّلام است .

آنگاه شیخ اخباری را که ما پیشتر در این خصوص از وی نقل کردیم، در اینجا ذکر کرده و می گوید:

اگر بگویند: عده ای گفته اند که مهدی از اولاد شخص امیرالمؤمنین علی و همان محمد حنفیّه است و عده ای از پیروان عبداللّه سبا قائلند که مهدی خود امیرالمؤمنین علیه السّلام است و هنوز وفات نکرده، جمعی هم معتقدند که امام جعفر صادق علیه السّلام همان مهدی است که تاکنون زنده است، جماعتی دیگر عقیده دارند که او موسی بن جعفر علیهماالسّلام است و می گویند که او نیز نمرده و هنوز زنده است. عده دیگر پنداشته اند که مهدی، خود امام حسن عسکری علیه السّلام و او هم زنده است. عده ای هم معتقدند که برادر امام حسن عسکری علیه السّلام (حضرت سیّد محمد) مهدی است و او نیز زنده و باقی است. پس با چه دلیلی به اینان پاسخ می دهید و عقیده آنها را باطل می دانید؟

در جواب می گوییم: این عقاید همه فاسد است. ما پیشتر در رد آن توضیحات لازم را دادیم که این بزرگواران که اینان آنها را «مهدی موعود» می دانند و می گویند هنوز زنده هستند، همه رحلت کرده اند. نیز گفتیم که امامان دوازده تن هستند و اثبات کردیم که مهدی، پسر امام حسن عسکری علیه السّلام است و عن قریب نیز روایاتی در صحت ولادت و اثبات معجزات آن حضرت که دلیل بر امامت اوست ذکر می کنیم (یعنی: در کتاب غیبت).

کسی که عقیده دارد امیرالمؤمنین علیه السّلام هنوز زنده است، بر خلاف قانون عقل رفتار کرده. چه یقین به شهادت حضرت امیر و مرگ آن سرور، از قتل هر کس و مرگ هر آدمی، آشکارتر و مشهورتر است. شک در این مورد منجر به شک در مرگ پیغمبر و تمام اصحاب آن حضرت خواهد گشت. علاوه بر این وصیّت پیغمبر به آن حضرت که فرمود: «تو کشته می شوی و محاسنت از خون سرت رنگین خواهد شد» هم این عقیده را فاسد می گرداند. این مطلب مشهورتر از آن است که محتاج باشد خبری برای اثبات آن نقل شود .

و اما وفات محمد بن حنفیه و بطلان عقیده کسانی که معتقد به امامت وی می باشند را پیشتر توضیح دادیم. مخصوصا وقتی ثابت کردیم که «مهدی» از نسل امام حسین علیه السّلام است، اعتقاد به امامت محمد بن حنفیه نیز باطل خواهد بود.

و اما ناووسیه که درباره امامت امام جعفر صادق علیه السّلام توقف کردند، فساد اعتقاد آنها را نیز به دلیل اینکه یقین به مرگ آن حضرت و شهرت آن و صحت امامت فرزندش موسی بن جعفر علیهماالسّلام داریم و نظر به آنچه ثابت کردیم که ائمه

دوازده تـن هسـتند، باطـل کردیـم. مخصوصـا آنچه در خصـوص وصـیت آن حضـرت به کسـانی که وصـی خـود کرده بـود و چگونگی آن که مسطور گشت، بیشتر این منظور را تأیید می کند.

و اما واقفیه که در امامت امام موسـی کاظم علیه السّلام توقف کردند و گفتند که مهدی موعود اوست، آرا و عقاید آنها را نیز به وسـیله دلیل هایی که بیان داشتیم و گفتیم که آن حضرت مرده و وفات او مشهور و امام بعد از وی فرزندش، علی بن موسی الرضا علیهماالسّلام است، فاسد گرداندیم و برای اهل انصاف کافی است.

و اما عقیـده کسانی که معتقـد به امامت سیّد محمد (پسـر امام علی النقی علیه السّـلام) بوده اند و می گفته اند او زنده است و نمرده، با دلیلی که امامت برادرش امام حسن عسـکری علیه السّـلام را اثبات می کند، مردود خواهد گشت. بعلاوه سـید محمد در زمان حیات پدرش به طور آشکار مانند پدر و جدّش وفات یافت. مخالف آن، در حقیقت مخالف امور بدیهی است.

و امـا آنهـا که قائل بر این هسـتند که امام حسن عسـکری علیه السّـلام وفات نکرده و زنـده و باقی است و مهـدی خود اوست، عقیـده آنـان نیز باطل است. چه ما ثابت کردیم که یقین به وفات آن حضـرت داریم، چنان که یقین به وفات پـدران آن سـرور داریـم و فرقی بیـن ایـن دو یقیـن نیسـت و ردّ منکریـن هر دو نیز یکی است. از این گذشـته این فرقه هـا فعلاـ منقرض گشـته و عقایـدشان پوسـیده شـده و اگر عقیده آنها حق بود، نمی باید منقرض می شدند! مؤلف: شـیخ طوسـی در ردّ عقیده هر یک از فرقه هـای مزبور، روایات بسیاری ذکر کرده و ما نیز آن اخبار و روایات را در مجلـدات پیش از این، در باب های مناسب نقل کردیم. سپس شیخ می فرماید:

و اما کسانی که می گویند امام حسن عسـکری علیه السّـلام بعد از وفات زنده شده و زندگی را از سـر می گیرد و عقیده دارد که قـائم اوست و این روایت امـام جعفر صـادق علیه السّـلام را که فرموده: «به این جهت مهـدی را قـائم می گوینـد که بعـد از مردن قیام خواهـد کرد» دسـتاویز قرار داده انـد، جواب او همان است که گفتیم؛ امام حسن عسـکری علیه السّـلام وفات یافته و ادعـای آنهـا به اینکه وی بعـد از مرگ زنـده می شود، محتـاج به دلیـل است (و دلیل هم ندارنـد). اگر چنین ادعایی برای آنها جایز باشـد، فرقه واقفیه هم می تواننـد بگوینـد که امام جعفر صادق علیه السّـلام بعـد از وفات زنده می شود. بعلاوه این عقیده مسـتلزم این است که بعـد از رحلت امام حسن عسـکری علیه السّـلام تا هنگام زنـده شدن مجدّد وی، زمان از وجود امام خالی بمانـد. در صورتی که بـا دلیـل عقلی این عقیـده را ردّ کردیم. همچنین اخبـار گذشـته که می گفت اگر زمین یـک سـاعت از وجود امام خالی بماند با اهلش فرو می رود، دلیل بر فساد این عقیده است.

همچنین اینکه امیرالمؤمنین علیه السّـلام فرموده است: «خدایا تو زمین را بی حجّت نمی گذاری: یا حجّت آشـکار و مشهور، یا حجّت خائف و پنهان» هم دلیل بر رد عقیده آنها و اثبات مدعای ماست. بعلاوه در روایت امام جعفر صادق علیه السّلام که می فرمایـد: «به این جهت او را قائم گویند که بعد از مردن قیام خواهد کرد»، بر فرض که روایت صـحیح باشد، احتمال دارد کنایه از این باشـد که بعـد از آنکه بیشتر مردم او را فراموش کننـد و او ناپدید گردد و شـناخته نشود، قیام خواهد کرد. چنان که این گونه اسـتعمالات در لغت جـایز است. علاـوه بر این آنچه مـا اثبـات کردیـم که ائمه دوازده تن هسـتند، خود موجب ابطـال این مقـال است، زیرا امـام حسن عسـکری علیه السّـلام یازدهمی است. از این هم گذشـته، پیروان این عقیـده نیز بحمـداللّه منقرض گشته اند، در صورتی که اگر بر حق بودند نمی باید منقرض می شدند .

و اما کسی که عقیده دارد بعد از مرگ امام حسن عسکری علیه السّلام تا زنده شدن مجدد وی (به عقیده او) زمان فترت بود و از وجود امام خالی، نیز عقیـده اش فاسـد است، زیرا پیشتر با دلیل عقلی و نقلی مدلّل داشتیم که زمان در هیچ حالی نمی تواند از وجود امام خالی بماند. استناد آنها به فترت های میان پیغمبران نیز باطل است، زیرا فترت عبارت است از خالی بودن زمان از پیغمبر. مـا نبوت را در هر حال واجب نمی دانیم، بعلاوه فترت هیـچ گونه دلالتی نـدارد که زمان می توانـد از وجود امام خالی بماند. از این گذشته الحمدللّٰه پیروان این عقیده نیز فعلا منقرض شده و این گفته اعتبار خود را از دست داده است.

و اما آنها که قائل به امامت جعفر کذاب، بعد از برادرش امام حسن عسـکری علیه السّلام هستند. در ردّ آنها نیز چنان که پیشتر اثبـات کردیم، می گوییم واجب است که امـام، معصوم و از خطـا مصون باشـد و هم واجب است که اعلم امت به احکـام دین باشد. در حالی که همه مسلمین اتفاق دارند که جعفر معصوم نبود. بعلاوه اعمال منافی عصمت وی بیش از این است که احصا شود و مـا هم کتـاب را بـا نقـل آن طولانی نمی کنیم. اگر بعـدها لازم شـد، ممکن است قسـمتی را ذکر کنیم (یعنی در کتاب غیبت) و نیز همه اتفـاق دارنـد که وی از علم محروم بوده است. بنابراین امامت او چطور ثابت می گردد؟ بعلاوه معتقـدین این آرا نیز بحمداللّٰه دیگر منقرض گشته اند.

و اما کسانی که می گویند امام حسن عسـکری علیه السّـلام فرزندی نداشته است. گفته آنها نیز بعد از اثبات انحصار امامت در ائمه دوازده گانه، مردود است. کسانی که می گویند مطلب بر ما مشـتبه گشـته و نمی دانیم که امام حسن عسکری علیه السّلام فرزنـدی داشـته یا نه و اکتفا به امامت خود آن حضـرت کرده انـد تا فرزندی برای او ثابت گردد نیز بعد از اثبات امامت فرزند امام حسن عسـکری علیه السّـلام و اینکه ائمه دوازده تن هسـتند، مردود خواهد بود. بنابراین نمی توان توقف کرد، بلکه واجب است یقین به امامت فرزند آن حضـرت پیدا کرد. علاوه بر این چنان که گفتیم هیچ امامی نمی میرد، مگر آنکه فرزند جانشـین او متولد گردد و او را ببیند. همچنین گفتیم که از نظر عقل و شرع، زمان نمی تواند از وجود امام خالی بماند .

این روایت که اینان نقل کرده اند: «چنگ زنید به امام اول تا زمانی که امامت امام دیگر ثابت گردد» و به آن استناد جسته اند، خبر واحد است که در این گونه موارد، کسـی به آن اسـتناد نمی جوید و بر فرض صـحت آن، «سعد بن عبداللّٰه اشعری» آن را تأویل کرده است. به این تقریب که چنگ زنید به امام اول تا گاهی که امام بعد ظاهر گردد.

و این خود دلیل بر اثبات وجود جانشین امام حسن عسـکری علیه السّلام است (که این جماعت آن حضرت را آخرین امام می داننـد)، زیرا این معنی مقتضـی تمسک به امام اول است و دیگر از احوال امام آخری، اگر به واسـطه تقیه پنهان و غایب باشـد، گفتگویی نمی کنـد تا زمانی که خداونـد به وی اجازه ظهور دهد و او را آشـکار گرداند و مشـهور عالم کند. گذشـته از این، پیروان این عقیده نیز الحمدللّٰه منقرض گشته اند.

و اما کسانی که امام حسن عسـکری علیه السّـلام را امام می داننـد و می گوینـد که دوران امامت نیز ماننـد دوران نبوت به سـر آمـده، چنان که گفتیم عقیـده اینان نیز به دلیل اینکه از نظر عقل و شـرع زمان نمی توانـد از وجود امام خالی بماند، و از اینکه گفتیم امامـان دوازده تن هسـتند، باطـل است. عن قریب ولادت امام بعـد از آن حضـرت، قائم آل محمـد را شـرح خواهیم داد (یعنی در کتـاب غیبت). بنابراین عقیـده آنها از هر لحاظ از درجه اعتبار ساقط است. بعلاوه این جماعت نیز فعلا منقرض شـده اند و ما سابقا فساد عقیده کسانی که جعفر کذاب را امام می دانند نیز بیان کردیم.

و اما فرقه فطحیه که اعتقاد به امامت عبداللّه پسر امام جعفر صادق علیه السّلام داشتند. چون عبداللّه وفات یافت و پسری نداشت که جانشین وی باشد و رجوع به اعتقاد به امامت حضرت موسی بن جعفر علیهماالسّلام کردند، عقیده اینان را نیز با چند دلیل رد کردیم. بعلاوه در این خصوص میان علمای شیعه اختلافی نیست که بعد از امام حسین و امام حسن علیهماالسّلام، منصب امامت در دو برادر جمع نمی شود و در این مورد، اخبار بسیاری ذکر کردیم .

از این گذشته عبداللّه معصوم نبوده، در صورتی که پیشتر توضیح دادیم که یکی از شرایط امامت، عصمت است. ولی افعالی از او سر زد که منافی با مقام عصمت بود. روایت شده که چون جعفر «کذّاب» متولد شد، مردم به مبارک باد پدرش امام علی النقی آمدند، ولی اثر شادمانی در چهره حضرت ندیدند. چون دلیل آن را پرسیدند فرمود: «کار او ساده نیست! عن قریب مردم بسیاری را گمراه می کند!» روایات بسیاری درباره کارها و گفته های زشت جعفر کذّاب در دست است که ما کتاب خود را پاک تر از آن می دانیم که آنها را نقل کنیم.

و اما آن عده که معتقدند امام زمان را پسری است و امامان سیزده تن هستند نیز عقیده شان به همان دلیل که ثابت کردیم ائمه دوازده تن هستند، مردود است. این عقیده را باید به دور انداخت، به خصوص که این آرا و عقاید الحمدللّه همه منقرض گشته اند و امروز کسی پیدا نمی شود که این سخنان را بر زبان براند یا به یکی از آنها معتقد باشد، و همین انقراض آنها، خود دلیل بر بطلان عقاید آنان است. پایان گفتار شیخ قدس الله روحه در کتاب «غیبت» - . غیبت طوسی: ۸۳ - ۲۲۸ - .

توضیح مؤلف

بعضی از تحقیقاتی که شیخ الطائفه در کتاب غیبت در این باره کرده، محتاج به تفصیل و توضیح است، ولی کتاب ما جای آن را ندارد. ما از این جهت سخنانی را از شیخ (ره) نقل کردیم که دارای ابحاثی مشتمل بر اصول عقاید بود.

این بحث ها از نظر عقلی باید در کتب کلامی تحقیق شود. آنچه با کتاب ما مناسبت دارد که ذکر اخبار وجود اقدس امام زمان علیه السّلام باشد و به قدر کافی نقل کرده ایم. به طوری که جای تردیدی برای اهل انصاف و عناد باقی نمی ماند. نیز باید در خصوص التزام شیخ - در ضمن جواب های اعتراضات مخالف - به اینکه در عصر غیبت تمام شیعیانی که امام از آنها مخفی است مقصر و گناهکارند تکلم کرد. پس می گوییم:

بنا بر بیان شیخ، لازم می آید احدی از فرقه ناجیه محقه شیعه در زمان غیبت موصوف به عدالت نباشد؛ زیرا این گناهی که از جانب شیعه مانع از ظهور حضرت علیه السّلام شده یا کبیره است و یا صغیره ای است که بر آن اصرار دارند و بنا بر هر دو تقدیر، با عدالتشان منافات دارد. پس چگونه می توان به عدالت روات و ائمه جماعات حکم کرد و قول آنها را در شهادات پذیرفت، در حالی که یقینا می دانیم که در هر عصری از اعصار جماعتی از خوبان هستند که با خروج حضرت و ظهور کمترین معجزه ای به دستش، در اقرار به امامت و اطاعت از او توقف نمی کنند و همچنین شکی نیست که در بسیاری از اعصار گذشته، انبیا و اوصیا محبوس و ممنوع از رسیدن خلق به آنها بوده اند و از احوالات پیروانشان معلوم است که کوتاهی از جانب آنها نبوده است و بلکه می گوییم وقتی رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در غار مخفی شد، ظهور او برای امیر مؤمنان علیه السّلام و بودن او با ایشان برای حضرت امیر لطف بود و نسبت دادن تقصیر به حضرت امیر علیه السّلام ممکن

نیست. پس حق در جواب این است که لطف در صورتی شرط تکلیف است که مشتمل بر مفسده ای نباشد. چه می دانیم که خداوند متعال اگر علامت مشیّت خود را در مقام ارتکاب گناه بر گناهکاران آشکار سازد، مثلا صورت آنها سیاه گردد و این کار برای نزدیک شدن آنها به طاعت و دوری از معصیت بهتر باشد، چون سیاه گردانیدن روی گناهکاران مشتمل بر بسیاری از مفاسد است، خداوند هم این کار را نمی کند. درباره امام زمان علیه السّلام هم می گوییم ممکن است آشکار بودن حضرت برای عقیده مندان، دربردارنده مفسده ای عظیم باشد، به طوری که موجب استیصال و احتیاج آنها شود. و ناگفته معلوم است که ظاهر بودن امام با این حالت، برای معتقدین به حضرتش لطف نیست. اگر گفتار شیخ بزرگوار را که فرمود: «تکلیف با فقدان لطف مانند تکلیف بدون وسیله و اسباب است» از وی بپذیریم، در صورتی مناسبت خواهد داشت که لطف باشد و مفاسدی که مانع از لطف بودن آن است، از میان برداشته شود .

خلاصه کلام اینکه بعد از ثبوت حسن و قبح عقلی و حکم عقل به وجوب لطف بر خداوند احدیت، و اینکه وجود امام به اتفاق تمام عقلا لطف است، و مصلحت در وجود رئیس جامعه که مردم را به صلاح می خواند و از فساد باز می دارد و اینکه وجود امام مفید به حال بندگان و موجب نزدیکی آنها به اطاعت پروردگار است، و اینکه امام باید معصوم باشد و عصمت هم جز از جانب خداوند دانسته نمی شود و اینکه اجماع داریم که غیر از صاحب الزمان معصومی نیست، وجود شخص امام ثابت خواهد شد.

اما غیبت آن حضرت از نظر مخالفین، ظاهرا مربوط به تقصیر خود آنهاست و از نظر دوستان و عقیده مندانش، ممکن است بعضی مقصر و بعضی با اینکه مقصر نیستند، از قسمتی از فوایدی که مترتب بر ظهور آن حضرت است، محروم باشند. چه ممکن است مفسده ای از جانب مخالفین برای آنان پدید آید یا به علت صلاح خود آنها، در غیبت امام که در حال پنهان بودن آن حضرت و پدید آمدن شبهه ای و مشقت سخت به وی ایمان آورند، ممنوع باشند تا ثواب بیشتری برند. از این گذشته فواید دسترسی به امام، منحصر به ظهور آن حضرت نیست که حتما باید او را بشناسند، چه ممکن است الطاف بسیاری از ناحیه مقدسه جنابش به شیعیان برسد و آنها هم او را نشناسند، چنان که خواهیم گفت بودن آن حضرت در حال غیبت، مانند آفتاب پنهان گشته در میان ابرهاست.

به علاوه غیبت های پیغمبران، دلیل روشنی است که در این گونه غیبت ها مصلحتی نهفته است. وگرنه خداوند نمی گذاشت که هیچ یک از آنان، از نظر خلق غایب شوند.

ایرادهایی که ممکن است بر آنچه نقل کردیم وارد سازند و پاسخ های آنها را، به کتب استدلالی که در این زمینه نوشته شده است محول می کنیم .

**[ترجمه]

باب ۱۳ ما فیه علیه السلام من سنن الأنبیاء و الاستدلال بغیباتهم علی غیبته صلوات الله علیهم

الأخبار

«۱»

ك، [إكمال الـدين] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ سَعْدٍ وَ الْحِمْيَرِيِّ مَعاً عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ ابْنِ عَمِيرَةَ عَنْ زَيْدٍ الشَّحَّامِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ صَالِحاً عليه السلام غَابَ عَنْ قَوْمِهِ زَمَاناً وَ كَانَ يَوْمَ غَابَ عَنْهُمْ كَهْلًا مبدح [مُدَبَّحَ] الْبَطْنِ حَسَنَ الْجِسْمِ وَافِرَ اللِّحْيَهِ خَمِيصَ الْبَطْنِ خَفِيفَ الْعَارِضَيْنِ مُجْتَمِعاً رَبْعَةً مِنَ الرِّجَالِ فَلَمَّا رَجَعَ إِلَى قَوْمِهِ لَمْ يَعْرِفُوهُ بِصُورَتِهِ فَرَجَعَ إِلَيْهِمْ وَ هُمْ عَلَى

ص: ۲۱۵

ثَلَاثِ طَبَقَاتٍ طَبَقَةٌ جَاحِدَةٌ لَا تَرْجِعُ أَبَداً وَ أُخْرَى شَاكَّةٌ فِيهِ وَ أُخْرَى عَلَى يَقِينٍ فَبَدَأَ علیه السلام حَيْثُ رَجَعَ بِطَبَقَةِ الشُّكَّاكِ فَقَالَ لَهُمْ أَنَا صَالِحٌ فَكَذَّبُوهُ وَ شَتَمُوهُ وَ زَجَرُوهُ وَ قَالُوا بَرِئَ اللَّهُ مِنْكَ إِنَّ صَالِحاً كَانَ فِي غَيْرِ صُورَتِكَ قَالَ فَأَتَى الْجُحَّادَ فَلَمْ يَسْمَعُوا مِنْهُ الْقَوْلَ وَ نَفَرُوا مِنْهُ أَشَدَّ النُّفُورِ ثُمَّ انْطَلَقَ إِلَى الطَّبَقَةِ الثَّالِثَةِ وَ هُمْ أَهْلُ الْيَقِينِ فَقَالَ لَهُمْ أَنَا صَالِحٌ فَقَالُوا أَخْبِرْنَا خَبَراً لَا نَشُكُّ فِيكَ مَعَهُ أَنَّكَ صَالِحٌ فَإِنَّا لَا نَمْتَرِي أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى الْخَالِقُ يَنْقُلُ وَ يُحَوِّلُ فِي أَيِّ الصُّوَرِ شَاءَ وَ قَدْ أُخْبِرْنَا وَ تَدَارَسْنَا فِيمَا بَيْنَنَا بِعَلَامَاتِ الْقَائِمِ إِذَا جَاءَ وَ إِنَّمَا صَحَّ عِنْدَنَا إِذَا أَتَى الْخَبَرُ مِنَ السَّمَاءِ فَقَالَ لَهُمْ صَالِحٌ أَنَا صَالِحٌ الَّذِي أَتَيْتُكُمْ بِالنَّاقَةِ فَقَالُوا صَدَقْتَ وَ هِيَ الَّتِي نَتَدَارَسُ فَمَا عَلَامَاتُهَا فَقَالَ لَها شِرْبٌ وَ لَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَ بِمَا جِئْتَنَا بِهِ فَعِنْدَ ذَلِكَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَنَّ صالِحاً مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالَ أَهْلُ الْيَقِينِ إِنَّا بِما أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ وَ قالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا وَ هُمُ الشُّكَّاكُ وَ الْجُحَّادُ إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كافِرُونَ قُلْتُ هَلْ كَانَ فِيهِمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ عَالِمٌ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَعْدَلُ مِنْ أَنْ يَتْرُكَ الْأَرْضَ بِغَيْرِ عَالِمٍ يَدُلُّ عَلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ لَقَدْ مَكَثَ الْقَوْمُ بَعْدَ خُرُوجِ صَالِحٍ سَبْعَةَ أَيَّامٍ عَلَى فَتْرَةٍ لَا يَعْرِفُونَ إِمَاماً غَيْرَ أَنَّهُمْ عَلَى مَا فِي أَيْدِيهِمْ مِنْ دِينِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ كَلِمَتُهُمْ وَاحِدَةٌ فَلَمَّا ظَهَرَ صَالِحٌ علیه السلام اجْتَمَعُوا عَلَيْهِ وَ إِنَّمَا مَثَلُ عَلِيٍّ وَ الْقَائِمِ مَثَلُ صَالِحٍ علیه السلام.

**[ترجمه]کمال الدین: حضرت امام جعفر صادق علیه السّلام فرمود: «صالح پیغمبر مدتی از نظر قومش غایب شد. وی در روز غیبت مردی کامل و دارای شکمی هموار، اندامی زیبا، محاسنی انبوه، گونه های کم گوشت، میانه بالا و متوسط القامه بود، ولی چون به سوی قوم خود بازگشت، تغییر کرده بود و او را نشناختند. در موقع بازگشت صالح، قوم او سه دسته گشتند: یک دسته منکر وی شدند، دسته ای به شک افتادند و دسته دیگر یقین داشتند که او همان صالح پیغمبر است. صالح چون به جانب قوم بازگشت، نخست به دسته ای که درباره وی شک داشتند برخورد کرد و فرمود که من صالح هستم. ولی قوم او را تکذیب کردند و به وی دشنام دادند و آزار رسانیدند و گفتند: «ما از تو به خدا پناه می بریم، صالح پیغمبر شکل تو نبود!» سپس به نزد دسته منکرین آمد. آنها نیز سخن او را نشنیدند و سخت از وی دوری گزیدند! آنگاه نزد دسته سوم که اهل یقین بودند رفت و به آنها گفت که من صالح هستم. آنها گفتند: «اگر راست می گویی خبری به ما ده که بدان وسیله درباره ات شک نکنیم و بدانیم تو صالح هستی. چه ما تردید نداریم که خالق متعال قادر است انسان را در هر صورتی که می خواهد تغییر دهد!» گفت: «من همان صالح هستم که ناقه را برای شما آوردم.» گفتند: «راست گفتی، منظور ما نیز پرسش از همین مطلب بود، ولی بگو بدانیم ناقه چه علائمی داشت؟» صالح فرمود: «علامت ناقه این بود که یک روز برای خوردن آب به آبشخور می رفت و روز دیگر آن را برای شتران دیگر می گذاشت.» گفتند: «راست گفتی! ما به خدا و آنچه تو از نزد او آوردی ایمان آوردیم.» در اینجا خداوند فرمود: «صالح پیغمبر، فرستاده ای از جانب خدای خود است.» اهل یقین هم گفتند: «ما هم به آنچه صالح به خاطر آن فرستاده شده، ایمان آوردیم.» ولی دسته متکبرین که اهل شک بودند و دسته منکرین به آنها گفتند: «ما به آن کس که شما به وی ایمان آوردید، کافر گشتیم.»

راوی می گوید: از حضرت صادق علیه السّلام پرسیدم: «آیا آن روز در میان قوم صالح، عالمی هم وجود داشت؟» فرمود: «خدا عادل تر از این است که زمین را بدون وجود عالمی که مردم را راهنمایی کند، به حال خود واگذارد. قوم بعد از بیرون رفتن صالح، هفت روز در حال فترت به سر بردند و در آن مدت پیشوایی نمی شناختند، جز همان اندازه احکام دین خدا را که در دست داشتند. چون صالح به سوی آنها بازگشت، به دور او گرد آمدند. این را بدانید که مَثَل علی علیه السّلام و قائم آل محمد صلی الله علیه و آله، مانند صالح پیغمبر است.» - . کمال الدین: ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۲»

ك، [إكمال الدين] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْمُعَلَّی بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ وَ غَیْرِهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: فِی الْقَائِمِ سُنَّهٌ مِنْ مُوسَی بْنِ عِمْرَانَ علیه السلام فَقُلْتُ وَ مَا سُنَّهُ مُوسَی بْنِ عِمْرَانَ قَالَ خَفَاءُ مَوْلِدِهِ وَ غَیْبَتُهُ عَنْ قَوْمِهِ فَقُلْتُ وَ کَمْ غَابَ مُوسَی عَنْ أَهْلِهِ وَ قَوْمِهِ قَالَ ثَمَانِیَ وَ عِشْرِینَ سَنَهً.

**[ترجمه]کمال الدین: عبداللّه بن سنان می گوید: از حضرت صادق علیه السّلام شنیدم که می فرمود: «در قائم علامتی از موسی بن عمران علیه السّلام وجود دارد.» عرض کردم: «آن علامت چیست؟» فرمود: «پنهان بودن ولادت و غیبت او از قومش.» پرسیدم: «موسی چند مدت از کسان و قوم خود غایب گردید؟» فرمود: «بیست و هشت سال.» - . کمال الدین: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۳»

ك، [إكمال الدين] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: فِی صَاحِبِ هَذَا

ص: ۲۱۶

الْأَمْرِ أَرْبَعُ سُنَنٍ مِنْ أَرْبَعَةِ أَنْبِيَاءَ سُنَّةٌ مِنْ مُوسَى وَ سُنَّةٌ مِنْ عِيسَى وَ سُنَّةٌ مِنْ يُوسُفَ وَ سُنَّةٌ مِنْ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَأَمَّا مِنْ مُوسَى فَخَائِفٌ يَتَرَقَّبُ وَ أَمَّا مِنْ يُوسُفَ فَالسِّجْنُ وَ أَمَّا مِنْ عِيسَى فَيُقَالُ إِنَّهُ مَاتَ وَ لَمْ يَمُتْ وَ أَمَّا مِنْ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَالسَّيْفُ.

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى محمد الحميرى عن أبيه: مثله- كتاب الإمامه و التبصره، لعلى بن بابويه عن عبد الله بن جعفر الحميرى: مثله.

**[ترجمه]كمال الدين: ابو بصير مى گويد: شنيدم كه حضرت امام محمد باقر عليه السّلام مى فرمود: «در صاحب اين امر، چهار سنت از پيغمبران است: يك سنت از موسى بن عمران؛ يك سنت از عيسى؛ يك سنت از يوسف؛ و يك سنت از محمد صلوات اللّه عليهم. سنتى كه از موسى عليه السّلام دارد، ترس و انتظار است؛ سنت يوسف عليه السّلام زندان و سنت عيسى عليه السّلام اين است كه خواهند گفت او مرده، با اين كه نمرده است. و اما سنتى كه از محمد صلى الله عليه و آله دارد، شمشير است.» - . كمال الدين: ۳۱۹ -

در غيبت شيخ طوسى مانند آن روايت شده است - . غيبت طوسى: ۴۲۴ - .

و نيز در كتاب امامت و تبصره تأليف على بن بابويه، مانند آن نقل شده است.

**[ترجمه]

«۴»

ك، [إكمال الدين] عَلِيُّ بْنُ مُوسَى بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ النَّوْفَلِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ خَالِدِ بْنِ نَجِيحٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ سَيِّدَ الْعَابِدِينَ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عليه السلام يَقُولُ: فِي الْقَائِمِ مِنَّا سُنَنٌ مِنْ سُنَنِ الْأَنْبِيَاءِ عليهم السلام سُنَّةٌ مِنْ آدَمَ وَ سُنَّةٌ مِنْ نُوحٍ وَ سُنَّةٌ مِنْ إِبْرَاهِيمَ وَ سُنَّةٌ مِنْ مُوسَى وَ سُنَّةٌ مِنْ عِيسَى وَ سُنَّةٌ مِنْ أَيُّوبَ وَ سُنَّةٌ مِنْ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَأَمَّا مِنْ آدَمَ وَ مِنْ نُوحٍ فَطُولُ الْعُمُرِ وَ أَمَّا مِنْ إِبْرَاهِيمَ فَخَفَاءُ الْوِلَادَةِ وَ اعْتِزَالُ النَّاسِ وَ أَمَّا مِنْ مُوسَى فَالْخَوْفُ وَ الْغَيْبَةُ وَ أَمَّا مِنْ عِيسَى فَاخْتِلَافُ النَّاسِ فِيهِ وَ أَمَّا مِنْ أَيُّوبَ فَالْفَرَجُ بَعْدَ الْبَلْوَى وَ أَمَّا مِنْ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَالْخُرُوجُ بِالسَّيْفِ.

**[ترجمه]كمال الدين: سعيد بن جبير مى گويد: شنيدم كه حضرت امام زين العابدين عليه السّلام مى فرمود: «در قائم ما چند سنت از سنن پيغمبران است؛ يك سنت از آدم، يك سنت از نوح، يك سنت از ابراهيم، يك سنت از موسى، يك سنت از عيسى، يك سنت از ايوب و يك سنت از محمد صلّى اللّه عليه و آله. اما سنتى كه از آدم و نوح دارد، طول عمر است؛ از ابراهيم پنهان بودن ولادتش و دورى گزيدن وى از مردم است؛ از موسى ترس و غيبت از مردم؛ از عيسى اختلافى كه مردم درباره او دارند؛ از ايوب فرج بعد از شدت و از محمد صلّى اللّه عليه و آله، قيام با شمشير است.» - . كمال الدين: ۳۰۲ -

**[ترجمه]

«۵»

ک، [إکمال الـدین] ابْنُ بَشَّارٍ عَنِ الْمُظَفَّرِ بْنِ أَحْمَـدَ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنِ النَّخَعِیِّ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعِیدِ بْنِ جُبَیْرٍ قَالَ سَمِعْتُ سَیِّدَ الْعَابِدِینَ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ علیه السلام یَقُولُ: فِی الْقَائِمِ سُنَّهٌ مِنْ نُوحٍ وَ هُوَ طُولُ الْعُمُرِ.

ک، [إکمال الدین] الدقاق و الشیبانی معا عن الأسدی عن النخعی عن النوفلی عن حمزه بن حمران: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: سعید بن جبیر می گوید: حضرت سجاد علیه السّلام فرمود: «در قائم علامتی از نوح است و آن طول عمر اوست.» - . کمال الدین: ۳۰۲ -

هم در کتاب مزبور از حمزه بن حمران مانند آن روایت شده است - . کمال الدین: ۳۰۲ - .

**[ترجمه]

«۶»

ک، [إکمال الـدین] الْهَمْـدَانِیُّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَـی عَنْ سُـلَیْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَنْ أَبِی بَصِـیرٍ وَ حَدَّثَنَا ابْنُ عِصَامٍ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنِ الْقَـاسِمِ بْنِ الْعَلَـاءِ عَنْ إِسْـمَاعِیلَ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِسْـمَاعِیلَ عَنْ عَـاصِمِ بْنِ حُمَیْـدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْـلِمٍ قَـالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السـلام وَ أَنَا أُرِیدُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنِ الْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صـلی الله علیه و آله فَقَالَ لِی مُبْتَدِئاً یَا مُحَمَّدَ بْنَ مُسْلِمٍ إِنَّ فِی الْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله شَبَهاً مِنْ خَمْسَهٍ

ص: ۲۱۷

مِنَ الرُّسُلِ يُونُسَ بْنِ مَتَّى وَ يُوسُفَ بْنِ يَعْقُوبَ وَ مُوسَى وَ عِيسَى وَ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَأَمَّا شَبَهُهُ مِنْ يُونُسَ فَرُجُوعُهُ مِنْ غَيْبَتِهِ وَ هُوَ شَابٌّ بَعْدَ كِبَرِ السِّنِّ وَ أَمَّا شَبَهُهُ مِنْ يُوسُفَ بْنِ يَعْقُوبَ فَالْغَيْبَةُ مِنْ خَاصَّتِهِ وَ عَامَّتِهِ وَ اخْتِفَاؤُهُ مِنْ إِخْوَتِهِ وَ إِشْكَالُ أَمْرِهِ عَلَى أَبِيهِ يَعْقُوبَ عليه السلام مَعَ قُرْبِ الْمَسَافَةِ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ أَبِيهِ وَ أَهْلِهِ وَ شِيعَتِهِ وَ أَمَّا شَبَهُهُ مِنْ مُوسَى فَدَوَامُ خَوْفِهِ وَ طُولُ غَيْبَتِهِ وَ خَفَاءُ وِلَادَتِهِ وَ تَعَبُ شِيعَتِهِ مِنْ بَعْدِهِ بِمَا لَقُوا مِنَ الْأَذَى وَ الْهَوَانِ إِلَى أَنْ أَذِنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي ظُهُورِهِ وَ نَصَرَهُ وَ أَيَّدَهُ عَلَى عَدُوِّهِ وَ أَمَّا شَبَهُهُ مِنْ عِيسَى فَاخْتِلَافُ مَنِ اخْتَلَفَ فِيهِ حَتَّى قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَا وُلِدَ وَ قَالَتْ طَائِفَةٌ مَاتَ وَ قَالَتْ طَائِفَةٌ قُتِلَ وَ صُلِبَ وَ أَمَّا شَبَهُهُ مِنْ جَدِّهِ الْمُصْطَفَى ص فَخُرُوجُهُ بِالسَّيْفِ وَ قَتْلُهُ أَعْدَاءَ اللَّهِ وَ أَعْدَاءَ رَسُولِهِ صلى الله عليه و آله. وَ الْجَبَّارِينَ وَ الطَّوَاغِيتَ وَ أَنَّهُ يُنْصَرُ بِالسَّيْفِ وَ الرُّعْبِ وَ أَنَّهُ لَا تُرَدُّ لَهُ رَايَةٌ وَ أَنَّ مِنْ عَلَامَاتِ خُرُوجِهِ خُرُوجَ السُّفْيَانِيِّ مِنَ الشَّامِ وَ خُرُوجَ الْيَمَانِيِّ وَ صَيْحَةً مِنَ السَّمَاءِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَ مُنَادٍ يُنَادِي بِاسْمِهِ وَ اسْمِ أَبِيهِ.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن مسلم می گوید: خدمت امام محمد باقر علیه السّلام رسیدم تا درباره قائم آل محمد صلّی اللّه علیه و آله از آن حضرت پرسشی کنم. پیش از آنکه من سؤال کنم فرمود: «ای محمد بن مسلم! در قائم آل محمد صلّی اللّه علیه و آله پنج شباهت از پیغمبران است: شباهت یونس بن متی، یوسف بن یعقوب، موسی، عیسی و محمد صلوات اللّه علیهم. شباهتی که به یونس دارد، غیبت اوست که بعد از پیری به صورت جوانی به سوی قومش بازگشت. شباهت او به یوسف، غیبت و پنهان شدن او از خواص خود و عموم مردم و برادرانش و اشکالی بود که کار وی برای پدرش یعقوب پدید آورده بود، با اینکه مسافت بین او و پدر و کسان و علاقه مندانش نزدیک بود. شباهتی که از موسی دارد، ترس ممتد وی از مردم و غیبت طولانی و مخفی بودن ماجرای ولایتش و پنهان گشتن پیروان او و به واسطه آزار و خفتی که بعد از وی به آنها رسید، تا زمانی که خداوند عزوجل فرمان ظهور او را صادر کرد و وی را بر دشمنانش پیروز و مؤید داشت. شباهت وی به عیسی، اختلافی است که مردم درباره او دارند، زیرا جماعتی گفتند که او متولد نشده، عده ای گفتند که او مرده است، و گروهی گفتند او را کشتند و به دار زدند. اما شباهتی که به جدش محمد مصطفی صلّی اللّه علیه و آله دارد، قیام با شمشیر و کشتن دشمنان خدا و رسول و جباران و گردن کشان و پیروزی وی به وسیله شمشیر و رعبی است که در دل ها پدید می آورد است. از جمله علامات قیام او خروج سفیانی از جانب شام و شخص یمنی از یمن و صدایی آسمانی در ماه مبارک رمضان، و نداکننده ای است که او را به نام و نام پدرش، صدا می زند.» - . کمال الدین: ۳۰۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ك، [إكمال الدين] عَلِيُّ بْنُ مُوسَى عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: فِي صَاحِبِ الْأَمْرِ سُنَّةٌ مِنْ مُوسَى وَ سُنَّةٌ مِنْ عِيسَى وَ سُنَّةٌ مِنْ يُوسُفَ وَ سُنَّةٌ مِنْ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَأَمَّا مِنْ مُوسَى فَخَائِفٌ يَتَرَقَّبُ وَ أَمَّا مِنْ عِيسَى فَيُقَالُ فِيهِ مَا قِيلَ فِي عِيسَى وَ أَمَّا مِنْ يُوسُفَ فَالسِّجْنُ وَ التَّقِيَّةُ وَ أَمَّا مِنْ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَالْقِيَامُ بِسِيرَتِهِ وَ تَبْيِينُ آثَارِهِ ثُمَّ يَضَعُ سَيْفَهُ عَلَى عَاتِقِهِ ثَمَانِيَةَ أَشْهُرٍ وَ لَا يَزَالُ يَقْتُلُ أَعْدَاءَ اللَّهِ حَتَّى يَرْضَى اللَّهُ قُلْتُ وَ كَيْفَ يَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ رَضِيَ قَالَ يُلْقِي اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي قَلْبِهِ الرَّحْمَةَ.

**[ترجمه]کمال الـدین: ابو بصـیر می گویـد: از حضـرت امام محمـد باقر علیه السّـلام شـنیدم که می فرمود: «در صاحب الامر سنتی از موسـی (علیه السّـلام)، سـنتی از عیسی، سنتی از یوسف و سنتی از محمد صلّی اللَّه علیه و آله است. سنتی که از موسی علیه السّـلام دارد، این است که پیوسـته هراسان و منتظر است. سـنتی که از عیسـی دارد، این است که آنچه درباره عیسـی گفته شد، درباره او نیز گفته می شود. سـنتی که از یوسف دارد، زندان و حفظ خود از مردم است. سـنتی که از محمد صلی الله علیه و آله دارد، قیام به سیرت وی و بیان آثار اوست. آنگاه شمشیرش را برداشته و تا هشت ماه چندان از دشمنان خدا را به قتل می رساند که خدا خشنود گردد.» عرض کردم: «از کجا می داند که خدا خشنود شده است؟» فرمود: «رحمتی در دل وی پدید می آورد که بر آنها ترحم کند.» - . کمال الدین: ۳۰۶ -

**[ترجمه]

«۸»

ک، [إکمـال الـدین] عَبْـدُ الْوَاحِـدِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی عُمَیْرٍ اللَّیْثِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْـعُودٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْقُمِّیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِی أَحْمَدَ الْأَزْدِیِّ عَنْ ضُـرَیْسٍ الْکُنَاسِـیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ فِیهِ سُنَّهٌ مِنْ یُوسُفَ ابْنُ أَمَهٍ سَوْدَاءَ یُصْلِحُ اللَّهُ أَمْرَهُ فِی لَیْلَهٍ وَاحِدَهٍ.

ص: ۲۱۸

نی، [الغیبه] للنعمانی ابن عقده عن محمد بن المفضل و سعدان بن إسحاق و أحمد بن الحسن جمیعا عن ابن محبوب عن هشام بن سالم عن الکناسی: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: ضریس کناسی می گوید: شنیدم که حضرت باقر علیه السّلام می فرمود: «صاحب الامر سنتی از یوسف دارد، وی فرزند کنیزی سیاه است. خداوند کار او را در یک شب اصلاح گرداند.» - . کمال الدین: ۳۰۸ -

در غیبت نعمانی نیز مانند این روایت آمده است.

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام ابن أمه سوداء(۱)

یخالف کثیرا من الأخبار التی وردت فی وصف أمه علیه السلام ظاهرا إلا أن یحمل علی الأم بالواسطه أو المربیه.

**[ترجمه]«فرزند کنیزی سیاه» ظاهرا با روایات بسیاری که راجع به مادر آن حضرت رسیده مخالف است. مگر اینکه منظور از کنیز سیاه، مادر با واسطه یا مربیه حضرت باشد.

**[ترجمه]

«۹»

ک، [إکمال الدین] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عِیسَی الْوَشَّاءِ الْبَغْدَادِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ طَاهِرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی بْنِ سَهْلٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ سَعْدِ بْنِ مَنْصُورٍ الْجَوَاشَنِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ الْبُدَیْلِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَدِیرٍ الصَّیْرَفِیِّ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ الْمُفَضَّلُ بْنُ عُمَرَ وَ أَبُو بَصِیرٍ وَ أَبَانُ بْنُ تَغْلِبَ عَلَی مَوْلَانَا أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام فَرَأَیْنَاهُ جَالِساً عَلَی التُّرَابِ وَ عَلَیْهِ مِسْحٌ خَیْبَرِیٌّ مُطَوَّقٌ بِلَا جَیْبٍ مُقَصَّرُ الْکُمَّیْنِ-(۲) وَ هُوَ یَبْکِی بُکَاءَ الْوَالِهِ الثَّکْلَی ذَاتِ الْکَبِدِ الْحَرَّی قَدْ نَالَ الْحُزْنُ مِنْ وَجْنَتَیْهِ وَ شَاعَ التَّغَیُّرُ فِی عَارِضَیْهِ وَ أَبْلَی الدُّمُوعُ مَحْجِرَیْهِ وَ هُوَ یَقُولُ سَیِّدِی غَیْبَتُکَ نَفَتْ رُقَادِی وَ ضَیَّقَتْ عَلَیَّ مِهَادِی وَ أَسَرَتْ مِنِّی رَاحَهَ فُؤَادِی سَیِّدِی غَیْبَتُکَ أَوْصَلَتْ مُصَابِی بِفَجَائِعِ الْأَبَدِ وَ فَقْدُ الْوَاحِدِ بَعْدَ الْوَاحِدِ یُفْنِی الْجَمْعَ وَ الْعَدَدَ فَمَا أُحِسُّ بِدَمْعَهٍ تَرْقَی مِنْ عَیْنِی وَ أَنِینٍ یَفْتُرُ مِنْ صَدْرِی عَنْ دَوَارِجِ الرَّزَایَا وَ سَوَالِفِ الْبَلَایَا إِلَّا مُثِّلَ لِعَیْنِی عَنْ عَوَائِرِ أَعْظَمِهَا وَ أَفْظَعِهَا وَ تَرَاقِی أَشَدِّهَا وَ أَنْکَرِهَا وَ نَوَائِبَ مَخْلُوطَهٍ بِغَضَبِکَ وَ نَوَازِلَ مَعْجُونَهٍ بِسَخَطِکَ قَالَ سَدِیرٌ فَاسْتَطَارَتْ عُقُولُنَا وَلَهاً وَ تَصَدَّعَتْ قُلُوبُنَا جَزَعاً عَنْ ذَلِکَ الْخَطْبِ الْهَائِلِ وَ الْحَادِثِ الْغَائِلِ وَ ظَنَنَّا أَنَّهُ سِمَهٌ لِمَکْرُوهَهٍ قَارِعَهٍ أَوْ حَلَّتْ بِهِ مِنَ الدَّهْرِ بَائِقَهٌ فَقُلْنَا لَا أَبْکَی اللَّهُ یَا ابْنَ خَیْرِ الْوَرَی عَیْنَیْکَ مِنْ أَیِّ حَادِثَهٍ تَسْتَنْزِفُ دَمْعَتَکَ وَ تَسْتَمْطِرُ عَبْرَتَکَ وَ أَیَّهُ حَالَهٍ حَتَمَتْ عَلَیْکَ هَذَا الْمَأْتَمَ.

قَالَ فَزَفَرَ الصَّادِقُ علیه السلام زَفْرَهً انْتَفَخَ مِنْهَا جَوْفُهُ وَ اشْتَدَّ مِنْهَا خَوْفُهُ وَ قَالَ

۱- ۱. هذه الجمله موجوده فی غیبه النعمانیّ ص ۸۴، ساقطه من کمال الدین راجع ج ۱ ص ۴۴۵.

۲- ۲. المسح بالکسر: الکساء من شعر کثوب الرهبان و کأنّ الراوی یصف جبه من شعر و کیف کان، الحدیث منکر السند و المتن قد مر فی کتاب النبوّه ج ۱۲ من طبعته الجدیده.

وَيْكَمْ إِنِّى نَظَرْتُ فِى كِتَابِ الْجَفْرِ صَبِيحَهَ هَذَا الْيَوْمِ وَ هُوَ الْكِتَابُ الْمُشْتَمِلُ عَلَى عِلْمِ الْمَنَايَا وَ الْبَلَايَا وَ الرَّزَايَا وَ عِلْمِ مَا كَانَ وَ مَا يَكُونُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ الَّذِى خَصَّ اللَّهُ تَقَدَّسَ اسْمُهُ بِهِ مُحَمَّداً وَ الْأَئِمَّهَ مِنْ بَعْدِهِ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَ تَأَمَّلْتُ فِيهِ مَوْلِدَ قَائِمِنَا وَ غِيبَتَهُ وَ إِبْطَاءَهُ وَ طُولَ عُمُرِهِ وَ بَلْوَى الْمُؤْمِنِينَ بِهِ مِنْ بَعْدِهِ فِى ذَلِكَ الزَّمَانِ وَ تَوَلُّدَ الشُّكُوكِ فِى قُلُوبِهِمْ مِنْ طُولِ غَيْبَتِهِ وَ ارْتِدَادَ أَكْثَرِهِمْ عَنْ دِينِهِمْ وَ خَلْعَهُمْ رِبْقَهَ الْإِسْلَامِ مِنْ أَعْنَاقِهِمُ الَّتِى قَالَ اللَّهُ تَقَدَّسَ ذِكْرُهُ وَ كُلَّ إِنسانٍ أَلْزَمْناهُ طائِرَهُ فِى عُنُقِهِ يَعْنِى الْوَلَايَهَ فَأَخَذَتْنِى الرِّقَّهُ وَ اسْتَوْلَتْ عَلَيَّ الْأَحْزَانُ فَقُلْنَا يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ كَرِّمْنَا وَ شَرِّفْنَا بِإِشْرَاكِكَ إِيَّانَا فِى بَعْضِ مَا أَنْتَ تَعْلَمُهُ مِنْ عِلْمٍ قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَدَارَ فِى الْقَائِمِ مِنَّا ثَلَاثَهً أَدَارَهَا فِى ثَلَاثَهٍ مِنَ الرُّسُلِ قَدَّرَ مَوْلِدَهُ تَقْدِيرَ مَوْلِدِ مُوسَى عليه السلام وَ قَدَّرَ غَيْبَتَهُ تَقْدِيرَ غَيْبَهِ عِيسَى عليه السلام وَ قَدَّرَ إِبْطَاءَهُ تَقْدِيرَ إِبْطَاءِ نُوحٍ عليه السلام وَ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عُمُرَ الْعَبْدِ الصَّالِحِ أَعْنِى الْخَضِرَ دَلِيلًا عَلَى عُمُرِهِ فَقُلْتُ اكْشِفْ لَنَا يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ عَنْ وُجُوهِ هَذِهِ الْمَعَانِى قَالَ أَمَّا مَوْلِدُ مُوسَى فَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَمَّا وَقَفَ عَلَى أَنَّ زَوَالَ مُلْكِهِ عَلَى يَدِهِ أَمَرَ بِإِحْضَارِ الْكَهَنَهِ فَدَلُّوهُ عَلَى نَسَبِهِ وَ أَنَّهُ يَكُونُ مِنْ بَنِى إِسْرَائِيلَ وَ لَمْ يَزَلْ يَأْمُرُ أَصْحَابَهُ بِشَقِّ بُطُونِ الْحَوَامِلِ مِنْ نِسَاءِ بَنِى إِسْرَائِيلَ حَتَّى قَتَلَ فِى طَلَبِهِ نَيِّفاً وَ عِشْرِينَ أَلْفَ مَوْلُودٍ وَ تَعَذَّرَ عَلَيْهِ الْوُصُولُ إِلَى قَتْلِ مُوسَى لِحِفْظِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِيَّاهُ.

كَذَلِكَ بَنُو أُمَيَّهَ وَ بَنُوالْعَبَّاسِ لَمَّا وَقَفُوا عَلَى أَنَّ زَوَالَ مُلْكِهِمْ وَ الْأُمَرَاءِ وَ الْجَبَابِرَهِ مِنْهُمْ عَلَى يَدِ الْقَائِمِ مِنَّا نَاصَبُونَا الْعَدَاوَهَ وَ وَضَعُوا سُيُوفَهُمْ فِى قَتْلِ آلِ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ إِبَادَهِ نَسْلِهِ طَمَعاً مِنْهُمْ فِى الْوُصُولِ إِلَى قَتْلِ الْقَائِمِ عليه السلام وَ يَأْبَى اللَّهُ أَنْ يَكْشِفَ أَمْرَهُ لِوَاحِدٍ مِنَ الظَّلَمَهِ إِلَى أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ ... وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ وَ أَمَّا غَيْبَهُ عِيسَى عليه السلام فَإِنَّ الْيَهُودَ وَ النَّصَارَى اتَّفَقَتْ عَلَى أَنَّهُ قُتِلَ وَ كَذَّبَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِقَوْلِهِ وَ ما قَتَلُوهُ وَ ما صَلَبُوهُ وَ لكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ كَذَلِكَ غَيْبَهُ الْقَائِمِ عليه السلام فَإِنَّ الْأُمَّهَ تُنْكِرُهَا لِطُولِهَا فَمِنْ قَائِلٍ بِغَيْرِ هُدًى بِأَنَّهُ لَمْ يُولَدْ وَ قَائِلٍ يَقُولُ

ص: ٢٢٠

إِنَّهُ وُلِدَ وَ مَاتَ وَ قَائِلٍ يَكْفُرُ بِقَوْلِهِ إِنَّ حَادِيَ عَشَرَنَا كَانَ عَقِيماً وَ قَائِلٍ يَمْرُقُ بِقَوْلِهِ إِنَّهُ يَتَعَدَّى إِلَى ثَالِثَ عَشَرَ فَصَاعِداً وَ قَائِلٍ يَعْصِي اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِقَوْلِهِ إِنَّ رُوحَ الْقَائِمِ علیه السلام يَنْطِقُ فِي هَيْكَلِ غَيْرِهِ وَ أَمَّا إِبْطَاءُ نُوحٍ علیه السلام فَإِنَّهُ لَمَّا اسْتَنْزَلَ الْعُقُوبَةَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ السَّمَاءِ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ جَبْرَئِيلَ الرُّوحَ الْأَمِينَ بِسَبْعِهِ نَوَيَاتٍ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ لَكَ إِنَّ هَؤُلَاءِ خَلَائِقِي وَ عِبَادِي وَ لَسْتُ أُبِيدُهُمْ بِصَاعِقَةٍ مِنْ صَوَاعِقِي إِلَّا بَعْدَ تَأْكِيدِ الدَّعْوَةِ وَ إِلْزَامِ الْحُجَّةِ فَعَاوِدْ اجْتِهَادَكَ فِي الدَّعْوَةِ لِقَوْمِكَ فَإِنِّي مُثِيبُكَ عَلَيْهِ وَ اغْرِسْ هَذَا النَّوَى فَإِنَّ لَكَ فِي نَبَاتِهَا وَ بُلُوغِهَا وَ إِدْرَاكِهَا إِذَا أَثْمَرَتِ الْفَرَجَ وَ الْخَلَاصَ فَبَشِّرْ بِذَلِكَ مَنْ تَبِعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَلَمَّا نَبَتَتِ الْأَشْجَارُ وَ تَأَزَّرَتْ وَ تَسَوَّقَتْ وَ تَغَصَّنَتْ وَ أَثْمَرَتْ وَ زَهَا الثَّمَرُ عَلَيْهَا بَعْدَ زَمَنٍ طَوِيلٍ اسْتَنْجَزَ مِنَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى الْعِدَةَ فَأَمَرَهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَنْ يَغْرِسَ مِنْ نَوَى تِلْكَ الْأَشْجَارِ وَ يُعَاوِدَ الصَّبْرَ وَ الِاجْتِهَادَ وَ يُؤَكِّدَ الْحُجَّةَ عَلَى قَوْمِهِ فَأَخْبَرَ بِذَلِكَ الطَّوَائِفَ الَّتِي آمَنَتْ بِهِ فَارْتَدَّ مِنْهُمْ ثَلَاثُ مِائَةِ رَجُلٍ وَ قَالُوا لَوْ كَانَ مَا يَدَّعِيهِ نُوحٌ حَقّاً لَمَا وَقَعَ فِي وَعْدِ رَبِّهِ خُلْفٌ ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَمْ يَزَلْ يَأْمُرُهُ عِنْدَ كُلِّ مَرَّةٍ أَنْ يَغْرِسَهَا تَارَةً بَعْدَ أُخْرَى إِلَى أَنْ غَرَسَهَا سَبْعَ مَرَّاتٍ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ الطَّوَائِفُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ تَرْتَدُّ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ إِلَى أَنْ عَادَ إِلَى نَيِّفٍ وَ سَبْعِينَ رَجُلًا فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عِنْدَ ذَلِكَ إِلَيْهِ وَ قَالَ يَا نُوحُ الْآنَ أَسْفَرَ الصُّبْحُ عَنِ اللَّيْلِ لِعَيْنِكَ حِينَ صَرَّحَ الْحَقُّ عَنْ مَحْضِهِ وَ صَفَا الْأَمْرُ لِلْإِيمَانِ مِنَ الْكَدَرِ بِارْتِدَادِ كُلِّ مَنْ كَانَتْ طِينَتُهُ خَبِيثَةً فَلَوْ أَنِّي أَهْلَكْتُ الْكُفَّارَ وَ أَبْقَيْتُ مَنْ قَدِ ارْتَدَّ مِنَ الطَّوَائِفِ الَّتِي كَانَتْ آمَنَتْ بِكَ لَمَا كُنْتُ صَدَقْتُ وَعْدِيَ السَّابِقَ لِلْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ أَخْلَصُوا التَّوْحِيدَ مِنْ قَوْمِكَ وَ اعْتَصَمُوا بِحَبْلِ نُبُوَّتِكَ بِأَنْ أَسْتَخْلِفَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَ أُمَكِّنَ لَهُمْ دِينَهُمْ وَ أُبَدِّلَ خَوْفَهُمْ بِالْأَمْنِ لِكَيْ تَخْلُصَ الْعِبَادَةُ لِي بِذَهَابِ الشَّكِّ مِنْ قُلُوبِهِمْ وَ كَيْفَ يَكُونُ الِاسْتِخْلَافُ وَ التَّمْكِينُ وَ بَدَلُ الْخَوْفِ بِالْأَمْنِ مِنِّي لَهُمْ مَعَ مَا

كُنْتُ أَعْلَمُ مِنْ ضَعْفِ يَقِينِ الَّذِينَ ارْتَدُّوا وَ خُبْثِ طِينَتِهِمْ وَ سُوءِ سَرَائِرِهِمُ الَّتِی كَانَتْ نَتَائِجَ النِّفَاقِ وَ سُنُوحَ الضَّلَالَهِ فَلَوْ أَنَّهُمْ تَسَنَّمُوا مِنِّی مِنَ الْمُلْكِ الَّذِی أُوتِیَ الْمُؤْمِنِينَ وَقْتَ الِاسْتِخْلَافِ إِذَا أَهْلَكْتُ أَعْدَاءَهُمْ لَنَشَقُوا رَوَائِحَ صِفَاتِهِ وَ لَاسْتَحْكَمَتْ سَرَائِرُ نِفَاقِهِمْ وَ تَأَبَّدَ حِبَالُ ضَلَالَهِ قُلُوبِهِمْ وَ كَاشَفُوا إِخْوَانَهُمْ بِالْعَدَاوَهِ وَ حَارَبُوهُمْ عَلَی طَلَبِ الرِّئَاسَهِ وَ التَّفَرُّدِ بِالْأَمْرِ وَ النَّهْیِ وَ كَيْفَ يَكُونُ التَّمْكِينُ فِی الدِّينِ وَ انْتِشَارُ الْأَمْرِ فِی الْمُؤْمِنِينَ مَعَ إِثَارَهِ الْفِتَنِ وَ إِيقَاعِ الْحُرُوبِ كَلَّا فَ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنا وَ وَحْيِنا قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام وَ كَذَلِكَ الْقَائِمُ عليه السلام تَمْتَدُّ أَيَّامُ غَيْبَتِهِ لِيُصَرِّحَ الْحَقُّ عَنْ مَحْضِهِ وَ يَصْفُوَ الْإِيمَانُ مِنَ الْكَدَرِ بِارْتِدَادِ كُلِّ مَنْ كَانَتْ طِينَتُهُ خَبِيثَةً مِنَ الشِّيعَهِ الَّذِينَ يُخْشَی عَلَيْهِمُ النِّفَاقُ إِذَا أَحَسُّوا بِالاسْتِخْلَافِ وَ التَّمْكِينِ وَ الْأَمْنِ الْمُنْتَشِرِ فِی عَهْدِ الْقَائِمِ عليه السلام قَالَ الْمُفَضَّلُ فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّ النَّوَاصِبَ تَزْعُمُ أَنَّ هَذِهِ الْآيَهَ نَزَلَتْ فِی أَبِی بَكْرٍ وَ عُمَرَ وَ عُثْمَانَ وَ عَلِیٍّ قَالَ لَا يَهْدِ اللَّهُ قُلُوبَ النَّاصِبَهِ مَتَی كَانَ الدِّينُ الَّذِی ارْتَضَاهُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ مُتَمَكِّناً بِانْتِشَارِ الْأَمْنِ فِی الْأُمَّهِ وَ ذَهَابِ الْخَوْفِ مِنْ قُلُوبِهَا وَ ارْتِفَاعِ الشَّكِّ مِنْ صُدُورِهَا فِی عَهْدِ أَحَدٍ مِنْ هَؤُلَاءِ وَ فِی عَهْدِ عَلِیٍّ عليه السلام مَعَ ارْتِدَادِ الْمُسْلِمِينَ وَ الْفِتَنِ الَّتِی كَانَتْ تَثُورُ فِی أَيَّامِهِمْ وَ الْحُرُوبِ الَّتِی كَانَتْ تَنْشَبُ بَيْنَ الْكُفَّارِ وَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ تَلَا الصَّادِقُ عليه السلام حَتَّی إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَ ظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جاءَهُمْ نَصْرُنا وَ أَمَّا الْعَبْدُ الصَّالِحُ الْخَضِرُ عليه السلام فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی مَا طَوَّلَ عُمُرَهُ لِنُبُوَّهٍ قَدَّرَهَا لَهُ وَ لَا لِكِتَابٍ يُنْزِلُهُ عَلَيْهِ وَ لَا لِشَرِيعَهٍ يَنْسَخُ بِهَا شَرِيعَهَ مَنْ كَانَ قَبْلَهَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَ لَا لِإِمَامَهٍ يُلْزِمُ عِبَادَهُ الِاقْتِدَاءَ بِهَا وَ لَا لِطَاعَهٍ يَفْرِضُهَا لَهُ بَلَی إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی لَمَّا كَانَ فِی سَابِقِ عِلْمِهِ أَنْ يُقَدِّرَ مِنْ عُمُرِ الْقَائِمِ عليه السلام فِی أَيَّامِ غَيْبَتِهِ مَا يُقَدِّرُ وَ عَلِمَ مَا يَكُونُ مِنْ إِنْكَارِ عِبَادِهِ بِمِقْدَارِ ذَلِكَ الْعُمُرِ فِی الطُّولِ طَوَّلَ عُمُرَ الْعَبْدِ الصَّالِحِ مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ أَوْجَبَ ذَلِكَ إِلَّا لِعِلَّهِ الِاسْتِدْلَالِ بِهِ عَلَی عُمُرِ الْقَائِمِ عليه السلام وَ لِيَقْطَعَ بِذَلِكَ

حُجَّةَ الْمُعَانِدِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ.

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى جماعه عن أبى المفضل عن محمد بن بحر الشيبانى عن على بن الحارث: مثله

**[ترجمه]کمال الدین: سدیر صیرفی می گوید: من و مفضّل بن عمر، ابو بصیر و ابان بن تغلب به حضور امام جعفر صادق علیه السّلام شرفیاب شدیم. دیدیم حضرت روی زمین نشسته و عبایی خیبری و بی یقه پوشیده که آستین های کوتاهی داشت و در آن حال، مانند پدر فرزند مرده جگر سوخته گریه می کرد و آثار حزن از رخسار مبارکش پیدا بود، به طوری که رنگش تغییر کرده بود. ایشان در حالی که کاسه چشمش پر از اشک بود، می فرمود: «ای آقای من! غیبت تو خواب را از من ربوده، لباس صبر بر تنم تنگ کرده و آرامش جانم را گرفته! ای آقای من! غیبت تو مصائب مرا به اندوه ابدی که یکی بعد از دیگری از ما را می رباید و جمع ما را به هم می زند، کشانده است. من با اشک چشم و ناله های سینه ام که از مصائب و بلاهای گذشته دارم، نمی نگرم، جز اینکه در نظرم بزرگ تر و بدتر از آنها مجسم می گردد و شدیدتر و بدتر از آن در نظرم بلند می شود و مصیبت هایی که با خشم تو عجین گشته و مشکلاتی که با سخط تو آمیخته است، در نظرم می آید .»

سدیر می گوید: از این امر عظیم و ناله های جانگداز هوش از سر ما پرید و دل ما از جا کنده شد و پنداشتیم که مصیبت بزرگی برای حضرت روی داده است. من عرض کردم: «ای فرزند بهترین مردم روی زمین! خدا دیدگان شما را نگریاند! برای چه این طور سیلاب اشک از دیدگانت فرو می ریزد؟ چه چیز باعث این مصیبت گشته است؟»

حضرت آه سختی کشید که از اثر آن شکم مبارکش برآمده و به شدت حالش تغییر کرد. آنگاه فرمود: «امروز صبح در کتاب جفر می نگریستم. این کتاب مشتمل است بر علم مرگ ها و بلاها و مصائب، و علم گذشته و آینده تا روز قیامت که خداوند متعال به محمد و امامان بعد از او صلوات الله علیه و علیهم ارزانی داشته است. در آن کتاب دیدم که نوشته است قائم ما متولد می گردد و غیبت می کند. غیبت او طولانی می شود و عمرش به طول می انجامد. در آن زمان اهل ایمان امتحان می شوند و به واسطه طول غیبتش، شک و تردید در دل آنها پدید می آید و بیشتر آنها از دین خود برمی گردند و رشته اسلام را از گردن خود بیرون می آورند، با اینکه خداوند می فرماید: «وَ کُلَّ إِنسانٍ أَلْزَمْناهُ طائِرَهُ فِی عُنُقِهِ» - . اسراء / ۱۳ - ، { و کارنامه هر انسانی را به گردن او بسته ایم} که منظور از طائر ولایت است. از مطالعه اینها رقت گرفتم و اندوه بر دلم مستولی گردید.»

عرض کردیم: «یا ابن رسول اللّه! ما را نیز در اطلاع قسمتی از آنچه در این باره می دانید سهیم کرده سرافراز فرمایید!» فرمود: «خداوند متعال سه چیز را که در مورد پیغمبران عملی ساخت، در خصوص قائم ما نیز عملی می سازد: ولادت او را مانند ولادت موسی، غیبتش را چون غیبت عیسی و طول عمرش را به سان طول عمر نوح مقدر فرموده و سپس طول عمر بنده صالح خدا، خضر پیغمبر را دلیل طول عمر آن حضرت قرار داده است.»

عرض کردیم: «یا ابن رسول اللّه! علل این معانی را که فرمودید برای ما شرح بدهید.» فرمود:

ولادت حضرت موسی علیه السلام

«ولادت موسی علیه السّلام بدین گونه بود که چون فرعون دانست زوال ملکش به دست او انجام می پذیرد، کاهنان را احضار

کرد و آنها به وی گفتند که این مرد، از تیره بنی اسرائیل خواهد بود. او هم به مأمورین خود دستور داد که شکم زنان آبستن را شکافته و اطفال آنها را سر ببرند. برای نیل به این منظور، بیش از بیست هزار طفل را به قتل رساندند، با این حال خداوند موسی را حفظ کرد و آنها به وی دسترسی نیافتند.

بنی امیه و بنی عباس هم چون دانستند که دولت و امرا و ستمگرانشان به دست قائم ما نابود می شود، دشمنی ما را به دل گرفتند و با شمشیر کشیده، به کشتن و قطع نسل خاندان پیغمبر صلی الله علیه و آله پرداختند، به این امید که «قائم آل محمد» را به قتل رسانند، ولی خداوند نگذاشت که یک نفر از ستمگران به وی دست یابد و بدین گونه نور خود را کامل کرد، هر چند مشرکین ناخوش بدارند .

غیبت حضرت عیسی علیه السلام

غیبت عیسی علیه السّلام نیز بدین گونه بود: یهود و نصارا اتفاق دارند که وی کشته شده، ولی خداوند آنها را تکذیب کرده و فرمود: « وَ ما قَتَلُوهُ وَ ما صَلَبُوهُ وَ لکِنْ شُبِّهَ لَهُمْ» - . نساء / ۱۵۷ - ، {آنان او را نکشتند و مصلوبش نکردند، لیکن امر بر آنان مشتبه شد}. غیبت قائم ما نیز چنین است. زیرا امّت اسلام به واسطه طولانی شدن غیبتش، وجود او را انکار می کنند. بعضی خواهند گفت که هنوز متولد نشده و گروهی می گویند متولد شده و وفات کرده. طایفه ای می گویند امام یازدهم عقیم بوده و جماعتی، ائمه را سیزده تن و بیشتر خواهند دانست. عده ای هم خدای عزوجل را معصیت کرده و می گویند که روح قائم، در بدن دیگری سخن می گوید!

طول عمر حضرت نوح علیه السلام

طول عمر نوح علیه السّلام هم چنین بود که چون از خداوند خواست تا بر قومش عذاب فروفرستد، جبرئیل هفت دانه هسته نزد وی آورد و گفت: «ای پیغمبر خدا! پروردگار می فرماید: «اینها مخلوق و بندگان من هستند. آنها را با صاعقه هلاک نمی گردانم، مگر بعد از تأکید دعوت و الزام حجت بر آنها. پس دوباره قوم را به خداپرستی دعوت کن که در مقابل آن به تو ثواب خواهیم داد. این هسته ها را کشت کن. موقعی که آنها روییدند و به حدّ کمال رسیدند و بارور شدند، هنگام نزول رحمت الهی فرا رسد و از شر قوم آسوده خواهی شد. پس مؤمنین را به این خبر مژده ده.»

چون درختان رویید و شاخ و برگ درآوردند و باردار شدند و بعد از مدتی چنان که می باید ثمر دادند، نوح از خداوند درخواست کرد که طبق وعده، او را از شر قوم خلاصی دهد، ولی خداوند دوباره دستور داد که از هسته آن درختان بکارد و صبر پیشه گیرد و سعی کند و حجت را بر قوم مؤکد بدارد. نوح حکم جدید را به اطلاع کسانی که به وی ایمان آورده بودند رسانید. سیصد تن از آنها از وی برگشتند و گفتند اگر دعوت نوح حق بود، خدایش نمی باید خلف وعده کند. سپس خداوند متعال هفت بار پی در پی او را مأمور کشت تخم آن درختان کرد و هر بار گروهی از مؤمنین از وی رو بر می تافتند، تا اینکه پیروان او مردّد شدند و به هفتاد و چند مرد تقلیل یافتند.

آنگاه خداوند به وی وحی فرستاد که نقاب شب ظلمانی از چهره صبح نورانی در پیش رویت برداشته شد. زیرا حق آشکار

گشت و نور ایمان از زنگار ارتداد کسانی که دارای سرشت پلید بودند، پاک گردید. اگر من کفار را نابود کنم، ولی کسانی از قبایل را که به تو ایمان آورده بودند و بعد از تو روی برتافتند و مرتد گشتند باقی گذارم، به وعده خود عمل نکرده ام، وعده ای که به مؤمنین سابق قومت که در ایمان به یگانگی خدا اخلاص ورزیده و به ریسمان پیغمبری ات چنگ زده اند، دادم که آنها را در روی زمین جای دهم و در دین ثابت بدارم و ترس آنها را تبدیل به امن کنم تا شک از لوح دلشان برطرف شود و مرا با اخلاص، پرستش کنند. چطور ممکن بود کسانی را که مرتد شدند در زمین جای دهم و دینشان را ثابت نگه دارم و ترسشان را تبدیل به امن کنم، در صورتی که می دانم که ایمانی ضعیف و سرشتی پلید و باطنی بد دارند؟ اگر در موقع نابود ساختن دشمنان که می خواستم مؤمنین را در زمین جای دهم، آن طایفه مرتد بوی خلافت را که به مؤمنین داده شده، استشمام می کردند، در نفاق و گمراهی راسخ تر می گشتند و با برادران خود به دشمنی برمی خاستند و به خاطر ریاست با آنها می جنگیدند. بنابراین با این فتنه ها و جنگ ها با برادران، چطور ممکن است تمکین از دین و انتشار ایمان در میان مؤمنین جمع شود؟ پس با امداد و وحی ما، کشتی را بساز!»

سپس حضرت صادق علیه السّلام فرمود: «قائم ما هم غیبتش طولانی می گردد، تا آنکه حق آشکار گردد و نور ایمان از زنگار ارتداد شیعیانی که دارای سرشت پلید هستند پاک شود، به طوری که اگر آنها احساس کنند در ایام ظهور مهدی مؤمنین با اخلاص از عزت و ثبات ایمان و امنیت آن زمان بهره مند خواهند بود، به واسطه نفاقی که دارند، به وحشت می افتند.»

مفضّل می گوید: عرض کردم: «یا ابن رسول اللّه! ناصبی ها می پندارند که این آیه «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ ...» - . نور / ۵۵ - ، {خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین جانشین [خود] قرار دهد} درباره ابوبکر و عمر و عثمان و علی نازل شده است، فرمود: «خداوند دل های ناصبی ها را هدایت نکند. چه وقت دینی را که خدا و رسول پسندیده اند، از انتشار امن میان امت و رفع ترس از دل ها و برطرف ساختن شک از سینه های آنها، در زمان یکی از این سه نفر و در خلافت ظاهری امیرالمؤمنین علیه السّلام که مسلمین مرتد گشتند و فتنه ها و جنگ هایی که میان آنها و کفار واقع شد، برخوردار بود» آن گاه حضرت این آیه شریفه را تلاوت فرمود: «حَتَّى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَ ظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جاءَهُمْ نَصْرُنا» - . یوسف / ۱۱۰ - ، {تا هنگامی که فرستادگان [ما] نومید شدند و [مردم] پنداشتند که به آنان واقعاً دروغ گفته شده، یاری ما به آنان رسید.}

عمر طولانی حضرت خضر علیه السلام

و اما طول عمر خضر علیه السّلام برای آن نبود که منصب نبوت به وی اعطا شود یا کتابی بر او نازل گردد یا دینش، دین انبیای پیش از خود را نسخ کند، یا دارای مقام امامت باشد که مردم پیروی او را لازم بدانند، یا به خاطر اطاعتی باشد که خداوند بر وی واجب گرداند، بلکه چون در علم ازلی خداوند مقدار عمر قائم ما و طول غیبت او تقدیر شده بود و می دانست که بندگانش طول عمر او را انکار می کنند، از این رو عمر خضر را طولانی گردانید تا در اثبات طول عمر قائم ما، به وسیله آن استدلال شود و بدان وسیله ایراد دشمنان از میان برود و مردم را بر خدا حجّت و ایرادی نباشد.» - . کمال الدین ۲: ۳۳۰ -

در غیبت شیخ طوسی مانند این روایت نقل شده است.

**[ترجمه]

بیان

قال الفیروزآبادی المحجر کمجلس و منبر من العین ما دار بها و بدا من البرقع قوله علیه السلام و فقد لعله معطوف علی الفجائع أو علی الأبد أی أوصلت مصابی بما أصابنی قبل ذلک من فقد واحد بعد واحد بسبب فناء الجمع و العدد و فی بعض النسخ یغنی فالجمله معترضه أو حالیه.

قوله علیه السلام یفتر أی یخرج بضعف و فتور و فی غط یفشأ علی البناء للمفعول أی ینتشر و دوارج الرزایا مواضیها.

و العوائر المصائب الکثیره التی تعور العین لکثرتها من قولهم عنده من المال عائره عین أی یحار فیه البصر من کثرته أو من العائر و هو الرمد و القذی فی العین و تعدیه التمثیل بعن لتضمین معنی الکشف و التراقی جمع الترقوه أی یمثل لی أشخاص مصائب أنظر إلی ترقوتها(۱)

و قوله أعظمها علی صیغه أفعل التفضیل فیکون بدلا عن العوائر أو صیغه المتکلم أی أعدها عظیمه فیکون صفه و الاحتمالان جاریان فی الثلاثه الأخر و حاصل الکلام أنی کلما أنظر إلی دمعه أو أسمع منی أنینا للمصائب التی نزلت بنا فی سالف الزمان أنظر بعین الیقین إلی مصائب جلیله مستقبله أعدها عظیمه فظیعه.

و الغائل المهلک و الغوائل الدواهی قوله سمه أی علامه و قد سبق تفسیر سائر أجزاء الخبر فی کتاب النبوه.

**[ترجمه]فیروزآبادی می گوید: «محجر» بر وزن مجلس یا منبر، عبارت است از دور چشم و مقداری که از زیر برقع آشکار می شود. عبارت: «و فقد» شاید معطوف به فجایع یا معطوف به علی الابد باشد، یعنی غیبت تو مصیبت مرا به آنچه از مصایب به من رسیده متصل کرده؛ مصیبتی که ناشی از فقدان یکی پس از دیگری به سبب فنای جمع ما و تعداد ماست. و در بعضی نسخه ها عبارت «یغنی» به جای «یفنی» دارد که در این صورت، جمله مصدر به آن معترضه یا حالیه معنا می شود.

عبارت «یفتر» یعنی با ضعف و سستی خارج می شود و در غیبت شیخ طوسی عبارت «یفشأ» به صیغه مجهول خوانده می شود و به معنای پراکنده شدن است. عبارت «دوارج الرزایا» به معنای مصائب گذشته است.

کلمه «عوایر» به معنای مصائب زیادی است که در اثر زیادی آن چشم ضعیف می شود و از تعبیر مال «عائره» گرفته شده و آن مالی است که در اثر زیادی آن، چشم را حیرت زده می کند یا از «عائر» به معنای خاکستر و خار در چشم گرفته شده و تمثیل را به عن متعدی کردن، برای تضمین معنای کشف است. «تراقی» جمع ترقوه است، یعنی مصائبی برای من متمثل می شود که به استخوان آن می نگرم. کلمه «اعظمها» یا صیغه افعل تفضیل است و بدل از عوایر می شود و یا صیغه متکلم است یعنی آن را عظیم می شمرم، پس جمله وصفیه برای ما قبل می شود و هر دو احتمال مذکور در سه فعل دیگر نیز جاری است و حاصل کلام اینکه من هر گاه به اشک کسی می نگرم یا از خود ناله مصائبی را که در گذشته بر ما نازل شده می شنوم، با دیده یقین به مصائب بزرگ آینده می نگرم که آن را عظیم و شدید می انگارم.

کلمه «غائل» به معنای کشنده و «غوائل» به معنای مصائب است و کلمه «سمه» به معنای علامت است. تفسیر سایر عبارات حدیث نیز در کتاب نبوت گذشت.

**[ترجمه]

«۱۰»

ک، [إکمال الدین] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِيُّ عَنِ ابْنِ الْعَيَّاشِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ

ص: ۲۲۳

۱- ۱. و یحتمل أن یکون العوائر و التراقی، الغوابر بالغین المعجمه و الباء الموحده من الغابر خلاف الماضی، و التراقی: البواقی، بالباء الموحده و الواو، فالغوابر و البواقی فی المستثنی بحذاء الدوارج و السوالف فی المستثنی منه، بحذاء الدوارج بمعنی المواضی من درج أی مضی کما لا یخفی علی المتأمل فتأمل. کذا قیل.

شُجَاعٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِنَّ فِي صَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ سُنَناً مِنَ الْأَنْبِيَاءِ سُنَّةً مِنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ وَ سُنَّةً مِنْ عِيسَى وَ سُنَّةً مِنْ يُوسُفَ وَ سُنَّةً مِنْ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَأَمَّا سُنَّتُهُ مِنْ مُوسَى فَخَائِفٌ يَتَرَقَّبُ وَ أَمَّا سُنَّتُهُ مِنْ عِيسَى فَيُقَالُ فِيهِ مَا قِيلَ فِي عِيسَى وَ أَمَّا سُنَّتُهُ مِنْ يُوسُفَ فَالسِّتْرُ جَعَلَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْخَلْقِ حِجَاباً يَرَوْنَهُ وَ لَا يَعْرِفُونَهُ وَ أَمَّا سُنَّتُهُ مِنْ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَيَهْتَدِي بِهُدَاهُ وَ يَسِيرُ بِسِيرَتِهِ.

**[ترجمه]کمال الدین: امام صادق علیه السّلام فرمود: «در صاحب این امر سنت هایی (علاماتی) از پیغمبران است: یک سنّت از موسی، یک سنّت از عیسی، یک سنّت از یوسف و یک سنّت از محمّد صلی اللّه علیهم. اما شباهت وی به موسی این است که از مردم وحشت داشت و مراقب خود بود. شباهت او به عیسی این است که آنچه درباره وی گفته می شود، همان است که درباره عیسی گفتند. اما علامتی که از یوسف دارد، پوشش وی است، به طوری که او را می بینند، ولی نمی شناسند. و علامتی که از محمد صلی الله علیه و آله دارد، این است که به طریقه و شیوه او، مردم را رهبری و راهنمایی می کند.» - . کمال الدین: ۳۲۹ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ک، [إکمال الدین] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ بَشَّارٍ عَنِ الْمُظَفَّرِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ الْبَرْمَكِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحٍ الْبَزَّازِ قَالَ سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيَّ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ ابْنِي هُوَ الْقَائِمُ مِنْ بَعْدِي وَ هُوَ الَّذِي يَجْرِي فِيهِ سُنَنُ الْأَنْبِيَاءِ عليهم السلام بِالتَّعْمِيرِ وَ الْغَيْبَةِ حَتَّى تَقْسُوَ قُلُوبٌ لِطُولِ الْأَمَدِ وَ لَا يَثْبُتَ عَلَى الْقَوْلِ بِهِ إِلَّا مَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي قَلْبِهِ الْإِيمَانَ وَ أَيَّدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ.

**[ترجمه]کمال الدین: حسن بن محمد بن صالح بزاز می گوید: شنیدم که امام حسن عسکری علیه السّلام می فرمود: «فرزند من همان قائم بعد از من است و همان کسی است که دارای علائم پیغمبران، یعنی طول عمر و غیبت طولانی خواهد بود و بر اثر طولانی بودن مدت غیبتش، دل ها قساوت می گیرد و جز افرادی که خداوند مهر ایمان بر دلشان زده و با امداد غیبی مؤید داشته، کسی در راه اعتقاد به وی ثابت نمی ماند.» - . کمال الدین: ۴۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی رَوَى أَبُو بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: فِي الْقَائِمِ شَبَهٌ مِنْ يُوسُفَ قُلْتُ وَ مَا هُوَ قَالَ الْحِيرَةُ وَ الْغَيْبَةُ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابو بصیر می گوید: امام باقر علیه السّلام فرمود: «شباهتی از یوسف در قائم است.» من عرض کردم: «آن شباهت چیست؟» فرمود: «آن شباهت حیرت و پنهانی است.» - . غیبت طوسی: ۱۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۳»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى وَ أَمَّا مَا رُوِيَ مِنَ الْأَخْبَارِ الَّتِي تَتَضَمَّنُ أَنَّ صَاحِبَ الزَّمَانِ يَمُوتُ ثُمَّ يَعِيشُ أَوْ يُقْتَلُ ثُمَّ يَعِيشُ نَحْوَ مَا رَوَاهُ الْفَضْلُ بْنُ شَاذَانَ عَنْ مُوسَى بْنِ سَعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ الْحَضْرَمِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُرَاسَانِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام لِأَيِّ شَيْ ءٍ سُمِّيَ الْقَائِمَ قَالَ لِأَنَّهُ يَقُومُ بَعْدَ مَا يَمُوتُ إِنَّهُ يَقُومُ بِأَمْرٍ عَظِيمٍ يَقُومُ بِأَمْرِ اللَّهِ.

وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: مَثَلُ أَمْرِنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى مَثَلُ صَاحِبِ الْحِمَارِ أَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ.

وَ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْكُوفِيِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الرَّبِيعِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ مُؤَذِّنِ مَسْجِدِ الْأَحْمَرِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام هَلْ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَثَلٌ لِلْقَائِمِ فَقَالَ نَعَمْ آيَةُ صَاحِبِ الْحِمَارِ أَمَاتَهُ اللَّهُ

ص: ۲۲۴

مِائَة عامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ.

وَ رَوَى الْفَضْلُ بْنُ شَاذَانَ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَبْدِ الْكَرِيمِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ الْقَائِمَ إِذَا قَامَ قَالَ النَّاسُ أَنَّى يَكُونُ هَذَا وَ قَدْ بَلِيَتْ عِظَامُهُ مُنْذُ دَهْرٍ طَوِيلٍ-.

فَالْوَجْهُ فِی هَذِهِ الْأَخْبَارِ وَ مَا شَاكَلَهَا أَنْ نَقُولَ يَمُوتُ ذِكْرُهُ وَ يَعْتَقِدُ أَكْثَرُ النَّاسِ أَنَّهُ بَلِیَ عِظَامُهُ ثُمَّ يُظْهِرُهُ اللَّهُ كَمَا أَظْهَرَ صَاحِبَ الْحِمَارِ بَعْدَ مَوْتِهِ الْحَقِيقِیِّ وَ هَذَا وَجْهٌ قَرِيبٌ فِی تَأْوِيلِ هَذِهِ الْأَخْبَارِ عَلَى أَنَّهُ لَا يَرْجِعُ بِأَخْبَارِ آحَادٍ لَا يُوجِبُ عِلْماً عَمَّا دَلَّتِ الْعُقُولُ عَلَيْهِ وَ سَاقَ الِاعْتِبَارُ الصَّحِيحُ إِلَيْهِ وَ عَضَدَهُ الْأَخْبَارُ الْمُتَوَاتِرَةُ الَّتِی قَدَّمْنَاهَا بَلِ الْوَاجِبُ التَّوَقُّفُ فِی هَذِهِ وَ التَّمَسُّكُ بِمَا هُوَ مَعْلُومٌ وَ إِنَّمَا تَأَوَّلْنَاهَا بَعْدَ تَسْلِيمِ صِحَّتِهَا عَلَى مَا يُفْعَلُ فِی نَظَائِرِهَا وَ يُعَارِضُ هَذِهِ الْأَخْبَارَ مَا يُنَافِيهَا.

**[ترجمه]غیبت طوسی: اخباری که متضمّن این معنی است که صاحب الزّمان علیه السّلام می میرد و سپس زنده می شود یا کشته می شود و بعد زنده می گردد، مانند این خبر که ابو سعید خراسانی روایت کرده که گفت: به حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: «چرا قائم را قائم می گویند؟» فرمود: «زیرا او بعد از مردنش قیام می کند، قیام برای کار بزرگی، قیام به فرمان پروردگار.»

و مانند این خبر که ابو بصیر نقل کرده که گفت: شنیدم که امام محمد باقر علیه السّلام می فرمود: «کار ما مانند آن کسی است که خداوند او را صد سال میراند، آنگاه دوباره برانگیخت.» و مانند این خبر که از مؤذن مسجد احمر روایت کرد که گفت از حضرت صادق علیه السّلام پرسیدم: «آیا مثال قائم در قرآن مجید هست؟» فرمود: «بلی، او مانند همان کسی است که خداوند او را صد سال میراند و سپس زنده گرداند.»

و مانند این خبر که حماد بن عبدالکریم نقل کرده که امام جعفر صادق علیه السّلام فرمود: «چون قائم ما قیام کند، مردم می گویند چطور ممکن است این قائم باشد، حال آنکه استخوان های او سال هاست که پوسیده؟»

آنچه درباره این اخبار و نظایر آن می توان گفت، این است که باید مردن قائم را به معنی مردن یاد او بگیریم، به طوری که مردم گمان می کنند استخوان هایش پوسیده است. سپس خداوند همان طور که «عزیر» را بعد از صد سال مردن حقیقی آشکار ساخت، قائم را نیز (بعد از صدها سال غیبت و پنهان بودن) ظاهر می گرداند. این توجیهی است که در تأویل این گونه اخبار نزدیک به فهم است. بعلاوه این اخبار، همه خبر واحد هستند و مفید علم نیستند و با آنچه عقول ما پذیرفته و اعتبار صحیح و اخبار متواتره که پیشتر نقل کردیم آن را امضا و تقویت کرده است، نمی تواند معارض باشد، بلکه واجب است در معنی این گونه اخبار توقف کرد و به آنچه معلوم و روشن است چنگ زد.

ما هم بعد از فرض صحت آن به تأویل آن پرداختیم، همان طور که در امثال این گونه اخبار که با برخی اخبار دیگر منافات دارد، همین کار را می کنیم. - . غیبت طوسی: ۴۲۲ -

**[ترجمه]

باب ۱۴ ذکر أخبار المعمرین لرفع استبعاد المخالفین عن طول غیبه مولانا القائم صلوات اللّٰه علیه و علی آبائه الطاهرین

الأخبار

«۱»

وَ لْنَبْدَأْ بِذِكْرِ مَا ذَكَرَهُ الصَّدُوقُ رَحِمَهُ اللَّهُ فِی كِتَابِ إِكْمَالِ الدِّینِ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ الشَّجَرِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ الرَّقِّیِّ وَ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ جنكاء اللائكی قَالَ: لَقِینَا بِمَكَّهَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْمَغْرِبِ فَدَخَلْنَا عَلَیْهِ مَعَ جَمَاعَهٍ مِنْ أَصْحَابِ الْحَدِیثِ مِمَّنْ كَانَ حَضَرَ الْمَوْسِمَ فِی تِلْكَ السَّنَهِ وَ هِیَ سَنَهُ تِسْعٍ وَ ثَلَاثِ مِائَهٍ فَرَأَیْنَا رَجُلًا أَسْوَدَ الرَّأْسِ وَ اللِّحْیَهِ كَأَنَّهُ شَنٌّ بَالٍ وَ حَوْلَهُ جَمَاعَهٌ مِنْ أَوْلَادِهِ وَ أَوْلَادِ أَوْلَادِهِ وَ مَشَایِخُ مِنْ أَهْلِ بَلَدِهِ ذَكَرُوا أَنَّهُمْ مِنْ أَقْصَی بِلَادِ الْمَغْرِبِ بِقُرْبِ بَاهِرَهَ الْعُلْیَا وَ شَهِدُوا هَؤُلَاءِ الْمَشَایِخُ أَنَّهُمْ سَمِعُوا آبَاءَهُمْ حَكَوْا عَنْ آبَائِهِمْ وَ أَجْدَادِهِمْ أَنَّهُمْ عَهِدُوا هَذَا الشَّیْخَ الْمَعْرُوفَ بِأَبِی الدُّنْیَا مُعَمَّرٍ وَ اسْمُهُ عَلِیُّ بْنُ عُثْمَانَ

بْنِ خَطَّابِ بْنِ مُرَّهَ بْنِ مُؤَيَّدٍ(۱) وَ ذَكَرَ أَنَّهُ هَمْدَانِيٌّ وَ أَنَّ أَصْلَهُ مِنْ صُعْدِ [صَنْعَاءِ] الْيَمَنِ فَقُلْنَا لَهُ أَنْتَ رَأَيْتَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ بِيَدِهِ فَفَتَحَ عَيْنَيْهِ وَ قَدْ كَانَ وَقَعَ حَاجِبَاهُ عَلَى عَيْنَيْهِ فَفَتَحَهُمَا كَأَنَّهُمَا سِرَاجَانِ فَقَالَ رَأَيْتُهُ بِعَيْنِي هَاتَيْنِ وَ كُنْتُ خَادِماً لَهُ وَ كُنْتُ مَعَهُ فِي وَقْعَهِ صِفِّينَ وَ هَذِهِ الشَّجَّهُ مِنْ دَابَّهِ عَلِيٍّ عليه السلام وَ أَرَانَا أَثَرَهَا عَلَى حَاجِبِهِ الْأَيْمَنِ وَ شَهِدَ الْجَمَاعَهُ الَّذِينَ كَانُوا حَوْلَهُ مِنَ الْمَشَايِخِ وَ مِنْ حَفَدَتِهِ وَ أَسْبَاطِهِ بِطُولِ الْعُمُرِ وَ أَنَّهُمْ مُنْذُ وُلِدُوا عَهِدُوهُ عَلَى هَذِهِ الْحَالَهِ وَ كَذَا سَمِعْنَا مِنْ آبَائِنَا وَ أَجْدَادِنَا ثُمَّ إِنَّا فَاتَحْنَاهُ وَ سَأَلْنَاهُ عَنْ قِصَّتِهِ وَ حَالِهِ وَ سَبَبِ طُولِ عُمُرِهِ فَوَجَدْنَاهُ ثَابِتَ الْعَقْلِ يَفْهَمُ مَا يُقَالُ لَهُ وَ يُجِيبُ عَنْهُ بِلُبٍّ وَ عَقْلٍ فَذَكَرَ أَنَّهُ كَانَ لَهُ وَالِدٌ قَدْ نَظَرَ فِي كُتُبِ الْأَوَائِلِ وَ قَرَأَهَا وَ قَدْ كَانَ وَجَدَ فِيهَا ذِكْرَ نَهَرِ الْحَيَوَانِ وَ أَنَّهَا تَجْرِي فِي الظُّلُمَاتِ وَ أَنَّهُ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا طَالَ عُمُرُهُ فَحَمَلَهُ الْحِرْصُ عَلَى دُخُولِ الظُّلُمَاتِ فَتَزَوَّدَ وَ حَمَلَ حَسَبَ مَا قَدَّرَ أَنَّهُ يَكْتَفِي بِهِ فِي مَسِيرِهِ وَ أَخْرَجَنِي مَعَهُ وَ أَخْرَجَ مَعَنَا خَادِمَيْنِ بَازِلَيْنِ وَ عِدَّهَ جِمَالٍ لَبُونٍ وَ رَوَايَا وَ زَاداً وَ أَنَا يَوْمَئِذٍ ابْنُ ثَلَاثَ عَشْرَهَ سَنَهً فَسَارَ بِنَا إِلَى أَنْ وَافَيْنَا طَرَفَ الظُّلُمَاتِ ثُمَّ دَخَلْنَا الظُّلُمَاتِ فَسِرْنَا فِيهَا نَحْوَ سِتَّهِ أَيَّام بِلَيَالِيهَا وَ كُنَّا نُمَيِّزُ بَيْنَ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ بِأَنَّ النَّهَارَ كَانَ أَضْوَأَ قَلِيلًا وَ أَقَلَّ ظُلْمَهً مِنَ اللَّيْلِ فَنَزَلْنَا بَيْنَ جِبَالٍ وَ أَوْدِيَهٍ وَ رَكَوَاتٍ وَ قَدْ كَانَ وَالِدِي رحمه الله يَطُوفُ فِي تِلْكَ الْبُقْعَهِ فِي طَلَبِ النَّهَرِ لِأَنَّهُ وَجَدَ فِي الْكُتُبِ الَّتِي قَرَأَهَا أَنَّ مَجْرَى نَهَرِ الْحَيَوَانِ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ فَأَقَمْنَا فِي تِلْكَ الْبُقْعَهِ أَيَّاماً حَتَّى فَنِيَ الْمَاءُ الَّذِي كَانَ مَعَنَا وَ أَسْقَيْنَاهُ جِمَالَنَا وَ لَوْ لَا أَنَّ جِمَالَنَا كَانَتْ لَبُوناً لَهَلَكْنَا وَ تَلِفْنَا عَطَشاً وَ كَانَ وَالِدِي يَطُوفُ فِي تِلْكَ الْبُقْعَهِ فِي طَلَبِ النَّهَرِ وَ يَأْمُرُنَا أَنْ نُوقِدَ نَاراً لِيَهْتَدِيَ بِضَوْئِهَا إِذَا أَرَادَ الرُّجُوعَ إِلَيْنَا فَمَكَثْنَا فِي تِلْكَ الْبُقْعَهِ نَحْوَ خَمْسَهِ أَيَّام وَ وَالِدِي يَطْلُبُ النَّهَرَ فَلَا يَجِدُهُ وَ بَعْدَ الْإِيَاسِ عَزَمَ عَلَى الِانْصِرَافِ حَذَراً مِنَ التَّلَفِ لِفَنَاءِ الزَّادِ وَ الْمَاءِ وَ الْخَدَمِ الَّذِينَ كَانُوا مَعَنَا فَأَوْجَسُوا فِي أَنْفُسِهِمْ خِيفَهً مِنَ الطَّلَبِ فَأَلَحُّوا عَلَى وَالِدِي بِالْخُرُوجِ مِنَ الظُّلُمَاتِ فَقُمْتُ يَوْماً مِنَ الرَّحْلِ لِحَاجَتِي فَتَبَاعَدْتُ مِنَ الرَّحْلِ قَدْرَ رَمْيَهِ سَهْمٍ فَعَثَرْتُ بِنَهَرِ مَاءٍ أَبْيَضِ

۱– ۱. في نسخه كمال الدين المطبوعه ج ۲ ص ۲۲۰:« مره بن يزيد» و هكذا فيما يأتي.

اللَّوْنِ عَذْبٍ لَذِيذٍ لَا بِالصَّغِيرِ مِنَ الْأَنْهَارِ وَ لَا بِالْكَبِيرِ يَجْرِی جَرْياً لَيِّناً فَدَنَوْتُ مِنْهُ وَ غَرَفْتُ مِنْهُ بِيَدِی غُرْفَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثاً فَوَجَدْتُهُ عَذْباً بَارِداً لَذِيذاً فَبَادَرْتُ مُسْرِعاً إِلَی الرَّحْلِ فَبَشَّرْتُ الْخَدَمَ بِأَنِّی قَدْ وَجَدْتُ الْمَاءَ فَحَمَلُوا مَا كَانَ مَعَنَا مِنَ الْقِرَبِ وَ الْأَدَاوِی لِنَمْلَأَهَا وَ لَمْ أَعْلَمْ أَنَّ وَالِدِی فِی طَلَبِ ذَلِكَ النَّهَرِ وَ كَانَ سُرُورِی بِوُجُودِ الْمَاءِ لِمَا كُنَّا فِيهِ مِنْ عَدَمِ الْمَاءِ وَ كَانَ وَالِدِی فِی ذَلِكَ الْوَقْتِ غَائِباً عَنِ الرَّحْلِ مَشْغُولًا بِالطَّلَبِ فَجَهَدْنَا وَ طُفْنَا سَاعَةً هَوِيَّةً فِی طَلَبِ النَّهَرِ فَلَمْ نَهْتَدِ إِلَيْهِ حَتَّی إِنَّ الْخَدَمَ كَذَّبُونِی وَ قَالُوا لِی لَمْ تَصْدُقْ فَلَمَّا انْصَرَفْتُ إِلَی الرَّحْلِ وَ انْصَرَفَ وَالِدِی أَخْبَرْتُهُ بِالْقِصَّهِ فَقَالَ لِی يَا بُنَیَّ الَّذِی أَخْرَجَنِی إِلَی ذَلِكَ الْمَكَانِ وَ تَحَمُّلِ الْخَطَرِ كَانَ لِذَلِكَ النَّهَرِ وَ لَمْ أُرْزَقْ أَنَا وَ أَنْتَ رُزِقْتَهُ وَ سَوْفَ يَطُولُ عُمُرُكَ حَتَّی تَمَلَّ الْحَيَاهَ وَ رَحَلْنَا مُنْصَرِفِينَ وَ عُدْنَا إِلَی أَوْطَانِنَا وَ بَلَدِنَا وَ عَاشَ وَالِدِی بَعْدَ ذَلِكَ سُنَيَّاتٍ ثُمَّ مَاتَ رَحِمَهُ اللَّهُ فَلَمَّا بَلَغَ سِنِّی قَرِيباً مِنْ ثَلَاثِينَ سَنَهً وَ كَانَ قَدِ اتَّصَلَ بِنَا وَفَاهُ النَّبِیِّ صلی الله عليه و آله وَ وَفَاهُ الْخَلِيفَتَيْنِ بَعْدَهُ خَرَجْتُ حَاجّاً فَلَحِقْتُ آخِرَ أَيَّامِ عُثْمَانَ فَمَالَ قَلْبِی مِنْ بَيْنِ جَمَاعَهِ أَصْحَابِ النَّبِیِّ صلی الله عليه و آله إِلَی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عليه السلام فَأَقَمْتُ مَعَهُ أَخْدُمُهُ وَ شَهِدْتُ مَعَهُ وَقَائِعَ وَ فِی وَقْعَهِ صِفِّينَ أَصَابَتْنِی هَذِهِ الشَّجَّهُ مِنْ دَابَّتِهِ فَمَا زِلْتُ مُقِيماً مَعَهُ إِلَی أَنْ مَضَی لِسَبِيلِهِ عليه السلام فَأَلَحَّ عَلَیَّ أَوْلَادُهُ وَ حَرَمُهُ أَنْ أُقِيمَ عِنْدَهُمْ فَلَمْ أُقِمْ وَ انْصَرَفْتُ إِلَی بَلَدِی وَ خَرَجْتُ أَيَّامَ بَنِی مَرْوَانَ حَاجّاً وَ انْصَرَفْتُ مَعَ أَهْلِ بَلَدِی إِلَی هَذِهِ الْغَايَهِ مَا خَرَجْتُ فِی سَفَرٍ إِلَّا مَا كَانَ الْمُلُوكُ فِی بِلَادِ الْمَغْرِبِ يَبْلُغُهُمْ خَبَرِی وَ طُولُ عُمُرِی فَيَشْخَصُونِی إِلَی حَضْرَتِهِمْ لِيَرَوْنِی وَ يَسْأَلُونِی عَنْ سَبَبِ طُولِ عُمُرِی وَ عَمَّا شَاهَدْتُ وَ كُنْتُ أَتَمَنَّی وَ أَشْتَهِی أَنْ أَحُجَّ حَجَّهً أُخْرَی فَحَمَلَنِی هَؤُلَاءِ حَفَدَتِی وَ أَسْبَاطِیَ الَّذِينَ تَرَوْنَهُمْ حَوْلِی وَ ذَكَرَ أَنَّهُ قَدْ سَقَطَتْ أَسْنَانُهُ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثَهً فَسَأَلْنَاهُ أَنْ يُحَدِّثَنَا بِمَا سَمِعَ مِنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عليه السلام فَذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لَهُ حِرْصٌ وَ لَا هِمَّهٌ فِی طَلَبِ الْعِلْمِ وَقْتَ صُحْبَتِهِ لِعَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عليه السلام

وَ الصَّحابَهُ أَيْضاً كَانُوا مُتَوَافِرِينَ فَمِنْ فَرْطِ مَيْلِى إِلَى عَلِيٍّ عليه السلام وَ مَحَبَّتِى لَهُ لَمْ أَشْتَغِلْ بِشَىْ ءٍ سِوَى خِدْمَتِهِ وَ صُحْبَتِهِ وَ الَّذِى كُنْتُ أَتَذَكَّرُهُ مِمَّا كُنْتُ سَمِعْتُهُ مِنْهُ قَدْ سَمِعَهُ مِنِّى عَالَمٌ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ بِبِلَادِ الْمَغْرِبِ وَ مِصْرَ وَ الْحِجَازِ وَ قَدِ انْقَرَضُوا وَ تَفَانَوْا وَ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَلَدِى وَ حَفَدَتِى قَدْ دَوَّنُوهُ فَأَخْرَجُوا إِلَيْنَا النُّسْخَهَ وَ أَخَذَ يُمْلِى عَلَيْنَا مِنْ خَطِّهِ.

حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ خَطَّابِ بْنِ مُرَّهَ بْنِ مُؤَيَّدٍ الْهَمْدَانِيِّ الْمَعْرُوفِ بِأَبِى الدُّنْيَا مُعَمَّرٍ الْمَغْرِبِيِّ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ حَيّاً وَ مَيِّتاً قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِى طَالِبٍ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ أَحَبَّ أَهْلَ الْيَمَنِ فَقَدْ أَحَبَّنِى وَ مَنْ أَبْغَضَ أَهْلَ الْيَمَنِ فَقَدْ أَبْغَضَنِى.

وَ حَدَّثَنَا أَبُو الدُّنْيَا مُعَمَّرٌ قَالَ حَدَّثَنِى عَلِيُّ بْنُ أَبِى طَالِبٍ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ أَعَانَ مَلْهُوفاً كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَ مَحَا عَنْهُ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ وَ رَفَعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ ثُمَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَنْ سَعَى فِى حَاجَهِ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ لِلَّهِ فِيهَا رِضًى وَ لَهُ فِيهَا صَلَاحٌ فَكَأَنَّمَا خَدَمَ اللَّهَ أَلْفَ سَنَهٍ وَ لَمْ يَقَعْ فِى ۲۲ مَعْصِيَتِهِ طَرْفَهَ عَيْنٍ.

حَدَّثَنَا أَبُو الدُّنْيَا مُعَمَّرٌ الْمَغْرِبِيُّ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِى طَالِبٍ عليه السلام يَقُولُ: أَصَابَ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله جُوعٌ شَدِيدٌ وَ هُوَ فِى مَنْزِلِ فَاطِمَهَ قَالَ عَلِيٌّ فَقَالَ لِىَ النَّبِيُّ يَا عَلِيُّ هَاتِ الْمَائِدَهَ فَقَدَّمْتُ الْمَائِدَهَ فَإِذَا عَلَيْهَا خُبْزٌ وَ لَحْمٌ مَشْوِيٌّ.

حَدَّثَنَا أَبُو الدُّنْيَا مُعَمَّرٌ قَالَ سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِى طَالِبٍ عليه السلام يَقُولُ: جُرِحْتُ فِى وَقْعَهِ خَيْبَرَ خَمْساً وَ عِشْرِينَ جِرَاحَهً فَجِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله فَلَمَّا رَأَى مَا بِى بَكَى وَ أَخَذَ مِنْ دُمُوعِ عَيْنَيْهِ فَجَعَلَهَا عَلَى الْجِرَاحَاتِ فَاسْتَرَحْتُ مِنْ سَاعَتِى.

وَ حَدَّثَنَا أَبُو الدُّنْيَا قَالَ حَدَّثَنِى عَلِيُّ بْنُ أَبِى طَالِبٍ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ قَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ مَرَّهً فَكَأَنَّمَا قَرَأَ ثُلُثَ الْقُرْآنِ وَ مَنْ قَرَأَهَا مَرَّتَيْنِ فَكَأَنَّمَا قَرَأَ ثُلُثَيِ الْقُرْآنِ وَ مَنْ قَرَأَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَكَأَنَّمَا قَرَأَ الْقُرْآنَ كُلَّهُ.

وَ حَدَّثَنَا أَبُو الدُّنْيَا قَالَ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِى طَالِبٍ عليه السلام يَقُولُ قَالَ

رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: كُنْتُ أَرْعَى الْغَنَمَ فَإِذَا أَنَا بِذِئْبٍ عَلَى قَارِعَةِ الطَّرِيقِ فَقُلْتُ لَهُ مَا تَصْنَعُ هَاهُنَا فَقَالَ لِی وَ أَنْتَ مَا تَصْنَعُ هَاهُنَا قُلْتُ أَرْعَى الْغَنَمَ قَالَ مُرَّ أَوْ قَالَ ذَا الطَّرِيقُ قَالَ فَسُقْتُ الْغَنَمَ فَلَمَّا تَوَسَّطَ الذِّئْبُ الْغَنَمَ إِذَا أَنَا بِهِ قَدْ شَدَّ عَلَى شَاةٍ فَقَتَلَهَا قَالَ فَجِئْتُ حَتَّى أَخَذْتُ بِقَفَاهُ فَذَبَحْتُهُ وَ جَعَلْتُهُ عَلَى يَدِی وَ جَعَلْتُ أَسُوقُ الْغَنَمَ فَلَمَّا سِرْتُ غَيْرَ بَعِيدٍ وَ إِذَا أَنَا بِثَلَاثَةِ أَمْلَاكٍ جَبْرَئِيلَ وَ مِيكَائِيلَ وَ مَلَكِ الْمَوْتِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ فَلَمَّا رَأَوْنِی قَالُوا هَذَا مُحَمَّدٌ بَارَكَ اللَّهُ فِيهِ فَاحْتَمَلُونِی وَ أَضْجَعُونِی وَ شَقُّوا جَوْفِی بِسِكِّينٍ كَانَ مَعَهُمْ وَ أَخْرَجُوا قَلْبِی مِنْ مَوْضِعِهِ وَ غَسَلُوا جَوْفِی بِمَاءٍ بَارِدٍ كَانَ مَعَهُمْ فِی قَارُورَةٍ حَتَّى نَقِيَ مِنَ الدَّمِ ثُمَّ رَدُّوا قَلْبِی إِلَى مَوْضِعِهِ وَ أَمَرُّوا أَيْدِيَهُمْ عَلَى جَوْفِی فَالْتَحَمَ الشَّقُّ بِإِذْنِ اللَّهِ تَعَالَى فَمَا أَحْسَسْتُ بِسِكِّينٍ وَ لَا وَجَعٍ قَالَ وَ خَرَجْتُ أَغْدُو إِلَى أُمِّی يَعْنِی حَلِيمَةَ دَايَةَ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فقال [فَقَالَتْ] لِی أَيْنَ الْغَنَمُ فَخَبَّرْتُهَا بِالْخَبَرِ فَقَالَتْ سَوْفَ تَكُونُ لَكَ فِی الْجَنَّةِ مَنْزِلَةٌ عَظِيمَةٌ.

وَ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ ذَكَرَ أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْفَتْحِ الْمِرْكَنِيُّ وَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ اللائكی: أَنَّ السُّلْطَانَ بِمَكَّةَ لَمَّا بَلَغَهُ خَبَرُ أَبِی الدُّنْيَا تَعَرَّضَ لَهُ وَ قَالَ لَا بُدَّ أَنْ أُخْرِجَكَ إِلَى بَغْدَادَ إِلَى حَضْرَةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ الْمُقْتَدِرِ فَإِنِّی أَخْشَى أَنْ يَعْتِبَ عَلَيَّ إِنْ لَمْ أُخْرِجْكَ مَعِی فَسَأَلَهُ الْحَاجُّ مِنْ أَهْلِ الْمَغْرِبِ وَ أَهْلِ مِصْرَ وَ الشَّامِ أَنْ يُعْفِيَهُ مِنْ ذَلِكَ وَ لَا يَشْخَصَهُ فَإِنَّهُ شَيْخٌ ضَعِيفٌ وَ لَا يُؤْمَنُ مَا يَحْدُثُ عَلَيْهِ فَأَعْفَاهُ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ وَ لَوْ أَنِّی أَحْضُرُ الْمَوْسِمَ تِلْكَ السَّنَةَ لَشَاهَدْتُهُ وَ خَبَرُهُ كَانَ شَائِعاً مُسْتَفِيضاً فِی الْأَمْصَارِ وَ كَتَبَ عَنْهُ هَذِهِ الْأَحَادِيثَ الْمِصْرِيُّونَ وَ الشَّامِيُّونَ وَ الْبَغْدَادِيُّونَ وَ مِنْ سَائِرِ الْأَمْصَارِ مَنْ حَضَرَ الْمَوْسِمَ وَ بَلَغَهُ خَبَرُ هَذَا الشَّيْخِ وَ أَحَبَّ أَنْ يَلْقَاهُ وَ يَكْتُبَ عَنْهُ نَفَعَهُمُ اللَّهُ وَ إِيَّانَا بِهَا.

**[ترجمه]در این باب نخست به ذکر آنچه که شیخ صدوق (ره) در کتاب «کمال الدین و تمام النعمه» نقل کرده است، مبادرت می ورزیم:

ابو دنیای معمّر

کمال الدین: محمد بن قاسم رقّی و علی بن حسین بن جنکاء لائکی گفتند: مردی از اهل مغرب را در مکه معظمه ملاقات کردیم. ما با جمعی از محدثین که در آن سال، یعنی سال ۳۰۹ برای انجام مراسم حج آمده بودند، به نزد وی رفتیم. دیدیم او مردی است که موی سر و ریشش سیاه و مانند پوست پوسیده ای است که هنوز موی سیاه آن باقی مانده است. عده ای از فرزندان و نواده گان و پیرمردان همشهری اش اطراف او را گرفته بودند و می گفتند ما از مردم دورترین شهرهای مغرب، نزدیک «باهره علیا» هستیم. پیرمردها می گفتند: ما از پدران خود شنیده ایم و آنها از پدران و اجداد خود نقل می کردند که آنها این پیرمرد را که معروف به «ابو دنیای معمّر» و نامش علی بن عثمان بن خطاب ابن مره بن مؤید است، دیده اند.

خود پیرمرد می گفت که من از قبیله «همدان» و اصلا از صعده الیمن هستم. ما پرسیدیم آیا تو علی بن ابی طالب علیه السّلام را دیده ای؟ پیرمرد دیدگانش را مانند دو چراغ از زیر ابروانی که چشم او را پوشیده بود گشود و گفت: «آری، با این دو چشم آن حضرت را دیده ام! من خادم آن حضرت بودم و در جنگ صفین، التزام رکابش را داشتم و این اثر زخم که در سر من است، از صدمه اسب آن حضرت است.» سپس اثر زخم را در جنب ابروی راستش به ما نشان داد. جماعتی که اطراف او بودند نیز گواهی به عمر طولانی وی داده و گفتند که ما از وقتی خود را شناخته ایم، او را با همین شکل دیده ایم و اضافه کردند که از پدران و اجداد خود شنیده ایم که آنها هم از وقتی خود را می شناختند، این پیرمرد را با این حال دیده اند!

سپس ما سر صحبت را باز کرده و داستان و احوال او و علّت عمر طولانی اش را از وی جویا شدیم. دیدیم عقلش ثابت است و آنچه به وی گفته می شود، به خوبی می فهمد و از روی عقل و درایت جواب می دهد! پیرمرد گفت: «پدر من در کتب گذشتگان خوانده بود که چشمه حیوان در ظلمات است و هر کس از آن بنوشد، عمرش طولانی می گردد. به همین جهت اشتیاق زیادی پیدا کرد که به ظلمات رفته و از آن آب بنوشد. پس پدرم توشه ای برداشت و آن را بار کرد و مرا هم با خود برد. دو شتر نه ساله که توانابی بیشتری داشتند و چند شتر شیردار و چند مشک آب برداشته و حرکت کردیم. من در آن موقع سیزده ساله بودم. شش شبانه روز راه رفتیم تا به ظلمات رسیدیم.

روزها را این طور تشخیص می دادیم که روشن تر و تاریکی نسبت به شب کمتر بود. پس از آن در میان کوه ها و بیابان ها منزل کردیم. پدرم در کتاب ها خوانده بود که مجرای آب زندگانی در آن محل است. چند روز در آنجا ماندیم. آبی که با خود آورده بودیم به شتران دادیم و تمام شد. اگر شتران ما بچه سال و نیرومند نبودند، ما از تشنگی مرده بودیم. پدرم در آن محل به جستجوی آب پرداخت و به ما دستور داد که آتش روشن کنیم تا به وسیله آن، موقع برگشتن ما را پیدا کند.

پنج روز در آنجا ماندیم در آن مدت پدرم مرتب در پی آب زندگانی می گشت، ولی آن را پیدا نمی کرد. وقتی از زحمت خود مأیوس گردید، آهنگ مراجعت کرد. زیرا آب و توشه ما تمام شده بود بعلاوه خدمتکاران از بیم تلف شدن، به پدرم اصرار در مراجعت داشتند. در آن میان روزی من برای کاری به اندازه مسافت یک تیر که رها کنند، از محلّی که بودیم دور شدم. ناگاه با نهری سفید رنگ و زلال و لذیذ برخوردم که نه کوچک و نه بزرگ بود و به آرامی جریان داشت. نزدیک رفتم و دو سه کف از آن نوشیدم. دیدم آبی زلال و لذیذ و خنک است. پس با عجله به محلی که بودیم مراجعت نمودم و به خدمتکاران مژده دادم که من آب را پیدا کرده ام. آنها هم تمام مشک ها و ظرف هایی که داشتیم برداشتند تا همه را پر کنند. در آن موقع از شدّت شوق ندانستم که پدرم در آن حوالی پی آب می گردد. من با خدمتکاران مدتی هر چه گشتیم نهر مزبور را پیدا نکردیم. خدمتکاران هم مرا تکذیب نمودند و گفتند: «راست نگفتی!»

چون به محلّ بازگشتیم و پدرم نیز بازگشت، ماجرا را برایش نقل کردم. پدرم گفت: «فرزندم! آنچه مرا به پیمودن این راه و تحمّل خطر انداخت، دست یافتن به این نهر آب بود، ولی روزی من نشد و نصیب تو گردید. تو از این پس عمر طولانی خواهی یافت، به طوری که از زندگی عاجز می شوی.» سپس به وطن برگشتیم و چند سال بعد از آن پدرم بدرود حیات گفت.

چون سن من قریب به سی سال رسید، رسول اکرم صلّی اللّه علیه و آله و پس از وی به ترتیب خلیفه اول و دوم وفات کردند. سپس به عزم حج بیت اللّه به مدینه آمدم و روزهای آخر خلافت عثمان را درک کردم. در مدینه میان گروهی از یاران پیغمبر، به شخص علی بن ابی طالب علیه السّلام میل قلبی پیدا کردم. پس به منظور انجام خدمت در نزد حضرتش ماندم و در جنگ ها ملتزم رکابش بودم. در جنگ صفین این ضربت و جراحت را از آسیب اسب آن حضرت دیدم. من همواره ملازم حضرتش بودم، تا آنکه به شهادت رسید. پس از آن فرزندان و کسان امام اصرار کردند نزد آنان بمانم، ولی من نماندم و به وطن مألوف برگشتم. آنگاه در روزگار خلفای بنی مروان برای دومین بار به حجّ آمدم و با همشهریانم مراجعت کردم و دیگر تا این سفر، به حج نیامدم. چون پادشاهان مغرب از طول عمر من اطلاع می یافتند، مرا به حضور می طلبیدند و علّت طول

عمرم و آنچه را که دیده ام جویا می شدند. بسیار آرزومند بودم یک بار دیگر حجّ کنم. تا اینکه این عده که می بینید اطراف مرا گرفته اند و همه فرزندان و نواده گان من هستند، این بار مرا به حج آوردند.» پیرمرد این را نیز گفت که تا کنون دو سه بار دندان درآورده است.

ما از وی خواستیم که آنچه از حضرت امیرالمؤمنین علیه السّلام شنیده است برای ما نقل کند، ولی او گفت: «موقعی که خدمت آن حضرت بوده، رغبت و همتی به کسب علم نداشته است. بعلاوه صحابه پیغمبر (برای کسب علم) نزد حضرت بسیار بودند.» او می گفت: «من از فرط علاقه و محبتی که به آن حضرت داشتم، جز به خدمتگزاری به چیز دیگری نپرداختم. آنچه من از آن حضرت می شنیدم، بسیاری از علمای مغرب و مصر و حجاز که امروز منقرض شده و وفات یافته اند، از حضرتش استماع کرده و این همشهریان و فرزندان من آنها را جمع آوری کرده اند. آنگاه همراهان پیرمرد نسخه ای بیرون آوردند، او آن را گشود و به این شرح خواند:

«حدیث کرد برای ما ابوالحسن علی بن عثمان بن خطاب بن مره بن مؤید همدانی معروف به «ابو دنیای مغربی» رضی اللّٰه عنه حیّا و میّتا. او گفت: علی بن ابی طالب علیه السّلام گفت که پیغمبر اکرم صلّی اللّٰه علیه و آله فرمود: «هر کس اهل یمن را دوست بدارد، مرا دوست داشته و هر کس اهل یمن را دشمن بدارد، مرا دشمن داشته است.»

حدیث کرد برای ما ابو دنیای معمّر و گفت: علی بن ابی طالب علیه السّلام گفت: پیغمبر اکرم صلّی اللّٰه علیه و آله فرمود: «هر کس دل شکسته ای را یاری کند، خداوند ده حسنه برای او بنویسد، ده گناه از وی محو کند و ده درجه به او بدهد.» آنگاه علی علیه السّلام گفت: پیغمبر فرمود: «هر کس سعی در برآوردن حاجت برادر مسلمان خود کند که خشنودی خدا و صلاح وی در آن باشد، مثل این است که هزار سال خدا را پرستش کرده و اصلا به معصیت نیفتاده است.»

حدیث کرد برای ما ابو دنیای معمّر مغربی و گفت: شنیدم علی بن ابی طالب علیه السّلام می فرمود: روزی پیغمبر صلّی اللّٰه علیه و آله در خانه دخترش فاطمه علیها السّلام سخت گرسنه شد. امیرالمؤمنین علیه السّلام گفت: پیغمبر صلی الله علیه و آله به من فرمود: «یا علی! آن خوان طعام را نزد من بیاور.» من آن را آوردم و دیدم که نان و گوشت بریان در آن است!

حدیث کرد برای ما ابو دنیای معمّر که از امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السّلام شنیدم که می فرمود: «در جنگ خیبر بیست و پنج زخم برداشتم و در آن حال نزد پیغمبر آمدم. چون زخم های مرا دید گریست. آنگاه قدری از اشک های چشم مبارک را گرفت و بر زخم های من مالید، همان دم از درد آن آسوده گشتم!»

حدیث کرد برای ما ابو دنیا که گفت: حدیث کرد برای من علی بن ابی طالب علیه السّلام که پیغمبر اکرم صلّی اللّٰه علیه و آله فرمود: «هر کس یک بار قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ را بخواند، مثل این است که ثلث قرآن را خوانده و هر کس دو بار، بخواند مثل این است که دو ثلث قرآن را خوانده و هر کس سه بار بخواند، مثل این است که تمام قرآن را خوانده باشد.»

حدیث کرد برای ما ابو دنیا و گفت: شنیدم که علی بن ابی طالب علیه السّلام فرمود: پیغمبر اکرم صلّی اللّٰه علیه و آله فرمود: «من گوسفند می چرانیدم. روزی گرگی بر سر راه خود دیدم، از آن حیوان پرسیدم: «در اینجا چه می کنی؟» گفت: «تو در

اینجا چه می کنی؟» گفتم: من گوسفند می چرانم.» گفت: «این تو و این راه، بگذر!» چون گوسفندان را حرکت دادم و گرگ در وسط گوسفندان قرار گرفت، دیدم گوسفندی را گرفت و کشت. من هم گرگ را دنبال کردم تا او را کشتم. سپس دوباره گله را حرکت دادم، قدری که دور شدم سه فرشته جبرئیل و میکائیل و ملک الموت صلوات الله علیهم اجمعین را دیدم. چون آنها مرا دیدند گفتند: «این است محمد که خداوند وجود او را مبارک گردانیده!» پس آنها مرا برداشته، خواباندند و با چاقویی که همراه داشتند، شکم مرا پاره کردند، قلبم را بیرون آوردند و داخل شکمم را با آب سردی که در شیشه ای با خود داشتند، شستند تا از خون پاک گردید. آنگاه قلبم را به جای خود برگرداندند و دست بر روی شکمم کشیدند. فی الحال جراحت آن به اذن الله برطرف شد، بدون این که دردی احساس کنم! از آنجا نزد مادرم حلیمه آمدم (حلیمه دایه پیغمبر صلی الله علیه و آله بود). حلیمه پرسید: «گوسفندان کجا هستند؟» آنچه گذشته بود برای وی نقل کردم و او گفت: «تو مقام والایی در بهشت خواهی داشت.» -. کمال الدین ۲: ۴۹۱ -

سپس صدوق علیه الرحمه می گوید: ابوبکر محمد بن فتح مرکنی و ابوالحسن علی بن حسن لائکی نقل کردند که چون خبر ابوالدنیا به حاکم مکه رسید، به وی تعرض کرد و گفت: «تو را بغداد نزد المقتدر (خلیفه عباسی) می فرستم، چه اگر نفرستم، می ترسم خلیفه مرا مورد مؤاخذه قرار دهد.» ولی حاجیان مغرب و مصر و شام از حاکم خواهش کردند از ابو دنیا درگذرد و او را به بغداد نفرستد، چه وی پیرمردی ضعیف است. حاکم نیز از وی درگذشت.

آنگاه شیخ صدوق می فرماید: ابو سعید گفت: اگر آن سال من هم به حج رفته بودم، او را می دیدم، زیرا ماجرای او شایع و در تمام شهرها مشهور گشت و مردم مصر و شام و بغداد که در آن موقع به حج آمده بودند، اخبار یاد شده را از وی شنیده و یادداشت کردند. مردم سایر بلاد که آن سال به حج آمده بودند، چون از ماجرا اطلاع یافتند دوست داشتند او را ببینند و از وی حدیث بنویسند که خدا به آنان و ما از آن احادیث نفع برساند. -. کمال الدین ۲: ۴۸۸ -

**[ترجمه]

«۲»

وَ أَخْبَرَنِی أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی بْنِ الْحَسَنِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهم السلام فِیمَا أَجَازَهُ لِی مِمَّا صَحَّ عِنْدِی مِنْ حَدِیثِهِ وَ صَحَّ عِنْدِی هَذَا الْحَدِیثُ بِرِوَایَهِ الشَّرِیفِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ

بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهم السلام عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: حَجَجْتُ فِی سَنَهِ ثَلَاثَ عَشْرَهَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ وَ فِیهَا حَجَّ نَصْرٌ الْقشورِیُّ صَاحِبُ الْمُقْتَدِرِ بِاللَّهِ وَ مَعَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عِمْرَانَ الْمُکَنَّی بِأَبِی الْهَیْجَاءِ فَدَخَلْتُ مَدِینَهَ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله فِی ذِی الْقَعْدَهِ فَأَصَبْتُ قَافِلَهَ الْمِصْرِیِّینَ وَ بِهَا أَبُو بَکْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الْمَادَرَائِیُّ وَ مَعَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَغْرِبِ وَ ذَکَرَ أَنَّهُ رَأَی أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَاجْتَمَعَ عَلَیْهِ النَّاسُ وَ ازْدَحَمُوا وَ جَعَلُوا یَمْسَحُونَ بِهِ وَ کَادُوا یَأْتُونَ عَلَی نَفْسِهِ فَأَمَرَ عَمِّی أَبُو الْقَاسِمِ طَاهِرُ بْنُ یَحْیَی فِتْیَانَهُ وَ غِلْمَانَهُ فَقَالَ أَفْرِجُوا عَنْهُ النَّاسَ فَفَعَلُوا وَ أَخَذُوهُ وَ أَدْخَلُوهُ دَارَ أَبِی سَهْلٍ الطَّفِّیِّ وَ کَانَ عَمِّی نَازِلَهَا فَأَدْخَلَ وَ أَذِنَ لِلنَّاسِ فَدَخَلُوا وَ کَانَ مَعَهُ خَمْسَهُ نَفَرٍ ذَکَرَ أَنَّهُمْ أَوْلَادُ أَوْلَادِهِ فِیهِمْ شَیْخٌ لَهُ نَیِّفٌ وَ ثَمَانُونَ سَنَهً فَسَأَلْنَاهُ عَنْهُ فَقَالَ هَذَا ابْنُ ابْنِی وَ آخَرُ لَهُ سَبْعُونَ سَنَهً فَقَالَ هَذَا ابْنُ ابْنِی وَ اثْنَانِ لَهُمَا سِتُّونَ سَنَهً أَوْ خَمْسُونَ سَنَهً أَوْ نَحْوُهَا وَ آخَرُ لَهُ سَبْعَ عَشْرَهَ سَنَهً فَقَالَ هَذَا ابْنُ ابْنِ ابْنِی وَ لَمْ یَکُنْ مَعَهُ فِیهِمْ أَصْغَرُ مِنْهُ وَ کَانَ إِذَا رَأَیْتَهُ قُلْتَ ابْنُ ثَلَاثِینَ أَوْ أَرْبَعِینَ سَنَهً أَسْوَدُ الرَّأْسِ وَ اللِّحْیَهِ ضَعِیفُ الْجِسْمِ آدَمُ رَبْعٌ مِنَ الرِّجَالِ خَفِیفُ الْعَارِضَیْنِ إِلَی قِصَرٍ أَقْرَبُ.

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَلَوِیُّ: فَحَدَّثَنَا هَذَا الرَّجُلُ وَ اسْمُهُ عَلِیُّ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ الْخَطَّابِ بْنِ مُرَّهَ بْنِ مُؤَیَّدٍ بِجَمِیعِ مَا کَتَبْنَاهُ عَنْهُ وَ سَمِعْنَاهُ مِنْ لَفْظِهِ وَ مَا رَأَیْنَا مِنْ بَیَاضِ عَنْفَقَتِهِ-(۱)

بَعْدَ اسْوِدَادِهَا وَ رُجُوعِ سَوَادِهَا بَعْدَ بَیَاضِهَا عِنْدَ شِبَعِهِ مِنَ الطَّعَامِ.

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَلَوِیُّ: وَ لَوْ لَا أَنَّهُ حَدَّثَ جَمَاعَهً مِنْ أَهْلِ الْمَدِینَهِ مِنَ الْأَشْرَافِ وَ الْحَاجِّ مِنْ أَهْلِ مَدِینَهِ السَّلَامِ وَ غَیْرِهِمْ مِنْ جَمِیعِ الْآفَاقِ مَا حَدَّثْتُ عَنْهُ بِمَا سَمِعْتُ وَ سَمَاعِی مِنْهُ بِالْمَدِینَهِ وَ مَکَّهَ فِی دَارِ السَّهْمِیِّینَ فِی الدَّارِ الْمَعْرُوفَهِ بِالْمَکْتُوبَهِ وَ هِیَ دَارُ عَلِیِّ بْنِ عِیسَی الْجَرَّاحِ وَ سَمِعْتُ مِنْهُ فِی مِضْرَبِ الْقشورِیِّ وَ مِضْرَبِ الْمَادَرَائِیِّ وَ مِضْرَبِ أَبِی الْهَیْجَاءِ وَ سَمِعْتُ مِنْهُ بِمِنًی وَ بَعْدَ مُنْصَرِفِهِ مِنَ الْحَجِّ بِمَکَّهَ فِی دَارِ الْمَادَرَائِیِّ عِنْدَ بَابِ الصَّفَا

ص: ۲۳۰

۱- ۱. العنفقه شعیرات بین الشفه السفلی و الذقن، قیل لها ذلک لخفتها و قلتها و ربما اطلقت العنفقه علی موضع تلک الشعیرات.

وَ أَرَادَ الْقشوریُّ حَمْلَهُ وَ وُلْدَهُ إِلَی بَغْدَادَ إِلَی الْمُقْتَدِرِ فَجَاءَهُ فُقَهَاءُ أَهْلِ مَکَّهَ فَقَالُوا أَیَّدَ اللَّهُ الْأُسْتَاذَ إِنَّا رُوِّینَا فِی الْأَخْبَارِ الْمَأْثُورَهِ عَنِ السَّلَفِ أَنَّ الْمُعَمَّرَ الْمَغْرِبِیَّ إِذَا دَخَلَ مَدِینَهَ السَّلَامِ افْتُتِنَتْ وَ خَرِبَتْ وَ زَالَ الْمُلْکُ فَلَا تَحْمِلْهُ وَ رُدَّهُ إِلَی الْمَغْرِبِ فَسَأَلْنَا مَشَایِخَ أَهْلِ الْمَغْرِبِ وَ مِصْرَ فَقَالُوا لَمْ نَزَلْ نَسْمَعُ مِنْ آبَائِنَا وَ مَشَایِخِنَا یَذْکُرُونَ اسْمَ هَذَا الرَّجُلِ وَ اسْمَ الْبَلَدِ الَّذِی هُوَ مُقِیمٌ فِیهِ طَنْجَهَ وَ ذَکَرُوا أَنَّهُ کَانَ یُحَدِّثُهُمْ بِأَحَادِیثَ قَدْ ذَکَرْنَا بَعْضَهَا فِی کِتَابِنَا هَذَا.

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَلَوِیُّ: فَحَدَّثَنَا هَذَا الشَّیْخُ أَعْنِی عَلِیَّ بْنَ عُثْمَانَ الْمَغْرِبِیَّ بَدْوَ خُرُوجِهِ مِنْ بَلَدِهِ مِنْ حَضْرَمَوْتَ وَ ذَکَرَ أَنَّ أَبَاهُ خَرَجَ هُوَ وَ عَمُّهُ وَ أَخْرَجَا بِهِ مَعَهُمَا یُرِیدُونَ الْحَجَّ وَ زِیَارَهَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله فَخَرَجُوا مِنْ بِلَادِهِمْ مِنْ حَضْرَمَوْتَ وَ سَارُوا أَیَّاماً ثُمَّ أَخْطَئُوا الطَّرِیقَ وَ تَاهُوا عَنِ الْمَحَجَّهِ فَأَقَامُوا تَائِهِینَ ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ وَ ثَلَاثَهَ لَیَالٍ عَلَی غَیْرِ مَحَجَّهٍ فَبَیْنَا هُمْ کَذَلِکَ إِذْ وَقَعُوا فِی جِبَالِ رَمْلٍ یُقَالُ لَهُ رَمْلُ عَالِجٍ یَتَّصِلُ بِرَمْلِ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ فَبَیْنَا نَحْنُ کَذَلِکَ إِذْ نَظَرْنَا إِلَی أَثَرِ قَدَمٍ طَوِیلٍ فَجَعَلْنَا نَسِیرُ عَلَی أَثَرِهَا فَأَشْرَفْنَا عَلَی وَادٍ وَ إِذَا بِرَجُلَیْنِ قَاعِدَیْنِ عَلَی بِئْرٍ أَوْ عَلَی عَیْنٍ قَالَ فَلَمَّا نظر [نَظَرَا] إِلَیْنَا قَامَ أَحَدُهُمَا فَأَخَذَ دَلْواً فَأَدْلَاهُ فَاسْتَقَی فِیهِ مِنْ تِلْکَ الْعَیْنِ أَوِ الْبِئْرِ وَ اسْتَقْبَلَنَا فَجَاءَ إِلَی أَبِی فَنَاوَلَهُ الدَّلْوَ فَقَالَ أَبِی قَدْ أَمْسَیْنَا نُنِیخُ عَلَی هَذَا الْمَاءِ وَ نُفْطِرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَصَارَ إِلَی عَمِّی فَقَالَ اشْرَبْ فَرَدَّ عَلَیْهِ کَمَا رَدَّ عَلَیْهِ أَبِی فَنَاوَلَنِی فَقَالَ لِی اشْرَبْ فَشَرِبْتُ فَقَالَ لِی هَنِیئاً لَکَ فَإِنَّکَ سَتَلْقَی عَلِیَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَأَخْبِرْهُ أَیُّهَا الْغُلَامُ بِخَبَرِنَا وَ قُلْ لَهُ الْخَضِرُ وَ إِلْیَاسُ یُقْرِئَانِکَ السَّلَامَ وَ سَتُعَمَّرُ حَتَّی تَلْقَی الْمَهْدِیَّ وَ عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ علیهما السلام فَإِذَا لَقِیتَهُمَا فَأَقْرِئْهُمَا السَّلَامَ ثُمَّ قَالا مَا یَکُونُ هَذَانِ مِنْکَ فَقُلْتُ أَبِی وَ عَمِّی فَقَالا أَمَّا عَمُّکَ فَلَا یَبْلُغُ مَکَّهَ وَ أَمَّا أَنْتَ وَ أَبُوکَ فَسَتَبْلُغَانِ وَ یَمُوتُ أَبُوکَ فَتُعَمَّرُ أَنْتَ وَ لَسْتُمْ تَلْحَقُونَ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله لِأَنَّهُ قَدْ قَرُبَ أَجَلُهُ ثُمَّ مَثَلَا-(۱)

فَوَ اللَّهِ مَا أَدْرِی أَیْنَ مَرَّا أَ فِی السَّمَاءِ أَوْ فِی الْأَرْضِ فَنَظَرْنَا وَ إِذَا لَا أَثَرَ وَ لَا عَیْنَ

۱- ۱. أی قاما و ذهبا. و فی نسخه کمال الدین المطبوعه« مرا». راجع ج ۲ ص ۲۲۹.

وَ لَا مَاءَ فَسِرْنَا مُتَعَجِّبِينَ مِنْ ذَلِكَ إِلَى أَنْ رَجَعْنَا إِلَى نَجْرَانَ فَاعْتَلَّ عَمِّي وَ مَاتَ بِهَا وَ أَتْمَمْتُ أَنَا وَ أَبِي حَجَّنَا وَ وَصَلْنَا إِلَى الْمَدِينَهِ فَاعْتَلَّ بِهَا أَبِي وَ مَاتَ وَ أَوْصَى إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام فَأَخَذَنِي وَ كُنْتُ مَعَهُ أَيَّامَ أَبِي بَكْرٍ وَ عُمَرَ وَ عُثْمَانَ وَ خِلَافَتِهِ حَتَّى قَتَلَهُ ابْنُ مُلْجَمٍ لَعَنَهُ اللَّهُ وَ ذَكَرَ أَنَّهُ لَمَّا حُوصِرَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ فِي دَارِهِ دَعَانِي فَدَفَعَ إِلَيَّ كِتَاباً وَ نَجِيباً وَ أَمَرَنِي بِالْخُرُوجِ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام وَ كَانَ غَائِباً بِيَنْبُعَ فِي مَالِهِ وَ ضِيَاعِهِ فَأَخَذْتُ الْكِتَابَ وَ صِرْتُ إِلَى مَوْضِعٍ يُقَالُ لَهُ جِدَارُ أَبِي عَبَايَه سَمِعْتُ قُرْآناً فَإِذَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام يَسِيرُ مُقْبِلًا مِنْ يَنْبُعَ وَ هُوَ يَقُولُ أَ فَحَسِبْتُمْ أَنَّما خَلَقْناكُمْ عَبَثاً وَ أَنَّكُمْ إِلَيْنا لا تُرْجَعُونَ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيَّ قَالَ أَبَا الدُّنْيَا مَا وَرَاكَ قُلْتُ هَذَا كِتَابُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ فَأَخَذَهُ فَقَرَأَهُ فَإِذَا فِيهِ فَإِنْ كُنْتُ مَأْكُولًا فَكُنْ أَنْتَ آكِلِي وَ إِلَّا فَأَدْرِكْنِي وَ لَمَّا أُمَزَّقْ فَلَمَّا قَرَأَهُ قَالَ سِرْ فَدَخَلَ إِلَى الْمَدِينَهِ سَاعَهَ قَتْلِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ فَمَالَ إِلَى حَدِيقَهِ بَنِي النَّجَّارِ وَ عَلِمَ النَّاسُ بِمَكَانِهِ فَجَاءُوا إِلَيْهِ رَكْضاً وَ قَدْ كَانُوا عَازِمِينَ عَلَى أَنْ يُبَايِعُوا طَلْحَهَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَيْهِ ارْفَضُّوا إِلَيْهِ ارْفِضَاضَ الْغَنَمِ شَدَّ عَلَيْهَا السَّبُعُ فَبَايَعَهُ طَلْحَهُ ثُمَّ الزُّبَيْرُ ثُمَّ بَايَعَ الْمُهَاجِرُونَ وَ الْأَنْصَارُ فَأَقَمْتُ مَعَهُ أَخْدُمُهُ فَحَضَرْتُ مَعَهُ الْجَمَلَ وَ صِفِّينَ وَ كُنْتُ بَيْنَ الصَّفَّيْنِ وَاقِفاً عَنْ يَمِينِهِ إِذْ سَقَطَ سَوْطُهُ مِنْ يَدِهِ فَأَكْبَبْتُ آخُذُهُ وَ أَرْفَعُهُ إِلَيْهِ وَ كَانَ لِجَامُ دَابَّتِهِ حَدِيداً مُزَجَّجاً فَرَفَعَ الْفَرَسُ رَأْسَهُ فَشَجَّنِي هَذِهِ الشَّجَّهَ الَّتِي فِي صُدْغِي فَدَعَانِي أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فَتَفَلَ فِيهَا وَ أَخَذَ حَفْنَهً مِنْ تُرَابٍ فَتَرَكَهُ عَلَيْهَا فَوَ اللَّهِ مَا وَجَدْتُ لَهَا أَلَماً وَ لَا وَجَعاً ثُمَّ أَقَمْتُ مَعَهُ حَتَّى قُتِلَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ صَحِبْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ عليه السلام حَتَّى ضُرِبَ بِسَابَاطِ الْمَدَائِنِ ثُمَّ بَقِيتُ مَعَهُ بِالْمَدِينَهِ أَخْدُمُهُ وَ أَخْدُمُ الْحُسَيْنَ عليه السلام حَتَّى مَاتَ الْحَسَنُ عليه السلام مَسْمُوماً سَمَّتْهُ جَعْدَهُ بِنْتُ الْأَشْعَثِ بْنِ قَيْسٍ الْكِنْدِيِّ لَعَنَهَا اللَّهُ دَسّاً مِنْ مُعَاوِيَهَ ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عليهما السلام حَتَّى حَضَرَ كَرْبَلَاءَ وَ قُتِلَ عليه السلام وَ خَرَجْتُ هَارِباً مِنْ بَنِي أُمَيَّهَ وَ أَنَا مُقِيمٌ بِالْمَغْرِبِ أَنْتَظِرُ خُرُوجَ الْمَهْدِيِّ وَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ عليهما السلام

ص: ۲۳۲

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ مِنْ عَجِيبِ مَا رَأَيْتُ مِنْ هَذَا الشَّيْخِ عَلِيِّ بْنِ عُثْمَانَ وَ هُوَ فِي دَارِ عَمِّي طَاهِرِ بْنِ يَحْيَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ هُوَ يُحَدِّثُ بِهَذِهِ الْأَعَاجِيبِ وَ بَدْوِ خُرُوجِهِ فَنَظَرْتُ إِلَى عَنْفَقَتِهِ وَ قَدِ احْمَرَّتْ ثُمَّ ابْيَضَّتْ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى ذَلِكَ لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ فِي لِحْيَتِهِ وَ لَا فِي رَأْسِهِ وَ لَا فِي عَنْفَقَتِهِ بَيَاضٌ الْبَتَّةَ قَالَ فَنَظَرَ إِلَى نَظَرِي إِلَى لِحْيَتِهِ وَ عَنْفَقَتِهِ فَقَالَ مَا تَرَوْنَ إِنَّ هَذَا يُصِيبُنِي إِذَا جُعْتُ فَإِذَا شَبِعْتُ رَجَعَتْ إِلَى سَوَادِهَا فَدَعَا عَمِّي بِطَعَامٍ وَ أُخْرِجَ مِنْ دَارِهِ ثَلَاثُ مَوَائِدَ فَوُضِعَتْ وَاحِدَةٌ بَيْنَ يَدَيِ الشَّيْخِ وَ كُنْتُ أَنَا أَحَدُ مَنْ جَلَسَ عَلَيْهَا فَأَكَلْتُ مَعَهُ وَ وُضِعَتِ الْمَائِدَتَانِ فِي وَسَطِ الدَّارِ وَ قَالَ عَمِّي لِلْجَمَاعَةِ بِحَقِّي عَلَيْكُمْ إِلَّا أَكَلْتُمْ وَ تَحَرَّمْتُمْ بِطَعَامِنَا فَأَكَلَ قَوْمٌ وَ امْتَنَعَ قَوْمٌ وَ جَلَسَ عَمِّي عَلَى يَمِينِ الشَّيْخِ يَأْكُلُ وَ يُلْقِي بَيْنَ يَدَيْهِ فَأَكَلَ أَكْلَ شَابٍّ وَ عَمِّي يُحْلِفُ عَلَيْهِ وَ أَنَا أَنْظُرُ إِلَى عَنْفَقَتِهِ وَ هِيَ تَسْوَدُّ حَتَّى إِذَا عَادَتْ إِلَى سَوَادِهَا حِينَ شَبِعَ.

فَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ خَطَّابٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ أَحَبَّ أَهْلَ الْيَمَنِ فَقَدْ أَحَبَّنِي وَ مَنْ أَبْغَضَهُمْ فَقَدْ أَبْغَضَنِي.

**[ترجمه]و نیز ابو محمد حسن بن محمد بن یحیی بن حسن بن جعفر بن عبداللّه بن حسن بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیه السّلام، ضمن روایاتی که به من اجازه داده و صحّت آنها نزد من ثابت گشته و از جمله این حدیث است که نزد من صحیح و آن را شریف ابو عبداللّه محمد بن حسن بن اسحق بن حسین بن اسحاق بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السّلام از وی روایت کرده است، برای من حدیث کرد که ابو محمد حسن نامبرده گفت: من در سال ۳۱۳ به حج بیت اللّه رفتم. در آن سال نصر قشوری وزیر مقتدر (خلیفه عباسی) با عبدالرحمن بن حمران که او را ابو الهیجاء می گفتند نیز به حج آمده بودند. من در ماه ذی قعده به مدینه آمدم و به کاروان مصری که ابوبکر محمد بن علی مادرائی با مردی از اهل مغرب در آن بود، برخورد کردم. پیرمردی مغربی می گفت: اصحاب پیغمبر صلی الله علیه و آله را دیده است مردم به دور وی ازدحام کرده و با او مصافحه می کردند، به طوری که نزدیک بود از کثرت ازدحام هلاک شود. در این موقع عموی من ابوالقاسم طاهر بن یحیی، به جوانان و غلامان خود دستور داد که مردم را از گرد پیرمرد دور کنند. آنها هم مردم را دور کردند و او را برداشته به خانه «ابو سهل طفی» که عمویم در آنجا منزل کرده بود آوردند. آنگاه به مردم اجازه دادند که هر کس می خواهد او را ببیند، به خانه مزبور درآید. مردم هم آمدند. پیرمرد پنج نفر همراه داشت که میگفتند نواده گان او هستند و در میان آنها پیرمرد هشتاد و چند ساله ای بود. ما از پیرمرد پرسیدیم این کیست؟ گفت که این نوه من است! یک نفر آنها هفتاد سال و دو نفر دیگر در حدود پنجاه یا شصت سال داشتند و دیگری هفده ساله بود. پیرمرد می گفت که این نوه پسر من است و از آن پسر هفده ساله کوچک تر میان آنها نبود! هر کس پیرمرد را می دید، او را مردی سی ساله یا چهل ساله می پنداشت. موی سر و صورت او سیاه، لاغر اندام و متوسط القامه بود و موی صورتش کم و کوتاه بود.

ابو محمّد علوی گفت: این پیرمرد که نامش علی بن عثمان بن خطاب بن مره بن مؤید بود، آنچه را که ما از وی نوشتیم، از زبان خود وی شنیدیم و شخصا برای ما روایت کرد. ما او را چنان دیدیم که در موقع گرسنگی گویی موی زیر لبش سفید می گشت و هنگام سیری، سیاه می گردید! ابو محمد علوی می گوید: اگر جماعتی از اشراف و حاجیان اهل مدینه و غیرهم که از همه جا به حج آمده بودند حکایت پیرمرد را نقل نمی کردند، من هم آنچه را که از او می شنیدم، از وی روایت نمی کردم. من هم در مدینه و هم در مکه در خانه ای که معروف به «مکتوبه» و خانه علی بن عیسی جراح بود، از وی حدیث استماع کردم. همچنین در «منی» در خیمه قشوری و خیمه مادرایی و خیمه ابو الهیجاء و هنگام مراجعت به مکه، در خانه مادرایی واقع

در «باب الصفا» از وی حدیث شنیدم.

قشوری نامبرده می خواست او و فرزنـدانش را نزد مقتـدر عباسـی به بغـداد ببرد. فقهای مکه نزد وی آمده و گفتند که خداوند اسـتاد را مؤیـد بـدارد! در اخبار از گذشـتگان برای ما روایت کرده انـد که چون معمر مغربی به بغـداد درآید، فتنه ای به وقوع بپیونـد، دو شـهر خراب شود و شوکت ملک از میان برود. بنابراین او را به بغـداد مبر و به مغرب برگردان! ابو محمـد علوی می گوید: ما احوال او را از پیرمردان مغرب و مصـر پرسـیدیم. گفتند: ما همیشه می شـنیدیم که پدران و پیران، نام این مرد و اسـم شهر وی «طنجه» را که در آن مقیم بود، می بردنـد و می گفتند: وی روایاتی برای ما نقل می کرد که قسـمتی از آنها را من در این کتاب آورده ام.

ابو محمد علوی می گفت: همین پیرمرد یعنی علی بن عثمان مغربی، موقع بیرون آمدنش از شـهر خود حضرموت، برای ما نقل کرد که پدر و عمویش به قصد حج و زیارت مرقد منور پیغمبر صلّی اللّٰه علیه و آله حرکت کرده و او را نیز با خود بردند. آنها چند روزی طی مسافت کردند و سپس راه را گم کرده، سه شبانه روز حیران و از راه دور افتاده بودند. در آن حالت به کوهی از رمل رسـیدند که آن را «رمل عالـج» می گفتنـد و به ریگزاری می رسد که دارای سـنگلاخ های بزرگ بود. وی می گفت: در آن میان جای پاهای طولانی مشاهده کردیم. ما هم جای پاها را گرفته می رفتیم، تا آنکه به بیابانی رسـیدیم و دیدیم که دو مرد بر سر چاه یا چشمه ای نشسته اند.

چـون آن دو نفر مـا را دیدنـد، یکی از آنهـا برخـاست، دلـوی برداشت، از آن چـاه یـا چشـمه آب بیرون آورد و به اسـتقبال ما شتـافت و دلو پر آب را به پـدرم داد. پـدرم گفت مـا امشب بر سـر این آب می مانیم و موقع افطار، به خواست خـدا از آن می نوشـیم. آنگاه دلو را نزد عمویم برد و گفت بیاشام. عمویم هم نیاشامیـد وماننـد پـدرم پس داد. سـپس نزد من آمد و گفت تو بیاشام. من نوشـیدم. گفت: «گوارایت باد! عن قریب علی بن ابی طالب علیه السّلام را خواهی دید. ای جوان! چون او را دیدی، خبر ما را به او برسان و بگو خضـر و الیاس به تو سـلام رساندند. تو آنقدر عمر خواهی کرد که مهدی و عیسی علیهماالسّلام را می بینی. چون آنها را دیدی، سـلام ما را نیز ابلاغ کن.» آنگاه پرسیدند که این دو نفر چه نسبت با تو دارند؟ گفتم اینان پدر و عموی من هسـتند. گفتند: «عمویت به مکه نمی رسد، ولی تو و پدرت خواهید رسید، و از آن پس پدرت می میرد و تو عمری طولانی می کنی. شما پیغمبر صلّی اللّٰه علیه و آله را نخواهید دید، زیرا مرگ او نزدیک شده است.»

سپس آن دو نفر از نظر مـا ناپدیـد گشـتند. به خـدا قسم نمی دانیم به آسـمان عروج کردنـد یا به زمین فرو رفتنـد. هر چه نگاه کردیم هیـچ گونه اثری از آنهـا و از آن آب نیـافتیم و این باعث تعجّب ما گردیـد. سـپس به راه خود ادامه دادیم تا به «نجران» رسـیدیم. در آنجا عمویم بیمار شـده فوت کرد. من و پدرم به حجّ رفتیم و از آنجا به مدینه رهسـپار گشتیم. پدرم نیز در مدینه مریض شـد و همان جا بدرود حیات گفت و پیش از مرگ سفارش مرا به حضـرت علی بن ابی طالب علیه السّـلام کرد از این رو در زمان ابوبکر و عمر و عثمان و خلافت خود حضـرت، با آن سـرور بودم تا آنکه ابن ملجم آن حضـرت را شـهید کرد. او می گفت: موقعی که مردم عثمان بن عفان را در خانه اش محاصـره کردند، عثمان مرا خواست و نامه و شتری تندرو به من داد و گفت: «فی الفور سوار شده این را به علی ابن ابی طالب برسان.» حضـرت در محلی بنام «ینبع» سر ملک خود تشریف داشت. من نامه را گرفتم و رفتم، تا به جایی رسـیدم که آن را دیوار ابوعبایه می گفتند. در آنجا صدای قرائت قرآن شنیدم. دیدم علی

بن ابی طالب علیه السّلام از ینبع به طرف من تشریف می آورد و این آیه را می خواند: « أَ فَحَسِبْتُمْ أَنَّما خَلَقْناكُمْ عَبَثاً وَ أَنَّكُمْ إِلَيْنا لا تُرْجَعُونَ» - . مؤمنون / ۱۱۵ - ، {آیا پنداشتید که شما را بیهوده آفریده ایم و اینکه شما به سوی ما بازگردانیده نمی شوید؟}

چون حضرت مرا دید، فرمود: «ای ابو دنیا! عثمان چه امانتی به تو داده؟» عرض کردم این نامه را به من داده است. حضرت نامه را از من گرفت و خواند. دید نوشته است: «اگر من استحقاق کشته شدن دارم، تو مرا بکش، وگرنه پیش از آنکه پاره پاره شوم مرا دریاب!»

چون حضرت از مطالعه نامه فارغ شد، فرمود: «برویم!» چون به مدینه رسیدیم، همان دم عثمان را کشته بودند، حضرت هم به نخلستان بنی نجّار تشریف بردند. چون مردم از محل حضرت اطلاع پیدا کردند از هر سو به جانب وی شتافتند. مردم می خواستند با طلحه بن عبیداللّٰه بیعت کنند، ولی چون حضرت را دیدند، به گرد وی ازدحام کردند، مانند گله گوسفند که گرگ به آن زده باشد. در آن میان نخست طلحه با حضرت بیعت کرد، بعد زبیر و سپس مهاجرین و انصار بیعت کردند.

من هم نزد حضرت ماندم و به خدمت وی پرداختم. در جنگ جمل و صفین نیز در خدمتش بودم. در جنگ صفین در پهلوی راست حضرت ایستاده بودم که تازیانه از دست مبارکش افتاد. من خم شدم تا آن را بردارم و به حضرت بدهم. لگام اسب آن جناب از آهن تیز و نازک بود. در آن موقع اسب سر برداشت و لگامش به سر من اصابت کرد و زخمی که علامت آن اکنون ما بین گوش و چشم من باقی است، پدید آورد. حضرت مرا خواست، قدری آب دهان بر آن مالیده و مقداری خاک روی آن ریخت. به خدا قسم فی الحال درد آن از میان رفت. همچنان ملازم حضرت بودم تا به شهادت رسید. آنگاه در «ساباط» خدمت حضرت امام حسن علیه السّلام بودم که ضربتی به آن حضرت زدند. سپس در مدینه به خدمتگزاری وی و امام حسین علیه السّلام قیام کردم تا آنکه امام حسن علیه السّلام به وسیله زهری که زن او دختر اشعث بن قیس با تحریک و دسیسه معاویه به آن حضرت خورانید، شهید گردید. سپس با حضرت امام حسین علیه السّلام حرکت کردم تا امام به کربلا آمد و به درجه رفیعه شهادت رسید. من از بنی امیه گریختم و امروز در مغرب به سر می برم و منتظر قیام مهدی و عیسی بن مریم علیهماالسّلام هستم.

ابو محمد علوی گفت: چیز عجیبی که از این پیرمرد موقعی که در خانه عمویم طاهر بن یحیی (رضی الله عنه) بود، دیدم این بود که وی در وقتی که این وقایع عجیب را از هنگام بیرون آمدن از وطن نقل می کرد، می دیدم موهای زیر لب او نخست سرخ و بعد سفید می شد. من مرتب بدان می نگریستم، زیرا در تمام سر و صورت و زیر لبش اصلا موی سفید نبود.

پیرمرد که متوجه شد من در وی خیره شده ام گفت: «چه چیز را نگاه می کنی؟ من هر وقت گرسنه باشم موی قسمت زیر لب و چانه ام، سفید و چون سیر شوم، مانند اول سیاه می شود!» عمویم دستور غذا داد. سه خوان طعام از منزل آوردند؛ یک خوان را پیش روی پیرمرد نهادند. من هم از همان خوان با پیرمرد غذا خوردم. دو خوان دیگر را در وسط خانه گذاردند. عمویم به مردمی که حاضر بودند گفت: «شما را به حقی که بر شما دارم سوگند می دهم از غذای من تناول کنید و خود را از آن محروم مگردانید!» عده ای خوردند و جمعی از خوردن امتناع ورزیدند. عمویم سمت راست پیرمرد نشسته بود و هم غذا می خورد و هم غذا پیش پیرمرد می گذاشت .

پیرمرد مانند جوانان غذا می خورد و عمویم به وی قسم می داد که تا سیر نشده، دست نکشد. من به چانه و موهای زیر لبش نگاه می کردم. دیدم اندک اندک سیاه می شود تا آنکه به کلی سیاه شد - . کمال الدین ۲: ۴۹۲ - . چون از خوردن غذا فارغ گردید گفت: علی بن ابی طالب علیه السّلام به من خبر داد که پیغمبر اکرم صلّی اللّٰه علیه و آله فرمود: «هر کس اهل یمن را دوست بدارد، مرا دوست داشته و هر کس آنها را دشمن بدارد، مرا دشمن داشته است.» - . کمال الدین ۲: ۴۹۶ -

عبید بن شرید جرهمی

**[ترجمه]

«۳»

حَدِيثُ عُبَيْدِ بْنِ شَرِيدٍ الْجُرْهُمِيِّ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ الشَّجَرِيُّ قَالَ وَجَدْتُ فِي كِتَابٍ لِأَخِي أَبِي الْحَسَنِ بِخَطِّهِ يَقُولُ: سَمِعْتُ بَعْضَ أَهْلِ الْعِلْمِ مِمَّنْ قَرَأَ الْكُتُبَ وَ سَمِعَ الْأَخْبَارَ أَنَّ عُبَيْدَ بْنَ شَرِيدٍ الْجُرْهُمِيَّ وَ هُوَ مَعْرُوفٌ عَاشَ ثَلَاثَمِائَةِ سَنَةٍ وَ خَمْسِينَ سَنَةً فَأَدْرَكَ النَّبِيَّ وَ حَسُنَ إِسْلَامُهُ وَ عَمَّرَ بَعْدَ مَا قُبِضَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله حَتَّى قَدِمَ عَلَى مُعَاوِيَةَ فِي أَيَّامِ تَغَلُّبِهِ وَ مُلْكِهِ فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ أَخْبِرْنِي يَا عُبَيْدُ عَمَّا رَأَيْتَ وَ سَمِعْتَ وَ مَنْ أَدْرَكْتَ وَ كَيْفَ رَأَيْتَ الدَّهْرَ قَالَ أَمَّا الدَّهْرُ فَرَأَيْتُ لَيْلًا يُشْبِهُ لَيْلًا وَ نَهَاراً يُشْبِهُ نَهَاراً وَ مَوْلُوداً يُولَدُ وَ مَيِّتاً يَمُوتُ وَ لَمْ أُدْرِكْ أَهْلَ زَمَانٍ إِلَّا وَ هُمْ يَذُمُّونَ زَمَانَهُمْ.

وَ أَدْرَكْتُ مَنْ قَدْ عَاشَ أَلْفَ سَنَةٍ فَحَدَّثَنِي عَمَّنْ قَدْ كَانَ قَبْلَهُ قَدْ عَاشَ أَلْفَيْ سَنَةٍ وَ أَمَّا مَا سَمِعْتُ فَإِنَّهُ حَدَّثَنِي مَلِكٌ مِنْ مُلُوكِ حِمْيَرٍ أَنَّ بَعْضَ مُلُوكِ التَّابِعَةِ مِمَّنْ دَانَتْ لَهُ الْبِلَادُ كَانَ يُقَالُ لَهُ ذُو سَرْحٍ كَانَ أُعْطِيَ الْمُلْكَ فِي عُنْفُوَانِ شَبَابِهِ وَ كَانَ حَسَنَ

السِّيَرِهِ فِي أَهْلِ مَمْلَكَتِهِ سَخِيّاً فِيهِمْ مُطَاعاً فَمَلَكَهُمْ سَبْعَمِائَةِ سَنَةٍ وَ كَانَ كَثِيراً مَا يَخْرُجُ فِي خَاصَّتِهِ إِلَى الصَّيْدِ وَ النُّزْهَهِ فَخَرَجَ يَوْماً إِلَى بَعْضِ مُتَنَزَّهِهِ فَأَتَى إِلَى حَيَّتَيْنِ أَحَدُهُمَا بَيْضَاءُ كَأَنَّهَا سَبِيكَهُ فِضَّهٍ وَ الْأُخْرَى سَوْدَاءُ كَأَنَّهَا حُمَمَهٌ وَ هُمَا يَقْتَتِلَانِ وَ قَدْ غَلَبَتِ السَّوْدَاءُ الْبَيْضَاءَ وَ كَادَتْ تَأْتِي عَلَى نَفْسِهَا فَأَمَرَ الْمَلِكُ بِالسَّوْدَاءِ فَقُتِلَتْ وَ أَمَرَ بِالْبَيْضَاءِ فَاحْتُمِلَتْ حَتَّى انْتَهَى بِهَا إِلَى عَيْنٍ مِنْ مَاءٍ نَقِيٍّ عَلَيْهَا شَجَرَهٌ فَأَمَرَ فَصُبَّ عَلَيْهَا مِنَ الْمَاءِ وَ سُقِيَتْ حَتَّى رَجَعَ إِلَيْهَا نَفَسُهَا فَأَفَاقَتْ فَخَلَّى سَبِيلَهَا فَانْسَابَتِ الْحَيَّهُ وَ مَضَتْ لِسَبِيلِهَا وَ مَكَثَ الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ فِي مُتَصَيَّدِهِ وَ نُزْهَتِهِ فَلَمَّا أَمْسَى وَ رَجَعَ إِلَى مَنْزِلِهِ وَ جَلَسَ عَلَى سَرِيرِهِ فِي مَوْضِعٍ لَا يَصِلُ إِلَيْهِ حَاجِبٌ وَ لَا أَحَدٌ فَبَيْنَا هُوَ كَذَلِكَ إِذا [إِذْ] رَأَى شَابّاً آخِذاً بِعِضَادَتَيِ الْبَابِ وَ بِهِ مِنَ الثِّيَابِ وَ الْجَمَالِ شَيْ ءٌ لَا يُوصَفُ فَسَلَّمَ عَلَى الْمَلِكِ فَذُعِرَ مِنْهُ الْمَلِكُ وَ قَالَ لَهُ مَنْ أَنْتَ وَ مَنْ أَدْخَلَكَ وَ أَذِنَ لَكَ فِي الدُّخُولِ عَلَيَّ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ الَّذِي لَا يَصِلُ فِيهِ حَاجِبٌ وَ لَا غَيْرُهُ فَقَالَ لَهُ الْفَتَى لَا تَرُعْ أَيُّهَا الْمَلِكُ إِنِّي لَسْتُ بِإِنْسِيٍّ وَ لَكِنِّي فَتًى مِنَ الْجِنِّ أَتَيْتُكَ لِأُجَازِيَكَ عَلَى بَلَائِكَ الْحَسَنِ الْجَمِيلِ عِنْدِي قَالَ الْمَلِكُ وَ مَا بَلَائِي عِنْدَكَ قَالَ أَنَا الْحَيَّهُ الَّتِي أَحْيَيْتَنِي فِي يَوْمِكَ هَذَا وَ الْأَسْوَدُ الَّذِي قَتَلْتَهُ وَ خَلَّصْتَنِي مِنْهُ كَانَ غُلَاماً لَنَا تَمَرَّدَ عَلَيْنَا وَ قَدْ قَتَلَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي عِدَّهً كَانَ إِذَا خَلَا بِوَاحِدٍ مِنَّا قَتَلَهُ فَقَتَلْتَ عَدُوِّي وَ أَحْيَيْتَنِي فَجِئْتُ لِأُكَافِيَكَ بِبَلَائِكَ عِنْدِي وَ نَحْنُ أَيُّهَا الْمَلِكُ الْجِنُّ لَا الْجَنُّ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ وَ مَا الْفَرْقُ بَيْنَ الْجِنِّ وَ الْجَنِّ ثُمَّ انْقَطَعَ الْحَدِيثُ الَّذِي كَتَبَ أَخِي فَلَمْ يَكُنْ هُنَاكَ تَمَامُهُ.

**[ترجمه]کمال الدین: ابو سعید عبداللّه بن محمد بن عبد الوهاب شجری برای من حدیث کرد و گفت: در کتاب برادرم ابوالحسن که به خط خود نوشته بود، دیدم نوشته است: از یکی از دانشمندان که کتاب ها خوانده و اخبار بسیار شنیده بود، شنیدم که می گفت: «عبید بن شرید جرهمی معروف، سیصد و پنجاه سال عمر کرد. او پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله را درک کرد، اسلام آورد و بعد از رحلت آن حضرت تا زمان معاویه هم زنده بود. در ایامی که معاویه بی رقیب فرمانروایی می کرد، روزی بر وی در آمد. معاویه به وی گفت: «ای عبید! مرا خبر ده از آنچه دیده و شنیده و درک کرده ای. بگو بدانم روزگار را چگونه دیده ای؟»

عبید گفت: «روزگار را مانند شب و روزی دیدم که یکی می آید و دیگری می رود. هر کس را دیدم، زمانه خود را نکوهش می کرد. شخصی را دیدم که هزار سال عمر کرده بود و او می گفت که قبل از او، شخصی دو هزار سال عمر کرده بود. و اما آنچه شنیده ام: یکی از پادشاهان حمیر برای من نقل کرد که یکی از سلاطین نابغه که کشورها فتح کرده بود و او را «ذو سرح» می گفتند، در عنفوان جوانی به سلطنت رسید و در امر مملکت دارای با تدبیر و سخی الطبع و مطاع بود. او هفتصد سال در مملکت خود سلطنت کرد و اغلب اوقات با نزدیکان خود به شکار و گردش می رفت.

روزی در گردشگاه به دو مار برخورد کرد که یکی مانند نقره مذاب سفید و دیگری سخت تیره بود و هر دو با هم می جنگیدند. مار سیاه بر سفید غلبه یافت و نزدیک بود آن را بکشد. پادشاه دستور داد مار سیاه را کشتند و مار سفید را گرفتند و بر سر چشمه ای که درختی در کنار آن بود آوردند، آب روی آن پاشیدند و کمی هم خورانیدند تا به حال آمد. آنگاه آن را رها کردند و او هم رفت. آن روز پادشاه تمام وقت به شکار و گردش پرداخت.

چون شب شد و به خانه برگشت و روی تخت خود که دربان و غیره به محل آن دسترسی نداشتند، نشست، در آن میان دید جوانی خوش لباس و زیبا که از حد وصف بیرون بود، درآمد و به وی سلام کرد. پادشاه از دیدن او خشمگین شد و پرسید: «تو کیستی؟ چه کسی به تو راه داد و اجازه داد به اینجا که نه دربان و نه کسی دیگر دسترسی دارد بیایی؟» جوان گفت: «ای

پادشاه، ناراحت مباش! من از آدمیزاد نیستم، بلکه جوانی جنّی هستم. آمده ام پاداش کار نیکی که نزد من داری به تو بدهم.» پادشاه پرسید: «کدام کار نیک؟» گفت: «من همان مار هستم که روز گذشته از خطر مرگ نجاتم دادی. آن مار سیاه که او را به قتل رساندی، غلام ما بود. او جماعتی از کسان مرا کشته بود. او هر وقت یکی از ماها را تنها گیر می آورد، می کشت. تو دشمن مرا به قتل رساندی و مرا زنده کردی. اکنون آمده ام پاداشی را که نزد من داری به تو بدهم.» سپس گفت: «ای پادشاه! ما جن هستیم، ولی نه جن.» پادشاه پرسید: «فرق میان این دو چیست؟» راوی ابو سعید شجری می گوید: «برادرم ابوالحسن در اینجا سخن را قطع کرده و حدیث به پایان نرسیده است.» - . کمال الدین: ۴۹۶ -

ربیع بن ضبع فزاری

**[ترجمه]

«۴»

حَدِیثُ الرَّبِیعِ بْنِ الضَّبُعِ الْفَزَارِیِّ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ یَحْیَی الْمُکَتِّبُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الطَّیِّبِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْوَرَّاقُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ دُرَیْدٍ الْأَزْدِیُّ الْعُمَانِیُّ بِجَمِیعِ أَخْبَارِهِ وَ کُتُبِهِ الَّتِی صَنَّفَهَا وَ وَجَدْنَا فِی أَخْبَارِهِ أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا وَفَدَ النَّاسُ عَلَی عَبْدِ الْمَلِکِ بْنِ مَرْوَانَ قَدِمَ فِیمَنْ قَدِمَ عَلَیْهِ الرَّبِیعُ بْنُ الضَّبُعِ الْفَزَارِیُّ وَ کَانَ أَحَدَ الْمُعَمَّرِینَ وَ مَعَهُ ابْنُ ابْنِهِ

ص: ۲۳۴

وَهْبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الرَّبِيعِ شَيْخاً فَانِياً قَدْ سَقَطَ حَاجِبَاهُ عَلَى عَيْنَيْهِ وَ قَدْ عَصَبَهُمَا فَلَمَّا رَآهُ الْآذِنُ وَ كَانُوا يَأْذَنُونَ لِلنَّاسِ عَلَى أَسْنَانِهِمْ قَالَ لَهُ ادْخُلْ أَيُّهَا الشَّيْخُ فَدَخَلَ يَدِبُّ عَلَى الْعَصَا يُقِيمُ بِهَا صُلْبَهُ وَ لِحْيَتَهُ عَلَى رُكْبَتَيْهِ قَالَ فَلَمَّا رَآهُ عَبْدُ الْمَلِكِ رَقَّ لَهُ وَ قَالَ لَهُ اجْلِسْ أَيُّهَا الشَّيْخُ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَ يَجْلِسُ الشَّيْخُ وَ جَدُّهُ عَلَى الْبَابِ فَقَالَ أَنْتَ إِذاً مِنْ وُلْدِ الرَّبِيعِ بْنِ ضَبُعٍ قَالَ نَعَمْ أَنَا وَهْبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الرَّبِيعِ قَالَ لِلْآذِنِ ارْجِعْ فَأَدْخِلِ الرَّبِيعَ فَخَرَجَ الْآذِنُ فَلَمْ يَعْرِفْهُ حَتَّى نَادَى أَيْنَ الرَّبِيعُ قَالَ هَا أَنَا ذَا فَقَامَ يُهَرْوِلُ فِي مِشْيَتِهِ فَلَمَّا دَخَلَ عَلَى عَبْدِ الْمَلِكِ سَلَّمَ فَقَالَ عَبْدُ الْمَلِكِ وَ أَبِيكُمْ إِنَّهُ لَأَشَبُّ الرَّجُلَيْنِ يَا رَبِيعُ أَخْبِرْنِي عَمَّا أَدْرَكْتَ مِنَ الْعُمُرِ وَ الْمَدَى وَ رَأَيْتَ مِنَ الْخُطُوبِ الْمَاضِيَهِ قَالَ أَنَا الَّذِي أَقُولُ:

هَا أَنَا ذَا آمُلُ الْخُلُودَ وَ قَدْ***أَدْرَكَ عُمْرِي وَ مَوْلِدِي حَجَراً

أَمَّا امْرُؤُ الْقَيْسِ قَدْ سَمِعْتَ بِهِ***هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ طَالَ ذَا عُمُراً

قَالَ عَبْدُ الْمَلِكِ قَدْ رُوِّيتُ هَذَا مِنْ شِعْرِكَ وَ أَنَا صَبِيٌّ قَالَ وَ أَنَا الْقَائِلُ:

إِذَا عَاشَ الْفَتَى مِائَتَيْنِ عَاماً***فَقَدْ ذَهَبَ اللَّذَاذَهُ وَ الْغِنَاءُ

قَالَ عَبْدُ الْمَلِكِ وَ قَدْ رُوِّيتُ هَذَا مِنْ شِعْرِكَ أَيْضاً وَ أَنَا غُلَامٌ وَ أَبِيكَ يَا رَبِيعُ لَقَدْ طَلَبَكَ جَدٌّ غَيْرُ عَاثِرٍ فَفَصِّلْ لِي عُمُرَكَ فَقَالَ عِشْتُ مِائَتَيْ سَنَهٍ فِي الْفَتْرَهِ بَيْنَ عِيسَى وَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله و عِشْرِينَ وَ مِائَهَ سَنَهٍ فِي الْجَاهِلِيَّهِ وَ سِتِّينَ سَنَهً فِي الْإِسْلَامِ قَالَ أَخْبِرْنِي عَنِ الْفِتْيَهِ مِنْ قُرَيْشٍ الْمُتَوَاطِئِ الْأَسْمَاءِ قَالَ سَلْ عَنْ أَيِّهِمْ شِئْتَ قَالَ أَخْبِرْنِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ فَهْمٌ وَ عِلْمٌ وَ عَطَاءٌ وَ حِلْمٌ وَ مُقْرِي ضَخْمٍ قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ حِلْمٌ وَ عِلْمٌ وَ طَوْلٌ وَ كَظْمٌ وَ بُعْدٌ مِنَ الظُّلْمِ قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ رَيْحَانَهٌ طَيِّبٌ رِيحُهَا لَيِّنٌ مَسُّهَا قَلِيلٌ عَلَى الْمُسْلِمِينَ ضَرَرُهَا قَالَ فَأَخْبِرْنِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ جَبَلٌ وَعْرٌ يَنْحَدِرُ مِنْهُ الصَّخْرُ

قَالَ لِلَّهِ دَرُّکَ مَا أَخْبَرَکَ بِهِمْ قَالَ قَرُبَ جِوَارِی وَ کَثُرَ اسْتِخْبَارِی.

**[ترجمه]کمال الدین: در اخبار محمد بن حسن بن درید ازدی عمانی دیدم که نوشته است: روزی جماعتی بر عبدالملک مروان وارد گشتند که ربیع بن ضبع فزاری نیز جزو آنها بود. وی یکی از معمّرین بود. نوه او وهب بن عبداللّٰه بن ربیع که پیرمردی سالخورده بود و ابروهایش روی چشم هایش افتاده و آن را با دستمالی بسته بود نیز با او بود. دربان ها مردم را از روی سن می طلبیدند. چون او را خواندند، دربان به وی گفت: «پیرمرد داخل شود!» او در حالی که تکیه به عصا کرده بود و به کمک آن راه می رفت و ریشش تا زانوهایش می رسید، بر عبدالملک وارد شد.

چون عبدالملک او را دید، به حال او رقّت برد و گفت: «ای پیرمرد، بنشین!» گفت: «من بنشینم و جدّم دم در ایستاده باشد؟» عبدالملک گفت: «تو فرزند ربیع بن ضبع هستی؟» گفت: «بلی، من وهب بن عبداللّٰه بن ربیع بن ضبع هستم.» عبدالملک به دربان گفت: «برگرد و ربیع را نیز بیاور.» وقتی دربان بیرون آمد او را نشناخت، به طوری که صدا زد: «ربیع کجاست؟» در این وقت ربیع آمد و گفت من ربیع هستم. سپس با عجله نزد عبدالملک آمد. چون بر او وارد شد سلام کرد. عبدالملک گفت: «من سوگند می خورم که این مرد، از پسر و نوه اش جوان تر است! ای ربیع! آنچه در طول زندگانی دیده ای به ما اطلاع بده.» ربیع گفت: «این شعر از من است که گفته ام:

آگاه باش! من کسی هستم که آرزوی عمر طولانی دارم. در حالی که من حجر پسر امرء القیس را دیده ام. اما خود امرء القیس را شنیده ام که چه کسی بوده است. پس خیلی بعید به نظر می رسد که دیگر من زنده بمانم.»

عبدالملک گفت: «این اشعار را من در ایامی که طفل بودم، از تو برای من نقل می کردند!» ربیع گفت که این بیت را هم گفته ام:

وقتی که جوانی دویست سال عمر کرد، لذت و ثروت از وی دور می شود عبدالملک گفت: «این شعر تو را نیز در زمان کودکی برای من نقل می کردند!» سپس عبدالملک گفت: «ای ربیع! تو از بخت نیک و بهره وافر برخورداری. پس از فواید عمرت چیزی برای من نقل کن!» گفت: «دویست سال در فترت بین عروج عیسی و ظهور محمد صلّی اللّٰه علیه و آله و صد و بیست سال در جاهلیت و شصت سال در اسلام زیسته ام!» عبدالملک گفت: «ای ربیع! از آن عده جوانان قریش که نام هاشان یکی است، به من خبر ده.» گفت: «از هر کدام می خواهی سؤال کن. عبدالملک گفت: «از عبداللّٰه بن عباس خبر ده.» گفت: «او دارای فهم و علم و بخشش و حلم و قرآن دان بزرگ بود.» گفت: «از عبداللّٰه بن عمر خبر ده.» گفت: «دارای حلم و علم و احسان بود، خشم خود را فرو می برد و از ظلم دوری می جست.» پرسید: «از عبداللّٰه بن جعفر خبر ده!» گفت: «او گلبرگی خوشبو و لطیف و زیانش برای مسلمین اندک بود!» گفت: «از عبداللّٰه بن زبیر خبر ده.» گفت: «او همچون کوه صعبی بود که صخره ها از آن فرو ریزند.» عبدالملک گفت: «خدا تو را نگه دارد، چطور بر اخبار آنها دست یافتی؟» گفت: «به آنها نزدیک شدم و آنان را امتحان کردم.» - . کمال الدین: ۴۹۷ -

شقّ کاهن و نصایح حکیمانه او

**[ترجمه]

«۵»

حَدِيثُ شِقٍّ الْكَاهِنِ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى الْمُكَتِّبُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الطَّيِّبِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْوَرَّاقُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ دُرَيْدٍ الْأَزْدِيُّ الْعُمَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى أَبُو بَشِيرٍ الْعُقَيْلِيُّ عَنْ أَبِي حَاتِمٍ عَنْ أَبِي قَبِيصَةَ عَنِ ابْنِ الْكَلْبِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ شُيُوخاً مِنْ بَجِيلَةَ مَا رَأَيْتُ عَلَى سَرْوِهِمْ وَ حُسْنِ هَيْئَتِهِمْ يُخْبِرُونَ أَنَّهُ عَاشَ شِقٌّ الْكَاهِنُ ثَلَاثَمِائَةِ سَنَةٍ فَلَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ قَوْمُهُ وَ قَالُوا لَهُ أَوْصِنَا فَقَدْ آنَ أَنْ يَفُوتَنَا بِكَ الدَّهْرُ فَقَالَ تَوَاصَلُوا وَ لَا تَقَاطَعُوا وَ تَقَاتَلُوا وَ لَا تَدَابَرُوا وَ أَوْصِلُوا الْأَرْحَامَ وَ احْفَظُوا الذِّمَامَ وَ سَوِّدُوا الْحَكِيمَ وَ أَجِلُّوا الْكَرِيمَ وَ وَقِّرُوا ذَا الشَّيْبَةِ وَ أَذِلُّوا اللَّئِيمَ وَ تَجَنَّبُوا الْهَزْلَ فِي مَوَاضِعِ الْجِدِّ وَ لَا تُكَدِّرُوا الْإِنْعَامَ بِالْمَنِّ وَ اعْفُوا إِذَا قَدَرْتُمْ وَ هَادِنُوا إِذَا هُجِرْتُمْ وَ أَحْسِنُوا إِذَا كُوبِدْتُمْ وَ اسْمَعُوا مِنْ مَشَايِخِكُمْ وَ اسْتَبِقُوا دَوَاعِيَ الصَّلَاحِ عِنْدَ أَوَاخِرِ الْعَدَاوَةِ فَإِنَّ بُلُوغَ الْغَايَةِ فِي النَّدَامَةِ جُرْحٌ بَطِيءُ الِانْدِمَالِ وَ إِيَّاكُمْ وَ الطَّعْنَ فِي الْأَنْسَابِ وَ لَا تَفْحَصُوا عَنْ مَسَاوِيكُمْ وَ لَا تُودِعُوا عَقَائِلَكُمْ غَيْرَ مُسَاوِيكُمْ فَإِنَّهَا وَصْمَةٌ قَادِحَةٌ وَ قَضَاءَةٌ فَاضِحَةٌ الرِّفْقَ الرِّفْقَ لَا الْخُرْقَ فَإِنَّ الْخُرْقَ مَنْدَمَةٌ فِي الْعَوَاقِبِ مَكْسَبَةٌ لِلْعَوَائِبِ الصَّبْرُ أَنْفَذُ عِتَابٍ وَ الْقَنَاعَةُ خَيْرُ مَالٍ وَ النَّاسُ أَتْبَاعُ الطَّمَعِ وَ قَرَائِنُ الْهَلَعِ وَ مَطَايَا الْجَزَعِ وَ رُوحُ الذُّلِّ التَّخَاذُلُ وَ لَا تَزَالُونَ نَاظِرِينَ بِعُيُونٍ نَائِمَةٍ مَا اتَّصَلَ الرَّجَاءُ بِأَمْوَالِكُمْ وَ الْخَوْفُ بِمَحَالِّكُمْ ثُمَّ قَالَ يَا لَهَا نَصِيحَةً زَلَّتْ عَنْ عَذَبَةٍ فَصِيحَةٍ إِنْ كَانَ وِعَاؤُهَا وَكِيعاً وَ مَعْدِنُهَا مَنِيعاً ثُمَّ مَاتَ.

قال الصدوق رضی الله عنه إن مخالفينا يروون مثل هذه الأحاديث و يصدّقون بها و يروون حديث شدّاد بن عاد بن إرم ذات العماد و أنه عمر تسعمائه سنه و يروون صفه جنته و أنها مغيبه عن الناس فلا ترى و أنها فی الأرض و لا يصدقون بقائم آل محمد صلوات الله عليه و عليهم و يكذبون بالأخبار التی وردت فيه

ص: ۲۳۶

جحودا للحق و عنادا لأهله.

**[ترجمه]کمال الـدین: ابن کلبی از پدرش نقل کرده که گفت: از مشایخ بجیله که در سیرت و هیئت نیکو مانند آنها ندیده بودم، شـنیدم که می گفتنـد: شق کاهن سیصد سال زنـدگی کرد. چون وقت وفاتش رسید، بستگانش نزد وی گرد آمدند و گفتند ما را وصیتی کن که نزدیک است روزگار، تو را از دست ما بگیرد. شق گفت: «به یکدیگر نزدیک شوید و از هم جدا نگردیـد. به یکـدیگر رو آوریـد و از هم رو نگردانیـد؛ صله رحم کنیـد و عهـد و پیمان خود را محکم نگه دارید؛ حکم ها را بزرگ شـمارید و اهل کرم را احترام کنید؛ پیران خود را توقیر کنید و افراد لئیم را پست شمارید؛ در جایی که می باید سخنان جـدی و متین گفت، از شوخی و بیهوده گویی اجتنـاب ورزیـد؛ بخشـش های خود را با منت گـذاری آلوده مسازیـد؛ چون بر دشـمن چیره شویـد، از تقصیر او درگذریـد؛ اگر بر اثر نفاق از هم جـدا گشتیـد، با هم سازش کنیـد؛ اگر کسـی با شـما از در نیرنـگ درآمـد، دربـاره وی نیکی کنیـد؛ نصایـح پیران را بشـنوید و پیشـنهاد کسـانی که بعـد از ستیزه شـما را صـلح می دهند بپذیرید، زیرا رسیدن به منتهای پشیمانی، زخمی است که دیر التیام می یابد.

از سـرزنش در انسـاب خود پرهیز کنیـد و از جستجوی بـدی های یکـدیگر دوری کنیـد؛ دختران فهمیـده خود را به همسـری کسانی که در نجابت و فهم به پایه شـما نمی رسـند ندهیـد، چه که باعث ننگ و موجب فساد و رسوایی است؛ در معاشـرت با مردم، ملایمت و نرمی پیش گیریـد و از درشت خویی احتراز جوییـد، زیرا درشت خویی در آخر کار، موجب نـدامت خواهد بـود و برای صـاحبش نکـوهش هـا کسب می کنـد. صـبر مؤثرترین مؤاخـذه و قنـاعت بهـترین سـرمایه است. مردم پیرو طمع و دسـتخوش آز، بارکش بی تابی هستند. حقیقت ذلت، دوری از یاری یکدیگر است، به این معنی که چون دشمن طمع به اموال شما کند و رعب در دل هایتان به وجود آورد، شما با چشمان خواب گرفته به آنها نگاه کنید.»

سپس گفت: «عجب نصیحت هایی است که از مرد شیرین زبان فصیحی سر زد. اما اگر دل های مردم محکم و آماده پذیرش آن باشد!» شق کاهن این را گفت و سپس مُرد.

شیـخ صـدوق رضـی اللّه عنه در اینجـا می فرمایـد: مخـالفین مـا (اهل سنّت) این گونه داسـتان ها را نقل و تصـدیق می کننـد. همچنین داستان شداد بن عاد را نقل می کنند و می گویند که نهصد سال عمر کرد. و بهشت او را توصیف می کنند که از نظر مردم پوشـیده است و هیـچ کس آن را نمی بینـد، اما می گوینـد که در روی زمین است، ولی طول عمر قائم آل محمـد ص را باور نمی دارند و اخباری که درباره او رسیده است،

ص: ۲۳۶

دروغ می پندارند و در حقیقت منکر حق و دشمن طرفداران حقند. - . کمال الدین: ۴۹۹ -

**[ترجمه]

بیان

قوله مزججا أی مرققا ممـددا قوله لقـد طلبک جـد غیر عاثر الجـد بالفتـح الحظ و البخت و الغناء أی طلبک بخت عظیم لم یعثر حتی وصل إلیک أو لم یعثر بک بل نعشک فی کل الأحوال و السرو السخاء فی مروءه.

و العقائل جمع العقیله و هی کریمه الحی أی لا تزوجوا بناتکم إلا ممن یساویکم فی الشـرف و الوصـمه العیب و العار و الفادحه الثقیله و یقال فیه قضاءه و یضم عیب و فساد و تقضئوا منه أن یزوجوه استحسنوا حسبه و وعاء وکیع شدید متین.

**[ترجمه]کلمه «مزججـا» یعنی نازک و بلنـد و عبارت «لقـد طلبک جـد غیر عاثر»، کلمه «جـد» با فتحه جیم، بهره و نصـیب و بخت و بی نیـازی است، یعنی بخت عظیمی نلغزیـده تـا تـو را طلب کرده یـا تو را نلغزانـده، بلکه در همه احوال تو را از مهلکه نجات داده است. کلمه «سـرو» به معنای سـخاوت در مروت است. «عقایل» جمع عقیله است و به معنای دختر زنـده است، یعنی دختران خود را جز به کسانی که در شـرف با شما مساوی هستند تزویج نکنید. نیز «صمه» به معنای عیب و عار است و «فادحه» به معنـای سـنگین و وقتی گفته شود «فیه قضـائه» - که به ضم قـاف نیز خوانـده می شود - به معنـای عیب و فساد است. عبارت «تقضؤوا منه ان یزوجوه» یعنی حسب او را نیکو شمردند و «وعاء وکیع»، به معنای شدید و متین است.

**[ترجمه]

أقول

ثم ذکر الصدوق رحمه الله قصه شداد بن عاد کما نقلنا عنه فی کتاب النبوه ثم قال.

و عاش أوس بن ربیعه بن کعب بن أمیه مائتی و أربع عشره سنه فقال فی ذلک:

لقد عمرت حتی مل أهلی***ثوای عندهم و سئمت عمری

و حق لمن أتی مائتان عام***علیه و أربع من بعد عشر

یمل من الثواء و صبح لیل***یغادیه و لیل بعد یسری

فأبلی شلوتی و ترکت شلوی***و باح بما أجن ضمیر صدری

و عاش أبو زبید و اسمه المنذر بن حرمله الطائی و کان نصرانیا خمسین و مائه سنه.

و عاش نضـر بن دهمان بن سـلیمان بن أشـجع بن زید بن غطفان مائه و تسـعین سـنه حتی سـقطت أسـنانه و خرف عقله و ابیض رأسه فحرب قومه أمر فاحتاجوا فیه إلی رأیه فدعوا الله أن یرد علیه عقله و شـبابه فعاد إلیه شـبابه و اسود شـعره فقال فیه سلمه بن الحریش و یقال عباس بن مرداس السلمی:

لنضر بن دهمان الهنیده عاشها***و تسعین حولا ثم قوم فانصاتا

و عاد سواد الرأس بعد بياضه***و عاوده شرخ الشباب الذى فاتا

و راجع عقلا بعد ما فات عقله***و لكنه من بعد ذا كله ماتا.

ص: ٢٣٧

و عاش ثوب بن صداق العبدى مائتى سنه.

و عاش خثعم بن عوف بن جذيمه دهرا طويلا فقال:

حتى متى خثعم فى الأحياء***ليس بذى أيدى و لا غناء

هيهات ما للموت من دواء.

و عاش ثعلبه بن كعب بن عبد الأشهل بن الأشوس مائتى سنه فقال:

لقد صاحبت أقواما فأمسوا***خفاتا لا يجاب لهم دعاء

مضوا قصد السبيل و خلفونى***فطال على بعدهم الثواء

فأصبحت الغداه رهين شى ء***و أخلفنى من الموت الرجاء.

و عاش رداءه بن كعب بن ذهل بن قيس النخعى ثلاث مائه سنه فقال:

لم يبق يا خذيه من لداتى***أبو بنين لا و لا بنات

و لا عقيم غير ذى سبات***إلا يعد اليوم فى الأموات

هل مشتر أبيعه حياتى.

و عاش عدى بن حاتم طيئ عشرين و مائه سنه.

و عاش أماباه بن قيس بن الحرمله بن سنان الكندى ستين و مائه سنه.

و عاش عمير بن هاجر بن عمير بن عبد العزى بن قيس الخزاعى سبعين و مائه سنه فقال:

بليت و أفنانى الزمان و أصبحت***هنيده قد أبقيت من بعدها عشرا

و أصبحت مثل الفرخ لا أنا ميت***فأبكى و لا حى فأصدر لى أمرا

و قد عشت دهرا ما تجن عشيرتى***لها ميتا حتى تخط له قبرا.

و عاش العوام بن المنذر بن زيد بن قيس بن حارثه بن لام دهرا طويلا فى الجاهليه و أدرك عمر بن عبد العزيز فأدخل عليه و قد اختلف ترقوتاه و سقط حاجباه فقيل له ما أدركت فقال

فو الله ما أدرى أ أدركت أمه***على عهد ذى القرنين أم كنت أقدما

متى يخلعوا عنى القميص تبينوا***جناجن لم يكسين لحما و لا دما.

ص: ٢٣٨

و عاش سيف بن وهب بن جذيمه الطائى مائتى سنه فقال:

ألا إننى كاهب ذاهب***فلا تحسبوا أننى كاذب

لبست شبابى فأفنيته***و أدركنى القدر الغالب

و خصم دفعت و مولى نفعت***حتى يثوب له ثائب

و عاش أرطاه بن دشهبه المزنى عشرين و مائه سنه و كان يكنى أبا الوليد فقال له عبد الملك ما بقى من شعرك يا أرطاه فقال يا أمير المؤمنين إنى ما أشرب و أطرب و لا أغضب و لا يجيئنى الشعر إلا على إحدى هذه الخصال على أنى أقول:

رأيت المرء تأكله الليالى***كأكل الأرض ساقطه الحديد

و ما تبقى المنيه حين تأتى***على نفس ابن آدم من مزيد

و أعلم أنها ستكرّ حتى***توفى نذرها بأبى الوليد.

فارتاع عبد الملك فقال أرطاه يا أمير المؤمنين إنى أكنى أبا الوليد.

و عاش عبيد بن الأبرص ثلاثمائه سنه فقال:

فنيت و أفنانى الزمان و أصبحت***لداتى بنو نعش و زهر الفراقد.

ثم أخذه النعمان بن منذر يوم بؤسه فقتله.

و عاش شريح بن هانئ عشرين و مائه سنه حتى قتل فى نفره الحجاج بن يوسف فقال فى كبره و ضعفه

أصبحت ذا بث أقاصى الكبرا***قد عشت بين المشركين أعصرا

ثمت أدركت النبى المنذرا***و بعده صديقه و عمرا

و يوم مهران و يوم تسترا***و الجمع فى صفينهم و النهرا

هيهات ما أطول هذا عمرا.

و عاش رجل من بنى ضبه يقال له المسجاح بن سباع دهرا طويلا فقال:

لقد طوفت فى الآفاق حتى***بليت و قد دنا لى أن أبيد

و أفنانی و لا یفنی نهار***و لیل کلما یمضی یعود

ص: ۲۳۹

و شهر مستهل بعد شهر***و حول بعده حول جديد.

و عاش لقمان العادى الكبير خمسمائه سنه و ستين سنه و عاش عمر سبعه أنسر كل نسر منها ثمانين عاما و كان من بقيه عاد الأولى.

و روى أنه عاش ثلاثه آلاف سنه و خمسمائه سنه و كان من ولد عاد الذين بعثهم قومهم إلى الحرم ليستسقوا لهم و كان أعطى عمر سبعه أنسر فكان يأخذ فرخ النسر الذكر فيجعله فى الجبل الذى هو فى أصله فيعيش النسر فيها ما عاش فإذا مات أخذ آخر فرباه حتى كان آخرها لبد و كان أطولها عمرا فقيل فيه طال الأمد على لبد و قد قيل فيه أشعار معروفه و أعطى من السمع و البصر و القوه على قدر ذلك و له أحاديث كثيره.

و عاش زهير بن عباب بن هبل بن عبد الله بن بكر بن عوف بن عذره بن زيد بن عبد الله بن وهده بن ثور بن كليب الكلبى ثلاثمائه سنه.

و عاش مزيقيا و اسمه عمرو بن عامر و عامر هو ماء السماء و إنما سمى ماء السماء لأنه كان حياه أينما نزل كمثل ماء السماء و إنما سمى مزيقيا لأنه عاش ثمانمائه سنه أربعمائه سوقه و أربعمائه ملكا فكان يلبس فى كل يوم حلتين ثم يأمر بهما فيمزقان حتى لا يلبسهما أحد غيره.

و عاش ابن هبل بن عبد الله بن كنانه ستمائه سنه.

و عاش أبو الطمحان القيسى مائه و خمسين سنه.

و عاش المستوعر بن ربيعه بن كعب بن زيد مناه بن تميم ثلاثمائه و ثلاثين سنه ثم أدرك الإسلام فلم يسلم و له شعر معروف.

و عاش دريد بن زيد بن نهد أربعمائه سنه و خمسين سنه فقال فى ذلك:

ألقى على الدهر رجلا و يدا***و الدهر ما يصلح يوما أفسدا

يصلحه اليوم و يفسده غدا.

و جمع بنيه حين حضرته الوفاه فقال يا بنى أوصيكم بالناس شرا لا تقبلوا لهم معذره و لا تقيلوا لهم عثره.

و عاش تيم الله بن ثعلبه بن عكابه مائتى سنه.

و عاش الربيع بن ضبع بن وهب بن بعيض بن مالك بن سعد بن عدى بن فزاره مائتى و أربعين سنه و أدرك الإسلام فلم يسلم.

و عاش معديكرب الحميرى من آل ذى رعين مائتى و خمسين سنه.

و عاش ثريه بن عبد الله الجعفى ثلاثمائه سنه فقدم على عمر بن الخطاب المدينه فقال لقد رأيت هذا الوادى الذى أنتم به و ما به قطره و لا هضبه و لا شجره و لقد أدركت أخريات قوم يشهدون بشهادتكم هذه يعنى لا إله إلا الله و معه ابن له يتهادى قد خرف فقال يا ثريه هذا ابنك قد خرف و بك بقيه فقال ما تزوجت أمه حتى أتت على سبعون سنه و لكنى تزوجتها عفيفه ستيره إن رضيت رأيت ما تقر به عينى و إن سخطت أتتنى حتى أرضى و إن ابنى هذا تزوج امرأه بذيه فاحشه إن رأى ما تقر به عينه تعرضت له حتى يسخط و إن سخط تلقته حتى يهلك (۱).

و عاش عوف بن كنانه الكلبى ثلاثمائه سنه فلما حضرته الوفاه جمع بنيه فأوصاهم و هو عوف بن كنانه بن عوف بن عذره بن زيد بن ثور بن كلب فقال يا بنى احفظوا وصيتى فإنكم إن حفظتموها سدتم قومكم بعدى إلهكم فاتقوه و لا تخونوا و لا تحزنوا و لا تثيروا السباع من مرابضها و جاوروا الناس بالكف عن مساويهم تسلموا و تصلحوا و عفوا عن الطلب إليهم لئلا تستثقلوا و الزموا الصمت إلا من حق تحمدوا و ابذلوا لهم المحبه تسلم لكم الصدور و لا تحرموهم المنافع فيظهروا الشكاه و كونوا منهم فى ستر ينعم بالكم و لا تكثروا مجالستهم فيستخف بكم و إذا نزلت بكم معضله فاصبروا لها و البسوا للدهر أثوابه فإن لسان الصدق مع النكبه خير من سوء الذكر مع المسره.

و وطنوا أنفسكم على الذله لمن ذل لكم فإن أقرب المسائل الموده و إن أبعد النسب البغضه و عليكم بالوفاء و تنكبوا الغدر يأمن سربكم و أحيوا الحسب

ص: ۲۴۱

۱- ۱. فى المصدر المطبوع هناك تقديم و تأخير راجع ج ۲ ص ۲۵۵.

بترك الكذب فإن آفه المروءه الكذب و الخلف لا تعلموا الناس إقتاركم فتهونوا و تخملوا و إياكم و الغربه فإنها ذله و لا تضعوا الكرائم إلا عند الأكفاء و ابتعوا بأنفسكم المعالی و لا يحتلجنكم جمال النساء عن الصحه فإن نكاح الكرائم مدارج الشرف و اخضعوا لقومكم و لا تبغوا عليهم لتنالوا المنافس و لا تخالفوهم فيما اجتمعوا عليه فإن الخلاف يزرى بالرجل المطاع و ليكن معروفكم لغير قومكم بعدهم و لا توحشوا أفنيتكم من أهلها فإن إيحاشها إخماد النار و دفع الحقوق و ارفضوا النمائم بينكم تكونوا أعوانا عند الملمات تغلبوا و احذروا النجعه إلا فی منفعه لا تصابوا و أكرموا الجار يخصب جنابكم و آثروا حق الضيف على أنفسكم و الزموا مع السفهاء الحلم تقل همومكم.

و إياكم و الفرقه فإنها ذله و لا تكلفوا أنفسكم فوق طاقتها إلا المضطر فإنكم إن تلاموا عند إيضاح العذر و بكم قوه خير من أن تعانوا فی الاضطرار منكم إليهم بالمعذره و جدوا و لا تفرطوا فإن الجد مانعه الضيم و لتكن كلمتكم واحده تعزوا و يرهف حدكم و لا تبذلوا الوجوه لغير مكرمه فتخلقوها و لا تجشموا أهل الدناءه فتقصروا بها و لا تحاسدوا فتبوروا و اجتنبوا البخل فإنه داء و ابنوا المعالی بالجود و الأدب و مصافاه أهل الفضل و الحياء و ابتاعوا المحبه بالبذل و وقروا أهل الفضيله و خذوا من أهل التجارب و لا يمنعنكم من معروف صغره فإن له ثوابا و لا تحقروا الرجال فتزدروها فإنما المرء بأصغريه ذكاء قلبه و لسان يعبر عنه.

فإذا خوفتم داهيه فاللبث قبل العجله و التمسوا بالتودد المنزله عند الملوك فإنهم من وضعوه اتضع و من رفعوه ارتفع و تبسلوا بالفعال تسم إليكم الأبصار و تواضعوا بالوفاء و ليحبكم ربكم ثم قال:

و ما كل ذی لب بمؤتيک نصحه***و لا كل موف نصحه بلبيب

و لكن إذا ما استجمعا عند واحد***فحق له من طاعه بنصيب.

و حدثنا عبد الله بن محمد بن عبد الوهاب عن أحمد بن محمد بن عبد الله بن

يزيد الشعرانى من ولد عمار بن ياسر رضى الله عنه يقول حكى أبو القاسم محمد بن القاسم البصرى: أن أبا الحسن (١) حمارويه بن أحمد بن طولون كان قد فتح عليه من كنوز مصر ما لم يرزق أحد قبله فأغرى بالهرمين فأشار عليه ثقاته و حاشيته و بطانته أن لا يتعرض لهدم الأهرام فإنه ما تعرض أحد لها فطال عمره فلج فى ذلك و أمر ألفا من الفعله أن يطلبوا الباب و كانوا يعملون سنه حواليه حتى ضجروا و كلوا.

فلما هموا بالانصراف بعد الإياس منه و ترك العمل وجدوا سربا فقدروا أنه الباب الذى يطلبونه فلما بلغوا آخره وجدوا بلاطه قائمه من مرمر فقدروا أنها الباب فاحتالوا فيها إلى أن قلعوها و أخرجوها فإذا عليها كتابه يونانيه فجمعوا حكماء مصر و علماءها

فلم يهتدوا لها و كان فى القوم رجل يعرف بأبى عبد الله المدينى أحد حفاظ الدنيا و علمائها فقال لأبى الحسن حمارويه بن أحمد أعرف فى بلد الحبشه أسقفا قد عمر و أتى عليه ثلاث مائه و ستون سنه يعرف هذا الخط و قد كان عزم على أن يعلمنيه فلحرصى على علم العرب لم أقم عليه و هو باق.

فكتب أبو الحسن إلى ملك الحبشه يسأله أن يحمل هذا الأسقف إليه فأجابه أن هذا قد طعن فى السن و حطمه الزمان و إنما يحفظه هذا الهواء و يخاف عليه إن نقل إلى هواء آخر و إقليم آخر و لحقته حركه و تعب و مشقه السفر أن يتلف و فى بقائه لنا شرف و فرج و سكينه فإن كان لكم شى ء يقرأه و يفسره و مسأله تسألونه فاكتب بذلك فحملت البلاطه فى قارب إلى بلد أسوان من الصعيد الأعلى و حملت من أسوان على العجله إلى بلاد الحبشه و هى قريبه من أسوان فلما وصلت قرأها الأسقف و فسر ما فيها بالحبشيه ثم نقلت إلى العربيه فإذا فيها مكتوب.

أنا الريان بن دومغ فسئل أبو عبد الله عن الريان من كان هو قال هو والد العزيز ملك يوسف عليه السلام و اسمه الريان بن دومغ و قد كان عمر العزيز سبعمائه سنه و عمر الريان والده ألفا و سبعمائه سنه و عمر دومغ ثلاثه آلاف سنه.

ص: ٢٤٣

١- ١. فى المصدر المطبوع:« أبا الجيش حمارويه» راجع ج ٢ ص ٢٤٧ و هكذا فى سائر المواضع.

فإذا فيها أنا الريان بن دومغ خرجت فى طلب علم النيل لأعلم فيضه و منبعه إذ كنت (۱)

أرى مفيضه فخرجت و معى ممن صحبت أربعه آلاف ألف رجل فسرت ثمانين سنه إلى أن انتهيت إلى الظلمات و البحر المحيط بالدنيا فرأيت النيل يقطع البحر المحيط و يعبر فيه و لم يكن منفذ و تماوت أصحابى و بقيت فى أربعه آلاف رجل فخشيت على ملكى فرجعت إلى مصر و بنيت الأهرام و البرانى و بنيت الهرمين و أودعتهما كنوزى و ذخائرى و قلت فى ذلك شعرا:

و أدرك علمى بعض ما هو كائن***و لا علم لى بالغيب و الله أعلم

و أتقنت ما حاولت إتقان صنعه***و أحكمته و الله أقوى و أحكم

و حاولت علم النيل من بدء فيضه***فأعجزنى و المرء بالعجز ملجم

ثمانين شاهورا قطعت مسايحا***و حولى بنو حجر و جيش عرمرم

إلى أن قطعت الجن و الإنس كلهم***و عارضنى لح من البحر مظلم

فأتقنت أن لا منفذا بعد منزلى***لذى همه بعدى و لا متقدم

فأبت إلى ملكى و أرسيت ناديا***بمصر و للأيام بؤس و أنعم

أنا صاحب الأهرام فى مصر كلها***و بأنى برانيها بها و المقدم

تركت بها آثار كفى و حكمتى***على الدهر لا تبلى و لا تتهدم

و فيها كنوز جمه و عجائب***و للدهر أمر مره و تهجم

سيفتح أقفالى و يبدى عجائبى***ولى لربى آخر الدهر ينجم

بأكناف بيت الله تبدو أموره***و لا بد أن يعلو و يسمو به السم

ثمان و تسع و اثنتان و أربع***و تسعون أخرى من قتيل و ملجم

و من بعد هذا كر تسعون تسعه***و تلك البرانى تستخر و تهدم

و تبدى كنوزى كلها غير أننى***أرى كل هذا أن يفرقها الدم

رمزت مقالى فى صخور قطعتها***ستبقى و أفنى بعدها ثم أعدم (۲).

۱- ۱. لست خ ل.

۲- ۲. فی المصدر المطبوع:« زبرت مقالی» راجع ج ۲ ص ۲۵۰.

فحینئذ قال أبو الحسن حمارویه بن أحمد هذا شی ء لیس لأحد فیها حیله إلا للقائم من آل محمد علیه السلام و ردت البلاطه کما کانت مکانها.

ثم إن أبا الحسن بعد ذلک بسنه قتله طاهر الخادم ذبحه علی فراشه و هو سکران و من ذلک الوقت عرف خبر الهرمین و من بناهما فهذا أصح ما یقال فی خبر النیل و الهرمین.

و عاش صبیره بن سعد بن سهم القرشی مائه و ثمانین سنه و أدرک الإسلام فهلک فجاءه بلا سبب.

و عاش لبید بن ربیعه الجعفری مائه و أربعین سنه و أدرک الإسلام فأسلم فلما بلغ سبعین من عمره أنشأ یقول:

کأنی و قد جاوزت سبعین حجه***خلعت بها عن منکبی ردائیا.

فلما بلغ سبعا و سبعین سنه أنشأ یقول:

باتت تشکی إلی النفس مجهشه***و قد حملتک سبعا بعد سبعین

فإن تزادی ثلاثا تبلغی أملا***و فی الثلاث وفاء للثمانین.

فلما بلغ تسعین سنه أنشأ یقول:

کأنی و قد جاوزت تسعین حجه***خلعت بها عنی عذار لثامی

رمتنی بنات الدهر من حیث لا أری***فکیف بمن یرمی و لیس برام

فلو أننی أرمی بنبل رأیتها***و لکننی أرمی بغیر سهام.

فلما بلغ مائه و عشر سنین أنشأ یقول:

و لیس فی مائه قد عاشها رجل***و فی تکامل عشر بعدها عمر.

فلما بلغ مائه و عشرین سنه أنشأ یقول:

قد عشت دهرا قبل مجری داحس***لو کان فی النفس اللجوج خلود.

فلما بلغ مائه و أربعین سنه أنشأ یقول:

و لقد سئمت من الحیاه و طولها***و سؤال هذا الناس کیف لبید

غلب الرجال فكان غير مغلب***دهر طويل دائم ممدود

يوم إذا يأتى على و ليله***و كلاهما بعد المضى يعود.

فلما حضرته الوفاه قال لابنه يا بنى إن أباك لم يمت و لكنه فنى فإذا قبض أبوك فأغمضه و أقبل به إلى القبله و سجه بثوبه و لا أعلمن ما صرخت عليه صارخه أو بكت عليه باكيه و انظر جفنتى التى كنت أضيف بها فأجد صنعتها ثم احملها إلى مسجدك و من كان يغشانى عليها فإذا قال الإمام سلام عليكم فقدمها إليهم يأكلون منها فإذا فرغوا فقل احضروا جنازه أخيكم لبيد بن ربيعه فقد قبضه الله عز و جل ثم أنشأ يقول:

و إذا دفنت أباك فاجعل فوقه خشبا و طينا***و صفائحا صما رواسيها تشدد و الغصونا

ليقين حر الوجه سفساف التراب و لن يقينا.

و قد روى فى حديث لبيد بن ربيعه فى أمر الجفنه غير هذا ذكروا أن لبيد بن ربيعه جعل على نفسه أن كلما هبت الشمال أن ينحر جزورا فيملأ الجفنه التى حكوا عنها فى أول حديثه فلما ولى الوليد بن عقبه بن أبى معيط الكوفه خطب الناس فحمد الله و أثنى عليه و صلى على النبى صلى الله عليه و آله ثم قال أيها الناس قد علمتم حال لبيد بن ربيعه الجعفرى و شرفه و مروءته و ما جعل على نفسه كلما هبت الشمال أن ينحر جزورا فأعينوا أبا عقيل على مروءته ثم نزل و بعث إليه بخمسه من الجزر و أبيات شعر يقول فيها:

أرى الجزار يشحذ شفرتيه***إذا هبت رياح أبى عقيل

طويل الباع أبلج جعفرى***كريم الجد كالسيف الصقيل

و فى ابن الجعفرى بما لديه***على العلات و المال القليل.

و قد ذكر أن الجزر كانت عشرين فلما أتته قال جزى الله الأمير خيرا قد عرف الأمير أنى لا أقول الشعر و لكن اخرجى يا بنيه فخرجت إليه بنيه له خماسيه فقال لها أجيبى الأمير فأقبلت و أدبرت ثم قالت نعم فأنشأت تقول:

إذا هبت رياح أبى عقيل***دعونا عند هبتها الوليدا

طویل الباع أبلج عبشمیا***أعان علی مروءته لبیدا

بأمثال الهضاب کان رکبا***علیها من بنی حام قعودا

أبا وهب جزاک الله خیرا***نحرناها و أطعمنا الثریدا

فعد أن الکریم له معاد***و عهدی بابن أروی أن یعودا.

فقال لبید أحسنت یا بنیه لو لا أنک سألت قالت إن الملوک لا یستحیا من مسألتهم قال و أنت فی هذا یا بنیه أشعر.

و عاش ذو الإصبع العدوانی و اسمه حرثان بن الحارث بن محرث بن ربیعه بن هبیره بن ثعلبه بن ظرب بن عثمان بن عباد ثلاثمائه سنه.

و عاش جعفر بن قبط ثلاث مائه سنه و أدرک الإسلام.

و عاش عامر بن ظرب العدوانی ثلاث مائه سنه.

و عاش محصن بن غسان بن ظالم بن عمرو بن قطیعه بن الحارث بن سلمه بن مازن الزبیدی مائتی و خمسین سنه فقال فی ذلک:

ألا یا سلم إنی لست منکم***و لکنی امرؤ قوتی سغوب

دعانی الداعیان فقلت هیأ***فقالا کل من یدعی یجیب

ألا یا سلم أعیانی قیامی***و أعیتنی المکاسب و الرکوب

و صرت ردیئه فی البیت کلا***تأذی بی الأباعد و القریب

کذاک الدهر و الأیام خون***لها فی کل سائمه نصیب.

و عاش صیفی بن رباح أبو أکثم أحد بنی أسد بن عمرو بن تمیم مائتی سنه و سبعین سنه و کان یقول لک علی أخیک سلطان فی کل حال إلا فی القتال فإذا أخذ الرجل السلاح فلا سلطان علیه کفی بالمشرفیه واعظا و ترک الفخر أبقی لک و أسرع الحزم عقوبه البغی و شر النصره التعدی و ألأم الأخلاق أضیقها و من الأذی کثره العتاب و اقرع الأرض بالعصا فذهبت مثلا:

لذی الحلم قبل الیوم ما تقرع العصا***و ما علم الإنسان إلا لیعلم.

و عاش عاد بن شداد اليربوعى مائه و خمسين سنه.

و عاش أكثم بن صيفى أحد بنى أسد بن عمرو بن تميم ثلاث مائه سنه و قال بعضهم مائه و تسعين سنه و أدرك الإسلام و اختلف فى إسلامه إلا أن أكثرهم لا يشك فى أنه لم يسلم فقال فى ذلك:

و إن امرأ قد عاش تسعين حجه***إلى مائه لم يسأم العيش جاهل

خلت مائتان غير ست و أربع***و ذلك من عد الليالى قلائل.

و قال محمد بن سلمه أقبل أكثم يريد الإسلام فقتله ابنه عطشا فسمعت أن هذه الآيه نزلت فيه وَ مَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهاجِراً إِلَى اللَّهِ وَ رَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ (١) و لم تكن العرب تقدم عليه أحدا فى الحكمه و إنه لما سمع برسول الله ص بعث إليه ابنه حبيشا فقال يا بنى إنى أعظك بكلمات فخذهن من حين تخرج من عندى إلى أن ترجع إلى ائت نصيبك فى شهر رجب فلا تستحله فيستحل منك فإن الحرام ليس يحرم نفسه و إنما يحرمه أهله و لا تمرن بقوم إلا تنزل عند أعزهم و أحدث عقدا مع شريفهم و إياك و الذليل فإنه هو أذل نفسه و لو أعزها لأعزه قومه.

فإذا قدمت على هذا الرجل فإنى قد عرفته و عرفت نسبه و هو فى بيت قريش و هو أعز العرب و هو أحد رجلين إما ذو نفس أراد ملكا فخرج للملك بعزه فوقره و شرفه و قم بين يديه و لا تجلس إلا بإذنه حيث يأمرك و يشير إليك فإنه إن كان ذلك كان أدفع لشره عنك و أقرب لخيره منك و إن كان نبيا فإن الله لا يحب من يسوؤهم و لا يبطر فيحتشم و إنما يأخذ الخيره حيث يعلم لا يخطى فيستعتب إنما أمره على ما تحب و إن كان فستجد أمره كله صالحا و خبره كله صادقا و ستجده متواضعا فى نفسه متذللا لربه فذل له و لا تحدثن أمرا دونى فإن الرسول إذا أحدث الأمر من عنده خرج من يدى الذى أرسله و احفظ ما يقول لك إذا ردك إلى فإنك و لو توهمت أو نسيت حتمتنى رسولا غيرك.

١- ١. النساء: ٩٩.

و كتب معه باسمک اللهم من العبد إلى العبد أما بعد فإنا بلغنا ما بلغک فقد أتانا عنک خبر لا ندرى ما أصله فإن كنت أريت فأرنا و إن كنت علمت فعلمنا و أشركنا فى كنزک و السلام.

فكتب إليه رسول الله فيما ذكروا من محمد رسول الله إلى أكثم بن صيفى أحمد الله إليک إن الله أمرنى أن أقول لا إله إلا الله أقولها و آمر الناس بها و الخلق خلق الله و الأمر كله لله خلقهم و أماتهم و هو ينشرهم وَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ أدبتكم بآداب المرسلين و لتسألن عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ وَ لَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ.

فلما جاء كتاب رسول الله صلى الله عليه و آله قال لابنه يا بنى ما ذا رأيت قال رأيته يأمر بمكارم الأخلاق و ينهى عن ملائمها فجمع أكثم بن صيفى إليه بنى تميم ثم قال يا بنى تميم لا تحضرونى سفيها فإن من يسمع يخل و لكل إنسان رأى فى نفسه و إن السفيه واهن الرأى و إن كان قوى البدن و لا خير فيمن لا عقل له يا بنى تميم كبرت سنى و دخلتنى ذله الكبر فإذا رأيتم منى حسنا فأتوه و إذا أنكرتم شيئا فقولوا لى الحق (۱) أستقم أن ابنى قد جاءنى و قد شافه هذا الرجل فرآه يأمر بمكارم الأخلاق و ينهى عن ملائمها و يدعو إلى أن يعبد الله وحده و تخلع الأوثان و يترک الحلف بالنيران و يذكر أنه رسول الله صلى الله عليه و آله و أن قبله رسلا لهم كتب و قد علمت رسولا قبله كان يأمر بعباده الله وحده و أن أحق الناس بمعاونه محمد صلى الله عليه و آله و مساعدته على أمره أنتم فإن يكن الذى يدعو إليه حقا فهو لكم و إن يكن باطلا كنتم أحق من كف عنه و ستر عليه.

و قد كان أسقف نجران يحدث بصفته و لقد كان سفيان بن مجاشع قبله يحدث به و سمى ابنه محمدا و قد علم ذوو الرأى منكم أن الفضل فيما يدعو إليه و يأمر به فكونوا فى أمره أولا و لا تكونوا أخيرا اتبعوه تشرفوا و تكونوا سنام العرب و ائتوه طائعين قبل أن تأتوه كارهين فإنى أرى أمرا ما هو بالهوينا لا يترک مصعدا إلا صعده و لا منصوبا إلا بلغه.

ص: ۲۴۹

۱- ۱. فى المصدر المطبوع ج ۲ ص ۲۵۹:« فقومونى للحق».

إن هـذا الـذی یـدعو إلیه لو لم یکن دینـا لکان فی الأخلاق حسـنا أطیعونی و اتبعوا أمری أسأل لکم ما لا ینزع منکم أبـدا إنکم أصـبحتم أکثر العرب عـددا و أوسـعهم بلـدا و إنی أری أمرا لا یتبعه ذلیل إلا عز و لا یترکه عزیز إلا ذل اتبعوه مع عزکم تزدادوا عزا و لا یکن أحد مثلکم.

إن الأـول لم یـدع للأـخیر شـیئا و إن هـذا أمر هو لمـا بعـده من سـبق إلیه فهو البـاقی و من اقتـدی به الثانی فاصـرموا أمرکم فإن الصریمه قوه و الاحتیاط عجز.

فقـال مالـک بن نویره خرف شـیخکم فقـال أکثم ویل للشـجی من الخلی أراکم سـکوتا و آفه الموعظه الإعراض عنها ویلک یا مالک إنک هالک إن الحق إذا قام رفع القائم معه و جعل الصـرعی قیاما فإیاک أن تکون منهم أما إذ سـبقتمونی بأمرکم فقربوا بعیری أرکبه.

فـدعا براحلته فرکبهـا فتبعه بنوه و بنو أخیه فقـال لهفی علی أمر أن أدرکه و لم یسـبقنی و کتبت طیئ إلی أکثم و کانوا أخواله و قال آخرون کتبت بنو مره و کانوا أخواله أن أحدث إلینا ما نعیش به.

فکتب أما بعد فإنی موصـیکم بتقوی الله و صله الرحم فإنها ثبت أصلها و نبت فرعها و أنهاکم عن معصیه الله و قطیعه الرحم فإنها لا یثبت لها أصل و لا ینبت لها فرع و إیاکم و نکاح الحمقاء فإن مباضعتها قذر و ولدها ضیاع.

و علیکم بالإبل فأکرموها فإنها حصون العرب و لا تضـعوا رقابها إلا فی حقها فإن فیها مهر الکریمه و رقوء الـدم و بألبانها یتحف الکبیر و یغذی الصغیر و لو کلفت الإبل الطحن لطحنت و لن یهلک امرؤ عرف قدره و العدم عدم العقل و المرء الصالح لا یعدم المـال و رب رجـل خیر من مـائه و رب فئه أحب إلی من فئتین و من عتب علی الزمـان طـالت معتبته و من رضـی بـالقسم طابت معیشـته آفه الرأی الهوی و العـاده أملـک بالأـدب و الحـاجه مع المحبه خیر من الغنی مع البغضه و الـدنیا دول فما کان منها لک أتاک علی ضعفک و إن قصرت فی طلبه و ما کان منها

علیک لم تدفعه بقوتک و سوء حمل الریبه تضع الشرف و الحسد داء لیس له دواء و الشماته تعقب و من بر قوما بر به و الندامه(۱) مع السفاهه و دعامه العقل الحلم و جماع الأمر الصبر و خیر الأمور مغبه العفو و أبقی الموده حسن التعاهد و من یزر غبا یزدد حبا وصیه أکثم بن صیفی عند موته جمع أکثم بنیه عند موته فقال یا بنی إنه قد أتی علی دهر طویل و أنا مزودکم من نفسی قبل الممات أوصیکم الله بتقوی الله و صله الرحم و علیکم بالبر فإنه ینمی علیه العدد و لا یبید علیه أصل و لا فرع و أنهاکم عن معصیه الله و قطیعه الرحم فإنه لا یثبت علیها أصل و لا ینبت علیها فرع کفوا ألسنتکم فإن مقتل الرجل بین فکیه إن قول الحق لم یدع لی صدیقا.

انظروا أعناق الإبل فلا تضعوها إلا فی حقها فإن فیها مهر الکریمه و رقوء الدم و إیاکم و نکاح الحمقاء فإن نکاحها قذر و ولدها ضیاع الاقتصاد فی السفر أبقی للجمام من لم یأس علی ما فاته أودع بدنه من قنع بما هو فیه قرت عینه التقدم قبل الندم أصبح عند رأس الأمر أحب إلی من أن أصبح عند ذنبه (۲)

لم یهلک من عرف قدره العجز عند البلاء آفه المتحمل لن یهلک من مالک ما وعظک ویل لعالم أمن من جاهل الوحشه ذهاب الأعلام یتشابه الأمر إذا أقبل فإذا أدبر عرفه الکیس و الأحمق و البطر عند الرخاء حمق و فی طلب المعالی یکون القرب لا تغضبوا من الیسیر فإنه یجتنی الکثیر لا تجیبوا عما لا تسألوه و لا تضحکوا مما لا یضحک منه.

تباروا فی الدنیا و لا تباغضوا الحسد فی القرب فإنه من یجتمع یتقعقع عمده لینفرد من بعض فی الموده لا تتکلموا علی القرابه فتقاطعوا فإن القریب

۱- ۱. فی المصدر ج ۲ ص ۲۶۲« و اللؤمه».

۲- ۲. فی المصدر ج ۲ ص ۲۶۲:« من أصبح عند رأس الامر، أحب الی ممن أصبح عند ذنبه».

من قرب نفسه و عليكم بالمال فأصلحوه فإنه لا يصلح الأموال إلا بإصلاحكم و لا يتكلن أحدكم على مال أخيه يرى فيه قضاء حاجته فإنه من فعل ذلك كان كالقابض على الماء و من استغنى كرم على أهله و أكرموا الخيل نعم لهو الحره المغزل و حيله من لا حيله له الصبر.

و عاش فروه بن ثعلبه بن نفايه السلولى مائه و ثلاثين سنه فى الجاهليه ثم أدرك الإسلام فأسلم.

و عاش مضاد بن حبابه بن مراره من بنى عمرو بن يربوع بن حنظله بن زيد مناه أربعين و مائه سنه.

و عاش قس بن ساعده ستمائه سنه و هو الذى يقول:

هل الغيث يعطى الأمر عند نزوله***بحال مسى ء فى الأمور و محسن

و من قد تولى و هو قد فات ذاهب***فهل ينفعنى ليتنى و لو أننى.

و كذلك يقول لبيد

و أخلف قسا ليتنى و لو أننى***و أعيا على لقمان حكم التدبر.

و عاش الحارث بن كعب المذحجى ستين و مائه سنه.

قَالَ الصَّدُوقُ رَحِمَهُ اللَّهُ هَذِهِ الْأَخْبَارُ الَّتِى ذَكَرْتُهَا فِى الْمُعَمَّرِينَ قَدْ رَوَاهَا مُخَالِفُونَا أَيْضاً مِنْ طَرِيقِ مُحَمَّدِ بْنِ السَّائِبِ الْكَلْبِيِّ وَ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ يَسَارٍ وَ عَوَانَهَ بْنِ الْحَكَمِ وَ عِيسَى بْنِ يَزِيدَ بْنِ رِئَابٍ وَ الْهَيْثَمِ بْنِ عَدِيٍّ الطَّائِيِّ وَ قَدْ رُوِىَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ: كُلَّمَا كَانَ فِى الْأُمَمِ السَّالِفَهِ فَيَكُونُ فِى هَذِهِ الْأُمَّهِ مِثْلُهُ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَ الْقُذَّهِ بِالْقُذَّهِ.

وَ قَدْ صَحَّ هَذَا التَّعْمِيرُ فِيمَنْ تَقَدَّمَ وَ صَحَّتِ الْغَيْبَاتُ الْوَاقِعَهُ بِحُجَجِ اللَّهِ عليهم السلام فِيمَا مَضَى مِنَ الْقُرُونِ فَكَيْفَ السَّبِيلُ إِلَى إِنْكَارِ الْقَائِمِ عليه السلام لِغَيْبَتِهِ وَ طُولِ عُمُرِهِ. مع الأخبار الوارده فيه عن النبى صلى الله عليه و آله و عن الْائمه عليهم السلام و هى التى قد ذكرناها فى هذا الكتاب بأسانيدها

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ الدَّقَّاقُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِى عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ

مُوسَی بْنِ عِمْرَانَ النَّخَعِیِّ عَنْ عَمِّهِ الْحُسَیْنِ بْنِ یَزِیدَ النَّوْفَلِیِّ عَنْ غِیَاثِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: کُلُّ مَا کَانَ فِی الْأُمَمِ السَّالِفَهِ فَإِنَّهُ یَکُونُ فِی هَذِهِ الْأُمَّهِ مِثْلُهُ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَ الْقُذَّهِ بِالْقُذَّهِ.

ل، [الخصال] علی بن عبد الله الأسواری عن مکی بن أحمد قال سمعت إسحاق بن إبراهیم الطوسی یقول: و کان قد أتی علیه سبع و تسعون سنه علی باب یحیی بن منصور قال رأیت سربایک ملک الهند فی بلد تسمی صوح فسألناه کم أتی علیک من السنین قال تسعمائه سنه و خمس و عشرون سنه و هو مسلم فزعم أن النبی صلی الله علیه و آله أنفذ إلیه عشره من أصحابه منهم حذیفه بن یمان و عمرو بن العاص و أسامه بن زید و أبو موسی الأشعری و صهیب الرومی و سفینه و غیرهم یدعونه إلی الإسلام فأجاب و أسلم و قبل کتاب النبی صلی الله علیه و آله فقلت له کیف تصلی مع هذا الضعف فقال لی قال الله عز و جل الَّذِینَ یَذْکُرُونَ اللَّهَ قِیاماً وَ قُعُوداً وَ عَلی جُنُوبِهِمْ (1) الآیه فقلت له ما طعامک فقال لی آکل ماء اللحم و الکراث و سألته هل یخرج منک شی ء فقال فی کل أسبوع مره شی ء یسیر و سألته عن أسنانه فقال أبدلتها عشرین مره.

و رأیت له فی إسطبله شیئا من الدواب أکبر من الفیل یقال له زندفیل فقلت له ما تصنع بهذا قال یحمل ثیاب الخدم إلی القصار و مملکته مسیره أربع سنین فی مثلها و مدینته طولها خمسون فرسخا فی مثلها و علی کل باب منها عسکر مائه ألف و عشرین ألفا إذا وقع فی أحد الأبواب حدث خرجت تلک الفرقه إلی الحرب لا تستعین بغیرها و هو فی وسط المدینه و سمعته تقول دخلت المغرب فبلغت إلی الرمل رمل عالج و صرت إلی قوم موسی علیه السلام فرأیت سطوح بیوتهم مستویه و بیدر الطعام خارج القریه یأخذون منه القوت و الباقی یترکونه هناک و قبورهم فی دورهم و بساتینهم من المدینه علی فرسخین لیس فیهم شیخ و لا شیخه

۱- ۱. آل عمران: ۱۹۱.

و لم أر فيهم عله و لا يعتلون إلى أن يموتوا و لهم أسواق إذا أراد الإنسان منهم شراء شي ء صار إلى السوق فوزن لنفسه و أخذ ما يصيبه و صاحبه غير حاضر و إذا أرادوا الصلاه حضروا فصلوا و انصرفوا لا يكون بينهم خصومه و لا كلام يكره إلا ذكر الله عز و جل و الصلاه و ذكر الموت.

قال الصدوق رحمه الله إذا كان عند مخالفينا مثل هذه الحال لسربايك ملك الهند فينبغي أن لا يحيلوا مثل ذلك في حجه الله من التعمير و لا قوه إلا بالله العلي العظيم بيان (١) و صبح ليل عطف على الثواء قوله يغاديه أي يأتيه غدوه قوله و ليل بعد يسرى أي بعد ذلك الصبح يسير ليلا و الشلو بالكسر العضو و السلو الصبر و قال الجوهري الهنيده المائه من الإبل و غيرها و قال أبو عبيده هي اسم لكل مائه و أنشد:

و نصر بن دهمان الهنيده عاشها***و تسعين عاما ثم قوم فانصاتا

و قال في الصاد و التاء و قد انصات الرجل إذا استوت قامته بعد الانحناء ثم ذكر هذا البيت و الذي بعده و قال شرح الشباب أوله.

قوله رهين شي ء أي كل شي ء احتاج إليه و في بعض النسخ بالسين المهمله و هو اللبن يكون في أطراف الأخلاف قبل نزول الدره.

و لده الرجل تربه و الجمع لدات و السبات بالضم النوم و الراحه قوله حتى تخط له قبرا لعله إشاره إلى إدراك ما قبل الجاهليه و الكهب الجاموس المسن و الكهبه بالضم بياض علته كدوره أو الدهمه أو غبره مشربه سوادا.

و ثاب الرجل يثوب ثوبا رجع بعد ذهابه أي نفعت مولى حتى يعود إلى نفعه و جزاؤه و البث الحزن و الكبر كعنب الشيخوخه أو هو كصرد جمع الكبرى أي المصائب الكبر و يوم مهران و يوم تستر إشارتان إلى غزوتان مشهورتان في الإسلام كانتا في زمن عمر و قدني أي حسبي أن أبيد أي أهلك و في بعض النسخ

١- ١. ابتدأ رحمه اللّه بشرح الاشعار ممّا يتعلق بالصفحه ٢٣٧.

و قد لی أی و قد حان لی (۱).

و قال الجوهری و لبد آخر نسور لقمان هو الذی بعثته عاد فی وفدها إلی الحرم یستسقی لها فلما أهلکوا خیر لقمان بین بقاء سبع بقرات (۲) سمر من أظب عفر فی جبل وعر لا یمسها القطر و بین بقاء سبعه أنسر کلما هلک نسر خلف بعده نسر فاختار النسور فکان آخر نسوره یسمی لبدا.

و قال مزیقیاء لقب عمرو بن عامر ملک من ملوک الیمن زعموا أنه کان یلبس کل یوم حلتین فیمزقهما بالعشی و یکره أن یعود فیهما و یأنف أن یلبسهما أحد غیره.

و قال جاء فلان یهادی بین اثنین إذا کان یمشی بینهما معتمدا علیهما من ضعفه و تمایله.

و إخماد النار کنایه عن خمول الذکر أو ذهاب البرکه قوله فإنکم لا تلاموا الحاصل أنکم إن بذلتم علی قدر وسعکم فسیعذرکم الناس و لا یلومونکم و یبقی لکم قوه علی البذل بعد ذلک و ذلک خیر من أن تسرفوا و تبذلوا جمیع ما فی أیدیکم و تحتاجوا إلیه و یعانوکم بالمعذره أی بقلیل یعتذرون إلیکم فی ذلک أو مع کونکم معذورین فی السؤال لاضطرارکم و فی بعض النسخ من أن تضاموا أی من أن یظلموکم بأن یعتذروا إلیکم مع قدرتهم علی البذل و علی التقادیر الأظهر فإنکم إن تلاموا.

و لا تجشموا أی لا تکلفوا أهل الدناءه أی البخلاء و الذین لم ینشئوا فی الخیر فتقصروا بها أی تجعلوهم مقصرین عاجزین عما طلبتم منهم و الضمیر راجع إلی أهل الدناءه بتأویل الجماعه قوله فتبوروا أی فتهلکوا و الازدراء التحقیر و قوله ذکاء قلبه تفسیر للأصغرین و التبسل إظهار البساله و هی الشجاعه و فی بعض النسخ و تبتلوا و التبتل الانقطاع عن الدنیا إلی الله و قوله تسم إلیکم

۱- ۱. لکن علی هذه النسخه لا یستقیم وزن الشعر و قد أضفنا إلیه ما کان یحتمل نقصانه راجع ص ۲۳۹.

۲- ۲. فی القاموس:« بعرات» قیل و هو الصحیح.

الأبصار من قولهم سما بصره أی علا و القارب السفينه الصغيره و الشاهور لعله لغه فی الشهر و العرمرم الجيش الكثير.

قوله و للدهر أمر مره أی قد يجعل الرجل أميرا و قد يجعله متهجما عليه أو للدهر أمور غريبه و تهجمات و الأظهر أنه بالكسر بمعنی الشده و الأمر العجيب قوله ينجم بضم الجيم أی يطلع و يظهر قوله و يسمو به السم السم بالضم و الكسر الاسم أی يعلو به اسم الله و كلمه التوحيد.

و قوله ثمان إلی آخر البيت لعله إشاره إلی الطوائف التی يقتلهم القائم عليه السلام أو يطيعونه و قوله و من بعد هذا كر تسعون إشاره إلی من يعود فی الرجعه قوله أن يفرقها الدم لعل المعنی أن كلها يصرف فی الجهاد أو أن دم القتلی حولها يهدمها إما حقيقه أو مجازا.

و قال الجوهری الداحس اسم فرس مشهور لقيس بن زهير بن جذيمه العبسی و منه حرب داحس و ذلک أن قيسا و حذيفه بن بدر تراهنا علی خطر عشرين بعيرا و جعلا الغايه مائه غلوه و المضمار أربعين ليله و المجری من ذات الإصاد فأجری قيس

داحسا و الغبراء و أجری حذيفه الخطار و الحنفاء فوضعت بنو فزاره رهط حذيفه كمينا علی الطريق فردوا الغبراء و لطموها و كانت سابقه فهاجت الحرب بين عبس و ذبيان أربعين سنه.

قوله علی العلات أی علی كل حال و الردء الفاسد و بنو حام السودان شبهت الجزر فی عظمها و عظم سنامها بجبال صغار عليها بنو حام قعودا و أروی أم عثمان و كان الوليد أخاه لأمه.

قوله و اقرع الأرض بالعصا أی نبه الغافل بأدنی تنبيه ليعقل و لا تؤذه و لا تفضحه قال الجوهری قال الشاعر:

و زعمت أنا لا حلوم لنا***إن العصا قرعت لذی الحلم

أی إن الحليم إذا نبه انتبه و أصله أن حكما من حكام العرب عاش حتی اهتر فقال لابنته إذا أنكرت شيئا من فهمی عند الحكم فاقرعی لی المجن بالعصا

لأرتدع قال المتلمس لذى الحلم البيت انتهى و على ما ذكره يحتمل المراد تنبيهه عند الغفله.

قوله فإن من يسمع يخل هو من الخيال أى إذا أحضرتم سفيها فهو يتكلم على سفاهته و كل من يسمع منه يقع فى خياله شى ء و يؤثر فيه.

و قال الزمخشرى فى مستقصى الأمثال من يسمع يخل أى يظن و يتهم بقوله إذا بلغ شيئا عن رجل فاتهمه و قيل إن من يسمع أخبار الناس و معايبهم يقع فى نفسه المكروه عليهم أى إن المجانبه للناس أسلم و مفعولا يخل محذوفان انتهى.

و الصريمه العزيمه فى الشى ء و الصرم القطع و الخلى الخالى من الهم و الحزن خلاف الشجى و المثل معروف و المعنى أنى فى هم عظيم لهذا الأمر الذى أدعوكم إليه و أنتم فارغون غافلون فويل لى منكم قوله وقع القائم معه (١)

أى يصير العزيز بعد ظهور الحق ذليلا و الذليل عزيزا لأن الحق يظهر عند غلبه الباطل و أهله قوله أن أدركه بالفتح أى أن أتلهف على إدراك هذا الأمر فإنى آيس منه أو بالكسر فيكون الجزاء محذوفا أى على أمر إن أدركته فزت أو لهفى عليكم إن أدركته و فات عنكم.

قوله و العاده أملك بالأدب أى الآداب الحسنه إنما تملك باعتيادها لتصير ملكه أو متابعه عادات القوم و ما هو معروف بينهم أملك بالآداب و الأول أظهر قوله و رقوء الدم قال الجزرى فيه لا تسبوا الإبل فإن فيها رقوء الدم يقال رقأ الدمع و الدم و العرق يرقأ رقوءا بالضم إذا سكن و انقطع و الاسم الرقوء بالفتح أى إنها تعطى فى الديات بدلا من القود و يسكن بها الدم.

۱- ۱. هذا على نسخه المصنّف رحمه اللّه، و لا يخفى عدم المناسبه بين اللفظ و المعنى و الصحيح ما أثبتناه(ص ۲۵۰) طبقا للمصدر المطبوع و المعنى أن الحق إذا قام رفع من قام معه و أعلاه و استنهض الصرعى حتّى يجعلهم قياما و المحصل أنّه إذا قام الحق صير القاعد قائما و القائم مترفعا.

قوله التقدم قبل الندم أی ینبغی أن یتقدم فی الأمور قبل أن یفوت و لا یبقی إلا الندم قوله الوحشه ذهاب الأعلام أی إنما یکون الوحشه فی الطرق عند ذهاب الأعلام المنصوبه فیها فکذا الوحشه بین الناس إنما یکون بذهاب العلماء و الهداه الذین هم أعلام طرق الحق.

قوله یکون القرب أی من الناس أو من الله و قال الجوهری تقعقعت عمدهم أی ارتحلوا و فی المثل من یجتمع یتقعقع عمده کما یقال إذا تم أمر دنا نقصه.

غو، [غوالی اللئالی] بِالْإِسْنَادِ إِلَی أَحْمَدَ بْنِ فَهْدٍ عَنْ بَهَاءِ الدِّینِ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ یَحْیَی بْنِ النَّجْلِ الْکُوفِیِّ عَنْ صَالِحِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْیَمَنِیِّ کَانَ قَدِمَ الْکُوفَهَ قَالَ یَحْیَی وَ رَأَیْتُهُ بِهَا سَنَهَ أَرْبَعٍ وَ ثَلَاثِینَ وَ سَبْعِمِائَهٍ عَنْ أَبِیهِ عَبْدِ اللَّهِ الْیَمَنِیِّ وَ إِنَّهُ کَانَ مِنَ الْمُعَمَّرِینَ وَ أَدْرَکَ سَلْمَانَ الْفَارِسِیَّ وَ إِنَّهُ رَوَی عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: حُبُّ الدُّنْیَا رَأْسُ کُلِّ خَطِیئَهٍ وَ رَأْسُ الْعِبَادَهِ حُسْنُ الظَّنِّ بِاللَّهِ.

غو، [غوالی اللئالی] حَدَّثَنِی الْمَوْلَی الْعَالِمُ الْوَاعِظُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ فَتْحِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِکِ عَنْ تَاجِ الدِّینِ حَسَنِ السرایشنوی عَنِ الشَّیْخِ جَمَالِ الدِّینِ حَسَنِ بْنِ یُوسُفَ بْنِ الْمُطَهَّرِ قَالَ رُوِّیتُ عَنْ مَوْلَانَا شَرَفِ الدِّینِ إِسْحَاقَ بْنِ مَحْمُودٍ الْیَمَانِیِّ الْقَاضِی بِقُمَّ عَنْ خَالِهِ مَوْلَانَا عِمَادِ الدِّینِ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ فَتْحَانَ الْقُمِّیِّ عَنِ الشَّیْخِ صَدْرِ الدِّینِ السَّاوِی: قَالَ دَخَلْتُ عَلَی الشَّیْخِ بَابَارَتَنَ وَ قَدْ سَقَطَ حَاجِبَاهُ عَلَی عَیْنَیْهِ مِنَ الْکِبَرِ فَرَفَعَهُمَا عَنْ عَیْنَیْهِ فَنَظَرَ إِلَیَّ وَ قَالَ تَرَی عَیْنِی هَاتَیْنِ طَالَ مَا نَظَرَتَا إِلَی وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ قَدْ رَأَیْتُهُ یَوْمَ حَفْرِ الْخَنْدَقِ وَ کَانَ یَحْمِلُ عَلَی ظَهْرِهِ التُّرَابَ مَعَ النَّاسِ وَ سَمِعْتُهُ صلی الله علیه و آله یَقُولُ فِی ذَلِکَ الْیَوْمِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ عِیشَهً هَنِیئَهً وَ مِیتَهً سَوِیَّهً وَ مَرَدّاً غَیْرَ مُخْزٍ وَ لَا فَاضِحٍ.

**[ترجمه]سپس صدوق علیه الرحمه داستان شداد بن عاد را نقل می کند. ما هم آن را در کتاب «نبوّت» (جلد پنجم بحار) از وی نقل کردیم. آنگاه می گوید:

اوس بن ربیعه بن کعب بن أمیّه اسلمی دویست و چهارده سال در جهان زیست. خود وی در این باره می گوید: «چندان عمر کردم که بستگانم از بودن من در نزد آنها خسته شدند و خود من هم از عمر درازم به تنگ آمدم. شایسته است برای کسی که عمرش به دویست و چهارده سال رسیده، از محل و زندگی صبح و شام که بر او می گذرد خسته شود. عمر دراز اعضای مرا پوسانید، من هم لذت زندگی را ترک گفتم، به همین جهت آنچه را در سینه پنهان می کردم آشکار گردید!»

ابو زید منذر بن حرمله طائی

که مردی نصرانی بود صد و پنجاه سال عمر کرد .

نصر بن دهمان بن سلیم بن اشجع بن زید بن غطفان

صد و نود سال عمر کرد. به طوری که دندان هایش ریخت، عقلش خلل پیدا کرد و موی سرش سپید شد. در آن موقع مطلبی بر قوم وی مشکل گردید و محتاج به رأی و تدبیر او شدند. به همین جهت از خداوند مسألت کردند که عقل و جوانی او را به

وی برگرداند. خداوند هم جوانی را به او بازگردانید و موی سرش سیاه شد. سلمه بن خرشب یا عباس بن مرداس سلمی درباره وی این ابیات را سروده است:

نصر بن دهمان صد و نود سال عمر کرد / قامتش پس از خم شدن راست گردید / سپیدی موی سرش به سیاهی و پیری اش به جوانی عود کرد و بعد از آنکه عقلش از دست رفت، دوباره برگشت، ولی با وجود همه اینها، او سرانجام مرد!

ص: ۲۳۷

ثوب بن صداق عبدی

دویست سال در جهان زیست.

خثعم بن عوف بن جذیمه

روزگاری دراز عمر کرد و این شعر را بگفت:

خثعم چندان در جهان زیست که دیگر نه نیرویی برایش ماند و نه ثروتی، افسوس که از مردن چاره ای نیست!

ثعلبه بن کعب بن عبد الاشهل بن اشوس

دویست سال عمر کرد. این ابیات از اوست:

با مردمی تماس داشتم که با مرگ ناگهانی درگذشتند، در حالی که هیچ دعایی برای رهایی آنها از مرگ سودی نداشت / آنها رفتند و مرا باقی گذاشتند و بعد از آنها زندگانی من به طول انجامید / پس من در گرو چیزی ماندم و امید به مرگ از من سلب شد کعب بن رداه بن کعب بن ذهل بن قیس نخعی

سیصد سال عمر کرد. خود وی می گوید:

از رفقای من، چه آنها که اولاد داشتند و چه آنها که اولاد نداشتند، کسی نمانده است / مگر کسی که امروز در صف اموات به شمار آید / آیا خریداری هست که من زندگی خود را به او بفروشم؟!

عدیّ بن حاتم طائی

صد و بیست سال در جهان زیست.

امابات بن قیس بن حرمله بن سنان کندی

صد و شصت سال زندگی کرد.

عمیره بن هاجر بن عمیر بن عبد العزّی بن قیس خزاعی

صد و هفتاد سال در جهان زیست. ابیات زیر از اوست:

پوسیده گشتم و روزگار مرا از میان برد / صد سال عمر کردم و می خواهم ده سال دیگر هم بمانم / امروز من مانند جوجه ای هستم که نه مرده ام تا بر من گریه کنند و نه زنده ام تا کاری برایم انجام دهند / من در روزگاری زندگی می کردم که عشیره ام مرده ای را که پیش از مرگ قبر خود را نکنده بود، دفن نمی کردند

عوام بن منذر بن زید بن قیس بن حارثه بن لام

روزگار درازی در عصر جاهلیت زیست و عمر بن عبدالعزیز خلیفه اموی را درک کرد. روزی او را به نزد عمر بن عبدالعزیز آوردند. از بس ضعیف بود استخوان گردنش جدا جدا دیده می شد و ابروانش روی چشمانش ریخته بود. از وی پرسیدند در دنیا چه چیزها دیده ای؟ گفت: «به خدا سوگند نمی توانم به خاطر بیاورم که مردم عهد ذوالقرنین را درک کردم یا پیش از آن بوده ام. هر گاه پیراهن از برم بیرون آورند، معلوم خواهد شد که بدنم نه گوشت دارد و نه خون.»

ص: ۲۳۸

سیف بن وهب بن جذیمه طائی

دویست سال در جهان زیست. این ابیات از اوست:

آگاه باشید من رفتنی هستم، پس مرا دروغگو مشمارید / پیراهن جوانی را پوشیدم و بعد کهنه کردم و تقدیر الهی که چیره دست است، مرا در چنبر قدرت خود گرفت / دشمنان را از خود دفع می کردم و به دوستان نفع می رساندم، تا ثواب آن عاید من گردد

ارطاه بن سهیّه مزنی

صد و بیست سال زندگی کرد. کنیه او ابو ولید بود. عبدالملک مروان از وی پرسید: «ای ارطاه! از شعر تو چه مانده است؟» گفت: «دیگر شراب نمی نوشم و کار طرب انگیز نمی کنم و بر چیزی غضب نمی کنم و جز برای یکی از اینها، شعر برای من نمی آید! با این همه این اشعار را گفته ام:

مردم را چنان دیدم که شب ها آنان را می خورند و فانی می گردانند، همچون زمین که پاره های آهن را می خورد و می پوساند / چون مرگ اولاد آدم می رسد، چیزی از وی فرو نمی گذارد و می دانم که شبح مرگ چندان خود را نشان می دهد تا نذر خود را نسبت به ابو ولید هم ایفا کند!

عبدالملک از شنیدن معنی بیت آخر به وحشت افتاد. زیرا کنیه او نیز ابو ولید بود! ولی او گفت: «مقصود خود من هستم! چه

کنیه من ابو ولید است.» عبید بن أبرص

سیصد سال زندگانی کرد. او می گوید:

یعنی از بین رفتم و زمانه هم مرا از بین برد / در حالی که هم سالان من چهره به خاک کشیدند

ابن عبید را نعمان بن منذر در روز سختی و جنگ خود گرفت و به قتل رساند.

شریح ابن هانی

صد و بیست سال عمر کرد تا در جنگ حجاج بن یوسف به قتل رسید. وی در حال کبر سنّ و ضعف پیری گفته است:

در این سن پیری با محنت و اندوه دست به گریبانم / سال ها در بین مشرکین زیستم، تا آنگاه که پیغمبر رحمت را یافتم و بعد از پیغمبر، ابوبکر و عمر را دیدم / در جنگ روز مهرگان و جنگ شوشتر و صفین و نهروان نیز شرکت جستم. ای وای که این عمر چه طولانی گشته است!

مسجاح بن سباع

که مردی از بنی ضبّه بود نیز روزگاری دراز در جهان زیست. او در این باره می گوید:

چندان در اکناف جهان گشتم که پوسیده شدم و اگر بمیرم به موقع است / روزگار مرا فانی گرداند، ولی خود روزها فانی نمی شود، چنان که شب ها و ماه ها و سال ها، هر وقت بروند دوباره باز می گردند لقمان بزرگ عاد

پانصد و شصت سال، یعنی به اندازه عمر هفت کرکس زندگی کرد. هر کرکسی هشتاد سال عمر می کرد. لقمان نامبرده باقیمانده قوم عاد بود. همچنین روایت شده که وی سه هزار و پانصد سال عمر کرد. وی از اولاد عاد است که قوم آنها را به جانب حرم فرستادند تا برای آنها جستجوی آب کنند. لقمان عمر هفت کرکس را یافت، او جوجه نرین کرکس را می گرفت و در کوهی که کرکس در آنجا زندگی می کرد، جای می داد. کرکس هم در آنجا می ماند تا سر موعد بمیرد. چون کرکس اول می مرد، دیگری را تربیت می کرد. آخرین آن کرکس ها «لبد» نام داشت و از همه آنها عمرش درازتر بود. مردم درباره او می گفتند که عمرش بسی طولانی گشت! اشعار مشهور بسیاری نیز درباره لقمان گفته شده است. او قوه شنوایی و بینایی را به میزان لازم داشته و اخبار وی زیاد است.

زهیر بن جناب بن هبل بن عبداللّٰه بن بکر بن عوف بن عذره بن زید بن عبداللّٰه ابن وهده بن ثور بن کلیب کلبی

سیصد سال عمر کرد.

مزیقیا عمرو بن عامر

که از نظر نفع وجودش به وی لقب «آب آسمان» داده بودند، هشتصد سال در جهان زیست. او چهار صد سال جزو مردم عادی بود و چهار صد سال هم سلطنت کرد. از این جهت او را (مزیقیا) می نامیدند که هر روز، دو دست لباس می پوشید و بعد دستور می داد آنها را پاره کنند تا دیگری آن را نپوشد.

هبل بن عبداللّٰه بن کنانه

هفتصد سال در جهان زندگی کرد .

ابو طمحان قینی

صد و پنجاه سال عمر کرد.

مستوغر بن ربیعه بن کعب بن زید بن منات بن تمیم

سیصد و سی سال عمر و سپس اسلام را درک کرد، ولی اسلام نیاورد. شعر او معروف است.

دوید بن نهد

چهار صد و پنجاه سال در جهان زیست. درباره طول عمر خود گفته است:

روزگار دست و پای مرا از کار انداخت، روزگار آن را که روزی فاسد شده، اصلاح نخواهد کرد / بلکه یک روز آن را اصلاح و روز دیگر فاسد می گرداند

وی هنگام وفات، فرزندان خود را جمع کرد و گفت: «ای فرزندان من! به شما وصیت می کنم که عذر مردم شرور را نپذیرید و از خطای آنها نگذرید!»

تیم اللّٰه بن ثعلبه بن عکایه

دویست سال در جهان زیست.

مرتع بن ضبع بن وهب بن بعیض بن مالک بن سعدی بن عدی بن فزاره

دویست و چهل سال عمر کرد. او نیز اسلام را درک کرد، ولی اسلام نیاورد.

معدی کرب حمیری از آل «ذی رعین»

دویست و پنجاه سال در جهان زیست .

ثریه بن عبداللّه جعفی

سیصد سال زندگانی کرد. وی به مدینه آمد و نزد عمر بن الخطاب رفت و گفت: «من این بیابان را که شما در آن مسکن کرده اید، قبلا بدون آب و درخت دیده بودم و مردمی دیدم که مانند شما «اشهد ان لا اله الا اللّه» می گفتند!» پسر ثریه که به واسطه ضعف پیری تکیه به پدرش کرده و خرف شده بود نیز با او بود. عمر پرسید: «ای ثریه! چرا پسر تو خرف گشته ولی عقل تو هنوز باقی است؟» گفت: «علت این است که من تا هفتاد سالگی زن نگرفتم و بعد هم زن عفیف و نیک سیرت گرفتم. زن من چنان بود که هنگام خوشحالی من بر مسرّتم می افزود و موقع خشم و غضب، مرا دلشاد می کرد! ولی این پسرم زنی موذی و بد زبان گرفت که چون او را خوشحال می دید، کاری می کرد که دلتنگ و خشمگین شود و هر گاه او را گرفته و غضبناک می دید، جانش را به لبش می رساند.

عوف بن کنانه و سخنان حکیمانه او

عوف بن کنانه کلبی سیصد سال در جهان زیست. چون حال احتضارش فرا رسید، فرزندان خود را جمع کرد و به آنها وصیت کرد و گفت: «ای فرزندان من! وصیت مرا حفظ کنید که بعد از من به وسیله آن به ریاست و آقایی قوم خواهید رسید. پارسایی پیشه سازید؛ خیانت نکنید؛ محزون نباشید؛ درندگان را از خوابگاهشان پراکنده مسازید؛ با مردم آمیزش کنید، ولی بدی های آنها را پوشیده دارید تا کارتان بهبود یابد و اصلاح گردد؛ دست سؤال به طرف آنها دراز نکنید تا برایتان گران تمام نشود. تا می توانید حالت سکوت پیش گیرید، مگر برای اظهار حقّی که پسندیده می دانید. مردم را دوست بدارید تا سینه های آنها از کینه شما پاک شود؛ آنها را از استفاده منافع محروم نسازید تا از شما شکایت نکنند؛ از آنها فاصله بگیرید تا دلتان آرامش یابد؛ زیاد با آنها نشست و برخاست نکنید که موجب خواری شماست. چون کار مشکلی برای شما پدید آید، در برابر آن ثبات و صبر پیشه گیرید؛ با گذشت زمان بسازید که اگر زبان راستی و ذلّت خواری بماند، بهتر از آن است که در حال خوشی نام انسان به بدی یاد شود.

خود را برای احترام به کسی که نسبت به شما فروتنی می کند آماده سازید، زیرا نزدیک ترین خواهش ها، دوستی و دورترین نسبت ها، دشمنی است. وفا پیشه گیرید؛ نقض عهد مکنید که جمعیت شما را تأمین خواهد کرد. حسب خود را به واسطه ترک دروغ زنده کنید که دروغ آفت جوانمردی است. تنگی معیشت خود را بر مردم معلوم مسازید که موجب خواری و سرشکستگی شما خواهد شد. از غربت اجتناب ورزید که با ذلّت توأم است. زنان نجیبه و اصیل خود را به هر کسی تزویج نکنید، مگر آنکه در اصالت و نجابت با شما برابر باشند. همیشه بکوشید که فضیلت و بزرگی کسب کنید. زیبایی زنان، شما را از توجه به خوبی آنها فریب ندهد که خوبی زنان، به کمال و شرافت آنها بستگی دارد! در نزد فامیل و قوم خود فروتنی کنید و بر آنها ستم روا مدارید تا به ملکات فاضله نائل گردید. در موضوعی که آنها اتفاق بر آن دارند، مخالفت نکنید که مخالفت برای مرد مطاع، موجب نقص و عیب است. کارهای نیک شما پیش از دیگران، باید برای قوم خودتان باشد. ساحت خانه های خود را از ساکنین آن متوحّش مسازید که موجب سلب برکت و جلوگیری از حقوق آنهاست. سخن چینی را در میان خود ترک کنید تا در پیشامدهای ناگوار مددکار هم باشید و بر دشمن غلبه یابید. از سودپرستی بپرهیزید، مگر در مواردی که اشکال نداشته باشد. همسایه ها را گرامی بدارید تا اطرافتان آرام بگیرد. مهمان را در پذیرایی بر خود مقدم بدارید. با سفیهان

شکیبا باشید تا از اندوه و ناراحتی شما کاسته شود.

از تفرقه و جدایی دوری کنید که موجب خواری شما خواهد بود. جز در موقع ناچاری خود را بیش از حد توانایی در مشقّت نیندازید. زیرا اگر عذر شما پذیرفته بود، مردم شما را سرزنش نخواهند کرد و اگر نیرومند و قوی باشید، بهتر از این است که در موقع اضطرار به کمک دیگران بشتابید. بخشش کنید، ولی تفریط نکنید که بذل و بخشش، مانع احتیاج شماست. آنچه می گویید یکسان باشد تا نزد خلق عزیز شوید و شمشیرتان بران باشد. از اسراف بپرهیزید و خود را رسوا مسازید. از مردم پست انتظار کاری نداشته باشید که در آن کوتاهی می ورزند و به عمل نمی آورند. نسبت به یکدیگر رشک و حسد نبرید تا باعث هلاکت شما نگردد. از بخل اجتناب کنید که بخل یک نوع بیماری است. برای خود از فضیلت وجود و ادب و دوستی با اهل فضل و حیا خانه ها بنا کنید و با بذل و سخاوت، محبت مردم را جلب کنید. افراد با فضیلت را محترم شمارید و از تجربه اشخاص آزموده سرمشق بگیرید. کوچکی کار نیک شما را از انجام آن باز ندارد که همان نیز دارای ثواب خواهد بود. مردم را کوچک نشمارید و ناتوان ندانید که مردی، به روشنی دل و زبان گویا بستگی دارد.

هر گاه از سانحه ای به وحشت افتادید تأمّل کنید و شتاب نورزید. برای نزدیکی به سلاطین نسبت به آنها مهر ورزید که هر کس را که بخواهند بلند می کنند و هر که را نخواهند به زمین می زنند. در کارها شجاع باشید تا دیدگان مردم به شما معطوف گردد. از راه وفا فروتنی پیشه گیرید و کاری کنید که بزرگانتان، شما را دوست بدارند.» سپس این دو بیت را گفت:

هر عاقلی ترا پند نمی دهد و هر پند و اندرزدهی عاقل نیست، ولی اگر هر دو در شخصی جمع شد (یعنی عاقلی ترا نصیحت کرد) سزاوار است که پیروی او را به گردن بگیری

آنچه در لوح اهرام مصر نوشته بود

عبداللّٰه بن محمد بن عبد الوهاب، از احمد بن محمد بن عبداللّٰه بن یزید شعرانی که از فرزندان عمّار یاسر رضی اللّٰه عنه است برای من نقل کرد که ابوالقاسم محمد بن قاسم بصری می گفت: ابوالحسن خمارویه بن احمد بن طولون در مصر گنج هایی به دست آورد که پیش از وی نصیب هیچ کس نشده بود. سپس او را ترغیب کردند تا دو هرم از اهرام ثلاثه مصر را خراب کند، شاید در آن نیز گنجی بیابد! ولی اطرافیان و مشاورین و افراد مورد اعتماد وی او را از خراب کردن اهرام بر حذر داشتند و خاطر نشان ساختند که هر کس متعرض اهرام شده، عمرش کوتاه گشته است. او به نصیحت آنها اعتنا نکرد و دستور داد هزار کارگر دیوار اهرام را بکنند تا درب آن پیدا شود، پس از یک سال کار، خسته و عاجز شدند. موقعی که از تعقیب منظور مأیوس گشتند و می خواستند دست بردارند، راهی پیدا کردند که مانند نقب بود. راه را گرفته و پیش رفتند تا به آخر آن رسیدند. در آنجا سنگ مرمری دیدند و دانستند که درب اهرام است. سپس چندان سعی کردند تا در را از جا کنده بیرون آوردند، دیدند با خط یونانی چیزی بر آن نوشته است. حکما و علمای مصر را جمع کردند تا آن را بخوانند، ولی کسی نتوانست آن را بخواند. در میان آنها شخصی به نام ابو عبداللّٰه مدنی بود که یکی از حفّاظ دنیا و از علمای روزگار به شمار می رفت. وی به ابوالحسن خمارویه گفت: «اسقفی را در حبشه می شناسم که سیصد و شصت سال دارد و او قادر است این خط را بخواند. او می خواست این زبان را به من بیاموزد، ولی چون به علوم عرب رغبت داشتم، آن را فرا نگرفتم و آن اسقف هنوز زنده است.»

ابوالحسن خمارویه نامه ای به پادشاه حبشه نوشت که اسقف مزبور را نزد وی بفرستد، ولی پادشاه حبشه جواب داد که این مرد پیر گشته و زمانه او را فرسوده کرده و فقط هوای شهر ماست که تاکنون او را زنده نگاه داشته است. بیم آن است که اگر به هوا و اقلیم دیگر نقل مکان کند و از جایش حرکت کند و رنج و مشقت سفر بکشد، تلف گردد، در صورتی که بقای او موجب شرف و افتخار ماست. اگر چیزی دارید که می خواهید او بخواند یا تفسیر کند یا می خواهید چیزی از وی بپرسید، آن را بنویسید و بفرستید تا خوانده و مقصود شما تأمین گردد. خمارویه دستور داد سنگ مرمر را در کشتی کوچکی نهادند، آن را از «صعید اعلی» به «اسوان» حمل کردند و با شتاب از اسوان به حبشه آوردند. چون سنگ را نزد اسقف رساندند، نوشته را خواند و به زبان حبشی معنی کرد. سپس از حبشی به عربی ترجمه گردید. معلوم شد نوشته است: «من ریّان بن دومغ هستم.» ابو عبداللّٰه مدنی که همراه سنگ به حبشه رفته بود، از اسقف پرسید: «ریان بن دومغ کی بوده؟» گفت: «او پدر عزیز مصر است که حضرت یوسف در خانه او و همسرش زلیخا بوده است.»

عزیز هفتصد سال و پدرش «ریان» هزار و هفتصد سال و «دومغ» پدر ریان، سه هزار سال در جهان زیستند. روی آن سنگ نوشته بود: «من ریان بن دومغ هستم. برای اطلاع از منبع رود نیل از وطن خویش بیرون آمدم. چه که جریان آن را می دیدم و می خواستم ابتدا و منبع آن را هم بدانم. به همین منظور همراه هشت هزار نفر از مردم کشور، هشتاد سال به جستجو پرداختیم، تا آنکه به ظلمات و دریای اطلس رسیدیم و دیدم رود نیل، دریای اطلس را قطع کرده و در آن عبور می کند و منفذ هم ندارد. همراهان من به جز چهار هزار نفر همه مردند. من از زوال سلطنت خود ترسیدم و مراجعت کردم، «اهرام» و «برابی» و این دو هرم را بنا کردم و تمام گنج ها و اندوخته های خود را در آن پنهان کردم و در این خصوص، این اشعار را گفته ام:

من بعضی چیزها را که به وقوع خواهد پیوست می دانم. علم غیب ندارم، زیرا تنها خداوند عالم به غیب است / هر چه را خواستم محکم و متقن گردد، آن را محکم ساختم با این وصف خداوند قوی تر و صنع او محکم تر است / خواستم سرچشمه رود نیل را پیدا کنم، ولی از کشف آن عاجز گشتم، چه که آدمی با عجز و زبونی توام است / مدت هشتاد سال جاهای دیدنی را همراه خردمندان و لشکر بسیار پیمودم و بنی حجر و سپاه زیادی همراه من بودند / تا آنجا که سرزمین جن و انس را زیر پا نهادم و گرداب های دریای ظلمانی مرا از کار بازداشت/ آن وقت یقین کردم که قبل و بعد از من، هیچ مرد با هیبتی از آنجا نگذشته و نخواهد گذشت/ سپس به کشور خود بازگشتم و مجلس آراستم و به عیش و نوش نشستم/ چه که روزگار گاهی با سختی و زمانی با نعمت توام است. من صاحب همه اهرام مصر هستم و بانی «برانی» آنجایم/ آثار دست و قدرت و حکمت خود را برای اینکه نپوسد و منهدم نگردد، در آنجا جای دادم/ در اهرام گنج های زیاد و عجایب بسیار است. زمانه گاهی انسان را کامروا می گرداند و زمانی مورد هجوم خود قرار می دهد/اما روزی فرا می رسد که پروردگار من قفل ها از این اسرار بگشاید و عجایب کار و صنعت مرا آشکار سازد!/ او کسی است که در آخرالزّمان و در اطراف خانه خدا ظاهر می شود و کارش بالا می گیرد و نامش مشهور می گردد/ گروه انبوهی از مردم هنگام ظهورش کشته خواهند شد و جمعی اطاعت می کنند و سپس جمع کثیری بازمی گردند/ این «برانی» هم مسخر وی می شود، و سپس منهدم می گردد/ گنج های من همه پیدا شود، جز اینکه می دانم همه صرف جهاد خواهد شد/ گفتار خود را در تخته سنگ ها نوشتم، ولی به زودی آنها فانی خواهند شد. خود من نیز بعد از آن از بین می روم و معدوم می گردم

چون ابوالحسن خمارویه از مضمون لوح اطلاع حاصل کرد گفت: «جز قائم آل محمد صلّی اللّٰه علیه و آله کسی بر اسرار

اهرام دست نخواهد یافت.» سپس سنگ را برگردانده، در جای خود نصب کردند و در هرم را بستند.

یک سال بعد از این ماجرا طاهر، خادم ابوالحسن خمارویه را در رختخواب و حالت مستی به قتل رسانید. آنگاه مردم از این ماجرا مطلع گردیدند. (شیخ صدوق می فرماید) آنچه درباره داستان رود نیل و اهرام مصر گفتیم، از هر چه در این زمینه گفته می شود صحیح تر است.

صبیره بن سعید بن سعد بن سهم قرشی صد و هشتاد سال عمر کرد. وی اسلام را درک کرد، اما اسلام نیاورد و به مرگ ناگهانی بدرود حیات گفت.

داستان لبید بن ربیعه

لبید بن ربیعه جعفری صد و چهل سال عمر کرد. او نیز اسلام را درک کرد و مسلمان شد. چون به سن هفتاد سالگی رسید این شعر را بگفت: سن من از هفتاد گذشت. از این رو ردا را از دوش برگرفتم (رسم معمول آن روزگار بوده)

و چون سنّش به هفتاد و هفت سالگی رسید، گفت:

اعضا و جوارح با حالتی افسرده از من شکایت دارند. می گویند: هفتاد و هفت سال تو را کشیدیم/ اگر سه سال دیگر به آن افزوده گردد که هشتاد سالت تمام شود، آنگاه به آرزوی خود خواهی رسید.

هنگامی که به نود سالگی رسید گفت:

من اکنون از نود سال گذشته ام. ازین رو نقاب از چهره (طبق رسوم آن عهد) برمی دارم/ دختران روزگار از جایی که من نمی بینم تیر عشق خود را به سوی من رها کردند. بیچاره کسی که تیر به سوی او بیاندازند و تیرانداز را نبیند! / اگر تیری به سوی من رها می شد، آن را می دیدم، ولی تیری که به سوی من رها می کنند، تیر کمان نیست!

موقعی که به صد و ده سالگی رسید گفت:

صد سالی که مردی عمر کرد و ده سال بعد از آن، عمری نیست!

چون صد و بیست ساله شد گفت:

روزگاری پیش از دویدن «واحس» من زندگی کردم. کاش این نفس لجباز همیشه در دنیا می بود

(مقصود این است که صد و بیست سال عمر من، ازدویدن «واحس» (اسب قیس بن زهره است) کمتر است). و چون به صد و چهل سالگی رسید گفت:

از زندگی و درازی آن خسته شدم، مخصوصا از اینکه مردم می پرسند: «لبید حالت چطور است؟» / زمانه بر مردم چیره می

شود، ولی چیزی بر روزگـار دائم طولانـی چیره نمی گردد. زمانه روز و شبی است که بر من می گذرنـد و هر دو بعـد از رفتن من، دوباره باز می گردنـد چون هنگام وفاتش رسـید، به فرزندش گفت: «ای فرزند! پدرت نمرد، بلکه فانی گشت. چون قبض روح شوم، مرا رو به قبله بگـذار و بـا پیراهنم بپوشـان و مرگ مرا اعلام مکن تا کسـی بر من شـیون و گریه نکنـد. آنگاه ظرف بزرگی که در آن طعـام می نهـادم و با آن مردم را ضـیافت می دادم بردار و پر از طعام کن و به مسـجد ببر. وقتی امام جماعت سلام گفت، ظرف طعام را نزد مؤمنین بگـذار تا همه بخورنـد و بعـد از اتمام غـذا به آنها بگو: «برادر شـما لبیـد وفات یافته، بر جنازه او حاضر گردید.» سپس این اشعار

را بگفت:

وقتی که پـدرت را دفن کردی، چوب و خـاک و سنگ سخت بر روی آن قرار ده و قبر او را محکم نگهـدار / تـا اطراف آن محفوظ بماند و خاک تیره، مانع از حرارت صورت وی شود، هر چند مشکل است بتواند مانع گردد!

داسـتان وصـیت لبیـد را به طریق دیگر هم آورده انـد. می گویند: عادت وی این بود که چون باد شـمال می وزید، گوسـفندی چنـد را ذبـح و طبـخ می کرد و در «جفنه» (همان ظرف بزرگی که در صـدر داسـتان گفته شـد) ریخته و آن را برای مردم می فرسـتاد. زمـانی که ولیـد بن عقبه بن ابی معیط والی کوفه شـد، برای مردم خطبه خوانـد و پس از حمـد و ثنای الهی و درود بر حضرت رسالت پناهی صلّی اللّه علیه و آله گفت: «ای مردم! داستان لبید بن ربیعه جعفری و شرافت و مردانگی و عادت وی را که هر وقت باد شـمال می وزیـد گوسـفندانی طبخ می کند، می دانید. پس او را در این مردانگی یاری کنید.» سـپس از منبر به زیر آمد و پنج گوسفند و ابیاتی چند را برای لبید فرستاد. اشعار این بود:

می بینم قصاب کارد خود را برای ذبـح گوسـفندان تیز می کند، در وقتی که باد شـمال ابو عقیل می وزد (مقصود لبید است) / لبید جعفری مردی سـخی الطبع و دست و دلباز و در کرم و بذل و بخشـش بی آلایش، همچون شمشـیر صـیقل زده است. لبید آنچه غله و مال انـدک دارد، به ارباب احتیاج بذل کرد گویند: گوسـفندانی که برای لبید بردند بیست رأس بوده. وقتی آنها را به وی تسـلیم کردند گفت: «خداوند به امیر پاداش خیر دهد، او می داند که من شـعر نمی گویم.» سـپس دخترش را صدا زد و گفت: «اشعار امیر را پاسخ ده!» دختر هم گفت:

وقتی باد شـمال ابی عقیل وزیـد، ولیـد را که مردی جواد و نظر بلنـد و گشاده روست می خوانیم/ ولیـد با مردانگی چنـد رأس گوسـفند فربه و بزرگ به «لبیـد» کمک کرد، خـدا ترا خیر دهاد/ ما آن گوسـفندان را ذبح کردیم و آن را تلیت کرده به مردم خورانـدیم/ ای ولیـد! این گونه عطایـا را مکرر کن که مردم کریم را عطای مکرر می بایـد و من هم انتظار عطای مجـدد تو را دارم!

چون دختر این اشعار را بساخت، لبید گفت: «آفرین بر تو ای دخترک من! شعر را نیکو گفتی، ولی تقاضای عطای مکرر را بی جا کردی!» دختر گفت: «تقاضای عطا از پادشاهان شرم ندارد!» لبید گفت: «در این خصوص خود بهتر می دانی.»

ذو الاصبع عدوانی حرثان بن محرّث سیصد سال در جهان زیست.

جعفر بن قرط سیصد سال زیست و اسلام را نیز درک کرد.

عامر بن ظرب عدوانی سیصد سال در جهان ماند.

محصّن بن عمّان بن ظالم دویست و پنجاه سال زندگی کرد. اشعار زیر از او است:

ای اولاد سلم! من از شما نیستم. بلکه مردی هستم که قومش از هم پاشیده است/ مرا خواندند که استفاده ای برم. گفتم: من حاضرم. گفتند: آری هر کس دعوت می شود، اجابت می کند/ ای اولاد سلم! ایستادن مرا ناتوان و خسته می کند و کسب معیشت و سواری به ستوهم آورده/ پس رفتم و در گوشه خانه افتادم. دور و نزدیک از حال من در زحمت هستند/ آری زمانه و روزگار حزن آور است، و در هر پیشامدی، ارباب لذت را بی نصیب نمی گرداند عاد بن شداد یربوعی صد و پنجاه سال در جهان زیست.

داستان اکثم بن صیفی

اکثم بن صیفی دانای عرب سیصد سال و بعضی گفته اند یک صد و نود سال عمر کرد و اسلام را درک کرد. راجع به مسلمان شدن او نظر مورّخین مختلف است. اکثر علما معتقدند که وی اسلام نیاورد. این اشعار از اوست:

اگر مردی تا صد و نود سال عمر کرد و از زندگی خسته نشد، نادان است/ صد و نود سال از عمر من گذشت، ولی اگر شب ها را بشماریم، خواهیم دید که این مدت اندک است

محمد بن سلمه گفت: «اکثم بن صیفی خواست به حضور پیغمبر بیاید و اسلام بیاورد، ولی پسرش او را در حال تشنگی به قتل رساند. شنیده ام که این آیه درباره او نازل گردید: « وَ مَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهاجِراً إِلَى اللَّهِ وَ رَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ. – . نساء / ۱۰۰ –، {و هر که در راه خدا هجرت کند، در زمین اقامتگاه های فراوان و گشایش ها خواهد یافت و هر کس [به قصد] مهاجرت در راه خدا و پیامبر او، از خانه اش به درآید، سپس مرگش دررسد، پاداش او قطعاً بر خداست.} عرب هیچ کس را در حکمت و عقل بر اکثم بن صیفی مقدم نمی داشت. گویند چون وی از بعثت رسول اکرم صلّی اللّه علیه و آله مطلع گشت، فرزندش را با لشکری به سوی حضرت فرستاد و گفت: «ای فرزند! من با سخنانی چند تو را پند دهم. پس از من بنویس و از هنگامی که می روی تا گاهی که برمی گردی در نظر داشته باش! نخست اینکه احترام ماه رجب را از دست مده و در آن دست به جنگ مزن، زیرا احترام ماه ها، در حقیقت احترام به مردمی است که در آن ماه زندگی می کنند. در میان هر قوم بر مردم سربلند آنها فرود آی و با بزرگان آنان عهد و پیمان بیند. با افراد پست و فرومایه آنها آمیزش مکن، زیرا او خود را خوار کرده و اگر خویشتن را عزیز می داشت، قوم او نیز او را عزیز می داشتند.

من این مرد (پیغمبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله) را می شناسم و نسب او را می دانم. او از خاندان قریش و عرب اصیل است. این مرد از دو حال بیرون نیست: یا می خواهد بر مردم سلطنت کند که در این صورت می باید تو او را محترم و بزرگ شماری و مقابل او بایستی و جز با اجازه یا اشاره وی ننشینی، چه اگر پادشاه باشد، این کار تو برای دفع شر و جلب نفع خودت لازم و ضروری است. و اگر او پیغمبر باشد، باز احترام و بزرگداشت وی بر تو حتمی است. چه خداوند دوست نمی دارد کسی نسبت

به آنها عمل زشت مرتکب شود. پیغمبر کاری نمی کند که موجب پشیمانی باشد. بلکه افراد نیک و برگزیده را به سوی خود راه می دهد. او خطا و اشتباه نمی کند تا مورد سرزنش قرار گیرد. کار او با فکر و صلاح دید خودش انجام می پذیرد. پس اگر او پیغمبر بود، خواهی دید تمام کارهایش بر اساس صلاح مردم و آنچه می گوید، همه راست است. او شخصا مردی متواضع است و در پیشگاه خدا خود را بسیار کوچک و حقیر می شمارد، پس تو نیز در نزد وی فروتن باش و جز آنچه گفتم کاری مکن، چه که فرستاده اگر از پیش خود عملی انجام دهد، به حساب فرستنده گذاشته می شود. هنگامی که این مرد (پیغمبر) می خواهد تو را به جانب من برگرداند، هر چه به تو گفت، از حفظ کن. زیرا اگر فراموش کنی، ناچار از آنم که دیگری را نزد او بفرستم.»

سپس نامه ای بدین شرح به محضر مبارک رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله نوشت: «به نام خدا. نامه ای از بنده ای به بنده دیگر. اما بعد، آنچه به تو ابلاغ شده به ما هم رسیده است. خبری از شما به ما رسیده که از حقیقت آن بی خبریم. اگر چیزی دیده ای به ما نشان ده و اگر چیزی می دانی به اطلاع ما نیز برسان و در گنجینه علم خود، ما را هم شریک گردان. و السلام.» پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله هم چنان که نقل کرده اند، پاسخ او را بدین گونه نوشت: «این نامه ای است از محمد پیغمبر خدا به اکثم بن صیفی. من ستایش خدا را به تو القا می کنم. خداوند به من فرمان داده که بگویم جز خدای یگانه خدایی نیست. هم خود بگویم و هم مردم را به گفتن آن وادارم. مردم همه بندگان خدایند و هر کاری، بسته به نظر اوست. آنها را می آفریند و می میراند، و در روی زمین پراکنده می سازد و بازگشت همه به سوی اوست. شما را به آداب پیغمبران تربیت می کنم و عن قریب از شما امر عظیمی را پرسند و خبر آن را از این پس خواهی دانست.»

چون نامه پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله به اکثم رسید، به فرزندش گفت: «ای فرزند! این مرد را چگونه دیدی؟» گفت: «دیدم اخلاق ستوده به مردم تعلیم می داد و از اوصاف نکوهیده نهی می کرد.» پس اکثم قبیله بنی تمیم را نزد خود گرد آورد و گفت: «ای بنی تمیم! آدم سفیه نزد من نیاورید، چه هر کسی چیزی از سفیه بشنود، دچار شک و تردید می گردد. هر کسی برای خود رأی و عقیده ای دارد. ولی آدم سفیه رایش سست است، هر چند بدنش نیرومند باشد. آدمی که از نعمت عقل محروم است، ارزش ندارد. ای بنی تمیم! من خیلی پیر شده ام و ضعف پیری مرا به ستوه آورده. اگر کار خوبی از من دیده اید از آن پیروی کنید و اگر عمل زشتی مشاهده کرده اید، به من بگویید تا خود را اصلاح کنم. ای بنی تمیم! پسر من این مرد را که مدعی پیغمبری است، دیده است که مردم را به مکارم اخلاق دستور می دهد، از صفات ناپسند منع می کند، آنها را به پرستش خداوند یگانه می خواند و از بت پرستی و قسم خوردن به آتش، بر حذر می دارد. پسرم می گوید که این مرد (پیغمبر)، عقیده دارد که او فرستاده خداست و پیش از او پیغمبرانی بوده و کتاب هایی داشته اند. من او را پیغمبری می دانم که مردم را به پرستش خدای یکتا دعوت می کند. سزاوارترین مردم برای یاری کردن او و کمک به وی، شما هستید. اگر دعوت وی حق باشد آن را بپذیرید که نافع به حال شماست و چنانچه باطل بود، شما از هر کس در پوشاندن عیب و نقص آن سزاوارتر هستید .

اسقف نجران اوصاف حمیده او را توصیف می کرد و پیش از وی، «سفیان بن مجاشع» نیز از وی اطلاع می داد و به همین جهت او نام فرزند خود را محمد گذارده بود! خردمندان شما می دانند که فضیلت در چیزی است که این مرد مردم را به آن می خواند و به عمل کردن به آن مأمور می سازد. پس در فرمانبرداری وی پیشقدم شوید و از او پیروی کنید که در میان

عرب، باعث شرافت و بزرگواری شما خواهد بود.

پیش از آنکه شما را با اجبار نزد وی ببرند، با میل و رغبت به او بگروید! چه می دانم که کار این پیغمبر سخت بالا می گیرد؛ جای بلندی نخواهد ماند که وی به آن نرسد و مقامی نمی ماند که او بدان نائل نگردد.

آنچه وی مردم را به پذیرش آن می خواند، اگر دین الهی نباشد، قهرا دستورالعمل مفید اخلاقی است (که به هر صورت لازم است از آن بهره مند شوید). ای بنی تمیم! در این خصوص از من پیروی کنید و آنچه گفتم به کار بندید. می خواهم افتخاری پیدا کنید که هیچ گاه از شما سلب نگردد. امروز جمعیت شما از همه عرب بیشتر و مرز و بوم شما از آنها وسیع تر است. من آینده این مرد (پیغمبر) را چنان می بینم که هر کس از وی پیروی کند، عزیز و هر کس سرپیچی کند، ذلیل خواهد شد. با عزتی که دارید از وی پیروی کنید تا بر عزت شما افزوده گردد و در این فخر، همانند نداشته باشید. چه آنها که پیشی گیرند، چیزی برای طبقه بعدی نمی گذارند. آن کس که به دین محمد بگرود، با افتخار خواهد زیست و آیندگان از او سرمشق گیرند. پس در این باره هر چه زودتر تصمیم بگیرید که عزم و تصمیم، نشان نیرومندی شما و وسوسه، علامت عجز شماست.»

در این موقع مالک بن نویره گفت: «ای بنی تمیم! پیرمرد شما خرف شده.» اکثم در جواب گفت: «وای بر افرادی که با بی غمی مواجه گردند! افسوس که می بینم در برابر این همه پند و اندرز سکوت اختیار کرده اید، در صورتی که آفت موعظه دوری کردن از آن است. وای بر تو ای مالک! تو مالک نیستی، بلکه هالک هستی! هنگامی که حق پدیدار گشت، آن کس که آن را اجرا کند نیز آشکار می گردد و غافلان از خواب غفلت بیدار می شوند. به هوش باش که از آنان نباشی! اکنون آنچه بود به شما گفتم، ولی می دانم که پیشقدم نمی شوید. شترم را نزدیک آورید تا سوار گشته از اینجا کوچ کنم.»

پس شتر خود را خواست و سوار شد. فرزندان و برادرزادگانش نیز با وی سوار گردیدند. آنگاه گفت: «آوخ به روزگار شما! که من مسلمان شوم و شما خود را محروم سازید!» مردم قبیله «طی» یا قبیله دیگر که دایی های اکثم بودند، به وی نوشتند: «اگر حادثه برای ما پدید آمد چگونه عمل کنیم؟» اکثم در جواب نوشت: «شما را به پرهیزگاری از خداوند و صله رحم سفارش می کنم. پرهیزکاری و صله رحم، درختی است که ریشه آن ثابت و شاخه و برگش همیشه سبز است. همچنین شما را از نافرمانی خدا و قطع پیوند با ارحام و بستگان بر حذر می دارم. چه این نیز درختی است که ریشه اش پوسیده و شاخ و برگش خشکیده است! از ازدواج با زنان بی شعور اجتناب ورزید، چه آنکه مؤانست با آنها، پلید و اولادشان ضایع خواهد بود.

شتران خود را عزیز دارید که شتر برای عرب، مانند دژهای محکم است و آنها را نفله نسازید که شتر مهر زنان فهمیده و خونبهای شما و شیر آن تحفه کبیر و غذای صغیر است. و اگر آنها را به آسیا کردن وادارید، اطاعت می کنند. کسی که قدر خود را شناخت، هرگز به هلاکت نمی افتد. آنچه آدمی را معدوم می سازد، نداشتن عقل است. شخص نیکوکار مال خود را از میان نمی برد و چه بسا که یک مرد خیراندیش، از صد مرد بی خیر بهتر باشد و چه بسا که یک طایفه نزد من، از دو طایفه محبوب تر باشند. کسی که از زمانه گله مند و ناراضی است، نارضایتی او پیوسته باشد و آن کس که به آنچه قسمت شده، خشنود گردد، به راحتی زندگی کند. هواپرستی آفت رأی و تدبیر است، عادت شخص بسته به کسب ادب است. انسان محتاجی که نزد مردم محبوب باشد، بهتر از ثروتمندی است که مورد خشم عمومی واقع شود. معیشت دنیوی به دو گونه است: آنچه به نفع تو است، به اندازه بهره ای است که به تو می رسد، هر چند در طلب آن کوتاهی کنی، و آنچه به ضرر تو است، با

تمـام قوا هم نمی توانی از آن جلوگیری کنی. گمان بـد بردن به مردم، شـرافت آدمی را از بین می برد. حسـد دردی است که دوا ندارد. سـرزنش مردم، سـرزنش در پی خواهد داشت. هر کس نسبت به قومی نیکویی کند، نیکویی بیند. سفاهت پشیمانی باز آرد. ستون عقل، بردباری است. صبر و استقامت، کارها را به سامان آورد. بهترین کارها، پایان عفو است. دوستی ثابت، در گرو نیکو داشـتن عهـد و پیمان است. هر کس چنـد روزی یک بار به دیـدن دوسـتش برود، دوستی آنها افزایش می یابد.» - . کمال الدین: ۵۰۰ - ۵۱۸ -

وصیت حکیمانه اکثم بن صیفی به فرزندان خود

اکثم بن صـیفی در هنگام مرگ فرزندان خود را جمع کرد و آنها را بدین گونه وصـیت کرد: «فرزندان من! روزگاری دراز بر من گذشت. می خواهم پیش از مرگ توشه ای برای شـما بگذارم. به شـما سفارش می کنم که از خدا بترسید و پرهیزگاری و صله رحم پیشه سازیـد. نیکوکار باشـید که موجب ازدیاد افراد شـماست و درختی است که ریشه و شاخه آن از میان نمی رود. شما را از نافرمانی خداوند و قطع پیوند با ارحام بر حذر می دارم، زیرا ریشه این درخت سست و شاخه و برگش خشک است. زبان های خود را حفظ کنید، چه که جای کشته شدن آدمی میان دهان اوست. گفتن حق برای من دوستی باقی نگذارد.

به این شتران بنگریـد (که چه وجود نـافعی است)؛ آنهـا را عزیز شـمارید که مهر زنان فهمیـده و نجیب و خونبهای شـما در آن است. از وصـلت با زنان بی شعور بپرهیزید که وصلت با آنها، پلیدی است و اگر فرزندی بیاورند، ضایع خواهد بود. میانه روی در سـفر، مرکوب را سالم نگه می دارد. اگر کسـی بر آنچه از دست می دهـد افسوس نخورد، بـدنش سالم می مانـد. هر کس نسبت به وضـعی که دارد قناعت کند، همیشه خشـنود خواهد بود. اقدام در کارها باید قبل از حصول پشـیمانی باشد. بودن در آغـاز هر کاری، نزد من پسـندیده تر از این است که در آخر، متوجه به آن گردم. کسـی که قـدر خود را شـناخت هلاک نمی شود. نـاتوانی به هنگـام گرفتاری، برای شـخص گرفتار آفت است. آن کس که تو را پنـد می دهـد، اگر خود بـدان عمل کند هرگز به هلاکت نیفتد. وای بر عالمی که از ترس جاهلی ایمن باشد! از بین رفتن علائم راه ها، باعث وحشت آدمی است، زیرا که چون قصد عزیمت کند مطلب بر وی مشتبه گردد و موقعی که گذشت، زیرکان و سفیهان او را می شناسند. نشاط زیاد در حال توانگری، حماقت است.

کسب ملکات فاضـله، موجب قرب به حق است. نسـبت به چیز جزئی خشـمگین نشوید که بیشتر بر خشم شما می افزاید. چیزی که از شـما سؤال نمی کنند، پاسخ نگویید. به چیزی که خنده آور نیست نخندید. در جهان با هم آمیزش کنید و نسبت به یک دیگر دشـمنی نورزیـد. همیشه حسد در نزدیکان است، زیرا کسانی که در یک جا اجتماع می کنند، چیزی نمی گذرد که پایه دوستی شان به هم می خورد و از هم جـدا می گردنـد. اعتماد بر خویشـی مکنیـد که باعث جـدایی شـما خواهـد شـد. خویش کسـی است که دلش به تو نزدیک باشد. اموال خود را بنگرید و آن را اصـلاح کنید، که اصـلاح آن بسته به اصلاح شماست. هیـچ کس بر مال برادرش چنان اعتماد نمی کند که رفع احتیاج خود را در آن ببیند، هر کس چنین کند مثل این است که آب را در مشت خود نگه دارد. کسـی که اسـتغنای طبع دارد، نزد کسانش بزرگ است. اسـبان را نیکو بداریـد. چرخ ریسـی شـغل خوبی برای زنان است. چاره آدم ناامید فقط صبر و شکیبایی است.

فروه بن ثعلبه بن نفایه سلولی

یک صد و سی سال در عهد جاهلیت زیست. سپس اسلام را درک کرد و مسلمان شد .

مصاد بن جناب بن مراره

از اولاد عمرو بن یربوع بن حنظله بن زید بن منات بود و صد و چهل سال عمر کرد.

قسّ بن ساعده

ششصد سال عمر کرد. اشعار زیر از اوست:

آیا اثر نافع باران هنگام فرود آمدنش، نسبت به مردم بدکردار و نیکو کار یکسان است؟/ کسی که مرگش فرا رسد دیگر از میان رفته است، آیا گفتن: «ای کاش من نمی مردم» سودی به حال من دارد؟ (یعنی همان طور که باران برای بدکاران مفید نیست همین طور تمنای نمردن هم سودی به حال من ندارد)

چنان که لبید گفته است: «قسّ بن ساعده جمله «کاش من نمی مردم» را بعد از خود باقی گذارد و مرگ تدبیر و حکمت لقمان را درمانده کرد.

حرث بن کعب مذحجی

صد و شصت سال در جهان زیست.

نظر شیخ صدوق

شیخ صدوق پس از نقل مطالب گذشته، می فرماید: این اخبار را که من درباره معمرین ذکر کردم، مخالفین ما (اهل سنت) از طریق محمد بن سائب کلبی و محمد بن اسحاق بن بشار و عوانه بن الحکم و عیسی بن یزید بن رئاب و هیثم بن عدی طائی، نقل کرده اند. از پیغمبر اکرم صلّی اللَّه علیه و آله روایت شده که فرمود: «آنچه در مردم پیشین بوده، طابق النعل بالنعل در این امت نیز هست.»

این گونه عمرهای طولانی و غیبت هایی که برای پیغمبران صلوات الله علیهم در قرون گذشته واقع شده، از نظر تاریخی ثابت و صحیح است. بنابراین منکرین چه راهی برای انکار وجود قائم آل محمد صلّی اللَّه علیه و آله و غیبت و طول عمر آن حضرت، با آن همه اخباری که از پیغمبر و ائمه صلوات الله علیهم درباره او رسیده، دارند؟ ما این اخبار را با اسنادش در این کتاب ذکر کردیم.

علی بن احمد دقّاق با اسناد خود، از امام جعفر صادق علیه السّلام برای من روایت کرد که پیغمبر اکرم صلّی اللَّه علیه و آله فرمود: «آنچه در مردم پیشین بوده، طابق النعل بالنعل و بدون کم و کاست در این امت هم هست.» - . کمال الدین: ۵۱۹ -

سر بابک هندی

خصـال: مکی بن احمـد نقـل می کنـد که گفت: از اسـحاق بن ابراهیم طوسـی که نود و هفت سـال داشت، در خـانه یحیی بن منصور شـنیدم که می گفت: سـر بابک پادشاه هنـد را در شـهری بنام «صوح» دیدم و از وی پرسـیدیم: «چند سال از عمر شـما گذشـته؟» گفت: «نهصد و بیست و پنج سال!» او مسلمان و معتقد بود که پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله، ده نفر از اصحاب خود را که حـذیفه ابن الیمـان و عمرو بن العاص و اسامه بن زیـد و ابو موسـی اشـعری و صـهیب رومی و سـفینه و غیرهم از جمله آنها بودند، نزد وی فرستاده و او را دعوت به اسلام کرد. او هم پذیرفته، نامه پیغمبر را بوسیده و اسلام آورده بود.

من از وی پرسـیدم: «با این ضعف پیری چگونه نماز می خوانی؟ گفت: «خداوند در قرآن می فرماید: «الَّذِینَ یَذْکُرُونَ اللَّهَ قِیاماً وَ قُعُوداً وَ عَلی جُنُوبِهِم» - . آل عمران / ۱۹۱ - ، {همانان که خدا را [در همه احوال] ایستاده و نشسته، و به پهلو آرمیده یاد می کنند.} پرسیدم: «غذایت چیست؟» گفت: «آب گوشت و تره.» پرسیدم: «مدفوع هم داری؟» گفت: «هفته ای یک بار چیز کمی دفع می شود.» از دندانش سؤال کردم. گفت بیست بار ریخته و مجددا در آمده! در طویله او حیوانی دیدم که از فیل بزرگ تر بود و آن را «زنـدفیل» می گفتنـد. از وی پرسـیدم: «با این حیوان چه کار می کنی!» گفت: «لباس خدمتکاران را بار آن کرده و پیش رخت شوی می برند.»

وسعت کشورش در طول و عرض تقریبا چهار سال راه بود. شهری که خود وی در آن می زیست، تقریبا پنجاه فرسخ مربع و بر هر دری از آن، صد و بیست هزار سـرباز بود. چون در یکی از آن دروازه ها اتفاقی بیفتد و جنگ درگیرد، بدون اینکه محتاج به کمک باشـند، خود به دفع آن می پردازند. قصـر سـر بابک پادشاه مزبور در وسط شـهر بود. سر بابک می گفت: «سفری به مغرب کردم. در راه به زمینی شن زار رسـیدم و به جانب قوم موسـی (یهودی ها) رفتم. دیدم که تمام پشت بام های آنها با هم مساوی است. خرمن ها در بیرون شـهر بود و آنها به انـدازه احتیاج از آن برمی داشـتند و مابقی را همان جا می گذاشـتند. قبور آنها در خانه هاشان بود و باغ های آنان، در دو فرسـخی شـهر بود. میان آنها پیرمرد و پیرزن نبود، بیماری نداشـتند و در مـدت عمر مریض نمی شدنـد. بـازار آنهـا چنـان بـود که چـون مشـتری چیزی می خریـد، خـودش می کشـید و می برد، بـدون اینکه صاحبش حاضـر باشـد. در موقع نماز، دسـته جمعی نماز می خواندند و سـپس متفرّق می گشـتند. میان آنها دشـمنی و سـخنان زشت نبود. بیشتر سخن آنها ذکر خدا و نماز و یاد مرگ بود.»

سپس شیخ صدوق می فرماید: «وقتی مخالفین ما برای سر بابک پادشاه هند این گونه حالات را قبول داشته و نقل کرده باشند، سزاوار چنـان است که دیگر طول عمر امام زمان علیه السّـلام را محال ندانـنـد! و لا حول و لا قوه الا باللَّه العلی العظیم.» - . این روایت در خصال یافت نشد، ولی در کمال الدین، ص ۵۸۲ وجود دارد. -

مؤلف - . مؤلف رحمه الله علیه از این جا به شـرح عبارات اشـعار می پردازنـد. - : عبارت «و صـبح لیل» عطف بر کلمه «الثواء» است و عبارت «یغادیه»، یعنی صبحگاهان به نزد او آمد. عبارت «و لیل بعدُ یسری» یعنی بعد از آن صبح، شب می رسد و کلمه «شلو» به کسر شین، به معنای عضو است. همچنین «سلو» به معنای صبر است و جوهری می گوید: «الهنیده» به معنای صد شتر و غیر آن است و ابوعبیده گفته: «الهنیده» اسم برای هر صد تا از یک چیز است و چنین سروده است:

و نصر بن دهمان صد و نود سال زیست و سپس قامت کشید و قامتش بعد از خمیدگی راست شد

و در ذیل حرف صاد و تاء می گوید: عبارت «انصات الرجل» به این معنی است که قامت مرد بعد از خمیدگی راست شد. سپس این بیت و بیت بعدی آن را ذکر می کند و می گوید عبارت «شرخ الشباب»، یعنی اول جوانی. عبارت «رهین شیء»، یعنی هر آن چیزی که به آن نیاز است و در بعضی نسخه ها با سین آمده که به معنای شیری است که قبل از جاری شدن شیر، در اطراف پستان ها پیدا می شود. «کلمه لده الرجل» به معنای هم سن و سالان اوست و جمع آن لدات می شود. «سبات» به ضم سین به معنای خواب و راحت است. عبارت «حتی تخط له قبرا» شاید اشاره به درک قبل از جاهلیت باشد و کلمه «کهب» به معنای گاومیش پیر است. «کهبه» به ضم کاف، سفیدی را گویند که علت آن تیرگی یا سیاهی یا غباری باشد که سیاهی در آن اشراب شده باشد. عبارت «ثاب الرجل یثوب ثوبا» به معنای بازگشت بعد از رفتن است، یعنی به غلام سود رساندم تا نفع و جزای آن به خودم برگردد. کلمه «بثّ» به معنای حزن است و «کبر» بر وزن عنب، پیری است و یا مثل صُرَد، جمع کبری است و به معنای مصائب بزرگ است. عبارت «یوم مهران و یوم تستر» اشاره به دو نبرد مشهور در اسلام دارد که در زمان عمر اتفاق افتاد. عبارت «قدنی» به معنای مرا کفایت می کند است و عبارت «ان ابید»، به معنای هلاک بشوم است و در بعضی نسخه ها «قد لی» دارد که به معنای «موعد آن برایم فراهم شده» است.

جوهری می گوید: لبد، آخرین از کرکس های لقمان بود که قوم عاد آن را برای مهمانان خود به حرم فرستادند تا برای آنان آب بیاورد. وقتی که هلاک شدند لقمان مخیر شد که بین بقای هفت ماده گاو که از آهوانی که سفیدی آنها به سرخی مایل و بسیار ضعیف بودند که در کوه های بلند بوده و باران به آنها نرسیده بود و بین بقای هفت کرکس که هرگاه یکی می مرد دیگری جایش می نشست، یکی را انتخاب کند. پس او کرکس ها را برگزید و آخرین کرکس او «لبد» نام داشت.

جوهری می افزاید: «مزیقاء» لقب عمرو بن عامر شاهی از شاهان یمن بود که می پنداشتند روزی دو لباس قیمتی پوشید و شامگاهان آن را پاره می کرد و بدش می آمد که دوباره آنها را بپوشد و از اینکه احدی جز او آنها را بپوشد، استنکاف داشت.

همچنین می گوید: عبارت «جاء فلان یهادی بین الاثنین»، یعنی شخصی بین دو تن راه می رود و از ضعف و تمایل به افتادن، به هر دو تکیه زده است. عبارت «اخماد النار» کنایه از فراموشی یاد یا بی برکتی است. عبارت «انکم لا تلاموا حاصل»، معنایش این است که اگر شما به مقدار وسع خود بخشش کنید، مردم شما را معذور داشته و شما را سرزنش نمی کنند و قدرت بخشش بعد از آن برای شما باقی می ماند و این بهتر از آن است که اسراف کرده و تمام آنچه را که دارید، بخشش کنید و بعد محتاج اموالتان شوید. عبارت «یعانوکم بالمعذره» یعنی با اندک چیزی در آن امر از شما پوزش می طلبند یا به این معناست که با وجود معذور بودن شما به سبب اضطرارتان نسبت به خواستن، و در بعضی نسخه ها عبارت «من ان تضاموا» دارد، یعنی از اینکه به شما ستم روا دارند، به این صورت که با وجود قدرت بر بخشش به شما عذر آورند و بنابراین فرض ها، عبارت ظاهرتر همان «فانکم ان تلاموا» است.

عبارت «و لا تجشموا» یعنی مکلف نکنید و عبارت «اهل الدنائه»، یعنی بخیلان و کسانی که در خوبی رشد نکرده اند. عبارت «فتقصروا بها» یعنی آنها را در مورد آنچه از آنان طلب کردید مقصر و عاجز قرار می دهید و ضمیر به اهل دنائت بر می گردد ،با تأویل بردن جماعت. عبارات «فتبوروا» یعنی پس هلاک شوید و کلمه «ازدراء» به معنای تحقیر است. عبارت «ذکاء قلبه»

تفسیری برای دو عضو کوچک انسان است که قلب و زبان باشد. «تبسل» اظهار بسالت است که عبارت است از شجاعت و در بعضی نسخه ها عبارت «و تبتلوا» دارد که «تبتل» به معنای انقطاع از دنیا به سوی خداست. عبارت «تسم الیکم الابصار» از این قول عرب که «سما بصره» مأخوذ است، یعنی چشم او بالا رفت. «قارب» به معنای کشتی کوچک است. «شاهور»، شاید لغتی از شهر به معنای ماه باشد و «عرمرم» سپاه زیاد را گویند.

عبارت «و للدهر امر مره» یعنی گاهی مرد را امیر می کند و گاهی به زیر می کشد یا به این معنی که روزگار امور عجیب و هجمه ها دارد و اظهر آن است که «مره» به کسر باشد که به معنای شدت و امر عجیب است. عبارت «ینجم» به ضم جیم، یعنی طلوع می کند و و ظاهر می شود و عبارت «یسمو به السم» سم به ضم سین و کسر سین، اسم است و معنی این است که اسم خدا و کلمه توحید، با او بلندآوازه می شود.

کلمه «ثمان» تا آخر بیت، شاید اشاره به قبائلی باشد که قائم علیه السّلام آنها را می کشد، مگر اینکه از او اطاعت کنند. عبارت «و من بعد هذا کرّ تسعون» اشاره به کسانی است که در «رجعه» برمی گردند و عبارت «یفرقها الدم» شاید به این معنی باشد که تمام آنها صرف جهاد می شود یا به این معنی که خون مقتولان در اطراف آن، آن را ویران می کند یا حقیقتا و یا مجازا.

جوهری می گوید: «داحس» اسم اسب مشهور قیس بن زهیر بن جذیمه عبسی است و عبارت «حرب داحس» نیز از همین معناست و ماجرا چنین بود که قیس و حذیفه بن بدر، روی بیست شتر مسابقه گذاشتند و خط پایان را مسافت صد تیر، علوفه گاه را چهل روز و محل مسابقه را منطقه ذات الاصاد قرار دادند. پس قیس اسب های «داحس» و «غبراء» و حذیفه اسب های «خطار» و «حنفاء» را حرکت دادند. پس بنی فزاره قوم حذیفه کمینی بر راه گذاشتند و غبراء را از آن عبور داده و به آن لطمه زدند، در حالی که جلو زده بود. در نتیجه جنگ چهل ساله ای بین عبس و ذبیان صورت گرفت .

عبارت های «علی العلات» یعنی به هر حال، «ردء» به معنای فاسد است. «بنی حام» سیاهان هستند که شتر را در بزرگی اش و درشتی کوهانش، به کوه های کوچکی تشبیه کرده اند که بنی حام روی آن نشسته اند و «اروی» مادر عثمان است که ولید، برادر مادری او بود.

عبارت «و اقرع الارض بالعصا» یعنی غافل را با کمترین هشداری تنبیه نما تا سر عقل آید و بفهمد و او را اذیت مکن و خوار منما. جوهری می گوید: شاعر گفته است:

پنداشتم که بردباری برای ما نیست، کمترین هشدار برای تعقل کردن به بردبار داده می شود

یعنی حلیم وقتی متنبه شود، هشیار می شود و اصل داستان این است که حاکمی از حکام عرب آنقدر زندگی کرد تا اینکه خرف شد. پس به دخترش گفت: «وقتی هنگام حکم کردن چیزی در فهم من اشتباهی دیدی، با عصا بر سرم بکوب تا متوجه شوم و جلوی خودم را بگیرم.» متلمس شاعر می گوید: «لذی الحلم تا آخر بیت» و بنا بر آنچه ذکر کرد، ممکن است مراد تنبیه او هنگام غفلت باشد.

عبارت «فان من یسمع یخل» از خیال گرفته شده است، یعنی هنگامی که به نزد سفیهی حاضر شدید و او از روی سفاهتش

تکلم می کرد، هر کس که از او سخنش را می شنود در خیالش چیزی می افتد و در او اثر می گذارد.

زمخشری در مستقصی الامثال می گوید: عبارت «من یسمع یخل» یعنی ظن و گمان به قول او می برد. وقتی از شخصی چیزی به او می رسد، آن شخص را متهم می کند. و در معنای این عبارت گفته شده: کسی که اخبار و معایب مردم را می شنود و و در نفس او بر آنان احساس کراهت می کند، یعنی دوری از مردم برای سلامت انسان بهتر است و دو مفعول یخل، محذوف است. کلام زمخشری تمام شد.

کلمه «صریمه» امر بزرگ را گویند و «صرم» قطع است و «خلی»، خالی از هم و حزن و بر خلاف شجی است که مثل آن معروف است و معنی این می شود که کجا در من غم بزرگی برای این امری است که شما را به سوی آن دعوت می کنم، در حالی که شما فارغ و غافلید. پس وای من بر شما!

عبارت «وقع القائم معه» یعنی عزیز بعد از ظهور حق ذلیل می شود و ذلیل عزیز می شود، زیرا حق هنگام غلبه باطل و اهل آن ظاهر می شود. عبارت «ان ادرکه» به فتح همزه «اَن»، یعنی اندوه بخورم بر ادراک این امر که من از آن نومیدم یا به کسر «اِن» که در نتیجه جزاء محذوف می شود، یعنی بر امری که اگر آن را ادراک کنم، فائز می شوم یا اندوه من بر شماست، اگر او را درک کنم و شما او را درک نکنید.

عبارت «و العاده املک بالادب» یعنی آداب نیکو با عادت داشتن به آن به تملک در می آید تا ملکه شود یا تبعیت از عادات قوم و خوبی های آن برای کسب آداب نافع تر است و احتمال اول ظاهرتر است. عبارت «و رقوء الدم جزری.» درباره این عبارت: «لا تسبوا الابل فان فیه رقوء الدم» می گوید: «رقأ الدمع و الدم و العرق یرقأ رقوءا» به ضم راء، وقتی است که ساکن و منقطع شود و اسم مصدر آن «رقوء» به فتح راء است، یعنی شتر در دیات بدل از قود داده می شود و خون به آن ساکن می شود.

عبارت «التقدم قبل الندم» یعنی سزاوار است در امور پیشدستی کرد، قبل از آنکه از دست برود و جز پشیمانی باقی نماند. عبارت «الوحشه ذهاب الاعلام» یعنی وحشت در راه ها هنگام از بین رفتن نشانه های نصب شده در آن ایجاد می شود و همچنین با رفتن علما و هدایتگرانی که نشانه های راه های حق هستند، بین مردم وحشت به وجود می آید.

عبارت «یکون القرب» یعنی قرب به مردم یا به خدا و جوهری می گوید: عبارت «تقعقعت عمدهم» یعنی کوچ کرده و رفتند و در مثل است که «من یجتمع یتقعقع عمده» یعنی هر قومی اجتماع کنند، کوچ می کنند و در مثل گفته می شود «وقتی امری تمام شد، رو به نقص می رود.» غوالی اللئالی: از صالح بن عبداللّٰه یمنی که به کوفه آمده بود، نقل است که یحیای کوفی گفت: در سال هفتصد و سی و چهار او را در کوفه دیدم و او (صالح) از پدرش عبداللّٰه یمنی که از معمّرین به شمار می آمد و سلمان فارسی را دیده بود، از پیغمبر صلّی اللّٰه علیه و آله روایت می کرد که فرمود: «محبت دنیا سرآمد همه خطاهاست و سرآمد همه عبادت ها، حسن ظن به خداست.» - . غوالی اللئالی ۱ : ۲۷ -

غوالی اللئالی: واعظ دانشمند عبداللّٰه بن فتح اللّٰه بن عبد الملک از تاج الدین حسن سرایشنوی و او از جمال الدین حسن بن

یوسف بن مطهر (علّامه حلّی) نقل می کرد که فرمود: از شرف الدین اسحق بن محمود یمانی قاضی قم، از دایی اش علی بن هلال مولانا عماد الدین محمد بن محمد بن فتحان قمی، از شیخ صدر الدین ساوه ای روایت می کنم که شخص اخیر الذکر گفت: بر شیخ «بابارتن» که از کثرت پیری ابروهایش روی چشمش افتاده بود، وارد گشتم. شیخ مذکور ابروها را بالا زد، مرا نگریست و گفت: این دو چشم مرا می بینی؟ مدت ها با آنها به رخساره پیغمبر نگریسته ام. در روز کندن خندق آن حضرت را دیدم که با سایر مردم با دوش مبارک خاک برمی داشت و هم در آن روز شنیدم که می فرمود: «خدایا! از ذات مقدست مسألت دارم که زندگی مرا گوارا و مردنم را آسان کنی و فردای قیامت متکبری مفتخر و رسوایم نسازی.» - . غوالی اللئالی ۱ : ۲۷ -

سرگذشت عجیبی از معمرین

**[ترجمه]

و روی السید علی بن عبد الحمید فی کتاب الأنوار المضیئه قال روی الجد السعید عبد الحمید یرفعه إلی الرئیس أبی الحسن الکاتب البصری و کان من الأدباء قال فی سنه اثنین و تسعین و ثلاثمائه أسنت البر سنین عده و بعثت السماء درها فی أکناف البصره فتسامع العرب بذلک فوردوها من الأقطار البعیده علی

اختلاف لغاتهم فخرجت مع جماعه نتصفح أحوالهم و نلتمس فائده ربما وجدناها عند أحدهم فارتفع لنا بيت عال فقصدناه فوجدنا فی کسره شیخا جالسا قد سقط حاجباه علی عینیه کبرا و حوله جماعه من عبیده و أصحابه فسلمنا علیه فرد التحیه و أحسن التلقیه فقال له رجل منا هذا السید و أشار إلی هو الناظر فی معامله الدرب و هو من الفصحاء و أولاد العرب و کذلک الجماعه ما منهم إلا من ینسب إلی قبیله و یختص بسداد و فصاحه و قد خرج و خرجنا معه حین وردتم نلتمس الفائده المستطرفه من أحدکم و حین شاهدناک رجونا ما نبغیه عندک لعلو سنک.

فقال الشیخ و الله یا بنی أخی حیاکم الله إن الدنیا شغلتنا عما تبغونه منی فإن أردتم الفائده فاطلبوها عند أبی و ها بیته و أشار إلی خباء کبیر بإزائه فقصدنا البیت فوجدنا فیه شیخا متضجعا و حوله من الخدم و الأمر أوفی مما شاهدناه أولا فسلمنا علیه و

أخبرناه بخبر ابنه فقال یا بنی أخی حیاکم الله إن الذی شغل ابنی عما التمستموه منه هو الذی شغلنی عما هذه سبیله و لکن الفائده تجدونها عند والدی و ها هو بیته و أشار إلی بیت منیف فقلنا فیما بیننا حسبنا من الفوائد مشاهده والد هذا الشیخ الفانی فإن کانت منه فائده فهی ربح لم نحتسب.

فقصدنا ذلک الخباء فوجدنا حوله عددا کثیرا من الإماء و العبید فحین رأونا تسرعوا إلینا و بدئوا بالسلام علینا و قالوا ما تبغون حیاکم الله فقلنا نبغی السلام علی سیدکم و طلب الفائده من عنده فقالوا الفوائد کلها عند سیدنا و دخل منهم من یستأذن ثم خرج بالإذن لنا فدخلنا فإذا سریر فی صدر البیت و علیه مخاد من جانبیه و وساده فی أوله و علی الوساده رأس شیخ قد بلی و طار شعره فجهرنا بالسلام فأحسن الرد و قال قائلنا مثل ما قال لولده و أعلمناه أنه أرشدنا إلیک و بشرنا بالفائده منک.

ففتح الشیخ عینین قد غارتا فی أم رأسه و قال للخدم أجلسونی

ثُمَّ قَالَ لَنَا: یَا بَنِی أَخِی لَأُحَدِّثَنَّکُمْ بِخَبَرٍ تَحْفَظُونَهُ عَنِّی کَانَ وَالِدِی لَا یَعِیشُ لَهُ وَلَدٌ وَ یُحِبُّ أَنْ تَکُونَ لَهُ عَاقِبَهٌ فَوُلِدْتُ لَهُ عَلَی کِبَرٍ فَفَرِحَ بِی وَ ابْتَهَجَ بِمَوْرِدِی ثُمَّ قَضَی وَ لِی

سَبْعُ سِنِینَ فَكَفَلَنِی عَمِّی بَعْدَهُ وَ كَانَ مِثْلَهُ فِی الْحَذَرِ عَلَیَّ فَدَخَلَ بِی یَوْماً عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لَهُ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ هَذَا ابْنُ أَخِی وَ قَدْ مَضَی أَبُوهُ لِسَبِیلِهِ وَ أَنَا كَفِیلٌ بِتَرْبِیَتِهِ وَ إِنَّنِی أَنْفَسُ بِهِ عَلَی الْمَوْتِ فَعَلِّمْنِی عُوذَةً أُعَوِّذُهُ بِهَا لِیَسْلَمَ بِبَرَكَتِهَا فَقَالَ صلی الله علیه و آله أَیْنَ أَنْتَ عَنْ ذَاتِ الْقَلَاقِلِ فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ مَا ذَاتُ الْقَلَاقِلِ قَالَ أَنْ تُعَوِّذَهُ فَتَقْرَأَ عَلَیْهِ سُورَةَ الْجَحْدِ وَ سُورَةَ الْإِخْلَاصِ وَ سُورَةَ الْفَلَقِ وَ سُورَةَ النَّاسِ وَ أَنَا إِلَی الْیَوْمِ أَتَعَوَّذُ بِهَا كُلَّ غَدَاةٍ فَمَا أُصِبْتُ وَ لَا أُصِیبَ لِی مَالٌ وَ لَا مَرِضْتُ وَ لَا افْتَقَرْتُ وَ قَدِ انْتَهَی بِیَ السِّنُّ إِلَی مَا تَرَوْنَ فَحَافِظُوا عَلَیْهَا وَ اسْتَكْثِرُوا مِنَ التَّعَوُّذِ بِهَا ثُمَّ انْصَرَفْنَا مِنْ عِنْدِهِ انْتَهَی.

مجالس الشیخ، عن المفید عن إبراهیم بن الحسن بن جمهور قال حدثنی أبو بكر المفید الجرجرائی فی شهر رمضان سنه ست و سبعین و ثلاثمائه: قال اجتمعت مع أبی عمرو عثمان بن الخطاب بن عبد الله بن العوام بمصر فی سنه ست عشره و ثلاث مائه و قد ازدحم الناس علیه حتی رقی به إلی سطح دار كبیره كان فیها و مضیت إلی مكه و لم أزل أتبعه إلی مكه إلی أن كتبت عنه خمسه عشر حدیثا و ذكر أنه ولد فی خلافه أبی بكر عتیق بن أبی قحافه و أنه لما كان فی زمن أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیه السلام خرجت و والدی معی أرید لقاءه فلما صرنا قریبا من الكوفه أو الأرض التی كان بها عطشنا عطشا شدیدا فی طریقنا و أشرفنا علی التلف و كان والدی شیخا كبیرا فقلت له اجلس حتی أدور الصحراء أو البریه فلعلی أقدر علی ماء أو من یدلنی علیه أو ماء مطر.

فقصدت أطلب ذلك فلم ألبث عنه غیر بعید إذ لاح لی ماء فصرت إلیه فإذا أنا ببئر شبه الركیه أو الوادی فنزعت ثیابی و اغتسلت من ذلك الماء و شربت حتی رویت و قلت أمضی و أجی ء بأبی فإنه قریب منی فجئت إلیه فقلت قم فقد فرج الله عز و جل عنا و هذه عین ماء قریب منا فقام فلم نر شیئا و لم نقف علی الماء و جلس و جلست معه و لم یضطرب إلی أن مات و اجتهدت إلی أن واریته و جئت إلی مولانا أمیر المؤمنین صلوات الله علیه و لقیته و هو خارج إلی صفین و قد أخرجت له

البغله فجئت و أمسكت له الركاب فالتفت إلى فانكببت أقبل الركاب فشجنى فى وجهى شجه.

قال أبو بكر المفيد و رأيت الشجه فى وجهه واضحه ثم سألنى عن خبرى فأخبرته بقصتى و قصه والدى و قصه العين فقال عين لم يشرب منها أحد إلا و عمر عمرا طويلا فأبشر فإنك تعمر و ما كنت لتجدها بعد شربك منها و سمانى بالمعتمر قال أبو بكر المفيد فحدثنا عن مولانا أمير المؤمنين عليه السلام بالأحاديث و جمعتها و لم تجتمع لغيرى منه و كان معه جماعه مشايخ من بلده و هى طنجه.

فسألتهم عنه فذكروا أنهم من بلده و أنهم يعرفونه بطول العمر و آباؤهم و أجدادهم بمثل ذلك و اجتماعه مع مولانا أمير المؤمنين عليه السلام و أنه توفى فى سنه سبع عشره و ثلاث مائه.

**[ترجمه]سید علی بن عبدالحمید در کتاب «الانوار المضیئه» از جدش عبدالحمید نقل می کند که به اسناد خود از رئیس ابوالحسن کاتب بصری که از ادبا به شمار می آمد، نقل کرده که در سال ۳۹۲ چند سالی قحط و غلا بود، ولی اطراف بصره از نعمت و گشایش برخوردار بود. چون عرب ها از وضع معیشت بصره اطلاع یافتند، دسته های مختلف آنها که هر کدام به طرزی تکلم می کردند، از جاهای دور به بصره روآوردند. من با جمعی رفتم که از احوال آنها اطلاعی حاصل کنیم و شاید از مکالمه فصیح بعضی از آنها استفاده کنیم. در آنجا چادر بلندی دیدیم. چون به طرف آن رفتیم، پیرمردی را در گوشه آن مشاهده کردیم که ابروانش به روی دیدگانش افتاده و جمعی از غلامان و رفقایش، اطراف او را گرفته بودند. ما به پیرمرد سلام کردیم. او هم جواب داده و ما را به گرمی پذیرفت. یکی از همراهان ما مرا به پیرمرد معرفی کرد و گفت: «این مردی بزرگ است و نظارت راه ها را به عهده دارد و از فصحا و اولاد اصیل عرب است. همچنین اینان که با وی هستند، همه منسوب به قبیله ای و دارای شخصیت و فصاحتند. او و ما وقتی دیدیم شما در این محل رحل اقامت افکنده اید، نزد شما آمده ایم که از یکی از شما فواید و طرفه ای اخذ کنیم. اکنون که شما را دیده ایم، امیدواریم با بزرگواری خود ما را محروم نسازید.»

پیرمرد گفت: «به خدا قسم ای فرزندان برادر من! خداوند شما را زنده نگه دارد، دنیا مرا از آنچه شما از من می خواهید محروم ساخته است. اگر فایده ای از لغت عرب را خواستار باشید، می توانید از «ابو وهابیه» اخذ کنید» و با دست اشاره به چادر بزرگی کرد که مقابل آن بود. ما نیز به چادر مزبور رفتیم. دیدیم پیرمردی دراز کشیده و عده ای از خدمتکارانش دور او را گرفته اند. به وی سلام کردیم و آنچه میان ما و پسرش (پیرمرد اولی) گذشته بود، به اطلاع او رساندیم. او گفت: «عزیزان من! خداوند شما را زنده نگه دارد. من نیز همان عذری را دارم که پسرم از شما خواست! ولی می توانید از پدر من که در خانه بلندش حضور دارد استفاده کنید» و با دست اشاره به چادری پاکیزه کرد. ما به یکدیگر گفتیم دیدن پدر این پیرمرد فرتوت، از هر فایده که بخواهیم از او ببریم بهتر است. اگر فایده ای هم ببریم، استفاده جداگانه ای است که به حساب نمی آوریم! پس به جانب چادر مزبور رفتیم. دیدیم عده زیادی از غلامان و کنیزان دور او را گرفته اند. چون آنها ما را دیدند، به طرف ما شتافتند، به ما سلام کردند و گفتند: «خدا به شما عمر دهد! چه می خواهید؟» گفتیم: «می خواهیم به آقای شما سلام کنیم و از محضرش استفاده ببریم.» گفتند: «هر گونه استفاده ای می توانید از آقای ما ببرید.» سپس یکی از خدمتکاران رفت و برای ما اجازه ورود گرفت و ما را نزد او برد.

وقتی وارد چادر شدیم دیدیم سریری در صدر قرار داده و در دو طرف آن پشتی ها و بالشی گذارده اند و پیرمردی سالخورده

که موی سرش ریخته، سر خود را روی آن نهاده است. ما با صدای بلند سلام کردیم و او هم به خوبی جواب داد. سخنگوی ما آنچه را به فرزندش گفته بود، به وی نیز گفت و توضیح دادیم که شما را به ما معرفی کرده اند تا فوایدی از شما دریافت داریم.

پیرمرد دیدگان خود را که در حدقه های گودش فرو رفته بود گشود و به غلامان خود گفت: «مرا بنشانید!» آنگاه گفت: «عزیزان من! خبری برای شما نقل می کنم، آن را از بر کنید. پدر من فرزند برایش نمی ماند و دوست داشت نسلش باقی باشد. سپس در سنین پیری اش من متولد گردیدم و او از ولادت من بسیار مسرور گردید. آنگاه در سن هفت سالگی من پدرم بدرود حیات گفت و بعد از او عمویم مانند پدرم از من سرپرستی نمود. روزی عمویم مرا به حضور پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله برد و عرض کرد: «یا رسول اللّه! این بچه برادرزاده من است. پدرش وفات کرده و من از وی سرپرستی می کنم. حیف دارم که این یادگار برادرم بمیرد، تعویذی به من تعلیم فرما تا از برکت آن، بچه سالم بماند.» حضرت فرمود: «چرا از «ذات القلاقل» بی خبری؟» عرض کرد: «یا رسول اللّه! ذات القلاقل چیست؟» فرمود: «یعنی سوره جحد (قُلْ یا أَیُّهَا الْکافِرُونَ) و سوره اخلاص (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) و سوره فلق (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و سوره ناس (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) را بر او بخوان. من هر روز صبح آن را خوانده و می خوانم و به وسیله آن به خدا پناه می برم و تاکنون که به این سن رسیده ام، نه آسیبی دیده و نه مریض گشته ام. پس آن را حفظ کنید و زیاد بخوانید و به وسیله آن از آسیب حوادث به خداوند عالم پناه برید.» سپس ما از خدمت پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله مرخص شدیم.»

مجالس شیخ طوسی، از شیخ مفید، از ابن جمهور نقل می کند که گفت: مفید جرجرایی در ماه رمضان سال ۳۷۶ برایم نقل کرد و گفت که ابو عمرو عثمان بن خطاب بن عبدالله بن عوام را در سال ۳۱۶ در مصر ملاقات کردم و دیدم که مردم بر او ازدحام کرده اند، تا اینکه او را به بام خانه بزرگی در مصر منتقل کردند و پیوسته تا مکه به دنبال او می رفتم. تا اینکه پانزده حدیث از او نوشتم و گفت: «من در عهد خلافت ابوبکر متولد شدم و در زمان خلافت امیر مؤمنان علی علیه السّلام، همراه پدرم به دیدار آن حضرت شتافتم. وقتی به کوفه یا زمین آن نزدیک شدیم، در مسیر مبتلا به تشنگی شدیدی شدیم که نزدیک بود تلف شویم. من به پدرم که پیرمردی کهنسال بود گفتم بنشین تا من چرخی در صحرا و بیابان بزنم، شاید آبی بیابم یا کسی مرا به آب یا آب بارانی راهنمایی کند.

به قصد طلب آب حرکت کردم و طولی نکشید که آبی برایم نمایان شد. پس به سمت آن رفتم و ناگهان چاهی شبیه چاه حفر شده یا محل شکاف بین کوه و تل یافتم. پس لباس خود را کندم، در آن آب غسل کردم و از آن نوشیدم تا اینکه سیراب شدم و با خودم گفتم که می روم و پدرم را نیز می آورم، زیرا او نزدیک این جاست. پس آمدم و گفتم: «برخیز که خدای عزوجل بر ما گشایشی حاصل کرد و من چشمه آبی در نزدیکی این جا یافته ام.» پس برخاست و به سراغ چاه رفتیم، ولی آبی نیافتیم. پدرم نشست، من نیز نشستم و اضطرابی او را نگرفت تا اینکه فوت کرد. من با تلاش بسیار او را دفن کردم و به سوی مولایمان امیر مؤمنان علیه السّلام آمدم و او را دیدم، در حالی که برای نبرد صفین از کوفه بیرون می رفت و برای ایشان استر مهیا کرده بودند. من هم ملازم رکاب حضرت شدم و همراه او رفتم. پس حضرت متوجه من شد و من خم شدم که رکابش را ببوسم، ولی در اثر ضربه رکاب مبارکش، جراحتی در صورتم به وجود آمد.»

ابوبکر مفید می گوید که من به وضوح جای جراحت را در صورتش دیدم. او ادامه داد: «سپس حضرت از من درباره قصه ام پرسید و من ایشان را از ماجرای خود و پدرم و قصه آن چشمه خبردار کردم. پس فرمود: «هر کس از آن چشمه بنوشد عمر طولانی خواهد کرد. بر تو بشارت باد که عمر طولانی خواهی کرد و بعد از نوشیدنت از آن، دوباره آن را نخواهی یافت.» آنگاه مرا «معتمر» نام نهاد.»

ابوبکر مفید می گوید: ابی عمرو از مولایمان امیر مؤمنان علیه السّلام احادیثی نقل کرد و من آنها را جمع کردم و غیر از من کسی از آنها را جمع نکرده است. همراه او جماعتی از پیران شهرش طنجه نیز حضور داشتند. از آنان درباره ابو عمرو معتمر پرسیدم، پس گفتند که همشهری اویند و او را به طول عمر می شناسند و پدران و اجدادشان هم او را به طول عمر می شناسند و اینکه او با مولایمان امیر مؤمنان علیه السّلام ملاقات کرده و در سال ۳۱۷ فوت کرده است. - . مناقب ابن شهر آشوب ۱ : ۲ -

**[ترجمه]

روی الکراجکی رحمه الله فی کنز الفوائد هذا الخبر بطوله مع الأخبار التی رواها أبو الدنیا عن الشریف طاهر بن موسی الحسینی عن میمون بن حمزه الحسینی عن المعمر المغربی و عن أسد بن إبراهیم السلمی و الحسین بن محمد الصیرفی البغدادی معا عن أبی بکر محمد بن محمد المعروف بالمفید الجرجرائی عن علی بن عثمان بن الخطاب بن عبد الله بن عوام البلوی من مدینه بالمغرب یقال لها مزیده یعرف بأبی الدنیا الأشج المعتمر إلی آخر ما مر من قصصه و ما أوردناه من روایاته فی کتاب الفتن و غیره.

ثم ذکر رحمه الله قصه رجل آخر یعرف بالمعمر المشرقی و قال هو رجل مقیم ببلاد العجم من أرض الجبل یذکر أنه رأی أمیر المؤمنین علیه السلام و یعرفه الناس بذلک علی مر السنین و الأعوام و یقول إنه لحقه مثل ما لحق المغربی من الشجه فی وجهه و إنه صحب أمیر المؤمنین علیه السلام و خدمه.

و حدثنی جماعه مختلفو المذاهب بحدیثه و أنهم رأوه و سمعوا کلامه منهم أبو العباس أحمد بن نوح بن محمد الحنبلی الشافعی حدثنی بمدینه الرمله فی سنه إحدی عشره و أربعمائه قال کنت متوجها إلی العراق للتفقه فعبرت بمدینه یقال

لهـا سـهرورد من أعمـال الجبـل قريبه من زنجـان و ذلـك فی سـنه خمسـين و أربعمائه فقيل لی إن هنا شـيخا يزعم أنه لقی أمير المؤمنين علی بن أبی طالب عليه السـلام فلو صـرت إليه لكان ذلک فائـده عظيمه قال فـدخلنا عليه فإذا هو فی بيته لعمل النوار و إذا هو شيخ نحيف الجسم مدور اللحيه كبيرها و له ولد صغير ولد له منذ سنه.

فقيل له إن هؤلاء قوم من أهل العلم متوجهون إلی العراق يحبون أن يسـمعوا من الشـيخ ما قد لقی من أمير المؤمنين عليه السلام فقال نعم كان السبب فی لقائی له أنی كنت قائما فی موضع من المواضع فإذا بفارس مجتاز فرفعت رأسی فجعل الفارس يمر يده علی رأسی و يدعو لی فلما أن عبر أخبرت بأنه علی بن أبی طالب عليه السلام فهرولت حتی لحقته و صاحبته.

و ذكر أنه كان معه فی تكريت و موضع من العراق يقال له تل فلان بعد ذلک و كان بين يديه يخدمه إلی أن قبض عليه السـلام فخدم أولاده.

قال لی أحمد بن نوح رأيت جماعه من أهل البلد ذكروا ذلک عنه و قالوا إنا سـمعنا آباءنا يخبرون عن أجدادنا بحال هذا الرجل و إنه علی هذه الصفه و كان قد مضی فأقام بالأهواز ثم انتقل عنها لأذيه الديلم له و هو مقيم بسهرورد.

و حـدثنی أبو عبـد الله الحسـين بن محمد بن القمی رحمه الله أن جماعه كانوا حدثوه بأنهم رأوا هذا المعمر و شاهدوه و سـمعوا ذلک عنه و حدثنی بحديثه أيضا قوم من أهل سهرورد و وصفوا لی صفته و قالوا هو يعمل الزنانير.

قال السـيد المرتضـی قـدس الله روحه فی كتاب الغرر و الـدرر أحـد المعمرين الحارث بن كعب بن عمرو بن وعله بن خالـد بن مالک بن أدد المـذحجی و مذحـج هی أم مالک بن أدد نسب ولـده مالک إليها و إنما سـميت مذحـج لأنها ولـدت علی أكمه تسـمی مذحجا و هی مدله بنت ذی مهجشان قال أبو حاتم السجسـتانی جمع الحارث بن كعب بنيه لما حضرته الوفاه فقال يا بنی قـد أتت علی سـتون و مـائه سـنه مـا صـافحت يمينی يمين غـادر و لا قنعت نفسـی بخله فاجر و لا صـبوت بابنه عم و لا كنه و لا طرحت عندی مومسه قناعها و لا بحت لصديق بسر و إنی لعلی دين شعيب

النبی علیه السلام و ما علیه أحد من العرب غیری و غیر أسد بن خزیمه و تمیم بن مر فاحفظوا وصیتی و موتوا علی شریعتی إلهکم فاتقوه یکفکم المهم من أمورکم و یصلح لکم أعمالکم و إیاکم و معصیته لا یحل بکم الدمار و بوحش منکم الدیار.

یا بنی کونوا جمیعا و لا تتفرقوا فتکونوا شیعا و إن موتا فی عز خیر من حیاه فی ذل و عجز و کل ما هو کائن کائن و کل جمیع إلی تباین الدهر ضربان فضرب رخاء و ضرب بلاء و الیوم یومان فیوم حبره و یوم عبره و الناس رجلان فرجل لک و رجل علیک تزوجوا الأکفاء و لیستعملن فی طیبهن الماء و تجنبوا الحمقاء فإن ولدها إلی أفن ما یکون إلا أنه لا راحه لقاطع القرابه و إذا اختلف القوم أمکنوا عدوهم منهم و آفه العدد اختلاف الکلمه و التفضل بالحسنه یقی السیئه و المکافاه بالسیئه الدخول فیها و العمل السوء یزیل النعماء و قطیعه الرحم تورث الهم و انتهاک الحرمه یزیل النعمه و عقوق الوالدین یعقب النکد و یمحق العدد و یخرب البلد و النصیحه تجر الفضیحه و الحقد یمنع الرفد و لزوم الخطیئه یعقب البلیه و سوء الرعه یقطع أسباب المنفعه و الضغائن تدعو إلی التباین ثم أنشأ یقول:

أکلت شبابی فأفنیته***و أنضیت بعد دهور دهورا

ثلاثه أهلین صاحبتهم***فبادوا و أصبحت شیخا کبیرا

قلیل الطعام عسیر القیام***قد ترک الدهر خطوی قصیرا

أبیت أراعی نجوم السماء***أقلب أمری بطونا ظهورا

قوله و لا ـ صبوت بابنه عم و لا کنه الصبوه رقه الحب و الکنه امرأه ابن الرجل و امرأه أخیه فأما المومسه فهی الفاجره البغی أراد بقوله إنها لم تطرح عنده قناعها أی لم تبتذل عندی و تنبسط کما تفعل مع من یرید الفجور بها و قوله فیوم حبره و یوم عبره فالحبره الفرح و السرور و العبره تکون من ضد ذلک لأن العبره لا تکون إلا من أمر محزن مولم فأما الأفن فهو الحمق یقال رجل أفین إذا کان أحمق و من أمثالهم وجدان الرقین یغطی علی أفن الأفین أی وجدان المال یغطی

على حمق الأحمق و واحد الرقين رقه و هى الفضه.

فأما قوله النصيحه تجر الفضيحه فيشبه أن يكون معناه أن النصيح إذا نصح من لا يقبل النصيحه و لا يصغى إلى موعظته فقد افتضح عنده لأنه أفضى إليه بسره و باح بمكنون صدره.

فأما سوء الرعه فإنه يقال فلان حسن الرعه و التورع أى حسن الطريقه و من المعمرين المستوغر و هو عمرو بن ربيعه بن كعب بن سعد بن زيد مناه بن تميم بن مر بن أد بن طابخه بن إلياس بن مضر و إنما سمى المستوغر لبيت قاله و هو:

ينش الماء فى الربلات منها***نشيش الرضف فى اللبن الوغير

الربلات واحدتها ربله و ربله بفتح الباء و إسكانها هى كل لحمه غليظه هكذا ذكر ابن دريد و الرضف الحجاره المحماه و فى الحديث كأنه على الرضف و اللبن الوغير لبن تلقى فيه حجاره محماه ثم يشرب أخذ من وغره الظهيره و هى أشد ما يكون من الحر و منه وغر صدر فلان يوغر وغرا إذا التهب من غضب أو حقد.

و قال أصحاب الأنساب عاش المستوغر ثلاث مائه سنه و عشرين سنه و أدرك الإسلام أو كاد يدرك أوله و قال ابن سلام كان المستوغر قديما و بقى بقاء طويلا حتى قال:

و لقد سئمت من الحياه و طولها***و عمرت من عدد السنين مئينا

مائه أتت من بعدها مائتان لى***و ازددت من عدد الشهور سنينا

هل ما بقى إلا كما قد فاتنا***يوم يكر و ليله تحدونا

و هو القائل:

إذا ما المرء صم فلم يكلم***و أودى سمعه إلا ندايا

و لاعب بالعشى بنى بنيه***كفعل الهر يحترش العظايا

يلاعبهم و ودوا لو سقوه***من الذيفان مترعه ملايا

فلا ذاق النعيم و لا شرابا**و لا يشفى من المرض الشفايا

**[ترجمه]این خبر را کراجکی به سند خود در کنزالفوائد درباره این شخص که در شهری از کشور مغرب به نام «مزیده» بوده و معروف به ابوالدنیا اشجّ معتمر تا آخر داستانش نقل و روایاتی را که ما در کتاب «فتن» و غیر آن وارد کردیم، آورده است.

سپس کراجکی رحمه الله داستان شخص دیگری به نام معمر مشرقی را آورده و گفته که او مردی بوده که در بلاد عجم از سرزمین جبل اقامت داشته و گفته می شود که امیر المؤمنین علیه السّلام را دیده و مردم او را سالیان سال به این ملاقاتش با حضرت می شناخته اند و شبیه جراحتی که در صورت مغربی به وجود آمده، در صورت او نیز به وجود آمده و او مصاحب امیرالمؤمنین علیه السّلام و خدمتکار حضرت بوده است.

کراجکی می گوید: جماعتی از مذاهب مختلف داستان او را به من گفتند و اینکه او را دیده اند و کلامش را شنیده اند. از جمله احمد بن نوح که در شهر رمله در سال ۴۱۱ به من گفت: برای تحصیل علم فقه به سمت عراق می رفتم. از شهری عبور کردم که به آن سهرورد می گفتند و از توابع کوهی نزدیک زنجان بود و این ماجرا در سال ۴۵۰ اتفاق افتاد. به من گفتند که پیرمردی در اینجا زندگی می کند که مدعی است امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السّلام را ملاقات کرده. اگر به نزد او بروی خیلی نافع است. پس بر او وارد شدیم. او که در خانه خود از همه چیز متنفر و گریزان بود، مردی لاغر بود و ریشی گرد و بزرگ داشت و بچه های کوچکی داشت که در طول یک سال متولد شده بودند.

به او گفته شد: اینان قومی از اهل علم هستند که به جانب عراق می روند و دوست دارند از آنچه که شما در ملاقات با امیرالمؤمنین علیه السّلام دیده اید و شنیده اید با خبر شوند. گفت: «بله، سبب ملاقات من با حضرت این بود که من در جایی ایستاده بودم که دیدم اسب سواری عبور می کند. پس سر خود را بلند کردم و اسب سوار دست خود را بر سر من کشید و برایم دعا کرد. وقتی آن اسب سوار رفت، به من خبر دادند او علی بن ابی طالب علیه السّلام بود. پس من با شتاب حرکت کردم تا اینکه به او رسیدم و با او مصاحب شدم.»

به گفته پیرمرد، پس از این ملاقات با حضرت که در تکریت و جایی از عراق که به آن تلّ فلان گفته می شد صورت گرفته بود، او در محضر حضرت خدمت می کرده تا اینکه حضرت به شهادت رسید و پس از آن به خدمتکاری اولادش مشغول بوده است.

کراجکی می گوید: احمد بن نوح به من گفت: جماعتی از همشهریان را دیدم که این ماجرا را از پیرمرد نقل می کردند و می گفتند: ما از پدرانمان شنیدیم که از اجدادمان احوال این مرد و این صفت او را نقل می کردند و اینکه رفت و در اهواز اقامت گزید. سپس به سبب اذیت دیلم نسبت به او از اهواز منتقل شد و در سهرورد رحل اقامت افکند.

ابو عبدالله قمی برایم حدیث گفت که جماعتی او را خبر داده بودند که این مرد کهنسال را دیده بودند و این جریان را از او شنیده بودند. قومی از اهالی سهرورد نیز قصه او را برایم گفتند و اوصافش را برایم وصف کرده و گفتند که کار او، ساخت زنّار است. - . کنزالفوائد ۲ : ۱۵۴ -

حارث بن کعب مذحجی

سیّد مرتضی قدس اللّه روحه در کتاب «الغرر و الدّرر» می نویسد: یکی از معمّرین، حارث بن کعب بن عمرو بن عله بن خالد بن مالك بن ادد مذحجی است. مذحج نام مادر مالك بن ادد بود. علت اینکه او را مذحج می گفتند این بود که وی بر روی تلّی که آن را «مذحج» می گفتند، متولد گردید و مذحج دختر «ذی مهجشان» بود. به گفته ابو حاتم سیستانی، حارث بن کعب در وقت مرگ اولاد خود را جمع کرد و گفت: «فرزندان من! صد و شصت سال بر من گذشت. در این مدت طولانی هیچ گاه دست دوستی به طرف نیرنگ بازی دراز نکردم، با هیچ فاسقی طرح دوستی نریختم، به دختر عمو و عروسم نظر بد ندوختم، با زنان بدکاره هم آغوش نشدم و راز خود را برای هیچ یك از دوستان فاش نساختم. من دیانت شعیب پیغمبر علیه السّلام را دارم و در میان عرب جز من و اسد بن خزیمه و تمیم ابن مر، کسی دیگر این دیانت را نپذیرفته است. پس به وصیت من عمل کنید و بر دین من بمیرید. و از خداوند خود تقوا پیشه کنید تا کارهای مهم شما را کفایت کند و اعمال شما را اصلاح گرداند. و از نافرمانی او حذر کنید تا بیهوده کشته نشوید و با مرگ ناگوار خود، خانه ها را به وحشت نیندازید.

فرزندان من! با یک دیگر متحد شوید و از هم جدا نگردید تا محتاج شوید که از دیگران پیروی کنید. مردن با عزت بهتر از جان دادن با ذلت و ناتوانی است. آنچه می باید پدید آید، به وقوع می پیوندد و هر اجتماعی بالاخره به پراکندگی می گراید. روزگار بر دو گونه است: یکی روزگار وسعت و دیگر روزگار سختی. روز نیز بر دو قسم است: یکی روز شادمانی و دیگری روز گریه و زاری. مردم هم بر دو نوع اند: جمعی به سود تو هستند و گروهی به زیان تو خواهند بود. با زنانی ازدواج کنید که هم شأن شما باشند و در عطری که استعمال می کنند، آب داخل کنند! از ازدواج با زنان احمق بپرهیزید، زیرا فرزندان آنها احمق خواهند بود! کسی که با خویشان خود رابطه خویشی را قطع کند، آسودگی ندارد و هر گاه دشمن آهنگ او کند، قادر به دفع وی نخواهد بود. اختلاف کلمه آفت اجتماع است. احسان به مردم موجب حفظ از شرّ آنهاست. اگر پاداش بدی را با بدی بدهی، در زمره بدکنندگان خواهی بود. عمل ناشایست باعث زوال نعمت است. قطع ارحام موجب غم و اندوه است و هتك حرمت مردم محترم، نعمت را از میان می برد. کسی که عاق پدر و مادر باشد، پریشانی و تفرقه در پی خواهد داشت و موجب خرابی شهر می شود. نصیحت بی مورد به مردم، رسوایی به بار می آورد. حسد مانع از تحصیل کمك دیگران است. اشتباه آدمی، گرفتاری به بار می آورد. رفتار بد اسباب منفعت را قطع می کند و کینه، باعث جدایی ها می گردد.» سپس این شعرها بگفت:

من جوانی خود را پشت سر گذاشتم، و بعد از زمان ها، روزگارها به سر آوردم / در این مدت با سه فرقه هم صحبت گشتم، همه آنها مردند ولی من ماندم و امروز پیرمردی سالخورده ام / غذایم کم و ایستادنم مشکل است. زمانه مرا خمیده گردانده، شب را بیدارم و ستارگان آسمان را می نگرم و از سرنوشت و وضع خود ناراحت هستم مؤلف: در عبارت «و لا صبوت بابنه عم و لا کنه»، کلمه «الصبوه» محبت رقیق را گویند و کلمه «کنّه»، زن پسر مرد (عروس) یا زن برادر اوست. اما کلمه «موسمه» زن بدکاره زناکار است و منظور گوینده از عبارت «انها لم تطرح عنده قناعها» این است که زنی در نزد من با ابتذال و انبساط حجاب حاضر نشده، همان گونه که زن بدکاره اراده می کند که با او زنا شود. عبارت «فیوم حبره و یوم عبره»، حبره شادی و سرور است و عبره ضد آن است، زیرا اشك تنها پس از امری حزن آور و دردناك جاری می شود. اما عبارت «افن» به معنای حماقت است و مرد «افین»، به مرد احمق اطلاق می شود و از مثل های عرب این است که می گویند: «وجدان الرقین یغطی

علی افن الافین»، یعنی مال یافتن، حماقت احمق را پوشش می دهد. مفرد «رقین»، «رقه» است که همان نقره است.

اما عبارت «النصیحه تجر الفضیحه» معنایش به این نزدیک است که «نصیحت کننده وقتی کسی را که قبول نصیحت نمی کند و به اندرز او گوش نمی دهد، نصیحت کند، نزد او افتضاح می شود، زیرا سرّ خود را به نزد او برده و مکنونات قلبی خود را برای او فاش کرده است.»

اما کلمه «سوء الرعه»، وقتی گفته می شود «فلانی حسن الرعه و التورع» است، یعنی طریقه ای نیکو دارد.

مستوغر بن ربیعه

مستوغر بن ربیعه بن کعب بن زید بن منات بن تمیم بن مرّ بن ادّ بن طانحه بن الیاس ابن مضر معروف به «مستوغر» نیز یکی از معمّرین است. علت اینکه او را مستوغر می گفتند، این شعری است که وی درباره اسبی که غرق شد گفته است:

آب در میان گوشت های سخت می جوشید، مانند جوشیدن سنگ داغ در شیر جوش آمده (و به مناسبت لفظ «و غیر» در این شعر او را «مستوغر» گفتند) مؤلف: کلمه «الربلات» مفرد آن «ربله» است و ربله به فتح باء و سکون هاء، هر گوشت سفت است. این مطلب را ابن درید ذکر کرده است. کلمه «الرضف» سنگ گداخته است و در حدیث آمده که «کانه علی الرضف» یعنی گویا بر سنگ گداخته ایستاده است. کلمه «اللبن الوغیر» به معنای شیری است که در آن سنگ گداخته می افکنند و سپس می نوشند. این کلمه مأخوذ از «وغره الظهیره» است که به معنای شدیدترین حد گرماست و عبارت «وغر صدر فلان و یوغر وغرا» هنگامی به کار می رود که سینه شخص، از شدت خشم و کینه ملتهب باشد.

علمای انساب گفته اند: مستوغر سیصد و بیست سال در جهان زیست و اسلام را درک کرد یا نزدیک بود اوایل آن را درک کند. ابن سلام گفته است که مستوغر از قدیم الایام مانده بود و عمر طولانی کرد، تا جایی که راجع به طول عمر خود گفت:

از زندگی و درازی آن به تنگ آمدم و چندان عمر کردم که از عمرم صد سال گذشت / صد سال آمد و بعد از آن دویست سال دیگر و چند سالی را بر آن اضافه کردم، آیا آنچه از عمر من مانده مانند گذشته نیست؟ / روزی می آید و شبی برای سرگرمی ما آهنگ حدی را که برای شتران می خوانند، می نوازد!

و هم او گفته است:

موقعی که مرد بر اثر پیری کر شد، با وی سخن نمی گویند. گوش او نمی شنود، مگر فریاد بلند را / چندان خرف شود که مانند اطفال با نواد گان خود به بازی می پردازد، همچون گربه که چون جانور «عظایه» را صید کند با آنها بازی کند و جانوران مزبور هم دوست می دارند که کاسه های زهر خود را به وی بنوشانند / و هم آنها دوست دارند که گربه هیچ وقت خوردنی و آشامیدنی تناول نکند و هیچ گاه از بیماری شفا نیابد!

**[ترجمه]

أراد بقوله

صم فلم يكلم أى لم يسمع ما يكلم به فاختصر و يجوز أن يريد أنه لم يكلم لليأس من استماعه فأعرض عن خطابه لذلك و قوله و أودى سمعه إلا ندايا إنما أراد أن سمعه هلك إلا أنه يسمع الصوت العالى الذى ينادى به و قوله: «و لاعب بالعشى بنى بنيه» فإنه مبالغه فى وصفه بالهرم و الخرف و إنه قد انتهى إلى ملاعبه الصبيان و أنسهم به و يشبه أن يكون خص العشى بذلك لأنه وقت رواح الصبيان إلى بيوتهم و استقرارهم فيها.

و قوله يحترش العظايا أى يصيدها و الاحتراش أن يقصد الرجل إلى جحر الضب فيضربه بكفه ليحسبه الضب أفعى فيخرج إليه فيأخذه يقال حرشت الضب و احترشته و من أمثالهم هذا أجل من الحرش يضرب هذا لأمر يستعظم و يتكلم بذلك على لسان الضب.

قال ابن دريد قال الضب لابنه اتق الحرش قال و ما الحرش قال إذا سمعت حركه بباب الجحر فلا تخرج فسمع يوما وقع المحفار فقال يا أبه أ هذا الحرش فقال هذا أجل من الحرش فجعل مثلا للرجل إذا سمع الشى ء الذى هو أشد مما كان يتوقعه.

و الذيفان السم و العظايا جمع عظايه و هى دويبه معروفه(۱) و أحد المعمرين دويد بن زيد بن نهد بن زيد بن ليث بن سود بن أسلم بضم اللام بن ألحاف بن قضاعه بن مالك بن مره بن مالك بن حمير.

قال أبو حاتم عاش دويد بن زيد أربعمائه سنه و ستا و خمسين سنه و قال ابن دريد لما حضرت دويد بن زيد الوفاه و كان من المعمرين قال و لا تعد العرب معمرا إلا من عاش مائه و عشرين سنه فصاعدا قال لبنيه أوصيكم بالناس شرا لا ترحموا لهم عبره و لا تقيلوا لهم عثره قصروا الأعنه و طولوا الأسنه و اطعنوا شزرا

۱- ۱. دويبه ملساء تعدو و تردد كثيرا تشبه سام أبرص و تسمى شحمه الأرض و شحمه الرمل، و هى أنواع كثيره و كلها منقطه بالسواد و من طبعها أنّها تمشى مشيا سريعا ثمّ تقف.

و اضربوا هبرا و إذا أردتم المحاجزه فقبل المناجزه و المرء يعجز لا المحاله بالجد لا بالكد التجلد و لا التبلد المنيه و لا الدنيه و لا تأسوا على فائت و إن عز فقده و لا تحنوا إلى ظاعن و إن ألف قربه و لا تطمعوا فتطبعوا و لا تهنوا فتخرعوا و لا يكن لكم المثل السوء إن الموصين بنو سهوان إذا مت فارحبوا خط مضجعى و لا تضنوا على برحب الأرض و ما ذاك بمؤد إلى روحا و لكن راحه نفس خامرها الإشفاق ثم مات.

قال أبو بكر بن دريد و من حديث آخر أنه قال:

اليوم يدنى لدويد بيته***يا رب نهب صالح حويته

و رب قرن بطل أرديته***و رب غيل حسن لويته

و معصم مخضب ثنيته***لو كان للدهر بلى أبليته

أو كان قرنى واحدا كفيته

و من قوله أيضا:

ألقى على الدهر رجلا و يدا***و الدهر ما أصلح يوما أفسدا

يفسد ما أصلحه اليوم غدا

اطعنوا شزرا و اضربوا هبرا معنى الشزر أن يطعنه فى إحدى ناحيتيه يقال فتل الحبل شزرا إذا فتله على الشمال و النظر الشزر نظر بمؤخر محجر العين و قال الأصمعى نظر إلى شزرا إذا نظر إليه من عن يمينه و شماله و طعنه طعنا شزرا كذلك و قوله هبرا قال ابن دريد يقال هبرت اللحم أهبره هبرا إذا قطعته قطعا كبارا و الاسم الهبره و الهبره و سيف هبار و هابر و اللحم هبير و مهبور و المحاله الحيله و قوله بالجد لا بالكد أى يدرك الرجل حاجته و طلبته بالجد و هو الحظ و البخت و منه رجل مجدود فإذا كسرت الجيم فهو الانكماش فى الأمر و المبالغه فيه و قوله التجلد و لا التبلد أى تجلدوا و لا تتبلدوا و قوله فتطبعوا أى تدنسوا و الطبع الدنس يقال طبع السيف يطبع إذا ركبه الصداء قال ثابت قطنه العتكى:

لا خير فی طمع يدنی إلی طبع***و غفه من قوام العيش تكفينی

قوله و لا- تهنوا فتخرعوا فالوهن الضعف و الخرع و الخراعه اللين و منه سميت الشجره الخروع للينها و قوله إن الموصين بنو سهوان فالموصين جمع موصی و بنو سهوان ضربه مثلا- أی لا- تكونوا ممن تقدم إليهم فسهوا و أعرضوا عن الوصيه قال إنه يضرب

هذا المثل للرجل الموثوق به و معناه إن الذين يحتاجون أن يوصوا بحوائج إخوانهم هم الذين يسهون عنها لقله عنايتهم و أنت غير غافل و لا ساه عن حاجتی.

و قوله فارحبوا أی وسعوا و الرحب السعه و الروح الراحه و قوله فی الشعر و رب غيل فالغيل الساعد الممتلئ و المعصم موضع السوار من اليد.

و من المعمرين زهير بن جناب بن عبد الله بن كنانه بن بكر بن عوف بن عذره بن زيد اللات بن رفيده بن ثور بن كلب بن وبره بن تغلب بن حلوان بن عمران بن ألحاف بن قضاعه بن ملك بن عمرو بن مره بن زيد بن مالك بن حمير.

قال أبو حاتم عاش زهير بن جناب مائتی سنه و عشرين سنه و واقع مائتی وقعه و كان سيدا مطاعا شريفا فی قومه و يقال كانت فيه عشر خصال لم يجتمعن فی غيره من أهل زمانه كان سيد قومه و شريفهم و خطيبهم و شاعرهم و وافدهم إلی الملوك و طبيبهم و الطب فی ذلك الزمان شرف و حازی قومه و الحزاه الكهان و كان فارس قومه و له البيت فيهم و العدد منهم فأوصی بنيه فقال يا بنی إنی قد كبرت سنی و بلغت حرسا من دهری فأحكمتنی التجارب و الأمور تجربه و اختبار فاحفظوا عنی ما أقول و عوا إياكم و الخور عند المصائب و التواكل عند النوائب فإن ذلك داعيه للغم و شماته للعدو و سوء ظن بالرب و إياكم أن تكونوا بالأحداث مغترين و لها آمنين و منها ساخرين فإنه ما سخر قوم قط إلا ابتلوا و لكن توقعوها فإنما الإنسان فی الدنيا غرض تعاوره الرماه فمقصر دونه و مجاوز موضعه و واقع عن يمينه و شماله و لا بد أنه يصيبه.

قوله حرسا من دهری یرید دهرا و الحرس الدهر(۱) قال الراجز فی سنبه عشنا بذاک حرسا فالسنبه المده من الدهر و التواکل أن یکل القوم أمرهم إلی غیرهم من قولهم رجل وکل إذا کان لا یکفی نفسه و یکل أمره إلی غیره و یقال رجل وکله تکله و الغرض کلما نصبته للرمی و تعاوره أی تداوله.

قال المرتضی رحمه الله و قد أتی لابن الرومی معنی قول زهیر بن جناب الإنسان فی الدنیا غرض تعاوره الرماه فمقصر دونه و مجاوز له و واقع عن یمینه و شماله ثم لا بد أن یصیبه فی أبیات له فأحسن فیها کل الإحسان و الأبیات لابن الرومی:

کفی بسراج الشیب فی الرأس هادیا***لمن قد أضلته المنایا لیالیا

أ من بعد إبداء المشیب مقاتلی***لرامی المنایا تحسبینی راجیا

غدا الدهر یرمینی فتدنو سهامه***لشخصی أخلق أن یصبن سوادیا

و کان کرامی اللیل یرمی و لا یری***فلما أضاء الشیب شخصی رمانیا

أما البیت الأخیر فإنه أبدع فیه و غرب و ما علمت أنه سبق إلی معناه لأنه جعل الشباب کاللیل الساتر علی الإنسان الحاجز بینه و بین من أراد رمیه لظلمته و الشیب مبدیا لمقاتله هادیا إلی إصابته لضوئه و بیاضه و هذا فی نهایه حسن المعنی و أراد بقوله رمانی أصابنی و مثله قول الشاعر:

فلما رمی شخصی رمیت سواده***و لا بد أن یرمی سواد الذی یرمی

و کان زهیر بن جناب علی عهد کلیب وائل و لم یک فی العرب أنطق من زهیر و لا أوجه عند الملوک و کان لسداد رأیه یسمی کاهنا و لم تجتمع قضاعه إلا علیه و علی رزاح بن ربیعه و سمع زهیر بعض نسائه تتکلم بما لا ینبغی لامرأه أن تتکلم به عند زوجها فنهاها فقالت له اسکت عنی و إلا ضربتک بهذا العمود فو الله ما کنت أراک تسمع شیئا و لا تعقله فقال عند ذلک:

ألا یا لقوم لا أری النجم طالعا***و لا الشمس إلا حاجبی بیمینی

معزبتی عند القفا بعمودها***یکون نکیری أن أقول: ذرینی

ص: ۲۶۸

۱- ۱. فی المصدر المطبوع: یرید طویلا منه و الحرس من الدهر: الطویل. راجع ج ۱ ص ۲۳۹.

أمينا على سر النساء و ربما***أكون على الأسرار غير أمين

فللموت خير من حداج موطأ***مع الظعن لا يأتى المحل لحينى

و هو القائل:

أ بنى إن أهلك فقد أورثتكم مجدا بنيه***و تركتكم أبناء سادات زنادكم وريه

من كل ما نال الفتى قد نلته إلا التحيه***و لقد رحلت البازل الكوماء ليس لها وليه

و خطبت خطبه حازم غير الضعيف و لا العييه***و الموت خير للفتى فليهلكن و به بقيه

من أن يرى الشيخ البجال و قد يهادى بالعشيه

و هو القائل:

ليت شعرى و الدهر ذو حدثان***أى حين منيتى تلقانى

أ سبات على الفراش خفات***أم بكفى مفجع حران

و قال حين مضت له مائتا سنه من عمره.

لقد عمرت حتى ما أبالى***أ حتفى فى صباحى أو مسائى

و حق لمن أتت مائتان عاما***عليه أن يمل من الثواء

**[ترجمه]عبارت «صم فلم يكلم» يعنى آنچه با او تكلم شود را نمى شنود كه شاعر عبارت را مختصر كرده و جايز است اين گونه معنا شود كه «به خاطر نااميدى از شنوايى او، كسى با او حرف نمى زند و به همين خاطر از سخن گفتن با او اعراض شده است.» عبارت «و اودى سمعه الا النداايا» منظورش اين است كه شنوايى او نابود شده و او تنها صداى بلند را كه او را صدا كند، مى شنود. عبارت «ولاعب بالعشى بنى بنيه» مبالغه در وصف خود به پيرى و خرافت است كه كارش منتهى به بازى با صبيان و انس با آنان شده و به نظر مى رسد كه وجه اختصاص بازى به شب اين باشد كه شب، وقت استراحت صبيان در خانه ها و استقرار آنان است.

و عبارت «يحترش العظايا» يعنى عظايا را صيد مى كند و احتراش به اين معنى است كه مرد قصد لانه سوسمار مى كند و با كف دست به آن مى زند تا سوسمار آن را افعى بپندارد و به سوى او بيرون بيايد و مرد آن را بگيرد و گفته مى شود: «حرشت الضب و احترشه» و از ضرب المثل ها اين است كه گفته مى شود «هذا اجل من الحرش» و اين مثال براى امرى كه بزرگ شمرده شده، زده مى شود و با اين مثال، از زبان سوسمار سخن گفته مى شود.

ابن درید می گوید: «سوسمار به فرزندش گفت: از حرش برحذر باش. گفت: حرش چیست؟ گفت: وقتی حرکتی در درب لانه احساس کردی، خارج مشو.» روزی صدای حفاری را شنید. پس پرسید: پدر این حرش است؟ پدر گفت: این بزرگ تر از حرش است!» این عبارت مَثَل، برای مردی است که چیزی می شنود که شدیدتر از مورد توقع اوست.

کلمه «ذیفان» به معنای سم است و «عظایا» جمع «عظایه» است که جنبنده ای کوچک و معروف است.

دوید بن زید

دوید بن زید بن فهد بن زید بن لبس بن اسود بن اسلم بن الحاف بن قضاعه بن مالک بن مره بن مالک بن حمیر، نیز یکی از معمرین است که به گفته ابو حاتم سیستانی، چهار صد و پنجاه و شش سال در جهان زیست. ابن درید می گوید: دوید بن زید از معمرین است. عرب کسی را که بیش از صد و بیست سال عمر کند، معمّر می دانند. چون حال احتضار دوید بن زید فرا رسید، به فرزندانش گفت: «به شما وصیت می کنم که بر مردم شرور ترحم نکنید، بر مرگ آنها اشک مریزید و از لغزش آنها چشم نپوشید. لگام اسبان را کوتاه گیرید و نیزه های دراز انتخاب کنید، ضربت خود را از جانب چپ و راست بر دشمن وارد سازید تا آنها را قطعه قطعه کنید. هر گاه خواستید جلوی رسیدن کسی به خواسته هایش را بگیرید، باید این جلوگیری پیش از برآورده شدن خواسته های او باشد، چه بعد از انجام خواسته ها و حوایج، منع از آنها ننگ است. انسان باید مقاصد خود را با سعی و کوشش تأمین کند، نه با نیرنگ و دام! بر آنچه از شما فوت شده افسوس مخورید، هر چند فوت آن برای شما گران باشد. به کسانی که از شما سرزنش می کنند مهر نورزید، هر چند از بستگان شما باشند. طمع نداشته باشید تا ناگزیر از اطاعت نشوید. خود را پست نشمارید تا شما را ضعیف ندانند. از شما این مثل بد باقی نماند که کسانی هستند که به آنان وصیت کرده می شود، ولی سهو و اعراض می کنند. چون من وفات کنم، گور مرا فراخ گیرید و توسعه دادن زمین نسبت به من را دریغ مدارید. وسعت قبر، روح مرا آسوده نمی گرداند، ولی این قدر هست که موجب آرامش دل از وحشت و اضطراب می شود.» آنگاه وی بعد از گفتن این اشعار، درگذشت.

ابن درید می گوید: در نقل دیگری این اشعار بگفت:

امروز خانه گور دوید و به وی نزدیک شده / چه غارتها که کردم و چه پهلوان ها که به خاک افکندم و چه بازوان نیرومند را که در هم پیچیدم و چه بسیار دست های حنا گرفته را به عقب زدم / اگر ممکن بود روزگار پوسیده شود، آن را می پوساندم و چنانچه پهلوان حریف من یکی می بود، او را از میدان به در می بردم

این اشعار نیز از وی است:

زمانه دست و پای مرا قطع کرد (مرا به ستوه آورد) زمانه آنچه را روزی فاسد گردانیده اصلاح نمی کند، بلکه چیزی را که امروز اصلاح کرد، فردا فاسد می گرداند مؤلف: در عبارت «اطعنوا شزرا و واضربوا هبرا»، معنای «شزر» آن است که با نیزه در یکی از دو ناحیه او بزنید و گفته می شود «فتل الحبل شزرا» یعنی ریسمان را به چپ پیچاند و «النظر الشزر» یعنی با گوشه آشکار چشم نگاه کرد. اصمعی می گوید: «نظر الیّ شزرا» یعنی از راست و چپش به او نگاه کرد و «طعنه طعنا شزرا» نیز یعنی

از راست و چپش به او نیزه زد. درباره کلمه «هبرا»، ابن درید می گوید: عبارت «هبرت اللحم اهبره»، «هبرا» یعنی گوشت را به تکه های بزرگ بریدم و اسم آن «هَبره» و «هُبره» است. شمشیر را «هبّار» و «هابر» و گوشت را «هبیر» و «مهبور» می گویند و کلمه «المحاله»، به معنی حیله است. عبارت «بالجد لا بالکدّ» یعنی مرد به خواسته و مطلب خود با جَد که همان جریان و بخت است رسید و عبارت «رجل مجدود» از همین باب است، پس وقتی جیم را کسره دادی، سرعت در امر و تلاش در آن است و عبارت «التجلد و لا التبلد» یعنی صلابت به خرج دهید و سستی مکنید. عبارت «فتطبعوا» یعنی چرک آلود می شود و طبع چرک است. گفته می شود: «طبع السیف یطبع طبعا» یعنی هنگامی که زنگار و چرک بر بر آن می نشیند و ثابت قطنه العتکی شاعر می گوید:

خیری در طمعی که انسان را چرکین کند نیست و مدت کمی از زندگی مستحکم مرا کافی است

در عبارت «و لا تهنوا فتخرعوا»، «وهن» به معنای ضعف است و «خرع» و «خراعه»، نرمی است و درخت را که به خاطر نرمی اش «خروع» می نامند از همین باب است. نیز در عبارت «ان الموصّین» کلمه «موصّین» جمع «موصّ» است و «بنو سهوان» ضرب المثل آن است، یعنی از کسانی که بر آنان وصیت تقدیم شد پس سهو کرده و از وصیت اعراض کردند مباشید. گفت: این مثل برای مرد مورد اطمینان زده می شود و معنای آن این است که کسانی که لازم است نسبت به حوائج برادرانشان مورد وصیت قرار بگیرند، در اثر کمی عنایتشان از وصیت سهو می کنند و تو از خواسته من غافل و سهو کننده نیستی .

عبارت «فارحبوا» یعنی توسعه دهید و معنای «رحب»، سعه است و معنای «روح»، راحت است و شعر «و ربَّ غیل غیل» ساعد پر از زینت است و «معصم»، مچ و جایگاه النگو در دست است.

زهیر بن جناب

زهیر بن جناب نیز یکی از معمّرین است. ابو حاتم سیستانی در کتاب «المعمّرون» گفته: وی دویست و بیست سال عمر کرد، دویست جنگ کرد و در میان قوم خود، بزرگ و مطاع و شریف بود. گویند ده صفت در وی بوده است که هیچ یک از مردم عصر او نداشته اند و آن اینکه: وی بزرگ، شریف، خطیب، شاعر قوم خود، نماینده آنها در دربار سلاطین و نیز طبیب قوم بوده – که در آن زمان طب فنّی بس شریف بوده است – و مردی با تدبیر (و «حزاه» به معنای تدبیر است)، سواری دلاور ، با خانواده ای پرجمعیت بوده است. زهیر فرزندانش را وصیت کرد و گفت:

«فرزندان من! سن من بسی طولانی گشت، روزگارها دیدم و در کارها تجربه ها آموختم. پس آنچه به شما می گویم را از حفظ کنید. چون مصیبتی به شما روی آورد، خود را ضعیف مشمارید و در پیشامدها، کارها را به یکدیگر وامگذارید که برای شما محنت و اندوه پدید می آورد، موجب سرزنش دشمن می شود و باعث سوء ظن به خدا خواهد بود.

از پیشامدها غفلت نورزید و ایمن نباشید و آنها را به باد مسخره مگیرید، زیرا هر قومی که حوادث روزگار را به باد مسخره گرفت، خود به آنها مبتلا گردید. پس خود را در برابر حوادث آماده سازید که آدمی در جهان نشانه ای است و کمان حوادث هر لحظه تیری به سوی وی رها می کند و بعضی به نشانه می خورند و بعضی اصابت نمی کنند و از آن می گذرند و

گاهی از طرف چپ یا راست آدمی اصابت می کنند تا بالاخره از هر طرف که باشد، به وی برخورد می کنند.» در عبارت «حرسا من دهری»، اراده شاعر روزگار است و «حرس» به معنای دهر است. راجز می گوید: «فی سنبه عشنا بذاك حرسا سنبه» مدتی از روزگار است و «تواكل»، یعنی قوم امر خود را به غیر خود واگذارد و از عبارت «رجل وكل» یعنی وقتی خود مرد برای حاجتش کفایت نکند و امر خود را به غیرش واگذارد و گفته می شود «رجل وكله تكله» یعنی مرد متکی به غیر و معنی این می شود که هرگاه او را برای پرتاب نصب کنی. عبارت «تعاوره» نیز یعنی آن را متداول کرد.

سخن سید مرتضی

سیّد مرتضی (ره) گفته است: این پند زهیر را که «آدمی در جهان نشانه ای است و کمان حوادث هر لحظه تیری به سوی وی رها می کند ...» ابن رومی شاعر معروف، بدین گونه به سلک نظمی بدیع کشیده است:

این چراغ پیری (موی سفید) که در سر من روییده، در شب های تار برای راهنمایی مرگ ها به طرف کسی که او را گم کرده بود، کافی است / آیا بعد از آشکار شدن پیری برای تیرانداز مرگ، گمان می کنی من می توانم امیدوار به نجات از مرگ باشم؟ /گذشت روزگار مرا به تیر بست و تیرهایش به من نزدیک گشت و من نیز در معرض آنها قرار گرفته ام / جوانی من که گذشت، مانند تیرانداز شب بود که تیر می انداخت، ولی تیرانداز دیده نمی شد، اما چون پیری من آشکار گشت مرا هدف گرفت

سیّد مرتضی پس از نقل اشعار فوق می فرماید: شعر اخیر ابن رومی بسیار بدیع و عالی است، و فکر نمی کنم کسی در این معنی بر وی پیشی گرفته باشد. زیرا وی جوانی را همچون شبی می داند که بر انسان می گذرد و به واسطه تاریکی آن، میان او و کسی که می خواهد او را هدف تیر قرار دهد، مانع می شود .

همچنین پیری را علامت قتل وی قرار داده که به واسطه روشنی و سفیدی آن (موی سفید سر) تیر انداز مرگ را، راهنمایی می کند تا تیرش به هدف اصابت کند و این منتهای حسن معنی است. چنان که شاعر دیگری هم گفته است:

چون تیرانداز در شب به سوی من تیر انداخت، من هم به طرف سیاهی او تیر رها کردم. وقتی که تیرانداز دیده نمی شود، چاره ای جز آن نیست که به طرف سیاهی وی تیر رها شود

باری زهیر بن جناب در زمان کلیب وائل می زیست. در عرب کسی ناطق تر از زهیر نبود و مقام او را در نزد پادشاهان، هیچ کس نداشت. به واسطه رأی متینش او را کاهن می گفتند. قبیله قضاعه فقط بر وی و زراح بن ربیعه اجتماع می کردند. گویند: وقتی زهیر شنید که یکی از زنانش سخنی می گوید که شایسته نبود زنی چنین حرفی نزد شوهرش بگوید، زهیر هم او را منع کرد. زن گفت: «ساکت باش وگرنه با این چوب تو را خواهم زد. به خدا قسم تاکنون ندیده ام چیزی را که می شنوی درباره آن تعقل نکنی.» در این وقت زهیر گفت:

ای قوم! من دیگر طلوع ستاره و آفتاب را نمی بینم، مگر آنکه ابروهایم را به یکسو زنم / زن من با چوب در پشت سرم ایستاده و از اینکه می گویم «از من دست بردار»، تهدیدم می کند. از این پس اسرار زنان را می پوشانم، با اینکه کم اتفاق می افتد که

نسبت به کتمان اسرار امین باشم / برای من مردن بهتر از این است که با زنان در محمل بنشینم و به جایی بروم. وقت مردن من به طول انجامید و موقع آن نمی رسد

این چند شعر نیز از زهیر است:

ای پسران من! اگر من مُردم (غمگین نباشید) زیرا بنایی از مجد و شرافت برای شما به ارث گذاشته ام / هنگامی شما را ترک می گویم که شما بزرگ زادگانید و مقصود خود را دریافته اید / از هر چه جوان در مدت عمر به آن نائل می گردد من نیز برخوردار شدم، مگر عمر جاوید که کسی به آن نمی رسد / بر شتری بزرگ سوار گشته، مسافرت کردم که کوهان نداشت و خطبه ای با حزم و اراده خواندم که از عجز و اغلاق پیراسته بود / مرگ برای جوانی که هنوز از توانایی بهره مند است، بهتر از دیدن پیرمردی بزرگ است که در شامگاه عمر به مردم تکیه کرده است

و هم این دو بیت از اوست:

ای کاش در این روزگار پر حادثه می دانستم که چه هنگام مرگ به سراغ من می آید / آیا در وقت شب به سراغ من می آید که در بستر خواب آسوده خفته باشم، یا در دست های من غمگین دلی است که با ناراحتی بخواهد از من انتقام بگیرد؟

سپس سیّد مرتضی می گوید: زهیر در موقعی که دویست سال از عمرش گذشته بود گفت:

چندان عمر کردم که نمی ترسم در صبح یا شام جان بدهم. سزاوار است کسی که دویست سال دارد که از زندگی خسته و ملول گردد

**[ترجمه]

قوله

معزبتی یعنی امرأته یقال معزبه الرجل و طلته و حنته کل ذلک امرأته و قوله أمینا علی سر النساء فالسر خلاف العلانیه و السر أیضا النکاح قال الحطیئه:

و یحرم سر جارهم علیهم***و یأخذ(۱) جارهم أنف القصاع

و قال إمرؤ القیس:

أ لا زعمت بسباسه الیوم أننی***کبرت و أن لا یحسن السر أمثالی

و کلام زهیر یحتمل الوجهین جمیعا لأنه إذا کبر و هرم لم تتهیبه النساء أن یتحدثن بحضرته بأسرارهن تهاونا و تعویلا علی ثقل سمعه و کذلک هرمه و کبره یوجبان کونه أمینا علی نکاح النساء لعجزه عنه و قوله حداج موطأ الحداج مرکب من مراکب النساء و الجمع أحداج و حدوج و الظعن و الأظعان

۱- ۱. فی المصدر: و یأکل.

الهوادج و الظعينه المرأه فی الهودج و لا تسمی ظعينه حتی تكون فی هودج و الجمع ظعائن و إنما أخبر عن هرمه و أن موته خير من كونه مع الظعن فی جمله النساء و قوله زنادكم وريه الزناد جمع زند و زنده و هما عودان يتقدح بهما النار و فی أحدهما فروض و هی ثقب فالتی فيها الفروض هی الأنثی و الذی يقدح بطرفه هو الذكر و يسمی الزند الأب و الزنده الأم و كنی بزنادكم وريه عن بلوغهم مآربهم تقول العرب وريت بك زنادی أی نلت بك ما أحب من النجح و النجاه و يقال للرجل الكريم واری الزناد.

فأما التحيه فهی الملك فكأنه قال من كل ما نال الفتی قد نلته إلا الملك و قيل التحيه هاهنا الخلود و البقاء و البازل الناقه التی قد بلغت تسع سنين و هی أشد ما تكون و لفظ البازل فی الناقه و الجمل سواء و الكوماء العظيمه السنام و الوليه برذعه تطرح علی ظهر البعير تلی جلده و البجال الذی يبجله قومه و يعظمونه و معنی يهادی بالعشيه أی تماشيه الرجال فيسندونه لضعفه و

التهادی المشی الضعيف و قوله أ سبات فالسبات سكون الحركه و رجل مسبوت و الخفات الضعف يقال خفت الرجل إذا أصابه ضعف من مرض أو جوع و المفجع الذی قد فجع بولد له أو قرابه و الحران العطشان الملتهب و هو هاهنا المحترق علی قتلاه.

و مما يروی لزهير بن جناب:

إذا ما شئت أن تسلی خليلا***فأكثر دونه عدد الليالی

فما سلی حبيبك مثل نأی***و لا بلی جديدك كابتذال

و من المعمرين ذو الإصبع العدوانی و اسمه حرثان بن محرث بن الحارث بن ربيعه بن وهب بن ثعلبه بن ظرب بن عمرو بن عتاب بن يشكر بن عدوان و هو الحارث بن عمير بن قيس بن عيلان بن مضر و إنما سمی الحارث عدوان لأنه عدا علی أخيه فهم فقتله (۱) و قيل بل فقأ عينيه و قيل إن اسم ذی الإصبع محرث بن حرثان و قيل حرثان بن حويرث و قيل حرثان بن حارثه و يكنی أبا عدوان

۱- ۱. فی المصدر المطبوع بمصر« فهمّ بقتله» و هو تصحيف غريب راجع القاموس.

و سبب لقبه بذى الإصبع أن حيه نهشته على إصبعه فشلت فسمى بذلك و يقال إنه عاش مائه و سبعين سنه و قال أبو حاتم عاش ثلاثمائه سنه و هو أحد حكام العرب فى الجاهليه و ذكر الجاحظ أنه كان أثرم و روى عنه:

لا يبعدن عهد الشباب و لا***لذاته و نباته النضر

لو لا أولئك ما حفلت متى***عوليت فى حرجى إلى قبرى

هزئت أثيله إن رأت هرمى***و أن انحنى لتقادم ظهرى

و كان لذى الإصبع بنات أربع فعرض عليهن التزويج فأبين و قلن خدمتك و قربك أحب إلينا فأشرف عليهن يوما من حيث لا يرينه فقلن لتقل كل واحده منا ما فى نفسها فقالت الكبرى:

ألا هل أراها ليله و ضجيعها***أشم كنصل السيف غير مهند

عليم بأدواء النساء و أصله***إذا ما انتمى من سر أهلى و محتدى

و يروى عين مهند و يروى من سر أصلى و محتدى فقلن لها أنت تريدين ذا قرابه قد عرفته و قالت الثانيه:

ألا ليت زوجى من أناس أولى عدى***حديث الشباب طيب الثوب و العطر

لصوق بأكباد النساء كأنه***خليفه جان لا ينام على وتر

و يروى أولى غنى و يروى لا ينام على هجرى فقلن لها أنت تريدين فتى ليس من أهلك ثم قالت الثالثه :

ألا ليته يكسى الجمال نديه***له جفنه تشقى بها المعز و الجزر

له حكمات الدهر من غير كبره***تشين فلا فان و لا ضرع غمر

فقلن لها أنت تريدين سيدا شريفا و قلن للرابعه قولى فقالت لا أقول شيئا فقلن لها يا عدوه الله علمت ما فى أنفسنا و لا تعلميننا ما فى نفسك فقالت زوج من عود خير من قعود فمضت مثلا فزوجهن أربعهن و تركهن حولا.

ثم أتى الكبرى فقال يا بنيه كيف ترين زوجك فقالت خير زوج يكرم الحليله و يعطى الوسيله قال فما مالكم قالت خير مال الإبل نشرب ألبانها

جرعا و يروى جزعا بالزاى معجمه و نأكل لحمانها مزعا و تحملنا و ضعفتنا معا فقال يا بنيه زوج كريم و مال عميم.

ثم أتى الثانيه فقال يا بنيه كيف زوجك فقال خير زوج يكرم أهله و ينسى فضله قال و ما مالكم قالت البقر تألف الفناء و تملأ الإناء و تودك السقاء و نساء مع النساء فقال لها خظيت و بظيت.

ثم أتى الثالثه فقال يا بنيه كيف زوجك فقالت لا سمح بذر و لا بخيل حكر قال فما مالكم قالت المعزى قال و ما هى قالت لو كنا نولدها فطما و نسلخها أدما و يروى أدما بالفتح لم نبغ بها نعما فقال لها حذوه مغنيه و يروى حذوى مغنيه.

ثم أتى الصغرى فقال يا بنيه كيف زوجك قالت شر زوج يكرم نفسه و يهين عرسه قال فما مالكم قالت شر مال قال و ما هو قالت الضأن جوف لا يشبعن و هيم لا ينقعن و صم لا يسمعن و أمر مغويتهن يتبعن فقال أبوها أشبه امرئ بعض بزه فمضت مثلا.

أما قول إحدى بناته فى الشعر أشم فالشمم هو ارتفاع أرنبه الأنف و ورودها يقال رجل أشم و امرأه شماء و قوم شم قال حسان:

بيض الوجوه كريمه أنسابهم***شم الأنوف من الطراز الأول

فالشمم الارتفاع فى كل شى ء فيحتمل أن يكون أراد حسان بشم الأنوف ما ذكرناه من ورود الأرنبه لأن ذلك عندهم دليل العتق و النجابه و يجوز أن يكون أراد بذلك الكنايه عن نزاهتهم و تباعدهم عن دنايا الأمور و رذائلها و خص الأنوف بذلك لأن الحميه

و الغضب و الأنفه فيها و لم يرد طول أنفهم و هذا أشبه أن يكون مراده لأنه قال فى أول البيت بيض الوجوه و لم يرد بياض اللون فى الحقيقه و إنما كنى بذلك عن نقاء أعراضهم و جميل أخلاقهم و أفعالهم كما يقال جاءنى فلان بوجه أبيض و قد بيض فلان وجهه بكذا و كذا و إنما يعنى ما ذكرناه.

و قول المرأه أشم كنصل السيف يحتمل الوجهين أيضا و معنى قول حسان من الطراز الأول أى أن أفعالهم أفعال آبائهم و سلفهم فإنهم لم يحدثوا أخلاقا مذمومه لا تشبه نجارهم و أصولهم.

و قولها عين مهند أى هو المهند بعينه كما يقال هو هذا بعينه و عين الشى ء نفسه و على الروايه الأخرى غير مهند أى ليس هو السيف المنسوب إلى الهند فى الحقيقه و إنما هو مشبه به فى مضائه.

و قولها من سر أهلى أى من أكرمهم و أخلصهم يقال فلان فى سر قومه أى فى صميمهم و شرفهم و سر الوادى أطيبه ترابا و المحتد الأصل.

و قول الثانيه أولى عدى فإنما معناه أن يكون لهم أعداء لأن من لا عدو له هو الفسل الرذل الذى لا خير عنده و الكريم الفاضل من الناس هو المحسد المعادى.

و قولها لصوق بأكباد النساء تعنى فى المضاجعه و يحتمل أن تكون أرادت فى المحبه و الموده و كنت بذلك عن شده محبتهن له و ميلهن إليه و هو أشبه.

و قولها كأنه خليفه جان أى كأنه حيه للصوقه و الجان جنس من الحيات فخففت لضروره الشعر.

و قول الثالثه يكسى الجمال نديه فالندى هو المجلس.

و قولها له حكمات الدهر تقول قد أحكمته التجارب و جعلته حكيما فأما الضرع فهو الضعيف و الغمر الذى لم يجرب الأمور.

و قول الكبرى يكرم الحليله و يعطى الوسيله فالحليله هى امرأه الرجل و الوسيله الحاجه.

و قولها نشرب ألبانها جزعا فالجزع جمع جزعه و هى القليل من الماء يبقى فى الإناء.

و قوله مزعا فالمزعه البقيه من دسم و يقال ما له جزعه و لا مزعه كذا ذكر ابن دريد بالضم فى جزعه و وجدت غيره يكسرها و يقول جزعه و إذا كسرت فينبغى أن يكون نشرب ألبانها جزعا و تكسر المزعه أيضا ليزدوج الكلام فيقول:

و نأكل لحمانها مزعا فإن المزعه بالكسر هى القطعه من الشحم و المزعه بالكسر أيضا من الريش و القطن و غير ذلك كالمزقه من الخرق.

و التمزيع التقطيع و التشقيق يقال إنه يكاد يتمزع من الغيظ و مزع الظبى فى عدوه يمزع مزعا إذا أسرع و قوله مال عميم أى كثير.

و قول الثانيه تودك السقاء من الودک الذى هو الدسم.

و قول الثالثه نولدها فطما فالفطم جمع فطيم و هو المفطوم من الرضاع.

و قولها نسلخها أدما فالأدم جمع إدام و هو الذى يؤكل تقول لو أنا فطمناها عند الولاده و سلخناها للأدم من الحاجه لم نبغ بها نعما و على الروايه الأخرى أدما من الأديم و قوله حذوه مغنيه فالحذوه القطعه.

و قول الصغرى جوف لا يشبعن فالجوف جمع جوفاء و هى العظيمه الجوف و الهيم العطاش و لا ينقعن أى لا يروين و معنى قولها و أمر مغويتهن يتبعن أى القطيع من الضأن يمر على قنطره فتزل واحده فتقع فى الماء فيقعن كلهن اتباعا لها و الضأن يوصف بالبلاده أخبرنا أبو الحسين على بن محمد الكاتب قال حدثنا ابن دريد قال حدثنا أبو حاتم عن أبى عبيده عن يونس قال ابن دريد و أخبرنا به العكلى عن ابن أبى خالد عن الهيثم بن عدى عن مسعر بن كدام قال حدثنا سعيد بن خالد الجدلى قال لما قدم عبد الملك بن مروان الكوفه بعد قتل مصعب دعا الناس على فرائضهم فأتيناه فقال من القوم قلنا جديله قال جديله عدوان قلنا نعم فتمثل عبد الملك:

عذير الحى من عدوان كانوا حيه الأرض

بغى بعضهم بعضا فلم يرعوا على بعض

و منهم كانت السادات و الموفون بالفرض

و منهم حكم يقضى فلا ينقض ما يقضى

و منهم من يحيل الناس بالسنه و الفرض.(۱)

ثم أقبل على رجل كنا قدمناه أمامنا جسيم وسيم فقال أيكم يقول هذا الشعر فقال لا أدرى فقلت أنا من خلفه يقوله ذو الإصبع فتركنى و أقبل على ذلک الجسيم و قال ما كان اسم ذى الإصبع فقال لا أدرى فقلت أنا من خلفه حرثان فأقبل عليه و تركنى فقال لم سمى ذا الإصبع فقال لا أدرى فقلت أنا من خلفه نهشته حيه على إصبعه فأقبل عليه و تركنى فقال من أيكم كان قال لا أدرى فقلت أنا من خلفه من بنى ناج فأقبل على الجسيم فقال كم عطاؤک قال سبعمائه درهم ثم أقبل على فقال كم عطاؤک

فقلت أربعمائه فقال يا ابن الزعيزعه حط من عطاء هذا ثلاث مائه و زدها فى عطاء هذا فرحت و عطائى سبعمائه و عطاؤه أربعمائه.

و فى روايه أخرى أنه لما قال له من أيكم كان قال لا أدرى فقلت أنا من خلفه من بنى ناج الذين يقول فيهم الشاعر:

و أما بنو ناج فلا تذكرنهم***و لا تتبعن عينيک من كان هالكا

إذا قلت معروفا لتصلح بينهم***يقول وهيب لا أسالم ذلكا

و يروى لا أحاول ذلكا:

فأضحى كظهر العود جب سنامه***يدب إلى الأعداء أحدب باركا

و يروى:

فأضحى كظهر العودجب سنامه***تحوم عليه الطير أحدب باركا

و قد رويت هذه الأبيات لذى الإصبع أيضا و من أبيات ذى الإصبع السائره قوله:

أكاشر ذا الضغن المبين عنهم***و أضحک حتى يبدو الناب أجمع

۱- ۱. فى المصدر المطبوع ج ۱ ص ۲۵۰« و منهم من يجيز» و نقل فى الهامش عن أبى الفرج قال: قوله« و منهم من يجيز الناس» فان إجازه الحجّ كانت لخزاعه فأخذتها منهم عدوان.

و أهدنه بالقول هدنا و لو يرى***سريره ما أخفى لبات يفزع

**[ترجمه]کلمه «معزّبتی» یعنی زن او. وقتی گفته می شود: «معزبه الرجل و طلّته و حنّته»، همه اینها به معنای زن او هستند و در عبارت «امینا علی سرِّ النساء»، «سرّ» خلاف «علانیت» است و «سرّ» همچنین به معنای نکاح است. حطیئه می گوید:

و نکاح همسایه شان بر آنها حرام است و همسایه شان سوراخ بینی سوسمار را می بندد تا دیده نشود

و امرؤ القیس می گوید:

آیا از سیر آرام این روزها نفهمیدی که من پیر شدم و ازدواج برای امثال من نیکو شمرده نمی شود.

کلام زهیر هر دو وجه را با هم برمی تابد، زیرا وقتی او پیر می شود، زنان از اینکه در حضور او حرف بزنند باکی ندارند، زیرا او را سست دانسته و بر کم شنوایی او اعتماد می کنند و همچنین پیری او موجب می شود که او را بر نکاح زنان امین شمرند، زیرا او از این کار ناتوان است و در عبارت «حداج موطّأ»، «حداج» مرکبی از مراکب زنان است و جمع آن «احداج» و «حدوج» است و «ظعن» و «اظعان» به هودج ها و محمل ها اطلاق می شود و «ظعینه» به زن در محمل گویند و به او «ظعینه» نمی گویند، تا اینکه در محمل بنشیند و جمع آن «ظعائن» است و شاعر خبر داده که پیر شده و مرگش بهتر از آن است که با زنان در محمل ها بنشیند. در عبارت «زنادکم و ریّه»، «زناد» جمع «زند» و «زنده» است و به معنای دو چوبی است که آتش از آنها شعله می گیرد و در یکی از آن دو «فروض» به معنای سوراخ های ی است، پس چوبی که سوراخ دارد مونث و چوبی که ته آن تراشیده شده مذکر است و به زند، پدر و به زنده، مادر گفته می شود و عبارت «زنادکم و ریّه»، کنایه از رسیدن به اهدافشان است. عرب گوید: «وریت بك زنادی»، یعنی به سبب تو به موفقیت و نجاتی که داشتم رسیدم و به مرد کریم، «واری الزناد» گفته می شود.

اما «التحیه» به معنای مُلك است انگار شاعر گفته: به هر آنچه جوان مرد به آن می رسد رسیدم، مگر پادشاهی. همچنین گفته شده که «تحیه» در این جا به معنای خلود و بقاست. «بازل» شتری را گویند که به نه سال رسیده و لفظ بازل در شتر نر و ماده یکی است و کلمه «کوماء عظیمه» به معنای کوهان است و «ولیّه» حصیری است که پشت شتر انداخته می شود که به پوست او می چسبد. «بجّال» کسی است که قومش او را بزرگ می انگارند و معنای عبارت «یهادی بالعشیه» آن است که مردان او را همراهی می کنند و به خاطر ضعفش تکیه گاه او می شوند و «تهادی»، راه رفتن همراه با ضعف و سستی است. در عبارت «اسبات»، «سبات» سکون حرکت است و «رجل مسبوت» یعنی مرد آرام و «خفات» به معنای ضعف است و گفته می شود «خفت الرجل»، یعنی به مرد ضعفی از مرض یا گرسنگی رسید. «مفجع» کسی را گویند که نسبت به فرزند و خویشانش مصیبت زده شده و «حرّان» تشنه ملتهب است و در این جا به معنای کسی است که از داغ کشتگانش سوخته است.

و هم این دو شعر را از زهیر بن جناب روایت می کنند: چون خواستی دوستی را تسلیت دهی، در شب ها زیاد نزد وی آمد و شد کن / دور بودن تو برای دوستت تسلیت نخواهد بود و روی تو را چیزی مانند ابتذال فاسد نمی گرداند. - . امالی مرتضی ۱ : ۱۶۷ -

ذوالاصبع عدوانی و دختران او

ذوالاصبع عدوانی حرثان بن محرث بن حارث بن ربیعه که با ده واسطه به یشکر بن عدوان می پیوندد نیز یکی از معمرین است. علت اینکه او را «عدوان» می گفتند این بود که وی از روی ظلم و عدوان، برادر خود «فهم» را به قتل رسانید و گویند که او را نابینا کرد. گفته شده که اسم ذی اصبع، محرث بن حرثان بوده و گفته شده که حرثان بن حریثان بوده و گفته شده که حرثان بن حارثه بوده که کنیه او ابو عدوان بوده است و از این جهت به وی «ذو الاصبع» گفتند که ماری انگشت او را گزید و انگشتش شل گردید (ذوالاصبع یعنی صاحب انگشت).

گویند: ذوالاصبع صد و هفتاد سال عمر کرد. و ابو حاتم گفته که وی سیصد سال در جهان زیست و در عصر جاهلیت یکی از حکام عرب بود و جاحظ گفته که دندان های ثنایای وی ریخته بود و این چند شعر را از او نقل کرده است:

زمان جوانی و لذت ها و شکوفه های نوشکفته آن از من دور نمی شوند اگر اینها نمی بود / در محفلی نمی نشستم، چون مرا در تابوت نهاده به جانب گور بردند / «اثیله» پیری و خم شدن پشت مرا به علت شکستگی می بیند و به سرزنشم خواهد پرداخت

ذوالاصبع چهار دختر داشت. چون خواست آنها را شوهر دهد، نپذیرفتند و گفتند خدمت کردن به تو و بودن در نزد تو را بیش از شوهر کردن دوست داریم. ولی روزی ذوالاصبع از محلی که دختران او را نمی دیدند به آنها می نگریست. دید دختران به یکدیگر گفتند: «خوب است هر کدام آنچه در دل دارد به زبان بیاورد.» دختر بزرگ تر گفت:

آیا شبی را خواهم دید که همبسترم مردی پاکدامن و در رویدادها همچون شمشیر تیز باشد؟ / و هم آشنای به دردهای زنان (نیازهای آنها) بوده، اصل وی در مقام نسبت، از خاندان های اصیل و نجیب باشد؟

و روایت شده: عین مهنّد و روایت شده من سرّ اصلی و محتدی؛ پس دختران به او گفتند: «تو خویشاوندی که او را می شناسی، می خواهی.»

دختر دوم گفت:

کاش شوهر من از مردمی باشد که دشمن ها داشته باشند! / و هم نوجوان و خوش لباس و معطر باشد و از شدت علاقه، مانند مار به زنان بپیچد و در روی فرش نخوابد (بلکه فقط با زن ها درآمیزد)

روایت شده أُولی غنی و روایت شده: لا ینام علی هجری؛ پس دختران به او گفتند: «تو جوانی غیر خویشاوند را می خواهی.»

برخی آخر شعر دوم را «علی هجر» خوانده اند و بنابراین چنین معنی می دهد که: چندان زنان را دوست داشته باشد که بی زن به خواب نرود.

دختر سوم نیز ما فی الضمیر خود را بدین گونه ابراز داشت:

کاش شوهر من کسی باشد که مجلس گرفته و با ظرفی پر از گوشت بزغاله و گوسفند، به مردم طعام دهد / و در سنین جوانی از گذشت روزگار حکمت ها بیندوزد، نه پیرمردی سالخورده و نه جوانی خام باشد

خواهران به وی گفتند: «تو می خواهی شوهرت مردی بزرگ و شریف باشد.» سپس به خواهر چهارمی گفتند تو هم بگو! گفت: «من چیزی نمی گویم.» گفتند: «ای بدجنس! دست ما را خواندی و حال نمی خواهی ما از آنچه در خیالت می گذرد مطلع شویم؟!» پس دختر چهارم گفت: «اگر زن از چوب شوهر اختیار کند، بهتر از این است که بی شوهر بنشیند!» از آن روز این حرف که عربی آن «زوج من عود خیر من قعود» است، جزو امثال عرب در آمد. چون زهیر از نیات دختران خود مطلع گردید، آنها را شوهر داد.

یک سال بعد نزد دختر بزرگ تر رفت و گفت: «ای دختر! شوهرت را چه طور می بینی؟» گفت: «بهترین شوهری می دانم که زن خود را گرامی داشته و خواهش او را برمی آورد.» پرسید: «مالی که دارید چگونه است؟» گفت: «بهترین اموال شتر است، کمی از شیر آن می نوشیم (و روایت شده «جزعا» با زاء)، گوشت آن را می خوریم و موقع سواری، از آن استفاده می کنیم.» گفت: «ای دختر! شوهرت مردی کریم است و مالت بسیار است.»

سپس به نزد دختر دوم آمد و گفت: «دخترم! شوهرت چطور است؟» گفت: «بسیار خوب شوهری است. زن خود را گرامی می دارد و اگر به کسی چیزی دهد، آن را فراموش می کند.» پرسید: «مالتان چیست؟» گفت: «ماده گاوی داریم که می چرد و به خانه باز می گردد و کاسه را پر از شیر و خیک را پر از روغن می کند و با زنان زن است!» گفت: «تو نزد شوهرت محبوب و خوشبختی.»

آنگاه نزد دختر سومی آمد و گفت: «دخترم! شوهرت چطور است؟» گفت: «نه چندان سخی است که اسراف کند و نه بخیلی است که اصلا چیزی به کسی ندهد.» پرسید: «مال چه دارید؟» گفت: «چند رأس بز داریم.» پرسید: «چگونه از آنها استفاده می کنید؟» گفت: «وقتی بچه سال باشند، آنها را خورش سفره خود قرار می دهیم و با آنها در پی نعمت ها نیستیم.» گفت: « شما به قدر کفایت مال دارید.»

از آن پس نزد دختر کوچک رفت و پرسید: «دخترم! شوهرت چطور است؟» گفت: «بدترین شوهرهاست، خود را عزیز و زنش را خوار می دارد!» پرسید: «مال چه دارید!» گفت: «بدترین مال ها را داریم.» پرسید چیست؟ گفت: «گوسفندانی چند است که از آب و علف سیر نمی شوند و گوش کری دارند که حرف نمی شنوند. اگر یکی به طرف پلی بدود، بقیه هم پیروی کرده همه در آب می افتند.» گفت: «پدرت مردی است که در بعضی از دختران خوشبخت و در بعضی دیگر، بدشانس است!» و عبارت او ضرب المثل شد.

اما گفته یکی از دخترانش که به شعر گفت: «أشمّ»، شمم بلندی بالای بینی و سوراخ آن است که گفته می شود: «رجل أشمّ و امرأه شمّاء و قوم شمّ.» حسّان می گوید: صورت هایشان سفید و نسب هایشان بزرگ است، بینی هایشان بلند و از طراز اول هستند.

پس شـمم، بلندی در هر چیز است و محتمل است که منظور حسان از «شمّ الانوف»، همان بلندی بینی باشد چرا که بلندی بینی نزد عرب، دلیل آزادی و نجابت است و ممکن است مقصود شاعر، کنایه از پاکی و دوری آنان از امور پست و رذایل آن باشد و وجه تخصیص انوف به شـمم، آن است که تعصب و غضب و عزت نفس در بینی است و حسـان درازی بینی آنـان را اراده نکرده و این به مراد او نزدیک تر است، زیرا در اول بیت گفت «بیض الوجوه» و سـفیدی رنگ را در حقیقت اراده نکرده و به این تعبیر، از پـاکی آبرو و اخلاق و افعال نیکوست، همان طور که گفته می شود فلانی با رویی سـفید به نزد من آمـد و فلانی رویش را با فلان کار سفید کرد و مقصود همان است که ما ذکر کردیم.

عبـارت «أشمّ کنصـل السـیف» نیز محتمـل هر دو وجه پیش گفته است و معنـای قول حسّـان که گفت «من الطراز الاول»، یعنی افعـال آنـان افعـال پـدران و گذشـتگان آنهـاست، زیرا آنـان افعال زشتی را ایجاد نمی کننـد که با حسب و ریشه آنان شـباهت نداشته باشد.

عبارت «عین مهنّد» یعنی او خودش هندی است، همان طور که گفته می شود او دقیقا همین است و «عین شـیء»، خود آن ست و بنا بر روایت دیگر، «غیر مهنّد» دارد، یعنی آن در حقیقت شمشیر هندی نیست و در برندگی مشابه آن است .

و عبـارت «من سرّ اهلی» یعنی از کریم ترین و خـالص ترین آنـان. وقـتی گفته می شود «فلان فی سرّ قومه»، یعنی در بـاطن و شرافت آن قوم. نیز «سرّ الوادی» به پاکیزه ترین خاک بیابان گفته می شود و کلمه «المحتد» اصل و ریشه است.

در حرف های دختر دوم، اولی «عدیّ» معنایش این است که آنان دشـمنانی دارند، زیرا کسـی که دشـمن ندارد، همان پست و رذلی است که خیری ندارد و کریم فاضل در بین مردم، کسی است که مورد حسادت و دشمنی واقع می شود.

در عبـارت «لصوق باکباد النساء»، مقصود او در همبستر شـدن است و ممکن است که منظور شاعر، در محبت و مودت باشـد و از شـدت محبت و میل آنان به او، با این تعبیر کنایه آورده است، و این معنای دوم بهتر است. و عبارت «کانّه خلیفه جان» یعنی انگار او ماری است در چسبیـدن به آن و «جانّ» نوعی از مار است که به خاطر ضـرورت شـعری، مخفف و بـدون تشدیـد شده است.

در حرف هـای دختر سوم، «یکسـی الجمـال نـدیّه»، «نـدیّ» همـان مجلس است. در عبارت «له حکمات الـدهر» می گویی: «قد احکمته التجـارب و جعلته حکیمـا»، یعنی تجـارب او را اسـتوارر ساخت و من او را حکیم قرار دادم. اما کلمه «ضـرع» به معنای ضعیف است و «غُمر» کسی است که امور را تجربه نکرده است.

در عبارت های دختر بزرگ تر، «یکرم الحلیله و یعطی الوسـیله»، «حلیله» زن مرد است و «وسیله» همان حاجت است. در عبارت «نشرب البانها جزعا»، «جزع» جمع «جزعه» است که باقی مانده کمی از آب در ظرف را گویند.

در کلمه «مُزَعا»، «مزعه» باقیمانـده چربی است و گفته می شود «ما له جزعه و لا مزعه»، یعنی آب کم و چربی اندک ندارد. ابن دریـد در «جزعه» به ضم جیم ذکر کرده و غیر ابن درید، جیم را کسـره می دهند و اگر مکسور بخوانی، باید عبارت این باشد: «نشـرب البانها جزعا» و بایـد مزعه را نیز مکسور خوانـد تا کلام مزدوج و آهنگین شود. پس می گوید: «و نأکل لحمانها مزعا»،

زیرا مزعه به کسر میم، قطعه ای از پیه است و مزعه به کسر میم نیز از گیاه و پنبه و غیر این دو است، مثل «مزقه» که از پارگی پارچه است. «تمزیع» به معنای تقطیع و شقه شقه کردن است و گفته می شود که نزدیک بود از خشم شقه شقه شود و «مزع البی» یعنی آهو در دویدنش شتابان دوید و عبارت «مال عمیم»، یعنی مال زیاد.

در قول دختر دوم، «تودک السقاء» از «ودک» به معنای چربی است. در قول دختر سوم، «نولدها فطما»، «فطم» جمع «فطیم» است که به معنای از شیر گرفته شده است. در عبارت «نسلخها اُدما»، «اُدم» جمع «ادام» به معنای خورش است. دختر سوم می گوید: اگر ما هنگام ولادت او را از شیر بگیریم و آن را در اثر حاجت برای خورش تکه کنیم و با آنها در پی نعمت ها نیستیم، بنا بر روایت دیگر، خورشی از خورش هاست و در عبارت «حذوه مغنیه»، «حذوه» به معنای قطعه است.

در عبارت کوچک ترین دختر، «جوف لا- یشبعن»، «جوف» جمع «جوفاء» است و به کسی گویند که شکم بزرگی دارد. همچنین «هیم» به معنای تشنگان است و عبارت «لا ینقعن» یعنی سیراب نمی شوند و معنای این عبارت او «امر مغویتهن یتبعن»، یعنی گله ای گوسفند از پلی می گذرند، پس یکی می لغزد و در آب سقوط می کند و بقیه هم به تبعیت او در آب می افتند و گوسفند به کودنی معروف است.

عبد الملک بن مروان و مردان عدوانی

سعید بن خالد جدلی حکایت کرد که عبدالملک مروان بعد از قتل مصعب بن زبیر به کوفه آمد و مردم را برای اخذ بخشش های لازم خواند. ما نیز نزد وی رفتیم. عبدالملک پرسید: «شما از چه قبیله ای هستید؟» گفتیم: «از تیره جدلی.» گفت: «جدلی عدوانی؟» گفتیم آری. پس عبدالملک به این اشعار تمثل جست:

یاوران قبیله عدوان مارهای زمین بودند، برخی بر برخی دیگر ستم کردند و حق طرف را رعایت نکردند / بعضی از آنها بزرگانی بودند که به ادای قرض خود وفا می کردند و برخی چون حکم می کردند، حکم خود را نمی شکستند و بعضی دیگر، مردم را به فرایض و سنن حواله می دادند سپس عبدالملک جلو آمد و از مرد بزرگ و محترمی که ما او را جلو انداخته بودیم پرسید: «کدام یک از شما (افراد قبیله جدلی عدوانی) این اشعار را گفته اید؟» مرد یاد شده گفت که نمی دانم. من از پشت سرش گفتم: «این اشعار را «ذوالاصبع» گفته است.» عبدالملک مرا گذاشت و از مرد مزبور پرسید: «نام ذوالاصبع چه بوده؟» گفت که نمی دانم. باز من از پشت سر وی گفتم: «نامش «حرثان» بوده است.» دوباره مرا گذاشت و از مرد مذکور پرسید: «چرا او را «ذو الاصبع» می گویند؟» گفت نمی دانم. باز من از پشت سر وی گفتم: «برای اینکه ماری انگشت او را گزیده بود!» این بار نیز مرا گذاشت و از آن مرد محترم پرسید: «ذوالاصبع از کدام تیره شما بود؟» گفت نمی دانم! باز من از پشت سر وی گفتم: «وی از «بنی ناج» بود.» در این وقت عبدالملک از مرد مزبور پرسید: «بخششی که به تو داده شد چقدر بود؟» گفت: «هفتصد درهم.» سپس از من پرسید: «مال تو چقدر بود؟» گفتم: «چهار صد درهم.» عبدالملک کسی به نام «ابن زعیزعه» را صدا زد و گفت: «سیصد درهم از بخشش این مرد (همان مرد بزرگ و محترم) بردار و روی بخشش این مرد بگذار.» چون از آنجا برگشتم، بخشش من هفتصد درهم و بخشش آن مرد محترم چهار صد درهم بود.

به روایتی دیگر وقتی عبدالملک از آن مرد پرسید: «ذو الاصبع از کدام تیره شما بوده» و او گفت نمی دانم. سعید بن خالد

جدلی از پشت سر وی جواب داد: «از تیره بنی ناج بود که شاعر درباره آنها گفته است:

اسم بنی ناج را نبرید و به مردمی که خود را به هلاکت می اندازند، نظر نیفکنید. موقعی که سخن مفیدی می گفتم تا میان آنها را صلح دهم، «وهیب» می گفت: «زیر بار ذلت تو نمی روم.»

(و به روایتی عبارت «لا ـ احاول» به معنای تلاش نمی کنم به جای «لا اسالم» دارد.) چیزی نگذشت که وهیب مانند پشت شتر سالخورده ای شد که روی زمین افتاد و پرندگان دورش را گرفته به خوردن گوشت آن مشغول شدند

(و به روایتی یعنی وهیب در جنگی کشته گشت و بدنش در میان میدان افتاد و طعمه پرندگان شد) ابیات زیر نیز از اشعار مشهور ذوالاصبع است:

در نزد حسودان آنها، چنان تبسم می کنم و می خندم که تمام دندان بزرگم آشکار می شود / و از روی خیرخواهی، با سخنانی نرم او را از حسدش باز می دارم/ اگر او آنچه در باطن من پنهانی می گذشت را می دید، با آرامش نمی خوابید

**[ترجمه]

مؤلف

و معنی أهدنه أسکنه و من قوله أیضا:

إذا ما الدهر جر علی أناس***شراشره أناخ بآخرینا

فقل للشامتین بنا أفیقوا***سیلقی الشامتون کما لقینا

**[ترجمه]معنای عبارت «اهدنه» یعنی او را آرام می کنم.

نیز از اوست:

وقتی زمانه سنگینی های خود را بر مردمی وارد ساخت، تا آخر آنها را هلاک کرد. به آنها که از ما بدگویی می کنند بگو: به هوش باشید که عن قریب بدگویان هم آنچه به ما رسیده است خواهند دید!

**[ترجمه]

و معنی الشراشر هاهنا الثقل یقال ألقی علی شراشره و جرامیزه أی ثقله و من قوله أیضا:

ذهب الذین إذا رأونی مقبلا***هشوا إلی و رحبوا بالمقبل

و هم الذین إذا حملت حماله***و لقیتهم فکأننی لم أحمل

و من قوله و هی مشهوره:

لی ابن عم علی ما کان من خلق***مختلفان فأقلیه و یقلینی

أزری بنا أننا شالت نعامتنا***فخالنی دونه و خلته دونی

لاه ابن عمک لا أفضلت فی نسب***عنی و لا أنت دیانی فتخزونی

إنی لعمرک ما بابی بذی غلق***عن الصدیق و لا خیری بممنون

و لا لسانی علی الأدنی بمنطلق***بالفاحشات و لا أغضی علی الهون

ما ذا علی و إن کنتم ذوی رحمی***ألا أحبکم إن لم تحبونی

یا عمرو إلا تدع شتمی و منقصتی***أضربک حیث تقول الهامه اسقونی

و أنتم معشر زید علی مائه***فأجمعوا أمرکم طرا فکیدونی

لا یخرج القسر منی غیر مأبیه***و لا ألین لمن لا یبتغی لینی

**[ترجمه]معنای «شراشر» در اینجا سنگینی است. گفته می شود: بر من سنگینی ها و جسمش را انداخت.

و هم از اوست:

رفتند آنها که چون مرا می دیدند نزد آنها می روم، مسرور می شدند و جلو می آمدند و به من مرحبا می گفتند/ آنها کسانی بودند که هرگاه ناراحتی داشتم و آنها را ملاقات می کردم، طوری خوشحال می گشتم که گویی ناراحتی ندارم

این اشعار نیز از وی مشهور است:

من پسر عمی دارم که به واسطه اخلاق بدش، با هم مخالف هستیم. من او را بد می دانم و او نیز مرا دشمن می دارد / مرا به مصیبتی مبتلا کرد که ناچار از هم جدا شده جلای وطن کردم / او مرا مخالف خود می داند، من هم او را مخالف خویش می دانم / ای پسر عمو! به خدا قسم تو در نسب از من بهتر نیستی و بر من حکومتی نداری که مرا خوار کنی / به جان تو، من به واسطه بدخلقی کسی، از دوستی با وی دریغ ندارم و اگر کاری برای او انجام دهم، بر او منت نمی گذارم / و زبان خود را به بدگویی پست ترین مردم نمی گشایم، ولی از خوار شدن چشم نمی پوشم / برای من چه زیانی دارد که اگر شما خویشان من مرا دوست نداشته باشید، من هم شما را دوست نداشته باشم؟ / ای عمرو! اگر بدگویی و عیب جویی مرا ترک نکنی، ضربتی بر سرت خواهم زد که به حالت مرگ افتاده از مردم آب طلب کنی/ شما مردمی هستید که بیش از صد نفرید، همه با هم دست به هم دهید و به جنگ من بیایید / سخت گرفتن بر من، جز بر استقامت من نمی افزاید، من نسبت به کسی که درباره ام

ملاحظه ندارد، سرزنش روا نمی دارم

**[ترجمه]

قوله

شـالت نعامتنـا معنـاه تنافرنـا فضـرب النعام مثلا أی لا أطمئن إلیه و لا یطمئن إلی یقال شالت نعامه القوم إذا أجلوا عن الموضع و قوله لاـه ابن عمـک قال قوم أراد لله ابن عمک و قال ابن دریـد أقسم و أراد الله ابن عمک و قوله عنی أی علی و الـدیان الـذی یلی أمره و معنی فتخزونی أی تسوسنی و الهون الهوان.

و قوله أضـربک حیث تقول الهـامه اسـقونی قـال الأصـمعی العطش فی الهـامه فأراد أضـربک فی ذلک الموضع أی علی الهامه بحیث تعطش و قال آخرون العرب

ص: ۲۷۶

تقول إن الرجل إذا قتل خرجت من رأسه هامه تدور حول قبره و تقول اسقونی اسقونی فلا تزال كذلك حتی يؤخذ بثأره و هذا باطل و يجوز أن يعنيه ذو الإصبع علی مذاهب العرب.

و قوله لا يخرج القسر منی غير مأبيه فالقسر القهر أی إن أخذت قسرا لم أزدد إلا إباء.

و من المعمرين معديكرب الحميری من آل ذی رعين قال ابن سلام و قال معديكرب الحميری و قد طال عمره:

أرانی كلما أفنيت يوما***أتانی بعده يوم جديد

يعود ضياؤه فی كل فجر***و يأبی لی شبابی لا يعود

و من المعمرين الربيع بن ضبع الفزاری يقال إنه بقی إلی أيام بنی أميه و يروی أنه دخل علی عبد الملك بن مروان فقال له يا ربيع أخبرنی عما أدركت من العمر و المدی و رأيت من الخطوب الماضيه و ساق الحديث إلی آخر ما مر فی روايه الصدوق رحمه الله و فيه لقد طاربك (۱)

جد غير عاثر و عطاء جذم و مقری ضخم ثم قال رضی الله عنه إن كان هذا الخبر صحيحا فيشبه أن يكون سؤال عبد الملك له إنما كان فی أيام معاويه لا فی ولايته لأن الربيع يقول فی الخبر عشت فی الإسلام ستين سنه و عبد الملك ولی فی سنه خمس و ستين من الهجره فإن كان صحيحا فلا بد مما ذكرناه.

و قد روی أن الربيع أدرك أيام معاويه و يقال إن الربيع لما بلغ مائتی سنه قال:

ألا بلغ بنی بنی ربيع***فأشرار البنين لكم فداء

بأنی قد كبرت و دق عظمی***فلا تشغلكم عنی النساء

و إن كنائنی لنساء صدق***و ما آلی بنی و لا أساءوا

إذا كان الشتاء فأدفئونی***فإن الشيخ يهدمه الشتاء

۱- ۱. فی المصدر المطبوع بمصر ج ۱ ص ۲۵۴:« لقد طالبك».

و أما حين يذهب كل قر***فسربال خفيف أو رداء

إذا عاش الفتى مائتين عاما***فقد ذهب اللذاذه و الفتاء

و قال حين بلغ مائتين و أربعين سنه:

أصبح عنى الشباب قد حسرا***إن بان عنى فقد ثوى عصرا

ودعنا قبل أن نودعه***لما قضى من جماعنا وطرا

ها أنا ذا آمل الخلود و قد***أدرك سنى و مولدى حجرا

أنا إمرؤ القيس هل سمعت به***هيهات هيهات طال ذا عمرا

أصبحت لا أحمل السلاح و لا***أملك رأس البعير إن نفرا

و الذئب أخشاه إن مررت به***وحدى و أخشى الرياح و المطرا

من بعد ما قوه أنوء بها***أصبحت شيخا أعالج الكبرا

**[ترجمه]معنای عبارت «شالت نعامتنا» آن است که ما از هم تنفر داریم. ضرب المثل زدن به شترمرغ، یعنی من به او اطمینان ندارم و او نیز ندارد. گفته می شود: «شالت نعامه القوم» یعنی قوم از موضع خود بالا رفتند. در مورد عبارت «لاه ابن عمک» گروهی گفته اند: یعنی پسر عمویت برای خداست و ابن درید گفته: یعنی قسم به خدا پسرعمو. کلمه «عنی» یعنی بر من و «دیان» کسی را گویند که پهلوی امر کسی در می آید و معنای عبارت «فتخزونی» آن است که مرا وسوسه می کنی و کلمه «هون» به معنای خواری است. در عبارت: «اضربک حیث تقول الهامه اسقونی»، اصمعی می گوید: تشنگی در سر است. منظور آن است که ضربتی بر سرت می زنم تا تشنه شوی. و دیگران گفته اند: عرب می گوید: مرد وقتی کشته می شود، از سرش پرنده ای خارج می شود که قبرش را دور می زند و می گوید: «سیرابم کنید! سیرابم کنید!» و پیوسته این را می گوید تا خون او گرفته شود. و این باطل است و جایز است ذوالاصبع این معنی را بر مذاهب عرب قصد نماید. همچنین در عبارت «لا یخرج القسر منی غیر مأبیه»، «قسر» به معنای زور است، یعنی اگر به زور گرفته شود، فقط انکارش زیاد می شود .

معدی کرب حمیری

معدی کرب حمیری از خاندان «ذی رعین» نیز یکی از معمرین است. ابن سلام گفته است معدی کرب در وقتی که عمرش طولانی گشته بود، این دو بیت گفت:

خود را چنان می بینم که هر روزی را پشت سر می گذارم، روز تازه ای دنبال آن خواهم داشت/ روشنی آن در هر صبحگاه برمی گردد، اما جوانی من از بازگشتن امتناع دارد

ربیع بن ضبع فزاری

ربیع بن ضبع فزاری نیز از معمّرین است. گویند ربیع تا روزگار خلافت بنی امیه زنده بود. آورده اند که روزی بر عبدالملک مروان وارد گشت. عبدالملک گفت: «ای ربیع! آنچه در طول عمر خود و روزگار درک کرده یا از امور گذشته دیده ای برای من نقل کن.» تا آخر خبر که قبلا از شیخ صدوق نقل کردیم. ولی در این روایت می گوید: عبدالملک به وی گفت: «بختی خلل ناپذیر تو را به پرواز درآورده و عطایی سریع به تو روزی شده و ظرف بزرگ و ضخیمی برای طعام داری!» سپس سیّد مرتضی فرموده است: اگر این خبر صحیح باشد، می باید که سؤال عبدالملک از ربیع در زمان سلطنت معاویه باشد، نه در عصر خلافت خود عبدالملک، زیرا در این خبر ربیع می گوید: «من شصت سال در اسلام زندگی کردم»، در صورتی که عبدالملک در سال ۶۵ هجری به خلافت رسید و هم گفته اند که ربیع سلطنت معاویه را نیز درک کرد (بنابراین ممکن است عبدالملک در آن اوقات از وی سؤال مزبور را کرده باشد). می گویند: چون سن ربیع به دویست سال رسید گفت:

به فرزندان من برسانید که ربیع گفته است: فرزندان بد فدای شما گردند. بگویید: من پیر شدم و استخوانم فرسوده گشت/ از من غفلت نورزید و به زنان خود مشغول مشوید. همسران من راستگویند و فرزندانم درباره من بدی نکرده اند/ چون فصل زمستان فرا رسد مواظب من باشید، که زمستان پیرمرد را نابود می گرداند/ ولی وقتی که هر گونه سرمایی از میان برود، یک پیراهن نازک و ردا برای پوشش بدن من کافی است/ وقتی شخص جوانی دویست سال عمر کند، هم لذت و هم جوانی از میان رفته است!

و چون ربیع پا به سن دویست و چهل سالگی نهاد، گفت:

ایام جوانی از دست من رفت. اگر رفت چه باک؟ زیرا روزگاران زیاد با من بود/ پیش از آنکه ما او را وداع کنیم، او ما را وداع گفت و مقصود خود را به چنگ آورد / بدانید من کسی هستم که آرزو دارم همیشه در جهان بمانم، من در روزگار خود «حجر» پدر امرء القیس را دیده ام/ ای امرء القیس! آیا چنین عمر طولانی شنیده ای؟ بسیار بعید و خیلی دور است که شنیده باشی! چه عمر طولانی؟!/ امروز من از کثرت پیری، قدرت برداشتن سلاح جنگ ندارم و اگر شتری بخواهد فرار کند، نمی توانم سر او را نگه دارم / اگر تنها باشم از گرگ می ترسم و هم از باد و باران وحشت دارم، بعد از آن توانایی که می توانستم از جا برخاسته حرکت کنم، طوری پیر شده ام که با زیادی سن دست به گریبانم

**[ترجمه]

عطاء جذم أی سریع و کل شی ء أسرعت فیه فقد جذمته و فی الحدیث إذا أذنت فرتل و إذا أقمت فأجذم أی أسرع و المقری الإناء الذی یقری فیه و قوله ما آلی بنی و لا أساءوا أی لم یقصروا و الآلی المقصر.

و من المعمرین أبو الطمحان القینی و اسمه حنظله بن الشرقی من بنی کنانه بن القین قال أبو حاتم عاش أبو الطمحان القینی مائتی سنه و قال فی ذلک:

حنتنی حانیات الدهر حتی***کأنی خاتل یدنو لصید

قصير الخطب يحسب من رآني***و لست مقيدا أني بقيد

و يروى قريب الخطو قال أبو حاتم السجستاني حدثني عده من أصحابنا أنهم سمعوا يونس بن حبيب ينشد هذين البيتين و ينشد أيضا:

تقارب خطو رجلك يا دويد***و قيدك الزمان بشر قيد

و هو القائل:

و إني من القوم الذين هم هم***إذا مات منهم سيد قام صاحبه

نجوم سماء كلما غاب كوكب***بدا كوكب تأوي إليه كواكبه

أضاءت لهم أحسابهم و وجوههم***دجى الليل حتى نظم الجزع ثاقبه

و ما زال منهم حيث كان مسود***تسير المنايا حيث سارت كتائبه

و معنى البيتين الأولين يشبه قول أوس بن حجر:

إذا مقرم منا ذرا حد نابه***تخمط فينا ناب آخر مقرم

و لطفيل الغنوى مثل هذا المعنى و هو قوله:

كواكب دجن كلما انقض كوكب***بدا و انجلت عنه الدجنه كوكب

و قد أخذ الخزيمى هذا المعنى فقال:

إذا قمر منا تغور أو خبا***بدا قمر فى جانب الأفق يلمع

و مثل ذلك:

خلافه أهل الأرض فينا وراثه***إذا مات منا سيد قام صاحبه

و مثله:

إذا سيد منا مضى لسبيله***أقام عمود الملك آخر سيد

و كان مزاحما العقيلى نظر إلى قول أبى الطمحان أضاءت لهم أحسابهم و وجوههم فى قوله و قد أحسن:

وجوه لو أن المدلجين اعتشوا بها***صد عن الدجى حتى ترى الليل ينجلى

و يقارب ذلك قول حجيه بن المضرب السعيدى (١)

أضاءت لهم أحسابهم فتضاءلت***لنورهم الشمس المضيئه و البدر

و أنشد محمد بن يحيى الصولى فى معنى بيتى أبى الطمحان:

من البيض الوجوه بنى سنان***لو أنك تستضى ء بهم أضاءوا

هم حلوا من الشرف المعلى***و من كرم العشيره حيث شاءوا

فلو أن السماء دنت لمجد***و مكرمه دنت لهم السماء

و أبو الطمحان القائل (٢)

۱- ۱. فی المصدر المطبوع بمصر:« الکندی».

۲- ۲. فی النسخه المطبوعه من البحار هناک تقدیم و تأخیر و هو سهو. و الصحیح ما أثبتناه عرضا علی المصدر.

إذا كان فی صدر ابن عمک إحنه***فلا تستثرها سوف يبدو دفينها

و هو القائل:

إذا شاء ماعيها استقی من وقيعه***کعين العذاب صفوها لم يکدر.(۱)

و الوقيعه المستنقع فی الصخره للماء و يقال للماء إذ أزل عن صخره فوقع فی بطن أخری فهو ماء الوقائع و أنشدوا لذی الرمه:

و نلنا سقاطا من حديث کأنه***جنی النحل ممزوجا بماء الوقائع

و يقال للماء الذی يجری علی الصخره ماء الحشرج و للماء الذی يجری بين الحصا و الرمل ماء المفاصل و أنشدوا لأبی ذؤيب:

مطافيل أبکار حديث نتاجها***تشاب بماء مثل ماء المفاصل

و أنشد أبو محلم السعدی لأبی الطمحان:

بنی إذا ما سامک الذل قاهر***عزيز فبعض الذل أتقی و أحرز

و لا تحرمن بعض الأمور تعززا***فقد يورث الذل الطويل التعزز.(۲)

و هذان البيتان يرويان لعبد الله بن معاويه الجعفری و روی لأبی الطمحان أيضا فی هذا المعنی:

يا رب مظلمه يوما لطئت لها***تمضی علی إذا ما غاب أنصاری

حتی إذا ما انجلت عنی غيابتها***وثبت فيها وثوب المخدر الضاری

و من المعمرين عبد المسيح بن بقيله الغسانی و هو عبد المسيح بن عمرو بن قيس بن حيان بن بقيله و بقيله اسمه ثعلبه و قيل الحارث و إنما سمی بقيله لأنه خرج علی قومه فی بردين أخضرين فقالوا له ما أنت إلا بقيله فسمی بذلک.

و ذکر الکلبی و أبو مخنف و غيرهما أنه عاش ثلاث مائه و خمسين سنه و أدرک الإسلام فلم يسلم و کان نصرانيا

۱- ۱. فی المصدر: اذا شاء راعيها استقی من وقيعه ***کعين الغراب صفوها لم يکدر و عين الغراب: يضرب بها المثل فی الصفاء.

۲- ۲. فی المصدر: و لا تحم.

و روى أن خالد بن الوليد لما نزل على الحيره و تحصن منه أهلها أرسل إليهم ابعثوا إلى رجلا من عقلائكم و ذوى أنسابكم فبعثوا إليه عبد المسيح بن بقيله فأقبل يمشى حتى دنا من خالد فقال له أنعم صباحا أيها الملك قال قد أغنانا الله عن تحيتك هذه فمن أين أقصى أثرك أيها الشيخ قال من ظهر أبى قال فمن أين خرجت قال من بطن أمى قال فعلام أنت قال على الأرض قال ففيم أنت قال فى ثيابى قال أ تعقل لا عقلت قال إى و الله و أقيد قال ابن كم أنت قال ابن رجل واحد.

قال خالد ما رأيت كاليوم قط إنى أسأله عن الشى ء و ينحو فى غيره قال ما أجبتك إلا عما سألت فسل عما بدا لك قال أ عرب أنتم أم نبيط قال عرب استنبطنا و نبيط استعربنا قال أ فحرب أنتم أم سلم قال بل سلم قال فما هذه الحصون قال بنيناها لسفيه نحذر منه حتى يجى ء الحليم ينهاه قال كم أتى لك قال خمسون و ثلاث مائه سنه قال فما أدركت قال أدركت سفن البحر ترفأ إلينا فى هذا الجرف و رأيت المرأه من أهل الحيره تخرج و تضع مكتلها على رأسها لا تزود إلا رغيفا واحدا حتى تأتى الشام ثم قد أصبحت اليوم خرابا يبابا و ذلك دأب الله فى العباد و البلاد.

قال و معه سم ساعه يقلبه فى كفه فقال له خالد ما هذا فى كفك قال هذا السم قال و ما تصنع به قال إن كان عندك ما يوافق قومى و أهل بلدى حمدت الله تعالى و قبلته و إن كانت الأخرى لم أكن أول من ساق إليهم ذلا و بلاء أشربه و أستريح من الحياه فإنما بقى من عمرى اليسير قال خالد هاته فأخذه ثم قال بسم الله و بالله رب الأرض و السماء الذى لا يضر مع اسمه شى ء ثم أكله فتجللته غشيه ثم ضرب بذقنه فى صدره طويلا ثم عرق و أفاق كأنما نشط من عقال.

فرجع ابن بقيله إلى قومه فقال قد جئتكم من عند شيطان أكل سم ساعه فلم يضره صانعوا القوم و أخرجوهم عنكم فإن هذا أمر مصنوع لهم فصالحوهم على مائه ألف درهم و أنشأ ابن بقيله يقول:

أبعد المنذرين أرى سواما***تروح بالخورنق و السدير

تحاماه فوارس كل قوم***مخافه ضيغم عالى الزئير

و صرنا بعد هلك أبى قبيس***كمثل الشاء فى اليوم المطير

**[ترجمه]عبارت «عطاء جذم» يعنى بخشش سريع و هر چيزى كه در آن سرعت به خرج بدهى. عرب مى گويد «قد جذمته» و در حديث است كه وقتى اذان مى گويى، شمرده و وقتى اقامه مى گويى سريع بگو. «مقرى» ظرفى است كه چيزى در آن جمع مى شود و عبارت «ما آلى بنىّ و لا اساؤوا» يعنى تقصير نكردند و «آلى» شخص مقصر را گويند. - . امالى مرتضى ۱ : ۱۷۶ -

ابو طمحان قينى

يكى از معمّرين ابو طمحان قينى است. نامش حنظله بن شرقى از اولاد كنانه بن قين است. ابو حاتم سيستانى گفته است: ابو طمحان قينى دويست سال عمر كرد و در دويست سالگى اين اشعار را گفت:

پيشامدهاى روزگار مرا خميده ساخت، مانند شكارچى كه در كمين نشسته و به طرف صيد نزديك شود/ يا مانند كسى گشته ام كه به نظر كوچك مى رسد، هر كه مرا مى بيند خيال مى كند مرا در زنجير كرده اند، در صورتى كه در زنجير نيستم

(و به روايتى «قصير الخطب» ذكر شده است.)

ابو حاتم سيستانى گفته است: جمعى از علماى ما (اهل سنت) روايت كرده اند كه دو شعر فوق را از يونس بن حبيب شنيده اند و هم گفته اند كه وى اين شعر را نيز مى خواند:

اى دويد! (از شدت پيرى) پاهايت به هم نزديك گشته، و زمانه تو را به بدترين زنجيرها بسته است

اين اشعار نيز از ابو طمحان است:

من از قومى هستم كه از رفعت شأن محتاج به معرفى نيستند. چون بزرگى از آنها بميرد، بزرگ ديگرى جاى او را مى گيرد/ مانند ستارگان آسمان كه هر وقت يكى غروب كند، ستاره ديگرى طلوع كرده و ستارگان ديگر به آن رو مى كنند/ (يعنى ياران و بستگان قومش به دور او جمع هستند) شخصيت ها و صورت ها را در شب ظلمانى، مانند ستاره روشنى كه ساير ستارگان را به اطراف خود گرد آورد، براى آنان نور افشانى مى كند/ هيچ گاه قوم من از داشتن اشخاص سرشناس و شريف خالى نبود، به هر جا كه لشكر براى جانبازى مى رود، آنها نيز به دنبال مرگ همراه لشكر مى روند

معنى دو بيت نخست، شبيه گفته اوس بن حجر است كه گفته: هر گاه يكى از شتران ما براى جفت گيرى نگاه داشته شوند، دندان بزرگش مى افتد، دندان شتر ديگر ما از روييدن به جوش مى آيد (يعنى چون بزرگى از ما بميرد، بزرگ ديگرى به جاى او مى نشيند)

در شعر طفیل غنوی نیز مضمون این شعر هست و آن شعر این است:

آنها مانند ستارگان شب تاریک هستند که هر وقت ستاره ای ناپدید شود، ستاره دیگری که ابر آن را پوشیده باشد آشکار گردد

خریمی شاعر دیگر هم این معنی را در شعر زیر آورده است:

چون ماهی از ما غروب کند یا پنهان شود، ماه دیگری که از طرف افق بدرخشد برای من آشکار می گردد

شعر زیر هم قریب به این مضمون است:

خلافت اهل زمین در میان ما به ارث برده می شود، به طوری که چون بزرگی از ما بمیرد، دیگری در جای وی قرار گیرد

همچنین شعر زیر ناظر به این معنی است:

موقعی که بزرگی از ما بدرود حیات گوید، بزرگ دیگری، ستون سلطنت را استوار دارد

و نیز «مزاحم عقیلی» در شعر زیر، به شعر ابو طمحان «أضاءت لهم احسابهم و وجوههم» نظر داشته و نیکو گفته است:

صورت های آنها به قدری نورانی است که اگر شبروان همراه آنها باشند، خواهند دید که نور آنها ظلمت شب را برطرف ساخته و روشنی دمیده است

حجیه بن مضرب سعیدی هم قریب به این مضمون گفته است:

شخصیت و حسب آنها چنان برای آنان روشنی بخشید که آفتاب روشن و ماه تابان ارزش خود را از دست دادند

محمد بن یحیی صولی، اشعار زیر را در معنی شعر ابو طمحان سروده است: او از قبیله بنی سنان است که رخساره های سپید دارند. اگر بخواهی به وسیله آنها روشنی گیری، به تو روشنی می دهند. آنها در شرافت عالی و کرم عشیره ای، به میزانی که خواستند قرار گرفتند

این دو شعر نیز از ابو طمحان است:

اگر آسمان برای مجد و بزرگواری کسی فروتنی می کرد، برای آنها هم خاضع می گشت. وقتی کینه تو در سینه پسر عمویت جای گرفت، بر آن نیفزا که باعث ازدیاد کینه خواهد شد

و هم شعر زیر از ابو طمحان است:

اگر شبان آنها بخواهد، می تواند آنها را از وقیعه، که مانند چشمه آب گوارا و زلال است و آلوده نگشته سیراب کند

سیّد مرتضی می فرماید: «وقیعه» گودی روی تخته سنگ است که برای آب درست می کنند. آبی که از این سنگ ها بیرون می آید و در سنگ دیگری می ریزد، آن را «وقیعه» می نامند، چنان که ذی الرّمه گفته است:

رسیدیم به پاره ای از حکایتی که مانند خانه زنبور، با آب وقیعه آمیخته بود

عرب به آبی که از روی سنگ جاری می گردد «آب حشرج» و به آبی که از میان سنگریزه و ریگ جاری است، «آب مفاصل» می گوید، چنان که شعر «ابو ذویب» را دلیل بر این معنی گرفته اند:

بدن شتران جوان تازه زاییده با آب آلوده ای که مانند آب مفاصل است، چرکین خواهد شد

ابو محلم سعدی این اشعار را از ابو طمحان نقل کرده است:

ای فرزندم! هر گاه شخص مقتدری تو را تکلیف به ذلت کند، ذلتی را اختیار کن که موجب حفظ و تأمین تو باشد/ و از برخی امور که موجب عزت است خود را محروم مکن، که ذلت طولانی باعث عزت می گردد دو بیت مذکور به عبداللّه بن معاویه جعفری هم نسبت داده شده است. و نیز در همین معنی، دو شعر زیر را نیز از ابو طمحان نقل کرده اند:

ظلم هایی به من رسید که مرا پایمال کرد. آن ظلم ها موقعی بر من می گذشت که یاوران من نبودند / چون غیبت آنها به سر رسید و آنها را دیدم، مانند شیری که در خوابگاه خوابیده و برای شکار از جای جستن می کند، من نیز برای جبران آن ظلم ها از جای خود جستم

عبدالمسیح غسّانی

این مرد نیز از معمّرین تاریخ به شمار می رود. نام وی عبدالمسیح بن عمرو بن قیس بن حیان بن بقیله است. و نام بقیله، ثعلبه یا حارث بوده است. علت این که او را بقیله گویند این است که روزی وی دو پیراهن سبز پوشید و به میان قوم خود آمد. مردم به وی گفتند: «تو نیستی مگر بقیله؟» یعنی شبیه «باقله» هستی و از آن روز بدین نام مشهور شد.

هشام کلبی و ابو مخنف و غیر اینان گفته اند، که عبدالمسیح سیصد و پنجاه سال در جهان زیست. او اسلام را درک کرد، ولی مسلمان نشد و همچنان کافر ماند.

گویند چون خالد بن ولید به حیره لشکر کشید و مردم آنجا در شهر خود متحصّن گردیدند، به آنها پیغام داد که مردی از عقلا و صاحب نسب خود را به سوی من بفرستید. اهل شهر عبدالمسیح را نزد وی فرستادند. چون عبدالمسیح آمد، گفت: «ای پادشاه، صبح به خیر!» خالد گفت: «خداوند مرا از این گونه تحیت گفتن بی نیاز گردانیده. لیکن ای پیرمرد! به من پاسخ ده که آغاز کار تو از کجا شروع شد؟» گفت: «از پشت پدرم.» پرسید: «از کجا بیرون آمدی؟» گفت: «از شکم مادرم.» پرسید: «بر روی چه قرار گرفتی؟» گفت: «بر روی زمین.» پرسید: «در چه هستی؟» گفت: «در لباس هایم.» پرسید: «عقلت خوب کار می کند؟» گفت: «آری و اللّه، بعلاوه نفع هم می رساند!» خالد گفت: «بهترینِ این قوم تو هستی.» آنگاه پرسید: «فرزند چند می باشی؟» گفت: «فرزند یک مرد!»

خالـد گفـت: «ماننـد چنیـن روزی ندیـده ام. آنچه از وی سؤال می کنم. او عکس آن را پاسخ می دهـد!» عبدالمسیح گفت: «آنچه از من پرسـیدی جواب دادم. بـاز هم بپرس تـا جواب دهم!» خالـد پرسـید: «شـما از تیره عرب هستیـد یـا از طایفه «نبط»؟ گفت: «از تیره عرب، ولی به صورت نبطی در آمده ایم و از نبط هایی هستیم که عرب گشته اند!» گفت: «آیا با من می جنگید یا صلح می کنید؟» گفت: «صلح خواهیم کرد.» پرسید: «پس این سنگرها برای چیست؟» گفت: «برای این است که اگر نادانی بر ما هجوم آورد، در آن متحصن گردیم، تا موقعی که بردباری بیایـد و نادان را از آن عمل باز دارد.» خالد پرسـید: «چند سال داری؟» گفت: «سـیصد و پنجاه سال.» پرسـید: «در این مـدت چه چیزها دیـده ای؟» گفت: «دیدم که کشتی های دریا در سیل گاه جهان به سوی ما می آیند؛ زن هایی از مردم حیره را دیدم که زنبیل بر سـر نهاده و بیش از یک قرص نان توشه برنداشته و بدین گونه از حیره به شام می روند (یعنی ملک حیره به قدری پهناور بوده که تا شام چندان فاصـله نداشـته است)، ولی «حیره» امروز ویران شده، و عادت خدا میان بلاد و عبادش نیز همین طور جاری بوده است.»

راوی می گویـد: عبدالمسـیح سـمی با خود داشت که آن را در کف دست می گردانیـد. خالـد پرسـید: «اینکه در کف دست داری چیست؟» گفت: «سم است.» پرسـید: «برای چه می خواهی؟» گفت: «اگر تو بـا مردم شـهر به نیکی رفتـار کردی، خـدا را سـتایش می کنم و آن را می بوسم، وگرنه من نمی توانم نخستین کس بـاشم که ذلت و گرفتـاری آنها را ببینم، این سم را می خورم و خود را از رنـج زنـدگی آسوده می گردانم، چه انـدکی بیش از عمر من باقی نمانده است.» خالد گفت: «این سم را به من بـده!» سـپس آن را گرفت و گفت: «به نـام خداونـد فرد یگـانه، خـدای زمین و آسـمان که با ادای نام او چیزی زیان بخش نیست.» آنگاه سم را خورد و اندکی بی هوش شد .

سپس چانه خود را مدتی روی سینه چسبانید و عرقی کرد تا به هوش آمد، مانند شتری که از قید رسته باشد.

عبدالمسـیح چون این بدیـد، به سوی قوم خود برگشت و گفت: «من از نزد شـیطانی می آیم که سم را خورد و در وی تـأثیری نبخشـید! کـاری کنیـد که خطر اینان متوجه شـما نگردد.» مردم نیز سـخن او را شـنیدند و با پرداخت دویست هزار درهم صـلح کردند. آنگاه ابن بقیله این ابیات را سرود:

آیا بعد از درگذشت منذر بن محرق و فرزند او نعمان بن منذر، می شود چهارپایان را ببینم که برای چریدن به جانب خورنق و سدیر می روند؟ به قدری آنجاناامن شده که سواران هر قومی از صدای وحشـتناک شـیر، از رفتن به آنجا خودداری می کنند. ما بعد از مردن ابو قبیس، مانند گوسفندان در روز بارانی، عاجز و درمانده گشتیم

**[ترجمه]

یرید

أبا قابوس فصغره و یروی کمثل المعز:

تقسمنا القبائل من معد***علانیه کأیسار الجزور

نؤدی الخرج بعد خراج کسری***و خرج من قریظه و النضیر

کذاک الدهر دولته سجال***فیوم من مساه أو سرور

و یقال إن عبد المسیح لما بنی بالحیره قصره المعروف بقصر بنی بقیله قال:

لقد بنیت للحدثان حصنا***لو أن المرء تنفعه الحصون

طویل الرأس أقعس مشمخرا***لأنواع الریاح به حنین

و مما یروی لعبد المسیح بن بقیله:

و الناس أبناء علات فمن علموا***أن قد أقل فمجفو و محقور

و هم بنون لأم إن رأوا نشبا***فذاک بالغیب محفوظ و مخفور

و هذا یشبه قول أوس بن حجر:

بنی أم ذی المال الکثیر یرونه***و إن کان عبدا سید الأمر جحفلا

و هم لقلیل المال أولاد عله***و إن کان محضا فی العمومه مخولا

و ذکر أن بعض مشایخ أهل الحیره خرج إلی ظهرها یختط دیرا فلما حفر موضع الأساس و أمعن فی الاحتفار أصاب کهیئه البیت فدخله فإذا رجل علی سریر من زجاج و عند رأسه کتابه أنا عبد المسیح بن بقیله:

حلبت الدهر أشطره حیاتی***و نلت من المنی بلغ المزید

و کافحت الأمور و کافحتنی***و لم أحفل بمعضله کئود

و کدت أنال فی الشرف الثریا***و لکن لا سبیل إلی الخلود

و من المعمرین النابغه الجعدی و اسمه قیس بن کعب بن عبد الله بن عامر(۱)

۱- ۱. فی المصدر المطبوع بمصر: قیس بن عبد اللّه بن عدس بن ربیعه.

بن ربيعه بن جعده بن كعب بن ربيعه بن عامر بن صعصعه و يكنى أبا ليلى.

و روى أبو حاتم السجستانى قال كان النابغه الجعدى أسن من النابغه الذبيانى و الدليل على ذلك قوله:

تذكرت و الذكرى تهيج على الهوى***و من حاجه المحزون أن يتذكرا

نداماى عند المنذر بن محرق***أرى اليوم منهم ظاهر الأرض مقفرا

كهول و شبان كان وجوههم***دنانير مما شيف فى أرض قيصرا

فهذا يدل على أنه كان مع المنذر بن محرق و النابغه الذبيانى كان مع النعمان بن المنذر بن محرق.

**[ترجمه]منظور او از ابى قبيس، «ابى قابوس» است كه شاعر آن را مصغر كرده و به روايتى «كمثل المعز» آمده است.

قبيله هاى او كه از معد بن عدنان هستند، ماها را مانند شتران قمارى كه در جاهليت مشهور بوده است، ميان خود تقسيم كردند/ روزى به پادشاه ايران ماليات مى داديم و زمانى از يهودان بنى قريظه و بنى نظير ماليات مى گرفتيم/ اوضاع روزگار همين طور است؛ يك روز انسان گرفتار و پريشان است و روز ديگر شاد و مسرور

گويند: موقعى كه قصر عبدالمسيح را كه معروف به «قصر بنى بقيله» بود در حيره بنا كردند، اين دو شعر را گفت:

براى حفظ از حوادث روزگار قلعه اى بنا كردم، اگر مرد را در موقع جنگ قلعه ها به كار آيد!/ قلعه من سر به فلك كشيده، و سينه و پشت خود را براى انواع بادها كه به آن خواهد وزيد، آماده ساخته است!

و نيز از جمله اشعارى كه از عبدالمسيح نقل كرده اند اين ابيات است: مردم زمانه مانند فرزندان پدرى هستند كه از مادر جدا باشند (يعنى باهم مهربان نيستند)، پس اگر بدانند كسى بيچاره است و مالى اندك دارد، او را گرسنه و حقير مى شمارند/ ولى همان ها اگر كسى را ببينند كه مال و ثروت دارد، برادر مادرى هم مى شوند و در غياب او، احترامش را مرعى داشته، با وى عهد و پيمان مى بندند

اين مضمون، شبيه شعر «اوس بن حجر» است:

فرزندان مادر من، چشم به مال بسيار دارند. اگر صاحب آن مال بنده اى باشد، آنها او را بزرگ قوم و سرور آنها مى دانند/ ولى همان ها نسبت به كسى كه مالى اندك دارد، فرزندان پدرى هستند! هر چند عموها و دايى هاى اصيل داشته باشد

آورده اند كه يكى از پيرمردان اهل حيره، رفت كه در بيرون حيره نقشه ديرى بريزد. وقتى شالوده آن را كندند و در كندن آن تلاش كردند، محلى مانند خانه در آن يافتند. پس آن پيرمرد اهل حيره وارد خانه شد، ديد مردى بر تختى از شيشه نشسته و بر بالاى سرش نوشته شده: «من عبدالمسيح بن بقيله هستم» و اين اشعار هم بر آن مسطور است:

روزگار را مانند شتر دوشیدم، زندگی خود را از آن دوشیدم و به آرزوهایم بیش از آنچه انتظار داشتم رسیدم/ با امور جهان مواجه گشتم و آنها هم با من تصادم کردند، ولی من از کارهای مشکل روزگار نهراسیدم/ چیزی نمانده بود که از کثرت شرافت سر به ستاره پروین بسایم، ولی چه سود که همیشه نمی توان در جهان زیست!

نابغه جعدی

قیس بن عبداللَّه بن عامر بن ربیعه بن جعده مکنی به ابو لیلی و معروف به «نابغه جعدی» نیز از معمّرین است. ابو حاتم سیستانی روایت کرده است که نابغه جعدی، مسن تر از نابغه ذبیانی بوده است. دلیل بر این، گفته خود اوست که می گوید:

روزگار گذشته را به یاد آوردم، یاد آنها شوق مرا به هیجان می آورد. بدیهی است که آنچه در سینه انسان پنهان گشته، محتاج به یادآوری است/ رفقا و ندیمان خود را که روزی نزد منذر بن محرق (پادشاه حیره) بودند، می بینم که امروز زمین از وجود آنها هموار و خالی مانده/ آنها پیران و جوانانی بودند که رخسارهاشان مانند اشرفی های براق سرزمین قیصر، سرخ و روشن بود

این اشعار نابغه جعدی دلیل است که وی با منذر بن محرق هم عصر بوده، در صورتی که نابغه ذبیانی معاصر نعمان بن منذر پسر او بوده است.

**[ترجمه]

و قوله

شیف یعنی جلی و المشوف المجلو و یقال إن النابغه غبر ثلاثین سنه لا یتکلم ثم تکلم بالشعر و مات و هو ابن عشرین و مائه سنه بأصبهان و کان دیوانه بها و هو الذی یقول:

فمن یک سائلا عنی فإنی***من الفتیان أیام الخنان

و أیام الخنان أیام کانت للعرب قدیمه هاج بها فیهم مرض فی أنوفهم و حلوقهم

مضت مائه لعام ولدت فیه***و عشر بعد ذاک و حجتان

فأبقی الدهر و الأیام منی***کما أبقی من السیف الیمانی

تفلل و هو مأثور جراز***إذا جمعت بقائمه الیدان

و قال أیضا فی طول عمره:

لبست أناسا فأفنیتهم***و أفنیت بعد أناس أناسا

ثلاثه أهلين أفنيتهم***و كان الإله هو المستاسا

**[ترجمه]عبارت «شَیَّفَ» یعنی زینت داد و کلمه «مشوف» به معنای زینت داده شده است. گویند که نابغه جعدی در مدت سی سال لب به سخن نگشود، آنگاه به شعر گفتن پرداخت و سپس مرد، در حالی که صد و بیست ساله بود. وی در اصفهان وفات یافت و دیوان شعرش نیز در آنجا بود. اشعار زیر از نابغه جعدی است:

هر کس می خواهد احوال مرا بپرسد، بداند که من از جوانان ایام خنان هستم (و آن ایامی بوده که در قدیم میان عرب بیماری در بینی ها و گلوی آنها پدید آمده و آنها را به هیجان آورده بود) صد سال از ولادتم گذشته است و ده سال با دو سال دیگر بر آن افزوده شده (یعنی یک صد و دوازده سال دارم)/ ایام و روزگار هنوز نیروی مرا باقی گذاشته اند، چنان که شمشیر کهنه با اینکه زنگ زده می شود، جوهرش باقی می ماند که اگر زنگار آن را برطرف کنند و صیقل آن آشکار گردد و دسته آن را به دست گیرند، به خوبی کار می کند

و هم درباره طول عمر خود گفته است:

با گروهی آمیزش کردم و آنان را از دست دادم (یعنی مردند)، بعد از آنها نیز جماعتی و بعد از آنان هم دسته دیگر را از دست دادم/ پس سه گروه را من ملاقات کردم که امروز همه فانی گشته اند و به جای آنها، خداوند مردمی دیگر را آورده، زیرا اوست که عوض هر از دست رفته ای را از او می خواهند

**[ترجمه]

معنی

المستاس المستعاض و روی عن هشام بن محمد الکلبی أنه عاش مائه و ثمانین سنه و روی ابن درید عن أبی حاتم فی موضع آخر أن النابغه الجعدی عاش مائتی سنه و أدرک الإسلام و روی له:

قالت أمامه کم عمرت زمانه***و ذبحت من عتر علی الأوثان

العتیره شاه تذبح لأصنامهم فی رجب فی الجاهلیه:

و لقد شهدت عكاظ قبل محلها فيها***و كنت أعد مل فتيان

و المنذر بن محرق فی ملكه***و شهدت يوم هجائن النعمان

و عمرت حتی جاء أحمد بالهدی***و قوارع تتلی من القرآن

و لبست مل إسلام ثوبا واسعا***من سيب لا حرم و لا منان

و له أيضا فی طول عمره:

المرء يهوی أن يعيش و طول عيش ما يضره***تفنی بشاشته و يبقی بعد حلو العيش مره

و تتابع الأيام حتی لا يری شيئا يسره***كم شامت بی إن هلكت و قائل لله دره

وَ رُوِیَ أَنَّ النَّابِغَهَ الْجَعْدِیَّ كَانَ يَفْتَخِرُ وَ يَقُولُ: أَتَيْتُ النَّبِیَّ صلی الله عليه و آله وَ أَنْشَدْتُهُ:

بَلَغْنَا السَّمَاءَ مَجْدُنَا وَ جُدُودُنَا***وَ إِنَّا لَنَرْجُو فَوْقَ ذَلِكَ مَظْهَراً

فَقَالَ صلی الله عليه و آله أَيْنَ الْمَظْهَرُ يَا أَبَا لَيْلَی فَقُلْتُ الْجَنَّهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صلی الله عليه و آله أَجَلْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ أَنْشَدْتُهُ:

فَلَا خَيْرَ فِی حِلْمٍ إِذَا لَمْ تَكُنْ لَهُ***بَوَادِرُ تَحْمِی صَفْوُهُ أَنْ يُكَدَّرَا

وَ لَا خَيْرَ فِی جَهْلٍ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهُ***حَلِيمٌ إِذَا مَا أَوْرَدَ الْأَمْرَ أَصْدَرَا

فَقَالَ صلی الله عليه و آله لَا يُفَضِّضُ اللَّهُ فَاكَ وَ فِی رِوَايَهٍ أُخْرَی لَا يُفَضَّضُ فُوكَ.

فيقال إن النابغه عاش عشرين و مائه سنه لم تسقط له سن و لا ضرس و فی روايه أخری عن بعضهم قال رأيته و قد بلغ الثمانين ترف غروبه و كانت كلما سقطت له ثنيه نبتت له أخری مكانها و هو من أحسن الناس ثغرا.

**[ترجمه]معنای «مستآس» یعنی فردی که از او عوض خواسته شده. هشام بن محمد کلبی روایت کرده که نابغه یک صد و هشتاد سال در جهان زیست و ابن درید از ابو حاتم سیستانی در جای دیگر نقل کرده که گفته است نابغه جعدی دویست سال زیست و اسلام را درک کرد.

این چند شعر را هم به نابغه جعدی نسبت داده اند:

امامه از من پرسید در زمانه چقدر زندگی کردی؟ و چند گوسفند را در جاهلیت و ماه رجب نزد بت ها ذبح کردی؟(عتیره گوسفندی بود که در جاهلیت و در ماه رجب برای بتان خود ذبح می کردند)

گفتم: پیش از موسم آمدن مردم به عکاظ حاضر گشتم، در حالی که از جوان ها به شمار می آمدم و این به وقتی بود که منذر بن محرق (پادشاه حیره) را بر اریکه سلطنت دیدم و هم در روز «هجاین» نعمان حاضر گردید

چندان عمر کردم که پیغمبر اسلام برای هدایت خلق ظهور کرد و آیاتی کوبنده از قرآن را برای ترساندن مردم از عذاب الهی بر آنها خواند. مدتی نیز لباس اسلام را پوشیدم، بدون اینکه منتی بر من گذارده شود

و نیز نابغه درباره طول عمر خود گفته است:

آدمی می خواهد طوری زندگی کند که طول زندگانی زیانی به وی نرساند، ولی افسوس که خوبی و لذت عیش از میان می رود، و پس از شیرینی زندگی، تلخی آن باقی می ماند/ چنان روزگار از پی روزگار می آید که چیزی نمی یابد او را شاد گرداند، چون من بمیرم بسیاری مرا نکوهش می کنند و بسیاری هم می گویند: زنده بادا!

آورده اند که نابغه جعدی با افتخار می گفت که خدمت پیغمبر صلّی اللّٰه علیه و آله رسیدم و این شعر را گفتم:

در مجد و عظمت خود سر به آسمان سودیم و امیدواریم از این نیز بالاتر برسیم پیغمبر صلی اللّٰه علیه و آله فرمود: «بالاتر از آن کدام است؟» عرض کردم: «یا رسول اللّٰه! بهشت است.» حضرت فرمود: «آری ان شاء اللّٰه.» سپس این شعر را برای حضرت انشاء کردم:

خیر و خوبی نیست در حلم و صبری که چیز روشنی آن را به غضب آلوده سازد و خیری نیست در مرد نادانی که چون بر سر غیظ آید، مرد بردباری نباشد که او را از اعمال غضب باز دارد

حضرت فرمود: «خداوند دهان تو را پاره نگرداند» و به نقلی فرمود: «دهانت پاره نشود.»

گفته اند که نابغه یک صد و بیست سال عمر کرد و یک دندانش نیفتاد. و هم آورده اند که شخصی گفت: «من نابغه را در سن هشتاد سالگی دیدم در حالی که دندان هایش براق و لطیف بود. هر وقت یکی از دندان های ثنایای وی می افتاد، دندان دیگری به جای آن می رویید، او از لحاظ دندان از هر کس نیکوتر بود.»

**[ترجمه]

معنی

ترف أی تبرق و کان الماء یقطر منها.

قال المرتضی رحمه الله و مما یشاکل قوله إلی الجنه فی جواب قول النبی صلی الله علیه و آله أین المظهر یا أبا لیلی و إن کان یتضمن العکس من معناه ما روی من دخول الأخطل علی عبد الملک مستغیثا من فعل الجحاف السلمی و أنه أنشده:

لقد أوقع الجحاف بالبشر وقعه***إلی الله منها المشتکی و المعول

فإن لم تغيرها قريش بحلمها***يكن من قريش مستماز و مزحل

فقال عبد الملك له إلى أين يا ابن اللخناء قال إلى النار قال لو قلت غيرها قطعت لسانک.

فقوله إلى النار تخلص مليح على البديهه كما تخلص الجعدى بقوله إلى الجنه و أول قصيده الجعدى التى ذكرنا منها الأبيات:

خليلى غضا ساعه و تهجرا***و لوما على ما أحدث الدهر أو ذرا

و لا تسألا إن الحياه قصيره***فطيرا لروعات الحوادث أوقرا

و إن كان أمر لا تطيقان دفعه***فلا تجزعا مما قضى الله و اصبرا

أ لم تعلما أن الملامه نفعها***قليل إذا ما الشى ء ولى فأدبرا

يهيج اللحاء فى الملامه ثم ما***يقرب منا غير ما كان قدرا

و فيها يقول:

لوى الله علم الغيب عمن سواءه***و يعلم منه ما مضى و تأخرا

و جاهدت حتى ما أحس و من معى***سهيلا إذا ما لاح ثم تغورا

يريد أنى كنت بالشام و سهيل لا يكاد يرى هناک و هذا بيت معنى و فيها يقول:

و نحن أناس لا نعود خيلنا***إذا ما التقينا أن تحيد و تنفرا

و ننكر يوم الروع ألوان خيلنا***من الطعن حتى تحسب الجون أشقرا

و ليس بمعروف لنا أن نردها***صحاحا و لا مستنكرا أن تعقرا

و أخبرنا المرزبانى قال أنشدنا على بن سليمان الأخفش قال أنشدنا أحمد بن يحيى قال أنشدنى محمد بن سلام و غيره للنابغه الجعدى.

تلوم على هلك البعير ظعينتى***و كنت على لوم العواذل زاريا

أ لم تعلمى أنى رزئت محاربا***فما لک منه اليوم شيئا و لا ليا

و من قبله ما قد رزئت بوحوح***و كان ابن أمى و الخليل المصافيا

فتى كملت خيراته غير أنه***جواد فما يبقى من المال باقيا

فتى تم فيه ما يسر صديقه***على أن فيه ما يسوء الأعاديا

ص: ٢٨٥

أشم طويل الساعدين سميدع***إذا لم يرح للمجد أصبح غاديا

السميدع السيد و مما يروى للنابغه الجعدى:

عقيليه أو من هلال بن عامر***بذى الرمث من وادى المنار خيامها

إذا ابتسمت فى البيت و الليل دونها***أضاء دجى الليل البهيم ابتسامها

و ذكر الأصمعى عن أبى عمرو بن العلاء قال سئل الفرزدق بن غالب عن النابغه الجعدى فقال صاحب خلقان يكون عنده مطرف بألف دينار و خمار بواف قال الأصمعى و صدق الفرزدق بينا النابغه فى كلام أسهل من الزلال و أشد من الصخر إذ لان و ذهب ثم أنشد له:

سما لک هم و لم تطرب***و بت ببث و لم تنصب

و قالت سليمى أرى رأسه***كناصيه الفرس الأشهب

و ذلک من وقعات المنون***ففيئى إليک و لا تعجبى

قال ثم يقول بعدها:

أتين على إخوه سبعه***و عدن على ربعى الأقرب

ثم يقول بعدها:

فأدخلک الله برد الجنان***جذلان فى مدخل طيب

فألان كلامه حتى لو أن أبا الشمقمق قال هذا البيت كان رديئا ضعيفا.

قال الأصمعى و طريق الشعر إذا أدخلته فى باب الخير لان أ لا ترى أن حسان بن ثابت كان علا فى الجاهليه و الإسلام فلما أدخل شعره فى باب الخير من مراثى النبى صلى الله عليه و آله و حمزه و جعفر و غيرهما لان شعره.

ثم قال رضى الله عنه إن سأل سائل فقال كيف يصح ما أوردتموه من تطاول الأعمار و امتدادها و قد علمتم أن كثيرا من الناس ينكر ذلک و يحيله و يقول إنه لا قدره عليه و لا سبيل إليه و منهم من ينزل فى إنكاره درجه فيقول إنه و إن كان جائزا من طريق القدره و الإمكان فإنه مما يقطع على انتفائه لكونه خارقا للعادات فإن العادات إذا وثق الدليل بأنها لا تنخرق إلا على سبيل الإبانه و الدلاله على صدق نبى من الأنبياء عليهم السلام علم أن جميع ما روى من زياده الأعمار

على العاده باطل مصنوع لا يلتفت إلى مثله الجواب قيل له أما من أبطل تطاول الأعمار من حيث الإحاله و أخرجه عن باب الإمكان فقوله ظاهر الفساد لأنه لو علم ما العمر فى الحقيقه و ما المقتضى لدوامه إذا دام و انقطاعه متى انقطع لعلم من جواز امتداده ما علمناه و العمر هو استمرار كون من يجوز أن يكون حيا و غير حى حيا و إن شئت أن تقول هو استمرار كون الحى الذى لكونه على هذه الصفه ابتداء حيا.

و إنما شرطنا الاستمرار لأنه يبعد أن يوصف من كان فى حاله واحده حيا بأن له عمرا بل لا بد من أن يراعوا فى ذلك ضربا من الامتداد و الاستمرار و إن قل.

و شرطنا أن يكون ممن يجوز أن يكون غير حى أو يكون لكونه حيا ابتداء احترازا من أن يلزم القديم تعالى جلت عظمته ممن لا يوصف بالعمر و إن استمر كونه حيا.

فقد علمنا أن المختص بفعل الحياه هو القديم تعالى و فيما تحتاج إليه الحياه من البنيه و من المعانى ما يختص به جل و عز و لا يدخل إلا تحت مقدوره تعالى كالرطوبه و ما جرى مجراها فمتى فعل القديم تعالى الحياه و ما تحتاج إليه من البنيه و هى مما يجوز عليه البقاء و كذلك ما تحتاج إليه فليس ينتفى إلا بضد يطرأ عليها أو بضد ينفى ما تحتاج إليه و الأقوى أنه لا ضد لها فى الحقيقه و ربما ادعى قوم أنه ما تحتاج إليه و لو كان للحياه ضد على الحقيقه لم يخل بما نقصده فى هذا الباب.

فمهما لم يفعل القديم تعالى ضدها أو ضد ما تحتاج إليه و لا نقض ناقض بنيه الحى استمر كون الحى حيا و لو كانت الحياه أيضا لا تبقى على مذهب من رأى ذلك لكان ما قصدناه صحيحا لأنه تعالى قادر على أن يفعلها حالا فحالا و يوالى بين فعلها و بين فعل ما تحتاج إليه فيستمر كون الحى حيا.

فأما ما يعرض من الهرم بامتداد الزمان و علو السن و تناقص بنيه الإنسان

فليس مما لا ـ بد منه و إنما أجرى الله تعالى العاده بأن يفعل ذلك عند تطاول الزمان و لا إيجاب هناك و لا تأثير للزمان على وجه من الوجوه و هو تعالى قادر على أن لا يفعل ما أجرى العاده بفعله.

و إذا ثبتت هذه الجمله ثبت أن تطاول العمر ممكن غير مستحيل و إنما أبى (۱) من أحال ذلك من حيث اعتقد أن استمرار كون الحی حیا وجب عن طبیعه و قوه لهما مبلغ من الماده متى انتهتا إليه انقطعتا و استحال أن تدوما فلو أضافوا ذلك إلى فاعل مختار متصرف لخرج عندهم من باب الاستحاله.

فأما الكلام فی دخول ذلك فی العاده أو خروجه عنها فلا شك فی أن العاده قد جرت فی الأعمار بأقدار متقاربه يعد الزائد عليها خارقا للعاده إلا أنه قد ثبت أن العادات قد تختلف فی الأوقات و فی الأماكن أيضا و يجب أن يراعى فی العادات إضافتها إلى من هی عاده له فی المكان و الوقت.

و ليس بممتنع أن يقل ما كانت العاده جاريه به على تدريج حتى يصير حدوثه خارقا للعاده بغير خلاف و لا أن يكثر الخارق للعاده حتى يصير حدوثه غير خارق لها على خلاف فيه و إذا صح ذلك لم يمتنع أن تكون العادات فی الزمان الغابر كانت جاريه بتطاول الأعمار و امتدادها ثم تناقص ذلك على تدريج حتى صارت عادتنا الآن جاريه بخلافه و صار ما مبلغ تلك الأعمار خارقا للعاده و هذا جمله فيما أوردناه كافيه.

**[ترجمه]معنای عبارت «ترفّ» یعنی برق می زند و گویا آب از آن چکد.

سیّد مرتضی رحمه الله فرموده: این که نابغه در جواب سؤال پیغمبر صلی اللّه علیه و آله که پرسیدند بالاتر از آن کجاست، پاسخ داد«بهشت» است، نظیر هم دارد و آن گفته «اخطل» شاعر معروف است، در زمانی که نزد عبدالملک مروان آمد و از «حجاف سلمی» شکایت کرد، هر چند متضمن عکس معنای عبارت نابغه است. اخطل به عبدالملک گفت:

جحّاف درباره مردم کاری کرده که باید از آن به خداوند شکایت کرد و به او پناه برد. اگر قریش آن واقعه را تغییر ندهد، من از قریش دوری کرده و در جای دیگر منزل می کنم

عبدالملک گفت: «ای پسر لخناء! در کجا منزل می کنی؟» پاسخ داد در جهنم! عبدالملک گفت: «اگر جز این می گفتی زبانت را قطع می کردم!» عبارت «الی النار» تخلص نمکینی به صورت بدیهی است، همان طور که جعدی شاعر با عبارت بدیهی «الی الجنه» تخلص نموده است. اول قصیده نابغه جعدی که دو شعر گذشته را از آن نقل کردیم این است:

ای دوستان من! لحظه ای چشم بر هم گذارید و دوری گزینید و روزگار را در آنچه پدید آورده یا نابود کرده است، سرزنش کنید/ از زندگی کوتاه دنیوی چیزی نپرسید، بلکه از ترس حوادث پرواز کرده و در جایی دیگر قرار گیرید/ و اگر از چیزی به تنگ آمدید و نتوانستید آن را برطرف سازید، از آنچه خدا تقدیر کرده ناراحت نشوید و بر آن صبر کنید/ آیا نشنیده اید که سرزنش از چیزی که گذشته است، چندان سودبخش نیست، نکوهش از آنها انسان را تهییج می کند، ولی جز آنچه درباره ما تقدیر شده، نصیب ما نخواهد شد

و هم در این اشعار می گوید:

خداوند علم غیب را از غیر خود پوشیده داشته، ولی خود گذشته و آینده را می داند/ چندان راه رفتم که دیگر ستاره سهیل را در موقع طلوع و غروبش نمی دیدم (مقصودش این است که در شام بوده و در آنجا سهیل یمنی هیچ دیده نمی شود)

و هم در این قصیده می گوید:

ما مردمی هستیم که اسبان خود را عادت نداده ایم که موقع ملاقات دشمن رم کرده و فرار کنند/ در روز جنگ به واسطه زخم های نیزه که بر بدن اسبان ما می رسد، رنگ آنها شناخته نمی شود، به طوری که اسب سفید رنگ، سرخ به نظر می آید/ ما عادت نداریم که اسبان خود را زخم نخورده از رزمگاه برگردانیم و اگر پاهای آنها پی شود، برای ما ننگ نیست

مقام ادبی نابغه جعدی

سپس سید مرتضی می فرماید: مرزبانی می گفت: احمد بن یحیی و او از محمد بن سلام و غیره نقل کرده که این اشعار از نابغه جعدی است: تو مرا بر هلاک شدن شترم سرزنش می کنی و من هم در صددم که سرزنش کنندگان را سرزنش کنم/ ای زن! تو نمی دانی که در جنگ برای من اتفاق سوئی افتاد که امروز نه تو و نه من اثری از آن نداریم؟ / پیش از آن هم من به واسطه یک فرد مبارز سوگوار گشتم. او فرزند مادرم و دوست پاکباز من بود / او جوانی بود که نیکویی هایش به سرحد کمال رسیده بود، جز این که از بس سخی بود چیزی از اموالش را باقی نمی گذاشت/ جوانی بود که دوست داشت همیشه دوستش را مسرور نگاه دارد/ به علاوه در وی صفاتی بود که خوشایند دشمنان نبود. وی جوانی بلند بالا و دارای بازوانی دراز و خود با شخصیت بود/ به طوری که اگر در شب ظلمانی به مجد و بزرگواری نمی رسید، صبح به آن نائل می گشت

کلمه «سُمَیدع» به معنای آقاست. این اشعار هم از نابغه است:

محبوبه من از قبیله عقیل یا هلال بن عامر است. خیمه های او در «ذی الرمث» واقع در بیابان منار است/ او اگر در خانه و موقع شب تبسم کند، با دندان های سفید و روشنش، ظلمت شب را برطرف کرده به کلی نورانی می گرداند

اصمعی از ابو عمرو بن علا نقل کرده که گفت: از فرزدق پرسیدند: «اشعار نابغه جعدی چگونه بود؟» گفت: «او دارای دو نوع شعر بود. او مانند لباس فروشی بود که ردای خزّ هزار دیناری و روسری یک درهمی می فروخت!» سپس اصمعی می گوید: «فرزدق راست گفته است، چه سخنان نابغه از یک طرف روان تر از آب زلال و از طرفی سخت تر از سنگ بود.» سپس فرزدق این اشعار را از نابغه انشاد کرد:

رنج و محنت تو برخاست و تو خشنود نشدی و با مشقت پی در پی به سر بردی، اما تو مشقت نکشیدی

سلیمی گفته است: سر او را مانند پیشانی اسب سفیدی که مایل به سیاهی باشد می بینم. به او گفتم: این به واسطه جنگ های مرگ است که با من کرده. پس به جای خود برگرد و تعجب مکن. و بعد از این ابیات می گوید: مرگ ها بر هفت برادر من وارد گشتند و آنها را بردند. آنگاه به خانه من که به آنها نزدیک بود برگشتند/ (سپس خود را مخاطب ساخته و می گوید:)

خداوند تو را در جای خنکی از بهشت درآورد، به حالتی مسرور و در جایگاهی مطلوب/ ولی با این وصف سخنان نابغه روان و نرم شد. (چون موحد بود و به گفته خود ایمان داشت و اشعار در خیر و خوبی می گفت). حتی اگر ابو شمقمق این بیت (بیت آخر) را می گفت:

خوش آیند نبود و ضعیف شمرده می شد (زیرا اهل این حرف ها نبود).

اصمعی می گوید: روش شعر این است که اگر آن را در باب خیر به کار بری، روان و نرم گردد. نمی بینی که حسان بن ثابت از نظر شعر چه مقامی در جاهلیت و اسلام یافت، ولی هنگامی که اشعار خود را در باب خیر مانند مراثی پیغمبر صلی اللّٰه علیه و آله و حمزه و جعفر و غیره گفت، شعرش روان شد و بر زبان همه جاری گشت. -. امالی مرتضی ۱ : ۱۸۵ -

پاسخ سیّد مرتضی به ایراد مخالفین

سپس سید مرتضی رضی اللّٰه عنه فرموده است: اگر کسی بپرسدآنچه را درباره عمرهای طولانی و تطاول آنها نقل کردید، چطور می تواند صحیح باشد، با اینکه شما می دانید که بسیاری از اهل تسنن آن را انکار می کنند و محال می دانند و می گویند که قدرت بر این گونه عمرها نیست و کسی نمی تواند این همه عمرهای طولانی داشته باشد؟ حتی بعضی ها انکار خود را یک درجه تنزل داده و می گویند این گونه عمرهای طولانی، اگر چه از نظر قدرت و امکان جایز است، ولی یقین داریم که تحقق نیافته اند، زیرا که بر خلاف عادت هستند. چرا که وقتی با دلیل محکم دانستیم که کار مخالف عادت فقط به هنگام امتیاز حق از باطل و اثبات صدق ادعای پیغمبران علیهم السّلام است (یعنی معجزات)، خواهیم دانست که این گونه حکایات که راجع به طول عمرها نقل کرده اند، ساختگی و باطل است و شایسته جواب گفتن نیست!

در جواب چنین کسی گفته شده کسی که عمرهای طولانی را از راه محال بودن باطل دانسته و از باب امکان بیرون برده، فساد گفتارش آشکار است، زیرا اگر در حقیقت معلوم شود عمر چیست و مقتضی امتداد و کوتاهی آنچه چیزی است، آنچه را ما درباره جواز امتداد آن گفتیم، خواهد دانست. عمر عبارت است از دوامِ عمر صاحبِ عمر که زندگی و عدم زندگی او مساوی است. یا اینکه به این معنی است که بگویی: عمر عبارت است از استمرارِ حیات کسی که از اول دارای حیات بوده است.

علت اینکه استمرار را در عمر شرط دانستیم، این است که بعید به نظر می رسد بگوییم انسانی که در یک آن زنده بوده، بعدا هم زنده و دارای عمر است، بلکه ناچار برای عمر داشتن او، باید نوعی از امتداد و استمرار را مراعات کرد، ولو اندک باشد.

و اینکه شرط کردیم که: هر کس زنده بودن و نبودن برایش یکسان است، استمرار حیات دارد و از ابتدا می توان به وی صاحب حیات گفت، برای این بود که خداوند قدیمِ لایزال که دوام حقیقی دارد، در این تعریف داخل نگردد و با اینکه حیاتش استمرار دارد، از عنوان صاحبان عمر خارج شود.

بنابراین فعل حیات و ایجاد آن، مختص ذات اقدس الهی است. همچنین آنچه محتاج به حیات است، مانند بدن آدمی و رطوبت آن، ایجادش نیز اختصاص به خداوند دارد و داخل در حیّز قدرت اوست. پس وقتی که خداوند متعال حیات و لوازم آن را مانند بدن آدمی که جایز البقاء است، آفرید، این حیات منقضی نمی گردد، مگر با ضدی که بر آن عارض شود یا

ضـدی که لوازم حیـات را منتفی سـازد و رأی صـائب این است که حیات ضـدی نـدارد. جماعتی گفته انـد که حیات در فنای خود، در حقیقت محتـاج به ضـد نیست. ولی اگر واقعا حیات ضـدی داشـته باشـد، در این باب خللی به مقصود ما نمی رسانـد. پس تا موقعی که خداونـد قـدیم، ضـد حیات یا ضـد لوازم حیات را ایجاد نکند و تا وقتی که ساختمان بدن صاحب حیات فرو نریزد، خواهیم گفت حیات شـخص، ممتـد و مسـتمر است. نیز اگر بنا به مـذهب کسـی که می گوید حیات اسـتمرار ندارد هم ملاحظه کنیم، باز نظر ما صـحیح است، زیرا خداوند متعال قادر است هر آن حیات و لوازم آن را ایجاد کند، پس حیات داشتن می تواند طولانی و مستمر شود.

اما پیری و زیادی سن و نقص بنیه انسان که به واسـطه طول زمان عارض می گردد، چیزی نیست که حتما بایـد پدیـد آید، جز اینکه خداونـد عادت را بر این جاری کرده که این امور در امتداد زمان روی دهد. بنابراین، زمان در این خصوص به هیچ وجه نه تأثیر و نه ایجابی دارد. این هم بایـد دانسـته شود که خداونـد قادر است آنچه را که عادت بر آن جاری گشـته، پدیـد نیاورد (یعنی سال ها به انسان عمر دهد، بدون اینکه او را پیر کند یا در بنیه وی نقص پدید آورد).

چون این مقـدمات ثابت گردید، روشن می گردد که درازی عمر امری ممکن است و محال نیست. کسـی که آن را محال می دانـد، معتقـد است که اسـتمرار حیات شـخص زنـده، بایـد از طبیعت و نیروی خود وی باشـد و این دو نیز نسبت به ماده حدی دارند که اگر به آن رسـیدند، منقطع می گردند و بنابراین محال است که دوام داشـته باشند، ولی به نظر ما اگر اینان امتداد آن را نسبت به فاعل مختاری می دادند که دست تصـرف وی در همه امور باز است دیگر آن را محال نمی دانسـتند (ولی آنها به طبیعت و نیروی آدمی نگاه می کنند که قادر نیست و از این رو آن را محال می دانند).

و امـا گفتگو در اینکه آیـا پیری و نقص بـدن آدمی داخـل در عادت است یا از آن خارج است، بایـد گفت: تردیـد نیست که عـادت چنین است که عمرهـای زایـد از میزان متعـارف، امری خـارق العاده و مقـدار آنها به هم نزدیک است. جز اینکه مسـلم است که عادت در اوقات و اماکن نیز مختلف است. بنابراین لازم است نسبت عادت را به کسی که برای آنها در زمان و مکان عادت گشته است، مراعات کنیم .

البته بی گفتگو این سـخن مـانع از این نیست که آنچه عـادت بر آن جاری گشـته، تـدریجا رو به قلت برود، تا جایی که پـدید آمـدن آن خـارق العـاده گردد. و نیز مـانع از این نیست که امر خارق عادت چنان شـیوع یابـد و کثرت به هم رسانـد که پـدید آمدن، خارق العاده شمرده نشود، چنان که نزد دانشمندان مسلم است.

چون این مطلب روشن شـد، می گوییم: مانعی نـدارد که عادت در زمان پیش جاری شـده باشـد به امتـداد عمرها و اسـتمرار و دوام آنها، به طوری که چندان رو به نقص برود که عادت ما امروز به عکس آن جاری باشد و اگر آن عمرهای عادی معمّرین سـابق میـان مـا باشـد، آن را خـارق العاده بـدانیم. این بود مختصـری که می خواستیم درباره معمّرین و طول عمر آنان در اینجا بیاوریم و گمان می کنم کافی باشد. - ۱. امالی مرتضی ۱ : ۱۹۶ - (پایان سخن سیّد مرتضی)

معمّرین در کتاب غیبت شیخ طوسی

**[ترجمه]

أقول

و ذكر الشيخ رحمه الله من المعمرين لقمان بن عاد و أنه عاش ثلاثه آلاف سنه و خمس مائه سنه و قال و فيه يقول الأعشى:

لنفسك إذا تختار سبعه أنسر***إذا ما مضى نسر خلدت إلى نسر

فعمر حتى خال أن نسوره***خلود و هل تبقى النفوس على الدهر

و قال لأدناهن إذ حل ريشه***هلكت و أهلكت ابن عاد و ما تدرى.

ص: ۲۸۸

۱- ۱. فى المصدر المطبوع: ج ۱ ص ۲۷۱:« أتى».

قال و منهم ربيع بن ضبع بن وهب بن بغيض بن مالك بن سعد بن عبس بن فزاره عاش ثلاث مائه سنه و أربعين سنه ثم ذكر ما مر من قصصه و أشعاره.

ثم ذكر أكثم بن صيفى و أنه عاش ثلاث مائه سنه و ثلاثين سنه و ذكر والده صيفى بن رباح أبا أكثم و أنه عاش مائتين و سبعين سنه لا ينكر من عقله شي ء و هو المعروف بذى الحلم الذى قال فيه المتلمس اليشكرى:

لذى الحلم قبل اليوم ما تقرع العصا***و ما علم الإنسان إلا ليعلما

و منهم ضبيره بن سعيد بن سعد بن سهم بن عمرو عاش مائتى سنه و عشرين سنه و لم يشب قط و أدرك الإسلام و لم يسلم و روى أبو حاتم و الرياشى عن العتبى عن أبيه قال مات ضبيره السهمى و له مائتا سنه و عشرون سنه و كان أسود الشعر صحيح الأسنان و رثاه ابن عمه قيس بن عدى فقال:

من يأمن الحدثان بعد ضبيره السهمى ماتا***سبقت منيته المشيب و كان منيته افتلاتا

فتزودوا لا تهلكوا من دون أهلكم خفاتا

و منهم دريد بن الصمه الجشمى عاش مائتى سنه و أدرك الإسلام و لم يسلم و كان أحد قواد المشركين يوم حنين و مقدمهم حضر حرب النبى صلى الله عليه و آله فقتل يومئذ.

و منهم محصن بن غسان بن ظالم الزبيدى عاش مائتى سنه و ستا و خمسين سنه.

و منهم عمرو بن حممه الدوسى عاش أربعمائه سنه و هو الذى يقول:

كبرت و طال العمر حتى كأننى***سليم أفاع ليله غير مودع

فما الموت أفنانى و لكن تتابعت***على سنون من مصيف و مربع

ثلاث مات قد مررن كواملا***و ها أنا ذا قد أرتجى منه أربع

و منهم الحارث بن مضاض الجرهمى عاش أربعمائه سنه و هو القائل (۱)

كأن لم يكن بين الحجون إلى الصفا***أنيس و لم يسمر بمكه سامر

بلى نحن كنا أهلها فأبادنا***صروف الليالى و الجدود العواثر

و منهم عبد المسيح بن بقيله الغسانى ذكر الكلبى و أبو عبيده و غيرهما أنه عاش

۱- ۱. فی سیره ابن هشام ج ۱ ص ۱۱۴؛ أن قائلها عمرو بن الحارث بن مضاض.

ثلاث مائه سنه و خمسين سنه و ذكر من أحواله و أشعاره نحوا مما مر.

ثم ذكر النابغه الجعدى و أبا الطمحان القينى و ذا الإصبع العدوانى و زهير بن جناب و دويد بن نهد و الحارث بن كعب و أحوالهم و أقوالهم نحوا مما مر فى كلام السيد رضى الله عنهما.

ثم قال فهذا طرف من أخبار المعمرين من العرب و استيفاؤه فى الكتب المصنفه فى هذا المعنى موجود.

و أما الفرس فإنها تزعم أن فيما تقدم من ملوكها جماعه طالت أعمارهم فيرون أن الضحاك صاحب الحيتين عاش ألف سنه و مائتى سنه و أفريدون العادل عاش فوق الألف سنه و يقولون إن الملك الذى أحدث المهرجان (١)

عاش ألف سنه و خمسمائه استتر منها عن قومه ستمائه سنه و غير ذلك مما هو موجود فى تواريخهم و كتبهم لا نطول بذكرها فكيف يقال إن ما ذكرناه فى صاحب الزمان خارج عن العادات.

و من المعمرين من العرب يعرب بن قحطان و اسمه ربيعه أول من تكلم بالعربيه ملك مائتى سنه على ما ذكره أبو الحسن النسابه الأصفهانى فى كتاب الفرع و الشجر و هو أبو اليمن كلها و هو منها كعدنان إلا شاذا نادرا.

و منهم عمرو بن عامر مزيقيا روى الأصفهانى عن عبد المجيد بن أبى عبس الأنصارى و الشرقى بن قطامى أنه عاش ثمانمائه سنه ثم ذكر نحوا مما مر فى كلام الصدوق رحمه الله.

ثم قال و قيل (٢)

إنما سمى مزيقيا لأن على عهده تمزقت الأزد فصاروا إلى أقطار الأرض و كان ملك أرض سبإ فحدثته الكهان أن الله يهلكها بالسيل العرم فاحتال حتى باع ضياعه و خرج فيمن أطاعه من أولاده قبل السيل العرم

١- ١. المهرجان معرب« مهرگان» من أعياد الفرس القديمه سته أيّام من برج الميزان من اليوم السادس عشر الى الحادى و العشرين.

٢- ٢. نقله ابن إسحاق فى السيره عن أبى زيد الأنصاريّ راجع سيره ابن هشام ج ١ ص ١٢- ١٥.

و منه انتشرت الأزد كلها و الأنصار من ولده.

و منهم جلهمه بن أدد بن زيد بن يشجب بن عريب بن زيد بن كهلان بن يعرب و يقال لجلهمه طيئ و إليه ينسب طيئ كلها و له خبر طول شرحه و كان له ابن أخ يقال له يحابر بن مالك بن أدد و كان قد أتى على كل واحد منهما خمسمائه سنه و وقع بينهما ملاحاه بسبب المرعى فخاف جلهمه هلاك عشيرته فرحل عنه و طوى المنازل فسمى طيئا و هو صاحب أجأ و سلمى جبلين لطيئ و لذلك خبر يطول معروف.

و منهم عمرو بن لحى (۱)

و هو ربيعه بن حارثه بن عمرو مزيقيا فى قول علماء خزاعه كان رئيس خزاعه فى حرب خزاعه و جرهم و هو الذى سن السائبه و الوصيله و الحام و نقل صنمين و هما هبل و مناه من الشام إلى مكه فوضعهما للعباده فسلم هبل إلى خزيمه بن مدركه فقيل هبل خزيمه و صعد على أبى قبيس و وضع مناه بالمشلل و قدم بالنرد و هو أول من أدخلها مكه فكانوا يلعبون بها فى الكعبه غدوه و عشيه.

فَرُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ: رُفِعَتْ إِلَيَّ النَّارُ فَرَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ لُحَيٍّ رَجُلًا قَصِيراً أَحْمَرَ أَزْرَقَ يَجُرُّ قُصْبَهُ (۲) فِي النَّارِ فَقُلْتُ مَنْ هَذَا قِيلَ عَمْرُو بْنُ لُحَيٍّ وَ كَانَ يَلِي مِنْ أَمْرِ الْكَعْبَةِ مَا كَانَ يَلِيهِ جُرْهُمُ قَبْلَهُ حَتَّى هَلَكَ.

**[ترجمه]شیخ طوسی (در کتاب غیبت نیز از معمّرین سخن به میان آورده و از جمله) لقمان بن عاد را نیز از معمّرین دانسته و می گوید: وی سه هزار و پانصد سال در جهان زیسته. و هم گفته است که «اعشی» شاعر معروف در این باره گفته است:

برای خود هفت کرکس انتخاب می کنی، وقتی یکی مرد به دیگری روی می آوری/ لقمان تا جایی عمر کرد که خیال می کرد کرکس های او جاودانند و آیا اشخاص در روزگار باقی می مانند؟/ به نزدیک ترین آنها وقتی پرش ریخت گفت: «هلاک شدی و لقمان بن عاد را هلاک کردی و خود بی خبری!»

و هم گوید که یکی از معمّرین، ربیع بن ضبع بن وهب بن نغیض بن مالك بن سعد بن عبس بن فزاره است که سیصد و چهل سال زندگانی کرد. سپس قصص و اشعار او را که ما پیشتر نقل کردیم، آورده است .

سپس شیخ طوسی اکثم بن صیفی را نیز از معمّرین دانسته و می گوید: وی سیصد و سی سال عمر کرد. و می گوید: پدر او صیفی بن ریاح نیز دویست و هفتاد سال در جهان زیست. بدون اینکه چیزی از قوه تفکرش کم شود و هم او معروف به «ذوالحلم» بود. «متلمّس یشکری» شاعر درباره او گفته است:

صیفی بن ریاح معروف به ذی الحلم را پیشتر نرمی و ملاطفت بود. انسان چیزی نمی داند مگر اینکه به دیگران تعلیم دهد

و از جمله معمرین، ضبیره بن سعید بن سعد بن سهم بن عمر است که به گفته شیخ، دویست و بیست سال عمر کرد و اصلا پیر نشد. او اسلام را درک کرد، ولی اسلام نیاورد. ابو حاتم سیستانی و ریاشی از عتبی و او از پدرش نقل کرده که گفت:

وقتی ضبیره سهمی مرد، دویست و بیست سال داشت، موی سرش سیاه و دندان هایش سالم بود

پسر عمویش قیس بن عدی او را چنین مرثیه گفت:

هر کس بعد از درگذشت ضبیره سهمی از حوادث روزگار تأمین داشته باشد، حتما خواهد مرد! / چه مرگ ناشی از آمدن حوادث نیست، چنان که مرگ ضبیره بر پیری وی تقدم جست و ناگهان گریبان او را گرفت/ پس توشه راه برگیرید وگرنه ناگهان خواهید مرد، به نوعی که خویشان شما از مردنتان مطلع نگردند

درید بن صمه جشمی نیز از معمّرین است و دویست سال در عالم زندگی کرد. درید اسلام را درک کرد، ولی مسلمان نشد. وی در جنگ حنین یکی از رؤسای مشرکین بود که به جنگ پیغمبر صلی اللّٰه علیه و آله شتافت و در آن جنگ کشته شد.

محصن بن عتبان بن ظالم زبیدی نیز از معمرین است. او دویست و پنجاه و شش سال در جهان زیست.

عمرو بن حممه دوسی نیز از معمرین است که چهار صد سال زندگی کرد. ابیات زیر از اوست: پیر شدم و عمرم چندان طولانی گشت که مانند افعی گزیده ام در شبی که برای ودیعه گذاردن مناسب نیست (یعنی از آزار آنها ایمن نیستم) / مرگ مرا فانی نگردانید، بلکه سال های پی در پی تابستان و بهار بر من گذشت / تاکنون سیصد سال تمام از عمر من گذشته است و هم اکنون امید دارم که به چهار صد سال برسم!

حارث بن مضاض جرهمی چهارصد سال در جهان زیست. گوینده این دو شعر اوست:

مثل اینکه ما بین کوه «حجون» مکه تا «صفا» انیسی نبود و به هنگام شب، کسی با ما صحبت نکرد، بلی ما خود اهل مکه بودیم / ناگهان سوانح شب ها و بخت های برگشته و لغزش خورده ما را از پا در آورد

عبدالمسیح بن بقیله غسانی نیز از معمرین است. هشام کلبی و ابو عبیده و غیر اینان گفته اند که وی سیصد و پنجاه سال در جهان زیست. سپس شیخ احوال و اشعار او را همان طور که نقل کردیم آورده است. پس از آن از نابغه جعدی، ابو طمحان قینی، ذوالاصبع عدوانی، زهیر بن جناب، دوید بن نهد و حرث بن کعب نام برده و احوال و اقوال آنها را به همان گونه که ما پیشتر از سیّد مرتضی نقل کردیم، ذکر کرده است. سپس فرموده: این بود قسمتی از اخبار معمرین عرب که در کتاب های مربوطه جمع آوری گردیده است.

ایرانیان هم معتقدند که در میان پادشاهان آنها گروهی طویل العمر بوده اند. مثلاـ می گویند: ضحاک مار دوش هزار و دویست سال زندگی کرد و فریدون عادل، بیش از هزار سال در جهان زیست.. همچنین می گویند پادشاهی که روز «مهرگان» را به وجود آورد، هزار و پانصد سال زنده ماند. از این مقدار ششصد سال آن را از اهل کشورش پنهان بود و کسی او را نمی دید و غیر اینان که سرگذشت آنها در تواریخ و کتب ایرانیان موجود است و ما هم سخن را به ذکر آن تطویل نمی دهیم. بنابراین مخالف ما چگونه به خود حق می دهد که بگوید طول عمری که ما درباره حضرت صاحب الزمان علیه السّلام نقل کردیم، بیرون از عادت است؟ یعرب بن قحطان نیز یکی از معمّرین عرب است. نام او ربیعه و نخستین کسی است که به

عربی سخن گفت و دویست سال در میان عرب حکومت کرد. چنان که ابوالحسن نسابه اصفهانی در کتاب «الفرع و الشجر» آورده است، یعرب بن قحطان اهل یمن و پدر تمام برکت ها است و نسبت او با یمن، مثل عدنان است، مگر با اندک اختلافی.

عمرو بن عامر مزیقیا نیز یکی از معمّرین عرب است. اصفهانی از عبدالمجید بن ابی عبس انصاری و شرقی بن قطامی روایت کرده اند که او هشتصد سال زندگی کرد و قسمتی از آنچه در گفتار شیخ صدوق گذشت، در این باره ذکر کرده، سپس گفته است: علت اینکه او را مزیقیا می گویند، این است که به روزگار او، قبیله «ازد» پراکنده گردیدند و به اطراف زمین کوچیدند. وی پادشاه سرزمین «سبأ» بود. کاهنان به وی گفتند که سبأ را «سیل عرم» ویران می سازد. پس زرنگی کرد و پیش از آمدن سیل، املاک خود را فروخت و با فرزندانش که فرمانش را پذیرفتند از سبأ بیرون رفت و قبیله «ازد» از او منتشر گردید و «انصار» هم از نسل اویند.

جلهمه بن ادد بن زید بن یشحب بن عریب بن مالک بن زید بن کهلان بن سبأ بن یشحب بن یعرب نیز یکی از معمّرین عرب است؛ جلهمه را «طیّ» می گویند. قبیله «طیّ» همه به وی نسبت می رسانند. او جریانی دارد که شرح آن به طول می انجامد. وی برادرزاده ای داشت بنام «یحابر بن مالک بن ادد» و هر دو هر کدام پانصد سال در جهان زیستند. میان این عمو و برادر زاده بر سر چراگاه نزاعی درگرفت. جلهمه از نابودی عشیره خود خائف گردید. پس از نزد برادرزاده اش کوچ کرد و منازلی را طی کرد، از این جهت او و قبیله اش را «طیّ» گفتند. «اجا» و «سلمی» نیز دو گروه از قبیله طی است و آنها داستانی معروف دارند که ذکر آن طولانی است.

عمرو بن لحّی نیز یکی از معمّرین عرب است، نامش ربیعه بن حارثه است و چنان که علمای خزاعه گفته اند وی در جنگ قبیله خزاعه و جرهم رئیس خزاعه بود. و هم اوست که سنت و آداب «بحیره» و «سائبه» و «وصیله» و «حام» را در روزگار جاهلیت میان مشرکین مکه مقرر داشت و دو بت معروف، به نام «هبل» و «منات» را از شام به مکه آورد و آنها را برای عبادت قرار داد. وی بت هبل را به خزیمه بن مدرکه تسلیم کرد و از این جهت مردم می گفتند: «هبل خزیمه.» و هم به کوه ابو قبیس بالاـ رفت و بت منات را در محلی به نام «مشلل» گذارد. نیز او نخستین کسی است که نرد را به مکه آورد و صبح و شب در خانه کعبه با آن بازی کردند.

از پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله روایت شده که فرمود: «در شب معراج چون مرا از بالای آتش دوزخ بالا بردند، عمرو بن لحی را دیدم که مردی کوتاه قد و سرخ روی مایل به کبودی است و ساق های خود را در آتش می کشید. پرسیدم این کیست؟ گفتند: «عمرو بن لحی است!» عمرو بن لحی تا هنگام مرگ متولی امور کعبه بود، چنان که پیش از او قوم «جرهم» بودند. - . غیبت طوسی: ۱۱۴ - ۱۲۴ -

**[ترجمه]

و وجدت

بخط الشریف الأجل الرضی أبی الحسن محمد بن الحسین الموسوی رضی الله عنه تعلیقا فی تقاویم جمعها مؤرخا بیوم الأحد

الخامس عشر من المحرم سنه إحدى و ثمانين و ثلاثمائه أنه ذكر له حال شيخ بالشام قد جاوز المائه و أربعين سنه فركبت إليه حتى تأملته و حملته إلى القرب من دارى بالكرخ و كان أعجوبه شاهد الحسن بن على بن محمد بن الرضا عليهم السلام و وصف صفته إلى غير ذلک من العجائب التى شاهدها.

و قال الكراجكى رحمه الله فى كنز الفوائد إن أهل الملل كلها متفقون على جواز امتداد الأعمار و طولها و قد تضمنت التوراه من الإخبار بذلک

۱- ۱. و فى السيره: عمرو بن لحى بن قمعه بن خندف.

۲- ۲. القصب: الامعاء.

ما ليس بينهم فيه تنازع و فيها أن آدم عليه السلام عاش تسعمائه و ثلاثين سنه و عاش شيث تسعمائه و اثنتى عشره سنه و عاش أنوش تسعمائه و خمسا و ستين سنه و عاش قنيان تسعمائه سنه و عشر سنين و عاش مهلائيل ثمانمائه و خمسا و تسعين سنه و عاش برد تسعمائه و اثنتين و ستين سنه و عاش أخنوخ و هو إدريس عليه السلام تسعمائه و خمسا و ستين سنه و عاش متوشلح تسعمائه و تسعا و ستين سنه و عاش لمك سبع مائه و سبعا و ستين سنه و عاش نوح تسعمائه و خمسين و عاش سام ستمائه سنه و عاش أرفخشا أربعمائه و ثمانى و تسعين سنه و عاش شالخ أربعمائه و ثلاثا و تسعين سنه و عاش عابر ثمانمائه و سبعين سنه و عاش

فالغ مائتين و تسعا و تسعين سنه و عاش أرغو مائتين و ستين سنه و عاش باحور مائه و ستا و أربعين سنه و عاش تارخ مائتين و ثمانين سنه و عاش إبراهيم عليه السلام مائه و خمسا و سبعين سنه و عاش إسماعيل عليه السلام مائه و سبعا و ثلاثين سنه و عاش إسحاق عليه السلام مائه و ثمانين سنه.

فهذا ما تضمنته التوراه مما ليس بين اليهود و النصارى اختلاف و قد تضمنت نظيره شريعه الإسلام و لم نجد أحدا من علماء المسلمين يخالفه أو يعتقد فيه البطلان بل قد أجمعوا من جواز طول الأعمار على ما ذكرناه.

ثم قال و من المعمرين عمرو بن حممه الدوسى عاش أربعمائه سنه قال أبو أرق حدثنا الرياشى عن عمرو بن بكير عن الهيثم بن عدى عن مجالد عن الشعبى قال كنا عند ابن عباس فى قبه زمزم و هو يفتى الناس فقام إليه رجل فقال له لقد أفتيت أهل الفتوى فأفت أهل الشعر قال قل قال ما معنى قول الشاعر

لذى الحلم قبل اليوم ما يقرع العصا***و ما لم الإنسان إلا ليعلما

فقال ذاك عمرو بن حممه الدوسى قضى على العرب ثلاث مائه سنه فلما كبر ألزموه و قد رأى السادس أو السابع من ولد ولده فقال إن فؤادى بضعه منى فربما تغير على اليوم و الليله مرارا و أمثل ما أكون فهما فى صدر النهار فإذا رأيتنى قد تغيرت فاقرع العصا فكان إذا رأى منه تغيرا قرع العصا فيراجعه فهمه فقال المتلمس هذا البيت.

**[ترجمه]من به خط شریف سید رضی رضوان الله علیه، تعلیقی در تقویم هایی که جمع کرده بود دیدم که تاریخ آن روز یکشنبه پانزده محرم ۳۸۱ بود و در آن احوال پیرمردی شامی که سنش متجاوز از صد و چهل سال بود، ذکر شده بود و می گفت: «من به سوی او رفتم تا او را ببینم و او را به نزدیکی خانه ام در محله کرخ بغداد آوردم. او اعجوبه ای بود که حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام را دیده بود و او را وصف می کرد و سایر چیزهای دیگری نیز که مشاهده کرده بود، ذکر می کرد.»

گفتاری از علامه کراجکی

کراجکی رحمه اللّه علیه در کتاب «کنز الفوائد» می نویسد: تمام پیروان ادیان آسمانی در این عقیده متفقند که عمرهای زیاد و طول آن، امر جایزی است، چنان که تورات هم متضمن این معنی هست و از این حیث، میان یهود در گفته تورات اختلافی نیست.

در تورات نوشته است که: «حضرت آدم ابو البشر علیه السّلام نهصد و سی سال در جهان زیست؛ شیث نهصد و دوازده سال؛ انوش نهصد و پنج سال، قینان نهصد و ده سال؛ مهلائیل هشتصد و نود و پنج سال؛ برد نهصد و شصت و دو سال؛ اخنوخ (که همان ادریس پیغمبر است) نهصد و شصت و پنج سال؛ لمک هفتصد و شصت و هفت سال؛ نوح علیه السّلام نهصد و پنجاه سال؛ سام ششصد سال؛ ارفخشاو چهار صد و نود هشت سال؛ شالخ چهار صد و نود و سه سال؛ عابر هشتصد و هفتاد سال؛ فالغ دویست و نود و نه سال؛ ارغو دویست و شصت سال؛ یاحور صد و چهل و شش سال؛ تارخ صد و هشتاد سال؛ ابراهیم علیه السّلام صد و هفتاد و پنج سال؛ اسماعیل علیه السّلام صد و سی و هفت سال و اسحاق علیه السّلام صد و هشتاد سال در جهان زندگی کردند.»

سپس کراجکی می گوید: این بود آنچه تورات ثبت کرده و نزد تمام یهود و نصارا مسلم است و خلافی نیست، دین مقدس اسلام هم متضمن این گونه عمرهای طولانی هست. ما هیچ یک از علمای اسلام را نیافته ایم که عمرهای طولانی را انکار کرده باشد، بلکه همه اتفاق دارند که طول عمر امری جایزالوقوع است. سپس کراجکی جمعی از معمّرین گذشته را نام برده و احوال و اشعار آنها را نقل می کند.

سپس کراجکی می گوید: عمرو بن حممه دوسی نیز یکی از معمّرین است و چهارصد سال عمر کرد. ابو ارق می گوید: ریاشی به سند خود از شعبی نقل می کند که گفت: در قبه زمزم نزد ابن عباس بودیم که برای مردم فتوا می داد. مردی به سویش رفت و گفت: «برای اهل علم فتوا دادی. آیا برای اهل شعر هم فتوا می دهی؟» ابن عباس پاسخ داد بپرس. گفت: «معنای این شعر شاعر چیست؟

برای شخص بردبار قبل از امروز چیزی است که عصا را بر آن می کوبد؛ و انسان درس نمی آموزد، مگر برای این هدف که تعلیم دهد» ابن عباس گفت: «این شعر درباره عمرو بن حممه دوسی است که سیصد سال بر عرب حکم راند. وقتی پیر شد، به نحوی که نسل ششم یا هفتم از نوادگانش را هم دید، گفت قلبم پاره تن من است و چه بسا در روز و شب چندین بار عقلم تغییر کند و ابتدای روز بهتر می فهمم تا قضاوت کنم. پس هرگاه دیدی که من متغیر شدم، عصا را به زمین بکوب تا من سر

عقـل بیـایم. پس وقتی از او تغییر می دیـد، عصا را می کوبیـد و فهم و تعقل او برمی گشت. پس متلمّس این بیتی که گفتی را سرود.» - . کنزالفوائد ۲ : ۱۲۶ -

**[ترجمه]

أقول

إلی هنا انتهی ما أردت إیراده من أخبار المعمرین و إنما أطلت فی ذلک مع قله الجدوی تبعا للأصحاب و لئلا یقال هذا الکتاب عار عن فوائدهم التی أوردوها فی هذا الباب.

**[ترجمه]باب اخبار معمّرین تا اینجا پایان می یابـد. علت اینکه این باب را با این که کم فایـده است، طولانی گردانیـدم، این است که خواستم مانند علمای گذشته عمل کرده باشم تا نگویند این کتاب از فوایدی که در این باب آورده اند، خالی است .

**[ترجمه]

باب ۱۵ ما ظهر من معجزاته صلوات الله علیه و فیه بعض أحواله و أحوال سفرائه

الأخبار

«۱»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ بَابَوَیْهِ قَالَ: حَدَّثَنِی جَمَاعَهٌ مِنْ أَهْلِ بَلَدِنَا الْمُقِیمِینَ کَانُوا بِبَغْدَادَ فِی السَّنَهِ الَّتِی خَرَجَتِ الْقَرَامِطَهُ عَلَی الْحَاجِّ وَ هِیَ سَنَهُ تَنَاثُرِ الْکَوَاکِبِ أَنَّ وَالِدِی رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ کَتَبَ إِلَی الشَّیْخِ أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَیْنِ بْنِ رَوْحٍ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ یَسْتَأْذِنُ فِی الْخُرُوجِ إِلَی الْحَجِّ فَخَرَجَ فِی الْجَوَابِ لَا تَخْرُجْ فِی هَذِهِ السَّنَهِ فَأَعَادَ وَ قَالَ هُوَ نَذْرٌ وَاجِبٌ أَ فَیَجُوزُ لِیَ الْقُعُودُ عَنْهُ فَخَرَجَ فِی الْجَوَابِ إِنْ کَانَ لَا بُدَّ فَکُنْ فِی الْقَافِلَهِ الْأَخِیرَهِ وَ کَانَ فِی الْقَافِلَهِ الْأَخِیرَهِ فَسَلِمَ بِنَفْسِهِ وَ قُتِلَ مَنْ تَقَدَّمَهُ فِی الْقَوَافِلِ الْأُخَرِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: جماعتی از علما از حسین بن علی ابن بابویه (برادر شیخ صدوق) نقل کرده اند که گفت: گروهی از مردم شهر ما (قم) در سال ۳۲۹ هجری که «قرامطه» علیه حجاج بیت اللَّه طغیان کردند، برای من نقل کردند که پدرم رضی اللَّه عنه (یعنی علی بن بابویه پدر شیخ صدوق و پیشوای علمای قم) نامه ای به شیخ ابوالقاسم حسین بن روح (نوبختی) قدس اللَّه روحه (سومین نائب خاص امام زمان) نوشت که به پیشگاه امام زمان تقدیم دارد و از حضرتش برای حج بیت اللَّه کسب اجازه کنـد. پاسخ ناحیه مقـدسه این بود: «در این سال به حـج مرو.» پـدرم مکتوب دیگری نوشت که حـج من نذر واجب است، آیا جـایز است خودداری کنم؟ جواب آمـد که: «اگر نـاگزیر به رفتن هستی، با کاروان آخری حرکت کن.» چون پـدرم با کاروان آخری حرکت کرد، سالم ماند ولی کاروان هایی که پیش از آن رفته بودند، همگی تلف شدند. - . غیبت طوسی: ۳۲۲ -

**[ترجمه]

«۲»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی رَوَی الشَّلْمَغَانِیُّ فِی کِتَابِ الْأَوْصِیَاءِ أَبُو جَعْفَرٍ الْمَرْوَزِیُّ قَالَ: خَرَجَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ وَ جَمَاعَهٌ إِلَی الْعَسْکَرِ وَ رَأَوْا أَیَّامَ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فِی الْحَیَاهِ وَ فِیهِمْ عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ طَنِینٍ فَکَتَبَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ یَسْتَأْذِنُ فِی الدُّخُولِ إِلَی الْقَبْرِ فَقَالَ لَهُ عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ لَا تَکْتُبْ اسْمِی فَإِنِّی لَا أَسْتَأْذِنُ فَلَمْ یَکْتُبْ اسْمَهُ فَخَرَجَ إِلَی جَعْفَرٍ ادْخُلْ أَنْتَ وَ مَنْ لَمْ یَسْتَأْذِنْ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابو جعفر مروزی می گوید: جعفر بن محمد بن عمرو با جمعی به «عسکر» رفتند. آنها حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام را در زمان حیاتش دیده بودند. علی بن احمد بن طنین هم میان آن جماعت بود. جعفر بن محمد بن عمر نامه ای به ناحیه مقدسه نوشت و اجازه خواست که برای زیارت، وارد حرم مطهر امام علیه السّلام شود. علی بن احمد به وی گفت: «نام مرا ننویس، زیرا من اجازه نمی گیرم.» او هم نام وی را ننوشت. در جواب مرقوم بود: «تو و کسی که اجازه نخواست، هر دو داخل شوید.» - . غیبت طوسی: ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۳»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ حَکِیمَهَ قَالَتْ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام بَعْدَ أَرْبَعِینَ یَوْماً مِنْ وِلَادَهِ نَرْجِسَ فَإِذَا مَوْلَانَا صَاحِبُ الزَّمَانِ یَمْشِی فِی الدَّارِ فَلَمْ أَرَ لُغَهً أَفْصَحَ مِنْ لُغَتِهِ فَتَبَسَّمَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقَالَ إِنَّا مَعَاشِرَ الْأَئِمَّهِ نَنْشَأُ فِی یَوْمٍ کَمَا یَنْشَأُ غَیْرُنَا فِی سَنَهٍ قَالَتْ ثُمَّ کُنْتُ بَعْدَ ذَلِکَ أَسْأَلُ أَبَا مُحَمَّدٍ عَنْهُ فَقَالَ اسْتَوْدَعْنَاهُ الَّذِی اسْتَوْدَعَتْهُ

أُمُّ مُوسَى وَلَدَهَا.

**[ترجمه]خرائج و جرائح: حکیمه خاتون می گوید: بعد از چهل روز از وضع حمل نرجس خاتون و ولادت حضرت حجت علیه السّلام، بر امام عسکری علیه السّلام وارد شدم و ناگهان دیدم که مولای ما صاحب الزمان علیه السّلام در خانه راه می رود و تکلمی فصیحانه تر از تکلم او ندیدم! امام عسکری علیه السّلام تبسمی کرده و فرمود: «ما امامان در یک روز به قدر رشد یک سال دیگران رشد می کنیم.» حکیمه می گوید: بعد از آن ماجرا از امام عسکری علیه السّلام درباره حضرت حجت علیه السّلام پرسیدم. فرمود: «او را به کسی سپردیم که مادر موسی علیه السّلام فرزند خود را به او سپرد.» -. خرائج و جرائح ۱ : ۴۶۶ -

**[ترجمه]

«۴»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ الْهَمْدَانِيِّ قَالَ: كَانَ عَلَيَّ خَمْسُمِائَةِ دِينَارٍ وَ ضِقْتُ بِهَا ذَرْعاً ثُمَّ قُلْتُ فِي نَفْسِي لِي حَوَانِيتُ اشْتَرَيْتُهَا بِخَمْسِمِائَةِ دِينَارٍ وَ ثَلَاثِينَ دِينَاراً قَدْ جَعَلْتُهَا لِلنَّاحِيَةِ بِخَمْسِمِائَةِ دِينَارٍ وَ لَا وَ اللَّهِ مَا نَطَقْتُ بِذَلِكَ وَ لَا قُلْتُ فَكَتَبَ علیه السلام إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ اقْبِضِ الْحَوَانِيتَ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ بِخَمْسِمِائَةِ دِينَارٍ الَّتِي لَنَا عَلَيْهِ.

**[ترجمه]خرائج و جرائح: محمد بن هارون همدانی می گوید: پانصد دینار سهم امام بر ذمه داشتم و از این جهت دلتنگ بودم. پیش خود گفتم چند باب دکان دارم که به پانصد و سی دینار خریده ام. آنها را در عوض پانصد دینار، به ناحیه مقدسه امام علیه السّلام تفویض می کنم. به خدا قسم این موضوع را به زبان نیاوردم و به کسی هم نگفتم. با این وصف حضرت علیه السّلام به محمد بن جعفر مرقوم فرمود: «دکان ها را از محمد بن هارون به عوض پانصد دیناری که در ذمه او داریم تحویل بگیر.» -. خرائج و جرائح ۱ :۴۷۲ -

**[ترجمه]

«۵»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ الشَّاشِيُّ: أَنَّنِي لَمَّا انْصَرَفْتُ مِنَ الْعِرَاقِ كَانَ عِنْدَنَا رَجُلٌ بِمَرْوَ يُقَالُ لَهُ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُصَيْنِ الْكَاتِبُ وَ قَدْ جَمَعَ مَالًا لِلْغَرِيمِ قَالَ فَسَأَلَنِي عَنْ أَمْرِهِ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا رَأَيْتُهُ مِنَ الدَّلَائِلِ فَقَالَ عِنْدِي مَالٌ لِلْغَرِيمِ فَمَا تَأْمُرُنِي فَقُلْتُ وَجِّهْ إِلَى حَاجِزٍ فَقَالَ لِي فَوْقَ حَاجِزٍ أَحَدٌ فَقُلْتُ نَعَمْ الشَّيْخُ فَقَالَ إِذَا سَأَلَنِي اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ أَقُولُ إِنَّكَ أَمَرْتَنِي قُلْتُ نَعَمْ وَ خَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ فَلَقِيتُهُ بَعْدَ سِنِينَ فَقَالَ هُوَ ذَا أَخْرُجُ إِلَى الْعِرَاقِ وَ مَعِي مَالٌ لِلْغَرِيمِ وَ أُعْلِمُكَ أَنِّي وَجَّهْتُ بِمِائَتَيْ دِينَارٍ عَلَى يَدِ الْعَابِدِ بْنِ يَعْلَى الْفَارِسِيِّ وَ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْكُلْثُومِيِّ وَ كَتَبْتُ إِلَى الْغَرِيمِ بِذَلِكَ وَ سَأَلْتُهُ الدُّعَاءَ فَخَرَجَ الْجَوَابُ بِمَا وَجَّهْتُ ذَكَرَ أَنَّهُ كَانَ لَهُ قِبَلِي أَلْفُ دِينَارٍ وَ أَنِّي وَجَّهْتُ إِلَيْهِ بِمِائَتَيْ دِينَارٍ لِأَنِّي شَكَكْتُ وَ أَنَّ الْبَاقِيَ لَهُ عِنْدِي فَكَانَ كَمَا وَصَفَ قَالَ إِنْ أَرَدْتَ أَنْ تُعَامِلَ أَحَداً فَعَلَيْكَ بِأَبِي الْحُسَيْنِ الْأَسَدِيِّ بِالرَّيِّ فَقُلْتُ أَ كَانَ كَمَا كَتَبَ إِلَيْكَ قَالَ نَعَمْ وَجَّهْتُ بِمِائَتَيْ دِينَارٍ لِأَنِّي شَكَكْتُ فَأَزَالَ

اللَّهُ عَنِّی ذَلِکَ فَوَرَدَ مَوْتُ حَاجِزٍ بَعْدَ یَوْمَیْنِ أَوْ ثَلَاثَهٍ فَصِرْتُ إِلَیْهِ وَ أَخْبَرْتُهُ بِمَوْتِ حَاجِزٍ فَاغْتَمَّ فَقُلْتُ لَا تَغْتَمَّ فَإِنَّ ذَلِکَ فِی تَوْقِیعِهِ إِلَیْکَ وَ إِعْلَامِهِ أَنَّ الْمَالَ أَلْفُ دِینَارٍ وَ الثَّانِیَهُ أَمْرُهُ بِمُعَامَلَهِ الْأَسَدِیِّ لِعِلْمِهِ بِمَوْتِ حَاجِزٍ.

**[ترجمه]خرائج و جرائح: محمد بن یوسف شاشی روایت کرده است که چون از عراق برگشتم، در شهر «مرو» مردی نزد ما بود که او را محمد بن حصین کاتب می گفتند. وی اموالی برای امام زمان علیه السّلام جمع کرده بود و از من درباره امام زمان پرسش می کرد و من هم نشانه هایی که از آن حضرت دیده بودم، برای او نقل کردم.

محمد بن حصین گفت: «نزد من اموالی برای «غریم» (به معنای طلبکار و از القاب امام زمان علیه السّلام) است. به نظر تو باید آن را چه کرد؟» گفتم: «آن را نزد حاجز بفرست.» گفت: «آیا بالاتر از او کسی نیست؟» گفتم: «چرا شیخ ابوالقاسم حسین بن روح نوبختی هست.» گفت: «اگر فردای قیامت خداوند در این خصوص از من سؤال کرد، بگویم که این دستور را تو به من دادی؟» گفتم آری. من از وی جدا گشتم و چند سال بعد که او را ملاقات کردم گفت: «من همان کسی هستم که می خواستم به عراق بروم و اموالی برای امام زمان علیه السّلام داشتم و اکنون به تو خبر می دهم که من دویست دینار توسط عابد بن یعلی فارسی و احمد بن علی کلثومی فرستادم و نامه ای در این خصوص به حضرت نوشتم و التماس دعا کردم.

امام در جواب آنچه را فرستاده بودم، مرقوم فرموده و نوشته بود: «هزار دینار در ذمه من دارد، ولی دویست دینار فرستاده است.» من در باقی آن شک داشتم، ولی مطلب همان بود که حضرت نوشته بود. همچنین در نامه مزبور مرقوم بود که اگر خواستی وجوهات را بپردازی، به ابوالحسین اسدی مقیم ری تسلیم کن. گفتم: «آیا آنچه نوشته بود درست است؟» گفت: «آری، زیرا من دویست دینار فرستادم و در مازاد آن شک داشتم و خداوند بدین وسیله شک مرا برطرف ساخت.» راوی می گوید: دو یا سه روز بعد خبر فوت حاجز رسید. من نزد محمد بن حصین رفتم و خبر مرگ حاجز را به او دادم و او اندوهگین شد. گفتم: «متأثر مباش که این خبر در توقیع امام علیه السّلام بود، زیرا دستور فرموده بود که وجه هزار دینار بوده و امر کرده بود که به ابوالحسین اسدی تسلیم کن. زیرا حضرت می دانسته که حاجز به زودی خواهد مرد (منظور این است که اگر حاجز مرده، دیگری را معین فرموده است که به وی رجوع کنی).» - . خرائج و جرائح ۲ : ۶۹۵ -

**[ترجمه]

«۶»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَی مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ أَنَّ التَّمِیمِیَّ حَدَّثَنِی عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ أَسْتَرْآبَادَ قَالَ: صِرْتُ إِلَی الْعَسْکَرِ وَ مَعِی ثَلَاثُونَ دِینَاراً فِی خِرْقَهٍ مِنْهَا دِینَارٌ شَامِیٌّ فَوَافَیْتُ الْبَابَ وَ إِنِّی لَقَاعِدٌ إِذْ خَرَجَ إِلَیَّ جَارِیَهٌ أَوْ غُلَامٌ الشَّکُّ مِنِّی قَالَ هَاتِ مَا مَعَکَ قُلْتُ مَا مَعِی شَیْ ءٌ فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ وَ قَالَ مَعَکَ ثَلَاثُونَ دِینَاراً فِی خِرْقَهٍ خَضْرَاءَ مِنْهَا دِینَارٌ شَامِیٌّ وَ خَاتَمٌ کُنْتَ نَسِیتَهُ فَأَوْصَلْتُهُ إِلَیْهِ وَ أَخَذْتُ الْخَاتَمَ.

**[ترجمه]خرائج و جرائح: محمد بن حسین می گوید: تمیمی از مردی از اهل گرگان گفت: در حالی که سی دینار در پارچه ای با خود داشتم و یک دینار آن شامی بود، به عسکر رفتم. چون به در خانه حضرت رسیدم، نشستم. دیدم کلفتی یا جوانی (تردید از راوی است) از خانه بیرون آمد و گفت: «آنچه آورده ای بده!» گفتم: «چیزی با من نیست.» پس به درون خانه رفت. سپس برگشت و گفت: «سی دینار نزد تو هست که در پارچه سبزی بسته ای و یک دینار آن شامی است، به همراه یک انگشتر که تو آن را فراموش کرده ای.» پس من پول ها را به حضرت دادم و انگشتر خود را برداشتم.» - . خرائج و جرائح ۲ : ۶۹۵ -

**[ترجمه]

«۷»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ مَسْرُورٍ الطَّبَّاخِ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ لِضِیقَةٍ أَصَابَتْنِی فَلَمْ أَجِدْهُ فِی الْبَیْتِ فَانْصَرَفْتُ فَدَخَلْتُ مَدِینَهَ أَبِی جَعْفَرٍ فَلَمَّا صِرْتُ فِی الرَّحْبَهِ حَاذَانِی رَجُلٌ لَمْ أَرَ وَجْهَهُ وَ قَبَضَ عَلَی یَدِی وَ دَسَّ إِلَیَّ صُرَّهً بَیْضَاءَ فَنَظَرْتُ فَإِذَا عَلَیْهَا کِتَابَهٌ فِیهَا اثْنَا عَشَرَ دِینَاراً وَ عَلَی الصُّرَّهِ مَکْتُوبٌ مَسْرُورٌ الطَّبَّاخُ.

**[ترجمه]خرائج و جرائح: مسرور طباخ می گوید: به واسطه سختی معیشتی که به من رسیده بود، روزی به دیدن حسن بن راشد رفتم، ولی او را در خانه نیافتم. پس از مراجعت به بغداد، نزد عثمان بن سعید (اولین نائب حضرت علیه السّلام) رفتم. وقتی به در شهر رسیدم، مردی مقابل من آمد که صورتش را ندیدم. او دست مرا گرفت و با احتیاط کیسه سفیدی به من نشان داد. نگاه کردم و دیدم روی آن نوشته است: «دوازده دینار در آن است و هم روی آن نوشته است مسرور طباخ.» - . خرائج و جرائح ۲ : ۶۹۷ -

**[ترجمه]

«۸»

یج، [الخرائج و الجرائح] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شَاذَانَ قَالَ: اجْتَمَعَ عِنْدِی خَمْسُمِائَهِ دِرْهَمٍ نَاقِصَهً عِشْرِینَ فَأَتْمَمْتُهَا مِنْ عِنْدِی وَ بَعَثْتُ بِهَا إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْقُمِّیِّ وَ لَمْ أَکْتُبْ کَمْ لِی مِنْهَا فَأَنْفَذَ إِلَیَّ کِتَابَهُ وَصَلَتْ خَمْسُمِائَهِ دِرْهَمٍ لَکَ فِیهَا عِشْرُونَ دِرْهَماً.

**[ترجمه]خرائج و جرائح: محمد بن شاذان می گوید: پانصد درهم سهم امام متعلق به شیعیان نزد من جمع شد، ولی بیست درهم آن کم بود. من از مال خودم آن را تکمیل کردم و برای محمد بن احمد قمی فرستادم که به حضرت برساند. من در نامه خود ننوشته بودم چه مقدار آن پول مال خودم است. محمد بن احمد جواب امام را برای من فرستاد که نوشته بود: «پانصد درهم رسید که بیست درهم از آن تو بود.» - . خرائج و جرائح ۲ : ۶۹۸ -

**[ترجمه]

«۹»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی سُلَیْمَانَ الْمَحْمُودِیِّ قَالَ: وُلِّینَا دِینَوَرَ مَعَ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ الْغَفَّارِ فَجَاءَنِی الشَّیْخُ قَبْلَ خُرُوجِنَا فَقَالَ إِذَا أَرَدْتَ الرَّیَّ فَافْعَلْ کَذَا فَلَمَّا وَافَیْنَا دِینَوَرَ وَرَدَتْ عَلَیْهِ وَلَایَهُ الرَّیِّ بَعْدَ شَهْرٍ فَخَرَجْتُ إِلَی الرَّیِّ فَعَمِلْتُ مَا قَالَ لِی.

**[ترجمه]خرائج و جرائح: ابو سلیمان محمودی می گوید: من و جعفر ابن عبدالغفار والی «دینور» شدیم. قبل از حرکت به سمت مأموریت، حسین بن روح نزد من آمد و گفت: «هنگامی که به ری رفتی چنین و چنان کن.» چون ما به دینور رسیدیم، یک ماه بعد فرمان حکومت «ری» برای من رسید. من به سوی ری شتافتم و به حکومت آنجا رسیدم و همان طور که او دستور داده بود عمل کردم - . خرائج و جرائح ۲ : ۶۹۸ - .

**[ترجمه]

«۱۰»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ غِلَالِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَبِی الرَّجَاءِ الْمِصْرِیِّ وَ کَانَ أَحَدَ الصَّالِحِینَ قَالَ: خَرَجْتُ فِی الطَّلَبِ بَعْدَ مُضِیِّ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقُلْتُ فِی نَفْسِی لَوْ کَانَ شَیْ ءٌ لَظَهَرَ بَعْدَ ثَلَاثِ سِنِینَ فَسَمِعْتُ صَوْتاً وَ لَمْ أَرَ شَخْصاً یَا نَصْرَ بْنَ عَبْدِ رَبِّهِ قُلْ لِأَهْلِ مِصْرَ هَلْ رَأَیْتُمْ رَسُولَ اللَّهِ فَآمَنْتُمْ بِهِ قَالَ أَبُو رَجَاءٍ لَمْ أَعْلَمْ أَنَّ اسْمَ أَبِی عَبْدُ رَبِّهِ وَ ذَلِکَ أَنِّی وُلِدْتُ بِالْمَدَائِنِ فَحَمَلَنِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ النَّوْفَلِیُّ إِلَی مِصْرَ فَنَشَأْتُ بِهَا فَلَمَّا سَمِعْتُ الصَّوْتَ لَمْ أُعَرِّجْ عَلَی شَیْ ءٍ وَ خَرَجْتُ.

**[ترجمه]خرائج و جرائح: غلال بن احمد از ابوالرجاء مصری که از نیکان بود، روایت کرده که گفت: بعد از رحلت حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام، به جستجوی امام زمان علیه السّلام بیرون آمدم. پیش خود گفتم: اگر چیزی بود، بعد از سه سال آشکار می گشت. در این وقت صدایی که صاحب آن را نمی دیدم شنیدم که می گفت: «ای نصر بن عبد ربه! به اهل مصر بگو: آیا شما پیغمبر را دیده اید که به او ایمان آورده اید؟» ابوالرجاء می گوید: من تا آن موقع نمی دانستم که نام پدرم عبد ربه است! زیرا من در مدائن متولد شدم. سپس ابو عبداللّه نوفلی مرا که یتیمی بودم با خود به مصر برد و در آنجا پرورش یافتم. چون آن صدا را شنیدم، دیگر به تعقیب منظور نپرداختم و مراجعت کردم - . خرائج و جرائح ۲ : ۶۹۸ - .

**[ترجمه]

«۱۱»

یج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی رَوْحٍ قَالَ: وُجِّهْتُ إِلَی امْرَأَهٍ مِنْ أَهْلِ دِینَوَرَ فَأَتَیْتُهَا فَقَالَتْ یَا ابْنَ أَبِی رَوْحٍ أَنْتَ أَوْثَقُ مَنْ فِی نَاحِیَتِنَا دِیناً وَ وَرَعاً وَ إِنِّی أُرِیدُ أَنْ أُوَدِّعَکَ أَمَانَهً أَجْعَلُهَا فِی رَقَبَتِکَ تُؤَدِّیهَا وَ تَقُومُ بِهَا فَقُلْتُ أَفْعَلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی فَقَالَتْ هَذِهِ دَرَاهِمُ فِی هَذَا الْکِیسِ الْمَخْتُومِ لَا تَحُلَّهُ وَ لَا تَنْظُرْ فِیهِ حَتَّی تُؤَدِّیَهُ إِلَی مَنْ یُخْبِرُکَ بِمَا فِیهِ وَ هَذَا قُرْطِی یُسَاوِی عَشَرَهَ دَنَانِیرَ وَ فِیهِ ثَلَاثُ حَبَّاتٍ یُسَاوِی عَشَرَهَ دَنَانِیرَ وَ لِی إِلَی صَاحِبِ الزَّمَانِ حَاجَهٌ أُرِیدُ أَنْ یُخْبِرَنِی بِهَا قَبْلَ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنْهَا فَقُلْتُ وَ مَا الْحَاجَهُ قَالَتْ عَشَرَهُ دَنَانِیرَ اسْتَقْرَضَتْهَا أُمِّی فِی عُرْسِی لَا أَدْرِی

مِمَّنِ اسْتَقْرَضَتْهَا وَ لَا أَدْرِی إِلَی مَنْ أَدْفَعُهَا فَإِنْ أَخْبَرَکَ بِهَا فَادْفَعْهَا إِلَی مَنْ یَأْمُرُکَ بِهَا قَالَ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی وَ کَیْفَ أَقُولُ لِجَعْفَرِ بْنِ عَلِیٍّ فَقُلْتُ هَذِهِ الْمِحْنَهُ بَیْنِی وَ بَیْنَ جَعْفَرِ بْنِ عَلِیٍّ فَحَمَلْتُ الْمَالَ وَ خَرَجْتُ حَتَّی دَخَلْتُ بَغْدَادَ فَأَتَیْتُ حَاجِزَ بْنَ یَزِیدَ الْوَشَّاءَ فَسَلَّمْتُ عَلَیْهِ وَ جَلَسْتُ قَالَ أَ لَکَ حَاجَهٌ قُلْتُ هَذَا مَالٌ دُفِعَ إِلَیَّ لَا أَدْفَعُهُ إِلَیْکَ حَتَّی تُخْبِرَنِی کَمْ هُوَ وَ مَنْ دَفَعَهُ إِلَیَّ فَإِنْ أَخْبَرْتَنِی دَفَعْتُهُ إِلَیْکَ قَالَ یَا أَحْمَدَ بْنَ أَبِی رَوْحٍ تَوَجَّهْ بِهِ إِلَی سُرَّمَنْ رَأَی فَقُلْتُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَهَذَا أَجَلُّ شَیْ ءٍ أَرَدْتُهُ فَخَرَجْتُ وَ وَافَیْتُ سُرَّمَنْ رَأَی فَقُلْتُ أَبْدَأُ بِجَعْفَرٍ ثُمَّ تَفَکَّرْتُ فَقُلْتُ أَبْدَأُ بِهِمْ فَإِنْ کَانَتِ الْمِحْنَهُ مِنْ عِنْدِهِمْ وَ إِلَّا مَضَیْتُ إِلَی جَعْفَرٍ فَدَنَوْتُ مِنْ دَارِ أَبِی مُحَمَّدٍ فَخَرَجَ إِلَیَّ خَادِمٌ فَقَالَ أَنْتَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِی رَوْحٍ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ هَذِهِ الرُّقْعَهُ اقْرَأْهَا فَإِذَا فِیهَا مَکْتُوبٌ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ یَا ابْنَ أَبِی رَوْحٍ أَوْدَعَتْکَ عَاتِکَهُ بِنْتُ الدَّیْرَانِیِّ کِیساً فِیهِ أَلْفُ دِرْهَمٍ بِزَعْمِکَ وَ هُوَ خِلَافُ مَا تَظُنُّ وَ قَدْ أَدَّیْتَ فِیهِ الْأَمَانَهَ وَ لَمْ تَفْتَحِ الْکِیسَ وَ لَمْ تَدْرِ مَا فِیهِ وَ فِیهِ أَلْفُ دِرْهَمٍ وَ خَمْسُونَ دِینَاراً وَ مَعَکَ قُرْطٌ زَعَمَتِ الْمَرْأَهُ أَنَّهُ یُسَاوِی عَشَرَهَ دَنَانِیرَ صُدِّقَتْ مَعَ الْفَصَّیْنِ اللَّذَیْنِ فِیهِ وَ فِیهِ ثَلَاثُ حَبَّاتِ لُؤْلُؤٍ شِرَاؤُهَا عَشَرَهُ دَنَانِیرَ وَ تُسَاوِی أَکْثَرَ فَادْفَعْ ذَلِکَ إِلَی خَادِمَتِنَا إِلَی فُلَانَهَ فَإِنَّا قَدْ وَهَبْنَاهُ لَهَا وَ صِرْ إِلَی بَغْدَادَ وَ ادْفَعِ الْمَالَ إِلَی الْحَاجِزِ وَ خُذْ مِنْهُ مَا یُعْطِیکَ لِنَفَقَتِکَ إِلَی مَنْزِلِکَ وَ أَمَّا عَشَرَهُ الدَّنَانِیرِ الَّتِی زَعَمَتْ أَنَّ أُمَّهَا اسْتَقْرَضَتْهَا فِی عُرْسِهَا وَ هِیَ لَا تَدْرِی مَنْ صَاحِبُهَا بَلْ هِیَ تَعْلَمُ لِمَنْ هِیَ لِکُلْثُومَ بِنْتِ أَحْمَدَ وَ هِیَ نَاصِبِیَّهٌ فَتَحَرَّجَتْ أَنْ تُعْطِیَهَا وَ أَحَبَّتْ أَنْ تَقْسِمَهَا فِی أَخَوَاتِهَا فَاسْتَأْذَنَتْنَا فِی ذَلِکَ فَلْتُفَرِّقْهَا فِی ضُعَفَاءِ أَخَوَاتِهَا وَ لَا تَعُودَنَّ یَا ابْنَ أَبِی رَوْحٍ إِلَی الْقَوْلِ بِجَعْفَرٍ وَ الْمِحْنَهِ لَهُ وَ ارْجِعْ إِلَی مَنْزِلِکَ فَإِنَّ عَمَّکَ قَدْ مَاتَ وَ قَدْ رَزَقَکَ اللَّهُ أَهْلَهُ وَ مَالَهُ فَرَجَعْتُ إِلَی بَغْدَادَ وَ نَاوَلْتُ الْکِیسَ حَاجِزاً فَوَزَنَهُ فَإِذَا فِیهِ أَلْفُ دِرْهَمٍ وَ خَمْسُونَ دِینَاراً

فَنَاوَلَنِی ثَلَاثِینَ دِینَاراً وَ قَالَ أُمِرْتُ بِدَفْعِهَا إِلَیْکَ لِنَفَقَتِکَ فَأَخَذْتُهَا وَ انْصَرَفْتُ إِلَی الْمَوْضِعِ الَّذِی نَزَلْتُ فِیهِ وَ قَدْ جَاءَنِی مَنْ یُخْبِرُنِی أَنَّ عَمِّی قَدْ مَاتَ وَ أَهْلِی یَأْمُرُونِّی بِالانْصِرَافِ إِلَیْهِمْ فَرَجَعْتُ فَإِذَا هُوَ قَدْ مَاتَ وَ وَرِثْتُ مِنْهُ ثَلَاثَهَ آلَافِ دِینَارٍ وَ مِائَهَ أَلْفِ دِرْهَمٍ.

**[ترجمه]خرائج و جرائح: احمـد بن ابی روح می گوید: زنی از اهل دینور مرا خواست. چون نزد وی رفتم گفت: «ای پسـر ابی روح! تو در دیانت و تقوا از تمام مردمی که در ناحیه ما هسـتند موثق تری. می خواهم امانتی نزد تو بگذارم و آن را به ذمه بگیری و به صـاحبش برسـانی.» گفتم: «به خواست خـدا چنین می کنم.» گفت: «مبلغی درهم در این کیسه مهر کرده است. آن را باز مکن و در آن منگر تا آنکه به کسـی بسپاری که قبل از باز کردن به تو بگوید در آن چیست. این هم گوشواره من است که مسـاوی با ده دینار است. سه مرواریـد در آن است که آن نیز مساوی با ده دینار است. مرا به امام زمان علیه السّـلام حاجتی است که می خواهم پیش از آنکه از وی سؤال کنم، به من خبر دهـد.» گفتم: «آن حـاجت چیست؟» گفت: «مادرم ده دینار در عروسـی من قرض کرده، ولی من حالا نمی دانم از کی قرض کرده و باید به چه کسی بپردازم. پس اگر امام زمان علیه السّلام خبر آن را به تو داد، این کیسه را به آن کس که به تو نشان می دهد، تسلیم کن.» گفتم: «اگر جعفر بن علی (جعفر کذاب پسر امـام علی النقی) آن را از من بخواهـد چه بگویم؟» زن گفت: «این خود میان من و جعفر امتحانی است (یعنی اگر او امام زمان است، ناگفته می داند و محتاج به توضیـح نیست).» احمد ابن ابی روح می گوید: آن مال را برداشتم و با خود به بغداد آمدم و نزد حاجز بن یزید و شاء رفته، سـلام کردم و نشسـتم. حاجز پرسید: «آیا کاری داری؟» گفتم: «مالی نزد من است، آن را تسلیم نمی کنم مگر اینکه از جانب امام علیه السّـلام اطلاع دهی مقـدار آن چند است و چه کسـی آن را به من داده است. اگر اطلاع دادی، آن را به شـما می سپارم.» حاجز گفت: «ای احمـد بن ابی روح! این مال را به سامره ببر.» من با خود گفتم لا اله الا اللّه! چه کار بزرگی را به عهده گرفته ام. پس به تعقیب آن شتافتم تا به سامره رسیدم. گفتم بهتر است نخست سری به جعفر کذاب بزنم. سـپس فکری کردم و گفتم نه، اول می روم به خانه امام حسن عسـکری علیه السّـلام. اگر به وسـیله امام زمان علیه السّلام امتحان آشـکار شد فبها، وگرنه به نزد جعفر خواهم رفت. چون نزدیک خانه امام حسن عسکری علیه السّلام رسیدم، خادمی از خانه بیرون آمـد و گفت: «تو احمـد بن ابی روح هستی؟» گفتم آری. گفت: «این نامه را بخوان.» نامه را گرفته خوانـدم. دیـدم نوشته است:

«بسم الله الرحمن الرحیم، ای پسـر ابی روح! عـاتکه دختر دیرانی کیسه ای به تو امـانت داده که بر خلاـف آنچه تو گمان کرده ای، هزار درهم در آن است! تـو امـانت را خوب ادا کردی، نه سـر کیسه را بـاز کردی و نه فهمیـدی چه در آن است، ولی هم اکنـون بـدان که آنچه در کیسه است هزار درهم و پنجـاه دینـار است، و نیز گوشـواره ای بـا تـو هست که آن زن گمـان کرده مسـاوی بـا ده دینـار است. گمـان او درست است، ولی بـا دو نگینی که در آن است. و نیز سه دانه مرواریـد در آن است که او آنها را ده دینار خریده و مساوی با بیش از ده دینار است. این گوشواره را به فلان خدمتکار ما بده که ما آن را به او بخشیدیم. سپس به بغداد مراجعت کن و پول ها را به حاجز بده و آنچه از آن برای مخارج راهت به تو می دهد، از او بگیر.

و اما ده دیناری که زن گمان کرده مادرش در عروسی او قرض کرده و حالا نمی داند صاحب آن کیست؛ بدان که او صاحب آن را می شـناسد و می دانـد که مال کلثوم دختر احمد است که زنی ناصبی است، ولی عاتکه برایش گران بود که آن پول را به آن زن ناصبی بدهـد. اگر او بخواهـد این ده دینار را میان برادران خود تقسـیم کنـد و از ما اجازه می خواهـد، مانعی ندارد، ولی آن را به خواهران تهی دست خود بدهد. ای پسـر ابی روح! لازم نیست پیش جعفر بروی و از او نیز امتحان کنی. زودتر به وطن خود مراجعت کن که دشمنت مرده و خداوند زن و مال او را به تو روزی کرده است!»

پس به بغـداد بر گشـتم و کیسه پول را به حـاجز سپردم و او پول ها را شـمرد. همان طور که امام نوشتـه بود هزار درهم و پنجاه

دینار بود. حاجز سی دینار آن را به من داد و گفت: «امام به من دستور داده این مقدار را برای مخارج راه به تو بدهم.» من هم سی دینـار را گرفتم و به محلی که منزل کرده بودم برگشـتم. در آنجـا کسـی آمـد و به من اطلاـع داد که عمویم درگذشـته و کسان من مرا خواسـته بودند که نزد آنها بروم. من هم به وطن برگشـتم و دیدم عمویم مرده است و از او سه هزار دینار و صـد هزار درهم به من ارث رسیده است. - . خرائج و جرائح ۲ : ۶۹۹ -

**[ترجمه]

بیان

قوله قال و کیف أی قال ابن أبی روح کیف أقول لجعفر إذا طلب منی هذا المال ثم قلت أمتحنه بما قالت المرأه و لعل الأصوب فقالت مکان فقلت.

**[ترجمه]عبـارت «قـال و کیـف» یعنی ابن ابی روح گفت: جعفر وقـتی این مـال را از من طلب کنـد، به او چه بگویم؟ سـپس گفتم: به آنچه که زن به من گفت او را امتحان می کنم و شاید عبارت «قالت» به جای «قلت» صحیح تر باشد.

**[ترجمه]

«۱۲»

کا، [الکافی] شا، [الإرشاد] رَوَی مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ السَّیَّارِیُّ قَالَ: أَوْصَـلْتُ أَشْـیَاءَ لِلْمَرْزُبَانِیِّ الْحَارِثِیِّ فِی جُمْلَتِهَا سِوَارُ ذَهَبٍ فَقُبِلَتْ وَ رَدَّ السِّوَارَ وَ أُمِرْتُ بِکَسْرِهِ فَکَسَرْتُهُ فَإِذَا فِی وَسَـطِهِ مَثَاقِیلُ حَدِیـدٍ وَ نُحَاسٍ وَ صُـفْرٍ فَأَخْرَجْتُهُ وَ أَنْفَذْتُ الذَّهَبَ بَعْدَ ذَلِکَ فَقُبِلَ.

**[ترجمه]کافی: عبـداللّه سـیاری می گوید: اشـیایی برای مرزبانی حارثی فرسـتادم که از جمله یک خلخال طلایی بود. او آن اشـیا را قبول کرد، ولی خلخال را پس فرسـتاد و دسـتور داد که آن را بشـکنم. من هم آن را شکسته و دیدم چند مثقال آهن و مس و برنج در آن است! آنها را بیرون آورده و مجددا خلخال طلایی را فرسـتادم و این بار آن را قبول کرد. - . کافی ۱ : ۳۱۲ و ارشاد: ۳۵۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

کـا، [الکـافی] شـا، [الإرشاد] عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ بْنِ صَالِحٍ قَالَ: خَرَجْتُ سَـنَهً مِنَ السِّنِینَ إِلَی بَغْـدَادَ وَ اسْـتَأْذَنْتُ فِی الْخُرُوجِ فَلَمْ یُؤْذَنْ لِی فَـأَقَمْتُ اثْنَیْنِ وَ عِشْـرِینَ یَوْمـاً بَعْـدَ خُرُوجِ الْقَـافِلَهِ إِلَی النَّهْرَوَانِ ثُمَّ أَذِنَ لِی بِـالْخُرُوجِ یَوْمَ الْأَرْبِعَـاءِ وَ قِیلَ لِیَ اخْرُجْ فِیهِ فَخَرَجْتُ وَ أَنَـا آیِسٌ مِنَ الْقَـافِلَهِ أَنْ أَلْحَقَهَـا فَوَافَیْتُ النَّهْرَوَانَ وَ الْقَـافِلَهُ مُقِیمَهٌ فَمَـا کَانَ إِلَّا أَنْ عَلَفْتُ جَمَلِی حَتَّی رَحَلَتِ الْقَافِلَهُ وَ رَحَلْتُ وَ قَدْ دَعَا لِی بِالسَّلَامَهِ فَلَمْ أَلْقَ سُوءاً وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ.

**[ترجمه]کافی: ابو عبداللّه بن صالح می گوید: در یکی از سال ها به بغداد رفتم. سپس از ناحیه مقدسه اجازه حرکت خواستم، ولی اجازه داده نشد. ناچار بیست و دو روز بعد از حرکت کاروان به سوی نهروان، در بغداد ماندم. آنگاه اجازه صادر گردید که روز چهارشنبه حرکت کنم. من هم حرکت کردم، در حالی که از رسیدن به کاروان مأیوس بودم. چون به نهروان رسیدم، دیدم کاروان در آنجا توقف کرده است. تا من شتر خود را علف دادم، کاروان حرکت کرد و من هم با آنها عزیمت کردم. چون حضرت برای من دعا کرده بود که سلامت باشم، هیچ گونه اتفاق سوئی برایم پدید نیامد و الحمدللّه. - . کافی ۱ : ۳۱۲ و ارشاد: ۳۵۲ -

**[ترجمه]

«۱۴»

کا، [الکافی] یج، [الخرائج و الجرائح] شا، [الإرشاد] عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ نَصْرِ بْنِ صَبَّاحٍ الْبَلْخِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یُوسُفَ الشَّاشِیِّ قَالَ: خَرَجَ بِی نَاسُورٌ فَأَرَیْتُهُ الْأَطِبَّاءَ وَ أَنْفَقْتُ عَلَیْهِ مَالًا فَلَمْ یَصْنَعِ الدَّوَاءُ فِیهِ شَیْئاً فَکَتَبْتُ رُقْعَةً أَسْأَلُ الدُّعَاءَ فَوَقَّعَ لِی أَلْبَسَکَ اللَّهُ الْعَافِیَةَ وَ جَعَلَکَ مَعَنَا فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَةِ فَمَا أَتَتْ عَلَیَّ الْجُمُعَةُ حَتَّی عُوفِیتُ وَ صَارَ الْمَوْضِعُ مِثْلَ رَاحَتِی فَدَعَوْتُ طَبِیباً مِنْ أَصْحَابِنَا وَ أَرَیْتُهُ إِیَّاهُ فَقَالَ مَا عَرَفْنَا لِهَذَا دَوَاءً وَ مَا جَاءَتْکَ الْعَافِیَةُ إِلَّا مِنْ قِبَلِ اللَّهِ بِغَیْرِ احْتِسَابٍ.

**[ترجمه]کافی و ارشاد: محمد بن یوسف شاشی می گوید: ناسوری - . نواسیر و ناسور، رگ شکافته ای است که داخل آن فاسد گردیده و خود یک نوع بیماری است که در اطراف تهی گاه انسان (مقعد) پدید می آید. - از من بیرون آمد. آن را به اطبا نشان دادم و خرج زیاد کردم، ولی دوا در درمان آن ناسور تأثیر نبخشید. پس نامه ای به حضور امام نوشتم و از حضرت تقاضای دعا کردم. در جواب مرقوم فرموده بود: «خداوند به تو سلامتی دهد و تو را در دنیا و آخرت با ما قرار دهد.» هنوز جمعه دیگر نرسیده بود که بهبودی یافتم و جای آن ناسور، مانند کف دست هایم صاف شد. من طبیبی از شیعیان خواستم و ناسور را به او نشان دادم. گفت: «از نظر طبی دوایی سراغ نداریم که آن را برطرف کرده باشد و مسلما سلامتی تو از جانب خداست.» - . کافی ۱ : ۳۱۲ و ارشاد: ۳۵۲

-

**[ترجمه]

«۱۵»

کا، [الکافی] شا، [الإرشاد] عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحٍ قَالَ: لَمَّا مَاتَ أَبِی وَ صَارَ الْأَمْرُ إِلَیَّ کَانَ لِأَبِی عَلَی النَّاسِ سَفَاتِجُ مِنْ مَالِ الْغَرِیمِ یَعْنِی صَاحِبَ الْأَمْرِ علیه السلام قَالَ الشَّیْخُ الْمُفِیدُ وَ هَذَا رَمْزٌ کَانَتِ الشِّیعَةُ تَعْرِفُهُ قَدِیماً بَیْنَهَا وَ یَکُونُ خِطَابُهَا عَلَیْهِ لِلتَّقِیَّةِ قَالَ فَکَتَبْتُ إِلَیْهِ أُعْلِمُهُ فَکَتَبَ إِلَیَّ طَالِبْهُمْ وَ اسْتَقْصِ عَلَیْهِمْ فَقَضَانِی النَّاسُ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ وَ کَانَتْ عَلَیْهِ سُفْتَجَةٌ بِأَرْبَعِمِائَةِ دِینَارٍ فَجِئْتُ إِلَیْهِ أَطْلُبُهُ فَمَطَلَنِی وَ اسْتَخَفَّ بِی ابْنُهُ وَ سَفِهَ عَلَیَّ فَشَکَوْتُهُ إِلَی أَبِیهِ فَقَالَ وَ کَانَ مَا ذَا فَقَبَضْتُ عَلَی لِحْیَتِهِ

وَ أَخَذْتُ بِرِجْلِهِ وَ سَحَبْتُهُ إِلَى وَسَطِ الدَّارِ وَ رَكَلْتُهُ رَكْلًا كَثِيراً-(۱)

فَخَرَجَ ابْنُهُ مُسْتَغِيثاً بِأَهْلِ بَغْدَادَ يَقُولُ قُمِّيٌّ رَافِضِيٌّ قَدْ قَتَلَ وَالِدِي فَاجْتَمَعَ عَلَيَّ مِنْهُمْ خَلْقٌ كَثِيرٌ فَرَكِبْتُ دَابَّتِي وَ قُلْتُ أَحْسَنْتُمْ يَا أَهْلَ بَغْدَادَ تَمِيلُونَ مَعَ الظَّالِمِ عَلَى الْغَرِيبِ الْمَظْلُومِ أَنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ هَمَذَانَ مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ وَ هَذَا يَنْسُبُنِي إِلَى قُمَّ وَ يَرْمِينِي بِالرَّفْضِ لِيَذْهَبَ بِحَقِّي وَ مَالِي قَالَ فَمَالُوا عَلَيْهِ وَ أَرَادُوا أَنْ يَدْخُلُوا إِلَى حَانُوتِهِ حَتَّى سَكَّنْتُهُمْ وَ طَلَبَ إِلَيَّ صَاحِبُ السَّفْتَجَهِ أَنْ آخُذَ مَا فِيهَا وَ حَلَفَ بِالطَّلَاقِ أَنَّهُ يُوَفِّينِي مَالِي فِي الْحَالِ فَاسْتَوْفَيْتُ مِنْهُ.

**[ترجمه]کافی و ارشاد: محمد بن صالح می گوید: چون پدرم مرد و من به جای او نشستم و عهده دار کارهای او شدم، دیدم پدرم اسنادی راجع به اموالی متعلق به «غریم» یعنی صاحب الزمان علیه السّلام دارد. من نامه ای به امام نوشتم و وجود آن اسناد را اعلام داشتم. در جواب فرمود: «از روی آن نوشته ها، اموال را مطالبه کن و در مطالبه آن کوشش نما.» پس من از مردم اموال را مطالبه کردم و همه را پرداختند، مگر مردی که سندی چهار صد دیناری به نام وی بود و از پرداخت آن خودداری کرد. چون نزد وی رفتم که آن را مطالبه کنم، از پرداخت آن سر باز زد و پسرش مرا مسخره کرد و سفیه دانست. من شکایت او را نزد پدرش بردم. او گفت: «این طور که تو می گویی نیست!» من هم طاقتم طاق شد، ریش او را گرفته به وسط خانه آوردم. در این وقت پسرش بیرون رفت، مردم بغداد را به کمک طلبید و گفت: «یک نفر قمی رافضی پدر مرا کشت.» جماعت بسیاری دور مرا گرفتند. من هم سوار مرکوب خود شدم و گفتم: «آفرین بر شما ای اهل بغداد! به طرفداری ظالم برخاستید و حق غریب مظلوم را زیر پا گذاشتید. من مردی از اهل همدان و سنی هستم، ولی این پیر مرا به قم نسبت می دهد و رافضی می داند تا بدین وسیله حق و مال مرا پایمال کند!» مردم بر آن مرد شوریدند و خواستند به دکان او هجوم آورند، ولی من آنها را آرام گرداندم. مرد مدیون چون این وضع را دید، مرا طلبید و گفت: «آنچه در سند نوشته از من بگیر» و به طلاق دادن زنش قسم خورد که مال را همان وقت بدهد. من هم طلبم را گرفتم. - . کافی ۱ : ۳۱۴ و ارشاد: ۲۵۴

-

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس السفتجه كقرطقه أن تعطى مالا لأحد و للآخذ(۲) مال فی بلد المعطی فيوفيه إياه ثم فيستفيد أمن الطريق و فعله السفتجه بالفتح و قال الغريم المديون و الدائن ضد انتهى.

**[ترجمه]در قاموس آمده که «سفتجه» بر وزن «قُرطقه»، آن است که مالی را به کسی بدهی و گیرنده سفتجه، مالی در شهر دهنده سفته داشته باشد که آن مال را در همان جا به او می پردازد و در نتیجه از ایمنی راه برخوردار می شود و فعل آن «سَفتَج» به فتح سین و مصدر آن «سفتجه» است. در قاموس آمده است که «غریم» به معنای بدهکار و طلبکار و از اسمای ضد است که معنای متضاد دارد. کلام قاموس پایان یافت.

**[ترجمه]

و أقول

تكنيته عليه السلام به تقيه يحتمل الوجهين أما على الأول فيكون على التشبيه لأن من عليه الديون يخفى نفسه من الناس و يستتر منهم أو لأن الناس يطلبونه لأخذ العلوم و الشرائع منه و هو يهرب منهم تقيه فهو غريم مستتر محق صلوات الله عليه و أما على الثانى فهو ظاهر لأن أمواله عليه السلام فى أيدى الناس و ذممهم لكثيره و هذا أنسب بالأدب.

و استقص فى بعض النسخ بالضاد المعجمه من قولهم استقضى فلانا طلب إليه ليقضيه فالتعديه بعلى لتضمين معنى الاستيلاء و الاستعلاء إيذانا بعدم المساهله و المداهنه تقيه و فى بعضها بالمهمله من قوله استقصى المسأله و تقصى إذا بلغ الغايه فيها و المماطله التسويف بالعده و الدين و استخف به أى عده خفيفا و استهان به و سفه عليه كفرح و كرم جهل.

---

۱ – ۱. فى القاموس المطبوع بمصر هكذا:« أن يعطى مالا لاخر و للآخر» و هو أنسب و يحتمل أن يكون هكذا:« أن يعطى مالا لاخذ و للاخذ إلخ».

۲ – ۲. هذه الزياده موجوده فى نسخه الكافى(ج ۱ ص ۵۲۲) ساقطه عن الإرشاد(ص ۳۳۴) و هكذا عن النسخه المطبوعه و سيجى ء معناه فى البيان.

قوله ما ذا استفهام تحقیری أی استخفافه بک و سفهه علیک سهل کما یقال فی العرف أی شی ء وقع و سحبته کمنعته أی جررته علی الأرض و الرکل الضرب برجل واحده و قوله أحسنتم من قبیل التعریض و التشنیع و مال علیه أی جار و ظلم و همدان فی أکثر النسخ بالدال المهمله و المعروف عند أهل اللغه أنه بالفتح و المهمله قبیله بالیمن و بالتحریک و المعجمه البلد المعروف سمی باسم بانیه همذان بن الفلوح بن سام بن نوح علیه السلام و إراده دخولهم إلی حانوته أی دکانه لأخذ حق ابن صالح منه.

**[ترجمه]نام بردن از حضرت علیه السّلام به «غریم» در ابتدای روایت، از باب تقیه گفته شده و مقصود امام زمان علیه السّلام است. این لفظ یا به معنی بدهکار یا طلبکار است: اگر مقصود معنی اول باشد باید گفت: امام زمان بدهکار مردم است. زیرا وجه شبه یا این می شود که شخص مدیون مخفی می شود تا مردم او را نبینند یا به این معنی است که مردم او را می طلبند تا علوم و احکام دین را از وی بگیرند، ولی او روی تقیه از میان جامعه غایب شده. پس او غریم و مدیون مردم و غایب و پنهان است. و اگر به معنی دوم باشد، خیلی روشن است. زیرا اموال امام علیه السّلام در دست مردم است، ذمه آنها بسیار مشغول است و بنابراین امام طلبکار مردم است و این معنا از نظر ادب مناسب تر است.

(به گفته شیخ مفید در ضمن همین روایت، غریم که جزو القاب امام زمان است، رمزی بوده که از قدیم شیعیان بدان وسیله امام را می شناختند.)

عبارت «و استقصِ» در بعضی نسخ به ضاد آمده و از این قول عرب گرفته شده که می گویند «استقضی فلانا»، یعنی او را طلب کرد تا از او بگیرد. پس متعدی کردن با حرف علی، برای تضمین معنای چیرگی و برتری است تا اعلام شود که به جهت تقیه، تساهل و سازشی بین حضرت علیه السّلام و اصحاب در کار نبوده است و در بعضی نسخه ها با صاد ضبط شده و از قول عرب که می گویند: «استقصی المسأله.» و «تقصّی» به معنای رسیدن به غایت امر در مسأله است و کلمه «مماطله» به معنای به تأخیر انداختن زمان تأدیه دین است. عبارت «استخفّ» به به معنای آن است که او را خفیف شمرد و خوار کرد و عبارت «و سفه علیه»، مثل «فَرِحَ و کَرُمَ» یعنی جهل داشت.

کلمه «ماذا» استفهام تحقیری است، یعنی خوار و سبک شمردن تو توسط او و جهالت او بر تو آسان است، همان طور که در عرف گفته می شود: چه چیزی واقع شده است؟ عبارت «سحبته» مثل «مَنَعتُه» یعنی او را بر زمین کشیدم و کلمه «رکل» به معنای زدن با یک پاست. عبارت «احسنتم» از قبیل کنایه و بد شمردن است و عبارت «مال علیه»، به معنای ستم کرد است. نیز همدان در اکثر نسخه ها با دال آمده و در نزد اهل لغت، معروف این است که میم آن مفتوح و با دال است و قبیله ای در یمن است و با میم و ذال مفتوح، همان شهر معروف است که به اسم بانی آن همذان بن فلوح بن سام بن نوح علیه السّلام نامیده شده و اینکه مردم خواستند داخل دکانش بشوند، به خاطر گرفتن حق ابن صالح از او بود.

**[ترجمه]

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عِيسَى الْعُرَيْضِيِّ قَالَ: لَمَّا مَضَى أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عليه السلام وَرَدَ رَجُلٌ مِنْ مِصْرَ بِمَالٍ إِلَى مَكَّةَ لِصَاحِبِ الْأَمْرِ فَاخْتَلَفَ عَلَيْهِ وَ قَالَ بَعْضُ النَّاسِ إِنَّ أَبَا مُحَمَّدٍ قَدْ مَضَى مِنْ غَيْرِ خَلَفٍ وَ قَالَ آخَرُونَ الْخَلَفُ مِنْ بَعْدِهِ جَعْفَرٌ وَ قَالَ آخَرُونَ الْخَلَفُ مِنْ بَعْدِهِ وَلَدُهُ فَبَعَثَ رَجُلًا يُكَنَّى أَبُو طَالِبٍ إِلَى الْعَسْكَرِ يَبْحَثُ عَنِ الْأَمْرِ وَ صِحَّتِهِ وَ مَعَهُ كِتَابٌ فَصَارَ الرَّجُلُ إِلَى جَعْفَرٍ وَ سَأَلَهُ عَنْ بُرْهَانٍ فَقَالَ لَهُ جَعْفَرٌ لَا يَتَهَيَّأُ لِي فِي هَذَا الْوَقْتِ فَصَارَ الرَّجُلُ إِلَى الْبَابِ وَ أَنْفَذَ الْكِتَابَ إِلَى أَصْحَابِنَا الْمَوْسُومِينَ بِالسِّفَارَةِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ آجَرَكَ اللَّهُ فِي صَاحِبِكَ فَقَدْ مَاتَ وَ أَوْصَى بِالْمَالِ الَّذِي كَانَ مَعَهُ إِلَى ثِقَةٍ يَعْمَلُ فِيهِ بِمَا يُحِبُّ وَ أُجِيبَ عَنْ كِتَابِهِ وَ كَانَ الْأَمْرُ كَمَا قِيلَ لَهُ.

**[ترجمه]ارشاد: حسن بن عیسی عریضی می گوید: چون امام حسن عسکری علیه السّلام رحلت فرمود، مردی از اهل مصر مالی را به مکه آورد برای صاحب الامر علیه السّلام. مردم گرد وی اجتماع کردند و جمعی از سنّیان گفتند: «حسن عسکری علیه السّلام بلاعقب وفات یافت» و عده ای گفتند: «جانشین وی جعفر (کذّاب) است.» گروهی هم گفتند که جانشین او پسرش است. مرد مصری یک نفر به نام ابوطالب را به محله «عسکر» واقع در سامره فرستاد تا حقیقت امر را کشف کند. نامه ای هم با آن مرد بود. فرستاده نخست نزد جعفر (کذّاب) رفت و از او دلیل بر صدق امامتش خواست. جعفر به وی گفت: «فعلا دلیلی آماده ندارم.» سپس آن مرد به در خانه امام حسن عسکری علیه السّلام رفت و نامه را به چند نفر از شیعیان که معروف بود از جانب سفیر حضرت وکیل بودند داد. جواب نامه بدین گونه از ناحیه مقدسه امام زمان علیه السّلام صادر گشت: «خداوند به آن کس که تو را فرستاده پاداش خیر دهد. او وفات یافت و وصیت کرد مالی را که با خود آورده بود، مرد موثقی در هر کاری که مناسب می داند صرف کند.» حضرت جواب نامه مرد صاحب مال را درست داده بود، زیرا بعد که مراجعت کردم، دیدم با آنچه فرموده بود مطابق درآمد. - . ارشاد: ۳۵۵ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شا، [الإرشاد] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَمَلَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ آبَهْ شَيْئاً يُوصِلُهُ وَ نَسِيَ سَيْفاً كَانَ أَرَادَ حَمْلَهُ فَلَمَّا وَصَلَ الشَّيْ ءُ كَتَبَ إِلَيْهِ بِوُصُولِهِ وَ قِيلَ فِي الْكِتَابِ مَا خَبَرُ السَّيْفِ الَّذِي أَنْسَيْتَهُ.

**[ترجمه]ارشاد: علی بن محمد می گوید: مردی از اهل «آبه» می خواست چیزی به امام عصر علیه السّلام برساند و فراموش کرد شمشیری با خود بردارد. چون آن چیز رسید، حضرت رسید آن را به او داد و برایش نوشت: «داستان شمشیری که فراموش کردی چه بود؟!» - . ارشاد: ۳۵۵ -

**[ترجمه]

«۱۸»

شا، [الإرشاد] الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيُّ قَالَ: كَانَ يَرِدُ كِتَابُ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فِي الْإِجْرَاءِ عَلَى الْجُنَيْدِ قَاتِلِ فَارِسِ بْنِ حَاتِمٍ

بْنِ مَاهَوَيْهِ وَ أَبِی الْحَسَنِ وَ آخَرَ فَلَمَّا مَضَی أَبُو مُحَمَّدٍ وَرَدَ اسْتِئْنَافٌ مِنَ الصَّاحِبِ علیه السلام بِالْإِجْرَاءِ لِأَبِی الْحَسَنِ وَ صَاحِبِهِ وَ لَمْ یَرِدْ فِی الْجُنَیْدِ شَیْ ءٌ قَالَ فَاغْتَمَمْتُ لِذَلِکَ فَوَرَدَ نَعْیُ الْجُنَیْدِ بَعْدَ ذَلِکَ (۱).

۱- ۱. هذه الروایات الثلاث کما توجد فی الإرشاد ص ۳۳۵ یوجد فی الکافی ج ۱ ص ۵۲۳ أیضا مع اختلاف یسیر.

**[ترجمه]ارشاد: حسن بن محمـد اشـعری می گویـد: نامه هایی از امام حسن عسـکری علیه السّـلام در خصوص وکالت جنید قاتـل فـارس بن حـاتم بن مـاهویه و ابوالحسن و شـخص دیگری می رسـید؛ ولی بعـد از وفات آن حضـرت، نامه ای از صاحب الزمان علیه السّـلام رسید که ابوالحسن و شـخص دیگر را وکیل کرده بود. ولی درباره جنیـد چیزی وارد نشـد. من انـدوهگین شدم، اما چیزی نگذشت که خبر وفات جنید رسید. - . ارشاد: ۳۵۵

-

**[ترجمه]

«۱۹»

نجم، [کتاب النجوم] رُوِّينَا بِإِسْـنَادِنَا إِلَى الشَّيْخِ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ جَرِيرٍ الطَّبَرِیِّ بِإِسْنَادِهِ (۱) يَرْفَعُهُ إِلَى أَحْمَدَ الدِّينَوَرِیِّ السَّرَّاجِ الْمُكَنَّى بِأَبِی الْعَبَّاسِ الْمُلَقَّبِ بِآسـتاره قَالَ: انْصَرَفْتُ مِنْ أَرْدَبِيلَ إِلَى دِينَوَرَ أُرِيدُ أَنْ أَحُجَّ وَ ذَلِكَ بَعْدَ مُضِیِّ أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ عليه السلام بِسَنَةٍ أَوْ سَنَتَيْنِ وَ كَانَ النَّاسُ فِی حِيرَةٍ فَاسْتَبْشَرَ أَهْلُ دِينَوَرَ بِمُوَافَاتِی وَ اجْتَمَعَ الشِّيعَةُ عِنْدِی فَقَالُوا اجْتَمَعَ عِنْدَنَا سِتَّةَ عَشَرَ أَلْفَ دِينَارٍ مِنْ مَالِ الْمَوَالِی وَ نَحْتَاجُ أَنْ نَحْمِلَهَا مَعَكَ وَ تُسَلِّمَهَا بِحَيْثُ يَجِبُ تَسْلِيمُهَا قَالَ فَقُلْتُ يَا قَوْمِ هَذِهِ حِيرَةٌ وَ لَا نَعْرِفُ الْبَـابَ فِی هَـذَا الْوَقْتِ قَـالَ فَقَـالُوا إِنَّمَـا اخْتَرْنَـاكَ لِحَمْلِ هَـذَا الْمَالِ لِمَا نَعْرِفُ مِنْ ثِقَتِكَ وَ كَرَمِكَ فَاعْمَلْ عَلَى أَنْ لَا تُخْرِجَهُ مِنْ يَدَيْكَ إِلَّا بِحُجَّةٍ قَالَ فَحُمِلَ إِلَيَّ ذَلِكَ الْمَالُ فِی صُـرَرٍ بِاسْمِ رَجُلٍ رَجُلٍ فَحَمَلْتُ ذَلِكَ الْمَالَ وَ خَرَجْتُ فَلَمَّا وَافَيْتُ قَرْمِيسِـينَ كَانَ أَحْمَـدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ الْحَسَنِ مُقِيماً بِهَا فَصِـرْتُ إِلَيْهِ مُسَـلِّماً فَلَمَّا لَقِيَنِی اسْتَبْشَـرَ بِی ثُمَّ أَعْطَانِی أَلْفَ دِينَارٍ فِی كِيسٍ وَ تُخُوتَ ثِيَابٍ أَلْوَانٍ مُعْكَمَةٍ لَمْ أَعْرِفْ مَا فِيهَا ثُمَّ قَالَ لِی احْمِلْ هَـذَا مَعَكَ وَ لَا تُخْرِجْهُ عَنْ يَدِكَ إِلَّا بِحُجَّةٍ قَالَ فَقَبَضْتُ الْمَالَ وَ التُّخُوتَ بِمَا فِيهَا مِنَ الثِّيَـابِ فَلَمَّا وَرَدْتُ بَغْـدَادَ لَمْ يَكُنْ لِی هِمَّةٌ غَيْرَ الْبَحْثِ عَمَّنْ أُشِـيرَ إِلَيْهِ بِالنِّيَابَةِ فَقِيلَ لِی إِنَّ هَاهُنَا رَجُلًا يُعْرَفُ بِالْبَاقَطَانِیِّ يَـدَّعِی بِالنِّيَابَةِ وَ آخَرُ يُعْرَفُ بِإِسْـحَاقَ الْأَحْمَرِ يَدَّعِی النِّيَابَةَ وَ آخَرُ يُعْرَفُ بِأَبِی جَعْفَرٍ الْعَمْرِیِّ يَدَّعِی بِالنِّيَابَةِ قَالَ فَبَدَأْتُ بِالْبَاقَطَانِیِّ وَ صِـرْتُ إِلَيْهِ فَوَجَـدْتُهُ شَـيْخاً مَهِيباً لَهُ مُرُوءَةٌ ظَاهِرَةٌ وَ فَرَسٌ عَرَبِیٌّ وَ غِلْمَانٌ كَثِيرٌ وَ يَجْتَمِعُ النَّاسُ عِنْـدَهُ يَتَنَاظَرُونَ قَالَ فَـدَخَلْتُ إِلَيْهِ وَ سَـلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَحَّبَ وَ قَرَّبَ وَ سَـرَّ وَ بَرَّ قَـالَ فَأَطَلْتُ الْقُعُودَ إِلَى أَنْ خَرَجَ أَكْثَرُ النَّاسِ قَالَ فَسَأَلَنِی عَنْ دِينِی فَعَرَّفْتُهُ أَنِّی رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ دِينَوَرَ وَافَيْتُ وَ مَعِی شَیْ ءٌ مِنَ الْمَالِ أَحْتَاجُ أَنْ أُسَلِّمَهُ فَقَالَ لِی احْمِلْهُ قَالَ

۱- ۱. و الاسـناد هكـذا: عن أبی المفضل محمّـد بن عبـد اللّه، عن محمّد بن جعفر المقری عن محمّد بن سابور، عن الحسن بن محمّد بن حمران، عن أحمد الدينوری.

فَقُلْتُ أُرِيدُ حُجَّةً قَالَ تَعُودُ إِلَيَّ فِي غَدٍ قَالَ فَعُدْتُ إِلَيْهِ مِنَ الْغَدِ فَلَمْ يَأْتِ بِحُجَّةٍ وَ عُدْتُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ فَلَمْ يَأْتِ بِحُجَّةٍ قَالَ فَصِرْتُ إِلَى إِسْحَاقَ الْأَحْمَرِ فَوَجَدْتُهُ شَابّاً نَظِيفاً مَنْزِلُهُ أَكْبَرُ مِنْ مَنْزِلِ الْبَاقَطَانِيِّ وَ فَرَسُهُ وَ لِبَاسُهُ وَ مُرُوءَتُهُ أَسْرَى وَ غِلْمَانُهُ أَكْثَرُ مِنْ غِلْمَانِهِ وَ يَجْتَمِعُ عِنْدَهُ مِنَ النَّاسِ أَكْثَرُ مِمَّا يَجْتَمِعُ عِنْدَ الْبَاقَطَانِيِّ قَالَ فَدَخَلْتُ وَ سَلَّمْتُ فَرَحَّبَ وَ قَرَّبَ قَالَ فَصَبَرْتُ إِلَى أَنْ خَفَّ النَّاسُ قَالَ فَسَأَلَنِي عَنْ حَاجَتِي فَقُلْتُ لَهُ كَمَا قُلْتُ لِلْبَاقَطَانِيِّ وَ عُدْتُ إِلَيْهِ ثَلَاثَهَ أَيَّام فَلَمْ يَأْتِ بِحُجَّةٍ قَالَ فَصِرْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ الْعَمْرِيِّ فَوَجَدْتُهُ شَيْخاً مُتَوَاضِعاً عَلَيْهِ مُبَطَّنَةٌ بَيْضَاءُ قَاعِدٌ عَلَى لِبْدٍ فِي بَيْتٍ صَغِيرٍ لَيْسَ لَهُ غِلْمَانٌ وَ لَا مِنَ الْمُرُوءَهِ وَ الْفَرَسِ مَا وَجَدْتُ لِغَيْرِهِ قَالَ فَسَلَّمْتُ فَرَدَّ الْجَوَابَ وَ أَدْنَانِي وَ بَسَطَ مِنِّي ثُمَّ سَأَلَنِي عَنْ حَالِي فَعَرَّفْتُهُ أَنِّي وَافَيْتُ مِنَ الْجَبَلِ وَ حَمَلْتُ مَالًا قَالَ فَقَالَ إِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ يَصِلَ هَذَا الشَّيْ ءُ إِلَى مَنْ يَجِبُ أَنْ يَصِلَ إِلَيْهِ تَخْرُجُ إِلَى سُرَّمَنْ رَأَى وَ تَسْأَلُ دَارَ ابْنِ الرِّضَا وَ عَنْ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ الْوَكِيلِ

وَ كَانَتْ دَارُ ابْنِ الرِّضَا عَامِرَةً بِأَهْلِهَا فَإِنَّكَ تَجِدُ هُنَاكَ مَا تُرِيدُ قَالَ فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ وَ مَضَيْتُ نَحْوَ سُرَّمَنْ رَأَى وَ صِرْتُ إِلَى دَارِ ابْنِ الرِّضَا وَ سَأَلْتُ عَنِ الْوَكِيلِ فَذَكَرَ الْبَوَّابُ أَنَّهُ مُشْتَغِلٌ فِي الدَّارِ وَ أَنَّهُ يَخْرُجُ آنِفاً فَقَعَدْتُ عَلَى الْبَابِ أَنْتَظِرُ خُرُوجَهُ فَخَرَجَ بَعْدَ سَاعَهٍ فَقُمْتُ وَ سَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَ أَخَذَ بِيَدِي إِلَى بَيْتٍ كَانَ لَهُ وَ سَأَلَنِي عَنْ حَالِي وَ مَا وَرَدْتُ لَهُ فَعَرَّفْتُهُ أَنِّي حَمَلْتُ شَيْئاً مِنَ الْمَالِ مِنْ نَاحِيَهِ الْجَبَلِ وَ أَحْتَاجُ أَنْ أُسَلِّمَهُ بِحُجَّةٍ قَالَ فَقَالَ نَعَمْ ثُمَّ قَدَّمَ إِلَيَّ طَعَاماً وَ قَالَ لِي تَغَدَّ بِهَذَا وَ اسْتَرِحْ فَإِنَّكَ تَعِبْتَ فَإِنَّ بَيْنَنَا وَ بَيْنَ صَلَاهِ الْأُولَى سَاعَةً فَإِنِّي أَحْمِلُ إِلَيْكَ مَا تُرِيدُ قَالَ فَأَكَلْتُ وَ نِمْتُ فَلَمَّا كَانَ وَقْتُ الصَّلَاهِ نَهَضْتُ وَ صَلَّيْتُ وَ ذَهَبْتُ إِلَى الْمَشْرَعَهِ فَاغْتَسَلْتُ وَ نَضَّرْتُ [وَ] انْصَرَفْتُ إِلَى بَيْتِ الرَّجُلِ وَ سَكَنْتُ إِلَى أَنْ مَضَى مِنَ اللَّيْلِ رُبُعُهُ فَجَاءَنِي بَعْدَ أَنْ مَضَى مِنَ اللَّيْلِ رُبُعُهُ وَ مَعَهُ دَرْجٌ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ وَافَى أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدِّينَوَرِيُّ وَ حَمَلَ سِتَّهَ عَشَرَ أَلْفَ

دِينَارٍ فِی کَذَا وَ کَذَا صُرَّةً فِیهَا صُرَّةُ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ کَذَا وَ کَذَا دِینَاراً إِلَی أَنْ عَدَّدَ الصُّرَرَ کُلَّهَا وَ صُرَّةُ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ الذَّرَّاعِ سِتَّةَ عَشَرَ دِینَاراً قَالَ فَوَسْوَسَ إِلَیَّ الشَّیْطَانُ فَقُلْتُ إِنَّ سَیِّدِی أَعْلَمُ بِهَذَا مِنِّی فَمَا زِلْتُ أَقْرَأُ ذِکْرَهُ صُرَّةً صُرَّةً وَ ذِکْرَ صَاحِبِهَا حَتَّی أَتَیْتُ عَلَیْهَا عِنْدَ آخِرِهَا ثُمَّ ذَکَرَ قَدْ حُمِلَ مِنْ قَرْمِیسِینَ مِنْ عِنْدِ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْمَادَرَائِیِّ أَخِی الصَّوَّافِ کِیسٌ فِیهِ أَلْفُ دِینَارٍ وَ کَذَا وَ کَذَا تَخْتاً مِنَ الثِّیَابِ مِنْهَا ثَوْبُ فُلَانٍ وَ ثَوْبٌ لَوْنُهُ کَذَا حَتَّی نَسَبَ الثِّیَابَ إِلَی آخِرِهَا بِأَنْسَابِهَا وَ أَلْوَانِهَا قَالَ فَحَمِدْتُ اللَّهَ وَ شَکَرْتُهُ عَلَی مَا مَنَّ بِهِ عَلَیَّ مِنْ إِزَالَهِ الشَّکِّ عَنْ قَلْبِی فَأَمَرَ بِتَسْلِیمِ جَمِیعِ مَا حَمَلْتُ إِلَی حَیْثُ یَأْمُرُنِی أَبُو جَعْفَرٍ الْعَمْرِیُّ قَالَ فَانْصَرَفْتُ إِلَی بَغْدَادَ وَ صِرْتُ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ الْعَمْرِیِّ قَالَ وَ کَانَ خُرُوجِی وَ انْصِرَافِی فِی ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ قَالَ فَلَمَّا بَصُرَ بِی أَبُو جَعْفَرٍ رحمه الله قَالَ لِمَ لَمْ تَخْرُجْ فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی مِنْ سُرَّمَنْ رَأَی انْصَرَفْتُ قَالَ فَأَنَا أُحَدِّثُ أَبَا جَعْفَرٍ بِهَذَا إِذْ وَرَدَتْ رُقْعَهٌ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ الْعَمْرِیِّ مِنْ مَوْلَانَا صَاحِبِ الْأَمْرِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ مَعَهَا دَرْجٌ مِثْلُ الدَّرْجِ الَّذِی کَانَ مَعِی فِیهِ ذِکْرُ الْمَالِ وَ الثِّیَابِ وَ أَمَرَ أَنْ یُسَلَّمَ جَمِیعُ ذَلِکَ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ جَعْفَرٍ الْقَطَّانِ الْقُمِّیِّ فَلَبِسَ أَبُو جَعْفَرٍ الْعَمْرِیُّ ثِیَابَهُ وَ قَالَ لِی احْمِلْ مَا مَعَکَ إِلَی مَنْزِلِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ جَعْفَرٍ الْقَطَّانِ الْقُمِّیِّ قَالَ فَحَمَلْتُ الْمَالَ وَ الثِّیَابَ إِلَی مَنْزِلِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ جَعْفَرٍ الْقَطَّانِ وَ سَلَّمْتُهَا إِلَیْهِ وَ خَرَجْتُ إِلَی الْحَجِّ فَلَمَّا رَجَعْتُ إِلَی دِینَوَرَ اجْتَمَعَ عِنْدِی النَّاسُ فَأَخْرَجْتُ الدَّرْجَ الَّذِی أَخْرَجَهُ وَکِیلُ مَوْلَانَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ إِلَیَّ وَ قَرَأْتُهُ عَلَی الْقَوْمِ فَلَمَّا سَمِعَ بِذِکْرِ الصُّرَّهِ بِاسْمِ الذَّرَّاعِ سَقَطَ مَغْشِیّاً عَلَیْهِ وَ مَا زِلْنَا نُعَلِّلُهُ حَتَّی أَفَاقَ فَلَمَّا أَفَاقَ سَجَدَ شُکْراً لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی مَنَّ عَلَیْنَا بِالْهِدَایَهِ الْآنَ عَلِمْتُ أَنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ حُجَّهٍ هَذِهِ الصُّرَّهُ دَفَعَهَا وَ اللَّهِ إِلَیَّ هَذَا الذَّرَّاعُ لَمْ یَقِفْ عَلَی ذَلِکَ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ فَخَرَجْتُ وَ لَقِیتُ بَعْدَ ذَلِکَ أَبَا الْحَسَنِ الْمَادَرَائِیَّ وَ عَرَّفْتُهُ الْخَبَرَ وَ قَرَأْتُ

عَلَيْهِ الدَّرْجَ فَقَالَ يَا سُبْحَانَ اللَّهِ مَا شَكَكْتُ فِي شَيْءٍ فَلَا تَشُكَّ فِي أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يُخْلِي أَرْضَهُ مِنْ حُجَّتِهِ.

اعْلَمْ أَنَّهُ لَمَّا غَزَا إِذْكُوتَكِينُ يَزِيدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بِشَهْرَزُورَ وَ ظَفِرَ بِبِلَادِهِ وَ احْتَوَى عَلَى خَزَائِنِهِ صَارَ إِلَيَّ رَجُلٌ وَ ذَكَرَ أَنَّ يَزِيدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ جَعَلَ الْفَرَسَ الْفُلَانِيَّ وَ السَّيْفَ الْفُلَانِيَّ فِي بَابِ مَوْلَانَا عليه السلام قَالَ فَجَعَلْتُ أَنْقُلُ خَزَائِنَ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ إِلَى إِذْكُوتَكِينَ أَوَّلًا فَأَوَّلًا وَ كُنْتُ أُدَافِعُ بِالْفَرَسِ وَ السَّيْفِ إِلَى أَنْ لَمْ يَبْقَ شَيْءٌ غَيْرُهُمَا وَ كُنْتُ أَرْجُو أَنْ أُخَلِّصَ ذَلِكَ لِمَوْلَانَا عليه السلام فَلَمَّا اشْتَدَّتْ مُطَالَبَةُ إِذْكُوتَكِينَ إِيَّايَ وَ لَمْ يُمْكِنِّي مُدَافَعَتُهُ جَعَلْتُ فِي السَّيْفِ وَ الْفَرَسِ فِي نَفْسِي أَلْفَ دِينَارٍ وَ وَزَنْتُهَا وَ دَفَعْتُهَا إِلَى الْخَازِنِ وَ قُلْتُ لَهُ ارْفَعْ هَذِهِ الدَّنَانِيرَ فِي أَوْثَقِ مَكَانٍ وَ لَا تُخْرِجَنَّ إِلَيَّ فِي حَالٍ مِنَ الْأَحْوَالِ وَ لَوِ اشْتَدَّتِ الْحَاجَةُ إِلَيْهَا وَ سَلَّمْتُ الْفَرَسَ وَ السَّيْفَ قَالَ فَأَنَا قَاعِدٌ فِي مَجْلِسِي بِالَّذِي أُبْرِمُ الْأُمُورَ وَ أُوفِي الْقَصَصَ وَ آمُرُ وَ أَنْهَى إِذْ دَخَلَ أَبُو الْحَسَنِ الْأَسَدِيُّ وَ كَانَ يَتَعَاهَدُنِي الْوَقْتَ بَعْدَ الْوَقْتِ وَ كُنْتُ أَقْضِي حَوَائِجَهُ فَلَمَّا طَالَ جُلُوسُهُ وَ عَلَيَّ بُؤْسٌ كَثِيرٌ قُلْتُ لَهُ مَا حَاجَتُكَ قَالَ أَحْتَاجُ مِنْكَ إِلَى خَلْوَةٍ فَأَمَرْتُ الْخَازِنَ أَنْ يُهَيِّئَ لَنَا مَكَاناً مِنَ الْخِزَانَهِ فَدَخَلْنَا الْخِزَانَهَ فَأَخْرَجَ إِلَيَّ رُقْعَةً صَغِيرَةً مِنْ مَوْلَانَا عليه السلام فِيهَا يَا أَحْمَدَ بْنَ الْحَسَنِ الْأَلْفُ دِينَارٍ الَّتِي لَنَا عِنْدَكَ ثَمَنُ الْفَرَسِ وَ السَّيْفِ سَلِّمْهَا إِلَى أَبِي الْحَسَنِ الْأَسَدِيِّ قَالَ فَخَرَرْتُ لِلَّهِ سَاجِداً شُكْراً لِمَا مَنَّ بِهِ عَلَيَّ وَ عَرَفْتُ أَنَّهُ حُجَّةُ اللَّهِ حَقّاً لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ وَقَفَ عَلَى هَذَا أَحَدٌ غَيْرِي فَأَضَفْتُ إِلَى ذَلِكَ الْمَالِ ثَلَاثَهَ آلَافِ دِينَارٍ أُخْرَى سُرُوراً بِمَا مَنَّ اللَّهُ عَلَيَّ بِهَذَا الْأَمْرِ.

وَ مِنْ ذَلِكَ مَا رَوَيْنَاهُ بِإِسْنَادِنَا إِلَى الشَّيْخِ أَبِي جَعْفَرٍ الطَّبَرِيِّ أَيْضاً مِنْ كِتَابِهِ عَنْ أَبِي الْمُفَضَّلِ الشَّيْبَانِيِّ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ قَالَ الْقَاسِمُ بْنُ الْعَلَاءِ: كَتَبْتُ إِلَى صَاحِبِ الزَّمَانِ ثَلَاثَهَ كُتُبٍ فِي حَوَائِجَ لِي وَ أَعْلَمْتُهُ أَنَّنِي رَجُلٌ قَدْ كَبِرَ سِنِّي وَ أَنَّهُ لَا وَلَدَ لِي فَأَجَابَنِي عَنِ الْحَوَائِجِ وَ لَمْ يُجِبْنِي فِي الْوَلَدِ بِشَيْءٍ فَكَتَبْتُ إِلَيْهِ فِي الرَّابِعَهِ كِتَاباً وَ سَأَلْتُهُ أَنْ يَدْعُوَ إِلَى اللَّهِ أَنْ يَرْزُقَنِي وَلَداً فَأَجَابَنِي وَ كَتَبَ بِحَوَائِجِي وَ كَتَبَ اللَّهُمَّ ارْزُقْهُ وَلَداً

ذَکَراً تَقَرُّ بِهِ عَیْنُهُ وَ اجْعَلْ هَـذَا الْحَمْلَ الَّذِی لَهُ وَلَداً ذَکَراً فَوَرَدَ الْکِتَابُ وَ أَنَا لَا أَعْلَمُ أَنَّ لِی حَمْلًا فَدَخَلْتُ إِلَی جَارِیَتِی فَسَأَلْتُهَا عَنْ ذَلِکَ فَأَخْبَرَتْنِی أَنَّ عِلَّتَهَا قَدِ ارْتَفَعَتْ فَوَلَدَتْ غُلَاماً.

وَ هَذَا الْحَدِیثُ- رَوَاهُ الْحِمْیَرِیُّ: أَیْضاً.

وَ بِإِسْنَادِنَا إِلَی الشَّیْخِ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ جَرِیرٍ الطَّبَرِیِّ فِی کِتَابِهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ بْنِ مُوسَی التَّلَّعُکْبَرِیُّ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو الْحُسَیْنِ بْنُ أَبِی الْبَغْلِ الْکَاتِبُ قَالَ: تَقَلَّدْتُ عَمَلًا مِنْ أَبِی مَنْصُورِ بْنِ صَالِحَانَ وَ جَرَی بَیْنِی وَ بَیْنَهُ مَا أوجبت [أَوْجَبَ] اسْتِتَارِی فَطَلَبَنِی وَ أَخَافَنِی فَمَکَثْتُ مُسْتَتِراً خَائِفاً ثُمَّ قَصَدْتُ مَقَابِرَ قُرَیْشٍ لَیْلَهَ الْجُمُعَهِ وَ اعْتَمَدْتُ الْمَبِیتَ هُنَاکَ لِلدُّعَاءِ وَ الْمَسْأَلَهِ وَ کَانَتْ لَیْلَهَ رِیحٍ وَ مَطَرٍ فَسَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ الْقَیِّمَ أَنْ یُغْلِقَ الْأَبْوَابَ وَ أَنْ یَجْتَهِدَ فِی خَلْوَهِ الْمَوْضِعِ لِأَخْلُوَ بِمَا أُرِیدُهُ مِنَ الدُّعَاءِ وَ الْمَسْأَلَهِ وَ آمَنَ مِنْ دُخُولِ إِنْسَانٍ مِمَّا لَمْ آمَنْهُ وَ خِفْتُ مِنْ لِقَائِی لَهُ فَفَعَلَ وَ قَفَّلَ الْأَبْوَابَ وَ انْتَصَفَ اللَّیْلُ وَ وَرَدَ مِنَ الرِّیحِ وَ الْمَطَرِ مَا قَطَعَ النَّاسَ عَنِ الْمَوْضِعِ وَ مَکَثْتُ أَدْعُو وَ أَزُورُ وَ أُصَلِّی فَبَیْنَا أَنَا کَذَلِکَ إِذْ سَمِعْتُ وَطْئاً عِنْدَهُ مَوْلَانَا مُوسَی علیه السلام وَ إِذَا رَجُلٌ یَزُورُ فَسَلَّمَ عَلَی آدَمَ وَ أُولِی الْعَزْمِ علیهم السلام ثُمَّ الْأَئِمَّهِ وَاحِداً وَاحِداً إِلَی أَنِ انْتَهَی إِلَی صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام فَلَمْ یَذْکُرْهُ فَعَجِبْتُ مِنْ ذَلِکَ وَ قُلْتُ لَهُ لَعَلَّهُ نَسِیَ أَوْ لَمْ یَعْرِفْ أَوْ هَذَا مَذْهَبٌ لِهَذَا الرَّجُلِ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ زِیَارَتِهِ صَلَّی رَکْعَتَیْنِ وَ أَقْبَلَ إِلَیَّ عِنْدَ مَوْلَانَا أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَزَارَ مِثْلَ تِلْکَ الزِّیَارَهِ وَ ذَلِکَ السَّلَامِ وَ صَلَّی رَکْعَتَیْنِ وَ أَنَا خَائِفٌ مِنْهُ إِذْ لَمْ أَعْرِفْهُ وَ رَأَیْتُهُ شَابّاً تَامّاً مِنَ الرِّجَالِ عَلَیْهِ ثِیَابٌ بِیضٌ وَ عِمَامَهٌ مُحَنَّکٌ وَ ذُؤَابَهٌ وَ رِدَاءٌ عَلَی کَتِفِهِ مُسْبَلٌ فَقَالَ یَا أَبَا الْحُسَیْنِ بْنَ أَبِی الْبَغْلِ أَیْنَ أَنْتَ عَنْ دُعَاءِ الْفَرَجِ فَقُلْتُ وَ مَا هُوَ یَا سَیِّدِی فَقَالَ تُصَلِّی رَکْعَتَیْنِ وَ تَقُولُ یَا مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِیلَ وَ سَتَرَ الْقَبِیحَ یَا مَنْ لَمْ یُؤَاخِذْ بِالْجَرِیرَهِ وَ لَمْ یَهْتِکِ السِّتْرَ یَا عَظِیمَ الْمَنِّ یَا کَرِیمَ الصَّفْحِ یَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ یَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَهِ یَا بَاسِطَ الْیَدَیْنِ بِالرَّحْمَهِ یَا مُنْتَهَی کُلِّ نَجْوَی وَ یَا غَایَهَ کُلِّ شَکْوَی یَا عَوْنَ کُلِّ مُسْتَعِینٍ یَا

مُبْتَدِئاً بِالنِّعَمِ قَبْلَ اسْتِحْقَاقِهَا يَا رَبَّاهْ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَا سَيِّدَاهْ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَا مَوْلَيَاهْ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَا غَايَتَاهْ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَا مُنْتَهَى غَايَهِ رَغْبَتَاهْ عَشْرَ مَرَّاتٍ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذِهِ الْأَسْمَاءِ وَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ عليهم السلام إِلَّا مَا كَشَفْتَ كَرْبِی وَ نَفَّسْتَ هَمِّی وَ فَرَّجْتَ غَمِّی وَ أَصْلَحْتَ حَالِی وَ تَدْعُو بَعْدَ ذَلِكَ مَا شِئْتَ وَ تَسْأَلُ حَاجَتَكَ ثُمَّ تَضَعُ خَدَّكَ الْأَيْمَنَ عَلَى الْأَرْضِ وَ تَقُولُ مِائَهَ مَرَّهٍ فِی سُجُودِكَ يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدُ اكْفِيَانِی فَإِنَّكُمَا كَافِيَایَ وَ انْصُرَانِی فَإِنَّكُمَا نَاصِرَایَ وَ تَضَعُ خَدَّكَ الْأَيْسَرَ عَلَى الْأَرْضِ وَ تَقُولُ مِائَهَ مَرَّهٍ أَدْرِكْنِی وَ تُكَرِّرُهَا كَثِيراً وَ تَقُولُ الْغَوْثَ الْغَوْثَ الْغَوْثَ حَتَّى يَنْقَطِعَ النَّفَسُ وَ تَرْفَعُ رَأْسَكَ فَإِنَّ اللَّهَ بِكَرَمِهِ يَقْضِی حَاجَتَكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَلَمَّا شَغَلْتُ بِالصَّلَاهِ وَ الدُّعَاءِ خَرَجَ فَلَمَّا فَرَغْتُ خَرَجْتُ إِلَى أَبِی جَعْفَرٍ لِأَسْأَلَهُ عَنِ الرَّجُلِ وَ كَيْفَ دَخَلَ فَرَأَيْتُ الْأَبْوَابَ عَلَى حَالِهَا مُغَلَّقَهً مُقَفَّلَهً فَعَجِبْتُ مِنْ ذَلِكَ وَ قُلْتُ لَعَلَّهُ بَاتَ هَاهُنَا وَ لَمْ أَعْلَمْ فَانْتَهَيْتُ إِلَى أَبِی جَعْفَرٍ الْقَيِّمِ فَخَرَجَ إِلَی عِنْدِی مِنْ بَيْتِ الزَّيْتِ فَسَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ وَ دُخُولِهِ فَقَالَ الْأَبْوَابُ مُقَفَّلَهٌ كَمَا تَرَى مَا فَتَحْتُهَا فَحَدَّثْتُهُ بِالْحَدِيثِ فَقَالَ هَذَا مَوْلَانَا صَاحِبُ الزَّمَانِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ قَدْ شَاهَدْتُهُ مِرَاراً فِی مِثْلِ هَذِهِ اللَّيْلَهِ عِنْدَ خُلُوِّهَا مِنَ النَّاسِ فَتَأَسَّفْتُ عَلَى مَا فَاتَنِی مِنْهُ وَ خَرَجْتُ عِنْدَ قُرْبِ الْفَجْرِ وَ قَصَدْتُ الْكَرْخَ إِلَى الْمَوْضِعِ الَّذِی كُنْتُ مُسْتَتِراً فِيهِ فَمَا أَضْحَى النَّهَارُ إِلَّا وَ أَصْحَابُ ابْنِ الصَّالِحَانِ يَلْتَمِسُونَ لِقَائِی وَ يَسْأَلُونَ عَنِّی أَصْدِقَائِی وَ مَعَهُمْ أَمَانٌ مِنَ الْوَزِيرِ وَ رُقْعَهٌ بِخَطِّهِ فِيهَا كُلُّ جَمِيلٍ فَحَضَرْتُهُ مَعَ ثِقَهٍ مِنْ أَصْدِقَائِی عِنْدَهُ فَقَامَ وَ الْتَزَمَنِی وَ عَامَلَنِی بِمَا لَمْ أَعْهَدْهُ مِنْهُ وَ قَالَ انْتَهَتْ بِكَ الْحَالُ إِلَى أَنْ تَشْكُوَنِی إِلَى صَاحِبِ الزَّمَانِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَقُلْتُ قَدْ كَانَ مِنِّی دُعَاءٌ وَ مَسْأَلَهٌ فَقَالَ وَيْحَكَ رَأَيْتُ الْبَارِحَهَ مَوْلَایَ صَاحِبَ الزَّمَانِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ فِی النَّوْمِ يَعْنِی لَيْلَهَ الْجُمُعَهِ وَ هُوَ يَأْمُرُنِی بِكُلِّ جَمِيلٍ وَ يَجْفُو عَلَيَّ فِی ذَلِكَ جَفْوَهً خِفْتُهَا

ص: ۳۰۵

فَقُلْتُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنَّهُمُ الْحَقُّ وَ مُنْتَهَی الْحَقِّ رَأَیْتُ الْبَارِحَهَ مَوْلَانَا فِی الْیَقَظَهِ وَ قَالَ کَذَا وَ کَذَا وَ شَرَحْتُ مَا رَأَیْتُهُ فِی الْمَشْهَدِ فَعَجِبَ مِنْ ذَلِکَ وَ جَرَتْ مِنْهُ أُمُورٌ عِظَامٌ حِسَانٌ فِی هَذَا الْمَعْنَی وَ بَلَغْتُ مِنْهُ غَایَهَ مَا لَمْ أَظُنَّهُ بِبَرَکَهِ مَوْلَانَا صَاحِبِ الزَّمَانِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ.

**[ترجمه]فرج المهموم: احمد دینوری سراج، مکنی به ابوالعباس و ملقب به «آستاره» می گوید: من از اردبیل به قصد حجّ به دینور آمدم. در آن موقع یکی دو سال از درگذشت امام حسن عسکری علیه السّلام می گذشت و مردم در خصوص جانشین آن حضرت متحیّر بودند. اهل دینور از آمدن من خشنود گشتند. شیعیان آنجا نزد من جمع شدند و گفتند: «سیزده هزار دینار مال امام نزد ما جمع شده و می خواهیم که تو آن را به سامره برسانی و رسید آن را گرفته برای ما بیاوری.»

من گفتم: «این روزها مردم در حیرت به سر می برند و ما نمی دانیم جانشین امام حسن عسکری علیه السّلام کیست!» آنها گفتند: «علت اینکه ما تو را برای این کار انتخاب کردیم، این است که تو را موثق و بزرگوار می دانیم. آن را با خود ببر و از دست مده تا اینکه دلیلی برای پرداخت آن به اهلش، بیابی.»

آنها آن مال را به من سپردند و من هم از دینور بیرون آمدم. وقتی به «قرمیسین» رسیدم، به ملاقات احمد بن حسن بن حسن که در آنجا مقیم بود شتافتم و به وی سلام کردم. چون مرا دید مسرور گردید. او نیز هزار دینار که در کیسه و چند بقچه پارچه رنگارنگ که آن را محکم بسته بودند و من نمی دانستم در آن چیست، به من داد و گفت: «اینها را با خود داشته باش و از دست مده تا به اهلش برسانی.»

من کیسه پول و بقچه پارچه ها را گرفته و حرکت کردم. چون به بغداد آمدم تمام همّ خود را مصروف داشتم که درباره نائب امام تحقیق کنم. به من گفتند: «مردی در این جاست که او را «باقطانی» می گویند و مدعی نیابت امام است. و دیگری که معروف به «اسحق احمر» است و سومی که معروف به «ابو جعفر عمری» است نیز ادعای نیابت دارند.» من نخست از باقطانی شروع کردم و سری به وی زدم. دیدم پیرمردی مهیب و سرشناس و با شخصیت است و اسبی عربی و غلامان بسیار دارد. مردم بسیاری دور او را گرفته به گفتگو می پرداختند. من داخل شده و سلام کردم. او هم به من مرحبا گفت و مرا نزد خود جای داد و از دیدن من مسرور گردید. چندان نزد وی نشستم که اکثر مردم بیرون رفتند. باقطانی از دین من جویا شد. گفتم: «من مردی از اهل دینور هستم. مقداری اموال آورده ام که تسلیم کنم.» گفت: «آنها را بیاور!» گفتم: «می خواهم دلیلی بر اثبات نیابت شما بیابم. سپس آن را تسلیم کنم.» گفت: «فردا نزد من برگرد.» چون فردا نزد وی رفتم، هیچ گونه دلیلی برای اثبات مدعای خود نیاورد. روز سوم هم نزد وی رفتم و دلیلی نیاورد.

سپس سری به اسحق احمر زدم. دیدم وی جوانی تمیز است، با وضعی بهتر و اسب ها و لباس ها و نفوذ و غلامان بیشتر از باقطانی. مردمی که دور او بودند نیز از آنها که در نزد باقطانی بودند فزون تر بود. داخل شده و سلام کردم. او نیز مرحبا گفت و مرا نزدیک خود نشاند. من هم چندان صبر کردم که جمعیت تخفیف یافت. آنگاه پرسید: «آیا حاجتی داری؟» من هم همان جوابی را که به باقطانی دادم، به او نیز گفتم و از وی دلیلی بر صدق ادعایش خواستم و سه روز پی در پی نزد او رفتم، ولی او نتوانست برای اثبات نیابت خود دلیل بیاورد.

آنگاه نزد ابو جعفر عمری رفتم. دیدم پیرمردی متواضع، لباس سفیدی پوشیده و در اطاق کوچکی روی گلیم پشمی نشسته، نه غلامی و نه دم و دستگاهی و نه اسبی دارد. من سلام کردم و او جواب داد و مرا به خود نزدیک گردانید. سپس از حالم پرسید. گفتم: «من از جبل می آیم و حامل اموالی هستم.» او گفت: «اگر می خواهی این اموال را به کسی بدهی که واجب است به او برسد، به سامره و خانه ابن الرضا علیهماالسّلام (مقصود امام حسن عسکری علیه السّلام است) برو - که خانه امام عسکری علیه السّلام با اهلش آباد و پر رونق بود - و وکیل امام را سراغ بگیر .

کسانی در خانه ابن الرضا علیهماالسّلام هستند و آن کس را که تو می جویی، آنجا خواهی یافت.

من از نزد وی بیرون آمدم، به سامره رفتم و در آنجا آهنگ خانه ابن الرضا علیهماالسّلام کردم و سراغ وکیل امام علیه السّلام را گرفتم. دربان گفت: «وی در خانه مشغول کاری است و هم اکنون بیرون می آید.» من پشت درب خانه نشستم و منتظر بیرون آمدن او شدم. لحظه ای بعد آمد. من برخاستم و به وی سلام کردم. او دستم را گرفت و به خانه خود برد و از حالم و آنچه برای او آورده ام جویا شد. به وی اطلاع دادم که مقداری مال از ناحیه جبل آورده ام تا به هر کس که دلیلی بر اثبات نیابت وی یافتم، تسلیم کنم.

او گفت: «درست است.» در این وقت غذا برای من آوردند و او گفت: «فعلا غذا تناول کن و کمی استراحت کن که خسته هستی. الان یک ساعت به وقت نماز مغرب داریم. سپس به کار تو رسیدگی خواهم کرد.» من غذا خوردم و خوابیدم. چون موقع نماز شد، برخاستم و نماز گزاردم. آنگاه به کنار شط رفتم و آب تنی کردم. سپس به خانه برگشتم و نشستم تا پاسی از شب گذشت و آن مرد نامه ای به من داد که نوشته بود:

«بسم الله الرحمن الرحیم. احمد بن محمد دینوری آمده و شانزده هزار دینار در فلان کیسه و بقچه آورده که در آن کیسه ای است و فلان مقدار پول در آن است»، تا آنجا که تمام کیسه ها را نام برده و گفته بود کیسه فلانی پسر فلان ذرّاع، شانزده دینار در آن است. شیطان مرا وسوسه کرد و پیش خود گفتم: «آقای من این جریان را بهتر از من می داند.» پس نامه را تا آخر خواندم که تمام کیسه ها و صاحبان آنها را نام برده بود.

در آن نامه نوشته بود: «از کرمانشاه نیز یک کیسه که هزار دینار و فلان و فلان بقچه پارچه از احمد بن حسن مادرانی که برادرش پشم فروش است با خود آورده. یکی از این پارچه ها فلان جنس و دیگری رنگش چنان است و همچنین تمام لباس ها را با تمام خصوصیات نام برده بود.» من حمد الهی به زبان آوردم و شکر کردم که بر من منت نهاد و تردیدم را برطرف کرد.

حضرت در نامه مزبور مرا مأمور کرده بود که آنچه با خود آورده ام، نزد ابو جعفر عمری (عثمان بن سعید نائب اول حضرت) ببرم و هر طور او دستور می دهد عمل کنم. من هم به بغداد مراجعت کردم و نزد عثمان بن سعید رفتم. رفتن و برگشتن من جمعا سه روز طول کشید.

چون عثمان بن سعید مرا دید پرسید: «چرا نرفتی؟» گفتم: «رفتم و هم اکنون از سامره برمی گردم.» در همین وقت که من با وی

گفتگو می کردم، نامه ای از جانب حضرت صاحب الزمان علیه السّلام برای عثمان بن سعید آمد، نظیر همان نامه سر به مهری که برای من شرف صدور یافت و با من بود. در نامه او نیز پول ها و پارچه ها را نام برده و دستور فرموده بود که همه آن را به ابو جعفر محمد بن احمد بن جعفر قطان قمی تسلیم کنم. عثمان بن سعید لباس های خود را پوشید و به من گفت: «آنچه با خود آورده ای بردار و به خانه محمد بن احمد قمی بیاور.» من نیز آنها را بردم و به وی تسلیم کردم و به حج بیت اللّٰه رفتم.

وقتی به دینور برگشتم، مردم نزد من آمدند. من هم نامه ای را که وکیل امام به افتخارم صادر کرده و آورده بود، بیرون آوردم و برای مردم خواندم. چون یکی از حضار نام کیسه ای به اسم ذراع شنید بیهوش شد و به روی زمین افتاد. ما هم دور او را گرفتیم تا به هوش آمد. آنگاه به زمین افتاده، سجده شکر به جا آورد و گفت: «سپاس خدایی را که بر ما منت نهاد و ما را به حقیقت و شناخت امام خود راهنمایی کرد. هم اکنون دانستم که ممکن نیست زمین از وجود حجت خدا خالی بماند. به خدا قسم این کیسه را این ذرّاع به من داد و جز خداوند هیچ کس اطلاع نداشت.»

سپس از دینور حرکت کردم. بعدا ابوالحسن مادرانی را (در کرمانشاه) ملاقات کردم و ماجرا را به او نیز گفتم و نامه ای که از ناحیه مقدسه امام زمان علیه السّلام صادر شده بود، برای او خواندم. گفت: «سبحان اللّٰه! اگر در چیزی شک داشته باشی، در این تردید مکن که خداوند زمین خود را از حجت خالی نمی گذارد.

بدان موقعی که «اذکوتکین» با یزید بن عبداللّٰه در «شهرزور» جنگ کرد و بر شهرهای وی ظفر یافت و خزینه های او را ضبط کرد، مردی نزد من آمد و گفت: «یزید بن عبداللّٰه فلان اسب و فلان شمشیر را برای امام زمان علیه السّلام گذاشته است.» ما هم بعد از جنگ، خزینه یزید بن عبداللّٰه را به خانه «اذکوتکین» نقل کردیم، ولی نمی گذاشتم که آن اسب و شمشیر را ببرند، تا آنکه همه اشیا را بردند و جز اسب و شمشیر چیزی نماند. من امیدوار بودم که آنها را برای مولی صاحب الزمان علیه السّلام بردارم.

ولی چون دیدم «اذکوتکین» سخت آن را مطالبه می کند و قادر به عدم تسلیم آن نیستم، پیش خود اسب و شمشیر را هزار دینار قیمت کردم، آن را وزن کرده به خزینه دار سپردم و گفتم: «این پول ها را در مطمئن ترین جاها بگذار و آن را هیچ وقت نزد من نیاور، هر چند احتیاج مبرم به آن پیدا کنم.» سپس اسب و شمشیر را به اذکوتکین تسلیم کردم.

تا اینکه یک روز در جای خود نشسته بودم و به حل و فصل کارها می پرداختم که ناگهان دیدم ابوالحسن اسدی بیامد. او گاه و بیگاه نزد من می آمد و من حوائج او را انجام می دادم. چون زیاد نشست و من هم زیاد خسته شدم، پرسیدم: «چه کار داری؟» گفت: «می خواهم با شما خلوت کنم.» به خازن گفتم تا جایی در خزینه برای ما آماده سازد، سپس به آنجا رفتیم.

ابوالحسن اسدی در آنجا نامه کوچکی از مولی حضرت صاحب الامر علیه السّلام بیرون آورد که نوشته بود: «ای احمد بن حسن! هزار دیناری را که نزد تو داریم و پول اسب و شمشیر است، به ابوالحسن اسدی تسلیم کن.» پس به روی زمین افتادم و خدا را شکر گزاردم که بر من منت نهاد و دانستم که او حجّت خداست، زیرا هیچ کس غیر از خودم از آن مطلب اطلاع نداشت. من آنقدر مسرور شده بودم که خداوند چنین منتی بر من نهاده که سه هزار دینار دیگر هم روی آن گذاردم و به او دادم!

فرج المهموم فی معرفه النجوم: قاسم بن علا می گوید: سه نامه درباره حوایج خود به امام زمان علیه السّلام نوشته و عرضه داشته بودم که من مردی مسنّ هستم و هنوز صاحب فرزندی نشده ام. حضرت جواب حوایج مرا دادند، ولی درباره فرزندم جوابی نداده بود. باز نامه چهارمی نوشتم و استدعا کردم که در حق من دعا فرمایند تا خداوند فرزندی به من روزی کند. حضرت در پاسخ، ضمن جواب حاجات دیگرم مرقوم فرموده بود: «پروردگارا! پسری به وی روزی کن تا چشمش به وی روشن گردد و آنچه را زن وی بدان حامله است، پسر قرار بده!»

موقعی که این جواب رسید، من نمی دانستم که همسرم حامله است! از وی پرسیدم و او گفت که آری، مشکل من مرتفع شده و چیزی نگذشت که پسری آورد! این حدیث را حمیری در قرب الاسناد نیز روایت کرده است.

و نیز محمد بن جریر طبری در کتاب خود گفته است: ابوالحسین بن ابی البغل کاتب می گوید: کاری از ابو منصور بن صالحان به گردن گرفتم، ولی میان من و او اتفاقی افتاد که موجب پنهان شدن من گشت. او مرا خواست و تهدید کرد، ولی من همچنان پنهان می زیستم و بر خویشتن می ترسیدم. تا آنکه یک شب جمعه به طرف مقابر قریش رفتم و قصد کردم که شب را (در حرم مطهر کاظمین علیهما السّلام) بیتوته کنم. آن شب، باد می وزید و بارانی می بارید. لذا از ابو جعفر قیّم کلیددار خواستم که درها را ببندد و سعی کند محلی را خلوت کند تا من در خلوت، به دعا و سؤال از خداوند پرداخته و از داخل شدن آدمی که از او ایمن نبودم و می ترسیدم مرا ببیند، در امان باشم. ابو جعفر کلیددار هم پذیرفت و درها را بست، تا آنکه شب به نیمه رسید و باد و باران راه آمدن مردم را به حرم مطهر بست و من با فراغت بال، به دعا و زیارت و نماز مشغول گشتم .

در همان موقع که سرگرم کار خود بودم، صدای پایی را از طرف قبر مطهر حضرت موسی کاظم علیه السّلام شنیدم. وقتی نگاه کردم، دیدم مردی زیارت می کند و بر حضرت آدم و پیغمبران اولوالعزم درود می فرستد. سپس بر یک یک امامان درود فرستاد تا به صاحب الزمان علیه السّلام رسید، ولی او را نام نبرد. من تعجب کردم و گفتم که شاید فراموش کرده یا امام زمان علیه السّلام را نمی شناسد یا مذهب او چنین است که امام دوازدهم را قبول ندارد.

آن مرد بعد از زیارت، دو رکعت نماز گزارد، آنگاه به جانب قبر امام محمد تقی علیه السّلام آمد و همان طور زیارت کرد و بر انبیا و ائمه علیهم السّلام درود فرستاد و دو رکعت نماز خواند. من از او وحشت کردم، زیرا او را نمی شناختم. ولی دیدم جوانی است که علائم مردی در وی کامل است، لباس سفیدی پوشیده و عمامه ای حنک دار بر سر و ردایی بر دوش و مویی بالای لب دارد. در این وقت مرد جوان مرا مخاطب ساخت و گفت: «یا اباالحسین بن ابی البغل! چرا دعای فرج نمی خوانی؟» گفتم: «آقای من! دعای فرج کدام است؟»

گفت: «دو رکعت نماز می خوانی و سپس می گویی: ای کسی که زیبا را ظاهر و زشت را پوشاندی! ای کسی که بندگان را با گناه مؤاخذه نمی کنی و پرده وی را نمی دری! ای بزرگ منت و ای نیکو گذشت! ای کسی که خوب در می گذری! ای کسی که مغفرتت واسع است! ای گشاینده دست ها برای رحم کردن! ای منتهای هر زمزمه و ای نهایت هر شکوه! ای یاور هر مدد خواه! ای کسی که بدون استحقاق کسی شروع به نعمت دادن می کنی!

سپس ده مرتبه بگو یـا ربـاه! (ای پروردگـار من)، ده مرتبه بگو یـا سـیداه! (ای آقای من)، ده مرتبه بگو یا مولاه! (ای صاحب اختیار من)، ده مرتبه بگو یا غایتاه! (ای غایت امور) و ده مرتبه بگو یا منتهی غایه رغبتاه! (ای نهایت رغبت من) آنگاه بگو: از تو می خواهم به حقیقت این نام ها و به حق محمد و آل پاکش علیهم السّلام که گرفتاری مرا برطرف و اندوهم را زایل کنی، غمم را گشایش بخشی و حالم را اصلاح فرمایی.آنگاه هر حاجتی داری از خدا بخواه.

سپس گونه راست را روی زمین بگـذار و صد مرتبه بگو: ای محمد، ای علی! ای علی، ای محمد! مرا کفایت کنید که شـما دو کفایت کننده ام هستید و مرا یاری کنید، زیرا شما دو یاور من هستید. بعد از آن گونه چپ را بر زمین بگذار و صد مرتبه بگو: ادرکنی! (مرا دریاب) و آن را بسیار تکرار کن! سپس با یک نفس بگو: الغوث الغوث الغوث! (به فریادم برس، به فریادم برس، به فریادم برس!) آنگاه سر بردار که خداوند ان شاء الله با کرم خود حاجت تو را روا خواهد کرد.

موقعی که من مشـغول به نماز و دعا شدم، او از حرم بیرون رفت. چون فارغ گشتم، رفتم که از ابو جعفر کلیددار سراغ آن مرد را بگیرم و سؤال کنم بـا اینکه در بسـته بود، چگونه او داخـل شـد؟ دیـدم درهـا همچنـان قفل است. تعجب کردم و پیش خود گفتـم شایـد حرم در دیگر دارد که من نمی شـناسم. رفتم به طرف ابـو جعفر کلیـددار، دیـدم از اطـاقی که روغن چراغ در آن گذارده اند بیرون می آید. من سراغ آن مرد را از او گرفتم و پرسیدم که او چگونه داخل حرم شده. ابو جعفر گفت: «چنان که می بینی درها همه بسته است و من هنوز درها را باز نکرده ام.»

من جریان را برای او نقل کردم. ابو جعفر گفت: «این مرد مولی صاحب الزّمان صلوات اللّه علیه بوده، مکرر در مثل چنین شبی که حرم خلوت است، حضرتش را دیده ام.»

من بر آنچه از دست داده بودم تـأسف خوردم. آنگـاه نزدیـک طلوع فجر از حرم بیرون آمـدم و به جانب محله «کرخ» و جایی که در آن پنهان بودم رفتم. هنوز آفتاب سر نزده بود که دیدم اصحاب ابن صالحان سراغ مرا می گیرند و محل مرا از دوستانم می پرسند .

آنها از وزیر برای من امان آورده بودنـد و نامه ای به خط وی نشان دادند که نوشـته بود: «همه چیز خوب است.» من با یکی از دوسـتان موثقم به نزد ابن صالحان رفتم. او به احترام من برخاست، مرا کنار خود نشاند و طوری با من رفتار کرد که نظیر آن را از او به یاد نداشـتم. سـپس گفت: «کار را به جایی رساندی که شـکایت مرا به صاحب الزّمان علیه السّلام کردی؟» گفتم: «من دعا کردم و از وی سؤال کردم.» گفت: «خوش به حالت! دیشب، یعنی شب جمعه در خواب دیـدم که مولی صاحب الزّمان مرا به انجام کارهای نیک امر می فرماید و چندان بر من سخت گرفت که هراسناک گشتم.»

گفتم: «لا اله الا الله. گواهی می دهم که آنها بر حق انـد و هر حقی به آنها می پیوندد، چه که دیشب مولی صاحب الزمان علیه السّلام را در بیداری دیدم که به من چنان و چنین می فرمود.» سپس ماجرای حرم مطهّر را شرح دادم و او از این مطلب تعجب کرد. بعـدها کاری بزرگ و نیکوی به خاطر این معنی از وی به عمل آمـد و من هم به برکت وجود مبارک امام زمان صلوات اللّه علیه، نزد او به جایی رسیدم که گمانش را نمی کردم. - . فرج المهموم: ۲۳۹ - ۲۴۷ -

**[ترجمه]

أقول

وجدت هذا الخبر و سائر الأخبار السالفه التی رواها عن کتاب الطبری فی أصل کتابه موافقه لما نقله رحمه الله علیهما.

**[ترجمه]این روایت و سایر روایات گذشته را که از کتاب طبری نقل شد، من در اصل کتاب طبری موافق آنچه نقل شده دیده ام. رحمه اللَّه علیهما.

**[ترجمه]

«۲۰»

نجم، [کتاب النجوم] وَ مِمَّا رُوِّینَا بِإِسْنَادِنَا إِلَی الشَّیْخِ أَبِی الْعَبَّاسِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیِّ فِی الْجُزْءِ الثَّانِی مِنْ کِتَابِ الدَّلَائِلِ قَالَ: وَ کَتَبَ رَجُلٌ مِنْ رَبَضِ حُمَیْدٍ یَسْأَلُ الدُّعَاءَ فِی حَمْلٍ لَهُ فَوَرَدَ عَلَیْهِ الدُّعَاءُ فِی الْحَمْلِ قَبْلَ الْأَرْبَعَهِ الْأَشْهُرِ سَتَلِدُ ابْناً فَجَاءَ کَمَا قَالَ.

وَ مِنَ الْکِتَابِ الْمَذْکُورِ قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ السَّیَّارِیِّ قَالَ: کَتَبَ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّمُرِیُّ یَسْأَلُ کَفَناً فَوَرَدَ أَنَّکَ تَحْتَاجُ إِلَیْهِ سَنَهَ ثَمَانِینَ فَمَاتَ فِی هَذَا الْوَقْتِ الَّذِی حَدَّهُ وَ بُعِثَ إِلَیْهِ بِالْکَفَنِ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرَیْنِ.

**[ترجمه]فرج المهموم: ابوالعباس عبداللَّه بن جعفر حمیری در جزء دوم کتاب دلائل می گوید: مردی از «ربض حمید» نامه ای به حضرت نوشته و برای بچه ای که مادرش به آن حامله بود، التماس دعا کرده بود. جواب نامه او چهار روز قبل از وضع حمل زنش رسید که نوشته بود: «به زودی همسرت پسری می آورد» و همان طور هم شد .

در کتاب مزبور است که علی بن محمد سیمری نامه ای به حضور امام نوشت و تقاضای کفنی کرد. در جواب مرقوم بود که تو در سال ۸۰ محتاج به آن خواهی شد و او در همان سال درگذشت و اتفاقا دو ماه پیش از وفات وی، حضرت کفنی برایش فرستاد. - . فرج المهموم: ۲۳۹ - ۲۴۷ -

**[ترجمه]

بیان

التخت وعاء یجعل فیه الثیاب و عکم المتاع یعکمه شده بثوب و أعکمه أعانه علی العکم و المبطنه بفتح الطاء المشدده الثوب الذی جعلت له بطانه و هی خلاف الظهاره یقال بطن الثوب تبطینا و أبطنه أی جعل له بطانه و الدرج بالفتح و یحرک الذی یکتب فیه.

**[ترجمه]کلمه «تخت»، ظرفی است که در آن لباس قرار داده می شود و عبارت «عکم المتاع یعکمه»، یعنی کالا را با لباسی بست. عبارت «اعکمه» یعنی او را در بستم یاری داد و کلمه «مبطّنه» به فتح طاء مشدد، لباسی است که در زیر قرار داده می شود و بر خلاف «ظهاره» است. گفته می شود «بطّن الثوب تبطینا» یعنی برای او لباسی در زیر قرار داد و کلمه «درج» با فتحه دال یا با فتحه دال و راء، چیزی است که روی آن نوشته ای مکتوب می شود.

**[ترجمه]

«۲۱»

کش، [رجال الکشی]: كَتَبَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْبَلْخِيُّ إِلَيَّ يَذْكُرُ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ رُوحٍ الْقُمِّيِّ أَنَّ أَحْمَدَ بْنَ إِسْحَاقَ كَتَبَ إِلَيْهِ يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْحَجِّ فَأَذِنَ لَهُ وَ بَعَثَ إِلَيْهِ بِثَوْبٍ فَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ نَعَى إِلَيَّ نَفْسِي فَانْصَرَفَ مِنَ الْحَجِّ فَمَاتَ بِحُلْوَانَ.

**[ترجمه]رجال کشی: ابو عبداللّه بلخی نامه ای به من نوشت و در آن از حسین بن روح نام برد و نوشته بود که احمد بن اسحاق قمی، نامه ای به او نوشت و اجازه رفتن به حجّ خواست. حسین بن روح از جانب امام علیه السّلام به وی اجازه داد و پارچه ای هم برای او فرستاد. احمد بن اسحاق وقتی آن را دید گفت: «این خبر مرگ من است.» اتفاقا هنگام بازگشت از سفر حج، در حلوان درگذشت. - . رجال کشی: ۵۵۷ -

**[ترجمه]

«۲۲»

جش، [الفهرست] للنجاشی: اجْتَمَعَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ بَابَوَيْهِ مَعَ أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ وَ سَأَلَهُ مَسَائِلَ ثُمَّ كَاتَبَهُ بَعْدَ ذَلِكَ عَلَى يَدِ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ الْأَسْوَدِ يَسْأَلُهُ أَنْ يُوصِلَ لَهُ رُقْعَةً إِلَى الصَّاحِبِ علیه السلام وَ يَسْأَلُهُ فِيهَا الْوَلَدَ فَكَتَبَ إِلَيْهِ قَدْ دَعَوْنَا اللَّهَ لَكَ بِذَلِكَ وَ سَتُرْزَقُ وَلَدَيْنِ ذَكَرَيْنِ خَيِّرَيْنِ فَوُلِدَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ وَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مِنْ أُمِّ وَلَدٍ وَ كَانَ

ص: ۳۰۶

أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ يَقُولُ أَنَا وُلِدْتُ بِدَعْوَهِ صَاحِبِ الْأَمْرِ علیه السلام وَ يَفْتَخِرُ بِذَلِكَ.

**[ترجمه]رجال نجاشی: علی بن بابویه قمی (پدر شیخ صدوق) با ابوالقاسم حسین بن روح ملاقات کرد و مسائلی چند از وی (حسین بن روح) پرسید. سپس نامه ای نوشت و توسط علی بن جعفر بن اسود برای حسین بن روح فرستاد و از وی خواسته بود که نامه او را به حضرت صاحب علیه السّلام برساند. علی بن بابویه در نامه خود از حضرت درخواست فرزندی کرده بود. حضرت در جواب نوشت: «ما در این خصوص برای تو دعا کردیم و عن قریب خداوند دو پسر نیکو به تو ارزانی می دارد.» بعد ها محمد (شیخ صدوق) و حسین از کنیزی به وی روزی شد. ابو عبداللّه حسین بن عبیداللّه (غضائری) می گفت: از ابو جعفر شیخ صدوق شنیدم که می گفت: «من با دعای حضرت صاحب الامر علیه السّلام متولد شده ام» و به این افتخار می کرد.
- . رجال نجاشی: ۲۶۱ -

**[ترجمه]

«۲۳»

مهج، [مهج الدعوات] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ الْعُرَيْضِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْعَلَوِيِّ الْحُسَيْنِيِّ وَ كَانَ يَسْكُنُ بِمِصْرَ قَالَ: دَهِمَنِي أَمْرٌ عَظِيمٌ وَ هَمٌّ شَدِيدٌ مِنْ قِبَلِ صَاحِبِ مِصْرَ فَخَشِيتُهُ عَلَى نَفْسِي وَ كَانَ قَدْ سَعَى بِي إِلَى أَحْمَدَ بْنِ طُولُونَ فَخَرَجْتُ مِنْ مِصْرَ حَاجّاً وَ سِرْتُ مِنَ الْحِجَازِ إِلَى الْعِرَاقِ فَقَصَدْتُ مَشْهَدَ مَوْلَايَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا عَائِذاً بِهِ وَ لَائِذاً بِقَبْرِهِ وَ مُسْتَجِيراً بِهِ مِنْ سَطْوَهِ مَنْ كُنْتُ أَخَافُهُ فَأَقَمْتُ بِالْحَائِرِ خَمْسَهَ عَشَرَ يَوْماً أَدْعُو وَ أَتَضَرَّعُ لَيْلِي وَ نَهَارِي فَتَرَاءَى لِي قَيِّمُ الزَّمَانِ وَ وَلِيُّ الرَّحْمَنِ علیه السلام وَ أَنَا بَيْنَ النَّائِمِ وَ الْيَقْظَانِ فَقَالَ لِي يَقُولُ لَكَ الْحُسَيْنُ يَا بُنَيَّ خِفْتَ فُلَاناً فَقُلْتُ نَعَمْ أَرَادَ هَلَاكِي فَلَجَأْتُ إِلَى سَيِّدِي علیه السلام وَ أَشْكُو إِلَيْهِ عَظِيمَ مَا أَرَادَ بِي فَقَالَ هَلَّا دَعَوْتَ اللَّهَ رَبَّكَ وَ رَبَّ آبَائِكَ بِالْأَدْعِيَهِ الَّتِي دَعَا بِهَا مَنْ سَلَفَ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ علیهم السلام فَقَدْ كَانُوا فِي شِدَّهٍ فَكَشَفَ اللَّهُ عَنْهُمْ ذَلِكَ قُلْتُ وَ بِمَا ذَا أَدْعُوهُ فَقَالَ إِذَا كَانَ لَيْلَهُ الْجُمُعَهِ فَاغْتَسِلْ وَ صَلِّ صَلَاهَ اللَّيْلِ فَإِذَا سَجَدْتَ سَجْدَهَ الشُّكْرِ دَعَوْتَ بِهَذَا الدُّعَاءِ وَ أَنْتَ بَارِكٌ عَلَى رُكْبَتَيْكَ فَذَكَرَ لِي دُعَاءً قَالَ وَ رَأَيْتُهُ فِي مِثْلِ ذَلِكَ الْوَقْتِ يَأْتِينِي وَ أَنَا بَيْنَ النَّائِمِ وَ الْيَقْظَانِ قَالَ وَ كَانَ يَأْتِينِي خَمْسَ لَيَالٍ مُتَوَالِيَاتٍ يُكَرِّرُ عَلَيَّ هَذَا الْقَوْلَ وَ الدُّعَاءَ حَتَّى حَفِظْتُهُ وَ انْقَطَعَ عَنِّي مَجِيئُهُ لَيْلَهَ الْجُمُعَهِ فَاغْتَسَلْتُ وَ غَيَّرْتُ ثِيَابِي وَ تَطَيَّبْتُ وَ صَلَّيْتُ صَلَاهَ اللَّيْلِ وَ سَجَدْتُ سَجْدَهَ الشُّكْرِ وَ جَثَوْتُ عَلَى رُكْبَتَيَّ وَ دَعَوْتُ اللَّهَ جَلَّ وَ تَعَالَى بِهَذَا الدُّعَاءِ فَأَتَانِي علیه السلام لَيْلَهَ السَّبْتِ فَقَالَ لِي قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكَ يَا مُحَمَّدُ وَ قُتِلَ عَدُوُّكَ عِنْدَ فَرَاغِكَ مِنَ الدُّعَاءِ عِنْدَ(۱)

مَنْ وَشَى بِكَ إِلَيْهِ قَالَ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ وَدَّعْتُ سَيِّدِي وَ خَرَجْتُ مُتَوَجِّهاً إِلَى مِصْرَ فَلَمَّا بَلَغْتُ الْأُرْدُنَّ وَ أَنَا مُتَوَجِّهٌ إِلَى مِصْرَ رَأَيْتُ رَجُلًا مِنْ جِيرَانِي بِمِصْرَ وَ كَانَ مُؤْمِناً فَحَدَّثَنِي أَنَّ خَصْمِي قَبَضَ عَلَيْهِ أَحْمَدُ بْنُ طُولُونَ فَأَمَرَ بِهِ فَأَصْبَحَ مَذْبُوحاً مِنْ قَفَاهُ قَالَ وَ ذَلِكَ

۱- ۱. بید من وشی. ظ.

فِي لَيْلَهِ الْجُمُعَهِ وَ أَمَرَ بِهِ فَطُرِحَ فِي النِّيلِ وَ كَانَ ذَلِكَ فِيمَا أَخْبَرَنِي جَمَاعَهٌ مِنْ أَهْلِهَا وَ إِخْوَانِنَا الشِّيعَهِ أَنَّ ذَلِكَ كَانَ فِيمَا بَلَغَهُمْ عِنْدَ فَرَاغِي مِنَ الدُّعَاءِ كَمَا أَخْبَرَنِي مَوْلَايَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ.

**[ترجمه]مهج الدعوات: محمد بن علی علوی حسینی که ساکن مصر بود می گوید: یک وقت به طور ناگهانی امر عظیم و محنت سختی از جانب حاکم مصر برای من روی داد. من از آن امر به وحشت افتادم، زیرا از من نزد احمد بن طولون (حاکم مصر) سعایت شده بود. پس به آهنگ حج بیت اللّه از مصر خارج شدم و از حجاز به عراق آمدم. سپس به زیارت مرقد منوّر حضرت امام حسین بن علی صلوات اللّه علیهما رفتم. در آنجا به حضرتش پناه بردم و به قبر شریفش توسل جستم و از قدرت کسی که از وی می ترسیدم، به آن سرور ملتجی گشتم. پانزده روز در کربلا ماندم و شب و روز به دعا و تضرع پرداختم. تا آنکه روزی بین خواب و بیداری حضرت صاحب الزمان و ولی الرحمن علیه السّلام را دیدم که به من می فرمود: امام حسین علیه السّلام به تو می فرماید: «ای فرزند از فلانی می ترسی؟»

پاسخ گفتم: «آری. او می خواهد مرا به قتل رساند، ناچار به شما پناه آوردم و از این پیشامد بزرگ به شما شکایت می کنم.» فرمود: «چرا خدای خود و پدرانت را با دعای انبیای گذشته که آنها در نهایت سختی آن را می خواندند و خداوند آن سختی را از آنها برطرف می کرد، نخواندی؟» گفتم: «آن دعا چیست؟» فرمود: «چون شب جمعه فرا رسد، غسل کن و نماز شب بخوان. چون سجده شکر کردی، در حالی که روی زانو و انگشتان پاهایت نشسته ای این دعا را بخوان.» سپس دعایی را برای من خواند. تا پنج شب در همان وقت امام زمان در حالتی بین خواب و بیداری تشریف می آورد و آن دعا را برای من تکرار می فرمود تا آنکه آن را از حفظ کردم و دیگر شب جمعه بعد تشریف نیاورد.

من هم غسل کردم و لباسم را عوض کردم. آنگاه عطر استعمال کردم و نماز شب گزاردم، سپس سجده شکر کرده و بعد نشستم و با آن دعا، خدا را خواندم.

مجددا حضرت در شب شنبه به دیدنم تشریف آورد و فرمود: «ای محمد! دعای تو مستجاب گردید و بعد از آنکه از دعا فارغ شدی، دشمنت پیش همان کس (احمد بن طولون) که نزد وی از تو سعایت کرده بود، به قتل رسید.»

صبح آن روز با حضرت ابا عبداللّه وداع کردم و به طرف مصر رهسپار گشتم. چون به «اردن» رسیدم، یکی از همسایگانم را که مردی مؤمن بود. دیدم او برایم نقل کرد که احمد بن طولون، دشمن تو را گرفت و دستور داد او را از قفا سر ببرند و گفت که این واقعه در شب شنبه بود. آنگاه اضافه کرد که احمد بن طولون، دستور داد بدن او را به رودخانه نیل انداختند. بعدها نیز جمعی از بستگان و برادران شیعه، نقل کردند که قتل وی درست موقع فراغت من از دعا بوده؛ درست همان طور که امام فرموده بود. - . مهج الدعوات: ۳۳۴ -

**[ترجمه]

«۲۴»

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِنَا قَالَ: وُلِدَ لِي وَلَدٌ فَكَتَبْتُ أَسْتَأْذِنُ فِي تَطْهِيرِهِ

يَوْمَ السَّابِعِ فَوَرَدَ لَا تَفْعَلْ فَمَاتَ يَوْمَ السَّابِعِ أَوِ الثَّامِنِ ثُمَّ كَتَبْتُ بِمَوْتِهِ فَوَرَدَ سَيُخْلَفُ غَيْرُهُ وَ غَيْرُهُ فَسَمِّ الْأَوَّلَ أَحْمَدَ وَ مِنْ بَعْدِ أَحْمَدَ جَعْفَراً فَجَاءَا كَمَا قَالَ قَالَ وَ تَهَيَّأْتُ لِلْحَجِّ وَ وَدَّعْتُ النَّاسَ وَ كُنْتُ عَلَى الْخُرُوجِ (۱) فَوَرَدَ نَحْنُ لِذَلِكَ كَارِهُونَ وَ الْأَمْرُ إِلَيْكَ فَضَاقَ صَدْرِي وَ اغْتَمَمْتُ وَ كَتَبْتُ أَنَا مُقِيمٌ عَلَى السَّمْعِ وَ الطَّاعَةِ غَيْرَ أَنِّي مُغْتَمٌّ بِتَخَلُّفِي عَنِ الْحَجِّ فَوَقَّعَ لَا يَضِيقُ صَدْرُكَ فَإِنَّكَ سَتَحُجُّ قَابِلًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَلَمَّا كَانَ مِنْ قَابِلٍ كَتَبْتُ أَسْتَأْذِنُ فَوَرَدَ الْإِذْنُ وَ كَتَبْتُ أَنِّي قَدْ عَادَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْعَبَّاسِ وَ أَنَا وَاثِقٌ بِدِيَانَتِهِ وَ صِيَانَتِهِ فَوَرَدَ الْأَسَدِيُّ نِعْمَ الْعَدِيلُ فَإِنْ قَدِمَ فَلَا تَخْتَرْ عَلَيْهِ فَقَدِمَ الْأَسَدِيُّ فَعَادَلْتُهُ.

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسی جماعه عن ابن قولويه: مثله إلی قوله كما قال.

**[ترجمه]ارشاد: علی بن محمد می گويد: يكی از اصحاب برای من نقل كرد كه خداوند فرزندی به من روزی فرمود. من نامه ای خدمت امام زمان عليه السّلام نوشتم و اجازه خواستم كه روز هفتم او را شستشو دهم. امام در جواب مرقوم فرمود: «نه! اين كار را مكن.» چند روز بعد بچه در روز هفتم يا هشتم مرد. من نامه ديگری نوشتم و مرگ او را اطلاع دادم. در جواب مرقوم فرمود: «خداوند فرزندان ديگری به تو روزی می كند. پسر اول را احمد و بعد از او را جعفر نام بگذار.» بعدها نيز همان طور شد .

وقتی آهنگ حج بيت اللّه كردم و با مردم وداع كرده آماده حركت شدم، ديدم نامه ای از حضرت رسيد كه نوشته بود: «ما اين مسافرت را ناخوش می داريم، ديگر بسته به نظر تو است.» من دلتنگ و غمگين شدم. سپس نامه ای نوشتم كه گوش به فرمان شما دارم و فسخ عزيمت كردم، ولی غمگين هستم كه مبادا از حج بازمانم. جواب آمد: «دلتنگ مباش كه سال آينده خواهی رفت! ان شاء اللّه.» سال بعد نامه ای نوشتم و اجازه خواستم. حضرت اجازه صادر فرمود. سپس نامه ای به حضورش فرستادم كه من در اين مسافرت با محمد بن عباس همراه هستم، زيرا به امانت و ديانت وی اطمينان دارم. جواب آمد كه اسدی (محمد بن عباس) همسفر خوبی است. اگر او آمد ديگری را به جای وی انتخاب مكن. و چون اسدی آمد به اتفاق عازم شديم. - . ارشاد: ۳۵۵ -

در غيبت شيخ طوسی نظير اين روايت را تا جمله «بعدها نيز همان طور شد» آورده است.

**[ترجمه]

«۲۵»

كا، [الكافی] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: إِنَّ الْحَسَنَ بْنَ النَّضْرِ وَ أَبَا صِدَامٍ وَ جَمَاعَةً تَكَلَّمُوا بَعْدَ مُضِيِّ أَبِي مُحَمَّدٍ فِيمَا فِي أَيْدِي الْوُكَلَاءِ وَ أَرَادُوا الْفَحْصَ فَجَاءَ الْحَسَنُ بْنُ النَّضْرِ إِلَى أَبِي صِدَامٍ فَقَالَ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ فَقَالَ أَبُو صِدَامٍ أَخِّرْهُ هَذِهِ السَّنَةَ فَقَالَ لَهُ الْحَسَنُ إِنِّي أَفْزَعُ فِي الْمَنَامِ وَ لَا بُدَّ مِنَ الْخُرُوجِ وَ أَوْصَى إِلَى أَحْمَدَ بْنِ يَعْلَى بْنِ حَمَّادٍ وَ أَوْصَى لِلنَّاحِيَةِ بِمَالٍ وَ أَمَرَهُ أَنْ لَا يُخْرِجَ شَيْئاً إِلَّا مِنْ يَدِهِ إِلَى يَدِهِ بَعْدَ ظُهُورِهِ قَالَ فَقَالَ الْحَسَنُ لَمَّا وَافَيْتُ بَغْدَادَ اكْتَرَيْتُ دَاراً فَنَزَلْتُهَا فَجَاءَنِي بَعْضُ

۱- ۱. هكذا فى نسخه الكافى ج ۱ ص ۵۲۲ و فى الإرشاد ص ۳۳۴:« و كتبت أستأذن فى الخروج فورد إلخ».

الْوُكَلَاءِ بِثِيَابٍ وَ دَنَانِيرَ وَ خَلَّفَهَا عِنْدِي فَقُلْتُ لَهُ مَا هَذَا قَالَ هُوَ مَا تَرَى ثُمَّ جَاءَنِي آخَرُ بِمِثْلِهَا وَ آخَرُ حَتَّى كَبَسُوا الدَّارَ ثُمَّ جَاءَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ بِجَمِيعِ مَا كَانَ مَعَهُ فَتَعَجَّبْتُ وَ بَقِيتُ مُتَفَكِّراً فَوَرَدَتْ عَلَيَّ رُقْعَةُ الرَّجُلِ إِذَا مَضَى مِنَ النَّهَارِ كَذَا وَ كَذَا فَاحْمِلْ مَا مَعَكَ فَرَحَلْتُ وَ حَمَلْتُ مَا مَعِي وَ فِي الطَّرِيقِ صُعْلُوكٌ وَ يَقْطَعُ الطَّرِيقَ فِي سِتِّينَ رَجُلًا فَاجْتَزْتُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَنِي اللَّهُ مِنْهُ فَوَافَيْتُ الْعَسْكَرَ وَ نَزَلْتُ فَوَرَدَتْ عَلَيَّ رُقْعَةٌ أَنِ احْمِلْ مَا مَعَكَ فَصَبَبْتُهُ فِي صِنَانِ الْحَمَّالِينَ فَلَمَّا بَلَغْتُ الدِّهْلِيزَ فَإِذَا فِيهِ أَسْوَدُ قَائِمٌ فَقَالَ أَنْتَ الْحَسَنُ بْنُ النَّضْرِ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ ادْخُلْ فَدَخَلْتُ الدَّارَ وَ دَخَلْتُ بَيْتاً وَ فَرَّغْتُ صِنَانَ الْحَمَّالِينَ وَ إِذَا فِي زَاوِيَةِ الْبَيْتِ خُبْزٌ كَثِيرٌ فَأَعْطَى كُلَّ وَاحِدٍ مِنَ الْحَمَّالِينَ رَغِيفَيْنِ وَ أُخْرِجُوا وَ إِذَا بَيْتٌ عَلَيْهِ سِتْرٌ فَنُودِيتُ مِنْهُ يَا حَسَنَ بْنَ النَّضْرِ احْمَدِ اللَّهَ عَلَى مَا مَنَّ بِهِ عَلَيْكَ وَ لَا تَشُكَّنَّ فَوَدَّ الشَّيْطَانُ أَنَّكَ شَكَكْتَ وَ أَخْرَجَ إِلَيَّ ثَوْبَيْنِ وَ قِيلَ لِي خُذْهُمَا فَتَحْتَاجُ إِلَيْهِمَا فَأَخَذْتُهُمَا وَ خَرَجْتُ قَالَ سَعْدٌ فَانْصَرَفَ الْحَسَنُ بْنُ النَّضْرِ وَ مَاتَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَ كُفِّنَ فِي الثَّوْبَيْنِ.

**[ترجمه]کافی: سعد بن عبداللّٰه اشعری می گوید: حسن بن نضر و ابو صدام و جماعتی دیگر، بعد از رحلت امام حسن عسکری علیه السّلام درباره آنچه در دست وکلای حضرت بود، گفتگو می کردند و می خواستند تحقیقاتی به عمل آورند. پس حسن بن نضر نزد ابو صدام آمد و گفت: «من می خواهم به حج بروم.» ابو صدام گفت: «آن را امسال به تأخیر بینداز.» حسن بن نضر گفت: «من به قدری ناراحت شده ام که خوابم نمی برد و ناچار به حرکت هستم.» سپس احمد بن یعلی بن حماد را وصی خود گردانید و وصیت کرد که وی مقداری از مالش را به ناحیه مقدسه امام زمان علیه السّلام تسلیم کند و چیزی از آن را بیرون ندهد، مگر این که بعد از ظاهر شدن حضرت با دست خود به دست او بسپارد! حسن بن نضر می گوید: هنگامی که به بغداد رسیدم، خانه ای اجاره کرده و در آن ساکن شدم. در آن بین یکی از وکلای حضرت نزد من آمد و مقداری پارچه و پول آورد و نزد من گذارد. گفتم: «اینها چیست؟» گفت: «این است که می بینی!» سپس وکیلی دیگر آمد و همین کار را کرد. آنگاه چند نفر آمدند تا آنکه خانه را پر کردند. بعد از آن احمد بن اسحق قمی با آنچه با خود داشت نزد من آمد. من در شگفت ماندم و به فکر فرو رفتم. سپس نامه ای رسید که چون قسمتی از روز بگذرد، آنچه مال با تو هست بردار و بیاور. من نیز همه آن اموال را برداشته به راه افتادم. شصت نفر (از مخالفین) سر راه را گرفته بودند، ولی من از بین آنها گذشتم و خداوند مرا سالم نگاه داشت. وقتی به محله «عسکر» رسیدم فرود آمدم. در آنجا نامه ای به من دادند که آنچه با خودداری بیاور. من نیز آنچه آورده بودم، در زنبیل دو حمال نهادم و به راه افتادم.

چون به دهلیز خانه رسیدم، دیدم مردی سیاه آنجا ایستاده و از من پرسید: «حسن بن نضر تو هستی؟» گفتم آری. گفت: «داخل شو!» من به خانه درآمدم و به اطاقی رفتم و زنبیل حمال ها را خالی کردم. دیدم در گوشه خانه نان بسیاری هست. دو دانه نان به حمال ها دادند و آنها را روانه کردند. بعد از آن اطاقی را دیدم که پرده به در آن آویخته اند. از پشت آن پرده کسی صدا زد: «ای حسن بن نضر! خدا را شکر کن که بر تو منت نهاد و تردید مکن، چه که شیطان می خواهد تو شک کنی!» پس دو قطعه پارچه از آنجا بیرون آمد و به من دادند و گفتند: «اینها را بگیر که به آن احتیاج پیدا می کنی. من آنها را گرفتم و بیرون آمدم سعد بن عبداللّٰه می گوید: حسن بن نضر رفت و ماه رمضان همان سال وفات یافت و او را با همان دو قطعه پارچه کفن کردند. -. کافی ۱ : ۳۱۲ -

**[ترجمه]

بیان

كبس داره هجم عليه و أحاطه و كبست النهر و البئر طممتها بالتراب و الصنان شبه سله يجعل فيها الخبز.

**[ترجمه]عبارت «كبس داره» يعنى به خانه او هجوم آورد و آن را احاطه كرد و عبارت «كبست البئر و النهر» يعنى با خاك و صنان كه چيزى شبيه ظرف نان است، آن را پر كردم.

**[ترجمه]

«۲۶»

كا، [الكافى] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْفَضْلِ الْخَزَّازِ الْمَدَائِنِيِّ مَوْلَى خَدِيجَةَ بِنْتِ مُحَمَّدٍ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: إِنَّ قَوْماً مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَهِ مِنَ الطَّالِبِيِّينَ كَانُوا يَقُولُونَ بِالْحَقِّ فَكَانَتِ الْوَظَائِفُ تَرِدُ عَلَيْهِمْ فِي وَقْتٍ مَعْلُومٍ فَلَمَّا مَضَى أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام رَجَعَ قَوْمٌ مِنْهُمْ عَنِ الْقَوْلِ بِالْوَلَدِ فَوَرَدَتِ الْوَظَائِفُ عَلَى مَنْ ثَبَتَ مِنْهُمْ عَلَى الْقَوْلِ بِالْوَلَدِ وَ قُطِعَ عَنِ الْبَاقِينَ فَلَا يُذْكَرُونَ فِي الذَّاكِرِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ.

**[ترجمه]كافى: فضل خزاز مدائنى، غلام خديجه دختر (امام محمد تقى عليه السّلام) نقل كرده كه گفت: مردمى از سادات اهل مدينه اعتقاد به ائمه دوازده گانه داشتند به همين جهت در موقع معين، وجوهى از جانب امام حسن عسكرى عليه السّلام به آنها مى رسيد. چون آن حضرت رحلت فرمود، گروهى از آنها منكر شدند كه آن حضرت فرزندى داشته باشد. از آن پس مقررى براى آن دسته اى آمد كه معتقد بودند آن حضرت فرزند دارد، و از دسته ديگر قطع شده؛ و نام آنها از رديف شيعيان ثابت حذف گرديد. و الحمد للّه ربّ العالمين. - . كافى ۱ : ۵۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۷»

كا، [الكافى] الْقَاسِمُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ: وُلِدَ لِي عِدَّهُ بَنِينَ فَكُنْتُ أَكْتُبُ وَ أَسْأَلُ الدُّعَاءَ فَلَا يُكْتَبُ إِلَيَّ لَهُمْ بِشَيْ ءٍ فَلَمَّا وُلِدَ لِيَ الْحَسَنُ ابْنِي كَتَبْتُ أَسْأَلُ الدُّعَاءَ فَأُجِبْتُ يَبْقَى وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ.

**[ترجمه]كافى: قاسم بن علا (يكى از وكلاى حضرت عليه السّلام) مى گويد: خدا چند فرزند به من عنايت فرمود. موقع ولادت هر يك از آنها نامه اى خدمت امام زمان عليه السّلام مى نوشتم و طلب التماس دعا مى كردم، ولى جوابى نمى آمد. تا اينكه فرزندم «حسن» متولد گرديد. طبق معمول نامه اى نوشتم و خواهش كردم در حق او دعا فرمايد. از ناحيه مقدسه جواب آمد كه: «ما دعا كرديم و او مى ماند. و الحمدلله. - . كافى ۱ : ۳۱۳ -

**[ترجمه]

«۲۸»

كا، [الكافى] الْحَسَنُ بْنُ الْفَضْلِ بْنِ زَيْدٍ الْيَمَانِيُّ قَالَ: كَتَبَ أَبِی بِخَطِّهِ كِتَاباً

ص: ۳۰۹

فَوَرَدَ جَوَابُهُ ثُمَّ كَتَبَ بِخَطِّي فَوَرَدَ جَوَابُهُ ثُمَّ كَتَبَ بِخَطِّ رَجُلٍ مِنْ فُقَهَاءِ أَصْحَابِنَا فَلَمْ يَرِدْ جَوَابُهُ فَنَظَرْنَا فَكَانَتِ الْعِلَّةُ أَنَّ الرَّجُلَ تَحَوَّلَ قَرْمَطِيّاً.

**[ترجمه]کافی: حسن بن فضل بن یزید همانی می گوید: پدرم با خط خود نامه ای به حضور امام نوشت و جواب آمد. بعد به خط من نامه ای نوشت و ارسال داشت، جواب آن نیز آمد. سپس به خط یکی از فقهای خودمان نامه ای نوشت، ولی جواب آن نیامد. چون تحقیق کردیم، معلوم شد که آن مرد فقیه، از عقیده حق بیرون رفته و «قرمطی» شده است. - . کافی ۱ : ۳۱۴ -

**[ترجمه]

«۲۹»

کا، [الکافی] الْحَسَنُ بْنُ خَفِيفٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: بَعَثَ بِخَدَمٍ إِلَى مَدِينَةِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله وَ مَعَهُمْ خَادِمَانِ وَ كَتَبَ إِلَى خَفِيفٍ أَنْ يَخْرُجَ مَعَهُمْ فَخَرَجَ مَعَهُمْ فَلَمَّا وَصَلُوا إِلَى الْكُوفَةِ شَرِبَ أَحَدُ الْخَادِمَيْنِ مُسْكِراً فَمَا خَرَجُوا مِنَ الْكُوفَةِ حَتَّى وَرَدَ كِتَابٌ مِنَ الْعَسْكَرِ بِرَدِّ الْخَادِمِ الَّذِي شَرِبَ الْمُسْكِرَ وَ عُزِلَ عَنِ الْخِدْمَةِ.

**[ترجمه]کافی: حسن بن خفیف از پدرش روایت کرده که گفت: چند نفر خدمتکار که دو نفر آنها از جانب امام عصر علیه السّلام بود به مدینه فرستاده شدند. حضرت نامه ای به خفیف نوشتند که او نیز با آنها حرکت کند و او هم عزیمت کرد. موقعی که به کوفه رسیدند، یکی از آن خدام شراب خورد. هنوز از کوفه خارج نشده بودند که نامه ای از محله «عسکر» مبنی بر ارجاع خادم مزبور و عزل وی از خدمت رسید. - . کافی ۱ : ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۳۰»

کا، [الکافی] الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْعَلَوِيُّ قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِنْ نُدَمَاءِ رُوزْحَسَنِيَّ وَ آخَرُ مَعَهُ فَقَالَ لَهُ هُوَ ذَا يَجْبِي الْأَمْوَالَ وَ لَهُ وُكَلَاءُ وَ سَمَّوْا جَمِيعَ الْوُكَلَاءِ فِي النَّوَاحِي وَ أَنْهَى ذَلِكَ إِلَى عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ الْوَزِيرِ فَهَمَّ الْوَزِيرُ بِالْقَبْضِ عَلَيْهِمْ فَقَالَ السُّلْطَانُ اطْلُبُوا أَيْنَ هَذَا الرَّجُلُ فَإِنَّ هَذَا أَمْرٌ غَلِيظٌ فَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ نَقْبِضُ عَلَى الْوُكَلَاءِ فَقَالَ السُّلْطَانُ لَا وَ لَكِنْ دُسُّوا لَهُمْ قَوْماً لَا يُعْرَفُونَ بِالْأَمْوَالِ فَمَنْ قَبَضَ مِنْهُمْ شَيْئاً قُبِضَ عَلَيْهِ قَالَ فَخَرَجَ بِأَنْ يَتَقَدَّمَ إِلَى جَمِيعِ الْوُكَلَاءِ أَنْ لَا يَأْخُذُوا مِنْ أَحَدٍ شَيْئاً وَ أَنْ يَمْتَنِعُوا مِنْ ذَلِكَ وَ يَتَجَاهَلُوا الْأَمْرَ فَانْدَسَّ بِمُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ رَجُلٌ لَا يَعْرِفُهُ وَ خَلَا بِهِ فَقَالَ مَعِي مَالٌ أُرِيدُ أَنْ أُوصِلَهُ فَقَالَ لَهُ مُحَمَّدٌ غَلِطْتَ أَنَا لَا أَعْرِفُ مِنْ هَذَا شَيْئاً فَلَمْ يَزَلْ يَتَلَطَّفُهُ وَ مُحَمَّدٌ يَتَجَاهَلُ عَلَيْهِ وَ بَثُّوا الْجَوَاسِيسَ وَ امْتَنَعَ الْوُكَلَاءُ كُلُّهُمْ لِمَا كَانَ تَقَدَّمَ إِلَيْهِمْ.

**[ترجمه]کافی: حسن بن حسن علوی می گوید: روزی یکی از ندیمان «روز حسنی» با دیگری نزد وی بودند. مرد به ندیم «روز حسنی» گفت که «او»، همان است که اموال از اطراف برایش می آورند (مقصود امام زمان علیه السّلام است) و وکلایی دارد. سپس تمام وکلایی را که در هر ناحیه بودند، نام برد. چون خبر آن به عبیداللّه بن سلیمان وزیر رسید، اقدام به گرفتن آنها کرد. خلیفه گفت: «جستجو کنید ببینید این مرد کجاست، زیرا این کار دشواری است.» عبیداللّه بن سلیمان گفت:

«وکلاـیش را می گیریم.» خلیفه گفت: «نه، این کـار را نمی کنیم. ولی امـوالی به افراد معینی بدهیـد که به نزد آنهـا ببرنـد، هر کدام مال را به عنوان وکالت از آنها گرفت، او را جلب می کنیم.»

در همـان موقع توقیعی از نـاحیه مقـدسه امـام زمان علیه السّـلام صادر شـد که هیـچ کـدام از وکلا، چیزی از مردم نپذیرنـد، از دریافت آن امتناع ورزند و خود را بی اطلاع نشان دهند. سـپس وزیر، به وسـیله مردی ناشـناس مالی نزد محمد بن احمد که از وکلاـی حضـرت بود فرسـتاد و در خلوت به او گفت: «من مـالی بـا خود آورده ام که تو آن را به امـام برسانی.» محمـد گفت: «اشـتباه کرده ای، من از این مطلب چیزی نمی دانم.» جاسوس مرتب او را بر سـر لطف می آورد، ولی محمـد بن احمد تجاهل می کرد. به همین ترتیب هر چه جـاسوس نزد وکلای حضـرت فرسـتادند، وکلا از پـذیرفتن آنها و اموالشان خودداری کردنـد، زیرا که مطلب قبلا به اطلاع آنها رسیده بود. - . کافی ۱ : ۳۱۶ -

**[ترجمه]

«۳۱»

غط، [الغیبه] للشـیخ الطوسـی مُعْجِزَاتُهُ علیه السـلام أَکْثَرُ مِنْ أَنْ تُحْصَـی غَیْرَ أَنَّا نَذْکُرُ طَرَفاً مِنْهَا مَا أَخْبَرَنَا جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی الْقَاسِـمِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَعْقُوبَ رَفَعَهُ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ قَالَ: شَـکَکْتُ عِنْدَ مُضِیِّ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السـلام وَ کَانَ اجْتَمَعَ عِنْـدَ أَبِی مَـالٌ جَلِیـلٌ فَحَمَلَهُ وَ رَکِبَ فِی السَّفِینَهِ وَ خَرَجْتُ مَعَهُ مُشَیِّعاً لَهُ فَوُعِـکَ وَعْکاً شَدِیـداً فَقَالَ یَا بُنَیَّ رُدَّنِی رُدَّنِی فَهُوَ الْمَوْتُ وَ اتَّقِ اللَّهَ فِی هَـذَا الْمَالِ وَ أَوْصَـی إِلَیَّ وَ مَاتَ فَقُلْتُ فِی نَفْسِـی لَمْ یَکُنْ أَبِی یُوصِـی بِشَـیْ ءٍ غَیْرِ صَـحِیحٍ أَحْمِلُ هَذَا الْمَالَ إِلَی

الْعِرَاقِ وَ أَكْتَرِی دَاراً عَلَی الشَّطِّ وَ لَا أَخْبِرُ أَحَداً فَإِنْ وَضَحَ لِی شَیْ ءٌ كَوُضُوحِهِ أَیَّامَ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنْفَذْتُهُ وَ إِلَّا تَصَدَّقْتُ بِهِ فَقَدِمْتُ الْعِرَاقَ وَ اكْتَرَیْتُ دَاراً عَلَی الشَّطِّ وَ بَقِیتُ أَیَّاماً فَإِذَا أَنَا بِرَسُولٍ مَعَهُ رُقْعَهٌ فِیهَا یَا مُحَمَّدُ مَعَكَ كَذَا وَ كَذَا فِی جَوْفِ كَذَا وَ كَذَا حَتَّی قَصَّ عَلَیَّ جَمِیعَ مَا مَعِی مِمَّا لَمْ أُحِطْ بِهِ عِلْماً فَسَلَّمْتُ الْمَالَ إِلَی الرَّسُولِ وَ بَقِیتُ أَیَّاماً لَا یُرْفَعُ لِی رَأْسٌ فَاغْتَمَمْتُ فَخَرَجَ إِلَیَّ قَدْ أَقَمْنَاكَ مَقَامَ أَبِیكَ فَاحْمَدِ اللَّهَ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: معجزات وجود اقدس امام زمان علیه السّلام بیش از آن است که شمرده شود، ولی ما در اینجا قسمتی از آن را می آوریم، از جمله: جماعتی از علما از محمد بن ابراهیم بن مهزیار برای ما روایت کرده اند که گفت: بعد از رحلت حضرت عسکری علیه السّلام، در خصوص امام بعد از وی تردید کردم. اموالی از سهم امام نزد پدرم جمع شده بود. من مال ها را برداشتم و با پدرم به کشتی نشستم تا او را مشایعت کنم. ناگاه تب شدیدی بر وی (پدرم) عارض شد. به طوری که گفت: «فرزندم! مرا برگردان! مرا برگردان که این تب علامت مرگ است.» سپس گفت: «در خصوص این مال راه احتیاط را پیش گیر.» آنگاه وصیت کرد و وفات یافت.

من پیش خود گفتم پدرم به چیز نادرست وصیت نکرده است. این اموال را به عراق حمل می کنم و خانه ای کنار شط اجاره کرده در آنجا می مانم و هیچ کس را از جریان مطلع نمی گردانم، اگر مطلب برایم روشن شد و همان طور که زمان حیات امام حسن عسکری علیه السّلام روشن بود، دانستم امام کیست، این اموال را به آن کس که امام است می دهم، وگرنه بین فقرا قسمت می کنم.

پس به عراق آمدم و کنار شط خانه ای اجاره کردم و چند روزی ماندم. روزی دیدم قاصدی آمد و نامه ای به من داد که نوشته بود: «ای محمد! فلان مقدار مال در فلان چیز نزد تو هست!» سپس هر چه من آورده بودم و خودم از آن اطلاع نداشتم، نام برده بود. من آن اموال را به قاصد تسلیم کردم و چند روزی منقلب و غمگین ماندم. تا اینکه نامه دیگری به افتخار من صادر گشت که در آن نوشته شده بود: «ما تو را به جای پدرت وکیل کرده ایم. پس حمد خدای را بجای آور.» - . غیبت طوسی: ۲۸۱ -

**[ترجمه]

«۳۲»

شا، [الإرشاد] ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنِ الْكُلَیْنِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمَّوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ: مِثْلَهُ

**[ترجمه]در ارشاد شیخ مفید نیز نظیر این روایت آمده است. - . ارشاد: ۳۶۳ -

**[ترجمه]

بیان

فی الکافی مکان قوله و إلا تصدقت به و إلا قصفت به و القصف اللهو و اللعب و فی الإرشاد و إلا أنفقته فی ملاذی و شهواتی و کأنه نقل بالمعنی و قوله لا یرفع لی رأس کنایه عن عدم التوجه و الاستخبار فإن من یتوجه إلی أحد یرفع إلیه رأسه.

**[ترجمه]در کافی به جای عبارت «و الّا تصدقت»، به این عبارت آمده: «و الّا قصفت به» که «قصف» به معنای لهو و لعب است و در ارشاد این عبارت آمده: «والّا انفقته فی ملاذّی و شهواتی»، یعنی وگرنه آن را در لذت ها و خواسته های نفسانی ام خرج کنم. و گویا نقل به معنا کرده است و عبارت «لا یرفع بی رأس» کنایه از عدم توجه و استخبار است، زیرا کسی که به دیگری توجه می کند، سرش را به سمت او بلند می کند.

**[ترجمه]

«۳۳»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْفَضْلِ بْنِ زَیْدٍ الْیَمَانِیِّ قَالَ: کَتَبْتُ فِی مَعْنَیَیْنِ وَ أَرَدْتُ أَنْ أَکْتُبَ فِی الثَّالِثِ وَ امْتَنَعْتُ مِنْهُ مَخَافَهَ أَنْ یُکْرَهَ ذَلِکَ فَوَرَدَ جَوَابُ الْمَعْنَیَیْنِ وَ الثَّالِثِ الَّذِی طَوَیْتُهُ مُفَسَّراً.

**[ترجمه]غیبت طوسی: حسن بن فضل بن زید یمامی می گوید: درباره دو مطلب نامه ای به حضرت نوشتم و می خواستم راجع به مطلب سوم هم چیزی بنویسم، ولی به ملاحظه اینکه مبادا خوشایند نباشد، سومی را ننوشتم. جواب آن دو مطلب و تفسیر مطلب سوم، هر سه صادر گشت. - . غیبت طوسی: ۲۸۱ -

**[ترجمه]

«۳۴»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ بَدْرٍ غُلَامِ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْهُ قَالَ: وَرَدْتُ الْجَبَلَ وَ أَنَا لَا أَقُولُ بِالْإِمَامَهِ أُحِبُّهُمْ جُمْلَهً إِلَی أَنْ مَاتَ یَزِیدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِکِ-(۱) فَأَوْصَی إِلَیَّ فِی عِلَّتِهِ أَنْ یُدْفَعَ الشِّهْرِیُّ السَّمَنْدُ وَ سَیْفُهُ وَ مِنْطَقَتُهُ إِلَی مَوْلَاهُ فَخِفْتُ إِنْ لَمْ أَدْفَعِ الشِّهْرِیَّ إِلَی إِذْکُوتَکِینَ نَالَنِی مِنْهُ اسْتِخْفَافٌ فَقَوَّمْتُ الدَّابَّهَ وَ السَّیْفَ وَ الْمِنْطَقَهَ بِسَبْعِمِائَهِ دِینَارٍ فِی نَفْسِی وَ لَمْ أُطْلِعْ عَلَیْهِ أَحَداً فَإِذَا الْکِتَابُ قَدْ وَرَدَ عَلَیَّ مِنَ الْعِرَاقِ أَنْ وَجِّهِ السَّبْعَمِائَهِ دِینَارٍ الَّتِی لَنَا قِبَلَکَ مِنْ ثَمَنِ الشِّهْرِیِّ السَّمَنْدِ وَ السَّیْفِ وَ الْمِنْطَقَهِ.

شا، [الإرشاد] ابن قولویه عن الکلینی عن علی بن محمد عن عده من أصحابنا عن

۱- ۱. فی نسخه الکافی ج ۱ ص ۵۲۲ و الإرشاد ص ۳۳۴ کما مر عن کتاب النجوم نقلا عن دلائل الطبریّ:« یزید بن عبد اللّه».

أحمد بن الحسن و العلاء بن رزق الله عن بدر: مثله

**[ترجمه]غیبت طوسی: بدر غلام احمد بن حسن می گوید: به منطقه جبل آمدم، در حالی که درباره امامت چیزی نمی گفتم و آنها را به جملگی دوست داشتم. تا آنکه یزید بن عبدالملک درگذشت. او در ایام بیماری

خویش به من وصیت کرد که اسب سمند و شمشیر و کمربند مرا به مولایم بده. من ترسیدم که اگر اسب او را به «اذکوتکین» ندهم، از جانب او سرزنش خواهم شد. پس اسب و شمشیر و کمربند او را پیش خود به هفتصد دینار قیمت کردم و هیچ کس را بر این مطلب آگاهی ندادم. بعد از چندی نامه ای از ناحیه مقدسه حضرت صاحب علیه السّلام از عراق رسید که: «هفتصد دینار پول اسب و شمشیر و کمربند را که مال ماست بفرست.» - . غیبت طوسی: ۲۸۱ -

در ارشاد مفید نیز مانند این حدیث روایت شده است - . ارشاد: ۳۶۳ - .

**[ترجمه]

بیان

قال الفیروزآبادی الشهریه بالکسر ضرب من البراذین و أقول یظهر من الخبر الطویل الذی أخرجناه من کتاب النجوم و دلائل الطبری أن صاحب القضیه هو أحمد لا بدر غلامه و البدر روی عن مولاه و العلاء عطف علی العده و هذا سند آخر إلی أحمد و لم یذکر أحمد فی الثانی لظهوره أو کان عنه بعد قوله غلام أحمد بن الحسن فسقط من النساخ فتدبر(۱).

**[ترجمه]فیروزآبادی می گوید: کلمه «شهریّه» به کسر شین، نوعی قاطر است.

ضمنا از روایت طولانی که در همین زمینه سابقا از کتاب «النجوم» و «دلائل الامامه» طبری نقل کردیم، آشکار بود که صاحب این داستان احمد بوده نه بدر غلام او. پس باید گفت که در این جا بدر هم مطلب را از آقای خود احمد نقل کرده است. و در روایت ارشاد، علاء بن رزق اللّه عطف است به «جمعی از اصحاب»، یعنی جمعی از اصحاب و علاء بن رزق اللّه. این سند دیگری است که به حمد منتهی می شود. علت اینکه در این روایت احمد ذکر نشده، یا وضوح مطلب بوده یا اینکه لفظ احمد از قلم ناسخ حذف شده است. پس نیک تدبر نما.

**[ترجمه]

«۳۵»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی عَقِیلٍ عِیسَی بْنِ نَصْرٍ قَالَ: کَتَبَ عَلِیُّ بْنُ زِیَادٍ الصَّیْمَرِیُّ یَلْتَمِسُ کَفَناً فَکَتَبَ إِلَیْهِ أَنَّکَ تَحْتَاجُ إِلَیْهِ فِی سَنَهِ ثَمَانِینَ فَمَاتَ فِی سَنَهِ ثَمَانِینَ وَ بَعَثَ إِلَیْهِ بِالْکَفَنِ قَبْلَ مَوْتِهِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابی عقیل عیسی بن نصر می گوید: علی بن زیاد سیمری نامه ای خدمت حضرت نوشت و خواهش

کفنی کرد. در جواب مرقوم شد: «تو در سال ۸۰ محتاج به آن خواهی شد.» پس او هم در سال ۸۰ هجری مرد. حضرت هم پیش از مرگ، کفن را برای او فرستادند. - . غیبت طوسی: ۲۸۳ -

**[ترجمه]

بیان

فی سنه ثمانین أی من عمره أو المراد سنه ثمانین بعد المائتین و فی الکافی قبل موته بأیام.

**[ترجمه]از سال هشتاد، یا هشتاد سال از عمر وی منظور است یا مراد سال ۲۸۰ هجری است. و در کافی می نویسد: «چند روز پیش از مرگش کفن به او رسید.»

**[ترجمه]

«۳۶»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: خَرَجَ نَهْیٌ عَنْ زِیَارَهِ مَقَابِرِ قُرَیْشٍ وَ الْحَائِرِ فَلَمَّا کَانَ بَعْدَ أَشْهُرٍ دَعَا الْوَزِیرُ الْبَاقَطَانِیَّ فَقَالَ لَهُ الْقَ بَنِی الْفُرَاتِ وَ الْبُرْسِیِّینَ وَ قُلْ لَهُمْ لَا تَزُورُوا مَقَابِرَ قُرَیْشٍ فَقَدْ أَمَرَ الْخَلِیفَهُ أَنْ یُتَفَقَّدَ کُلُّ مَنْ زَارَ فَیُقْبَضَ عَلَیْهِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: علی بن محمد می گوید: توقیعی از ناحیه مقدسه بیرون آمد که از زیارت مقابر قریش و حائر حسینی علیه السّلام نهی فرموده بود. بعد از چند ماه وزیر، «باقطانی» را خواست و گفت: «طایفه «بنی فرات» و «برسی ها» را ملاقات کن و بگو: نباید مقابر قریش را زیارت کنید، زیرا خلیفه امر کرده که مواظبت کنند هر کس به زیارت آنجا رفت، او را بگیرند.» - . غیبت طوسی: ۲۸۳ -

**[ترجمه]

بیان

بنو الفرات رهط الوزیر أبی الفتح الفضل بن جعفر بن فرات کان من وزراء بنی العباس و هو الذی صحح طریق الخطبه الشقشقیه و یحتمل أن یکون المراد النازلین بشط الفرات و برس قریه بین الحله و الکوفه و المراد بزیاره مقابر قریش زیاره الکاظمین علیهما السلام.

ک، [إکمال الدین] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِیُّ عَنِ ابْنِ الْعَیَّاشِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ الرَّازِیِّ قَالَ: خَرَجَ بَعْضُ إِخْوَانِی مِنْ أَهْلِ الرَّأْیِ مُرْتَاداً بَعْدَ مُضِیِّ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَبَیْنَا هُوَ

۱- ۱. هو موجود فی نسخه الإرشاد المطبوعه سنه ۱۳۷۲، و لذا أضفناه فی المتن و جعلناه بین المعقوفتین.

فِی مَسْجِدِ الْکَوفهِ مُتَفَکراً فِیمَا خَرَجَ لَهُ یَبْحَثُ حَصَی الْمَسْجِدِ بِیَدِهِ إِذَا ظَهَرَتْ لَهُ حَصَاهٌ فِیهَا مَکْتُوبٌ مُحَمَّدٌ فَنَظَرَ فَإِذَا هِیَ کِتَابَهٌ نَاتِئَهٌ مَخْلُوقَهٌ غَیْرُ مَنْقُوشَهٍ.

**[ترجمه]«بنی فرات» قبیله وزیر ابوالفتح فضل بن جعفر بن فرات است که از وزراء بنی عباس بوده و هم اوست که سلسله سند خطبه شقشقیه حضرت امیر علیه السّلام را تصحیح کرد. احتمال هم دارد که بنی فرات مردمی باشند که در کنار شط فرات منزل کردند. «برس» قریه ای واقع میان دجله و کوفه است (از اینجا معلوم می شود بنی فرات و برسی ها شیعه بوده اند) و مقصود از زیارت مقابر قریش، زیارت کاظمین علیهماالسّلام است.

کمال الدین: علی بن احمد رازی می گوید: بعد از رحلت امام حسن عسکری علیه السّلام، یکی از برادران دینی اهل ری که درباره جانشین حضرت مردد بود، به منظور تحقیق در این امر سفر کرد. پس هنگامی که او در مسجد کوفه به فکر رفته و با دست خود سنگریزه های مسجد را به هم می زد، ناگهان سنگریزه ای پیدا شد که بر آن نوشته بود «محمد!» چون آن را نگریستم دیدم با خط برجسته طبیعی نوشته شده و نقاشی نیست. - . کمال الدین: ۳۵۸ -

**[ترجمه]

«۳۷»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ وَ الْغَضَائِرِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الصَّفْوَانِیِّ قَالَ: رَأَیْتُ الْقَاسِمَ بْنَ الْعَلَاءِ وَ قَدْ عُمِّرَ مِائَهَ سَنَهٍ وَ سَبْعَ عَشْرَهَ سَنَهً مِنْهَا ثَمَانِینَ سَنَهً صَحِیحُ الْعَیْنَیْنِ لَقِیَ مَوْلَانَا أَبَا الْحَسَنِ وَ أَبَا مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیَّیْنِ علیهما السلام وَ حُجِبَ بَعْدَ الثَّمَانِینَ وَ رُدَّتْ عَلَیْهِ عَیْنَاهُ قَبْلَ وَفَاتِهِ بِسَبْعَهِ أَیَّام وَ ذَلِکَ أَنِّی کُنْتُ مُقِیماً عِنْدَهُ بِمَدِینَهِ الرَّانِ مِنْ أَرْضِ آذَرْبِیجَانَ وَ کَانَ لَا یَنْقَطِعُ تَوْقِیعَاتُ مَوْلَانَا صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام عَلَی یَدِ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمْرِیِّ وَ بَعْدَهُ عَلَی یَدِ أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَیْنِ بْنِ رَوْحٍ قَدَّسَ اللَّهُ أَرْوَاحَهُمَا فَانْقَطَعَتْ عَنْهُ الْمُکَاتَبَهُ نَحْواً مِنْ شَهْرَیْنِ فَغُلِقَ رَحِمَهُ اللَّهُ لِذَلِکَ فَبَیْنَا نَحْنُ عِنْدَهُ نَأْکُلُ إِذْ دَخَلَ الْبَوَّابُ مُسْتَبْشِراً فَقَالَ لَهُ فَیْجُ الْعِرَاقِ لَا یُسَمَّی بِغَیْرِهِ فَاسْتَبْشَرَ الْقَاسِمُ وَ حَوَّلَ وَجْهَهُ إِلَی الْقِبْلَهِ فَسَجَدَ وَ دَخَلَ کَهْلٌ قَصِیرٌ یُرَی أَثَرُ الْفُیُوجِ عَلَیْهِ وَ عَلَیْهِ جُبَّهٌ مُضَرَّبَهٌ وَ فِی رِجْلِهِ نَعْلٌ مَحَامِلِیٌّ وَ عَلَی کَتِفِهِ مِخْلَاهٌ فَقَامَ الْقَاسِمُ فَعَانَقَهُ وَ وَضَعَ الْمِخْلَاهَ عَنْ عُنُقِهِ وَ دَعَا بِطَسْتٍ وَ مَاءٍ فَغَسَلَ یَدَهُ وَ أَجْلَسَهُ إِلَی جَانِبِهِ فَأَکَلْنَا وَ غَسَلْنَا أَیْدِیَنَا فَقَامَ الرَّجُلُ فَأَخْرَجَ کِتَاباً أَفْضَلَ مِنَ النِّصْفِ الْمُدَرَّجِ فَنَاوَلَهُ الْقَاسِمَ فَأَخَذَهُ وَ قَبَّلَهُ وَ دَفَعَهُ إِلَی کَاتِبٍ لَهُ یُقَالُ لَهُ ابْنُ أَبِی سَلَمَهَ فَأَخَذَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ فَفَضَّهُ وَ قَرَأَهُ حَتَّی أَحَسَّ الْقَاسِمُ بِنِکَایَهٍ فَقَالَ یَا بَا عَبْدِ اللَّهِ خَیْرٌ فَقَالَ خَیْرٌ فَقَالَ وَیْحَکَ خَرَجَ فِیَّ شَیْ ءٌ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مَا تَکْرَهُ فَلَا قَالَ الْقَاسِمُ فَمَا هُوَ قَالَ نُعِیَ الشَّیْخُ إِلَی نَفْسِهِ بَعْدَ وُرُودِ هَذَا الْکِتَابِ بِأَرْبَعِینَ یَوْماً وَ قَدْ حُمِلَ إِلَیْهِ سَبْعَهُ أَثْوَابٍ فَقَالَ الْقَاسِمُ فِی سَلَامَهٍ مِنْ دِینِی فَقَالَ فِی سَلَامَهٍ مِنْ دِینِکَ فَضَحِکَ رَحِمَهُ اللَّهُ فَقَالَ مَا أُؤَمِّلُ بَعْدَ هَذَا الْعُمُرِ فَقَالَ الرَّجُلُ الْوَارِدُ(۱)

فَأَخْرَجَ مِنْ مِخْلَاتِهِ ثَلَاثَهَ أُزُرٍ وَ حِبَرَهً یَمَانِیَّهً حَمْرَاءَ وَ عِمَامَهً وَ ثَوْبَیْنِ وَ مِنْدِیلًا فَأَخَذَهُ الْقَاسِمُ وَ کَانَ عِنْدَهُ قَمِیصٌ خَلَعَهُ عَلَیْهِ مَوْلَانَا الرِّضَا أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَ کَانَ لَهُ صَدِیقٌ یُقَالُ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّنِیزِیُّ- وَ کَانَ شَدِیدَ

١- ١. أى بيده: يقال قال بيده أى: أهوى بهما و أخذ ما يريد.

النَّصْبِ وَ کَانَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ الْقَاسِمِ نَضَّرَ اللَّهُ وَجْهَهُ مَوَدَّهٌ فِی أُمُورِ الـدُّنْیَا شَدِیدَهٌ وَ کَانَ الْقَاسِمُ یَوَدُّهُ وَ قَدْ کَانَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَافَی إِلَی الدَّارِ لِإِصْلَاحِ بَیْنَ أَبِی جَعْفَرِ بْنِ حُمْدُونٍ الْهَمْدَانِیِّ وَ بَیْنَ خَتَنِهِ ابْنِ الْقَاسِمِ فَقَالَ الْقَاسِمُ لِشَیْخَیْنِ مِنْ مَشَایِخِنَا الْمُقِیمَیْنِ مَعَهُ أَحَدُهُمَا یُقَالُ لَهُ أَبُو حَامِدٍ عِمْرَانُ بْنُ الْمُفَلَّسِ وَ الْآخَرُ أَبُو عَلِیِّ بْنُ جَحْدَرٍ أَنْ أَقْرِئَا هَذَا الْکِتَابَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مُحَمَّدٍ فَإِنِّی أُحِبُّ هِدَایَتَهُ وَ أَرْجُو أَنْ یَهْـدِیَهُ اللَّهُ بِقِرَاءَهِ هَـذَا الْکِتَابِ فَقَالا لَهُ اللَّهَ اللَّهَ اللَّهَ فَإِنَّ هَذَا الْکِتَابَ لَا یَحْتَمِلُ مَا فِیهِ خَلْقٌ مِنَ الشِّیعَهِ فَکَیْفَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدٍ فَقَالَ أَنَا أَعْلَمُ أَنِّی مُفْشٍ لِسِـرٍّ لَا یَجُوزُ لِی إِعْلَانُهُ لَکِنْ مِنْ مَحَبَّتِی لِعَبْـدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ شَـهْوَتِی أَنْ یَهْدِیَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَـلَّ لِهَـذَا الْـأَمْرِ هُوَ ذَا أُقْرِئُهُ الْکِتَابَ فَلَمَّا مَرَّ ذَلِکَ الْیَوْمُ وَ کَانَ یَوْمُ الْخَمِیسِ لِثَلَاثَ عَشْـرَهَ خَلَتْ مِنْ رَجَبٍ دَخَلَ عَبْـدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدٍ وَ سَـلَّمَ عَلَیْهِ فَأَخْرَجَ الْقَاسِمُ الْکِتَابَ فَقَالَ لَهُ اقْرَأْ هَـذَا الْکِتَابَ وَ انْظُرْ لِنَفْسِکَ فَقَرَأَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْکِتَابَ فَلَمَّا بَلَغَ إِلَی مَوْضِـعِ النَّعْیِ رَمَی الْکِتَابَ عَنْ یَـدِهِ وَ قَـالَ لِلْقَـاسِمِ یَـا بَا مُحَمَّدٍ اتَّقِ اللَّهَ فَإِنَّکَ رَجُلٌ فَاضِلٌ فِی دِینِکَ مُتَمَکِّنٌ مِنْ عَقْلِکَ وَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ وَ مـا تَـدْرِی نَفْسٌ مـا ذا تَکْسِبُ غَـداً وَ ما تَـدْرِی نَفْسٌ بِأَیِّ أَرْضٍ تَمُوتُ (۱) وَ قَـالَ عـالِمُ الْغَیْبِ فَلا یُظْهِرُ عَلی غَیْبِهِ أَحَـداً فَضَحِکَ (۲)

الْقَـاسِمُ وَ قَـالَ لَهُ أَتِمَّ الْآیَهَ إِلَّا مَنِ ارْتَضـی مِنْ رَسُولٍ وَ مَوْلَایَ هُوَ الْمُرْتَضَـی مِنَ الرَّسُولِ وَ قَالَ قَـدْ عَلِمْتُ أَنَّکَ تَقُولُ هَـذَا وَ لَکِنْ أَرِّخِ الْیَوْمَ فَإِنْ أَنَا عِشْتُ بَعْدَ هَذَا الْیَوْمِ الْمُوَرَّخِ فِی هَذَا الْکِتَابِ فَاعْلَمْ أَنِّی لَسْتُ عَلَی شَـیْ ءٍ وَ إِنْ أَنَا مِتُّ فَانْظُرْ لِنَفْسِکَ فَوَرَّخَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ الْیَوْمَ وَ افْتَرَقُوا وَ حُمَّ الْقَاسِمُ یَوْمَ السَّابِعِ مِنْ وُرُودِ الْکِتَابِ وَ اشْـتَدَّتْ بِهِ فِی ذَلِکَ الْیَوْمِ الْعِلَّهُ وَ اسْتَنَدَ فِی فِرَاشِهِ إِلَی الْحَائِطِ وَ کَانَ ابْنُهُ الْحَسَنُ بْنُ الْقَاسِمِ مُـدْمِناً عَلَی شُـرْبِ الْخَمْرِ وَ کَانَ مُتَزَوِّجاً إِلَی أَبِی جَعْفَرِ بْنِ حُمْـدُونٍ الْهَمْدَانِیِّ وَ کَانَ جَالِساً وَ رِدَاؤُهُ مَسْتُورٌ

۱- ۱. لقمان: ۳۴.

۲- ۲. الجن: ۲۷.

عَلَی وَجْهِهِ فِی نَاحِیَهٍ مِنَ الدَّارِ وَ أَبُو حَامِدٍ فِی نَاحِیَتِهِ وَ أَبُو عَلِیِّ بْنُ جَحْدَرٍ وَ أَنَا وَ جَمَاعَهٌ مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ نَبْکِی إِذَا اتَّکَأَ الْقَاسِمُ عَلَی یَدَیْهِ إِلَی خَلْفٍ وَ جَعَلَ یَقُولُ یَا مُحَمَّدُ یَا عَلِیُّ یَا حَسَنُ یَا حُسَیْنُ یَا مَوَالِیَّ کُونُوا شُفَعَائِی إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَالَهَا الثَّانِیَهَ وَ قَالَهَا الثَّالِثَهَ فَلَمَّا بَلَغَ فِی الثَّالِثَهِ یَا مُوسَی یَا عَلِیُّ تَفَرْقَعَتْ أَجْفَانُ عَیْنَیْهِ کَمَا یُفَرْقِعُ الصِّبْیَانُ شَقَائِقَ النُّعْمَانِ وَ انْتَفَخَتْ حَدَقَتُهُ وَ جَعَلَ یَمْسَحُ بِکُمِّهِ عَیْنَیْهِ وَ خَرَجَ مِنْ عَیْنَیْهِ شَبِیهٌ بِمَاءِ اللَّحْمِ ثُمَّ مَدَّ طَرْفَهُ إِلَی ابْنِهِ فَقَالَ یَا حَسَنُ إِلَیَّ یَا بَا حَامِدٍ إِلَیَّ یَا بَا عَلِیٍّ فَاجْتَمَعْنَا حَوْلَهُ وَ نَظَرْنَا إِلَی الْحَدَقَتَیْنِ صَحِیحَتَیْنِ فَقَالَ لَهُ أَبُو حَامِدٍ تَرَانِی وَ جَعَلَ یَدَهُ عَلَی کُلِّ وَاحِدٍ مِنَّا وَ شَاعَ الْخَبَرُ فِی النَّاسِ وَ الْعَامَّهِ وَ أَتَاهُ النَّاسُ مِنَ الْعَوَامِّ یَنْظُرُونَ إِلَیْهِ وَ رَکِبَ الْقَاضِی إِلَیْهِ وَ هُوَ أَبُو السَّائِبِ عُتْبَهُ بْنُ عُبَیْدِ اللَّهِ الْمَسْعُودِیُّ وَ هُوَ قَاضِی الْقُضَاهِ بِبَغْدَادَ فَدَخَلَ عَلَیْهِ فَقَالَ لَهُ یَا بَا مُحَمَّدٍ مَا هَذَا الَّذِی بِیَدِی وَ أَرَاهُ خَاتَماً فَصُّهُ فَیْرُوزَجٌ فَقَرَّبَهُ مِنْهُ فَقَالَ عَلَیْهِ ثَلَاثَهُ أَسْطُرٍ فَتَنَاوَلَهُ الْقَاسِمُ رَحِمَهُ اللَّهُ فَلَمْ یُمْکِنْهُ قِرَاءَتُهُ وَ خَرَجَ النَّاسُ مُتَعَجِّبِینَ یَتَحَدَّثُونَ بِخَبَرِهِ وَ الْتَفَتَ الْقَاسِمُ إِلَی ابْنِهِ الْحَسَنِ فَقَالَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ مُنَزِّلُکَ مَنْزِلَهً وَ مُرَتِّبُکَ مَرْتَبَهً فَاقْبَلْهَا بِشُکْرٍ فَقَالَ لَهُ الْحَسَنُ یَا أَبَهْ قَدْ قَبِلْتُهَا قَالَ الْقَاسِمُ عَلَی مَا ذَا قَالَ عَلَی مَا تَأْمُرُنِی بِهِ یَا أَبَهْ قَالَ عَلَی أَنْ تَرْجِعَ عَمَّا أَنْتَ عَلَیْهِ مِنْ شُرْبِ الْخَمْرِ قَالَ الْحَسَنُ یَا أَبَهْ وَ حَقِّ مَنْ أَنْتَ فِی ذِکْرِهِ لَأَرْجِعَنَّ عَنْ شُرْبِ الْخَمْرِ وَ مَعَ الْخَمْرِ أَشْیَاءَ لَا تَعْرِفُهَا فَرَفَعَ الْقَاسِمُ یَدَهُ إِلَی السَّمَاءِ وَ قَالَ اللَّهُمَّ أَلْهِمِ الْحَسَنَ طَاعَتَکَ وَ جَنِّبْهِ مَعْصِیَتَکَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ دَعَا بِدَرْجٍ فَکَتَبَ وَصِیَّتَهُ

بِیَدِهِ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ کَانَتِ الضِّیَاعُ الَّتِی فِی یَدِهِ لِمَوْلَانَا وَقْفٌ وَقَفَهُ وَ کَانَ فِیمَا أَوْصَی الْحَسَنَ أَنْ قَالَ یَا بُنَیَّ إِنْ أُهِّلْتَ لِهَذَا الْأَمْرِ یَعْنِی الْوَکَالَهَ لِمَوْلَانَا فَیَکُونُ قُوتُکَ مِنْ نِصْفِ ضَیْعَتِی الْمَعْرُوفَهِ بِفرجیده وَ سَائِرُهَا مِلْکٌ لِمَوْلَایَ وَ إِنْ لَمْ تُؤَهَّلْ لَهُ فَاطْلُبْ خَیْرَکَ مِنْ حَیْثُ یَتَقَبَّلُ اللَّهُ وَ قَبِلَ الْحَسَنُ وَصِیَّتَهُ عَلَی ذَلِکَ فَلَمَّا کَانَ فِی یَوْمِ الْأَرْبَعِینَ وَ قَدْ طَلَعَ الْفَجْرُ مَاتَ الْقَاسِمُ رَحِمَهُ اللَّهُ فَوَافَاهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ یَعْدُو فِی الْأَسْوَاقِ حَافِیاً حَاسِراً وَ هُوَ یَصِیحُ وَا سَیِّدَاهْ فَاسْتَعْظَمَ النَّاسُ ذَلِکَ مِنْهُ وَ

جَعَلَ النَّاسُ يَقُولُونَ مَا الَّذِی تَفْعَلُ بِهَذَلِکَ فَقَالَ اسْكُتُوا فَقَدْ رَأَيْتُ مَا لَمْ تَرَوْهُ وَ تَشَيَّعَ وَ رَجَعَ عَمَّا كَانَ عَلَيْهِ وَ وَقَفَ الْكَثِيرَ مِنْ ضِيَاعِهِ وَ تَوَلَّى أَبُو عَلِيِّ بْنُ جَحْدَرٍ غُسْلَ الْقَاسِمِ وَ أَبُو حَامِدٍ يَصُبُّ عَلَيْهِ الْمَاءَ وَ كُفِّنَ فِی ثَمَانِيَةِ أَثْوَابٍ عَلَى بَدَنِهِ قَمِيصُ مَوْلَاهُ أَبِی الْحَسَنِ وَ مَا يَلِيهِ السَّبْعَةُ الْأَثْوَابِ الَّتِی جَاءَتْهُ مِنَ الْعِرَاقِ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ مُدَّةٍ يَسِيرَةٍ وَرَدَ كِتَابُ تَعْزِيَةٍ عَلَى الْحَسَنِ مِنْ مَوْلَانَا عليه السلام فِی آخِرِهِ دُعَاءٌ أَلْهَمَکَ اللَّهُ طَاعَتَهُ وَ جَنَّبَ مَعْصِيَتَهُ وَ هُوَ الدُّعَاءُ الَّذِی كَانَ دَعَا بِهِ أَبُوهُ وَ كَانَ آخِرُهُ قَدْ جَعَلْنَا أَبَاکَ إِمَاماً لَکَ وَ فَعَالَهُ لَکَ مِثَالًا.

نجم، كتاب النجوم نَقَلْنَاهُ مِنْ نُسْخَةٍ عَتِيقَةٍ جِدّاً مِنْ أُصُولِ أَصْحَابِنَا لَعَلَّهَا قَدْ كُتِبَ فِی زَمَنِ الْوُكَلَاءِ فَقَالَ فِيهَا مَا هَذَا لَفْظُهُ قَالَ الصَّفْوَانِيُّ: وَ ذَكَرَ نَحْوَهُ

**[ترجمه]غیبت طوسی: محمد بن احمد صفوانی می گوید: قاسم بن علا را دیدم که صد و هفده سال داشت. در هشتاد سالگی که دو چشمش سالم بود، به شرف ملاقات مولی امام علی النقی و امام حسن عسکری علیهماالسّلام رسیده بود. سپس بعد از هشتاد سالگی نابینا شد، آنگاه هفت روز پیش از وفاتش، دوباره بینا گردید. جریان بدین قرار بود که من در شهر «ران» آذربایجان نزد وی اقامت داشتم و مرتب توقیعاتی از جانب امام زمان علیه السّلام به دست محمد بن عثمان و بعد از او به دست حسین بن روح قدس اللّه روحهما به وی می رسید، ولی بعد از آن قریب دو ماه، توقیعی نرسید و او از این جهت ناراحت شد.

روزی در اثنای اینکه با وی غذا می خوردیم، ناگهان دربان خوشحال وارد شد و گفت: پیکی از جانب عراق آمده. قاسم مسرور گردیده روی به جانب قبله کرد و به سجده افتاد. فی الوقت پیرمردی کوتاه قد با علامت قاصدی، در حالی که جامه دوخته ای به تن و کفش مخصوص سفر به پا و خورجینی به دوش داشت، وارد شد.

قاسم برخاست و با او معانقه کرد و خورجین را از دوشش برداشت. آنگاه طشت و آب طلبید، دست او را شسته و پهلوی خود نشاند و به خوردن غذا مشغول گشتیم. سپس دست ها را شستیم. در این موقع پیرمرد برخاست و نامه ای که از نیم ورق بزرگ تر بود بیرون آورد و به قاسم داد. قاسم نامه را گرفت، آن را بوسید و به کاتب خود ابن ابی سلمه داد. ابو عبداللّه ابن ابی سلمه کاتب وی، نامه را گرفت و مهرش را برداشت و خواند. قاسم احساس مطلب حزن آوری از آن کرد. لذا پرسید: «یا ابا عبداللّه، خیر است!» گفت خیر است. قاسم پرسید: «آیا راجع به من دستور آمده؟» ابو عبداللّه گفت: «اگر خوش نمی داری تا نگویم.» گفت: «مگر چیست؟» گفت: «خبر مرگ تو است که نوشته چهل روز دیگر خواهی مرد و اینها هفت قطعه پارچه است که برای کفن تو آورده اند!» پرسید: «آیا من با دین سالم از دنیا می روم؟ گفت: «آری، چون بمیری دینت سالم است.» قاسم خندید و گفت: «بعد از این عمر طولانی دیگر آرزویی ندارم.»

مرد تازه وارد مجددا برخاست و سه طاقه پارچه و لباس یمنی سرخ رنگی و عمامه ای و دو دست لباس و دستمالی بیرون آورد و به قاسم داد. و نیز پیراهنی نزد او بود که حضرت امام رضا علیه السّلام به وی خلعت داده بود. قاسم دوستی داشت بنام عبدالرحمن بن محمد سنیزی که با اهل بیت عصمت سخت دشمن بود، ولی میان او و قاسم - که خدا او را خرم روی کند - در امر دنیوی دوستی محکمی برقرار بود .

در آن موقع عبدالرحمن برای صلح دادن ابو جعفر بن حمدون همدانی و پسر قاسم که داماد وی بود، به خانه قاسم آمد.

قاسم به دو نفر پیرمرد شیعه که نزد وی می زیستند و نام یکی از آنها ابو حامد عمران بن مفلس و دیگری علی بن جحدر بود گفت: «این نامه را برای عبدالرحمن بن محمد بخوانید، زیرا دوست دارم او را هدایت کنم و امیدوارم خداوند با خواندن این نامه، او را به مذهب حق راهنمایی کند.» پیرمردها گفتند: «از این فکر درگذر، زیرا مضمون این نامه را جماعت شیعه نمی توانند تحمل کنند، تا چه رسد به عبدالرحمن بن محمد.» قاسم گفت: «من می دانم سری را فاش می کنم که نمی باید آن را اظهار بدارم، ولی به ملاحظه دوستی که با عبدالرحمن بن محمد داشته و میلی که به راهنمایی او به وسیله این موضوع دارم، می خواهم نامه را برای عبدالرحمن بخوانم.»

آن روز گذشت. چون روز پنجشنبه سیزدهم ماه رجب فرا رسید و عبدالرحمن ابن محمد به نزد قاسم آمد و به وی سلام کرد، قاسم نامه را بیرون آورد و گفت: «این نامه را بخوان! و درباره آن بیندیش!» عبدالرحمن نامه را خواند. چون به آنجا رسید که خبر مرگ قاسم را داده بود، نامه را پرت کرد و به قاسم گفت: «ای ابو محمد! از این عقیده که داری به خدا پناه ببر، زیرا تو مردی هستی که از لحاظ دیانت بر دیگران برتری داری و عقلت را از دست نداده ای. خداوند می فرماید: «وَ ما تَدْرِی نَفْسٌ ما ذا تَکْسِبُ غَداً وَ ما تَدْرِی نَفْسٌ بِأَیِّ أَرْضٍ تَمُوتُ» - . لقمان / ۳۴ - ، {و کسی نمی داند فردا چه به دست می آورد، و کسی نمی داند در کدامین سرزمین می میرد.} همچنین می فرماید: «عالِمُ الْغَیْبِ فَلا یُظْهِرُ عَلی غَیْبِهِ أَحَداً» - . جن / ۲۶ - ، {دانای نهان است، و کسی را بر غیب خود آگاه نمی کند.} قاسم خندید و گفت: «بقیه آیه را بخوان که خدا می فرماید: «إِلَّا مَنِ ارْتَضی مِنْ رَسُولٍ» - . جن / ۲۷ - ، {جز پیامبری را که از او خشنود باشد}، یعنی مگر فرستاده ای که مورد رضایت خدا باشد و مولای من هم مورد رضایت خداست!» سپس قاسم به وی گفت: «من می دانستم که تو چنین خواهی گفت، ولی تاریخ امروز را نگاه دار. اگر من بعد از آن تاریخی که در این نامه است زنده ماندم، بدان که اعتقاد من چیزی نبوده، اما اگر وفات یافتم، درباره معتقدات خود تجدید نظر کن.» عبدالرحمن تاریخ روز مقرر در نامه را یادداشت کرد و از هم جدا گشتند.

چون هفت روز از تاریخ رسیدن نامه گذشت، در همان روز قاسم سخت بیمار شد و میان بسترش تکیه به دیوار داد. پسرش حسن بن قاسم دائم الخمر و داماد ابو عبداللّٰه بن حمدون همدانی بود. حسن در آن هنگام عبا به صورت انداخته و در گوشه خانه نشسته بود. ابو حامد نیز در گوشه دیگر خانه نشسته بود. ابو جعفر بن جحدر و من و گروهی از مردم شهر هم گریه می کردیم.

در این وقت قاسم تکیه به دو دست و پشت خود داد و شروع به گفتن این کلمات کرد: «یا محمّد یا علیّ یا حسن یا حسین! یا موالی کونوا شفعائی الی اللّٰه عزوجل.» (ای محمد ای علی ای حسن ای حسین! شفیعان من در پیشگاه خدای عزیز و جلیل باشید!) سه بار این کلمات را تکرار کرد، چون بار سوم به این جا رسید که گفت «یا علیّ یا موسی»، مژگانش به حرکت آمد - همان طور که کودکان لاله نعمانی را حرکت می دهند - حدقه چشمش ورم کرد، آستین خود را روی دیدگان می کشید و آبی مانند آب گوشت از چشمانش بیرون آمد. آنگاه روی به جانب پسرش کرد و گفت: «حسن بیا! ابو حامد بیا! ابو علی بیا!» ما همه نزد وی جمع شدیم و نگاه به حدقه های او کردیم. دیدیم که هر دو سالم است. ابو حامد دست روی هر یک از ما می گذاشت و می پرسید: «آیا مرا می بینی؟» بالاخره خبر وی در میان خلق شایع شد و دسته دسته از مردم می آمدند و او را می نگریستند.

قاضـی شـهر نیز سوار شـده و نزد وی آمد. نام او ابو سائب عقبه بن عبید اللّٰه مسـعودی بود؛ وی قاضـی القضاه بغداد بود. چون قاضـی آمـد پرسـید. «ای ابو محمد! این چیست که در دست من است؟» در دسـتش انگشتری بود که یک نگین فیروزه داشت. پس انگشتر را نزدیـک آورد و به او نشان داد و گفت: «سه سـطر بر آن منقوش است.» قاسم (ره) آن را گرفت، ولی نتوانسـت بخواند. مردم با حالت تعجب بیرون می رفتند و جریان او را برای دیگران نقل می کردند. سـپس قاسم رو به پسرش حسن کرد و گفت: «ای فرزنـد! هر مقـام و مرتبه ای که خداونـد به تو داده، با شـکر الهی قبول کن.» حسن گفت: «ای پـدر! قبول کردم.» قـاسم گفت: «چطور قبول می کنی؟» حسن گفت: «هر طور که تو به من فرمـان دهی!» قاسم گفت: «من از تو می خواهم که از می خواری دست برداری.» گفت: «ای پدر! به آن کسی که تو نام او را بردی سوگند که از خوردن شراب و اعمال دیگری که تو نمی دانی، دست برمی دارم.»

قـاسم دست به سوی آسـمان برداشت و سه بـار گفت: «خـدایا! فرمـانبرداری خود را به حسن الهام کن و او را از نافرمانی خود دور گردان.» پس کاغـذی خـواست و بـا دست خود وصـیت نوشت. رحمه اللّٰه علیه. زمین هـایی که در دست او بود، متعلق به امام زمان علیه السّـلام بود و آن را وقف آن حضـرت کرده بود. از جمله وصـیت های قاسم به پسرش حسن این بود که گفت: «اگر شایسـتگی وکالت امام را پیـدا کردی، مخارج زندگی خود را از نصف ملک من که معروف به «فرجیده» است تأمین کن و بقیه آن ملـک امـام زمـان علیه السّـلام است. ولی اگر به وکـالت نرسـیدی، خیر خـود را از راهی که مـورد قبـول حق باشـد، جستجو کن.» حسن نیز وصیت پدر را بدین امر پذیرفت.

چون روز چهلم شـد و فجر طالع گردید، قاسم وفات یافت، خدا او را رحمت کند. در آن موقع عبدالرحمن آمد و با سـر و پای برهنـه فریـاد می کرد و می گفت: «وا سـیداه! ای وای که آقـایم از دنیـا رفت!» مردم این وضـع را از عبـدالرحمن بسـیار بزرگ شمردند و پرسـیدند: «چه شده که چنین می کنی؟» عبدالرحمن پاسخ داد: «ساکت باشـید! من چیزی دیدم که شـما ندیده اید.» سپس قـاسم را تشـییع کرد و از عقیـده سـابق خود برگشت (یعنی شـیعه شـد) و بسـیاری از املاک خود را وقف امام زمان علیه السّلام کرد.

ابو علی بن جحـدر، قاسم را غسل داد و ابو حامد آب بر وی می ریخت و او را در هشت پارچه کفن کرد و پیراهنی که از امام رضا علیه السّلام خلعت گرفته بود نیز بر وی پوشانیدند و آن هفت قطعه پارچه که از عراق آورده بودند نیز بر وی پوشاندند.

بعد از مدتی کوتاه نامه ای که متضـمن تسلیت به حسن بود، از ناحیه مقدسه امام صادر گشت و در آخر آن به این عبارت دعا فرموده بود: «خداوند فرمانبرداری خود را به تو الهام فرماید و از نافرمانی خود بازدارد!» این همان دعایی بود که پدرش درباره او کرده بـود! و در آخر نـامه حضـرت مرقوم بود که: «مـا پـدرت را برای تو پیشوا و اعمـال او را مثـال و نمونه قرار دادیم.» - . غیبت طوسی: ۲۱۰ -

فرج المهموم: سیّد بن طـاوس بعـد از نقل این داسـتان می نویسـد: ما آن را از یک نسـخه بسـیار عتیقه از کتب قـدیمی علمای خودمان نقل کردیم که شاید در زمان وکلای حضـرت (یعنی غیبت صـغری و پیش از سال ۳۲۹ هجری) نوشته شده باشد. - . فرج المهموم: ۲۴۸ -

**[ترجمه]

إيضاح

قوله و حجب أی عن الرؤیه و الفیج بالفتح معرب پیک قوله لا یسمی بغیره أی کان هذا الرسول لا یسمی إلا بفیج العراق أو أنه لم یسمه المبشر بل هکذا عبر عنه قوله أفضل من النصف یصف کبره أی کان أکبر من نصف ورق مدرج أی مطوی و قال الجزری یقال نکیت فی العدو أنکی نکایه إذا أکثرت فیهم الجراح و القتل فوهنوا لذلک و یقال نکأت القرحه أنکؤها إذا قشرتها و فی النجم ببکائه و هو أظهر.

**[ترجمه]عبارت «و حجب» یعنی از رؤیت مستور شد و «فَیج» عبارت است از معرب پیک. عبارت «لا یسمی بغیره» یعنی این فرستاده جز به پیک عراق نامیده نمی شد یا به این معنا که مبشر از او نام نبرد، بلکه از او این چنین تعبیر کرد. عبارت «افضل من النصف»، وصف بزرگی او را می کند، یعنی بزرگ تر از نصف ورق بود. کلمه «مدرج» یعنی پیچیده شده و جزری می گوید: عبارت «نکیت فی العدو انکی نکایه» یعنی هنگامی که جراحت و قتل زیادی در آنها رخ داد، پس در نتیجه به همین سبب سست شدند و گفته می شود که «نکأت القرحه»، یعنی زخم را پماد مالیدم و در کتاب فرج المهموم عبارت «ببکائه» دارد که ظاهرتر به نظر می رسد.

**[ترجمه]

«۳۸»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ نُوحٍ عَنْ أَبِی نَصْرٍ هِبَهِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ ابْنِ بِنْتِ أُمِّ كُلْثُومٍ بِنْتِ أَبِی جَعْفَرٍ الْعَمْرِیِّ قَالَ حَدَّثَنِی جَمَاعَهٌ مِنْ بَنِی نَوْبَخْتَ مِنْهُمْ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ كَثِيرٍ النَّوْبَخْتِیُّ وَ حَدَّثَتْنِی بِهِ أُمُّ كُلْثُومٍ بِنْتُ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمْ: أَنَّهُ حُمِلَ إِلَى أَبِی جَعْفَرٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فِی وَقْتٍ مِنَ الْأَوْقَاتِ مَا يُنْفِذُهُ إِلَى صَاحِبِ الْأَمْرِ عليه السلام مِنْ قُمَّ وَ نَوَاحِيهَا فَلَمَّا وَصَلَ الرَّسُولُ إِلَى بَغْدَادَ وَ دَخَلَ إِلَى أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَوْصَلَ إِلَيْهِ مَا دُفِعَ إِلَيْهِ وَ وَدَّعَهُ وَ جَاءَ لِيَنْصَرِفَ قَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ قَدْ بَقِیَ شَیْ ءٌ مِمَّا اسْتُودِعْتَهُ فَأَيْنَ هُوَ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ لَمْ يَبْقَ شَیْ ءٌ يَا سَيِّدِی فِی يَدِی إِلَّا وَ قَدْ سَلَّمْتُهُ فَقَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ بَلَى قَدْ بَقِیَ شَیْ ءٌ فَارْجِعْ إِلَى مَا مَعَكَ وَ فَتِّشْهُ وَ تَذَكَّرْ مَا دُفِعَ إِلَيْكَ فَمَضَى الرَّجُلُ فَبَقِیَ أَيَّاماً يَتَذَكَّرُ وَ يَبْحَثُ وَ يُفَكِّرُ فَلَمْ يَذْكُرْ شَيْئاً وَ لَا أَخْبَرَهُ

ص: ۳۱۶

مَنْ كَانَ فِی جُمْلَتِهِ وَ رَجَعَ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ فَقَالَ لَهُ لَمْ يَبْقَ شَیْ ءٌ فِی يَدِی مِمَّا سُلِّمَ إِلَیَّ إِلَّا وَ قَدْ حَمَلْتُ إِلَی حَضْرَتِکَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ فَإِنَّهُ يُقَالُ لَکَ الثَّوْبَانِ السَّرْدَانِيَّانِ اللَّذَانِ دَفَعَهُمَا إِلَيْکَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ مَا فُعِلَا فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ إِی وَ اللَّهِ يَا سَيِّدِی لَقَدْ نَسِيتُهُمَا حَتَّی ذَهَبَا عَنْ قَلْبِی وَ لَسْتُ أَدْرِی الْآنَ أَيْنَ وَضَعْتُهُمَا فَمَضَی الرَّجُلُ فَلَمْ يَبْقَ شَیْ ءٌ كَانَ مَعَهُ إِلَّا فَتَّشَهُ وَ حَلَّهُ وَ سَأَلَ مَنْ حَمَلَ إِلَيْهِ شَيْئاً مِنَ الْمَتَاعِ أَنْ يُفَتِّشَ ذَلِکَ فَلَمْ يَقِفْ لَهُمَا عَلَی خَبَرٍ فَرَجَعَ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ رحمه الله فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ يُقَالُ لَکَ امْضِ إِلَی فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ الْقَطَّانِ الَّذِی حَمَلْتَ إِلَيْهِ الْعِدْلَيْنِ الْقُطْنَ فِی دَارِ الْقُطْنِ فَافْتُقْ أَحَدَهُمَا وَ هُوَ الَّذِی عَلَيْهِ مَكْتُوبٌ كَذَا وَ كَذَا فَإِنَّهُمَا فِی جَانِبِهِ فَتَحَيَّرَ الرَّجُلُ مِمَّا أَخْبَرَ بِهِ أَبُو جَعْفَرٍ وَ مَضَی لِوَجْهِهِ إِلَی الْمَوْضِعِ فَفَتَقَ الْعِدْلَ الَّذِی قَالَ لَهُ افْتُقْهُ فَإِذَا الثَّوْبَانِ فِی جَانِبِهِ قَدِ انْدَسَّا مَعَ الْقُطْنِ فَأَخَذَهُمَا وَ جَاءَ بِهِمَا إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ فَسَلَّمَهُمَا إِلَيْهِ وَ قَالَ لَهُ لَقَدْ أَنْسَيْتُهُمَا لِأَنِّی لَمَّا شَدَدْتُ الْمَتَاعَ بَقِيَا فَجَعَلْتُهُمَا فِی جَانِبِ الْعِدْلِ لِيَكُونَ ذَلِکَ أَحْفَظَ لَهُمَا وَ تَحَدَّثَ الرَّجُلُ بِمَا رَآهُ وَ أَخْبَرَهُ بِهِ أَبُو جَعْفَرٍ مِنْ عَجِيبِ الْأَمْرِ الَّذِی لَا يَقِفُ عَلَيْهِ إِلَّا نَبِیٌّ أَوْ إِمَامٌ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ الَّذِی يَعْلَمُ السَّرَائِرَ وَ مَا تُخْفِی الصُّدُورُ وَ لَمْ يَكُنْ هَذَا الرَّجُلُ يَعْرِفُ أَبَا جَعْفَرٍ وَ إِنَّمَا أَنْفَذَ عَلَی يَدِهِ كَمَا يُنْفِذُ التُّجَّارُ إِلَی أَصْحَابِهِمْ عَلَی يَدِ مَنْ يَثِقُونَ بِهِ وَ لَا كَانَ مَعَهُ تَذْكِرَةٌ سَلَّمَهَا إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ وَ لَا كِتَابٌ لِأَنَّ الْأَمْرَ كَانَ حَادّاً فِی زَمَانِ الْمُعْتَضِدِ وَ السَّيْفُ يَقْطُرُ دَماً كَمَا يُقَالُ وَ لَكَانَ سِرّاً بَيْنَ الْخَاصِّ مِنْ أَهْلِ هَذَا الشَّأْنِ وَ كَانَ مَا يُحْمَلُ بِهِ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ لَا يَقِفُ مَنْ يَحْمِلُهُ عَلَی خَبَرِهِ وَ لَا حَالِهِ وَ إِنَّمَا يُقَالُ امْضِ إِلَی مَوْضِعِ كَذَا وَ كَذَا فَسَلِّمْ مَا مَعَکَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَشْعُرَ بِشَیْ ءٍ وَ لَا يُدْفَعُ إِلَيْهِ كِتَابٌ لِئَلَّا يُوقَفَ عَلَی مَا يَحْمِلُهُ مِنْهُ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابو نصر هبه اللّه بن محمد دخترزاده ام کلثوم دختر ابو جعفر (محمد بن عثمان نائب دوم امام زمان علیه السّلام می گوید: جماعتی از بنی نوبخت که از جمله ابوالحسن ابن کثیر نوبختی بود، برای من نقل کردند و همچنین جده ام ام کلثوم نیز آن را نقل کرد و گفت: روزی مقداری اموال از قم و حوالی آنجا نزد محمد بن عثمان آوردند که به حضرت صاحب علیه السّلام برساند. فرستاده آنها به بغداد آمد و بر محمد بن عثمان وارد گشت. سپس آنچه را که به وسیله او فرستاده شده بود به وی تسلیم نموده و خداحافظی کرد که برگردد. محمد بن عثمان به وی گفت: «چیز دیگری که به تو امانت داده اند باقی است و آن را نسپردی. آن کجاست؟» فرستاده گفت: «آقا! چیزی نزد من باقی نمانده. هر چه بود تسلیم کردم.» محمد بن عثمان گفت: «نه! هنوز چیز دیگری باقی مانده، برو و آنچه با خودداری جستجو کن و به خاطر بیاور که چه به تو دادند.»

آن مرد رفت و چند روزی فکر کرد و در میان اثاث خود جستجو کرد، ولی چیزی نیافت. همراهانش هم خبری به او ندادند. سپس به نزد محمد بن عثمان برگشت و گفت: «سوای آنچه به حضور شما آوردم و تسلیم کردم، چیزی نزد من باقی نمانده است.» محمد بن عثمان گفت: «می گوید (یعنی امام علیه السّلام) دو دست لباس رزم که فلانی پسر فلانی داد به ما برسانی چه شد؟» فرستاده گفت: «آری! به خدا قسم هست، ولی من فراموش کردم، به طوری که از خاطرم رفته است و هم اکنون هم نمی دانم آنها را کجا گذاشته ام.»

سپس به منزل خود برگشت و آنچه را با خود داشت بازرسی کرد و از رفقایش هم خواست که در میان اثاث خود جستجو کنند. آنها هم جستجو کردند، ولی چیزی نیافتند. مجددا به نزد محمد بن عثمان برگشت و یأس خود را به اطلاع او رسانید.

محمد بن عثمان گفت: «گفته می شود (یعنی امام علیه السّلام می فرماید) برو نزد فلان بن فلان پنبه فروش که دو عدل پنبه به انبار پنبه او بردی و یکی از آن بارها را بگشا و آن همان باری است که روی آن چنین و چنان نوشته شده، خواهی دید و دو

دست لباس مزبور در گوشه آن بار پنبه است!» مرد بیچاره از گفته محمد بن عثمان متحیر شد، فورا به محل مزبور رفت و یکی از دو عدل پنبه را گشود و لباس ها را که در میان پنبه ها پنهان شده بود، پیدا کرد. پس آنها را برداشت و نزد محمد بن عثمان آورد و به وی تسلیم کرد و گفت: «من آنها را به کلی فراموش کرده بودم. زیرا وقتی کالا ـ را بستم، آنها را میان عدل پنبه گذاشتم که محفوظ بماند.»

بعد از این واقعه، آن مرد این موضوع عجیب را که او فراموش کرده بود و محمد بن عثمان به یاد او آورد و جز پیغمبر و امام منصوب از جانب خداوندی که عالم به اسرار و آنچه در دل ها پنهان است؛ کسی دیگر اطلاع ندارد، برای دیگران نقل کرد. آن مرد ابو جعفر محمد بن عثمان را نمی شناخت. او فقط آن مال را به دست او سپرد، همان طور که تجار اموال را به وسیله افراد موثق به همکاران خود تسلیم می کنند. بعلاوه آن مرد نه براتی و نه نامه ای همراه خود نداشت که به محمد بن عثمان بدهد. زیرا این واقعه در زمان معتضد عباسی و موقعی بود که کار شیعیان بسیار سخت شده بود، و چنان که می گویند، «از شمشیر دشمن خون می چکید!» و این کارها میان آشنایان و خواص جزو اسرار بود. آنچه شیعیان نزد محمد بن عثمان می آوردند، طوری بود که هیچ کس از حمل و نقل و خبر آن اطلاع نمی یافت و فقط فرستندگان به فرستاده خود می گفتند: «برو به فلان جا و این اموال را تسلیم کن»، بدون اینکه توضیحی بدهند یا نامه ای به وی تسلیم کنند، نکند که فرستادگان از ماجرا مطلع گردند. - . غیبت طوسی: ۲۹۴ -

**[ترجمه]

«۳۹»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمْزَهَ الْعَلَوِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْکُلَیْنِیِّ قَالَ: کَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ زِیَادٍ الْمَصِیرِیُّ یَسْأَلُ صَاحِبَ الزَّمَانِ کَفَناً یَتَیَمَّنُ بِمَا یَکُونُ مِنْ عِنْدِهِ فَوَرَدَ أَنَّکَ تَحْتَاجُ إِلَیْهِ سَنَهَ إِحْدَی وَ ثَمَانِینَ فَمَاتَ رَحِمَهُ اللَّهُ فِی الْوَقْتِ الَّذِی حَدَّهُ وَ بَعَثَ إِلَیْهِ بِالْکَفَنِ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ.

ص: ۳۱۷

نجم، کتاب النجوم بإسنادنا إلی أبی جعفر الطبری قال کتب علی بن محمد السمری: و ذکر نحوه- دلائل الإمامه، للطبری عن أبی المفضل الشیبانی عن الکلینی عن السیمری: مثله.

**[ترجمه]غیبت طوسی: علی بن محمد کلینی می گوید: محمد بن زیاد صیمری نامه ای به حضور امام زمان علیه السّلام نوشت و از آن حضرت کفنی برای تیمن درخواست کرد. در جواب مرقوم بود که تو در سال ۸۱ به آن احتیاج پیدا خواهی کرد. او هم در همان وقتی که معین فرموده بود وفات یافت. حضرت هم یک ماه پیش از مرگش، کفن را برای او فرستاد. - . غیبت طوسی: ۲۹۷ -

در کتاب فرج المهموم - . فرج المهموم: ۲۴۴ - و دلائل الامامه مثل این حدیث نقل شده است.

**[ترجمه]

«۴۰»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ حَدَّثَنِی ابْنُ مَرْوَانَ الْکُوفِیُّ قَالَ حَدَّثَنِی ابْنُ أَبِی سُورَهَ قَالَ: کُنْتُ بِالْحَائِرِ زَائِراً عَشِیَّهَ عَرَفَهَ فَخَرَجْتُ مُتَوَجِّهاً عَلَی طَرِیقِ الْبَرِّ فَلَمَّا انْتَهَیْتُ إِلَی الْمُسَنَّاهِ جَلَسْتُ إِلَیْهَا مُسْتَرِیحاً ثُمَّ قُمْتُ أَمْشِی وَ إِذَا رَجُلٌ عَلَی ظَهْرِ الطَّرِیقِ فَقَالَ لِی هَلْ لَکَ فِی الرُّفْقَهِ فَقُلْتُ نَعَمْ فَمَشَیْنَا مَعاً یُحَدِّثُنِی وَ أُحَدِّثُهُ وَ سَأَلَنِی عَنْ حَالِی فَأَعْلَمْتُهُ أَنِّی مُضَیَّقٌ لَا شَیْ ءَ مَعِی وَ فِی یَدِی فَالْتَفَتَ إِلَیَّ فَقَالَ لِی إِذَا دَخَلْتَ الْکُوفَهَ فَأْتِ أَبَا طَاهِرٍ الزُّرَارِیَّ فَاقْرَعْ عَلَیْهِ بَابَهُ فَإِنَّهُ سَیَخْرُجُ إِلَیْکَ وَ فِی یَدِهِ دَمُ الْأُضْحِیَّهِ فَقُلْ لَهُ یُقَالُ لَکَ أَعْطِ هَذَا الرَّجُلَ الصُّرَّهَ الدَّنَانِیرَ الَّتِی عِنْدَ رِجْلِ السَّرِیرِ فَتَعَجَّبْتُ مِنْ هَذَا ثُمَّ فَارَقَنِی وَ مَضَی لِوَجْهِهِ لَا أَدْرِی أَیْنَ سَلَکَ وَ دَخَلْتُ الْکُوفَهَ وَ قَصَدْتُ أَبَا طَاهِرٍ مُحَمَّدَ بْنَ سُلَیْمَانَ الزُّرَارِیَّ فَقَرَعْتُ عَلَیْهِ بَابَهُ کَمَا قَالَ لِی وَ خَرَجَ إِلَیَّ وَ فِی یَدِهِ دَمُ الْأُضْحِیَّهِ فَقُلْتُ لَهَا یُقَالُ لَکَ أَعْطِ هَذَا الرَّجُلَ الصُّرَّهَ الدَّنَانِیرَ الَّتِی عِنْدَ رِجْلِ السَّرِیرِ فَقَالَ سَمْعاً وَ طَاعَهً وَ دَخَلَ فَأَخْرَجَ إِلَیَّ الصُّرَّهَ فَسَلَّمَهَا إِلَیَّ فَأَخَذْتُهَا وَ انْصَرَفْتُ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابن ابی سوره می گوید: عصر یک روز عرفه به زیارت مرقد منور حضرت ابا عبداللّه علیه السّلام رفتم. پس به سمت راه بیابان رفتم. وقتی به «مسناه» رسیدم، برای استراحت آن جا نشستم. پس از مدتی حرکت کردم که بروم. ناگهان مردی از پشت راه به من گفت: «آیا همراه نمی خواهی؟» گفتم چرا. پس با هم به راه افتادیم و با هم گفتگو می کردیم. او از من حالم را پرسید، من به او گفتم که دستم تنگ است و چیزی همراه ندارم. پس رو به من کرد و گفت: «وقتی به کوفه رسیدی، نزد ابو طاهر زراری برو و درب خانه او را بکوب! او از خانه اش خارج خواهد شد در حالی که در دستش خون قربانی است. پس به او بگو: به تو امر شده که کیسه دینارهایی که پیش پای تخت است به تو بدهد.» از این حرف تعجب کردم. او از من جدا شد و راه خود را در پیش گرفت و ندانستم کجا رفت!

وقتی به کوفه رسیدم قصد خانه زراری را کردم و طبق دستور در خانه او را کوبیدم و او خارج شد، در حالی که در دست او خون قربانی بود. پس به او گفتم: «به تو امر شده به من کیسه دینارهایی که پیش پای تخت است بدهی!» پاسخ گفت: «چشم حتما!» پس کیسه را بیرون آورد و به من داد و من آن را گرفتم و رفتم. - . غیبت طوسی: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۴۱»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی غَالِبٍ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الزُّرَارِیِّ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ زَیْدِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو عِیسَی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الْجَعْفَرِیُّ وَ أَبُو الْحُسَیْنِ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الرَّقَّامِ قَالا حَدَّثَنَا أَبُو سُورَهَ: قَالَ أَبُو غَالِبٍ وَ قَدْ رَأَیْتُ ابْناً لِأَبِی سُورَهَ وَ کَانَ أَبُو سُورَهَ أَحَدَ مَشَایِخِ الزَّیْدِیَّهِ الْمَذْکُورِینَ قَالَ أَبُو سُورَهَ خَرَجْتُ إِلَی قَبْرِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أُرِیدُ یَوْمَ عَرَفَهَ فَعَرَفْتُ یَوْمَ عَرَفَهَ فَلَمَّا کَانَ وَقْتُ عِشَاءِ الْآخِرَهِ صَلَّیْتُ وَ قُمْتُ فَابْتَدَأْتُ أَقْرَأُ مِنَ الْحَمْدِ وَ إِذَا شَابٌّ حَسَنُ الْوَجْهِ عَلَیْهِ جُبَّهٌ مُسَیَّفِیٌّ فَابْتَدَأَ

أَیْضاً مِنَ الْحَمْدِ وَ خَتَمَ قَبْلِی أَوْ خَتَمْتُ قَبْلَهُ فَلَمَّا کَانَ الْغَدَاهُ خَرَجْنَا جَمِیعاً مِنْ بَابِ الْحَائِرِ فَلَمَّا صِرْنَا عَلَی شَاطِئِ الْفُرَاتِ قَالَ لِیَ الشَّابُّ أَنْتَ تُرِیدُ الْکُوفَهَ فَامْضِ فَمَضَیْتُ طَرِیقَ الْفُرَاتِ وَ أَخَذَ الشَّابُّ طَرِیقَ الْبَرِّ قَالَ أَبُو سُورَهَ ثُمَّ أَسِفْتُ عَلَی فِرَاقِهِ فَاتَّبَعْتُهُ فَقَالَ لِی تَعَالَ فَجِئْنَا جَمِیعاً إِلَی أَصْلِ حِصْنِ الْمُسَنَّاهِ فَنِمْنَا جَمِیعاً وَ انْتَبَهْنَا فَإِذَا نَحْنُ عَلَی الْعَوْفَی عَلَی جَبَلِ الْخَنْدَقِ فَقَالَ لِی أَنْتَ مُضَیِّقٌ وَ عَلَیْکَ عِیَالٌ فَامْضِ إِلَی أَبِی طَاهِرٍ الزُّرَارِیِّ فَسَیَخْرُجُ إِلَیْکَ مِنْ مَنْزِلِهِ وَ فِی یَدِهِ الدَّمُ مِنَ الْأُضْحِیَّهِ فَقُلْ لَهُ شَابٌّ مِنْ صِفَتِهِ کَذَا یَقُولُ لَکَ صُرَّهٌ فِیهَا عِشْرُونَ دِینَاراً جَاءَکَ بِهَا بَعْضُ إِخْوَانِکَ فَخُذْهَا مِنْهُ قَالَ أَبُو سُورَهَ فَصِرْتُ إِلَی أَبِی طَاهِرِ بْنِ الزُّرَارِیِّ کَمَا قَالَ الشَّابُّ وَ وَصَفْتُهُ لَهُ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ رَأَیْتُهُ فَدَخَلَ وَ أَخْرَجَ إِلَیَّ الصُّرَّهَ الدَّنَانِیرَ فَدَفَعَهَا إِلَیَّ وَ انْصَرَفْتُ.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ زَیْدِ بْنِ مَرْوَانَ وَ هُوَ أَیْضاً مِنْ أَحَدِ مَشَایِخِ الزَّیْدِیَّهِ حَدَّثْتُ بِهَذَا الْحَدِیثِ أَبَا الْحُسَیْنِ مُحَمَّدَ بْنَ عُبَیْدِ اللَّهِ الْعَلَوِیَّ: وَ نَحْنُ نُزُولٌ بِأَرْضِ الْهِرِّ فَقَالَ هَذَا حَقٌّ جَاءَنِی رَجُلٌ شَابٌّ فَتَوَسَّمْتُ فِی وَجْهِهِ سِمَهً فَصَرَفْتُ النَّاسَ کُلَّهُمْ وَ قُلْتُ لَهُ مَنْ أَنْتَ فَقَالَ أَنَا رَسُولُ الْخَلَفِ علیه السلام إِلَی بَعْضِ إِخْوَانِهِ بِبَغْدَادَ فَقُلْتُ لَهُ مَعَکَ رَاحِلَهٌ فَقَالَ نَعَمْ فِی دَارِ الطَّلْحِیِّینَ فَقُلْتُ لَهُ قُمْ فَجِیءْ بِهَا وَ وَجَّهْتُ مَعَهُ غُلَاماً فَأَحْضَرَ رَاحِلَتَهُ وَ أَقَامَ عِنْدِی یَوْمَ ذَلِکَ وَ أَکَلَ مِنْ طَعَامِی وَ حَدَّثَنِی بِکَثِیرٍ مِنْ سِرِّی وَ ضَمِیرِی قَالَ فَقُلْتُ لَهُ عَلَی أَیِّ طَرِیقٍ تَأْخُذُ قَالَ أَنْزِلُ إِلَی هَذِهِ النَّجَفَهِ ثُمَّ آتِی وَادِیَ الرَّمْلَهِ ثُمَّ آتِی الْفُسْطَاطَ وَ أَبْتَعُ الرَّاحِلَهَ فَأَرْکَبُ إِلَی الْخَلَفِ علیه السلام إِلَی الْمَغْرِبِ قَالَ أَبُو الْحُسَیْنِ مُحَمَّدُ بْنُ عُبَیْدِ اللَّهِ فَلَمَّا کَانَ مِنَ الْغَدِ رَکِبَ رَاحِلَتَهُ وَ رَکِبْتُ مَعَهُ حَتَّی صِرْنَا إِلَی قَنْطَرَهِ دَارِ صَالِحٍ فَعَبَرَ الْخَنْدَقَ وَحْدَهُ وَ أَنَا أَرَاهُ حَتَّی نَزَلَ النَّجَفَ وَ غَابَ عَنْ عَیْنِی.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ زَیْدٍ فَحَدَّثْتُ أَبَا بَکْرٍ مُحَمَّدَ بْنَ أَبِی دَارِمٍ الْیَمَامِیَّ وَ هُوَ مِنْ أَحَدِ مَشَایِخِ الْحَشْوِیَّهِ بِهَذَیْنِ الْحَدِیثَیْنِ فَقَالَ: هَذَا حَقٌّ جَاءَنِی مُنْذُ سُنَیَّاتٍ ابْنُ أُخْتِ أَبِی بَکْرِ بْنِ النُّخَالِیِّ الْعَطَّارُ وَ هُوَ صُوفِیٌّ یَصْحَبُ الصُّوفِیَّهَ فَقُلْتُ مِنْ أَیْنَ وَ أَیْنَ

كُنْتَ فَقَالَ لِی أَنَا مُسَافِرٌ مُنْذُ سَبْعَ عَشْرَهَ سَنَهً فَقُلْتُ لَهُ فَأَیْشٍ (۱)

أَعْجَبُ مَا رَأَیْتَ فَقَالَ نَزَلْتُ بِالْإِسْكَنْدَرِیَّهِ فِی خَانٍ یَنْزِلُهُ الْغُرَبَاءُ وَ كَانَ فِی وَسَطِ الْخَانِ مَسْجِدٌ یُصَلِّی فِیهِ أَهْلُ الْخَانِ وَ لَهُ إِمَامٌ وَ كَانَ شَابٌّ یَخْرُجُ مِنْ بَیْتٍ لَهُ غُرْفَهٌ فَیُصَلِّی خَلْفَ الْإِمَامِ وَ یَرْجِعُ مِنْ وَقْتِهِ إِلَی بَیْتِهِ وَ لَا یَلْبَثُ مَعَ الْجَمَاعَهِ قَالَ فَقُلْتُ لَمَّا طَالَ ذَلِكَ عَلَیَّ وَ رَأَیْتُ مَنْظَرَهُ شَابٌّ نَظِیفٌ عَلَیْهِ عَبَاءٌ أَنَا وَ اللَّهِ أُحِبُّ خِدْمَتَكَ وَ التَّشَرُّفَ بَیْنَ یَدَیْكَ فَقَالَ شَأْنَكَ فَلَمْ أَزَلْ أَخْدُمُهُ حَتَّی أَنِسَ بِیَ الْأُنْسَ التَّامَّ فَقُلْتُ لَهُ ذَاتَ یَوْمٍ مَنْ أَنْتَ أَعَزَّكَ اللَّهُ قَالَ أَنَا صَاحِبُ الْحَقِّ فَقُلْتُ لَهُ یَا سَیِّدِی مَتَی تَظْهَرُ فَقَالَ لَیْسَ هَذَا أَوَانَ ظُهُورِی وَ قَدْ بَقِیَ مُدَّهً مِنَ الزَّمَانِ فَلَمْ أَزَلْ عَلَی خِدْمَتِهِ تِلْكَ وَ هُوَ عَلَی حَالَتِهِ مِنْ صَلَاهِ الْجَمَاعَهِ وَ تَرْكِ الْخَوْضِ فِیمَا لَا یَعْنِیهِ إِلَی أَنْ قَالَ أَحْتَاجُ إِلَی السَّفَرِ فَقُلْتُ لَهُ أَنَا مَعَكَ ثُمَّ قُلْتُ لَهُ یَا سَیِّدِی مَتَی یَظْهَرُ أَمْرُكَ قَالَ عَلَامَهُ ظُهُورِ أَمْرِی كَثْرَهُ الْهَرْجِ وَ الْمَرْجِ وَ الْفِتَنِ وَ آتِی مَكَّهَ فَأَكُونُ فِی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَیُقَالُ انْصِبُوا لَنَا إِمَاماً وَ یَكْثُرُ الْكَلَامُ حَتَّی یَقُومَ رَجُلٌ مِنَ النَّاسِ فَیَنْظُرَ فِی وَجْهِی ثُمَّ یَقُولَ یَا مَعْشَرَ النَّاسِ هَذَا الْمَهْدِیُّ انْظُرُوا إِلَیْهِ فَیَأْخُذُونَ بِیَدِی وَ یَنْصِبُونِّی بَیْنَ الرُّكْنِ وَ الْمَقَامِ فَیُبَایِعُ النَّاسُ عِنْدَ إِیَاسِهِمْ عَنِّی قَالَ وَ سِرْنَا إِلَی سَاحِلِ الْبَحْرِ فَعَزَمَ عَلَی رُكُوبِ الْبَحْرِ فَقُلْتُ لَهُ یَا سَیِّدِی أَنَا وَ اللَّهِ أَفْرَقُ مِنَ الْبَحْرِ قَالَ وَیْحَكَ تَخَافُ وَ أَنَا مَعَكَ فَقُلْتُ لَا وَ لَكِنْ أَجْبُنُ قَالَ فَرَكِبَ الْبَحْرَ وَ انْصَرَفْتُ عَنْهُ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابو سوره که یکی از مشایخ زیدیه بود می گوید: به سمت قبر امام حسین علیه السّلام برای درک روز عرفه خارج شدم و روز عرفه را درک کردم. چون موقع نماز عشا رسید، نماز گزاردم و شروع به خواندن سوره حمد کردم. در آن هنگام جوانی نیکو روی را که پیراهن تابستانی به تن داشت، دیدم که او نیز شروع به خواندن سوره حمد کرد و پیش از من تمام کرد، یا اینکه گفت من قبل از او تمام کردم.

فردا صبح همه زوار از کربلا بیرون آمدیم و از کنار نهر فرات به اوطان خود مراجعت کردیم. همان جوان که با ما بود از من پرسید: «اگر می خواهی به کوفه بروی برو.» من از راه فرات حرکت کردم و خود او از راه بیابان عزیمت کرد.

ابو سوره می گوید: من از فراق آن جوان متأسف شدم و همراه او از راه بیابان به راه افتادم. او هم گفت: بیا، ما هم رفتیم تا به قلعه «مسناه» رسیدیم. در آنجا قدری خوابیدیم و سپس برخاستیم. دیدم در بالای خندق کوفه هستیم. سپس جوان به من گفت: «زندگی تو به سختی می گذرد و عیالوار هستی، برو نزد ابو طاهر زراری که به زودی از خانه بیرون می آید، در حالی که دستش به خون گوسفند قربانی رنگین است. به او بگو که جوانی به این اوصاف به تو می گوید کیسه ای که بیست دینار در آن است و یکی از برادرانت نزد تو آورد به من بده.» ابو سوره می گوید: رفتم نزد ابو طاهر زراری و همان طور که جوان گفته بود او را توصیف کردم. او گفت: «الحمدللّه!» سپس کیسه را آورد و من گرفتم و برگشتم.

ابو عبداللّه محمد بن زید بن مروان که او نیز یکی از مشایخ زیدیه بود، گفت: این داستان را موقعی که در زمین «هر» فرود آمده بودیم، برای ابوالحسین محمد ابن عبیداللّه علوی نقل کردم. او گفت که صحیح است و اضافه کرد: مرد جوانی نزد من آمد. من به دقت او را نگریستم، سپس مردم را برگردانیدم و پرسیدم: «تو کیستی؟» گفت: «من فرستاده امام زمان علیه السّلام هستم که به سوی یکی از برادرانش به بغداد می روم.» پرسیدم: «مرکوب سواری داری؟» گفت: «آری در خانه «طلحیین» است.» گفتم: «برخیز برو و آن را بیاور.» غلامی هم با او فرستادم و مرکوب را آوردند. آن روز را نزد من ماند و از غذای من هم تناول کرد و بسیاری از اسرار و ما فی الضمیر مرا برایم شرح داد. پرسیدم: «از کدام راه خواهی رفت؟» گفت: «از راه نجف

و از آنجا به «رمله» و از آنجا به «فسطاط» می روم. سپس از آنجا سوار شده و موقع مغرب خدمت خلف مهدی علیه السّلام مشرف می گردم.»

محمد بن عبیداللَّه گفت: فردای آن روز سوار شد و من هم سوار شدم، تا آنکه به پل «دار صالح» رسیدیم. او تنها از خندق عبور کرد و من او را می دیدم که در نجف فرود آمد و از نظرم غایب شد.

ابو عبدالله محمد بن زید می گوید: این دو ماجرا را به محمد بن ابی دارم یمامی گفتم. وی یکی از بزرگان حشویّه بود. پس گفت: این حق است؛ منذ سنّیات پسر خواهر ابی بکر بن نخالی عطار که درویشی ملازم با صوفیه بود، به نزد من آمد. گفتم: «از کجا می آیی و به کجا می روی؟» پس به من گفت: «من از هفده سال پیش در سفرم!» گفتم: «عجیب ترین چیزی که در این مدت دیده ای چیست؟» پس گفت: «در شهر اسکندریه، در کاروان سرایی که افراد غریب فرود می آمدند، فرود آمدم. در وسط کاروان سرا مسجدی بود که اهل کاروان سرا در آن نماز می خواندند و امام جماعتی داشت. جوانی از خانه ای که در وسط کاروان سرا بود خارج می شد و پشت سر امام نماز می خواند و فورا به خانه اش برمی گشت و با جماعت درنگ و توقفی نمی کرد.

وقتی چنین حالتی از او را در مدتی طولانی دیدم که جوان پاکیزه عبا به دوشی چنین می کند، گفتم: «به خدا قسم که من خدمت به تو و مشرف شدن به محضر تو را دوست دارم!» پس جوان گفت: «پی کار خود را گیر.» پس پیوسته در خدمت او بودم تا اینکه با من انسی تام گرفت. روزی به او گفتم: «خدایت عزیز گرداند! تو کیستی؟» گفت: «من صاحب حق هستم.» عرض کردم: «کی ظهور می کنی؟» گفت: «اکنون زمان ظهور من نیست. مدت زمانی تا آن باقی مانده است!» من پیوسته به او خدمت می کردم و او نیز هم چنان نماز جماعت می کرد، ولی در اموری که به او مربوط نبود، دخالتی نمی کرد. تا اینکه روزی گفت: «من باید به سفر بروم.» من گفتم: «من هم با شما می آیم.»

سپس به ایشان عرضه داشتم: «ای آقای من! امر شما کی آشکار می شود؟» فرمود: «علامت ظهور من، کثرت هرج و مرج و فتنه هاست که به مکه می آیم و در مسجدالحرام حاضر می شوم. پس گفته می شود: امامی برای ما قرار دهید و حرف میان مردم زیاد می شود، تا اینکه یک نفر از مردم می ایستد و به صورت من می نگرد، سپس می گوید: «ای جماعت مردم! این مهدی علیه السّلام است. به او نظر کنید.» پس مردم دست مرا گرفته و مرا بین رکن و مقام قرار می دهند. پس مردم هنگام نومیدی از من، با من بیعت می کنند.» راوی خبر می گوید: و رفتیم تا به ساحل دریا رسیدیم. حضرت خواست سوار کشتی شود، ولی من عرض کردم: «ای آقای من! به خدا قسم من از دریا هراس دارم!» فرمود: «وای بر تو! در حالی که من با او هستم می ترسی؟» گفتم: «نه، ولی من ترسو هستم.» پس او سوار شد و من از او جدا شدم. - . غیبت طوسی: **۲۹۹** -

**[ترجمه]

توضیح

یقال توسمت فی وجهه الخیر أی تفرست.

**[ترجمه]عبارت «توسّمت فی وجهه الخیر» یعنی در صورت او نیکی را دریافتم.

**[ترجمه]

«۴۲»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی أَخْبَرَنِی جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَیَّاشٍ عَنْ أَبِی غَالِبٍ الزُّرَارِیِّ قَالَ: قَدِمْتُ مِنَ الْکُوفَهِ وَ أَنَا شَابٌّ إِحْدَی قَدَمَاتِی وَ مَعِی رَجُلٌ مِنْ إِخْوَانِنَا قَدْ ذَهَبَ (۲) عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ اسْمُهُ وَ ذَلِکَ فِی أَیَّامِ الشَّیْخِ أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَیْنِ بْنِ رَوْحٍ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ اسْتِتَارِهِ وَ نَصْبِهِ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ الْمَعْرُوفَ بِالشَّلْمَغَانِیِّ وَ کَانَ مُسْتَقِیماً

ص: ۳۲۰

۱- ۱. لغه عامیّه بمعنی« أی شی ء» و کأنّها مخففه من ذلک.

۲- ۲. یقال: ذهب علیه کذا أی نسیه، فالذهاب إذا عدی بعلی یفید معنی النسیان.

لَمْ يَظْهَرْ مِنْهُ مَا ظَهَرَ مِنْهُ مِنَ الْكُفْرِ وَ الْإِلْحَادِ وَ كَانَ النَّاسُ يَقْصِدُونَهُ وَ يَلْقَوْنَهُ لِأَنَّهُ كَانَ صَاحِبَ الشَّيْخِ أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ سَفِيراً بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَهُ فِي حَوَائِجِهِمْ وَ مُهِمَّاتِهِمْ فَقَالَ لِي صَاحِبِي هَلْ لَكَ أَنْ تَلْقَى أَبَا جَعْفَرٍ وَ تُحْدِثَ بِهِ عَهْداً فَإِنَّهُ الْمَنْصُوبُ الْيَوْمَ لِهَذِهِ الطَّائِفَهِ فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَهُ شَيْئاً مِنَ الدُّعَاءِ يَكْتُبُ بِهِ إِلَى النَّاحِيَهِ قَالَ فَقُلْتُ نَعَمْ فَدَخَلْنَا إِلَيْهِ فَرَأَيْنَا عِنْدَهُ جَمَاعَهً مِنْ أَصْحَابِنَا فَسَلَّمْنَا عَلَيْهِ وَ جَلَسْنَا فَأَقْبَلَ عَلَى صَاحِبِي فَقَالَ مَنْ هَذَا الْفَتَى مَعَكَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ آلِ زُرَارَهَ بْنِ أَعْيَنَ فَأَقْبَلَ عَلَيَّ فَقَالَ مِنْ أَيِّ زُرَارَهٍ أَنْتَ فَقُلْتُ يَا سَيِّدِي أَنَا مِنْ وُلْدِ بُكَيْرِ بْنِ أَعْيَنَ أَخِي زُرَارَهَ فَقَالَ أَهْلُ بَيْتٍ جَلِيلٌ عَظِيمُ الْقَدْرِ فِي هَذَا الْأَمْرِ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ صَاحِبِي فَقَالَ لَهُ يَا سَيِّدَنَا أُرِيدُ الْمُكَاتَبَهَ فِي شَيْ ءٍ مِنَ الدُّعَاءِ فَقَالَ نَعَمْ قَالَ فَلَمَّا سَمِعْتُ هَذَا اعْتَقَدْتُ أَنْ أَسْأَلَ أَنَا أَيْضاً مِثْلَ ذَلِكَ وَ كُنْتُ اعْتَقَدْتُ فِي نَفْسِي مَا لَمْ أُبْدِهِ لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ حَالَ وَالِدَهِ أَبِي الْعَبَّاسِ ابْنِي وَ كَانَتْ كَثِيرَهَ الْخِلَافِ وَ الْغَضَبِ عَلَيَّ وَ كَانَتْ مِنِّي بِمَنْزِلَهٍ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي أَسْأَلُ الدُّعَاءَ لِي مِنْ أَمْرٍ قَدْ أَهَمَّنِي وَ لَا أُسَمِّيهِ فَقُلْتُ أَطَالَ اللَّهُ بَقَاءَ سَيِّدِنَا وَ أَنَا أَسْأَلُ حَاجَهً قَالَ وَ مَا هِيَ قُلْتُ الدُّعَاءَ لِي بِالْفَرَجِ مِنْ أَمْرٍ قَدْ أَهَمَّنِي قَالَ فَأَخَذَ دَرْجاً بَيْنَ يَدَيْهِ كَانَ أَثْبَتَ فِيهِ حَاجَهَ الرَّجُلِ فَكَتَبَ وَ الزُّرَارِيُّ يَسْأَلُ الدُّعَاءَ فِي أَمْرٍ قَدْ أَهَمَّهُ قَالَ ثُمَّ طَوَاهُ فَقُمْنَا وَ انْصَرَفْنَا فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ أَيَّامٍ قَالَ لِي صَاحِبِي أَ لَا نَعُودُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ فَنَسْأَلَهُ عَنْ حَوَائِجِنَا الَّتِي كُنَّا سَأَلْنَاهُ فَمَضَيْتُ مَعَهُ وَ دَخَلْنَا عَلَيْهِ فَحِينَ جَلَسْنَا عِنْدَهُ أَخْرَجَ الدَّرْجَ وَ فِيهِ مَسَائِلُ كَثِيرَهٌ قَدْ أُجِيبَتْ فِي تَضَاعِيفِهَا فَأَقْبَلَ عَلَى صَاحِبِي فَقَرَأَ عَلَيْهِ جَوَابَ مَا سَأَلَ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيَّ وَ هُوَ يَقْرَأُ فَقَالَ وَ أَمَّا الزُّرَارِيُّ وَ حَالُ الزَّوْجِ وَ الزَّوْجَهِ فَأَصْلَحَ اللَّهُ ذَاتَ بَيْنِهِمَا قَالَ فَوَرَدَ عَلَيَّ أَمْرٌ عَظِيمٌ وَ قُمْنَا فَانْصَرَفْنَا فَقَالَ لِي قَدْ وَرَدَ عَلَيْكَ هَذَا الْأَمْرُ فَقُلْتُ أَعْجَبُ مِنْهُ قَالَ مِثْلَ أَيِّ شَيْ ءٍ فَقُلْتُ لِأَنَّهُ سِرٌّ لَمْ يَعْلَمْهُ إِلَّا اللَّهُ تَعَالَى وَ غَيْرِي فَقَدْ أَخْبَرَنِي بِهِ فَقَالَ أَ تَشُكُّ فِي أَمْرِ النَّاحِيَهِ أَخْبِرْنِي الْآنَ مَا هُوَ فَأَخْبَرْتُهُ فَعَجِبَ مِنْهُ

ثُمَّ قَضَی أَنْ عُدْنَا إِلَی الْکُوفَهِ فَدَخَلْتُ دَارِی وَ کَانَتْ أُمُّ أَبِی الْعَبَّاسِ مُغَاضِبَهً لِی فِی مَنْزِلِ أَهْلِهَا فَجَاءَتْ إِلَیَّ فَاسْتَرْضَتْنِی وَ اعْتَذَرَتْ وَ وَافَقَتْنِی وَ لَمْ تُخَالِفْنِی حَتَّی فَرَّقَ الْمَوْتُ بَیْنَنَا.

وَ أَخْبَرَنِی بِهَذِهِ الْحِکَایَهِ جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی غَالِبٍ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ الزُّرَارِیِّ إِجَازَهً وَ کَتَبَ عَنْهُ بِبَغْدَادَ أَبُو الْفَرَجِ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُظَفَّرِ فِی مَنْزِلِهِ بِسُوَیْقَهِ غَالِبٍ فِی یَوْمِ الْأَحَدِ لِخَمْسٍ خَلَوْنَ مِنْ ذِی الْقَعْدَهِ سَنَهَ سِتٍّ وَ خَمْسِینَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ قَالَ: کُنْتُ تَزَوَّجْتُ بِأُمِّ

وَلَدِی وَ هِیَ أَوَّلُ امْرَأَهٍ تَزَوَّجْتُهَا وَ أَنَا حِینَئِذٍ حَدَثُ السِّنِّ وَ سِنِّی إِذْ ذَاکَ دُونَ الْعِشْرِینَ سَنَهً فَدَخَلْتُ بِهَا فِی مَنْزِلِ أَبِیهَا فَأَقَامَتْ فِی مَنْزِلِ أَبِیهَا سِنِینَ وَ أَنَا أَجْتَهِدُ بِهِمْ فِی أَنْ یُحَوِّلُوهَا إِلَی مَنْزِلِی وَ هُمْ لَا یُجِیبُونِی إِلَی ذَلِکَ فَحَمَلَتْ مِنِّی فِی هَذِهِ الْمُدَّهِ وَ وَلَدَتْ بِنْتاً فَعَاشَتْ مُدَّهً ثُمَّ مَاتَتْ وَ لَمْ أَحْضُرْ فِی وِلَادَتِهَا وَ لَا فِی مَوْتِهَا وَ لَمْ أَرَهَا مُنْذُ وَلَدَتْ إِلَی أَنْ تُوُفِّیَتْ لِلشُّرُورِ الَّتِی کَانَتْ بَیْنِی وَ بَیْنَهُمْ ثُمَّ اصْطَلَحْنَا عَلَی أَنَّهُمْ یَحْمِلُونَهَا إِلَی مَنْزِلِی فَدَخَلْتُ عَلَیْهِمْ فِی مَنْزِلِهِمْ وَ دَافَعُونِی فِی نَقْلِ الْمَرْأَهِ إِلَیَّ وَ قُدِّرَ أَنْ حَمَلَتِ الْمَرْأَهُ مَعَ هَذِهِ الْحَالِ ثُمَّ طَالَبْتُهُمْ بِنَقْلِهَا إِلَی مَنْزِلِی عَلَی مَا اتَّفَقْنَا عَلَیْهِ فَامْتَنَعُوا مِنْ ذَلِکَ فَعَادَ الشَّرُّ بَیْنَنَا وَ انْتَقَلْتُ مِنْهُمْ وَ وَلَدَتْ وَ أَنَا غَائِبٌ عَنْهَا بِنْتاً وَ بَقِینَا عَلَی حَالِ الشَّرِّ وَ الْمُضَارَمَهِ سِنِینَ لَا آخُذُهَا ثُمَّ دَخَلْتُ بَغْدَادَ وَ کَانَ الصَّاحِبُ بِالْکُوفَهِ فِی ذَلِکَ الْوَقْتِ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الزجوزجیُّ وَ کَانَ لِی کَالْعَمِّ أَوِ الْوَالِدِ فَنَزَلْتُ عِنْدَهُ بِبَغْدَادَ وَ شَکَوْتُ إِلَیْهِ مَا أَنَا فِیهِ مِنَ الشُّرُورِ الْوَاقِعَهِ بَیْنِی وَ بَیْنَ الزَّوْجَهِ وَ بَیْنَ الْأَحْمَاءِ فَقَالَ لِی تَکْتُبُ رُقْعَهً وَ تَسْأَلُ الدُّعَاءَ فِیهَا فَکَتَبْتُ رُقْعَهً ذَکَرْتُ فِیهَا حَالِی وَ مَا أَنَا فِیهِ مِنْ خُصُومَهِ الْقَوْمِ لِی وَ امْتِنَاعِهِمْ مِنْ حَمْلِ الْمَرْأَهِ إِلَی مَنْزِلِی وَ مَضَیْتُ بِهَا أَنَا وَ أَبُو جَعْفَرٍ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ وَ کَانَ فِی ذَلِکَ الْوَاسِطَهَ بَیْنَنَا وَ بَیْنَ الْحُسَیْنِ بْنِ رَوْحٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ هُوَ إِذْ ذَاکَ الْوَکِیلُ فَدَفَعْنَاهَا إِلَیْهِ وَ سَأَلْنَاهُ إِنْفَاذَهَا فَأَخَذَهَا مِنِّی وَ تَأَخَّرَ الْجَوَابُ عَنِّی أَیَّاماً فَلَقِیتُهُ فَقُلْتُ لَهُ قَدْ سَاءَنِی تَأَخُّرُ الْجَوَابِ عَنِّی فَقَالَ لَا یَسُوؤُکَ فَإِنَّهُ أَحَبُّ إِلَیَّ لَکَ وَ أَوْمَی إِلَیَّ أَنَ

الْجَوَابَ إِنْ قَرُبَ كَانَ مِنْ جِهَهِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ إِنْ تَأَخَّرَ كَانَ مِنْ جِهَهِ الصَّاحِبِ عليه السلام فَانْصَرَفْتُ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ وَ لَا أَحْفَظُ الْمُدَّهَ إِلَّا أَنَّهَا كَانَتْ قَرِيبَهً فَوَجَّهَ إِلَيَّ أَبُو جَعْفَرٍ الزجوزجی يَوْماً مِنَ الْأَيَّامِ فَصِرْتُ إِلَيْهِ فَأَخْرَجَ لِي فَصْلًا مِنْ رُقْعَهٍ وَ قَالَ لِي هَذَا جَوَابُ رُقْعَتِكَ فَإِنْ شِئْتَ أَنْ تَنْسَخَهُ فَانْسَخْهُ وَ رُدَّهُ فَقَرَأْتُهُ فَإِذَا فِيهِ وَ الزَّوْجُ وَ الزَّوْجَهُ فَأَصْلَحَ اللَّهُ ذَاتَ بَيْنِهِمَا وَ نَسَخْتُ اللَّفْظَ وَ رَدَدْتُ عَلَيْهِ الْفَصْلَ وَ دَخَلْنَا الْكُوفَهَ فَسَهَّلَ اللَّهُ لِي نَفْسَ الْمَرْأَهِ بِأَيْسَرِ كُلْفَهٍ وَ أَقَامَتْ مَعِي سِنِينَ كَثِيرَهً وَ رُزِقْتُ مِنِّي أَوْلَاداً وَ أَسَأْتُ إِلَيْهَا إِسَاءَاتٍ وَ اسْتَعْمَلْتُ مَعَهَا كُلَّ مَا تَصْبِرُ النِّسَاءُ عَلَيْهِ فَمَا وَقَعَتْ بَيْنِي وَ بَيْنَهَا لَفْظَهُ شَرٍّ وَ لَا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ أَهْلِهَا إِلَى أَنْ فَرَّقَ الزَّمَانُ بَيْنَنَا قَالُوا قَالَ أَبُو غَالِبٍ وَ كُنْتُ قَدِيماً قَبْلَ هَذِهِ الْحَالِ قَدْ كَتَبْتُ رُقْعَهً أَسْأَلُ فِيهَا أَنْ تَقْبَلَ ضَيْعَتِي وَ لَمْ يَكُنْ اعْتِقَادِي فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ التَّقَرُّبَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِهَذِهِ الْحَالِ وَ إِنَّمَا كَانَ شَهْوَهً مِنِّي لِلِاخْتِلَاطِ بِالنَّوْبَخْتِيِّينَ وَ الدُّخُولِ مَعَهُمْ فِيمَا كَانُوا مِنَ الدُّنْيَا فَلَمْ أُجَبْ إِلَى ذَلِكَ وَ أَلْحَحْتُ فِي ذَلِكَ فَكَتَبَ إِلَيَّ أَنِ اخْتَرْ مَنْ تَثِقُ بِهِ فَاكْتُبِ الضَّيْعَهَ بِاسْمِهِ فَإِنَّكَ تَحْتَاجُ إِلَيْهَا فَكَتَبْتُهَا بِاسْمِ أَبِي الْقَاسِمِ مُوسَى بْنِ الْحَسَنِ الزجوزجی ابْنِ أَخِي أَبِي جَعْفَرٍ لِثِقَتِي بِهِ وَ مَوْضِعِهِ مِنَ الدِّيَانَهِ وَ النِّعْمَهِ فَلَمْ يَمْضِ الْأَيَّامُ حَتَّى أَسَرُونِي الْأَعْرَابُ وَ نَهَبُوا الضَّيْعَهَ الَّتِي كُنْتُ أَمْلِكُهَا وَ ذَهَبَ فِيهَا مِنْ غَلَّاتِي وَ دَوَابِّي وَ آلَتِي نَحْوٌ مِنْ أَلْفِ دِينَارٍ وَ أَقَمْتُ فِي أَسْرِهِمْ مُدَّهً إِلَى أَنِ اشْتَرَيْتُ نَفْسِي بِمِائَهِ دِينَارٍ وَ أَلْفٍ وَ خَمْسِمِائَهِ دِرْهَمٍ وَ لَزِمَنِي فِي أُجْرَهِ الرُّسُلِ نَحْوٌ مِنْ خَمْسِمِائَهِ دِرْهَمٍ فَخَرَجْتُ وَ احْتَجْتُ إِلَى الضَّيْعَهِ فَبِعْتُهَا.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابو غالب زراری می گوید: از کوفه بیرون آمدم، در حالی که جوانی بودم و با من دوستی از برادران ما بود که

ابی عبدالله نام او را فراموش کرده بود و این داستان در زمان نیابت ابوالقاسم حسین بن روح رحمه الله و مخفی بودن او و منصوب کردن محمد بن علی شلمغانی اتفاق افتاد. شلمغانی نیز هنوز در راه درست بود و هنوز کفر و الحادی که بعدا از او ظاهر شد، ظاهر نکرده بود و مردم نیز به او ارادت داشته و او را ملاقات می کردند، زیرا او هم صحبت حسین بن روح و سفیر بین او و مردم در حوائج و مهمّات امور مردمان بود.

آن مصاحب من به من گفت: «می توانی شلمغانی را ملاقات کرده و با او دیداری تازه کنی؟ زیرا که امروز او منصوب بر شیعه است. من می خواهم التماس دعایی از جانب من به ناحیه مقدسه امام زمان علیه السّلام بنویسد.» گفتم: «اشکالی ندارد.» پس بر او داخل شدیم و جماعتی از اصحاب شیعه را نزد او دیدیم و بر او سلام کرده و نشستیم. شلمغانی رو به دوست من کرد و از وی پرسید: «این جوان کیست که با توست؟» دوستم گفت: «او مردی از نوادگان زراره بن اعین است.» شلمغانی رو به من کرد و گفت: «تو از کدام نسل آل زراره ای؟» گفتم: «آقای من! من از فرزندان بکیر بن اعین، برادر زراره ام.» شلمغانی گفت: «تو اهل خانه ای جلیل از شیعیان هستی!» دوستم رو به او کرد و گفت: «آقای ما! می خواهم نامه التماس دعایی از طرف من برای ناحیه مقدسه بنویسید.» گفت باشد.

راوی می گوید: وقتی این جمله را شنیدم، گفتم بگذار من نیز درخواستی مثل در خواست دوستم بکنم و در درون خود به امری که آن را با احدی از خلق خدا در میان نگذاشته بودم، مشغول بودم و آن مسأله وضعیت مادر پسرم ابوالعباس بود که زنی بسیار مخالف و همواره بر من خشمگین بود و من نسبت به او جایگاه و منزلتی قائل بودم. با خود گفتم که از او می خواهم برای من درباره امر مهمی که آن را نمی گویم، از ناحیه مقدسه التماس دعا بخواهد. گفتم: «خدا بقای آقای ما را

طولانی گرداند! من نیز حاجتی دارم.» گفت: «چیست؟» گفتم: «دعا برای فرج و گشایش کاری که برایم مهم است!» پس کاغذی را که حاجت آن مرد را در آن نوشته بود، مقابل خود گرفت و در آن نوشت: «زراری نیز در امر مهمی از امور خود ملتمس دعاست.» سپس نامه را پیچید و ما نیز برخاسته و بیرون آمدیم.

مدتی گذشت تا اینکه دوستم به من گفت: «می آیی به نزد شلمغانی رفته و درباره حوائجی که از او خواستیم پیگیر شویم؟» پس با او راه افتادم و بر شلمغانی داخل شدیم. وقتی نزد او نشستیم، نوشته هایی را که در اثنای آن به مسائل فراوانی پاسخ داده شده بود، بیرون آورد. پس رو به دوست من کرد و بر او پاسخ مطلبش را خواند و سپس رو به من کرد و جواب سؤالم را چنین خواند: «اما زراری و حال آن مرد و زن، خدا بین آن دو را اصلاح فرمود.» زراری می گوید: بسیار شگفت زده شدم. پس برخاستیم و خارج شدیم، دوستم به من گفت: «چرا شگفت زده شدی؟» گفتم: «عجیب است.» پرسید که چه شده؟ گفتم: «درخواست من دعا برای رازی بود که جز خدای تعالی، احدی جز من آن را نمی دانست، ولی او مرا از آن خبر داد!» گفت: «آیا در امر ناحیه مقدسه امام زمان علیه السّلام تردید داری؟ بگو بدانم چه شده؟» پس او را از جریان آن زن باخبر ساختم و او تعجب کرد.

سپس به کوفه برگشتیم و من داخل منزلم شدم و مادر ابی العباس که در منزل پدر خود و از دست من غضبناک بود، به نزد من آمد و از من طلب رضایت کرد و عذرخواهی کرد و با من موافق شد و دیگر با من مخالفت و نزاعی نکرد، تا اینکه مرگ بین ما جدایی انداخت.

شیخ طوسی رحمه الله می گوید: این حکایت را جماعتی از علما از ابو غالب احمد بن محمد بن سلیمان زراری به طور اجازه برای من نقل کردند که: ابوالفرج محمد ابن المظفر این حکایت را در خانه وی (زراری) واقع در بغداد «بازارچه غالب» در روز یک شنبه پنجم ذی قعده سال ۳۵۶ از او شنیده و نوشته است بدین شرح که:

ابو غالب زراری گفت: با مادر فرزندم که نخستین زن من بود، در اوایل جوانی که بیست سال کمتر داشتم، ازدواج کردم. مراسم عروسی من در منزل پدر زنم انجام گرفت، بعدا نیز چندین سال همسرم در خانه پدرش بود و در این مدت من سعی می کردم که آنها اجازه دهند او را به خانه خودم منتقل سازم، ولی آنها پاسخ مثبت به من نمی دادند. در این مدت زنم از من باردار شد و دختری آورد. بچه مدتی زنده بود و بعد فوت شد. من نه در وقت ولادت و نه در موقع فوت دخترم حاضر نبودم و حتی او را هم ندیدم. زیرا میان من و کسان همسرم، آتش نفاق شعله ور بود.

بعد از این واقعه صلح کردیم و آنها حاضر شدند که زنم را به خانه من بیاورند، اما وقتی به منزل آنها رفتم که زنم را بیاورم، آنها باز هم از سپردن وی به من خودداری کردند. تا بر حسب تقدیر زنم در آن گیرودار مجددا باردار شد. من برای چندمین بار از آنها خواستم که مطابق اصلاحی که کرده بودیم، بگذارند او را به خانه خود ببرم، ولی آنها امتناع ورزیدند و بدین گونه دوباره آتش نفاق میان ما زبانه کشید. من هم ناچار از نزد آنها رفتم و در غیاب من، باز دختری متولد گردید و از آن تاریخ تا دو سال، همچنان به حالت قهر به سر بردیم.

سپس به بغداد آمدم. در آن موقع رئیس شیعیان کوفه ابو جعفر محمد بن احمد زجوزجی بود که نسبت به من حکم عمو و

پدر داشت. من نزد وی به بغداد رفتم و از وضع خود و اختلافی که میان من و زنم و کسان او بود، به وی شکوه کردم. ابو جعفر گفت: «نامه ای به حضور امام زمان علیه السّلام بنویس و از حضرتش بخواه که برای کارت دعا فرماید.»

من هم نامه ای نوشتم و شرح حالم و آنچه میان من و دشمنانم گذشته بود و امتناعی که آنها از سپردن زنم به من کرده بودند، در آن نگاشتم و آن را برداشته و به اتفاق ابو جعفر نزد محمد بن علی شلمغانی بردیم. شلمغانی آن روزها میان ما شیعیان و حسین بن روح رضی اللّه عنه واسطه بود و حسین بن روح هم آن موقع نائب خاص امام زمان علیه السّلام بود.

ما نامه را به وی دادیم و خواهش کردیم که به پیشگاه حضرت تقدیم کند. او هم نامه را از من گرفت، ولی چند روز جواب آن به تأخیر افتاد. سپس او را ملاقات کرده و گفتم: «تأخیر جواب نامه، موجب تأثر من شده.» ولی او گفت: «نه! متأثر مباش که من تأخیر جواب را به نفع تو می دانم.» و با اشاره گفت که اگر جواب زود بیاید، به واسطه حسین بن روح است و اگر دیر صادر شود به ملاحظه ای است که خود صاحب الامر علیه السّلام دارد.

من هم برگشتم. بعد از اندک مدتی ابو جعفر زجوزجی مرا خواست. وقتی نزد وی رفتم، برگی از نامه ای درآورد و گفت: «این جواب نامه تو است. اگر می خواهی آن را استنساخ کنی، استنساخ کن و آن را برگردان.» چون آن را گرفتم و خواندم، دیدم نوشته است: «کار مرد و زن را خداوند اصلاح فرمود.» من آن را یادداشت کردم و ورقه را به وی پس دادم. سپس به کوفه برگشتیم و خداوند آن زن را به بهترین وجه فرمانبردار من گرداند. سال ها با هم بودیم و خداوند از وی فرزندانی به من موهبت کرد. با اینکه پیشامدهای ناگواری برایش روی داد، به طوری که زنان دیگر تحمل آن را ندارند، بر خود هموار کرد و از آن روز میان من و او و بستگانش یک کلمه بد رد و بدل نشد، تا آنکه زمانه میان ما جدایی انداخت (یعنی او مرد).

و هم آن جماعت برای من (شیخ طوسی) نقل کردند که ابو غالب گفت: مدتی قبل از این ماجرا، نامه ای به حضور امام علیه السّلام نوشته و از حضرت خواسته بودم که حضرت قطعه ملک مرا بپذیرد. آن موقع مقصودم از این کار تقرب به خداوند نبود، بلکه میل داشتم بدین وسیله با نوبختی ها آمیزش پیدا کنم و از نظر عنوان و ثروت دنیا، در سلک آنها درآیم، ولی جواب نامه ام نرسید. بعد که اصرار زیاد کردم، نامه ای برایم نوشته شد به این مضمون: «شخص موثقی را پیدا کرده و املاک خود را به نام او ثبت کن، زیرا به آن محتاج خواهی شد.» من آن را به نام ابوالقاسم موسی بن حسن زجوزجی برادر زاده ابو جعفر سابق الذکر که مورد وثوق من و از لحاظ دیانت داری و نعمت دنیوی معتبر بود، ثبت کردم.

چند روزی نگذشت که اعراب مرا اسیر کردند و محصول املاکی که هنوز در ملک من بود، غارت کردند و غلات و چهار پایان و آلات کشاورزی که در آن بود و هزار دینار ارزش داشت، همه را به تاراج بردند. خودم نیز مدتی در اسارت آنها به سر بردم تا اینکه صد دینار و هزار و پانصد درهم دادم و خود را خلاص گرداندم، بعلاوه هفتصد درهم برای خاطر قاصدها که به اطراف فرستاده بودم متضرر شدم. موقعی که از چنگ آنها بیرون آمدم، محتاج به املاکی شدم که به نام ابوالقاسم زجوزجی ثبت کرده بودم، ناچار آن را فروختم. - . غیبت طوسی: ۳۰۲ – ۳۰۷ –

**[ترجمه]

إیضاح

المضـارمه المغاضـبه من قولهم تضـرم على أی تغضب قوله و کـان الصـاحب أی صـاحبی أو ملجـأ الشـیعه و کبیرهم أو صاحب الحکم من قبل السلطان و الأوسط أظهر.

**[ترجمه]کلمه «مضارمه» به معنای غضب بین دو طرف است و از عبارت «تضـرّم علیّ» یعنی بر من خشم گرفت مأخوذ است. درمورد عبـارت «کان الصاحب» سه احتمال می رود: یک احتمال به معنای دوست من و احتمال دوم ملجأ شیعه و بزرگ آنان و احتمال سوم صاحب حکم و دستور از جانب سلطان است و احتمال دوم ظاهرتر است.

**[ترجمه]

«۴۳»

غط، [الغیبه] للشیـخ الطوسی أَخْبَرَنِی الْحُسَیْنُ بْنُ عُبَیْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ دَاوُدَ الْقُمِّیِّ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ بْنِ هَمَّامٍ قَالَ: أَنْفَذَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الشَّلْمَغَانِیُّ الْعَزَاقِرِیُّ إِلَی

ص: ۳۲۳

الشَّيْخِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ يَسْأَلُهُ أَنْ يُبَاهِلَهُ وَ قَالَ أَنَا صَاحِبُ الرَّجُلِ وَ قَدْ أُمِرْتُ بِإِظْهَارِ الْعِلْمِ وَ قَدْ أَظْهَرْتُهُ بَاطِناً وَ ظَاهِراً فَبَاهِلْنِي فَأَنْفَذَ إِلَيْهِ الشَّيْخُ فِي جَوَابِ ذَلِكَ أَيُّنَا تَقَدَّمَ صَاحِبَهُ فَهُوَ الْمَخْصُومُ فَتَقَدَّمَ الْعَزَاقِرِيُّ فَقُتِلَ وَ صُلِبَ وَ أُخِذَ مَعَهُ ابْنُ أَبِي عَوْنٍ وَ ذَلِكَ فِي سَنَهِ ثَلَاثٍ وَ عِشْرِينَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ قَالَ ابْنُ نُوحٍ وَ أَخْبَرَنِي جَدِّي مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ الْعَبَّاسِ بْنِ نُوحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ صَالِحٍ الصَّيْمَرِيُّ قَالَ لَمَّا أَنْفَذَ الشَّيْخُ أَبُو الْقَاسِمِ الْحُسَيْنُ بْنُ رَوْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ التَّوْقِيعَ فِي لَعْنِ ابْنِ أَبِي الْعَزَاقِرِ أَنْفَذَهُ مِنْ مَجْلِسِهِ فِي دَارِ الْمُقْتَدِرِ إِلَى شَيْخِنَا أَبِي عَلِيِّ بْنِ هَمَّامٍ فِي ذِي الْحِجَّهِ سَنَهَ اثْنَتَيْ عَشْرَهَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ وَ أَمْلَى أَبُو عَلِيٍّ عَلَيَّ وَ عَرَّفَنِي أَنَّ أَبَا الْقَاسِمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَاجَعَ فِي تَرْكِ إِظْهَارِهِ فَإِنَّهُ فِي يَدِ الْقَوْمِ وَ فِي حَبْسِهِمْ فَأُمِرَ بِإِظْهَارِهِ وَ أَنْ لَا يَخْشَى وَ يَأْمَنَ فَتَخَلَّصَ وَ خَرَجَ مِنَ الْحَبْسِ بَعْدَ ذَلِكَ بِمُدَّهٍ يَسِيرَهٍ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ.

قَالَ وَ وَجَدْتُ فِي أَصْلٍ عَتِيقٍ كُتِبَ بِالْأَهْوَازِ فِي الْمُحَرَّمِ سَنَهَ سَبْعَ عَشْرَهَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ الْجُرْجَانِيُّ قَالَ: كُنْتُ بِمَدِينَهِ قُمَّ فَجَرَى بَيْنَ إِخْوَانِنَا كَلَامٌ فِي أَمْرِ رَجُلٍ أَنْكَرَ وَلَدَهُ فَأَنْفَذُوا رَجُلًا إِلَى الشَّيْخِ صِيَانَهِ اللَّهِ وَ كُنْتُ حَاضِراً عِنْدَهُ أَيَّدَهُ اللَّهُ فَدُفِعَ إِلَيْهِ الْكِتَابُ فَلَمْ يَقْرَأْهُ وَ أَمَرَهُ أَنْ يَذْهَبَ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَزَوْفَرِيِّ أَعَزَّهُ اللَّهُ لِيُجِيبَ عَنِ الْكِتَابِ فَصَارَ إِلَيْهِ وَ أَنَا حَاضِرٌ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْوَلَدُ وَلَدُهُ وَ وَاقَعَهَا فِي يَوْمِ كَذَا وَ كَذَا فِي مَوْضِعِ كَذَا وَ كَذَا فَقُلْ لَهُ فَيَجْعَلُ اسْمَهُ مُحَمَّداً فَرَجَعَ الرَّسُولُ إِلَى الْبَلَدِ وَ عَرَّفَهُمْ وَ وَضَحَ عِنْدَهُمُ الْقَوْلُ وَ وُلِدَ الْوَلَدُ وَ سُمِّيَ مُحَمَّداً.

قَالَ ابْنُ نُوحٍ وَ حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَوْرَهَ الْقُمِّيُّ حِينَ قَدِمَ عَلَيْنَا حَاجّاً قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ يُوسُفَ الصَّائِغُ الْقُمِّيُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّيْرَفِيُّ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ الدَّلَّالِ وَ غَيْرُهُمَا مِنْ مَشَايِخِ أَهْلِ قُمَّ: أَنَّ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابَوَيْهِ كَانَتْ تَحْتَهُ بِنْتُ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابَوَيْهِ فَلَمْ يُرْزَقْ مِنْهَا وَلَداً فَكَتَبَ إِلَى الشَّيْخِ أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنْ يَسْأَلَ الْحَضْرَهَ

أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَهُ أَوْلَاداً فُقَهَاءَ فَجَاءَ الْجَوَابُ إِنَّکَ لَا تُرْزَقُ مِنْ هَذِهِ وَ سَتَمْلِکُ جَارِيَةً دَيْلَمِيَّةً وَ تُرْزَقُ مِنْهَا وَلَدَيْنِ فَقِيهَيْنِ قَالَ وَ قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ سَوْرَةَ حَفِظَهُ اللَّهُ وَ لِأَبِی الْحَسَنِ بْنِ بَابَوَيْهِ ثَلَاثَةُ أَوْلَادٍ مُحَمَّدٌ وَ الْحُسَيْنُ فَقِيهَانِ مَاهِرَانِ فِی الْحِفْظِ يَحْفَظَانِ مَا لَا يَحْفَظُ غَيْرُهُمَا مِنْ أَهْلِ قُمَّ وَ لَهُمَا أَخٌ اسْمُهُ الْحَسَنُ وَ هُوَ الْأَوْسَطُ مُشْتَغِلٌ بِالْعِبَادَةِ وَ الزُّهْدِ لَا يَخْتَلِطُ بِالنَّاسِ وَ لَا فِقْهَ لَهُ قَالَ ابْنُ سَوْرَةَ کُلَّمَا رَوَى أَبُو جَعْفَرٍ وَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ابْنَا عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ شَيْئاً يَتَعَجَّبُ النَّاسُ مِنْ حِفْظِهِمَا وَ يَقُولُونَ لَهُمَا هَذَا الشَّأْنُ خُصُوصِيَّةٌ لَکُمَا بِدَعْوَةِ الْإِمَامِ عليه السلام لَکُمَا وَ هَذَا أَمْرٌ مُسْتَفِيضٌ فِی أَهْلِ قُمَّ قَالَ وَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ بْنَ سَوْرَةَ الْقُمِّيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ سَرْوَراً وَ کَانَ رَجُلًا عَابِداً مُجْتَهِداً لَقِيتُهُ بِالْأَهْوَازِ غَيْرَ أَنِّی نَسِيتُ نَسَبَهُ يَقُولُ کُنْتُ أَخْرَسَ لَا أَتَکَلَّمُ فَحَمَلَنِی أَبِی وَ عَمِّی فِی صِبَائِی وَ سِنِّی إِذْ ذَاکَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ أَوْ أَرْبَعَ عَشْرَةَ إِلَى الشَّيْخِ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ رَوْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَسَأَلَاهُ أَنْ يَسْأَلَ الْحَضْرَةَ أَنْ يَفْتَحَ اللَّهُ لِسَانِی فَذَکَرَ الشَّيْخُ أَبُو الْقَاسِمِ الْحُسَيْنُ بْنُ رَوْحٍ أَنَّکُمْ أُمِرْتُمْ بِالْخُرُوجِ إِلَى الْحَائِرِ قَالَ سَرْوَرٌ فَخَرَجْنَا أَنَا وَ أَبِی وَ عَمِّی إِلَى الْحَيْرِ فَاغْتَسَلْنَا وَ زُرْنَا قَالَ فَصَاحَ بِی أَبِی وَ عَمِّی يَا سَرْوَرُ فَقُلْتُ بِلِسَانٍ فَصِيحٍ لَبَّيْکَ فَقَالا لِی وَيْحَکَ تَکَلَّمْتَ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ سَوْرَةَ وَ کَانَ سَرْوَرٌ هَذَا رَجُلًا لَيْسَ بِجَهْوَرِيِّ الصَّوْتِ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: علی بن همام می گوید: محمد بن علی شلمغانی عزاقری کسی نزد حسین بن روح فرستاد که بیا با هم مباهله کنیم. نائب امام زمان من هستم که مأمور به اظهار علم گشته ام، ولی تو به طور آشکار و نهان، آن را ظاهر گرداندی. پس بیا تا با هم مباهله کنیم. شیخ ابوالقاسم حسین بن روح در جواب او پیغام فرستاد که هر یک از ما برای مباهله پیشی گیرد، دشمن امام خواهد بود. شلمغانی پیشی گرفت و به همین جهت کشته شد و به دار آویخته گردید و ابن ابی عون را هم با وی گرفتند. این واقعه در سال۳۲۳ اتفاق افتاد.

محمد بن نوح می گوید: جدم محمد بن احمد بن عباس بن نوح رضی اللّه عنه به من خبر داد و گفت: ابو محمد حسن بن جعفر بن اسماعیل بن صالح صیمری به من خبر داد که در ماه ذی الحجه سال ۳۱۲ هجری توقیعی از ناحیه مقدسه درباره لعن شلمغانی، توسط حسین بن روح در خانه مقتدر خلیفه عباسی برای شیخ ابوعلی بن همام فرستاده شده، ابو علی آن را برای من خواند و گفت: وقتی این توقیع صادر شد، حسین بن روح از حضرت خواست که آن را آشکار نسازد، زیرا آن موقع حسین بن روح در دست دشمن گرفتار و در خانه مقتدر عباسی محبوس بود، حضرت امر فرمود که آن را آشکار کن و نترس که از شر آنها ایمن خواهی بود. بعد از آشکار ساختن توقیع لعن شلمغانی، حسین بن روح در اندک مدتی از زندان آزاد شد و الحمد للّه.

شیخ طوسی سپس می فرماید: در یک کتاب اصل قدیمی که در محرم سال ۳۱۷ هجری در اهواز نوشته شده، دیدم که نوشته است: ابو عبداللّه از ابو محمد حسن بن علی بن اسماعیل بن جعفر بن محمد بن عبداللّه بن محمد بن علی بن ابی طالب گرگانی روایت کرده که گفت: وقتی در شهر قم میان برادران شیعه درباره مردی که فرزندش را از خود نفی می کرد، اتفاقی روی داد. مردم شخصی نزد شیخ صیانه اللّه که من نیز پیش او بودم فرستادند. فرستاده، نامه را به وی داد، ولی او نامه را نخواند و دستور داد که آن را نزد ابو عبداللّه بزوفری- اعزه اللّه- ببرد تا او جواب نامه را بدهد. فرستاده موقعی که من در مجلس ابو عبداللّه نشسته بودم وارد شد. ابو عبداللّه در جواب گفت: «این بچه فرزند همین مرد است که در فلان روز و فلان جا نزدیکی کرد و نطفه این بچه بسته شد. به این مرد بگو نام بچه را محمد بگذار.» فرستاده به شهر برگشت و جریان را به آنها اطلاع داد و مطلب روشن شد. وقتی هم که بچه متولد گردید، نام او را «محمد» گذاردند.

و نیز محمد بن نوح گفت: هنگامی که ابو عبداللّٰه حسین بن محمد بن سوره قمی از سفر حج مراجعت می کرد، از علی بن حسن بن یوسف صائغ (زرگر) قمی و محمد بن احمد بن محمد صیرفی معروف به «ابن دلائل» و غیر اینان از بزرگان علمای قم نقل کرد که: علی بن حسین بن موسی بن بابویه با دختر عمویش محمد بن موسی بن بابویه ازدواج کرد، ولی از آن زن صاحب فرزند نشد. پس نامه ای برای شیخ ابوالقاسم حسین بن روح رضی اللّٰه عنه نوشت که از حضرت صاحب علیه السّلام مسألت دارد تا درباره او دعا کند و خداوند اولاد فقیهی به وی روزی فرماید. در جواب او مرقوم بود: «عن قریب کنیزی دیلمی خواهی گرفت، و از او صاحب دو فرزند فقیه می شوی.» و هم ابن نوح گفت: ابو عبداللّٰه بن سوره حفظه اللّٰه به من گفت: علی بن بابویه سه پسر داشت. محمد (شیخ صدوق) و حسین که هر دو فقیهی ماهر در حفظ حدیث بودند. احادیثی که آنها حفظ داشتند، هیچ کس از دانشمندان قم حافظ نبودند. این دو، برادری به نام حسن داشتند که نفر وسط و به عبادت و زهد اشتغال داشت و با مردم آمیزش نمی کرد و از فقه بی بهره بود.

ابن سوره می گفت: هر وقت ابو جعفر (صدوق) و ابو عبداللّٰه (حسین برادر او) شروع به نقل روایت می کردند، مردم از قوه حافظه آنها متعجب می شدند و به آنها می گفتند: «این مقام اختصاصی را شما بر اثر دعای امام زمان علیه السّلام یافته اید.» این مطلب در میان اهل قم مشهور است.

همچنین ابن نوح گفت: شنیدم که ابو عبداللّٰه بن سوره قمی می گفت: از «سرور» که مردی عابد و متهجد بود و من در اهواز او را دیدم ولی حالا نسبش را فراموش کرده ام، شنیدم که می گفت: من لال بودم و سخن نمی گفتم. پدر و عمویم مرا در بچگی که سیزده یا چهارده سال داشتم، نزد حسین بن روح بردند و از او خواستند که از حضرت خواهش کند که درباره من دعا فرماید تا خداوند زبان مرا بگشاید. حسین بن روح گفت: «دستور رسیده که برای تأمین این منظور به کربلا بروید.» سرور گفت من و پدر و عمویم به کربلا رفتیم و غسل کرده به زیارت پرداختیم. در اثنای زیارت پدر و عمویم صدا زدند: «ای سرور!» با زبان فصیح گفتم: «بله!» گفتند: «آفرین! حرف زدی؟» گفتم: «بله!» ابو عبداللّٰه بن سوره گفت: «این «سرور» مردی بود که صدایش بلند نبود.» – . غیبت طوسی: ۳۰۷ –

**[ترجمه]

بیان

یظهر منه أن البزوفری رحمه الله کان من السفراء و لم ینقل و یمکن أن یکون وصل ذلک إلیه بتوسط السفراء أو بدون توسطهم فی خصوص الواقعه.

**[ترجمه]از این روایت پیداست که بزوفری از سفرای حضرت صاحب علیه السّلام بوده، ولی در کتاب نقل نشده. ممکن است واسطه در سفارت بوده، یعنی سفیر سفیر امام بوده است یا اینکه در خصوص همین مورد، بی واسطه سفارت داشته است.

**[ترجمه]

ك، [إكمال الـدين] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سَـعْدٍ عَنْ عَلَّانٍ الْكَلَيْنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شَاذَانَ بْنِ نُعَيْمٍ قَالَ: اجْتَمَعَ عِنْدِي مَالٌ لِلْغَرِيمِ صَـلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ خَمْسُـمِائَةِ دِرْهَمٍ تَنْقُصُ عِشْـرِينَ دِرْهَمـاً فَأَبَيْتُ أَنْ أَبْعَثَهَا نَاقِصَةً هَـذَا الْمِقْـدَارَ فَأَتْمَمْتُهَا مِنْ عِنْـدِي وَ بَعَثْتُ بِهَا إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ وَ لَمْ أَكْتُبْ مَا لِي فِيهَا فَأَنْفَذَ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْقَبْضَ وَ فِيهِ وَصَلَتْ خَمْسُ مِائَةِ دِرْهَمٍ لَكَ فِيهَا عِشْرُونَ دِرْهَماً.

شا، [الإرشاد] ابن قولويه عن الكلينى عن على بن محمد عن محمد بن شاذان: مثله

ص: ٣٢٥

یج، [الخرائج و الجرائح] عن محمد بن شاذان: مثله.

**[ترجمه]كمال الدين: محمد بن شاذان بن نعيم می گويد: اموالی نزد من برای غريم (امام زمان عليه السّلام) به مبلغ چهار صد و هشتاد درهم جمع شد. نخواستم اين مبلغ ناتمام را خدمت حضرت بفرستم. لذا از مال خودم بيست درهم روی آن گذاردم و آن را برای محمد بن جعفر (يكی از وكلای امام زمان عليه السّلام) فرستادم، ولی از اضافه خودم چيزی ننوشتم. محمد بن جعفر رسيد آن را فرستاد و در آن نوشته بود: «پانصد درهم رسيد و بيست درهم آن مال تو بود.» - . كمال الدين: ۴۴۱ -

شيخ مفيد در ارشاد - . ارشاد: ۳۶۴ - و قطب راوندی در خرايج - . خرائج و جرائح ۲ : ۶۹۷ - نيز به طرق ديگر آن را نقل كرده اند.

**[ترجمه]

«۴۵»

ك، [إكمال الدين] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ سَمِعْتُ الشَّيْخَ الْعَمْرِيَّ يَقُولُ: صَحِبْتُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ السَّوَادِ وَ مَعَهُ مَالٌ لِلْغَرِيمِ عليه السلام فَأَنْفَذَهُ فَرَدَّ عَلَيْهِ وَ قِيلَ لَهُ أَخْرِجْ حَقَّ ابْنِ عَمِّكَ مِنْهُ وَ هُوَ أَرْبَعُمِائَةِ دِرْهَمٍ فَبَقِيَ الرَّجُلُ بَاهِتاً مُتَعَجِّباً وَ نَظَرَ فِی حِسَابِ الْمَالِ وَ كَانَتْ فِی يَدِهِ ضَيْعَةٌ لِوُلْدِ عَمِّهِ قَدْ كَانَ رَدَّ عَلَيْهِمْ بَعْضَهَا وَ زَوَى عَنْهُمْ بَعْضَهَا فَإِذَا الَّذِی نَضَّ لَهُمْ مِنْ ذَلِكَ الْمَالِ أَرْبَعُمِائَةِ دِرْهَمٍ كَمَا قَالَ عليه السلام فَأَخْرَجَهُ وَ أَنْفَذَ الْبَاقِيَ فَقُبِلَ.

شا، [الإرشاد] ابن قولويه عن الكلينی عن علی بن محمد: مثله.

**[ترجمه]كمال الدين: از سعد بن عبداللّه از اسحاق بن يعقوب نقل می كند كه گفت: از عثمان بن سعيد (نائب اول امام زمان) شنيدم كه می گفت: مردی از اهل سواد عراق نزد من آمد و مالی برای امام آورد. حضرت آن را پس داد و فرموده بود: «حق پسر عمويت را كه چهار صد درهم است، از آن بيرون كن.» آن مرد مبهوت و متعجب ماند و به حساب اموال خود نظر كرد. معلوم شد زمين زراعتی پسر عمويش در دست او بوده كه قسمتی را به او برگردانده و قسمتی را هنوز رد نكرده بود. وقتی كاملاً حساب كرد، معلوم شد كه سهم پسر عمويش از آن زمين، چهار صد درهم می شود، همان طور كه حضرت فرموده بود. پس آن مبلغ را بيرون كرده و بقيه را تسليم كرد و مورد قبول واقع شد. - . كمال الدين: ۴۴۱ -

در ارشاد مفيد نيز اين روايت شده است - . ارشاد: ۳۶۵ - .

**[ترجمه]

«۴۶»

ك، [إكمال الدين] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الرَّازِيِّ عَنْ جَمَاعَةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا: أَنَّهُ عليه السلام بَعَثَ إِلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ بْنِ

الْجُنَيْدِ وَ هُوَ بِوَاسِطٍ غُلَاماً وَ أَمَرَهُ بِبَيْعِهِ فَبَاعَهُ وَ قَبَضَ ثَمَنَهُ فَلَمَّا عَيَّرَ الدَّنَانِيرَ نَقَصَتْ فِي التَّعْيِيرِ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ قِيرَاطاً وَ حَبَّةً فَوَزَنَ مِنْ عِنْدِهِ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ قِيرَاطاً وَ حَبَّةً وَ أَنْفَذَهَا فَرُدَّ عَلَيْهِ دِينَارٌ وَزْنُهُ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ قِيرَاطاً وَ حَبَّةٌ.

يج، [الخرائج و الجرائح] قال الكلينى أخبرنا جماعه من أصحابنا: أنه بعث إلى آخر الخبر

**[ترجمه]كمال الدين: گروهى از علماى شيعه روايت كرده اند كه حضرت صاحب عليه السّلام، غلامى نزد ابو عبداللّه بن جنيد كه در «واسط» بود، فرستاد كه آن را بفروشد. «ابن جنيد» هم غلام را فروخت و وجه او را گرفت. وقتى دينارها را وزن كرد، ديد كه هيجده قيراط و يک حبه كم بود. پس از مال خود اين مقدار را كشيد و روى آن نهاد و براى امام فرستاد. حضرت يک دينار براى او فرستاد كه وزن آن، هيجده قيراط و يک حبه بود. - . كمال الدين: ۴۴۱ -

در خرايج نيز اين خبر نقل شده است. - . خرائج و جرائح ۲ : ۷۰۴ -

**[ترجمه]

بيان

الضمير فى قوله أنه راجع إلى القائم عليه السلام.

**[ترجمه]ضمير در كلمه «انه» به حضرت قائم عليه السّلام رجوع مى كند.

**[ترجمه]

«۴۷»

ك، [إكمال الدين] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَلَّانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَبْرَئِيلَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ وَ مُحَمَّدٍ ابْنَيِ الْفَرَجِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ قَالَ: وَفَدْتُ الْعَسْكَرَ زَائِراً فَقَصَدْتُ النَّاحِيَةَ فَلَقِيَتْنِي امْرَأَةٌ فَقَالَتْ أَنْتَ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ فَقُلْتُ نَعَمْ فَقَالَتْ انْصَرِفْ فَإِنَّكَ لَا تَصِلُ فِي هَذَا الْوَقْتِ وَ ارْجِعِ اللَّيْلَةَ فَإِنَّ الْبَابَ مَفْتُوحٌ لَكَ فَادْخُلِ الدَّارَ وَ اقْصِدِ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ السِّرَاجُ فَفَعَلْتُ وَ قَصَدْتُ الْبَابَ فَإِذَا هُوَ مَفْتُوحٌ وَ دَخَلْتُ الدَّارَ وَ قَصَدْتُ الْبَيْتَ الَّذِي وَصَفَتْهُ فَبَيْنَا أَنَا بَيْنَ الْقَبْرَيْنِ أَنْتَحِبُ وَ أَبْكِي إِذْ سَمِعْتُ صَوْتاً وَ هُوَ يَقُولُ يَا مُحَمَّدُ اتَّقِ اللَّهَ وَ تُبْ مِنْ كُلِّ مَا أَنْتَ عَلَيْهِ فَقَدْ قُلِّدْتَ أَمْراً عَظِيماً.

**[ترجمه]كمال الدين: محمد بن ابراهيم بن مهزيار مى گويد: به قصد زيارت امام حسن عسكرى و امام على النقى عليهماالسّلام به محله «عسكر» رفتم. سپس قصد ناحيه مقدسه كردم كه زنى مرا ملاقات كرد و پرسيد «تو محمد بن ابراهيم هستى؟» گفتم آرى. گفت: «برگرد، زيرا در اين وقت نمى توانى بيايى، موقع شب بيا كه در خانه براى تو باز مى شود. پس داخل شو و يكراست به اطاقى كه چراغ در آن است برو.» من هم رفتم و چون شب هنگام برگشتم، ديدم در باز است. پس داخل خانه شدم و به طرف اطاقى كه توصيف كرده بود رفتم.

در همان موقع که میان دو قبر با صـدای بلند گریه می کردم، ناگهان صدایی شـنیدم که می گفت: «ای محمد! از خدا بترس و از آنچه مرتکب می شوی توبه کن، زیرا کار بزرگی را به گردن گرفته ای.» - . کمال الدین: ۴۴۲ -

**[ترجمه]

«۴۸»

ك، [إكمال الدين] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الرَّازِيِّ عَنْ نَصْرِ بْنِ

ص: ۳۲۶

الصَّبَّاحِ الْبَلْخِي (۱) قَالَ: كَانَ بِمَرْوَ كَاتِبٌ كَانَ الْخُوزِسْتَانِيَ (۲) سَمَّاهُ لِي نَصْرٌ فَاجْتَمَعَ عِنْدَهُ أَلْفُ دِينَارٍ لِلنَّاحِيَهِ فَاسْتَشَارَنِي فَقُلْتُ ابْعَثْ بِهَا إِلَى الْحَاجِزِ فَقَالَ هُوَ فِي عُنُقِكَ إِنْ سَأَلَنِي اللَّهُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ نَصْرٌ(۳)

فَفَارَقْتُهُ عَلَى ذَلِكَ ثُمَّ انْصَرَفْتُ إِلَيْهِ بَعْدَ سَنَتَيْنِ فَلَقِيتُهُ فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْمَالِ فَذَكَرَ أَنَّهُ بَعَثَ مِنَ الْمَالِ بِمِائَتَيْ دِينَارٍ إِلَى الْحِجَازِ(۴) فَوَرَدَ عَلَيْهِ وُصُولُهَا وَ الدُّعَاءُ لَهُ وَ كَتَبَ إِلَيْهِ كَانَ الْمَالُ أَلْفَ دِينَارٍ فَبَعَثْتَ بِمِائَتَيْ دِينَارٍ فَإِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تُعَامِلَ أَحَداً فَعَامِلِ الْأَسَدِيَّ بِالرَّيِّ قَالَ نَصْرٌ(۵) وَ وَرَدَ عَلَيَّ نَعْيُ حَاجِزٍ(۶) فَجَزِعْتُ (۷)

مِنْ ذَلِكَ جَزَعاً شَدِيداً وَ اغْتَمَمْتُ (۸)

لَهُ فَقُلْتُ لَهُ وَ لِمَ تَغْتَمُّ وَ تَجْزَعُ وَ قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْكَ بِدَلَالَتَيْنِ قَدْ أَخْبَرَكَ بِمَبْلَغِ الْمَالِ وَ قَدْ نَعَى إِلَيْكَ حَاجِزاً مُبْتَدِئاً.

**[ترجمه]كمال الدين: نصر بن صباح بلخی می گويد: كاتبی در شهر «مرو» بود كه او را خوزستانی می ناميدند. هزار دينار برای ناحيه مقدسه امام عليه السّلام نزد وی جمع شد. او با من در خصوص آن مشورت كرد. من گفتم: «آن را نزد حاجز (وكيل امام زمان عليه السّلام) در ری بفرست.» گفت: «مسئوليت آن را اگر فردای قيامت خداوند از من خواست، به گردن می گيری؟» گفتم آری. نصر می گويد: ما با همين قرار از وی جدا گشتيم، آنگاه دو سال بعد مراجعت كردم و از آن پول جويا شدم، گفت: «دويست دينار آن را برای «حاجر» فرستادم. رسيد آن با دعا درباره من رسيد و نوشته بود: «پول ها هزار دينار بوده است! ولی تو دويست دينار فرستاده ای! اگر بخواهی بقيه آن را به كسی بسپاری آن را در ری به «اسدی» بسپار!»

نصر گفت: در آن اوقات خبر وفات حاجز به وی رسيد و سخت ناراحت و محزون گرديد. من گفتم: «چرا ناراحت و محزون شدی، با اينكه خداوند بر تو منت نهاد و در نامه ای كه از ناحيه مقدسه برايت آمده به دو چيز راهنمايی شده ای: يكی اينكه امام مبلغ پول ها را معلوم فرموده و ديگر تعيين وكيلی در «ری» است و بعدا خبر وفات حاجز را به تو اعلام فرمود.» - . كمال الدين: ۴۴۲ -

**[ترجمه]

«۴۹»

ك، [إكمال الدين] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَلَّانٍ عَنْ نَصْرِ بْنِ الصَّبَّاحِ قَالَ: أَنْفَذَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَلْخٍ خَمْسَةَ دَنَانِيرَ إِلَى حَاجِزٍ وَ كَتَبَ رُقْعَةً غَيَّرَ فِيهَا اسْمَهُ فَخَرَجَ إِلَيْهِ بِالْوُصُولِ بِاسْمِهِ وَ نَسَبِهِ وَ الدُّعَاءِ.

**[ترجمه]كمال الدين: نصر بن صباح می گويد: مردی از اهل بلخ پنج دينار سهم امام برای «حاجز» فرستاد و نامه ای همراه آن ارسال داشت و نام خود را تغيير داد، ولی جواب آن مشتمل بر رسيد پول و نام و نسب صاحب پول و دعا برای او بود. - . كمال الدين: ۴۴۲ -

**[ترجمه]

«۵۰»

ک، [إکمال الدين] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَبِی حَامِدٍ الْمَرَاغِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شَاذَانَ بْنِ نُعَيْمٍ قَالَ: بَعَثَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَلْخٍ بِمَالٍ وَ رُقْعَةٍ لَيْسَ فِيهَا كِتَابَةٌ وَ قَدْ خَطَّ فِيهَا بِإِصْبَعِهِ كَمَا تَدُورُ مِنْ غَيْرِ كِتَابَةٍ وَ قَالَ لِلرَّسُولِ احْمِلْ هَذَا الْمَالَ فَمَنْ أَخْبَرَكَ بِقِصَّتِهِ وَ أَجَابَ عَنِ الرُّقْعَةِ فَأَوْصِلْ إِلَيْهِ الْمَالَ فَصَارَ الرَّجُلُ إِلَى الْعَسْكَرِ وَ قَصَدَ جَعْفَراً وَ أَخْبَرَهُ الْخَبَرَ فَقَالَ لَهُ جَعْفَرٌ تُقِرُّ بِالْبَدَاءِ قَالَ الرَّجُلُ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّ صَاحِبَكَ قَدْ بَدَا لَهُ وَ قَدْ أَمَرَكَ أَنْ تُعْطِيَنِي هَذَا الْمَالَ فَقَالَ لَهُ الرَّسُولُ لَا يُقْنِعُنِی هَذَا الْجَوَابُ فَخَرَجَ مِنْ عِنْدِهِ وَ جَعَلَ يَدُورُ أَصْحَابَنَا فَخَرَجَتْ إِلَيْهِ رُقْعَةٌ هَذَا مَالٌ كَانَ قَدْ غُدِرَ بِهِ كَانَ فَوْقَ صُنْدُوقٍ فَدَخَلَ اللُّصُوصُ الْبَيْتَ فَأَخَذُوا مَا كَانَ فِی الصُّنْدُوقِ وَ سَلِمَ الْمَالُ وَ رُدَّتْ عَلَيْهِ الرُّقْعَةُ وَ قَدْ كُتِبَ فِيهَا كَمَا تَدُورُ وَ سَأَلْتَ الدُّعَاءَ فَعَلَ اللَّهُ بِكَ وَ فَعَلَ.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن شاذان بن نعیم می گوید: مردی از اهل بلخ مالی همراه نامه ای که چیزی در آن نوشته نبود و فقط با انگشت روی آن بدون حروف گردانیده بود، برای امام علیه السّلام فرستاد و به فرستاده گفت: «این اموال را ببر و به هر کس که داستان آن را با جواب نامه بدون نوشته به تو داد، تسلیم کن.» پس فرستاده اموال را برداشت و به محله «عسکر» در سامره رفت و سری به جعفر کذاب زد و به وی گفت: «مالی با من است و صاحب آن گفته هر کس جریان را درست بیان داشت، آن را بدو بسپار. اکنون بگو تا به تو بسپارم.» جعفر گفت: «تو عقیده به «بداء» داری؟» گفت آری. گفت: «پس بدان که صاحب این مال بداء برایش حاصل شده و تو را مأمور کرده که بدون تحقیق این اموال را به من بدهی!» فرستاده گفت: «این جواب مرا قانع نمی سازد.» پس از نزد او بیرون آمد و در خانه بزرگان شیعه آمد و رفت می کرد و مترصد وقت بود.

در آن میان نامه ای به دست او رسید که نوشته بود: «این مالی است که دیگری می خواست با نیرنگ آن را تصاحب کند (یعنی جعفر کذاب)، این مال روی صندوق بود، دزدها به خانه ای که صندوق در آنجا بود دستبرد زده، آنچه در صندوق بود را به یغما بردند، ولی این مال سالم ماند. نامه صاحب مال هم برگشت و در آن مرقوم بود، انگشت خود را در روی آن گرداندی و از ما خواهش دعا کردی، خدا حاجت تو را برآورد.» - . کمال الدین: ۴۴۲ -

**[ترجمه]

بیان

قوله و قد كتب فيها أي الرقعة التي كانت قد كتب السؤال فيها بالإصبع كما تدور.

**[ترجمه]عبارت «و قد کتب فیها» یعنی در رقعه ای که با انگشت، سؤال را در آن نوشته بود.

**[ترجمه]

«۵۱»

ک، [إکمال الدين] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحٍ قَالَ: كَتَبْتُ أَسْأَلُ الدُّعَاءَ

۱ - ۱. فی هذه المواضع سقط و تصحیف و تبدیل یعرف تفصیلها من ص ۲۹۴ و ۲۹۷ و ۳۶۲ فیما یأتی و انما أضربنا عن اصلاحها فی الصلب لتطابق الخبر مع المصدر فراجع.

۲ - ۲. فی هذه المواضع سقط و تصحیف و تبدیل یعرف تفصیلها من ص ۲۹۴ و ۲۹۷ و ۳۶۲ فیما یأتی و انما أضربنا عن اصلاحها فی الصلب لتطابق الخبر مع المصدر فراجع.

۳ - ۳. فی هذه المواضع سقط و تصحیف و تبدیل یعرف تفصیلها من ص ۲۹۴ و ۲۹۷ و ۳۶۲ فیما یأتی و انما أضربنا عن اصلاحها فی الصلب لتطابق الخبر مع المصدر فراجع.

۴ - ۴. فی هذه المواضع سقط و تصحیف و تبدیل یعرف تفصیلها من ص ۲۹۴ و ۲۹۷ و ۳۶۲ فیما یأتی و انما أضربنا عن اصلاحها فی الصلب لتطابق الخبر مع المصدر فراجع.

۵ - ۵. فی هذه المواضع سقط و تصحیف و تبدیل یعرف تفصیلها من ص ۲۹۴ و ۲۹۷ و ۳۶۲ فیما یأتی و انما أضربنا عن اصلاحها فی الصلب لتطابق الخبر مع المصدر فراجع.

۶ - ۶. فی هذه المواضع سقط و تصحیف و تبدیل یعرف تفصیلها من ص ۲۹۴ و ۲۹۷ و ۳۶۲ فیما یأتی و انما أضربنا عن اصلاحها فی الصلب لتطابق الخبر مع المصدر فراجع.

۷ - ۷. فی هذه المواضع سقط و تصحیف و تبدیل یعرف تفصیلها من ص ۲۹۴ و ۲۹۷ و ۳۶۲ فیما یأتی و انما أضربنا عن اصلاحها فی الصلب لتطابق الخبر مع المصدر فراجع.

۸ - ۸. فی هذه المواضع سقط و تصحیف و تبدیل یعرف تفصیلها من ص ۲۹۴ و ۲۹۷ و ۳۶۲ فیما یأتی و انما أضربنا عن اصلاحها فی الصلب لتطابق الخبر مع المصدر فراجع.

لباداشاكه وَ قَدْ حَبَسَهُ ابْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَ اسْتَأْذَنَ فِي جَارِيَةٍ لِي أَسْتَوْلِدُهَا فَخَرَجَ اسْتَوْلِدْهَا وَ يَفْعَلُ اللَّهُ ما يَشاءُ وَ الْمَحْبُوسُ يُخَلِّصُهُ اللَّهُ فَاسْتُولِدَتِ الْجَارِيَهُ فَوَلَدَتْ فَمَاتَتْ وَ خُلِّيَ عَنِ الْمَحْبُوسِ يَوْمَ خَرَجَ إِلَيَّ التَّوْقِيعُ.

قَالَ وَ حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ قَالَ: وُلِدَ لِي مَوْلُودٌ فَكَتَبْتُ أَسْتَأْذِنُ فِي تَطْهِيرِهِ يَوْمَ السَّابعِ أَوِ الثَّامِنِ فَلَمْ يَكْتُبْ شَيْئاً فَمَاتَ الْمَوْلُودُ يَوْمَ الثَّامِنِ ثُمَّ كَتَبْتُ أُخْبِرُ بِمَوْتِهِ فَوَرَدَ سَيَخْلُفُ عَلَيْكَ غَيْرُهُ وَ غَيْرُهُ فَسَمِّهِ أَحْمَدَ وَ بَعْدَ أَحْمَدَ جَعْفَراً فَجَاءَ مَا قَالَ عليه السلام قَالَ وَ تَزَوَّجْتُ بِامْرَأَةٍ سِرّاً فَلَمَّا وَطِئْتُهَا عَلِقَتْ وَ جَاءَتْ بِابْنَهٍ فَاغْتَمَمْتُ وَ ضَاقَ صَدْرِي فَكَتَبْتُ أَشْكُو ذَلِكَ فَوَرَدَ سَتُكْفَاهَا فَعَاشَتْ أَرْبَعَ سِنِينَ ثُمَّ مَاتَتْ فَوَرَدَ اللَّهُ ذُو أَنَاهٍ وَ أَنْتُمْ تَسْتَعْجِلُونَ قَالَ وَ لَمَّا وَرَدَ نَعْيُ ابْنِ هِلَالٍ لَعَنَهُ اللَّهُ جَاءَنِي الشَّيْخُ فَقَالَ لِي أَخْرِجِ الْكِيسَ الَّذِي عِنْدَكَ فَأَخْرَجْتُهُ فَأَخْرَجَ إِلَيَّ رُقْعَهً فِيهَا وَ أَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ أَمْرِ الصُّوفِيِّ الْمُتَصَنِّعِ يَعْنِي الْهِلَالِيَّ بَتَرَ اللَّهُ عُمُرَهُ ثُمَّ خَرَجَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ قَدْ قَصَدْنَا فَصَبَرْنَا عَلَيْهِ فَبَتَرَ اللَّهُ عُمُرَهُ بِدَعْوَتِنَا.

نجم، كتاب النجوم بِإِسْنَادِنَا إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ الطَّبَرِيِّ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيِّ قَالا حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ: إِلَى قَوْلِهِ وَ أَنْتُمْ مُسْتَعْجِلُونَ.

دَلَائِلُ الْإِمَامَهِ، لِلطَّبَرِيِّ عَنْ أَبِي الْمُفَضَّلِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: وُلِدَ لِي مَوْلُودٌ إِلَى آخِرِ الْخَبَرِ.

وَ عَنْهُ عَنْ أَبِي الْمُفَضَّلِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ أَبِي حَامِدٍ الْمَرَاغِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شَاذَانَ بْنِ نُعَيْمٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَلْخَ قَالَ: تَزَوَّجْتُ امْرَأَهً سِرّاً إِلَى آخِرِ الْخَبَرِ.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن صالح می گوید: نامه ای به ناحیه مقدسه نوشتم و از حضرت خواستم که برای رهایی مردی که پسر عبدالعزیز او را حبس کرده بود، دعا فرماید. همچنین برای وصلت با کنیزی به منظور بچه دار شدن، اجازه خواستم. در جواب مرقوم بود: «با کنیز نزدیکی کن، آنچه خدا خواهد انجام می پذیرد، محبوس را هم خدا آزاد می کند.» کنیز بچه ای زایید. سپس خودش مرد و همان روز که توقیع به افتخار من صادر گشت، محبوس هم آزاد شد .

و نیز پدرم از ابو جعفر مروزی نقل کرد که خدا مولودی به من روزی کرد. نامه ای به حضرت نوشتم که اجازه فرماید روز هفتم یا هشتم او را شستشو کنم، جوابی نیامد. بچه هم روز هشتم درگذشت. مجددا نامه ای مبنی بر مرگ بچه تقدیم داشتم. در جواب مرقوم فرمود: «از این پس صاحب دو فرزند خواهی شد. نام اولی را احمد و دومی را جعفر بگذار.» و همان طور که فرموده بود نیز واقع شد.

همچنین او گفت: موقعی که خبر فوت احمد بن هلال ملعون از ناحیه مقدسه رسید، پیری نزد من آمد و گفت: «کیسه ای را که نزد توست بیرون بیاور.» آن را بیرون آوردم و گشودم. دیدم نامه ای بدین مضمون به نام من صادر گشته: «آنچه راجع به صوفی بدعت کار یعنی «هلالی» گفته بودی، خداوند پیوند عمر او را برید.» پس از مرگ احمد ابن هلال نیز، نامه ای بدین مضمون آمد: «او قصد کشتن ما کرد. ما هم صبر کردیم تا خداوند با نفرین ما پیوند عمر او را برید.» - . کمال الدین: ۴۴۴ -

در کتاب فرج المهموم فی معرفه النجوم، طبری و حمیری می گویند: «ابوجعفر برای ما حدیث گفت...» تا عبارت و انتم تستعجلون - . فرج المهموم: ۲۴۴ - .

همچنین در کتاب دلائل الامامه طبری، از ابی جعفر نقل می کند که گفت: «ولد لی مولود...» تا آخر حدیث. و طبری به طریق دیگری از مردی از اهل بلخ نقل می کند که گفت: «با زنی به طور نهانی ازدواج کردم...» تا آخر حدیث - . دلائل الامامه: ۲۸۱ - .

**[ترجمه]

«۵۲»

ک، [إکمال الدین] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَلَّانٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْفَضْلِ الْیَمَانِیِّ قَالَ: قَصَدْتُ سُرَّ مَنْ رَأَی فَخَرَجَ إِلَیَّ صُرَّةٌ فِیهَا دَنَانِیرُ وَ ثَوْبَانِ فَرَدَدْتُهَا وَ قُلْتُ فِی نَفْسِی أَنَا عِنْدَهُمْ بِهَذِهِ الْمَنْزِلَهِ فَأَخَذَتْنِی الْعِزَّهُ ثُمَّ نَدِمْتُ بَعْدَ ذَلِکَ وَ کَتَبْتُ رُقْعَهً أَعْتَذِرُ وَ أَسْتَغْفِرُ وَ دَخَلْتُ الْخَلَاءَ وَ أَنَا أُحَدِّثُ نَفْسِی وَ أَقُولُ وَ اللَّهِ لَئِنْ رُدَّتِ الصُّرَّهُ لَمْ أَحُلَّهَا وَ لَمْ أُنْفِقْهَا حَتَّی أَحْمِلَهَا إِلَی وَالِدِی فَهُوَ أَعْلَمُ مِنِّی فَخَرَجَ إِلَی الرَّسُولِ أَخْطَأْتَ إِذْ لَمْ تُعْلِمْهُ أَنَّا رُبَّمَا فَعَلْنَا ذَلِکَ بِمَوَالِینَا وَ رُبَّمَا

ص: ۳۲۸

سَأَلُونَا ذَلِکَ یَتَبَرَّکُونَ بِهِ وَ خَرَجَ إِلَیَّ أَخْطَأْتَ بِرَدِّکَ بِرَّنَا وَ إِذَا اسْتَغْفَرْتَ اللَّهَ فَاللَّهُ یَغْفِرُ لَکَ وَ إِذَا کَانَ عَزِیمَتُکَ وَ عَقْدُ نِیَّتِکَ أَنْ لَا تُحْدِثَ فِیهَا حَدَثاً وَ لَا تُنْفِقَهَا فِی طَرِیقِکَ فَقَدْ صَرَفْنَاهَا عَنْکَ وَ أَمَّا الثَّوْبَانِ فَلَا بُدَّ مِنْهُمَا لِتُحْرِمَ فِیهِمَا قَالَ وَ کَتَبْتُ فِی مَعْنَیَیْنِ وَ أَرَدْتُ أَنْ أَکْتُبَ فِی مَعْنًى ثَالِثٍ فَقُلْتُ فِی نَفْسِی لَعَلَّهُ یَکْرَهُ ذَلِکَ فَخَرَجَ إِلَیَّ الْجَوَابُ فِی الْمَعْنَیَیْنِ وَ الْمَعْنَى الثَّالِثِ الَّذِی طَوَیْتُهُ وَ لَمْ أَکْتُبْهُ قَالَ وَ سَأَلْتُ طِیباً فَبَعَثَ إِلَیَّ بِطِیبٍ فِی خِرْقَةٍ بَیْضَاءَ فَکَانَتْ مَعِی فِی الْمَحْمِلِ فَنَفَرَتْ نَاقَتِی بِعُسْفَانَ وَ سَقَطَ مَحْمِلِی وَ تَبَدَّدَ مَا کَانَ مَعِی فَجَمَعْتُ الْمَتَاعَ وَ افْتَقَدْتُ الصُّرَّةَ وَ اجْتَهَدْتُ فِی طَلَبِهَا حَتَّى قَالَ بَعْضُ مَنْ مَعَنَا مَا تَطْلُبُ فَقُلْتُ صُرَّةً کَانَتْ مَعِی قَالَ وَ مَا کَانَ فِیهَا فَقُلْتُ نَفَقَتِی قَالَ قَدْ رَأَیْتُ مَنْ حَمَلَهَا فَلَمْ أَزَلْ أَسْأَلُ عَنْهَا حَتَّى آیَسْتُ مِنْهَا فَلَمَّا وَافَیْتُ مَکَّةَ حَلَلْتُ عَیْبَتِی وَ فَتَحْتُهَا فَإِذَا أَوَّلُ مَا بَدَا عَلَیَّ مِنْهَا الصُّرَّةُ وَ إِنَّمَا کَانَتْ خَارِجاً فِی الْمَحْمِلِ فَسَقَطَتْ حِینَ تَبَدَّدَ الْمَتَاعُ قَالَ وَ ضَاقَ صَدْرِی بِبَغْدَادَ فِی مَقَامِی فَقُلْتُ فِی نَفْسِی أَخَافُ أَنْ لَا أَحُجَّ فِی هَذِهِ السَّنَهِ وَ لَا أَنْصَرِفَ إِلَى مَنْزِلِی وَ قَصَدْتُ أَبَا جَعْفَرٍ أَقْتَضِیهِ جَوَابَ رُقْعَةٍ کُنْتُ کَتَبْتُهَا فَقَالَ صِرْ إِلَى الْمَسْجِدِ الَّذِی فِی مَکَانِ کَذَا وَ کَذَا فَإِنَّهُ یَجِیئُکَ رَجُلٌ یُخْبِرُکَ بِمَا تَحْتَاجُ إِلَیْهِ فَقَصَدْتُ الْمَسْجِدَ وَ بَیْنَا أَنَا فِیهِ إِذْ دَخَلَ عَلَیَّ رَجُلٌ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَیَّ سَلَّمَ وَ ضَحِکَ وَ قَالَ لِی أَبْشِرْ فَإِنَّکَ سَتَحُجُّ فِی هَذِهِ السَّنَهِ وَ تَنْصَرِفُ إِلَى أَهْلِکَ سَالِماً إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ وَ قَصَدْتُ ابْنَ وَجْنَاءَ أَسْأَلُهُ أَنْ یَکْتَرِیَ لِی وَ یَرْتَادَ لِی عَدِیلًا فَرَأَیْتُهُ کَارِهاً ثُمَّ لَقِیتُهُ بَعْدَ أَیَّامٍ فَقَالَ لِی أَنَا فِی طَلَبِکَ مُنْذُ أَیَّامٍ قَدْ کُتِبَ إِلَیَّ أَنْ أَکْتَرِیَ لَکَ وَ أَرْتَادَ لَکَ عَدِیلًا ابْتِدَاءً فَحَدَّثَنِی الْحَسَنُ أَنَّهُ وَقَفَ فِی هَذِهِ السَّنَهِ عَلَى عَشَرَهِ دَلَالاتٍ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ.

**[ترجمه]کمال الدین: حسن بن فضل یمنی می گوید: چون آهنگ سامره کردم، کیسه ای که چند دینار و دو دست لباس در آن بود برایم فرستاده شد. من آن را برگرداندم و پیش خود گفتم یعنی من در نزد ائمه چنین مقامی دارم؟! مغرور شدم و قبول آن را کسر شأن خود دانستم. سپس پشیمان شدم. ناچار نامه ای نوشتم و معذرت خواستم و از این عمل استغفار کردم. آنگاه با خود گفتم: اگر آن کیسه برگردانده شود، آن را نمی گشایم و پول آن را خرج نمی کنم، بلکه آن را پیش پدرم می برم، چه که او از من داناتر است.

پس قاصدی از ناحیه امام نزد من آمد و گفت: «اشتباه کردی، زیرا یقین به مطلب نداشتی، بسیار اتفاق می افتد که ما برای دوستان خود چنین کنیم و هم بسیار شده که آنها خود به عنوان تبرک این خواهش ها را از ما کرده اند. پس فرستادن آنها اشتباه بود، ولی حالا که استغفار کردی خداوند، تو را بخشید. چون قصد داری پول ها را در راه سفر خود مصرف نکنی، ما نیز آن را به تو نمی دهیم، ولی لباس ها را باید برداری و با آن در حج محرم شوی.»

همین راوی می گوید: آنگاه نامه ای در خصوص دو مطلب نوشتم و خواستم مطلب دیگری را هم بنویسم، پیش خود گفتم: شاید زیاد باشد و خوشایند امام نباشد. جواب دو مطلب آمد و راجع به مطلب سوم که آن را پوشیده داشتم و ننوشته بودم، مرقوم بود: «خواهش عطر کرده بودی.» پس مقداری عطر در پارچه سفیدی برایم فرستاده شد و در محمل با خود داشتم. در منزل «عسفان» شتر من رم کرد و محملم افتاد و آنچه داشتم به اطراف پرت شد. سپس اثاث خود را جمع کردم و در آن میان کیسه عطر را گم کردم. چندان گشتم که یکی از همراهان پرسید: «چه می جویی!» گفتم: «کیسه ای که با خود داشتم.» گفت: «چه در آن بود؟» گفتم: «مخارج راهم.» آن مرد گفت: «دیدم کسی آن را برداشت، ولی من از هر کسی پرسیدم، از یافتن آن مأیوس شدم.» موقعی که به مکه رسیدم و خورجین خود را گشودم، اول چیزی که در آن دیدم، همان کیسه بود! با اینکه کیسه مزبور بیرون خورجین و در محل بود و موقعی که اثاث من به اطراف پخش شد. آن هم افتاد!

همین شـخص می گوید: وقتی در بغداد بودم بر اثر ماندن در آنجا دلتنگ شدم و با خود گفتم: می ترسم امسال به حج نروم و به منزل خود برنگردم. پس رفتم پیش محمد ابن عثمان و جواب نامه ای را که در این خصوص نوشته بودم خواستم. محمد بن عثمان گفت: «به فلان مسـجد برو، مردی در آنجاست که جواب تو را می دهـد و آنچه احتیاج داری به تو اطلاع خواهـد داد.» من هم به آن مسـجد رفتم و در مدتی که نشسـته بودم، ناگاه مردی آمد، مرا نگریست، سلام کرد و خندید و گفت: «مژده باد! زیرا امسال به حج خواهی رفت و ان شاء اللّه به سلامت نزد کسانت مراجعت می کنی.»

من هم رفتم نزد «ابن وجناء» تا محملی و کجاوه ای برایم کرایه کنـد. دیـدم چهره اش درهم فرورفت. آنگاه چند روز بعد او را دیدم که به من گفت: «من چند روز است که سـراغ تو را می گیرم. امام به من نوشته است محمل و کجاوه ای برای تو کرایه و مهیا سازم.» علان رازی می گوید: حسن بن فضل که این اخبار را نقل کرده است، برای من نقل کرد که در این سفر ده معجزه از امام دیدم و الحمدللّه ربّ العالمین. - . کمال الدین: ۴۴۵ -

**[ترجمه]

«۵۳»

ك، [إكمـال الـدين] أَبِی عَنْ سَـعْدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الشِّمْشَـاطِیِّ رَسُـولِ جَعْفَرِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الْیَمَـانِیِّ قَـالَ: كُنْتُ مُقِیمـاً بِبَغْـدَادَ وَ تَهَیَّأَتْ قَـافِلَهُ الْیَمَـانِیِّینَ لِلْخُرُوجِ فَكَتَبْتُ أَسْـتَأْذِنُ فِی الْخُرُوجِ مَعَهَـا فَخَرَجَ لَا تَخْرُجْ مَعَهَا فَمَا لَکَ فِی الْخُرُوجِ خِیَرَهٌ وَ أَقِمْ بِالْكُوفَهِ وَ خَرَجَتِ الْقَافِلَهُ فَخَرَجَ عَلَیْهَا بَنُو حَنْظَلَهَ وَ اجْتَاحُوهَا

ص: ۳۲۹

قَالَ وَ كَتَبْتُ أَسْتَأْذِنُ فِی رُکُوبِ الْمَاءِ فَخَرَجَ لَا تَفْعَلْ فَمَا خَرَجَتْ سَفِینَهٌ فِی تِلْکَ السَّنَهِ إِلَّا خَرَجَ عَلَیْهَا الْبَوَارِجُ (۱)

فَقَطَعُوا عَلَیْهَا قَالَ وَ خَرَجْتُ زَائِراً إِلَی الْعَسْکَرِ فَأَنَا فِی الْمَسْجِدِ مَعَ الْمَغْرِبِ إِذْ دَخَلَ عَلَیَّ غُلَامٌ فَقَالَ لِی قُمْ فَقُلْتُ مَنْ أَنَا وَ إِلَی أَیْنَ أَقُومُ قَالَ لِی أَنْتَ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ رَسُولُ جَعْفَرِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الْیَمَانِیِّ قُمْ إِلَی الْمَنْزِلِ قَالَ وَ مَا کَانَ عَلِمَ أَحَدٌ مِنْ أَصْحَابِنَا بِمُوَافَاتِی قَالَ فَقُمْتُ إِلَی مَنْزِلِهِ وَ اسْتَأْذَنْتُ فِی أَنْ أَزُورَ مِنْ دَاخِلٍ فَأَذِنَ لِی.

شا، [الإرشاد] ابن قولویه عن الکلینی عن علی بن محمد عن علی بن الحسین الیمانی قال: کنت ببغداد و ذکر مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: علی بن محمد شمشاطی فرستاده جعفر بن ابراهیم یمنی می گوید: من در بغداد اقامت داشتم. روزی دیدم کاروان یمنی ها آماده حرکت است. نامه ای نوشتم و از حضرت اجازه خواستم که با آنها حرکت کنم. جواب آمد: «با این کاروان حرکت مکن که خیری برای تو ندارد و در کوفه توقف کن.» کاروان حرکت کرد. در میان راه طایفه «بنی حنظله» بر سر آنها ریختند و آنها را غارت و هلاک کردند!

باز نامه ای نوشتم که اجازه فرماید با کشتی حرکت کنم. جواب آمد: «این کار را هم مکن.» اتفاقا در آن سال هر کشتی که به حج رفت، طایفه «بوارج» راه را بر آنها بستند. پس به قصد زیارت امام حسن عسکری علیه السّلام به سامره رفتم. موقع مغرب که در مسجد بودم، غلامی نزد من آمد و گفت: «برخیز!» پرسیدم: «من کیستم و به کجا بروم؟» گفت: «تو علی بن محمد فرستاده جعفر بن ابراهیم یمنی هستی، برخیز و به خانه بیا!» در آن موقع کسی از شیعیان از آمدن من به سامره اطلاع نداشت. من برخاستم، به خانه رفتم و اجازه گرفتم که امام علی النقی و امام حسن عسکری علیهماالسّلام را از داخل زیارت کنم و او هم به من اجازه داد. - . کمال الدین: ۴۴۵ -

در ارشاد مفید این روایت نقل شده است - . ارشاد: ۳۶۶ - .

**[ترجمه]

«۵۴»

ک، [إکمال الدین] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَلَّانٍ عَنِ الْأَعْلَمِ الْبَصْرِیِّ عَنْ أَبِی رَجَاءٍ الْبَصْرِیِّ قَالَ: خَرَجْتُ فِی الطَّلَبِ بَعْدَ مُضِیٍّ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام بِسَنَتَیْنِ لَمْ أَقِفْ فِیهِمَا عَلَی شَیْءٍ فَلَمَّا کَانَ فِی الثَّالِثَهِ کُنْتُ بِالْمَدِینَهِ فِی طَلَبِ وَلَدِ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام بِصِرْیَاءَ وَ قَدْ سَأَلَنِی أَبُو غَانِمٍ أَنْ أَتَعَشَّی عِنْدَهُ فَأَنَا قَاعِدٌ مُفَکِّرٌ فِی نَفْسِی وَ أَقُولُ لَوْ کَانَ شَیْءٌ لَظَهَرَ بَعْدَ ثَلَاثِ سِنِینَ وَ إِذْ هَاتِفٌ أَسْمَعُ صَوْتَهُ وَ لَا أَرَی شَخْصَهُ وَ هُوَ یَقُولُ یَا نَصْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قُلْ لِأَهْلِ مِصْرَ آمَنْتُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ حَیْثُ رَأَیْتُمُوهُ قَالَ نَصْرٌ وَ لَمْ أَکُنْ عَرَفْتُ اسْمَ أَبِی وَ ذَلِکَ أَنِّی وُلِدْتُ بِالْمَدَائِنِ فَحَمَلَنِی النَّوْفَلِیُّ إِلَی مِصْرَ وَ قَدْ مَاتَ أَبِی فَنَشَأْتُ بِهَا فَلَمَّا سَمِعْتُ الصَّوْتَ قُمْتُ مُبَادِراً وَ لَمْ أَنْصَرِفْ إِلَی أَبِی غَانِمٍ وَ أَخَذْتُ طَرِیقَ مِصْرَ قَالَ وَ کَتَبَ رَجُلَانِ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ فِی وَلَدَیْنِ لَهُمَا فَوَرَدَ أَمَّا أَنْتَ یَا فُلَانُ فَآجَرَکَ اللَّهُ وَ دَعَا لِلْآخَرِ فَمَاتَ ابْنُ الْمُعَزَّی.

قَالَ وَ حَدَّثَنِی أَبُو مُحَمَّدٍ الْوَجْنَائِیُّ قَالَ: اضْطَرَبَ أَمْرُ الْبَلَدِ وَ ثَارَتْ فِتْنَهٌ فَعَزَمْتُ عَلَی الْمُقَامِ بِبَغْدَادَ ثَمَانِینَ یَوْماً فَجَاءَنِی شَیْخٌ وَ قَالَ

انْصَـرِفْ إِلَى بَلَـدِكَ فَخَرَجْتُ مِنْ بَغْـدَادَ وَ أَنَـا كَـارِهٌ فَلَمَّا وَافَيْتُ سُـرَّمَنْ رَأَى أَرَدْتُ الْمُقَـامَ بِهَـا لِمَـا وَرَدَ عَلَيَّ مِنِ اضْـطِرَابِ الْبَلَدِ فَخَرَجْتُ فَمَا وَافَيْتُ الْمَنْزِلَ حَتَّى تَلَقَّانِي الشَّيْخُ وَ مَعَهُ كِتَابٌ مِنْ أَهْلِي يُخْبِرُونِي بِسُكُونِ الْبَلَدِ وَ يَسْأَلُونِّي الْقُدُومَ.

۱- ۱. جمع بارجه و هو الشرير، يقال: ما فلان الا بارجه قد جمع فيه الشر.

**[ترجمه]کمال الدین: ابو رجاء مصری می گوید: دو سال بعد از رحلت حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام، برای تحقیق درباره جانشین آن حضرت سفر کردم، ولی چیزی دستگیرم نشد. سال سوم که در مدینه در جستجوی پسر امام حسن عسکری علیه السّلام بودم، ابو غانم دعوت کرد که شام را نزد او باشم. در آن هنگام نشسته بودم و در اندیشه فرو رفته و با خود می گفتم: اگر امام پسری داشت، لابد بعد از سه سال ظاهر می شد. ناگاه صدای هاتفی را که خود او را نمی دیدم شنیدم که می گفت: «ای نصر بن عبداللّه! (نام ابو رجاء بوده) به اهل مصر بگو: شما که به پیغمبر ایمان آورده اید او را دیده اید؟» نصر می گوید: من تا آن موقع نام پدرم را نمی دانستم، زیرا من در مدائن متولد شده بودم و نوفلی مرا به مصر آورده بود و بعد از مرگ پدرم، در آنجا پرورش یافتم. بعد از شنیدن آن برخاستم و حرکت کردم و دیگر پیش ابوغانم نرفتم و راه مصر را گرفته و عازم شدم.

و هم ابو رجاء مصری گفت: دو نفر از اهل مصر نامه ای درباره دو فرزندشان به حضور امام نوشتند. جواب آمد: «ای فلانی! خداوند به تو پاداش دهد» و درباره دومی دعا کرد. پس از چندی پسر اولی که به او تسلیت گفته بود وفات یافت. - . کمال الدین: ۴۴۶ -

و نیز ابو رجاء گفت: ابو محمد وجنائی برای من نقل کرد که اوضاع شهر ما به هم خورد و آشوبی پدید آمد. من به بغداد آمدم و هشتاد روز در آنجا ماندم. روزی پیرمردی آمد و به من گفت: «برگرد به شهر خود.» من هم با بی میلی از بغداد بیرون آمدم. وقتی به سامره رسیدم، خواستم در آنجا منزل کنم، زیرا اخباری از وضع آشفته وطن به من می رسید. هنوز در سامره به منزل نرسیده بودم که دیدم پیرمردی نزد من آمد و نامه ای از خانواده ام آورد که از آرامش اوضاع شهر خبر داده و از من خواسته بودند برگردم. - . کمال الدین: ۴۴۶ -

**[ترجمه]

«۵۵»

ك، [إكمال الدين] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ قَالَ: كَانَ لِلْغَرِيمِ عَلَيَّ خَمْسُمِائَةِ دِينَارٍ فَأَنَا لَيْلَةً بِبَغْدَادَ وَ قَدْ كَانَ لَهَا رِيحٌ وَ ظُلْمَةٌ وَ قَدْ فَزِعْتُ فَزَعاً شَدِيداً وَ فَكَّرْتُ فِيمَا عَلَيَّ وَ لِی وَ قُلْتُ فِی نَفْسِی لِی حَوَانِيتُ اشْتَرَيْتُهَا بِخَمْسِمِائَةٍ وَ ثَلَاثِينَ دِينَاراً وَ قَدْ جَعَلْتُهَا لِلْغَرِيمِ علیه السلام بِخَمْسِمِائَةِ دِينَارٍ فَجَاءَنِی مَنْ تسلم [يَتَسَلَّمُ] مِنِّی الْحَوَانِيتَ وَ مَا كَتَبْتُ إِلَيْهِ فِی شَيْ ءٍ مِنْ ذَلِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ أَنْطِقَ بِلِسَانِی وَ لَا أَخْبَرْتُ بِهِ أَحَداً.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن هارون می گوید: پانصد دینار مال امام علیه السّلام را به ذمه داشتم. یک شب که در بغداد بودم و شبی تاریک بود و بادهای شدید می وزید و من هم سخت ترسیده بودم و درباره مال امام که به ذمه داشتم می اندیشیدم، پیش خود گفتم: چند باب دکان دارم که آن را به پانصد و سی دینار خریده ام. همه آنها را در عوض پانصد دینار مال امام علیه السّلام می دهم. همان موقع شخصی آمد که آن را در عوض پانصد دینار بگیرد، با اینکه هنوز قباله آن را ننوشته و به کسی هم خبر نداده بودم. - . کمال الدین: ۴۴۶ -

**[ترجمه]

«۵۶»

ك، [إكمال الدين] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ أَبِی حَابِسٍ (۱)

قَالَ: كُنْتُ أَزُورُ الْحُسَيْنَ علیه السلام فِی النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ فَلَمَّا كَانَ سَنَةٌ مِنَ السِّنِينَ وَرَدْتُ الْعَسْكَرَ قَبْلَ شَعْبَانَ وَ هَمَمْتُ أَنْ لَا أَزُورَ فِی شَعْبَانَ فَلَمَّا دَخَلَ شَعْبَانُ قُلْتُ لَا أَدَعُ زِيَارَةً كُنْتُ أَزُورُهَا فَخَرَجْتُ زَائِراً وَ كُنْتُ إِذَا وَرَدْتُ الْعَسْكَرَ أَعْلَمْتُهُمْ بِرُقْعَةٍ أَوْ رِسَالَةٍ فَلَمَّا كَانَ فِی هَذِهِ الدَّفْعَةِ قُلْتُ لِأَبِی الْقَاسِمِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِی أَحْمَدَ الْوَكِيلِ لَا تُعْلِمْهُمْ بِقُدُومِی فَإِنِّی أُرِيدُ أَنْ أَجْعَلَهَا زَوْرَةً خَالِصَةً فَجَاءَنِی أَبُو الْقَاسِمِ وَ هُوَ يَتَبَسَّمُ وَ قَالَ بُعِثَ إِلَيَّ بِهَذَيْنِ الدِّينَارَيْنِ وَ قِيلَ لِی ادْفَعْهُمَا إِلَى الْحَابِسِيِّ وَ قُلْ لَهُ مَنْ كَانَ فِی حَاجَةِ اللَّهِ كَانَ اللَّهُ فِی حَاجَتِهِ قَالَ وَ اعْتَلَلْتُ بِسُرَّمَنْ رَأَى عِلَّةً شَدِيدَةً أَشْفَقْتُ فِيهَا وَ ظَلِلْتُ (۲) مُسْتَعِدّاً لِلْمَوْتِ فَبَعَثَ إِلَيَّ بُسْتُوقَةً فِيهَا بَنَفْسَجِينٌ وَ أُمِرْتُ بِأَخْذِهِ فَمَا فَرَغْتُ حَتَّى أَفَقْتُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ قَالَ وَ مَاتَ لِی غَرِيمٌ فَكَتَبْتُ أَسْتَأْذِنُ فِی الْخُرُوجِ إِلَى وَرَثَتِهِ بِوَاسِطٍ وَ قُلْتُ أَصِيرُ إِلَيْهِمْ حِدْثَانَ مَوْتِهِ لَعَلِّی أَصِلُ إِلَى حَقِّی فَلَمْ يُؤْذَنْ لِی ثُمَّ كَتَبْتُ أَسْتَأْذِنُ ثَانِياً فَلَمْ يُؤْذَنْ لِی فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ سَنَتَيْنِ كَتَبَ إِلَيَّ ابْتِدَاءً صِرْ إِلَيْهِمْ فَخَرَجْتُ إِلَيْهِمْ فَوَصَلْتُ إِلَى حَقِّی قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ وَ أَوْصَلَ ابْنُ رَئِيسٍ عَشَرَةَ دَنَانِيرَ إِلَى حَاجِزٍ فَنَسِيَهَا حَاجِزٌ أَنْ يُوصِلَهَا فَكَتَبَ إِلَيْهِ تَبْعَثُ بِدَنَانِيرِ ابْنِ رَئِيسٍ قَالَ وَ كَتَبَ هَارُونُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْفُرَاتِ فِی أَشْيَاءَ وَ خَطَّ بِالْقَلَمِ بِغَيْرِ مِدَادٍ

ص: ۳۳۱

۱- ۱. فی المصدر ج ۲ ص ۱۷۰« أبی حليس».

۲- ۲. فی المصدر: و أطليت.

يَسْأَلُ الدُّعَاءَ لِابْنَیْ أَخِيهِ وَ كَانَا مَحْبُوسَيْنِ فَوَرَدَ عَلَيْهِ جَوَابُ كِتَابِهِ وَ فِيهِ دُعَاءُ الْمَحْبُوسَيْنِ بِاسْمِهِمَا قَالَ وَ كَتَبَ رَجُلٌ مِنْ رَبَضِ حُمَيْدٍ يَسْأَلُ الدُّعَاءَ فِی حَمْلٍ لَهُ فَوَرَدَ الدُّعَاءُ فِی الْحَمْلِ قَبْلَ الْأَرْبَعَهِ أَشْهُرٍ وَ سَتَلِدُ أُنْثَی فَجَاءَ كَمَا قَالَ قَالَ وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْقَصْرِیُّ يَسْأَلُ الدُّعَاءَ أَنْ يُكْفَی أَمْرَ بَنَاتِهِ وَ أَنْ يُرْزَقَ الْحَجَّ وَ يُرَدَّ عَلَيْهِ مَالُهُ فَوَرَدَ عَلَيْهِ الْجَوَابُ بِمَا سَأَلَ فَحَجَّ سَنَتَهُ وَ مَاتَ مِنْ

بَنَاتِهِ أَرْبَعٌ وَ كَانَ لَهُ سِتٌّ وَ رُدَّ عَلَيْهِ مَالُهُ قَالَ وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ يَزْدَادَ يَسْأَلُ الدُّعَاءَ لِوَالِدَيْهِ فَوَرَدَ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ وَ لِوَالِدَيْكَ وَ لِأُخْتِكَ الْمُتَوَفَّاهِ الْمُسَمَّاهِ كلكی وَ كَانَتْ هَذِهِ امْرَأَهً صَالِحَهً مُتَزَوِّجَهً بجوار وَ كَتَبْتُ فِی إِنْفَاذِ خَمْسِينَ دِينَاراً لِقَوْمٍ مُؤْمِنِينَ مِنْهَا عَشَرَهُ دَنَانِيرَ لِابْنِ عَمٍّ لِی لَمْ يَكُنْ مِنَ الْإِيمَانِ عَلَی شَیْ ءٍ فَجَعَلْتُ اسْمَهُ آخِرَ الرُّقْعَهِ وَ الْفُصُولِ أَلْتَمِسُ بِذَلِكَ الدَّلَالَهَ فِی تَرْكِ الدُّعَاءِ لَهُ فَخَرَجَ فِی فُصُولِ الْمُؤْمِنِينَ تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَ أَحْسَنَ إِلَيْهِمْ وَ أَثَابَكَ وَ لَمْ يَدْعُ لِابْنِ عَمِّی بِشَیْ ءٍ قَالَ وَ أَنْفَذْتُ أَيْضاً دَنَانِيرَ لِقَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَ أَعْطَانِی رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ دَنَانِيرَ فَأَنْفَذْتُهَا بِاسْمِ أَبِيهِ مُتَعَمِّداً وَ لَمْ يَكُنْ مِنْ دِينِ اللَّهِ عَلَی شَیْ ءٍ فَخَرَجَ الْوُصُولُ بِاسْمِ مَنْ غَيَّرْتَ اسْمَهُ مُحَمَّدٍ قَالَ وَ حَمَلْتُ فِی هَذِهِ السَّنَهِ الَّتِی ظَهَرَتْ لِی فِيهَا هَذِهِ الدَّلَالَهُ أَلْفَ دِينَارٍ بَعَثَ بِهَا أَبُو جَعْفَرٍ وَ مَعِی أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ خَلَفٍ وَ إِسْحَاقُ بْنُ الْجُنَيْدِ فَحَمَلَ أَبُو الْحُسَيْنِ الْخُرْجَ إِلَی الدُّورِ وَ اكْتَرَيْنَا ثَلَاثَهَ أَحْمِرَهٍ فَلَمَّا بَلَغْنَا الْقَاطُولَ لَمْ نَجِدْ حَمِيراً فَقُلْتُ لِأَبِی الْحُسَيْنِ احْمِلِ الْخُرْجَ الَّذِی فِيهِ الْمَالُ وَ اخْرُجْ مَعَ الْقَافِلَهِ حَتَّی أَتَخَلَّفَ فِی طَلَبِ حِمَارٍ لِإِسْحَاقَ بْنِ الْجُنَيْدِ يَرْكَبُهُ فَإِنَّهُ شَيْخٌ فَاكْتَرَيْتُ لَهُ حِمَاراً وَ لَحِقْتُ بِأَبِی الْحُسَيْنِ فِی الْحَيْرِ حَيْرِ سُرَّمَنْ رَأَی فَأَنَا أُسَامِرُهُ (۱)

وَ أَقُولُ لَهُ احْمَدِ اللَّهَ عَلَی مَا أَنْتَ

۱- ۱. فی المصدر: فی الحير حين وصل سرمن رأی فأنا أسايره. راجع ج ۲ ص ۱۷۲.

عَلَيْهِ فَقَالَ وَدِدْتُ أَنَّ هَذَا الْعَمَلَ دَامَ لِی فَوَافَیْتُ سُرَّمَنْ رَأَی وَ أَوْصَلْتُ مَا مَعَنَا فَأَخَذَهُ الْوَكِیلُ بِحَضْرَتِی وَ وَضَعَهُ فِی مِنْدِیلٍ وَ بَعَثَ بِهِ مَعَ غُلَامٍ أَسْوَدَ فَلَمَّا كَانَ الْعَصْرُ جَاءَنِی بِرُزَیْمَةٍ خَفِیفَةٍ وَ لَمَّا أَصْبَحْنَا خَلَا بِی أَبُو الْقَاسِمِ وَ تَقَدَّمَ أَبُو الْحُسَیْنِ وَ إِسْحَاقُ فَقَالَ أَبُو الْقَاسِمِ الْغُلَامُ الَّذِی حَمَلَ الرُّزَیْمَةَ جَاءَنِی بِهَذِهِ الدَّرَاهِمِ وَ قَالَ لِی ادْفَعْهَا إِلَی الرَّسُولِ الَّذِی حَمَلَ الرُّزَیْمَةَ فَأَخَذْتُهَا مِنْهُ فَلَمَّا خَرَجْتُ مِنْ بَابِ الدَّارِ قَالَ لِی أَبُو الْحُسَیْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ أَنْطِقَ أَوْ یَعْلَمَ أَنَّ مَعِی شَیْئاً لَمَّا كُنْتُ مَعَكَ فِی الْحَیْرِ تَمَنَّیْتُ أَنْ یَجِیئَنِی مِنْهُ دَرَاهِمُ أَتَبَرَّكُ بِهَا وَ كَذَلِكَ عَامَ أَوَّلَ حَیْثُ كُنْتُ مَعَكَ بِالْعَسْكَرِ فَقُلْتُ لَهُ خُذْهَا فَقَدْ أَتَاكَ اللَّهُ بِهَا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ قَالَ وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ كِشْمَرْدٍ یَسْأَلُ الدُّعَاءَ أَنْ یَجْعَلَ ابْنَهُ أَحْمَدَ مِنْ أُمِّ وَلَدِهِ فِی حِلٍّ فَخَرَجَ وَ الصَّقْرِیُّ أَحَلَّ اللَّهُ لَهُ ذَلِكَ فَأَعْلَمَ علیه السلام أَنَّ كُنْیَتَهُ أَبُو الصَّقْرِ.

یج، [الخرائج و الجرائح] عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ أَبِی حُبَیْشٍ قَالَ: كَتَبْتُ فِی إنفاد [إِنْفَاذِ] خَمْسِینَ دِینَاراً إِلَی قَوْلِهِ فَقَدْ أَتَاكَ اللَّهُ بِهَا.

**[ترجمه]كمال الدين: ابوالقاسم بن ابی حابس می گوید: من در شب نیمه شعبان به زیارت حضرت امام حسین علیه السّلام می رفتم. در یکی از سال ها قبل از ماه شعبان به سامره رفتم و سعی داشتم که پیش از دخول ماه شعبان، زیارت نکنم. چون ماه شعبان آمد، گفتم زیارتی را که همه وقت می خواندم ترک نخواهم کرد. پس به زیارت رفتم. من هر وقت به سامره می آمدم، به وسیله نامه ای آمدنم را به حضرت اطلاع می دادم. این بار به ابوالقاسم حسن بن احمد وکیل آن حضرت گفتم: «آمدن مرا اطلاع مده، زیرا می خواهم زیارتم در این مرتبه زیارتی خالص باشد.» بعدا ابوالقاسم در حالی که تبسمی بر لب داشت نزد من آمد و گفت: «این دو دینار برای من فرستاده شده که آن را به «حابسی» بده و بگو: هر کس در فکر خدا باشد، خدا هم به یاد اوست!»

حابسی می گوید: من در سامره سخت مریض شدم و از بهبودی خود مأیوس گردیده آماده مرگ گشتم. در آن موقع دو ظرف که دو شاخه بنفشه در آن بود، برای من فرستاده شد و به من دستور دادند که آن را ببویم. مشغول بوییدن آن بودم که بهبودی یافتم و الحمد للّه رب العالمین.

و هم حابسی گفت: یکی از بدهکاران من مُرد. نامه ای نوشتم که حضرت اجازه بدهند به شهر واسط بروم و ورثه او را ببینم. با خود گفتم: اوائل مرگ او می روم، شاید بتوانم حق خود را بگیرم. ولی حضرت اجازه رفتن ندادند. مجددا نامه ای نوشتم که اجازه صادر فرمایند، باز هم اجازه ندادند. چون چند سال گذشت، نامه ای آمد که اکنون به سوی آنها برو. من هم رفتم و طلب خود را گرفتم.

و هم ابو القاسم حابسی گفت: پسر رئیس ده دینار سهم امام برای حاجز (یکی از وکلای امام) فرستاد، ولی حاجز فراموش کرد آن را به امام برساند. پس نامه ای برای حاجز آمد که نوشته بود: «دینارهای پسر رئیس را بفرست!»

و هم او گفت: هارون بن موسی بن فرات طی نامه ای درخواست اموری چند کرد، از جمله با قلم بی مرکب برای دو پسر برادرش که در زندان بودند، خواهش دعا کرده بود، جواب نامه او آمد که برای آنها به اسم دعا فرموده است.

و هم حابسی گفت: مردی از اهل «ربض حمید» نامه ای به حضور امام نوشت و برای وضع حمل زنش خواهش دعا کرد.

چهار روز پیش از وضع حمل جواب آن آمد که دعا کردیم و زنت دختر می زاید. همان طور هم شد.

و هم او گفت: محمد بن محمد قصری نامه ای خدمت امام نوشت که از شرّ دختران خود آسوده گردد، حجّ بیت اللّه به وی روزی شود و اموالی که از دستش رفته، دوباره به او برگردد. جواب خواهش های او رسید: همان سال به حجّ رفت. و از شش دختری که داشت، چهار نفرشان مردند و اموال از دست رفته اش را بازیافت! و هم او گفت: محمد بن یزداد نامه ای نوشت و از حضرت طلب دعا برای پدر و مادر خود کرد. جواب آمد که: «خداوند تو و پدر و مادر و خواهر متوفایت را که نامش «کلکی» بود، آمرزید.» این زن، زنی صالحه بود که با جوّار ازدواج کرده بود.

و نیز حابسی گفت: نامه ای به حضور امام علیه السّلام نوشتم و پنجاه دینار که از جمعی مؤمنین نزد من بود، برای آن حضرت فرستادم. از جمله ده دینار آن از پسر عموی من بود که ایمان درستی نداشت. لذا من هم نام او را در آخر نامه نوشتم و خواهش کردم که برای او دعا نفرماید. در فصل اسامی جواب نامه مرقوم بود: «خداوند از آنها قبول فرماید و به تو و به آنان احسان کند»، ولی برای پسر عمویم دعایی نفرموده بود.

همچنین حابسی گفت: چند دینار از عده ای از مؤمنین و نیز مبلغی را مردی به نام محمد بن سعید به من داد که برای حضرت بفرستم. من هم آنها را فرستادم و پول محمد بن سعید را عمدا به نام پدرش سعید فرستادم، زیرا خود وی اهل دیانت نبود. جواب وصول آن به نام «محمد» که من اسم آن را تغییر داده بودم رسید.

و هم حابسی گفت: در همین سال که این علائم از ناحیه مقدسه برای من آشکار گشت، هزار دیناری را که ابو جعفر مروزی فرستاده بود، به اتفاق ابوالحسین محمد ابن محمد بن خلف و اسحاق بن جنید، برای امام بردم. ابوالحسین خورجین ها را به سمت خانه ها برد تا سه راس الاغ کرایه کردیم. چون به منطقه قاطول رسیدیم الاغی ندیدیم. من به ابوالحسین گفتم: «این خورجین های اموال را بردار و با قافله حرکت کن تا من بمانم و الاغی برای اسحاق بن جنید پیدا کنم تا بر آن سوار شود، که وی پیر است.» سپس الاغی برای او کرایه کردم و در حیر سامراء به ابوالحسین ملحق شدیم.

میان راه با ابوالحسین صحبت می کردم و می گفتم: «خدا را شکر کن که این اموال را در این راه حمل می کنی.» گفت: «من دوست دارم که این کار را همیشه می کردم.» موقعی که به «سامره» رسیدیم، آنچه با خود داشتیم به وکیل امام تسلیم کردیم و او در حضور من آن را گرفت و در دستمالی بست و به وسیله غلام سیاهی ارسال داشت.

چون عصر شد، ابوالحسین بقچه سبکی نزد من آورد. فردا صبح ابوالقاسم (وکیل امام) با من خلوت کرد. ابوالحسین و اسحاق هم آمدند. ابوالقاسم گفت: غلامی که بقچه را برد، این درهم ها را آورد و به من گفت: «این درهم ها را به فرستاده ای که بقچه را آورد بده.» من هم بقچه را از وی گرفتم و همین که از در خانه بیرون آمدم، پیش از آنکه من صحبت کنم، ابوالحسین بدون اینکه بداند چیزی نزد من است، گفت: «موقعی که در «حیر» بودم، آرزو داشتم که حضرت چند درهمی به من عطا فرماید تا به آن تبرک جویم. این آرزو را از سال اول که با تو در «عسکر» بودم هم داشتم.» من به او گفتم: «این درهم ها را بگیر که خداوند برای تو رسانده است. و الحمد للّه ربّ العالمین.»

و هم حابسی گفت: محمد بن کشمرد، نامه ای برای امام زمان علیه السّلام نوشت و خواهش کرد که دعا فرماید پسرش احمد، در خصوص ام ولدش آزاد باشد. جواب آمد که: «خداوند او را برای «صقری» حلال گردانید.» حضرت بدین وسیله خبر داد که کنیه او ابوالصقر است. - . کمال الدین: ۴۴۷ -

خرایج: ابن ابی حبیش می گوید: «در مورد ارسال پنجاه دینار به حضرت نامه نوشتم...» تا عبارت فقد اتاک الله بها. - . خرائج و جرائح ۲ : ۶۹۱ -

**[ترجمه]

بیان

الرزمه بالکسر ما شد فی ثوب واحد قوله جاءنی أی أبو الحسین.

**[ترجمه]کلمه «رِزمه» به کسر راء، چیزی است که در لباس واحدی بسته می شود. عبارت «جائنی» یعنی ابوالحسین به نزد من آمد.

**[ترجمه]

«۵۷»

ک، [إکمال الدین] حَدَّثَنِی عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الْأَشْعَرِیُّ (۱)

قَالَ: کَانَتْ لِی زَوْجَهٌ مِنَ الْمَوَالِی قَدْ کُنْتُ هَجَرْتُهَا دَهْراً فَجَاءَتْنِی فَقَالَتْ إِنْ کُنْتَ قَدْ طَلَّقْتَنِی فَأَعْلِمْنِی فَقُلْتُ لَهَا لَمْ أُطَلِّقْکِ وَ نِلْتُ مِنْهَا فِی ذَلِکَ الْیَوْمِ فَکَتَبَتْ إِلَیَّ بَعْدَ شَهْرٍ تَدَّعِی أَنَّهَا حَمَلَتْ فَکَتَبْتُ فِی أَمْرِهَا وَ فِی دَارٍ کَانَ صِهْرِی أَوْصَی بِهَا لِلْغَرِیمِ علیه السلام أَسْأَلُ أَنْ تُبَاعَ مِنِّی وَ یُنَجَّمَ عَلَیَّ ثَمَنُهَا فَوَرَدَ الْجَوَابُ فِی الدَّارِ قَدْ أُعْطِیتَ مَا سَأَلْتَ وَ کَفَّ عَنْ ذِکْرِ الْمَرْأَهِ وَ الْحَمْلِ فَکَتَبَتْ إِلَیَّ الْمَرْأَهُ بَعْدَ ذَلِکَ تُعْلِمُنِی أَنَّهَا کَتَبَتْ بَاطِلًا وَ أَنَّ الْحَمْلَ لَا أَصْلَ لَهُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ.

**[ترجمه]کمال الدین: علی بن محمد بن اسحاق اشعری می گوید: من کنیزی داشتم که مدت مدیدی از وی دوری کرده بودم. روزی نزد من آمد و گفت: اگر مرا طلاق گفته ای به من اطلاع بده. گفتم نه! طلاق نداده ام و در همان روز با وی نزدیکی کردم. سپس او بعد از یک ماه، نامه ای برای من نوشت که از تو حامله شده ام.

من نامه ای در خصوص حامله شدن این زن و هم درباره خانه ای که دامادم طبق وصیت آن را به امام زمان علیه السّلام داده بود، خدمت حضرت نوشتم که آن خانه را به خودم بفروشد و پولش را به مرور و با مهلت بپردازم. جواب آمد که راجع به خانه همان طور که می خواهی اجازه دادیم و از گفتگو درباره زن و حامله بودنش خودداری کن. چیزی نگذشت که زن نامه ای به من نوشت که آنچه نوشته بودم بی جهت بود و حامله نیستم! و الحمد للّه ربّ العالمین. - . کمال الدین: ۴۵۱ -

**[ترجمه]

«۵۸»

ک، [إکمال الدین] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ النِّیلِیِّ قَالَ: جَاءَنِی أَبُو جَعْفَرٍ فَمَضَی

ص: ۳۳۳

۱- ۱. فی المصدر: حدّثنی أبی قال حدّثنی سعد بن عبد اللّه قال حدّثنی علیّ بن محمّد ابن إسحاق الأشعریّ. راجع ج ۲ ص ۱۷۴.

بِی إِلَی الْعَبَّاسِیَّهِ وَ أَدْخَلَنِی إِلَی خَرِبَهٍ وَ أَخْرَجَ کِتَاباً فَقَرَأَهُ عَلَیَّ فَإِذَا فِیهِ شَرْحُ جَمِیعِ مَا حَدَثَ عَلَی الدَّارِ وَ فِیهِ أَنَّ فُلَانَهَ یَعْنِی أُمَّ عَبْدِ اللَّهِ یُؤْخَذُ بِشَعْرِهَا وَ تُخْرَجُ مِنَ الدَّارِ وَ یُحْدَرُ بِهَا إِلَی بَغْدَادَ وَ تَقْعُدُ بَیْنَ یَدَیِ السُّلْطَانِ وَ أَشْیَاءَ مِمَّا یَحْدُثُ ثُمَّ قَالَ لِی احْفَظْ ثُمَّ مَزَّقَ الْکِتَابَ وَ ذَلِکَ مِنْ قَبْلِ أَنْ یَحْدُثَ مَا حَدَثَ بِمُدَّهٍ.

قَالَ وَ حَدَّثَنِی أَبُو جَعْفَرٍ الْمَرْوَزِیُّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: خَرَجْتُ إِلَی الْعَسْکَرِ وَ أُمُّ أَبِی مُحَمَّدٍ فِی الْحَیَاهِ وَ مَعِی جَمَاعَهٌ فَوَافَیْنَا الْعَسْکَرَ فَکَتَبَ أَصْحَابِی یَسْتَأْذِنُونَ فِی الزِّیَارَهِ مِنْ دَاخِلٍ بِاسْمِ رَجُلٍ رَجُلٍ فَقُلْتُ لَهُمْ لَا تُثْبِتُوا اسْمِی وَ نَسَبِی فَإِنِّی لَا أَسْتَأْذِنُ فَتَرَکُوا اسْمِی فَخَرَجَ الْإِذْنُ ادْخُلُوا وَ مَنْ أَبَی أَنْ یَسْتَأْذِنَ.

قَالَ وَ حَدَّثَنِی أَبُو الْحَسَنِ جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ قَالَ: کَتَبَ إِبْرَاهِیمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَرَجِ الرُّخَّجِیُّ فِی أَشْیَاءَ وَ کَتَبَ فِی مَوْلُودٍ وُلِدَ لَهُ یَسْأَلُ أَنْ یُسَمَّی فَخَرَجَ إِلَیْهِ الْجَوَابُ فِیمَا سَأَلَ وَ لَمْ یُکْتَبْ إِلَیْهِ فِی الْمَوْلُودِ شَیْ ءٌ فَمَاتَ الْوَلَدُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ.

قَالَ: وَ جَرَی بَیْنَ قَوْمٍ مِنْ أَصْحَابِنَا مُجْتَمِعِینَ کَلَامٌ فِی مَجْلِسٍ فَکَتَبَ إِلَی رَجُلٍ مِنْهُمْ شَرْحَ مَا جَرَی فِی الْمَجْلِسِ.

قَالَ: وَ حَدَّثَنِی الْعَاصِمِیُّ أَنَّ رَجُلًا تَفَکَّرَ فِی رَجُلٍ یُوصِلُ لَهُ مَا وَجَبَ لِلْغَرِیمِ علیه السلام وَ ضَاقَ بِهِ صَدْرُهُ فَسَمِعَ هَاتِفاً یَهْتِفُ بِهِ أَوْصِلْ مَا مَعَکَ إِلَی حَاجِزٍ.

قَالَ: وَ خَرَجَ أَبُو مُحَمَّدٍ السَّرْوِیُّ إِلَی سُرَّمَنْ رَأَی وَ مَعَهُ مَالٌ فَخَرَجَ إِلَیْهِ ابْتِدَاءً لَیْسَ فِینَا شَکٌّ وَ لَا فِیمَنْ یَقُومُ مَقَامَنَا وَ رُدَّ مَا مَعَکَ إِلَی حَاجِزٍ.

قَالَ وَ حَدَّثَنِی أَبُو جَعْفَرٍ قَالَ: بَعَثْنَا مَعَ ثِقَهٍ مِنْ ثِقَاتِ إِخْوَانِنَا إِلَی الْعَسْکَرِ شَیْئاً فَعَمَدَ الرَّجُلُ فَدَسَّ فِیمَا مَعَهُ رُقْعَهً مِنْ غَیْرِ عِلْمِنَا فَرُدَّتْ عَلَیْهِ الرُّقْعَهُ بِغَیْرِ جَوَابٍ.

وَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَیْنُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ الْکِنْدِیُّ: قَالَ لِی أَبُو طَاهِرٍ الْبِلَالِیُّ التَّوْقِیعُ الَّذِی خَرَجَ إِلَیَّ مِنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَعَلَّقُوهُ فِی الْخَلَفِ بَعْدَهُ وَدِیعَهٌ فِی بَیْتِکَ فَقُلْتُ لَهُ أُحِبُّ أَنْ تَکْتُبَ لِی مِنْ لَفْظِ التَّوْقِیعِ مَا فِیهِ فَأَخْبَرَ أَبَا طَاهِرٍ بِمَقَالَتِی فَقَالَ لَهُ جِئْنِی بِهِ حَتَّی یَسْقُطَ الْإِسْنَادُ بَیْنِی وَ بَیْنَهُ خَرَجَ إِلَیَّ مِنْ أَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام

قَبْلَ مُضِيِّهِ بِسَنَتَيْنِ يُخْبِرُنِی بِالْخَلَفِ مِنْ بَعْدِهِ ثُمَّ خَرَجَ إِلَیَّ قَبْلَ مُضِیِّهِ بِثَلَاثَهِ أَیَّامٍ یُخْبِرُنِی بِذَلِکَ فَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ جَحَدَ أَوْلِیَاءَ اللَّهِ حُقُوقَهُمْ وَ حَمَلَ النَّاسَ عَلَی أَکْتَافِهِمْ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ کَثِیراً.

**[ترجمه]کمال الدین: ابوعلی نیلی می گوید: ابو جعفر (گویا محمد بن عثمان بوده) نزد من آمد و مرا با خود به «عباسیه» برد و به خرابه ای درآمدیم. سپس نامه ای را درآورد و برای من خواند. دیدم آنچه در خانه ام پدید آمده بود، شرح داده شده و هم نوشته بود که فلان زن، یعنی مادر عبداللّٰه، گیسویش را می گیرند و از خانه بیرون کشیده به بغداد می برند و نزد خلیفه می نشانند و هم چیزهای دیگری پدید می آید. آنگاه به من گفت: «این ها را از حفظ کن.» سپس نامه را پاره کرد. این واقعه مدتی پیش از پدید آمدن آن حوادث بود.

و هم گفت که: ابو جعفر مروزی از جعفر بن عمر برای من نقل کرد و گفت: در زمانی که هنوز مادر امام حسن عسکری علیه السّلام زنده بود، سفری به اتفاق جماعتی به محله «عسکر» رفتیم. پس همراهان نامه ای نوشتند و اجازه خواستند به اندرون خانه حضرت بروند و از نزدیک امامان خود را زیارت کنند. این نامه را به اسم یک یک همراهان نوشتند. من به آنها گفتم اسم و هویت مرا ننویسید، زیرا که من اجازه نمی گیرم. آنها هم نام مرا ننوشتند. جواب آمد که همه شما و آن کس که اجازه نگرفت، داخل شوید .

و هم او گفت: ابراهیم بن محمد بن فرج رخجی، نامه ای در خصوص بعضی امور به پیشگاه امام علیه السّلام نوشت و از جمله تقاضا کرده بود امام علیه السّلام اسمی برای نوزاد او بگذارد. جوابی به افتخار او صادر گشت که پاسخ همه خواسته های او بود، ولی اسمی برای پسرش نگذاشته بود. سپس بعد از چندی آن بچه مرد!

و هم سعد بن عبداللّٰه گفت؛ در مجلسی میان جمعی از شیعیان گفتگویی شد. امام نامه ای برای یکی از آنها نوشت که مشتمل بر شرح گفتگوی مجلس آنها بود.

و هم گفت: عاصمی برای من نقل کرد که یکی از شیعیان، مالی متعلق به امام علیه السّلام به ذمه داشت. روزی درباره اینکه چه کسی باید آن را به امام برساند فکر می کرد و دلتنگ بود. ناگاه صدای هاتفی را شنید که می گفت: «آن را به حاجز برسان.»

و هم او گفت: ابو محمد سروی مالی با خود به سامره حمل کرد. بدون مقدمه توقیعی برای او صادر شد که: «در بودن ما و نواب ما شکی نیست. آنچه با خود آورده ای به «حاجز» تسلیم کن.»

و هم او گفت: ابو جعفر مروزی برای من نقل کرد که چیزی به وسیله یکی از موثقین شیعیان به محله «عسکر» فرستادیم. آن مرد بدون اینکه به ما اطلاع دهد، نامه ای هم نوشت و با آنچه با وی بود فرستاد. پس نامه او بدون جواب برگردانده شد.

و نیز سعد بن عبداللّٰه گفت: ابو عبداللّٰه حسین بن اسماعیل کندی نقل کرد که: ابو طاهر بلالی به من گفت توقیع امام حسن عسکری علیه السّلام که درباره جانشین آن حضرت، به افتخار من (یعنی ابو طاهر) صادر گشته است، با اشیای دیگری در خانه تو امانت باشد. من به حسین گفتم: «از شما تقاضا می کنم که از روی آن توقیع نسخه ای هم برای من بنویسی.» حسین

درخواست مرا به اطلاع ابو طاهر رسانید و او گفت: «حسین سعد را نزد من بیاور تا مطلب توقیع را بدون واسطه از خود من بشنود.» چون نزد وی حاضر گشتم، ابو طاهر مطلب توقیع را به اطلاع من رسانید و گفت: دو سال پیش از مرگ امام حسن عسکری علیه السّلام، توقیعی که در آن از جانشین خود به من اطلاع داده بود، برای من صادر شد. سه روز بعد از رحلت آن حضرت نیز توقیعی در همین خصوص آمد. خدا لعنت کند کسی را که حقوق اولیای خدا را انکار کند و مردم را به جان هم می اندازد. و الحمدللّٰه کثیراً. - . کمال الدین: ۴۵۲ -

**[ترجمه]

بیان

قوله قال أبو عبد الله كلام سعد بن عبد الله و كذا قوله فقلت له و ضمير له راجع إلى الحسين و كذا المستتر فی قوله فأخبر و الحاصل أن الحسين سمع من البلالی أنه قال التوقيع الذی خرج إلى من أبی محمد عليه السلام فی أمر الخلف القائم هو فی جمله ما أودعتك فی بيتك و كان قد أودعه أشياء كان فی بيته فأخبر الحسين سعدا بما سمع منه فقال سعد للحسين أحب أن ترى التوقيع الذی عنده و تكتب لی من لفظه فأخبر الحسين أبا طاهر بمقاله سعد فقال أبو طاهر جئنی بسعد حتی يسمع منی بلا واسطه فلما حضر أخبره بالتوقيع و يؤيد ما وجهنا به هذا الكلام أن الكلينی روى هذا التوقيع عن البلالی.

**[ترجمه]عبارت «قال ابو عبدالله»، کلام سعد بن عبدالله است و همچنین عبارت «فقلت له»، کلام سعد بن عبدالله است و ضمیر «له» به حسین راجع است و همچنین ضمیر مستتر در «فأخبر»، به حسین راجع است. حاصل اینکه حسین از بلالی شنیده که گفت: توقیعی که از جانب امام عسکری علیه السّلام در مورد امامت خلف قائم علیه السّلام به سوی من آمد. در ضمن اسبابی است که به امانت در خانه تو گذاشتم و اشیایی را که در خانه اش بود، نزد وی به امانت گذاشته بود. پس حسین سعد را به آنچه شنیده بود خبر داد. پس سعد به حسین گفت: «دوست دارم توقیعی را که نزد او بود ببینی و عین لفظ آن را برایم بنویسی.» حسین گفته سعد را به ابوطاهر رساند. پس ابوطاهر گفت: «سعد را نزد من بیاور تا بدون واسطه از خودم بشنود.» وقتی آمد، او را از توقیع با خبر ساخت. مؤید مطلبی که ما شرح و توجیه کردیم، آن است که کلینی در کافی، این توقیع را از خود ابو طاهر بلالی روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۵۹»

ک، [إكمال الدين]: كَتَبَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّيْمَرِيُّ يَسْأَلُ كَفَناً فَوَرَدَ أَنَّهُ يَحْتَاجُ إِلَيْهِ سَنَةَ ثَمَانِينَ أَوْ إِحْدَى وَ ثَمَانِينَ فَمَاتَ فِي الْوَقْتِ الَّذِي حَدَّهُ وَ بَعَثَ إِلَيْهِ بِالْكَفَنِ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ.

**[ترجمه]کمال الدین: علی بن محمد صیمری نامه ای خدمت آن حضرت نوشت و درخواست کفنی کرد. جواب آمد که تو در سال ۸۰ یا ۸۱ بدان احتیاج پیدا خواهی کرد. او هم در همان سال وفات یافت و کفنش یک ماه قبل از مرگش به او رسید.

- . کمال الدین: ۴۵۴ -

**[ترجمه]

«۶۰»

ک، [إكمال الـدين] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَسْوَدُ رحمه الله قَالَ: دَفَعَتْ إِلَيَّ امْرَأَةٌ سَنَةً مِنَ السِّنِينَ ثَوْباً وَ قَالَتِ احْمِلْهُ إِلَى الْعَمْرِيِّ رحمه الله فَحَمَلْتُهُ مَعَ ثِيَابٍ كَثِيرَةٍ فَلَمَّا وَافَيْتُ بَغْدَادَ أَمَرَنِي بِتَسْلِيمِ ذَلِكَ كُلِّهِ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ الْقُمِّيِّ فَسَلَّمْتُ ذَلِكَ كُلَّهُ مَا خَلَا ثَوْبَ الْمَرْأَةِ فَوَجَّهَ إِلَيَّ الْعَمْرِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ قَالَ ثَوْبُ الْمَرْأَةِ سَلِّمْهُ إِلَيْهِ فَذَكَرْتُ بَعْدَ ذَلِكَ أَنَّ امْرَأَةً سَلَّمَتْ إِلَيَّ ثَوْباً فَطَلَبْتُهُ فَلَمْ أَجِدْهُ فَقَالَ لِي لَا تَغْتَمَّ فَإِنَّكَ سَتَجِدُهُ فَوَجَدْتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ وَ لَمْ يَكُنْ مَعَ الْعَمْرِيِّ نُسْخَةُ مَا كَانَ مَعِي.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن علی اسود رضی اللّه عنه گفت: سالی از سال ها زنی پارچه ای به من داد و گفت که آن را به عثمان بن سعید (نائب اول حضرتعلیه السّلام) برسان. من آن را با پارچه های بسیار دیگری با خود آوردم. چون به بغداد رسیدم، عثمان بن سعید دستور داد که همه آن را به محمد بن عباس قمی بدهم، من هم تمام آنها را غیر از پارچه آن زن به وی سپردم. پس از آن عثمان بن سعید پیام فرستاد که پارچه پیرزن را نیز به وی تسلیم کن. در آن موقع به یاد آوردم که زنی هم پارچه ای از مال امام به من داده است. چندان که آن را جستجو کردم نیافتم، عثمان بن سعید به من فرمود: «غمگین مباش که عن قریب پیدا می کنی.» سپس آن را پیدا کردم، در صورتی که صورت آنچه با من بود، نزد عثمان ابن سعید نبود. - . کمال الدین: ۴۵۵ -

**[ترجمه]

«۶۱»

ک، [إكمال الدين] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَسْوَدُ رحمه الله قَالَ: سَأَلَنِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابَوَيْهِ رَحِمَهُ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمْرِيِّ أَنْ أَسْأَلَ أَبَا الْقَاسِمِ الرَّوْحِيَّ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنْ يَسْأَلَ مَوْلَانَا صَاحِبَ الزَّمَانِ علیه السلام أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَهُ وَلَداً ذَكَراً قَالَ فَسَأَلْتُهُ فَأَنْهَى ذَلِكَ ثُمَّ أَخْبَرَنِي بَعْدَ ذَلِكَ بِثَلَاثَةِ أَيَّامٍ أَنَّهُ قَدْ دَعَا

لِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ أَنَّهُ سَيُولَدُ لَهُ وَلَدٌ مُبَارَكٌ يَنْفَعُ اللَّهُ بِهِ وَ بَعْدَهُ أَوْلَادٌ.

قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَسْوَدُ: وَ سَأَلْتُهُ فِي أَمْرِ نَفْسِي أَنْ يَدْعُوَ اللَّهُ لِي أَنْ أُرْزَقَ وَلَداً ذَكَراً فَلَمْ يُجِبْنِي إِلَيْهِ وَ قَالَ لَيْسَ إِلَى هَذَا سَبِيلٌ قَالَ فَوُلِدَ لِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ رَحِمَهُ اللَّهُ تِلْكَ السَّنَهَ ابْنُهُ مُحَمَّدٌ وَ بَعْدَهُ أَوْلَادٌ وَ لَمْ يُولَدْ لِي.

قال الصدوق رحمه الله كان أبو جعفر محمد بن على الأسود رضى الله عنه كثيرا ما يقول لى إذا رآنى أختلف إلى مجلس شيخنا محمد بن الحسن بن أحمد بن الوليد رضى الله عنه و أرغب فى كتب العلم و حفظه ليس بعجب أن تكون لك هذه الرغبه فى العلم و أنت ولدت بدعاء الإمام عليه السلام غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى جماعه عن الصدوق: مثله

وَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ بَابَوَيْهِ: عَقَدْتُ الْمَجْلِسَ وَ لِي دُونَ الْعِشْرِينَ سَنَهً فَرُبَّمَا كَانَ يَحْضُرُ مَجْلِسِي أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَسْوَدُ فَإِذَا نَظَرَ إِلَى إِسْرَاعِي فِي الْأَجْوِبَهِ فِي الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ يُكْثِرُ التَّعَجُّبَ لِصِغَرِ سِنِّي ثُمَّ يَقُولُ لَا عَجَبَ لِأَنَّكَ وُلِدْتَ بِدُعَاءِ الْإِمَامِ عليه السلام.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن علی اسود رضی اللّه عنه نقل کرده که گفت: بعد از رحلت محمد بن عثمان، علی بن حسین بن موسی بن بابویه از من خواست که از ابوالقاسم حسین بن روح استدعا کنم و او از مولی صاحب الزمان علیه السّلام خواهش کند که برای او (علی بن بابویه) دعا کند تا خداوند پسری به وی مرحمت فرماید. حسین بن روح هم به حضرت رسانید. سه روز بعد به من اطلاع داد که امام برای علی بن بابویه دعا فرمود و عن قریب پسری با برکت که خداوند از وجود او به مردم نفع رساند، برای او متولد می گردد و بعد از او هم فرزندانی دیگر خواهد آمد. ابو جعفر محمد بن علی اسود می گوید: از حسین بن روح خواستم که درباره خودم نیز چنین استدعایی از حضرت بکند که خداوند پسری به من روزی فرماید، ولی او خواهش مرا نپذیرفت و گفت راهی برای این خواهش نیست. پس برای علی بن بابویه همان سال فرزندش محمد (شیخ صدوق) و بعد از او اولاد دیگری متولد گردید، اما فرزندی روزی من نشد.

شیخ صدوق رحمه اللّه علیه سپس می فرماید: هر وقت ابو جعفر محمد بن علی اسود رضی اللّه عنه مرا دید که به مجلس درس استادم محمد بن حسن بن احمد بن ولید - قمی - رضی اللّه عنه می روم و می دید که به مطالعه کتب علمی و حفظ آنها رغبتی زیاد دارم می گفت: «برای تو عجب نیست که چنین رغبتی به علم داشته باشی، زیرا تو به دعای امام زمان علیه السّلام متولد گشته ای.» - . کمال الدین: ۴۵۵ -

در غیبت شیخ نیز مثل این روایت نقل شده است.

شیخ طوسی می فرماید: جماعتی از علما این روایت را از خود صدوق نقل کرده اند که گفته است: موقعی که هنوز بیست سال نداشتم، مجلس درس تشکیل دادم. بسیار می شد که ابو جعفر محمد بن علی اسود در مجلس درس من حاضر می گشت و چون سرعت انتقال مرا در جواب دادن به مسائل حلال و حرام می دید، از کمی سن من بسیار تعجب می کرد و می گفت: «عجبی نیست! زیرا تو به دعای امام زمان علیه السّلام متولد شده ای.» - . غیبت طوسی: ۳۲۰ - ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۶۲»

ک، [إکمال الدین] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مَتِّیلٍ قَالَ: کَانَتِ امْرَأَهٌ یُقَالُ لَهَا زَیْنَبُ مِنْ أَهْلِ آبَهْ وَ کَانَتِ امْرَأَهَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِیلٍ الْآبِیِّ مَعَهَا ثَلَاثُ مِائَهِ دِینَارٍ فَصَارَتْ إِلَی عَمِّی جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَتِّیلٍ وَ قَالَتْ أُحِبُّ أَنْ أُسَلِّمَ هَذَا الْمَالَ مِنْ یَدِی إِلَی یَدِ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ رَوْحٍ قَالَ فَأَنْفَذَنِی مَعَهَا أُتَرْجِمُ عَنْهَا فَلَمَّا دَخَلْتُ عَلَی أَبِی الْقَاسِمِ رَحِمَهُ اللَّهُ أَقْبَلَ عَلَیْهَا بِلِسَانٍ فَصِیحٍ فَقَالَ لَهَا زَیْنَبُ چونا چویدا کواید چون ایقنه-(۱) وَ مَعْنَاهُ کَیْفَ أَنْتِ وَ کَیْفَ مَکَثْتِ وَ مَا خَبَرُ صِبْیَانِکِ قَالَ فامتنعت [فَاسْتَغْنَتْ] مِنَ التَّرْجُمَهِ وَ سَلَّمَتِ الْمَالَ وَ رَجَعَتْ.

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جماعه عن الصدوق: مثله.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن علی بن متیل می گوید: زنی بنام «زینب» از اهل آبه زوجه محمد بن عبدیل آبی، سیصد دینار سهم امام داشت. آن را نزد عموی من جعفر بن محمد بن متیل آورد و گفت: «می خواهم که این مال را از دست من گرفته و به دست ابوالقاسم حسین بن روح (ره) بسپاری.»

سپس عمویم مرا با آن زن نزد حسین بن روح فرستاد تا درخواست او را برای وی ترجمه کنم. چون به خدمت حسین بن روح رسیدیم، با زبان فصیح اهل آبه با زن سخن گفت و پرسید «چونا، چونا، بدا کولیه چونسته؟» یعنی «چطوری و قبلا در چه حالی بودی و از بچه هایت چه خبر داری؟» چون من دیدم حسین بن روح به زبان آن زن آشنایی کامل دارد، دینارها را به او سپرده برگشتم و از ترجمه خودداری کردم - . کمال الدین: ۴۵۶ - .

در غیبت شیخ، مانند این روایت را از جماعتی از علما، از صدوق نیز روایت کرده است - . غیبت طوسی: ۳۲۱ - .

**[ترجمه]

«۶۳»

ک، [إکمال الدین] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مَتِّیلٍ قَالَ: قَالَ عَمِّی جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ (۲)

مَتِّیلٍ دَعَانِی

ص: ۳۳۶

۱- ۱. فی المصدر المطبوع ج ۲ ص ۱۸۱: چونی چونا چویدا کواند چون استه».

۲- ۲. الصحیح: جعفر بن أحمد بن متیل کما فی المصدر ج ۲ ص ۱۸۱ و قاموس الرجال ج ۲ ص ۳۷۳.

أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ السَّمَّانُ الْمَعْرُوفُ بِالْعَمْرِيِّ وَ أَخْرَجَ إِلَيَّ ثُوَيْبَاتٍ مُعْلَمَةً وَ صُرَّةً فِيهَا دَرَاهِمُ فَقَالَ لِي تَحْتَاجُ أَنْ تَصِيرَ بِنَفْسِكَ إِلَى وَاسِطٍ فِي هَذَا الْوَقْتِ وَ تَدْفَعَ مَا دَفَعْتُ إِلَيْكَ إِلَى أَوَّلِ رَجُلٍ يَلْقَاكَ عِنْدَ صُعُودِكَ مِنَ الْمَرْكَبِ إِلَى الشَّطِّ بِوَاسِطٍ قَالَ فَتَدَاخَلَنِي مِنْ ذَلِكَ غَمٌّ شَدِيدٌ وَ قُلْتُ مِثْلِي يُرْسَلُ فِي هَذَا الْأَمْرِ وَ يَحْمِلُ هَذَا الشَّيْ ءَ الْوَتْحَ قَالَ فَخَرَجْتُ إِلَى وَاسِطٍ وَ صَعِدْتُ مِنَ الْمَرْكَبِ فَأَوَّلُ رَجُلٍ تَلَقَّانِي سَأَلْتُهُ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قَطَاةٍ الصَّيْدَلَانِيِّ وَكِيلِ الْوَقْفِ بِوَاسِطٍ فَقَالَ أَنَا هُوَ مَنْ أَنْتَ فَقُلْتُ أَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَتِّيلٍ قَالَ فَعَرَفَنِي بِاسْمِي وَ سَلَّمَ عَلَيَّ وَ سَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَ تَعَانَقْنَا فَقُلْتُ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ الْعَمْرِيُّ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَ دَفَعَ إِلَيَّ هَذِهِ الثُّوَيْبَاتِ وَ هَذِهِ الصُّرَّةَ لِأُسَلِّمَهَا إِلَيْكَ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَإِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْعَامِرِيَّ قَدْ مَاتَ وَ خَرَجْتُ لِأُصْلِحَ كَفَنَهُ فَحَلَّ الثِّيَابَ فَإِذَا بِهَا مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ مِنْ حِبَرَةٍ وَ ثِيَابٍ وَ كَافُورٍ وَ فِي الصُّرَّةِ كَرَى الْحَمَّالِينَ وَ الْحَفَّارِ قَالَ فَشَيَّعْنَا جَنَازَتَهُ وَ انْصَرَفْتُ.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن علی بن متیل می گوید: عمویم جعفر بن محمد بن متیل گفت: ابو جعفر محمد بن عثمان عمری مرا خواست و چند طاقه پارچه و کیسه ای که مبلغی درهم در آن بود بیرون آورد و گفت: «لازم است که همین موقع بروی به واسط و آنچه را که به تو می دهم، به کسی که قبل از همه موقع سوار شدن بر مرکب و رفتن به طرف شط تو را ملاقات می کند بدهی.»

من از این جهت سخت غمگین شدم و پیش خود گفتم آیا کسی مانند من، برای این کار اعزام می شود که این اموال ناچیز را ببرد؟ پس به جانب «واسط» حرکت کردم و سوار مرکب شدم. از اول مردی که با من ملاقات کرد، حسن بن محمد بن قطاه صیدلانی را که در واسط وکیل موقوفات بود جویا شدم. آن مرد گفت: «من هستم! تو کیستی؟» گفتم: «من جعفر بن محمد بن متیل هستم.» او مرا به اسم شناخت و به من سلام کرد و من هم به او سلام کردم و با هم معانقه کردیم. آنگاه به وی گفتم: «ابو جعفر عمری (محمد بن عثمان) به شما سلام رسانده و این پارچه و کیسه پول را به من داده که به شما تسلیم کنم.» سپس گفت: «الحمد للّه (که تو را دیدم) زیرا محمد بن عبداللّه عامری وفات یافت و من حالا می روم که کفنی برای او تهیه کنم.» آنگاه پارچه ها را باز کرد، دیدیم مایحتاج دفن میت در آن است مانند کفن و کافور، و آنچه در کیسه بود، مزد مرده کش و گورکن بود. پس ما جنازه را تشییع و دفن کرده و سپس مراجعت کردیم. -. کمال الدین: ۴۵۶ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری شَيْ ءٌ وَتْحٌ وَ وَتِحٌ أَيْ قَلِيلٌ تَافِهٌ و شَيْ ءٌ وَتْحٌ وَعْرٌ إِتْبَاعٌ لَهُ أَيْ نَزْرٌ.

**[ترجمه]جوهری می گوید: عبارت «شیء وتح و وتِح» یعنی بسیار کم و «شیء وتح وعر» نیز در معنا تابع همان و به معنای اندک است .

**[ترجمه]

ك، [إكمال الدين] أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَلَوِيُّ ابْنُ أَخِي طَاهِرٍ بِبَغْدَادَ طَرَفِ سُوقِ الْقُطْنِ فِي دَارِهِ قَالَ: قَدِمَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْعَقِيقِيُّ بِبَغْدَادَ فِي سَنَهِ ثَمَانٍ وَ تِسْعِينَ وَ مِائَتَيْنِ إِلَى عَلِيِّ بْنِ عِيسَى بْنِ الْجَرَّاحِ وَ هُوَ يَوْمَئِذٍ وَزِيرٌ فِي أَمْرِ ضَيْعَهٍ لَهُ فَسَأَلَهُ فَقَالَ لَهُ إِنَّ أَهْلَ بَيْتِكَ فِي هَذَا الْبَلَدِ كَثِيرٌ فَإِنْ ذَهَبْنَا نُعْطِي كُلَّمَا سَأَلُونَا طَالَ ذَلِكَ أَوْ كَمَا قَالَ فَقَالَ لَهُ الْعَقِيقِيُّ فَإِنِّي أَسْأَلُ مَنْ فِي يَدِهِ قَضَاءُ حَاجَتِي فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ بْنُ عِيسَى مَنْ هُوَ هَذَا فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ خَرَجَ مُغْضَباً قَالَ فَخَرَجْتُ وَ أَنَا أَقُولُ فِي اللَّهِ عَزَاءٌ مِنْ كُلِّ هَالِكٍ وَ دَرَكٌ مِنْ كُلِّ مُصِيبَهٍ قَالَ فَانْصَرَفْتُ فَجَاءَنِي الرَّسُولُ مِنْ عِنْدِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَرْضَاهُ فَشَكَوْتُ إِلَيْهِ فَذَهَبَ مَنْ عِنْدِي فَأَبْلَغَهُ فَجَاءَنِي الرَّسُولُ بِمِائَهِ دِرْهَم عَدَداً وَ وَزْناً وَ مِنْدِيلٍ وَ شَيْ ءٍ مِنْ حَنُوطٍ وَ أَكْفَانٍ وَ قَالَ لِي مَوْلَاكَ يُقْرِئُكَ السَّلَامَ وَ يَقُولُ لَكَ إِذَا أَهَمَّكَ أَمْرٌ أَوْ غَمٌّ فَامْسَحْ بِهَذَا الْمِنْدِيلِ

ص: ٣٣٧

وَجْهَکَ فَإِنَّهُ مِنْدِیلُ مَوْلَاکَ وَ خُذْ هَذِهِ الدَّرَاهِمَ وَ هَذَا الْحَنُوطَ وَ هَذِهِ الْأَکْفَانَ وَ سَتُقْضَی حَاجَتُکَ فِی لَیْلَتِکَ هَذِهِ- وَ إِذَا قَدِمْتَ إِلَی مِصْرَ مَاتَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ مِنْ قَبْلِکَ بِعَشَرَهِ أَیَّامٍ ثُمَّ مِتَّ بَعْدَهُ فَیَکُونُ هَذَا کَفَنَکَ وَ هَذَا حَنُوطَکَ وَ هَذَا جَهَازَکَ قَالَ فَأَخَذْتُ ذَلِکَ وَ حَفِظْتُهُ وَ انْصَرَفَ الرَّسُولُ فَإِذَا أَنَا بِالْمَشَاعِلِ عَلَی بَابِی وَ الْبَابُ یُدَقُّ فَقُلْتُ لِغُلَامِی خَیْرٍ یَا خَیْرُ انْظُرْ أَیُّ شَیْ ءٍ هُوَ ذَا فَقَالَ خَیْرٌ هَذَا غُلَامُ حُمَیْدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْکَاتِبِ ابْنِ عَمِّ الْوَزِیرِ فَأَدْخَلَهُ إِلَیَّ فَقَالَ قَدْ طَلَبَکَ الْوَزِیرُ یَقُولُ لَکَ مَوْلَایَ حُمَیْدٌ ارْکَبْ إِلَیَّ قَالَ فَرَکِبْتُ وَ فُتِحَتِ الشَّوَارِعُ وَ الدُّرُوبُ وَ جِئْتُ إِلَی شَارِعِ الْوَزَّانِینَ فَإِذَا بِحُمَیْدٍ قَاعِدٌ یَنْتَظِرُنِی فَلَمَّا رَآنِی أَخَذَ بِیَدِی وَ رَکِبْنَا فَدَخَلْنَا عَلَی الْوَزِیرِ فَقَالَ لِیَ الْوَزِیرُ یَا شَیْخُ قَدْ قَضَی اللَّهُ حَاجَتَکَ وَ اعْتَذَرَ إِلَیَّ وَ دَفَعَ إِلَیَّ الْکُتُبَ مَخْتُومَهً مَکْتُوبَهً قَدْ فَرَغَ مِنْهَا قَالَ فَأَخَذْتُ ذَلِکَ وَ خَرَجْتُ قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ فَحَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ الْعَقِیقِیُّ بِنَصِیبِینَ بِهَذَا وَ قَالَ لِی مَا خَرَجَ هَذَا الْحَنُوطُ إِلَّا لِعَمَّتِی فُلَانَهَ وَ لَمْ یُسَمِّهَا وَ قَدْ بَغَیْتُهُ لِنَفْسِی وَ قَدْ قَالَ لِیَ الْحُسَیْنُ بْنُ رَوْحٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ إِنِّی أَمْلِکُ الضَّیْعَهَ وَ قَدْ کَتَبَ لِی بِالَّذِی أَرَدْتُ فَقُمْتُ إِلَیْهِ وَ قَبَّلْتُ رَأْسَهُ وَ عَیْنَیْهِ وَ قُلْتُ یَا سَیِّدِی أَرِنِی الْأَکْفَانَ وَ الْحَنُوطَ وَ الدَّرَاهِمَ فَأَخْرَجَ إِلَیَّ الْأَکْفَانَ فَإِذَا فِیهَا بُرْدٌ حِبَرَهٌ مُسَهَّمٌ مِنْ نَسْجِ الْیَمَنِ وَ ثَلَاثَهُ أَثْوَابٍ مَرْوِیٌّ وَ عِمَامَهٌ وَ إِذَا الْحَنُوطُ فِی خَرِیطَهٍ وَ أَخْرَجَ الدَّرَاهِمَ فَعَدَدْتُهَا مِائَهَ دِرْهَمٍ فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی هَبْ لِی مِنْهُمَا دِرْهَماً أَصُوغُهُ خَاتَماً قَالَ وَ کَیْفَ یَکُونُ ذَلِکَ خُذْ مِنْ عِنْدِی مَا شِئْتَ فَقُلْتُ أُرِیدُ مِنْ هَذِهِ وَ أَلْحَحْتُ عَلَیْهِ وَ قَبَّلْتُ رَأْسَهُ وَ عَیْنَیْهِ فَأَعْطَانِی دِرْهَماً فَشَدَدْتُهُ فِی مِنْدِیلِی وَ جَعَلْتُهُ فِی کُمِّی فَلَمَّا صِرْتُ إِلَی الْخَانِ فَتَحْتُ زِنْفِیلَجَهً(۱) مَعِی وَ جَعَلْتُ الْمِنْدِیلَ فِی الزِّنْفِیلَجَهِ وَ فِیهِ الدِّرْهَمُ مَشْدُودٌ وَ جَعَلْتُ کُتُبِی وَ دَفَاتِرِی فَوْقَهُ وَ أَقَمْتُ أَیَّاماً ثُمَّ جِئْتُ أَطْلُبُ الدِّرْهَمَ فَإِذَا الصُّرَّهُ مَصْرُورَهٌ بِحَالِهَا وَ لَا شَیْ ءَ فِیهَا فَأَخَذَنِی شِبْهُ الْوَسْوَاسِ فَصِرْتُ إِلَی بَابِ الْعَقِیقِیِّ فَقُلْتُ لِغُلَامِهِ خَیْرٍ أُرِیدُ الدُّخُولَ إِلَی الشَّیْخِ

۱- ۱. زنفیلجه معرب زنبیلچه و هی الصغار من الزنابیل.

فَأَدْخَلَنِی إِلَیْهِ فَقَالَ لِی مَا لَکَ فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی الدِّرْهَمُ الَّذِی أَعْطَیْتَنِی مَا أَصَبْتُهُ فِی الصُّرَّهِ فَدَعَا بِالزِّنْفِیلَجَهِ وَ أَخْرَجَ الدَّرَاهِمَ فَإِذَا هِیَ مِائَهُ دِرْهَمٍ عَدَداً وَ وَزْناً وَ لَمْ یَکُنْ مَعِی أَحَدٌ أَتَّهِمُهُ فَسَأَلْتُهُ فِی رَدِّهِ إِلَیَّ فَأَبَی ثُمَّ خَرَجَ إِلَی مِصْرَ وَ أَخَذَ الضَّیْعَهَ ثُمَّ مَاتَ قَبْلَهُ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ بِعَشَرَهِ أَیَّامٍ ثُمَّ تُوُفِّیَ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ کُفِّنَ فِی الْأَکْفَانِ الَّتِی دُفِعَتْ إِلَیْهِ.

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی جماعه عن الصدوق: مثله

**[ترجمه]کمال الدین: ابو محمد حسن بن محمد بن یحیی علوی برادرزاده طاهر در بغداد، در خانه خود واقع در سمت بازار پنبه فروشان، به من خبر داد و گفت: ابوالحسن علی بن احمد بن علی عقیقی در سال ۲۹۸ به بغداد آمد و بر علی بن عیسی بن جراح که آن موقع وزیر بود وارد گشت تا از املاک خود سرکشی کند و حاجت خود را از وزیر بخواهد. وزیر گفت: «بستگان تو در این شهر بسیارند. اگر هر چه آنها بخواهند، به آنها بدهیم کار به درازا می کشد و نمی توانیم از عهده آن برآییم.» عقیقی گفت: «من حاجت خود را از کسی می طلبم که مشکل آن به دست وی گشوده می شود.» علی بن عیسی پرسید: «او کیست؟» پاسخ داد: «خداوند عزوجل.» این را گفت و با خشم بیرون رفت. عقیقی گفت: با حالتی خشمگین بیرون آمدم، در حالی که می گفتم: «خداوند صبر هر هلاک شده ای را می دهد و جبران هر مصیبتی را می کند.» این را گفتم و از نزد وی بیرون رفتم. سپس فرستاده ای از جانب حسین بن روح رضی اللّٰه عنه نزد من آمد. من شکایت وزیر را به او کردم. او هم رفت و به حسین بن روح گفت.

آنگاه همان فرستاده نزد من آمد و صد درهم برای من آورد، همه را شمرد و وزن کرد و دستمالی و مقداری حنوط و چند کفن به من داد و گفت: «آقایت به تو سلام می رساند و می فرماید: هر وقت مشکلی یا اندوهی به تو روی آورد، این دستمال را به صورت خود بمال، که دستمال آقایت است. این درهم ها و حنوط و کفن ها را بردار و بدان که امشب حاجتت برآورده می شود. چون به مصر برسی، محمد بن اسماعیل ده روز پیش از تو می میرد. سپس تو نیز خواهی مرد. این کفن و حنوط مال تو است.»

من آنها را برداشتم و آن را نگه داشتم و قاصد برگشت. ناگاه خود را در کنار چراغ در خانه خود دیدم! در این وقت کوبنده ای در زد. من به غلام خود «خیر» گفتم: «ای خیر! ببین کوبنده کیست؟» خیر رفت و گفت: «غلام حمید بن محمد کاتب پسر عموی وزیر است.» او را نزد من آورد گفت: «وزیر شما را می طلبد و آقای من حمید می گوید: سوار شو و نزد من بیا!»

من هم سوار شدم و راه ها را گشودم تا به خیابان قپان داران رسیدم. ناگاه حمید را دیدم که نشسته منتظر من است. چون او مرا دید دستم را گرفت، سوار شدیم و به خانه وزیر آمدیم. وزیر به من گفت: «ای پیرمرد! خداوند حاجت تو را برآورد.» سپس از من معذرت خواست و چند قباله مهر کرده به من داد. من هم آنها را گرفتم و بیرون آمدم.

ابو محمد حسن بن محمد گفت: ابوالحسن علی بن احمد عقیقی در شهر «نصیبین» این حکایت را برای من نقل کرد و گفت: اول حنوط برای عمه ام فلانی که نامش را نبرد، رسید، من هم برای خود خواستم. حسین بن روح رضی اللّٰه عنه به من گفت که املاک خود را به دست خواهی آورد و در این خصوص نامه به حضور امام نوشت. من هم برخاستم و سر و دیدگان او (عقیقی) را بوسیدم و گفتم: «ای آقای من! کفن ها و حنوط و درهم ها را به من نشان بده.» او هم کفن ها را بیرون آورد،

دیـدم یـک طاقه پارچه مخطط یمنی و سه طاقه پارچه بافته «مرو» و یک عمامه است. حنوط هم در یک ظرف بود. درهم ها را بیرون آورد و من آنها را شـمردم؛ صـد درهم بود. من گفتم: «آقای من! یک درهم آن را به من بده تا از آن انگشتری بسازم.» عقیقی گفت: «از مـال خـودم هر چه می خـواهی بردار.» گفتم: «من از اینهـا می خواهم» و اصـرار کردم و سـر و دیـدگانش را بوسـیدم. او هم یک درهم به من داد و من آن را در دسـتمالی بسـتم و در آستینم گذاشـتم. موقعی که به کاروان سرا برگشتم، زنبیـل خود را گشودم و دسـتمال را که چنـد درهم در آن بسـته بود، در آن گذاشـتم. کتـاب ها و دفترهایم را نیز در بالای آن قرار دادم و چند روزی در آنجا ماندم. سپس آمدم که آن درهم را بردارم، دیدم کیسه بسته است ولی چیزی در آن نیست! از این موضوع تقریبـا وسواسـی پیـدا کردم. لـذا به خانه عقیقی رفتم و به غلام او گفتم: «می خواهم خـدمت آقا برسم.» او هم مرا نزد وی برد. گفت: «چه شده؟» گفتم: «آقا! آن درهم که به من دادی میان دسـتمال نیافتم.» عقیقی زنبیل را خواست و درهم ها را بیرون آورد و شـمرد. از لحاظ عدد و وزن صد درهم بود! کسـی هم نزد من نبود که در برداشتن آن مورد سوء ظن من قرار گیرد. پس من از وی خواستم آن را به من بدهد، ولی او نپذیرفت. عقیقی سپس به جانب مصر رفت و املاک خود را تصاحب کرد. ده روز قبل از او محمـد بن اسـماعیل درگـذشت و بعـد هم او رحلت کرد و در همان کفن که به وی داده شده بود کفن شد. - . کمال الدین: ۴۵۷ -

در غیبت شیخ نیز از جماعتی از صدوق، مانند این روایت شده است - . غیبت طوسی: ۳۱۷ - .

**[ترجمه]

بیان

قوله إلاـ لعمـتی أی مـا خرج هـذا الحنوط أولاـ إلاـ لعمتی ثم طلبت حنوطـا لنفسـی فخرج مع الکفن و الـدراهم و احتمـال کون الحنوط لم یخرج له أصلا و إنما أخذ حنوط عمته لنفسه فیکون رجوعا عن الکلام الأول بعید.

و فی غیبه الشـیخ إلا إلی عمتی فلانه و لم یسـمها و قد نعیت إلی نفسـی فیحتمل أن تکون عمته فی بیت الحسین بن روح فخرج إلیها.

قوله و قـد کتب علی بنـاء المجهول لیکون حالاـ عن ضـمیر أملک أو تصـدیقا لما أخبر به أو علی بناء المعلوم فالضـمیر المرفوع راجع إلی الحسین أی و قـد کـان کتب مطلبی إلی القـائم علیه السـلام فلمـا خرج أخبرنی به قبـل رد الضـیعه و المسـهم الـبرد المخطط.

**[ترجمه]عبـارت «الاـ لعمـتی» یعنی این حنـوط در وهله اول فقـط برای عمه ام خـارج شـده بـود و سـپس من نیز برای خـودم حنوطی طلب کردم که با کفن و درهم ها رسید و این احتمال که اصلا حنوطی به دست او نرسید و او حنوط عمه خود را برای خویش گرفت - که رجوعی از کلام اولش باشد - بعید به نظر می رسد.

و در غیبت شـیخ طوسی چنین آمده: مگر به سوی عمه ام فلانی که نام او را نگفت و خبر مرگم به من رسید. پس احتمال دارد عمه اش در خانه حسین بن روح بوده و او به سمت عمه خود رفته باشد.

عبارت «قد کُتِبَ» باید مجهول باشد تا حال برای ضمیر «املّک» یا تصدیقی بر خبری که به او رسید باشد و یا اینکه «کَتَبَ» معلوم باشد و ضمیر مرفوعی به حسین برگردد که مطلب مرا به قائم علیه السّلام نوشته بود که وقتی رسید، پیش از برگشت کالا، مرا از آن با خبر ساخت. معنای کلمه «مسهّم» نیز عبای مخطوط و راه راه است .

**[ترجمه]

«۶۵»

ک، [إکمال الدین] الْعَطَّارُ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شَاذَانَ بْنِ نُعَیْمٍ الشَّاذَانِیِّ قَالَ: اجْتَمَعَتْ عِنْدِی خَمْسُمِائَهِ دِرْهَمٍ تَنْقُصُ عِشْرِینَ دِرْهَماً فَوَزَنْتُ مِنْ عِنْدِی عِشْرِینَ دِرْهَماً وَ دَفَعْتُهَا إِلَی أَبِی الْحُسَیْنِ الْأَسَدِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ لَمْ أُعَرِّفْهُ أَمْرَ الْعِشْرِینَ فَوَرَدَ الْجَوَابُ قَدْ وَصَلَتِ الْخَمْسُ مِائَهِ دِرْهَمٍ الَّتِی لَکَ فِیهَا عِشْرُونَ دِرْهَماً قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ شَاذَانَ وَ أَنْفَذْتُ بَعْدَ ذَلِکَ مَالًا وَ لَمْ أُفَسِّرْ لِمَنْ هُوَ فَوَرَدَ الْجَوَابُ وَصَلَ کَذَا وَ کَذَا مِنْهُ لِفُلَانٍ کَذَا وَ لِفُلَانٍ کَذَا.

قَالَ وَ قَالَ أَبُو الْعَبَّاسِ الْکُوفِیُّ: حَمَلَ رَجُلٌ مَالًا لِیُوصِلَهُ وَ أَحَبَّ أَنْ یَقِفَ عَلَی الدَّلَالَهِ فَوَقَّعَ علیه السلام إِنِ اسْتَرْشَدْتَ أُرْشِدْتَ وَ إِنْ طَلَبْتَ وَجَدْتَ یَقُولُ لَکَ مَوْلَاکَ احْمِلْ مَا مَعَکَ قَالَ الرَّجُلُ فَأَخْرَجْتُ مِمَّا مَعِی سِتَّهَ دَنَانِیرَ بِلَا وَزْنٍ وَ حَمَلْتُ الْبَاقِیَ فَخَرَجَ فِی التَّوْقِیعِ یَا فُلَانُ رُدَّ السِّتَّهَ الَّتِی أَخْرَجْتَهَا بِلَا وَزْنٍ وَزْنُهَا سِتَّهُ دَنَانِیرَ وَ خَمْسَهُ

دَوَانِيقَ وَ حَبَّةٌ وَ نِصْفٌ قَالَ الرَّجُلُ فَوَزَنْتُ الدَّنَانِيرَ فَإِذَا بِهَا(۱)

كَمَا قَالَ علیه السلام.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن شاذان بن نعیم شاذانی می گوید: چهارصد و هشتاد درهم سهم مبارک امام علیه السّلام نزد من جمع شد. من بیست درهم از مال خودم وزن کرده و روی آن گذاشتم و به ابوالحسین اسدی رحمه اللّٰه علیه (وکیل حضرت) دادم و درباره بیست درهم اضافی آن، چیزی به وی نگفتم. در جواب آن مرقوم بود: «پانصد درهمی که بیست درهم آن مال خودت بود، رسید.»

محمد بن شاذان گفت: بعد از آن نیز اموالی را برای حضرت فرستادم و توضیح ندادم که مال کیست. در جواب نوشته بود که: «فلان مبلغ رسید. فلان مبلغ از فلان و فلان مبلغ از بهمان است.»

و هم محمد بن شاذان گفت: ابوالعباس کوفی نقل کرد که: مردی مالی را برد که به امام برساند و می خواست بر معجزه ای اطلاع یابد. پس توقیعی صادر گشت که: «اگر حقیقت را بجویی، به آن می رسی و اگر طالب چیزی باشی، خواهی یافت. آقایت به تو می گوید: آنچه آورده ای، بیاور!» مرد گفت: من شش درهم از پول هایی را که آورده بودم برداشتم و باقی را فرستادم. توقیعی آمد که: «فلانی! آن شش درهم که وزن نکرده برداشتی، وزن کن خواهی دید شش دینار و پنج دانگ و یک حبه و نصف است.» مرد گفت: «من هم دینارها را وزن کردم، دیدم همان طور است که امام فرموده بود.» - . کمال الدین: ۴۶۱ -

**[ترجمه]

«۶۶»

ك، [إكمال الدين] أَحْمَدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ حَامِدٍ الْكَاتِبِ قَالَ: كَانَ بِقُمَّ رَجُلٌ بَزَّازٌ مُؤْمِنٌ وَ لَهُ شَرِيكٌ مُرْجِئٌ فَوَقَعَ بَيْنَهُمَا ثَوْبٌ نَفِيسٌ فَقَالَ الْمُؤْمِنُ يَصْلُحُ هَذَا الثَّوْبُ لِمَوْلَایَ فَقَالَ شَرِيكُهُ لَسْتُ أَعْرِفُ مَوْلَاكَ وَ لَكِنْ افْعَلْ بِالثَّوْبِ مَا تُحِبُّ فَلَمَّا وَصَلَ الثَّوْبُ شَقَّهُ علیه السلام بِنِصْفَيْنِ طُولًا فَأَخَذَ نِصْفَهُ وَ رَدَّ النِّصْفَ وَ قَالَ لَا حَاجَةَ لِي فِي مَالِ الْمُرْجِئِ.

**[ترجمه]کمال الدین: اسحاق بن حامد کاتب می گوید: مرد بزاز مؤمنی در قم بود که یک نفر شریک مرجئی داشت. روزی طاقه پارچه ای به دست آنها افتاد. مرد مؤمن گفت: «این پارچه لایق آقای من است.» شریک وی گفت: «آقای تو را نمی شناسم، ولی پارچه را بردار و هر طور می خواهی عمل کن.» چون پارچه به امام رسید، آن را از درازی دو نصف کرد، یک نصف را برداشت و نصف دیگر را برگرداند و فرمود: «ما احتیاجی به مال مرجئی نداریم.» - . کمال الدین: ۴۶۱ -

**[ترجمه]

«۶۷»

ك، [إكمال الدين] عَمَّارُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ إِسْحَاقَ الْأَشْرُوسِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ الْخَضِرِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ الْجَحْدَرِيُّ:(۲) أَنَّهُ خَرَجَ إِلَيْهِ مِنْ صَاحِبِ الزَّمَانِ عليه السلام بَعْدَ أَنْ كَانَ أُغْرِيَ بِالْفَحْصِ وَ الطَّلَبِ وَ سَارَ عَنْ وَطَنِهِ لِيَتَبَيَّنَ لَهُ مَا يَعْمَلُ عَلَيْهِ فَكَانَ نُسْخَةُ التَّوْقِيعِ مَنْ بَحَثَ فَقَدْ طَلَبَ وَ مَنْ طَلَبَ فَقَدْ دَلَّ وَ مَنْ دَلَّ فَقَدْ أَشَاطَ وَ مَنْ أَشَاطَ(۳)

فَقَدْ أَشْرَكَ قَالَ فَكَفَّ عَنِ الطَّلَبِ وَ رَجَعَ.

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى جماعه عن الصدوق: مثله.

**[ترجمه]احمد بن خضر بن ابى صالح جحدرى مى گويد: از جانب صاحب الزمان عليه السّلام پس از آنكه با فحص و طلب از حضرت خواست و از وطن خود حركت كرد، با اين هدف كه حضرت عليه السّلام معلوم فرمايند كه وظيفه اش چيست، برايش نامه اى آمد كه نسخه توقيع چنين بود: «هر كس بجويد، مى طلبد و هر كس طلب كند، اشاره مى كند و هر كس اشاره كند، ما را در معرض هلاكت انداخته و هر كس(ما را) در معرض هلاكت بيفكند، مشرك شده است.» راوى مى گويد: از طلب ايشان امتناع كرده و بازگشت - . كمال الدين: ۴۶۱ - .

در غيبت شيخ طوسى نيز مثل آن روايت شده است - . غيبت طوسى: ۳۲۳ - .

**[ترجمه]

«۶۸»

ك، [إكمال الدين] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ رَوْحِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَنْصُورِ بْنِ يُونُسَ بْنِ رَوْحٍ صَاحِبُ مَوْلَانَا صَاحِبِ الزَّمَانِ ع (۴) قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ الصَّيْرَفِيَّ الْمُقِيمَ بِأَرْضِ بَلْخٍ يَقُولُ: أَرَدْتُ الْخُرُوجَ إِلَى الْحَجِّ وَ كَانَ مَعِي مَالٌ بَعْضُهُ ذَهَبٌ

وَ بَعْضُهُ فِضَّةٌ فَجَعَلْتُ مَا كَانَ مَعِي مِنْ ذَهَبٍ سَبَائِكَ وَ مَا كَانَ مِنْ فِضَّةٍ نُقَراً وَ قَدْ كَانَ قَدْ دُفِعَ ذَلِكَ الْمَالُ إِلَيَّ لِأُسَلِّمَهُ إِلَى الشَّيْخِ أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ قَالَ فَلَمَّا نَزَلْتُ سَرَخْسَ ضَرَبْتُ خَيْمَتِي عَلَى مَوْضِعٍ فِيهِ رَمْلٌ وَ جَعَلْتُ أُمَيِّزُ تِلْكَ

۱- ۱. فى المصدر: فاذا هى كما قال راجع ج ۲ ص ۱۸۷.

۲- ۲. فى المصدر الخجندى.

۳- ۳. يقال: أشاط دمه و بدمه: أذهبه، أو عمل فى هلاكه، أو عرضه للقتل.

۴- ۴. فى المصدر: حدّثنا أبو جعفر محمّد بن علىّ بن أحمد بن فرخ بن عبد اللّه بن منصور ابن يونس بن بزرج صاحب الصادق عليه السلام.

السَّبَائِکَ وَ النُّقَرَ فَسَقَطَتْ سَبِيكَةٌ مِنْ تِلْكَ السَّبَائِكِ مِنِّي وَ غَاصَتْ فِي الرَّمْلِ وَ أَنَا لَا أَعْلَمُ قَالَ فَلَمَّا دَخَلْتُ هَمَذَانَ مَيَّزْتُ تِلْكَ السَّبَائِکِ وَ النُّقَرَ مَرَّةً أُخْرَى اهْتِمَاماً مِنِّي بِحِفْظِهَا فَفَقَدْتُ مِنْهَا سَبِيكَةً وَزْنُهَا مِائَةُ مِثْقَالٍ وَ ثَلَاثَةُ مَثَاقِيلَ أَوْ قَالَ ثَلَاثَةٌ وَ تِسْعُونَ مِثْقَالًا قَالَ فَسَبَكْتُ مَكَانَهَا مِنْ مَالِي بِوَزْنِهَا سَبِيكَةً وَ جَعَلْتُهَا بَيْنَ السَّبَائِكِ فَلَمَّا وَرَدْتُ مَدِينَةَ السَّلَامِ قَصَدْتُ الشَّيْخَ أَبَا الْقَاسِمِ الْحُسَيْنَ بْنَ رَوْحٍ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ وَ سَلَّمْتُ إِلَيْهِ مَا كَانَ مَعِي مِنَ السَّبَائِكِ وَ النُّقَرِ فَمَدَّ يَدَهُ مِنْ بَيْنِ السَّبَائِكِ إِلَى السَّبِيكَةِ الَّتِي كُنْتُ سَبَكْتُهَا مِنْ مَالِي بَدَلًا مِمَّا ضَاعَ مِنِّي فَرَمَى بِهَا إِلَيَّ وَ قَالَ لِي لَيْسَتْ هَذِهِ السَّبِيكَةُ لَنَا سَبِيكَتُنَا ضَيَّعْتَهَا بِسَرَخْسَ حَيْثُ ضَرَبْتَ خَيْمَتَكَ فِي الرَّمْلِ فَارْجِعْ إِلَى مَكَانِكَ وَ انْزِلْ حَيْثُ نَزَلْتَ وَ اطْلُبِ السَّبِيكَةَ هُنَاكَ تَحْتَ الرَّمْلِ فَإِنَّكَ سَتَجِدُهَا وَ تَعُودُ إِلَى هَاهُنَا فَلَا تَرَانِي قَالَ فَرَجَعْتُ إِلَى سَرَخْسَ وَ نَزَلْتُ حَيْثُ كُنْتُ نَزَلْتُ وَ وَجَدْتُ السَّبِيكَةَ وَ انْصَرَفْتُ إِلَى بَلَدِي فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ حَجَجْتُ وَ مَعِيَ السَّبِيكَةُ فَدَخَلْتُ مَدِينَةَ السَّلَامِ وَ قَدْ كَانَ الشَّيْخُ أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ رَوْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَضَى وَ لَقِيتُ أَبَا الْحَسَنِ السَّمُرِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَسَلَّمْتُ إِلَيْهِ السَّبِيكَةَ.

**[ترجمه]کمال الدين: محمد بن على بن احمد بن روح بن عبداللّه بن منصور بن يونس بن روح از ياران صاحب الزمان عليه السّلام مى گويد: از محمد بن حسن صيرفى كه در سرزمين بلخ اقامت داشت، شنيدم كه مى گفت: قصد رفتن حج داشتم، وجوهى با من بود كه نصف آن طلا و نصف ديگر نقره بود. طلاها را ذوب كرده به صورت شمش درآوردم و نقره ها را چند پاره كردم. اين وجوه را به من داده بودند كه به شيخ ابوالقاسم حسين بن روح قدس اللّه روحه بسپارم. چون به شهر «سرخس» رسيدم، خيمه خود را در ريگستانى بر سر پا كرده، به ملاحظه طلاها و نقره ها پرداختم. در آن اثنا يک شمش طلا از دستم افتاد و در ريگ ها فرو رفت، ولى من متوجه نشدم .

موقعى كه به همدان رسيدم، دوباره آنها را ملاحظه كردم، چه سعى داشتم آنها را حفظ كنم. در آنجا بود كه متوجه شدم يک شمش طلا را به وزن صد و سه مثقال يا نود و سه مثقال (ترديد از راوى است) گم كرده ام. ناچار در همان جا يک شمش به همان وزن از مال خودم ساخته به جاى آن گذاردم. وقتى وارد بغداد شدم، به سراغ ابوالقاسم حسين بن روح رفتم و آنچه آورده بودم، به وى تسليم كردم. او در ميان شمش هاى طلا، دستى به همان شمش كه من در همدان از مال خودم ريخته بودم ماليد و آن را پيش من انداخت و گفت: «اين شمش مال ما نيست؛ آن شمش را كه جزو مال ما بود، در سرخس موقعى كه ميان ريگستان خيمه زدى گم كردى. برگرد به همان محل و آن را جستجو كن كه آن را خواهى يافت و بعد به اينجا مراجعت كن، ولى مرا ديگر نمى بينى.»

من هم به سرخس مراجعت كردم، به همان جايى كه منزل كرده بودم رفتم و شمش طلا را پيدا كرده به شهر خود برگشتم، سال بعد نيز آهنگ حج بيت اللّه كردم و شمش طلا را با خود به بغداد بردم. حسين بن روح رحلت كرده بود، پس شيخ ابوالحسن سيمرى را ملاقات كردم و آن را به وى سپردم. - . كمال الدين: ۴۶۷ -

**[ترجمه]

«۶۹»

ک، [إكمال الدين] حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقُمِّيُّ الْمَعْرُوفُ بِأَبِي عَلِيٍّ الْبَغْدَادِيِّ قَالَ: كُنْتُ بِبُخَارَا فَدَفَعَ إِلَيَّ الْمَعْرُوفُ

بِـابْنِ جَاوَشِـيرَ عَشَـرَهَ سَـبَائِکَ ذَهَباً وَ أَمَرَنِی أَنْ أَسَـلِّمَهَا بِمَـدِینَهِ السَّلَامِ إِلَی الشَّیْخِ أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَـیْنِ بْنِ رَوْحٍ قَـدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ فَحَمَلْتُهَا مَعِی فَلَمَّا بَلَغْتُ آمُویَهْ (۱) ضَاعَتْ مِنِّی سَبِیکَهٌ مِنْ تِلْکَ السَّبَائِکِ وَ لَمْ أَعْلَمْ بِـذَلِکَ حَتَّی دَخَلْتُ مَـدِینَهَ السَّلَامِ فَأَخْرَجْتُ السَّبَائِکَ لِأُسَـلِّمَهَا فَوَجَدْتُهَا نَاقِصَهً وَاحِدَهٌ مِنْهَا فَاشْتَرَیْتُ سَبِیکَهً مَکَانَهَا بِوَزْنِهَا وَ أَضَـفْتُهَا إِلَی التِّسْعِ سَـبَائِکَ ثُمَّ دَخَلْتُ عَلَی الشَّیْخِ أَبِی الْقَاسِمِ الرَّوْحِیِّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ وَ وَضَعْتُ السَّبَائِکَ بَیْنَ یَدَیْهِ فَقَالَ لِی خُذْ لَکَ تِلْکَ

۱- ۱. نهر یجری بین خراسان و ترکستان قریبا من خوارزم و یسمی آمون أیضا.

السَّبِيكَهَ الَّتِی اشْتَرَيْتَهَا وَ أَشَارَ إِلَيْهَا بِيَدِهِ فَإِنَّ السَّبِيكَهَ الَّتِی ضَيَّعْتَهَا قَدْ وَصَلَتْ إِلَيْنَا وَ هُوَ ذَا هِیَ ثُمَّ أَخْرَجَ إِلَیَّ تِلْكَ السَّبِيكَهَ الَّتِی كَانَتْ ضَاعَتْ مِنِّی بِآمُويَهْ فَنَظَرْتُ إِلَيْهَا وَ عَرَفْتُهَا.

وَ قَالَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمَعْرُوفُ بِأَبِی عَلِیٍّ الْبَغْدَادِیِّ: وَ رَأَيْتُ تِلْكَ السَّنَهَ بِمَدِينَهِ السَّلَام امْرَأَهً تَسْأَلُنِی عَنْ وَكِيلِ مَوْلَانَا عليه السلام مَنْ هُوَ فَأَخْبَرَهَا بَعْضُ الْقُمِّيِّينَ أَنَّهُ أَبُو الْقَاسِمِ الْحُسَيْنُ بْنُ رَوْحٍ وَ أَشَارَ لَهَا إِلَیَّ فَدَخَلَتْ عَلَيْهِ وَ أَنَا عِنْدَهُ فَقَالَتْ لَهُ أَيُّهَا الشَّيْخُ أَیُّ شَیْ ءٍ مَعِی فَقَالَ مَا مَعَكِ فَأَلْقِيهِ فِی دِجْلَهَ ثُمَّ ائْتِينِی حَتَّی أُخْبِرَكِ قَالَ فَذَهَبَتِ الْمَرْأَهُ وَ حَمَلَتْ مَا كَانَ مَعَهَا فَأَلْقَتْهُ فِی دِجْلَهَ ثُمَّ

رَجَعَتْ وَ دَخَلَتْ إِلَی أَبِی الْقَاسِمِ الرَّوْحِیِّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ فَقَالَ أَبُو الْقَاسِمِ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ لِمَمْلُوكَهٍ لَهُ أَخْرِجِی إِلَیَّ الْحُقَّهَ فَقَالَتْ لِلْمَرْأَهِ هَذِهِ الْحُقَّهُ الَّتِی كَانَتْ مَعَكِ وَ رَمَيْتِ بِهَا فِی دِجْلَهَ أُخْبِرُكِ بِمَا فِيهَا أَوْ تُخْبِرِينِی فَقَالَتْ لَهُ بَلْ أَخْبِرْنِی فَقَالَ فِی هَذِهِ الْحُقَّهِ زَوْجُ سِوَارِ ذَهَبٍ وَ حَلْقَهٌ كَبِيرَهٌ فِيهَا جَوْهَرٌ وَ حَلْقَتَانِ صَغِيرَتَانِ فِيهِمَا جَوْهَرٌ وَ خَاتَمَانِ أَحَدُهُمَا فَيْرُوزَجٌ وَ الْآخَرُ عَقِيقٌ وَ كَانَ الْأَمْرُ كَمَا ذَكَرَ لَمْ يُغَادِرْ مِنْهُ شَيْئاً ثُمَّ فَتَحَ الْحُقَّهَ فَعَرَضَ عَلَیَّ مَا فِيهَا وَ نَظَرَتِ الْمَرْأَهُ إِلَيْهِ فَقَالَتْ هَذَا الَّذِی حَمَلْتُهُ بِعَيْنِهِ وَ رَمَيْتُ بِهِ فِی دِجْلَهَ فَغُشِیَ عَلَیَّ وَ عَلَی الْمَرْأَهِ فَرَحاً بِمَا شَاهَدْنَا مِنْ صِدْقِ الدَّلَالَهِ ثُمَّ قَالَ الْحُسَيْنُ لِی مِنْ بَعْدِ مَا حَدَّثَنِی بِهَذَا الْحَدِيثِ أَشْهَدُ بِاللَّهِ تَعَالَی أَنَّ هَذَا الْحَدِيثَ كَمَا ذَكَرْتُهُ لَمْ أَزِدْ فِيهِ وَ لَمْ أَنْقُصْ مِنْهُ وَ حَلَفَ بِالْأَئِمَّهِ الِاثْنَیْ عَشَرَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ لَقَدْ صَدَقَ فِيمَا حَدَّثَ بِهِ مَا زَادَ فِيهِ وَ لَا نَقَصَ مِنْهُ.

**[ترجمه]کمال الدين: ابوعلی بغدادی می گويد: شخصی معروف به «ابن جاوشير» در شهر «بخارا» هشت شمش طلا به من داد و امر كرد كه آن را در بغداد، به شيخ ابوالقاسم حسين بن روح قدس اللّه روحه تسليم كنم. پس آن را با خود آوردم.

چون به آمويه رسيدم، يكی از آنها را گم كردم و متوجه آن نشدم. تا آنكه به بغداد آمده و آنها را بيرون آوردم تا تسليم كنم. ديدم يكی از آنها كم است. پس شمشی از طلا به همان وزن خريدم و اضافه بر نه شمش ديگر كردم و سپس به نزد حسين بن روح رفتم و شمش های طلا را پيش روی وی نهادم. حسين بن روح با دست اشاره به همان شمشی كه خريده بودم كرد و گفت: «اين را كه خودت خريده ای بردار! چه آن شمش را كه گم كردی، به ما رسيد و آن همين است!» پس آن را بيرون آورد و به من نشان داد. ديدم همان است كه در آمويه گم كرده بودم.

ابوعلی بغدادی گفت: در همان سال زنی را در بغداد ديدم كه از من پرسيد وكيل امام زمان عليه السّلام كيست؟ بعضی از قمی ها به وی اطلاع دادند كه وكيل حضرت عليه السّلام حسين بن روح است و به آن زن اشاره كردند كه اين مرد او را می شناسد.

وقتی آن زن به خدمت حسين بن روح رسيد، من هم در آنجا بودم. زن به حسين بن روح گفت: «ای شيخ! در نزد من چيست؟» حسين بن روح گفت: «آنچه نزد توست در دجله بينداز. سپس بيا تا خبر آن را به تو بدهم.» زن رفت و آنچه با خود آورده بود در دجله انداخت، آنگاه به نزد حسين بن روح بازگشت. حسين بن روح به كنيزش گفت: «برو و آن حقه - . حقه بضم حاء و تشديد قاف، ظرف چوبين كوچكی بوده كه مرواريد يا لعل يا ساير اشياء قيمتی و آلات طلا و نقره در آن می گذاشته اند. - را بيرون بياور.» كنيز هم حقه را برای او آورد. حسين بن روح به زن گفت: «اين همان حقه است كه نزد تو بود

و آن را در دجله انداختی. اکنون بگویم چه در آن است، یا خودت می گویی؟!» زن گفت: «شما بفرمایید!»

گفت: «یک جفت خلخال طلا- و حلقه بزرگی است که گوهری در آن است و هم دو حلقه کوچک است که در هر کدام یک دانه گوهر است. و نیز دو انگشتر فیروزه و یک انگشتر عقیق است!» آنچه در حقه بود، همان بود که حسین بن روح گفته بود، بدون کم و کاست. سپس سر حقه را باز کرد و آنچه در آن بود به من نشان داد. زن هم نگاهی به من کرد و گفت: «درست همان چیزهایی است که من آورده بودم و در دجله انداختم.» من و آن زن با مشاهده آنچه از حسین بن روح دیدیم، چنان شاد شدیم که نزدیک بود هوش از سر ما برود! شیخ صدوق سپس می فرماید: حسین بن علی بن محمد قمی بعد از نقل این حدیث به من گفت: خدا را گواه می گیرم که این حدیث درست همین است که بیان کردم، بدون اینکه زیاده و نقصانی در آن پدید آمده باشد. و نیز به امامان دوازده گانه صلوات اللّه علیهم قسم خورد. آنگاه صدوق می گوید: «آنچه وی گفت مسلما راست است. نه چیزی بر آن افزود و نه چیزی کم کرد.» - . کمال الدین: ۴۶۹ -

**[ترجمه]

«۷۰»

ک، [إكمال الدين] مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنِ أَحْمَدَ الزَّرْجِيُّ قَالَ: رَأَيْتُ بِسُرَّمَنْ رَأَى رَجُلًا شَابّاً فِي الْمَسْجِدِ الْمَعْرُوفِ بِمَسْجِدِ زُبَيْدَةَ وَ ذَكَرَ أَنَّهُ هَاشِمِيٌّ مِنْ وُلْدِ مُوسَى بْنِ عِيسَى (۱)

فَلَمَّا كَلَّمَنِي صَاحَ بِجَارِيَةٍ وَ قَالَ يَا غَزَالُ أَوْ يَا زُلَالُ فَإِذَا أَنَا بِجَارِيَةٍ

۱- ۱. في المصدر: فلما كان من الغد حملني الهاشمي الى منزله و أضافني ثمّ صاح بجاريه الخ. و الحديث مختصر راجع ج ۲ ص ۱۹۵.

مُسِنَّهٍ فَقَالَ لَهَا يَا جَارِيَهُ حَدِّثِي مَوْلَاكِ بِحَدِيثِ الْمِيلِ وَ الْمَوْلُودِ فَقَالَتْ كَانَ لَنَا طِفْلٌ وَجِعٌ فَقَالَتْ لِي مَوْلَاتِي ادْخُلِي إِلَى دَارِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام فَقُولِي لِحَكِيمَهَ تُعْطِينَا شَيْئاً نَسْتَشْفِي بِهِ مَوْلُودَنَا فَدَخَلْتُ عَلَيْهَا وَ سَأَلْتُهَا ذَلِكَ فَقَالَتْ حَكِيمَهُ ائْتُونِي بِالْمِيلِ الَّذِي كُحِلَ بِهِ الْمَوْلُودُ الَّذِي وُلِدَ الْبَارِحَهَ يَعْنِي ابْنَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام فَأُتِيَتْ بِالْمِيلِ فَدَفَعَتْهُ إِلَيَّ وَ حَمَلْتُهُ إِلَى مَوْلَاتِي فَكَحَلَتِ الْمَوْلُودَ فَعُوفِيَ وَ بَقِيَ عِنْدَنَا وَ كُنَّا نَسْتَشْفِي بِهِ ثُمَّ فَقَدْنَاهُ.

**[ترجمه]کمال الدین: محمد بن علی بن احمد زرجی می گوید: مرد جوانی را در سامره در مسجد معروف به «مسجد زبید» دیدم که می گفت: من از بنی هاشم (یعنی بنی عباس) و از اولاد موسی بن عیسی عباسی هستم. موقعی که با من سخن می گفت، صدا زد: «یا غزال! یا زلال!» ناگهان دیدم کنیز پیری آمد و او گفت: «ای کنیز! داستان میل و مولود را برای آقای خود نقل کن.» کنیز گفت: «روزی طفل ما بیمار شد. خانم به من گفت: «برو به خانه حسن بن علی عسکری علیهماالسّلام و به حکیمه (عمه آن حضرت) بگو: چیزی به ما مرحمت کن تا به وسیله آن، شفای مولود خود را از خدا بگیریم.»

من هم به خدمت حکیمه خاتون رفتم و از وی مسألت کردم. حکیمه به یکی از اهل خانه فرمود: «آن میلی که چشم نوزاد دیشب (یعنی امام زمان علیه السّلام) را با آن سرمه کشیدیم، بیاورید.» آن میل را آوردند و به من داد و من هم به خانم خود دادم و با آن چشم طفل خودمان را سرمه کشیدیم و همان باعث شفای طفل شد. آن میل نزد ما بود، ولی بعدها گم شد.» - . کمال الدین: ۴۶۹ -

**[ترجمه]

باب ۱۶ أحوال السفراء الذین كانوا فی زمان الغیبه الصغرى وسائط بین الشیعه و بین القائم علیه السلام

الأخبار

«۱»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی قَدْ رُوِیَ فِی بَعْضِ الْأَخْبَارِ: أَنَّهُمْ قَالُوا خُدَّامُنَا وَ قُوَّامُنَا شِرَارُ خَلْقِ اللَّهِ وَ هَذَا لَیْسَ عَلَی عُمُومِهِ وَ إِنَّمَا قَالُوا لِأَنَّ فِیهِمْ مَنْ غَیَّرَ وَ بَدَلَ وَ خَانَ عَلَی مَا سَنَذْکُرُهُ.

وَ قَدْ رَوَی مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحٍ الْهَمْدَانِیِّ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام أَنَّ أَهْلَ بَیْتِی یُؤْذُونِی وَ یُقَرِّعُونِّی بِالْحَدِیثِ الَّذِی رُوِیَ عَنْ آبَائِکَ علیهم السلام أَنَّهُمْ قَالُوا خُدَّامُنَا وَ قُوَّامُنَا شِرَارُ خَلْقِ اللَّهِ فَکَتَبَ علیه السلام وَیْحَکُمْ مَا تَقْرَءُونَ مَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَ جَعَلْنا بَیْنَهُمْ وَ بَیْنَ الْقُرَی الَّتِی بارَکْنا فِیها قُریً ظاهِرَهً(۱) فَنَحْنُ وَ اللَّهِ الْقُرَی الَّتِی بَارَکَ اللَّهُ فِیهَا وَ أَنْتُمُ الْقُرَی الظَّاهِرَهُ.

ک، [إکمال الدین] أبی و ابن الولید معا عن الحمیری عن محمد بن صالح الهمدانی: مثله:

ثم قال قال عبد الله بن جعفر و حدثنی بهذا الحدیث علی بن محمد الکلینی عن محمد بن صالح عن صاحب الزمان علیه السلام.

۱- ۱. سبا: ۱۷.

**[ترجمه]غیبت طوسی: در برخی از روایات آمده است که خدمتکاران و کسانی که اقدام به خدمتگزاری ما می کنند، بدترین خلق خدا هستند. این روایت به معنی عام خود نیست که شامل عموم خدمتگزاران ائمه طاهرین علیهم السّلام گردد، بلکه این را بدین سبب فرموده اند که گاهی در میان شیعیان افرادی پیدا می شوند که (به واسطه نزدیکی با آن ذوات مقدسه) دست به تغییر و تبدیل گفتار آنها زده و چنان که خواهیم گفت، نسبت به آنان خیانت می ورزند.

محمد بن صالح همدانی می گوید: نامه ای خدمت حضرت امام زمان علیه السّلام نوشتم که خانواده من، به من آزار می رسانند و از روایتی که از پدران بزرگوار شما علیهم السّلام وارد شده که خدمتکاران و کسانی که اقدام به خدمتگزاری ما می کنند، بدترین خلق خدا هستند، مرا سرزنش می کنند.

حضرت در جواب نوشت: «خوش به حال شما! آیا این آیه شریفه را در قرآن مجید نخوانده اید: «وَ جَعَلْنا بَیْنَهُمْ وَ بَیْنَ الْقُرَی الَّتِی بارَکْنا فِیها قُریً ظاهِرَةً» - . سبأ / ۱۸ - ، {و میان آنان و میان آبادانی هایی که در آنها برکت نهاده بودیم شهرهای متّصل به هم قرار داده بودیم.} به خدا سوگند قریه ای که خداوند در آن برکت قرار داده ماییم و قریه های ظاهره، شما هستید.» - . غیبت طوسی: ۳۴۵ -

کمال الدین این حدیث را با همان سند روایت کرده و سپس فرموده است: عبداللَّه بن جعفر (حمیری) گفته: این حدیث را علی بن محمد کلینی از محمد بن صالح (همدانی) از حضرت صاحب الامر علیه السّلام برای من روایت کرد. - . کمال الدین: ۴۶۹ -

(۱) ابوعمرو عثمان بن سعید عمری:

**[ترجمه]

أقول

ثم ذكر الشيخ بعض أصحاب الأئمه صلوات الله عليهم الممدوحين ثم قال.

فأما السفراء الممدوحون فی زمان الغيبه فأولهم من نصبه أبو الحسن علی بن محمد العسكری و أبو محمد الحسن بن علی بن محمد ابنه عليهم السلام و هو الشيخ الموثوق به أبو عمرو عثمان بن سعيد العمری و كان أسديا و إنما سمی العمری لما رواه أبو نصر هبه الله بن محمد بن أحمد الكاتب بن بنت أبی جعفر العمری رحمه الله قال أبو نصر كان أسديا ينسب إلی جده فقيل العمری و قد

قال قوم من الشيعه: إن أبا محمد الحسن بن علی قال لا يجمع علی امرئ ابن عثمان و أبو عمرو و أمر بكسر كنيته فقيل العمری.

و يقال له العسكری أيضا لأنه كان من عسكر سرمن رأی و يقال له السمان لأنه كان يتجر فی السمن تغطيه علی الأمر.

و كان الشيعه إذا حملوا إلی أبی محمد عليه السلام ما يجب عليهم حمله من الأموال أنفذوا إلی أبی عمرو فيجعله فی جراب

السمن و زقاقه و يحمله إلى أبى محمد عليه السلام تقيه و خوفا.

فَأَخْبَرَنِی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ هَارُونَ بْنِ مُوسَی عَنْ أَبِی عَلِیٍّ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامٍ الْإِسْكَافِیِّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ سَعْدٍ الْقُمِّیُّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ فِی یَوْمٍ مِنَ الْأَیَّامِ فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی أَنَا أَغِیبُ وَ أَشْهَدُ وَ لَا یَتَهَیَّأُ لِیَ الْوُصُولُ إِلَیْکَ إِذَا شَهِدْتُ فِی کُلِّ وَقْتٍ فَقَوْلَ مَنْ نَقْبَلُ وَ أَمْرَ مَنْ نَمْتَثِلُ فَقَالَ لِی صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ هَذَا أَبُو عَمْرٍو الثِّقَةُ الْأَمِینُ مَا قَالَهُ لَکُمْ فَعَنِّی یَقُولُهُ وَ مَا أَدَّاهُ إِلَیْکُمْ فَعَنِّی یُؤَدِّیهِ فَلَمَّا مَضَی أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام وَصَلْتُ إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ ابْنِهِ الْحَسَنِ صَاحِبِ الْعَسْکَرِ علیه السلام ذَاتَ یَوْمٍ فَقُلْتُ لَهُ مِثْلَ قَوْلِی لِأَبِیهِ فَقَالَ لِی هَذَا أَبُو عَمْرٍو الثِّقَةُ الْأَمِینُ ثِقَةُ الْمَاضِی وَ ثِقَتِی فِی الْحَیَاةِ وَ الْمَمَاتِ فَمَا قَالَهُ لَکُمْ فَعَنِّی یَقُولُهُ وَ مَا أَدَّی إِلَیْکُمْ فَعَنِّی یُؤَدِّیهِ قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ هَارُونُ قَالَ أَبُو عَلِیٍّ قَالَ أَبُو الْعَبَّاسِ الْحِمْیَرِیُّ فَکُنَّا کَثِیراً مَا

نَتَذَاكَرُ هَذَا الْقَوْلَ وَ نَتَوَاصَفُ جَلَالَهَ مَحَلِّ أَبِی عَمْرٍو.

و أخبرنا جماعه عن أبی محمد هارون عن محمد بن همام عن عبد الله بن جعفر قال:: حججنا فی بعض السنین بعد مضی أبی محمد علیه السلام فدخلت علی أحمد بن إسحاق بمدینه السلام فرأیت أبا عمرو عنده فقلت إن هذا الشیخ و أشرت إلی أحمد بن إسحاق و هو عندنا الثقه المرضی حدثنا فیک بکیت و کیت و اقتصصت علیه ما تقدم یعنی ما ذکرناه عنه من فضل أبی عمرو و محله و قلت أنت الآن من لا یشک فی قوله و صدقه فأسألک بحق الله و بحق الإمامین اللذین وثقاک هل رأیت ابن أبی محمد الذی هو صاحب الزمان فبکی ثم قال علی أن لا تخبر بذلک أحدا و أنا حی قلت نعم قال قد رأیته علیه السلام و عنقه هکذا یرید أنها أغلظ الرقاب حسنا و تماما قلت فالاسم قال قد نهیتم عن هذا.

وَ رَوَی أَحْمَدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ نُوحٍ أَبُو الْعَبَّاسِ السِّیرَافِیُّ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو نَصْرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ برینه الْکَاتِبِ قَالَ حَدَّثَنَا بَعْضُ الشِّرَافِ مِنَ الشِّیعَهِ الْإِمَامِیَّهِ أَصْحَابِ الْحَدِیثِ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَبَّاسُ بْنُ أَحْمَدَ الصَّائِغُ قَالَ حَدَّثَنِی الْحُسَیْنُ بْنُ أَحْمَدَ الْخَصِیبِیُّ قَالَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ وَ عَلِیُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الحسینان [الْحَسَنِیَّانِ] قَالا: دَخَلْنَا عَلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ علیه السلام بِسُرَّمَنْ رَأَی وَ بَیْنَ یَدَیْهِ جَمَاعَهٌ مِنْ أَوْلِیَائِهِ وَ شِیعَتِهِ حَتَّی دَخَلَ عَلَیْهِ بَدْرٌ خَادِمُهُ فَقَالَ یَا مَوْلَایَ بِالْبَابِ قَوْمٌ شُعْثٌ غُبْرٌ فَقَالَ لَهُمْ هَؤُلَاءِ نَفَرٌ مِنْ شِیعَتِنَا بِالْیَمَنِ فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ یَسُوقَانِهِ إِلَی أَنْ یَنْتَهِیَ إِلَی أَنْ قَالَ الْحَسَنُ علیه السلام لِبَدْرٍ فَامْضِ فَأْتِنَا بِعُثْمَانَ بْنِ سَعِیدٍ الْعَمْرِیِّ فَمَا لَبِثْنَا إِلَّا یَسِیراً حَتَّی دَخَلَ عُثْمَانُ فَقَالَ لَهُ سَیِّدُنَا أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام امْضِ یَا عُثْمَانُ فَإِنَّکَ الْوَکِیلُ وَ الثِّقَهُ الْمَأْمُونُ عَلَی مَالِ اللَّهِ وَ اقْبِضْ مِنْ هَؤُلَاءِ النَّفَرِ الْیَمَنِیِّینَ مَا حَمَلُوهُ مِنَ الْمَالِ ثُمَّ سَاقَ الْحَدِیثَ إِلَی أَنْ قَالا ثُمَّ قُلْنَا بِأَجْمَعِنَا یَا سَیِّدَنَا وَ اللَّهِ إِنَّ عُثْمَانَ لَمِنْ خِیَارِ شِیعَتِکَ وَ لَقَدْ زِدْتَنَا عِلْماً بِمَوْضِعِهِ مِنْ خِدْمَتِکَ وَ إِنَّهُ وَکِیلُکَ وَ ثِقَتُکَ عَلَی مَالِ اللَّهِ قَالَ نَعَمْ وَ اشْهَدُوا عَلَیَّ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ سَعِیدٍ الْعَمْرِیَّ وَکِیلِی وَ أَنَّ ابْنَهُ

مُحَمَّداً وَكِيلُ ابْنِی مَهْدِیِّکُمْ.

عنه عن أبی نصر هبه الله بن محمد بن أحمد الکاتب بن بنت أبی جعفر العمری قدس الله روحه و أرضاه عن شیوخه أنه: لما مات الحسن بن علی علیه السلام حضر غسله عثمان بن سعید رضی الله عنه و أرضاه و تولی جمیع أمره فی تکفینه و تحنیطه و تقبیره مأمورا بذلک لظاهر من الحال التی لا یمکن جحدها و لا دفعها إلا بدفع حقائق الأشیاء فی ظواهرها و کانت توقیعات صاحب الأمر علیه السلام تخرج علی یدی عثمان بن سعید و ابنه أبی جعفر محمد بن عثمان إلی شیعته و خواص أبیه أبی محمد علیه السلام بالأمر و النهی و الأجوبه عما تسأل الشیعه عنه إذا احتاجت إلی السؤال فیه بالخط الذی کان یخرج فی حیاه الحسن علیه السلام فلم تزل الشیعه مقیمه علی عدالتهما إلی أن توفی عثمان بن سعید رحمه الله و غسله ابنه أبو جعفر و تولی القیام به و حصل الأمر کله مردودا إلیه و الشیعه مجتمعه علی عدالته و ثقته و أمانته لما تقدم له من النص علیه بالأمانه و العداله و الأمر بالرجوع إلیه فی حیاه الحسن علیه السلام و بعد موته فی حیاه أبیه عثمان رحمه الله..

قَالَ وَ قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ الْفَزَارِيُّ الْبَزَّازُ عَنْ جَمَاعَةٍ مِنَ الشِّيعَةِ مِنْهُمْ عَلِيُّ بْنُ بِلَالٍ وَ أَحْمَدُ بْنُ هِلَالٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ مُعَاوِيَةَ بْنِ حُكَيْمٍ وَ الْحَسَنُ بْنُ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ فِي خَبَرٍ طَوِيلٍ مَشْهُورٍ قَالُوا جَمِيعاً: اجْتَمَعْنَا إِلَی أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام نَسْأَلُهُ عَنِ الْحُجَّةِ مِنْ بَعْدِهِ وَ فِی مَجْلِسِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلًا فَقَامَ إِلَيْهِ عُثْمَانُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ عَمْرٍو الْعَمْرِيُّ فَقَالَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ أَمْرٍ أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّی فَقَالَ لَهُ اجْلِسْ يَا عُثْمَانُ فَقَامَ مُغْضَباً لِيَخْرُجَ فَقَالَ لَا يَخْرُجَنَّ أَحَدٌ فَلَمْ يَخْرُجْ مِنَّا أَحَدٌ إِلَی [أَنْ] كَانَ بَعْدَ سَاعَةٍ فَصَاحَ علیه السلام بِعُثْمَانَ فَقَامَ عَلَی قَدَمَيْهِ فَقَالَ أُخْبِرُكُمْ بِمَا جِئْتُمْ قَالُوا نَعَمْ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ جِئْتُمْ تَسْأَلُونِّی عَنِ الْحُجَّةِ مِنْ بَعْدِی قَالُوا نَعَمْ فَإِذَا غُلَامٌ كَأَنَّهُ قِطَعُ قَمَرٍ أَشْبَهُ النَّاسِ بِأَبِی مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقَالَ هَذَا إِمَامُكُمْ مِنْ بَعْدِی وَ خَلِيفَتِی عَلَيْكُمْ أَطِيعُوهُ وَ لَا تَتَفَرَّقُوا مِنْ بَعْدِی فَتَهْلِكُوا فِی

أَدْيَانِكَمْ أَلَا وَ إِنَّكَمْ لَا تَرَوْنَهُ مِنْ بَعْدِ يَوْمِكَمْ هَذَا حَتَّى يَتِمَّ لَهُ عُمُرٌ فَاقْبَلُوا مِنْ عُثْمَانَ مَا يَقُولُهُ وَ انْتَهُوا إِلَى أَمْرِهِ وَ اقْبَلُوا قَوْلَهُ فَهُوَ خَلِيفَةُ إِمَامِكُمْ وَ الْأَمْرُ إِلَيْهِ.

فی حدیث قال أبو نصر هبه الله بن محمد و قبر عثمان بن سعید بالجانب الغربی من مدینه السلام فی شارع المیدان فی أول الموضع المعروف فی الدرب المعروف بدرب حبله فی مسجد الدرب یمنه الداخل إلیه و القبر فی نفس قبله المسجد ثم قال الشیخ رحمه الله رأیت قبره فی الموضع الذی ذکره و کان بنی فی وجهه حائط و به محراب المسجد و إلی جنبه باب یدخل إلی موضع القبر فی بیت ضیق مظلم فکنا ندخل إلیه و نزوره مشاهره و کذلک من وقت دخولی إلی بغداد و هی سنه ثمان و أربعمائه إلی سنه نیف و ثلاثین و أربعمائه ثم نقض ذلک الحائط الرئیس أبو منصور محمد بن الفرج و أبرز القبر إلی برا و عمل علیه صندوقا و هو تحت سقف یدخل إلیه من أراده و یزوره و یتبرک جیران المحله بزیارته و یقولون هو رجل صالح و ربما قالوا هو ابن دایه الحسین علیه السلام و لا یعرفون حقیقه الحال فیه و هو إلی یومنا هذا و ذلک سنه سبع و أربعین و أربعمائه علی ما هو علیه ذکر أبی جعفر محمد بن عثمان بن سعید العمری و القول فیه فلما مضی أبو عمرو عثمان بن سعید قام ابنه أبو جعفر محمد بن عثمان مقامه بنص أبی محمد علیه السلام و نص أبیه عثمان علیه بأمر القائم علیه السلام فأخبرنی جماعه عن أبی الحسن محمد بن أحمد بن داود القمی و ابن قولویه عن سعد بن عبد الله قال حدثنا الشیخ الصدوق أحمد بن إسحاق بن سعد الأشعری رحمه الله: و ذکر الحدیث الذی قدمنا ذکره.

و أخبرنی جماعه عن أبی القاسم جعفر بن محمد بن قولویه و أبی غالب الزراری و أبی محمد التلعکبری کلهم عن محمد بن یعقوب الکلینی عن محمد بن عبد الله و محمد بن یحیی عن عبد الله بن جعفر الحمیری قال اجتمعت أنا و الشیخ أبو عمرو عند أحمد بن إسحاق بن سعد الأشعری القمی فغمزنی أحمد بن إسحاق أن أسأله عن الخلف.

فقلت له يا با عمرو إنی أريد أن أسألک و ما أنا بشاک فيما أريد أن أسألک عنه فإن اعتقادی و دينی أن الأرض لا تخلو من حجه إلا إذا کان قبل القيامه بأربعين يوما فإذا کان ذلک رفعت الحجه و غلق باب التوبه فلم يکن ينفع نَفْساً إِيمانُها لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِی إِيمانِها خَيْراً فأولئک أشرار من خلق الله عز و جل و هم الذين تقوم عليهم القيامه و لکن أحببت أن أزداد يقينا فإن إبراهيم عليه السلام سأل ربه أن يريه کيف يحيی الموتی فقال أَ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قالَ بَلی وَ لكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِی و قد أخبرنی أحمد بن إسحاق أبو علی عن أبی الحسن عليه السلام قال سألته فقلت له لمن أعامل و عمن آخذ و قول من أقبل فقال له العمری ثقتی فما أدی إليک فعنی يؤدی و ما قال لک فعنی يقول فاسمع له و أطع فإنه الثقه المأمون.

قال و أخبرنی أبو علی أنه سأل أبا محمد الحسن بن علی عن مثل ذلک فقال له العمری و ابنه ثقتان فما أديا إليک فعنی يؤديان و ما قالا لک فعنی يقولان فاسمع لهما و أطعهما فإنهما الثقتان المأمونان.

فهذا قول إمامين قد مضيا فيک قال فخر أبو عمرو ساجدا و بکی ثم قال سل فقلت له أنت رأيت الخلف من أبی محمد عليه السلام فقال إی و الله و رقبته مثل ذا و أومأ بيديه فقلت له فبقيت واحده فقال لی هات قلت فالاسم قال محرم عليکم أن تسألوا عن ذلک و لا أقول هذا من عندی و ليس لی أن أحلل و أحرم و لکن عنه عليه السلام فإن الأمر عند السلطان أن أبا محمد عليه السلام مضی و لم يخلف ولدا

و قسم ميراثه و أخذه من لا حق له و صبر علی ذلک و هو ذا عياله يجولون و ليس أحد يجسر أن يتعرف إليهم أو ينيلهم شيئا و إذا وقع الاسم وقع الطلب فاتقوا الله و أمسکوا عن ذلک.

قال الکلينی و حدثنی شيخ من أصحابنا ذهب عنی اسمه أن أبا عمرو سئل عند أحمد بن إسحاق عن مثل هذا فأجاب بمثل هذا.

وَ أَخْبَرَنَا جَمَاعَةٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابَوَيْهِ عَنْ

أَحْمَدَ بْنِ هَارُونَ الْفَامِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: خَرَجَ التَّوْقِيعُ إِلَى الشَّيْخِ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدٍ الْعَمْرِيِّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ فِی التَّعْزِيَهِ بِأَبِيهِ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ فِی فَصْلٍ مِنَ الْكِتَابِ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ تَسْلِيماً لِأَمْرِهِ وَ رِضًى بِقَضَائِهِ عَاشَ أَبُوکَ سَعِيداً وَ مَاتَ حَمِيداً فَرَحِمَهُ اللَّهُ وَ أَلْحَقَهُ بِأَوْلِيَائِهِ وَ مَوَالِيهِ عليهم السلام فَلَمْ يَزَلْ مُجْتَهِداً فِی أَمْرِهِمْ سَاعِياً فِيمَا يُقَرِّبُهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِلَيْهِمْ نَضَّرَ اللَّهُ وَجْهَهُ وَ أَقَالَهُ عَثْرَتَهُ وَ فِی فَصْلٍ آخَرَ أَجْزَلَ اللَّهُ لَکَ الثَّوَابَ وَ أَحْسَنَ لَکَ الْعَزَاءَ رُزِئْتَ وَ رُزِئْنَا وَ أَوْحَشَکَ فِرَاقُهُ وَ أَوْحَشَنَا فَسَرَّهُ اللَّهُ فِی مُنْقَلَبِهِ وَ كَانَ مِنْ كَمَالِ سَعَادَتِهِ أَنْ رَزَقَهُ اللَّهُ وَلَداً مِثْلَکَ يَخْلُفُهُ مِنْ بَعْدِهِ وَ يَقُومُ مَقَامَهُ بِأَمْرِهِ وَ يَتَرَحَّمُ عَلَيْهِ وَ أَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَإِنَّ الْأَنْفُسَ طَيِّبَهٌ بِمَكَانِکَ وَ مَا جَعَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِيکَ وَ عِنْدَکَ أَعَانَکَ اللَّهُ وَ قَوَّاکَ وَ عَضَدَکَ وَ وَفَّقَکَ وَ كَانَ لَکَ وَلِيّاً وَ حَافِظاً وَ رَاعِياً.

ج، [الإحتجاج] الحميری قال: خرج التوقيع إلی آخر الخبر- ک، [إكمال الدين] أحمد بن هارون: مثله.

**[ترجمه]شیخ طوسی بعد از نقل این مطالب، جمعی از اصحاب ائمه را که مدح شده اند نام برده، آنگاه می گوید: سفرایی که از جانب ائمه به نیکی یاد شده اند، نخستین آنها مرد جلیل القدری است که امام علی النقی و امام حسن عسکری علیهماالسّلام او را توثیق فرموده اند و او شیخ موثق، ابو عمرو عثمان بن سعید عمری است.

وی از تیره عرب بنی اسد بوده و علت اینکه او را «عمری» می گویند، این است که ابو نصر هبه اللَّه بن احمد کاتب، دخترزاده ام کلثوم دختر محمد بن عثمان گفته است: وی اصلا اسدی است، ولی او را به جدش منسوب داشتند و بدین نام شهرت یافت. گروهی از شیعیان گفته اند: حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام فرمود: کنیه «ابن عثمان» و «ابو عمرو» در یک شخص جمع نمی شود و دستور دادند که کنیه او را که «ابو عمرو» بود برهم زنند و از آن وقت «عمری» خوانده شد. عثمان بن سعید را عسکری نیز گویند، زیرا وی از قریه «عسکر» سامره بوده است. او را «سمّان» هم می گویند، زیرا به خاطر پنهان داشتن منصب سفارتی که از جانب امام زمان علیه السّلام داشت، روغن فروشی می کرد .

رسم وی چنین بود که شیعیان اموالی را که برای امام حسن عسکری علیه السّلام می آوردند، به وی می دادند و او از ترس، آنها را میان خیک روغن پنهان کرده و بدین گونه به خانه امام علیه السّلام می رساند!

جمعی از راویان حدیث، برای ما (شیخ طوسی) به سند خود از احمد بن اسحاق قمی روایت کرده اند که وی گفت: روزی به خدمت حضرت امام علی النقی علیه السّلام رسیدم و عرض کردم: «آقا! من گاهی سعادت درک حضورتان را دارم و گاهی از این فیض بی نصیب می مانم و در اینجا همه اوقات این فیض برایم میسر نمی گردد. سخن چه کسی را بپذیریم و از چه کسی پیروی کنیم؟» فرمود: «این ابو عمرو (عثمان بن سعید) مردی موثق و امین است. آنچه وی برای شما نقل کند، از طرف من می گوید و آنچه به شما می رساند، از جانب من می رساند.»

احمد بن اسحق می گوید: بعد از رحلت آن حضرت، روزی به خدمت امام حسن عسکری علیه السّلام شرفیاب شدم و همان سؤال را از آن حضرت نیز کردم. آن حضرت هم فرمود: «این ابو عمرو مردی موثق و امین است. هم مورد وثوق امام گذشته (امام علی النقی علیه السّلام) بود و هم نزد من در زمان حیات و ممات موثق است. آنچه به شما برساند، از جانب من می گوید و از طرف من می رساند.»

هارون بن موسی از ابوالعباس حمیری نقل می کند که ما اغلب اوقات درباره این حدیث با هم مذاکره می کنیم و مقام والای عثمان بن سعید را می ستاییم.

و نیز جماعتی از عبداللّٰه بن جعفر حمیری روایت کرده اند که: بعد از رحلت امام حسن عسکری علیه السّلام، سالی به عزم حج بیت اللّٰه در بغداد به خانه احمد بن اسحاق رفتیم. دیدیم عثمان بن سعید نیز نزد وی است. من به عثمان بن سعید گفتم: «این شیخ (و اشاره به احمد بن اسحاق کردم) که نزد ما ثقه ای پسندیده است، درباره شما چنین و چنان می گوید.» سپس حدیث گذشته را که درباره مقام والای او رسیده بود، بازگو کردم و گفتم: «اکنون شما کسی هستید که در راستگویی شما تردیدی نیست. شما را به خداوند و دو امام بزرگواری که تو را به وثاقت ستوده اند قسم می دهم! آیا پسر امام حسن عسکری علیه السّلام را که صاحب الزمان است دیده ای؟» عثمان بن سعید گریست، سپس گفت: «جواب تو را می دهم، به شرطی که تا من زنده ام به کسی نگویی.» گفتم: «تعهد می کنم که به کسی نگویم.» آنگاه گفت: «آری، او را دیده ام و گردنش چنین بود.» مقصودش این بود که از سایر گردن ها ضخیم تر و زیباتر و مناسب تر بود. عرض کردم: «نام وی چیست؟» گفت: «از بردن نام او نهی شده اید.»

ابوالعباس احمد بن علی بن نوح سیرافی، به سند خود از محمد بن اسماعیل و علی ابن عبداللّٰه حسینان روایت کردند که گفتند: در سامره خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام رسیدیم. دیدیم گروهی از شیعیان و دوستان حضرت نیز در حضورش شرفیاب هستند در آن وقت «بدر»، خادم حضرت آمد و عرض کرد: «آقا! جمعی با حالت افسرده و غبارآلود، آمده اند درِ خانه.» حضرت فرمود: «اینان عده ای از شیعیان ما در «یمن» هستند ...» تا آنجا که حضرت به خادم فرمود: «برو و عثمان بن سعید را نزد من بیاور!» چیزی نگذشت که عثمان بن سعید آمد. حضرت به وی فرمود: «ای عثمان! تو وکیل من و بر ضبط مال خدا موثق و امین هستی. برو و اموالی را که این چند نفر یمنی آورده اند بگیر.»

راوی می گوید: ما حضار عرض کردیم: «آقا! به خدا قسم ما عثمان بن سعید را از شیعیان برگزیده می دانیم و امروز با این فرمایش، مقام او را در خدمتگزاری حضرتت آشکارتر فرمودی و به خوبی می دانیم که او وکیل شما و در ضبط اموال خدا، مورد وثوق شماست.» فرمود: «آری، گواه باشید که عثمان بن سعید عمری وکیل من است و فرزندش محمد بن عثمان، وکیل فرزند من مهدی شماست.»

هم در «غیبت» شیخ از ابو نصر هبه اللّٰه بن محمد بن احمد کاتب، دخترزاده ام کلثوم، دختر ابو جعفر محمد بن عثمان عمری قدس اللّٰه روحه و او از استادان خود روایت کرده که چون امام حسن عسکری علیه السّلام رحلت فرمود، عثمان بن سعید حضرت را غسل داد و کفن و حنوط و دفن کرد. او شخصا (از جانب امام) مأمور به این کار شد که در ظاهر به این کار پردازد و ما هم حکم به ظاهر می کنیم. اگر کسی آن را نپذیرد، ظواهر حقایق را نپذیرفته و زیر پا گذارده است.

توقیعات حضرت صاحب علیه السّلام به دست عثمان بن سعید و فرزندش محمد بن عثمان، برای شیعیان و خواص پدر امام زمان علیهماالسّلام صادر می گشت. آن توقیعات، متضمن امر و نهی و جواب سؤالات شیعیان از حضرتش و به همان خطی بود که در زمان امام حسن عسکری علیه السّلام نوشته می شد. شیعیان نیز همگی عدالت آنها را می شناختند. تا این که عثمان بن سعید رحلت کرد و پسرش ابوجعفر محمد بن عثمان او را غسل داد و پس از وی، به جای او منصوب گشت و همه اموری

را که پدرش متکفل بود، به وی تفویض شد. تمام شیعیان عدالت و وثاقت و امانتداری او را می ستودند، زیرا پیشتر گفتیم که از جانب امام حسن عسکری علیه السّلام تصریح بر امانتداری و عدالت او شد و دستور دادند که مردم در حال حیات حضرت و بعد از رحلت وی و زمان پدرش عثمان بن سعید، در امور دینی خود به وی مراجعه کنند.

و هم صدوق علیه الرحمه فرموده است: جعفر بن محمد بن مالک فزاری بزاز، از جماعتی از شیعه، من جمله علی بن هلال و محمد بن معاویه بن حکیم و حسن بن ایوب بن نوح در خبری طولانی و مشهور نقل کرده که همه آنها گفتند: به خدمت حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام رفتیم تا در خصوص امام بعد از وی از حضرت جویا شویم. چهل نفر دیگر غیر از ما نیز در مجلس حضرت بودند. در این وقت عثمان بن سعید عمری برخاست و عرض کرد: «یا ابن رسول اللَّه! می خواهیم مطلبی را از حضرتت سؤال کنیم که خود داناتر هستید.» حضرت فرمود: «ای عثمان بنشین!» سپس حضرت با حالتی خشمگین برخاست که بیرون رود و فرمود: «هیچ کس بیرون نیاید.» کسی از ما هم بیرون نرفت، بعد از لحظه ای حضرت، عثمان بن سعید را صدا زد و او برخاست و ایستاد. حضرت فرمود: «بگویم برای چه نزد من آمده اید؟» حضار گفتند: «بفرمایید یا ابن رسول اللَّه!» فرمود: «آمده اید از من بپرسید امام بعد از من کیست؟» عرض کردند: «آری یابن رسول اللَّه!» در این وقت جوانی را که مانند پاره ماه بود و از هر کس به پدرش امام حسن عسکری علیه السّلام بیشتر شباهت داشت، در برابر خود دیدیم. حضرت فرمود: «بعد از من این امام شما و جانشین من است، از وی پیروی کنید و پراکنده نگردید که در امر دین خود به هلاکت می رسید. بدانید که بعد از امروز دیگر او را نخواهید دید تا عمر او کامل شود. پس هر چه عثمان بن سعید از جانب او به شما خبر می دهد، بپذیرید. او نماینده امام شماست و نیابت به وی تفویض می گردد.»

در حدیث دیگر ابو نصر هبه اللَّه بن محمد گفت: قبر عثمان بن سعید در شارع میدان (خیابان میدان) سمت غربی بغداد، در اول محل معروف به جنب دروازه «حبله» و مسجد دروازه طرف راست کسی که داخل می شود واقع است، و قبر در خود قبله مسجد قرار دارد.

شیخ طوسی می گوید: من قبر او را در همین محلی که ابو نصر هبه اللَّه بن محمد ذکر کرده دیدم. دیواری بر روی قبر بنا کرده بودند که محراب مسجد هم در آن دیوار بود. از یک قسمت محراب، دری به محل قبر که در جای تنگ و تاریک واقع بود باز می شد. ما به آنجا می رفتیم و به طور آشکار زیارت می کردیم. قبر وی از موقع آمدن من به بغداد، یعنی سال ۴۰۸ تا سنه ۴۳۰ و اندی به همین صورت باقی بود. بعد از آن رئیس ابو منصور محمد بن فرج، آن دیوار را فرو ریخت و قبر را بیرون گذاشت و صندوقی روی آن نهاد. قبر در زیر سقفی بود که هر کس می خواست وارد می شد و زیارت می کرد.

تمام همسایگان محله به زیارت او تبرک می جستند و می گفتند: او مردی صالح است و گاهی هم می گویند: وی پسر دایه امام حسین علیه السّلام است. و حقیقت امر بر آنها پوشیده است و تا امروز که سال ۴۴۷ است، به همان حالت است .

(۲) ابو جعفر، محمد بن عثمان عمری

چون ابوعمرو عثمان بن سعید رحلت کرد، پسر او ابو جعفر محمد بن عثمان طبق دستور حضرت امام حسن عسکری علیه السّلام و نص پدرش عثمان بن سعید، از جانب امام قائم علیه السّلام به جای پدر نشست.

جماعتی از علما، از ابوالقاسم جعفر بن محمد بن قولویه و ابو غالب زراری و ابو محمد تلّعکبری برای من (شیخ طوسی) روایت کرده انـد که همه از محمد بن یعقوب کلینی و او از محمد بن عبداللّٰه و محمد بن یحیی از عبداللّٰه بن جعفر حمیری نقل کرده اند که گفت: من و شیخ ابو عمرو (عثمان بن سعید) نزد احمد بن اسحاق قمی بودیم.

احمد بن اسحاق با چشم به من اشاره کرد که از عثمان بن سعید درباره جانشین امام عسکری علیه السّلام سؤال کنم.

من هم گفتم: ای ابو عمرو! می خواستم سؤالی از شما بکنم. قبلاـ بگویم که من در آنچه می پرسم شک نـدارم، زیرا اعتقاد دینی من این است که زمین نمی توانـد از وجود حجت خـدا خالی بمانـد، مگر چهل روز پیش از قیامت، که آن موقع حجت برداشته می شود و در توبه بسته می گردد، و کسی که تا آن زمان ایمان نیاورده یا در زمان ایمان داشتن کار خیری نکرده، اگر ایمان بیاورد ایمانش سودی نخواهـد داشت و آنها بـدترین خلق خداینـد، و آنها هستند که قیامت در زمان آنان روی می دهد. ولی با این وصف می خواهم سؤالی کنم که بر یقینم افزوده گردد. همان طور که حضرت ابراهیم علیه السّلام از خداوند خواست که به او نشان دهـد چگونه مردگان را زنـده می کنـد، و خداوند فرمود: «مگر ایمان نیاورده ای؟» و عرض کرد: «چرا، ولی می خواهم دلم آرام گیرد.»

ابو علی احمـد بن اسحق از امام علی النقی علیه السّـلام برای من روایت کرد که از آن حضرت پرسیدم: «با کی طرف سخن شوم و احکام دین خود را از چه کسی بگیرم و گفته چه کسی را بپذیرم؟» حضرت فرمود: «عثمان بن سعید عمری مردی موثق است؛ آنچه او به تو برساند، از جانب من می رساند و هر چه به تو بگوید، از جانب من می گوید. از او بشنو و اطاعت کن که او ثقه امین است.»

نیز ابوعلی روایت کرده است که از امام حسن عسکری علیه السّـلام همین سؤال را کردم و فرمود: «عثمان بن سعید و فرزندش هر دو نفر موثق انـد. هر چه آنها به تو برساننـد، از من می رساننـد و آنچه به تو بگوینـد، از جانب من می گوینـد. پس از آنها بشنو و اطاعت کن که آنها موثق و امین هستند.»

سپس عثمان بن سعید به من گفت: «این فرموده دو امام گذشته، در خصوص تعیین وظیفه توست.» عثمان بن سعید این را گفت و سپس به سجده رفت و گریست. آنگاه سر برداشت و گفت: «هر چه می خواهی سؤال کن!» پرسیدم: «شما جانشین امام حسن عسکری علیه السّـلام را دیـده ایـد؟» گفت: «آری و اللّٰه! گردن او مثل این است» و با دست خود اشاره کرد. گفتم: «یک سؤال دیگر دارم.» گفت بگو! گفتم: «نام آن حضرت چیست؟» گفت: «برای شما حرام است که نام او را سؤال کنید. من این را از پیش خود نمی گویم و مرا نمی رسـد که چیزی را حرام یا حلال کنم و این گفته خود آن حضرت است. علت آن این است که خلیفه این طور فهمیده که امام حسن عسکری علیه السّـلام وفات کرده و پسری از او نمانده و ارث آن حضرت تقسیم شده و جعفر کذّاب آن را برده است. اینک کسان او را مورد بازپرسی قرار می دهند و هیچ کس جرأت نمی کند خود را به آنها بشناساند یا چیزی به آنها برساند. اگر نام حضرت افشا شود، به تعقیب وی خواهند پرداخت. پس از خدا بترسید و از پرسیدن نام وی خودداری کنید!»

کلینی فرموده: شیخی از اصحاب ما (شیعه) که نامش فراموشم شـده برای من روایت کرد که در حضور احمـد بن اسحق از

عثمان بن سعید، این مطلب را پرسیدند و همین جواب را داد.

و هم کلینی می گوید: جمعی از علما از محمد بن علی بن بابویه (شیخ صدوق) و او از احمد بن هارون فامی، برای ما روایت کردند که وی گفت: محمد بن عبداللّٰه بن جعفر حمیری از پدرش عبداللّٰه بن جعفر نقل کرد که: توقیعی از ناحیه مقدسه امام زمان علیه السّلام برای ابو جعفر محمد بن عثمان قدس اللّٰه روحه در تعزیت پدرش رضی اللّٰه عنه صادر گشت و از جمله مرقوم بود:

«إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ. تسلیم فرمان و راضی به قضای الهی هستیم. پدرت با سعادت زیست و با افتخار مرد، خدا او را رحمت کند و به اولیای خدا و سروران خود علیهماالسّلام ملحق سازد. او پیوسته در آنچه او را به خدا و موالیان خود نزدیک می کرد تلاش و کوشش داشت. خداوند روی او را تر و تازه گرداند و او را بیامرزد.»

و در فصل دیگر توقیع نوشته بود: «خداوند ثواب تو را زیاد گرداند و در این مصیبت صبر نیکو مرحمت فرماید. تو مصیبت زده ای و ما هم اندوهناک هستیم. فراق پدرت برای تو و ما هر دو وحشتناک است. خداوند او را در جایی که دارد شاد گرداند. از کمال سعادت او این بود که مثل تو فرزندی داشت که بعد از او بماند و به دستور وی، جانشین او گردد و برای او طلب رحمت و مغفرت کند! من هم می گویم: الحمد للّٰه، زیرا شیعیان به وجود تو و آنچه خداوند در تو و نزد تو قرار داده است، مسرورند. پروردگار عالم تو را یاری کند و نیرو بخشد و پشتیبانی کند و در کار خود توفیق دهد. خداوند دوست و نگهبان تو باشد.» - . غیبت طوسی: ۳۵۳ - ۳۶۱ -

این حدیث در احتجاج - . احتجاج: ۴۶۹ - و کمال الدین - . کمال الدین: ۴۶۲ - نیز آمده است.

**[ترجمه]

«۲»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى وَ أَخْبَرَنِى جَمَاعَةٌ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُوسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّام قَالَ: قَالَ لِى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيُّ لَمَّا مَضَى أَبُو عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَتَتْنَا الْكُتُبُ بِالْخَطِّ الَّذِى كُنَّا نُكَاتِبُ بِهِ بِإِقَامَهِ أَبِى جَعْفَرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَقَامَهُ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّام قَالَ حَدَّثَنِى مُحَمَّدُ بْنُ حَمَّوَيْهِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الرَّازِيُّ فِى سَنَهِ ثَمَانِينَ وَ مِائَتَيْنِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ الْأَهْوَازِيُّ: أَنَّهُ خَرَجَ إِلَيْهِ بَعْدَ وَفَاهِ أَبِى عَمْرٍو وَ الِابْنُ وَقَاهُ اللَّهُ لَمْ يَزَلْ ثِقَتَنَا فِى حَيَاهِ الْأَبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَرْضَاهُ وَ نَضَّرَ وَجْهَهُ يَجْرِى عِنْدَنَا مَجْرَاهُ وَ يَسُدُّ مَسَدَّهُ وَ عَنْ أَمْرِنَا يَأْمُرُ الِابْنُ وَ بِهِ يَعْمَلُ تَوَلَّاهُ اللَّهُ فَانْتَهِ إِلَى قَوْلِهِ وَ عَرِّفْ مُعَامَلَتَنَا ذَلِكَ.

وَ أَخْبَرَنَا جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِى الْقَاسِمِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قُولَوَيْهِ وَ أَبِى غَالِبٍ الزُّرَارِيِّ وَ أَبِى مُحَمَّدٍ التَّلَّعُكْبَرِيِّ كُلِّهِمْ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ: سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُثْمَانَ الْعَمْرِيَّ أَنْ يُوصِلَ لِى كِتَاباً قَدْ سَأَلْتُ فِيهِ عَنْ مَسَائِلَ أَشْكَلَتْ عَلَيَ

فَوُقِّعَ التَّوْقِيعُ بِخَطِّ مَوْلَانَا صَاحِبِ الدَّارِ وَ أَمَّا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعَمْرِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ عَنْ أَبِيهِ مِنْ قَبْلُ فَإِنَّهُ ثِقَتِي وَ كِتَابُهُ كِتَابِي.

ج، [الإحتجاج] الكليني: مثله.

**[ترجمه]غیبت طوسی: عبداللّه بن جعفر حمیری می گوید: چون عثمان بن سعید رضی اللّه عنه وفات یافت، مکتوبی به همان خطی که ماها می نویسیم در خصوص انتصاب فرزندش محمد بن عثمان رضی اللّه عنه به جای او صادر گشت .

محمد بن همام روایت کرده که گفت: محمد بن حمویه بن عبدالعزیز رازی در سال ۲۸۰ (هجری) برای من روایت کرد و گفت: محمد بن ابراهیم بن مهزیار اهوازی برای ما نقل کرد که بعد از وفات عثمان بن سعید، توقیعی بدین مضمون برای من آمد: «خداوند پسر او را حفظ کند. او در زمان پدرش مورد اعتماد ما بود. خدا از او و پدرش خشنود باشد و او را راضی فرماید و صورت او را خرم گرداند. پسرش در نزد ما مانند اوست و در جای وی نشسته است، آنچه از ما بگوید، گفته ماست و به فرمان ما عمل می کند. خداوند او را تأیید کند. پس گفته او را قبول کن و نظر ما را درباره او بدان.»

و هم در کتاب یاد شده می گوید: جماعتی از علما از اسحاق بن یعقوب روایت کرده اند که گفت: از محمد ابن عثمان خواهش کردم نامه ای را که در آن مسائل مشکله خود را نوشته بودم، به حضور امام علیه السّلام تقدیم بدارد او هم پذیرفت. در جواب من توقیعی به خط امام زمان علیه السّلام به این عبارت صادر گشت: «محمد بن عثمان که خداوند از او و پیش از وی از پدرش خشنود باشد، مورد وثوق من است و نامه او نامه من است.» - . غیبت طوسی: ۳۶۱ -

در احتجاج این روایت را از کلینی نیز آورده است - . احتجاج: ۴۷۰ - .

**[ترجمه]

«۳»

غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى قَالَ أَبُو الْعَبَّاسِ وَ أَخْبَرَنِي هِبَةُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ ابْنِ بِنْتِ أُمِّ كُلْثُومٍ بِنْتِ أَبِي جَعْفَرٍ الْعَمْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ شُيُوخِهِ قَالُوا: لَمْ تَزَلِ الشِّيعَةُ مُقِيمَةً عَلَى عَدَالَهِ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ غَسَّلَهُ ابْنُهُ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ وَ تَوَلَّى الْقِيَامَ بِهِ وَ جُعِلَ الْأَمْرُ كُلُّهُ مَرْدُوداً إِلَيْهِ وَ الشِّيعَةُ مُجْمِعَةٌ عَلَى عَدَالَتِهِ وَ ثِقَتِهِ وَ أَمَانَتِهِ لِمَا تَقَدَّمَ لَهُ مِنَ النَّصِّ عَلَيْهِ بِالْأَمَانَهِ وَ الْعَدَالَهِ وَ الْأَمْرِ بِالرُّجُوعِ إِلَيْهِ فِي حَيَاهِ الْحَسَنِ علیه السلام وَ بَعْدَ مَوْتِهِ فِي حَيَاهِ أَبِيهِ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدٍ لَا يَخْتَلِفُ فِي عَدَالَتِهِ وَ لَا يَرْتَابُ بِأَمَانَتِهِ وَ التَّوْقِيعَاتُ يَخْرُجُ عَلَى يَدِهِ إِلَى الشِّيعَهِ فِي الْمُهِمَّاتِ طُولَ حَيَاتِهِ بِالْخَطِّ الَّذِي كَانَتْ تَخْرُجُ فِي حَيَاهِ أَبِيهِ عُثْمَانَ لَا يَعْرِفُ الشِّيعَةُ فِي هَذَا الْأَمْرِ غَيْرَهُ وَ لَا يَرْجِعُ إِلَى أَحَدٍ سِوَاهُ وَ قَدْ نُقِلَتْ عَنْهُ دَلَائِلُ كَثِيرَةٌ وَ مُعْجِزَاتُ الْإِمَامِ الَّتِي ظَهَرَتْ عَلَى يَدِهِ وَ أُمُورٌ أَخْبَرَهُمْ بِهَا عَنْهُ زَادَتْهُمْ فِي هَذَا الْأَمْرِ بَصِيرَةً وَ هِيَ مَشْهُورَةٌ عِنْدَ الشِّيعَهِ وَ قَدْ قَدَّمْنَا طَرَفاً مِنْهَا فَلَا نُطَوِّلُ بِإِعَادَتِهَا فَإِنَّ ذَلِكَ كِفَايَةٌ لِلْمُنْصِفِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

قَالَ ابْنُ نُوحٍ أَخْبَرَنِي أَبُو نَصْرٍ هِبَةُ اللَّهِ ابْنُ بِنْتِ أُمِّ كُلْثُومٍ بِنْتِ أَبِي جَعْفَرٍ الْعَمْرِيِّ قَالَ: كَانَ لِأَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمْرِيِّ كُتُبٌ مُصَنَّفَةٌ فِي الْفِقْهِ مِمَّا سَمِعَهَا مِنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ علیه السلام وَ مِنَ الصَّاحِبِ علیه السلام وَ مِنْ أَبِيهِ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ

أَبِی مُحَمَّدٍ وَ عَنْ أَبِیهِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام فِیهَا کُتُبٌ تَرْجَمَتُهَا کُتُبُ الْأَشْرِبَهِ ذَکَرَتِ الْکَبِیرَهُ أُمُّ کُلْثُوم بِنْتُ أَبِی جَعْفَرٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا وَصَلَتْ إِلَی أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَیْنِ بْنِ رَوْحٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ عِنْدَ الْوَصِیَّهِ إِلَیْهِ وَ کَانَتْ فِی یَدِهِ قَالَ أَبُو نَصْرٍ وَ أَظُنُّهَا قَالَتْ وَصَلَتْ بَعْدَ ذَلِکَ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ السَّمُرِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَرْضَاهُ.

قَالَ أَبُو جَعْفَرِ بْنُ بَابَوَیْهِ رَوَی مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعَمْرِیُّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ أَنَّهُ قَالَ: وَ اللَّهِ إِنَّ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ لَیَحْضُرُ الْمَوْسِمَ کُلَّ سَنَهٍ یَرَی النَّاسَ وَ یَعْرِفُهُمْ وَ یَرَوْنَهُ وَ لَا یَعْرِفُونَهُ.

ص: ۳۵۰

وَ أَخْبَرَنِی جَمَاعَهٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ بْنِ الْحُسَیْنِ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبِی وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَی بْنِ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیِّ أَنَّهُ قَالَ: سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُثْمَانَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فَقُلْتُ لَهُ رَأَیْتَ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ قَالَ نَعَمْ وَ آخِرُ عَهْدِی بِهِ عِنْدَ بَیْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ وَ هُوَ یَقُولُ اللَّهُمَّ أَنْجِزْ لِی مَا وَعَدْتَنِی قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ رَأَیْتُهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ مُتَعَلِّقاً بِأَسْتَارِ الْکَعْبَهِ فِی الْمُسْتَجَارِ وَ هُوَ یَقُولُ اللَّهُمَّ انْتَقِمْ بِی مِنْ أَعْدَائِکَ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ سُلَیْمَانَ الزُّرَارِیُّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ صَدَقَهَ الْقُمِّیِّ قَالَ: خَرَجَ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمْرِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ ابْتِدَاءً مِنْ غَیْرِ مَسْأَلَهٍ لِیُخْبِرَ الَّذِینَ یَسْأَلُونَ عَنِ الِاسْمِ إِمَّا السُّکُوتَ وَ الْجَنَّهَ وَ إِمَّا الْکَلَامَ وَ النَّارَ فَإِنَّهُمْ إِنْ وَقَفُوا عَلَی الِاسْمِ أَذَاعُوهُ وَ إِنْ وَقَفُوا عَلَی الْمَکَانِ دَلُّوا عَلَیْهِ.

قَالَ ابْنُ نُوحٍ أَخْبَرَنِی أَبُو نَصْرٍ هِبَهُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو عَلِیٍّ بْنُ أَبِی جِیدٍ الْقُمِّیُّ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ الدَّلَّالُ الْقُمِّیُّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ یَوْماً لِأُسَلِّمَ عَلَیْهِ فَوَجَدْتُهُ وَ بَیْنَ یَدَیْهِ سَاجَهٌ وَ نَقَّاشٌ یَنْقُشُ عَلَیْهَا وَ یَکْتُبُ آیاً مِنَ الْقُرْآنِ وَ أَسْمَاءَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام عَلَی حَوَاشِیهَا فَقُلْتُ لَهُ یَا سَیِّدِی مَا هَذِهِ السَّاجَهُ فَقَالَ لِی هَذِهِ لِقَبْرِی تَکُونُ فِیهِ أُوضَعُ عَلَیْهَا أَوْ قَالَ أُسْنَدُ إِلَیْهَا وَ قَدْ عَزَفْتُ مِنْهُ وَ أَنَا فِی کُلِّ یَوْمٍ أَنْزِلُ فِیهِ فَأَقْرَأُ جُزْءاً مِنَ الْقُرْآنِ فَأَصْعَدُ وَ أَظُنُّهُ قَالَ فَأَخَذَ بِیَدِی وَ أَرَانِیهِ فَإِذَا کَانَ یَوْمَ کَذَا وَ کَذَا مِنْ شَهْرِ کَذَا وَ کَذَا مِنْ سَنَهِ کَذَا وَ کَذَا صِرْتُ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ دُفِنْتُ فِیهِ وَ هَذِهِ السَّاجَهُ

مَعِی فَلَمَّا خَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ أَثْبَتُّ مَا ذَکَرَهُ وَ لَمْ أَزَلْ مُتَرَقِّباً بِهِ ذَلِکَ فَمَا تَأَخَّرَ الْأَمْرُ حَتَّی اعْتَلَّ أَبُو جَعْفَرٍ فَمَاتَ فِی الْیَوْمِ الَّذِی ذَکَرَهُ مِنَ الشَّهْرِ الَّذِی قَالَهُ مِنَ السَّنَهِ الَّتِی ذَکَرَهَا وَ دُفِنَ فِیهِ.

قَالَ أَبُو نَصْرٍ هِبَهُ اللَّهِ وَ قَدْ سَمِعْتُ هَذَا الْحَدِیثَ مِنْ غَیْرِ أَبِی عَلِیٍّ وَ حَدَّثَتْنِی بِهِ أَیْضاً أُمُّ کُلْثُومٍ بِنْتُ أَبِی جَعْفَرٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهَا وَ أَخْبَرَنِی جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْأَسْوَدِ الْقُمِّیُّ: أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ

الْعَمْرِيَّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ حَفَرَ لِنَفْسِهِ قَبْراً وَ سَوَّاهُ بِالسَّاجِ فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ لِلنَّاسِ أَسْبَابٌ ثُمَّ سَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ قَدْ أُمِرْتُ أَنْ أَجْمَعَ أَمْرِي فَمَاتَ بَعْدَ ذَلِكَ بِشَهْرَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَرْضَاهُ.

ك، [إكمال الدين] محمد بن علي: مثله.

**[ترجمه]غيبت طوسی: ابوالعباس بن نوح گفت: خبر داد به من هبه اللّه بن محمد دخترزاده ام كلثوم، دختر محمد بن عثمان رضی اللّه عنه، از مشایخ خودش كه آنها گفتند: طایفه شیعه همیشه عثمان بن سعید را به عدالت قبول داشتند. موقعی كه وفات یافت، فرزندش محمد بن عثمان او را غسل داد و بر جای او نشست و تمام امور مربوط به سفارت و نیابت امام زمان علیه السّلام به وی تفویض شد. شیعیان نیز به عدالت و وثاقت و امانتداری او اتفاق داشتند. چه كه در زمان امام حسن عسكری علیه السّلام از طرف حضرت تصریح به امانت و عدالت او شده بود و مردم را امر به رجوع به او فرمود. بعد از رحلت امام حسن عسكری علیه السّلام و زمان حیات پدرش عثمان بن سعید نیز كسی درباره عدالت او اختلاف نظر نداشت و در خصوص امانت وی تردید نمی كرد. توقیعات امام زمان علیه السّلام در امور مهم دینی، در طول حیات وی با همان خطی كه در زمان پدرش عثمان بن سعید صادر می شد، به دست او صادر می گشت و به شیعیان می رسید. شیعیان جز او كسی را به نیابت نمی شناختند و به دیگری مراجعه نمی كردند. علائم و كرامات زیادی از وی ظاهر شد. معجزات امام زمان علیه السّلام به دست او آشكار می گردید و امور بسیاری را از جانب امام به شیعیان خبر داد كه همه باعث بصیرت شیعیان در خصوص وجود امام دوازدهم گردید. این مطلب در نزد شیعه مشهور است. چون پیشتر قسمتی از آنها را نقل كردیم (در كتاب غیبت) دیگر در اینجا به تكرار آن نمی پردازیم و همین اندازه برای شخص با انصاف كافی است.

ابن نوح می گوید: ابو نصر مذكور گفت: ابو جعفر محمد بن عثمان كتاب هایی داشت كه در فقه تصنیف كرده و همه را از امام حسن عسكری و امام زمان علیهماالسّلام و پدرش عثمان بن سعید كه او نیز از امام علی النقی و امام حسن عسكری علیهماالسّلام روایت كرده بود، شنیده بود. از جمله آن كتاب ها، كتاب «الاشربه» بود. ام كلثوم دختر وی (مادر ابو نصر) رضی اللّه عنها می گفت: «این كتاب موقع وصیت محمد بن عثمان به حسین بن روح رسید و در دست او بود.» ابو نصر می گوید: «گمان می كنم بعد از آن به شیخ ابوالحسن سیمری رضی اللّه عنه رسید.»

ابو جعفر بن بابویه (صدوق) فرمود: محمد بن عثمان قدس اللّه روحه روایت كرده كه به خدا قسم حضرت صاحب الامر علیه السّلام هر سال در موسم حج در مكه است. او مردم را می بیند و همه را می شناسد و مردم هم او را می بینند، ولی نمی شناسند .

و هم جماعتی از علما از شیخ صدوق برای من (شیخ طوسی) روایت كردند كه گفت: پدرم (علی بن بابویه) و محمد بن حسن و محمد بن موسی بن متوكل، از عبداللّه بن جعفر حمیری روایت كرده اند كه گفت: از محمد بن عثمان رضی اللّه عنه پرسیدم: «آیا صاحب الامر را دیده ای؟» گفت: «آری. آخرین بار كه آن حضرت را دیدم، در خانه خدا بود (یعنی مسجدالحرام) و می فرمود: «خداوندا آنچه را كه به من وعده فرمودی عملی گردان!»

و هم محمد بن عثمان رضی اللّه عنه گفت: آن حضرت صلوات اللّه علیه را دیدم كه در باب المستجار، پرده خانه خدا را

گرفته و می فرماید: «یعنی پروردگارا! به وسیله من از دشمنانت انتقام بگیر!»

و به سند مذکور از علی بن صدقه قمی روایت کرده که گفت: محمد بن عثمان رضی اللَّه عنه بی مقدمه و بدون اینکه سؤالی از وی بکنم، به نزد من آمد تا به آنها که نام حضرت را پرسیده بودند خبر دهد و گفت: «یا باید از بردن نام حضرت سکوت کنند تا به بهشت بروند و یا درباره او گفتگو کنند تا در آتش بیفتند. زیرا اگر آنها بر نام امام مطلع گردند، آن را شهرت می دهند و چنانچه جای او را بدانند، مردم را بدان جا راهنمایی می کنند.»

و هم ابن نوح گفت: ابوعلی ابن ابی جید قمی به من خبر داد و گفت: ابوالحسن علی بن احمد دلال قمی نقل کرد که گفت: روزی بر ابو جعفر محمد بن عثمان وارد شدم تا به وی سلام کنم. دیدم لوحی پیش روی او نهاده و نقاش بر آن نقش می کشد و آیاتی از قرآن را در آن می نویسد و اسامی ائمه علیهم السّلام را در حواشی آن می نگارد. پرسیدم: «آقا! این لوح چیست؟» فرمود: «این برای قبرم است و مرا روی آن خواهند گذاشت» یا اینکه گفت: «بر آن تکیه می دهم.» و نیز فرمود: «هر روز داخل قبرم می شوم و یک جزء قرآن را می خوانم. سپس بیرون می آیم.»

ابوعلی راوی این خبر می گوید: گمان می کنم ابوالحسن علی بن احمد گفت: محمد بن عثمان دست مرا گرفت و قبر خود را به من نشان داد و گفت: «چون فلان روز و فلان ماه و فلان سال فرا رسد، به سوی خدا می روم و در آن مدفون می شوم و این لوح هم با من خواهد بود.» چون از نزد او خارج شدم، آنچه فرموده بود یادداشت کردم و همواره مراقب آن اوقات بودم. چیزی نگذشت که او بیمار شد و بالاخره در همان روز و ماه و سالی که گفته بود وفات یافت و در همان قبر نیز دفن شد.

ابو نصر هبه اللَّه گفت: این روایت را از دیگری غیر از ابوعلی نیز شنیدم. همچنین این حدیث را (مادرم) ام کلثوم دختر محمد بن عثمان رضی اللَّه عنهما هم برای من نقل کرد. و هم جماعتی از علما از شیخ صدوق (ره) و او از محمد بن علی اسود قمی به من خبر دادند که: محمد بن عثمان قدس اللَّه روحه، قبری برای خود حفر کرد و آن را با چند قطعه تخته آماده ساخت. وقتی علت آن را پرسیدم گفت: «برای مردن اسبابی هست!» بعد از آن نیز از وی پرسیدم، گفت: «مأمور شدم که خود را جمع و جور کنم.» سپس دو ماه بعد وفات یافت. خدا از او خشنود باد و او را نیز خشنود فرماید. - . غیبت طوسی: ۳۶۲ -

در کمال الدین هم این روایت آمده است - . کمال الدین: ۴۶۳ - .

**[ترجمه]

«۴»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی وَ قَالَ أَبُو نَصْرٍ هِبَهُ اللَّهِ: وَجَدْتُ بِخَطِّ أَبِی غَالِبٍ الزُّرَارِیِّ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ غَفَرَ لَهُ أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عُثْمَانَ الْعَمْرِیَّ رَحِمَهُ اللَّهُ مَاتَ فِی آخِرِ جُمَادَی الْأُولَی سَنَهَ خَمْسٍ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ وَ ذَکَرَ أَبُو نَصْرٍ هِبَهُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ الْعَمْرِیَّ رَحِمَهُ اللَّهُ مَاتَ فِی سَنَهِ أَرْبَعٍ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ وَ أَنَّهُ کَانَ یَتَوَلَّی هَذَا الْأَمْرَ نَحْواً مِنْ خَمْسِینَ سَنَهً فَیَحْمِلُ النَّاسُ إِلَیْهِ أَمْوَالَهُمْ وَ یُخْرِجُ إِلَیْهِمُ التَّوْقِیعَاتِ بِالْخَطِّ الَّذِی کَانَ یَخْرُجُ فِی حَیَاهِ الْحَسَنِ علیه السلام إِلَیْهِمْ بِالْمُهِمَّاتِ فِی أَمْرِ الدِّینِ وَ الدُّنْیَا وَ فِیمَا یَسْأَلُونَهُ مِنَ الْمَسَائِلِ بِالْأَجْوِبَهِ الْعَجِیبَهِ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَرْضَاهُ قَالَ أَبُو نَصْرٍ هِبَهُ اللَّهِ إِنَّ قَبْرَ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ عِنْدَ وَالِدَتِهِ

فِی شَارِعِ بَابِ الْکوفَهِ فِی الْمَوْضِعِ الَّذِی کَانَتْ دُورُهُ وَ مَنَازِلُهُ وَ هُوَ الْآنَ فِی وَسَطِ الصَّحْرَاءِ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ.

ذکر إقامه أبی جعفر محمد بن عثمان بن سعید العمری أبا القاسم الحسین بن روح رضی الله عنهما مقامه بعده بأمر الإمام صلوات الله علیه

أَخْبَرَنِی الْحُسَیْنُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ الْقُمِّیُّ قَالَ أَخْبَرَنِی أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ نُوحٍ قَالَ أَخْبَرَنِی أَبُو عَلِیٍّ أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ سُفْیَانَ الْبَزَوْفَرِیُّ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَدَائِنِیُّ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ قزدا فِی مَقَابِرِ قُرَیْشٍ قَالَ: کَانَ مِنْ رَسْمِی إِذَا حَمَلْتُ الْمَالَ الَّذِی فِی یَدِی إِلَی الشَّیْخِ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمْرِیِّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ أَنْ أَقُولَ لَهُ مَا لَمْ یَکُنْ أَحَدٌ یَسْتَقْبِلُهُ بِمِثْلِهِ هَذَا الْمَالُ وَ مَبْلَغُهُ کَذَا وَ کَذَا لِلْإِمَامِ علیه السلام فَیَقُولُ لِی نَعَمْ دَعْهُ فَأُرَاجِعُهُ فَأَقُولُ لَهُ تَقُولُ لِی إِنَّهُ لِلْإِمَامِ فَیَقُولُ نَعَمْ لِلْإِمَامِ علیه السلام فَیَقْبِضُهُ فَصِرْتُ إِلَیْهِ آخِرَ عَهْدِی بِهِ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ وَ مَعِی أَرْبَعُمِائَهِ دِینَارٍ فَقُلْتُ لَهُ عَلَی رَسْمِی فَقَالَ لِی امْضِ بِهَا إِلَی الْحُسَیْنِ بْنِ رَوْحٍ فَتَوَقَّفْتُ فَقُلْتُ تَقْبِضُهَا أَنْتَ

مِنِّی عَلَی الرَّسْمِ فَرَدَّ عَلَیَّ کَالْمُنْکِرِ لِقَوْلِی قَالَ قُمْ عَافَاکَ اللَّهُ فَادْفَعْهَا إِلَی الْحُسَیْنِ بْنِ رَوْحٍ فَلَمَّا رَأَیْتُ فِی وَجْهِهِ غَضَباً خَرَجْتُ وَ رَکِبْتُ دَابَّتِی فَلَمَّا بَلَغْتُ بَعْضَ الطَّرِیقِ رَجَعْتُ کَالشَّاکِّ فَدَقَقْتُ الْبَابَ فَخَرَجَ إِلَیَّ الْخَادِمُ فَقَالَ مَنْ هَذَا فَقُلْتُ أَنَا فُلَانٌ فَاسْتَأْذِنْ لِی فَرَاجَعَنِی وَ هُوَ مُنْکِرٌ لِقَوْلِی وَ رُجُوعِی فَقُلْتُ لَهُ ادْخُلْ فَاسْتَأْذِنْ لِی فَإِنَّهُ لَا بُدَّ مِنْ لِقَائِهِ فَدَخَلَ فَعَرَّفَهُ خَبَرَ رُجُوعِی وَ کَانَ قَدْ دَخَلَ

إِلَی دَارِ النِّسَاءِ فَخَرَجَ وَ جَلَسَ عَلَی سَرِیرٍ وَ رِجْلَاهُ فِی الْأَرْضِ وَ فِیهِمَا نَعْلَانِ نَصِفُ حُسْنَهُمَا وَ حُسْنَ رِجْلَیْهِ فَقَالَ لِی مَا الَّذِی جَرَّأَکَ عَلَی الرُّجُوعِ وَ لِمَ لَمْ تَمْتَثِلْ مَا قُلْتُهُ لَکَ فَقُلْتُ لَمْ أَجْسُرْ عَلَی مَا رَسَمْتَهُ لِی فَقَالَ لِی وَ هُوَ مُغْضَبٌ قُمْ عَافَاکَ اللَّهُ فَقَدْ أَقَمْتُ أَبَا الْقَاسِمِ الْحُسَیْنَ بْنَ رَوْحٍ مَقَامِی وَ نَصَبْتُهُ مَنْصَبِی فَقُلْتُ بِأَمْرِ الْإِمَامِ فَقَالَ قُمْ عَافَاکَ اللَّهُ کَمَا أَقُولُ لَکَ فَلَمْ یَکُنْ عِنْدِی غَیْرُ الْمُبَادَرَهِ فَصِرْتُ إِلَی أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ رَوْحٍ وَ هُوَ فِی دَارٍ ضَیِّقَهٍ فَعَرَّفْتُهُ مَا جَرَی فَسَرَّ بِهِ وَ شَکَرَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ دَفَعْتُ إِلَیْهِ الدَّنَانِیرَ وَ مَا زِلْتُ أَحْمِلُ إِلَیْهِ مَا یَحْصُلُ فِی یَدِی بَعْدَ ذَلِکَ.

وَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِیَّ بْنَ بِلَالِ بْنِ مُعَاوِیَهَ الْمُهَلَّبِیَّ یَقُولُ فِی حَیَاهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قُولَوَیْهِ سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ قُولَوَیْهِ الْقُمِّیَّ یَقُولُ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ أَحْمَدَ بْنِ مَتِّیلٍ الْقُمِّیَّ یَقُولُ: کَانَ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ أَبُو جَعْفَرٍ الْعَمْرِیُّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ لَهُ مَنْ یَتَصَرَّفُ لَهُ بِبَغْدَادَ نَحْوٌ مِنْ عَشَرَهِ أَنْفُسٍ وَ أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ رَوْحٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فِیهِمْ وَ کُلُّهُمْ کَانَ أَخَصَّ بِهِ مِنْ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ رَوْحٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ حَتَّی إِنَّهُ کَانَ إِذَا احْتَاجَ إِلَی حَاجَهٍ أَوْ إِلَی سَبَبٍ یُنَجِّزُهُ عَلَی یَدِ غَیْرِهِ لَمَّا لَمْ یَکُنْ لَهُ تِلْکَ الْخُصُوصِیَّهُ فَلَمَّا کَانَ وَقْتُ مُضِیِّ أَبِی جَعْفَرٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَقَعَ الِاخْتِیَارُ عَلَیْهِ وَ کَانَتِ الْوَصِیَّهُ إِلَیْهِ قَالَ وَ قَالَ مَشَایِخُنَا کُنَّا لَا نَشُکُّ أَنَّهُ إِنْ کَانَتْ کَائِنَهٌ مِنْ أَبِی جَعْفَرٍ لَا یَقُومُ مَقَامَهُ إِلَّا جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مَتِّیلٍ أَوْ أَبُوهُ لِمَا رَأَیْنَا مِنَ الْخُصُوصِیَّهِ بِهِ وَ کَثْرَهِ کَیْنُونَتِهِ فِی مَنْزِلِهِ حَتَّی بَلَغَ أَنَّهُ کَانَ فِی آخِرِ عُمُرِهِ لَا یَأْکُلُ طَعَاماً إِلَّا مَا أُصْلِحَ

فِی مَنْزِلِ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ مَتِّیلٍ وَ أَبِیهِ بِسَبَبٍ وَقَعَ لَهُ وَ کَانَ طَعَامُهُ الَّذِی یَأْکُلُهُ فِی مَنْزِلِ جَعْفَرٍ وَ أَبِیهِ وَ کَانَ أَصْحَابُنَا لَا یَشُکُّونَ إِنْ کَانَتْ حَادِثَةٌ لَمْ تَکُنِ الْوَصِیَّةُ إِلَّا إِلَیْهِ مِنَ الْخُصُوصِیَّةِ فَلَمَّا کَانَ عِنْدَ ذَلِکَ وَ وَقَعَ الِاخْتِیَارُ عَلَی أَبِی الْقَاسِمِ سَلَّمُوا وَ لَمْ یُنْکِرُوا وَ کَانُوا مَعَهُ وَ بَیْنَ یَدَیْهِ کَمَا کَانُوا مَعَ أَبِی جَعْفَرٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ لَمْ یَزَلْ جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مَتِّیلٍ فِی جُمْلَهِ أَبِی الْقَاسِمِ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ بَیْنَ یَدَیْهِ کَتَصَرُّفِهِ بَیْنَ یَدَیْ أَبِی جَعْفَرٍ الْعَمْرِیِّ إِلَی أَنْ مَاتَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فَکُلُّ مَنْ طَعَنَ عَلَی أَبِی الْقَاسِمِ فَقَدْ طَعَنَ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ وَ طَعَنَ عَلَی الْحُجَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ.

وَ أَخْبَرَنَا جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ بَابَوَیْهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الْأَسْوَدِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: کُنْتُ أَحْمِلُ الْأَمْوَالَ الَّتِی تَحْصُلُ فِی بَابِ الْوَقْفِ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمْرِیِّ رَحِمَهُ اللَّهُ فَیَقْبِضُهَا مِنِّی فَحَمَلْتُ إِلَیْهِ یَوْماً شَیْئاً مِنَ الْأَمْوَالِ فِی آخِرِ أَیَّامِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَتَیْنِ أَوْ ثَلَاثِ سِنِینَ فَأَمَرَنِی بِتَسْلِیمِهِ إِلَی أَبِی الْقَاسِمِ الرَّوْحِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فَکُنْتُ أُطَالِبُهُ بِالْقُبُوضِ فَشَکَا ذَلِکَ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَمَرَنِی أَنْ لَا أُطَالِبَهُ بِالْقُبُوضِ وَ قَالَ کُلُّ مَا وَصَلَ إِلَی أَبِی الْقَاسِمِ فَقَدْ وَصَلَ إِلَیَّ فَکُنْتُ أَحْمِلُ بَعْدَ ذَلِکَ الْأَمْوَالَ إِلَیْهِ وَ لَا أُطَالِبُهُ بِالْقُبُوضِ.

ک، [إکمال الدین] أبو جعفر محمد بن علی الأسود: مثله.

**[ترجمه]غیبت طوسی: از ابو نصر هبه اللّه روایت می کند که گفت: دیدم به خط ابوغالب زراری نوشته بود: ابو جعفر محمد بن عثمان (ره) در آخر ماه جمادی الاولی سال ۳۰۵ وفات یافت. و هم ابو نصر ذکر کرده که محمد بن عثمان، در سال ۳۰۴ رحلت فرمود و مدت پنجاه سال نیابت حضرت امام زمان علیه السّلام را داشت. مردم اموال خود را به وسیله او به امام می رساندند و توقیعاتی به دست آنها می رسید، به همان خطی که در زمان امام حسن عسکری علیه السّلام در امور مهمه دین و دنیای شیعیان برای آنان می رسید، و مسائلی که می پرسیدند، جواب های عجیب آنها به وسیله او صادر می گشت. خدا از او خشنود باد و او را نیز خشنود فرماید.

و هم ابو نصر گفت: قبر محمد بن عثمان (در بغداد) پیش قبر مادرش در سر راه دروازه کوفه در محلی که خانه اش آنجا بود، واقع است، و فعلا در وسط بیابان است. خداوند روحش را مقدس گرداند. - . غیبت طوسی: ۳۶۶ -

(۳) ابو القاسم حسین بن روح نوبختی

ذکر نصب ابوالقاسم حسین بن روح به دست محمد بن عثمان بن سعید عمری پس از خود به امر امام صلوات الله علیه.

شیخ طوسی در کتاب «غیبت» می نویسد: ابو عبداللّه جعفر بن محمد مدائنی معروف به «ابن قزدا» در مقابر قریش نقل کرد و گفت: رسم من این بود که هر وقت اموالی را که در دست من بود برای محمد بن عثمان می بردم، با زبانی با وی سخن می گفتم که هیچ کس نمی گفت. می گفتم: «آیا این مال که مبلغ آن فلان مقدار است، مال امام علیه السّلام است؟» او هم می گفت: «آری، آن را بگذار.» سپس می پرسیدم: «به من می گویید که این اموال مال امام است؟» گفت: «آری، مال امام است.» آنگاه آن را از من می گرفت.

آخرین باری که نزد وی رفتم و چهار صد دینار برده بودم، طبق معمولی که داشتم همان سؤال را کردم. محمد بن عثمان

گفت: «آن را برای حسین بن روح ببر!» من اندکی تأمل کردم و سپس گفتم: «شما مانند همیشه آن را از من تحویل بگیرید.» حرف مرا نپذیرفت و گفت: «برخیز! خدا به تو سلامتی بدهد؛ آن را به حسین بن روح تسلیم کن!» چون اثر خشم را در صورت وی مشاهده کردم، بیرون آمدم، سوار الاغم شدم و عازم رفتن گردیدم. وقتی مقداری راه رفتم، به شک افتادم. مراجعت کردم و درب خانه محمد بن عثمان را کوفتم. خادم وی آمد پشت در و پرسید که کیست. گفتم من فلانی هستم. اجازه بگیر داخل شوم. مثل اینکه اطمینان به من و برگشتنم نداشت و لذا باز پرسید تو کیستی؟

گفتم: «برو و برای من اجازه بگیر که لازم است ملاقات کنم.» او هم رفت و خبر بازگشت مرا به وی اطلاع داد، او (محمد بن عثمان) به اندرون رفته بود. در این وقت بیرون آمد و روی تختی نشست، پاهایش روی زمین بود و نعلینی به پا داشت که رنگ آن رفته بود. آنگاه پرسید: «چرا برگشتی و چرا آنچه را به تو گفتم امتثال نکردی؟» گفتم: «نسبت به آنچه به من امر فرمودی جسارت نورزیده ام.» ولی او در خشم فرو رفت و گفت: «برخیز! خداوند به تو سلامتی بدهد. من ابوالقاسم حسین بن روح را به جای خود منصوب داشته ام و او فعلا منصب مرا دارد.» گفتم: «آیا به امر امام او را جانشین خود فرموده ای؟» گفت: «برخیز! خداوند به تو سلامتی بدهد. چنان است که به تو می گویم.» دیدم چاره ای ندارم جز اینکه نزد ابوالقاسم حسین بن روح بروم.

چون به نزد او رفتم، دیدم در خانه تنگی نشسته است. ماجرای خودم و محمد بن عثمان را به وی اطلاع دادم او هم مسرور شد و شکر خدا را به جا آورد. من هم پول ها را به وی تسلیم کردم و از آن روز پیوسته آنچه مال امام به دست من می آمد، به او می سپردم.

جعفر بن احمد بن متیل قمی می گوید: محمد بن عثمان رضی اللّٰه عنه ده نفر وکیل در بغداد داشت که ابوالقاسم حسین بن روح رضی اللّٰه عنه هم در میان آنها بود و همه آنها از حسین بن روح به وی نزدیک تر و خصوصی تر بودند. تا آنجا که هر وقت محمد بن عثمان کاری داشت یا محتاج به واسطه ای بود، آن کار را به دست دیگری غیر از حسین بن روح انجام می داد، زیرا او چنین خصوصیتی با محمد بن عثمان نداشت، ولی با این وصف محمد بن عثمان در موقع رحلت، او را برای جانشینی خود انتخاب کرد!

مشایخ ما می گفتند: ما شکی نداشتیم که چون محمد بن عثمان بمیرد، کسی جز جعفر بن احمد بن متیل یا پدر او جای وی را نخواهد گرفت، چه که خصوصیت او را با محمد بن عثمان دیده بودیم و می دانستیم که چقدر در منزل وی می زیست. تا جایی که محمد بن عثمان در آخر عمر، به علتی فقط غذایی را که در منزل جعفر بن متیل و پدرش تهیه می شد می خورد، یا اینکه به خانه جعفر یا پدرش می رفت و در آنجا غذا می خورد.

خواص شیعیان تردید نداشتند که اگر برای محمد بن عثمان حادثه ای پدید آید (یعنی وفات کند)، فقط به جعفر بن متیل وصیت خواهد کرد. ولی وقتی دیدند او وصیت به ابوالقاسم حسین بن روح کرده است، تسلیم شدند و او را به جانشینی محمد بن عثمان پذیرفتند و مانند محمد بن عثمان با وی رفتار کردند. جعفر بن متیل هم تا زنده بود، مانند زمان محمد بن عثمان در دستگاه حسین بن روح کار می کرد رضی اللّٰه عنه. پس هر کس از حسین بن روح نکوهش کند، از محمد بن عثمان نکوهش کرده و هر کس از وی نکوهش کند، در حقیقت نکوهش و سرزنش امام زمان علیه السّلام را کرده است.

و هم در غیبت شیخ می گوید: جماعتی از علما از شیخ صدوق، برای من نقل کرده اند که ابوجعفر محمد بن علی اسود گفت: من اموالی را که از موقوفات به دست می آمـد، نزد محمـد بن عثمان می بردم و او هم از من می گرفت. دو یا سه سال قبل از آنکه وفات کند، در یکی از روزهای آخر عمرش، چیزی از این گونه اموال را پیش او بردم. دستور داد که آن را به

حسین بن روح تسلیم کنم. من هم تسلیم کردم و رسید آن را از وی خواستم.

حسین بن روح در این باره به محمد بن عثمان شکوه کرد. و او هم دستور داد که قبض رسید مال را از وی (حسین بن روح) مطالبه نکنم و اضافه کرد که آنچه به دست حسین بن روح می رسد، مثل این است که به دست من می رسد. بعد از آن هر وقت اموالی نزد حسین بن روح بردم، مطالبه رسید نکردم. - . غیبت طوسی: ۳۶۷ -

در کمال الدین هم مانند آن نقل شده است.

**[ترجمه]

«۵»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ قَالَ أَخْبَرَنَا عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَتِّیلٍ عَنْ عَمِّهِ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ مَتِّیلٍ قَالَ: لَمَّا حَضَرَتْ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عُثْمَانَ الْعَمْرِیَّ الْوَفَاهُ کُنْتُ جَالِساً عِنْدَ رَأْسِهِ أُسَائِلُهُ وَ أُحَدِّثُهُ وَ أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ رَوْحٍ عِنْدَ رِجْلَیْهِ فَالْتَفَتَ إِلَیَّ ثُمَّ قَالَ أُمِرْتُ أَنْ أُوصِیَ إِلَی أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَیْنِ بْنِ رَوْحٍ قَالَ فَقُمْتُ مِنْ عِنْدِ رَأْسِهِ وَ أَخَذْتُ بِیَدِ أَبِی الْقَاسِمِ وَ أَجْلَسْتُهُ فِی مَکَانِی وَ تَحَوَّلْتُ إِلَی عِنْدِ رِجْلَیْهِ.

ک، [إکمال الدین] محمد بن علی بن متیل: مثله.

**[ترجمه]غیبت طوسی: جعفر بن احمد ابن متیل می گوید: موقع وفات محمد بن عثمان رضی اللّه عنه، من در کنار سر وی نشسته بودم و از او سؤال و گفتگو می کردم. حسین بن روح هم در سمت پایین پای او نشسته بود. در آن هنگام محمد بن عثمان رو به جانب من کرد و فرمود: «مأمور هستم که وصیت خود را به حسین بن روح بکنم.» پس من از جانب سر او برخاستم و دست ابوالقاسم حسین بن روح را گرفته، او را در جای خود نشاندم و خود در پایین پایش نشستم. - . غیبت طوسی: ۳۶۷ -

این روایت در کمال الدین نیز نقل شده است. - . کمال الدین: ۴۶۳ -

**[ترجمه]

«۶»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی قَالَ ابْنُ نُوحٍ وَ حَدَّثَنِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ بَابَوَیْهِ قَدِمَ

عَلَيْنَا الْبَصْرَهَ فِی شَهْرِ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ سَنَهَ ثَمَانٍ وَ سَبْعِینَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ قَالَ سَمِعْتُ عَلَوِیَّهَ الصَّفَّارَ وَ الْحُسَیْنَ بْنَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمَا یَذْکُرَانِ هَذَا الْحَدِیثَ وَ ذَکَرَا أَنَّهُمَا حَضَرَا بَغْدَادَ فِی ذَلِکَ الْوَقْتِ وَ شَاهَدَا ذَلِکَ وَ أَخْبَرَنَا جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ هَارُونَ بْنِ مُوسَی قَالَ أَخْبَرَنِی أَبُو عَلِیٍّ مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَرْضَاهُ: أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عُثْمَانَ الْعَمْرِیَّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ جَمَعَنَا قَبْلَ مَوْتِهِ وَ کُنَّا وُجُوهَ الشِّیعَهِ وَ شُیُوخَهَا فَقَالَ لَنَا إِنْ حَدَثَ عَلَیَّ حَدَثُ الْمَوْتِ فَالْأَمْرُ إِلَی أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَیْنِ بْنِ رَوْحٍ النَّوْبَخْتِیِّ فَقَدْ أُمِرْتُ أَنْ أَجْعَلَهُ فِی مَوْضِعِی بَعْدِی فَارْجِعُوا إِلَیْهِ وَ عَوِّلُوا فِی أُمُورِکُمْ عَلَیْهِ.

وَ أَخْبَرَنِی الْحُسَیْنُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنِ ابْنِ نُوحٍ عَنْ أَبِی نَصْرٍ هِبَهِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِی خَالِی أَبُو إِبْرَاهِیمَ جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ النَّوْبَخْتِیُّ قَالَ قَالَ لِی أَبِی أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ وَ عَمِّی أَبُو جَعْفَرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِیمَ وَ جَمَاعَهٌ مِنْ أَهْلِنَا یَعْنِی بَنِی نَوْبَخْتَ: أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ الْعَمْرِیَّ لَمَّا اشْتَدَّتْ حَالُهُ اجْتَمَعَ جَمَاعَهٌ مِنْ وُجُوهِ الشِّیعَهِ مِنْهُمْ أَبُو عَلِیٍّ بْنُ هَمَّامٍ وَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْکَاتِبُ وَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْبَاقَطَانِیُّ وَ أَبُو سَهْلٍ إِسْمَاعِیلُ بْنُ عَلِیٍّ النَّوْبَخْتِیُّ وَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ الْوَجْنَاءِ وَ غَیْرُهُمْ مِنَ الْوُجُوهِ وَ الْأَکَابِرِ فَدَخَلُوا عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالُوا لَهُ إِنْ حَدَثَ أَمْرٌ فَمَنْ یَکُونُ مَکَانَکَ فَقَالَ لَهُمْ هَذَا أَبُو الْقَاسِمِ الْحُسَیْنُ بْنُ رَوْحِ بْنِ أَبِی بَحْرٍ النَّوْبَخْتِیُّ الْقَائِمُ مَقَامِیُّ وَ السَّفِیرُ بَیْنَکُمْ وَ بَیْنَ صَاحِبِ الْأَمْرِ وَ الْوَکِیلُ لَهُ وَ الثِّقَهُ الْأَمِینُ فَارْجِعُوا إِلَیْهِ فِی أُمُورِکُمْ وَ عَوِّلُوا عَلَیْهِ فِی مُهِمَّاتِکُمْ فَبِذَلِکَ أُمِرْتُ وَ قَدْ بَلَّغْتُ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ هِبَهِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ ابْنِ بِنْتِ أُمِّ کُلْثُومٍ بِنْتِ أَبِی جَعْفَرٍ الْعَمْرِیِّ قَالَ حَدَّثَتْنِی أُمُّ کُلْثُومٍ بِنْتُ أَبِی جَعْفَرٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: کَانَ أَبُو الْقَاسِمِ الْحُسَیْنُ بْنُ رَوْحٍ قُدِّسَ سِرُّهُ وَکِیلًا لِأَبِی جَعْفَرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ سِنِینَ کَثِیرَهً یَنْظُرُ لَهُ فِی أَمْلَاکِهِ وَ یُلْقِی بِأَسْرَارِهِ الرُّؤَسَاءَ مِنَ الشِّیعَهِ وَ کَانَ خِصِّیصاً بِهِ حَتَّی إِنَّهُ کَانَ یُحَدِّثُهُ بِمَا یَجْرِی بَیْنَهُ وَ بَیْنَ جَوَارِیهِ لِقُرْبِهِ مِنْهُ وَ أُنْسِهِ قَالَتْ وَ کَانَ یَدْفَعُ إِلَیْهِ فِی کُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثِینَ دِینَاراً رِزْقاً لَهُ غَیْرَ مَا یَصِلُ إِلَیْهِ

مِنَ الْوُزَرَاءِ وَ الرُّؤَسَاءِ مِنَ الشِّيعَهِ مِثْلِ آلِ الْفُرَاتِ وَ غَيْرِهِمْ لِجَاهِهِ وَ لِمَوْضِعِهِ وَ جَلَالَهِ مَحَلِّهِ عِنْدَهُمْ فَحَصَّلَ فِي أَنْفُسِ الشِّيعَهِ مُحَصَّلًا جَلِيلًا لِمَعْرِفَتِهِمْ بِاخْتِصَاصِ أَبِي إِيَّاهُ وَ تَوْثِيقِهِ عِنْدَهُمْ وَ نَشْرِ فَضْلِهِ وَ دِينِهِ وَ مَا كَانَ يَحْتَمِلُهُ مِنْ هَذَا الْأَمْرِ فَتَمَهَّدَتْ لَهُ الْحَالُ فِي طُولِ حَيَاهِ أَبِي إِلَى أَنِ انْتَهَتِ الْوَصِيَّهُ إِلَيْهِ بِالنَّصِّ عَلَيْهِ فَلَمْ يَخْتَلِفْ فِي أَمْرِهِ وَ لَمْ يَشُكَّ فِيهِ أَحَدٌ إِلَّا جَاهِلٌ بِأَمْرِ أَبِي أَوَّلًا مَعَ مَا لَسْتُ أَعْلَمُ أَنَّ أَحداً مِنَ الشِّيعَهِ شَكَّ فِيهِ وَ قَدْ سَمِعْتُ بِهَذَا مِنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ بَنِي نَوْبَخْتَ رَحِمَهُمُ اللَّهُ مِثْلِ أَبِي الْحُسَيْنِ بْنِ كِبْرِيَاءَ وَ غَيْرِهِ.

وَ أَخْبَرَنِي جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ بْنِ نُوحٍ قَالَ: وَجَدْتُ بِخَطِّ مُحَمَّدِ بْنِ نَفِيسٍ فِيمَا كَتَبَهُ بِالْأَهْوَازِ أَوَّلَ كِتَابٍ وَرَدَ مِنْ أَبِي الْقَاسِمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَعْرِفُهُ عَرَّفَهُ اللَّهُ الْخَيْرَ كُلَّهُ وَ رِضْوَانَهُ وَ أَسْعَدَهُ بِالتَّوْفِيقِ وَقَفْنَا عَلَى كِتَابِهِ وَ هُوَ ثِقَتُنَا بِمَا هُوَ عَلَيْهِ وَ أَنَّهُ عِنْدَنَا بِالْمَنْزِلَهِ وَ الْمَحَلِّ اللَّذَيْنِ يَسُرَّانِهِ زَادَ اللَّهُ فِي إِحْسَانِهِ إِلَيْهِ إِنَّهُ وَلِيٌّ قَدِيرٌ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ تَسْلِيماً كَثِيراً وَرَدَتْ هَذِهِ الرُّقْعَهُ يَوْمَ الْأَحَدِ لِسِتٍّ لَيَالٍ خَلَوْنَ مِنْ شَوَّالٍ سَنَهَ خَمْسٍ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ أَقُولُ ذَكَرَ الشَّيْخُ بَعْدَ ذَلِكَ التَّوْقِيعَاتِ الَّتِي خَرَجَتْ إِلَى الْحِمْيَرِيِّ عَلَى مَا نَقَلْنَاهُ فِي بَابِ التَّوْقِيعَاتِ ثُمَّ قَالَ وَ كَانَ أَبُو الْقَاسِمِ رَحِمَهُ اللَّهُ مِنْ أَعْقَلِ النَّاسِ عِنْدَ الْمُخَالِفِ وَ الْمُوَافِقِ وَ يَسْتَعْمِلُ التَّقِيَّهَ- فَرَوَى أَبُو نَصْرٍ هِبَهُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ غَالِبٍ وَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ أَبِي الطَّيِّبِ قَالا: مَا رَأَيْتُ مَنْ هُوَ أَعْقَلُ مِنَ الشَّيْخِ أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ وَ لَعَهْدِي بِهِ يَوْماً فِي دَارِ ابْنِ يَسَارٍ وَ كَانَ لَهُ مَحَلٌّ عِنْدَ السَّيِّدِ وَ الْمُقْتَدِرِ عَظِيمٌ وَ كَانَتِ الْعَامَّهُ أَيْضاً تُعَظِّمُهُ وَ كَانَ أَبُو الْقَاسِمِ يَحْضُرُ تَقِيَّهً وَ خَوْفاً فَعَهْدِي بِهِ وَ قَدْ تَنَاظَرَ اثْنَانِ فَزَعَمَ وَاحِدٌ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ أَفْضَلُ النَّاسِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ عَلِيٌّ وَ قَالَ الْآخَرُ بَلْ عَلِيٌّ أَفْضَلُ مِنْ عُمَرَ فَزَادَ الْكَلَامُ بَيْنَهُمَا فَقَالَ أَبُو الْقَاسِمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الَّذِي اجْتَمَعَتْ عَلَيْهِ الصَّحَابَهُ هُوَ تَقْدِيمُ الصِّدِّيقِ ثُمَّ بَعْدَهُ الْفَارُوقُ ثُمَّ بَعْدَهُ عُثْمَانُ ذُو النُّورَيْنِ ثُمَّ عَلِيٌّ الْوَصِيُّ وَ أَصْحَابُ الْحَدِيثِ

عَلَى ذَلِكَ وَ هُوَ الصَّحِيحُ عِنْدَنَا فَبَقِيَ مَنْ حَضَرَ الْمَجْلِسَ مُتَعَجِّباً مِنْ هَذَا الْقَوْلِ وَ كَانَتِ الْعَامَّةُ الْحُضُورُ يَرْفَعُونَهُ عَلَى رُءُوسِهِمْ وَ كَثُرَ الدُّعَاءُ لَهُ وَ الطَّعْنُ عَلَى مَنْ يَرْمِيهِ بِالرَّفْضِ فَوَقَعَ عَلَيَّ الضَّحِكُ فَلَمْ أَزَلْ أَتَصَبَّرُ وَ أَمْنَعُ نَفْسِي وَ أَدُسُّ كُمِّي فِي فَمِي فَخَشِيتُ أَنْ أَفْتَضِحَ فَوَثَبْتُ عَنِ الْمَجْلِسِ وَ نَظَرَ إِلَيَّ فَتَفَطَّنَ لِي فَلَمَّا حَصَلْتُ فِي مَنْزِلِي فَإِذَا بِالْبَابِ يَطْرُقُ فَخَرَجْتُ مُبَادِراً فَإِذَا بِأَبِي الْقَاسِمِ بْنِ رَوْحٍ رَاكِباً بَغْلَتَهُ قَدْ وَافَانِي مِنَ الْمَجْلِسِ قَبْلَ مُضِيِّهِ إِلَى دَارِهِ فَقَالَ لِي يَا عَبْدَ اللَّهِ أَيَّدَكَ اللَّهُ لِمَ ضَحِكْتَ وَ أَرَدْتَ أَنْ تَهْتِفَ بِي كَأَنَّ الَّذِي قُلْتُهُ عِنْدَكَ لَيْسَ بِحَقٍّ فَقُلْتُ لَهُ كَذَلِكَ هُوَ عِنْدِي فَقَالَ لِي اتَّقِ اللَّهَ أَيُّهَا الشَّيْخُ فَإِنِّي لَا أَجْعَلُكَ فِي حِلٍّ تَسْتَعْظِمُ هَذَا الْقَوْلَ مِنِّي فَقُلْتُ يَا سَيِّدِي رَجُلٌ يَرَى بِأَنَّهُ صَاحِبُ الْإِمَامِ وَ وَكِيلُهُ يَقُولُ ذَلِكَ الْقَوْلَ لَا يُتَعَجَّبُ مِنْهُ وَ لَا يُضْحَكُ مِنْ قَوْلِهِ هَذَا فَقَالَ لِي وَ حَيَاتِكَ لَئِنْ عُدْتَ لَأَهْجُرَنَّكَ وَ وَدَّعَنِي وَ انْصَرَفَ.

قَالَ أَبُو نَصْرٍ هِبَةُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ بْنُ كِبْرِيَا النَّوْبَخْتِيُّ قَالَ: بَلَغَ الشَّيْخَ أَبَا الْقَاسِمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ بَوَّاباً كَانَ لَهُ عَلَى الْبَابِ الْأَوَّلِ قَدْ لَعَنَ مُعَاوِيَةَ وَ شَتَمَهُ فَأَمَرَ بِطَرْدِهِ وَ صَرَفَهُ عَنْ خِدْمَتِهِ فَبَقِيَ مُدَّةً طَوِيلَةً يَسْأَلُ فِي أَمْرِهِ فَلَا وَ اللَّهِ مَا رَدَّهُ إِلَى خِدْمَتِهِ وَ أَخَذَهُ بَعْضُ الْأَهِلَه فَشَغَلَهُ مَعَهُ كُلُّ ذَلِكَ لِلتَّقِيَّه.

قَالَ أَبُو نَصْرٍ هِبَةُ اللَّهِ وَ حَدَّثَنِي أَبُو أَحْمَدَ بْنُ درانويه الْأَبْرَصُ الَّذِي كَانَتْ دَارُهُ فِي دَرْبِ الْقَرَاطِيسِ قَالَ: قَالَ لِي إِنِّي كُنْتُ أَنَا وَ إِخْوَتِي نَدْخُلُ إِلَى أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نُعَامِلُهُ قَالَ وَ كَانُوا بَاعَةً وَ نَحْنُ مَثَلًا عَشَرَةٌ تِسْعَةٌ نَلْعَنُهُ وَ وَاحِدٌ يُشَكِّكُ فَنَخْرُجُ مِنْ عِنْدِهِ بَعْدَ مَا دَخَلْنَا إِلَيْهِ تِسْعَةٌ نَتَقَرَّبُ إِلَى اللَّهِ بِمَحَبَّتِهِ وَ وَاحِدٌ وَاقِفٌ لِأَنَّهُ كَانَ يُجَارِينَا مِنْ فَضْلِ الصَّحَابَه مَا رَوَيْنَاهُ وَ مَا لَمْ نَرْوِهِ فَنَكْتُبُهُ عَنْهُ لِحُسنِه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

وَ أَخْبَرَنِي الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ نُوحٍ عَنْ أَبِي نَصْرٍ هِبَهِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْكَاتِبِ ابْنِ بِنْتِ أُمِّ كُلْثُومٍ بِنْتِ أَبِي جَعْفَرٍ الْعَمْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ قَبْرَ أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ فِي النَّوْبَخْتِيَّه فِي الدَّرْبِ الَّذِي كَانَتْ فِيهِ دَارُ

عَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ النَّوْبَخْتِيِّ النَّافِذِ إِلَى التَّلِّ وَ إِلَى الدَّرْبِ الْآخَرِ وَ إِلَى قَنْطَرَهِ الشَّوْكِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ وَ قَالَ لِي أَبُو نَصْرٍ مَاتَ أَبُو الْقَاسِمِ الْحُسَيْنُ بْنُ رَوْحٍ فِي شَعْبَانَ سَنَهَ سِتٍّ وَ عِشْرِينَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ وَ قَدْ رَوَيْتُ عَنْهُ أَخْبَاراً كَثِيرَهً.

وَ أَخْبَرَنِي أَبُو مُحَمَّدٍ الْمُحَمَّدِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ أَبِي الْحُسَيْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ بْنِ تَمَّام قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ أَحْمَدَ الزَّكُوزَكِيَّ وَ قَدْ ذَكَرْنَا كِتَابَ التَّكْلِيفِ وَ كَانَ عِنْدَنَا أَنَّهُ لَا يَكُونُ إِلَّا مَعَ غَالٍ وَ ذَلِكَ أَنَّهُ أَوَّلُ مَا كَتَبْنَا الْحَدِيثَ فَسَمِعْنَاهُ يَقُولُ: وَ أَيْشٍ كَانَ لِابْنِ أَبِي الْعَزَاقِرِ فِي كِتَابِ التَّكْلِيفِ إِنَّمَا كَانَ يُصْلِحُ الْبَابَ وَ يُدْخِلُهُ إِلَى الشَّيْخِ أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَيَعْرِضُهُ عَلَيْهِ وَ يَحُكُّهُ فَإِذَا صَحَّ الْبَابُ خَرَجَ فَنَقَلَهُ وَ أَمَرَنَا بِنُسْخِهِ يَعْنِي أَنَّ الَّذِي أَمَرَهُمْ بِهِ الْحُسَيْنُ بْنُ رَوْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ فَكَتَبْتُهُ فِي الْأَدْرَاجِ بِخَطِّي بِبَغْدَادَ قَالَ ابْنُ تَمَّام فَقُلْتُ لَهُ فَتَفَضَّلْ يَا سَيِّدِي فَادْفَعْهُ حَتَّى أَكْتُبَهُ مِنْ خَطِّكَ فَقَالَ لِي قَدْ خَرَجَ عَنْ يَدِي قَالَ ابْنُ تَمَّامٍ فَخَرَجْتُ وَ أَخَذْتُ مِنْ غَيْرِهِ وَ كَتَبْتُ بَعْدَ مَا سَمِعْتُ هَذِهِ الْحِكَايَهَ.

وَ قَالَ أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ تَمَّام حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ الْكُوفِيُّ خَادِمُ الشَّيْخِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سُئِلَ الشَّيْخُ يَعْنِي أَبَا الْقَاسِمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ كُتُبِ ابْنِ أَبِي الْعَزَاقِرِ بَعْدَ مَا ذُمَّ وَ خَرَجَتْ فِيهِ اللَّعْنَهُ فَقِيلَ لَهُ فَكَيْفَ نَعْمَلُ بِكُتُبِهِ وَ بُيُوتُنَا مِنْهَا مَلْأَى فَقَالَ أَقُولُ فِيهَا مَا قَالَهُ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا وَ قَدْ سُئِلَ عَنْ كُتُبِ بَنِي فَضَّالٍ فَقَالُوا كَيْفَ نَعْمَلُ بِكُتُبِهِمْ وَ بُيُوتُنَا مِنْهَا مَلْأَى فَقَالَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ خُذُوا بِمَا رَوَوْا وَ ذَرُوا مَا رَأَوْا وَ سَأَلَ أَبُو الْحَسَنِ الْإِيَادِي رَحِمَهُ اللَّهُ أَبَا الْقَاسِمِ الْحُسَيْنَ بْنَ رَوْحٍ لِمَ كُرِهَ الْمُتْعَهُ بِالْبِكْرِ فَقَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ وَ الشُّرُوطُ بَيْنَكَ وَ بَيْنَهَا فَإِذَا حَمَلْتَهَا عَلَى أَنْ تُنْعِمَ (1)

فَقَدْ خَرَجَتْ عَنِ الْحَيَاءِ وَ زَالَ الْإِيمَانُ فَقَالَ لَهُ فَإِنْ فَعَلَ فَهُوَ زَانٍ قَالَ لَا.

وَ أَخْبَرَنِي الْحُسَيْنُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ دَاوُدَ الْقُمِّي

۱- ۱. أى تقول: نعم.

قَالَ حَدَّثَنِی سَلَامَهُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: أَنْفَذَ الشَّيْخُ الْحُسَيْنُ بْنُ رَوْحٍ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ كِتَابَ التَّأْدِيبِ إِلَى قُمَّ وَ كَتَبَ إِلَى جَمَاعَهِ الْفُقَهَاءِ بِهَا وَ قَالَ لَهُمُ انْظُرُوا فِی هَذَا الْكِتَابِ وَ انْظُرُوا فِيهِ شَیْ ءٌ يُخَالِفُكُمْ فَكَتَبُوا إِلَيْهِ أَنَّهُ كُلَّهُ صَحِيحٌ وَ مَا فِيهِ شَیْ ءٌ يُخَالِفُ إِلَّا قَوْلُهُ فِی الصَّاعِ فِی الْفِطْرَهِ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ طَعَامٍ وَ الطَّعَامُ عِنْدَنَا مِثْلُ الشَّعِيرِ مِنْ كُلِّ وَاحِدٍ صَاعٌ قَالَ ابْنُ نُوحٍ وَ سَمِعْتُ جَمَاعَهً مِنْ أَصْحَابِنَا بِمِصْرَ يَذْكُرُونَ أَنَّ أَبَا سَهْلٍ النَّوْبَخْتِیَّ سُئِلَ فَقِيلَ لَهُ كَيْفَ صَارَ هَذَا الْأَمْرُ إِلَى الشَّيْخِ أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ دُونَكَ فَقَالَ هُمْ أَعْلَمُ وَ مَا اخْتَارُوهُ وَ لَكِنْ أَنَا رَجُلٌ أَلْقَى الْخُصُومَ وَ أُنَاظِرُهُمْ وَ لَوْ عَلِمْتُ بِمَكَانِهِ كَمَا عَلِمَ أَبُو الْقَاسِمِ وَ ضَغَطَتْنِی الْحُجَّهُ لَعَلِّی كُنْتُ أَدُلُّ عَلَى مَكَانِهِ وَ أَبُو الْقَاسِمِ فَلَوْ كَانَتِ الْحُجَّهُ تَحْتَ ذَيْلِهِ وَ قُرِضَ بِالْمَقَارِيضِ مَا كَشَفَ الذَّيْلَ عَنْهُ أَوْ كَمَا قَالَ وَ ذَكَرَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ أَبِی الْعَزَاقِرِ الشَّلْمَغَانِیُّ فِی أَوَّلِ كِتَابِ الْغَيْبَهِ الَّذِی صَنَّفَهُ وَ أَمَّا مَا بَيْنِی وَ بَيْنَ الرَّجُلِ الْمَذْكُورِ زَادَ اللَّهُ فِی تَوْفِيقِهِ فَلَا مَدْخَلَ لِی فِی ذَلِكَ

إِلَّا لِمَنْ أَدْخَلَهُ فِيهِ لِأَنَّ الْجِنَايَهَ عَلَیَّ فَإِنِّی أَنَا وَلِيُّهَا وَ قَالَ فِی فَصْلٍ آخَرَ وَ مَنْ عَظُمَتْ مِنَّهُ اللَّهِ عَلَيْهِ تَضَاعَفَتِ الْحُجَّهُ عَلَيْهِ وَ لَزِمَهُ الصِّدْقُ فِيمَا سَاءَهُ وَ سَرَّهُ وَ لَيْسَ يَنْبَغِی فِيمَا بَيْنِی وَ بَيْنَ اللَّهِ إِلَّا الصِّدْقُ عَنْ أَمْرِهِ مَعَ عِظَمِ جِنَايَتِهِ وَ هَذَا الرَّجُلُ مَنْصُوبٌ لِأَمْرٍ مِنَ الْأُمُورِ لَا يَسَعُ الْعِصَابَهَ الْعُدُولُ عَنْهُ فِيهِ وَ حُكْمُ الْإِسْلَامِ مَعَ ذَلِكَ جَارٍ عَلَيْهِ كَجَرْيِهِ عَلَى غَيْرِهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ ذَكَرَهُ وَ ذَكَرَ أَبُو مُحَمَّدٍ هَارُونُ بْنُ مُوسَى قَالَ قَالَ لِی أَبُو عَلِیِّ بْنُ الْجُنَيْدِ قَالَ لِی أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ الشَّلْمَغَانِیُّ مَا دَخَلْنَا مَعَ أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ فِی هَذَا الْأَمْرِ إِلَّا وَ نَحْنُ نَعْلَمُ فِيمَا دَخَلْنَا فِيهِ لَقَدْ كُنَّا نَتَهَارَشُ عَلَى هَذَا الْأَمْرِ كَمَا تَتَهَارَشُ الْكِلَابُ عَلَى الْجِيَفِ قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ فَلَمْ يَلْتَفِتِ الشِّيعَهُ إِلَى هَذَا الْقَوْلِ وَ أَقَامَتْ عَلَى لَعْنِهِ وَ الْبَرَاءَهِ مِنْهُ.

ذِكْرُ أَمْرِ أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّمُرِیِّ بَعْدَ الشَّيْخِ أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ وَ انْقِطَاعِ الْأَعْلَامِ بِهِ وَ هُمُ الْأَبْوَابُ

أَخْبَرَنِی جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابَوَيْهِ

قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ زَكَرِيَّا بِمَدِينَهِ السَّلَام قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ خَلِيلَانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّهِ عَتَّابٍ مِنْ وُلْدِ عَتَّابِ بْنِ أَسِيدٍ قَالَ: وُلِدَ الْخَلَفُ الْمَهْدِيُّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَوْمَ الْجُمُعَهِ وَ أُمُّهُ رَيْحَانَهُ وَ يُقَالُ لَهَا نَرْجِسُ وَ يُقَالُ لَهَا صَقِيلُ وَ يُقَالُ لَهَا سَوْسَنُ إِلَّا أَنَّهُ قِيلَ بِسَبَبِ الْحَمْلِ صَقِيلُ وَ كَانَ مَوْلِدُهُ لِثَمَانٍ خَلَوْنَ مِنْ شَعْبَانَ سَنَهَ سِتٍّ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ وَ وَكِيلُهُ عُثْمَانُ بْنُ سَعِيدٍ فَلَمَّا مَاتَ عُثْمَانُ بْنُ سَعِيدٍ أَوْصَى إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ وَ أَوْصَى أَبُو جَعْفَرٍ إِلَى أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ وَ أَوْصَى أَبُو الْقَاسِمِ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّمُرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَلَمَّا حَضَرَتِ السَّمُرِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْوَفَاهُ سُئِلَ أَنْ يُوصِيَ فَقَالَ لِلَّهِ أَمْرٌ هُوَ بَالِغُهُ فَالْغَيْبَهُ التَّامَّهُ هِيَ الَّتِي وَقَعَتْ بَعْدَ مُضِيِّ السَّمُرِيِّ قُدِّسَ سِرُّهُ.

وَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ وَ الْحُسَيْنُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّفْوَانِيِّ قَالَ: أَوْصَى الشَّيْخُ أَبُو الْقَاسِمِ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّمُرِيِّ فَقَامَ بِمَا كَانَ إِلَى أَبِي الْقَاسِمِ فَلَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاهُ حَضَرَتِ الشِّيعَهُ عِنْدَهُ وَ سَأَلَتْهُ عَنِ الْمُوَكَّلِ بَعْدَهُ وَ لِمَنْ يَقُومُ مَقَامَهُ فَلَمْ يُظْهِرْ شَيْئاً مِنْ ذَلِكَ وَ ذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ يُؤْمَرْ بِأَنْ يُوصِيَ إِلَى أَحَدٍ بَعْدَهُ فِي هَذِهِ الشَّأْنِ.

وَ أَخْبَرَنِي جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابَوَيْهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ صَالِحُ بْنُ شُعَيْبٍ الطَّالَقَانِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ فِي ذِي الْقَعْدَهِ سَنَهَ تِسْعٍ وَ ثَلَاثِينَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَخْلَدٍ قَالَ: حَضَرْتُ بَغْدَادَ عِنْدَ الْمَشَايِخِ رَحِمَهُمُ اللَّهُ فَقَالَ الشَّيْخُ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّمُرِيُّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ ابْتِدَاءً مِنْهُ رَحِمَ اللَّهُ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ بْنِ بَابَوَيْهِ الْقُمِّيَّ قَالَ فَكَتَبَ الْمَشَايِخُ تَارِيخَ ذَلِكَ الْيَوْمَ فَوَرَدَ الْخَبَرُ أَنَّهُ تُوُفِّيَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ مَضَى أَبُو الْحَسَنِ السَّمُرِيُّ بَعْدَ ذَلِكَ فِي النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ سَنَهَ تِسْعٍ وَ عِشْرِينَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ.

ك، [إكمال الدين] صالح بن شعيب: مثله.

**[ترجمه]غیبت طوسی: ابن نوح می گوید: حسین بن علی بن بابویه (برادر شیخ صدوق) که در ماه ربیع الاول سال ۳۷۸ وارد بصره شد و نزد ما آمده بود، برای من نقل کرد که: از علویه صفار و حسین بن احمد بن ادریس شنیدم که هر دو این روایت را نقل می کردند، و می گفتند: «ما آن موقع در بغداد حاضر بودیم و این واقعه را مشاهده کردیم.»

نیز در همین کتاب است که: محمد بن عثمان قدس اللّه روحه پیش از رحلتش، رؤسای شیعه را جمع کرد و گفت: «اگر حادثه رحلت من به وقوع پیوست، جانشین من حسین بن روح نوبختی است. چه که مأمور شده ام او را به جای خویش تعیین کنم. پس شما هم به او مراجعه کنید و در کارهای خود به وی اعتماد کنید.» نیز در کتاب مذکور می نویسد: حسین بن ابراهیم از ابن نوح از ابو نصر هبه اللّه بن محمد نقل کرده که گفت: دایی من جعفر بن احمد نوبختی می گفت: پدرم احمد بن ابراهیم و عمویم عبداللّه بن ابراهیم و گروهی از بستگان ما یعنی اولاد نوبخت، نقل کردند که چون حال احتضار محمد بن عثمان شدت گرفت، جماعتی از معروفین شیعه مثل ابوعلی بن همام و ابو عبداللّه بن محمد کاتب و ابو عبداللّه باقطانی و ابو سهیل اسماعیل بن علی نوبختی و ابو عبداللّه بن وجنا و سایر سرشناسان و بزرگان، اجتماع کرده، نزد محمد بن عثمان رفتند و پرسیدند: «اگر برای شما اتفاقی افتاد، جانشین شما کیست؟»

محمد بن عثمان گفت: «این حسین بن روح بن ابو جعفر نوبختی جانشین من و میان شما و حضرت صاحب الامر سفیر و وکیل و مورد وثوق و طرف اطمینان اوست. پس شما در امور خود به وی مراجعه کنید و در کارهای مهم خود، اعتماد به او داشته

باشید. من این مأموریت را داشتم و آن را ابلاغ کردم.»

و هم در کتاب غیبت شیخ، به سند مذکور از هبه اللّٰه بن محمد دختر دخترزاده ام کلثوم دختر محمد بن عثمان روایت می کند که گفت: «ام کلثوم دختر محمد بن عثمان برای وی نقل کرد که حسین بن روح رضی اللّٰه عنه سال های درازی وکیل محمد بن عثمان و ناظر املاک او بود و اسرار او را به رؤسای شیعه می رساند. بعلاوه او از مخصوصین وی بود، به طوری که به واسطه نزدیکی و مؤانستی که با هم داشتند، اسرار خانه اش را برای او نقل می کرد.

پدرم ماهیانه سی دینار بعنوان حقوق به وی می داد و این مبلغ، غیر از وجوهی بود که از طرف وزرا و رؤسای شیعه مانند آل فرات و غیرهم، به علت مقام و احترام و جلالتی که نزد آنها داشت؛ به او می رسید. از این رو حسین بن روح در دل های شیعیان جایگاه بزرگی پیدا کرد، زیرا آنها می دانستند که او از خواص پدرم است و نزد شیعیان از وی توثیق کرده بود و فضل و امانتش همه جا منتشر گشت. همچنین او به واسطه لیاقتی که از خود نشان داد، در تمام زمان حیات پدرم آماده این کار بود. تا آنکه پدرم به دستور حضرت ولی عصرعلیه السّلام مأمور شد او را به جانشینی خود برگزیند و از هیچ کس جز آنها که از روز نخست پدرم را نمی شناختند؛ در خصوص وکالت وی اختلافی پدید نیامد و کسی تردید نکرد و من یک نفر از شیعه را نمی شناسم که درباره وکالت او شک داشته باشد.» راوی می گوید: «این مطلب را من از بسیاری از نوبختیان رحمه اللّٰه علیهم مانند ابوالحسین بن کبریا و غیرهم شنیدم.»

و هم در کتاب نامبرده می گوید: جمعی از دانشمندان از ابوالعباس ابن نوح نقل کردند که وی گفت: به خط محمد بن نفیس که در اهواز نوشته بود، دیدم که نوشته است: نخستین توقیعی که به دست حسین بن روح از ناحیه مقدسه شرف صدور یافته بود این است: «ما او (حسین بن روح) را می شناسیم. خدا همه خوبی ها و رضای خود را به او بشناساند و او را با توفیق خود سعادتمند گرداند. از نامه او اطلاع یافتیم و به وثوق او اطمینان داریم. وی در نزد ما مقام و جایگاهی دارد که او را مسرور می گرداند. خداوند احسان خود را درباره او افزون گرداند. خدا ولیّ تواناست و حمد برای اوست و شریکی ندارد و صلوات و سلام فراوان خدا بر رسولش محمد و آل او.» این توقیع در روز یک شنبه که شش شب از ماه شوال گذشته بود به سال ۳۰۵ هجری رسیده بود. - . غیبت طوسی: ۳۷۰ -

شیخ طوسی سپس توقیعاتی را که برای حمیری بیرون آمده، همان طور که ما در «باب توقیعات» می آوریم، ذکر کرده و سپس گفته است: «ابوالقاسم حسین بن روح نزد دوست و دشمن داناترین مردم بود و از مخالفین تقیه می کرد.»

ابو نصر هبه اللّٰه بن محمد گفت: ابو عبداللّٰه بن غالب و ابوالحسن بن ابی الطیب برای من نقل کردند که: خردمندتر از شیخ ابوالقاسم حسین بن روح ندیدیم. روزی او را در خانه «ابن یسار» وزیر دیدم. او در نزد بزرگان مملکت و شخص المقتدر باللّٰه خلیفه عباسی دارای مقام بزرگی بود. اهل سنت هم او را بزرگ می داشتند. حسین بن روح از روی تقیه و ترس در خانه «ابن یسار» حاضر می گشت.

روزی در آنجا دو نفر از دانشمندان به گفتگو پرداختند و حسین بن روح هم حاضر بود. یکی از آن دو نفر معتقد بود که ابوبکر بعد از پیغمبر صلّی اللّٰه علیه و آله افضل مردم است و بعد از او عمر و پس از وی علی علیه السّلام. دومی گفت: علی از

عمر افضل بود و در این باره میان ایشان گفتگوی زیاد درگرفت.

در آن میان ابوالقاسم حسین بن روح رضی اللَّه عنه گفت: «آنچه مورد اتفاق اصحاب پیغمبر علیه السّلام قرار دارد، این است که صدیق را مقدم می دارند. بعد از او فاروق و پس از وی عثمان ذوالنورین، آنگاه علی وصی! اهل حدیث هم بر این عقیده اند و در نزد ما شیعه هم صحیح همین است.» آنها که در مجلس حضور داشتند، ازین سخن در شگفت ماندند و او را اکرام زیادی نمودند، برای او دعای بسیار کردند و به کسانی که او را رافضی می دانستند، بد گفتند.

من از این منظره خنده ام گرفت، ولی خودداری می کردم و آستین خود را در دهان فرو می بردم که مبادا مفتضح شوم. سپس برخاستم که از مجلس بیرون بیایم. حسین بن روح نگاهی به من کرد و متوجه وضع من گردید. چون به خانه آمدم، دیدم کسی در می زند. وقتی در را باز کردم، دیدم ابوالقاسم حسین بن روح سواره پیش از آنکه به خانه خود برود، نزد من آمده است. او مرا مخاطب ساخت و گفت: «ای بنده خدا! چرا در مجلس خندیدی و می خواستی مرا به مخاطره بیندازی؟ آیا آنچه گفتم به نظر تو مناسب آنجا نبود؟» گفتم: «چرا مناسبت داشت.» گفت: «پس از خدا بترس. من تو را حلال نمی گردانم اگر این سخن را در چنین شرایط و مجلسی از من بزرگ شماری.» گفتم: «ای آقای من! مردی که خود را نماینده امام می داند، اگر این چنین سخنی بگوید نباید از وی تعجب کرد و به گفته او بخندند!» گفت: «اگر بار دیگر این سخن را بگویی با تو قطع علاقه می کنم.» سپس خداحافظی کرد و رفت .

ابو نصر هبه اللَّه بن محمد گفت: ابوالحسن بن کبریاء نوبختی برای من نقل کرد که به شیخ ابوالقاسم حسین بن روح رضی اللَّه عنه خبر رسید که یکی از دربان های شما معاویه را لعنت می کند و به وی ناسزا می گوید. حسین بن روح هم دستور داد او را راندند و از خدمت معزول کردند. دربان مدتی طولانی بیکار بود و التماس می کرد که او را به کار سابق خود برگردانند، ولی به خدا قسم حسین بن روح او را دیگر به سر خدمت خود نیاورد. تا آنکه یکی از بستگان حسین بن روح او را استخدام کرد که با وی در جایی کار کند. حسین بن روح همه این کارها را از روی تقیه انجام می داد.

و هم ابو نصر گفت: ابو احمد بن درانویه ابرص که خانه اش واقع در «باب القراطیس» بود، برای من نقل کرد که من و برادرانم نزد حسین بن روح می رفتیم و با وی گفتگو می کردیم. موقع رفتن مثلا- اگر ده نفر بودیم، نه نفر ما او را لعن می کردند و یک نفر درباره او تردید می کرد. ولی با این وصف وقتی که از نزد او می رفتیم، نه نفر از ما به دوستی او تقرب به خداوند می جستیم و یک نفر متوقف می بود. زیرا وی احادیثی در فضیلت اصحاب پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله برای ما نقل می کرد. برخی از آن را شنیده بودیم و برخی را که نشنیده بودیم از وی یادداشت می کردیم، چه که او خوش مجلس بود. رضی اللَّه عنه.

و نیز شیخ طوسی می گوید: حسین بن ابراهیم از احمد بن علی بن نوح، از ابو نصر هبه اللَّه بن محمد کاتب دخترزاده ام کلثوم، دختر محمد بن عثمان رضی اللَّه عنه برای من نقل کرد که قبر ابوالقاسم حسین بن روح نوبختی در «بغداد» جنب دروازه ای است که خانه علی بن احمد نوبختی در آنجا واقع است و از آنجا به تل و دروازه دیگر و «پل شوک» می روند. رضی اللَّه عنه.

و هم ابو نصر گفت: ابوالقاسم حسین بن روح در ماه شعبان سال ۳۲۶ هجری وفات یافت و من اخبار بسیاری از وی روایت کردم .

همچنین شیخ در غیبت می نویسد: ابو محمد محمدی رضی اللّه عنه از ابوالحسین محمد بن فضل بن تمام برای من نقل کرد که گفت: از ابو جعفر محمد بن احمد زکوزکی در وقتی که از کتاب «التکلیف» سخن به میان آوردیم و به عقیده ما تنها غلات آن کتاب را داشتند- زیرا آن نخستین کتابی بود که ما در حدیث نوشته بودیم- شنیدم که می گفت: «ابن ابی عزاقر (شلمغانی) در تألیف کتاب «التکلیف» کاری نکرده بود. او فقط ابواب آن را مرتب می کرد و نزد حسین بن روح می برد و به وی نشان می داد و آن را حک و اصلاح می کرد و پس از اصلاح بیرون می آمد. سپس برای ما نقل می کرد و به امر حسین بن روح، دستور می داد که نسخه ای از روی آن برداریم.»

ابو جعفر زکوزکی گفت: من کتاب مزبور را به خط خود در بغداد در چند طومار نوشتم. ابن تمام می گوید: به وی گفتم: «آقا! به من افتخار دهید تا من هم از روی خط شما استنساخ کنم!» ابو جعفر گفت: «کتاب از دست من بیرون آمده است.» پس رفتم و از دیگری گرفتم و بعد از شنیدن حکایت، نسخه ای از آن برداشتم.

ابن تمام گفت: عبداللّه کوفی خادم حسین بن روح رضی اللّه عنه برای من نقل کرد و گفت: بعد از صدور توقیع در مذمت و لعن محمد بن علی شلمغانی درباره کتاب های او، از حسین بن روح سؤال شد که چگونه عمل به کتاب های او کنیم، زیرا خانه های ما پر از آن است؟ گفت: من همان جوابی را به شما می دهم که امام حسن عسکری علیه السّلام به کسانی که از حضرتش پرسیدند: «چگونه عمل کنیم به کتب بنی فضال که خانه های ما پر از آن است» داد. حضرت به آنها فرمود: «هر چه آنها از راویان دیگر نقل کرده اند، عمل کنید و آنچه را خودشان نقل کرده و در آن اظهار نظر کرده اند، ترک کنید.»

و هم در غیبت شیخ است که: ابوالحسن ایادی از ابوالقاسم حسین بن روح پرسید: «چرا متعه دختر باکره مکروه است؟» در جواب گفت: «پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله فرمود: «حیا از ایمان است.» شرط این کار هم میان تو و اوست .

وقتی دختری را واداشتی که قبول کند از او لذت ببری، از حیا بیرون رفته و ایمانش از میان می رود.» پرسید: «اگر با این فرض از دختر لذت ببرد، زنا کرده؟» پاسخ داد: «نه.»

و هم در کتاب «غیبت» است که سلامه بن محمد گفت: حسین بن روح رضی اللّه عنه کتاب «التأدیب» را به قم فرستاد و به جمعی از فقهای آنجا نوشت که این کتاب را مطالعه کنید و ببینید آیا چیزی بر خلاف نظر شما در آن هست یا نه. فقهای قم هم پس از ملاحظه نوشتند که: «تمام مسائل آن صحیح است و چیزی مخالف رأی ما در آن نیست. جز اینکه مسأله ای راجع به زکات فطره در آن بود که «مقدار فطره یک نفر، نصف صاع از گندم است»، در صورتی که نظر ما این بود که گندم هم مانند جو، هر کسی باید یک صاع (هر صاع تقریبا سه کیلو است) بدهد.»

ابن نوح گفت: در مصر از جماعتی از علمای شیعه شنیدم که می گفتند: از ابو سهل نوبختی پرسیدند: «چطور شد که حسین بن روح نائب امام زمان علیه السّلام شد و تو نشدی؟» در جواب گفت: «ائمه طاهرین علیهم السّلام بهتر می دانند چه کسی را

به این سمت برگزینند. من مردی هستم که دشمنان شیعه (اهل تسنن) را ملاقات کرده و با آنها در امور اعتقادی مناظره می کنم. اگر من مانند ابوالقاسم (حسین بن روح) مکان امام زمان علیه السّلام را می شناختم، شاید در موقع مناظره که درآوردن دلیلی معطل می شدم، برای اثبات مدعا جای او را به دیگران نشان می دادم! ولی ابوالقاسم اگر فی المثل امام در زیر دامنش باشد و او را با قیچی پاره پاره کنند، دامنش را نمی گشاید که دشمنان او را ببینند!»

شلمغانی در اول کتاب «غیبت» که خود تصنیف کرده نوشته است: «درباره اختلافی که میان من و آن مرد (یعنی حسین بن روح) که خدا توفیقات او را افزون گرداند پدید آمده، من دخالتی در آن نداشته ام، بلکه جنایتی به من رسیده بود که ناچار بودم بگویم به من جنایت شده است.» و در فصل آخر همان کتاب می نویسد: «کسی که منت خداوند بر وی بزرگ باشد، حجت بر او زیاد می گردد و همواره در خوشی ها و بدی ها راستگویی پیش می گیرد. میان من و خدا سزاوار نیست که جز راستگویی از امر او چیزی بگویم، با اینکه جنایت او نسبت به من بزرگ است. این مرد (حسین بن روح) از جانب امام زمان علیه السّلام برای کاری از کارها منصوب گشته و شیعه را رسد که از وی روی بگردانند. با اینکه او به من جنایت کرده، مع الوصف حکم اسلام مانند سایر مؤمنین بر او جاری است.»

هارون بن موسی به اسناد خود می گوید: شلمغانی گفت: «ما با ابوالقاسم حسین بن روح در این امر داخل نشدیم، مگر اینکه می دانیم در چه چیز وارد شده ایم و ما بر این امر اختلاط و مقاتله داشتیم، همان طور که سگان بر لاشه ای درگیری دارند.»

ابو محمد هارن بن موسی می گوید: «شیعه به این حرف او التفاتی نکرد و لعن او و برائت از وی را به پا داشت.» - . غیبت طوسی: ۳۸۹ -

(۴) ابو الحسن علی بن محمد سیمری آخرین نائب حضرت امام زمان علیه السّلام که به او باب نواب خاص و علم به امام منقطع شد، نوابی که ابواب امام بودند.

شیخ طوسی قدس اللّه اسراره در کتاب «غیبت»، از «عتاب» که از اولاد عتاب بن اسید بود، روایت کرده است که گفت: «مهدی صلوات اللّه علیه در روز جمعه متولد شد. نام مادرش «ریحانه» بود که نرجس و صیقل و سوسن هم می گفتند. جز این که به واسطه حملی که داشت، او را بیشتر صیقل می نامیدند. میلاد آن حضرت روز هشتم ماه شعبان سال ۲۵۶ هجری بود. وکیلش عثمان بن سعید بود و او بعد از خود، به دستور حضرت فرزندش محمد بن عثمان را به جای خود منصوب داشت و او حسین بن روح و او ابوالحسن علی بن محمد سیمری را انتخاب کرد. چون عمر سیمری به سر رسید، از او خواستند که کسی را به جانشینی خود برگزینند، ولی او گفت: «خدا را امری است که خود آن را به اهلش می رساند.» بنابراین غیبت تامه همان است که بعد از درگذشت سیمری به وقوع پیوست.»

و هم شیخ در کتاب مزبور می نویسد: شیخ مفید و غضائری از ابو عبداللّه صفوانی نقل کرده اند که گفت: شیخ ابوالقاسم (حسین بن روح) رضی اللّه عنه ابوالحسن علی بن محمد سیمری را به جای خود منصوب داشت و او هم قیام کرد به آنچه حسین بن روح انجام می داد. هنگامی که وفات او نیز فرا رسید، شیعیان نزد وی اجتماع کردند. من از وی پرسیدم: «وکیل بعد از شما کیست و چه کسی باید جانشین شما باشد؟» او سخنی در این باره اظهار نداشت و گفت: «مأمور نیستم که کسی را بعد

از خود به عنوان نائب امام به مردم معرفی کنم.»

و نیز جماعتی از دانشمندان از شیخ صدوق نقل کرده اند که گفت: ابوالحسن صالح بن شعیب طالقانی رحمه اللّه، در ذی القعده سال ۳۳۹ برای من نقل کرد که احمد ابن ابراهیم بن مخلد گفت: من در بغداد به حضور مشایخ شیعه رحمه اللّه علیهم حضور یافتم. در آن محفل شیخ ابوالحسن علی بن محمد سمری قدس اللّه روحه بدون مقدمه فرمود: «خدا علی بن بابویه قمی (پدر شیخ صدوق) را رحمت کند» مشایخ حاضر در مجلس، تاریخ آن روز را نوشتند. تا آنکه خبر رسید که علی بن بابویه همان روز وفات یافته است! خود ابوالحسن سمری هم بعد از این خبر در نیمه شعبان همان سال (۳۲۹) رحلت کرد. - . غیبت طوسی: ۳۹۳ -

این روایت در کمال الدین با همین سند ذکر شده است .

**[ترجمه]

«۷»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی وَ أَخْبَرَنَا جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ بَابَوَیْهِ

ص: ۳۶۰

قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ أَحْمَدَ الْمُكَتِّبُ قَالَ: كُنْتُ بِمَدِینَهِ السَّلَامِ فِی السَّنَهِ الَّتِی تُوُفِّیَ فِیهَا الشَّیْخُ أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّمُرِیُّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ فَحَضَرْتُهُ قَبْلَ وَفَاتِهِ بِأَیَّامٍ فَأَخْرَجَ إِلَی النَّاسِ تَوْقِیعاً نُسْخَتُهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ یَا عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدٍ السَّمُرِیَّ أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَ إِخْوَانِكَ فِیكَ فَإِنَّكَ مَیِّتٌ مَا بَیْنَكَ وَ بَیْنَ سِتَّهِ أَیَّامٍ فَأَجْمِعْ أَمْرَكَ وَ لَا تُوصِ إِلَی أَحَدٍ فَیَقُومَ مَقَامَكَ بَعْدَ وَفَاتِكَ فَقَدْ وَقَعَتِ الْغَیْبَهُ التَّامَّهُ فَلَا ظُهُورَ إِلَّا بَعْدَ إِذْنِ اللَّهِ تَعَالَی ذِكْرُهُ وَ ذَلِكَ بَعْدَ طُولِ الْأَمَدِ وَ قَسْوَهِ الْقُلُوبِ وَ امْتِلَاءِ الْأَرْضِ جَوْراً وَ سَیَأْتِی شِیعَتِی مَنْ یَدَّعِی الْمُشَاهَدَهَ أَلَا فَمَنِ ادَّعَی الْمُشَاهَدَهَ قَبْلَ خُرُوجِ السُّفْیَانِیِّ وَ الصَّیْحَهِ فَهُوَ كَذَّابٌ مُفْتَرٍ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ قَالَ فَنَسَخْنَا هَذَا التَّوْقِیعَ وَ خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِ فَلَمَّا كَانَ الْیَوْمُ السَّادِسُ عُدْنَا إِلَیْهِ وَ هُوَ یَجُودُ بِنَفْسِهِ فَقِیلَ لَهُ مَنْ وَصِیُّكَ مِنْ بَعْدِكَ فَقَالَ لِلَّهِ أَمْرٌ هُوَ بَالِغُهُ وَ قَضَی فَهَذَا آخِرُ كَلَامٍ سُمِعَ مِنْهُ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَرْضَاهُ.

ك، [إكمال الدين] الحسن بن أحمد المكتب: مثله.

**[ترجمه]غیبت طوسی: جماعتی از علما از شیخ صدوق روایت کردند که حسن بن احمد بن مکتب گفت در همان سالی که ابوالحسن علی بن محمد سمری وفات یافت، من در بغداد بودم. چند روز پیش از رحلتش به خدمت وی رسیدم. آن بزرگوار توقیعی که از ناحیه مقدسه صادر شده بود، به این عبارت برای مردم خواند:

«بسم اللّه الرحمن الرحیم. ای علی بن محمد سمری! خداوند پاداش برادرانت را در مرگ تو بزرگ گرداند، چه که تو تا شش روز دیگر خواهی مرد، پس به کارهای خود رسیدگی کن و به هیچ کس به عنوان جانشین خود وصیت منما که غیبت کامل واقع شده است. من آشکار نمی شوم مگر بعد از اجازه پروردگار عالم. و این بعد، از گذشت زمان ها و قساوت دل ها و پر شدن زمین از ستم خواهد بود. عن قریب در میان شیعیان کسانی پیدا می شوند که ادعا می کنند مرا دیده اند. آگاه باش که هر کس پیش از خروج سفیانی و صیحه آسمانی ادعا کند که مرا دیده است، دروغگو است و افترا می بندد، و لا حول و لا قوه الا باللّه العلی العظیم.»

راوی حسن بن احمد بن مکتب می گوید: از روی این توقیع نسخه ها نوشتیم و از نزد وی بیرون آمدیم. چون روز ششم شد، نزد وی بازگشتیم. دیدیم نزدیک است جان بدهد. به او گفتند جانشین شما کیست؟ گفت: «خدا را امری است که خود رساننده آن است.» این را گفت و جان به جان آفرین تسلیم کرد. این آخرین کلامی بود که از وی شنیده شد. رضی اللّه عنه.
- . غیبت طوسی: ۳۹۳ -

این روایت در کمال الدین هم نقل شده است. - . کمال الدین ۲ : ۵۱۶ -

**[ترجمه]

«۸»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی وَ أَخْبَرَنِی جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ بَابَوَیْهِ قَالَ حَدَّثَنِی جَمَاعَهٌ مِنْ أَهْلِ قُمَّ مِنْهُمْ عَلِیُّ بْنُ بَابَوَیْهِ قَالَ حَدَّثَنِی جَمَاعَهٌ مِنْ أَهْلِ قُمَّ مِنْهُمْ عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عِمْرَانَ الصَّفَّارُ وَ قَرِیبُهُ عَلَوِیَّهُ الصَّفَّارُ وَ الْحُسَیْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ رَحِمَهُمُ اللَّهُ قَالُوا: حَضَرْنَا بَغْدَادَ فِی السَّنَهِ الَّتِی تُوُفِّیَ فِیهَا أَبِی رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ بْنِ مُوسَی بْنِ بَابَوَیْهِ وَ

كَانَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّمُرِيُّ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ يَسْأَلُنَا كُلَّ قَرِيبٍ عَنْ خَبَرِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ رَحِمَهُ اللَّهُ فَنَقُولُ قَدْ وَرَدَ الْكِتَابُ بِاسْتِقْلَالِهِ حَتَّى كَانَ الْيَوْمُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ فَسَأَلَنَا عَنْهُ فَذَكَرْنَا لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ فَقَالَ لَنَا آجَرَكُمُ اللَّهُ فِي عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ فَقَدْ قُبِضَ فِي هَذِهِ السَّاعَهِ قَالُوا فَأَثْبَتْنَا تَارِيخَ السَّاعَهِ وَ الْيَوْمِ وَ الشَّهْرِ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ سَبْعَهَ عَشَرَ يَوْماً أَوْ ثَمَانِيَهَ عَشَرَ يَوْماً وَرَدَ الْخَبَرُ أَنَّهُ قُبِضَ فِي تِلْكَ السَّاعَهِ الَّتِي ذَكَرَهَا الشَّيْخُ أَبُو الْحَسَنِ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ.

وَ أَخْبَرَنِي الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ بْنِ نُوحٍ عَنْ أَبِي نَصْرٍ هِبَهِ اللَّهِ بْنِ

مُحَمَّدٍ الْكَاتِبِ: أَنَّ قَبْرَ أَبِی الْحَسَنِ السَّمُرِیِّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فِی الشَّارِعِ الْمَعْرُوفِ بِشَارِعِ الْخَلَنْجِیِّ مِنْ رُبُعِ بَابِ الْمُحَوَّلِ قَرِیبٍ مِنْ شَاطِئِ نَهَرِ أَبِی عَتَّابٍ وَ ذَكَرَ أَنَّهُ مَاتَ فِی سَنَهِ تِسْعٍ وَ عِشْرِینَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: جماعتی از علما، از حسین بن علی بن بابویه قمی برای من روایت کردند که گفت: جماعتی از علمای قم از جمله علی بن احمد بن عمران صفار و حسین بن احمد بن ادریس رحمه اللَّه علیهم نقل می کردند که در همان سال که پدر من (علی بن بابویه) وفات یافت، به بغداد آمدند. ابوالحسن علی بن محمد سمری از هر کدام که نزدیک بودیم، می پرسید: «از علی بن بابویه چه خبر دارید؟» ما هم می گفتیم: «نامه رسیده که حالش خوب است.» تا آن روز که وفات یافت، باز احوال او را از ما پرسید. ما هم همان جواب را دادیم. ولی او گفت: «خداوند در مرگ علی بن بابویه به شما اجر دهد. چه در همین موقع وی به جهان باقی شتافت.» ما هم تاریخ آن لحظه و روز و ماه را یادداشت کردیم. چون هفده یا هیجده روز گذشت، خبر رسید که علی بن بابویه در همان ساعتی که شیخ ابوالحسن سمری فرموده بود، وفات یافته است!

و هم شیخ طوسی می گوید: حسین بن ابراهیم از ابوالعباس محمد بن نوح از ابو نصر هبه اللَّه بن محمد کاتب برای من نقل کرد که گفت: مقبره ابوالحسن سمری رضی اللَّه عنه در جاده معروف به «شارع خلنجی» جنب «باب المحول» نزدیک نهر آب «ابو عتاب» واقع است. و هم او گفت که آن بزرگوار در سال ۳۲۹ وفات یافت. - . غیبت طوسی: ۳۹۵ -

**[ترجمه]

«۹»

ج، [الإحتجاج]: أَمَّا الْأَبْوَابُ الْمَرْضِیُّونَ وَ السُّفَرَاءُ الْمَمْدُوحُونَ فِی زَمَنِ الْغَیْبَهِ فَأَوَّلُهُمُ الشَّیْخُ الْمَوْثُوقُ بِهِ أَبُو عَمْرٍو عُثْمَانُ بْنُ سَعِیدٍ الْعَمْرِیُّ نَصَبَهُ أَوَّلًا أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِیُّ ثُمَّ ابْنُهُ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ علیهم السلام فَتَوَلَّی الْقِیَامَ بِأُمُورِهِمَا حَالَ حَیَاتِهِمَا ثُمَّ بَعْدَ ذَلِكَ قَامَ بِأَمْرِ صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام وَ كَانَتْ تَوْقِیعَاتٌ وَ جَوَابَاتُ الْمَسَائِلِ تَخْرُجُ عَلَی یَدَیْهِ فَلَمَّا مَضَی لِسَبِیلِهِ قَامَ ابْنُهُ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ مَقَامَهُ وَ نَابَ مَنَابَهُ فِی جَمِیعِ ذَلِكَ فَلَمَّا مَضَی قَامَ بِذَلِكَ أَبُو الْقَاسِمِ الْحُسَیْنُ بْنُ رَوْحٍ مِنْ بَنِی نَوْبَخْتَ فَلَمَّا مَضَی قَامَ مَقَامَهُ أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّمُرِیُّ وَ لَمْ یَقُمْ أَحَدٌ مِنْهُمْ بِذَلِكَ إِلَّا بِنَصٍّ عَلَیْهِ مِنْ قِبَلِ صَاحِبِ الزَّمَانِ علیه السلام وَ نَصْبِ صَاحِبِهِ الَّذِی تَقَدَّمَ عَلَیْهِ فَلَمْ تَقْبَلِ الشِّیعَهُ قَوْلَهُمْ إِلَّا بَعْدَ ظُهُورِ آیَهٍ مُعْجِزَهٍ تَظْهَرُ عَلَی یَدِ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ مِنْ قِبَلِ صَاحِبِ الْأَمْرِ علیه السلام تَدُلُّ عَلَی صِدْقِ مَقَالَتِهِمْ وَ صِحَّهِ نِیَابَتِهِمْ فَلَمَّا حَانَ رَحِیلُ أَبِی الْحَسَنِ السَّمُرِیِّ عَنِ الدُّنْیَا وَ قَرُبَ أَجَلُهُ قِیلَ لَهُ إِلَی مَنْ تُوصِی أَخْرَجَ تَوْقِیعاً إِلَیْهِمْ نُسْخَتُهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ یَا عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدٍ السَّمُرِیَّ إِلَی آخِرِ مَا نَقَلْنَا عَنِ الشَّیْخِ رَحِمَهُ اللَّهُ.

**[ترجمه]دربانان و سفرایی که در غیبت صغری (از طرف امامان عالی مقام علیه السّلام) مدح بسیاری از آنها شده است، نخست شیخ موثق، ابو عمر و عثمان بن سعید عمری است که ابتدا حضرت امام علی النقی علیه السّلام او را به این سمت منصوب داشت و سپس فرزندش امام حسن عسکری علیه السّلام، او را ابقا کرد و آن مرد بزرگ هم، کارهای آن دو امام علیهماالسّلام را در زمان حیات آنها به عهده گرفت و بعد از آن دو بزرگوار، قیام به انجام کارهای امام زمان علیه السّلام کرد. توقیعات و جواب مسائل شیعیان هم به دست او صادر می گشت.

چون عثمان بن سعید به جوار رحمت حق شتافت، فرزندش محمد بن عثمان به جای وی نشست و رسیدگی به همه کارهای او را به عهده گرفت. وقتی او هم وفات یافت، ابوالقاسم حسین بن روح نوبختی جانشین وی گردید و بعد از درگذشت او، ابوالحسن علی بن محمد سمری به جای او نشست. هیچ یک از اینان بدین منصب بزرگ نرسیدند، مگر اینکه قبلا از طرف حضرت صاحب الامر علیه السّلام فرمان انتصاب آنها صادر می گشت و شخص قبل از او، جانشین خود را تعیین می کرد. شیعیان هم تا معجزه حضرت صاحب الامر که دلیل بر راستگویی و صحت نیابت آنها بود از آنها آشکار نمی گردید، گفتار آنها را نمی پذیرفتند.

چون هنگام رحلت ابوالحسن سمری فرا رسید و مرگ وی نزدیک گردید، به وی گفتند: «چه کسی را جانشین خودتان قرار دهید؟» او در جواب توقیعی درآورد که نوشته بود ... (مقصود همان توقیع سابق الذکر است که با بسم الله شروع می شد و ما از شیخ نقل کردیم). - . احتجاج: ۴۷۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

غط، [الغیبه] للشیخ الطوسی: قَدْ كَانَ فِی زَمَانِ السُّفَرَاءِ الْمَحْمُودِينَ أَقْوَامٌ ثِقَاتٌ تَرِدُ عَلَيْهِمُ التَّوْقِيعَاتُ مِنْ قِبَلِ الْمَنْصُوبِينَ لِلسَّفَارَهِ مِنْهُمْ أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْأَسَدِیُّ رَحِمَهُ اللَّهُ- أَخْبَرَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ أَبِی جِيدٍ الْقُمِّیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْوَلِيدِ- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارِ- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى- عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِی صَالِحٍ قَالَ: سَأَلَنِی بَعْضُ النَّاسِ فِی سَنَهِ تِسْعِينَ وَ مِائَتَيْنِ قَبْضَ شَیْ ءٍ فَامْتَنَعْتُ مِنْ ذَلِكَ وَ كَتَبْتُ أَسْتَطْلِعُ الرَّأْیَ فَأَتَانِی الْجَوَابُ بِالرَّیِّ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْعَرَبِیُّ فَلْيُدْفَعْ إِلَيْهِ فَإِنَّهُ مِنْ ثِقَاتِنَا.

ص: ۳۶۲

وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكُلَيْنِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يُوسُفَ الشَّاشِيِّ قَالَ: قَالَ لِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْكَاتِبُ الْمَرْوَزِيُّ وَجَّهْتُ إِلَى حَاجِزٍ الْوَشَّاءِ مِائَتَيْ دِينَارٍ وَ كَتَبْتُ إِلَى الْغَرِيمِ بِذَلِكَ فَخَرَجَ الْوُصُولُ وَ ذَكَرَ أَنَّهُ كَانَ قِبَلِي أَلْفُ دِينَارٍ وَ أَنِّي وَجَّهْتُ إِلَيْهِ مِائَتَيْ دِينَارٍ وَ قَالَ إِنْ أَرَدْتَ أَنْ تُعَامِلَ أَحَداً فَعَلَيْكَ بِأَبِي الْحُسَيْنِ الْأَسَدِيِّ بِالرَّيِّ فَوَرَدَ الْخَبَرُ بِوَفَاةِ حَاجِزٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَعْدَ يَوْمَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةٍ فَأَعْلَمْتُهُ بِمَوْتِهِ فَاغْتَمَّ فَقُلْتُ لَهُ لَا تَغْتَمَّ فَإِنَّ لَكَ فِي التَّوْقِيعِ إِلَيْكَ دَلَالَتَيْنِ إِحْدَاهُمَا إِعْلَامُهُ إِيَّاكَ أَنَّ الْمَالَ أَلْفُ دِينَارٍ وَ الثَّانِيَةُ أَمْرُهُ إِيَّاكَ بِمُعَامَلَةِ أَبِي الْحُسَيْنِ الْأَسَدِيِّ لِعِلْمِهِ بِمَوْتِ حَاجِزٍ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ نَوْبَخْتَ قَالَ: عَزَمْتُ عَلَى الْحَجِّ وَ تَأَهَّبْتُ فَوَرَدَ عَلَيَّ نَحْنُ لِذَلِكَ كَارِهُونَ فَضَاقَ صَدْرِي وَ اغْتَمَمْتُ وَ كَتَبْتُ أَنَا مُقِيمٌ بِالسَّمْعِ وَ الطَّاعَةِ غَيْرَ أَنِّي مُغْتَمٌّ بِتَخَلُّفِي عَنِ الْحَجِّ فَوَقَّعَ لَا يَضِيقَنَّ صَدْرُكَ فَإِنَّكَ تَحُجُّ مِنْ قَابِلٍ فَلَمَّا كَانَ مِنْ قَابِلٍ اسْتَأْذَنْتُ فَوَرَدَ الْجَوَابُ فَكَتَبْتُ أَنِّي عَادَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْعَبَّاسِ وَ أَنَا وَاثِقٌ بِدِيَانَتِهِ وَ صِيَانَتِهِ فَوَرَدَ الْجَوَابُ الْأَسَدِيُّ نِعْمَ الْعَدِيلُ فَإِنْ قَدِمَ فَلَا تَخْتَرْهُ عَلَيْهِ قَالَ فَقَدِمَ الْأَسَدِيُّ فَعَادَلْتُهُ.

مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شَاذَانَ النَّيْشَابُورِيِّ قَالَ: اجْتَمَعَ عِنْدِي خَمْسُمِائَةِ دِرْهَمٍ يَنْقُصُ عِشْرُونَ دِرْهَماً فَلَمْ أُحِبَّ أَنْ تَنْقُصَ هَذَا الْمِقْدَارَ فَوَزَنْتُ مِنْ عِنْدِي عِشْرِينَ دِرْهَماً وَ دَفَعْتُهَا إِلَى الْأَسَدِيِّ وَ لَمْ أَكْتُبْ بِخَبَرِ نُقْصَانِهَا وَ إِنِّي أَتْمَمْتُهَا مِنْ مَالِي فَوَرَدَ الْجَوَابُ قَدْ وَصَلَتِ الْخَمْسُمِائَةِ الَّتِي لَكَ فِيهَا عِشْرُونَ وَ مَاتَ الْأَسَدِيُّ عَلَى ظَاهِرِ الْعَدَالَةِ لَمْ يَتَغَيَّرْ وَ لَمْ يُطْعَنْ عَلَيْهِ فِي شَهْرِ رَبِيعٍ الْآخِرِ سَنَةَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ وَ ثَلَاثِمِائَةٍ.

وَ مِنْهُمْ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ وَ جَمَاعَةٌ خَرَجَ التَّوْقِيعُ فِي مَدْحِهِمْ رَوَى أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الرَّازِيِّ قَالَ: كُنْتُ وَ أَحْمَدَ بْنَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ بِالْعَسْكَرِ فَوَرَدَ عَلَيْنَا رَسُولٌ مِنْ قِبَلِ الرَّجُلِ فَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ الْأَشْعَرِيُّ وَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيُّ وَ أَحْمَدُ بْنُ حَمْزَةَ بْنِ الْيَسَعِ ثِقَاتٌ.

**[ترجمه]غیبت طوسی: در زمان سفرای بزرگوار امام زمان علیه السّلام، عده ای از مردم موثق بودند که از طرف سفرا، توقیعاتی برای آنها می رسید. از جمله اینان ابوالحسین محمد بن جعفر اسدی بود. صالح بن ابی صالح گفت: «در سال ۲۹۰ هجری عده ای از من خواستند که چیزی را به عنوان مال امام از آنها بپذیرم، ولی نپذیرفتم و نامه ای نوشتم و کسب تکلیف کردم. جوابی برای من آمد که محمد بن جعفر اسدی در ری است. مال به او داده شود که او از موثقین ماست.»

کلینی از احمد بن شاشی روایت کرده که گفت: محمد بن حسن کاتب مروزی گفت: دویست دینار پیش حاجز بن یزید و شاء (یکی از نمایندگان نائب امام زمان علیه السّلام) فرستادم و نامه ای هم در این خصوص خدمت حضرت نوشتم. در جواب نوشته بود که «تو هزار دینار به ذمه داری. دویست دینار آن را به حاجز دادی!» و نوشته بود که اگر بخواهی به کسی در این خصوص مراجعه کنی، در ری به ابوالحسین اسدی مراجعه کن. دو روز یا سه روز بعد از آن که خبر وفات حاجز رسید. من مطلب را به وی اطلاع دادم و او غمگین شد. به او گفتم: «غمگین مباش! زیرا در توقیع مزبور تو را به دو چیز راهنمایی کرده بود: یکی اینکه حضرت به تو اعلام فرمود که هزار دینار سهم امام به ذمه داری، و دوم اینکه تو را به ابوالحسین اسدی حوالت داد، چه که حضرت می دانست عن قریب حاجز خواهد مرد.»

به همین سند از ابو جعفر محمد بن علی بن نوبخت روایت شده که گفت: موقعی که خود را آماده ساخته و عازم حج بیت اللّه

بودم، توقیعی به افتخارم صادر شد که ما این سفر را خوش نداریم. من دلتنگ شدم و غمگین گشتم. نامه ای به خدمت حضرت نوشتم که من گوش به فرمان دارم، ولی فقط از این غمگین هستم که از حج باز می مانم. جواب آمد که دلتنگ مباش که سال آینده به حج خواهی رفت.

چون سال دیگر فرا رسید، نامه ای نوشته اجازه حرکت خواستم. جواب مساعد آمد. باز نوشتم که می خواهم با محمد بن جعفر (اسدی) که به دیانت و خویشتنداری اش اعتماد دارم مسافرت کنم. در جواب مرقوم بود که: «اسدی (محمد بن جعفر) خوب همسفری است. اگر او آمد دیگری را انتخاب مکن.» راوی گفت: اسدی به موقع آمد و من هم به اتفاق وی حرکت کردم.

کلینی از محمد بن شاذان نیشابوری نقل کرده که گفت: چهار صد و هشتاد درهم مال امام علیه السّلام پیش من جمع شده بود. دوست نداشتم این مبلغ ناقص را خدمت حضرت بفرستم. پس آنها را وزن کردم و بیست درهم از مال خودم بر آن افزودم و آن را به «اسدی» سپردم و در نامه خود از کمبود آن و بیست درهم خودم چیزی ننوشتم. در جواب مرقوم بود که: «پانصد درهم رسید. بیست درهم از مال تو هم در آن بود.» اسدی در ماه ربیع الثانی سال ۳۱۲ در حالی که مردم او را به عدالت می ستودند، بدون تغییر عقیده بدرود حیات گفت.

و از جمله نمایندگان سفرای امام زمان، احمد بن اسحق قمی و جماعت دیگر هستند که توقیع در مدح آنها وارد گشته است. ابو محمد رازی می گوید: من با احمد بن ابی عبداللّٰه در محله «عسکر» بودیم که قاصدی از جانب امام زمان آمد و گفت: «احمد بن اسحق اشعری، ابراهیم بن محمد همدانی و احمد بن حمزه بن الیسع، همه نزد ما از موثقین به شمار می آیند.» - . غیبت طوسی: ۴۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ك، [إكمال الدين] مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ شَاذَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ

ص: ۳۶۳

عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى حَكِيمَهَ بِنْتِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرِّضَا أُخْتِ أَبِي الْحَسَنِ صَاحِبِ الْعَسْكَرِ عليهم السلام فِي سَنَهِ اثْنَتَيْنِ وَ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ فَكَلَّمْتُهَا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ وَ سَأَلْتُهَا عَنْ دِينِهَا فَسَمَّتْ لِي مَنْ تَأْتَمُّ بِهِمْ ثُمَّ قَالَتْ وَ الْحُجَّهُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ فَسَمَّتْهُ فَقُلْتُ لَهَا جَعَلَنِيَ اللَّهُ فِدَاكِ مُعَايَنَهً أَوْ خَبَراً فَقَالَتْ خَبَراً عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ كَتَبَ بِهِ إِلَى أُمِّهِ فَقُلْتُ لَهَا فَأَيْنَ الْوَلَدُ فَقَالَتْ مَسْتُورَهٌ فَقُلْتُ إِلَى مَنْ تَفْزَعُ الشِّيعَهُ فَقَالَتْ إِلَى الْجَدَّهِ أُمِّ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فَقُلْتُ لَهَا أَقْتَدِي بِمَنْ [فِي] وَصِيَّتِهِ إِلَى امْرَأَهٍ فَقَالَتْ اقْتِدَاءً بِالْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام وَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ أَوْصَى إِلَى أُخْتِهِ زَيْنَبَ بِنْتِ عَلِيٍّ فِي الظَّاهِرِ وَ كَانَ مَا يَخْرُجُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام مِنْ عِلْمٍ يُنْسَبُ إِلَى زَيْنَبَ سَتْراً عَلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام ثُمَّ قَالَتْ إِنَّكُمْ قَوْمٌ أَصْحَابُ أَخْبَارٍ أَ مَا رُوِّيتُمْ أَنَّ التَّاسِعَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام يُقْسَمُ مِيرَاثُهُ وَ هُوَ فِي الْحَيَاهِ.

ك، [إكمال الدين] على بن أحمد بن مهزيار عن محمد بن جعفر الأسدى: مثله- غط، [الغيبه] للشيخ الطوسى الكلينى عن محمد بن جعفر: مثله.

**[ترجمه]كمال الدين: احمد بن ابراهيم مى گويد: در سال ۲۶۲ به خدمت حكيمه خاتون دختر امام محمد تقى و خواهر امام على النقى عليهماالسّلام رسيدم و از پشت پرده با وى سخن گفتم، و از عقيده وى درباره امامت استفسار كردم. او هم يكايك ائمه را شمرد و از جمله حجه بن الحسن را نام برد. من گفتم: «خدا مرا فداى شما گرداند! آيا حجه بن الحسن را ديده ايد و از وى خبر داريد؟» گفت: «پدرش نامه اى درباره او به مادرش نوشته بود و من از مادرش پرسيدم بچّه كجاست؟ گفت پنهان است.» من از حكيمه پرسيدم: «در غياب او شيعيان به چه كسى پناه برند و مشكلات خود را نزد كى حل كنند؟» گفت: «نزد مادر امام حسن عسكرى عليه السّلام بروند و از وى جويا شوند.» من گفتم: «امام حسن عسكرى عليه السّلام در اين وصيت كه به زنى كرده، به چه كسى اقتدا كرده است؟» گفت: «به حسين بن على عليهماالسّلام اقتدا كرده است. چه آن حضرت روز عاشورا در ظاهر امر به خواهرش زينب دختر اميرالمؤمنين عليه السّلام وصيت كرد. به طورى كه علومى كه از امام زين العابدين عليه السّلام ظاهر مى گشت، به حضرت زينب عليهاالسّلام نسبت مى رسانيد و امام حسين عليه السّلام براى حفظ جان فرزندش زين العابدين عليه السّلام، آن علوم را به خواهرش وصيت كرده بود كه بعدها به امام زين العابدين عليه السّلام بدهد.» سپس حكيمه گفت: «شما مردمى هستيد كه اهل روايت هستيد. آيا براى شما نقل نكرده اند كه نهمين فرزند حسين بن على عليهماالسّلام ارثش در حال حيات خودش تقسيم مى شود؟» - . كمال الدين ۲ : ۴۵۹ -

در كمال الدين - . كمال الدين ۲ : ۴۵۹ - و در غيبت شيخ - . غيبت طوسى: ۲۳۰ - هم اين روايت نقل شده است.

**[ترجمه]

«۱۲»

يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ قَالَ: شَكَكْتُ عِنْدَ وَفَاهِ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ كَانَ اجْتَمَعَ عِنْدَ أَبِي مَالٌ جَلِيلٌ فَحَمَلَهُ فَرَكِبَ السَّفِينَهَ وَ خَرَجْتُ مَعَهُ مُشَيِّعاً لَهُ فَوُعِكَ فَقَالَ رُدَّنِي فَهُوَ الْمَوْتُ وَ اتَّقِ اللَّهَ فِي هَذَا الْمَالِ وَ أَوْصَى إِلَيَّ وَ مَاتَ وَ قُلْتُ لَا يُوصِي أَبِي بِشَيْ ءٍ غَيْرِ صَحِيحٍ أَحْمِلُ هَذَا الْمَالَ إِلَى الْعِرَاقِ وَ لَا أُخْبِرُ أَحَداً فَإِنْ وَضَحَ لِي شَيْ ءٌ أَنْفَذْتُهُ وَ إِلَّا أَنْفَقْتُهُ فَاكْتَرَيْتُ دَاراً عَلَى الشَّطِّ وَ بَقِيتُ أَيَّاماً فَإِذَا أَنَا بِرَسُولٍ مَعَهُ رُقْعَهٌ فِيهَا يَا مُحَمَّدُ مَعَكَ كَذَا وَ كَذَا حَتَّى قَصَّ عَلَيَّ جَمِيعَ مَا

مَعِی فَسَلَّمْتُ الْمَالَ إِلَی الرَّسُولِ وَ بَقِیتُ أَیَّاماً لَا یُرْفَعُ بِی رَأْسٌ فَاغْتَمَمْتُ فَخَرَجَ إِلَیَّ قَدْ أَقَمْنَاکَ مَقَامَ أَبِیکَ فَاحْمَدِ اللَّهَ.

**[ترجمه]خرائج و جرائح: محمد بن ابراهیم بن مهزیار می گوید: بعد از رحلت امام حسن عسکری علیه السّلام، در خصوص امام بعد از وی تردید کردم. در نزد پدرم مال فراوانی جمع شده بود. پس آنها را برداشت و سوار کشتی شد و من همراه او خارج شدم تا او را مشایعت کنم. اما به ناگهان تب کرد و بیمار شد و گفت: «مرا برگردان که مرگ نزدیک است و از خدا درباره این مال بترس» و مرا وصی خود کرد و مرد! با خود گفتم که پدرم به چیز ناصحیحی وصیت نمی کند؛ این مال را به عراق می برم و احدی را هم مطلع نمی کنم. پس اگر امر برایم واضح شد، آن را به صاحب اصلی اش می سپرم، والا آن را انفاق می کنم. پس خانه ای کنار شط کرایه کردم و چند روز آن جا بودم. تا اینکه فرستاده ای همراه با نامه ای به سمت من آمد که در آن نامه مکتوب بود: «ای محمد! همراه تو چنین و چنان قدر از اموال است» تا اینکه تمام اموالی که همراهم بود را شمرد! پس مال را تسلیم فرستاده کردم و ایامی را ماندم که در آن مدت کسی سری به من نزد. پس اندوهناک شدم. تا اینکه توقیعی به افتخارم صادر شد به این مضمون: «ما تو را به جای پدرت منصوب کردیم، پس خدا را بستای.» - . خرائج و جرائح ۱ : ۴۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

عم، [إعلام الوری]: مِمَّا یَدُلُّ عَلَی صِحَّةِ إِمَامَتِهِ علیه السلام النَّصُّ عَلَیْهِ بِذِكْرِ غَیْبَتِهِ وَ صِفَتِهَا الَّتِی یَخْتَصُّهَا وَ وُقُوعِهَا عَلَی الْحَدِّ الْمَذْكُورِ مِنْ غَیْرِ اخْتِلَافٍ حَتَّی لَمْ یَخْرِمْ مِنْهُ شَیْئاً وَ لَیْسَ یَجُوزُ فِی الْعَادَاتِ أَنْ تُوَلِّدَ جَمَاعَةٌ كَثِیرَةٌ كَذِباً یَكُونُ خَبَراً عَنْ كَائِنٍ فَیَتَّفِقُ ذَلِكَ عَلَی حَسَبِ مَا وَصَفُوهُ

ص: ۳۶۴

وَ إِذَا كَانَتْ أَخْبَارُ الْغَيْبَهِ قَدْ سَبَقَتْ زَمَانَ الْحُجَّهِ علیه السلام بَلْ زَمَانَ أَبِیهِ وَ جَدِّهِ حَتَّی تَعَلَّقَتِ الْکَیْسَانِیَّهُ وَ النَّاوُوسِیَّهُ وَ الْمَمْطُورَهُ بِهَا وَ أَثْبَتَهَا الْمُحَدِّثُونَ مِنَ الشِّیعَهِ فِی أُصُولِهِمُ الْمُؤَلَّفَهِ فِی أَیَّامِ السَّیِّدَیْنِ الْبَاقِرِ وَ الصَّادِقِ علیهما السلام وَ أَثَرُوهَا عَنِ النَّبِیِّ وَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام وَاحِدٌ بَعْدَ وَاحِدٍ صَحَّ بِذَلِکَ الْقَوْلُ فِی إِمَامَهِ صَاحِبِ الزَّمَانِ بِوُجُودِ هَذِهِ الصِّفَهِ لَهُ وَ الْغَیْبَهِ الْمَذْکُورَهِ فِی دَلَائِلِهِ وَ أَعْلَامِ إِمَامَتِهِ وَ لَیْسَ یُمْکِنُ أَحَداً دَفْعُ ذَلِکَ وَ مِنْ جُمْلَهِ ثِقَاتِ الْمُحَدِّثِینَ وَ الْمُصَنِّفِینَ مِنَ الشِّیعَهِ الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ الزَّرَّادُ وَ قَدْ صَنَّفَ کِتَابَ الْمَشْیَخَهِ الَّذِی هُوَ فِی أُصُولِ الشِّیعَهِ أَشْهَرُ مِنْ کِتَابِ الْمُزَنِیِّ وَ أَمْثَالِهِ قَبْلَ زَمَانِ الْغَیْبَهِ بِأَکْثَرَ مِنْ مِائَهِ سَنَهٍ فَذَکَرَ فِیهِ بَعْضَ مَا أَوْرَدْنَاهُ مِنْ أَخْبَارِ الْغَیْبَهِ فَوَافَقَ الْمُخْبَرَ وَ حَصَلَ کُلُّ مَا تَضَمَّنَهُ الْخَبَرُ بِلَا اخْتِلَافٍ.

وَ مِنْ جُمْلَهِ ذَلِکَ مَا رَوَاهُ عَنْ إِبْرَاهِیمَ الْحَارِثِیِّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ کَانَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ لِآلِ مُحَمَّدٍ غَیْبَتَانِ وَاحِدَهٌ طَوِیلَهٌ وَ الْأُخْرَی قَصِیرَهٌ قَالَ فَقَالَ لِی نَعَمْ یَا أَبَا بَصِیرٍ إِحْدَاهُمَا أَطْوَلُ مِنَ الْأُخْرَی ثُمَّ لَا یَکُونُ ذَلِکَ یَعْنِی ظُهُورَهُ علیه السلام حَتَّی یَخْتَلِفَ وُلْدُ فُلَانٍ وَ تَضِیقَ الْحَلْقَهُ وَ تَظْهَرَ السُّفْیَانِیُّ وَ یَشْتَدَّ الْبَلَاءُ وَ یَشْمَلَ النَّاسَ مَوْتٌ وَ قَتْلٌ وَ یَلْجَئُونَ مِنْهُ إِلَی حَرَمِ اللَّهِ تَعَالَی وَ حَرَمِ رَسُولِهِ صلی الله علیه و آله.

فَانْظُرْ کَیْفَ قَدْ حَصَلَتِ الْغَیْبَتَانِ لِصَاحِبِ الْأَمْرِ علیه السلام عَلَی حَسَبِ مَا تَضَمَّنَهُ الْأَخْبَارُ السَّابِقَهُ لِوُجُودِهِ عَنْ آبَائِهِ وَ جُدُودِهِ علیهم السلام أَمَّا غَیْبَتُهُ الْقُصْرَی مِنْهُمَا فَهِیَ الَّتِی کَانَتْ سُفَرَاؤُهُ فِیهَا مَوْجُودِینَ وَ أَبْوَابُهُ مَعْرُوفِینَ لَا تَخْتَلِفُ الْإِمَامِیَّهُ الْقَائِلُونَ بِإِمَامَهِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ فِیهِمْ فَمِنْهُمْ أَبُو هَاشِمٍ دَاوُدُ بْنُ الْقَاسِمِ الْجَعْفَرِیُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ بِلَالٍ وَ أَبُو عَمْرٍو عُثْمَانُ بْنُ سَعِیدٍ السَّمَّانُ وَ ابْنُهُ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمَا وَ عُمَرُ الْأَهْوَازِیُّ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ وَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْوَجْنَائِیُّ وَ إِبْرَاهِیمُ بْنُ مَهْزِیَارَ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ فِی جَمَاعَهٍ أُخَرَ رُبَّمَا یَأْتِی ذِکْرُهُمْ عِنْدَ الْحَاجَهِ

ص: ۳۶۵

وَ كَانَتْ مُدَّةُ هَذِهِ الْغَيْبَهِ أَرْبَعاً وَ سَبْعِينَ سَنَهً.

**[ترجمه]از جمله اموری که دلیل بر صحت امامت وجود اقدس امام زمان (ارواحنا فداه) است، این است که از پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله در خصوص وی و غیبتش و کیفیت مخصوص به آن تنصیص شده (یعنی با صراحت درباره آن سخن گفته اند) و بدون اختلاف هم واقع شده و چیزی از آن فروگذار نشده است. بر حسب عادت نمی شود باور کرد که جماعت بسیاری به دروغ از موضوعی خبر دهند و همان طور که آنها گفته و وصف کرده اند هم مصداق پیدا کند! پس وقتی که اخبار غیبت امام زمان علیه السّلام پیش از میلاد وی، بلکه قبل از زمان پدر و جدش رسیده و در دسترس مسلمانان قرار گرفته باشد، به طوری که فرقه کیسانیه و ناووسیه و واقفیه آن را دستاویز اصلاح عقاید خود قرار دهند و محدثین شیعه و اصول مؤلفه آنها در عصر حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهماالسّلام ثبت کرده و آن را از پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله و یک یک ائمه طاهرین علیهم السّلام نقل کرده باشند، اعتقاد به امامت حضرت صاحب الزمان علیه السّلام به دلیل این صفت و غیبت مزبور که در دلائل و اعلام امامت آن سرور ذکر شده، صحیح است و هیچ کس را نمی رسد که آن را انکار کند.

و از محدثین موثق شیعه «حسن بن محبوب زراد» است که کتاب «مشیخه» را که در میان اصول شیعه مشهورتر از کتاب «مزنی» و امثال آن است، افزون از صد سال پیش از زمان غیبت امام زمان علیه السّلام تصنیف کرده است. حسن بن محبوب قسمتی از اخبار غیبت حضرت را در آن کتاب ذکر کرده و بدون تفاوت، همان طور که خبر داده نیز واقع شده است.

از جمله روایاتی که وی نقل کرده، حدیثی است که از ابراهیم خارقی از ابو بصیر از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده که گفت: به حضرت عرض کردم: امام محمد باقر علیه السّلام می فرمود: «آل محمد صلّی اللَّه علیه و آله را دو غیبت است: یکی طولانی و دیگری کوتاه.» حضرت صادق علیه السّلام فرمود: «آری ای ابو بصیر! یکی از دیگری طولانی تر است، چون غیبت طولانی شروع شود، دیگر کسی او را نمی بیند تا اینکه اولاد فلانی به خلافت رسد، حلقه جمعیت شیعه تنگ شود، سفیانی ظاهر گردد، بلا شدت یابد، مرگ و قتل مردم را فرا گیرد، و از ترس کشته شدن، به خانه خدا و حرم پیغمبر پناه برند.»

سپس طبرسی می گوید: نگاه کن که چگونه این دو غیبت بر حسب آنچه اخبار سابقه متضمن آن بود و از پدران و جد امام زمان رسیده، مطابق درآمده است. غیبت کوتاه حضرت همان بود که سفرای امام زمان علیه السّلام و دربانان حضرت وجود داشتند و میان شیعیان معروف بودند و شیعه امامیه که معتقد به امامت امام حسن عسکری علیه السّلام بودند، درباره آنها اختلاف نظر ندارند.

از جمله سفرا و دربانان او، ابو هاشم داود بن قاسم جعفری، محمد بن علی بن بلال، ابو عمر و عثمان بن سعید روغن فروش و فرزندش ابو جعفر محمد بن عثمان رضی اللَّه عنهما، عمر اهوازی، احمد بن اسحاق (قمی)، ابو محمد وجنائی، ابراهیم بن مهزیار و محمد بن ابراهیم بن مهزیار فرزند او و گروه دیگری بودند که شاید به موقع در جای خود از آنها نام ببریم. مدت این غیبت هفتاد و چهار سال بود.

پایان سخن طبرسی در کتاب «اعلام الوری.» - . اعلام الوری: ۴۲۹ -

**[ترجمه]

أقول

ثم ذكر أحوال السفراء الأربعه نحوا مما مر.

**[ترجمه]سپس طبرسی علیه الرحمه، احوال سفرای چهارگانه را به همان نحو كه گذشت نقل می كند.

**[ترجمه]

بيان

الظاهر أن مده زمان الغيبه من ابتداء إمامته عليه السلام إلى وفاه السمرى و هى أقل من سبعين سنه لأن ابتداء إمامته عليه السلام على المشهور لثمان خلون من ربيع الأول سنه ستين و مائتين و وفاه السمرى فى النصف من شعبان سنه ثمان و عشرين و ثلاثمائه و على ما ذكره فى وفاه السمرى تنقص سنه أيضا حيث قال توفى فى النصف من شعبان سنه ثمان و عشرين و ثلاثمائه و لعله جعل ابتداء الغيبه ولادته عليه السلام و ذكر الولاده فى سنه خمس و خمسين و مائتين فيستقيم على ما ذكره الشيخ من وفاه السمرى و على ما ذكره ينقص سنه أيضا و لعل ما ذكره من تاريخ السمرى سهو من قلمه.

ص: ۳۶۶

**[ترجمه]باید دانست که ظاهرا مدت غیبت صغرای امام زمان علیه السّلام از ابتدای امامت حضرت تا وفات ابوالحسن سمری است که از هفتاد سال کمتر است.

زیرا بنا بر مشهور، ابتدای امامت حضرت روز هشتم ماه ربیع الاول سال ۲۶۰ هجری و وفات سمری در نیمه شعبان ۳۲۸ اتفاق افتاده است و این طور که طبرسی وفات سمری را نقل کرده، یک سال هم کمتر می شود، زیرا می گوید: «وفات سمری در نیمه شعبان سال ۳۲۸ روی داد.»

شاید او ابتدای غیبت صغری را موقع ولادت امام قرار داده. او ولادت حضرت را سال ۲۵۵ می داند و بنابراین با آنچه شیخ طوسی درباره وفات سمری نوشته (۳۲۹) وفق می دهد (یعنی مدت غیبت صغری هفتاد و چهار سال خواهد بود)، ولی به گفته طبرسی که وفات او را ۳۲۸ دانسته، یک سال کم می شود. شاید این تاریخ سهوالقلمی از طبرسی (یا کاتب) باشد .

**[ترجمه]

باب ۱۷ ذکر المذمومین الذین ادعوا البابیه و السفاره کذبا و افتراء لعنهم الله

ابو محمد حسن شریعی

قال الشیخ قدس سره فی کتاب الغیبه أولهم المعروف بالشریعی أخبرنا جماعه عن أبی محمد التلعکبری عن أبی علی محمد بن همام: قال کان الشریعی یکنی بأبی محمد قال هارون و أظن اسمه کان الحسن و کان من أصحاب أبی الحسن علی بن محمد ثم الحسن بن علی بعده علیهم السلام و هو أول من ادعی مقاما لم یجعله الله فیه و لم یکن أهلا له و کذب علی الله و علی حججه علیهم السلام و نسب إلیهم ما لا یلیق بهم و ما هم منه براء فلعنه الشیعه و تبرأت منه و خرج توقیع الإمام بلعنه و البراءه منه.

قال هارون ثم ظهر منه القول بالکفر و الإلحاد قال و کل هؤلاء المدعین إنما یکون کذبهم أولا علی الإمام و أنهم وکلاؤه فیدعون الضعفه بهذا القول إلی موالاتهم ثم یترقی الأمر بهم إلی قول الحلاجیه کما اشتهر من أبی جعفر الشلمغانی و نظرائه علیهم جمیعا لعائن الله تتری.

**[ترجمه]شیخ الطائفه در کتاب «غیبت» فرموده: نخستین کسی که به دروغ و افترا، ادعای بابیت و سفارت از جانب امام زمان علیه السّلام کرد، شخصی معروف به «شریعی» بود. جماعتی از ابوعلی محمد بن همام نقل کردند که کنیه شریعی ابو محمد بود. تلعکبری گفت: گمان دارم نام وی حسن بود. او از اصحاب امام علی النقی علیه السّلام بود و بعد از آن حضرت، از یاران امام حسن عسکری علیه السّلام به شمار می آمد. او اول کسی است که مدعی مقامی شد که خداوند برای او قرار نداده و شایسته آن هم نبود. و نیز او نخستین کسی است که در این خصوص بر خدا و حجت های پروردگار دروغ بست و چیزهایی را به آنها نسبت داد که شایسته مقام والای آنان نبود و آنها از آن بیزار بودند. از این رو شیعیان هم او را ملعون دانسته و از وی دوری جستند و توقیعی از امام زمان علیه السّلام در خصوص لعن او و دوری از وی، از ناحیه مقدسه آن حضرت بیرون آمد.

هارون می گوید: بعد از آن، عقیده به کفر و الحاد از او آشکار گشت. این مدعیان نخست بر امام دروغ می بستند و می گفتند: ما وکلای آن حضرت هستیم. جمعی از مردم ضعیف الایمان هم با این ادعا، نسبت به آنها اظهار دوستی می کردند .

سپس کارشان بالا می گرفت و به عقیده حلاجیه منتهی گشت. چنان که از ابو جعفر شلمغانی و امثال او لعنه اللّه علیهم اجمعین به ظهور رسید.

**[ترجمه]

و منهم محمد بن نصير النميرى

قال ابن نوح أخبرنا أبو نصر هبه الله بن محمد قال كان محمد بن نصير النميرى من أصحاب أبى محمد الحسن بن على عليهما السلام فلما توفى أبو محمد ادعى مقام أبى جعفر محمد بن عثمان أنه صاحب إمام الزمان و ادعى البابيه و فضحه الله تعالى بما ظهر منه من الإلحاد و الجهل و لعن أبى جعفر محمد بن عثمان له و تبريه منه و احتجابه عنه و ادعى ذلک الأمر بعد الشريعى.

قال أبو طالب الأنبارى لما ظهر محمد بن نصير بما ظهر لعنه أبو جعفر رضى الله عنه و تبرأ منه فبلغه ذلک فقصد أبا جعفر ليعطف بقلبه عليه أو يعتذر إليه فلم يأذن له و حجبه و رده خائبا.

ص: ۳۶۷

و قال سعد بن عبد الله كان محمد بن نصير النميری یدعی أنه رسول نبی و أن علی بن محمد علیه السلام أرسله و كان یقول بالتناسخ و یغلو فی أبی الحسن و یقول فیه بالربوبیه و یقول بالإجابه للمحارم و تحلیل نكاح الرجال بعضهم بعضا فی أدبارهم و یزعم أن ذلک من التواضع و الإخبات و التذلل فی المفعول به و أنه من الفاعل إحدی الشهوات و الطیبات و أن الله عز و جل لا یحرم شیئا من ذلک.

و كان محمد بن موسی بن الحسن بن الفرات یقوی أسبابه و یعضده أخبرنی بذلک عن محمد بن نصیر أبو زكریا یحیی بن عبد الرحمن بن خاقان أنه رآه عیانا و غلام له علی ظهره قال فلقیته فعاتبته علی ذلک فقال إن هذا من اللذات و هو من التواضع لله و ترک التجبر.

قال سعد فلما اعتل محمد بن نصیر العله التی توفی فیها قیل له و هو مثقل اللسان لمن هذا الأمر من بعدک فقال بلسان ضعیف ملجلج أحمد فلم یدر من هو فافترقوا بعده ثلاث فرق قالت فرقه إنه أحمد ابنه و فرقه قالت هو أحمد بن محمد بن موسی بن الفرات و فرقه قالت إنه أحمد بن أبی الحسین بن بشر بن یزید فتفرقوا فلا یرجعون إلی شی ء.

**[ترجمه]ابن نوح گفت: ابو نصر هبه اللّه بن محمد به من خبر داد كه محمد بن نصیر نمیری از اصحاب امام حسن عسكری علیه السّلام بود. چون آن حضرت وفات یافت، مدعی منصب محمد بن عثمان شد و گفت: «نائب امام زمان علیه السّلام من هستم»، ولی خداوند او را رسوا گرداند. زیرا الحاد و نادانی وی آشكار گشت. محمد بن عثمان هم او را لعنت كرد و از وی دوری كرد و خود را از او پنهان نگاه داشت. نمیری بعد از شریعی ادعا كرد. ابوطالب گفت: چون این گونه اعتقادات از نمیری ظاهر شد، محمد بن عثمان او را لعنت كرد و از وی دوری جست. چون این خبر را به وی رساندند، نزد محمد بن عثمان رفت تا او را بر سر مهر آورد و از وی معذرت بخواهد، ولی محمد بن عثمان اجازه ورود به او نداد و خود را پنهان كرد و او را با افتضاح برگرداند.

سعد بن عبداللّه (اشعری) گفت: محمد بن نصیر نمیری مدعی بود كه پیغمبر است و امام علی النقی علیه السّلام او را فرستاده است او به تناسخ اعتقاد داشت و معتقد به خدایی امام علی النقی علیه السّلام بود. نزدیكی با زنان محارم را جایز می دانست و عمل لواط را حلال كرده بود! نمیری این را موجب تواضع و فروتنی و تذلل مفعول و لذت و كامرانی فاعل محسوب می داشت و می گفت: «خدا هیچ یک از اینها را برای بندگانش حرام نكرده است!»

محمد بن موسی بن حسن بن فرات، اسباب كار او را آماده می ساخت و او را تقویت می كرد. سعد بن عبداللّه می گوید: ابو زكریا یحیی بن عبدالرحمن بن خاقان نقل كرد كه وی نمیری را بالعیان دیده بود كه جوانی بر پشت او قرار گرفته است! ابو زكریا گفت: بعد از آن نمیری را ملاقات كرده و او را از این كار سرزنش كردم، ولی او جواب داد كه این عمل لذت دارد و باعث فروتنی انسان (مفعول) در نزد خداوند و ترک نخوت است!

سعد بن عبداللّه می گوید: نمیری در آخر عمر بیمار شد و در آن حال مرد. در مرض منجر فوتش از وی پرسیدند: «جانشین تو كیست؟» با زبان ضعیف و گرفته ای پاسخ گفت: «احمد!» ولی كسی نفهمید احمد كیست. به همین جهت این حرف موجب انشعاب پیروان او شد، به طوری كه سه دسته گردیدند. عده ای گفتند: مقصود نمیری، احمد فرزندش بوده، جمعی هم گفتند

مقصود احمد بن محمد بن موسی بن فرات است. فرقه ای نیز گفتند که منظور وی، احمد بن ابوالحسین بن بشر بن یزید است و این انشعاب، باعث پراکندگی اتباع او گردید.

**[ترجمه]

و منهم أحمد بن هلال الكرخی

قال أبو علی بن همام كان أحمد بن هلال من أصحاب أبی محمد علیه السلام فاجتمعت الشیعه علی وكاله أبی جعفر محمد بن عثمان رحمه الله بنص الحسن علیه السلام فی حیاته و لما مضی الحسن علیه السلام قالت الشیعه الجماعه له ألا تقبل أمر أبی جعفر محمد بن عثمان و ترجع إلیه و قد نص علیه الإمام المفترض الطاعه فقال لهم لم أسمعه ینص علیه بالوكاله و لیس أنكر أباه یعنی عثمان بن سعید فأما أن أقطع أن أبا جعفر وكیل صاحب الزمان فلا أجسر علیه فقالوا قد سمعه غیرك فقال أنتم و ما سمعتم و وقف علی أبی جعفر فلعنوه و تبرءوا منه.

ثم ظهر التوقیع علی ید أبی القاسم بن روح رحمه الله بلعنه و البراءه منه فی جمله من لعن.

ص: ۳۶۸

**[ترجمه]این شخص نیز یکی از مدعیان بابیت است. ابوعلی بن همام می گوید: احمد بن هلال از اصحاب امام حسن عسکری علیه السّلام بود. در زمان آن حضرت، شیعیان اتفاق داشتند که وکیل امام به فرمان خود حضرت، محمد بن عثمان است.

بعد از رحلت حضرت، شیعیان از احمد بن هلال پرسیدند چرا وکالت محمد بن عثمان را قبول نمی کنی و در امور دینی خود به وی مراجعه نمی کنی، با اینکه امام مفترض الطاعه او را به این سمت تعیین فرموده است؟ احمد بن هلال گفت: «من از امام حسن عسکری علیه السّلام چیزی راجع به وکالت محمد بن عثمان نشنیدم. وکالت پدرش عثمان بن سعید را انکار نمی کنم، اگر بدانم محمد بن عثمان وکیل صاحب الزمان است، به وی جسارت نمی ورزم.»

گفتند: «دیگران از امام شنیده اند که محمد بن عثمان وکیل آن حضرت و بعد از وی، وکیل امام زمان است.» گفت: «اگر شما شنیده اید، اطاعت از محمد بن عثمان بر شما فرض است، نه بر من.» از این رو درباره وکالت محمد بن عثمان خودداری کرد و او را به این سمت نپذیرفت. شیعیان هم او را ملعون دانسته از وی دوری جستند .

سپس توقیعی به دست حسین بن روح صادر شد که در جمله ملعونان، حضرت او را لعنت کرده و به شیعیان امر فرموده بود که از او دوری جویند.

**[ترجمه]

و منهم أبو طاهر محمد بن علی بن بلال

و قصته معروفه فیما جری بینه و بین أبی جعفر محمد بن عثمان العمری نضر الله وجهه و تمسکه بالأموال التی کانت عنده للإمام و امتناعه من تسلیمها و ادعاؤه أنه الوکیل حتی تبرأت الجماعه منه و لعنوه و خرج من صاحب الزمان علیه السلام ما هو معروف.

و حکی أبو غالب الزراری قال حدثنی أبو الحسن محمد بن محمد بن یحیی المعاذی قال کان رجل من أصحابنا قد انضوی إلی أبی طاهر بن بلال بعد ما وقعت الفرقه ثم إنه رجع عن ذلک و صار فی جملتنا فسألناه عن السبب قال کنت عند أبی طاهر یوما و عنده أخوه أبو الطیب و ابن خزر و جماعه من أصحابه إذ دخل الغلام فقال أبو جعفر العمری علی الباب ففزعت الجماعه لذلک و أنکرته للحال التی کانت جرت و قال یدخل فدخل أبو جعفر رضی الله عنه فقام له أبو طاهر و الجماعه و جلس فی صدر المجلس و جلس أبو طاهر کالجالس بین یدیه فأمهلهم إلی أن سکتوا.

ثم قال یا أبا طاهر نشدتک الله أو نشدتک بالله أ لم یأمرک صاحب الزمان علیه السلام بحمل ما عندک من المال إلی فقال اللهم نعم فنهض أبو جعفر رضی الله عنه منصرفا و وقعت علی القوم سکته فلما تجلت عنهم قال له أخوه أبو الطیب من أین رأیت صاحب الزمان فقال أبو طاهر أدخلنی أبو جعفر رضی الله عنه إلی بعض دوره فأشرف علی من علو داره فأمرنی بحمل ما عندی من المال إلیه فقال له أبو الطیب و من أین علمت أنه صاحب الزمان علیه السلام قال وقع علی من الهیبه له و دخلنی من الرعب منه ما علمت أنه صاحب الزمان علیه السلام فکان هذا سبب انقطاعی عنه.

**[ترجمه]ابو طاهر محمد بن علی بن بلال نیز از کسانی است که مدعی وکالت و بابیت امام زمان علیه السّلام شد. ماجرای او با محمد بن عثمان که به ادعای نیابت حضرت اموالی را ضبط کرد و از تسلیم آن به وی خودداری کرد و مدعی شد که از طرف امام زمان در اخذ آنها وکالت دارد، بعلاوه دوری شیعیان از وی و لعن او که از ناحیه مقدسه توقیعی مبنی بر لعنت وی بیرون آمد، معروف است.

ابو غالب زراری گفت: ابوالحسن محمد بن محمد بن یحیی معاذی نقل کرد که یکی از شیعیان، بعد از وفات امام حسن عسکری علیه السّلام و تفرقه شیعه و انحراف ابو طاهر بن بلال به وی پیوست. سپس او برگشت و در سلک ما درآمد. ما جهت این پیوستن و گسستن را از او پرسیدیم. گفت: روزی نزد ابو طاهر بودم. برادرش ابوالطیب و ابن خزر و جمعی از پیروانش هم بودند. در آن وقت پیشخدمت آمد و گفت: «ابو جعفر عمری (محمد بن عثمان) درب خانه است!» از شنیدن این خبر پیروان ابو طاهر مضطرب شدند و آمدن او را ناخوش داشتند. ابو طاهر گفت: «بگو بیاید.» محمد بن عثمان هم وارد شد. ابو طاهر و پیروانش به احترام او برخاستند و محمد بن عثمان در صدر مجلس و ابو طاهر پیش روی او نشست. سپس صبر کرد تا حضار ساکت شدند.

آنگاه گفت: «ای ابو طاهر! تو را به خدا سوگند می دهم! آیا امام زمان به تو فرمان نداد اموالی که نزد تو است به من تسلیم کنی؟» گفت: «چرا. حضرت این را فرمود!» محمد بن عثمان هم برخاست و بیرون رفت. از این جریان حاضران مجلس سراسیمه شدند و چون به خود آمدند، ابوالطیب از برادرش ابو طاهر پرسید: «صاحب الزمان را در کجا دیدی؟» گفت ابوجعفر (محمد بن عثمان) مرا به یکی از خانه های خود وارد ساخت. ناگهان دیدم حضرت در بالا خانه وی مرا نگریست و امر کرد اموالی که نزد من بود، به وی بدهم.» ابوالطیب پرسید: «از کجا دانستی که او امام زمان است؟» گفت وقتی او را دیدم، مهابتش مرا گرفت و سخت مرعوب گردیدم و دانستم که صاحب الزمان است. علت جدایی من از محمد بن عثمان نیز همین مطلب است (که امام فرمان داد اموال را بدو بدهم!)»

**[ترجمه]

و منهم الحسین بن منصور الحلاج

أخبرنا الحسین بن إبراهیم عن أبی العباس أحمد بن علی بن نوح عن أبی نصر هبه الله بن محمد الکاتب ابن بنت أم كلثوم بنت أبی جعفر العمری قال لما أراد الله تعالی أن یکشف أمر الحلاج و یظهر فضیحته و یخزیه وقع له أن أبا سهل بن إسماعیل بن علی النوبختی رضی الله عنه ممن تجوز علیه مخرقته و تتم علیه حیلته فوجه إلیه یستدعیه و ظن أن أبا سهل کغیره من الضعفاء فی هذا الأمر

بفرط جهله و قدر أن يستجره إليه فيتمخرق و يتصوف بانقياده على غيره فيستتب له ما قصد إليه من الحيله و البهرجه على الضعفه لقدر أبی سهل فی أنفس الناس و محله من العلم و الأدب أيضا عندهم و يقول له فی مراسلته إياه إنی وكيل صاحب الزمان عليه السلام و بهذا أولا كان يستجر الجهال ثم يعلو منه إلی غيره و قد أمرت بمراسلتک و إظهار ما تريده من النصره لک لتقوی نفسک و لا ترتاب بهذا الأمر.

فأرسل إليه أبو سهل رضی الله عنه يقول لک إنی أسألک أمرا يسيرا يخف مثله عليک فی جنب ما ظهر علی يديک من الدلائل و البراهين و هو أنی رجل أحب الجواری و أصبو إليهن و لی منهن عده أتخطاهن و الشيب يبعدنی عنهن و أحتاج أن أخضبه فی كل جمعه و أتحمل منه مشقه شديده لأستر عنهن ذلک و إلا انكشف أمری عندهن فصار القرب بعدا و الوصال هجرا و أريد أن تغنينی عن الخضاب و تكفينی مئونته و تجعل لحيتی سوداء فإننی طوع يديک و صائر إليک و قائل بقولک و داع إلی مذهبک مع ما لی فی ذلک من البصيره و لک من المعونه.

فلما سمع ذلک الحلاج من قوله و جوابه علم أنه قد أخطأ فی مراسلته و جهل فی الخروج إليه بمذهبه و أمسک عنه و لم يرد إليه جوابا و لم يرسل إليه رسولا و صيره أبو سهل رضی الله عنه أحدوثه و ضحكه و يطنز به عند كل أحد و شهر أمره عند الصغير و الكبير و كان هذا الفعل سببا لكشف أمره و تنفير الجماعه عنه.

و أخبرنی جماعه عن أبی عبد الله الحسين بن علی بن الحسين بن موسی بن بابويه أن ابن الحلاج صار إلی قم و كاتب قرابه أبی الحسن والد الصدوق يستدعيه و يستدعی أبا الحسن أيضا و يقول أنا رسول الإمام و وكيله قال فلما وقعت المكاتبه فی يد أبی رضی الله عنه خرقها و قال لموصلها إليه ما أفرغک للجهالات فقال له الرجل و أظن أنه قال إنه ابن عمته أو ابن عمه فإن الرجل قد استدعانا فلم خرقت مكاتبته و ضحكوا منه و هزءوا به ثم نهض إلی دكانه و معه جماعه من أصحابه و غلمانه

قال فلما دخل إلى الـدار التى كان فيها دكانه نهض له من كان هناك جالسا غير رجل رآه جالسا فى الموضع فلم ينهض له و لم يعرفه أبى فلمـا جلس و أخرج حسابه و دواته كما تكون التجار أقبل على بعض من كان حاضـرا فسأله عنه فأخبره فسـمعه الرجل يسـأل عنه فأقبـل عليه و قـال له تسـأل عنى و أنـا حاضـر فقال له أبى أكبرتک أيها الرجل و أعظمت قـدرک أن أسألك فقال له تخرق رقعتى و أنا أشاهدك تخرقها فقال له أبى فأنت الرجل إذا ثم قال يا غلام برجله و بقفاه فخرج من الدار العدو لله و لرسوله ثم قال له أ تدعى المعجزات عليك لعنه الله أو كما قال فأخرج بقفاه فما رأيناه بعدها بقم.

**[ترجمه]ابو نصـر هبه اللَّه بن محمد کاتب، دخترزاده ام کلثوم دختر محمد بن عثمان، برای من (شـیخ طوسـی) نقل کرد که: چون خداونـد خواست اعمال «حلّاج» را آشـکار سازد و او را رسوا و خوار گرداند، این طور پیشامد کرد که «حلّاج» خیال کرد ابو سـهل بن اسـماعیل بن علی نوبختی رضی اللَّه عنه هم از کسانی است که فریب دوز و کلک او را می خورد و نیرنگ او در وی مؤثر واقع می شود. لذا فرسـتاد نزد وی و او را به اطاعت خود دعوت کرد. او با کمال نادانی چنین پنداشته بود که ابو سهل هم در این خصوص مانـنـد سـایر افراد ضـعیف الایمـان است و فریفته وی می شود. از این رو پیوسـته او را به سوی خود دعوت می کرد و به آرامی نیرنـگ هـای خود را برای جلب وی به رخ او می کشـید، زیرا موقعیت علم و ادب ابو سـهل در میان مردم مشهور بود.

حلاج در نامه های خود به ابو سـهل می نوشت: «من وکیل صاحب الزمان علیه السّـلام هسـتم.» او نخست با این مطلب خواست ابو سـهل را به سوی خود بکشاند، سـپس ادعای خود را بالا برد و نوشت: «من مأمورم به تو بنویسم که هر گونه نصرت و یاری خواسته باشی، برایت آشکار سازم تا دلت قوت گیرد و در نیابت من تردید نکنی!»

ابـو سـهل هـم به وی پیغـام داد که من در مقابـل آن همه معجزات و کرامـات که (به ادعـای تـو) از تـو به ظهـور رسـیده، فقط موضوع مختصـری را پیشنهاد کرده از تو می خواهم! و آن این است که من مردی زن دوست و مایل به معاشرت با آنها هستم. چنـدین کنیز دارم که پیری مرا از نزدیکی با ایشان دور کرده است و ناچارم هر جمعه محاسن خود را حنا بگیرم و متحمل رنج زیـاد شوم تـا موهای سـفیدم را بپوشانم، وگرنه کنیزان خواهنـد دانست که من پیر شـده ام و به من رغبت نشان نخواهنـد داد و نزدیکی ما به دوری می گراید و وصال به جدایی می کشد. از این رو از تو می خواهم کاری کنی که مرا از حنا بسـتن بی نیاز کنی و زحمت آن را از من برطرف سازی و موی ریشم را سیاه گردانی. اگر چنین کنی، هر چه بگویی اطاعت می کنم و گفته تو را می پذیرم و به طریقه تو می گروم، زیرا این معنی موجب بصیرت من می شود و از کمک به تو دریغ نخواهم داشت!»

چون حلاج سـخن او را شـنید و نتیجه دسـیسه ها و جواب خود را بـدین گونه شـنید، دانست در نامه های خود که پر از ادعا و اظهـار کرامـات و معجزات بـوده، خطـا کرده و طریقه خود را به نـادانی به رخ او کشـیده است. بـدین لحـاظ خودداری کرد و جواب ابو سهل را نداد و دیگر کسی نزد وی نفرستاد.

ابو سـهل هم این ماجرا را اتفاقی خوش و باعث تفریـح و خنـده قرار داده بود و آن را نزد همه کس بازگو می کرد و حلاج را ریشخند می کرد. بدین گونه نزد بزرگ و کوچک شـهرت یافت و همین باعث شد که کار حلاج برملا گردد و مردم از دور وی پراکنده شوند.

جمعی از دانشمندان، از حسین بن علی بن بابویه قمی (برادر شیخ صدوق) نقل کرده اند که وی گفت: پسر حلاج به قم آمد و نامه ای به خویشان ابوالحسن نوشت و آنها و ابوالحسن را به سوی خود دعوت کرد و می گفت: «من فرستاده امام زمان و وکیل او هستم.» چون نامه او به دست پدرم (علی بن بابویه) رسید، آن را پاره کرد و به آورنده نامه فرمود: «چه چیز تو را به نادانی واداشته است؟» آورنده نامه که گمان می کنم گفت پسر عمه یا پسر عموی حلاج هستم، به پدرم گفت: «حلاج نامه ای به ما نوشته و ما را دعوت کرده است، چرا نامه او را پاره کردی؟» حضار به وی خندیدند و او را مسخره کردند.

سپس پدرم برخاست و در حالی که جماعتی از اصحابش و غلامانش همراه او بودند، به حجره تجارت خود رفت. موقعی که به در خانه ای رسید که حجره اش در آنجا واقع بود، کسانی که آن جا نشسته بودند، به احترامش برخاستند، فقط یک نفر که پدرم او را نمی شناخت از جا برخاست. موقعی که پدرم در حجره نشست و دفتر حساب و قلم و دوات خود را چنان که معمول تجار است درآورد، رو کرد به جانب شخصی که حاضر بود و پرسید: «این مرد ناشناس کیست؟» آن شخص هم جواب پدرم را گفت. مرد ناشناس که شنید از هویت وی سؤال می کند، برخاست، نزد پدرم آمد و گفت: «با اینکه من حاضر هستم، احوال مرا از دیگری می پرسی؟»

پدرم فرمود: «ای مرد! احترام تو را نگاه داشتم و تو را بزرگ شمردم و از خودت نپرسیدم.» گفت: «وقتی تو نامه مرا پاره می کردی، من می دیدم.»

پدرم فرمود: «تو پسر حلاج هستی؟ خدا تو را لعنت کند، ادعای اظهار معجزه می کنی؟» سپس پدرم به غلام خود گفت: «پاها و گردن او را بگیر و از خانه بیرون کن!» و از آن روز دیگر او را در قم ندیدیم.

**[ترجمه]

و منهم ابن أبی العزاقر

أخبرنی الحسین بن إبراهیم عن أحمد بن علی بن نوح عن أبی نصر هبه الله بن محمد بن أحمد الکاتب بن بنت أم کلثوم بنت أبی جعفر العمری رضی الله عنه قال حدثتنی الکبیره أم کلثوم بنت أبی جعفر العمری رضی الله عنها قالت کان أبو جعفر بن أبی العزاقر وجیها عند بنی بسطام و ذاک أن الشیخ أبا القاسم رضی الله عنه و أرضاه کان قد جعل له عند الناس منزله و جاها فکان عند ارتداده یحکی کل کذب و بلاء و کفر لبنی بسطام و یسنده عن الشیخ أبی القاسم فیقبلونه منه و یأخذونه عنه حتی انکشف ذلک لأبی القاسم فأنکره و أعظمه و نهی بنی بسطام عن کلامه و أمرهم بلعنه و البراءه منه فلم ینتهوا و أقاموا علی تولیه.

و ذاک أنه کان یقول لهم إننی أذعت السر و قد أخذ علی الکتمان فعوقبت بالإبعاد بعد الاختصاص لأن الأمر عظیم لا یحتمله إلا ملک مقرب أو نبی مرسل أو مؤمن ممتحن فیؤکد فی نفوسهم عظم الأمر و جلالته.

فبلغ ذلک أبا القاسم رضی الله عنه فکتب إلی بنی بسطام بلعنه و البراءه منه و ممن تابعه علی قوله و أقام علی تولیه فلما وصل إلیهم أظهروه علیه فبکی بکاء عظیما ثم قال إن لهذا القول باطنا عظیما و هو أن اللعنه الإبعاد فمعنی قوله لعنه الله أی باعده الله عن العذاب و النار و الآن قد عرفت منزلتی و مرغ خدیه

على التراب و قال عليكم بالكتمان لهذا الأمر.

قالت الكبيره رضى الله عنها و قد كنت أخبرت الشيخ أبا القاسم أن أم أبى جعفر بن بسطام قالت لى يوما و قد دخلنا إليها فاستقبلتنى و أعظمتنى و زادت فى إعظامى حتى انكبت على رجلى تقبلها فأنكرت ذلك و قلت لها مهلا يا ستى (١) فإن هذا أمر عظيم و انكببت على يدها فبكت.

ثم قالت كيف لا أفعل بك هذا و أنت مولاتى فاطمه فقلت لها و كيف ذاك يا ستى فقالت لى إن الشيخ يعنى أبا جعفر محمد بن على خرج إلينا بالستر قالت فقلت لها و ما الستر قالت قد أخذ علينا كتمانه و أفزع إن أنا أذعته عوقبت قالت و أعطيتها موثقا أنى لا أكشفه لأحد و اعتقدت فى نفسى الاستثناء بالشيخ رضى الله عنه يعنى أبا لقاسم الحسين بن روح.

قالت إن الشيخ أبا جعفر قال لنا إن روح رسول الله صلى الله عليه و آله انتقلت إلى أبيك يعنى أبا جعفر محمد بن عثمان رضى الله عنه و روح أمير المؤمنين على عليه السلام انتقلت إلى بدن الشيخ أبى القاسم الحسين بن روح و روح مولاتنا فاطمه عليه السلام انتقلت إليك فكيف لا أعظمك يا ستنا.

فقلت لها مهلا لا تفعلى فإن هذا كذب يا ستنا فقالت لى سر عظيم و قد أخذ علينا أن لا نكشف هذا لأحد فالله فى لا يحل بى العذاب و يا ستى لو لا حملتنى على كشفه ما كشفته لك و لا لأحد غيرك.

قالت الكبيره أم كلثوم رضى الله عنها فلما انصرفت من عندها دخلت إلى

ص: ٣٧٢

---

١ - ١. قال الفيروزآبادى: و« ستى» للمرأه أى يا ست جهاتى، أو لحن و الصواب سيدتى. و قال الشارح: و يحتمل أن الأصل سيدتى فحذف بعض حروف الكلمه، و له نظائر قاله الشهاب القاسمى، و أنشدنا غير واحد من مشايخنا للبهاء زهير: بروحى من اسميها بستى ***فينظر لى النحاه بعين مقت يرون بأننى قد قلت لحنا ***و كيف و اننى لزهير وقتى و لكن غاده ملكت جهاتى ***فلا لحن إذا ما قلت ستى

الشیخ أبی القاسم بن روح رضی الله عنه فأخبرته بالقصه و کان یثق و یرکن إلی قولی فقال لی یا بنیه إیاک أن تمضی إلی هذه المرأه بعد ما جری منها و لا تقبلی لها رقعه إن کاتبتک و لا رسولا إن أنفذته إلیک و لا تلقاها بعد قولها فهذا کفر بالله تعالی و إلحاد قد أحکمه هذا الرجل الملعون فی قلوب هؤلاء القوم لیجعله طریقا إلی أن یقول لهم بأن الله تعالی اتحد به و حل فیه کما تقول النصاری فی المسیح علیه السلام و یعدو إلی قول الحلاج لعنه الله.

قالت فهجرت بنی بسطام و ترکت المضی إلیهم و لم أقبل لهم عذرا و لا لقیت أمهم بعدها و شارع فی بنی نوبخت الحدیث فلم یبق أحد إلا و تقدم إلیه الشیخ أبو القاسم و کاتبه بلعن أبی جعفر الشلمغانی و البراءه منه و ممن یتولاه و رضی بقوله أو کلمه فضلا عن موالاته.

ثم ظهر التوقیع من صاحب الزمان علیه السلام بلعن أبی جعفر محمد بن علی و البراءه منه و ممن تابعه و شایعه و رضی بقوله و أقام علی تولیه بعد المعرفه بهذا التوقیع و له حکایات قبیحه و أمور فظیعه تنزه کتابنا عن ذکرها ذکرها ابن نوح و غیره و کان سبب قتله أنه لما أظهر لعنه أبو القاسم بن روح و اشتهر أمره و تبرأ منه و أمر جمیع الشیعه بذلک لم یمکنه التلبیس فقال فی مجلس حافل فیه رؤساء الشیعه و کل یحکی عن الشیخ أبی القاسم لعنه و البراءه منه اجمعوا بینی و بینه حتی آخذ یده و یأخذ بیدی فإن لم

تنزل علیه نار من السماء تحرقه و إلا فجمیع ما قاله فی حق و رقی ذلک إلی الراضی لأنه کان ذلک فی دار ابن مقله فأمر بالقبض علیه و قتله فقتل و استراحت الشیعه منه.

و قال أبو الحسن محمد بن أحمد بن داود کان محمد بن الشلمغانی المعروف بابن أبی العزاقر لعنه الله یعتقد القول بحمل الضد و معناه أنه لا یتهیأ إظهار فضیله للولی إلا بطعن الضد فیه لأنه یحمل السامع طعنه علی طلب فضیلته فإذن هو أفضل من الولی إذ لا یتهیأ إظهار الفضل إلا به و ساقوا المذهب من وقت آدم الأول إلی آدم السابع لأنهم قالوا سبع عوالم و سبع أوادم و نزلوا إلی موسی و فرعون

و محمد و على مع أبى بكر و معاويه.

و أما فى الضد فقال بعضهم الولى ينصب الضد و يحمله على ذلك كما قال قوم من أصحاب الظاهر أن على بن أبى طالب نصب أبا بكر فى ذلك المقام و قال بعضهم لا و لكن هو قديم معه لم يزل قالوا و القائم الذى ذكروا أصحاب الظاهر أنه من ولد الحادى عشر فإنه يقوم معناه إبليس لأنه قال فَسَجَدَ الْمَلائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ إِلَّا إِبْلِيسَ و لم يسجد ثم قال لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِراطَكَ الْمُسْتَقِيمَ فدل على أنه كان قائما فى وقت ما أمر بالسجود ثم قعد بعد ذلك و قوله يقوم القائم إنما هو ذلك القائم الذى أمر بالسجود فأبى و هو إبليس لعنه الله.

و قال شاعرهم لعنهم الله:

يا لاعنا بالضد من عدى***ما الضد إلا ظاهر الولى

و الحمد للمهيمن الوفى***لست على حال كهمامى

و لا حجامى و لا جغدى***قد فقت من قول على الفهدى

نعم و جاوزت مدى العبد***فوق عظيم ليس بالمجوسى

لأنه الفرد بلا كيف***متحد بكل أوحدى

مخالط للنورى و الظلمى***يا طالبا من بيت هاشمى

و جاحدا من بيت كسروى***قد غاب فى نسبه أعجمى

فى الفارسى الحسب الرضى***كما التوى فى العرب من لوى

و قال الصفوانى سمعت أبا على بن همام يقول سمعت محمد بن على العزاقرى الشلمغانى يقول الحق واحد و إنما تختلف قمصه فيوم يكون فى أبيض و يوم يكون فى أحمر و يوم يكون فى أزرق.

قال ابن همام فهذا أول ما أنكرته من قوله لأنه قول أصحاب الحلول و أخبرنا جماعه عن أبى محمد هارون بن موسى عن أبى على محمد بن همام أن محمد بن على الشلمغانى لم يكن قط بابا إلى أبى القاسم و لا طريقا له و لا نصبه أبو القاسم بشى ء من ذلك على وجه و لا سبب و من قال بذلك فقد أبطل و إنما كان

فقيها من فقهائنا فخلط و ظهر عنه ما ظهر و انتشر الكفر و الإلحاد عنه.

فخرج فيه التوقيع على يد أبى القاسم بلعنه و البراءه منه و ممن تابعه و شايعه و قال بقوله.

و أخبرنى الحسين بن إبراهيم عن أحمد بن على بن نوح عن أبى نصر هبه الله بن محمد بن أحمد قال حدثنى أبو عبد الله الحسين بن أحمد الحامدى البزاز المعروف بغلام أبى على بن جعفر المعروف بابن رهومه النوبختى و كان شيخا مستورا قال سمعت روح بن أبى القاسم بن روح يقول لما عمل محمد بن على الشلمغانى كتاب التكليف قال الشيخ يعنى أبا القاسم رضى الله عنه اطلبوه إلى لأنظره فجاءوا به فقرأه من أوله إلى آخره فقال ما فيه شى ء إلا و قد روى عن الأئمه فى موضعين أو ثلاثه فإنه كذب عليهم فى روايتها لعنه الله.

وَ أَخْبَرَنِی جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ دَاوُدَ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُوسَی بْنِ بَابَوَیْهِ أَنَّهُمَا قَالا مِمَّا أَخْطَأَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ فِی الْمَذْهَبِ فِی بَابِ الشَّهَادَهِ أَنَّهُ رَوَی عَنِ الْعَالِمِ أَنَّهُ قَالَ إِذَا کَانَ لِأَخِیکَ الْمُؤْمِنِ عَلَی رَجُلٍ حَقٌّ فَدَفَعَهُ عَنْهُ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ مِنَ الْبَیِّنَهِ عَلَیْهِ إِلَّا شَاهِدٌ وَاحِدٌ وَ کَانَ الشَّاهِدُ ثِقَهً رَجَعْتَ إِلَی الشَّاهِدِ فَسَأَلْتَهُ عَنْ شَهَادَتِهِ فَإِذَا أَقَامَهَا عِنْدَکَ شَهِدْتَ مَعَهُ عِنْدَ الْحَاکِمِ عَلَی مِثْلِ مَا یَشْهَدُ عِنْدَهُ لِئَلَّا یَتْوَی حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ (۱).

۱- ۱. هذا الخبر بعينه يوجد فى الكتاب المعروف بفقه الرضا عليه السلام فى باب الشهادات، و هذا ممّا يشهد على أن الكتاب كتاب التكليف لابن أبى العزاقر الشلمغانى. و من ذلك أنّه يوجد فى هذا الكتاب عند تحديد الكرّ أن العلامه فى ذلك أن تأخذ الحجر فترمى به فى وسطه فان بلغت أمواجه من الحجر جنبى الغدير فهو دون الكر و ان لم يبلغ فهو كر لا ينجسه شى ء. و هذا التحديد لم ينقل الا من الشلمغانى. و ان أخذه من قول أصحاب اللغه كما فى فقه اللغه للثعالبى. و من ذلك ما نقله النورىّ فى المستدرک ج ۳ ص ۲۱۰ عن غوالى اللئالى نقلا عن كتاب التكليف لابن أبى العزاقر، عن العالم عليه السلام روايه، ثمّ ينقل عينها عن كتاب فقه الرضا. مذيلا بكلام فى معناه. فترى أن ابن أبى جمهور الاحسائى كان يعرف الكتاب أنّه كتاب التكليف و ينقل عنه ما يرويه و يترک فيه ما يراه فى معنى الحديث لانه ليس من الحديث بشى ء.

و اللفظ لابن بابويه و قال هذا كذب منه و لسنا نعرف ذلك و قال فى موضع آخر كذب فيه.

نسخه التوقيع الخارج فى لعنه.

أَخْبَرَنَا جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ هَارُونَ بْنِ مُوسَى قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ قَالَ خَرَجَ عَلَى يَدِ الشَّيْخِ أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ فِي ذِي الْحِجَّةِ سَنَةَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ وَ ثَلَاثِمِائَةٍ فِي ابْنِ أَبِي الْعَزَاقِرِ وَ الْمِدَادُ رَطْبٌ لَمْ يَجُفَّ.

وَ أَخْبَرَنَا جَمَاعَةٌ عَنِ ابْنِ دَاوُدَ قَالَ خَرَجَ التَّوْقِيعُ مِنَ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ فِي الشَّلْمَغَانِيِّ وَ أَنْفَذَ نُسْخَتَهُ إِلَى أَبِي عَلِيِّ بْنِ هَمَّامٍ فِي ذِي الْحِجَّةِ سَنَةَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ وَ ثَلَاثِمِائَةٍ قَالَ ابْنُ نُوحٍ وَ حَدَّثَنَا أَبُو الْفَتْحِ أَحْمَدُ بْنُ ذَكَا مَوْلَى عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُرَاتِ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو عَلِيِّ بْنِ هَمَّامِ بْنِ سُهَيْلٍ بِتَوْقِيعٍ خَرَجَ فِي ذِي الْحِجَّةِ سَنَةَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ وَ ثَلَاثِمِائَةٍ وَ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ صَالِحٍ الصَّيْمَرِيُّ: أَنْفَذَ الشَّيْخُ الْحُسَيْنُ بْنُ رَوْحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنْ مَجْلِسِهِ فِي دَارِ الْمُقْتَدِرِ إِلَى شَيْخِنَا أَبِي عَلِيِّ بْنِ هَمَّامٍ فِي ذِي الْحِجَّةِ سَنَةَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ وَ ثَلَاثِمِائَةٍ وَ أَمْلَاهُ أَبُو عَلِيٍّ عَلَيَّ وَ عَرَّفَنِي أَنَّ أَبَا الْقَاسِمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَاجَعَ فِي تَرْكِ إِظْهَارِهِ فَإِنَّهُ فِي يَدِ الْقَوْمِ وَ حَبْسِهِمْ فَأُمِرَ بِإِظْهَارِهِ وَ أَنْ لَا يَخْشَى وَ يَأْمَنَ فَتَخَلَّصَ وَ خَرَجَ مِنَ الْحَبْسِ بَعْدَ ذَلِكَ بِمُدَّةٍ يَسِيرَةٍ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ.

**[ترجمه]یکی دیگر از کسانی که ادعای بابیت کردند، «ابن ابی العزاقر» است. حسین بن ابراهیم از احمد بن نوح و او از ابو نصر کاتب برای من (شیخ طوسی) نقل کرد و گفت: ام کلثوم دختر محمد بن عثمان که زنی بزرگوار بود گفت: ابو جعفر ابن ابی العزاقر (شلمغانی) نزد بنی بسطام محترم و موجه بود، زیرا شیخ ابوالقاسم (حسین بن روح) رضی اللّٰه عنه مقام او را در نزد مردم محترم و بزرگ می داشت. او هم از این سابقه سوء استفاده کرد و موقعی که از طریقه حق برگشت، همه گونه دروغ و کفری را به نام حسین بن روح برای بنی بسطام نقل می کرد. بنی بسطام هم سخنان او را می پذیرفتند. چون خبر آن به حسین بن روح رسید، نسبت آن سخنان را از خود انکار کرد و آن را بهتان بزرگ شمرد و بنی بسطام را از شنیدن کلام شلمغانی نهی فرمود. آنگاه دستور داد که او را لعنت کنند و از وی دوری جویند، ولی بنی بسطام سخن حسین بن روح را نشنیدند و در ارادت به شلمغانی ثابت ماندند.

علت آن هم این بود که شلمغانی به بنی بسطام گفت: «آنچه من به شما گفته ام، سرّی بود که آن را فاش ساختم. حسین بن روح از من پیمان گرفته بود که آن سرّ را کتمان کنم و به کسی نگویم. ولی اکنون که آن را فاش کرده ام، با همه خصوصیتی که با وی داشته ام مرا از خود دور می کند. آن «سرّ»، امری عظیم بود که کسی جز فرشته مقرب و پیغمبر مرسل یا مؤمنی که امتحان داده، قادر به نگهداری آن نیست.» شلمغانی با این سخنان بی اساس، سابقه خود را نزد آنها محکم تر کرد، کارش بالا گرفت و مقامی بزرگ یافت.

چون این خبر به حسین بن روح رسید، مکتوبی مبنی بر لعن او و دوری از وی و کسانی که از سخنان او پیروی می کنند و در دوستی او باقی مانده اند، برای بنی بسطام فرستاد. آنها هم نامه را به شلمغانی نشان دادند و او سخت ناراحت و منقلب گردید. سپس گفت: «اینکه حسین بن روح گفته است مرا لعن کنید، در معنی خیلی بزرگ است! به این معنی که لعنت به معنی دور گرداندن است و «لعنه اللّٰه» یعنی خدا او را از عذاب و آتش دوزخ دور گرداند. بنابراین من هم اکنون مقام خود را شناختم!» آن گاه صورتش را بر خاک نهاد و گفت: «این سخن را کتمان کنید و به کسی نگویید.»

ام کلثوم گفت: من به شیخ ابوالقاسم (حسین بن روح) خبر دادم که روزی به خانه مادر ابو جعفر بن بسطام رفتم. او هم از من استقبال کرد و مرا بسیار بزرگ داشت، به طوری که خم شد تا پای مرا ببوسد، ولی من نگذاشتم و گفتم: «ای بانوی من! نمی گذارم. زیرا پابوسی کاری بس بزرگ است.» او گریست و گفت: «چرا این طور از تو احترام نکنم، با اینکه تو فاطمه زهرا علیهاالسّلام هستی!» گفتم: «ای بانوی من! چطور من فاطمه زهرا علیهاالسّلام هستم؟» گفت: «شیخ، یعنی محمد بن علی (شلمغانی) در این باره سرّی به ما سپرده است.» پرسیدم: «چه سرّی به شما سپرده؟» گفت: «او از من پیمان گرفته که آن را افشا نسازم، می ترسم اگر آن را بازگو کنم، خدا مرا عذاب کند.» من به وی اطمینان دادم که آن را به کسی نخواهم گفت، ولی پیش خود، شیخ ابوالقاسم حسین بن روح را استثنا کردم.

آنگاه گفت: «شیخ ابو جعفر (شلمغانی) به ما گفته است که روح پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله به پدر شما محمد بن عثمان و روح امیرالمؤمنین علیه السّلام به بدن شیخ ابو القاسم حسین ابن روح و روح فاطمه زهرا علیهاالسّلام به تو منتقل شده است! بنابراین ای بانوی ما، چرا تو را بزرگ ندانم؟!»

من گفتم؛ «این چه حرفی است؟ مبادا آن را باور کنی که همه دروغ است.» گفت: «این سری عظیم است، شلمغانی از ما پیمان گرفته که برای هیچ کس نقل نکنیم. ای بانوی من! خدا نکند که در این خصوص من عذاب شوم. اگر شما مرا وانمی داشتید که آن را افشا کنم، نه برای شما و نه برای احدی بازگو نمی کردم!»

ام کلثوم گفت: چون از نزد آن زن بیرون آمدم، به خدمت شیخ ابوالقاسم حسین بن روح رضی اللّه عنه رسیدم و داستان را به اطلاع وی رساندم. شیخ ابوالقاسم به من وثوق داشت و به گفته من اعتماد می کرد. در این وقت فرمود: «ای دختر من! بعد از این ماجرا دیگر به خانه این زن مرو، اگر نامه یا قاصدی نزد تو فرستاد قبول مکن و بعد از این به دیدن او مرو. این حرف ها کفر به خدا و الحادی است که این مرد ملعون (شلمغانی) در دل های این مردم وارد کرده تا از این راه بتواند به آنها بگوید: خدا او (یعنی خود شلمغانی) را برگزیده و در وی حلول کرده است. چنان که نصارا همین عقیده را درباره عیسی علیه السّلام دارند. او می خواهد به قول «حلاج» علیه اللعنه معتقد شود.»

پس من از بنی بسطام دوری کردم و دیگر پیش آنها نرفتم، عذر آنها را نپذیرفتم و دیگر مادر آنها را ملاقات نکردم. این حکایت در میان طایفه بنی نوبخت شیوع یافت. شیخ ابوالقاسم هم به تمام شیعیان نامه نوشت و ابو جعفر شلمغانی را لعنت کرد و مردم را از معاشرت با وی و دوستداران او و کسانی که گفته او را قبول می کردند یا با وی سخن می گفتند، بر حذر داشت، تا چه رسد که او را دوست بدارند.

آنگاه توقیعی از حضرت صاحب الزمان علیه السّلام در لعن شلمغانی و دوری از او و پیروان او و کسانی که به گفته او رضایت داده و بعد از این توقیع به دوستی او باقی می مانند، صادر شد.

سپس شیخ طوسی می نویسد: شلمغانی حکایات زشتی دارد و کارهای مفتضح کرده که من کتاب خود (غیبت) را پاکیزه تر از آن می دانم که آنها را در آن بیاورم. احمد بن نوح و غیره آنها را نوشته اند.

علت کشته شدن شلمغانی این بود که چون ابوالقاسم حسین بن روح لعن او را آشکار ساخت و در همه جا شهرت یافت، مردم از وی دوری جستند و تمام شیعیان را از او برحذر داشت، به طوری که دیگر نتوانست نیرنگ بازی کند. روزی در محفلی که رؤسای شیعه حاضر بودند و همه لعن شلمغانی و دوری از او را از ابوالقاسم حسین بن روح نقل می کردند، شلمغانی به حضار گفت: «من و او را در جایی بخواهید تا من دست او و او هم دست مرا بگیرد و در حق یکدیگر نفرین کنیم. اگر آتشی نیامد و او را نسوزاند، هر چه او درباره من گفته است، درست است. این خبر در خانه ابن مقله اتفاق افتاد و از آنجا به گوش «الراضی باللّه» خلیفه عباسی رسید. «راضی» هم دستور داد او را گرفته به قتل رساندند و بدین گونه شیعیان از شرّ او راحت شدند.

ابوالحسن محمد بن احمد بن داود می گفت: محمد بن علی شلمغانی معروف به ابن ابی عزاقر لعنه اللّه معتقد بود آن کس که در منصب امامت با امام رقیب است و به اصطلاح ایشان «ضد» امام است، از امام افضل است. معنی این عبارت این است که هیچ فضیلتی برای ولی خدا متحقق نمی شود، مگر این که ضد او و رقیب او مورد سرزنش قرار گیرد. چه که وقتی مردم سرزنش ضد و مخالف ولی خدا را شنیدند، به فکر یافتن فضیلتی برای ولی می افتند. بنابراین ضد و رقیب ولی خدا از خود وی افضل است، زیرا به وسیله سرزنش و طعن اوست که ولی فضیلت پیدا می کند! پیروان شلمغانی می گویند که این مذهب، از زمان آدم اول تا آدم هفتم جریان داشته است! چه آنها معتقد به هفت عالم و هفت آدم هستند و می گویند: «فرعون از موسی و ابوبکر از محمد و معاویه از علی افضل است.»

و اما: «خود ضد» یعنی چه؟ بعضی از این فرقه گفته اند: ولیِ خدا، ضد (و رقیب) خود را منصوب می کند، چنان که جمعی از اصحاب حدیث اهل سنت می گویند: علی ابن ابی طالب، خود ابوبکر را به منصب خلافت منصوب داشت، و بعضی دیگر گفته اند:

«ضد» هر ولی قدیم است، یعنی همه وقت و پیش از به دنیا آمدن او با وی بوده است. آنها می گویند: قائمی که اصحاب ظاهر می گویند، از اولاد امام یازدهم است و قیام می کند، همان شیطان است (نعوذ باللّه)، زیرا خداوند فرمود: «فَسَجَدَ الْمَلائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ إِلَّا إِبْلِيسَ» - . حجر / ۳۰ - ، {فرشتگان یکسره همه آدم را سجده کردند، جز ابلیس که سجده نکرد.} سپس خدا می فرماید: شیطان گفت:«لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِراطَكَ الْمُسْتَقِيمَ» - . اعراف / ۱۶ - ، { من هم برای [فریفتن] آنان حتماً بر سر راه راست تو خواهم نشست.}

این آیه دلالت دارد که شیطان موقع سجده فرشتگان ایستاده بود که گفت در راه راست، در کمین بندگانت خواهم نشست و با این دلیل می گویند: قیام قائم یعنی آن قائمی که مأمور به سجده شد و سجده نکرد و او ابلیس بود. شاعر ملعون این فرقه اشعار زیر را در این معنی سروده است:

ای لعن کننده ضد که از طایفه عدی است (مقصود عمر بن الخطاب ضد و رقیب امیرالمؤمنین علیه السّلام است) او را لعن مکن که ضد، چیزی جز ظاهر ولی نیست (یعنی عمر در ظاهر همان علی علیه السّلام است!) / خدا را ستایش می کنم که حال من چون حجامت کننده و حمامی و جغدی نیست من در گفته خود بر «فهدی» فائق شدم/ آری و از منتهای فضل و علم عبدی هم گذشتم و به مقام بلندی رسیدم و مذهب مجوس ندارم / زیرا خداوند فرد بدون کیفیت است و با هر موحدی متحد می شود و با نور و ظلمت درآمیخته است / ای طالب خاندان هاشمی و منکر دودمان ساسانی که در نسب عجمی و فارسی

پسندیده پنهان شده؛ چنان که «لوی» در میان عرب ناپدید شده است!

صفوانی می گفت: از ابوعلی بن همام شنیدم که می گفت: از محمد بن علی عزاقری شلمغانی شنیدم که می گفت: «حق یکی است و پیراهن های آن گوناگون است. روزی حق در لباس سفید و روزی در لباس سرخ و روز دیگر در لباس سیاه است.» ابن همام می گفت: «این نخستین کلام زشتی بود که از شلمغانی شنیده شد. چه که این گفته اهل «حلول» است.»

و هم جماعتی از علما از هارون بن موسی تلعکبری و او از ابن همام نقل کرده که گفت: محمد بن علی شلمغانی باب و طریق یعنی در او راهی نبود که مردم به وسیله آن به ابوالقاسم حسین بن روح راه یابند و حسین بن روح هم او را به این سمت ها منصوب نداشته بود و بین او و مردم هم واسطه نبود. هر کس این عقیده را داشته باشد، اشتباه کرده. او فقط فقیهی از فقهای ما بود که فکرش آشفته شد و چیزهای ناهنجاری از او سر زد و کفر و الحادش منتشر گشت. سپس به وسیله حسین بن روح، توقیعی مبنی بر لعن و دوری از وی و پیروان او صادر شد.

و نیز حسین بن ابراهیم از ابو نصر بن احمد کاتب نقل کرده که گفت: ابو عبداللّٰه حسین بن احمد حامدی بزاز معروف به غلام ابوعلی بن جعفر معروف به «ابن رهومه» نوبختی که پیرمردی گوشه گیر (مستور) بود روایت کرده که گفت: از روح پسر ابوالقاسم حسین بن روح شنیدم که گفت: موقعی که محمد بن علی شلمغانی کتاب «التکلیف» را تصنیف کرد، شیخ، یعنی ابوالقاسم حسین بن روح گفت: آن کتاب را بیاورید تا آن را ببینم. کتاب را آوردند و او از اول تا آخر آن را خواند. سپس گفت: «چیزی بر خلاف روش اهل بیت علیهم السّلام در آن نیست، مگر در دو یا سه جا که بر ائمه طاهرین علیهم السّلام دروغ بسته، خدا او را لعنت کند.»

نیز جماعتی از علما از ابوالحسن محمد بن احمد بن داود و حسین بن علی بن بابویه قمی روایت کردند که آنها گفتند: از جمله خطاهایی که از شلمغانی در خصوص مذهب (فروع فقهیه) سر زد، این است که وی در باب «شهادت» از عالم (یعنی امام موسی بن جعفر علیهماالسّلام که به خاطر تقیه از دشمنان، در برخی از روایات از آن حضرت تعبیر به عالم شده) روایت کرده که حضرت فرمود: «اگر برادر مؤمن تو در گردن مردی حقی داشته باشد و طرف آن حق را انکار کند و برادر تو هم جز یک شاهد عادل و موثق نداشته باشد، نزد شاهد می روی و شهادت او را می پرسی. وقتی نزد تو گواهی داد، با وی نزد حاکم برو و مانند او شهادت بده، بلکه حق مرد مسلمانی ضایع نشود» سپس شلمغانی گفته است: «این عبارت ابن بابویه است»، ولی ابن بابویه گفت: «او دروغ گفته، ما از چنین حکمی اطلاع نداریم.» ابن بابویه در جای دیگر گفته است: «شلمغانی در این حکم دروغ گفته است».

نسخه توقیعی که در لعن ابن ابی العزاقر خارج شد:

نیز جماعتی از دانشمندان، از هارون بن موسی تلعکبری روایت کرده اند که گفت: محمد بن همام گفت: در ماه ذی الحجه سال ۳۱۲ هجری توقیعی به وسیله حسین بن روح درباره ابن ابی عزاقر (شلمغانی) از ناحیه مقدسه بیرون آمد که مرکب آن هنوز تر بود و خشک نشده بود.

و هم جماعتی از ابن داود نقل کردند که گفت: توقیعی به وسیله حسین بن روح راجع به شلمغانی صادر گشت. حسین بن روح نسخه ای از آن را در ماه ذی الحجه ۳۱۲ برای ابوعلی بن همام فرستاد. ابن نوح گفت: ابوالفتح احمد بن ذکاء غلام علی بن محمد بن فرات برای ما نقل کرد که ابو علی بن سهیل، خبر توقیعی را که در ذی الحجه سال ۳۱۲ از ناحیه مقدسه بیرون آمده بود به ما داد .

همچنین محمد بن حسن بن جعفر بن اسماعیل بن صالح صیمری گفت: حسین بن روح نسخه آن توقیع را در ماه ذی الحجه سنه ۳۱۲ از زندان خود واقع در خانه «مقتدر» خلیفه عباسی، برای ابوعلی بن همام فرستاد. ابوعلی هم آن را خواند و به من گفت: «چون حسین بن روح در دست دشمن گرفتار و در زندان آنها بود، نامه ای خدمت امام زمان علیه السّلام نوشت و از حضرت خواست که اجازه این توقیع را افشا نسازد، ولی حضرت دستور فرمود که آن را افشا کند و از کسی نترسد و تأمین داشته باشد. سپس به اندک مدتی از زندان آزاد گردید. و الحمد للّه.»

**[ترجمه]

التَّوْقِيع

عَرِّفْ قَالَ الصَّيْمَرِيُّ عَرَّفَكَ اللَّهُ الْخَيْرَ أَطَالَ اللَّهُ بَقَاءَكَ وَ عَرَّفَكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ وَ خَتَمَ بِهِ عَمَلَكَ مَنْ تَثِقُ بِدِينِهِ وَ تَسْكُنُ إِلَى نِيَّتِهِ مِنْ إِخْوَانِنَا أَسْعَدَكُمُ اللَّهُ وَ قَالَ ابْنُ دَاوُدَ أَدَامَ اللَّهُ سَعَادَتَكُمْ مَنْ تَسْكُنُ إِلَى دِينِهِ وَ تَثِقُ بِنِيَّتِهِ جَمِيعاً بِأَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ الْمَعْرُوفَ بِالشَّلْمَغَانِيِّ زَادَ ابْنُ دَاوُدَ وَ هُوَ مِمَّنْ عَجَّلَ اللَّهُ لَهُ النَّقِمَةَ وَ لَا أَمْهَلَهُ قَدِ ارْتَدَّ عَنِ الْإِسْلَامِ وَ فَارَقَهُ اتَّفَقُوا(۱)

وَ أَلْحَدَ فِي دِينِ اللَّهِ وَ ادَّعَى مَا كَفَرَ مَعَهُ بِالْخَالِقِ قَالَ هَارُونُ فِيهِ بِالْخَالِقِ جَلَّ وَ تَعَالَى وَ افْتَرَى كَذِباً وَ زُوراً وَ قَالَ بُهْتَاناً وَ إِثْماً عَظِيماً

ص: ۳۷۶

۱- ۱. یعنی الرواه.

قَالَ هَارُونُ وَ أَمْراً عَظِيماً كَذَبَ الْعَادِلُونَ بِاللَّهِ وَ ضَلُّوا ضَلالًا بَعِيداً وَ خَسِرُوا خُسْراناً مُبِيناً وَ إِنَّنَا قَدْ بَرِئْنَا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَ إِلَى رَسُولِهِ وَ آلِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ وَ سَلَامُهُ وَ رَحْمَتُهُ وَ بَرَكَاتُهُ عَلَيْهِمْ مِنْهُ وَ لَعَنَّاهُ عَلَيْهِ لَعَائِنُ اللَّهِ اتَّفَقُوا زَادَ ابْنُ دَاوُدَ تَتْرَى فِي الظَّاهِرِ مِنَّا وَ الْبَاطِنِ فِي السِّرِّ وَ الْجَهْرِ وَ فِي كُلِّ وَقْتٍ وَ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَ عَلَى مَنْ شَايَعَهُ وَ بَايَعَهُ أَوْ بَلَغَهُ هَذَا الْقَوْلُ مِنَّا وَ أَقَامَ عَلَى تَوَلِّيهِ بَعْدَهُ وَ أَعْلِمْهُمْ قَالَ الصَّيْمَرِيُّ تَوَلَّاكُمُ اللَّهُ قَالَ ابْنُ ذَكَا أَعَزَّكُمُ اللَّهُ أَنَّا مِنَ التَّوَقِّي وَ قَالَ ابْنُ دَاوُدَ اعْلَمْ أَنَّنَا مِنَ التَّوَقِّي لَهُ قَالَ هَارُونُ وَ أَعْلِمْهُمْ أَنَّنَا فِي التَّوَقِّي وَ الْمُحَاذَرَهِ مِنْهُ قَالَ ابْنُ دَاوُدَ وَ هَارُونُ عَلَى مِثْلِ مَا كَانَ مِمَّنْ تَقَدَّمَنَا لِنُظَرَائِهِ قَالَ الصَّيْمَرِيُّ عَلَى مَا كُنَّا عَلَيْهِ مِمَّنْ تَقَدَّمَهُ مِنْ نُظَرَائِهِ وَ قَالَ ابْنُ ذَكَا عَلَى مَا كَانَ عَلَيْهِ مِمَّنْ تَقَدَّمَنَا لِنُظَرَائِهِ اتَّفَقُوا مِنَ الشَّرِيعِيِّ وَ النُّمَيْرِيِّ وَ الْهِلَالِيِّ وَ الْبِلَالِيِّ وَ غَيْرِهِمْ وَ عَادَهُ اللَّهِ قَالَ ابْنُ دَاوُدَ وَ هَارُونُ جَلَّ ثَنَاؤُهُ وَ اتَّفَقُوا مَعَ ذَلِكَ قَبْلَهُ وَ بَعْدَهُ عِنْدَنَا جَمِيلَهٌ وَ بِهِ نَثِقُ وَ إِيَّاهُ نَسْتَعِينُ وَ هُوَ حَسْبُنَا فِي كُلِّ أُمُورِنَا وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ قَالَ هَارُونُ وَ أَخَذَ أَبُو عَلِيٍّ هَذَا التَّوْقِيعَ وَ لَمْ يَدَعْ أَحَداً مِنَ الشُّيُوخِ إِلَّا وَ أَقْرَأَهُ إِيَّاهُ وَ كُوتِبَ مَنْ بَعُدَ مِنْهُمْ بِنُسْخَتِهِ فِي سَائِرِ الْأَمْصَارِ فَاشْتَهَرَ ذَلِكَ فِي الطَّائِفَهِ فَاجْتَمَعَتْ عَلَى لَعْنِهِ وَ الْبَرَاءَهِ مِنْهُ وَ قُتِلَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الشَّلْمَغَانِيُّ فِي سَنَهِ ثَلَاثٍ وَ عِشْرِينَ وَ ثَلَاثِمِائَهٍ.

**[ترجمه]«خداوند عمر تو را طولانی گرداند و همه خوبی ها را به تو بشناساند، و سرانجام تو را به نیکی کامل گرداند و سعادت تو را پیوسته کند. به کسانی که به دیانت آنها اطمینان داری اعلام کن که محمد بن علی معروف به شلمغانی، خداوند در عذاب وی تعجیل کرده و دیگر به او مهلت نمی دهد. چه او از دین اسلام برگشته و از آن جدا شده و ملحد گردیده و چیزهایی ادعا کرده که موجب کفر به خالق متعال شده، به خدا دروغ و بهتان بسته و گناه بزرگی کرده. آنها که از خداوند برگشتند، سخت گمراه و از رحمت خدا دور شده اند و زیانی بس آشکار بردند.

ما از طرف خدا و پیغمبر صلوات الله و سلامه و رحمته و برکاته علیه و آله اجمعین از او بیزاری جسته و او را لعنت می کنیم؛ در ظاهر و باطن و پنهان و آشکار و در هر وقت و هر حال و بر کسی که از وی پیروی و تبعیت کند و بعد از صدور این توقیع ما، باز در دوستی او ثابت بماند، لعنت های خدا باد و مردم را از این موضوع مطلع گردان» صیمری گفت: بعد نوشته بود: «خدا شما را دوست بدارد» و ابن ذکا گفت نوشته بود: «خداوند شما را سرافراز گرداند، من نظر خود را از وی باز می دارم» و ابن داود گفت نوشته بود: «بدان که ما دیگر از تلطف به وی، خودداری می کنیم.» هارون بن موسی تلعکبری گفت: نوشته بود «به مردم اطلاع بده که ما از دوستی وی خودداری کرده از او دوری می جوییم».

ابن داود و تلعکبری و ابن ذکا و صیمری گفته اند: بعد نوشته بود «و از امثال او از کسانی که قبلا از آنها بیزاری کردیم» و همه گفته اند: بعد نوشته بود «مانند شریعی و نمیری و هلالی و بلالی و غیرهم» و در پایان توقیع نوشته بود: «قبل از وی (شلمغانی) و بعد از او، ما عادت خدا را نیکو دانسته و می دانیم و به او اعتماد می کنیم و از وی یاری می جوییم و در همه امور، او برای ما کافی است و نگهدار خوبی است».

تلعکبری گفت: ابوعلی این توقیع را گرفت و تمام شیوخ و رؤسای شیعه را دعوت کرد و برای آنها خواند. سپس از روی آن نسخه ها نوشته و به شهرها فرستادند، تا آنکه در میان طایفه شیعه شهرت یافت و همه بالاتفاق او را لعن کردند و از وی دوری جستند. قتل شلمغانی در سال ۳۲۳ هجری روی داد. - . غیبت طوسی: ۳۹۷ - ۴۰۹ -

**[ترجمه]

ذكر أمر أبی بكر البغدادی ابن أخی الشيخ أبی جعفر محمد بن عثمان العمری رضی الله عنه و أبی دلف المجنون

أخبرنی الشيخ أبو عبد الله محمد بن محمد بن النعمان عن أبی الحسن علی بن بلال المهلبی قال سمعت أبا القاسم جعفر بن محمد بن قولويه يقول أما أبو دلف الكاتب لا حاطه الله فكنا نعرفه ملحدا ثم أظهر الغلو ثم جن و سلسل ثم صار مفوضا و ما عرفناه قط إذا حضر فی مشهد إلا استخف به و لا

ص: ٣٧٧

عرفته الشيعه إلا مده يسيره و الجماعه تتبرأ عنه و ممن يومى إليه و ينمس به.

و قد كنا وجهنا إلى أبى بكر البغدادى لما ادعى له هذا ما ادعاه فأنكر ذلك و حلف عليه فقبلنا ذلك منه فلما دخل بغداد مال إليه و عدل من الطائفه و أوصى إليه لم نشك أنه على مذهبه فلعناه و برئنا منه لأن عندنا أن كل من ادعى الأمر بعد السمرى فهو كافر منمس ضال مضل و بالله التوفيق.

و ذكر أبو عمرو محمد بن محمد بن نصر السكرى قال لما قدم ابن محمد بن الحسن بن الوليد القمى من قبل أبيه و الجماعه و سألوه عن الأمر الذى حكى فيه من النيابه أنكر ذلك و قال ليس إلى من هذا الأمر شى ء و لا ادعيت شيئا من هذا و كنت حاضرا لمخاطبته إياه بالبصره.

و ذكر ابن عياش قال اجتمعت يوما مع أبى دلف فأخذنا فى ذكر أبى بكر البغدادى فقال لى تعلم من أين كان فضل سيدنا الشيخ قدس الله روحه و قدس به على أبى القاسم الحسين بن روح و على غيره فقلت له ما أعرف قال لأن أبا جعفر محمد بن عثمان قدم اسمه على اسمه فى وصيته قال فقلت له فالمنصور إذا أفضل من مولانا أبى الحسن موسى عليه السلام قال و كيف قلت لأن الصادق قدم اسمه على اسمه فى الوصيه.

فقال لى أنت تتعصب على سيدنا و تعاديه فقلت الخلق كلهم تعادى أبا بكر البغدادى و تتعصب عليه غيرك وحدك و كدنا نتقاتل و نأخذ بالأزياق (۱).

و أمر أبى بكر البغدادى فى قله العلم و المروءه أشهر و جنون أبى دلف أكثر من أن يحصى لا نشغل كتابنا بذلك و لا نطول بذكره ذكر ابن نوح طرفا من ذلك.

و روى أبو محمد هارون بن موسى عن أبى القاسم الحسين بن عبد الرحيم الأبراروری قال أنفذنى أبى عبد الرحيم إلى أبى جعفر محمد بن عثمان العمرى رضى الله عنه فى شى ء كان بينى و بينه فحضرت مجلسه و فيه جماعه من أصحابنا و هم يتذاكرون

۱- ۱. الازياق جمع زيق و هو من القميص ما أحاط منه بالعنق.

شیئا من الروایات و ما قاله الصادقون علیهم السلام حتی أقبل أبو بکر محمد بن أحمد بن عثمان المعروف بالبغدادی ابن أخی أبی جعفر العمری فلما بصر به أبو جعفر رضی الله عنه قال للجماعه أمسکوا فإن هذا الجائی لیس من أصحابکم.

و حکی أنه توکل للیزیدی بالبصره فبقی فی خدمته مده طویله و جمع مالا عظیما فسعی به إلی الیزیدی فقبض علیه و صادره و ضربه علی أم رأسه حتی نزل الماء فی عینیه فمات أبو بکر ضریرا.

و قال أبو نصر هبه الله بن محمد بن أحمد الکاتب ابن بنت أم کلثوم بنت أبی جعفر محمد بن عثمان العمری رضی الله عنه أن أبا دلف محمد بن مظفر الکاتب کان فی ابتداء أمره مخمسا(۱) مشهورا بذلک لأنه کان تربیه الکرخیین و تلمیذهم و صنیعتهم و کان الکرخیون مخمسه لا یشک فی ذلک أحد من الشیعه و قد کان أبو دلف یقول ذلک و یعترف به و یقول نقلنی سیدنا الشیخ الصالح قدس الله روحه و نور ضریحه عن مذهب أبی جعفر الکرخی إلی المذهب الصحیح یعنی أبا بکر البغدادی.

و جنون أبی دلف و حکایات فساد مذهبه أکثر من أن تحصی فلا نطول بذکره هاهنا.

قد ذکرنا جملا من أخبار السفراء و الأبواب فی زمان الغیبه لأن صحه ذلک مبنی علی ثبوت إمامه صاحب الزمان و فی ثبوت وکالتهم و ظهور المعجزات علی أیدیهم دلیل واضح علی إمامه من ائتموا إلیه فلذلک ذکرنا هذا فلیس لأحد أن یقول ما الفائده فی ذکر أخبارهم فیما یتعلق بالکلام فی الغیبه لأنا قد بینا فائده ذلک فسقط هذا الاعتراض.

**[ترجمه]شیخ مفید (ره) از ابوالحسن علی بن بلال مهلبی نقل کرد که گفت: شنیدم ابوالقاسم جعفر بن محمد بن قولویه قمی می گفت: خداوند ابو دلف کاتب را نگاه ندارد، ما او را شخص ملحدی می شناختیم، سپس اظهار غلو کرد، آنگاه دیوانه و بعد از آن زنجیری شد. پس از آن از مفوضه به شمار آمد، ما اصلا او را نمی شناختیم. او به هر مجلسی که سرمی زد، مورد سرزنش و خفت قرار می گرفت. شیعیان اندک مدتی با وی آشنا شدند، سپس از او و همکاران وی دوری جستند .

ما به ابوبکر بغدادی پیغام فرستادیم که تو چنین ادعایی داری. ولی او منکر شد و قسم خورد این ادعاها را نکرده است. ما هم انکار او را پذیرفتیم، ولی موقعی که وارد بغداد شد، به طرف ابو دلف رفت و از طایفه شیعه برگشت و هنگام مرگ هم وصیت به ابودلف کرد. ما هم یقین کردیم که وی با ابو دلف هم مذهب است. به همین جهت او را لعن کردیم و از وی دوری جستیم، چه که ما عقیده داریم هر کس بعد از شیخ ابوالحسن سمری ادعای نیابت و وکالت امام زمان کند، کافر و نیرنگ باز و گمراه و گمراه کننده است و باللّٰه التوفیق.

ابو عمر محمد بن محمد بن نصر سُکَّری گفت: موقعی که ابن ولید قمی از جانب پدرش و شیعیان آمد، شیعیان از وی پرسیدند: «آیا راست است که می گویند تو نائب امام علیه السّلام هستی؟» او منکر شد و گفت: «موضوع نیابت به اختیار من نیست و چنین ادعایی هم اصلا نکرده ام.» ابو عمر گفت: «من در بصره، در مجلس مذاکره آنها حاضر بودم.»

ابن عیاش گفت: روزی در جایی با ابو دلف جمع شدیم و درباره ابوبکر بغدادی گفتگو کردیم. ابو دلف گفت: «می دانی از کجا آقای ما شیخ (ابوبکر بغدادی) بر حسین بن روح فضیلت دارد؟» گفتم: «نه! نمی دانم.» گفت: «علت این است که ابوجعفر محمد بن عثمان، در وصیتش اسم او را بر اسم خود مقدم داشت.» من گفتم: «بنابراین منصور خلیفه عباسی باید از امام موسی

کاظم علیه السّلام افضل باشد؟!» گفت: «چطور؟» گفتم: «برای اینکه امام جعفر صادق علیه السّلام در وصیت خود، نام منصور را پیش از نام امام موسی کاظم علیه السّلام برده است (از روی تقیه و به خاطر مصلحتی).»

گفت: «نسبت به آقای ما تعصب و دشمنی می ورزی؟» گفتم: «نه تنها من، بلکه جز تو همه مردم دشمن ابوبکر بغدادی هستند.» نزدیک بود که بر سر این موضوع گریبان یکدیگر را گرفته و دعوا کنیم. قلت دانش و نامردی ابوبکر بغدادی و جنون ابودلف، بیش از این است که بتوان شمرد. ما هم کتاب خود را به آن مشغول نمی داریم ابن نوح قسمتی از آن را نقل کرده است.

نیز ابو محمد هارون بن موسی تلعکبری از ابوالقاسم حسین بن عبدالرحیم «ابراروری» روایت کرده که گفت: پدرم عبدالرحیم، مرا نزد ابو جعفر محمد بن عثمان عمری رضی اللّٰه عنه برای کاری که مربوط به من و خودش بود فرستاد. پس به خدمتش رسیدم و دیدم جمعی از شیعیان هم حضور دارند و درباره بعضی از روایات و گفتار ائمه مذاکره می کنند. تا اینکه ابوبکر محمد بن احمد بن عثمان معروف به ابوبکر بغدادی، برادرزاده ابو جعفر محمد بن عثمان رضی اللّٰه عنه آمد. وقتی محمد بن عثمان او را دید، به حضار گفت: «چیزی نگویید که این شخص که می آید، از جمع شما نیست!» گویند: ابوبکر بغدادی در بصره وکیل یزیدی بود، مدتی در آن سمت ماند و اموال بسیاری به چنگ آورد. آنگاه شکایت او را نزد یزیدی بردند. یزیدی هم او را گرفت و اموالش را مصادره کرد و ضرباتی چند بر سرش کوفت که چشمش آب آورد و با حالت کوری درگذشت.

ابو نصر هبه اللّٰه بن محمد بن احمد کاتب، دخترزاده ام کلثوم دختر محمد بن عثمان رضی اللّٰه عنه گفت: ابو دلف محمد بن مظفر کاتب، قبلاـ کارش جمع آوری خمس اموال شیعیان بود. زیرا وی در میان شیعیان کرخ تربیت شده و شاگردی آنها را کرده بود. مردم کرخ هم خمس مال خود را می پرداختند و هیچ یک از شیعیان در این خصوص تردید نداشتند. ابو دلف هم این معنی را اعتراف می کرد و به آن مفتخر بود. او بعدها که منحرف شد می گفت: «آقای من شیخ صالح (ابوبکر بغدادی) مرا از مذهب ابو جعفر کرخی (محمد بن عثمان)، به مذهب خود یعنی مذهب ابوبکر بغدادی منتقل کرد.»

سپس شیخ می گوید: جنون ابو دلف و حکایات فساد مذهب وی بیش از این است که شماره شود. به همین جهت ما در اینجا به ذکر آن اطاله کلام نمی دهیم .

ما قسمتی از اخبار سفرا و دربانان امام زمان علیه السّلام را در زمان غیبت، از این جهت ذکر نمودیم که صحت و ثبوت آن مبنی بر ثبوت امامت حضرت صاحب الزمان علیه السّلام است. پس ثبوت وکالت آنها و ظهور بعضی از معجزات امام به دست آنها دلیلی واضح بر اثبات امامت آن حضرت است. به همین جهت هم ما آنها را نقل کردیم. پس کسی را نمی رسد که بگوید ذکر اخبار سفرا در بخشی که مربوط به غیبت است، چه فایده دارد. زیرا بعد از بیان فایده آن، این اعتراض منتفی می شود (پایان کلام شیخ الطائفه در کتاب غیبت). - . غیبت طوسی: ۴۱۲ -

**[ترجمه]

بیان

زيق القميص بالكسر ما أحاط بالعنق منه.

ص: ۳۷۹

۱- ۱. هم فرقه من الغلاه يقولون بألوهيّه أصحاب الكساء الخمسه: محمّد و على و فاطمه و الحسن و الحسين عليهما السلام بأنّهم نور واحد و الرّوح حاله فيهم بالسويه لا فضل لواحد على الآخر راجع الملل و النحل للشهرستانى بهامش الفصل ج ۲ ص ۱۳.

**[ترجمه]«زیق القمیص» به کسر زاء، قسمتی از پیراهن است که دور گردن می پیچد.

**[ترجمه]

«۲»

ج، [الإحتجاج]: رَوَی أَصْحَابُنَا أَنَّ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ الشَّرِيعِيَّ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ أَبِی الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ ثُمَّ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليهم السلام وَ هُوَ أَوَّلُ مَنِ ادَّعَى مَقَاماً لَمْ يَجْعَلْهُ اللَّهُ فِيهِ مِنْ قِبَلِ صَاحِبِ الزَّمَانِ عليه السلام وَ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى حُجَجِهِ عليهم السلام وَ نَسَبَ إِلَيْهِمْ مَا لَا يَلِيقُ بِهِمْ وَ مَا هُمْ مِنْهُ بِرَاءٌ ثُمَّ ظَهَرَ مِنْهُ الْقَوْلُ بِالْكُفْرِ وَ الْإِلْحَادِ وَ كَذَلِكَ كَانَ مُحَمَّدُ بْنُ نُصَيْرٍ النُّمَيْرِيُّ مِنْ أَصْحَابِ أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ عليه السلام فَلَمَّا تُوُفِّيَ ادَّعَى النِّيَابَةَ لِصَاحِبِ الزَّمَانِ عليه السلام فَفَضَحَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِمَا ظَهَرَ مِنْهُ مِنَ الْإِلْحَادِ وَ الْغُلُوِّ وَ الْقَوْلِ بِالتَّنَاسُخِ وَ قَدْ كَانَ يَدَّعِي أَنَّهُ رَسُولُ نَبِيٍّ أَرْسَلَهُ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عليهما السلام وَ يَقُولُ فِيهِ بِالرُّبُوبِيَّةِ وَ يَقُولُ بِالْإِبَاحَةِ لِلْمَحَارِمِ وَ كَانَ أَيْضاً مِنْ جُمْلَةِ الْغُلَاةِ أَحْمَدُ بْنُ هِلَالٍ الْكَرْخِيُّ (۱) وَ قَدْ كَانَ مِنْ قَبْلُ فِی عِدَادِ أَصْحَابِ أَبِی مُحَمَّدٍ عليه السلام ثُمَّ تَغَيَّرَ عَمَّا كَانَ عَلَيْهِ وَ أَنْكَرَ نِيَابَةَ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ فَخَرَجَ التَّوْقِيعُ بِلَعْنِهِ مِنْ قِبَلِ صَاحِبِ الْأَمْرِ بِالْبَرَاءَةِ مِنْهُ فِی جُمْلَةِ مَنْ لَعَنَ وَ تَبَرَّأَ مِنْهُ وَ كَذَلِكَ كَانَ أَبُو طَاهِرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ بِلَالٍ وَ الْحُسَيْنُ بْنُ مَنْصُورٍ الْحَلَّاجُ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الشَّلْمَغَانِيُّ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ أَبِی الْعَزَاقِرِ لَعَنَهُمُ اللَّهُ.

فَخَرَجَ التَّوْقِيعُ بِلَعْنِهِمْ وَ الْبَرَاءَةِ مِنْهُمْ جَمِيعاً عَلَى يَدِ الشَّيْخِ أَبِی الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ نُسْخَتُهُ: اعْرِفْ أَطَالَ اللَّهُ بَقَاءَكَ وَ عَرَّفَكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ وَ خَتَمَ بِهِ عَمَلَكَ مَنْ تَثِقُ بِدِينِهِ وَ تَسْكُنُ إِلَى نِيَّتِهِ مِنْ إِخْوَانِنَا أَدَامَ اللَّهُ سَعَادَتَهُمْ بِأَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ الْمَعْرُوفَ بِالشَّلْمَغَانِيِّ عَجَّلَ اللَّهُ لَهُ النِّقْمَةَ وَ لَا أَمْهَلَهُ قَدِ ارْتَدَّ عَنِ الْإِسْلَامِ وَ فَارَقَهُ وَ أَلْحَدَ فِی دِينِ اللَّهِ وَ ادَّعَى مَا كَفَرَ مَعَهُ بِالْخَالِقِ جَلَّ وَ تَعَالَى وَ افْتَرَى كَذِباً وَ زُوراً وَ قَالَ بُهْتَاناً وَ إِثْماً

ص: ۳۸۰

۱- ۱. و هو أبو جعفر العبرتائی قد روی أکثر أصول أصحابنا کما عرفت روایته فی شطر من الاخبار الماضیه فی هذا الکتاب، فحیث کان له حال استقامه و تخلیط یعمل بما رواه فی حال استقامته، قال الشیخ فی العده: و لذلک عملت الطائفه بما رواه أبو الخطاب فی حال استقامته و کذلک القول فی أحمد بن هلال العبرتائی.

عَظِيماً كَذَبَ الْعَادِلُونَ بِاللَّهِ وَ ضَلُّوا ضَلالًا بَعِيداً وَ خَسِرُوا خُسْراناً مُبِيناً وَ إِنَّا بَرِئْنَا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَ إِلَى رَسُولِهِ وَ آلِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ وَ سَلَامُهُ وَ رَحْمَتُهُ وَ بَرَكَاتُهُ عَلَيْهِمْ مِنْهُ وَ لَعَنَّاهُ عَلَيْهِ لَعَائِنُ اللَّهِ تَتْرَى فِي الظَّاهِرِ مِنَّا وَ الْبَاطِنِ فِي السِّرِّ وَ الْجَهْرِ وَ فِي كُلِّ وَقْتٍ وَ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَ عَلَى مَنْ شَايَعَهُ وَ تَابَعَهُ وَ بَلَغَهُ هَذَا الْقَوْلُ مِنَّا فَأَقَامَ عَلَى تَوَلِّيهِ بَعْدَهُ وَ أَعْلِمْهُمْ تَوَلَّاكُمُ اللَّهُ أَنَّنَا فِي التَّوَقِّي وَ الْمُحَاذَرَهِ مِنْهُ عَلَى مِثْلِ مَا كُنَّا عَلَيْهِ مِمَّنْ تَقَدَّمَهُ مِنْ نُظَرَائِهِ مِنَ الشَّرِيعِيِّ وَ النُّمَيْرِيِّ وَ الْهِلَالِيِّ وَ الْبِلَالِيِّ وَ غَيْرِهِمْ وَ عَادَهُ اللَّهِ جَلَّ ثَنَاؤُهُ مَعَ ذَلِكَ قَبْلَهُ وَ بَعْدَهُ عِنْدَنَا جَمِيلَهٌ وَ بِهِ نَثِقُ وَ إِيَّاهُ نَسْتَعِينُ وَ هُوَ حَسْبُنَا فِي كُلِّ أُمُورِنَا وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ.

إلى هنا ينتهى الجزء الأوّل من المجلّد الثالث عشر و يليه الجزء الثانى و أوّله باب ذكر من رآه صلوات اللّه عليه.

**[ترجمه]احتجاج: علمای ما روایت کرده اند که ابو محمد حسن شریعی، نخست از اصحاب امام علی النقی علیه السّلام بود و بعد از آن حضرت، از اصحاب امام حسن عسکری علیه السّلام به شمار آمد. او نخستین کسی است که مدعی مقامی شد که خداوند از جانب امام زمان علیه السّلام برای او قرار نداده بود. او بر خدا و حجت های خدا علیهم السّلام دروغ بست و چیزهایی را به ائمه علیهم السّلام نسبت داد که شایسته مقام آنها نبود و از آن بیزاری می جستند. سپس اقوال کفرآمیز و الحاد از وی سر زد.

همچنین محمد بن نصیر نمیری هم نخست از اصحاب امام حسن عسکری علیه السّلام بود. چون آن حضرت وفات کرد، مدعی نیابت امام زمان علیه السّلام شد. خداوند هم او را به علت الحاد و غلو و عقیده به تناسخ که از او به ظهور رسید، رسوا گرداند. وهمچنین او مدعی بود که پیغمبر است و امام علی النقی علیه السّلام او را برانگیخته و می گفت آن حضرت خداست. نمیری نزدیکی با محارم را جایز می دانست! احمد بن هلال کرخی نیز یکی از غلات است. وی اول از اصحاب امام حسن عسکری علیه السّلام بود. سپس تغییر عقیده داد و منحرف گشت و منکر وکالت محمد ابن عثمان از جانب امام زمان علیه السّلام شد. از ناحیه مقدسه امام زمان علیه السّلام هم توقیعی مبنی بر لعن او و دوری از وی و سایر منحرفین صادر گشت.

همچنین ابو طاهر محمد بن علی بن بلال و حسین بن منصور حلاج و محمد ابن علی شلمغانی معروف به ابن ابی عزاقر لعنه اللّٰه علیهم همه از کسانی هستند، که از راه حق منحرف شدند و از ناحیه مقدسه ولی عصر، به وسیله شیخ ابوالقاسم حسین بن روح توقیع در لعن و دوری از آنان صادر گشت. نسخه توقیع این است:

«خداوند عمر تو را طولانی گرداند و همه خوبی ها را به تو بشناساند و سرانجام تو را به نیکی کامل گرداند و سعادت تو را پیوسته کند. به کسانی که به دیانت آنها اطمینان داری اعلام کن که محمد بن علی معروف به شلمغانی، خداوند در عذاب وی تعجیل کرده و دیگر مهلت به او نمی دهد. چه او از دین اسلام برگشته و از آن جدا شده و ملحد گردیده و چیزهایی ادعا کرد که موجب کفر به خالق متعال شد. و به خدا دروغ و بهتان بست و گناه بزرگی کرد. آنها که از خداوند برگشتند، سخت گمراه و از رحمت خدا دور شده اند و زیانی بس آشکار بردند.

ما از طرف خدا و پیغمبر صلوات الله و سلامه و رحمته و برکاته علیه و آله اجمعین از او بیزاری جسته و او را لعنت می کنیم؛ در ظاهر و باطن و پنهان و آشکار و در هر وقت و هر حال و بر کسی که از وی پیروی و تبعیت کند و بعد از صدور این توقیع ما، باز در دوستی او ثابت بماند، لعنت های خدا باد و مردم را از این موضوع مطلع گردان- خداوند شما را سرپرستی کند- ما در پرهیز از اوییم و از او برحذریم، همان طور که نسبت به نظرای متقدم بر او مثل شریعی و نمیری و هلالی و بلالی و غیرهم چنین بودیم و عادت خدا- جلّ ثناؤه- با این حال، قبل از این و پس از این نزد ما زیباست و به او اطمینان داریم و تنها از او کمک می طلبیم و او برای ما در همه امور کافی و خوب پشتیبان است.» - . احتجاج: ۴۷۴ -

تا این جا جزء نخست از مجلد سیزدهم تمام شد و جزء دوم از این پس می آید و اول آن، باب ذکر کسانی است که حضرت حجت علیه السّلام را دیده اند.

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

**[ترجمه]

كلمه المصحح

«۱»

اعتمـدنا على النسـخه المطبوعه المشـهوره بكمبانىّ تصـحيح الفاضل الخبير المرزا محمّد القمىّ المعروف بأرباب فجعلناها أصـلًا لطبعتنا هذه عرضاً و مقابله.

و اكتفينا بذلك عن عرضه على نسخ أخرى لصحّتها و إتقانها و قد قال الفاضل المرحوم فى ختام هذه الطبعه أنّه:

«قد جاء هذا السـفر الشريف منطبعاً مطبوعا و مصحّحا مقبولًا حسبما أمره عمده الأعيان و الأعاظم الحاجّ محمّد حسن الأصفهانىّ أمين دار الضـرب بعـد ما بـذل سـيّدنا الجليل و العالم النبيل المرزا محمّد خليل الموسوىّ برهه من دهره فى إصـلاح هذا الأمر و تيسـير أسـبابه و صـرف الهمّ فى التصحيح و هذا الجزء كأغلب أجزاء الكتاب تصحيح العبد الآثم المستمسك بعرى رواه الأخبار المرزا محمّد القمىّ»

ص: ۳۸۲

و قال السيّد محمّد خليل الموسوىّ فى ظهر الصفحه الأولى عند ما يذكر فهرس الأبواب ما هذا ترجمته:

«إنّ هذه النسخه المطبوعه قد قوبلت و صحّحت مرّه بعد مرّه و كرّه بعد كرّه على النسخ المتعدّده و لمّا كان نسخ الكتاب مختلفاً بالزياده و النقيصه جعلنا الزيادات فى حاشيه الكتاب ليكون أتمّ و أصحّ و بحمد اللّه و التوجّه من مولانا إمام الزمان عليه السلام قد وفّقنا لجمع النسخ المتعدّده من الأماكن المتكثّره لهذا المجلّد الثالث عشر و سائر الأجزاء و بذل العلماء جمعاً و منفرداً جهدهم فى تصحيحها فأرجو أن يكون نسختنا هذه أصحّ من سائر النسخ و ما توفيقى إلّا باللّه و أنا أحقر السادات ابن محمّد حسين محمّد خليل الموسوىّ الأصفهانىّ الإمامىّ.»

فمن المعلوم أنّ هذه النسخ التى أتيحت لهؤلاء المصحّحين و قابلوا النسخه عليها و صحّحوها جمعا و منفردا لو أتيحت لنا و أنّى و أين لم يكن فى عرض النسخه عليها ثانياً كثير جدوى و لذلك أغفلنا عن طلب النسخ المخطوطه.

اللهمّ إلّا أن نجد نسخه المصنّف قدسّ سرّه فيكون عرض النسخه عليها من الواجب الحتم.

فمن كان من العلماء و الفضلاء عنده نسخه من تلك النسخ أو عنده خبر عن ذلك فليراجعنا خدمه للدين و أهله و نشكره الشكر الجزيل.

**[ترجمه]ص: ۳۸۲

**[ترجمه]

أقول

و هذا الذى ذكره من اختلاف النسخ بالزياده و النقيصه هو الذى كان يخافه المؤلّف قدسّ سرّه فى حياته فوقع ذلك بعد وفاته قال قدسّ سرّه على ما فى ج ۱ ص ۴۶ من الطبعه الجديده-:

ص: ۳۸۳

«إعلم أنّا سنذكر بعض أخبار الكتب المتقدمه يعنى المصادر- التى لم نأخذ منها كثيرا لبعض الجهات مع ما سيتجدّد من الكتب فى كتاب مفرد سمّيناه بمستدرك البحار إذ الالحاق فى هذا الكتاب يصير سببا لتغيير كثير من النسخ المتفرقه فى البلاد ...».

فقد كان رحمه اللّه استخرج أحاديث و هيّأها لكتابه المستدرك البحار و لكن حال بينه و بين إتمامه الأجل المحتوم فلم يجد أعضاء لجنته بدّا إلّا إلحاقها بالمجلدات و تفريقها إلى الأبواب المناسبه لها فصار النسخ مختلفه بالزياده و النقيصه كما تراه فى المجلّد التاسع بين طبع تبريز و طبع الكمبانىّ.

فنحن جعلناها بين العلامتين [....] إشاره إلى ذلك الاختلاف بل فرقا بين البحار و مستدركه.

**[ترجمه]ص: ۳۸۳

**[ترجمه]

«۲»

راجعنا مصادر الكتاب عند ما عرض لنا أدنى شبهه فى سقط أو تصحيف و راجعنا مع ذلك كتب الرجال عند ما احتملنا تبديلا فى السند.

و لأجل ذلك راجعنا كثيراً من المصادر و عرضنا النسخه عليها: بين ما لم يكن بينهما اختلاف أو كان اختلاف يسير غير مغيّر للمعنى أو كان الترجيح لنسخه المصنّف فأضربنا عن الايعاز إلى ذلك.

و إذا كان الترجيح لنسخه المصدر أو كان فى النسخه تصحيف أصلحناه فى الصلب و أوعزنا إلى ذلك فى الذيل كما يراه المطالع الباحث.

و لم نكن لنرجّح نسخه المصدر إلّا حيث ظهر بديهه و ذلك لأنّ المصنّف أعلى اللّه مقامه قد جمع اللّه عنده من المصادر الثمينه الغاليه ما لا يجمع عند أحد فقد كان عنده النسخ المصحّحه من المصادر و هو قدسّ سرّه لم يكن ليعتمد على النسخ المغلوطه فقد كان بعض الأحاديث فى نسخه سقيمه فنقلها و أشار إلى ذلك مع الايضاح اللازم كما تراه فى ص ۵۷ من هذا المجلّد.

ص: ۳۸۴

فاللازم على الباحثين الثقافيّين أن يعرضوا نسختهم من المصادر عند طبعها و تحقيقها على البحار كما فعل عند طبع كتاب المحاسن و الاختصاص- لا- أن يعرضوا نسخه البحار على المصادر مخطوطه كانت أو مطبوعه إلّا أن يكون فى نسخه البحار تصحيفا ظاهرا قد نشأ من النسّاخ و الكتّاب.

و لأجل ذلك لم نلتزم بعرض الأحاديث كلّها على المصادر المطبوعه أو المخطوطه و لا بتذكار الاختلاف بينها و بين نسختنا لعدم الجدوى فى ذلك. اللّهمّ إلّا أن نظفر بنسخه الأصل من المصدر أو بنسخه مطبوعه قد حققّت بالأدب الصحيح و قوبلت مع النسخه الأصليه كما عرضنا من ص ۲۶۲- ۲۸۸ على كتاب الغرر و الدرر طبع مصر.

**[ترجمه]ص: ۳۸۴

**[ترجمه]

«۴»

حقّقنا كثيرا من ألفاظ الحديث على كتب الأدب كما فى ص ۲۵۷ س ۹ من قول المصنف «و الصريمه» العزيمه فى الشى ء فقد كان فى النسخه «العظيمه» فلم نذّيلها بكلام لكونها من أغلاط الطبع و اشتباه السمع عند المقابله و هكذا كل ما كان من الحروف مشتبها بين المعجمه و المهمله.

ص: ۳۸۵

**[ترجمه]ص: ۳۸۵

**[ترجمه]

«۵»

حقّقنا بعض الأسانيد على المصدر و كتب الرجال أو بعضها على بعض كما فى ص ۳۱۱ س ۷: «محمد بن حُمَّوَيه» فقد كان فى النسخه: «محمد بن جمهور» و إنّما لم نذّينا بكلام لأن الانتباه إليها كان بعد انقضاء الفرصه و تقطيع الصفحات أو لم نعبأ بها.

هـذا مسلكنا فى التصحيح و التحقيق و لا زال أدعو اللّه جاهداً مخلصاً أن يهدينى فى سلوكى هذا إلى النهج القويم، و يحملنى على الحقّ الصريح و يحفظنى عن الخطاء و الخطل إنّه على صراط مستقيم.

شهر رمضان المبارك ۱۳۸۴

محمد باقر البهبودىّ

ص: ۳۸۶

**[ترجمه]ص: ۳۸۶

**[ترجمه]

فهرس ما فی هذا الجزء من الأبواب

«۲۲»

باب ذكر المذمومين الذين ادعوا البابيّه و السفاره كذبا و افتراء لعنهم اللّه ۳۸۱- ۳۶۷

ص: ۳۸۸

**[ترجمه]ص: ۳۸۷

ص: ۳۸۸

**[ترجمه]

تعريف مركز

بسم الله الرحمن الرحيم

هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

الزمر: ٩

المقدمة:

تأسّس مركز القائمية للدراسات الكمبيوترية فی أصفهان بإشراف آية الله الحاج السيد حسن فقيه الإمامی عام ١۴٢۶ الهجری فی المجالات الدينية والثقافية والعلمية معتمداً علی النشاطات الخالصة والدؤوبة لجمع من الإخصائيين والمثقفين فی الجامعات والحوزات العلمية.

إجراءات المؤسسة:

نظراً لقلة المراكز القائمة بتوفير المصادر فی العلوم الإسلامية وتبعثرها فی أنحاء البلاد وصعوبة الحصول علی مصادرها أحياناً، تهدف مؤسسة القائمية للدراسات الكمبيوترية فی أصفهان إلی التوفير الأسهل والأسرع للمعلومات ووصولها إلی الباحثين فی العلوم الإسلامية وتقدم المؤسسة مجاناً مجموعة الكترونية من الكتب والمقالات العلمية والدراسات المفيدة وهی منظمة فی برامج إلكترونية وجاهزة فی مختلف اللغات عرضاً للباحثين والمثقفين والراغبين فيها.

وتحاول المؤسسة تقديم الخدمة معتمدة علی النظرة العلمية البحتة البعيدة من التعصبات الشخصية والاجتماعية والسياسية والقومية وعلی أساس خطة تنوی تنظيم الأعمال والمنشورات الصادرة من جميع مراكز الشيعة.

الأهداف:

نشر الثقافة الإسلامية وتعاليم القرآن وآل بيت النبیّ عليهم السلام

تحفيز الناس خصوصا الشباب علی دراسة أدقّ فی المسائل الدينية

تنزيل البرامج المفيدة فی الهواتف والحاسوبات واللابتوب

الخدمة للباحثين والمحققين فی الحوازت العلمية والجامعات

توسيع عام لفكرة المطالعة

تهميد الأرضية لتحريض المنشورات والكتّاب علی تقديم آثارهم لتنظيمها فی ملفات الكترونية

السياسات:

مراعاة القوانين والعمل حسب المعايير القانونية

إنشاء العلاقات المترابطة مع المراكز المرتبطة

الاجتنباب عن الروتينية وتكرار المحاولات السابقة

العرض العلمی البحت للمصادر والمعلومات

الالتزام بذكر المصادر والمآخذ فی نشر المعلومات

من الواضح أن یتحمل المؤلف مسؤولیة العمل.

نشاطات المؤسسة:

طبع الکتب والملزمات والدوریات

إقامة المسابقات فی مطالعة الکتب

إقامة المعارض الالکترونیة: المعارض الثلاثیة الأبعاد، أفلام بانوراما فی الأمکنة الدینیة والسیاحیة

إنتاج الأفلام الکرتونیة والألعاب الکمبیوتریة

افتتاح موقع القائمیة الانترنتی بعنوان : www.ghaemiyeh.com

إنتاج الأفلام الثقافیة وأقراص المحاضرات و...

الإطلاق والدعم العلمی لنظام استلام الأسئلة والاستفسارات الدینیة والأخلاقیة والاعتقادیة والردّ علیها

تصمیم الأجهزة الخاصة بالمحاسبة، الجوال، بلوتوث Bluetooth، ویب کیوسک kiosk، الرسالة القصیرة ((sms

إقامة الدورات التعلیمیة الالکترونیة لعموم الناس

إقامة الدورات الالکترونیة لتدریب المعلمین

إنتاج آلاف برامج فی البحث والدراسة وتطبیقها فی أنواع من اللابتوب والحاسوب والهاتف ویمکن تحمیلها علی ۸ أنظمة؛

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

إعداد ۴ الأسواق الإلکترونیة للکتاب علی موقع القائمیة ویمکن تحمیلها علی الأنظمة التالیة

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

وتقدّم مجاناً فی الموقع بثلاث اللغات منها العربیة والانجلیزیة والفارسیة

الکلمة الأخیرة

نتقـدم بكلمـة الشـكر والتقـدير إلى مكاتب مراجع التقليـد منظمات والمراكز، المنشورات، المؤسـسات، الكتّاب وكل من قدّم لنا المساعدة في تحقيق أهدافنا وعرض المعلومات علينا.

عنوان المكتب المركزي

أصفهان، شارع عبد الرزاق، سوق حاج محمد جعفر آباده ای، زقاق الشهيد محمد حسن التوكلي، الرقم ١٢٩، الطبقة الأولى.

عنوان الموقع : : www.ghbook.ir

البريد الالكتروني : Info@ghbook.ir

هاتف المكتب المركزي ٠٣١٣٤٤٩٠١٢٥

هاتف المكتب في طهران ٨٨٣١٨٧٢٢ ـ ٠٢١

قسم البيع ٠٩١٣٢٠٠٠١٠٩شؤون المستخدمين ٠٩١٣٢٠٠٠١٠٩.

مركز القائمية اصبهان للبحوث والتحريات الكمبيوترية
للحصول على المكتبات الخاصه الاخرى
ارجعوا الى عنوان المـركز من فضلـكم
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
و للايصاءِ من فضلكم
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹